ئىسمايىل ئەھمەد

مىللىي ئۇرۇشتىكى داڭلىق ئۇيغۇر ئىسلاھچىسى

مىللەتلەر نەشرىياتى

图书在版编目(CIP)数据

民族工作的探索与实践:维吾尔文/司马义.艾买提著.
北京:民族出版社,1998.5
ISBN 7-105-03144-1

I.民…II.司…III.民族工作-中国-文集-维吾尔语
(中国少数民族语言) IV.D633-53

中国版本图书馆CIP数据核字(98)第12614号

民族出版社出版发行
(北京市和平里北街14号 邮编:100013 电话:(010)64228007)
民族印刷厂印刷
各地新华书店经销
1998年5月第1版 1998年5月北京第1次印刷
开本:850×1168毫米 1/32 印张:50.75
印数:0001—15000册 定价:49.00元

ئیسماعیل ئەحمەد

قىسقىچە مەزمۇنى

«مىللىي خىزمەتكە دائىر ئىزدىنىش ۋە ئەمەلىيەت» — مىللەتلەر نەشرىياتى نەشىر قىلغان مۇھىم ئوقۇشلۇق كىتابلار-نىڭ بىرى. ئاپتورى— دۆلەت كومىسارى، دۆلەت مىللىي ئىش-لار كومىتېتىنىڭ مۇدىرى يولداش ئىسمايىل ئەھمەد. يولداش ئىسمايىل ئەھمەد شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىدا ئۇزاق ۋا-قىت ئىشلىگەن، 1986-يىلدىن كېيىن، دۆلەت مىللىي ئىشلار كومىتېتىنىڭ مۇدىرى بولۇپ يۆتكىلىپ، مىللىي خىزمەت بە-لەن مەخسۇس شۇغۇللاندى، ئۇ 1993-يىلدىن تارتىپ دۆلەت كومىسارى بولۇپ، گوۋۇيۈەندە مىللىي خىزمەتنى باشقۇرۇشقا مەسئۇل بولدى. يولداش ئىسمايىل ئەھمەد ئاز سانلىق مىللەت-لەرگە چوڭقۇر مۇھەببەت باغلىغان، مىللىي خىزمەت ھەققىدە چوڭقۇر تونۇش ھاسىل قىلغان، ئۇزاق مۇددەتلىك ئەمەلىيەت داۋامىدا مول تەجرىبە توپلىغان، ئۇ 1986-يىلدىن بۇيان دۆلەت-نىڭ مىللىي خىزمەت ھەققىدە مۇھىم سىياسەت-تەدبىرلەرنى تۈزۈش ئىشىغا قاتناشتى ھەمدە مەركەزنىڭ مىللىي خىزمەت ھەققىدىكى چوڭ-چوڭ قارارلىرىنى ئىزچىللاشتۇرۇش يولىدا نۇرغۇنلىغان كونكرېت تەشكىلاتچىلىق ۋە ئەمەلگە قويۇش ئىشلە-رىنى ئىشلىدى. بۇ كىتاب ئۇنىڭ شۇ جەريانىدا مىللىي خىزمەت

ھەققىدە سۆزلىگەن سۆزلىرى، يازغان ماقالىلىرى، تەكشۈرۈش دوكلاتلىرى قاتارلىقلاردىن تاللاپ تۈزۈلدى، كىتابنىڭ مەزمۇنى ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ۋە ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ سىياسىي، ئىقتىسادىي ئىشلىرى، مەدەنىيەت، مائارىپ قاتارلىق ساھەلىرىگە چېتىلىدۇ، ئۇ ئاپتور شۇ 10 نەچچە يىل داۋامىدا شۇغۇللانغان مىللىي خىزمەتنىڭ ھەقىقىي خاتىرىسى، بۇ كىتابتا شۇ مەزگىلدىكى مىللىي خىزمەتنىڭ ئەھۋالى بىرقەدەر ھەقىقىي ۋە ئەتراپلىق ئەكس ئەتتۈرلگەن.

بۇ كىتابتىكى ماقالىلەرنىڭ كۆپ قىسمى تۇنجى قېتىم ئېلان قىلىندى، بۇ كىتاب مىللىي خىزمەت نەزەرىيىسى ۋە ئەمەلىيىتى ئۈچۈن مۇھىم يېتەكچى ئەھمىيەتكە ئىگە ۋە پايدىلىنىش قىممىتىگە ئىگە.

كىرىش سۆز

مېنىڭ يۇرتۇم ۋەتىنىمىزنىڭ غەربتىكى چېگرا رايونى — شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىنىڭ چىرا ناھىيىسى. مۇھىتنىڭ سەۋەبى بىلەن كىچىكىمدىن تارتىپ مىللەت، دىن توغرىسىدا نۇرغۇن ھېسسىي بىلىشكە ئىگە بولغانىدىم. جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن، تېخى بالاغەتكە يەتمىگەن پۇقرا ۋاقتىمدىلا ئىنقىلابىي قوشۇنغا قاتنىشىپ، يېڭى خەلق ھاكىمىيىتىنى قوغداش، يېڭى جۇڭگونى گۈللەندۇرۇش يولىدىكى كۈرەشكە ئاتلاندىم، شۇنىڭ بىلەن ماركسىزملىق مىللەت قارىشى ھەققىدە سىستېمىلىق تەربىيە ئېلىش، پارتىيىنىڭ مىللەت نەزەرىيىسى ۋە مىللىي سىياسىتىنى ئۆگىنىش ۋە ئەمەلىيەتتىن ئۆتكۈزۈش پۇرسىتىگە ئىگە بولدۇم. ئۇنىڭدىن كېيىن مەن ئۇزاق مۇددەت شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىدا خىزمەت ئىشلىدىم. جۇڭگونىڭ ئاپتونومىيىلىك جايى بولغان شىنجاڭدا مىللىي خىزمەت كۈندىلىك ئىنتايىن مۇھىم تەركىبىي قىسمى بولغاچقا، مېنى مىللىي خىزمەتتە نۇرغۇن ئەمەلىي تەجرىبىلەرگە ئىگە قىلدى. شۇنداقتىمۇ، مىللىي خىزمەت بىلەن چىن مەنىدە مەخسۇس شۇغۇللىنىشىم، مىللىي خىزمەت ئۇستىدە سىستېمىلىق پىكىر يۈرگۈزۈشۈم ۋە ئىزدىنىشىم بېيجىڭغا كەلگەندىن كېيىن بولدى.

مەن 1986-يىلى باھاردىن باشلاپ دۆلەت مىللىي ئىشلار كومىتېتىنىڭ مۇدىرى بولدۇم، شۇ ۋاقىتتىن تارتىپ ھازىرغىچە دەل جۇڭگونىڭ ئىسلاھات-ئىشىكىنى ئېچىۋېتىش ئىشلىرى قەدەممۇ قەدەم چوڭقۇرلىشىپ، ئۇزلۇكسىز يېڭى مۇۋەپپەقىيەتلەرگە ئېرىشكەن يىللار بولدى، مىللىي خىزمىتىمىز جۇڭگوچە سوتسىيالىزم قۇرۇش ئىشلىرىنىڭ ئالغا تاشلىغان مەزمۇت قەدىمىگە ئەگىشىپ، ھەرقايسى ساھەلەردە غايەت زور مۇۋەپپەقىيەتلەرگە ئېرىشتى. بۇ جەريانداا، پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى، گوۋۇيۈەن مىللىي خىزمەت ئۇستىدە بىرقاتار مۇھىم سىياسەت-تەدبىرلەرنى تۈزدى، مەركەزدىكى رەھبىرىي يولداشلار مىللىي خىزمەت توغرىسىدا بىرقاتار مۇھىم يوليورۇقلارنى بەردى، بولۇپمۇ دېڭ شياۋپىڭنىڭ جۇڭگوچە سوتسىيالىزم قۇرۇش نەزەرىيىسى مىللەتكە ئائىت مول مەزمۇنلارنى ئۆز ئۇستىگە ئالدى. مېنى تولىمۇ بەختلىك ھېس قىلدۇرىدىغىنى شۇكى، مەن گوۋۇيۈەننىڭ مىللىي خىزمەت تارمىقىنىڭ مەسئۇلى بولۇش سۈپىتىم بىلەن، 1993-يىلىدىن كېيىن يەنە گوۋۇيۈەندە مىللىي خىزمەتنى باشقۇرۇشقا مەسئۇل بولدۇم، ئانچە ئۇزاق دەپمۇ ۋە قىسقا دەپمۇ ھېسابلاشقا بولمايدىغان شۇ 10 نەچچە يىل ئىچىدە مىللىي خىزمەتكە دائىر بەزى مۇھىم سىياسەت-تەدبىرلەرنى تۈزۈشكە قاتناشتىم، مەركەزنىڭ مىللىي خىزمەت توغرىسىدىكى چوڭ-چوڭ فاكتورلىرىنى ئىزچىللاشتۇرۇش جەھەتتە مۇۋاپىق كونكرېت ئۈيۇشتۇرۇش ۋە يولغا قويۇش خىزمەتلىرىنى ئىشلىدىم. مەملىكىتىمىز بويىچە نۇرغۇن ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىغا بېرىپ تەكشۈرۈپ-تەتقىق قىلدىم، پارتىيىنىڭ

چوڭ-چوڭ فاڭجېنلىرىنىڭ ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدا قا-
زانغان زور مۇۋەپپەقىيەتلىرىنى ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆردۈم.
ئۆزۈممۇ مىللىي خىزمەتتىكى بىرمۇنچە مەسىلىلەرل ئۇستىدە،
پىكىر يۈرگۈزدۈم ۋە ئىزدەندىم، بۇ كىتاب— شۇ ئون نەچچە
يىلدىن بۇيان مىللىي خىزمەت بىلەن شۇغۇللىنىش جەريانىدا
يۈرگۈزگەن پىكىر ۋە قىلغان ئىشلىرىمنىڭ ھەقىقىي خاتىرە-
سى.

مىللىي خىزمەت— پارتىيەمىزنىڭ پۈتكۈل ئىشلىرىنىڭ
مۇھىم تەركىبىي قىسمى. مىللەتلەرنىڭ بارۇەرلىكى، ئىتتىپاق-
لىقى، تەرەققىياتى دۆلەتنىڭ ئامان بولۇشى ياكى قالايمىقان
بولۇشىغا، جەمئىيەتنىڭ ئالغا بېسىشى ياكى چېكىنىشىگە،
خەلقنىڭ بالاغا يولۇقۇشى ياكى بەختلىك بولۇشىغا مۇناسىۋەت-
لىك. دۇنياغا نەزەر سالىدىغان بولساق، نۇرغۇن دۆلەتلەردە
مىللىي توقۇنۇش تۇپەيلىدىن جەمئىيەت داۋالغۇپ، بالايىئاپەت ۋە
قالايمىقانچىلىق توختىماي كەلدى، ھەتتا دۆلەت پارچىلىنىپ
كەتتى. ئەمما بىزنىڭ سوتسىيالىستىك دۆلىتىمىز جۇڭگو مىل-
لىي مەسىلىنى ئۇتۇقلۇق بىرتەرەپ قىلغاچقا، ھەرقايسى مىللەت-
لەر باراۋەرلىك، ئىتتىپاقلىق ئاساسىدا ئورتاق تەرەققىي قىلىپ
ۋە گۈللىنىپ بارماقتا، مېنىڭچە بۇنىڭدىكى ئەڭ ئاساسىي سە-
ۋەب شۇكى، پارتىيەمىز مىللىي خىزمەتكە ئىنتايىن ئەھمىيەت
بېرىپ كەلدى. مىللىي مەسىلىنى ھەل قىلىش جەھەتتە توغرا
نەزەرىيە ۋە توغرا سىياسەتنى ۋۇجۇدقا كەلتۈردى ھەمدە ئۇنى
ئەمەلىي خىزمەت داۋامىدا ئەستايىدىل ئىزچىللاشتۇردى ۋە ئىج-
را قىلدى. شۇڭا بۇ كىتابتىكى مەزمۇنلارنىڭ تولىسى مېنىڭ

مىللەت نەزەرىيىسى، مىللىي سىياسەت ئۇستىدىكى چۈشەنچەم شۇنداقلا مىللىي خىزمەت توغرىسىدىكى مۇلاھىزىلىرىمدىن ئىبا-رەت، ئۇنىڭ ئىچىدە ئالدىنقىلارنىڭ نەزەرىيىسى ئۇستىدىكى چۈشەنچەم ۋە بايانلىرىم بار، شۇنداقلا ئۆزۈمنىڭ كۆز قاراشلىرىم ۋە پىكىرلىرىممۇ بار.

بۇ كىتابقا كىرگۈزۈلگەن ماقالىلەرنىڭ بىر قىسمى ئاشكارا ئېلان قىلىنغان، كۆپ قىسمى بىرىنچى قېتىم ئاشكارا ئېلان قىلىنماقتا، ئۇنىڭ مەزمۇنى مىللىي باراۋەرلىكتە چىڭ تۇرۇش، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى ۋە دۆلەتنىڭ بىرلىكىنى قوغداش، مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە تۈزۈمىنى داۋاملاشتۇرۇش ۋە مۇكەممەللەشتۈرۈش، ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنى ۋە تۈرلۈك ئىختىساسلىق خادىملارنى تەربىيىلەپ يېتىشتۈرۈش، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىسلاھات-ئىشىكنى ئېچىۋې-تىش ئىشلىرى ۋە ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشى، ئاز سانلىق مىللەت-لەرنىڭ ئىجتىمائىي ئىشلىرىنى راۋاجلاندۇرۇش، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ دىنىي ئېتىقاد ئەركىنلىكى ۋە ئۆرپ-ئادەتىگە ھۆرمەت قىلىش قاتارلىقلارغا مۇناسىۋەتلىك. بۇ ماقالىلەرنى تەھرىرلەش ۋە نەشر قىلىش ۋاقتىدا ئىمكانقەدەر ئەسلى قىياپە-تى ساقلاپ قېلىندى، ئاز ساندىكى ماقالىلەرغىلا ئەدەبىي جەھەت-تىن ئايرىم تۈزىتىش كىرگۈزۈلدى. مۇۋاپىق بولمىغان جايلە-رىنىڭ بولۇشى تەبىئىي، مەن ئەمەلىيەتنىڭ سىنىقىنى چىن قەلبىمدىن كۆتمەكتىمەن، شۇنداقلا ئوقۇمىلارنىڭ تۈزىتىش پىكىر بېرىشىنى سەمىمىي كۈتمەكتىمەن.

ئىسمايىل ئەھمەدنىڭ قىسقىچە تەرجىمھالى

ئىسمايىل ئەھمەد، ئەر، ئۇيغۇر، 1935-يىل 9-ئايدا تۇ-غۇلغان. شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىنىڭ چىرا ناھىيىسى-دىن، ئالىي تېخنىكوم مەلۇماتىغا ئىگە. 1952-يىلىنىڭ بېشىدا خىزمەتكە قاتناشقان، كوممۇنىستىك ياشلار ئىتتىپاقى چىرا ناھىيىلىك كومىتېتىنىڭ شۇجىسى، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى چىرا ناھىيىلىك پارتكومىنىڭ مۇئاۋىن شۇجىسى، چىرا ناھىيىسىنىڭ ھاكىمى، خوتەن ۋىلايەتلىك پارتكوم تەشۋىقات بۆلۈمىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايون-لۇق پارتكوم مەدەنىيەت-ماۋارىپ-سىياسىي بۆلۈمىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق پارتكومنىڭ شۇجە-سى (شۇ چاغدا پارتكومغا بىرىنچى شۇجىسى تەسىس قىلىن-غانىدى)، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى-نىڭ رەئىسى، جۇڭگو خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشى 7-نۆۋەتلىك مەملىكەتلىك كومىتېتىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى بول-غان، 1986-يىلدىن باشلاپ دۆلەت مىللىي ئىشلار كومىتېتى پارتگۇرۇپپىسىنىڭ شۇجىسى، دۆلەت مىللىي ئىشلار كومىتېتى-نىڭ مۇدىرى بولغان، 1993-يىلىدىن ھازىرغىچە جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى گوۋۇيۈەننىڭ دۆلەت كومىسسارى قوشۇمچە دۆ-لەت مىللىي ئىشلار كومىتېتىنىڭ مۇدىرى، جۇڭگو كوممۇنىس-تىك پارتىيىسى 10-نۆۋەتلىك، 11-نۆۋەتلىك، 12-نۆۋەتلىك، 13-نۆۋەتلىك، 14-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتىنىڭ ئەزاسى بولغان، 1997-يىلى پارتىيىنىڭ 15-قۇرۇلتىيىدا يەنە مەركە-زىي كومىتېت ئەزالىقىغا سايلاندى.

مۇندەرىجە

دۆلىتىمىزنىڭ مىللىي مەسىلىنى ھەل قىلىشتىكى نەزەرىيە-سىياسەتلىرى ۋە ئەمەلىيىتى توغرىسىدا (1990-يىل 12-ئاينىڭ 18-كۈنى) 1

مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى بويىچە كاتتا يىغىن (1986-يىل 8-ئاينىڭ 17-كۈنى) 42

ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ مەنپەئىتى قوغۇلۇشىنى ۋە ئىقتىسادىي خىزمەتنى ئوبدان يولغا قويايلى (1986-يىل 11-ئاينىڭ 3-كۈنى) 48

پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى ۋە گوۋۇيۈەنىنىڭ يولۇۋۇقىنى ئەستايىدىل ئىزچىللاشتۇرۇپ، يېڭى دەۋر-دىكى مىللىي خىزمەتنى پائال ياخشى ئىشلەيلى (1987-يىل 4-ئاينىڭ 28-كۈنى) 61

يېڭى دەۋردىكى مىللىي خىزمەتنى تىرىشىپ ياخشى ئىشلەيلى(1987-يىل 5-ئاينىڭ 28-كۈنى) 90

مەدەنىيەتلىك، باي، يېڭى چاغۇچىلىق رايونلىرىنى قۇرۇپ، مىللەتلەرنىڭ ئورتاق تەرەققىي قىلىشى

ۋە گۇللىنىشىنى ئىلگىرى سۈرەيلى (1987-يىل 6-ئاينىڭ 6-كۈنى) 104
تەجرىبىلەرنى ئالماشتۇرايلى، تەكلىپ بېرەيلى (1988-يىل 4-ئاينىڭ 25-كۈنى) 123
ئىدىيىدە تېخىمۇ ئازاد بولۇپ، مىللەت نەزەريىسى تەتقىقاتىدا يېڭى ۋەزىيەت يارىتايلى (1988-يىل 5-ئاينىڭ 20-كۈنى) 126
مىللىي مەسىلە تەتقىقاتىنى كۈچەيتىپ، ئۇنى مىللىي خىزمەتتە ئىلمىي تەدبىر كۆرۈشكە خىزمەت قىلدۇرايلى (1988-يىل 9-ئاي) 140
مىللىي خىزمەتنىڭ مەشھۇر رەھبىرى ژۇ لەنفۇ (1989-يىل 1-ئاينىڭ 26-كۈنى) 152
مىللەتلەرنىڭ باراۋەرلىكى، ئىتتىپاقلىقى ۋە تەرەققىيات ئىشلىرى ئۈچۈن يېڭى تۆھپە قوشايلى (1989-يىل 2-ئاينىڭ 20-كۈنى) 161
ئاز سانلىق مىللەتلەر ئامما سىنىڭ ئىسسىق كېيىنىش، تۇق يىيىش مەسىلىسىنى تېز ھەل قىلايلى (1989-يىل 9-ئاينىڭ 23-كۈنى) 191
ئاپتونومىيە قانۇنىنى يەنمۇ ئىلگىرىلەپ ئوبدان ئىزچىللاشتۇرۇپ ۋە ئىجرا قىلىپ، مىللەتلەرنىڭ ئورتاق گۈللىنىشىنى ئىلگىرى سۈرەيلى(1989-يىل 10-ئاي) 219
ۋەتەن ئۈنىڭ قەلبىدە، مىللەت ئۈنىڭ قەلبىدە (1990-يىل 2-ئاينىڭ 1-كۈنى) 237

پارتىيىنىڭ مىللىي سىياسىتىنى قەتئىي تەۋرەنمەي ئىز-
چىللاشتۇرۇپ ۋە ئىجرا قىلىپ، مىللىي خىزمەتنى
ئۇزلۇكسىز ئالغا سۈرەيلى(1990-يىل 2-ئاينىڭ
13-كۈنى) 261
ۋەتەن بىرلىكى ۋە مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى تۇغىنى ئېگىز
كۆتۈرۈپ، چېگىردىكى ئاز سانلىق مىللەت رايون-
لىرىنىڭ مۇقىملىقى ۋە تەرەققىياتىنى ئىلگىرى
سۈرەيلى(1990-يىل 6-ئاينىڭ 18-كۈنى) 308
ئۆم، باي، مەدەنىي يېڭى شەزاڭ قۇرايلى (1990-يىل
9-ئاينىڭ 1-كۈنى) 346
توغرا يۆنىلىشتە چىڭ تۇرۇپ، مىللىي ئەدەبىي ئىجادى-
يەتنى گۈللەندۈرۈپ، ھەر مىللەت خەلقىگە تېخىمۇ
كۆپ، تېخىمۇ ياخشى مەنىۋى ئوزۇق يەتكۈزۈپ
بېرەيلى(1990-يىل 11-ئاينىڭ 17-كۈنى) 358
نەزەرىيە قۇرۇلۇشىنى كۈچەيتىپ، مىللىي خىزمەتنى
ياخشى ئىشلەيلى(1990-يىل 2-ئاينىڭ 6-كۈنى) 381
ئاخبارات-نەشرىياتچىلىق خىزمىتىنى كۈچەيتىپ، ۋەتەن-
نىڭ بىرلىكىنى ۋە مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقلىقىنى
قوغدايلى(1990-يىل 5-ئاي) 389
ھەر مىللەت مەدەنىيەت خادىملىرى مەسئۇلىيەتچان
بولۇشى كېرەك(1991-يىل 2-ئاينىڭ 6-كۈنى) 399
ئېلىمىزدىكى مىللەتلەر تەنقىقاتىنىڭ ھازىرقى ئەھۋالى
ۋە ئىستىقبالى (1991-يىل 3-ئاينىڭ 6-كۈنى) 413
مىللىي ماۋارىپنى راۋاجلاندۇرۇشقا دائىر بىرقانچە

مەسىلە(1991-يىل 3-ئاي) 422
خەلق سىياسىي مەسىلىھەت كېڭىشى ۋە مىللىي خىزمەت
(1991-يىل 5-ئاينىڭ 14-كۈنى) 443
ئۇلۇغ مۇۋەپپەقىيەت، گۈزەل ئىستىقبال(1991-يىل 5-ئاي-
نىڭ 23-كۈنى) 460
تەڭكەش راۋاجلاندۇرۇش، ئورتاق گۈللەندۈرۈش (1991-
يىل 10-ئاي) 474
روھىمىزنى ئۇرغۇتۇپ، ئىتتىپاقلىشىپ كۈرەش قىلىپ،
مىللىي تىل- يېزىق خىزمىتىنى يەنىمۇ ياخشى
ئىشلەيلى(1991-يىل 12-ئاينىڭ 7-كۈنى) 498
جۇڭگودىكى ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئەنئەنىۋى مەدەنى-
يىتىنى قوغداش، داۋاملاشتۇرۇش ۋە راۋاجلاندۇرۇش
توغرىسىدا(1990-يىل 12-ئاينىڭ 14-كۈنى) 534
مەركەز مىللىي خىزمەت يىغىنىنىڭ روھىنى ئەستايىل
ئىزچىللاشتۇرۇپ، ئېلىمىزنىڭ مىللىي خىزمىتىدە
يېڭى ۋەزىيەت يارىتايلى(1992-يىل 1-ئاينىڭ 19-كۈنى)
..... 547
مىللىي مەسىلىنى تەتقىق قىلىپ، مىللىي خىزمەتنى
ئوبدان ئىشلەيلى(1992-يىل 1-ئاي) 565
ئىشكىنى سىرتقا تېخىمۇ كەڭ ئېچىۋېتىپ، ئاز سانلىق
مىللەت رايونلىرىنىڭ تەرەققىياتىنى تېزلىتەيلى
(1992-يىل 3-ئاينىڭ 20-كۈنى) 577
ئىتتىپاقلىشىپ كۈرەش قىلىپ، داۋاملىق ئالغا ئىلگە-
رىلەپ، ئاز سانلىق مىللەتلەر ماۋارىپىنى پۈتۈن

دۆلەتنىڭ ماتارىپى بىلەن تەڭكەش راۋاجلاندۇرۇيلى
(1992-يىل 3-ئاينىڭ 15-كۈنى) 590
جۇڭخۇا ئېلىنى گۈللەندۇرۇش، ئورتاق گۈللىنىش يولىدا ئىتتىپاقلىشىپ كۈرەش قىلايلى (1992-يىل 3-ئاي) 611
رەھبەرلىك ئىلمى ھەققىدىكى تەتقىقاتقا ئەھمىيەت بېرىپ، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ زامانىۋىلىشىش ئىشىنى تېخىمۇ ئوبدان ئىلگىرى سۈرەيلى
(1992-يىل 8-ئاينىڭ 1-كۈنى) 627
مىللەت نەزەريىسى تەتقىقاتىنى كۈچەيتىپ، جۇڭگوچە سوتسىيالىزم قۇرۇش ۋە مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقلىق-تىرەقىقىيات ئىشلىرى ئۈچۈن خىزمەت قىلايلى(1992-يىل 11-ئاينىڭ 25-كۈنى) 635
14-قۇرۇلتاي روھىنى ئەستايىدىل ئىزچىللاشتۇرۇپ، مىللىي خىزمەتنى ئۈزلۈكسىز ئالغا سۈرەيلى
(1992-يىل 12-ئاي) 665
14-قۇرۇلتاي روھىنى ئەمەلىيلەشتۈرۈپ، ئىسلاھات، ئېچىۋېتىش ۋە زامانىۋىلاشتۇرۇش يولىدىكى قۇرۇلۇش ئىشلىرى داۋامىدا مىللىي خىزمەتنى ئۈزلۈكسىز ئىلگىرى سۈرەيلى(1992-يىل 12-ئاينىڭ 18-كۈنى) 676
دەۋرىمىزنىڭ ئېغىر ۋەزىپىسى ئىختىساسلىق ئەزىمەتلەرنىڭ زىممىسىگە چۈشىدۇ(1993-يىل 1-ئاي) 720

ئاساسي قانۇن ھەققىدىكى چۈشەنچىمىزنى ئۆستۈرۈپ،
مىللىي قانۇنچىلىق قۇرۇلۇشىنى كۈچەيتەيلى
(1993-يىل 1-ئاينىك 29-كۈنى) 734
زور بىر تۈركۈم مۇنەۋۋەر ئاز سانلىق مىللەت كار-
خانىچىلىرىنى يېتىشتۈرۈشكە تىرىشايلى (1993-يىل
9-ئاينىك 29-كۈنى) 760
يۇكسەك مەجبۇرىيەت تۇيغۇسى ۋە مەسئۇلىيەت تۇيغۇ-
سى بىلەن مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى ۋە تەرەققىياتى
ئۈچۈن تېخىمۇ كۆپ، تېخىمۇ ياخشى ئەسەرلەر-
نى تەقدىم قىلايلى(1993-يىل 10-ئاينىك 5-كۈنى)
..... 771
كۆپ مىللەتلىك دۆلەت ۋە ۋەتەنپەرۋەرلىك (1995-يىل
2-ئاينىك 6-كۈنى) 787
مىللىي ئىتتىپاقلىقنى ۋە ئىجتىمائىي مۇقىملىقنى
قوغداپ، ئىسلاھات، ئىشىكنى ئېچىۋېتىش ۋە
ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش ئىشلىرى ئۈچۈن ئوبدان
ئىجتىمائىي شارائىت يارىتايلى(1993-يىل 11-ئاينىك
3-كۈنى) 800
يولداش ماۋ زېدۇڭنى خاتىرلىگەندە، ئالدىنقىلارغا
ئىجابىي ۋارىسلىق قىلىپ، يېڭىلىق يارىتايلى
(1993-يىل 12-ئاينىك 18-كۈنى) 838
يېڭى ۋەزىيەتنىڭ تەلىپىگە ئۇيغۇنلىشىپ، دىنىي خىز-
مەتتە يېڭى ۋەزىيەت يارىتايلى(1994-يىل 1-ئاينىك
12-كۈنى) 846

روھىمىزنى كۆتۈرۈپ، ئىتتىپاقلىشىپ كۈرەش قىلىپ،
سوتسىيالىستىك بازار ئىگىلىكى تەۋزۈلمىسىنى
بەرپا قىلىش داۋامىدا مىللىي خىزمەتنى تېخىمۇ
ئوبدان ئىشلەيلى(1994-يىل 1-ئاينىڭ 27-كۈنى)
..... 870
رەھبەرلىكنى كۈچەيتىپ، ئورتاق تىرىشچانلىق كۆر-
سىتىپ، مىللىي خىزمەتنى ئۈزلۈكسىز ئىلگىرى
سۈرەيلى(1994-يىل 1-ئاينىڭ 30-كۈنى) 938
مەكتەپنى ئالدىنقى قاتاردىكى ئۇنىۋېرسىتېت قىلىپ
قۇرۇپ، تۆتىنى زامانىۋىلاشتۇرۇشقا كېرەكلىك
تالانت ئىگىلىرىنى يېتىشتۈرەيلى(1994-يىل
4-ئاينىڭ 1-كۈنى) 955
ئىسلاھات ئېلىپ بېرىش، ئىشىكنى ئېچىۋېتىش جەر-
يانىدا ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدىكى ۋىلايەت،
ئوبلاستلارنىڭ ئىقتىسادىنى تېخىمۇ تېز، تېخىمۇ
ئوبدان راۋاجلاندۇرايلى (1994-يىل 8-ئاينىڭ
27-كۈنى) 961
جۇڭگودىكى مىللىي خىزمەتنىڭ شانلىق مۇۋەپپەقىيەت-
لىرى(1994-يىل 9-ئاينىڭ 2-كۈنى) 993
پارتىيە مەكتىپىنىڭ مىللىي سىنىپىنى ئوبدان باشـ
قۇرۇپ، مىللىي كادىرلارنىڭ ئىدىيىۋى-نەزەر-
يىۋى ساپاسىنى ئۆستۈرەيلى (1994-يىل
9-ئاينىڭ 23-كۈنى) 1009
«مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە قانۇنى»نى

ئەستايىدىل ئىزچىللاشتۇرايلى (1994-يىل 9-ئاي)
..... 1025
مىللەتلەرنىڭ بۆيۈك ئىتتىپاقلىقىنى كۆچەيتىپ،
مىللەتلەرنىڭ بۆيۈك تەرەققىياتىنى ئىلگىرى
سۈرەيلى (1994-يىل 9-ئاينىڭ 30-كۈنى)..... 1037
پولاتتەك ئىرادە، قاياقاق ھېسسىيات (1994-يىل
10-ئاينىڭ 23-كۈنى) 1065
جۇڭگودىكى مىللىي مۇناسىۋەت (1994-يىل 11-ئاينىڭ
25-كۈنى) 1077
ئېسىل مىللىي بايلىق، ئۆچمەس بۆيۈك تۆھپە
(1994-يىل 12-ئاي) 1090
روھىمىزنى ئۇرغۇتۇپ، پايدىلىق پۇرسەتنى ئىگىلەپ،
داۋاملىق تىرىشچانلىق كۆرسىتىپ، ئىسلاھات ۋە
ئىشىكنى ئېچىۋېتىش داۋامىدا مىللىي خىزمەتنى
ئۇزلۇكسىز ئالغا سۈرەيلى (1995-يىل 3-ئاينىڭ
22-كۈنى) 1097
يېڭى ئەھۋاللارنى تەتقىق قىلىپ، يېڭى مەسىلىلەرنى
ھەل قىلىپ، مىللىي خىزمەتنى تېخىمۇ ياخشى
ئىشلەيلى (1995-يىل 3-ئاينىڭ 23-كۈنى) 1152
كۆڭۈل فەنسىندىن ئۆگىنىپ، ھەر مىللەت خەلقى ئۈچۈن
جان-دىل بىلەن خىزمەت قىلايلى (1995-يىل
4-ئاينىڭ 19-كۈنى) 1166
ئىتتىپاقلىشىپ كۆرەش قىلىپ، جۇڭخۇا ئېلىنى گۈل-
لەندۈرەيلى (1995-يىل 6-ئاينىڭ 21-كۈنى) 1182

تارىخنى ئېسىمىزدە چىڭ ساقلاپ، بۈرچىمىزنى ئۈنتۈ-
ماي، جۇڭخۇا ئېلىمىزنى ئورتاق گۈللەندۈرەيلى
(1995-يىل 8-ئاينىڭ 18-كۈنى) 1202
ئۇلۇغ غەلىبىگە تەنتەنە قىلىپ، گۈزەل كېلەچەك
يارىتايلى (1995-يىل 8-ئاينىڭ 25-كۈنى) 1216
جۇڭگونىڭ مىللىي سىياسىتىدىكى بىرقانچە ئالاھىدىلىك
(1995-يىل 6-ئاينىڭ 24-كۈنى) 1229
مىللىي تېبابەتچىلىكنى راۋاجلاندۇرۇپ، ھەر مىللەت
خەلقىنى بەختكە ئىگە قىلايلى (1995-يىل 5-ئاينىڭ
25-كۈنى) 1244
ئىسلاھات ئېلىپ بېرىش، ئىشىكنى ئېچىۋېتىش داۋا-
مىدا مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە تۈزۈ-
مىدەچىڭ تۈرايلى ۋە ئۇنى مۇكەممەللەشتۈرەيلى
(1995-يىل 9-ئاينىڭ 23-كۈنى) 1249
ئىلغارلاردىن ئۆگىنىپ، ئىسلاھات ئېلىپ بېرىش—
ئىشىكنى ئېچىۋېتىش جەريانىدا خىزمەت كۆر-
سىتەيلى(1995-يىل 9-ئاينىڭ 29-كۈنى) 1274
ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ قەدىمكى ئەسەرلىرىنى
رەتلەش ۋە نەشر قىلىش خىزمىتىنى تېرىشىپ
ياخشى ئىشلەپ، مىللىي مەدەنىيەتنى تەرەققي
قىلدۇرايلى ۋە گۈللەندۈرەيلى(1995-يىل 10-ئاي)
..... 1283
مىللىي نەشرىياتچىلىق خىزمىتىنى كۈچەيتىپ، ئىك-
كى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىنى ئىلگىرى سۈرەيلى

(1996-يىل 1-ئاينىڭ 9-كۈنى) 1305
دىنىي خىزمەتنى ياخشى ئىشلەپ، 9-بەش يىللىق پە-
لانىنى ۋە بۇنىڭدىن كېيىنكى 15 يىللىق ئىقتى-
سادىي-ئىجتىمائىي تەرەققىيات نىشانىنى ئوڭۇش-
لۇق ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن خىزمەت قىلايلى
(1996-يىل 1-ئاينىڭ 14-كۈنى) 1326
مىللىي خىزمەتنى تىرىشىپ ياخشى ئىشلەپ، 9-بەش
يىللىق پىلان ۋە 2010-يىلغىچە كۆزلەنگەن كەل-
گۈسى نىشانىنى ئىشقا ئاشۇرۇش ئۈچۈن كۈرەش
قىلايلى(1996-يىل 4-ئاينىڭ 5-كۈنى) 1354
ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ قەدىمكى ئەسەرلەر خىز-
مىتىنى ياخشى ئىشلەپ، مىللەتلەرنىڭ ئورتاق
گۈللىنىشى ۋە تەرەققىياتىنى ئىلگىرى سۈرەيلى
(1996-يىل 5-ئاينىڭ 8-كۈنى) 1399
جۇڭخۇا مىللەتلىرىنىڭ ئىتتىپاقلىق، تەرەققىيات
ئىشلىرىنى ئۈزلۈكسىز ئالغا سىلجىتايلى
(1996-يىل 6-ئاينىڭ 19-كۈنى) 1415
ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرى قوشۇننىڭ ساپاسىنى
ئۆستۈرۈپ، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ
تەرەققىياتىنى تېزلىتەيلى(1997-يىل 1-ئاي)
..... 1426
ۋەتەنپەرۋەرلىك تۇغىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ، ماركسىزملىق
مىللەت قارىشى ۋە دىن قارىشىدا چىڭ تۇرايلى
(1997-يىل 2-ئاي) 1446

مىللىي خىزمەتنى كۈچەيتىپ، ئاۋات، تۇراقلىق چېگرا رايون قۇرۇش ئۇچۇن خىزمەت قىلايلى(1997-يىل 4-ئاينىك 2-كۈنى) 1470

ئىجادىيەتنى گۈللەندۈرۈپ، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئەدەبىيات ئىشلىرىنى راۋاجلاندۇرايلى(1997-يىل 5-ئاينىك 21-كۈنى) 1526

جۇڭگوچە سوتسىيالىزم قۇرۇش جەريانىدا، مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە تۈزۈمىنى داۋاملاشتۇرايلى ۋە مۇكەممەللەشتۈرەيلى(1997-يىل 6-ئاي) 1534

شياڭگاڭنىڭ ۋەتەن قوينىغا قايتىپ كېلىشىنى قۇتلۇقلايلى، تارىخقا يېڭى سەھىپە يازايلى (1997-يىل 6-ئاينىك 23-كۈنى) 1564

دېڭ شياۋپىڭ نەزەريىسى ئۇلۇغ بايرىقىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ، مىللىي خىزمەتنى ھەقىقىي كۈچەيتەيلى (1997-يىل 9-ئاينىك 19-كۈنى) 1574

دۆلتىمىزنىڭ مىللىي مەسىلىنى ھەل قىلىشتىكى نەزەرىيە، سىياسەتلىرى ۋە ئەمەلىيىتى توغرىسىدا*

(1990-يىل 12-ئاينىڭ 18-كۈنى)

مىللەت— كىشىلەرنىڭ تارىخىي يوسۇندا، ئۇزاق مۇددەتلىك تەرەققىيات نەتىجىسىدە شەكىللەنگەن تۇراقلىق ئومۇملۇقتۇر. ئومۇمىي مەنىدىن ئېيتقاندا، مىللەت تىل ئومۇملۇقى، تۇرار جاي ئومۇملۇقى، ئىقتىسادىي تۇرمۇش ئومۇملۇقى، روھىي خۇسۇسىيەت ئومۇملۇقى دېگەن تۆت ئاساسىي ئامىلنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

بىز ياشاۋاتقان دۇنيا— كۆپ مىللەتلىك دۇنيا. مىللەتلەر ئۆزىنىڭ ئىجادىي كۈچى ۋە ئورتاق كۈرىشى ئارقىلىق تارىخ چاقنى ئىلگىرى سۈرىدۇ، شۇنداقلا بىر-بىرى بىلەن بولغان سۈركىلىش ۋە توقۇنۇش ئارقىلىق تارىخ تەرەققىياتىغا تۈرلۈك تەسىر كۆرسىتىدۇ. ئىنسانىيەت جەمئىيىتى نوپۇس مەسىلىسى،

---

* بۇ— يولداش ئىسمايىل ئەھمەدنىڭ مەركىزىي پارتىيە مەكتىپىنىڭ شىنجاڭ سىنىپىغا بەرگەن دوكلاتى.

ئىشقا ئورۇنلىشىش مەسىلىسى، جىنايەت ئۆتكۈزۈش مەسىلە-
سى. . . دېگەنگە ئوخشاش تۈرلۈك ئىجتىمائىي مەسىلىلەرگە
دۇچ كەلمەكتە، بۇنىڭ ئىچىدە مىللىي مەسىلىمۇ بار. دۇنيادا
تەخمىنەن 2000 دىن ئارتۇق مىللەت بار، دۇنيادىكى دۆلەتلەرنىڭ
تەڭدىن تولىسى كۆپ مىللەتلىك دۆلەت، كۆپ مىللەتلىك دۆلەت-
لەرنىڭ ھەممىسىدە مىللىي مەسىلە مەۋجۇت. پەقەت تۈرلۈك
جەمئىيەت، تۈرلۈك دۆلەتلەردە مىللىي مەسىلىنىڭ خاراكتېر-
ى، مەزمۇنى ۋە ئىپادىلىنىش شەكلى پەرقلىنىدۇ، خالاس.
مىللىي مەسىلە تېز تەسىرلىك، مۇرەككەپلىك ئالاھىدە-
لىككە ئىگە مەسىلە، ئۇ ئوبدان ھەل قىلىنمىسا، كۆپ ھاللاردا
ئىجتىمائىي داۋالغۇش پەيدا قىلىدۇ. شۇڭا، ئۇزاق ۋاقىتتىن
بۇيان سىياسىي ئەرباپلار، مۇتەپەككۇرلار، سوتسىئولوگلار مىل-
لىي مەسىلىنى ھەل قىلىشنىڭ ئاچقۇچىنى تېپىش يولىدا قاتتىق
باش قاتۇرۇپ تىرىشىپ ئىزدىنىپ كەلدى. لېكىن ئەمەلىيەت
بىزگە شۇنى ئۇقتۇردىكى، خۇسۇسىي مۇلۇكچىلىكتىكى جەمئى-
يەتتە، سىنىپىي قارىمۇقارشىلىق مەۋجۇت جەمئىيەتتە، مىللىي
مەسىلىنى تۈپ نېگىزىدىن ھەل قىلىش مۇمكىن ئەمەس. مارك-
سىزم دۇنياغا كېلىش بىلەن ئىنسانىيەت جەمئىيىتىدە مىللىي
مەسىلىنى ھەل قىلىش ئۈچۈن ئۈمىد نۇرى ئېلىپ كەلدى.
يولداش دېڭ شياۋپىڭ 1950-يىلى غەربىي جەنۇبتىكى ئاز سانلىق
مىللەتلەر ئېكسكۇرسىيە ئۆمىكىنى قوبۇل قىلغاندا، مارك-
سىزم-لېنىنىزم جۇڭگودىكى مىللىي مەسىلىنى ھەل قىلالايدۇ،
دېگەنىدى. بۇ ھۆكۈم تامامەن توغرا. دەرۋەقە، مىللىي مەسىلە-
نى ھەل قىلىش ئۈچۈن توغرا نەزەرىيىدىن باشقا، توغرا سىيا-

سەت ۋە ئۇزاق مۇددەتلىك ئەمەلىيەت بولۇشىمۇ كېرەك.

جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى قۇرۇلغاندىن كېيىن، ھەر مىللەت خەلقىنىڭ كونا جەمئىيەتنى ئاغدۇرۇپ تاشلاپ، يېڭى جۇڭگو قۇرۇش يولىدىكى ئۇلۇغ ئىنقىلابىي كۈرىشىگە رەھبەرلىك قىلىش داۋامىدا، جۇڭگونىڭ كۆپ مىللەتلىك دۆلەت ئەھۋالىنى تولۇق ئېتىبارغا ئېلىپ، جۇڭگودىكى مىللىي مەسىلىنى ھەل قىلىش يولىنى تىرىشىپ ئىزدىدى. جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن، پارتىيە ۋە دۆلەت مىللىي مەسىلىنى سوتسىيالىستىك ئىنقىلاب ۋە سوتسىيالىستىك قۇرۇلۇش ئىشلىرىنىڭ بىر قىسمى دەپ قاراپ، بىر يۈرۈش سىياسەت، قانۇن-نىزاملارنى تۈزۈپ چىقتى ۋە بىرقاتار كونكرېت تەدبىرلەرنى قوللاندى. بىز مەردانىلىك بىلەن شۇنداق ئېيتالايمىزكى، دۆلىتىمىزنىڭ مىللىي سىياسىتى ئۇتۇقلۇق سىياسەت؛ جۇڭگو مىللىي مەسىلىنى ھەل قىلىشتا بېسىپ ئۆتكەن يول— جۇڭگوچە يول؛ دۇنيا مىقياسىدىن ئېلىپ ئېيتقاندا، جۇڭگودا مىللىي مەسىلە ئوبدان ھەل قىلىندى. جۇڭگو كوممۇنىستلىرىنىڭ جۇڭگودىكى مىللىي مەسىلىنى ھەل قىلىش نەزەرىيىسى ۋە ئەمەلىيىتى جۇڭگوچە سوتسىيالىزم قۇرۇش نەزەرىيىسى ۋە ئەمەلىيىتىنىڭ مۇھىم بىر تەرىپىدۇر.

بۇ يەردە دۆلىتىمىزنىڭ مىللىي سىياسىتى ۋە مىللىي مەسىلىنى ھەل قىلىشتىكى نەزەرىيە ۋە ئەمەلىيىتىنى قىسقىچە تونۇشتۇرۇپ ۋە شەرھلەپ ئۆتمەكچىمەن.

1

مەن دۆلىتىمىزنىڭ مىللىي سىياسىتى ئۈستىدە توختىلىش-
تىن ئاۋۋال، دۆلىتىمىزدىكى ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئاساسىي
ئەھۋالى ئۈستىدە بىرئاز توختالماقچىمەن، بۇنى بەش جەھەتكە
يىغىنچاقلاشقا بولىدۇ، ياكى بەش چوڭ ئالاھىدىلىككە ئىگە دې-
يىشكە بولىدۇ.

(1) مىللەت تەركىبى كۆپ، توپلىشىپ ئولتۇراقلىشىش بىلەن تارقاق ئولتۇراقلىشىش تەڭ مەۋجۇت

دۆلىتىمىزدە جەمئىي 55 ئاز سانلىق مىللەت بار. 1990 -يىلدىكى نوپۇس تەكشۈرۈش مەلۇماتىغا ئاساسلانغاندا، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ نوپۇسى 91 مىليون 200 مىڭدىن كۆپرەك-كە يەتكەن، مىللەتلەرنىڭ نوپۇس پەرقى ناھايىتى چوڭ، نوپۇسى ئەڭ كۆپ جۇاڭزۇ مىللىتىنىڭ 15 مىليوندىن كۆپرەك ئاھالىسى بار، نوپۇسى ئەڭ ئاز لوبا مىللىتىنىڭ ئاران 2000 دىن ئارتۇق ئاھالىسى بار. نوپۇسى 1 مىليوندىن ئاشىدىغان مىللەتلەر 18 بولۇپ، ئۇلار جۇاڭزۇ، خۇيزۇ، ئۇيغۇر، مانجۇ، موڭغۇل، زاڭزۇ، مياۋزۇ، تۈجيا، يىزۇ، بۇيى، چاۋشيەن، دۇڭزۇ، ياۋزۇ، بەيزۇ، خانى، قازاق، دەيزۇ، لىزۇ قاتارلىق مىللەتلەر-دىن ئىبارەت.

دۆلىتىمىزدە ئاز سانلىق مىللەتلەر، ئاساسەن، غەربىي جەنۇب، غەربىي شىمال، شىمال ۋە شەرقىي شىمالغا جايلاشقان. ئۇزاق مۇددەتلىك تارىخىي تەرەققىيات ئارقىسىدا، دۆلىتىمىزدە-كى مىللەتلەرنىڭ توپلىشىپ ئولتۇراقلىشىشى بىلەن تارقاق ئول-

تۇراقلىشىشى تەڭ مەۋجۇت بولۇش ۋە ئارىلاش ئولتۇراقلىشىش هالىتى شەكىللەنگەن. ئىچكى موڭغۇل، شىنجاڭ، شىزاڭ، گۇاڭشى، نىڭشيادىن ئىبارەت بەش ئاپتونوم رايون ۋە يۇننەن، گۇيجۇ، چىڭخەي ئۆلكىلىرى دۆلىتىمىزدە ئاز سانلىق مىللەتلەر بىرقەدەر مەركەزلەشكەن رايونلاردۇر. دۆلىتىمىزنىڭ بۇنىڭدىن باشقا رايونلىرىدىمۇ ئاز سانلىق مىللەتلەر ئارىلاش ۋە تارقاق ئولتۇراقلاشقان، مەملىكىتىمىزدە ناھىيىدىن يۇقىرى دەرىجىلىك مەمۇرىي ئورۇنلارنىڭ هەممىسىدە دېگۈدەك ئاز سانلىق مىللەتلەر ئولتۇراشقان.

(2) بايلىقى مول، ئىقتىسادىي پەرقى ناھايىتى چوڭ

دۆلىتىمىزدە ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئاھالىسى پۈتۈن مەملىكەت ئاھالىسىنىڭ ئاران سەككىز پىرسەنتىنى تەشكىل قىلسىمۇ، لېكىن ئۇلار ئولتۇراقلاشقان رايونلارنىڭ كۆلىمى پۈتۈن مەملىكەت ئومۇمىي كۆلىمىنىڭ 64 پىرسەنتىنى تەشكىل قىلىدۇ. هەر خىل نەرسىلەر چىقىدىغان بۇ كەڭ رايونلارنىڭ تەبىئىي مەهسۇلاتى كۆپ، قېزىلما بايلىقى مول. دۆلىتىمىزدىكى بەش چوڭ تەبىئىي بايلاقنىڭ هەممىسى ئاز سانلىق مىللەت رايونىدا، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدىكى ياغاچ ماتېرىياللارنىڭ زاپاس مىقدارى مەملىكەت بويىچە ئومۇمىي زاپاس مىقدارىنىڭ 51 پىرسەنتىنى تەشكىل قىلىدۇ، سۇ ئېنېرگىيە بايلىقىنىڭ زاپاس مىقدارى پۈتۈن مەملىكەتتىكى سىنىڭ تەخمىنەن 52.5 پىرسەنتىنى تەشكىل قىلىدۇ. بۇنىڭدىن باشقا، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدا يەنە نۇرغۇنلىغان هوسۇلدار مېتال ۋە غەيرىي مېتال كان بايلىقلىرى بار.

مىللەتلەرنىڭ ئىشلەپچىقىرىش كۈچلىرىنىڭ تەرەققىيات سەۋىيىسى تولىمۇ ناتەكشى. ئازادلىقنىڭ دەسلەپكى مەزگىللىرىكى تەكشۈرۈشتىن مەلۇم بولۇشىچە، شۇ چاغدا دۆلىتىمىزدىكى ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئاھالىسى جەمئىي 35 مىليون 600 مىڭ ئىدى، ئۇنىڭ ئىچىدە خەنزۇ مىللىتى بىلەن تەرەققىيات سەۋىيىسى ئوخشاش بولغان ۋە ئۇنىڭغا يېقىن كېلىدىغان ئاز سانلىق مىللەت ئاھالىسى تەخمىنەن 30 مىليون ئىدى، فېئودال يەر ئىگىلىرى ئىگىلىكىگە مەنسۇپ بولغانلىرى تەخمىنەن 4 مىليون كىشى ئىدى، قۇللۇق تۈزۈم ئىگىلىكىگە مەنسۇپ بولغانلىرى تەخمىنەن 1 مىليون كىشى ئىدى، يەنە 600 مىڭ ئاز سانلىق مىللەت كىشىلىرى ئىپتىدائىي جەمئىيەتنىڭ ئاخىرقى مەزگىلىدە تۇراتتى. ئۇزاق مۇددەتلىك تارىخىي تەرەققىيات ئاز-قىسىدا پەيدا بولغان بۇنداق پەرق هازىرمۇ پۈتۈنلەي تۈگەپ كەتكىنى يوق، بۇ هال ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئىقتىسادىي تەرەققىياتى ۋە ئىجتىمائىي تەرەققىياتىنى زور دەرىجىدە چەكلەش رولىنى ئويناماقتا.

(3) ئۇزاق تارىخقا ۋە پۈتمەس مەدەنىيەتكە ئىگە

دۆلىتىمىزدىكى ئاز سانلىق مىللەتلەردىن بىرمۇنچىسىنىڭ نامى 50-يىللارغا كەلگەندىلا بېكىتىلگەن، جىنو مىللىتىگە ئوخشاش مىللەتلەرنىڭ نامى 70-يىللارغا كەلگەندىلا بېكىتىلگەن بولسىمۇ، لېكىن هەممە مىللەت ئۇزاق تارىخقا ئىگە، بۇ مىللەتلەر ناهايىتى بۇرۇندىن تارتىپلا ۋەتىنىمىز زېمىنىدا ياشاپ، كۆپىيىپ، ۋەتىنىمىزنىڭ ئىجتىمائىي تەرەققىياتى ۋە مەدەنىيەت تەرەققىياتىغا ئورتاق تۆھپە قوشۇپ كەلگەن.

ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ مەدەنىيىتى ۋەتىنىمىزنىڭ مەدەنىيەت خەزىنىسىدە چاقناپ تۇرىدىغان گۆھەر. ئاز سانلىق مىللەتلەر ماتېماتىكا، يىلنامە، تىبابەتچىلىك-دورىگەرلىك، توقۇمىچىلىق-بوياقچىلىق، ئەدەبىيات، شېئىرىيەت، مۇزىكا، ئۇسسۇل قاتارلىق نۇرغۇن جەھەتلەردە خېلى يۇقىرى سەۋىيىگە يەتكەن. زاكىر ۋۇلارنىڭ داستانى «گېسار خاننىڭ تەرجىمھالى»، قىرغىزلارنىڭ داستانى «ماناس»، مۇڭغۇللارنىڭ داستانى «جاڭغېر»، ئۇيغۇرلارنىڭ ئېپىك داستانى «قۇتادغۇبىلىك»، يىزۇلارنىڭ ئېپىك داستانى «ئاسىما» قاتارلىقلار مەملىكىتىمىزنىڭ مەدەنىيەت خەزىنىسىدىكى قىممەتلىك ئەسەرلەردۇر، بۇ ئەسەرلەر مەملىكەت ئىچىدىمۇ، چەت ئەللەردىمۇ ناھايىتى چوڭ تەسىرگە ئىگە.

مەملىكىتىمىزدىكى 55 ئاز سانلىق مىللەت ئىچىدە 53 مىللەتنىڭ ئۆز تىلى بار (خۇيزۇ، مانجۇ مىللەتلىرى خەنزۇ تىلىنى قوللىنىدۇ)، 21 مىللەتنىڭ ئۆز يېزىقى بار.

(4) ئۆرپ-ئادەتلىرى خىلمۇخىل، دىننىڭ تەسىرى بىرقەدەر چوڭقۇر

ئۇزاق مۇددەتلىك تارىخىي تەرەققىيات جەريانىدا، مىللەتلەر ئۆزىنىڭ ئۆرپ-ئادىتىنى شەكىللەندۈرگەن. بۇ ئۆرپ-ئادەتلەر يىمەك-ئىچمەك، ئولتۇراقلىشىش، ھېيت-بايرام، توي-تۆكۈن، پەرھىز تۇتۇش قاتارلىق جەھەتلەردە ئىپادىلىنىدۇ. بۇلار ھەربىر مىللەتنىڭ تارىخىي ئەنئەنىسى، ئەخلاقىي قىياپىتى ۋە ئىدىئولوگىيىسىنى ئوخشاش بولمىغان دەرىجىدە ئەكس ئەتتۈرىدۇ، بۇلار مىللەتنىڭ خۇسۇسىيەتلىرىنى تەشكىل قىلىدىغان

مۇھىم تەرەپ.

دۆلىتىمىزدىكى ئاز سانلىق مىللەتلەر ئارىسىدا دىنىنىڭ تەسىرى خېلى كەڭ، ھەتتا پۈتۈن مىللەت ئاممىسى مەلۇم بىر دىنغا ئېتىقاد قىلىدىغان مىللەتلەرمۇ بار. زاكىزۇ، موڭغۇل، تۇزۇ، يۇيگۇ مىللەتلىرى لاما دىنىغا ئېتىقاد قىلىدۇ؛ ئۇيغۇر، خۇيزۇ، قازاق، قىرغىز، تاتار، ئۆزبېك، تاجىك، دۇڭشيانگ، سالا، باۋئەن قاتارلىق ئون مىللەت ئىسلام دىنىغا ئېتىقاد قىلىدۇ؛ دەيزۇ، بۇلاڭ، دېئاڭ مىللەتلىرى بۇددا دىنىنىڭ خىنايانا مەزھىپىگە ئېتىقاد قىلىدۇ، ئاچاڭ، ۋازۇ مىللەتلىرىنىڭ بىر قىسمىمۇ بۇددا دىنىنىڭ خىنايانا مەزھىپىگە ئېتىقاد قىلىدۇ؛ يىزۇ، مياۋزۇ مىللەتلىرىنىڭ بىر قىسمى خرىستىئان دىنىغا ئېتىقاد قىلىدۇ؛ رۇس ۋە ئېۋېنكي مىللەتلىرىنىڭ بىر قىسمى پراۋوسلاۋىيە دىنىغا ئېتىقاد قىلىدۇ؛ دۇلۇڭ، نۇزۇ، ۋازۇ، جىڭپو، ئېلۇنچۇن مىللەتلىرىنىڭ بەزىلىرىدە ئىپتىدائىي ھالەتتىكى تەبىئەتكە چوقۇنۇش ۋە كۆپ خۇداغا ئېتىقاد قىلىش ئادەتى ساقلانغان.

(5) ئۇلۇغ ۋەتىنىمىزنى قىزغىن سۆيىدۇ، ئىتتىپاقلىقنى بىرلىككە ئىنتىلىدۇ

دۆلىتىمىز بۇنىڭدىن 2000 يىل ئىلگىرى چىن، خەن سۇلالىلىرى دەۋرىدىلا ھوقۇقنى مەركەزلەشتۈرگەن كۆپ مىللەتلىك بىر پۈتۈن دۆلەتكە ئايلانغان. يۇەن سۇلالىسى دەۋرىگە كەلگەندە، شىزاڭنىڭ جۇڭگو زېمىنىغا رەسمىي قوشۇلۇشى ئارقىسىدا، جۇڭگونىڭ مىللەت قۇرۇلمىسى ۋە زېمىنىنىڭ ئاساسىي تۈزۈلۈشى شەكىللەنگەن. ئىنتايىن ئۇزاق تارىخىي تەرەققىيات جەريانىدا

دا، هەمە مىللەت ۋەتىنىمىزنىڭ تۇپرىقىنى گۈللەندۈرۈش ۋە قوغداش يولىدا ھېچنېمىدىن قورقماي، باتۇرانە كۈرەش قىلىپ كەلگەن. دۆلىتىمىزنىڭ قۇرۇلۇق چېگرىسىغا جايلاشقان رايون-لاردا ئاساسەن، ئاز سانلىق مىللەتلەر ئولتۇراقلاشقان، ئۇلار-نىڭ ۋەتىنىمىزنىڭ زېمىنىنى گۈللەندۈرۈش ۋە قوغداش يولىدا قوشقان تۆھپىسىنى، سىڭدۈرگەن جاپالىق ئەمگىكىنى ئەنە شۇ-نىڭدىن بىلىشكە بولىدۇ. يېقىنقى 100 يىلدىن بۇيان، ھەر مىللەت خەلقى جاھانگىرلىكنىڭ تاجاۋۇزىغا قارشى تۇرۇپ، يە-نى جۈملىدىن ئۆزىنىڭ ۋە قوغداش يولىدا تېخىمۇ ئۇلۇغۋار كۈرەشلەرنى ئېلىپ بارىدى. ھەرقايسى مىللەتلەر سىياسىي، ئىق-تىسادىي ۋە مەدەنىيەت جەھەتتىكى كۆپ خىل ئامىللارنىڭ تەسىر-ى تۈپەيلىدىن، دۆلەت بىرلىككە كېلىشى شەرت دېگەننى تونۇپ يەتتى. ھەر مىللەت خەلقى ئەنە شۇ تونۇشقا ئىگە بولغانلىقى ئۈچۈن، چەت ئەللەرنىڭ تاجاۋۇزىغا ئۇچرىغاندا، جاسارەت بىلەن قارشىلىق كۆرسىتىپ، ۋەتىنىمىزنىڭ بىرلىكىنى ۋە ئىگىلىك ھوقۇقىنى قوغدىدى؛ ھەرقايسى مىللەت ۋەكىللىرى ئىچكى تو-قۇنۇش يۈز بەرگەن چاغلاردىمۇ، پۈتۈن مەملىكەتنى بىرلىككە كەلتۈرۈشنى ۋە قوماندانلىققا بويسۇندۇرۇشنى ئۆزىنىڭ مۇھىم ۋەزىپىسى دەپ بىلدى. شۇڭلاشقا، جۈملىگو تارىخىدا، پۈتۈن مەملىكەتنىڭ ھاكىمىيىتىنى خەنزۇلار ئىگىلىگەندىمۇ، ئاز سان-لىق مىللەتلەر تەختكە چىققاندىمۇ، پۈتۈن مەملىكەتنىڭ ئىگە يۇقىرى ھۆكۈمرانى بولۇش ئورنىدا تۇرۇپ ئەلنى بىر تۇتاش باشقۇرۇپ كەلدى. دەرۋەقە، جۈملىگو تارىخىدا بۆلۈنۈشمۇ ۋە ھەرخىل، ھەر رەڭدىكى بۆلۈنمىلەرمۇ بولۇپ باققان، لېكىن

بۇ جۇڭگو تارىخىنىڭ قايناﻡ ئۆركىشىدىكى تارماق ئېقىندىنلا ئىبارەت ئىدى، يەنە كېلىپ يەرلىك بۆلۈنمە ھاكىمىيەتنى ئاز سانلىق مىللەتلەرمۇ، خەنزۇلارمۇ قۇرغانىدى.

يېڭى جۇڭگودا ۋەتەننىڭ بىرلىكى ۋە مىللەتلەر ئىتتىپاقىنى قوغداش ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ھەرقانداق چاغدىكىدىن مۇھىم قانۇنىي مەجبۇرىيىتى ۋە ئەخلاقىي مەسئۇلىيىتى بولۇپ قالدى.

2

دۆلىتىمىز ئېلىمىزدىكى مىللەتلەرنىڭ ئەمەلىي ئەھۋالىنى نەزەردە تۇتۇپ، ماركسىزمنىڭ قائىدىلىرىگە ئاساسلىنىپ، ئۆزىنىڭ مىللەت نەزەرىيىسى سىستېمىسىنى شەكىللەندۇردى، مىللىي مەسىلىنى ھەل قىلىشقا دائىر سىياسەتلەرنى تۈزدى ھەمدە بۇ نەزەرىيە ۋە سىياسەتلەرنى ئەمەلىيەتتە يولغا قويدى. دۆلىتىمىزنىڭ مىللىي سىياسىتىنى ۋە مىللىي مەسىلىنى ھەل قىلىشتىكى نەزەرىيىسىنى ئومۇمەن تۆۋەندىكى ئالتە جەھەتكە يىغىنچاقلاش مۇمكىن.

(1) مىللىي باراۋەرلىكتە چىڭ تۇرۇش

مىللىي باراۋەرلىك ماركسىزملىق مىللەت نەزەرىيىسىنىڭ مېغىزى، شۇنداقلا دۆلىتىمىزنىڭ مىللىي سىياسىتىنىڭ تۈۋرۈكى. لېنىن: «ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ھوقۇقىنى كاپالەتلەندۈرۈش پرىنسىپى پۈتۈنلەي باراۋەر بولۇش پرىنسىپى بىلەن زىچ باغلانغان» دېگەنىدى. مىللىي باراۋەرلىكنىڭ ئىنتايىن مۇھىملىقىنى ئەنە شۇنىڭدىن كۆرۈۋېلىش مۇمكىن. دۆلىتىمىزنىڭ

مىللىي سىياسىتىنىڭ باشقا مەزمۇنلىرى، مەسىلەن، مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيىنى يولغا قويۇش، ئورتاق گۈللەنىشنى ئىلگىرى سۈرۈش، مىللەتلەر ئىتتىپاقىنى قوغداش قاتارلىقلارنىڭ ھەممىسى مىللىي باراۋەرلىك بىلەن مۇناسىۋەتلىك. مىللىي باراۋەرلىكتىن چەتلەپ تۇرۇپ ھېچنەرسىدىن ئېغىز ئېچىش مۇمكىن ئەمەس. بۇنىڭ سەۋەبى شۇكى، مىللەت نەزەرىيىسى ئەمەلىيەتتە مىللىي مۇناسىۋەت مەسىلىسىنى ھەل قىلىشنى مەقسەت قىلىدۇ، مىللىي سىياسەت ۋە قانۇنلارمۇ دەل مىللىي مۇناسىۋەتنى تەڭشەشنى مەقسەت قىلىدۇ. مىللىي مۇناسىۋەت —بىر خىل ئىجتىمائىي مۇناسىۋەت، بۇنداق ئىجتىمائىي مۇناسىۋەتنى ئوبدان ھەل قىلىش ۋە تەڭشەش ئۈچۈن، ئالدى بىلەن مىللەتلەرنىڭ تۈتىدىغان ئورنىنى يەنى ئۇلار باپباراۋەر ئورۇندا تۇرامدۇ ياكى يۇقىرى-تۆۋەن دەپ ئايرىلامدۇ دېگەننى مۇئەييەنلەشتۈرۈش لازىم. ئالدى بىلەن مىللەتلەرنىڭ باراۋەر ئورۇندا تۇرىدىغانلىقىنى مۇئەييەنلەشتۈرگەندىلا، مىللىي مۇناسىۋەتنى تەڭشەشنىڭ ئالدىنقى شەرتى ۋە ئۆلچىمى بارلىققا كەلگەن بولىدۇ.

مىللىي باراۋەرلىكنىڭ مەزمۇنى ناھايىتى مول، ئۇ كەم دېگەندە تۆۋەندىكى بىرقانچە تەرەپنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ:

بىرىنچى، ھەممە مىللەت باپباراۋەر بولۇش. مىللەتلەر ئاھالىسىنىڭ ئاز-كۆپلۈكىگە، تەرەققىيات سەۋىيىسىنىڭ قانداقلىقىغا، ئۆرپ-ئادەت ۋە دىنىنىڭ ئوخشاش بولماسلىقىغا قارىماي، جەمئىيەتنىڭ باراۋەر ئەزاسى بولىدۇ، تەڭ ئورۇنغا ئىگە بولىدۇ.

ئىككىنچى، ئىجتىمائىي ھاياتنىڭ ھەممە ساھەلىرىدە باپبا-راۋەر بولۇش. مىللەتلەر سىياسىي، ئىقتىسادىي ۋە مەدەنىيەت جەھەتتىمۇ، تىل-يېزىق جەھەتتىمۇ باراۋەر بولىدۇ. دۆلەتنىڭ ۋە ئىجتىمائىي ھاياتنىڭ ھەممە ساھەلىرىدە ھەممە مىللەت ئوخ-شاش ھوقۇقتىن بەھرىمەن بولىدۇ ۋە ئوخشاش مەجبۇرىيەتنى ئۈستىگە ئالىدۇ، ھەرقانداق مىللەتنىڭ ھەرقانداق جەھەتتىكى ئىمتىيازى ئېتىراپ قىلىنمايدۇ، شۇنداقلا ھەرقانداق مىللەتنى كەمسىتىشكە ۋە ئېزىشكە يول قويۇلمايدۇ.

ئۇچىنچى، پەرقنى پەيدىنپەي تۈگىتىپ، ئەمەلىيەتتىكى باراۋەرلىكنى ئىشقا ئاشۇرۇش. دۆلەت مىللەتلەرنى سىياسىي جەھەتتە ۋە قانۇن جەھەتتە باراۋەر ئورۇنغا ئىگە قىلىپلا قالماس-تىن، بەلكى ئالاھىدە تەدبىرلەرنى قوللىنىپ، مىللەتلەرنىڭ بەزى ھوقۇقلاردىن بەھرىمەن بولۇشىنى چەكلەپ تۇرىدىغان ئىق-تىساد ۋە مەدەنىيەت جەھەتتىكى قالاقلىقنى تېزىشىپ تۈگىتىپ، قانۇندىكى بەلگىلىمىلەرنى ئىجتىمائىي ھاياتتىكى رېئالىققا ئايلاند-ۇرىدۇ. بۇنىڭ ئۈچۈن، خۇددى لېنىن: «چوڭ مىللەت تۇر-مۇشتا ئەمەلىي شەكىللەنگەن باراۋەرسىزلىكنى ئۆزىگە مۇئامىلە قىلىشتىكى باراۋەرسىزلىك بىلەن تۈگىتىشى لازىم» دەپ ئېيت-قاندەك بەزىدە ئاز سانلىق مىللەتلەرگە مەخسۇس تەدبىرلەرنى قوللىنىپ، ئالاھىدە ئېتىبار بېرىشكە توغرا كېلىدۇ.

سوتسىيالىزم جەمئىيىتى بىلەن كاپىتالىزم جەمئىيىتىدە-كى «مىللىي باراۋەرلىك» نىڭ ماھىيەتلىك پەرقى شۇ يەردىكى، سوتسىيالىزم جەمئىيىتىدىكى مىللىي باراۋەرلىك ئومۇمىي مۇ-لۇكچىلىك ئاساسىدىكى ئىقتىسادىي بازىسقا، سىنىپىي زۇلۇم

ۋە مىللىي زۇلۇم بىكار قىلىنىغان سىياسىي ئاساسقا، ماركسىزمنى يېتەكچى قىلغان نەزەرىيىۋى ئاساسقا ئىگە، شۇنىڭ ئۈچۈن، ئۇ چىنلىق، ئومۇمىيلىق ۋە ئۇزۇل-كېسىللىك ئالاھىدىلىكىنى ھازىرلىغان، كاپىتالىزم جەمئىيىتىدە خۇسۇسىي مۇلۇكچىلىك، سىنىپىي قارىمۇقارشىلىق ۋە سىنىپىي زۇلۇم مەۋجۇت بولغانلىقى، بۈرژۇئا دۇنيا قارىشىنىڭ تەسىرى بولغانلىقى ئۈچۈن، بۇ ھال بۈرژۇئازىيىچە «مىللىي باراۋەرلىك» نىڭ ئابستراكت، ساختا ۋە شەكىلۋازلىق ئالاھىدىلىكىگە ئىگە بولۇشىنى بەلگىلىگەن.

كومۇنىستلارنىڭ «مىللىي باراۋەرلىك» مەيدانىدا چىڭ تۇرۇشىنى، مىللىي باراۋەرلىك سىياسىتىنى يولغا قويۇشنى تارىخىي ماتېرىيالىزملىق دۇنياقاراش ۋە پرولېتارىياتنىڭ تارىخىي بۇرچى بەلگىلىگەن. ماركسىزم شۇنداق ھېسابلايدۇكى، مىللەتلەر چوڭ-كىچىك دەپ ئايرىلسىمۇ، لېكىن ياخشى-يامان دەپ ئايرىلمايدۇ، ھەممە مىللەت ياشاش ھوقۇقىغا، تەرەققىي قىلىش ھوقۇقىغا ئىگە، ھەممە مىللەت جەمئىيەتنىڭ باراۋەر بىر ئەزاسى بولۇش سۈپىتى بىلەن ئىجتىمائىي ئىشلارغا قاتنىشىدۇ؛ ھەممە مىللەت جەمئىيەتنىڭ بىر ئەزاسى سۈپىتىدە، ئىنسانلار جەمئىيىتىنىڭ تەرەققىياتى ۋە يۇكسىلىشى ئۈچۈن، ئۆزى ياشاۋاتقان دۆلەت ۋە رايونىنىڭ تەرەققىياتى ۋە يۇكسىلىشى ئۈچۈن تۇرلۇك يوللار بىلەن ئۆز تۆھپىسىنى قوشۇپ كەلگەن. شۇڭا، ھەربىر مىللەتنىڭ ئۆزىگە خاس ئورنى بولۇشى كېرەك. پرولېتارىياتنىڭ تارىخىي ۋەزىپىسى — سوتسىيالىزم قۇرۇش، پۈتۈن ئىنسانىيەتنى ئازاد قىلىشتىن ئىبارەت. بۇ تارىخىي ۋەزىپىنى

ئورۇنداش ئۇچۇن، بارلىق ئىزىلگۈچى مىللەتلەرنى، قۇل قىلىنغۇچى مىللەتلەرنى ۋە تەبىقىلەرنى ئىتتىپاقلاشتۇرۇش كېرەك، بۇ تەلەپنى ئىشقا ئاشۇرۇش ئۇچۇن، مىللىي باراۋەرلىك مەيدانىدا چىڭ تۇرۇش كېرەك. جاھانگىرلىك دەۋرىدە، دۇنيادىكى مىللەتلەر ئەزگۈچى مىللەت ۋە ئىزىلگۈچى مىللەت دەپ ئايرىلغان، باشقا مىللەتلەرنى ئەزگۈچى مىللەت ئازادلىققا ئىرىشەلمەيدۇ. پرولېتارىياتنىڭ تارىخىي ۋەزىپىسىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشتا مىللەتلەرنىڭ باراۋەر بولۇشىدىن باشقا يول يوق.

ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ دۆلەتنىڭ سىياسىي ھاياتىدىكى باراۋەرلىك ھوقۇقى ۋە باراۋەرلىك ئورنىنى كاپالەتكە ئىگە قىلىپ، ھەممە مىللەتنى دۆلەتنىڭ ئىشلىرىنى باشقۇرۇشقا قاتناشتۇرۇش— مىللىي باراۋەرلىكنىڭ ئەڭ مۇھىم مەزمۇنى. خەلق قۇرۇلتىيى تۇزۇمى— دۆلەتنىڭ تۇپ سىياسىي تۇزۇمى، دۆلەتنىڭ ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ھەر دەرىجىلىك خەلق قۇرۇلتايلىرىدا ئىگىلەيدىغان نىسبىتىگە ئەزەلدىن ئەھمىيەت بېرىپ كەلدى. ھەر نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىدا ئاز سانلىق مىللەت ۋەكىللىرىنىڭ ئىگىلىگەن نىسبىتى ئۇلارنىڭ نوپۇسىنىڭ نىسبىتىدىن يۇقىرى بولۇپ كەلدى. 7-نۆۋەتلىك مەملىكەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىنى مىسال قىلىدىغان بولساق، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ۋەكىلى ئومۇمىي ۋەكىلنىڭ 14.9 پرسەنتىنى تەشكىل قىلدى. بۇ نىسبەت ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ پۈتۈن مەملىكەت نوپۇسىدا ئىگىلىگەن 8% نىسبىتىدىن كۆپ يۇقىرى. 1964-يىلى چاقىرىلغان 3-نۆۋەتلىك مەملىكەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىدىن باشلاپ، ھەربىر مىللەتنىڭ كەم

دېگەندە بىر نەپەردىن مەملىكەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى ۋەكىلى بولۇپ كەلدى.

ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ باراۋەرلىك ھوقۇقىنى كاپالەتلەندۈرۈش ئۈچۈن، دۆلىتىمىز ئاز سانلىق مىللەتلەر توپلىشىپ ئولتۇراقلاشقان رايونلاردا مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە تۈزۈمىنى يولغا قويدى، ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنى پائال يېتىشتۈردى. بۇ جەھەتتىكى مەزمۇنلار ئۇستىدە كېيىن يەنە توختىلىمىز. تارقاق ئولتۇراقلاشقان ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ باراۋەرلىك ھوقۇقىمۇ ئوخشاشلا كاپالەتلەندۈرۈلدى، 1952-يىلى مەمۇرىي ئىشلار كېڭىشى مەخسۇس «تارقاق ئولتۇراقلاشقان بارلىق ئاز سانلىق مىللەت تەركىبىدىكىلەرنىڭ مىللىي باراۋەرلىك ھوقۇقىدىن بەھرىمەن بولۇشىغا كاپالەتلىك قىلىش توغرىسىدا قارار» نى ئېلان قىلدى.

دۆلىتىمىز ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئىقتىساد ۋە مەدەنىيەت جەھەتتىكى باراۋەرلىك ھوقۇقىنى كاپالەتلەندۈرىدۇ. ھەر مىللەت پۇقرالىرى قانۇنغا بىنائەن ئۆز مال-مۈلكىنى باشقۇرالايدۇ ۋە بىر تەرەپ قىلالايدۇ، ئىقتىسادىي پائالىيەت بىلەن شۇغۇللىنالايدۇ، مەدەنىيەت، سەنئەت ۋە پەن تەتقىقاتى قاتارلىق پائالىيەتلەرنى ئېلىپ بارالايدۇ.

تىل-يېزىق باراۋەرلىكى مىللىي باراۋەرلىكنىڭ مۇھىم بىر تەرىپى. دۆلىتىمىزنىڭ قانۇنىدا، مىللەتلەر ئۆزىنىڭ تىل-يېزىقىنى ئىشلىتىش ۋە تەرەققىي قىلدۇرۇش ئەركىنلىكىگە ئىگە، دەپ بەلگىلەنگەن. ئاپتونومىيە ئورگانلىرى ئۆز ۋەزىپىسىنى ئىجرا قىلىشتا، شۇ جايدا كەڭ قوللىنىلىدىغان تىل-يېزىقنى

ئىشلىتىدۇ؛ ھەر دەرىجىلىك ئەدلىيە ئورگانلىرى ئەدلىيە پائالىـ
يىتى ئېلىپ بارغاندا، شۇ جايدىكى تىل-يېزىقنى بىلمەيدىغان
دەۋا ئىشتىراكچىلىرىغا تەرجىمان تېپىپ بېرىدۇ. ئازادلىقتىن
كېيىن، دۆلەت يەنە ئون مىللەتكە يېزىق ئىجاد قىلىپ بەردى.

مىللىي باراۋەرلىك سىياسىتىنى تېخىمۇ ئوبدان ئىجرا قىـ
لىش ئۈچۈن، بىز ماركسىزمنىڭ مىللەتنىڭ ۋۇجۇدقا كېلىشى
توغرىسىدىكى نەزەرىيىسىگە ئاساسەن، جۇڭگونىڭ ئەمەلىيىتىگە
بىرلەشتۈرۈپ، 50-يىللاردا مىللەت ئايرىش خىزمىتىنى ئېلىپ
بېرىپ، 53 مىللەتنى مۇئەييەنلەشتۈردۇق، 60-، 70-يىللاردا
يەنە لوبا ۋە جىنو مىللەتلىرىنى مۇئەييەنلەشتۈردۇق. دۆلىتـ
ىمىزدە مىللەت ئايرىشتا مىللەت، ئۇرۇق ۋە قەبىلە دەپ پەرقلەنـ
دۈرۈلمىدى، ئاھالىسىنىڭ ئاز-كۆپ، زېمىنىنىڭ چوڭ-كىـ
چىك، ئىجتىمائىي تەرەققىيات سەۋىيىسىنىڭ يۇقىرى-تۆۋەن
بولۇشىدىن قەتئىينەزەر، ئىقتىسادىي ھايات، تىل-يېزىق،
ئۆرپ-ئادەت ۋە روھىي خۇسۇسىيەت قاتارلىق جەھەتلەردە كىشـ
لەرنىڭ ئۆزىگە خاس ئالاھىدىلىكىگە ئىگە تۇراقلىق ئومۇملۇقى
بارلىققا كەلگەن بولسىلا «مىللەت» دەپ ئاتالدى. بۇ مىللىي
باراۋەرلىك پرىنسىپىنى تولۇق گەۋدىلەندۈردى، شۇنداقلا مىلـ
لىي باراۋەرلىك سىياسىتىنى يولغا قويۇش ئۈچۈن ئالدىنقى
شەرت ھازىرلاپ بەردى.

**(2) ۋەتەننىڭ بىرلىكىنى ۋە مىللەتلەرنىڭ بۇيۇك ئىتتىپاقلىقـ
نى قەتئىي قوغداش**

مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى دېگىنىمىز— مىللەتلەر بىر-بىرىـ
گە باراۋەرلىك ئاساستا مۇئامىلە قىلىشى، بىر-بىرى بىلەن

دوستانه ئۆتۈشى، بىر-بىرىنى ھۈرمەت قىلىشى، بىر-بىرىدىن ئۆگىنىشى، بىر-بىرىگە ياردەم بېرىشى، زامانىۋىلاشقان دۆلەت قۇرۇش ئۇچۇن ئىتتىپاقلىشىش-ھەمكارلىشىش يولى بىلەن تەرىشىپ كۆرەش قىلىشى لازىم دېگەن ئاساسىي مەزمۇنلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى مىللىي سىياسىتىمىزنىڭ بىر مەزمۇنى قىلىشىمىزدىكى سەۋەب مۇنۇلار:

بىرىنچى، ماركسىزم شۇنداق ھېسابلايدۇكى، پرولېتارىياتنىڭ ئىنقىلابىي ئىشلىرى ئاز سانلىق كىشىلەرنىڭ ئىشى بولماستىن، بەلكى كەڭ خەلق ئاممىسىنىڭ ئىشى، بۇ ئىش ھەرقايسى مىللەتلەر ۋە ھەر ساھەدىكى زاتلار ئورتاق كۆرەش قىلىشنى تەلەپ قىلىدۇ. دېمەك، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى ياخشىلاش— پرولېتارىياتنىڭ تارىخىي ۋەزىپىسىنى ئورۇنداش ئۇچۇن زۆرۈر.

ئىككىنچى، جۇڭگونىڭ ئەمەلىيىتىدىن قارىغاندا، ئۆتمۈشتىكى ئۇزاق تارىخىي جەريانداا، ھەر مىللەت خەلقى ۋەتىنىمىزنى بىرلىكتە بەرپا قىلدى، ۋەتىنىمىزنىڭ مەزمۇنىغا باي مەدەنىيىتىنى بىرلىكتە ياراتتى، ئۇچ چوڭ تاغنى بىرلىكتە ئاغدۇرۇپ تاشلىدى. سوتسىيالىزمنى پۈختا قۇرۇپ چىقىش، ئورتاق بەيشىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئىشىمۇ ھەر مىللەت خەلقىنىڭ زىچ ئىتتىپاقلىشىپ، بىرلىكتە كۆرەش قىلىشىنى تەلەپ قىلىدۇ. مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى— تارىخىي مۇقەررەرلىك، رېئاللىقنىڭ ئېھتىياجى.

ئۇچىنچى، ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش ۋە مەدەنىيەت قۇرۇلۇشى-

نى ئوڭۇشلۇق ئېلىپ بېرىش ئۈچۈن، تىنچ-ئىتتىپاقلىق سىياسىي ۋەزىيىتى بولۇشى كېرەك، بۇنداق ۋەزىيەت بولمايۇ تۇرۇپ، ھېچنەرسىدىن ئېغىز ئېچىش مۇمكىن ئەمەس، بۇ جەھەتتىكى تەجرىبە-ساۋاقلار ناھايىتى كۆپ. ئەمەلىيەتتىن قارىغاندا، قايسى رايوندا، قايسى چاغدا مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى ئوبدان بولسا، ئىقتىسادىي ئىشلار ۋە مەدەنىيەت ئىشلىرى جۇش ئۇرۇپ راۋاجلىنىدۇ، خەلق ئارامخۇدا ياشايدۇ، ئىتتىپاقلىق ئوبدان بولمىسا، ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش ۋە مەدەنىيەت قۇرۇلۇشى تەسىرگە ئۇچرايدۇ، خەلق ئازاب چېكىدۇ. ئىقتىسادىي تەرەققىيات دۆلەتنىڭ گۈللىنىشى، مىللەتنىڭ روناق تېپىشىنىڭ ئاساسى، بۇ ئاساسنى ئوبدان تۇتۇش ھەر مىللەت خەلقىنىڭ مۇستەھكەم ئىتتىپاقلىقىنى تەلەپ قىلىدۇ.

تۆتىنچى، مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقلىقى ئۇلارنىڭ تەرەققىياتى ئۈچۈن پايدىلىق. چوڭ مىللەتنىكىمۇ، كىچىك مىللەتنىكىمۇ ئۆزىگە خاس ئارتۇقچىلىقى ۋە يېتەرسىزلىكى بار، شۇڭا ئۇلار بىر-بىرىدىن ئۆگىنىپ، بىر-بىرىنىڭ ئارتۇقچىلىقىنى قوبۇل قىلىپ، يېتەرسىزلىكىنى تۈگەتكەندىلا، تېخىمۇ ياخشى تەرەققىي قىلالايدۇ. ھازىرقى زامان جەمئىيىتىدە، ئىشكىنى ئېچىۋېتىش مىللەتلەرنىڭ تەرەققىياتى ئۈچۈن ئىنتايىن مۇھىم، ئىشكىنى ئېچىۋېتىش مىللەتلەرنىڭ ئۆزئارا ئالاقىسىنىڭ كۆپىيىشىدىن دېرەك بېرىدۇ. ئۆزئارا ئۆگىنىشتىمۇ، ئۆزئارا ئالاقىلىشىشتىمۇ ياخشى كەيپىيات بولۇشى كېرەك. ئىتتىپاقلىقنى ئاساس قىلغاندىلا، ئالاقىنى ئوڭۇشلۇق ئېلىپ بارغىلى، ئالاقىدە كۆزلىگەن مەقسەتنى ئىشقا ئاشۇرغىلى بولىدۇ.

بەشىنچى، دۆلىتىمىزدە مىللەتلەر گىرەلىشىپ ئارىلاش ئولتۇراقلاشقان، يەنە كېلىپ ئارىلاش ئولتۇراقلىشىش، تارقاق ئولتۇراقلىشىش ھالىتى ھېلىمۇ ئۇلغايماقتا. ھەر مىللەت ئەزا-لىرى كۆندە دېگۈدەك بىر-بىرى بىلەن ئالاقىلىشىپ تۇرىدۇ. ئىتتىپاقلىقنى ياخشىلىغاندىلا، ئۆزئارا دوستانە ئۆتۈش، ئىش-لەپچىقىرش، تۇرمۇش ئۇچۇن ئوبدان ئىجتىمائىي شارائىت يارد-تىش ۋە خاتىرجەم ياشاش ئىمكانىيىتى تۇغۇلىدۇ.

ئالتىنچى، دۆلىتىمىزدىكى مىللەتلەرنىڭ تارىختىكى مۇنا-سىۋىتىنى ئالساق، مىللەتلەر ئارىسىدا ئىتتىپاقلىق-- ھەمكارلىقمۇ بولغان، ئارازلىق ۋە توقۇنۇشمۇ بولغان. يولداش جۇ ئېنلەي ئازادلىقىنىڭ دەسلەپكى مەزگىلىدە كونا جۇڭگودىكى مىللىي مۇناسىۋەتنى «يامان» دېگەن سۆز بىلەن سۈرەتلىگەند-دى. ھەر مىللەت خەلقى بىرلىكتە يېڭى تۇرمۇش يارىتىش ئۇچۇن، تارىختىن قېپقالغان ئارازلىقنى تىرىشىپ تۇگىتىشى كېرەك، بۇنىڭ ئۆزى مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى تەكىتلەشنى، ھەر مىللەت خەلقىنىڭ تارىختىكى كونا ھېسابنى ئۇنتۇپ، يېڭى دەۋرده زىچ ئىتتىپاقلىشىپ، بىرلىكتە ئالغا بېسىشنى تەلەپ قىلىدۇ.

مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى ۋەتەننىڭ بىرلىكىنى قوغداش بە-لەن زىچ مۇناسىۋەتلىك. ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرى چېگرىغا جايلاشقان، 30 نەچچە مىللەت چېگرا سىرتىدىكى ئۆزىگە ئوخ-شاش مىللەتلەر بىلەن قوشنا ئولتۇراقلاشقان. تارىختا، جاھاز-گىر ئۇنسۇرلار، بۆلگۈنچى ئۇنسۇرلار مىللىي رايونلاردا كۆپ قېتىم «مۇستەقىللىق»، «ئۆز تەقدىرىنى ئۆزى بەلگىلەش»

دېگەنگە ئوخشاش بۆلگۈنچىلىك ھەرىكەتلىرىنى پىلانلىغانىدى، بۇنداق بۆلگۈنچىلىك ھەرىكەتلىرى ھازىرغىچە توختىغىنى يوق. بىز بۆلگۈنچىلەرگە قارشى كۈرەش قىلىش ئۈچۈن، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى شۇنداق چىڭىتىشىمىز لازىمكى، بۆلگۈنچىلەر پايدىلىنىدىغان كاۋاك تاپالماي قالسۇن. ۋەتەننىڭ بىرلىكى— دۆلەتنى روناق تاپقۇزۇشنىڭ ئالدىنقى شەرتى، ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئورتاق ئىرادىسى ۋە تۈپ مەنپەئىتى. ئاساسىي قانۇنىدا: «پۈقرالارنىڭ ۋەتەننىڭ بىرلىكىنى ۋە مىللەتلەرنىڭ بۈيۈك ئىتتىپاقلىقىنى قوغداش مەجبۇرىيىتى بار» دېگەن بىر جۈملە بار. بىرلىكنى قوغداشنى مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى بىلەن باغلاش — دۆلىتىمىزنىڭ ئەمەلىي ئەھۋالىنى ۋە ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئورتاق ئىرادىسىنى ئەكس ئەتتۈردى.

ھازىر، دۆلىتىمىزدىكى مىللىي مۇناسىۋەت ياخشى. مىللىي مۇناسىۋەت تۈرلۈك بوران-چاپقۇنلارنىڭ سىنىقىغا بەرداشلىق بەردى. ھەر مىللەت خەلقى ۋەتەننى قىزغىن سۆيمەكتە، بىرلىككە تەلپۈنمەكتە، ئىتتىپاقلىقنى قوغدىماقتا.

(3) مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيىنى يولغا قويۇش

مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە — دۆلىتىمىزنىڭ مىللىي مەسىلىنى ھەل قىلىشتىكى تۈپ سىياسىتى. مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە تۈزۈمى دۆلىتىمىزنىڭ مۇھىم تۈزۈملىرىدىن بىرى، شۇنداقلا ئۇ جۇڭگوغا خاس سوتسىيالىستىك سىياسىي تۈزۈمنىڭ تەركىبىي قىسمى.

مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە دېگىنىمىز ئاز سانلىق مىللەتلەر توپلىشىپ ئولتۇراقلاشقان جايلاردا ئاپتونومىيە ئور-

گانلىرى تەسىس قىلىنىدۇ، ئاز سانلىق مىللەت خەلقى ئۆز ئىشىغا ئۆزى خوجا بولۇپ، ئۆزىنىڭ ئىچكى ئىشلىرىنى باشقۇرۇش ھوقۇقىنى يۈرگۈزىدۇ دېگەنلەرنى بىلدۈرىدۇ. مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە يالغۇز مىللەت ئاپتونومىيىسى ۋە يەرلىك ئاپتونومىيە ئەمەس، ئۇ مىللەت ئامىلى بىلەن رايون ئامىلىنىڭ بىرىكمىسى، سىياسىي ئامىل بىلەن ئىقتىسادىي ئامىلنىڭ بىرىكمىسى.

مىللىي ئاپتونومىيىلىك جايلارنىڭ ئادەتتىكى جايلار بىلەن بولغان پەرقى ئىسىم جەھەتتىلا ئەمەس، شۇنىڭدەك ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ بىرقەدەر كۆپ بولغانلىقىدىلا ئەمەس، ئۇنىڭ ئاساسىي پەرقى شۇنىڭدىكى، مىللىي ئاپتونومىيىلىك جايلارنىڭ ئاپتونومىيە ئورگانلىرى (خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتى ۋە خەلق ھۆكۈمىتى) ئادەتتىكى يەرلىك دۆلەت ئورگانلىرىنىڭ ھوقۇقىنى يۈرگۈزگەندىن باشقا، شۇنىڭ بىلەن بىرۋاقىتتا ئاپتونومىيە ھوقۇقىنىمۇ يۈرگۈزىدۇ. ئاپتونومىيە ھوقۇقى ئاساسىي قانۇندا ۋە قانۇنلاردا بەلگىلەنگەن كەڭ مەزمۇنغا ئىگە. ئۇ ئاساسەن مۇنۇلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ: ئاپتونومىيە نىزامى ۋە ئايرىم نىزاملارنى تۈزىدىغان قانۇن چىقىرىش ھوقۇقى يۇقىرى دەرىجىلىك دۆلەت ئورگانلىرىنىڭ ئاپتونومىيىلىك جايلارنىڭ ئەمەلىيىتىگە ئۇيغۇن كەلمەي قالغان قارار، بەلگىلىمە، بۇيرۇق ۋە يولىيورۇقلىرىنى قانۇن بويىچە جانلىق ئىجرا قىلىش ياكى ئىجرا قىلىشنى توختىتىش ھوقۇقى؛ ئاپتونومىيە ئورگانلىرىنىڭ ئۆز ۋەزىپىسىنى ئىجرا قىلىشتا شۇ جايدا كەڭ قوللىنىلىدىغان بىر ياكى بىرنەچچە خىل تىل-يېزىقنى ئىشلىتىش ھوقۇ-

قى؛ ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرى ۋە ئىشچىلىرىنى ئۆز ئالدىغا يېتىشتۇرۇش هوقۇقى؛ دۆلەت پىلانىنىڭ يېتەكچىلىكىدە، ئۆز جايىنىڭ ئالاهىدىلىكى ۋە ئېهتىياجىغا قاراپ، ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشنىڭ فاكتورى-سىياسەت ۋە پىلانلىرىنى ئۆز ئالدىغا تۈزۈپ چىقىش، يەرلىك ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش ئىشلىرىنى ئۆز ئالدىغا باشقۇرۇش هوقۇقى؛ ئۆز جايىنىڭ بايلىق مەنبەلىرىنى قانۇن بويىچە قوغداش ۋە ئاۋۇال ئېچىپ مۇۋاپىق پايدىلىنىش هوقۇقى؛ دۆلەتنىڭ تەستىقىنى ئالغاندىن كېيىن تاشقى سودا ۋە چېگرا سودىسىنى ئۆز ئالدىغا يولغا قويۇش هوقۇقى؛ مەدەنىيەت، مائارىپ، پەن-تېخنىكا، ساقلىقنى ساقلاش، تەنتەربىيە ئىشلىرىنى ئۆز ئالدىغا راۋاجلاندۇرۇش هوقۇقى.

ئاپتونومىيىلىك جايلار مۇناسىپ مەجبۇرىيەتلەرنىمۇ ئادا قىلىشى كېرەك، ئاساسلىقى ئاپتونومىيە ئورگانلىرى دۆلەتنىڭ بىرلىكىنى قوغدىشى، ئۆز يېرىدە ئاساسىي قانۇنغا ۋە قانۇنلارغا رىئايە قىلىشقا كاپالەتلىك قىلىشى كېرەك.

دۆلىتىمىزدە مىللىي ئاپتونومىيىلىك جايلار مەمۇرىي ئورنى ئۆلكىگە توغرا كېلىدىغان ئاپتونوم رايون، مەمۇرىي ئورنى ۋىلايەتكە توغرا كېلىدىغان ئاپتونوم ئوبلاست، مەمۇرىي ئورنى ناهىيىگە توغرا كېلىدىغان ئاپتونوم ناهىيە دېگەن ئۇچ دەرىجىگە بۆلۈنىدۇ. ئاپتونومىيىلىك جايلارنى قۇرۇش ياكى قۇرماسلىقتا مىللەتلەرنىڭ نوپۇسى، ئىقتىسادىي ئەهۋالى، مىللىي مۇناسىۋەت، تارىخىي مەنبە، مەمۇرىي رايون قاتارلىق كۆپ خىل ئامىلنى نەزەرگە ئېلىشقا توغرا كېلىدۇ. دۆلىتىمىزدە 1947-يىل 5-ئايدا تۇنجى ئاپتونومىيىلىك جاي— ئىچكى موڭ-

غۇل ئاپتونوم رايونى قۇرۇلغاندىن تارتىپ ھازىرغىچە 159 ئاپتونومىيىلىك جاي قۇرۇلدى، ئۇنىڭ ئىچىدە بەش ئاپتونوم رايون، 30 ئاپتونوم ئوبلاست، 124 ئاپتونوم ناھىيە بار. 55 ئاز سانلىق مىللەتنىڭ 45ى ئاپتونومىيىلىك جاي قۇردى، ئومۇ-مىي ئاز سانلىق مىللەت ئاھالىسىنىڭ تەخمىنەن 78 پىرسەنتىنى تەشكىل قىلىدىغان ئاز سانلىق مىللەتلەر ئاپتونومىيە ھوقۇقىنى يۈرگۈزدى.

دۆلىتىمىزدە نېمە ئۈچۈن سوۋېت ئىتتىپاقى قاتارلىق دۆ-لەتلەرگە ئوخشاش ئىتتىپاقداشلىق تۈزۈمى يولغا قويۇلمىدى؟ ئىتتىپاقداشلىق تۈزۈمنى ئەمەس، تېررىتورىيىلىك ئاپتونومە-يىنى يولغا قويۇشنىمۇ دۆلىتىمىزنىڭ كونكرېت ئەھۋالى بەلگە-لىگەن:

بىرىنچى، دۆلىتىمىزنىڭ تارىخىدىن قارىغاندا، دۆلىتىمىز چېچەن، خەن سۇلالىلىرى دەۋرىدىن باشلاپ كۆپ مىللەتلىك بىر پۈتۈن دۆلەتكە ئايلانغاندىن كېيىن، پۈتۈنلۈك ھامان ئاساسىي ئورۇندا تۇرۇپ كەلدى، ئىتتىپاقلىق-بىرلىك ئىدىيىسى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ قەلبىدىن چوڭقۇر ئورۇن ئالدى. يېقىنقى يۈز يىلدىن بۇيان، ھەر مىللەت خەلقى پۈتۈن ۋە قۇدرەتلىك يېڭى جۇڭگو قۇرۇش ئۈچۈن بىرلىكتە ئىنتايىن جاپالىق كۈرەشلەرنى ئېلىپ باردى. ھەر مىللەت خەلقى ئورتاق غايە ۋە ئورتاق ئىس-تەككە ئىگە. ئىتتىپاقداش دۆلەت ئەمەس، بىر پۈتۈن يېگانە دۆلەت قۇرۇش چوڭقۇر ئىدىيىۋى ئاساسقا ئىگە، شۇنداقلا ھەر مىللەت خەلقىنىڭ مەنپەئىتىگە ۋە تەلىپىگە ئۇيغۇن.

ئىككىنچى، دۆلىتىمىزدىكى مىللەتلەرنىڭ شەكىللىنىش ۋە

تارقىلىش ئەھۋالىدىن قارىغاندا، دۆلىتىمىزدىكى 56 مىللەت بىر-بىرى بىلەن گىرەلىشىپ ئارىلاش ئولتۇراقلاشقان ئەھۋال گەۋدىلىك، ئەگەر مىللەتنى ئاساس قىلغان چوڭ-كىچىك جۇمھۇرىيەتلەرنى قۇرۇشقا توغرا كەلسە، ئۇلارنىڭ ئۆلچىمىنى بىر-كىتىش ناھايىتى قىيىن بولۇپ قالماي، ئەمەلدە ئىشلىمەكمۇ ئىنتايىن تەسكە چۈشكەن بولاتتى. ئۇنىڭدىن كۆرە مەمۇرىي ئورنى ئوخشاش بولمىغان ئاپتونومىيىلىك جايلار تەسىس قىلىنسا ھەم مىللەتلەرنىڭ باراۋەرلىك ھوقۇقىنى كاپالەتلەندۈرۈشكە، ھەم جايلارنىڭ شارائىتىغا قازاپ ئوخشاش بولمىغان رايوندا، مەمۇرىي ئورنى ئوخشاش بولمىغان ئاپتونومىيىلىك جايلارنى تەسىس قىلىشقا بولىدۇ.

ئۇچىنچى، ئىقتىسادىي تەرەققىياتنىڭ تەلىپىدىن قارىغاندا، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ زېمىنى كەڭ، بايلىقى مول، لېكىن ئىقتىسادىي تەرەققىياتى ۋە مەدەنىيەت تەرەققىياتى نىسپىي ھالدا ئارقىدا قالغان، ئۇنىڭ ئەكسىچە خەنزۇ رايونلىرى ئىقتىساد ۋە مەدەنىيەت جەھەتتە بىرقەدەر تەرەققىي قىلغان، لېكىن، ئۇلارنىڭ بايلىق مەنبەسى يېتەرلىك ئەمەس، شۇڭا بۇ ئىككى تەرەپ بىر-بىرىنى تولۇقلاپ، بىر پۈتۈن گەۋدىگە ئايلانغاندىلا پۈتكۈل دۆلەتنىڭ تەرەققىياتى ۋە مىللەتلەرنىڭ تەرەققىياتى ئۈچۈن پايدىلىق بولىدۇ. ئىقتىسادىي جەھەتتە بىر-بىرىنى تولۇقلاشتا ۋە ئىقتىسادنى تەكشى راۋاجلاندۇرۇشتا ئىتتىپاقداشلىق تۈزۈمىدىن مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە تۈزۈمى تېخىمۇ ئەۋزەللىككە ئىگە، ئەلۋەتتە.

تۆتىنچى، مىللىي مۇناسىۋەت نۇقتىسىدىن قارىغاندا، دۆ-

لىتىمىزدىكى مىللەتلەر ئۇزاقتىن بۇيان بىر-بىرىگە ياردەم بە-رىپ، بىر-بىرىگە تايىنىپ، بىر-بىرىنىڭ ئارتۇقچىلىقلىرىنى ئۆگىنىپ، يېتەرسىزلىكىنى تۇگىتىپ، بىر-بىرى بىلەن ئىناق ئۆتۈپ، بىر-بىرىدىن ئايرىلالمايدىغان مۇناسىۋەتنى ۋۇجۇدقا كەلتۈردى. جەمئىيەتنىڭ يۇكسىلىشىگە ئەگىشىپ، مىللەتلەر-نىڭ ئالاقىسى تېخىمۇ كۆپەيدى ۋە تېخىمۇ قويۇقلاشتى. يېڭى ئىجتىمائىي تۈزۈم مىللەتلەرنىڭ ئالاقىسى ۋە ئىتتىپاقلىقىغا پايدا يەتكۈزۈشى كېرەك. تەبىئىيكى، بۇ جەھەتتە ئىتتىپاقداش-لىق تۈزۈمىدىن مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە تۈزۈمى ئەۋزەل.

بەشىنچى، دۆلەتنىڭ مۇستەقىللىقى ۋە ئىگىلىك هوقۇقىنى قوغداش نۇقتىسىدىن قارىغاندا، ھەر مىللەت خەلقى تارىختىن، بولۇپمۇ ئەپيۇن ئۇرۇشىدىن كېيىن، جاھانگىرلىكنىڭ تاجاۋۇ-زىغا ئۇچرىغان ئېچىنىشلىق تارىختىن شۇنى چوڭقۇر تونۇپ يەتتىكى، دۆلەتنى قۇدرەت تاپقۇزۇش، مىللەتنى تەرەققىي قىل-دۇرۇش، تاشقىي دۇشمەنگە ئۇنۇملۇك زەربە بېرىپ، دۇنيادا قەد كۆتۈرۈپ تۇرۇش ئۇچۇن، قۇدرەتلىك، بىر پۈتۇن دۆلەت بولۇشى كېرەك. تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە تۈزۈمى ئىتتە-پاقداشلىق تۈزۈمگە قارىغاندا، دۆلەتنى قوغداشقا، دۆلەت مۇدا-پىئەسىنى مۇستەھكەملەشكە، تاجاۋۇزچىلىققا قارشى تۇرۇشقا تېخىمۇ پايدىلىق.

ئالتىنچى، ئەملىي تەجرىبىلەردىن قارىغاندا، مىللىي تېر-رىتورىيىلىك ئاپتونومىيە توغرا تاللانغان. پارتىيىمىز قۇرۇلغاد-دىن كېيىن، مىللىي مەسىلىنى قانداق شەكىل بىلەن ھەل

قىلىش جەھەتتە ئۇزاق مۇددەت ئىزدەنگەن ۋە ئەمەلىيەتنى باشتىن كەچۈرگەنىدى. 1946-يىلى، شۇ چاغدىكى شەنشى-گەنسۇ-نىڭشيا چېگرا رايونلۇق ھۆكۈمىتى جېڭنىڭ ۋە دىڭبىيەن ناھىيىلىرىدە خۇيزۇ ئاپتونوم يېزىسىنى قۇرغان، چېڭچۇەندە موڭغۇل ئاپتونوم رايونىنى قۇرغانىدى؛ 1947-يىلى ئىچكى موڭغۇل رايونىدا ئىچكى موڭغۇل ئاپتونوم رايونى قۇرۇلدى. قىممەتلىك ئىزدىنىش ۋە ئەمەلىيەت بىزگە مىللىي تېررىتورىيەلىك ئاپتونومىيىنى دۆلىتىمىزدە مىللىي مەسىلىنى ھەل قىلىشتىكى ئاساسىي سىياسەت قىلىش كېرەكلىكىنى ۋە پۈتۈنلەي شۇنداق قىلىشقا بولىدىغانلىقىنى ئۇقتۇردى.

40 نەچچە يىلدىن بۇيانقى ئەمەلىيەت شۇنى كۆرسەتتىكى، مىللىي تېررىتورىيەلىك ئاپتونومىيە دۆلىتىمىزنىڭ ئەھۋالىغا ئۇيغۇن، ھاياتىي كۈچى قۇدرەتلىك سىياسىي تۈزۈم. بۇ تۈزۈم ھەم ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ باراۋەرلىك ھوقۇقىنى كاپالەتلەندۈردى، ھەم دۆلەتنىڭ بىرلىكىنى قوغدىدى. ئۇ دۆلىتىمىزنىڭ ئەبەدىي ئامانلىقىغا، دۆلىتىمىزدىكى مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقلىقى ۋە تەرەققىياتىغا پايدىلىق.

دەرۋەقە، مىللىي تېررىتورىيەلىك ئاپتونومىيە تۈزۈمىنى جۇڭگوچە سوتسىيالىزم قۇرۇش جەريانىدا ئۇزلۇكسىز مۇستەھكەملەش ۋە مۇكەممەللەشتۈرۈش كېرەك. بولۇپمۇ ئاپتونومىيىلىك جايلارنىڭ ئاپتونومىيە ھوقۇقىغا ھۇرمەت قىلىش كېرەك، يولداش دېڭ شياۋپىڭ 1980-يىلى پارتىيە ۋە دۆلەتنىڭ تۈزۈمىنى ئىسلاھ قىلىش ئۇستىدە توختالغىنىدا ئېيتقىنىدەك، «ھەممە مىللەتنى ھەقىقىي مىللىي تېررىتورىيەلىك ئاپتونومىيىنى

يولغا قويۇش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلىش كېرەك».

(4) ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنى يېتىشتۈرۈش

ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنى يېتىشتۈرۈش— ئېلىمىز مىللىي سىياسىتىنىڭ مۇھىم بىر مەزمۇنى. مەلۇم مەنىدىن ئېيتقاندا، بۇ— مىللىي مەسىلىنى ھەل قىلىشنىڭ ئاچقۇچى. يولداش ماۋ زېدۇڭ 1950-يىلى غەربىي شىمالنىڭ مىللىي خىزمىتى ئۈستىدە يولىورۇق بېرىپ: «ئاز سانلىق مىللەتلەر ئارىسىدىن كېلىپ چىققان زور بىر تۈركۈم كومموۇنىستىك كادىرلار بولماي تۇرۇپ مىللىي مەسىلىنى ئۇزۇل-كېسىل ھەل قىلىش، مىللىي ئەكسىيەتچىلەرنى پۈتۈنلەي يېتىم قالدۇرۇش مۇمكىن ئەمەس» دېگەنىدى. بۇ يەردە يولداش ماۋ زېدۇڭ زور بىر تۈركۈم ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنى يېتىشتۈرۈشنى جۇڭگودىكى مىللىي مەسىلىنى ھەل قىلىشنىڭ زۆرۈر شەرتى قىلغان، مىللىي كادىرلارنى يېتىشتۈرۈشنىڭ مۇھىملىقىنى ئەنە شۇنىڭدىن تولۇق كۆرۈۋېلىش مۇمكىن. مىللىي كادىرلارنى يېتىشتۈرۈشنىڭ ئەھمىيىتىنى تۆۋەندىكى بىرقانچە جەھەتتىن چۈشەندۈرۈشكە بولىدۇ:

بىرىنچى، ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنى يېتىشتۈرۈش — مىللىي باراۋەرلىكتە چىڭ تۇرۇش، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ باراۋەرلىك ھوقۇقىنى كاپالەتلەندۈرۈشنىڭ ئېھتىياجى. دۆلىتىمىزدە بارلىق ھوقۇق خەلقتە مەنسۇپ، لېكىن خەلقنىڭ ھەممىسىلا دۆلەتنى بىۋاستە باشقۇرمايدۇ، بەلكى دۆلەتنى باشقۇرۇش ھوقۇقىنى ئۆزلىرى سايلىغان ۋەكىللەر ۋە ھەر دەرىجىلىك كادىرلار ئارقىلىق يۈرگۈزىدۇ. بۇ باشقۇرغۇچىلار ئىچىدە (ئاساس-

لىقى كادىرلار ئىچىدە) مەلۇم ساندا ئاز سانلىق مىللەت كادىر-
لىرى بولسا، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ پىكىر-تەلەپلىرىنى تې-
خىمۇ تولۇق ئەكس ئەتتۈرگىلى، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ
قانۇنىي ھوقۇق-مەنپەئىتىنى تېخىمۇ ئوبدان قوغدىغىلى بولىدۇ.

ئىككىنچى، ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنى يېتىش-
تۈرۈش— مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيىنى يولغا قويۇش-
نىڭ ئېھتىياجى. ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئاپتونومىيە ھوقۇ-
قىنى كاپالەتلەندۈرۈش ئۈچۈن، ئاپتونومىيە ئورگانلىرى مەلۇم
ساندا ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنى سەپلىشى كېرەك. مىل-
لىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە قانۇنىدا مۇنداق دەپ ئېنىق
بەلگىلەنگەن: ئاپتونوم رايونىنىڭ رەئىسى، ئاپتونوم ئوبلاستنىڭ
باشلىقى، ئاپتونوم ناھىيىنىڭ ھاكىمى تېررىتورىيىلىك ئاپتونو-
مىيىنى يولغا قويغان مىللەتنىڭ پۇقرالىرىدىن بولىدۇ. ئاپتونوم
رايونلۇق، ئاپتونوم ئوبلاستلىق، ئاپتونوم ناھىيىلىك خەلق ھۆ-
كۈمەتلىرىنىڭ تەركىبىدىكى باشقا خادىملار ئىمكانقەدەر تېررىتو-
رىيىلىك ئاپتونومىيىنى يولغا قويغان مىللەتنىڭ ۋە باشقا ئاز
سانلىق مىللەتنىڭ خادىملىرىدىن بولۇشى كېرەك. ئاپتونومىيە-
لىك جايلارنىڭ خەلق قۇرۇلتايلىرى دائىمىي كومىتېتلىرىنىڭ
مۇدىرى ياكى مۇئاۋىن مۇدىرلىقىنى تېررىتورىيىلىك ئاپتونومە-
يىنى يولغا قويغان مىللەتنىڭ پۇقرالىرى ئۈستىگە ئېلىشى
كېرەك. مىللىي ئاپتونومىيىلىك جايلارنىڭ خەلق سوت مەھكە-
مىلىرىنىڭ ۋە خەلق تەپتىش مەھكىمىلىرىنىڭ رەھبەرلىك تەر-
كىبىدە ۋە خىزمەتچىلىرى ئىچىدە تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە-
نى يولغا قويغان مىللەتنىڭ خادىملىرى بولۇشى كېرەك. قانۇن-

دىكى مۇشۇ بەلگىلىمىلەرنى ئىشقا ئاشۇرۇش ئۈچۈن، ئاز ساندىكى مىللەت كادىرلىرىنى زور كۈچ بىلەن يېتىشتۈرۈش كېرەك.

ئۈچىنچى، ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنى يېتىشتۈرۈش— پارتىيىنىڭ تۈرلۈك فاكتورلىرىنى ئوبدان ئىزچىللاشتۇرۇش ۋە ئىجرا قىلىشنىڭ، مىللىي ئاپتونومىيە-لىك جايلارنىڭ تۈرلۈك قۇرۇلۇش ئىشلىرىنى ئوبدان ئېلىپ بېرىشنىڭ ئېھتىياجى. پارتىيە ۋە دۆلەتنىڭ چوڭ-چوڭ فاكتورلىرى-سىياسەت ۋە تەدبىرلىرىنى كونكرېت ئەمەلىيلەشتۇرۇش ئۈچۈن، كادىرلارنىڭ ئىجادىي ئەمگىكىگە ۋە جاپالىق خىزمىتىگە تايىنىشقا توغرا كېلىدۇ. ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرى پارتىيىنىڭ ئاز سانلىق مىللەت خەلق ئاممىسى بىلەن ئالاقە باغلىشىدىكى كۆۋرۈك، پارتىيە ۋە دۆلەتنىڭ سىياسىتىنى تۈزگۈچى ۋە ئىجرا قىلغۇچى. خۇددى يولداش ماۋ زېدۇڭ «سىياسىي لۇشىەن بەلگىلەنگەندىن كېيىن، كادىرلار ھەل قىلغۇچ ئامىل بولىدۇ» دەپ كۆرسەتكەندەك، پارتىيە ۋە دۆلەتنىڭ سىياسىتىنى ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدا ئىزچىللاشتۇرۇش ياكى ئىزچىللاشتۇرالماسلىق ۋە قانداق ئىزچىللاشتۇرۇش ناھايىتى زور دەرىجىدە مىللىي كادىرلارنىڭ ئەھۋالىغا باغلىق.

تۆتىنچى، ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنى يېتىشتۈرۈش— ۋەتەننىڭ بىرلىكى ۋە مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى قوغداشنىڭ ئېھتىياجى. بىرەر تەشكىلاتنىڭ، بىرەر مىللەتنىڭ ئارزۇسى، تەلىپى، ھەرىكىتى، كۆپ ھاللاردا ئۇلارنىڭ ۋەكىللىرى ئارقىلىق نامايان بولىدۇ، مىللىي كادىرلارنى ئادەتتە

جامائەت ئۆز مىللىتىنىڭ ۋەكىلى دەپ ئېتىراپ قىلىدۇ، مىل-لىي كادىرلارنىڭ ھەربىر سۆز-ھەرىكىتى ئۆز مىللىتىنىڭ ئەزا-لىرىغا ئىنتايىن چوڭ تەسىر كۆرسىتىدۇ. ئەگەر بىز پارتىيە-نىڭ ئىشلىرىغا سادىق، ۋەتەننى قىزغىن سۆيىدىغان، كوممۇ-نىستىك ئاڭغا ئىگە زور بىر تۈركۈم مىللىي كادىرلارنى يېتىش-تۇرىدىغان بولساق، ھەر مىللەت خەلق ئاممىسىنى ۋەتەننىڭ بىرلىكىنى قەتئىي قوغداشقا، سوتسىيالىزم يولىدا ئېغىشماي مېڭىشقا يېتەكلىيەلەيمىز. مىللەتلەر ئارىسىدا يۈز بەرگەن، خەلق ئىچىدىكى زىددىيەتكە ياتىدىغان توقۇنۇشلارنى ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرى ئوتتۇرىغا چىقىپ كېلىشتۈرسە ۋە بىرتەرەپ قىلسا، مەسىلە ئوبدانراق ھەل بولۇشى مۇمكىن.

بەشىنچى، ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنى يېتىشتۇ-رۇش— ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ تەرەققىياتى ۋە ئالغا يۈكسىلە-شى ئۈچۈن پايدىلىق. بىرەر مىللەتنىڭ تەرەققىياتىنىڭ تېز ياكى ئاستا بولۇشى، سۇپىتىنىڭ يۇقىرى ياكى تۆۋەن بولۇشى شۇ مىللەت ۋەكىللىرىنىڭ سۇپىتى بىلەن زىچ مۇناسىۋەتلىك بولىدۇ. مەلۇم دەرىجىدىن ئېيتقاندا، بىر مىللەتنىڭ سۇپىتى ئۇنىڭ كادىرلىرىنىڭ ۋە كەسپىي ئىختىساس ئىگىلىرى سانىنىڭ ئاز-كۆپلۈكى ۋە سۇپىتىنىڭ يۇقىرى-تۆۋەنلىكىدە كونكرېت ئە-پادىلىنىدۇ. سوتسىيالىزم جەمئىيىتى مىللەتلەر ئورتاق تەرەق-قىي قىلىدىغان جەمئىيەت، مىللەتنى تەرەققىي قىلدۇرۇش ئۈ-چۈن، زور بىر تۈركۈم مىللىي كادىرلارنى يېتىشتۇرۇشكە توغرا كېلىدۇ. بۇنىڭدىن باشقا، مىللىي ئۆرپ-ئادەتنى ئىسلاھ قىلىش مىللەتنىڭ تەرەققىياتىغا زور تەسىر كۆرسىتىدۇ، باشقا مىللەت-

لەرنىڭ مۇنەۋۋەر ماددي ۋە مەنىۋى مۇۋەپپەقىيەتلىرىنى قوبۇل قىلىش، ئىشلەپچىقىرىش كۈچلىرىنىڭ تەرەققىياتىغا ۋە ئۆز مىللىتىنىڭ تەرەققىياتىغا توسالغۇ بولىدىغان تۈرمۇش ئۇسۇلىنى ئىسلاھ قىلىش ئىشلىرىنىمۇ ئاساسەن، شۇ مىللەتنىڭ ئۆزىگە تايىنىپ ئېلىپ بېرىشقا توغرا كېلىدۇ. بۇ جەھەتتە، شۇ مىللەتنىڭ كادىرلىرى تۇرغان ئورنى تۈپەيلىدىن تەشەببۇسكارلىق ۋە باشلامچىلىق رول ئويناپدۇ.

ئۇزاق مۇددەت تىرىشچانلىق كۆرسىتىش ئارقىسىدا، دۆلەتىمىزنىڭ ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرى 1 مىليون 800 نەچچە مىڭغا يەتتى، ئۇلارنىڭ تەڭدىن تولىسى كەسپىي تېخنىك خادىملىدىن ئىبارەت، بۇ مىللىي كادىرلار قوشۇنى مىللىي رايونلاردا پارتىيىنىڭ سىياسىتىنى ئەستايىدىل ئىزچىللاشتۇرۇش ۋە ئەمەلىيلەشتۈرۈش، ۋەتەننىڭ بىرلىكى ۋە مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى قوغداش، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىقتىسادىـمەدەنىيىتىت ئىشلىرىنى تەرەققىي قىلدۇرۇش جەھەتتە مۇھىم رول ئويناماقتا. ئەگەر مۇشۇ زور بىر تۈركۈم ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرى بولمىغان بولسا، دۆلىتىمىزدە مىللىي مەسىلىنى بۇگۈنكىدەك بۇنداق ئوبدان بىر تەرەپ قىلىش مۇمكىن بولماس ئىدى.

بىز ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنى يېتىشتۈرۈش خىزمىتىدە ناھايىتى زور نەتىجىلەرگە ئېرىشتۇق، لېكىن، ئومۇمىي جەھەتتىن ئېيتقاندا، ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرى سان جەھەتتىمۇ، سۈپەت جەھەتتىمۇ ۋەزىيەتنىڭ ئېھتىياجىغا ماسلىشىپ كېتەلمەيۋاتىدۇ. كادىرلار تۈزۈمىنى ئىسلاھ قىلىش، مەسىلەن، ئارتۇق نامزات كۆرسىتىپ سايلاش، خىزمەتكە تەكلىپ

قىلىش تۈزۈمى ۋە شۇنىڭغا ئوخشاش ئىشلار ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنى يېتىشتۈرۈش-ئىشقا قويۇش ئىشىنى مۇھاكىمە قىلىپ ھەل قىلىشقا تېگىشلىك بەزى يېڭى مەسىلىلەرگە دۇچ كەلتۈردى. دۆلىتىمىزنىڭ مىللىي مەسىلىنى ھەل قىلىش ستراتېگىيىسى جەھەتتىن ئويلىغاندا، ھەقىقىي ۋە كۈچلۈك تەدبىرلەرنى قوللىنىپ، سانى تېخىمۇ كۆپ، سۈپىتى تېخىمۇ يۇقىرى بولغان ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنى زور كۈچ بىلەن يېتىشتۈرۈشىمىز كېرەك.

(5) مىللەتلەرنى ئورتاق گۈللەندۈرۈش

مىللەتلەرنى ئورتاق گۈللەندۈرۈش لازىملىقىنى ئېنىق ئوتتۇرىغا قويغان ۋە بۇنى دۆلىتىمىزنىڭ مىللىي مەسىلىنى ھەل قىلىشتىكى تۈپ سىياسىتى قىلىش كېرەكلىكىنى كۆرسەتكەن كىشى يولداش جۇ ئېنلەي ئىدى، يولداش جۇ ئېنلەي 1957-يىلى چىڭداۋدا ئۆتكۈزۈلگەن مىللىي خىزمەت سۆھبەت يىغىنىدا سۆزلىگەن سۆزىدە: «بىزنىڭ سوتسىيالىستىك مىللىي سىياسىتىمىز بارلىق مىللەتلەرنى تەرەققىي قىلىش ۋە گۈللەنىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلىشنى مەقسەت قىلىدۇ. شۇڭا، دۆلىتىمىزنىڭ مىللىي سىياسىتى— ھەممە مىللەتنى گۈللەندۈرىدىغان سىياسەت. بۇ مەسىلىدە مىللەتلەرنىڭ ھەممىسى تامامەن باراۋەر، قىلچە كەمسىتىشكە يول قويۇلمايدۇ. بىزنىڭ تۈپ سىياسىتىمىز— مىللەتلەرنى گۈلەندۈرۈش مەقسىتىگە يېتىش» دېگەنىدى. شۇنىڭدىن كېيىن، بۇ بايان ئىزچىل رەۋىشتە تەتبىق قىلىنىپ كەلدى، 1982-يىلدىكى ئاساسىي قانۇنغا «دۆلەت بارلىق تىرىشچانلىقلار بىلەن مەملىكىتىمىزدىكى ھەممە مىللەتنىڭ

ئورتاق گۇللىنىشىنى ئىلگىرى سۈرىدۇ» دەپ ئېنىق يېزىلدى. يولداش جياڭ زېمىن جۇمھۇرىيىتىمىز قۇرۇلغانلىقىنىڭ 40 يىللىقىنى تەبرىكلەش مۇناسىۋىتى بىلەن سۆزلىگەن سۆزىدە بۇ مۇھىم سىياسەتنى يەنە بىر قېتىم تەكىتلىدى.

مىللەتلەرنىڭ ئورتاق گۇللىنىشى نېمە مەزمۇنلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ؟ مېنىڭچە بۇ كەم دېگەندە مۇنۇ ئۇچ جەھەتتىكى مەزمۇننى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ: بىرىنچى، مىللەتلەرنىڭ سىياسىي، ئىقتىسادىي ئىشلىرى، مەدەنىيەت، مائارىپ، پەن-تېخنىكا ئىشلىرى ئۆزلۇكسىز راۋاجلىنىپ بارىدۇ، بولۇپمۇ ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشى راۋاجلىنىپ بارىدۇ؛ ئىككىنچى، مىللەتلەرنىڭ ئۆزى روناق تېپىپ، يۇكسىلىپ بارىدۇ، ئىدىيىۋى-ئەخلاقى سۇپىتى ۋە پەن-مەدەنىيەت سۇپىتى ئۆسۈپ بارىدۇ؛ ئۈچىنچى، مىللەتلەرنىڭ ئۆزىگە خاس بولۇپ كەلگەن ئارتۇقچىلىقى ۋە ئالاھىدىلىكى تولۇق نامايان بولىدۇ. دەرۋەقە، ئورتاق گۇللىنىش تەڭ قەدەمدە گۇللىنىش دېگەنلىك ئەمەس، ئاساسى، تەبىئىي ۋە ئىجتىمائىي شارائىتى ئوخشاش بولمىغانلىقتىن، مىللەتلەرنىڭ ئىقتىسادىي تەرەققىياتى ۋە مەدەنىيەت تەرەققىياتىدا مەلۇم مەزگىل ئىچىدە پەرق بولىدۇ. ئورتاق گۇللىنىش پەرقنى ئېتىراپ قىلىش بىلەن بىرۋاقتىتا، بۇ پەرققە ئېتىبار بىلەن قاراشنى ھەمدە بۇ پەرقنى پەيدىنپەي تۈگىتىشنى تەلەپ قىلىدۇ. شۇنىڭدەك بىر-بىرىنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى پەرقنى مەلۇم «چەك» دائىرىسىدە تىزگىنلەشنىمۇ تەلەپ قىلىدۇ. ئورتاق گۇللىنىش ئىقتىسادىي تەرەققىيات ۋە ئىجتىمائىي تەرەققىيات پىلانىنى، شۇنداقلا تۇرلۇك كونكرېت سىياسەت ۋە تەدبىرلەرنى تۈزۈشتە

يېتەكچى ئىدىيە قىلىنىشى كېرەك.

نېمە ئۈچۈن مىللەتلەرنى ئورتاق گۈللەندۈرۈش فاكتورىدا چىڭ تۇرۇشىمىز كېرەك؟

بىرىنچى، بۇنى ماركسىزملىق مىللەت قارىشى بەلگىلەيدۇ. ماركسىزملىق مىللەت قارىشىنىڭ يادروسى— مىللىي باراۋەرلىك. مىللەتلەر باراۋەرلىك ئاساسىدا ياشاش ھوقۇقىغىلا ئەمەس، باراۋەرلىك ئاساسىدا تەرەققىي قىلىش ھوقۇقىغىمۇ ئىگە بولۇشى كېرەك. ئەگەر بەزى مىللەتلەرنىڭ تەرەققىياتى ئاستىراق بولۇشقا سۈنئىي يوسۇندا ۋە ئۇزاق مۇددەت قويۇپ بېرىلمىدىغان بولسا، بۇ ماركسىزمغا، ئۆزىمىزنىڭ مىللىي مەسىلىنى ھەل قىلىشتىكى يېتەكچى ئىدىيىسىگە ئۇيغۇن كەلمەيدۇ.

ئىككىنچى، بۇ— دۆلىتىمىزدە مىللىي مەسىلىنى ھەل قىلىشتا بېسىپ ئۆتىدىغان مۇقەررەر يول. مىللىي مەسىلە، ماھىيەتتە، مىللىي مۇناسىۋەت مەسىلىسى. بىزگە مەلۇمكى، مىللىي مۇناسىۋەت ئىجتىمائىي مۇناسىۋەت تۈرىگە كىرىدۇ، ئىجتىمائىي مۇناسىۋەتتە ئىقتىسادىي مۇناسىۋەت ئەڭ مۇھىم ۋە ھەل قىلغۇچ رول ئوينايدۇ. ئەگەر مىللەتلەر ئىقتىسادىي جەھەتتىكى ئورنى ئوخشاش بولمىسا، ئىجتىمائىي تەرەققىيات جەھەتتىكى پەرقى بەك چوڭ بولسا، ئىجتىمائىي ھاياتنىڭ سىياسىي، مەدەنىيەت قاتارلىق باشقا ساھەلىرىدە باراۋەرلىك ھوقۇقىغا ئىگە بولۇشى ناھايىتى تەس. ئىقتىساد ۋە مەدەنىيەت جەھەتتىكى پەرق ئۇزاققىچە مەۋجۇت بولۇپ تۇرسا، بۇ سۈركىلىش ۋە توقۇنۇشقا سەۋەب بولىدۇ، مىللىي مۇناسىۋەتتە ئۆزگىرىش

پەيدا قىلىدۇ، شۇڭا، لېنىن: ئىقتىسادىي ھوقۇق-مەنپەئەت مەسىلىسى— مىللەتلەر ئارىسىدىكى بارلىق سۈركىلىشنىڭ مەنبەسى دېگەنىدى. دېمەك، مىللىي مەسىلىنى ھەل قىلىش ئۈچۈن، مىللىي زۇلۇم تۈزۈمى يوقىتىلغاندىن كېيىن، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئىقتىساد، مەدەنىيەت ئىشلىرىنى راۋاجلاندۇرۇپ، مىللەتلەرنىڭ ئورتاق گۈللىنىشىنى ئىشقا ئاشۇرۇش ھەممىدىن مۇھىم.

ئۇچىنچى، دۆلىتىمىزدىكى مىللەتلەرنىڭ جايلىشىش ئالاھىدىلىكى پۈتكۈل دۆلەتنىڭ ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشىنى ئوبدان ئېلىپ بېرىش ئۈچۈن، مىللەتلەرنى ئورتاق گۈللەندۈرۈش يولىغا مېڭىش كېرەكلىكىنى بەلگىلىگەن. دۆلىتىمىزنىڭ ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرى پۈتۈن مەملىكەتنىڭ ئومۇمىي كۆلىمىنىڭ 64 پىرسەنتىنى ئىگىلەيدۇ، بۇنداق كەڭ رايونلارنى تەرەققىي قىلدۇرماي ۋە گۈللەندۈرمەي تۇرۇپ، پۈتكۈل دۆلەتنى تەرەققىي قىلدۇرۇش ۋە گۈللەندۈرۈش مۇمكىن ئەمەس. ئىقتىسادىي قۇرۇلما ۋە ئىشلەپچىقىرىش كۈچلىرىنىڭ ئورۇنلىشىش نۇقتىسىدىن تەكشۈرگەندە، دۆلىتىمىز خەلق ئىگىلىكى قۇرۇلۇشىغا كېرەكلىك ئېنېرگىيە، خام ئەشيا-ماتېرىيال جەھەتلەردە ناھايىتى زور دەرىجىدە مىللىي رايونلارغا تايىنىدۇ، ئەگەر بۇ رايونلار مۇئەييەن دەرىجىدە تەرەققىي قىلدۇرۇلمىسا ۋە گۈللەندۈرۈلمىسە، پۈتكۈل دۆلەتنىڭ زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشىنى ئوڭۇشلۇق ئېلىپ بېرىش مۇمكىن بولمايدۇ.

تۆتىنچى، دۆلىتىمىزنىڭ سوتسىيالىستىك تۈزۈمى مىللەتلەرنىڭ ئورتاق گۈللىنىشى ئۈچۈن رېئال ئىمكانىيەت يارىتىپ

بەردى. گەرچە بۇرژۇئازىيە مىللىي باراۋەرلىكنى ئاللىقاچان جاكارلىغان بولسىمۇ، لېكىن خۇسۇسىي مۇلۇكچىلىك جەمئىيەتتە، مىللەتلەرنىڭ ئىقتىسادىي ئورنى تولىمۇ پەرقلىق بولغان ئەھۋال ئاستىدا، مىللىي باراۋەرلىكنى ھەقىقىي ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئىنتايىن قىيىن ئىدى. سوتسىيالىزم شارائىتىدا، دۆلەت پىلانلىق تاۋار ئىگىلىكى تۇزۇمىنى يولغا قويغاچقا، دۆلەتنىڭ ئومۇمىي جەھەتتىن تىزگىنلىشى، پىلانلىق، نىشانلىق يارەدەم بېرىشى ئارقىسىدا، ئامىرات رايونلارنىڭ تەرەققىياتى تېزلىشىپ، مىللەتلەر ئورتاق راۋاج تاپالايدۇ.

دۆلەت مىللەتلەرنىڭ ئورتاق گۈللىنىشىنى ئىشقا ئاشۇرۇش ئۈچۈن، بىرقاتار فاكتېجىن-سىياسەتلەرنى قوللىنىپ، ناھايىتى زور ئۇنۇم ھاسىل قىلدى.

1949-يىلدىكىگە سېلىشتۇرغاندا، 1989-يىلى مىللىي ئاپتونومىيىلىك جايلارنىڭ سانائەت-يېزا ئىگىلىك مەھسۇلاتىنىڭ ئومۇمىي قىممىتى 20.5 ھەسسىدىن كۆپرەك ئاشتى؛ چارۋا مالىلارنىڭ ئومۇمىي تۈياق سانى 4.4 ھەسسە ئاشتى؛ تۆمۇرىيول قاتناش مۇساپىسى 2.9 ھەسسە، تاشيول قاتناش مۇساپىسى 24.3 ھەسسە كۆپەيدى. خەلقنىڭ تۇرمۇشى كۆرۈنەرلىك دەرىجىدە ياخشىلاندى. 1989-يىلى مىللىي ئاپتونومىيىلىك جايلاردا دېھقانچىلىق-چارۋىچىلىق رايونلىرىنىڭ كىشى بېشىغا توغرا كېلىدىغان ئوتتۇرىچە كىرىمى 470 يۈەنگە يەتتى.

ئالاھىدە كۆرسىتىپ ئۆتۈشكە تېگىشلىكى شۇكى، دۆلەت مىللىي رايونلارغا يارەدەم بەردى، مىللىي رايونلارمۇ دۆلەتنىڭ قۇرۇلۇشىغا يارەدەم بەردى. 40 يىلدىن بۇيان، مىللىي رايونلار

دۆلەتنى كۆپلىگەن ياغاچ ماتېرىيال، نېفىت، كۆمۈر، رەڭلىك مېتال، يۇڭ، تېرە قاتارلىق خام ئەشيا-ماتېرىياللار ژە دەسلەپ-كى مەھسۇلاتلار بىلەن تەمىنلىدى.

40 يىلدىن بۇيان، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ماۋارىپ، مەدەنىيەت، سەھىيە ئىشلىرى خۇشاللىنارلىق مۇۋەپپەقىيەت-لەرگە ئېرىشتى. 1989-يىلى 1950-يىلدىكىگە سېلىشتۇرغاندا، مەملىكەت بويىچە ئاز سانلىق مىللەتلەردىن مەكتەپلەردە ئوقۇۋاتقان ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى 99.8 ھەسسە، ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى 72 ھەسسە، باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى 10 ھەسسە ئاشتى. 1988-يىلى مەملىكەت بويىچە ئاز سانلىق مىللەت تىلىدىكى كىتابلار 3260 خىلغا يېتىپ، 1949-يىلدىكىدىن 18 ھەسسە كۆپەيدى. 1988-يىلى مەملىكەت بويىچە مىللىي ئاپتونومىيىلىك جايلارنىڭ ئۆلچەملىك كېسەل كارۋىتى 1949-يىلدىكىدىن 105 ھەسسە كۆپەيدى.

ئەمما شۇنى كۆرۈشمىز كېرەككى، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدىكى ئىقتىساد-مەدەنىيەت ئىشلىرىنىڭ تەرەققىيات سە-ۋىيىسىنى پۈتۈن مەملىكەتنىڭكىگە، بولۇپمۇ تەرەققىي تاپقان رايونلارنىڭكىگە سېلىشتۇرغاندا، پەرق يەنىلا ناھايىتى چوڭ، يەنە كېلىپ بۇنداق پەرق تېخىمۇ چوڭىيىپ بارماقتا. 1949-يىلىدىن 1988-يىلغىچە مىللىي ئاپتونومىيىلىك جايلارنىڭ سا-نائەت، يېزا ئىگىلىكىنىڭ ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى 19.5 ھەسسە كۆپەيگەن بولسا، پۈتۈن مەملىكەتنىڭ 39.1 ھەسسە كۆپەيدى. بۇنىڭدىن باشقا، ھازىرقى ئەھۋالدىن قارىغاندا، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرى ئىقتىسادىنىڭ ئالرقىدا قېلىشىدا تارد-

خىي، تەبىئىي ئامىللاردىن باشقا، يەنە بەزى يېڭى چەكلەش ئامىللىرىمۇ بارلىققا كەلدى. مەسىلەن، دېڭىز بويلىرىدىكى رايونلاردا ئىقتىسادىي تەرەققىيات ستراتېگىيىسىنىڭ يولغا قويۇلۇشى ناھايىتى توغرا، بۇنىڭدا شەك يوق، لېكىن ئوبيېكتىپ جەھەتتە بۇ ھال شەرقىي رايونلار بىلەن غەربىي رايونلار ئوتتۇرىسىدىكى پەرقنى چوڭايتىۋەتتى؛ ئىسلاھات داۋامىدا، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىغا قارىتىلغان بەزى ئېتىبار بېرىش سىياسەتلىرى دەخلىگە ئۇچرىدى، مەسىلەن، مىللىي سودىدىكى ئۇچ تۈرلۈك ئېتىبار بېرىش سىياستى مالىيە تۈزۈلمىسىنىڭ ئىسلاھ قىلىنىشى بىلەن نامدا بار، ئەمەلىيەتتە يوق بولۇپ قالدى؛ ئاساسىي قۇرۇلۇش مەبلىغىغە پۇل ئاجرىتىپ بېرىش قەرز بېرىشكە ئۆزگەرتىلگەندىن كېيىن، بۇ ئۆتمۈشتە نۇقتىلىق قۇرۇلۇش تۈرلىرىنى كەمدىن-كەم ئېلىپ بارغان ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرى ئۈچۈن ناھايىتى پايدىسىز بولدى. تۈزەش-تەرتىپكە سېلىش داۋامىدا، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرى ناھايىتى زور قىيىنچىلىقلارغا يولۇقتى. بۇ مەسىلىلەرنى ئەستايىدىل مۇھاكىمە قىلىشقا توغرا كېلىدۇ.

يولداش جياڭ زېمىن دۆلەت بايرىمىنىڭ 40 يىللىقى مۇناسىۋىتى بىلەن سۆزلىگەن سۆزىدە: «زۆرۈر تەدبىرلەرنى قوللىنىپ، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىقتىساد، مائارىپ، مەدەنىيەت ۋە باشقا ئىشلىرىنى راۋاجلاندۇرۇشىغا داۋاملىق يار-دەم ۋە مەدەت بېرىپ، مىللەتلەر ئوتتۇرىسىدا تارىختىن قېپقالغان، ئوخشاش بولمىغان دەرىجىدە ساقلىنىپ كېلىۋاتقان پەرقنى پەيدىنپەي تۈگىتىش ئۈچۈن ئۇزاق مۇددەت بوشاشماي تىرىش-

چانلىق كۆرسىتىش كېرەك» دەپ كۆرسەتتى. بىز مۇشۇ روھقا ئاساسەن، مىللەتلەرنىڭ ئورتاق گۈللىنىشىنى ئىشقا ئاشۇرۇش يولىدا تىرىشىپ كۆرەش قىلىشىمىز كېرەك.

(6) ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ دىنىي ئېتىقادىغا ۋە ئۆرپ-ئا-دەتكە ھۆرمەت قىلىش

دىن مەملىكىتىمىزدىكى ئاز سانلىق مىللەتلەر ئارىسىدا كەڭ تەسىرگە ئىگە بولغانلىقى ئۈچۈن، دىنىي ئىشلار بىلەن مىللىي ئىشلار بەزىدە بىرىكىپ كېتىدۇ. دىنىي سىياسىتىمىز-نىڭ ئاساسى مەزمۇنى مۇنۇلار: ھەرقايسى مىللەتلەر دىنغا ئېتە-قاد قىلىش ئەركىنلىكىگە ئىگە. دىنغا ئېتىقاد قىلىسىمۇ، ئېتە-قاد قىلمىسىمۇ بولىدۇ، ئۇنداق دىنغا ئېتىقاد قىلىسىمۇ ياكى بۇنداق دىنغا ئېتىقاد قىلىسىمۇ، ئېتىقاد قىلمىسىمۇ بولىدۇ. ھەرقانداق دۆلەت ئورگانلىرىنىڭ، ئىجتىمائىي تەشكىلاتلارنىڭ ۋە شەخسلەرنىڭ پۇخرالارنى دىنغا ئېتىقاد قىلىشقا ياكى ئېتىقاد قىلماسلىققا مەجبۇرلىشىغا يول قويۇلمايدۇ، دىنغا ئېتىقاد قىلە-دىغان پۇخرالارنىمۇ، دىنغا ئېتىقاد قىلمايدىغان پۇخرالارنىمۇ كەمسىتىشكە يول قويۇلمايدۇ. دۆلەت نۇرمال دىنىي پائالىيەت-لەرنى قوغدايدۇ، دىنىي مۇرتلار دىنىي قائىدە بويىچە نۇرمال دىنىي تۇرمۇش كەچۈرسە بولىدۇ. ھەرقانداق كىشىنىڭ دىندىن پايدىلىنىپ جەمئىيەت تەرتىپىنى بۇزىدىغان، پۇخرالارنىڭ تەن سالامەتلىكىگە زىيان يەتكۈزىدىغان، دۆلەتنىڭ ئەدلىيە ۋە مائا-رىپ تۈزۈملىرىگە توسقۇنلۇق قىلىدىغان پائالىيەتلەرنى ئېلىپ

بىرىشىغا يول قويۇلمايدۇ. جۇڭگودىكى دىنىي تەشكىلاتلار چەت ئەللەردىكى دىنىي تەشكىلاتلار بىلەن دوستانە ئالاقە ئېلىپ بارسا بولىدۇ، جۇڭگونىڭ دىنىي ئىشلىرى چەت ئەل كۈچلىرىنىڭ مۇداخىلىسىنى قوبۇل قىلمايدۇ.

ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئۆرپ-ئادىتىگە مۇئامىلە قىلىش جەھەتتىكى تۈپ سىياسىتىمىز مۇنۇلار: ئاز سانلىق مىللەتلەر ئۆزىنىڭ ئۆرپ-ئادىتىنى ساقلاپ قىلىش ياكى ئىسلاھ قىلىش ئەركىنلىكىگە ئىگە. ھەرقايسى مىللەتلەرنىڭ ئۆرپ-ئادىتى ئۆزاق ۋاقىتتىن بۇيان شەكىللەنگەن تۈرمۇش شەكلى بولۇپ، بىر مىللەتنىڭ ئىدىيىۋى ھېسسىياتى بىلەن چېڭ باغلانغان. بىر مىللەت ئۈچۈن ئېيتقاندا، ئۇلارنىڭ ئۆرپ-ئادىتىگە ھۆرمەت قىلىش ئۇلارنىڭ ھېسسىياتىغا ھۆرمەت قىلغانلىق، شۇنداقلا شۇ مىللەتنىڭ ئۆزىگە ھۆرمەت قىلىش بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. شۇڭا ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئۆرپ-ئادىتىگە ھۆرمەت قىلىش ھەر-قايسى مىللەتلەرنىڭ دوستانە بىللە ئۆتۈشى، ئەنئەنىۋى مەدەنىيىتىنى قوغداش، شۇنداقلا دۆلەتنىڭ چوڭ-چوڭ فاكتىچىن-سىياسەتلىرىنى ئىزچىللاشتۇرۇش ئۈچۈن پايدىلىق. بۇ جەھەتتە دۆلەت نۇرغۇن تەدبىرلەرنى قوللاندى: ئاز سانلىق مىللەتلەر ئالاھىدە ئېھتىياجلىق بۇيۇملارنى مەخسۇس ئىشلەپچىقىرىدىغان زاۋۇتلارنى قۇردى؛ مۇسۇلمان ئامما ئۈچۈن زۆرۈر بولغان يېمەك-ئىچمەك كەسىپلىرىگە ئېتىبار بېرىش سىياستىنى قوللاندى. بۇ مىللەتلەرگە جەسەتنى كۆيدۈرۈپ دەپنە قىلىشنى يولغا قويمىدى؛ توي مۇراسىمى، بايرام ئۆتكۈزۈش قاتارلىق جەھەتلەردە، ھەرقايسى مىللەتلەرنىڭ ئۆزلىرىنىڭ ئەنئەنىۋى ئۇسۇل-

لىرىنى تاللىشىغا يول قويدى. ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئۆرپ-ئادىتىگە دەخلى-تەرۇز قىلىدىغان قىلمىشلارنى چەكلىدى ھەتتا قانۇن بويىچە جازالىدى.

ئەلۋەتتە، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ بەزى ئۆرپ-ئادەتلىرى ئىشلەپچىقىرىش-تۇرمۇش، مىللەتنىڭ تەرەققىي قىلىشى ۋە ئال-غا بېسىشى ئۈچۈن پايدىسىز، ئۇنى ئىسلاھ قىلىش كېرەك. بۇنداق ئىسلاھاتنى ئاز سانلىق مىللەت ئاممىسى ئاڭلىقلىق-ئېخ-تىيارىيلىق ئاساستا ئېلىپ بېرىشى كېرەك. بۇنداق ئىسلاھاتنى ئېلىپ بېرىش، ئوخشاشلا ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ قانۇن بوي-چە بەھرىمان بولىدىغان ھوقۇقىدۇر.

ئەمەلىيەت دۆلىتىمىزنىڭ مىللىي سىياسىتىنىڭ جۈڭگو-نىڭ ئەھۋالىغا ئۇيغۇن ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلىدى، ئۇ ھەر مىل-لەت خەلقىنىڭ ھەمايىسىگە ئېرىشىپ، ھەرقايسى مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقلىق-تەرەققىيات ئىشلىرىنى ئىلگىرى سۈردى.

مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى بويىچە كاتتا يىغىن*

(1986-يىل 8-ئاينىڭ 17-كۈنى)

3-نۆۋەتلىك مەملىكەتلىك ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئەنئە-نىۋى تەنھەرىكەت يىغىنى بۈگۈن خۇشال بايرام كەيپىياتى ئىچىدە مۇۋەپپەقىيەتلىك ئاياغلاشتى. مەن يىغىن ھەيئەت رىياسىتىگە ۋە دۆلەت تەنتەربىيە كومىتېتىغا، دۆلەت مىللىي ئىشلار كومىتې-تىغا ۋەكالىتەن ھەر مىللەت تەنھەرىكەتچىلىرىنى، تىرېنىرلار-نى، ۋەكىللەرنى ۋە يىغىنغا قاتناشقان بارلىق يولداشلارنى قىز-غىن تەبرىكلەيمەن!

بۇ قېتىمقى تەنھەرىكەت يىغىنىغا ج ك پ مەركىزىي كومە-تېتى سىياسىي بيۈروسىنىڭ ئەزاسى، گوۋۇيۈەننىڭ مۇئاۋىن زۇڭلىسى ۋەن لى ۋە مەركىزىي مەسلىھەتچىلەر كومىتېتى، مەملىكەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ دائىمىي كومىتېتى، مەملە-كەتلىك سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشىدىكى رەھبىرىي يولداشلار قاتناشتى ۋە يېتەكچىلىك قىلدى، بۇ پارتىيە ۋە دۆلەتنىڭ مىل-

---

* بۇ— يولداش ئىسمايىل ئەھمەدنىڭ 3-نۆۋەتلىك مەملىكەتلىك ئاز سانلىق مىللەتلەر ئەنئەنىۋى تەنھەرىكەت يىغىنىنىڭ يېپىلىش مۇراسىمىدا سۆزلىگەن سۆزى.

لىي خىزمەتكە، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىغا ۋە مىللىي تەنتەربىيە ئىشلىرىغا يۈكسەك دەرىجىدە كۆڭۈل بۆلىدىغانلىقىنى ۋە سەمەمىي غەمخورلۇقىنى تولۇق ئىپادىلىدى. بۇ بىزگە ئىنتايىن زور ئىلھام بولدى.

بۇ نۆۋەتلىك تەنھەرىكەت يىغىنى مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى بويىچە مىسلىسىز كەڭ كۆلەمدىكى كاتتا يىغىن بولدى. مەملەكەت بويىچە 29 ئۆلكە، ئاپتونوم رايون، بۆاستە قاراشلىق شەھەردىن كەلگەن ھەر مىللەت ۋەكىللىرى، تەنھەرىكەتچىلەر ۋە تىرىنبىرلار بىر يەرگە جەم بولۇپ، قىزىنداشلاردەك چىقىشىپ، ئۆزئارا تەجرىبە ئالماشتۇردى، دوستلۇق مېھرىنى ئىزھار قىلىشتى. پۈتكۈل تەنھەرىكەت يىغىنى باشتىن-ئاخىر ئىتتىپاقلىق، قىزغىن كەيپىياتتا تولۇپ تاشتى. بۇ قېتىمقى يىغىن ئارقىلىق، مىللىي روھ جانلاندۇرۇلدى، ۋەتەنپەرۋەرلىك قىزغىنلىقى ئۇرغۇتۇلدى، مىللەتلەرنىڭ باراۋەرلىك، ئىتتىپاقلىق ۋە ھەمكارلىق ئاساسىدىكى سوتسىيالىستىك يېڭى مۇناسىۋىتى يەنىمۇ مۇستەھكەملەندى ۋە راۋاجلاندى، پارتىيەنىڭ مىللىي سىياسىتى جانلىق ئىپادىلەندى.

بۇ قېتىمقى تەنھەرىكەت يىغىنى ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئەنئەنىۋى تەنھەرىكىتى بويىچە بىر قېتىملىق چوڭ كۆرەك بولدى، شۇنداقلا ئېلىمىزنىڭ تەنھەرىكەت مۇنبىرىدىكى ئۇلۇغ ئىش بولدى. 55 مىللەتنىڭ تەنھەرىكەتچى ئەزىمەتلىرى ئېسىل تەنھەرىكەت ئەخلاقى ۋە پەزىلىتى بىلەن يەتتە تۈر بويىچە ئەنئەنىۋى تەنھەرىكەت مۇسابىقىسى ئېلىپ بارىدى ۋە 100دىن ئارتۇق تۈر بويىچە ئەنئەنىۋى تەنھەرىكەت ئويۇنى كۆرسەتتى. ئاجايىپ ياخ-

شى، قويۇق مىللىي پۇراق ۋە يەرلىك ئالاھىدىلىككە ئىگە بۇ مۇسابىقە ۋە ئويۇنلار يېقىنقى يىللاردىن بۇيان ئېلىمىزدىكى ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئەنئەنىۋى تەنھەرىكىتىدە قولغا كەلتۈرۈل-گەن چوڭ-چوڭ مۇۋەپپەقىيەتلەرنى نامايان قىلدى. تەنھەرىكەت يېغىنى مەزگىلىدە، مەملىكەت بويىچە ئاز سانلىق مىللەت رايون-لىرىدىكى تەنھەرىكەتتە ئىلغار ئورۇندىن 35ى مۇكاپاتلاندى. بۇ نۆۋەتلىك تەنھەرىكەت يېغىنى ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئەنئەنىۋى تەنھەرىكىتىنىڭ تەرەققىياتىنى زور دەرىجىدە ئالغا سۈرۈپلا قال-ماي، بەلكى ئېلىمىزنىڭ پۈتكۈل سوتسىيالىستىك تەنھەرىكەت ئىشلىرىنى بېيىتتى ۋە گۈللەندۈردى.

ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئۇزاق تارىخقا ئىگە ئەنئەنىۋى تەنھەرىكىتى جۇڭخۇا مىللەتلىرىنىڭ مەدەنىيەت خەزىنىسىدە چاقناپ تۇرغان نۇرلۇق مەرۋايىت. ئۇ ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ماددىي تۇرمۇشى ۋە مەنىۋى تۇرمۇشى بىلەن زىچ باغلانغان، ئۇ كەڭ ئاممىۋى ئاساسقا ئىگە بولۇپلا قالماي، بەلكى يۇكسەك ماھارەت ۋە گۈزەل بەدىئىي شەكىلگە ئىگە. مۇشۇ مەزمۇنى مول، ھۆسنى رەڭدار، شەكلى جانلىق ۋە خىلمۇخىل، ئالاھىدە-لىكى كۆزگە تاشلىنىپ تۇرىدىغان مىللىي ئەنئەنىۋى تەنھەرىكەت تۈرلىرىنى رەتلەپ ۋە يۇقىرى كۆتۈرۈپ، پۈتۈن مەملىكەتكە، پۈتۈن دۇنياغا كېڭەيتىش— بىز مىللىي خىزمەت تارماقلىرى بىلەن تەنتەربىيە خىزمىتى تارماقلىرىنىڭ ئورتاق ۋەزىپىسى. كېشىنى خۇشاللاندۇرىدىغىنى شۇكى، پارتىيە 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتىنىڭ 3-ئومۇمىي يىغىنىدىن بۇيان، مىللىي ئەنئەنىۋى تەنھەرىكەت ئۇچقاندەك راۋاجلىنىپ، قېلىپلىشىش،

ئىلمىيلىشىش ۋە ئىجتىمائىيلىشىش تەرىپىگە قاراپ مېڭىشقا باشلىدى. ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ مۇنەۋۋەر تەنھەرىكەتچىلىرى ئۇزلۇكسىز مەيدانغا كەلمەكتە ھەمدە مەملىكەت ئىچى ۋە خەلقئا-رادىكى مۇسابىقىلەردە، مىللەت ۋە ۋەتەن ئۈچۈن شان-شەرەپ قازانماقتا. ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدا تەنتەربىيە خىزمىتى بويىچە زور بىر تۈرکۈم ئىلغار تىپلار بارلىققا كەلدى. مانا شۇنداق پايدىلىق پەيتتە ئېچىلغان 3-نۆۋەتلىك مەملىكەتلىك ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئەنئەنىۋى تەنھەرىكەت يىغىنى ئۆزىنىڭ مەزمۇنغا باي، ھۆسنىدار قىياپىتى بىلەن مىللىي تەنھەرىكەت تەرەققىياتىنىڭ تارىخىدىن ئورۇن ئالغۇسى.

بۇ قېتىمقى كاتتا يىغىن ھەربىر قاتناشقۇچىنىڭ قەلبىدە گۈزەل خاتىرە قالدۇردى، مەملىكەت ئىچى ۋە سىرتىدىكى تاما-شىبىنلاردا چوڭقۇر تەسىرات قالدۇردى. يىغىننىڭ تولۇق مۇ-ۋەپپەقىيىتى ھەر مىللەت تەنھەرىكەتچىلىرى، تىرىنبرلىرى ۋە خىزمەتچى خادىملىرىنىڭ جاپالىق ئەمگەك تەرى بىلەن يۇغۇرۇل-غان. نۇرغۇنلىغان خەنزۇ يولداشلار ئاز سانلىق مىللەتتىن بول-غان يولداشلار بىلەن بىرلىكتە، تەشكىللەش، كۈتۈۋېلىش، تەشۋىقات، قاتناش، قوغداش ۋە خەلق ئاۋىئاتسىيە، تۆمۈرىيول قاتارلىق ھەرقايسى ھالقىلاردىكى خىزمەتلەردە، ئۆزئارا ماسلە-شىپ، پۈتۈن كۈچىنى چىقىرىپ، ۋەزىپىنى ئالاھىدە نەتىجىلىك ئورۇندىدى.

شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى ۋە ئۇرۇمچى شەھەرلىك پارتكوم، ھۆكۈمەت ھەمدە ھەر مىللەت خەلقى تەنھەرىكەت يىغە-نىنىڭ ئوڭۇشلۇق ئۆتۈشى ئۈچۈن نۇرغۇن خىزمەت ئىشلەپ،

ناھايىتى ياخشى شارائىت يارىتىپ بەردى. مەن ھەيئەت رياسەت-
كە ۋە دۆلەت تەنتەربىيە كومىتېتىغا، مىللىي ئىشلار كومىتېت-
ىغا ۋەكالىتەن شىنجاڭ ئۇيغۇر رايونىدىكى پارتىيە،
ھۆكۈمەت ئورۇنلىرىغا، ئارمىيىگە، ھەر ساھە خەلقىگە ۋە ئاخ-
بارات ساھەسىدىكى يولداشلارغا سەمىمىي تەشەككۈر ئېيتىمەن!

بۇ نۆۋەتلىك تەنھەركەت يىغىنى نۇرغۇن شياڭگاڭلىق-ئاۋ-
مېنلىق قېرىنداشلارنى ۋە چەت ئەللىك دوستلارنى قاتنىشىشقا
جەلپ قىلدى. ئۇلارنىڭ قىزغىن مەدەت بەرگەنلىكىگە ۋە ھەم-
كارلاشقانلىقىغا رەھمەت ئېيتىمەن!

يولداشلار، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئەنئەنىۋى تەنھەركە-
تىنى پائال راۋاجلاندۇرۇش— دۆلەتنىڭ روناق تېپىشى، مىلەت-
لەرنىڭ گۈللىنىشىگە ئالاقىدار ئۇلۇغ ئىش؛ بولۇپمۇ بۇ ئىش
تۆتىنى زامانىۋىلاشتۇرۇش يولىغا قويۇلۇۋاتقان، جۇڭخۇا ئېلى
گۈللەندۇرۇلۇۋاتقان بۇگۈنكى كۈندە، سوتسىيالىستىك ماددىي
مەدەنىيەت ۋە مەنىۋى مەدەنىيەت بەرپا قىلىشنىڭ ئېھتىياجى.
پارتىيە مەركىزىي كومىتېتىنىڭ، گوۋۇيۈەننىڭ رەھبەرلىكىدە،
قولىنى قولغا تۇتۇشۇپ، ئىسلاھاتقا كۈچ سەرپ قىلىپ، باتۇرلۇق
بىلەن ئېلىشىپ، يول ئېچىپ ئىلگىرىلەپ، ئاز سانلىق مىللەت
رايونلىرىنىڭ تەنھەركەت ئىشلىرىنى راۋاجلاندۇرۇش ۋە ئىقتى-
ساد، مەدەنىيەت ئىشلىرىنى ئەتراپلىق راۋاجلاندۇرۇش، جۇڭ-
خۇا مىللەتلىرىنىڭ ساپاسىنى ئۆستۈرۈش، مىللەتلەرنىڭ ئىت-
تىپاقلىقى، تەرەققىياتى ۋە ئورتاق گۈللىنىشى ئۈچۈن تىرىشىپ
كۆپلەپ تۆھپە قوشايلى.

دۆلەت تەنتەربىيە كومىتېتى بىلەن دۆلەت مىللىي ئىشلار

كومىتېتى مەسلىھەتلىشىپ، 4-نۆۋەتلىك مەملىكەتلىك ئاز ساندىلىق مىللەتلەرنىڭ ئەنئەنىۋى تەنھەرىكەت يىغىنىنى 1990-يىل گۈلخىشى جۇاڭزۇ ئاپتونوم رايونىنىڭ مەركىزى نەنىنىڭ شەھىرىدە ئېچىشنى قارار قىلدى. شۇنىڭغا ئىشەنچىمىز كامىلكى، ھەر مىللەت ئاكا-ئۇكا، ئاچا-سىڭىللار يەنە بىر ئۇچراشقاندا، چوقۇم تېخىمۇ مول نەتىجىلەرنى يارىتىدۇ.

ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ مەنىۋى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىنى ۋە ئىقتىسادىي خىزمىتىنى ئوبدان يولغا قويايلى*

(1986-يىل 11-ئاينىڭ 3-كۈنى)

مەملىكەتلىك مىللىي ئىشلار كومىتېتلىرىنىڭ مۇدىرلىرى (كېڭەيتىلگەن) يىغىنى 11 كۈن داۋام قىلىپ بۈگۈن ئاخىرلاشتى. ئالدىدا تۇرىدۇ. بۇ قېتىمقى يىغىن مەركەزدىكى رەھبىرلىرى يولداشلارنىڭ غەمخورلۇقى ۋە يىغىنغا قاتناشقان بارلىق يولداشلارنىڭ ئورتاق تىرىشچانلىقى ئارقىسىدا، ياخشى ئۇنۇم ھاسىل قىلدى، يىغىن مۇۋەپپەقىيەتلىك بولدى. يىغىن مەزگىلىدە، يولداش شى جۇڭشۈن بىزنىڭ دوكلاتىمىزنى ئاڭلىدى ۋە بۇنىڭ-دىن كېيىن مىللىي خىزمەتنى يەنىمۇ ئوبدان ئىشلىشىمىز ھەققىدە مۇھىم سۆز قىلىپ، بىزگە ناھايىتى زور مەدەت ۋە ئىلھام بەردى. مەركىزىي كومىتېت بىرلىك سەپ بۆلۈمىدىكى رەھبىرىي يولداش يىغىنغا قاتنىشىپ سۆز قىلدى، پارتىيە مەركىزىي

---

* بۇ— يولداش ئىسمايىل ئەھمەدنىڭ مەملىكەتلىك مىللىي ئىشلار كومىتېتلىرىنىڭ مۇدىرلىرى (كېڭەيتىلگەن) يىغىنىنىڭ يېپىلىش مۇراسىمىدا سۆزلىگەن سۆزى.

كومىتېتى، گوۋۇيۈەننىڭ ئالاقىدار مىنىستىرلىك، كومىتېت-
لىرىدىكى بىرمۇنچە مەسئۇل يولداشلار ۋە بەزى ئاپتونوم رايون
ۋە ئۆلكىلەردىكى مەسئۇل يولداشلار بۇ قېتىمقى يىغىنغا قاتناش-
تى، بۇ—بىزگە كۆڭۈل بۆلگەنلىك، شۇنداقلا ناھايىتى زور
ياردەم ۋە مەدەت بەرگەنلىك.

بۇ قېتىمقى يىغىن ئارقىلىق، يولداشلار «ج ك پ مەركە-
زىي كومىتېتىنىڭ سوتسىيالىستىك مەنىۋى مەدەنىيەت قۇرۇلۇ-
شىنىڭ يېتەكچى فاكۇلتېتىنى توغرىسىدىكى قارارى»نى، مەركىزىي
كومىتېت شۇجىچۈسىدىكى ۋە مەركەزدىكى رەھبىرىي يولداشلار-
نىڭ مىللىي خىزمەت ھەققىدىكى يولىورۇقلىرىنى ئەستايىدىل
ئۆگىنىپ، يېڭى دەۋردىكى مىللىي خىزمەتتە مىللەتلەرنىڭ ئىت-
تىپاقلىقى، مىللەتلەرنىڭ تەرەققىياتى، ئۆزئارا ئۆگىنىشى،
ئورتاق بېيىشى يېتەكچى ئىدىيە قىلىنغانلىقىنى ئايدىڭلاشتۇرۇ-
ۋالدى، بۇ بىزنى مىللىي خىزمەتنى تېخىمۇ ئوبدان ئىشلىشىمىز
ئۈچۈن ئىدىيىۋى كاپالەتكە ئىگە قىلىپ، مىللىي خىزمەتنى
جەزمەن داۋاملىق ئالغا سىلجىتقۇسى. شۇنىڭدەك، بۇ قېتىمقى
يىغىن ئارقىلىق، يولداشلار ئۆزلىرىنىڭ خىزمىتىدىكى ئەھۋال-
لارنى ۋە تەجرىبىلەرنى ئالماشتۇردى، بەزى مۇھىم، كونكرېت
سىياسەت مەسىلىلىرى ئۈستىدە دەسلەپكى قەدەمدە ئىزدەندى ۋە
مۇھاكىمە ئېلىپ باردى، نۇرغۇن ياخشى پىكىر-تەكلىپلەرنى
بەردى. بىز بۇ قېتىمقى يىغىندىن كېيىن، مىللىي خىزمەتكە
دائىر بەزى مۇھىم كونكرېت سىياسەت مەسىلىلەرنى يەنمۇ
ئىلگىرىلەپ مۇھاكىمە قىلغاندىن كېيىن پارتىيە مەركىزىي كو-
مىتېتىغا ۋە گوۋۇيۈەنگە ئىنكاس قىلىمىز ۋە تەكلىپ بېرىمىز.

تۆۋەندە مەن ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ مەنىۋى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشى، ئىقتىسادىي خىزمىتى ۋە مىللىي تېررى-تورىيىلىك ئاپتونومىيە خىزمىتى ئۈستىدە نۇقتىلىق توختىلىپ، يولداشلارنىڭ پايدىلىنىشى ئۈچۈن بەزى پىكىرلەرنى بايان قىلماقچىمەن.

پارتىيە مەركىزىي كومىتېتىنىڭ «سوتسىيالىستىك مەنىۋى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىنىڭ يېتەكچى فاكتورىنى توغرىسىدىكى قارارى» نى ئىزچىللاشتۇرۇش ۋە يولغا قويۇش مەسىلىسى توغرىسىدا. بۇ «قارار» يېڭى ۋەزىيەتنىڭ تەلىپىگە يارىشا، مەنىۋى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىنى ئىلىپ بېرىش، جۈملىدىن سوتسىيالىزم قۇرۇشتىكى پروگراممىا خاراكتېرلىك ھۆججەت، ئۇ ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىغا پۈتۈنلەي مۇۋاپىق كېلىدۇ، بىز ئۇنى ئەستايىدىل ئىزچىللاشتۇرۇشىمىز ۋە ئىجرا قىلىشىمىز كېرەك.

«قارار» نى ئاز سانلىق مىللەتلەر ئارىسىدا ۋە ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدا ئىزچىللاشتۇرۇشتا نۆۋەتتىكى ھەممىدىن مۇھىم ۋەزىپە— «قارار» نى ئەستايىدىل ياخشى ئۆگىنىش. ھەر دەرىجىلىك مىللىي خىزمەت تارماقلىرىدىكى كادىرلار بولۇپمۇ رەھبىرىي كادىرلار «قارار» نىڭ روھىنى ھەقىقىي ئۆزلەشتۈرۈپ، مەنىۋى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىنى سوتسىيالىستىك زامان-ۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشىنى، ئىسلاھات ۋە ئىشىكنى سىرتقا ئېچىۋېتىش ئىشىنى ئىلگىرى سۈرۈش، تۆت ئاساسىي پرىنسىپتا چىڭ تۇرۇش ئۈچۈن خىزمەت قىلدۇرۇشى لازىم. ھەر مىللەت ئاممىسى ئارىسىدا، تەشۋىق-تەربىيە خىزمىتىنى ياخشى ئىلىپ بېرىش لازىم.

«قارار» نى ياخشى ئۆگىنىش، تەشۋىق-تەربىيىنى ياخشى ئېلىپ بېرىش ئاساسىدا، يەنە ئىزچىللاشتۇرۇش ۋە ئەملىيلەشتۈرۈشنىڭ كونكرېت تەدبىرلىرىنى تۈزۈپ چىقىش كېرەك. تەدبىرلەر چوقۇم ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ۋە ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئەملىي ئېھتىياجىغا زىچ بىرلەشتۈرۈلۈشى، ئەملىيەتكە ئۇيغۇن بولۇشى، ئەملىدە ئۇنۇم بېرىدىغان بولۇشى كېرەك. ئېلىمىزدىكى ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئىدىيە، ئەخلاق ۋە مائارىپ، پەن-مەدەنىيەت جەھەتتە ھەم ئورتاقلىققا، ھەم ئالاھىدىلىككە ئىگە ئىكەنلىكىنى تولۇق تونۇش كېرەك. بۇنداق ئالاھىدىلىك مىللەتلەرنىڭ مەدەنىيەت ئەنئەنىسى، تۇرمۇش ئۇسۇلى، ئۆرپ-ئادىتى، دىنىي ئېتىقادى قاتارلىق جەھەتلەردە ئىپادىلىنىدۇ. بىر مىللەت ئىچىدىمۇ، بۇ رايون بىلەن ئۇ رايوندىكىلەر ئوتتۇرىسىدىمۇ مەلۇم پەرقلەر بولىدۇ. بۇنداق ئورتاقلىق ۋە ئالاھىدىلىك بۇگۈنكى يېڭى ۋەزىيەتتە ئۆتمۈشتىكىگە پۈتۈنلەي ئوخشاپ كەتمەيدۇ. نۇرغۇن يېڭى ئەھۋاللار، يېڭى مەسىلىلەر بارلىققا كەلدى. مانا بۇلار بىزدىن چوڭقۇر تەكشۈرۈپ تەتقىق قىلىپ، يېڭى ئەھۋال، يېڭى مەسىلىلەرنى ئىگىلەشنى ۋە ئايدىڭلاشتۇرۇشنى، خىزمەتنى ئىشانلىق ئىشلەپ، «قارار» نى ئىجادىي يوسۇندا ئىجرا قىلىشنى تەلەپ قىلىدۇ.

ئېلىمىزدىكى مىللەتلەرنىڭ بۈيۈك ئىتتىپاقلىقىنى ياخشىلاش— مەنىۋى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىنىڭ مۇھىم بىر مەزمۇنى. مەملىكىتىمىزدە 50 نەچچە مىللەت بار، مانا بۇ دۆلىتىمىزنىڭ ئاساسىي ئەھۋاللىرىنىڭ بىرى. مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى ياخشىلىغاندىلا، تىنچ-ئىتتىپاقلىقنى مۇستەھكەملەپ، تۆتنى زاما-

نۇبلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشىنى كاپالەتكە ئىگە قىلغىلى ۋە ئالغا سۈرگىلى بولىدۇ. يېڭى دەۋردىكى مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى ياخشىلاش ئۈچۈن ئورتاق غايىنى ئاساس قىلىش كېرەك. مىللەتلەرنى مۇشۇ ئەسىرنىڭ ئاخىرىدا هاللىق سەۋىيىگە يەتكۈزۈش، كېيىنكى ئەسىرنىڭ ئوتتۇرىلىرىغا بارغاندا، ۋەتىنىمىزنى يۈكسەك مەدەنىيەتكە، يۈكسەك دېموكراتىيىگە ئىگە زامانىۋى سوتسىيالىستىك دۆلەت قىلىپ قۇرۇپ چىقىش — بىز 56 مىللەتنىڭ ئورتاق غايىسى. بىز ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ تەقدىرى دۆلەتنىڭ تەقدىرى بىلەن چەمبەرچاس باغلانغان. مىللەتلەر ئۆزئارا ئۆگىنىپ، بىر-بىرىگە ياردەم بېرىپ، ئورتاق غايىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش يولىدا قولنى قولغا تۇتۇشۇپ بىرلىكتە ئالغا چامدىشى لازىم. بىز مەنۇى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىغا دائىر تەشۋىق-تەربىيە ئىلىپ بېرىشتا، ئورتاق غايىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش تەربىيىسىنى مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى تەربىيىسى بىلەن زىچ بىرلەشتۇرۇپ، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى ئىشلىرىنىڭ تەرەققىياتىنى يەنمۇ ئىلگىرى سۈرۈشىمىز لازىم.

ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ مەنۇى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىدا، قۇرۇلۇشنى باشتىن-ئاخىر ئاساسىي ئورۇنغا قويۇش كېرەك. مەنۇى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىنى ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشىنى مەركەز قىلىپ، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئەتراپلىق ئىسلاهات ئىلىپ بېرىش، ئىشكىنى سىرتقا ئېچىۋېتىش، تاۋار ئىگىلىكىنى راۋاجلاندۇرۇش ئىشلىرىغا، سوتسىيالىستىك زامانىۋى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىغا يانداشتۇرۇپ ئىلىپ بېرىش كېرەك. زادى ئىبغىشماي هەممىدە قۇرۇلۇشنى كۆزدە تۇتۇش،

غايىلىك، ئەخلاقلىق، مەدەنىيەتلىك، ئىنتىزاملىق سوتسىيا-
لىستىك يېڭى كىشىلەرنى يېتىشتۇرۇشنى، ئاز سانلىق مىللەت-
لەرنىڭ ئىدىيىۋى-ئەخلاقىي ساپاسىنى ۋە پەن-تېخنىكا سەۋىيە-
سىنى ئۆستۈرۈشنى كۆزدە تۇتۇش لازىم. ئىدىيە-ئەخلاق قۇرۇ-
لۇشىدا ۋە پەن-مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىدا، ئىشنى ماھارىتىن باش-
لاپ، يېڭى ۋەزىيەتكە ئۇيغۇن كېلىدىغان يېڭى قاراشلارنى مەس-
لەن، ئىشىكنى ئېچىۋېتىش قارىشى، ئىسلاھات ئېلىپ بېرىش
قارىشى، تاۋار ئىگىلىكىنى راۋاجلاندۇرۇش قارىشى، ئەمگەكچان-
لىق بىلەن بېيىش، ئۇنۇمگە، رىقابەتكە ئەھمىيەت بېرىش قارا-
شى دېگەنگە ئوخشاش قاراشلارنى تىكلەش لازىم.

ھەممىدە قۇرۇلۇشنى كۆزدە تۇتۇپ، ئۇنى ئىقتىسادىي تە-
رەققىياتقا ئۇيغۇن كەلمەيدىغان ئىدىيىۋى-ئەخلاقىي قاراش ۋە
ئادەتلەرنى ئىسلاھ قىلىش بىلەن بىرلەشتۇرۇش لازىم. يېڭى
ئىدىيىۋى قاراشنى تىكلەشتە، مىللەتلەرنىڭ بارلىق مۇنەۋۋەر
تارىخىي ۋە مەدەنىيەت ئەنئەنىلىرى بىلەن ئادەتلىرىنى داۋاملىق
جارى قىلدۇرۇپ ۋە تەرەققىي قىلدۇرۇپ، ئىشىكنى ئېچىۋې-
تىش، ئىگىلىكنى جانلاندۇرۇش ۋە تاۋار ئىگىلىكىنى راۋاجلان-
دۇرۇشقا پايدىسىز بولغان ئىدىيىۋى-ئەخلاقىي قاراشلارنى تۈگە-
تىش، مىللەتلەرنىڭ تەرەققىياتىغا ۋە ئالغا بېسىشىغا پايدىسىز
بولغان ئادەتلەرنى ئىسلاھ قىلىش لازىم. ئىسلاھاتنى ئاكتىپ
ۋە ئېھتىياتلىق بىلەن ئېلىپ بېرىش لازىم؛ ئۇنى ئىلمىي جەھەت-
تىن تولۇق دەلىللەپ، ئاز سانلىق مىللەت ۋەكىللىرى بىلەن
مەسلىھەتلىشىپ، ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرى بىلەن ئاممە-
سىنىڭ ئاڭلىقلىقى ۋە ئىختىيار قىلىشى، ئۆزلىرى قول سېلىپ

ئىشلىشى ئاساسىدا ئېلىپ بېرىش لازىم. يېڭى قاراشلارنى تەكـ
لەش داۋامىدا ئاممىنى بارلىق كونا قاراشلاردىن، مەسىلەن،
بىكىنمىچىلىك، مۇتەئەسسىپلىك، تەك تەقسىماتچىلىق، سوۋېتغا
سەل قاراپ پايدىنى پەس كۆرۈش قاراشلىرىدىن ۋە فېئودالىزمـ
نىڭ بەزى قالدۇق قاراشلىرىدىن پەيدىنپەي، ئاڭلىق ۋە ئۆز
ئىختىيارىيلىقى بىلەن ۋاز كېچىشكە يېتەكلەش لازىم.

**ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشى مەسـ
لىسى توغرىسىدا.** ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىقتىسادىي
تەرەققىياتى بىلەن پۈتۈن مەملىكەتنىڭ ئىقتىسادىي تەرەققىيات
سەۋىيىسى ئوتتۇرىسىدىكى پەرقنىڭ چوڭىيىپ كېتىش مەسىلـ
سىنى ۋە نامراتلىقنى تۈگىتىپ بېيىتىش مەسىلىسىنى ھەل
قىلىشقا كۈچ چىقىرىش، ئالدى بىلەن، 7-بەش يىللىق پىلان
مەزگىلىدە تەخمىنەن 20% ئاز سانلىق مىللەت ئاممىسىنىڭ
ئىسسىق كىيىنىش-توق يېيىش مەسىلىسىنى ئاساسىي جەھەتـ
تىن ھەل قىلىش لازىم. بۇ ناھايىتى جاپالىق ۋەزىپە، ئۇزاق
مۇددەت قەتئىي تىرىشىپ ئىشلىشىمىزنى تەلەپ قىلىدۇ. ئاز
سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ تاۋار ئىگىلىكىنى زور كۈچ بىلەن
راۋاجلاندۇرۇپ، ئىقتىسادنىڭ تەرەققىيات سۈرئىتىنى تېزلـ
تىشتە، ئىشكىنى ئېغىشماي رايون سىرتىغا ۋە دۆلەت سىرتىغا
ئېچىۋېتىش خىزمىتىنى ياخشى ئىشلەپ، سىستېمىلار بويىچە
يارەمم بېرىش ۋە توغرا لىنىيىلىك ئىقتىسادىي ئالاقىنى داۋاملىق
ياخشى يولغا قويۇپ، چەت ئەللەردىن ۋە باشقا ئۆلكىلەردىن ئاز
سانلىق مىللەت رايونلىرىغا ئەڭ ئېھتىياجلىق ئىختىساس ئىگـ
لىرىنى، ئىلغار تېخنىكا ۋە مەبلەغ قاتارلىقلارنى كىرگۈزۈش

لازىم. ئىشكىنى سىرتقا ئېچىۋېتىش خىزمىتىدە، باراۋەر بو-
لۇش، ئۆزئارا يارەملىشىش، ئۆزئارا مەنپەئەت يەتكۈزۈش پرىن-
سىپىدا چىڭ تۇرۇپ، بىرلەشكەن ئىككىلا تەرەپنى مەنپەئەتكە
ئىگە قىلغاندىلا، بىرلىشىشنى ئاندىن ھاياتىي كۈچكە ئىگە قىل-
غىلى بولىدۇ. دۆلەت ھەر يىلى ئاز سانلىق مىللەتلەرگە مەبلەغ
جەھەتتە كۆپ ئېتىبار بېرىۋاتىدۇ. بۇ مەبلەغلەر ئوبدان باشقۇ-
رۇلسا ۋە ئوبدان ئىشلىتىلسە، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ
ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش تەرەققىياتىدا چوڭ رول ئويناىدۇ. سانلىق
مەلۇماتلارغا قارىغاندا، 1986-يىلى ئاز سانلىق مىللەت رايونلە-
رىغا ئاجرىتىلغان ھەر خىل مەخسۇس پۇل، جۈملىدىن 60%
«ئىقتىسادىي تەرەققىي قىلمىغان رايونلارنىڭ تەرەققىياتىغا يار-
دەم بېرىشكە ئاجرىتىلغان مەبلەغ» ۋە «چېگرا قۇرۇلۇش ئىشلە-
رىغا بېرىلگەن ياردەم پۇلى»، «چېگرا رايونلارنىڭ ۋە ئاز سان-
لىق مىللەتلەر توپلىشىپ ئولتۇراقلاشقان رايونلارنىڭ ئاساسىي
قۇرۇلۇشىغا ئاجرىتىلغان مەخسۇس ياردەم پۇلى»، «ئاز سانلىق
مىللەت رايونلىرىغا ئاجرىتىلغان ياردەم پۇلى» بولۇپ جەمئىي
660مىليون يۈەندىن ئاشىدۇ. بۇ خىلى كۆپ مەبلەغ، پارتىيە
ۋە دۆلەتنىڭ ئاز سانلىق مىللەتلەرگە بولغان غەمخورلۇقىنى
ئىپادىلەيدۇ. ھازىر، بۇ مەبلەغنى باشقۇرۇش ۋە ئىشلىتىشتە
بەزى مەسىلىلەر ساقلانماقتا، ئۇنى باشقۇرۇشنى تېخىمۇ كۈچەي-
تىپ، ئىشلىتىش يوللىرىنى ياخشىلاشقا توغرا كېلىدۇ. ئاممە-
نى بېيىتىشنى نەزەردە تۇتۇپ، پۇلنى ھەقىقىي تۇرده ئاز سانلىق
مىللەتلەرنىڭ ۋە ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ تەرەققىياتىغا
ئىشلىتىش لازىم. بۇنىڭدىن باشقا، بەش ئاپتونوم رايون ۋە

يۇننەن، گۈيجۇ، چىڭخەي ئۆلكىلىرىگە يەنە يىلىغا 10% ئاشۇرۇپ بېرىدىغان «مالىيە نورمىلىق يارەم مەبلىغى» نىڭ 1986 - يىلدىكى سانى 7 مىليارد 900 مىليون يۈەندىن ئاشىدۇ. بۇ ناھايىتى چوڭ سان. جايىغا ئىشلىتىلسە بۇنىڭ بىلەنمۇ ئاز سانلىق مىللەتلەر ۋە ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ تەرەققىياتى ئۈچۈن نۇرغۇن ئىشلارنى قىلىشقا بولىدۇ.

مىللىي خىزمەت ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشنى مەركەز قىلىپ، ئىسلاھات، ئىشىكنى ئېچىۋېتىش، ئىگىلىكنى جانلاندۇرۇشقا ۋە سوتسىيالىستىك تاۋار ئىگىلىكىنى راۋاجلاندۇرۇشقا يانداشتۇرۇپ ئېلىپ بېرىلىشى لازىم. شۇنىڭ بىلەن بىللە، مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە، ئارىلاش ۋە تارقاق ئولتۇراقلاشقان ئاز سانلىق مىللەتلەر خىزمىتى، ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنى يېتىشتۇرۇش، مىللىي مائارىپ، پەن ۋە مەدەنىيەتنى راۋاجلاندۇرۇش قاتارلىق خىزمەتلەرنى ئەتراپلىق ئوبدان ئىشلەش لازىم. بۇ خىزمەتلەر ئىقتىسادىي خىزمەت بىلەن ئۆزئارا باغلىنىدۇ، ئۆزئارا بىر-بىرىگە تۈرتكە بولىدۇ. ئىقتىسادىي خىزمەتنى ياخشى ئىشلەش باشقا خىزمەتلەرنى ياخشى ئىشلەشنىڭ ئاساسى. ئىقتىسادىي خىزمەتنى ياخشى ئىشلىگەندىلا، يېتەرلىك ئىقتىسادىي قۇدرەتكە ئىگە بولۇپ، باشقا خىزمەتلەرنى زۆرۈر مالىيە كۈچى ۋە ماددىي كۈچ بىلەن تەمىنلەپ، ھەر خىل ئىشلارنىڭ تەرەققىياتىنى ئالغا سۈرگىلى بولىدۇ. مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە، ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنى يېتىشتۇرۇش، مىللىي مائارىپ، پەن ۋە مەدەنىيەتنى تەرەققىي قىلدۇرۇش قاتارلىق خىزمەتلەرنى ياخشى ئىشلىگەندىلا، سوتسىيالىستىك

تاۋار ئىگىلىكىنىڭ تەرەققىياتىنى ئىلگىرى سۈرۈشكە تۈزۈم ۋە ئىدىيە جەھەتتىن كاپالەتلىك قىلىپ، ئىقتىسادىي خىزمەتكە تازا كېرەكلىك ھەر خىل ئىختىساس ئىگىلىرىنى يەتكۈزۈپ بېرگىلى، ئەقلىي جەھەتتىن مەدەت بېرگىلى بولىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن، ھەر دەرىجىلىك مىللىي ئىشلار كومىتېتلىرىنىڭ بۇندىن كېيىنكى خىزمەتلەرنى مۇھاكىمە قىلغاندا، ئىككى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىنى تەڭ تۇتۇشنى، ھەم ئىقتىسادتىن ئىبارەت مۇھىم نۇقتىنى چىڭ تۇتۇپ، ھەم باشقا خىزمەتلەرگە ئەھمىيەت بېرىپ، ئېتراپلىق ئورۇنلاشتۇرۇشنى ئۈمىد قىلىمىز. ھەر دەرىجىلىك مىللىي ئىشلار كومىتېتلىرى ئىقتىسادىي خىزمەتكە پائال قاتنىشىپ، تەكشۈرۈش-تەتقىق قىلىش ئىشلىرىنى ئېلىپ بېرىپ، ھەر دەرىجىلىك پارتكوم ۋە ھۆكۈمەتكە ئەھۋالنى ئىنكاس قىلىپ، تەكلىپ بېرىپ تۇرۇشى لازىم؛ ئىقتىسادنى باشقۇرۇش تارماقلىرى بىلەن ئاكتىپ ھەمكارلىشىپ ۋە ماسلىشىپ، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىقتىسادىي خىزمىتىنى بىرلىكتە ياخشى ئىشلىشى لازىم.

مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە مەسىلىسى توغرىسىدا.

مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە— دۆلىتىمىزنىڭ مۇھىم بىر سىياسىي تۈزۈمى. مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە قانۇنى— دۆلىتىمىزنىڭ تۈپ قانۇنلىرىنىڭ بىرى ھەم ئاپتونومىيىلىك جايلارنى قۇرۇشنىڭ قانۇنىي ئاساسى. ئۇنىڭدا جۈملىدىن بۇرىيىتىمىز قۇرۇلغاندىن بۇيانقى 30 نەچچە يىل داۋامىدا مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيىنى يۈرگۈزۈشنىڭ تەجرىبىلىرى يەكۈنلىنىپ، دۆلىتىمىزدە مىللىي مەسىلىنى ھەل قىلىش

نىڭ ئوبدان تەجرىبىلىرى قانۇن شەكلىدە مۇقىملاشتۇرۇلغان. پارتىيە ۋە ھۆكۈمەت ھەر دەرىجىلىك پارتىيە ۋە ھۆكۈمەت ئورگانلىرىنىڭ، كومپارتىيە ئەزالىرىنىڭ ۋە پارتىيىسىز ئاممىنىڭ دۆلەتنىڭ ئاساسىي قانۇنى ۋە قانۇنلىرى دائىرىسى ئىچىدە پائالىيەت ئېلىپ بېرىشى لازىملىقىنى ئېنىق بەلگىلىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە قانۇنىنى قەتئىي ئىزچىللاشتۇرۇشىمىز، ئەستايىدىل ئىجرا قىلىشىمىز ھەمدە بۇ ھەقتىكى تەشۋىق-تەربىيە خىزمەتلىرىنى ياخشى ئىشلىشىمىز كېرەك. ئاپتونومىيىلىك ئورگانلارنىڭ ئاپتونومىيە ھوقۇقى ۋە ئۇنىڭغا ئالاقىدار مۇھىم مەسىلىلەرنى ئەستايىدىل تەتقىق قىلىشىمىز، مىللىي ئاپتونومىيىلىك جايلارنىڭ ئاپتونومىيە نىزامىلىرىنى ۋە يەككە نىزاملىرىنى يەنىمۇ ئىلگىرىلەپ تۈزۈپ چىقىشىمىز لازىم. شۇنىڭ بىلەن بىللە، ھەرقايسى جايلارنىڭ ئۆزلىرىنىڭ ئەمەلىي ئەھۋالىغا ئاساسەن، مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە قانۇنىنى ئىجرا قىلىشقا دائىر بەزى كونكرېت سىياسەت ۋە تەدبىرلەرنى قوشۇمچە قىلىپ تۈزۈپ چىقىشىمۇ بولىدۇ. بۇ خىل كونكرېت سىياسەت ۋە تەدبىرلەر ئاپتونومىيە قانۇنىنىڭ يولغا قويۇلۇشىنى تېخىمۇ ئوبدان ئىلگىرى سۈرۈش ئۈچۈن، بىرقەدەر سىستېمىلىق قىلىپ تۈزۈلسىمۇ، بىر-ئىككى مۇھىم مەسىلىنى ھەل قىلىشقا قارىتىپ تۈزۈلسىمۇ بولىدۇ.

مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيىنى يولغا قويۇش ئۈچۈن، زور تۈركۈمدىكى ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرى بولۇشى كېرەك. بىز بۇ خىزمەتكە چوقۇم ئەھمىيەت بېرىپ، ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنى ۋە ھەر خىل كەسپىي خادىملارنى زور كۈچ

بىلەن يېتىشتۇرۇشىمىز، سەپلىشىمىز ۋە ئىشقا قويۇشىمىز لازىمكى، ئۇلار ئاپتونومىيىلىك جايلارنىڭ ھەرقايسى سەپلىرىدە تېگىشلىك رولىنى جارى قىلدۇرىدىغان بولسۇن. ھەر مىللەت كادىرلىرى ئۆزئارا بىر-بىرىگە ئىشىنىشى، بىر-بىرىنى ھۆر-مەت قىلىشى، بىر-بىرىدىن ئۆگىنىشى، بىر-بىرىنى قوللىشى، بىر نىيەتتە كۈچ چىقىرىپ، خىزمەتنى ياخشى ئىشلىشى لازىم.

بۇ يىغىندا، يولداشلار نۇرغۇن ئەمەلىي مەسىلىلەرنى، جۈملىدىن سىياسىي، ئىقتىسادىي جەھەتكە، ماۋارىپ، پەن، مەدەنىيەت قاتارلىق تەرەپلەرگە چېتىلىدىغان، بەزىلىرى خېلىلا مۇھىم ئورۇندا تۇرىدىغان مەسىلىلەرنى ئوتتۇرىغا قويۇپ، يى-غىندا مۇھاكىمە قىلىپ، ھەل قىلىشقا ياردەم بېرىلىشنى ئۈمىد قىلدى. بۇ ئارزۇ ناھايىتى ياخشى، ئەمما بۇ قېتىمقى يىغىن يېڭى دەۋردىكى مىللىي خىزمەتنىڭ يېتەكچى ئىدىيىسى مەسىلە-سىنى ۋە مىللىي ئىشلار كومىتېتى خىزمەتلىرىنىڭ بۇنىڭدىن كېيىنكى ئاساسىي ۋەزىپىسى مەسىلىسىنى ھەل قىلىشنى ئاساس قىلغان يىغىن بولغاچقا، ۋاقىت ۋە كۈچنى كونكرېت مەسىلىلەر-نى مۇزاكىرە قىلىشقا قاراتمىدۇق. بىز بۇ قېتىمقى يىغىندىن كېيىن، كېلەر يىلى ياكى بۇندىن كېيىنكى ئىككى-ئۈچ يىل ئىچىدە مۇھىم كونكرېت مەسىلىلەر ئۈستىدە سىستېمىلىق تەك-شۈرۈش-تەتقىق قىلىش ئىشىنى يولغا قويۇپ، ئاندىن مۇناسىپ چارە-تەدبىرلەرنى ئوتتۇرىغا قويماقچىمىز. مىللىي خىزمەتنى تېخىمۇ ياخشى ئىشلەش ئۈچۈن، ھەر دەرىجىلىك مىللىي خىز-مەت تارماقلىرىنىڭ بۇندىن كېيىن دۆلەت مىللىي ئىشلار كومى-تېتى بىلەن ئالاقىنى كۈچەيتىپ، ئۇچۇرلارنى ئالماشتۇرۇپ

تۇرۇشىنى ئۇمىد قىلىمەن. جايلارنىڭ ياخشى تەجرىبە ۋە تەكـ
لىپلىرىنى ۋاقتىدا بىزگە يەتكۈزۈپ تۇرۇشىنىمۇ ئۇمىد قىلـ
مەن.

ئاخىرىدا، بۇ قېتىمقى يىغىن روھىنى ئىزچىللاشتۇرۇش
مەسلىسى ھەققىدە توختالماقچىمەن. يولداشلار قايتىپ بارغاندـ
ىن كېيىن، ئالدى بىلەن پارتكوم ۋە ھۆكۈمەتكە دوكلات قىـ
لىپ، ئاندىن يىغىن روھىنى پارتكوم ۋە ھۆكۈمەتنىڭ بىر
تۇتاش ئورۇنلاشتۇرۇشىغا ئاساسەن يەتكۈزۈشى كېرەك.

پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى ۋە گوۋۇيۈەننىڭ يولبورۇقنى ئەستايىدىل ئىزچىللاشتۇرۇپ، يېڭى دەۋردىكى مىللىي خىزمەتنى پائال ياخشى ئىشلەيلى*

(1987-يىل 4-ئاينىڭ 28-كۈنى)

پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى ۋە گوۋۇيۈەن 4-ئاينىڭ 17-كۈنى مەركىزىي كومىتېت بىرلىك سەپ بۆلۈمى بىلەن دۆلەت مىللىي ئىشلار كومىتېتىنىڭ «مىللىي خىزمەتكە ئائىت بىرقانچە مۇھىم مەسىلە توغرىسىدىكى دوكلاتى»نى تەستىقلاپ چۈشۈردى، دوكلاتنىڭ ئالدىغا بىر ئابزاس مۇھىم تەستىق سۆزى يېزىپ، ج ك پ مەركىزىي كومىتېتىنىڭ[1987] 13- نومۇر-لۇق ھۆججىتى قىلىپ مەملىكەت بويىچە ناھىيە ۋە تۈەندىن يۇقىرى دەرىجىلىك ئورۇنلارغا تارقاتتى. جايلارنىڭ «ئەمەلىي ئەھۋالىغا بىرلەشتۈرۈپ ئىزچىللاشتۇرۇشى ۋە ئىجرا قىلىشى» نى تەلەپ قىلدى. بۇ مىللىي خىزمەت سېپىدىكى چوڭ ئىش.

---

* بۇ— يولداش ئىسمايىل ئەھمەدنىڭ ئۆلكىلىك، ئاپتونوم رايون-لۇق، مەركەزگە بېۋاستە قاراشلىق شەھەرلىك مىللىي ئىشلار كومىتېتى مۇدىرلىرىنىڭ يىغىنىدا سۆزلىگەن سۆزى.

بۇ مۇھىم ھۇججەتتە جۇمھۇرىيىتىمىز قۇرۇلغاندىن كېيىنكى 37 يىل ماۋەينىدە، بولۇپمۇ 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتىنىڭ 3-ئومۇمىي يىغىنىدىن بۇيان دۆلىتىمىزنىڭ مىللىي مەسىلىنى ھەل قىلىش تەجرىبىلىرىنى يەكۈنلەش ئاساسىدا، يېڭى دەۋردىكى مىللىي خىزمەتنىڭ باش يېتەكچى ئىدىيىسى ۋە ئاساسىي ۋەزىپىلىرى بەلگىلەندى، مىللىي خىزمەتتىكى بەزى مۇھىم مەسىلىلەرگە دائىر فاكتىچە، سىياسەتلەر ئايدىڭلاشتۇرۇلدى، بۇ بۇندىن كېيىن جۇڭگوچە سوتسىيالىزم قۇرۇش داۋامىدىكى بىر قەدەر ئۇزاق ۋاقىت ئىچىدە خىزمەتكە يېتەكچىلىك قىلىدىغان مۇھىم ھۇججەت. بۇ ھۇججەتتە يەنە ئۆتكەن يىلى ئېچىلغان مەملىكەتلىك مىللىي ئىشلار كومىتېتى مۇدىرلىرى (كېڭەيتىلگەن) يىغىنىدا يولداشلار ئوتتۇرىغا قويغان پىكىر-تەكلىپلەر يىغىنچاقلىنىپ، ئۇلارنىڭ ئەقىل-پاراسىتى مۇجەسسەملەشتۈرۈلدى، ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئارزۇ-تەلەپلىرى ئەكس ئەتتۈرۈلدى. بۇ ھۇججەت ئەستايىدىل ئىزچىللاشتۇرۇلسا، پۈتۈن پارتىيىنىڭ مىللىي مەسىلە ھەققىدىكى تونۇشى ئۆسىدۇ، ئاز سانلىق مىللەت خەلقىنىڭ ۋەتەننى قىزغىن سۆيۈش، ۋەتەننى تىرىشىپ گۈللەندۈرۈش ئاكتىپلىقى ئاشىدۇ، پۈتۈن پارتىيىنىڭ، پۈتۈن مەملىكەتنىڭ، ھەممە مىللەتنىڭ ۋە ھەممە ساھەنىڭ كۈچى جارى قىلدۇرۇلىدۇ-دە، ھەممەيلەن ئورتاق تىرىشىپ، مىللىي خىزمەتتە تېخىمۇ زور نەتىجىلەرنى قولغا كەلتۈرىدۇ، ئالغا چامداش تارىخىمىزغا يېڭى بىر سەھىپە قوشۇلىدۇ. بىز بۇ ھۇججەتنى چوقۇم ئەستايىدىل ئۆگىنىشىمىز، ئۇنىڭ روھىي-ماھىيىتىنى ئۆزلەشتۈرۈشىمىز، ھۇججەتتە بەلگىلەنگەن

فاڭجېن ۋە سىياسەتلەرنى ئايدىڭلاشتۇرۇۋېلىشىمىز، ئۇز رايوندىمىز، ئۇز مىللىتىمىزنىڭ ئەمەلىيىتىگە بىرلەشتۇرۇپ، يەتكۈزۈش، ئىزچىللاشتۇرۇش، ئىجرا قىلىش خىزمىتىنى ياخشى ئىشلەپ، مۇشۇ ئوبدان شارائىتتىن پايدىلىنىپ، مىللىي خىزمەتنى زور دەرىجىدە ئالغا سۈرۈپ، ئۇنىڭدا يېڭى ۋەزىيەت يارىتىشىمىز لازىم.

مەركىزىي كومىتېتنىڭ 13-نومۇرلۇق ھۇججىتىنىڭ روھىنى ئەستايىدىل ئۆگىنىش ۋە ئۆزلەشتۇرۇش—بۇ مۇھىم ھۇجەتنى ئىزچىللاشتۇرۇش ۋە ئىجرا قىلىشنىڭ ئالدىنقى شەرتى. بۇ قېتىمقى يىغىنىمىزنىڭ مۇھىم ۋەزىپىسى مۇشۇ ھۇججەتنى ئۆگىنىش ۋە ھۇججەتنىڭ روھىغا ئاساسەن، ئۇنى ئىزچىللاشتۇرۇش ۋە ئەمەلىيلەشتۇرۇشنىڭ كونكرېت تەدبىرلىرىنى تۈزۈپ چىقىشتىن ئىبارەت. شۇڭا مەن دۆلەت مىللىي ئىشلار كومىتېتى پارتكۇرۇپپىسىغا ۋەكالىتەن ئۆزىمىزنىڭ تونۇشىنى ۋە پىكىرىنى بايان قىلماقچىمەن.

مىللىي خىزمەتنىڭ ۋەزىيىتى ھەققىدە

ۋەزىيەتنى مۆلچەرلەشنىڭ مۇۋاپىق بولۇش-بولماسلىقى، ھازىرقى ۋە كېيىنكى خىزمەتلەرنى ئورۇنلاشتۇرۇشقا بىۋاستە تەسىر كۆرسىتىدۇ. ۋەزىيەتنى توغرا مۆلچەرلەش خىزمەتنى ياخشى ئىشلىشىمىزنىڭ ئالدىنقى شەرتى. 13-نومۇرلۇق ھۇججەتتە مىللىي خىزمەتنىڭ ۋەزىيىتى ھەققىدە مۇنداق دەپ كۆرسىتىلگەن: «پارتىيە 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتنىڭ

3 -ئومۇمىي يىغىنىدىن بۇيان، مىللىي خىزمەت يېڭى تارىخىي دەۋرگە قەدەم قويدى، نەزەرىيىدىن ئەمەلىيەتكىچە يېڭى تەرەققىيات قۇرۇلغاندىن بۇيانقى ئەڭ ياخشى مەزگىللەرنىڭ بىرى.» بۇ ئەمەلىيەتكە ئۇيغۇن، ئىنتايىن توغرا مۆلچەر.

مىللىي خىزمىتىمىزنىڭ ئەڭ ياخشى مەزگىلى ئىككى، ئۇنىڭ بىرى 50-يىللارنىڭ ئالدىنقى مەزگىلى، يەنى1957- يىلدىن بۇرۇنقى مەزگىل، يەنە بىرى 3-ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىنكى مەزگىل. شۇڭا بۇ مەزگىل ئەڭ ياخشى مەزگىللەرنىڭ «بىرى» دەپ ئاتالدى. يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، پارتىيىمىز پۈتۈن مەملىكەت خەلقىگە رەھبەرلىك قىلىپ، مىللىي باراۋەرلىك، ئىتتىپاقلىق ۋە تەرەققىيات سىياسىتىنى يولغا قويۇپ، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدا دېموكراتىك ئىسلاھاتنى ۋە سوتسىيالىستىك ئۆزگەرتىشنى ئورۇندىدى، مىللەتلەر ئىلگىرى-كېيىن سوتسىيالىزم يولىغا قەدەم قويۇپ، باراۋەرلىك، ئىتتىپاقلىق، ھەمكارلىق ئاساسىدىكى يېڭىچە سوتسىيالىستىك مىللىي مۇناسىۋەت ئورناتتى، ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش ۋە مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىدا شانلىق مۇۋەپپەقىيەتلەرنى قولغا كەلتۈردى، خەلقنىڭ ماددىي ۋە مەدەنىيەت تۇرمۇش سەۋىيىسى ئۆستى، مەملىكەت بويىچە ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدا جۇش ئۇرۇپ راۋاجلىنىپ، كۈندىن-كۈنگە يۇكسىلىدىغان گۈللەپ ياشناش مەنزىرىسى بارلىققا كەلدى. ئۇ ھەقىقەتەنمۇ ئەڭ ياخشى بىر مەزگىل بولغانىدى، ئۇنىڭ چوڭقۇر تەسىرى تاھازىرغىچە ئېسىمىزدىن چىقمايدۇ. بىراق، 1957-يىلىنىڭ ئاخىرىدىن باشلاپ،

مىللىي خىزمەتنىڭ يېتەكچى ئىدىيىسىدە «سول» چىللىق خاتا-
لىقى يۈز بېرىشكە باشلاپ، مىللىي خىزمەتنى زىيانغا ئۇچراتتى.
كېيىنكى «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» دا پارتىيىنىڭ مىللىي
سىياسىتى ۋەيران بولۇپ، مىللىي خىزمەت ئاساسىي جەھەتتىن
ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى. 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتنىڭ
3-ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن، پارتىيىمىز ماركسىزملىق ئىدە-
يىۋى لۇشيەن، سىياسىي لۇشيەن ۋە تەشكىلىي لۇشيەننى يېڭە-
باشتىن تىكلىدى، دۆلىتىمىز يېڭى تارىخىي دەۋرگە قەدەم قوي-
دى، مىللىي خىزمەتمۇ 3-ئومۇمىي يىغىنىنىڭ لۇشيەن، فاڭ-
جېن ۋە سىياسەتلىرىنى ئەستايىدىل ئىزچىللاشتۇرۇش ئارقە-
سىدا يېڭى تارىخىي دەۋرگە قەدەم قويۇپ، يېڭى باسقۇچنى
باشلىدى.

3-ئومۇمىي يىغىنىنىڭ توغرا لۇشيەنىنىڭ يېتەكچىلىكىدە،
مىللىي خىزمەت ئەتراپلىق ۋە تېز ئەسلىگە كېلىش بىلەنلا قال-
ماستىن يەلكى نەزەرىيە ۋە ئەمەلىيەت جەھەتتە يېڭى تەرەققىيات-
لارغا ئېرىشتى. مەسىلەن، مىللىي مەسىلە ۋەتىنىمىزنىڭ تەق-
دىرى بىلەن مۇناسىۋەتلىك دېگەن نەزەرىيە پۈتۈن پارتىيىنىڭ
مىللىي مەسىلىنى ئوبدان ھەل قىلىش جەھەتتىكى تونۇشىنى
ئۆستۈرۈشتە، پۈتۈن پارتىيىنىڭ مىللىي خىزمەتنى ئوبدان ئىش-
لىشىگە يېتەكچىلىك قىلىشتا مۇھىم رول ئوينىدى. ئىشلەپچى-
قىرىش ۋاستىلىرىغا بولغان مۇلۇكچىلىكنى سوتسىيالىستىك
ئۆزگەرتىش ئەمەلگە ئاشۇرۇلغاندىن كېيىن، دۆلىتىمىزدىكى
مىللىي مۇناسىۋەت ئاساسەن ھەر مىللەت ئەمگەكچى خەلقى ئوت-
تۇرىسىدىكى مۇناسىۋەت بولىدۇ دېگەن نەزەرىيە دۆلىتىمىزدىكى

مىللىي مۇناسىۋەتنىڭ ھازىرقى باسقۇچتىكى خاراكتېرىنى ئايدىڭلاشتۇرۇپ، مىللىي مۇناسىۋەتكە توغرا مۇئامىلە قىلىش ۋە ئۇنى توغرا ھەل قىلىش مەسىلىسىگە نەزەرىيىۋى ئاساس سېلىپ بەردى، بۇ نەزەرىيىنىڭ يېتەكچىلىكىدە، مىللىي خىزمەت سېپى «مىللىي مەسىلىنىڭ ماھىيىتى سىنىپىي مەسىلىدىن ئىبارەت» دېگەن، كۆپ يىللاردىن بېرى زور زىيان يەتكۈزۈپ كەلگەن خاتا نەزەرىيىنى تازىلاپ ۋە ئىنكار قىلىپ، كىشىلەرنى «سىنىپىي كۈرەشنى تۇنجا قىلىش» ئاساررىتىدىن قۇتۇلۇشقا يېتەكلىدى. مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە ھەققىدە، پارتىيىنىڭ 6-ئومۇمىي يىغىنىنىڭ قارارىدا: «مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيىنى يولغا قويۇشتا چىڭ تۇرۇپ، مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيىگە دائىر قانۇنچىلىق قۇرۇلۇشىنى كۈچەيتىش، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ پارتىيە ۋە دۆلەتنىڭ سىياسەتلىرىنى ئۆز يېرىنىڭ ئەمەلىي ئەھۋالىغا قاراپ ئىجرا قىلىشتىكى ئۆزىگە ئۆزى خوجا بولۇش ھوقۇقىنى كاپالەتلەندۈرۈش لازىم.» دەپ كۆرسىتىلدى، بۇ بىزنىڭ مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيىگە دائىر قانۇن-نىزام ۋە سىياسەتلەرنى تېخىمۇ مۇكەممەللەشتۈرۈشىمىز ۋە تېخىمۇ ئىلگىرىلەپ يولغا قويۇشىمىزغا يېتەكچىلىك قىلدى، 1984-يىلى ئېلان قىلىنغان ۋە يولغا قويۇلغان «مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە قانۇنى» ئەنە شۇ مەزگىلدىكى ئەڭ مۇھىم مۇۋەپپەقىيەتنىڭ بىرى. يەنە مەسىلەن، پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى مەنىۋى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىنى ئېلىپ بېرىش، تۆت ئاساسىي پرىنسىپتا چىڭ تۇرۇش، دۆلەتنىڭ بىرلىكىنى مۇستەھكەملەش، مىللەتلەرنىڭ

ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتىش قاتارلىق جەھەتلەردە بىرقاتار فاكـ
جىن ۋە سىياسەتلەرنى يولغا قويدى. ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش ۋە
مەدەنىيەت قۇرۇلۇشى جەھەتتە، پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى
ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدا سىياسەتنى قويۇۋېتىش، بەزى
نامرات رايونلاردا ئۇزاققىچە باجنى كېمەيتىپ ئېلىش ياكى كە-
چۈرۈم قىلىش ھەققىدە بەلگىلىمە چىقاردى؛ بىرقەدەر تەرەققىي
قىلغان رايونلارنى ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىغا ئۆز سىستېمـ
سى بويىچە ياردەم بېرىشكە ئۇيۇشتۇرۇش، توغرا لىنىيىلىك
ئىقتىسادىي ئالاقىنى كۈچەيتىش ھەققىدىكى سىياسەتلەرنى يولغا
قويدى؛ دۆلەتنىڭ زور كۈچ بىلەن ياردەم بېرىشى ئاستىدا، ئاز
سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئۆز كۈچىگە تايىنىپ ئىش كۆـ
رۈشنى ئاساس قىلىپ، ئۆزىنىڭ ھاياتىي كۈچىنى ۋە ئۆزىنى
تەرەققىي قىلدۇرۇش ئىقتىدارىنى، بايلىق ئۈستۈنلۈكىنى تولۇق
جارى قىلدۇرۇشى ھەققىدىكى سىياسەتلەرنى يولغا قويدى؛ ئاز
سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىسلاھات ئېلىپ بېرىشتا چىڭ
تۇرۇپ، ئۆز ئەمەلىيىتىگە بىرلەشتۈرۈپ، ھەرخىل شەكىلدىكى
ئىشلەپچىقىرىش مەسئۇلىيىەت تۈزۈملىرىنى يولغا قويۇشى ھەققـ
ىدىكى سىياسەتلەرنى يولغا قويدى؛ ئاز سانلىق مىللەت رايونلـ
رىنىڭ ئىشىكىنى ئېچىگىمۇ، سىرتقىمۇ ئېچىۋېتىپ، مەبلەغ،
تېخنىكا، ئىختىساسلىق خادىم ۋە تەجرىبىلەرنى قوبۇل قىلىپ،
ئۆزىنى تەرەققىي قىلدۇرۇشى ھەققىدىكى سىياسەتلەرنى يولغا
قويدى ۋە باشقىلار. بۇ بىرقاتار توغرا نەزەرىيە، ئەمەلىيەت ۋە
فاكتجېن-سىياسەتلەر ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدىكى ھەر
مىللەت خەلقىنىڭ سوتسىيالىزم قۇرۇش ئاكتىپلىقىنى زور دە-

ربجىده قوزغىدى، ئۇلار جاپاغا چىداپ تىرىشچانلىق كۆرسە-
تىپ، ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش ۋە مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىدا يېڭى،
زور مۇۋەپپەقىيەتلەرنى قولغا كەلتۈردى. مەركىزي كومىتېتى-
نىڭ 13-نومۇرلۇق ھۇججىتىدە ئېيتىلغىنىدەك، ئاز سانلىق
مىللەت رايونلىرىنىڭ سانائەت، يېزا ئىگىلىك ئومۇمىي مەھسۇ-
لات قىممىتى تېز ئۆستى، خەلق تۇرمۇشى كۆرۈنەرلىك دەرىجە-
دە ياخشىلاندى، مىللىي ماتارىپ، پەن، مەدەنىيەت، سەھىيە
قاتارلىق ئىشلار بىرقەدەر تېز راۋاجلاندى. پۈتۈن مەملىكىتى-
مىزدىكى ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدا سىياسىي ۋەزىيەت
تىنچلانغان، مىللەتلەر ئىتتىپاقلاشقان، ھەر خىل قۇرۇلۇش
ئىشلىرى جۇش ئۇرۇپ راۋاجلانغان جانلىق ۋە گۈللەپ ياشناش
مەنزىرىسى بارلىققا كەلدى. شۇڭا مىللىي خىزمەت جۇمھۇرىيە-
تىمىز قۇرۇلغاندىن بۇيانقى يەنە بىر ئەڭ ياخشى مەزگىلگە قەدەم
قويدى. 50-يىللارنىڭ ئالدىنقى مەزگىلىدىكىگە سېلىشتۇرغاند-
ا، ھازىر، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىشلەپچىقىرىشى
تېخىمۇ زور دەرىجىدە تەرەققىي قىلدى، خەلقنىڭ تۇرمۇشى
تېخىمۇ زور دەرىجىدە ياخشىلاندى، ئاز سانلىق مىللەت ئاھالە-
سىنىڭ تەخمىنەن 80 پىرسەنتىنىڭ كىيىمى پۈتۈن، قورسىقى
توق بولۇش مەسىلىسى ھەل قىلىندى ياكى ئاساسەن ھەل قىلىنە-
دى، نامراتلىق دائىرىسى ئۆتمۈشتىكىدىن زور دەرىجىدە ئازايە-
دى. باشقا جەھەتلەردىمۇ ئوخشىمىغان دەرىجىدە ئۆزگىرىش بار-
لىققا كەلدى. شۇڭا ھازىرقى مەزگىلنى جۇمھۇرىيىتىمىز قۇ-
رۇلغاندىن بۇيانقى ئەڭ ياخشى مەزگىللەرنىڭ بىرى دېسەك،
ئەملىيەتكە ئۇيغۇن كېلىدۇ، قىلچىمۇ مۇبالىغىلەشتۇرۇۋەتكەن

بولمايمىز.

دەرۋەقە، ئەگەر ياخشى مەزگىل دېگىنىمىز ھېچقانداق مەسىلە مەۋجۇت ئەمەس دېگەننى بىلدۇرمەيدۇ، مىللىي خىزمەتتە ئالاھىدە دىققەت قىلىپ پەيدىنپەي ھەل قىلىشقا تېگىشلىك بەزى مۇھىم مەسىلىلەر مەۋجۇت، بۇنى ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرى سىياسىي، ئىقتىسادىي جەھەتتە ۋە مەدەنىيەت جەھەتتە بىرقەدەر قالاق ھالەتتىن قۇتۇلۇپ، ئىلغار مىللەتلەرنىڭ تەرەققىيات سەۋىيىسىگە يېتىشىۋېلىشنى تەلەپ قىلىدۇ دەپ يېغىنچاقلاشقا بولىدۇ.

مىللىي مەسىلىنىڭ ئۇزاق مۇددەتلىكلىكى ۋە مۇھىملىقى ھەققىدە

مەركىزىي كومىتېتنىڭ 13-نومۇرلۇق ھۆججىتىدە: «دۆلىتىمىز كۆپ مىللەتلىك دۆلەت، مىللىي مەسىلە ئۇزاق مۇددەت مەۋجۇت بولۇپ تۇرىدۇ» دەپ كۆرسىتىلدى. بۇ ماركسىزمنىڭ تۈپ نۇقتىئىنەزەرلىرىدىن بىرى. لېنىن، مىللەتلەر ئوتتۇرىسىدىكى پەرقنىڭ يوقىلىشى پرولېتارىيات دىكتاتۇرىسى پۈتۈن دۇنيا مىقياسىدا ئەمەلگە ئاشقاندىن كېيىن، ناھايىتى ئۇزاق ۋاقىت ئۆتكەندە ئاندىن بولىدىغان ئىش دەپ ئېيتقانىدى. يولداش ماۋ زېدۇڭنىڭ سۆزى بويىچە ئېيتقاندا، ئالدى بىلەن سىنىپ يوقىلىدۇ، ئاندىن دۆلەت يوقىلىدۇ، ئەگەر ئاخىرىدا مىللەت يوقىلىدۇ. دېمەك، مىللەت ۋە مىللىي مەسىلە پۈتكۈل سوتسىيالىزم دەۋرىدە مەۋجۇت بولۇپ تۇرىدۇ، كوممۇنىزمغا بارغاندا

ئاندىن يوقىلىدۇ. بۇ كىشىلەرنىڭ ئىرادىسىگە باغلىق بولمىغان ئوبيېكتىپ قانۇنىيەت. مەملىكىتىمىز ھازىر سوتسىيالىزمنىڭ دەسلەپكى باسقۇچىدا تۇرماقتا، مىللىي مەسىلىنىڭ يوقىلىشىغا تېخى ناھايىتى ئۇزاق ۋاقىت بار. شۇنىڭ ئۈچۈن، ھازىرقى سوتسىيالىزم قۇرۇش باسقۇچىدا، مىللىي مەسىلىنىڭ مەۋجۇت بولۇپ تۇرىدىغانلىقىنى چوقۇم كۆزۈشىمىز، ئۇنى دۆلىتىمىزنىڭ سوتسىيالىستىك زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشىدىن ئىبارەت ئومۇمىي مەسىلىنىڭ بىر قىسمى سۈپىتىدە، ئەستايىدىل ھەل قىلىشىمىز لازىم.

مەركىزىي كومىتېتنىڭ 13-نومۇرلۇق ھۆججىتىدە: «مىللەتلەرنىڭ باراۋەرلىكى، ئىتتىپاقلىقى ۋە ئورتاق گۈللىنىشى دۆلەتنىڭ تەقدىرى بىلەن مۇناسىۋەتلىك زور مەسىلە» دەپ كۆرسىتىلدى، بۇنىڭدا پارتىيە 12-قۇرۇلتىيىنىڭ دوكلاتىدىكى پىكىر تەكىتلەنگەن. بۇ پىكىر جۈمھۇرىيىتىمىز قۇرۇلغاندىن بۇيانقى 30 نەچچە يىللىق مىللىي خىزمەتنى خۇلاسىلەش ئاساسىدا چىقىرىلغان مۇھىم ئىلمىي يەكۈن، بۇ پۈتۈن پارتىيە ۋە پۈتۈن دۆلىتىمىزنىڭ مىللىي خىزمەتنى ياخشى ئىشلىشىگە يېتەكچىلىك قىلىشتا زور رېئال ئەھمىيەتكە ئىگە.

نېمە ئۈچۈن مىللىي مەسىلىنى دۆلىتىمىزنىڭ ئىستىقبالى ۋە تەقدىرى بىلەن مۇناسىۋەتلىك زور مەسىلە دەيمىز؟ جۇڭخۇا مىللەتلىرىنىڭ نەچچە مىڭ يىللىق شانلىق تارىخىنى جۇڭگودىكى مىللەتلەر ئورتاق يارىتقان. جۇڭخۇا خەلق جۈمھۇرىيىتى جۇڭگودىكى مىللەتلەرنىڭ ئورتاق كۈرەش قىلىشى ئارقىسىدا قۇرۇلغان، كەلگۈسىدە، ۋەتىنىمىزنى ئاۋات، گۈللەنگەن، مەدەنىيەت-

لىك، قۇدرەتلىك دۆلەت قىلىپ قۇرۇپ، جۇڭگونى دۇنيانىڭ ئالدىنقى قاتارغا ئۆتكۈزۈشتىمۇ خەنزۇ مىللىتىگە تايىنىپلا قالماستىن، 55 ئاز سانلىق مىللەتكىمۇ ئوخشاش تايىنىشقا توغرا كېلىدۇ. مەملىكىتىمىزدىكى ئاز سانلىق مىللەت خەلقى ئەقىل-پاراسەتلىك خەلق، ئۇلارنىڭ ئەقىل-پاراسىتىنى تولۇق ئىشقا سالغاندىلا، سوتسىيالىستىك قۇرۇلۇشنى ئاندىن ئىلگىرى سۈرگىلى بولىدۇ. مەملىكىتىمىزدىكى ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدا بايلىق ناھايىتى مول، شۇ بايلىقنى تولۇق ئاچقاندىلا، سوتسىيالىستىك قۇرۇلۇشنى ئاندىن ئىلىپ بارغىلى بولىدۇ. مەملىكىتىمىزدە 30 نەچچە مىللەت دۆلەت سىرتىدىكى ئۆزى بىلەن ئوخشاش مىللەتلەرگە قوشنا ئولتۇراقلاشقان، چېگرىغا جايلاشقان ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ خىزمىتىنى ياخشى ئىشلىگەندىلا ئاندىن چېگرا مۇداپىئەسىنى ۋە ۋەتەننىڭ بىرلىكىنى مۇستەھكەملىگىلى بولىدۇ. دېمەك، تارىخىي نۇقتىدىن قارىغاندىمۇ، رېئال نۇقتىدىن قارىغاندىمۇ، كەلگۈسى نۇقتىدىن قارىغاندىمۇ، ۋەتەننىڭ ئىستىقبالى ۋە تەقدىرى خەنزۇ مىللىتى بىلەن زىچ مۇناسىۋەتلىك بولۇپلا قالماستىن، ئاز سانلىق مىللەتلەر بىلەنمۇ زىچ مۇناسىۋەتلىك. مىللىي خىزمەتنى ياخشى ئىشلەپ، مىللىي مەسىلىنى ئوبدان ھەل قىلىپ، مىللەتلەرنىڭ ئورتاق كۈچىگە، بىرنىيەت-بىرمەقسەت ئاساسىدىكى بىردەك ئىتتىپاقلىقىغا تايانغاندىلا، ئاندىن ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئۇلۇغ ۋەتىنىنى جەزمەن پارلاق ئىستىقبالغا ئىگە قىلغىلى بولىدۇ.

ھازىر، ئومۇمەن ئالغاندا، مەركەزنىڭ غەمخورلۇقى ئاستىدا، مەملىكەت بويىچە مىللىي خىزمەتكە ئەھمىيەت بېرىلىۋاتىدا

دۇ. لېكىن ئاز ساندىكى رايونلار، تارماقلار ۋە يولداشلارنىڭ مىللىي مەسىلىنىڭ مۇھىملىقىغا بولغان تونۇشى يېتەرلىك بولمايۋاتىدۇ. بىز مەركىزىي كومىتېتنىڭ 13-نومۇرلۇق ھۆججەتىدىكى يولىورۇقلارغا ئاساسەن، مىللىي مەسىلىنىڭ مۇھىملىقى ھەققىدىكى تەشۋىق-تەربىيىنى كۈچەيتىپ، ھەر دەرىجىلىك پارتىيە، ھۆكۈمەت ئورگانلىرىدىكى ئالاقىدار تارماقلار بىلەن ئۆزلۈكسىزدىن زىچ ماسلىشىپ، ئوبدان ھەمكارلىشىپ، مىللىي خىزمەتنى ياخشى ئىشلەش ئۈچۈن ئورتاق تىرىشىشىمىز لازىم.

يېڭى دەۋردىكى مىللىي خىزمەتنىڭ باش يېتەكچى ئىدىيىسى ۋە ئاساسىي ۋەزىپىسى ھەققىدە

مەركىزىي كومىتېتنىڭ 13-نومۇرلۇق ھۆججىتىدە يېڭى دەۋردىكى مىللىي خىزمەتنىڭ باش يېتەكچى ئىدىيىسى ۋە ئاساسىي ۋەزىپىسى بېكىتىلدى. مەن تۆۋەندە مۇشۇ مەسىلىنى ئاساس قىلىپ بىرنەچچە تۈرلۈك پىكرىمنى بايان قىلماقچىمەن.

6-نۆۋەتلىك مەملىكەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ5- ئومۇمىي يىغىنىدا بېرىلگەن «ھۆكۈمەت خىزمىتىدىن دوكلات»تا، 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتنىڭ 3-ئومۇمىي يىغىنىدىن بۇيانقى لۇشيەننىڭ ئاساسىي نۇقتىسى ئىككى، بىرى تۆت ئاساسىي پرىنسىپتا چىڭ تۇرۇش، يەنە بىرى ئىسلاھات ئېلىپ بېرىشتا، ئىشكىنى ئېچىۋېتىشتە، جانلاندۇرۇشتا چىڭ تۇرۇش. بۇ ئىككى نۇقتىنى ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدىمۇ ئوخشاش

ئىزچىللاشتۇرۇش كېرەك. تۆت ئاساسىي پرىنسىپقا ئەھمىيەت بېرىلمىسە، مىللىي ئىتتىپاقلىق بۇزغۇنچىلىققا ئۇچرايدۇ، تىنچ-ئىتتىپاقلىق ئاساسىدىكى سىياسىي ۋەزىيەت بۇزغۇنچىلىققا ئۇچرايدۇ، ئىسلاھات ۋە ئىشىكنى ئېچىۋېتىش تۈپ سىياسىي كاپالەتتىن مەھرۇم بولىدۇ، ھەتتا قىڭغىر يولغا كېتىپ قالىدۇ. ئېلىمىزدىكى كەڭ ئاز سانلىق مىللەت خەلقى پارتىيىنى، ۋەتەننى، سوتسىيالىزمنى قىزغىن سۆيىدۇ. ئۇلار يېرىم ئەسىردىن كۆپ ۋاقىتتىن بۇيانقى بىۋاستە كەچۈرمىشلىرى ئارقىلىق شۇنى ناھايىتى ئوبدان چۈشەنگەنكى، كومپارتىيىنىڭ رەھبەرلىكى ۋە سوتسىيالىزم يولى بولمىغان بولسا، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ قەد كۆتۈرۈپ، ئازادلىققا چىقىشى مۇمكىن بولمىغان بولاتتى؛ پارتىيە 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتنىڭ 3- ئومۇمىي يىغىنى بولمىغان بولسا، بۈگۈنكى بەختلىك كۈنلىرىمىز بولمىغان بولاتتى. شۇڭا تۆت ئاساسىي پرىنسىپتا چىڭ تۇرۇشنى چىن قەلبىمىزدىن ھىمايە قىلىمىز. يەنە بىر تەرەپتىن، ئىسلاھاتقا، ئېچىۋېتىشكە ۋە جانلاندۇرۇشقا ئەھمىيەت بېرىلمىسە، سوتسىيالىزم بىر ئىزدا توختاپ قالىدۇ ۋە قاتمالللىشىپ قالىدە، ئىجتىمائىي ئىشلەپچىقىرىش كۈچلىرىنى تولۇق راۋاجلاندۇرۇپ، جۇڭگوچە سوتسىيالىزم قۇرۇش مۇمكىن بولمايدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن، ھەم تۆت ئاساسىي پرىنسىپتا چىڭ تۇرۇشمىز، ھەم ئىسلاھات ئېلىپ بېرىشتا، ئىشىكنى ئېچىۋېتىشتە، جانلاندۇرۇشتا چىڭ تۇرۇشىمىز لازىم، بۇ ئىككىسى تەڭ ئېلىپ بېرىلسا بىر-بىرىگە زىت كەلمەيدۇ، بىر- بىرىنى تولۇقلايدۇ. ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدا تۆت ئاساسىي پرىنسىپتا چىڭ

تۇرۇپ، بۇرژۇئاچە ئەركىنلەشتۇرۇشكە قارشى تۇرۇشتا، مۇ-
ھىمى ھەر مىللەت كادىرلىرىغا ۋە ئاممىسىغا پارتىيىنىڭ رەھ-
بەرلىكى، سوتسىيالىزم يولى، ۋەتەنپەرۋەرلىك، ۋەتەننىڭ بىر-
لىكىنى قوغداش ۋە مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتىش توغرە-
سىدا تەربىيە ئېلىپ بېرىش لازىم. ئىسلاھات ۋە ئېچىۋېتىش
ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنى غايەت زور ئۈنۈمگە ئىگە قىلە-
دى، بۇندىن كېيىن ئىسلاھات ۋە ئېچىۋېتىشنى تېخىمۇ چوڭقۇر
ۋە كەڭ كۆلەمدە قەتئىي داۋاملاشتۇرۇش لازىم.

پارتىيە مەركىزىي كومىتېتىنىڭ تۇرلۇك فاكتورلار-
سەتلىرىنى چوقۇم ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ۋە ئاز سانلىق
مىللەت رايونلىرىنىڭ ئەمەلىيەتى بىلەن بىرلەشتۇرۇپ ئىجرا
قىلىش لازىم. مەيلى مەملىكەت خاراكتېرلىك چوڭ-چوڭ فاك-
تورلار بولسۇن ۋە مەيلى بىرەر ساھەگە دائىر فاكتورلار-سىياسەت-
لەر بولسۇن، ئۇلارنى ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرى ئۆزلىرە-
نىڭ كونكرېت ئەھۋالىغا ئاساسەن، ئەمەلىي، ئۈنۈملۈك تەدبىر
ۋە چارىلەرنى قوللىنىش ئارقىلىق كونكرېتلاشتۇرۇپ ئىز-
چىلاشتۇرۇشى ۋە ئەمەلىيلەشتۇرۇشى لازىم. بۇ بىزنىڭ نەچچە
ئون يىلدىن بۇيانقى مىللىي خىزمىتىمىزنىڭ ئاساسىي تەجرىبە-
لىرىدىن بىرى. ئەمەلىيەتكە ئاساسلانماي، ئاق-قارىنى پەرق
ئەتمەي، دوگمىلىق بىلەن ھەممىنى بىر تاياقتا ھەيدەش ھامان
ئىشنىڭ ئويلىغان يەردىن چىقماسلىقىغا ھەتتا ئەكسىچە بولۇپ
چىقىشىغا سەۋەب بولىدۇ.

مىللىي خىزمەتتە ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشنى مەركەز قىلىپ،
ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ سىياسىي، ئىقتىسادىي ۋە مەدەنىيەت

ئىشلىرىنى ئەتراپلىق راۋاجلاندۇرۇش لازىم. 3-ئومۇمىي يىغىندىن كېيىن، پارتىيە ۋە ھۆكۈمەت خىزمەتنىڭ مۇھىم نۇقتىسىنى ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشنى مەركەز قىلغان سوتسىيالىستىك زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشىغا يۆتكىدى، مىللىي خىزمەتتىمۇ شۇنىڭغا يارىشا خىزمەتنىڭ مەركىزىنى ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش ئۈستىگە قويۇشى لازىم. چۈنكى، ھازىرقى باسقۇچتا، مەملىكىتىمىزدە جۈملىدىن ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدا ھەل قىلىنىدىغان ئاساسىي زىددىيەت خەلقنىڭ كۈنسېرى ئېشىپ بېرىۋاتقان ماددىي ۋە مەدەنىيەت ئېھتىياجى بىلەن قالاق ئىجتىمائىي ئىشلەپچىقىرىش كۈچلىرى ئوتتۇرىسىدىكى زىددىيەتتىن ئىبارەت. ئىشلەپچىقىرىش كۈچلىرىنى زور دەرىجىدە راۋاجلاندۇرۇپ، ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشنى تەرەققىي قىلدۇرغاندىلا، مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيىنى يولغا قويۇش، مىللىي ماۋارىپ، مەدەنىيەت، پەن-تېخنىكا، سەھىيە قاتارلىق ئىشلارنى راۋاجلاندۇرۇشقا ماددىي ئاساس ھازىرلىغىلى، ئاز سانلىق مىللەت خەلقىنىڭ ماددىي ۋە مەدەنىي تۇرمۇشىنى ياخشىلىغىلى ۋە يۇكسەلدۇرگىلى، ئۇلارنىڭ ئاكتىپلىقىنى قوزغاپ، ۋەتىنىمىزنىڭ تۆتىنى زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشىغا ئاتلاندۇرغىلى بولىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن، ئىقتىسادىي خىزمەتنى مىللىي خىزمەتتە مەركىزىي ئورۇنغا قويۇپ، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ۋە ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىقتىسادىنى راۋاجلاندۇرۇشمىز لازىم. شۇنىڭ بىلەن بىرۋاقىتتا، ئىقتىسادىي خىزمەتنى مەركەز قىلغاندا، مىللىي ئىتتىپاقلىقنى كۈچەيتىش، مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيىنى يولغا قويۇش، ئاز سانلىق مىللەت كادىرلى-

رىنى يېتىشتۇرۇش، مىللىي سىياسەت ۋە نەزەرىيىنى تەتقىق قىلىش، مىللىي مائارىپ، مەدەنىيەت، پەن-تېخنىكا ۋە سەھىيە ئىشلىرىنى راۋاجلاندۇرۇش قاتارلىق جەھەتلەردىكى خىزمەتلەر-نى ئومۇميۈزلۈك ياخشى ئىشلەشكىمۇ توغرا كېلىدۇ. بۇ خىز-مەتلەر بىلەن ئىقتىسادىي خىزمەت بىر-بىرىگە باغلىنىدۇ، بىر-بىرىنى ئىلگىرى سۈرىدۇ. بۇ خىزمەتلەرنى ياخشى ئىشلىگەندە-لا، ئىشلەپچىقىرىشنى راۋاجلاندۇرۇش ئۈچۈن تىنچ شارائىت ياراتقىلى، تۈزۈم جەھەتتىن، ئىدىيە جەھەتتىن سوتسىيالىستىك تاۋار ئىگىلىكىنىڭ تەرەققىياتىنى كاپالەتكە ئىگە قىلغىلى ۋە ئىلگىرى سۈرگىلى، ئىقتىسادىي خىزمەتكە زۆرۈر بولغان ھەر-خىل خادىملارنى يېتىشتۇرۇپ، ئەقلىي جەھەتتىن مەدەت بەرگە-لى بولىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن مىللىي خىزمەتتە ئىككى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىنى تەڭ تۇتۇشتا چىڭ تۇرۇش، ھەم ئىقتىسادىي خىز-مەتتىن ئىبارەت مەركەزنى چىڭ تۇتۇش، ھەم باشقا خىزمەتلەرنى بوشاشتۇرۇپ قويماسلىق لازىم.

«مىللەتلەرنىڭ باراۋەرلىكى، ئىتتىپاقلىقى، تەرەققىياتى، ئۆزئارا ئۆگىنىشى ۋە ئورتاق ھېيىشىنى كۆزلەش»—بىز سوتسە-يالىستىك مىللىي مۇناسىۋەتنى راۋاجلاندۇرۇپ، مىللەتلەرنى گۈللەندۈرۈشتە كۆزدە تۇتىدىغان ئاساسىي نۇقتا؛ مىللەتلەرنى ئورتاق گۈللەندۈرۈش— بىزنىڭ مەقسىتىمىز. سوتسىيالىزم مىللەتلەرنىڭ ئورتاق گۈللىنىشىنى شەرت قىلىدۇ، بۇ مىللىي باراۋەرلىك پرىنسىپى بىزگە قويغان ئاساسىي تەلەپ، سوتسىيا-لىزمنىڭ مىللىي سىياسەت جەھەتتىكى تۈپ مەيدانى. سوتسىيا-لىستىك زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشى جەريانىدا، بىر قىسىم

كىشىلەرنىڭ، بىر قىسىم جايلارنىڭ ئالدىن بېيىشىنى، ئاندىن كۆپچىلىكنىڭ ئورتاق بېيىشىنى تەشەببۇس قىلىمىز. چۈنكى، ھەرخىل تارىخىي، ئىجتىمائىي ۋە تەبىئىي شارائىتلار ئوخشاش بولمىغانلىقى ئۈچۈن ھەممە جاي ۋە ھەممە كىشىنىڭ تەڭ بېيىشى مۇمكىن ئەمەس، بەزىلەرنىڭ بالدۇر، بەزىلەرنىڭ كېيىن بېيىشى تۇرغان گەپ. لېكىن بىزنىڭ مەقسىتىمىز— ئورتاق بېيىش. خۇددى يولداش دېڭ شياۋپىڭ ئېيتقاندەك: «سوتسىيالىزمنىڭ مەقسىتى ئىككى قۇتۇپقا بۆلۈنۈش ئەمەس، پۈتۈن مەملىكەت خەلقىنى ئورتاق بېيىتىش. مۇبادا بىزنىڭ سىياسىتىمىز ئىككى قۇتۇپقا بۆلۈنۈشكە ئېلىپ بارىدىغان بولسا، بىز مەغلۇپ بولىمىز.» ئەنە شۇنداق بولغانلىقى ئۈچۈن، ئالدىن بېيىغان رايونلار ئارقىدا قالغان رايونلارغا ياردەم بېرىپ ئورتاق بېيىش يولىغا مېڭىشى لازىم؛ بىرقەدەر ئالغا كەتكەن مىللەتلەرنىڭ بىرقەدەر ئارقىدا قالغان مىللەتلەرگە ياردەم بېرىپ، مىللەتلەرنىڭ ئورتاق تەرەققىي قىلىشى ۋە ئورتاق گۈللىنىشىنى ئەملگە ئاشۇرۇش مەسئۇلىيىتى بار، بۇ ئىلغار مىللەت پرولېتارىياتنىڭ تارىخىي بۇرچى. ھازىر، زور كۆپ ساندىكى ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىقتىسادىي تەرەققىيات سۈرئىتى پۈتۈن مەملىكەتنىڭ ئوتتۇرىچە تەرەققىيات سەۋىيىسىدىن تۆۋەن، پەرق چوڭىيىپ قالدى، بۇ رايونلارنىڭ مائارىپ ۋە مەدەنىيىتىمۇ بىرقەدەر ئارقىدا، مانا بۇلار ئەھمىيەت بېرىشىمىزگە تېگىشلىك مەسىلىلەردۇر. مىللەتلەرنىڭ ئورتاق بېيىشىنى ئىشقا ئاشۇرۇش ئۈچۈن، ئىجتىمائىي ئىشلەپچىقىرىش كۈچلىرىنى تىرەشىپ راۋاجلاندۇرۇپ، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ۋە ئاز سانلىق

مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىقتىسادىي ۋە مەدەنىيەت تەرەققىياتىنى تېزلىتىپ، بۇ رايونلارنىڭ ئىقتىسادىي تەرەققىيات سەۋىيىسى بىلەن پۈتۈن دۆلەتنىڭ ئوتتۇرىچە سەۋىيىسى ئوتتۇرىسىدىكى پەرقنى پەيدىنپەي ئازايتىشىمىز، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىقتىسادىي تەرەققىيات سەۋىيىسىنى پەيدىنپەي ئىلغار مىللەتلەرنىڭ ئىقتىسادىي تەرەققىيات ۋە مەدەنىيەت تەرەققىياتى سەۋىيىسىگە يېقىنلاشتۇرۇپ ۋە يېتىشتۇرۇپ، مىللەتلەرنىڭ ئەمەلىيەتتىكى باراۋەرلىكىنى ئىشقا ئاشۇرۇشىمىز لازىم.

«مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە قانۇنى»نى ئىزچىللاشتۇرۇش ۋە ئەمەلىيلەشتۈرۈش ھەققىدە

مەركىزىي كومىتېتنىڭ 13-نومۇرلۇق ھۆججىتىدە: «‹مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە قانۇنى›نى ھەقىقىي تۈردە ئىزچىللاشتۇرۇش ۋە ئەمەلىيلەشتۈرۈش— قانۇنچىلىق قۇرۇلۇشىدىكى مۇھىم ۋەزىپە» دەپ كۆرسىتىلدى. دۆلىتىمىزنىڭ 1984-يىلى تۇزۇلگەن ۋە يولغا قويۇلغان تۇنجى «مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە قانۇنى» —دۆلىتىمىزنىڭ تۈپ قانۇنلىرىدىن بىرى، دۆلەتنىڭ قانۇنچىلىق قۇرۇلۇشىدىكى زور بىر مۇۋەپپەقىيىتى. ئۇنىڭدا دۆلىتىمىزنىڭ 1947-يىلى ئىچكى موڭغۇل ئاپتونوم رايونىنى قۇرغاندىن بۇيانقى 40 يىل جەريانىدا مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيىنى يولغا قويۇش تەجرىبىلىرى يەكۈنلەنگەن ۋە مۇجەسسەملەنگەن، مىللەتلەرنىڭ باراۋەرلىك بىلەن بىرلىشىش پرىنسىپلىرى ئەڭ ياخشى گەۋدىلەندۈرۈل-

گەن، ئۇنىڭغا ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئۆز مىللىتىنىڭ ئىچكى ئىشلارنى باشقۇرۇشتا ئۆزىگە ئۆزى خوجا بولۇش روھى سىڭدۈرۈلگەن. ئىككى يىلدىن كۆپرەك ۋاقىتتىن بۇيانقى ئەمەلىيەتتىن قارىغاندا، ئۇنۇمى ياخشى بولدى. ئەمما بەزى رايونلاردا، بەزى جەھەتلەردە ئوبدان ئەمەلىيلەشتۈرۈلمىدى. ئەمدى، ھەر دەرىجىلىك پارتىيە-ھۆكۈمەت تارماقلىرى مەركىزىي كومىتېتنىڭ يولىيورۇقىغا ئەمەل قىلىپ، بۇ قانۇننى ئەستايىدىل ئىزچىللاشتۇرۇشى ۋە ئەمەلىيلەشتۈرۈشى كېرەك.

مىللىي ئاپتونومىيىلىك جايلارنىڭ نۆۋەتتە «مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە قانۇنى»نى ئىزچىللاشتۇرۇش ۋە ئەمەلىيلەشتۈرۈشتىكى ئاساسىي ۋەزىپىسى— ئۆزلىرىنىڭ ئەمەلىي ئەھۋالىغا ئاساسەن، ئاپتونومىيە نىزاملىرىنى ياكى ئايرىم نىزاملارنى تۈزۈپ چىقىش. ھازىر بەزى ئاپتونومىيىلىك جايلار ئاپتونومىيە نىزامىنى ياكى ئايرىم نىزاملارنى تۈزۈپ چىقتى، زور كۆپ ساندىكى ئاپتونومىيىلىك جايلاردا بۇ خىزمەت ئەمدىلا باشلاندى. بىز مەركىزىي كومىتېتنىڭ يولىيورۇقىغا ئەمەل قىلىپ، بۇ خىزمەتنى چىڭ ۋە ئوبدان تۇتۇشىمىز لازىم. ئاپتونومىيە نىزامىنى ياكى ئايرىم نىزاملارنى تۈزۈشتە، «مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە قانۇنى»نىڭ روھىنى چوقۇم ئۆز مىللىتىمىزنىڭ، ئۆز رايونىمىزنىڭ ئەمەلىي ئەھۋالى بىلەن بىرلەشتۈرۈپ، كونكرېتلاشتۇرۇشىمىز، مۇھىم مەسىلىلەرنى ياخشى ھەل قىلىشىمىز، ئەمەلىي ئۇنۇمگە ئەھمىيەت بېرىشىمىز لازىم.

«مەركىزىي كومىتېت ۋە گوۋۇيۈەننىڭ ھەرقايسى تارماق-

لىرى ۋە مىللىي ئاپتونومىيىلىك جايلاردا تەسىس قىلىنغان بارلىق تارماق ۋە كارخانا ئورۇنلىرى، كەسىپىي ئورۇنلىرى ئاپتونومىيە قانۇنىنى ۋە پارتىيىنىڭ مىللىي سىياسىتىنى ھەقىقىي ئىجرا قىلىشى لازىم.» ھەرقايسى ئالاقىدار تارماقلار، ئورۇنلار ئاپتونومىيە قانۇنىنى ئىجرا قىلىشتا، مۇھىمى مۇنۇ ئىككى تەرەپتىكى خىزمەتنى ياخشى ئىشلىشى لازىم: بىر تەرەپتىن، «ئاپتونومىيىلىك جايلارنىڭ ئاپتونومىيە ھوقۇقىغا تولۇق ھۆرمەت قىلىشى لازىم»، يەنى ئاپتونومىيە قانۇنىنىڭ بەلگىلىمىلىرىگە ئاساسەن، ئاپتونومىيىلىك جايلارنىڭ ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنى ئىشقا قويۇش، يېتىشتۇرۇش ھوقۇقىغا، ئۆز جايىنىڭ ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش ئىشلىرىنى ئورۇنلاشتۇرۇش ھوقۇقىغا، ئۆز جايىنىڭ مالىيىسىنى ئورۇنلاشتۇرۇش ھوقۇقىغا، ئۆز جايىنىڭ مىللىي مائارىپىنى راۋاجلاندۇرۇش ھوقۇقىغا، ئۆز جايىنىڭ ئەدەبىيات، سەنئەت، ئاخبارات، نەشرىيات، رادىئو، تېلېۋىزىيە قاتارلىق مىللىي مەدەنىيىتىنى راۋاجلاندۇرۇش ھوقۇقىغا، ئۆز مىللىتىنىڭ تىل-يېزىقىنى ئىشلىتىش ھوقۇقىغا، ئۆز مىللىتىنىڭ ئۆرپ-ئادىتىنى ساقلاپ قېلىش ياكى ئىسلاھ قىلىش ھوقۇقىغا، مىللەتلەرنىڭ دىنىي ئېتىقاد ئەركىنلىكىگە ھۆرمەت قىلىش ھەققىدىكى ھوقۇقىغا ۋە باشقا ھوقۇقلارغا ھۆرمەت قىلىش لازىم. يەنە بىر تەرەپتىن، ئالاقىدار تارماق ۋە ئورۇنلار «ئاپتونومىيىلىك جايلارنىڭ ئىقتىسادىي ھوقۇق-مەنپەئىتىگە ئېتىبار بېرىشى، مەنپەئەتنى ئۆتۈنۈپ ھوقۇق بېرىشى، مىللىي ئاپتونومىيىلىك جايلارنىڭ تەرەققىياتىغا مەدەت بېرىشى ۋە تۈرتكە بولۇشى» لازىم. دۆلەتنىڭ ئاپتونومى-

يىلىك جايلاردا قۇرغان ھەرخىل كارخانىلىرى باج ۋە پايدا پىرسەنتى ئاجرىتىش، شۇ جايدىكى ئاز سانلىق مىللەتلەردىن ئىشچى-خىزمەتچى قوبۇل قىلىش، شۇ جايدىكى ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئىقتىساد ۋە مەدەنىيەت ئىشلىرىنى راۋاجلاندۇ-رۇشقا ياردەم بېرىش قاتارلىق جەھەتلەردە كونكرېت چارىلەرنى تۈزۈپ، ئاپتونومىيىلىك جايلارنىڭ ۋە ئاز سانلىق مىللەت خەل-قىنىڭ مەنپەئىتىگە تولۇق ئېتىبار بېرىشى لازىم. ئىقتىسادىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتى جەريانىدا، تۆۋەنگە چۈشۈرۈشكە بولىدىغانلە-كى كارخانىلارنى مىللىي ئاپتونومىيىلىك جايلارنىڭ باشقۇرۇ-شىغا چۈشۈرۈپ بېرىش لازىم. يۇقىرىقى ئىككى جەھەتتە ھازىر ئىشلەۋاتقان تېگىشلىك خىزمەتلەر ناھايىتى كۆپ، ھەر دەرىجىلىك مىللىي ئىشلار كومىتېتلىرىنىڭ، مىللىي ئاپتونومىيىلىك جاي-لارنىڭ مەركىزىي كومىتېتىنىڭ يولىيورۇقىغا ئاساسەن، ئالاقە-دار تارماقلار ۋە ئالاقىدار ئورۇنلار بىلەن ئەستايىدىل ۋە تولۇق كېڭىشىپ، يېقىندىن ھەمكارلىشىپ، بۇ ئىككى جەھەتتىكى خىزمەتلەرنى چىڭ ۋە ئوبدان تۈتۈپ، ئۇنۇم ھاسىل قىلىشنى ئۈمىد قىلىمىز.

«‹مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە قانۇنى›نى يولغا قويۇشنىڭ ئاچقۇچى ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنى يېتىشتۈ-رۈشتە.» كادىرلارنى «تۆت ئۆلچەمگە سېلىش» تا چىڭ تۈرۈش شەرتى ئاستىدا، ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنىڭ سانىنى ئۈ-لارنىڭ ئاھالىسى ئىگىلىگەن نىسبەتكە پەيدىنپەي ئاساسەن تەڭ قىلىش لازىم. بەزى جايلاردا ئاھالە نىسبىتىدە ئۆزگىرىش بول-غانلىقى تۈپەيلىدىن ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنىڭ نىسبىتى

ئاھالە نىسبەتىدىن ئېشىپ كەتكەن بولسا، ئۇنى ئازايتىپ يۇر-
مەسلىك لازىم. ھەر خىل مىللەتلەر ئىنستىتۇتلىرىنى، جۇملە-
دىن ھەرخىل شەكىلدىكى كۇرسلارنى داۋاملىق ياخشى باشقۇ-
رۇپ، ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنى تەربىيىلەش ئىشىنى
ياخشى ئىشلەش لازىم. ھازىر بار ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرى-
نىڭ رولىنى تولۇق جارى قىلدۇرۇش، ئۇلارغا ئىشىنىش،
ئۇلارنى دادىل ئىشقا قويۇش، كونكرېت تەدبىرلەرنى قوللىنىپ،
ئۇلارنىڭ ئىدىيە، ئەخلاق ۋە پەن-مەدەنىيەت ساپاسىنى ئۆستۇ-
رۇشىگە قىزغىن ياردەم بېرىش كېرەك. كادىرلارنىڭ مەنبەسىنى
كېڭەيتىش، يېزىلاردىن مەلۇم مەلۇمانتا ئىگە زىيالىي ياشلارنى
قوبۇل قىلىش يولى بىلەن ئاساسىي قاتلامدىكى ئاز سانلىق
مىللەت كادىرلار قوشۇنىنى تولۇقلاشقا يول قويۇش كېرەك.

ھەر دەرىجىلىك مىللىي ئىشلار كومىتېتلىرى «ئاز سانلىق
مىللەت كادىرلىرى بىلەن كەڭ ئالاقە باغلىشى لازىم.» ئۇلارنىڭ
مىللىي خىزمەت ھەققىدىكى ئوي-پىكىرلىرىنى بىلىشى، مىل-
لىي خىزمەت ھەققىدىكى پىكىرلىرىنى ئاڭلىشى، ئۇلارنىڭ
خىزمىتى ۋە ئۆگىنىشىگە كۆڭۈل بۆلۈشى لازىم. بۇ ۋەزىپىنى
ئەمەلىيلەشتۇرۇش ئۈچۈن، دۆلەت مىللىي ئىشلار كومىتېتى
مەركىزىي كومىتېت تەشكىلات بۆلۈمىنىڭ ماقۇللۇقىنى ئېلىپ،
ئالاقە باغلاشنىڭ دەسلەپكى لايىھىسىنى تۈزۈپ چىقتى. دۆلەت
مىللىي ئىشلار كومىتېتى ئالاقە باغلايدىغان كادىرلانىڭ دائىرە-
سى تۆۋەندىكىلەردىن ئىبارەت: ئۆلكىلىك، ئاپتونوم رايونلۇق،
مەركەزگە بىۋاستە قاراشلىق شەھەرلىك پارتكوم دائىمىي كومە-
تېتلىرىنىڭ خىزمەتتىكى ئاز سانلىق مىللەت ئەزالىرى، خىز-

مەتتىكى مۇئاۋىن ئۆلكە باشلىقلىرى، مۇئاۋىن رەئىسلەر، خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرلىرى، سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسلىرىدىن يۇقىرى دەرىجىلىك كادىرلار؛ مەركەزگە قاراشلىق دۆلەت ئورگانلىرىدىكى باش ئىدارە باشلىقى دەرىجىلىك ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرى ۋە شۇلار بىلەن تەڭ دەرىجىلىك زاپاس كادىرلار؛ يۇقىرىدا تىلغا ئېلىنغان بەنزىلەرنىڭ رەھبەرلىك خىزمىتىدىن چېكىنگەن داڭلىق ئاز سانلىق مىللەت يولداشلار؛ مەلۇم مىللەتنىڭ يېگانە ئاپتونوم ئوبلاستى ۋە ئاپتونوم ناھىيىسىنىڭ بىرىنچى، ئىككىنچى قول رەھبەرلىرى ۋە شۇلار بىلەن تەڭ دەرىجىلىك زاپاس كادىرلار؛ مەدەنىيەت، ماتارىپ، پەن-تېخنىكا قاتارلىق ساھەلەردىكى ئاز سانلىق مىللەت مەشھۇر زاتلىرى؛ مىللىي ۋە دىنىي يۇقىرى قاتلامدىكى ۋەتەنپەرۋەر زاتلار. ھەر دەرىجىلىك مىللىي ئىشلار كومىتېتلىرى مۇشۇ ئۇسۇلدىن پايدىلىنىپ، ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرى بىلەن ئالاقە باغلايدىغان مۇناسىپ تەدبىرلەرنى قوللانسا بولىدۇ. مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە خىزمىتىنى ياخشى ئىشلەش بىلەن بىرۋاقىتتا، 13-نومۇرلۇق ھۆججەتتىكى يولىورۇققا ئاساسەن، تارقاق ۋە ئارىلاش ئولتۇراقلاشقان ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ خىزمىتىنىمۇ ياخشى ئىشلەش لازىم.

مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى توغرىسىدا

مەركىزىي كومىتېتنىڭ 13-نومۇرلۇق ھۆججىتىدە: «مىللەتلەرنىڭ بۈيۈك ئىتتىپاقلىقىنى ئۇزلۇكسىز مۇستەھكەملەش

ۋە كۆچەيتىش، تۆتنى زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشىنى ۋە ئىسلاھاتنى ئوڭۇشلۇق ئېلىپ بېرىشنىڭ كاپالىتى، مەنىۋى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىنىڭ مۇھىم مەزمۇنى؛ قۇدرەتلىك سوتسىيالىستىك دۆلەت قۇرۇلۇشىن ئىبارەت ئورتاق غايە مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى كۆچەيتىشنىڭ ئاساسى» دەپ كۆرسىتىلدى. مىللەتلەر مۇناسىۋىتىنى ياخشىلاپ، ئىتتىپاقلاشقاندىلا، ئاندىن تىنچ-ئىتتىپاقلىق ئاساسىدىكى سىياسىي ۋەزىيەتنى قوغدىغىلى ۋە مۇستەھكەملىگىلى، ئوبدان شارائىت يارىتىپ، ئىقتىسادىي تۇرۇلمە، سىياسىي تۇرۇلمە ئىسلاھاتىنى ۋە سوتسىيالىستىك زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشىنى ئوڭۇشلۇق ئېلىپ بارغىلى بولىدۇ. مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقلىقىنى ياخشىلاشتا ئۇنىڭغا ئاساس بولىدىغان ئورتاق غايە بولۇشى لازىم. مىللەتلەرنى مۇشۇ ئەسىرگە بارغاندا، دۆلىتىمىزنى زامانىۋىلاشقان سوتسىيالىستىك دۆلەت قىلىپ قۇرۇپ چىقىش، كەلگۈسىدە كوممۇنىزمغا قاراپ قەدەم تاشلاش— بىز 56 مىللەتنىڭ ئورتاق غايىسى. بۇ ئورتاق غايە بىز 56 مىللەتنى قولغا قولنى تۇتۇشۇپ، بىرلىكتە ئالغا بېسىش يولىدا ئىتتىپاقلاشتۇرىدۇ.

ھازىر، مەملىكىتىمىزدە مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنىڭ ئومۇمىي ۋەزىيىتى ناھايىتى ياخشى. ئەمما، تىنچ بولۇشقا زىت، مىللىي ئىتتىپاقلىققا پايدىسىز ئامىللارمۇ مەۋجۇت. بۇ ئامىللار ئاساسەن مىللەتلەرنىڭ ئىقتىسادىي مەنپەئىتى جەھەتتىكى زىددىيەتلەرنىڭ كۆپىيىۋاتقانلىقىدا، ئاز سانلىق مىللەتلەرنى كەمسىتىش، ھاقارەتلەش تۇپەيلىدىن تۇغۇلغان ۋەقەلەرنىڭ پات-پات

يۇز بېرىۋاتقانلىقىدا، مىللىي ئىتتىپاقلىققا زىيان يەتكۈزىدىغان بەزى خاتا ئىدىيە ۋە قاراشلارنىڭ كۆرۈلۈۋاتقانلىقىدا ئىپادىلەنـ مەكتە. ئاز سانىدىكى كىشىلەر مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى بۇزىدىـ غان ھەرىكەتلەرنى ئېلىپ بارماقتا، دۆلەت سىرتىدىكى بۆلگۈنچى كۈچلەر داۋاملىق قالايمىقانچىلىق تۇغدۇرماقتا ۋە دۆلەت ئىچىگە سىڭىپ كىرمەكتە. ئىچكى قىسىمدىمۇ مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىـ نى بۇزىدىغان ئىنتايىن ئاز سانىدىكى قانۇنسىز ئۇنسۇرلارنىڭ ھەرىكىتى بار. ھازىرقى ئەھۋالغا ئاساسەن، چوقۇم مەركىزىي كومىتېتنىڭ يولىيورۇقىغا ئەمەل قىلىپ، كەڭ كادىرلارغا ۋە ئاممىغا «تۆت ئاساسىي پرىنسىپتا چىڭ تۇرۇش توغرىسىدا، ماركسىزمـلېنىنىزم ۋە ماۋ زېدۇڭ ئىدىيىسىگە خاس مىللەت قارىشى ۋە مىللىي ئىتتىپاقلىق توغرىسىدا، سوتسىيالىستىك ۋەتىنىمىزنى قىزغىن سۆيۈش، ۋەتەننىڭ بىرلىكىنى قەتئىي قوغداش توغرىسىدا دائىم چوڭقۇر تەربىيە ئېلىپ بېرىشىمىز لازىم.» مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنىڭ ياخشى ۋەزىيىتىنى تېخىمۇ راۋاجلاندۇرۇپ، ھەر مىللەت خەلقىنى ئىتتىپاقلاشتۇرۇپ بىرـ نىيەتـبىرمەقسەتتە، ئۇلۇغ ۋەتىنىمىزنى يۈكسەك مەدەنىيەتكە، يۈكسەك دېموكراتىيىگە ئىگە، زامانىۋىلاشقان قۇدرەتلىك سوتـ سىيالىستىك دۆلەت قىلىپ قۇرۇپ چىقىش ئۈچۈن كۈرەش قىلايلى!

كۆز ئالدىمىزدىكى بىرنەچچە كونكرېت خىزمەت ھەققىدە

13-نومۇرلۇق ھۆججەتتە: «دۆلەت مىللىي ئىشلار كومـ

تېتى گوۋۇيۈەننىڭ مىللىي خىزمەت جەھەتتىكى فۇنكسىيىلىك تارمىقى، پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى ۋە گوۋۇيۈەننىڭ مىللىي خىزمەت جەھەتتىكى مەسلىھەتچىسى ۋە يارداەمچىسى. جايلاردىكى مىللىي ئىشلار كومىتېتلىرى ئۆزى بىلەن تەڭ دەرىجىلىك ھۆ-كۈمەتنىڭ مىللىي خىزمەت جەھەتتىكى فۇنكسىيىلىك تارمىقى، پارتىيە، ھۆكۈمەت رەھبەرلىك ئورگىنىنىڭ مەسلىھەتچىسى ۋە يارداەمچىسى» دەپ كۆرسىتىلدى. دۆلەت مىللىي ئىشلار كومە-تېتى پۈتۈن دۆلەتنىڭ مىللىي خىزمىتىگە يۈزلىنىپ، پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى ۋە گوۋۇيۈەننىڭ ھەقىقەتەن ئوبدان مەسلە-ھەتچىسى ۋە يارداەمچىسى بولۇشى لازىم. جايلاردىكى ھەر دەر-جىلىك مىللىي ئىشلار كومىتېتلىرى ئۆز رايونىدىكى مىللىي خىزمەتكە يۈزلىنىپ، ئۆزى بىلەن تەڭ دەرىجىلىك پارتىيە، ھۆكۈمەت رەھبەرلىك ئورگانلىرىنىڭ ھەقىقەتەن ئوبدان مەسلە-ھەتچىسى ۋە يارداەمچىسى بولۇشى لازىم. مەركىزىي كومىتېت-نىڭ 13-نومۇرلۇق ھۇججىتىنى ئەستايىدىل ئىزچىللاشتۇرۇشقا دائىر ۋەزىپىلەر ناھايىتى كۆپ، ناھايىتى ئېغىر ۋە مۇشكۈل. ئۇنى قەتئىي بەل باغلاپ ئىزچىللاشتۇرۇشىمىز ۋە ئەمەلىيلەشتۈ-رۈشىمىز، ئالاقىدار تارماقلار بىلەن ماسلىشىشقا ۋە ھەمكارلە-شىشقا ئىنتايىن دىققەت قىلىشىمىز لازىم. بىز ئىشلەۋاتقان ۋە ئىشلەش ئالدىدا تۇرغان مۇھىم خىزمەتلەر تۆۋەندىكىلەردىن ئە-بارەت:

(1) مەملىكەتلىك چارۋىچىلىق رايونلىرى خىزمەت يېغە-نىنى ياخشى ئېچىش. گوۋۇيۈەن بۇ يىل 6-ئاينىڭ 2-كۈنى، گوۋۇيۈەننىڭ نامىدا، بېيجىڭدا مەملىكەتلىك چارۋىچىلىق رايۇە-

لىرى خىزمەت يېغىنى ئېچىشنى تەستىقلاپ ئۇقتۇرۇش چىقار-
دى، يېغىن خىزمىتىگە مەركىزىي كومىتېت شۇجىچۇسىنىڭ
يېزا سىياسىتى تەتقىقات ئىشخانىسى، دېھقانچىلىق، چارۋىچى-
لىق، بېلىقچىلىق مىنىستىرلىكى ۋە دۆلەت مىللىي ئىشلار
كومىتېتى ئورتاق مەسئۇل بولىدۇ، يېغىندا چارۋىچىلىق رايون-
لىرى خىزمىتىدىكى ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشقا ئائىت مەسىلىلەر
نۇقتىلىق ھەل قىلىنىدۇ. ھەر دەرىجىلىك مىللىي ئىشلار كو-
مىتېتلىرىنىڭ بۇ جەھەتتىكى مەسئۇلىيىتى زور، يولداشلارنىڭ
قايتىپ بارغاندىن كېيىن، تەييارلىق خىزمەتلىرىگە پائال قاتنا-
شىپ، چارۋىچىلىق رايونلىرى خىزمەت يېغىنىنىڭ ياخشى ئې-
چىلىشى ئۈچۈن تۆھپە قوشۇشنى سورايمەن.

(2) «مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە قانۇنى»نىڭ
ئىزچىللاشتۇرۇلۇشى ۋە ئەمەلىيلەشتۇرۇلۇشىنى پائال ئىلگىرى
سۈرۈش. بىز مەركىزىي كومىتېت بىرلىك سەپ بۆلۈمى ۋە
مەملىكەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى مىللەتلەر كومىتېتى بىلەن بىر-
لىكتە، مۇئاۋىن كومىتېت باشلىقى پېڭ چۈك، ئاپپي ئاۋاڭجىنـ-
مېيلارنىڭ رياسەتچىلىكىدە، ئالاقىدار مىنىستىرلىك ۋە كومـ-
ىتېتلارنىڭ «مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە قانۇنى»نى
ئىزچىللاشتۇرۇش توغرىسىدىكى دوكلاتلىرىنى ئاڭلىدۇق، بىز
يەنە ھەرقايسى ئۆلكە ۋە رايونلارغا «مىللىي تېررىتورىيىلىك
ئاپتونومىيە قانۇنى»نىڭ يولغا قويۇلۇش ئەھۋالىنى تەكشۈرۈش
ئۈچۈن بىرلەشمە تەكشۈرۈش گۇرۇپپىلىرىنى ئەۋەتمەكچى. جاي-
لاردىكى مىللىي ئىشلار كومىتېتلىرىنىڭ بۇ خىزمەتنى ئالاقىدار
تارماقلار بىلەن بىرلىكتە زور كۈچ بىلەن ئوبدان تۈتۈشىنى

ئۈمىد قىلىمىز.

(3) كېيىنكى يېرىم يىلدا، چېگرا رايونلاردىكى ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ تەرەققىيات ئەھۋالىنى تەكشۈرۈپ تەتقىق قىلىشقا بەزى تەكشۈرۈش گۇرۇپپىلىرىنى ئەۋەتمەكچىمىز، بۇندىن كېيىن بۇ رايونلارنى قانداق قىلغاندا نامراتلىقتىن قۇتۇلدۇرۇپ بېيىتىشقا ۋە راۋاجلاندۇرۇشقا بولىدىغانلىقى ھەققىدە بىرقەدەر سىستېمىلىق تەتقىقات ئېلىپ بېرىپ، ئاندىن چارە-تەدبىر قوللىنىپ، ئۇلارنىڭ راۋاجلىنىشىغا ياردەم بېرەمىز.

(4) توغرا لىنىيىلىك ئىقتىسادىي ئالاقىنى ۋە سىستېمىلار بويىچە ياردەم بېرىش خىزمىتىنى داۋاملىق ياخشى ئېلىپ بېرىش.

(5) نامراتلارنى يۆلەش خىزمىتىنى ئوبدان ئىشلەش.

(6) ھەر مىللەت كادىرلىرى ۋە ئاممىسىنىڭ مىللىي تىل-يېزىق خىزمىتىنى كۈچەيتىش ھەققىدىكى ساداسى ناھايىتى كۆچلۈك. بۇ ھەقتە ئەتراپلىق تەكشۈرۈپ تەتقىق قىلىش ئاساسىدا پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى بىلەن گوۋۇيۈەنگە دوكلات سۇنماقچىمىز. بۇ قېتىمقى يىغىندا بىر ماتېرىيال بېسىپ تارقىتىلدى، كۆپچىلىكنىڭ ئەستايىدىل مۇھاكىمە قىلىپ، پىكىر بېرىشىنى سورايمەن.

(7) مەركىزىي كومىتېتنىڭ 13-نومۇرلۇق ھۆججىتىدىكى تەستىقلا بىنائەن، كېلەر يىلى باھار بايرىمىنىڭ ئالدى ياكى كەينىدە مەملىكەتلىك مىللىي ئىتتىپاقلىق بويىچە تەقدىرلەش يىغىنى ئېچىپ، مىللىي ئىتتىپاقلىق، ۋەتەننى قوغداش، ئىقتىسادنى

تىسادىي قۇرۇلۇش جەھەتتە ۋە ماتارىپ، مەدەنىيەت، پەن-تېخ-
نىكا، سەھىيە قاتارلىق قۇرۇلۇشلار داۋامىدا كۆزگە كۆرۈنەر-
لىك نەتىجە قازانغان ئىلغار كوللېكتىپ ۋە ئىلغار شەخسلەرنى
تەقدىرلىمەكچىمىز. ئۆتكەن بىرنەچچە يىل ئىچىدە، كۆپ ساندە-
كى ئۆلكە، ئاپتونوم رايون، مەركەزگە بىۋاستە قاراشلىق شە-
ھەرلەر تەقدىرلەش يىغىنلىرىنى ئېچىپ، ئوبدان ئۇنۇم ھاسىل
قىلدى. ئەمدى مۇشۇ ئاساستا، تېخىمۇ تولۇق تەييارلىق كۆ-
رۈپ، بۇ كاتتا يىغىننى ئوبدان ئېچىشىمىز لازىم.

مەركىزىي كومىتېتنىڭ 13-نومۇرلۇق ھۆججىتى تارقىتىل-
دى، مىللىي خىزمەتنىڭ چوڭ-چوڭ ۋاقىتلىرى بەلگىلەندى،
ئەمدى گەپ بىزنىڭ ئىزچىللاشتۇرۇشىمىز ۋە ئەملىيلەشتۈرۈ-
شىمىزدە قالدى. ھەر دەرىجىلىك مىللىي ئىشلار كومىتېتلىرى-
نىڭ ئالاقىدار تارماقلار بىلەن ئۆزلۈكىدىن ئالاقە باغلاپ، يې-
قىندىن ھەمكارلىشىپ، ھۆججەتنى يەتكۈزۈش، ئىزچىللاشتۇ-
رۇش ئىشىنى چىڭ تۇتۇپ، ئوبدان ئىشلەپ، مىللىي خىزمەتنى
تېخىمۇ ياخشى ئىشلەشتىن ئىبارەت ئەملىي ھەرىكىتىمىز بىلەن
پارتىيىمىزنىڭ 13-قۇرۇلتىيىنىڭ ئېچىلىشىنى كۈتۈۋالايلى!

يېڭى دەۋردىكى مىللىي خىزمەتنى تىرىشىپ ياخشى ئىشلەيلى*

(1987-يىل 5-ئاينىڭ 28-كۈنى)

پارتىيە 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتىنىڭ 3-ئومۇمىي يىغىنىدىن بۇيان، دۆلىتىمىزنىڭ مىللىي خىزمىتىدە زور مۇ-ۋەپپەقىيەتلەر قولغا كەلدى. يېڭى دەۋردە تەرەققىي قىلىپ ۋە ئۆزگىرىپ بېرىۋاتقان ئوبيېكتىپ ۋەزىيەتكە ئاساسەن، يېڭى ئەھۋال ۋە يېڭى مەسىلىلەرنى كۆزدە تۇتۇپ، مىللىي خىزمەتنى تىرىشىپ ياخشى ئىشلىشىمىز لازىم.

مىللىي خىزمەتنىڭ ۋەزىپىتى ناھايىتى ياخشى

ۋەزىيەتكە توغرا باھا بېرىش، خىزمەتنى ياخشى ئىشلەشنىڭ ئالدىنقى شەرتى. دۆلىتىمىزنىڭ مىللىي خىزمىتى پارتىيە 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتىنىڭ 3-ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن، يېڭى بىر تارىخىي دەۋرگە قەدەم قويۇپ، ئەتراپلىق ۋە تېز ئەسلىگە كېلىش بىلەنلا قالماستىن، نەزەرىيە جەھەتتىمۇ

---

* بۇ ماقالە 1987-يىل 5-ئاينىڭ 28-كۈنى «خەلق گېزىتى»دە ئېلان قىلىنغان.

يېڭى تەرەققىياتقا ئېرىشتى. مەسىلەن، ئىشلەپچىقىرىش ۋاسىتىلىرىگە بولغان مۇلۇكچىلىكنى سوتسىيالىستىك ئۆزگەرتىش ئەمەلگە ئاشۇرۇلغاندىن كېيىن، دۆلىتىمىزدىكى مىللىي مۇناسىۋەتنىڭ ئاساسىدىن ھەر مىللەت ئەمگەكچى خەلقى ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەت بولىدىغانلىقى ھەققىدىكى نەزەرىيە دۆلىتىمىزدىكى مىللىي مۇناسىۋەتنىڭ ھازىرقى باسقۇچتىكى خاراكتېرىنى ئايدىڭلاشتۇرۇپ، مىللىي مۇناسىۋەت مەسىلىسىگە توغرا مۇئامىلە قىلىش ۋە ئۇنى توغرا ھەل قىلىشقا نەزەرىيىۋى ئاساس سېلىپ بەردى. پارتىيە 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 6-ئومۇمىي يىغىنىنىڭ قارارىدا مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيىنى توغرىسىدا: «مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيىنى يولغا قويۇشتا چەك تۇرۇپ، مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيىگە ئائىت قانۇنچىلىق قۇرۇلۇشىنى كۈچەيتىش، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ پارتىيە ۋە دۆلەتنىڭ سىياسەتلىرىنى ئۆزجايىنىڭ ئەمەلىي ئەھۋالىغا قاراپ ئىجرا قىلىشتىكى ئۆزىگە ئۆزى خوجا بولۇش ھوقۇقىنى كاپالەتلەندۈرۈش لازىم» دەپ كۆرسىتىلدى. بۇ بىزنى مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيىنىڭ نىزام ۋە سىياسەتلىرىنى يەنمۇ ئىلگىرىلىگەن ھالدا مۇكەممەللەشتۈرۈشكە ۋە يولغا قويۇشقا يېتەكلىدى. 1984-يىلى دۆلىتىمىزنىڭ تۇنجى «مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە قانۇنى»نىڭ بارلىققا كەلگەنلىكى مۇشۇ دەۋردىكى ئەڭ مۇھىم مۇۋەپپەقىيەتتۇر. يەنە مەسىلەن، مەنۇى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشى جەھەتتە، مەركەزنىڭ تۆت ئاساسىي پرىنسىپتا چەك تۇرۇش، چېگرا رايوندىكى ئاز سانلىق مىللەتلەر خىزمىتىنى كۈچەيتىش،

ۋەتەننىڭ بىرلىكىنى مۇستەھكەملەش، مىللىي مۇناسىۋەتنى ئۇزلۇكسىز تەڭشەش ۋە ياخشىلاش، مىللىي ئىتتىپاقلىقنى كۈچەيتىش توغرىسىدا بىر يۈرۈش فاكتىن ۋە سىياسەتلىرى بار. ئىقتىساد ۋە مەدەنىيەت قۇرۇلۇشى جەھەتتە، مەركەزنىڭ ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدا سىياسەتنى كەڭ قويۇۋېتىش، بەزى نامرات رايونلاردا باجنى ئۇزاق مۇددەت كېمەيتىپ ئېلىش ياكى كەچۈرۈم قىلىش ھەققىدىكى بەلگىلىمىلىرى، بىرقەدەر تەرەققىي قىلغان رايونلارنى ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىغا سىستېمىلار بويىچە ياردەم بېرىشكە ئۇيۇشتۇرۇش ۋە توغرا لىنىيىلىك ئىقتىسادىي ئالاقىنى كۈچەيتىش توغرىسىدىكى سىياسىتى، دۆلەتنىڭ زور كۈچ بىلەن ياردەم بېرىشى ئاستىدا، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئۆز كۈچىگە تايىنىپ ئىش كۆرۈشىنى ئاساس قىلىپ، ئۆزلىرىنىڭ ھاياتىي كۈچىنى ۋە ئۆزىنى ئۆزى تەرەققىي قىلدۇرۇش ئىقتىدارىنى تولۇق جارى قىلدۇرۇش، بايلىق جەھەتتىكى ئۈستۈنلۈكىنى جارى قىلدۇرۇش توغرىسىدىكى سىياسىتى، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىسلاھاتنى قەتئىي داۋاملاشتۇرۇپ، ئۆز ئەھلىيىتىگە بىرلەشتۇرۇپ، ھەر خىل شەكىلدىكى ئىشلەپچىقىرىش مەسئۇلىيىەت تۈزۈمىنى يولغا قويۇش توغرىسىدىكى سىياسىتى، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىشكىنى دۆلەت ئىچى ۋە سىرتىغا ئېچىۋېتىپ، مەبلەغ، تېخنىكا، ئىختىساسلىق خادىم ۋە تەجرىبىلەرنى قوبۇل قىلىپ، ئۆز تەرەققىياتىنى ئىلگىرى سۈرۈشى توغرىسىدىكى سىياسىتى ۋە باشقىلار بار. بۇ بىرقاتار توغرا نەزەرىيە ۋە فاكتىن-سىياسەتلەر ھەر مىللەت خەلقىنىڭ سوتسىيالىزم قۇرۇش ئاكتىپلىقىنى

قىنى زور دەرىجىدە قوزغىدى. 6-بەش يىللىق پىلان مەزگىلىدە، مەملىكەت بويىچە مىللىي ئاپتونومىيىلىك جايلارنىڭ سانائەت، يېزا ئىگىلىك ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى يىلىغا ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 9.7% ئۆستى. شەھەر-يېزا ئاھالىسىنىڭ ئەمەلىي ئىستېمال سەۋىيىسى يىلىغا 5%-8% ئۆسۈپ، خەلقنىڭ تۇرمۇشى كۆرۈنەرلىك دەرىجىدە ياخشىلاندى، مىللىي مائارىپ، پەن، مەدەنىيەت، ساقلىقنى ساقلاش قاتارلىق ئىشلار بىرقەدەر تېز راۋاجلاندى. پۈتۈن مەملىكىتىمىزدىكى ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدا سىياسىي ۋەزىيەت تىنچ بولۇۋاتقان، مىللەتلەر ئىتتىپاقلاشقان، ھەر خىل ئىشلار جۇش ئۇرۇپ راۋاجلىنىۋاتقان گۈللىنىش مەنزىرىسى بارلىققا كەلدى. مىللىي خىزمەت ھازىر جۇمھۇرىيىتىمىز قۇرۇلغاندىن بۇيانقى ئەڭ ياخشى پەيتتە تۇرماقتا.

مىللىي مەسىلە ئىنتايىن مۇھىم

مىللىي باراۋەرلىك، مىللىي ئىتتىپاقلىق ۋە مىللەتلەرنىڭ ئورتاق گۈللىنىشى دۆلەتنىڭ تەقدىرىگە مۇناسىۋەتلىك مۇھىم مەسىلە. جۇڭخۇا مىللەتلىرىنىڭ نەچچە مىڭ يىللىق شانلىق تارىخىنى جۇڭگودىكى مىللەتلەر ئورتاق يارىتقان. جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنى ھەر مىللەت خەلقى جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ رەھبەرلىكىدە ئورتاق كۆرەش قىلىپ بەرپا قىلغان. كەلگۈسىدە ۋەتىنىمىزنى گۈللەنگەن، ئاۋات، مەدەنىيەتلىك ۋە قۇدرەتلىك دۆلەت قىلىپ قۇرۇپ، دۇنيا بويىچە ئالدىنقى قاتارغا

ئۆتكۈزۈش 56 مىللەتنىڭ ئىتتىپاقلىشىپ كۈرەش قىلىشىغا باغلىق. مەملىكىتىمىزنىڭ ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدا مول بايلىقلار بار، بۇ بايلىقلارنى تولۇق ئاچقاندىلا، سوتسىيالىستىك قۇرۇلۇشنى ئاندىن ئېلىپ بارغىلى بولىدۇ. مەملىكىتىمىزدە 30 نەچچە مىللەت دۆلەت سىرتىدىكى ئۆزى بىلەن ئوخشاش مىللەت-لەرگە قوشنا ئولتۇراقلاشقان، چېگرىغا جايلاشقان ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ خىزمىتىنى ياخشى ئىشلەش چېگرا مۇدا-پىئەسىنى ۋە ۋەتەننىڭ بىرلىكىنى مۇستەھكەملەشتە ئىنتايىن مۇھىم، مىللىي خىزمەتنى ئوبدان ئىشلەپ، مىللىي مەسىلىنى ئوبدان ھەل قىلىپ، مىللەتلەرنىڭ ئورتاق كۈچىگە تايىنىپ، تۆتىنى زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشىنى بىر نىيەت-بىر مەقسەتتە ئېلىپ بارغاندىلا، ۋەتىنىمىزنىڭ پارلاق ئىستىقبالىغا ئاندىن كاپالەتلىك قىلغىلى بولىدۇ.

يېڭى دەۋردىكى مىللىي خىزمەتنىڭ باش يېتەكچى ئىدىيىسى ۋە تۈپ ۋەزىپىسى

يېڭى دەۋردىكى مىللىي خىزمەتنىڭ باش يېتەكچى ئىدىيە-سى ۋە تۈپ ۋەزىپىسى: تۆت ئاساسىي پرىنسىپتا، ئىسلاھات، ئېچىۋېتىش، جانلاندۇرۇشتىن ئىبارەت ئاساسىي دۆلەت سىيا-ستىدە چىڭ تۇرۇپ، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ۋە ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئەمەلىيىتىگە بىرلەشتۇرۇپ، مىللىي بارا-ۋەرلىكنى، مىللىي ئىتتىپاقلىقنى، مىللەتلەرنىڭ ئالغا بېسە-شىنى، ئۆزئارا ئۆگىنىپ، ئورتاق بېيىشىنى كۆزدە تۇتۇپ،

ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشنى مەركەز قىلىپ، ئاز سانلىق مىللەتلەر-
نىڭ سىياسىي ئىشلىرىنى، ئىقتىسادىنى ۋە مەدەنىيىتىنى ئەتراپ-
لىق راۋاجلاندۇرۇپ، سوتسىيالىستىك يېڭىچە مىللىي مۇناسى-
ۋەتنى ئۇزلۇكسىز مۇستەھكەملەپ، مىللەتلەرنى ئورتاق گۈللەن-
دۈرۈشتىن ئىبارەت. ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدا تۆت ئاسا-
سىي پرىنسىپ تەكىتلەنمىسە، مىللىي ئىتتىپاقلىق زىيانغا ئۇچ-
رايدۇ، تىنچ-ئىتتىپاقلىق ئاساسىدىكى سىياسىي ۋەزىيەت بۇز-
غۇنچىلىققا ئۇچرايدۇ، ئىسلاھات ۋە ئىشىكنى ئېچىۋېتىش ئىشى
تۈپ سىياسىي كاپالەتتىن مەھرۇم بولىدۇ، ھەتتا قىلغىلى بولغا
كېتىپ قالىدۇ. ئىسلاھات، ئىشىكنى ئېچىۋېتىش ۋە جانلاندۇ-
رۇش تەكتىلەنمىسە، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ سوتسى-
يالىستىك قۇرۇلۇشى توختاپ ۋە قاتمالىشىپ قالىدۇ-دە، ئىج-
تىمائىي ئىشلەپچىقىرىش كۈچلىرىنى تولۇق راۋاجلاندۇرۇپ
جۇڭگوچە سوتسىيالىزم قۇرۇش مۇمكىن بولمايدۇ. شۇنىڭ ئۈ-
چۈن، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدىمۇ ھەم تۆت ئاساسىي
پرىنسىپتا چىڭ تۇرۇش، ھەم ئىسلاھات، ئېچىۋېتىش، جانلان-
دۇرۇشتا چىڭ تۇرۇش لازىم. ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدا
تۆت ئاساسىي پرىنسىپتا چىڭ تۇرۇشتا، بۈرژۇئاچە ئەركىنلەش-
تۈرۈشكە قارشى تۇرۇش، مۇھىمى ناھىيە دەرىجىلىكتىن يۇقە-
رى ئىدارىلەردە ھەر مىللەت كادىرلىرى ۋە ئاممىسىغا پارتىيە
رەھبەرلىكى، سوتسىيالىزم يولى، ۋەتەنپەرۋەرلىك، ۋەتەننىڭ
بىرلىكىنى قوغداش ۋە مىللىي ئىتتىپاقلىقنى كۈچەيتىش ھەق-
قىدە ئىجابىي تەربىيە ئېلىپ بېرىش كېرەك.

پارتىيە ۋە دۆلەتنىڭ ھەر خىل فاكتىجىن ۋە سىياسەتلىرىنى

چوقۇم ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ۋە ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئەمەلىيەتكە بىرلەشتۈرۈپ ئىجرا قىلىش كېرەك. پۈتۈن مەملىكەت خاراكتېرلىك چوڭ فاكتورلارنىمۇ، مەلۇم بىر ساھەگە ئالاقىدار فاكتورلارنىمۇ، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرى ئۆزلىرىنىڭ ئەمەلىي ئەھۋالىغا ئاساسەن، ئاقىدىغان، ئۇنۇملۇك كونكرېت تەدبىر ۋە چارىلەرنى قوللىنىپ ئىزچىللاشتۇرۇشى ۋە ئەمەلىيلەشتۈرۈشى لازىم. بىز نەچچە ئون يىلدىن بۇيانقى مىللىي خىزمەتتە ھاسىل قىلغان ئاساسىي تەجرىبە ئەنە شۇ.

مىللىي خىزمەتتە ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشنى مەركەز قىلىپ، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ سىياسىي، ئىقتىسادىي ۋە مەدەنىيەت ئىشلىرىنى ئەتراپلىق راۋاجلاندۇرۇش لازىم. ھازىرقى باسقۇچتا، مەملىكىتىمىزدە جۈملىدىن ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدا ھەل قىلىنىدىغان ئاساسىي زىددىيەت خەلقنىڭ كۈنسېرى ئېشىپ بېرىۋاتقان ماددىي ئېھتىياجى ۋە مەدەنىيەت ئېھتىياجى بىلەن قالاق ئىجتىمائىي ئىشلەپچىقىرىش كۈچلىرى ئوتتۇرىسىدىكى زىددىيەتتىن ئىبارەت. ئىشلەپچىقىرىش كۈچلىرىنى تەرەققىي قىلدۇرۇپ، ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشنىڭ تەرەققىياتىنى قولغا كەلتۈرگەندىلا، مىللىي مائارىپ، مەدەنىيەت، پەن-تېخنىكا، ساقلىقنى ساقلاش قاتارلىق ئىشلارنىڭ تەرەققىياتى ئۈچۈن ماددىي ئاساس يارىتىلىپ، ئاز سانلىق مىللەت خەلقنىڭ ماددىي ۋە مەدەنىي تۇرمۇشىنى ياخشىلىغىلى ۋە ئۆستۈرگىلى بولىدۇ. ئىقتىسادىي خىزمەتنى مەركەز قىلىش بىلەن بىرۋاقىتتا، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتىش، مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە

يىنى يولغا قويۇش، ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنى يېتىشتۈ-
رۈش، مىللەتلەر ھەققىدىكى نەزەرىيە ۋە سىياسەتلەرنى تەتقىق
قىلىش، مىللىي ماتارىپ، مەدەنىيەت، پەن-تېخنىكا، ساقلىق-
نى ساقلاش ئىشلىرىنى راۋاجلاندۇرۇش قاتارلىق جەھەتلەردىكى
خىزمەتلەرنىمۇ ئەتراپلىق ئوبدان ئىشلەش لازىم. بۇ خىزمەتلەر
ئىقتىسادىي خىزمەت بىلەن ئۆزئارا باغلىنىدۇ، بىر-بىرىگە
تۈرتكە بولىدۇ. بۇ خىزمەتلەرنى ياخشى ئىشلىگەندىلا، ئىشلەپ-
چىقىرىشنىڭ راۋاجلىنىشى ئۇچۇن تىنچ مۇھىت يارىتىپ بەرگە-
لى، سوتسىيالىستىك پىلانلىق تاۋار ئىگىلىكىنىڭ تەرەققىياتى-
نى تۆزۈم، ئىدىيە ۋە نەزەرىيە جەھەتتىن كاپالەتكە ئىگە قىلغىلى
ۋە ئالغا سۈرگىلى، ئىقتىسادىي خىزمەت ئۇچۇن تازا ئېھتىياج-
لىق ھەر خىل ئىختىساسلىق خادىملارنى تەييارلاپ، ئەقلىي
مەدەت بەرگىلى بولىدۇ. شۇڭا مىللىي خىزمەتتە ئىككى مەدەنى-
يەت قۇرۇلۇشىنى تەڭ تۇتۇش كېرەك.

سوتسىيالىزم مىللەتلەرنى ئورتاق گۈللەندۈرۈشى لازىم، بۇ
مىللىي باراۋەرلىك پرىنسىپى بىزنىڭ ئالدىمىزغا قويغان ئاسا-
سىي تەلەپ، سوتسىيالىزمنىڭ مىللىي سىياسەت جەھەتتىكى
تۈپ مەيدانى. شۇنداق بولغانلىقى ئۇچۇن، ئالدىن بېيىغان رايون-
لار نامرات رايونلارغا ياردەم بېرىپ ئورتاق بېيىش يولىغا مېڭى-
شى لازىم؛ ئىلغارراق مىللەتلەرنىڭ بىرقەدەر ئارقىدا قالغان
مىللەتلەرگە ياردەم بېرىش مەسئۇلىيىتى بار، مىللەتلەرنى ئور-
تاق راۋاجلاندۇرۇش ۋە ئورتاق گۈللەندۈرۈش— ئىلغار مىللەت
پرولېتارىياتىنىڭ تارىخىي بۇرچى. ھازىر، كۆپ ساندىكى ئاز
سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىقتىسادىي تەرەققىيات سۈرئىتى

پۈتۈن مەملىكەتنىڭ ئوتتۇرىچە تەرەققىيات سەۋىيىسىدىن تۆۋەن، ماۋارىپ ۋە مەدەنىيىتىمۇ بىرقەدەر ئارقىدا، بۇلارنىڭ ھەممىسى بىز ئەھمىيەت بېرىشكە تېگىشلىك مەسىلىلەردۇر. مىللەتلەرنى ئورتاق گۈللەندۈرۈش ئۈچۈن، ئىجتىمائىي ئىشلەپچىقىرىش كۈچلىرىنى تېرىشىپ راۋاجلاندۇرۇپ، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ۋە ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىقتىساد ۋە مەدەنىيەت تەرەققىياتىنى تېزلىتىپ، بۇ رايونلارنىڭ تەرەققىيات سەۋىيىسى بىلەن پۈتۈن مەملىكەتنىڭ ئوتتۇرىچە تەرەققىيات سەۋىيىسى ئوتتۇرىسىدىكى پەرقنى پەيدىنپەي ئازايتىپ، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئىقتىساد ۋە مەدەنىيەت تەرەققىياتىنى پەيدىنپەي ئىلغار مىللەتلەرنىڭ ئىقتىساد ۋە مەدەنىيىتىنىڭ تەرەققىيات سەۋىيىسىگە يېقىنلاشتۇرۇپ ۋە يېتىشتۇرۇپ، مىللەتلەرنىڭ ئەمەلىيەتتىكى باراۋەرلىكىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشىمىز لازىم.

مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە قانۇنىنى ئەستايىدىل ئىزچىللاشتۇرۇش ۋە ئەمەلىيلەشتۈرۈش

«مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە قانۇنى»نى ھەقىقىي تۈردە ئىزچىللاشتۇرۇش ۋە ئەمەلىيلەشتۈرۈش قانۇنچىلىق قۇرۇلۇشىدىكى مۇھىم بىر ۋەزىپە. ئاپتونومىيە قانۇنى دۆلىتىمىزنىڭ تۈپ قانۇنلىرىنىڭ بىرى، بۇ قانۇن يولغا قويۇلغان ئىككى يىلدىن ئارتۇق ئەمەلىيەتتىن قارىغاندا، ئۇنۇمى ياخشى بولدى. ئەمما بەزى جەھەتلەردە ئوبدان ئەمەلىيلەشتۈرۈلگىنى يوق. نۆۋەتتە، مىللىي ئاپتونومىيىلىك جايلارنىڭ ئاپتونومىيە قانۇنىنى

ئىزچىللاشتۇرۇش ۋە ئەمەلىيلەشتۈرۈشتىكى مۇھىم ۋەزىپە-سى— ئۆزلىرىنىڭ ئەمەلىي ئەھۋالىغا ئاساسەن، ئاپتونومىيە نىزامىنى ياكى يەككە نىزاملارنى تۈزۈپ چىقىش. ھازىر، بەزى ئاپتونومىيىلىك جايلار ئاپتونومىيە نىزامىنى ياكى يەككە نىزام-لارنى تۈزۈپ چىقتى، كۆپ ساندىكى ئاپتونومىيىلىك جايلاردا بۇ خىزمەت ئەمدىلا باشلىنىۋاتىدۇ، بۇ خىزمەتنى چىڭ تۇتۇپ ئوبدان ئىشلەش كېرەك. ئاپتونومىيە نىزامىنى ۋە يەككە نىزام-لارنى تۈزۈشتە، ئاپتونومىيە قانۇنىنىڭ روھىنى چوقۇم شۇ مىللەتنىڭ، شۇ رايوننىڭ ئەمەلىي ئەھۋالى بىلەن بىرلەشتۈ-رۈش، كونكرېتلاشتۇرۇش، مۇھىم مەسىلىلەرنى ئوبدان ھەل قىلىش، ئەمەلىي ئۇنۇمگە ئەھمىيەت بېرىش لازىم.

پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى بىلەن گوۋۇيۈەن يېقىندا: «مەركىزىي كومىتېتنىڭ ۋە گوۋۇيۈەننىڭ ھەرقايسى تارماقلە-رى ھەمدە مىللىي ئاپتونومىيىلىك جايلاردا تەسىس قىلىنغان ھەممە تارماقلىرى ۋە كارخانا-كەسىپي ئورۇنلىرى ئاپتونومىيە قانۇنىنى ۋە پارتىيىنىڭ مىللىي سىياسىتىنى ھەقىقىي ئىجرا قىلىشى لازىم» دەپ كۆرسەتتى. ئالاقىدار تارماقلار ۋە ئىدارىلەر ئاپتونومىيە قانۇنىنى ئىجرا قىلىشتا، مۇھىمى مۇنۇ ئىككى جە-ھەتتىكى خىزمەتنى ياخشى ئىشلىشى كېرەك: بىرسى، ئاپتونو-مىيىلىك جايلارنىڭ ئاپتونومىيە ھوقۇقىغا تولۇق ھۆرمەت قە-لىش كېرەك. يەنى ئاپتونومىيە قانۇنىدىكى بەلگىلىمىلەرگە ئا-ساسەن، ئاپتونومىيىلىك جايلارنىڭ ئاز سانلىق مىللەت كادىرلە-رىنى ئىشقا قويۇش ۋە يېتىشتۇرۇش، ئۆز جايلىرىنىڭ ئىقتىسا-دىي قۇرۇلۇشىنى ئورۇنلاشتۇرۇش، ئۆز رايوننىڭ مىللىي ما-

ئارىپ، ئەدەبىيات، سەنئەت، ئاخبارات، نەشرىيات، رادىئو، كىنو، تېلېۋىزىيە قاتارلىق مىللىي مەدەنىيەت ئىشلىرىنى را-ۋاجلاندۇرۇش، ئۇز مىللىتىنىڭ تىل-يېزىقىنى قوللىنىش، ئۇز مىللىتىنىڭ ئۆرپ-ئادەتلىرىنى ساقلاپ قېلىش ياكى ئىسلاھ قىلىش، مىللەتلەرنىڭ دىنىي ئېتىقاد ئەركىنلىكىگە ھۆرمەت قىلىش دېگەنگە ئوخشاش ھوقۇقلىرىغا تولۇق ھۆرمەت قىلىش لازىم. يەنە بىرسى، ئالاقىدار تارماقلار ۋە ئىدارىلەر ئاپتونومىيىلىك جايلارنىڭ ئىقتىسادىي ھوقۇق-مەنپەئىتىگە ئېتىبار بېرىپ، پايدىنى ئۆتۈنۈپ، ھوقۇق بېرىپ، مىللىي ئاپتونومىيىلىك جايلارنىڭ تەرەققىياتىنى قوللىشى ۋە ئىلگىرى سۈرۈشى لازىم. دۆلەتنىڭ مىللىي ئاپتونومىيىلىك جايلاردا قۇرۇلغان ھەر خىل كارخانىلىرى باج ۋە پايدىدىن پىرسەنت ئايرىش، شۇ جايدىكى ئاز سانلىق مىللەتلەردىن ئىشچى-خىزمەتچى ئېلىش، شۇ جايدىكى ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئىقتىساد ۋە مەدەنىيەت ئىشلىرىنى راۋاجلاندۇرۇشىغا يارىدەم بېرىش قاتارلىق جەھەتلەر-دە كونكرېت چارىلەرنى تۈزۈشى، ئاپتونومىيىلىك جايلارنىڭ ۋە ئاز سانلىق مىللەت خەلقىنىڭ مەنپەئىتىگە تولۇق ئېتىبار بېرە-شى لازىم. ئىقتىسادىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتى داۋامىدا، تۆۋەنگە چۈشۈرۈشكە بولىدىغانلىكى كارخانىلارنى مىللىي ئاپتونومىيە-لىك جايلارنىڭ باشقۇرۇشىغا چۈشۈرۈپ بېرىش كېرەك.

«مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە قانۇنى»نى يولغا قو-يۇشنىڭ ئاچقۇچى ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنى يېتىشتۈرۈش-تە. ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنىڭ سانىنى، كادىرلارنى «تۆت ئۆلچەمگە لايىقلاشتۇرۇش»تا چىڭ تۇرۇش شەرتى ئاستە-

دا، پەيدىنپەي ئۇلارنىڭ ئاھالە نىسبىتى بىلەن ئاساسەن باراۋەر قىلىش لازىم. بەزى جايلاردا، ئاھالە نىسبىتىدە ئۆزگىرىش بولغانلىقى تۈپەيلىدىن، ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنىڭ نىسبىتى ئاھالە نىسبىتىدىن يۇقىرى بولۇپ قالغان بولسا، ئۇنى تۆۋەنلىتىپ يۇرمەسلىك لازىم. ھەر خىل مىللەتلەر ئىنستىتۇتلىرىنى جۇملىدىن ھەر خىل شەكىلدىكى كۇرسلارنى داۋاملىق ياخشى باشقۇرۇپ، ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنى تەربىيىلەش خىزمىتىنى ياخشى ئىشلەش كېرەك. ھازىر بار ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنىڭ رولىنى تولۇق جارى قىلىش، ئۇلارغا ئىشىنىش، ئۇلارنى دادىل ئىشلىتىش، كونكرېت تەدبىرلەرنى قوللىنىپ، ئۇلارنىڭ ئىدىيە-ئەخلاق ۋە پەن-مەدەنىيەت ساپاسىنى ئۆستۈرۈشىگە قىزغىن ياردەم بېرىش كېرەك. ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرى ماركسىزم-لېنىنىزملىق نەزەرىيە سەۋىيەسىنى ۋە پەن-مەدەنىيەت سەۋىيەسىنى تېرىشىپ ئۆستۈرۈش، ئاممىا بىلەن بولۇپمۇ ئۆز مىللىتىنىڭ ئاممىسى بىلەن زىچ ئالاقە باغلىشى، ھەر مىللەت خەلقى ئۈچۈن جان-دىل بىلەن خىزمەت قىلىشى لازىم. خەنزۇ كادىرلار بىلەن ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرى بىر-بىرىگە ئىشىنىشى، بىر-بىرىنى ھۆرمەت قىلىشى، ئۆزئارا ئۆگىنىشى، بىر-بىرىنى قوللىشى، بىر ياقىدىن باش چىقىرىپ، خىزمەتنى ياخشى ئىشلىشى لازىم. كادىرلارنىڭ مەنبەسىنى كېڭەيتىپ، يېزىلاردىن مەلۇم مەدەنىيەت سەۋىيىسىگە ئىگە زىيالىي ياشلارنى تەكلىپ قىلىپ، ئاساسىي قاتلامدىكى ئاز سانلىق مىللەت كادىرلار قوشۇنىنى تولۇقلاشقا يول قويۇش كېرەك.

مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە خىزمىتىنى ياخشى ئىشلەش بىلەن بىرۋاقىتتا، تارقاق ۋە ئارىلاش ئولتۇراقلاشقان ئاز سانلىق مىللەتلەر خىزمىتىنىمۇ ئەستايىدىل ياخشى ئىشلەش كېرەك.

مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتىش

مىللەتلەرنىڭ بۈيۈك ئىتتىپاقلىقىنى ئۈزلۈكسىز مۇستەھكەملەش ۋە كۈچەيتىش— تۆتنى زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشىنى ۋۇجۇدقا كەلتۈرۈشنىڭ كاپالىتى، مەنبەئىيەت قۇرۇلۇشىنىڭ مۇھىم مەزمۇنى؛ قۇدرەتلىك سوتسىيالىستىك دۆلەت قۇرۇشتىن ئىبارەت ئورتاق غايە مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتىشنىڭ ئاساسى. مىللەتلەرنىڭ مۇناسىۋىتى ياخشى بولسا، مىللەتلەر ئىتتىپاقلاشسا، تىنچ-ئىتتىپاقلىق ئاساسىدىكى سىياسىي ۋەزىيەتنى قوغداپ ۋە مۇستەھكەملەپ، ئىقتىسادىي تۈزۈلمە ۋە سىياسىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتىنى، سوتسىيالىستىك زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشىنى ئۇڭۇشلۇق ئېلىپ بارغىلى بولىدۇ. مىللىي ئىتتىپاقلىقنى ياخشىلاشتا ئورتاق غايىنى ئاساس قىلىش كېرەك. مىللەتلەرنى مۇشۇ ئەسىرنىڭ ئاخىرىدا هاللىق سەۋىيىگە يەتكۈزۈش، كېيىنكى ئەسىرگە بارغاندا، مەملىكىتىمىزنى سوتسىيالىستىك زامانىۋى مەملىكەت قىلىپ قۇرۇپ چىقىش، كەلگۈسىدە كوممۇنىزمغا قاراپ مېڭىش مىللەتلەرنىڭ ئورتاق غايىسى دېمەكتۇر. بۇ غايە بىز 56 مىللەتنى ئىتتىپاقلاشتۇرۇپ، قولغا قول تۇتۇشۇپ،

ئورتاق ئالغا چامداش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلىدۇ.

هازىر، مەملىكىتىمىزدىكى مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنىڭ ئۇ-مۇمىي ۋەزىيىتى ياخشى. لېكىن ئەنسىزلىك ئامىللىرى ۋە مىل-لىي ئىتتىپاقلىققا پايدىسىز ئامىللارمۇ ساقلانماقتا. كەڭ كادىر-لار بىلەن ئاممىغا تۆت ئاساسىي پرىنسىپتا چىڭ تۇرۇش، ماركـ-سىزم-لېنىنىزملىق مىللەت قارىشى، مىللىي سىياسەت ۋە مىل-لىي ئىتتىپاقلىق توغرىسىدا، سوتسىيالىستىك ۋەتىنىمىزنى قىزغىن سۆيۈش، ۋەتەنىنىڭ بىرلىكىنى قوغداش توغرىسىدا ئـ-ئىم ۋە چوڭقۇر تەربىيە ئېلىپ بېرىشىمىز، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ياخشى ۋەزىيىتىنى تېخىمۇ راۋاجلاندۇرۇپ، ھەر مىللەت خەلقىنى ئىتتىپاقلاشتۇرۇپ، ئۇلۇغ ۋەتىنىمىزنى يۈك-سەك مەدەنىيەتكە، يۈكسەك دېموكراتىيىگە ئىگە قۇدرەتلىك سوتسىيالىستىك زامانىۋى دۆلەت قىلىپ قۇرۇپ چىقىش ئۈچۈن بىر نىيەت-بىر مەقسەتتە كۈرەش قىلىشىمىز لازىم.

مەدەنىيەتلىك، باي، يېڭى چارۋىچىلىق رايونلىرىنى قۇرۇپ، مىللەتلەرنىڭ ئورتاق تەرەققىي قىلىشى ۋە گۈللىنىشىنى ئىلگىرى سۈرەيلى*

(1987-يىل 6-ئاينىڭ 6-كۈنى)

پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى ۋە گوۋۈيۈەننىڭ سەممىي غەمخورلۇقى ئاستىدا، چارۋىچىلىق رايونلىرىدىكى ھەر مىللەت خەلقى ئۆزاقتىن بۇيان ئارزۇ قىلىپ كەلگەن مەملىكەتلىك چارۋىچىلىق رايونلىرى خىزمىتى يىغىنى ئېچىلدى، بۇ بىر مۇھىم يىغىن، بۇ يىغىن چارۋىچىلىق رايونلىرىنىڭ چارۋىچىلىق ئىگىلىكىنى راۋاجلاندۇرۇپ، چارۋىچىلىق رايونلىرىنىڭ ئىككى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىنى ئىلگىرى سۈرۈشتە ئىجابىي رول ئويناي-دۇ. مەن دۆلەت مىللىي ئىشلار كومىتېتىغا ۋەكالىتەن، يىغىنغا قاتناشقان بارلىق يولداشلارنى قىزغىن قارشى ئالىمەن.

---

* بۇ— يولداش ئىسمايىل ئەھمەدنىڭ مەملىكەتلىك چارۋىچىلىق رايونلىرى خىزمىتى يىغىنىدا سۆزلىگەن يازما سۆزى.

يولداش تيەن جيۇن گوۋۇيۇەنگە ۋەكالىتەن چارۋچىلىق رايونلىرىنىڭ خىزمىتى ۋە چارۋچىلىق رايونلىرىنىڭ چارۋچىلىقىنى راۋاجلاندۇرۇش مەسىلىسى ھەققىدە مۇھىم سۆز قىلدى، مەن ئۇنىڭغا تامامەن قوشۇلىمەن. دۆلىتىمىزدىكى چارۋچىلىق رايونلىرى ئاساسەن ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدۇر، چارۋچىلىق رايونلىرىنىڭ خىزمىتى بىلەن مىللىي خىزمەت ئىنتايىن زىچ مۇناسىۋەتلىك. تۆۋەندە، مەن يولداشلارنىڭ پايدىلىنىشى ئۈچۈن، چارۋچىلىق رايونلىرىنىڭ خىزمىتى ئۈستىدە مىللىي خىزمەتكە بىرلەشتۈرۈپ توختالماقچىمەن.

1

ھازىر، مەملىكىتىمىزدىكى مىللىي خىزمەتنىڭ ۋەزىپىتى ناھايىتى ياخشى، بۇ جۈملىدىن قۇرۇلغاندىن بۇيانقى ئەڭ ياخشى مەزگىللەرنىڭ بىرى. پارتىيىمىزنىڭ 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3-ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن، 3-ئومۇمىي يىغىنىدىن بۇيانقى لۇشىەن، فاڭجېن، سىياسەتلەر ئەستايىدىل ئىجرا قىلىنغانلىقى ئۈچۈن، مەملىكىتىمىزدىكى مىللىي خىزمەتتە زور مۇۋەپپەقىيەتلەر قولغا كەلدى، مەملىكەت بويىچە ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدا تىنچ-ئىتتىپاقلىق ئورناپ، ھەر خىل ئىشلار جۇش ئۇرۇپ راۋاجلىنىپ، گۈللەپ ياشناش مەنزىرىسى بارلىققا كەلدى. دۆلىتىمىزدىكى چارۋچىلىق رايونلىرىنىڭ ۋەزىيىتىمۇ ياخشى، بۇ رايونلاردا ئىشلەپچىقىرىش راۋاجلىنىپ، چارۋچىلارنىڭ تۇرمۇشى ياخشىلاندى، ھەر مىللەت خەل-

قى ئىتتىپاقلىشىپ، ئۆزئارا ھەمكارلىشىپ، دوستانە، خۇ-شال-خۇرام ياشىماقتا. ئەمما، چارۋىچىلىق رايونلىرىدا ئىجتى-مائىي ئىشلەپچىقىرىش كۈچلىرىنىڭ سەۋىيىسى يەنىلا بىرقەدەر تۆۋەن بولۇپ، كۆز ئالدىمىزدا مۇزاكىرە قىلىپ جىددىي ھەل قىلىشقا تېگىشلىك بەزى مەسىلىلەر ساقلانماقتا. ئومۇمەن ئېيتى-قاندا، جۇمھۇرىيىتىمىز قۇرۇلغاندىن بۇيان، چارۋىچىلىق رايون-لىرىنىڭ خىزمىتىدە زور نەتىجىلەر قولغا كەلدى، چارۋىچىلىق رايونلىرىنىڭ قىياپىتىدە زور ئۆزگىرىش يۈز بەردى، لېكىن سەۋەبلىك ۋە ئەگرى-توقايلىقلارمۇ كۆرۈلدى. ئۆتمۈشنى ئەس-لەپ ئۆتۈش بۇنىڭدىن كېيىنكى خىزمەتلەرنى ياخشى ئىشلەش ئۈچۈن پايدىلىق.

1953-يىلى مەركىزىي مىللىي ئىشلار كومىتېتى 3-سانلىق ئەزالار (كېڭەيتىلگەن) يىغىنىنىڭ مەمۇرىي ئىشلار كېڭىشى مۇ-زاكىرە قىلىپ ماقۇللىغان ۋە ئېلان قىلغان «ئىچكى موڭغۇل ئاپتونوم رايونى ۋە سۇيىۋەن، چىڭخەي، شىنجاڭ قاتارلىق جايلا-ردىكى بىرقانچە چارۋىچىلىق رايونلىرىنىڭ چارۋىچىلىق ئىشلەپ-چىقىرىشى توغرىسىدىكى ئاساسىي خۇلاسىسى» دە، «ئېھتىياتـ-چانلىق ۋە پۇختا قەدەم بىلەن ئىلگىرىلەش»، «چارۋىچىلىق ئىشلەپچىقىرىشىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش ۋە راۋاجلاندۇرۇش» فاكتىجىنى تۈزۈلگەنىدى؛ ئىجتىمائىي ئىسلاھاتتا، «كۆرەش قىل-ماسلىق، بۆلمەسلىك، سىنىپ ئايرىماسلىق»، «پادىچىلارغىم-ـۇ، چارۋىچىلارغىمـۇ مەنسەپەت يەتكۈزۈش»، دېموكراتىك ئىسلاھاتنى تىنچ يول بىلەن ئېلىپ بېرىش، چارۋىدارلار ئىگىلى-كىنى سېتىۋېلىش سىياسىتى يولغا قويۇلدى ۋە باشقىلار. بۇ

توغرا فاڭجېن ۋە سىياسەتلەرنىڭ يېتەكچىلىكىدە چارۋىچىلىق رايونلىرىنىڭ خىزمىتىدە زور غەلىبە قولغا كەلتۈرۈلدى. 1957-يىلى، چارۋىچىلىق رايونلىرىدا چارۋا مالىنىڭ تۈياق سانى 50 مىليون 858 مىڭغا يېتىپ، 1949-يىلىدىكى 29 مىليون 165 مىڭ تۈياقتىن 74.4% كۆپەيدى. سەككىز يىلدا ئوتتۇرا ھېسابىن يىلىغا 7.2% تىن كۆپىيىپ باردى، چارۋىچىلارنىڭ تۇرمۇشى كۆرۈنەرلىك ياخشىلاندى ۋە يۇقىرى كۆتۈرۈلدى. 1957-يىلى مەركەز چارۋىچىلىق رايونلىرىنىڭ چارۋىچىلىق ئىشلەپچىقىرىشى بويىچە سۆھبەت يىغىنى ئاچتى، يولداش جۇ دې شەخسەن ئۆزى يىغىنغا كېلىپ سۆز قىلىپ، چارۋىچىلىقنى خەلق ئىگىلىكىنىڭ مۇھىم تەركىبىي قىسمى، دەپ كۆرسەتتى، پۈتۈن پارتىيىنى ھەرىكەتكە كېلىپ، چارۋىچىلىقنى راۋاجلاندۇرۇشقا چاقىردى. مەركەز يېزا ئىگىلىك مىنىستىرلىكىنىڭ «چارۋىچىلىق ئىشلەپچىقىرىشىنى راۋاجلاندۇرۇش توغرىسىدىكى يوليورۇقى» نى ۋە مەركىزىي مىللىي ئىشلار كومىتېتىنىڭ «چارۋىچىلىقنى سوتسىيالىستىك ئۆزگەرتىش توغرىسىدىكى يوليورۇقى» نى تەستىقلاپ تارقىتىپ، چارۋىچىلىق رايونلىرىدا سوتسىيالىستىك ئۆزگەرتىش ئېلىپ بېرىشقا ۋە ئىشلەپچىقىرىشنى راۋاجلاندۇرۇشقا دائىر بىر قاتار فاڭجېن، سىياسەتلەرنى يەنمۇ ئىلگىرىلەپ مۇكەممەللەشتۈردى. بىراق، 1957-يىلىنىڭ ئاخىرىدىن باشلاپ، مىللىي خىزمەت ۋە چارۋىچىلىق رايونلىرى خىزمىتىنىڭ يېتەكچى ئىدىيىسىدە «سول» چىللىق خاتالىقى يۈز بەردى، مۇلۇكچىلىك جەھەتتە «بىرىنچىدىن چوڭ، ئىككىنچىدىن ئومۇمىي» دېگەنلەر يولغا قويۇلدى،

سىياسىي جەھەتتە «سىنىپىي كۈرەش تۈتقا» قىلىنىپ، سىنە-
پىي تەركىب قايتا ئايرىلدى؛ ئىقتىسادىي جەھەتتە «ئاشلىق
تۈتقا» قىلىنىپ، ئوتلاقلاردا قالايمىقان بوزىەر ئۆزلەشتۈرۈلدى
ۋە باشقىلار، نەتىجىدە چارۋىچىلىق ئىشلەپچىقىرىشى ناھايىتى
زور زىيانغا ئۇچرىدى. مەملىكەت بويىچە چارۋىچىلىق رايونلىرى-
دىكى چارۋا مالىلارنىڭ كۆپىيىش نىسبىتى بەش يىللىق پىلان
مەزگىلىدىكى 7%تىن تۆۋەنلەپ 2.6%كە چۈشۈپ قالدى.
1963 -يىلى، پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى مەركىزىي مىللىي
ئىشلار كومىتېتى پارتكۇرۇپپىسىنىڭ «ئاز سانلىق مىللەت چار-
ۋىچىلىق رايونلىرىنىڭ خىزمىتى ۋە چارۋىچىلىق رايونلىرىدىكى
خەلق گۇڭشىلىرىگە ئائىت بەزى سىياسەتلەر توغرىسىدىكى بەل-
گىلىمە (لايىھە) ھەققىدىكى دوكلاتى» (قىسقارتىلىپ «چارۋىچە-
لىق رايونلىرىغا ئائىت 40 ماددا» دەپ ئاتىلىدۇ) نى تەستىقلاپ
تارقاتتى، پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى بىلەن گوۋۇيۈەن يەنە
مەملىكەتلىك چارۋىچىلىق رايونلىرى خىزمەت يىغىنىنى چاقە-
رىپ، نۆۋەتلىق ھالدا «سول» چىللىق خاتالىقىنى تۈزەتتى،
ئىشلەپچىقىرىش مۇناسىۋەتلىرىنى تەڭشىدى، «چارۋىچىلىقنى
ئاساس قىلىش» تا چىڭ تۇرۇش، بوزىەر ئۆزلەشتۈرۈشنى قاتتىق
مەنئى قىلىش دېگەنگە ئوخشاش مۇھىم قارارلارنى چىقىرىپ؛
چارۋىچىلىق ئىگىلىكىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش ۋە راۋاجلاندۇ-
رۇشقا كۈچلۈك تۈرتكە بولدى. 1965-يىلىغا كەلگەندە، چارۋا
مالىلارنىڭ تۈياق سانى 73 مىليون 940 مىڭغا يېتىپ، 1957-
يىلىدىكىدىن 45.39% كۆپەيدى. 1958-يىلىدىن1965- يىلغىچە
بولغان سەككىز يىلدا، ئوتتۇرا ھېساب بىلەن يىلىغا 4.8%تىن

ئېشىپ باردى. «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» دا، چارۋىچىلىق رايونلىرىنىڭ خىزمىتى ئېغىر بۇزغۇنچىلىققا ئۇچرىدى، ئون يىل ئىچىدە، چارۋا مالىلارنىڭ سانى بەش يىلغىچە ئازىيىپ باردى. 1975-يىلى، يولداش دېڭ شياۋپىڭ مەركەزنىڭ خىزمەتىگە رىياسەتچىلىك قىلىۋاتقان مەزگىلدە، مەملىكەتلىك چارۋىچىلىق خىزمىتى سۆھبەت يىغىنىنى چاقىردى، گوۋۇيۈەن «مەملىكەتلىك چارۋىچىلىق رايونلىرى چارۋىچىلىق سۆھبەت يىغىنىنىڭ خاتىرىسى» (گوۋۇيۈەن تارقاتقان [1975] 152-نومۇرلۇق ھۆججەت) نى تەستىقلاپ تارقىتىپ، «چارۋىچىلىقنى ئاساس قىلىش» فاكىچىنىنى ۋە «بوزيەر ئۆزلەشتۈرۈشنى مەنئى قىلىپ، چارۋىچىلىق مەيدانلىرىنى قوغداش»، چارۋىچىلىق ئىشلەپچىقىرىشىنى راۋاجلاندۇرۇش قاتارلىق سىياسەت، بەلگىلىمىلەرنى تەكىتلىدى. لېكىن، «تۆت كىشىلىك گۇرۇھ» نىڭ بۇزغۇنچىلىقى تۈپەيلىدىن، بۇ توغرا قارارلار يولغا قويۇلماقتا يوق، تەنقىد قىلىندى، چارۋىچىلىق رايونلىرىنىڭ خىزمىتى يەنە بىر قېتىم ئېغىر زىيانغا ئۇچرىدى. 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتنىڭ 3-ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن، پۈتۈن مەملىكەت ۋەزىيىتىنىڭ تۈپتىن ئۆزگىرىشىگە ئەگىشىپ، چارۋىچىلىق رايونلىرىنىڭ خىزمىتى يېڭى تارىخىي مەزگىلگە قەدەم قويدى، ئىلگىرى ئۇنۇم بەرگەن تۈرلۈك فاكىچىن، سىياسەتلەر يېڭىباشتىن ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى، ئىقتىسادىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتى ئېلىپ بېرىلىپ، ئائىلىلەر بويىچە ئىگىلىك باشقۇرۇش ئاساس قىلىنغان كۆپ شەكىللىك ئىشلەپچىقىرىش مەسئۇلىيەت تۈزۈمى ئومۇميۈزلۈك ئورنىتىلدى، دۆلەت «يايلاق قانۇنى» نى

ئېلان قىلدى. بۇ بىرقاتار زور تەدبىرلەر ئارقىلىق كەڭ چارۋىچىلارنىڭ ئىشلەپچىقىرىش ئاكتىپلىقى قوزغالدى، ئىشلەپچىقىرىش راۋاجلاندى، چارۋىچىلارنىڭ تۇرمۇشى ياخشىلاندى. 30 نەچچە يىللىق تەرەققىياتتىن قارىغاندا، ھەقىقىتەن ئەمەلىيەتتىن ئىزدەپ، چارۋىچىلىق رايونلىرىنىڭ ئەمەلىيىتىنى كۆزدە تۇتۇپ، چارۋىچىلىق رايونلىرىنىڭ مىللىي ئالاھىدىلىكى، رايون ئالاھىدىلىكى ۋە كەسىپ ئالاھىدىلىكىگە ئاساسلىنىپ، چارۋىچىلىق رايونلىرىنىڭ ئەمەلىي ئېھتىياجىغا ئويغۇن كېلىدىغان لۇشىيەن، فاڭجېن ۋە سىياسەتلەرنى تۈزگەنلىكى چاغلاردا، چارۋىچىلىق رايونلىرىنىڭ خىزمىتى ئوڭۇشلۇق ئىلگىرىلىدى، چارۋىچىلىق ئىقتىسادى تېزرەك راۋاجلاندى، خەلقنىڭ تۇرمۇش سەۋىيىسى تېزرەك يۇكسەلدى، مىللەتلەر كۈندىن-كۈنگە رونaق تاپتى. چارۋىچىلىق رايونلىرىدىكى مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقلىقى، مىللەتلەرنىڭ ئىچكى ئىتتىپاقلىقى، ئىجتىمائىي، سىياسىي ۋەزىيەتنىڭ تىنچلىقى تۇرلۇك ئىقتىسادىي سىياسەتلەرنى توغرا ئىجرا قىلىپ، چارۋىچىلىق ئىقتىسادىنى راۋاجلاندۇرۇشنىڭ ئالدىنقى شەرتى ۋە كاپالىتىدۇر. چارۋىچىلىق يېزا ئىگىلىكىدىنمۇ ئاجىز، ئۇ پاراكەندىچىلىككە بەرداشلىق بېرەلمەيدۇ، بىر قېتىم پاراكەندە بولسا، كۆپ يىللارغىچە ئەسلىگە كېلەلمەيدۇ. چارۋىچىلىق رايونلىرى ئىقتىسادىنىڭ ۋە تۇرلۇك ئىشلىرىنىڭ بۇنىڭدىن كېيىن ئىزچىل، مۇقىم سۈرئەتتە راۋاجلىنىشىغا تۇرتكە بولۇش ئۈچۈن، ئىلگىرىكى تەجرىبە-ساۋاقلارنى ئەستايىدىل يەكۈنلىشىمىز ۋە ئەستە ساقلىشىمىز لازىم.

2

چارۇچىلىق رايونلىرىنىڭ چارۇچىلىق ئىقتىسادىنى راۋاجلاندۇرۇش، چارۇچىلىق رايونلىرىنىڭ قۇرۇلۇشىنى ئوبدان ئېلىپ بېرىش— ئېلىمىزدىكى مىللەتلەرنىڭ ئورتاق راۋاجلىنىشى ۋە گۈللىنىشىگە ئالاقىدار مۇھىم مەسىلە. ئېلىمىزدە بەش چوڭ چارۇچىلىق رايونى بار، ئىچكى موڭغۇل چارۇچىلىق رايونىدا موڭغۇل، داغۇر، ئېۋېنكىلار توپلىشىپ ئولتۇراقلاشقان؛ چىڭخەي چارۇچىلىق رايونىدا زاڭزۇ، موڭغۇل، خۇيزۇلار توپلىشىپ ئولتۇراقلاشقان؛ شىنجاڭ چارۇچىلىق رايونىدا قازاق، ئۇيغۇر، موڭغۇل، خۇيزۇ، قىرغىز، تاجىك شىبەلەر توپلىشىپ ئولتۇراقلاشقان؛ شىزاڭ ۋە گەنچۇەن چارۇچىلىق رايونىدا زاڭزۇ، مېنبا، لوبالار ۋە يىزۇ، چياڭزۇ، خۇيزۇ، يۈيگۇ، دۇڭشياڭلار توپلىشىپ ئولتۇراقلاشقان. چارۇچىلىق، يېرىم دېھقانچىلىق، يېرىم چارۇچىلىق رايونلىرىدا يەتتە مىللەت چارۇچىلىق بىلەن شۇغۇللىنىشنى ئاساس قىلىدۇ، توققۇز مىللەت چارۇچىلىق بىلەن قوشۇمچە شۇغۇللىنىدۇ. بۇ مىللەتلەرنىڭ چارۇچىلىق بىلەن ئىنتايىن زىچ مۇناسىۋىتى بار. چارۇا ماللار ھەم ئۇلارنىڭ ئىشلەپچىقىرىش ۋە تەكرار ئىشلەپچىقىرىش بىلەن شۇغۇللىنىشتىكى ئىشلەپچىقىرىش ۋاستىسى، ھەم كىيىم-كېچەك، ئوزۇق-تۇلۇك، تۇرار-جاي، قاتناش ئېھتىياجىنى قامداشتا كەم بولسا بولمايدىغان تۇرمۇش ۋاستىسىدۇر. بۇ مىللەتلەر نەچچە مىڭ يىللاردىن بۇيان، يايلاقتا كۆچمەي، يايلاقتا ياشاپ كەلگەن، چارۇا مال بېقىپ تىرىكچىلىك قىلغان. ھەمدە

«چاي-ئات سودىسى» قىلىشقا ئوخشاش شەكىللەر ئارقىلىق خەل-
ىزۇ ۋە باشقا مىللەتلەر بىلەن ئىقتىساد ۋە مەدەنىيەت ئالاقىسىنى
قويۇقلاشتۇرغان، ۋەتىنىمىزنىڭ كەڭ زېمىنىنى ئۆزلەشتۈرۈش
ۋە گۈللەندۈرۈش ئۈچۈن، جۇڭخۇا مىللەتلىرىنىڭ تەرەققىياتى
ئۈچۈن مۇھىم تۆھپىلەرنى قوشقان. ئۇلار ھازىر ۋە بۇنىڭدىن
كېيىن خېلى ئۇزاق ۋاقىتقىچە ئىشلەپچىقىرىش ۋە تۇرمۇشتا
يەنىلا ئاساسەن چارۋىچىلىققا تايىنىدۇ. بۇ مىللەتلەرنىڭ ئالغا
يۈكسىلىشى چارۋىچىلىقنىڭ تەرەققىياتى ۋە چارۋىچىلىقنىڭ
سوتسىيالىستىك زامانىۋىلىشىش جەريانى بىلەن چەمبەرچاس باغ-
لانغان. شۇڭا، چارۋىچىلىق ئىقتىسادىنى راۋاجلاندۇرۇش—
چارۋىچىلىق رايونلىرىدىكى ئاز سانلىق مىللەت خەلقىنىڭ جان-
جان مەنپەئىتى ۋە تۇپ مەنپەئىتىنى گەۋدىلەندۈرىدىغان، شۇ
مىللەتلەرنىڭ مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇشى، تەرەققىياتى ۋە گۈلل-
ىنىشىگە ئالاقىدار بولغان مۇھىم مەسىلە.

سوتسىيالىزم جەمئىيىتى مىللەتلەرنىڭ، چوڭ مىللەت يا-
كى كىچىك مىللەت بولۇشىغا، بىرقەدەر تەرەققىي تاپقان مىللەت
ياكى بىرقەدەر ئارقىدا قالغان مىللەت بولۇشىغا قارىماي، ئۇلار-
نىڭ ئوزتاق راۋاجلىنىشىغا، ئورتاق گۈللىنىشىگە كاپالەتلىك
قىلىشى كېرەك. بۇ ماركسىزمنىڭ ئاساسىي پرىنسىپى. چارۋە-
چىلىق، يېرىم دېھقانچىلىق، يېرىم چارۋىچىلىق رايونلىرىدىكى
ئون نەچچە مىللەتنىڭ نامرات ۋە قالاق قىياپىتىنى پەيدىنپەي
ئۆزگەرتىشىگە، ۋەتەننى راۋاجلاندۇرۇش داۋامىدا، ئۆزلىرىنىمۇ
راۋاجلاندۇرۇشقا ياردەم بېرىش— بىزنىڭ مىللىي سىياسەت جە-
ھەتتىكى تۇپ مەيدانىمىزنىڭ بىرى، شۇنداقلا ئىلغار مىللەت

پرولېتارىياتنىڭ شەرەپلىك تارىخىي بۇرچى. يولداش دېڭ شياۋپىڭ: «سوتسىيالىزمنىڭ مەقسىتى ئىككى قۇتۇپقا بۆلۈنۈشنى پەيدا قىلىش ئەمەس، بەلكى پۈتۈن مەملىكەت خەلقىنى ئورتاق بېيىتىش. ئەگەر سىياسىتىمىز ئىككى قۇتۇپقا بۆلۈنۈشكە ئېلىپ بارىدىغان بولسا، مەغلۇپ بولغىنىمىز شۇ» دەپ كۆرسەتكەنىدى. شۇڭا، بىز مىللەتلەرنى ئورتاق گۈللەندۈرۈش مەقسىتىگە يېتىش ئۈچۈن چارۋىچىلىق ئىقتىسادىنى راۋاجلاندۇرۇپ، مەدەنىيەتلىك، باي يېڭى چارۋىچىلىق رايونلىرىنى قۇرۇشىمىز لازىم.

شۇنىڭ بىلەن بىرۋاقتتا، چارۋىچىلىق ئىقتىسادىنى راۋاجلاندۇرۇش، چارۋىچىلىق رايونلىرىنىڭ زامانىۋىلىشىش قۇرۇلۇشىنى تېزلىتىش— ۋەتەنىمىز چېگرا مۇداپىئەسىنى مۇستەھكەملەش، دۆلەتنىڭ بىرلىكىنى قوغداش بىلەن بىۋاستە مۇناسىۋەتلىك. ئېلىمىزنىڭ چارۋىچىلىق رايونلىرىنىڭ كۆپ قىسمى چېگرىغا جايلاشقان بولۇپ، مۇھىم ستراتېگىيىلىك ئورۇنغا ئىگە. تارىختا، چېگرا رايوندىكى ئاز سانلىق مىللەتلەر چەت ئەلنىڭ تاجاۋۇزىغا قارشى تۇرۇش، ۋەتەنىمىزنىڭ چېگرىسىنى قوغداش يولىدا ئۇزاق ۋاقىت باتۇرانە كۈرەش قىلغان. جۇمھۇرىيىتىمىز قۇرۇلغاندىن كېيىن، ئۇلار سوتسىيالىستىك ۋەتەنىمىزنى قوغداش ۋە گۈللەندۈرۈش يولىدىكى كۈرەشلەردە يەنە بېڭى تۆھپە قوشۇپ، كىشىنى ئىنتايىن تەسىرلەندۈرىدىغان نۇرغۇن قەھرىمانلىق داستانلارنى ۋۇجۇدقا كەلتۈردى. چېگرىغا جايلاشقان چارۋىچىلىق رايونلىرىدىكى ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ تولىسى چەت ئەللەردىكى ئۆزلىرى بىلەن ئوخشاش مىللەتلەرگە

قوشنا ئولتۇراقلاشقان، ئۇلار ئوخشاپ كېتىدىغان ياكى ئوخشاش ئۆرپ-ئادەت ۋە دىنىي ئېتىقادقا، ئۇرۇق-تۇغقان ۋە دوستلار ئۆزئارا بېرىپ-كېلىش ۋە ئىقتىساد ھەم مەدەنىيەت ئالماشتۇرۇش ئەنئەنىسىگە ئىگە. شۇڭا، چارۋىچىلىق رايونلىرىنىڭ ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشى ۋە مەدەنىيەت قۇرۇلۇشى تەرەققىي قىلسا، ئاز سانلىق مىللەتلەر گۈللەنسە، چەت ئەللەردىكى ئاشۇ قوشنا مىللەتلەرگە ۋە قوشنا دۆلەتلەرگە ئوبدان تەسىر كۆرسىتىپ، دۆلىتىمىزنىڭ سوتسىيالىستىك تۈزۈمىنىڭ ئەۋزەللىكىنى ناماياندا قىلغىلى بولىدۇ. شۇنىڭ بىلەن بىرۋاقىتتا، چەت ئەللەرنىڭ بۆلگۈنچىلىك ھەرىكەتلىرىگە ئۈنۈملۈك قارشى تۇرغىلى بولىدۇ. ھازىر چەت ئەللەردە، ئىلگىرى قېچىپ چىقىپ كەتكەن مىللىي بۆلگۈنچى گۇرۇھلار بار، ئۇلار ۋەتەننى پارچىلاش قەستىدىكى جىنايى ھەرىكەتلەرنى داۋاملىق ئېلىپ بارماقتا. شۇڭا، بىز چارۋىچىلىق رايونلىرىدا چارۋىچىلىق ئىقتىسادىنى راۋاجلاندۇرۇپ، سوتسىيالىستىك قۇرۇلۇشنى تېزلەتسەك، ماددىي ۋە مەنىۋى جەھەتتىن ۋەتىنىمىزنىڭ چېگرا مۇداپىئەسىنى مۇستەھكەملەشتە، دۆلەتنىڭ بىرلىكىنى قوغداشتا ئىنتايىن مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە.

3

ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشنى مەركەز قىلىپ، چارۋىچىلىق رايونلىرىنىڭ ھەر خىل قۇرۇلۇش ئىشلىرىنى ئەتراپلىق ئوبدان يولغا قويۇپ، جۈملىدىن سوتسىيالىزم قۇرۇش ئۈچۈن تېگىشلىك

تۆهپه قوشۇشمىز لازىم.

يېقىندا، پارتىيه مەركىزىي كومىتېتى ۋه گوۋۇيۈەن پۈتۈن مەملىكەتكه مەركىزىي كومىتېت بىرلىك سەپ بۆلۈمى بىلەن دۆلەت مىللىي ئىشلار كومىتېتىنىڭ «مىللىي خىزمەتكه ئائىت بىر قانچه مۇھىم مەسىله ھەققىدىكى دوكلاتى»نى يەنى مەركەز تارقاتقان [1987] 13ـنومۇرلۇق ھۇججىتىنى تارقاتتى، ھۇججەتته مەملىكەت بويىچه مىللىي خىزمەتنىڭ ھازىرقى ۋەزىيىتى توغرا مۆلچەرلىنىپ، يېڭى دەۋردىكى مىللىي خىزمەتنىڭ باش يېتەكچى ئىدىيىسى ۋه تۈپ ۋەزىپىسى بەلگىلەندى، مىللىي خىزمەتتىكى بىرقانچه مۇھىم مەسىلىگه دائىر فاكتجبن ۋه سىياسەتلەر ئايدىڭلاشتۇرۇلدى، بۇ ھۇججەت بۇندىن كېيىن خېلى ئۇزاق ۋاقىتقىچه مىللىي خىزمەتكه يېتەكچىلىك قىلىدىغان ھۇججەت.

ھۇجەتته مۇنداق دەپ كۆرسىتىلگەن: يېڭى دەۋردىكى مىللىي خىزمەتنىڭ باش يېتەكچى ئىدىيىسى ۋه تۈپ ۋەزىپىسى: «تۆت ئاساسىي پرىنسىپتا چىڭ تۇرۇش، دۆلەتنىڭ ئىسلاھات، ئېچىۋېتىش ۋه جانلاندۇرۇشتىن ئىبارەت ئاساسىي سىياسەتنى چىڭ تۇرۇش، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ۋه ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئەمەلىيەتكه زىچ بىرلەشتۇرۇپ، مىللەتلەرنىڭ بارلىقىنى، ئىتتىپاقلىقىنى، ئالغا بېسىشىنى، ئۆزئارا ئۆگىنىشىنى، ئورتاق بېيىشىنى كۆزده تۇتۇپ، ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشنى مەركەز قىلىپ، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ سىياسىي، ئىقتىسادىي ئىشلىرىنى ۋه مەدەنىيەت ئىشلىرىنى ئەتراپلىق راۋاجلاندۇرۇپ، سوتسىيالىستىك مىللىي مۇناسىۋەتنى ئۇزلۇكسىز مۇستەھكەملەش، مىللەتلەرنىڭ ئورتاق گۈللىنىشىنى ئە-

مەلگە ئاشۇرۇش.»

چارۋىچىلىق رايونلىرىنىڭ ھەر خىل خىزمەتلىرىدە، تۆت ئاساسىي پرىنسىپتا چىڭ تۇرۇش، دۆلەتنىڭ ئىسلاھات، ئېچىۋېتىش ۋە جانلاندۇرۇشتىن ئىبارەت ئاساسىي سىياستىدە چىڭ تۇرۇش لازىم. دۆلىتىمىزدىكى 55 ئاز سانلىق مىللەت خەلقى كومپارتىيە رەھبەرلىكى بولمىغان بولسا، سوتسىيالىزم يولى بولمىغان بولسا، قەد كۆتۈرۈپ ئازادلىققا ئېرىشەلمەيدىغانلىقىنى، زۇلۇم ۋە ئېكسپىلاتاتسىيىگە ئۇچراپ زۇلمەتلىك كۈنلەردە ياشايدىغانلىقىنى چوڭقۇر چۈشىنىپ يەتتى؛ ئىسلاھات، ئېچىۋېتىش ۋە جانلاندۇرۇشتا چىڭ تۇرمىغان بولساق، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ بۈگۈنكىدەك ياخشى ۋەزىيىتىمۇ بارلىققا كەلمىگەن بولاتتى. تۆت ئاساسىي پرىنسىپتا چىڭ تۇرۇش، بارلىق خىزمەتلەرنى ياخشى ئىشلىشىمىزنىڭ ئاساسى. تۆت ئاساسىي پرىنسىپتا چىڭ تۇرۇش دۆلەتنىڭ ئىسلاھات، ئېچىۋېتىش ۋە جانلاندۇرۇشتىن ئىبارەت ئاساسىي سىياستىدە چىڭ تۇرۇش ئۈچۈن، بۈرژۇئاچە ئەركىنلەشتۈرۈشكە قەتئىي تەۋرەنمەي ئۇزاققىچە قارشى تۇرۇشىمىز لازىم. مەركەزنىڭ يولىورۇقىنىڭ روھىغا ئاساسەن، چارۋىچىلىق رايونلىرىدا بۈرژۇئاچە ئەركىنلەشتۈرۈشكە قارشى كۈرەش ئېلىپ بېرىلمايدۇ، پەقەت ناھىيىدىن يۇقىرى دەرىجىلىك ئىدارىلەردە ھەر مىللەت كادىرلىرىغا ۋە ئاممىغا پارتىيە رەھبەرلىكى، سوتسىيالىزم يولى، مىللىي ئىتتىپاقلىقنى كۈچەيتىش ۋە سوتسىيالىستىك ۋەتىنىمىزنى قىزغىن سۆيۈش، ۋەتەنىڭ بىرلىكىنى قەتئىي قوغداش ھەققىدە ئىجابىي تەربىيە ئېلىپ بېرىلىدۇ.

ئىسلاھاتنى چوڭقۇرلاشتۇرۇش، ئىشىكنى تېخىمۇ كەڭ ئېچىۋېتىش، يەنە بىر قەدەم ئىلگىرىلەپ جانلاندۇرۇش كېرەك. ئىسلاھات، ئېچىۋېتىش ۋە جانلاندۇرۇشتىن مەقسەت ئىجتىمائىي ئىشلەپچىقىرىش كۈچلىرىنى راۋاجلاندۇرۇش. چارۋىچىلىق رايونلىرى ئۆزىنى ئۆزى تەمىنلەيدىغان، ئۆزىنى ئۆزى يېرىم تەمىنلەيدىغان ھالەتنى ئۆزگەرتىپ، تاۋار قارىشىنى، باشقۇرۇش ئىدىيىسىنى ۋە رىقابەتلىشىش ئېڭىنى تۇرغۇزۇش ۋە كۈچەيتىش كېرەك. بىر تەرەپتىن، چارۋىچىلىق رايونلىرىدىكى ھەر مىللەت خەلقى ئۆز كۈچىگە تايىنىپ ئىش كۆرۈشنى ئاساس قىلىش روھىنى تولۇق جارى قىلىپ، ئۆز قۇدرىتى بىلەن ياشاپ، ئۆزىنى كۈچلەندۈرۈپ، ئۆزلىرىنىڭ ئىچكى ھاياتىي كۈچىنى ئىشقا سېلىپ، ئۆزىنى تەرەققىي قىلدۇرۇش ئىقتىدارىنى كۈچەيتىشى لازىم، كۈتۈپ تۇرۇش، يۆلىنىۋېلىش ئىدىيىسىنىڭ ھەممىسى ئۆز مىللىتىنىڭ تەرەققىياتىغا پايدىسىز. نۆۋەتتە، چارۋىچىلىق ئىقتىسادىنى راۋاجلاندۇرۇش خىزمىتىدە ھەر خىل شەكىلدىكى ئىشلەپچىقىرىش مەسئۇلىيىتى تۈزۈملىرىنى مۇقىملاشتۇرۇش ۋە پەيدىنپەي مۇكەممەللەشتۈرۈش ئىشىنى ئالاھىدە ياخشى تۇتۇپ، چارۋىچىلارنىڭ چارۋا مالىلارنى ۋە ئوتلاقلارنى باشقۇرۇش ئىشەنچىنى ئاشۇرۇش، سېلىنمىنى كۆپەيتىپ، تەكرار ئىشلەپچىقىرىشنى كېڭەيتىش لازىم. شۇنىڭ بىلەن بىرۋاقتا،

قىتتا، ئىشكنى دۆلەت سىرتىغىمۇ، دۆلەت ئىچىگىمۇ ئېچىۋېتىش ئىشىنى ئوبدان يولغا قويۇپ، توغرا لىنىيىلىك ئىقتىسادي ئالاقىنى كۈچەيتىپ، مەبلەغ، تېخنىكا ۋە ئىختىساسلىق خادىملارنى كىرگۈزۈش لازىم. ئىقتىسادي ئالاقە داۋامىدا ئۆزئارا مەنپەئەت يەتكۈزۈشكە دىققەت قىلىپ، مىللىي ئىتتىپاقلىقنى كۈچەيتىش خىزمىتىنى ئوبدان ئىشلەش لازىم. چېگرا رايونلاردا چېگرا سودىسىنى يەنىمۇ ئىلگىرىلىگەن ھالدا راۋاجلاندۇرۇش، چېگرا ئاھالىسىنىڭ ئۆزئارا سودىسىنى قانات يايدۇرۇش لازىم. يەنە بىر تەرەپتىن، چارۋىچىلىق رايونلىرىنىڭ تەرەققىياتى دۆلەتنىڭ داۋاملىق زور كۈچ بىلەن ياردەم بېرىشىگە مۇھتاج. سىياسەتتە چارۋىچىلىق رايونلىرىغا تېخىمۇ كەڭ بولۇش، باج، باھا، سېلىنما، قەرز پۇل، ماددىي ئەشيا بىلەن تەمىنلەش جەھەتلەردە چارۋىچىلىق رايونلىرىغا كۆپرەك ئېتىبار بېرىش كېرەك. يەنە ھەر خىل تېخنىك خادىملارنى، مەسلەن مال دوختۇرى، ئوقۇتقۇچى قاتارلىقلارنى چارۋىچىلىق رايونلىرىنىڭ تەرەققىياتىغا ياردەم بېرىشكە ئىلھاملاندۇرۇش ۋە تاللاپ ئەۋەتىش كېرەك. دۆلەت ۋە جايلارنىڭ مىللىي رايونلاردا قۇرغان ھەر خىل كارخانىلىرى، شۇ جايدىكى ئاز سانلىق مىللەتلەر بىلەن بولغان مۇناسىۋەتنى ئوبدان بىر تەرەپ قىلىشقا دىققەت قىلىشى، ئاممىنىڭ نامراتلىقتىن قۇتۇلۇپ بېيىشىغا يار-يۆلەك ۋە تۈرتكە بولۇش لازىم. ئاز سانلىق مىللەت خەلقى دۆلەتنىڭ چارۋىچىلىق رايونلىرىدا يولغا قويغان ھەر خىل ئىشلىرىنى ئىمكانىيەتنىڭ يېتىشىچە قوللاپ، ئادەم كۈچى ۋە ماددىي كۈچ قاتارلىق جەھەتلەردىن پائال ماسلىشىشى ۋە ياردەم بېرىشى لازىم.

چارۇپچىلىق رايونلىرى ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشىنى مەركەز قىلىشتا چىڭ تۇرۇش بىلەن بىرۇاقىتتا، ماۋارىپ، مەدەنىيەت، پەن-تېخنىكا، ساقلىقنى ساقلاش قاتارلىق ئىشلارنى راۋاجلاندۇ-رۇش خىزمىتىنى ئەتراپلىق ياخشى ئىشلىشى لازىم. مىللىي ماۋارىپنى راۋاجلاندۇرۇشتا، ئوتتۇرا، باشلانغۇچ سەۋىيىدىكى يارامليق خادىملارنى يېتىشتۇرۇشنى ئاساس قىلىش، ئوقۇش يارىدەم پۇلىنى ۋە مەكتەپتە يېتىپ ئوقۇش تۇزۇمىنى ئاساس قىلغان مىللىي ئوتتۇرا، باشلانغۇچ مەكتەپلەرنى ياخشى باشقۇ-رۇش لازىم. چارۇپچىلىق رايونلىرىنىڭ ئاساسىي ئاجىز بولغاچ-قا، مەجبۇرىي ماۋارىپ تۇزۇمىنى يولغا قويۇش ۋاقتىنى ئۇزاق-راق قىلسا بولىدۇ، بۇنى ھەر جاي ئۆز ئەھۋالىغا قاراپ ئورۇن-لاشتۇرسا بولىدۇ. ئوقۇش-ئوقۇتۇشتا مىللىي تىل-يېزىقنى قوللىنىشقا دىققەت قىلىش، «قوش تىللىق ئوقۇتۇش» نى ئوبدان يولغا قويۇش لازىم. چارۇپچىلىق رايونلىرى بىر قىسىم خادىم-لارنى تاللاپ ئىچكى ئۆلكىلەردىكى ئالىي مەكتەپلەرنىڭ تەربىيە-لەپ بېرىشىگە ئەۋەتسە بولىدۇ، ئۇلار ئوقۇشنى تاماملىغاندىن كېيىن چارۇپچىلىق رايونىغا قايتىپ كېلىپ ئىشلەيدۇ. چارۇد-چىلىق رايونلىرىنىڭ ئالاھىدىلىكى ۋە ئېھتىياجىغا ئاساسەن، لېكتورلار ئۆمەكى، پەننى ئومۇملاشتۇرۇش ئەترىتى، ئەدەبد-يات-سەنئەتچىلەر ئەترىتى، كىنو-سىنئالغۇ قويۇش ئەترىتى، داۋالاش ئەترىتى قاتارلىقلارنى تەشكىللەپ، چارۇپچىلىق رايونلد-رىغا پەن، مەدەنىيەت بىلىملىرىنى تارقىتىش، كېسەللىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ۋە كېسەل داۋالاش، شۇنىڭ بىلەن بىللە شۇ رايونلارغا يارىدەم بېرىپ ئىختىساسلىق خادىملارنى يېتىشتۇرۇپ

بىرىش ئۇچۇن ئەۋەتىش لازىم. بۇندىن كېيىن، چارۋىچىلىق رايونلىرىنىڭ مەدەنىيەت مۇئەسسەسە قۇرۇلۇشىنى پەيدىنپەي كۆچەيتىش، رادىئو-تېلېۋىزىيىنىڭ قاپلاش نىسبىتىنى ئاشۇرۇش لازىم. تازىلىق شارائىتى ۋە تۇرار جاي شارائىتىنى پەيدىن-پەي ياخشىلاپ، چارۋىچىلىق رايونلىرىدىكى يەرلىك كېسەللىكلەر، يۇقۇملۇق كېسەللىكلەر ۋە دائىم ئۇچرايدىغان كېسەللىكلەر بىلەن ئاغرىش نىسبىتىنى ئازايتىش، تازىلىققا رىئايە قىلىدىغان يېڭى ئادەتلەرنى تەشەببۇس قىلىش لازىم.

چارۋىچىلىق رايونلىرى ئومۇمەن مىللىي ئاپتونومىيىلىك جايلار تەۋەسىگە جايلاشقان، پۈتۈن مەملىكەت بويىچە چارۋىچىلىق، يېرىم دېھقانچىلىق، يېرىم چارۋىچىلىق رايونى قاراشلىق 266 ناھىيىدىن 223 ناھىيە مىللىي ئاپتونومىيىلىك جايلارغا قارايدۇ. «مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە قانۇنى» ۋە «يايلاق قانۇنى»نى ئىزچىللاشتۇرۇش ۋە ئەمەلىيلەشتۈرۈش چارۋىچىلىق رايونلىرىنىڭ دېموكراتىيە ۋە قانۇنچىلىق قۇرۇلۇشىدىكى مۇھىم ۋەزىپە. يۇقىرى دەرىجىلىك ھۆكۈمەتلەر چارۋىچىلىق رايونلىرىدىكى ئاپتونومىيىلىك جايلارنىڭ ئاپتونومىيە قانۇنىغا ئاساسەن ھەممە ئاپتونومىيە ھوقۇقلىرىنى يۈرگۈزۈشىگە كاپالەتلىك قىلىشى لازىم. ھەر دەرىجىلىك ھۆكۈمەت ۋە ئالاقىدار تارماقلار، «يايلاق قانۇنى»دىكى بەلگىلىمىلەرگە ئاساسەن، يايلاقلارنى قانۇن بويىچە قوغدىشى، باشقۇرۇشى، ئىشلىتىشى ۋە ئوبدان قۇرۇشى لازىم. چارۋىچىلىق رايونلىرىدىكى مىللىي ئاپتونومىيىلىك جايلار شۇ يەرنىڭ ئەمەلىيىتى ۋە ئالاھىدىلىكىگە بىرلەشتۈرۈپ، ئاپتونومىيە نىزاملىرىنى ياكى يەككە نىزاملارنى

تۇزۇپ، ئاپتونومىيە قانۇنىدا بەلگىلەنگەن ئۆتەشكە تېگىشلىك مەجبۇرىيەت ۋە تۇرلۇك ئاپتونومىيە ھوقۇقلىرىنىڭ ئەمەلىيلە-شىشىگە ھەقىقىي كاپالەتلىك قىلىشى لازىم. ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنى يېتىشتۇرۇش خىزمىتىنى ياخشى ئىشلەش لازىم، بۇ— مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيىنى يولغا قويۇشنىڭ ئاچقۇچى، چارۋىچىلىق رايونلىرىدا ھازىر كادىرلارنىڭ سانى ئاز، بىلىم سەۋىيىسى بىرقەدەر تۆۋەن. ھازىر بار كادىرلارنىڭ بىلىم سەۋىيىسىنى ۋە ئىگىلىك باشقۇرۇش ئىقتىدارىنى، ئىدە-يە-ئەخلاق سۈپىتىنى ئۆستۈرۈشىگە ھەر خىل تەدبىرلەر بىلەن يارەدەم بېرىش لازىم. چارۋىچىلىق رايونلىرىدىكى چارۋىچى زىيا-لىي ياشلار ئىچىدە بىر تۈركۈم ئىشچى-خىزمەتچىلەرنى قوبۇل قىلىپ ئاساسىي قاتلام كادىرلار قوشۇنىنى تولۇقلاشقا يول قو-يۇش كېرەك.

مىللەتلەر ئوتتۇرىسىدىكى ۋە ھەربىر مىللەتنىڭ ئىچكى قىسمىدىكى ئىتتىپاقلىقنى داۋاملىق كۈچەيتىپ، تىنچ ئىتتىپاق-لىق ۋەزىيىتىنى يەنىمۇ ئىلگىرىلەپ راۋاجلاندۇرۇشىمىز لازىم. بۇ— چارۋىچىلىق ئىقتىسادىنى راۋاجلاندۇرۇپ، چارۋىچىلىق رايونلىرىنىڭ ھەر خىل قۇرۇلۇشىنى ياخشى يولغا قويۇشنىڭ كاپالىتى. ھەر مىللەت كادىرلىرىغا ۋە ھەر مىللەت خەلقىگە مىللىي سىياسەت ۋە مىللىي ئىتتىپاقلىق ھەققىدە، ماركـ-سىزم-لېنىنىزملىق مىللەت قارىشى ھەققىدە، ھەر مىللەت خەلقىنىڭ قۇدرەتلىك سوتسىيالىستىك زامانىۋى دۆلەتنى بىر-لىكتە قۇرۇپ چىقىشتىن ئىبارەت ئورتاق غايە ھەققىدە تەربىيە ئېلىپ بېرىپ، مەملىكىتىمىزدىكى مىللەتلەرنىڭ ئۈيۇشۇش كۈ-

چىنى ئۇزلۇكسىز ئاشۇرۇشىمىز لازىم. مىللەتلەر ئوتتۇرىسىدا ۋە مىللەتلەرنىڭ ئىچكى قىسمىدا ئوتلاق، تاغ ۋە ئورمانلىقلارغا ئىگىدارچىلىق قىلىش ھوقۇقى ۋە كان بايلىقىنى ئېچىش قاتارلىق جەھەتلەردە يۇز بەرگەن ماجىرالارنى ئوبدان كېلىشتۇرۇش يولى بىلەن ئادىل ۋە مۇۋاپىق بىر تەرەپ قىلىش لازىم. ھازىر مەملىكىتىمىزدىكى مىللەتلەرنىڭ مۇناسىۋىتىنى ئاساسەن ئەمگەكچى خەلق ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتكە يانداۋ، شۇڭا ھەر خىل زىددىيەت ۋە ماجىرالارنى قېرىنداشلارچە ھېسسىيات، ئۆزئارا يول قويۇش ۋە ئۆزئارا چۈشىنىش روھى بويىچە ھەل قىلىش، زىددىيەت ۋە ماجىرالارغا چېكىدىن ئاشقان ئۇسۇللار بىلەن مۇئامىلە قىلىشتىن ساقلىنىش لازىم.

يولداشلار، دۆلەت مىللىي ئىشلار كومىتېتى بۇندىن بۇرۇن گوۋۇيۈەننىڭ يېزا ئىگىلىكىنى باشقۇرغۇچى تارماقلىرىغا ماسلىشىپ، چارۋىچىلىق رايونلىرىغا بەزى خىزمەتلەرنى ئىشلىدى: بۇندىن كېيىن تېخىمۇ تىرىشىپ، مۇناسىۋەتلىك مىنىستىرلىكلەر گوۋۇيۈەننىڭ يېزا تەرەققىيات تەتقىقات مەركىزى قاتارلىق باشقۇرۇش تارماقلىرى بىلەن بىرلىكتە، چارۋىچىلىق رايونلىرىنىڭ خىزمىتىنى ياخشى ئىشلەش، چارۋىچىلىق رايونلىرىنىڭ سوتسىيالىستىك زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشىغا تۈرتكە بولۇپ، چارۋىچىلىق رايونلىرىنىڭ ھەر خىل ئىشلىرىنىڭ راۋاجلىنىشى، مىللەتلەرنىڭ ئالغا ئىلگىرىلىشى ۋە گۈللىنىشى ئۈچۈن تېگىشلىك تۆھپە قوشۇشىمىز لازىم.

تەجرىبىلەرنى ئالماشتۇرايلى، تەكلىپ بېرەيلى*

(1988-يىل 4-ئاينىڭ 25-كۈنى)

مەن ئالدى بىلەن مىللىي ئىتتىپاقلىق ۋە تەرەققىيات بويىچە مەملىكەتلىك ئىلغار كوللېكتىپلار ۋە ئىلغار شەخسلەرنى قىزغىن تەبرىكلەيمەن ۋە سىلەردىن سەمىمىي ھال سورايمەن! يېڭىنغا قاتناشقان بارلىق يولداشلارنى قىزغىن قارشى ئالىمەن!

بۇ قېتىم مەملىكەت بويىچە جەمئىي 1166 ئورۇن ۋە شەخس تەقدىرلىنىدۇ، بۇلارنىڭ ئىچىدە ئىلغار كوللېكتىپ 65، ئىلغار شەخس 601. بېيجىڭغا كېلىپ مۇشۇ يېڭىنغا قاتناشقان ئىلغار كوللېكتىپلارنىڭ ۋەكىلى 245، ئىلغار شەخس 234، قالغان 320 ئىلغار كوللېكتىپ بىلەن 367 ئىلغار شەخسنى تەقدىرلەش ھەرقايسى ئۆلكىلىك، ئاپتونوم رايونلۇق ۋە بۆلۈستە قاراشلىق شەھەرلىك خەلق ھۆكۈمەتلىرىگە ھاۋالە قىلىندى. بۈگۈندىن باشقا، مىللىي ئىتتىپاقلىق ۋە تەرەققىيات ئىشلىرىدا كۆرۈنەرلىك نەتىجە يارىتقان 23 يولداش يېڭىنغا ئالاھىدە تەكلىپ قىلىندى. مۇشۇ ئىلغار كوللېكتىپ ۋە ئىلغار شەخسلەر ھەر قايسى

---

* بۇ— يولداش ئىسمايىل ئەھمەدنىڭ مىللىي ئىتتىپاقلىق ۋە تەرەققىيات بويىچە مەملىكەتلىك تەقدىرلەش يېغىنىنىڭ ئېچىلىش مۇراسىمىدا سۆزلىگەن سۆزى.

ئۆلكه، ئاپتونوم رايون، بىۋاسته قاراشلىق شەھەرلەردىن ۋە 35 مىنىستىرلىك-كومىتېتتىن، سەككىز دېموكراتىك پارتىيە-گۇرۇھتىن، تۆت خەلق تەشكىلاتىدىن شۇنىڭدەك جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى ۋە قوراللىق ساقچى قىسىملىرىدىن سايلانغان. ئۇلار مەملىكەت بويىچە 56 مىللەتتىن تەركىب تاپقان. ئۇلارنىڭ بەزىلىرى مىللەتلەرنىڭ ئۆزئارا ئىتتىپاقلىقى ۋە ئىچكى ئىتتىپاقلىقى جەھەتتە كۆرۈنەرلىك نەتىجە يارىتقان، بەزىلىرى ئىسلاھات ئېلىپ بېرىش، ئىشكىنى ئېچىۋېتىش، تىرىشچانلىق ئەمگەك قىلىپ بېيىش جەھەتتە ئۇلىغ كۆرسەتكەن، بەزىلىرى ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىقتىسادى، مەدەنىيىتى ۋە مائارىپ ئىشلىرىنىڭ تەرەققىياتىغا ئالاھىدە تۆھپە قوشقان، بەزىلىرى ۋەتىنىمىزنىڭ چېگرىسىنى قوغداش ۋە چەت ئەل تاجاۋۇزچىلىرىغا قارشى تۇرۇش كۈرىشىدە خىزمەت كۆرسەتكەن، بەزىلىرى ۋەتەننى پارچىلاشقا قارشى تۇرۇپ، ۋەتەننىڭ بىرلىكىنى قوغداش يولىدا باتۇرانە كۈرەش قىلغان.

جۇمھۇرىيىتىمىز قۇرۇلغاندىن بۇيان مىللىي ئىتتىپاقلىق ۋە تەرەققىيات بويىچە مۇشۇنداق تەدرىلەش يېغىنىنىڭ تۇنجى قېتىم ئېچىلىشى پۈتۈن مەملىكەت خەلقىنىڭ سىياسىي ھاياتىدىكى چوڭ ئىش، شۇنداقلا بۇ مىللىي ئىتتىپاقلىق ۋە تەرەققىيات ئىشلىرىمىزنىڭ كۆرىكى، يەكۈنى ۋە كۆچلۈك تۇرتكىسى!

دۆلىتىمىز 56 مىللەتنى ئۆز ئىچىگە ئالغان كۆپ مىللەتلىك دۆلەت، بۇ— دۆلىتىمىزنىڭ ئاساسىي ئەھۋاللىرىدىن بىرى. مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى ياخشىلاپ، مىللەتلەرنىڭ تەرەققىياتىنى تېزلىتىش، سوتسىيالىستىك يېڭى مىللىي مۇناسىۋەتنى

ئۇزلۇكسىز راۋاجلاندۇرۇپ، مىللەتلەرنى ئورتاق گۈللەندۈرۈش— جەمئىيەتنىڭ، ئىقتىسادنىڭ گۈللىنىشىگە ۋە دۆلەتنىڭ روناق تېپىشىغا مۇناسىۋەتلىك زور مەسىلە. پارتىيە 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتنىڭ 3-ئومۇمىي يىغىنىدىن بۇيان، دۆلىتىمىزدە ئىسلاھات ئېلىپ بېرىلىپ، غايەت زور ئۇنۇم ھاسىل قىلىندى، سىياسىي، ئىقتىسادىي جەھەتلەردىكى ۋە مەدەنىيەت جەھەتتىكى قۇرۇلۇش ئىشلىرىمىز جۇش ئۇرۇپ راۋاجلانماقتا. مۇشۇ ئومۇمىي ۋەزىيەت ئاستىدا، دۆلىتىمىزنىڭ مىللىي خىزمىتىدىمۇ زور ئۆتۈقلار قولغا كېلىپ، گۈللەپ ياشناش مەنزىرىسى نامايان بولدى، بۇ ياخشى ۋەزىيەتنى تېخىمۇ تەرەققىي قىلدۇرۇپ، مىللىي ئىتتىپاقلىق ۋە تەرققىيات ئىشلىرىنى ئالغا سۈرۈش ئۈچۈن، بۇ يىغىنىمىزدا پارتىيە 11- نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتنىڭ 3-ئومۇمىي يىغىنىدىن بۇيان مىللىي خىزمەتتە ھاسىل قىلىنغان تەجرىبىلەر يەكۈنلىنىدۇ ۋە ئالماشتۇرۇلىدۇ، مىللەتلەرنىڭ ئەھۋالى، مىللىي خىزمەتنىڭ ئالاھىدىلىكى ۋە قانۇنىيىتىگە بولغان تونۇش چوڭقۇرلاشتۇرۇلىدۇ. ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ تەرەققىياتىنى تېخىمۇ تېزلىتىش، مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتىش، ۋەتەننىڭ بىرلىكىنى مۇستەھكەملەش، تۆتنى زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشىنى ئالغا سۈرۈشنىڭ چوڭ پىلانى مۇھاكىمە قىلىنىدۇ. بۇ يىغىنىنى ئوبدان ئۆتكۈزۈش ئۈچۈن، ۋەكىللەرنىڭ، يولداشلارنىڭ ئېچىلىپ-يېيىلىپ، كەڭ-كۇشادە سۆزلەپ، ئەقىل كۆرسىتىپ، تەكلىپ بېرىشىنى، ئورتاق تىرىشچانلىق كۆرسىتىشىنى ئۈمىد قىلىمەن!

ئىدىيىدە تېخىمۇ ئازاد بولۇپ، مىللەت نەزەرىيىسى تەتقىقاتىدا يېڭى ۋەزىيەت يارىتايلى*

(1988-يىل 5-ئاينىڭ 20-كۈنى)

مەن بۈگۈن پايتەختتە ئۆتكۈزۈلگەن مىللەت نەزەرىيىسى سۆھبەت يىغىنىغا قاتناشقانلىقىم ئۈچۈن ناھايىتى خۇشالمەن. ئالدى بىلەن، دۆلەت مىللىي ئىشلار كومىتېتىغا ۋەكالىتەن يىغىنغا قاتناشقان بارلىق يولداشلارغا ئېھتىرام بىلدۈرۈشۈمگە رۇخسەت قىلغايسىزلەر!

بۇ يىل 4-ئاينىڭ ئاخىرى، گوۋۇيۈەن دۆلىتىمىز قۇرۇلغاندىن بۇيان تۇنجى قېتىم مىللىي ئىتتىپاقلىق-تەرەققىيات بويىچە مەملىكەتلىك ئىلغار كوللېكتىپ ۋە ئىلغار شەخسلەرنى تەقدىرلەش يىغىنىنى چاقىردى. دېڭ شياۋپىڭ قاتارلىق پېشقەدەم پرولېتارىيات ئىنقىلابچىلىرى يىغىنغا بېغىشلىما يېزىپ، قىممەتلىك ئارزۇ-ئۈمىدلىرىنى بىلدۈردى. پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى، مەملىكەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتى

---

* بۇ— يولداش ئىسمايىل ئەھمەدنىڭ پايتەختتە ئۆتكۈزۈلگەن مىللەت نەزەرىيىسى سۆھبەت يىغىنىدا سۆزلىگەن سۆزى.

ۋە گوۋۇيۇەندىكى رەھبىرلىرى يولداشلار يېغىنىنىڭ ئېچىلىش مۇ-
راسىمىغا ۋە يېپىلىش مۇراسىمىغا قاتناشتى. پارتىيە مەركىزلىرى
كومىتېتىدىكى رەھبىرلىرى يولداشلار مۇھىم سۆز قىلىپ، ئېلى-
مىزنىڭ مىللىي خىزمىتىنىڭ ئاساسىي فاكتورى ۋە ئاساسىي
سىياسەتلىرىنى تەكىتلىدى، ئېلىمىزنىڭ سوتسىيالىزمنىڭ
دەسلەپكى باسقۇچىدىكى ئەھۋالىغا ئاساسەن مىللىي مەسىلىنى
مۇپەسسەل شەرھلىدى. رەھبىرلىرى يولداشلار ئۆز سۆزىدە مىللىي
مەسىلىنىڭ ھازىرقى دۇنيادا ئومۇمىي خاراكتېر ئالغانلىقى ۋە
سوتسىيالىزم دەۋرىدىكى ئۆزاق مۇددەتلىكلىكى ۋە مۇقىملىقى،
ئېلىمىزدىكى مىللىي مەسىلىنىڭ نۆۋەتتە كۆپرەك ئاز سانلىق
مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىقتىساد ۋە مەدەنىيەتنى راۋاجلاندۇرۇش-
نى جىددىي تەلەپ قىلىشىدا ئىپادىلىنىۋاتقانلىقى، ئىسلاھات-
ئېچىۋېتىش ئىشى دۆلەت ۋە مىللەتنىڭ چىقىش يولى ئىكەنلى-
كى، ئىشلەپچىقىرىش كۈچلىرىنى راۋاجلاندۇرۇش، مىللەتلەر-
نى گۈللەندۇرۇش، دۆلەتنى بىرلىككە كەلتۈرۈش ۋە قۇدرەت
تاپقۇزۇشنىڭ مەسىلىلىرىنى كۆزىتىشتە كۆزدە تۇتۇشقا تېگىشلىك
مۇھىم نۇقتا ۋە ھەق-ناھەققە ھۆكۈم قىلىشتىكى ئۆلچەم ئىكەن-
لىكىنى، روناق تېپىپ گۈللەنگەن مىللەتلەرنىڭ ئىشىكىنى ئې-
چىۋەتكەن مىللەتلەر ئىكەنلىكى، ئىسلاھات-ئېچىۋېتىش ئىشلى-
رىنىڭ مىللىي مەدەنىيەتنى يېڭى ئاساستا بېيىتىشقا ۋە راۋاجلان-
دۇرۇشقا تۈرتكە بولىدىغانلىقى، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدا
سىياسەتنى كەڭ قويۇۋېتىپ، ئىشلەپچىقىرىش كۈچلىرىنى را-
ۋاجلاندۇرۇشقا پايدىلىق بولغان تۈرلۈك ئۇسۇللارنى سىناق قى-
لىشقا يول قويۇش لازىملىقى، ھەر مىللەت كادىرلىرىدىن ئاز

سانلىق مىللەت زايونلىرىنىڭ تەرەققىياتىغا ئۈيغۇن كېلىدىغان، هاياتىي كۈچكە تولۇپ تاشقان يېڭى تۈزۈلمىنى بەرپا قىلىش تەلەپ قىلىنىدىغانلىقى، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ تەرەققىياتىنى تېزلىتىشكە يارەدەم بېرىش ئارقىلىق شەرقىي رايونلار بىلەن ئوتتۇرا ۋە غەربىي رايونلار ئوتتۇرىسىدىكى پەرقنى پەيدىنپەي ئازايتىپ، مىللەتلەرنى ئورتاق بېيىتىش ۋە ئورتاق گۈللەندۈرۈش لازىملىقى، مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە قانۇنىنى ئىجرا قىلىشنى ئىقتىسادىي تۈزۈلمە ۋە سىياسىي تۈزۈلمە ئىسلاهاتى بىلەن بىرلەشتۈرۈپ ئوبدان تۇتۇش كېرەكلىكى توغرىسىدا توختالدى. بۇ بىر قاتار چوڭ-چوڭ مەسىلىلەر ئۈستىدىكى بايانلار ئېلىمىزنىڭ يېڭى دەۋر شارائىتىدا مىللىي مەسىلىدە كۆزۈلگەن يېڭى ئەهۋاللار ئۈستىدىكى نەزەرىيىۋى بايان، ئېلىمىزنىڭ مىللەت نەزەرىيىسى ۋە مىللىي سىياسىتىنىڭ چوڭقۇرلىشىشى ۋە راۋاجى دېمەكتۇر، بۇ بايانلار ئېلىمىزنىڭ مىللەت نەزەرىيىسى ۋە مىللىي سىياسىتىنى تېخىمۇ بېيىتتى، تېخىمۇ تولۇقلىدى، بۇ بايانلار بۈنىڭدىن كېيىن مىللىي خىزمەتنى ئوبدان ئىشلىشىمىزدىكى پروگراممىا ۋە قىلىنىمما. بۇ قېتىمقى يىغىندا، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىسلاهاتىنى ئېچىۋېتىش ئىشلىرى، ئىشلەپچىقىرىش كۈچلىرىنى ۋە سوتسىيالىستىك تاۋار ئىگىلىكىنى راۋاجلاندۇرۇش، ماۋارىپ، پەن-تېخنىكا ئىشلىرىنى راۋاجلاندۇرۇش، ئىختىساس ئىگىلىرىنى يېتىشتۈرۈش قاتارلىق چوڭ-چوڭ مەسىلىلەر ئۈستىدە، مۇناسىپ سىياسەت-تەدبىرلەر ۋە ئېنىق، كونكرېت تەلەپلەر ئوتتۇرىغا قويۇلدى. پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى بىلەن گوۋۇيۈەننىڭ

زور تەدبىرلىرى ئېلىمىزنىڭ مىللىي خىزمىتىنى يېڭى تەرەققىيات باسقۇچىغا يۈكسەلدۈردى، شۇنىڭدەك مىللەت نەزەرىيىسى ۋە مىللىي سىياسەت تەتقىقاتىنى تېخىمۇ مەزمۇنغا باي، دائىرىسى تېخىمۇ كەڭ ساھەگە يېتەكلىدى، بۇنىڭ ئۆزى ئېلىمىزنىڭ مىللەت نەزەرىيىسى، مىللىي سىياسەت تەتقىقاتى ئۈچۈن ئىنتايىن مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە. بىز پۈتۈن مەملىكەتتىكى مىللەت نەزەرىيىسى خىزمىتى سېپىدە ئىشلەۋاتقان يولداشلاردىن مەركەزدىكى رەھبىرىي يولداشلارنىڭ سۆزىنى ئەستايىدىل ئۆگىنىپ، شۇ سۆزلەرنىڭ روھىغا ئاساسەن، مىللەت نەزەرىيىسىگە دائىر بەزى چوڭ-چوڭ مەسىلىلەر ئۈستىدە قايتا تونۇش ھاسىل قىلىشنى، تەتقىقاتنى يەنىمۇ چوڭقۇرلاشتۇرۇپ، نەزەرىيە سەۋىيىسىنى ئۆستۈرۈشنى، مىللەت نەزەرىيىسى سىستېمىسىنى بېيىتىپ، ئەمەلىيەتكە تېخىمۇ ئوبدان يېتەكچىلىك قىلىش مەقسىتىگە يېتىشنى ئۈمىد قىلىمىز.

ئېنگېلسنىڭ «ئىلىم-پەننىڭ يۇقىرى پەللىسىگە چىقماقچى بولغان بىر مىللەت نەزەرىيىۋى تەپەككۇردىن بىر مىنۇتمۇ ئايرىلماسلىقى لازىم.» دېگەن مەشھۇر سۆزى بار. نەزەرىيە —ئەمەلىي تەجرىبىنىڭ يەكۈنى، يېغىنچاقلىنىشى ۋە جەۋھىرى، ئۇ دۇنيانى ئۇقۇم ۋە لوگىكا شەكلى بىلەن ئەكس ئەتتۈرىدۇ. ئۇنىڭ ۋەزىپىسى— شەيئىلەر تەرەققىياتىنىڭ ئىچكى ماھىيىتى ۋە ئوبيېكتىپ قانۇنىيىتىنى ئېچىپ بېرىش، كىشىلەرنىڭ دۇنيانى ئۆزگەرتىشتىكى قىبلىنامىسى بولۇش. توغرا مىللەت نەزەرىيىسى بىزنىڭ جۇڭگودىكى مىللىي مەسىلىنى توغرا ھەل قىلىشىمىزدا ھەرىكەت پروگراممىسى ۋە ئەمەلىي قىبلىنامىسى بولىدۇ.

جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى رەھبەرلىك قىلغان، مىليونلىغان خەلق ئاممىسى قاتناشقان ئىنقىلاب ۋە قۇرۇلۇش جەھەتتىكى پۈتكۈل ئەمەلىي پائالىيەت شەرقتىكى كۆپ مىللەت-لىك چوڭ دۆلىتىمىزدە ئېلىپ بېرىلدى. شۇڭا، ئوخشاش بول-مىغان تارىخىي دەۋردە، جۇڭگونىڭ ئەمەلىيىتىگە ئۇيغۇن كېلە-دىغان مىللەت نەزەرىيىسى ۋە مىللىي سىياسەتنى ھاسىل قىلىش ۋە تۇزۇپ چىقىش پۈتۈن مەملىكىتىمىزدىكى ھەر مىللەت خەلقە-نى سەپەرۋەر قىلىپ ۋە ئىتتىپاقلاشتۇرۇپ، ئىنقىلاب ۋە قۇرۇ-لۇش ئىشلىرىنى ئالغا سۈرۈشتە ئالاھىدە مۇھىم. يەنئەن دەۋرە-دىلا، پارتىيىمىزنىڭ غەربىي شىمال خىزمەت كومىتېتى مىللىي مەسىلە ھەققىدىكى نەزەرىيە تەتقىقاتى بىلەن شۇغۇللىنىدىغان مەخسۇس مىللىي تەتقىقات ئاپپاراتى تەسىس قىلغانىدى. يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، بىز مىللەتلەر ئەھۋالى ئوستىدە كەڭ كۆلەمدە تەكشۈرۈش ئېلىپ باردۇق. شۇ ئاساستا، مىللەت-لەرنى پەرق ئېتىش، مىللىي باراۋەرلىك، مىللىي ئىتتىپاق-لىق، مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە، مىللەتلەرنىڭ ئور-تاق گۈللىنىشى دېگەنگە ئوخشاش بىر قاتار نەزەرىيىۋى پرىنسىپ ۋە سىياسەت-تەدبىرلەر پەيدىنپەي مۇئەييەنلىشىپ، ئېلىمىزنىڭ مىللەت نەزەرىيىسى تەتقىقاتىدا تۇنجى گۈللىنىش دەۋرى بارلىققا كەلدى. 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتنىڭ 3-ئومۇمىي يى-غىنىدىن كېيىن، پارتىيىمىز مىللىي مەسىلە بويىچە ئىلگىرى ئېغىر بۇزغۇنچىلىققا ئۇچرىغان ماركسىزملىق لۇشيەننى ئەسلە-گە كەلتۈرۈپلا قالماي، بەلكى ئۇنى ئۆزگەرگەن شارائىتقا ئاسا-سەن مىللەت نەزەرىيىسى تەتقىقاتى ۋە مىللىي خىزمەت ئەمەلىيە-

تىده تېخىمۇ چوڭقۇرلاشتۇردى ۋە راۋاجلاندۇردى. مىللىي مە-
سىلە دۆلەتنىڭ تەقدىرىگە مۇناسىۋەتلىك زور مەسىلە دېگەن
نەزەرىيە، ھازىرقى باسقۇچتا ئېلىمىزدىكى مىللىي مۇناسىۋەت
ئاساسىي جەھەتتىن ھەر مىللەت ئەمگەكچى خەلقى ئوتتۇرىسىدە-
كى مۇناسىۋەتكە ياتىدۇ دېگەن نەزەرىيە، دېموكراتىيە-قا-
نۇنچىلىق قۇرۇلۇشىنى كۈچەيتىپ، مىللىي تېررىتورىيىلىك
ئاپتونومىيىنى قانۇن ۋە تۈزۈم قېلىپىغا سېلىش توغرىسىدىكى
نەزەرىيە ۋە باشقىلار ئەنە شۇنىڭ جۈملىسىگە كىرىدۇ. مەركە-
زىي كومىتېتنىكى رەھبىرلىرى يولداشلارنىڭ بۇ قېتىمقى مىللىي
ئىتتىپاقلىق-تەرەققىيات بويىچە مەملىكەتلىك تەقدىرلەش يىغە-
ىنىدا قىلغان سۆزى، پارتىيە مەركىزىي كومىتېتىنىڭ ۋە گوۋۇ-
يۈەننىڭ مىللىي خىزمەت توغرىسىدىكى زور تەدبىرى ئېلىمىز-
نىڭ مىللەت نەزەرىيىسى ۋە مىللىي سىياسىتىنى تېخىمۇ بېيىت-
تى ۋە راۋاجلاندۇردى. تامامەن شۇنداق دېيىشكە بولىدۇكى،
ئېلىمىزنىڭ مىللەت نەزەرىيىسى تەتقىقاتى 2-قېتىملىق گۈللە-
نىش دەۋرىگە قەدەم قويدى.

ئېلىمىزنىڭ مىللەت نەزەرىيىسى ۋە مىللىي سىياسىتى
ماركسىزمنىڭ ئاساسىي قائىدىلىرىنى جۇڭگونىڭ ئەمەلىيىتى
بىلەن بىرلەشتۈرۈش جەريانىدا بارلىققا كەلگەن، ئېلىمىزدىكى
56 مىللەتنىن تەشكىل تاپقان 1 مىليارد خەلقنىڭ ئىنقىلاب ۋە
قۇرۇلۇش ئەمەلىيىتىدە بارلىققا كەلگەن، ئۇ روشەن جۇڭگوچە
ئالاھىدىلىككە ئىگە. بىزدە مىللەت نەزەرىيىسى خىزمىتى بىلەن
شۇغۇللانغۇچى نۇرغۇن پېشقەدەملەر ۋە يېڭى ئەۋلادلار ئېلىمىز-
نىڭ مىللەت نەزەرىيىسى سىستېمىسىنى بەرپا قىلىش ۋە راۋاج-

لاندۇرۇش خىزمىتى جەريانىدا ئۆگەندى، ئىزدەندى، تەجرىبە ھاسىل قىلدى ۋە مۇھىم تۆھپە قوشتى. پارتىيىمىزنىڭ مىللەت نەزەرىيىسى ۋە مىللىي سىياسىتى ئەمەلىيەت سىنىقىدىن ئۆتۈپ، مىللەتلەرنىڭ باراۋەرلىكى، ئىتتىپاقلىقى، ھەمكارلىقىنى ئىلگىرى سۈرۈش ۋە ئورتاق گۈللىنىشى ئاساسىدىكى سوتسىيالىستىك دۆلەتنى بەرپا قىلىشتا زور رول ئوينىماقتا.

11 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتنىڭ 3-ئومۇمىي يىغىنىدىن بۇيان، جەمئىيىتىمىزدە غايەت زور ئۆزگىرىشلەر بارلىققا كەلدى، ۋەزىيەت تېز تەرەققىي قىلدى، ھالبۇكى بىزنىڭ مىللەت نەزەرىيىمىز ئوبيېكتىپ ۋەزىيەتنىڭ تەرەققىياتى ۋە ئۆزگىرىشىگە يېتىشىپ ماڭالمايۋاتىدۇ، ۋەزىيەت تەرەققىياتىغا ۋە خىزمەت تەلىپىگە يېتەرلىك جاۋاب بېرەلمەيۋاتىدۇ. بەزى رايونلار ۋە بەزى تارماقلاردا رېئال مەسىلىلەر ئۈستىدىكى تەتقىقات، نۆۋەتتىكى ئىسلاھات-ئېچىۋېتىش ئىشلىرى ئۈستىدىكى تەتقىقات يېتەرلىك بولمايۋاتىدۇ.

نۆۋەتتە، دۆلىتىمىزدە ئېلىپ بېرىلىۋاتقان ئەتراپلىق ئىسلاھات ئەمەلىيەتتە بىر ئىنقىلاب دېمەكتۇر. بۇ ئىسلاھاتنىڭ ئەمەلىيەت دائىرىسى كەڭ، مەزمۇنى مول، ئۇ جەمئىيەتنىڭ ھەرقايسى ساھەلىرىگە چېتىلىدىغان، مىليونلىغان خەلقنىڭ جانجان مەنپەئىتىگە مۇناسىۋەتلىك بولغان ئۇلۇغ ئەمەلىيەت. ئۇلۇغ ئەمەلىيەت ئۇلۇغ نەزەرىيىگە مۇھتاج. جۇڭگودىكى 1 مىليارد خەلق ئېلىپ بېرىۋاتقان ئىسلاھات ۋە قۇرۇلۇش بىزنى ئىجادىي يوسۇندا نەزەرىيىۋى يەكۈن چىقىرىش ئۈچۈن پۈتمەس-تۈگىمەس مەنبە بىلەن تەمىن ئېتىدۇ. ئېلىمىزنىڭ مىللەت

نەزەرىيسىگە تۆھپە قوشۇشقا ئىراده باغلىغان بارلىق يولداشلار نۆۋەتتىكى ئىسلاهات ۋە قۇرۇلۇش ئىشلىرىغا قىزغىن قاتنىشىپ، ئەمەلىيەتنى يەكۈنلەپ، يېڭىچاقلاپ نەزەرىيە پەللىسىگە كۆتۈرۈش بىلەن ئەمەلىيەتكە تېخىمۇ ئوبدان يېتەكچىلىك قىلىشى لازىم.

مىللەت نەزەرىيىسى تەتقىقاتىنى تېخىمۇ ئوبدان يولغا قويۇش ئۈچۈن، پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى بىلەن گوۋۇيۈەننىڭ مىللىي خىزمەت توغرىسىدىكى زور تەدبىرلىرىگە ئاساسەن، نۆۋەتتىكى مىللىي خىزمەت ئەمەلىيىتىگە بىرلەشتۈرۈپ، هازىر تۆۋەندىكى مەسىلىلەر ئۈستىده سىستېمىلىق تەتقىقات ئېلىپ بېرىشىمىز لازىم:

— سوتسىيالىزمنىڭ دەسلەپكى باسقۇچى توغرىسىدىكى نەزەرىيە—هەقىقەتنى ئەمەلىيەتتىن ئىزدەش ئاساسىدا دۆلەت ئەھۋالىنى تونۇش، لۇشيەننى بەلگىلەشنىڭ شانلىق قىبلىنامىسى. بىز مۇشۇ روهقا ئاساسلىنىپ، سوتسىيالىزمنىڭ دەسلەپكى باسقۇچىدىكى مىللىي مەسىلىگە بولغان تونۇشىمىزنى چوڭقۇرلاشتۇرۇشىمىز لازىم. بىزدىكى ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئىجتىمائىي ئىشلەپچىقىرىش كۈچلىرى ۋە پەن، مەدەنىيەت، ئىدىيە—ئەخلاق سەۋىيىسىنىڭ ئەمەلىيەتته قانداق هالەتته تۇرۇۋاتقانلىقى، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ۋە ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ تارىخىنى ۋە هازىرقى هالىتىنى قانداق توغرا تونۇش كېرەكلىكى نۆۋەتته ئەستايىدىل تەتقىق قىلىشقا تېگىشلىك مەسىلىلەردۇر. مۇشۇ مەسىلىلەرنى هەل قىلماي تۇرۇپ، پارتىيىمىزنىڭ سوتسىيالىزمنىڭ دەسلەپكى باسقۇچىدىكى لۇشيەننى ۋە سىيا-

سەتلىرىنى رايونلارنىڭ ۋە مىللەتلەرنىڭ شەرت-شارائىتىغا قا-
راپ ئىزچىللاشتۇرۇشتىن ئىبارەت ئاچقىلى بولمايدۇ.

— پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى شەرق ۋە جەنۇبتىكى دېڭىز بويىغا جايلاشقان رايونلارنىڭ سىرتقا يۈزلەنگەن ئىقتىسادىنى راۋاجلاندۇرۇش ستراتېگىيىلىك تەدبىرىنى ئوتتۇرىغا قويدى. بۇ ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرى ئۈچۈن ھەم خۇش خەۋەر، ھەم مۇسابىقە. ئېلىمىزنىڭ يەر مەيدانى كەڭ، شەرقىي رايونلار، ئوتتۇرا رايونلار ۋە غەربىي رايونلار ئىقتىسادىي تەرەققىياتىنىڭ تەكشىسىزلىكى ئۇزاققىچە ساقلىنىپ تۇرىدۇ. بىزنىڭ مەقسىتى-مىز مىللەتلەرنى ئورتاق بېيىتىش، ئورتاق گۈللەندۇرۇش؛ ئەمما بۇنى پۈتۈنلەي تەڭ قەدەمدە ئەمەلگە ئاشۇرۇش مۇمكىن ئەمەس. ھازىر ئېلىمىزدىكى ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرى بىلەن خەنزۇ رايونلىرىنىڭ ئىقتىسادىي تەرەققىيات جەھەتتىكى پەرقى چوڭىيىپ كېتىۋاتىدۇ، بۇ مەسىلىنى يۇقىرى دەرىجىدە ئەھمىيەت بېرىپ، ئەستايىدىل تەتقىق قىلىش ھەمدە توغرا، ئۈنۈملۈك تەدبىرلەرنى قوللىنىپ پەيدىنپەي ھەل قىلىش كې-رەك. مەركىزىي كومىتېتتىكى رەھبىرىي يولداشلار بۇنىڭدىن كېيىن ئوتتۇرا ۋە غەربىي رايونلار بىلەن دېڭىز بويىدىكى رايون-لارنىڭ بىر-بىرىنى تولۇقلايدىغان، بىر-بىرىگە ياردەم بېرىدى-غان، ھەرقايسىسى ئۆز ئەۋزەللىكىنى جارى قىلدۇرىدىغان تە-رەققىيات ستراتېگىيىسىگە دائىر تەدبىرلەرنى تۈزۈپ چىقىش توغرىسىدا يولىيورۇق بەردى. بۇنىڭدا دېڭىز بويىدىكى رايونلار-نىڭ تەرەققىياتىنى ئاستىلىتىش ئەمەس، بەلكى ئاز سانلىق مىل-لەت رايونلىرىنىڭ تېزرەك تەرەققىي قىلىشىغا ياردەم بېرىش

ئارقىلىق، پەرقنى پەيدىنپەي ئازايتىش كۆزدە تۇتۇلغان. بۇ مۇھىم تەتقىقات تېمىسى.

— ئەمەلىيەت ئىسپاتلىدىكى، بىر مىللەت بىر ياكى بىر-نەچچە خىل ئىجتىمائىي فورماتسىيىدىن ھالقىپ ئۆتۈپ، ئىلغار ئىجتىمائىي تۈزۈمنى قوللىنىشى مۇمكىن، ئەمما ھېچقانداق مىللەتنىڭ تاۋار ئىگىلىكى باسقۇچىدىن ھالقىپ ئۆتۈپ مەدەنىيەتلىك، زامانىۋى مىللەت بولالىشى مۇمكىن ئەمەس. دۆلىتىمىزدىكى بىرمۇنچە ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدا ئىشلەپچىقىرىش كۈچلىرىنىڭ سەۋىيىسى ناھايىتى تۆۋەن، ئىجتىمائىي ئىش تەقسىماتى ھېچقانچە تەرەققىي تاپمىغان، تاۋار ئالماشتۇرۇش ئېپتىدائىيراق ھالەتتە تۇرۇۋاتىدۇ، بۇنىڭدىن كېيىن تاۋار ئىگىلىكىنى قانداق قىلغاندا تېزرەك راۋاجلاندۇرۇش مۇمكىن؟

— ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىسلاھات-ئېچىۋېتىش ئىشىدا، سىرتتىن ئىختىساس ئىگىلىرىنى جەلپ قىلىشقا ئالاھىدە ئەھمىيەت بېرىش، شۇنىڭدەك ئىچكى-تاشقى مەبلەغنى ۋە پەن-تېخنىكىنى پائال قوبۇل قىلىش، ئىچكى بازار ۋە خەلقئارا بازار رىقابىتىگە دادىل قاتنىشىش لازىم. ئىقتىساد ۋە مەدەنىيەت جەھەتتىكى ئالاقە جەريانىدا، باشقا مىللەتلەرنىڭ ئىلغار مەدەنىيىتىنى، باشقا رايونلارنىڭ ئىلغار تەجرىبىلىرىنى قوبۇل قىلىش كېرەك. ئىختىساس ئىگىلىرىنى جەلپ قىلىشتا قانداق سىياسەت قوللىنىش كېرەك؟ ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدىكى ئەمگەكچىلەر بىلەن باشقۇرغۇچىلارنىڭ ساپاسىنى قانداق يول بىلەن ئۆستۈرۈش كېرەك، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ

ئىختىساس ئىگىلىرى يېتىشمەسلىك مەسىلىسىنى قانداق قىلغاندا ئۇنۇملۇك ھەل قىلغىلى بولىدۇ؟

— 1984-يىلى ئېلان قىلىنغان «جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ مىللىي تەربىيىلىنىش ئاپتونومىيە قانۇنى» جۇمھۇرىيىتىمىز قۇرۇلغاندىن بۇيان يولغا قويۇلغان مىللىي تەربىيىلىنىش ئاپتونومىيە تەجرىبىلىرىنىڭ جەۋھىرى. ئۇنىڭدا دۆلەت بىلەن ئاپتونومىيىلىك جايلارنىڭ، خەنزۇلار بىلەن ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ شۇنىڭدەك ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئۆز-ئارا مۇناسىۋىتى قانۇن شەكلى بىلەن بەلگىلەنگەن. ئالدىنقى بىر مەزگىلدە، ئاپتونومىيە قانۇنىدا بەلگىلەنگەن بەزى ئاپتونومىيە ھوقۇقلىرى ئوبدان ئەمەلىيلەشتۈرۈلمىدى، بۇنىڭدا كادىرلارنىڭ ئىدىيىۋى تونۇشىغا ياتىدىغان سەۋەبلەر بار، لېكىن مۇناسىپ تۈزۈلمىنىڭ يېتىشىپ ماڭالمىغانلىقى ئەڭ مۇھىم سەۋەب. ئاپتونومىيە قانۇنىنى ئىجرا قىلىش ئىشىنى ئىقتىسادىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتى ۋە سىياسىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتى بىلەن بىرلەشتۈرۈپ، تېخىمۇ چىڭ تۇتۇش، ئوبدان تۇتۇش لازىم. قانداق بىرلەشتۈرگەندە ئوبدان ئەمەلىيلەشتۈرگىلى بولىدۇ؟

— مىللەتلەرنىڭ بۇيۇك ئىتتىپاقلىقىنى ئۇزلۇكسىز مۇستەھكەملەش ۋە كۈچەيتىش— تۆتنى زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشىنى ۋە ئىسلاھات-ئېچىۋېتىش ئىشلىرىنى ئوڭۇشلۇق ئېلىپ بېرىشنىڭ مۇھىم كاپالىتى، سوتسىيالىستىك مەنىۋى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىنىڭ مۇھىم مەزمۇنى. سوتسىيالىستىك تاۋار ئىگىلىكىنىڭ تەرەققىياتىغا ئەگىشىپ، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى بارغانسېرى مۇستەھكەملىنىپ بارىدۇ. ئەمما مەلۇم تەرەققىيات باسقۇچىدا

قۇچىدا، تۈرلۈك مىللەت، تۈرلۈك رايون ۋە تۈرلۈك ئىجتىما-
ئىي گۈرۇھلار ئوتتۇرىسىدا ئوخشاش بولمىغان ئىقتىسادىي مە-
يىئەت مەسىلىسى مەۋجۇت بولۇپ تۇرىدۇ، ئىقتىسادىي ساھەدە-
كى مەسىلە ۋە زىددىيەت بەزى چاغلاردا يەنىلا يۈز بېرىپ تۇرە-
دۇ، بۇ ئوبيېكتىپ مەۋجۇدىيەت. ئۇنىڭ ئۈستىگە تارىختىن
قېپقالغان مىللىي بىر تەرەپلىمە قاراش ۋە مىللىي ئارازلىق
پۈتۈنلەي تۈگەپ كەتكىنى يوق، يەنە بۆلگۈنچى كۈچلەرنىڭ بۈز-
غۇنچىلىقىمۇ بار، مىللىي مۇناسىۋەت جەھەتتە ئەنسىزلىك ئا-
مىللىرى يەنىلا مەۋجۇت. بىز سوتسىيالىزمنىڭ دەسلەپكى باس-
قۇچىدىكى مىللىي مۇناسىۋەت تەرەققىياتىنىڭ ئوبيېكتىپ قانۇ-
نىيىتىگە ئاساسەن، تەڭشەش ئىشىنى ۋاقتىدا ۋە جايىدا ئېلىپ
بېرىپ، ئېلىمىزدىكى سوتسىيالىستىك مىللىي مۇناسىۋەتنى
كۈندىن-كۈنگە ئوبدان ۋە ئىناق دەرىجىگە كۆتۈرۈشىمىز، جۈڭ-
خۇا مىللەتلىرىنىڭ بۈيۈك ئىتتىپاقلىقىنى تېخىمۇ مۇستەھكەم-
لىشىمىز لازىم. بۇ مەسىلىلەرنى ئوبدان تەتقىق قىلىشقا توغرا
كېلىدۇ.

—ۋەتەننىڭ بىرلىكىنى مۇستەھكەملەش— ھەر مىللەت
خەلقىنىڭ مۇقەددەس بۇرچى. خەلقئارادىكى ۋە دۆلىتىمىزدىكى
ئىنتايىن ئاز سانلىق بۆلگۈنچىلەر جۈڭگونى پارچىلاش، دۆلىتە-
مىزنىڭ بىرلىكىنى بۇزۇش قەستىدە بولۇۋاتىدۇ، ئۇلار ئاخىر
مەغلۇپ بولماي قالمايدۇ. پۈتۈن مەملىكىتىمىزدىكى ھەر مىل-
لەت خەلقىگە ۋەتەنپەرۋەرلىك تەربىيىسىنى قانداق ئېلىپ بە-
رىش، ۋەتەننىڭ بىرلىكىنى قانداق مۇستەھكەملەش كېرەك دې-
گەن مەسىلىنى ئوبدان تەتقىق قىلىش ھەمدە بۇ جەھەتتىكى

خىزمەتنى ھەقمقىي كۆچەيتىش كېرەك.

—دۇنيادىكى دۆلەتلەرنىڭ بىرمۇنچىسى كۆپ مىللەتلىك دۆلەت. مىللىي مەسىلە ئومۇمىي خاراكتېر ئالغان مەسىلە. بىز چەت ئەللەرنىڭ مىللەتلەر ئەھۋالى ۋە مىللەت نەزەرىيىسىنى تەتقىق قىلىشقا، باشقا دۆلەتلەرنىڭ تەجرىبىلىرىنى ئەينەك قىلىپ، ئۇنى ئۆزىمىز ئۇچۇن خىزمەت قىلدۇرۇشقا دىققەت قىلىشىمىز لازىم.

نەزەرىيە ئەمەلىيەت ئۇچۇن خىزمەت قىلىدۇ، ئەمەلىيەتتىن ئايرىلغان نەزەرىيە ھېچنېمىگە ئەسقاتمايدۇ. دۆلىتىمىز دەل چوڭ ئۆزگىرىش دەۋرىدە تۇرۇۋاتىدۇ، ئاز سانلىق مىللەتلەر ۋە ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرى غايەت زور ئۆزگىرىش بولۇۋاتقان تارىخىي پەيتنى باشتىن كەچۈرمەكتە، بىز مىللەت نەزەرىيىسى جەھەتتە ئاساسىي تەتقىقاتقا ئېتىبار بېرىش بىلەن بىرۋاقتتا، ئاساسىي كۆچنى ئاز سانلىق مىللەتلەرنى ۋە ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىسلاھات ۋە قۇرۇلۇش ئىشلىرىنى تەتقىق قىلىشقا قارىتىپ، رېئال مەسىلىگە نەزەرىيە جەھەتتىن جاۋاب بېرىشىمىز، نەزەرىيىنى ئەمەلىيەت ئۇچۇن يېتەكچى رول ئويناتىدىغان قىلىشىمىز لازىم. شۇنىڭ بىلەن بىرۋاقتتا، ماركسىزملىق مىللەت نەزەرىيىسىنى ئەمەلىيەت ئارقىلىق راۋاجلاندۇرۇشىمىز لازىم.

مىللەت نەزەرىيىسىنى راۋاجلاندۇرۇش ۋە ئۇنىڭدا يېڭىلىق يارىتىش ئۇچۇن، زامانىۋى تەتقىقات ۋاستىلىرىنى ۋە يېڭىچە تەتقىقات ئۇسۇللىرىنى پەيدىنپەي قوللىنىشقا توغرا كېلىدۇ. ماركسىزمچە ماتېرىيالىستىك دىئالېكتىكىنىڭ يېتەكچىلىكىدە،

مىللىي مەسىلىنى سىستېما نەزەرىيىسى، ئۇچۇر نەزەرىيىسى ۋە تىزگىنلەش نەزەرىيىسى بىلەن تەتقىق قىلىش كېرەك. نەزەرىيە خادىملىرى بىلەن ئەمەلىي خىزمەت خادىملىرى ئۆزئارا ماسلىشىپ قالماي، ئىجتىمائىي پەن ئالىملىرى، تەبىئىي پەن ئالىملىرى، ھەرقايسى ساھەلەردىكى تېخنىكىلار-مۇتەخەسسىسلەرمۇ ئۆزئارا ماسلىشىپ، مىللەت نەزەرىيىسى تەتقىقاتىنىڭ كوللېكتىپ فۇنكسىيىسىنى، ئۇنىۋېرسال ئۇنۇمىنى جارى قىلدۇرۇشى لازىم.

ئۇلۇغ ئەمەلىيەتتىن ئۇلۇغ نەزەرىيە ۋۇجۇدقا كېلىدۇ، ئۇلۇغ نەزەرىيە ئۆز نۆۋىتىدە ئەمەلىيەتنى ئالغا قاراپ تېخىمۇ راۋاجلىنىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلىدۇ. مەن مىللەت نەزەرىيىسى سېپىدىكى يولداشلارنىڭ ئىدىيىدە يېڭىمۇ ئازاد بولۇپ، روھنى ئۇرغۇتۇپ، مىللەت نەزەرىيىسى تەتقىقات خىزمىتىدە يېڭى ۋەزىيەت يارىتىشنى چىن كۆڭلۈمدىن ئۈمىد قىلىمەن!

مىللىي مەسىلە تەتقىقاتىنى كۈچەيتىپ، ئۇنى مىللىي خىزمەتتە ئىلمىي تەدبىر كۆرۈشكە خىزمەت قىلدۇرايلى*

(1988-يىل 9-ئاينىڭ 18-كۈنى)

بۈگۈن مەن دۆلەت مىللىي ئىشلار كومىتېتىغا ۋەكالىتەن، دۆلەت مىللىي ئىشلار كومىتېتى مىللىي مەسىلە تەتقىقاتى مەركىزىنىڭ رەسمىي قۇرۇلغانلىقىنى جاكارلايمەن.

پارتىيە 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتىنىڭ 3-ئومۇمىي يىغىنىدىن بۇيان، ئېلىمىزنىڭ سىياسىي ۋە ئىقتىسادىي ۋەزىيىتى ناھايىتى ياخشى بولۇپ كەلدى، قۇرۇلۇش ۋە ئىسلاھات زور مۇۋەپپەقىيەتلەرگە ئېرىشتى. ئون يىلدىن بۇيان، مىللىي خىزمىتىمىزدە ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشتىن ئىبارەت مەركەزنى ئاساس قىلىپ، تۆت ئاساسىي پرىنسىپتا چىڭ تۇرۇپ، ئىسلاھات-ئېچىۋېتىش ئىشلىرى يولغا قويۇلدى، سوتسىيالىستىك دېموكراتىيە ۋە قانۇنچىلىق قۇرۇلۇشى كۈچەيتىلدى، پارتىيە ۋە دۆلەت-

---

* بۇ —يولداش ئىسمايىل ئەھمەدنىڭ دۆلەت مىللىي ئىشلار كومىتېتى مىللىي مەسىلە تەتقىقاتى مەركىزىنىڭ قۇرۇلۇش يىغىنىدا سۆزلىگەن سۆزى.

نىڭ مىللىي سىياسىتى ئىزچىل ئىجرا قىلىندى، ۋەتەننىڭ بىرلىكى قوغدالدى، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى كۈچەيتىلدى، ئاز سانلىق مىللەتلەر ۋە ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرى ئىقتىساد، سىياسىي ۋە مەدەنىيەت قاتارلىق جەھەتلەردە زور تەرەققىياتقا ئېرىشتى. 1979-يىلدىن 1986-يىلغىچە مىللىي ئاپتونومىيە-لىك جايلارنىڭ سانائەت، يېزا ئىگىلىك ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى يىلىغا ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 8.12%تىن ئىشىپ، 1953-يىلدىن 1978-يىلغىچە بولغان ئاربىلىقتىكى ئوتتۇرىچە ئېشىش نىسبىتىدىن 1.32 پىرسەنتپوئىنت ئاشتى. 1987-يىلى مىللىي ئاپتونومىيىلىك جايلارنىڭ سانائەت-يېزا ئىگىلىك ئو-مۇمىي مەھسۇلات قىممىتى 97 مىليارد 180 مىليون يۈەن (1980-يىلدىكى ئۆزگەرمەس باھا بويىچە ھېسابلىغاندا) ئورۇن-دىلىپ، 1986-يىلدىكىدىن 10.4% ئاشتى. يېزا ئىقتىسادىنىڭ تەرەققىياتىغا ئەگىشىپ، ئاز سانلىق مىللەت خەلقىنىڭ تۇرمۇ-شى كۆرۈنەرلىك ياخشىلاندى ۋە يۇكسەلدى. ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ماۋارىپ، مەدەنىيەت، سەھىيە، تەنتەربىيە، پەن-تېخنىكا ۋە باشقا ئىشلىرى ناھايىتى تېز تەرەققىي قىلدى. 1978-يىلى، ئاز سانلىق مىللەتتىن مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى ۋە ئاسپىرانتلىرى 121 مىڭدىن ئې-شىپ، 1978-يىلدىكىدىن 3.3 ھەسسە كۆپەيدى. ئوتتۇرا مەك-تەپ ئوقۇغۇچىلىرى 3 مىليون 73 مىڭ، باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى 10 مىليون 510 مىڭ بولۇپ، 1978-يىلدىكىدىن 21.1% ۋە 39.8% ئاشتى. يەنە بىر تەرەپتىن، ئەھمىيەت بېرىشكە تېگىشلىك بەزى مەسىلىلەرمۇ ساقلىنىۋاتىدۇ؛ كۆپ

ساندىكى ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىقتىساد، مەدەنىيەت جەھەتتىكى قالاقلىقى تېخى تۈپتىن ئۆزگەرتىلگىنى يوق، ئىقتىسادىي تەرەققىيات سەۋىيىسى پۈتۈن مەملىكەتنىڭ ئوتتۇرىچە تەرەققىيات سەۋىيىسىدىن خېلى چوڭ پەرقلىنىدۇ، يەنە كېلىپ بۇ پەرق ئۇزلۇكسىز چوڭىيىپ بېرىۋاتىدۇ. تا ھازىرغىچە 20% ئەتراپىدىكى كىشىلەرنىڭ پۈتۈن كىيىنىش، توق يېيىش مەسىلىسى ھەل بولمىدى، 10 مىليون كىشىنىڭ تۇرالغۇ جاي ۋە ئىچىدىغان سۇ قىينىچىلىقى بىرقەدەر چوڭ. بىر قىسىم تاغلىق رايونلار، چارۋىچىلىق رايونلىرى ۋە چەت رايونلاردىكى ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ مەدەنىيەت، مائارىپ، سەھىيە قاتارلىق ئىشلىرى ناھايىتى قالاق ھالەتتە تۇرماقتا، ساۋاتسىزلار ھېلىمۇ ناھايىتى زور نىسبەتنى ئىگىلىمەكتە. بۇ مەسىلىلەرنىڭ ھەممىسى تۈپ خاراكتېر ئالغان، ئۇزاق ۋاقىتتىن بۇيان ھەر خىل سەۋەبلەر نەتىجىسىدە پەيدا بولغان، تىرىشىپ ئەستايىدىل ھەل قىلىشىمىزغا توغرا كېلىدىغان مەسىلىلەردۇر. مۇشۇ مەسىلىلەرنى ئوبدان ھەل قىلغاندىلا، ئاز سانلىق مىللەتلەر ۋە ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرى ئاندىن راۋاج تاپالايدۇ ۋە ئالغا باسالايدۇ.

ئۆتكەن يىلى 4-ئايدا، ج ك پ مەركىزىي كومىتېتى ۋە گوۋۇيۈەن مەركىزىي كومىتېت بىرلىك سەپ بۆلۈمى ۋە دۆلەت مىللىي ئىشلار كومىتېتىنىڭ «مىللىي خىزمەتكە دائىر بىرقانچە مۇھىم مەسىلە توغرىسىدىكى دوكلاتى» (يەنى مەركەز تارقاتقان [1987] 31-نومۇرلۇق ھۆججەت) نى تەستىقلاپ تارقىتىپ، مىللىي خىزمەت توغرىسىدا سىستېمىلىق يولىورۇق بەردى. بۇ

يىل 4-ئايدا گوۋۇيۈەن جۇمھۇرىيىتىمىز قۇرۇلغاندىن بۇيان تۇنجى قېتىملىق مىللىي ئىنتىپاقلىق-تەرەققىيات بويىچە مەملىكەتلىك ئىلغار كوللېكتىپ، ئىلغار شەخسلەرنى تەقدىرلەش يىغىنىنى چاقىردى. پارتىيە ۋە دۆلەت رەھبەرلىرى يىغىنىنىڭ ئېچىلىش مۇراسىمىغا قاتناشتى، يولداش دېڭ شياۋپىڭ يىغىنغا بېغىشلىما يېزىپ بەردى، باش شۇجى پارتىيە مەركىزىي كومىتېتىغا ۋاكالىتەن مۇھىم سۆز قىلدى، يولداش چېن جۇنشېڭ گوۋۇيۈەنگە ۋاكالىتەن دوكلات بەردى. مەركەزنىڭ ئۆتكەن يىلدىكى 13-نومۇرلۇق ھۆججىتى ۋە بۇ قېتىمقى مىللىي ئىنتىپاقلىق-تەرەققىيات بويىچە تەقدىرلەش يىغىنىدا رەھبىرىي يولداشلارنىڭ سۆزلىگەن سۆزلىرى پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى بىلەن گوۋۇيۈەننىڭ يېڭى ۋەزىيەت ئاستىدا مىللىي خىزمەت توغرىسىدا كۆرگەن سىستېمىلىق زور تەدبىرلىرىنى ئايان قىلىپ، ئىلىمىزنىڭ مىللىي خىزمىتىنى يېڭى تەرەققىيات باسقۇچىغا سىلجىتتى، بۇ تەدبىرلەر دۆلەت ئىچى ۋە سىرتىدا ناھايىتى زور تەسىر قوزغىدى ھەمدە بۇنىڭدىن كېيىن ئۇزاققىچە داۋاملىق رول ئويناپغۇسى.

نۆۋەتتە، مىللىي خىزمىتىمىزنىڭ ئاساسىي ۋەزىپىسى ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ۋە ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىقتىسادىي تەرەققىياتىنى ۋە مەدەنىيەت تەرەققىياتىنى تېزلىتىپ، مىللەتلەرنى ئورتاق گۈللەندۈرىدىغان ئۇلۇغ نىشانغا قاراپ باتۇرلارچە ئالغا چامداشتىن ئىبارەت. بۇنىڭ ئۈچۈن، مىللىي خىزمەتتە ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشنى مەركەز قىلىش، كۆچنى توپلاپ ئىجتىمائىي ئىشلەپچىقىرىش كۈچلىرىنى راۋاجلاندۇرۇش، تاۋار

ئىگىلىكىنى راۋاجلاندۇرۇش كېرەك، قانۇنچىلىق قۇرۇلۇشىنى كۈچەيتىپ، ئىقتىساد ۋە مەدەنىيەت ئىشلىرىنىڭ تەرەققىياتىنى كاپالەتكە ئىگە قىلىش، بولۇپمۇ مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتو-نومىيە قانۇنىنى ئەملىيلەشتۈرۈش ۋە مۇكەممەللەشتۈرۈش، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى ئۆزلۈكسىز كۈچەيتىش، ۋەتەننىڭ بىرلىكىنى مۇستەھكەملەش لازىم. بۇ خىزمەتلەرنى ئوبدان ئىش-لەش ئۈچۈن، ئىسلاھاتنى ئومۇمىي ۋەزىيەتكە سىڭدۈرۈپ، ئىق-تىسادىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتىنى، سىياسىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتىنى ۋە ھەر ساھەدىكى ئىسلاھاتلارنى تېخىمۇ ئوبدان يولغا قويۇش كېرەك.

دۆلەت مىللىي ئىشلار كومىتېتىنىڭ مىللىي مەسىلە تەتقى-قاتى مەركىزى ئەنە شۇنداق ۋەزىيەتتە قۇرۇلدى. ئۇ ئەنە شۇنداق ۋەزىيەت تەرەققىياتىنىڭ تەلىپىگە لايىقلىشىش يۈزىسىدىن قۇ-رۇلدى. چۈنكى، مىللىي خىزمەت ئالدىدا شۇ قەدەر جاپالىق ھەم مۇرەككەپ ۋەزىپىلەر تۇرۇۋاتقاندا، مىللىي خىزمەتنى يەنە-مۇ ئىلگىرىلەپ ئوبدان ئىشلەش ئۈچۈن، بىرمۇنچە يېڭى ۋە چوڭ-چوڭ مەسىلىلەر ئۈستىدە تەدبىر كۆرۈشكە توغرا كېلىدۇ. ھازىرقى دەۋردە، دېموكراتىيىنىڭ ئۆزگىرىپ بېرىشى ۋە پەن-تېخنىكىنىڭ ئۇچقانداق تەرەققىي قىلىشى بارلىق مۇھىم تەدبىر-لەرنى دېموكراتىيە ۋە ئىلىم-پەن ئاساسىدا ۋۇجۇدقا كەلتۈرۈشە-مىزنى تەلەپ قىلىدۇ، شۇنداق قىلغاندىلا، كۆرگەن تەدبىر ئەملىيەتكە ئۇيغۇن بولۇپ، جەمئىيەتنىڭ تەرەققىياتىنى ئۇنۇم-لۈك ئالغا سۈرەلەيدۇ. دېمەك، مىللىي مەسىلە تەتقىقاتىنى كۈچەيتىپ، پارتىيە ۋە دۆلەتنىڭ مىللىي خىزمەتكە دائىر تەد-

بىرلىرىنىڭ دېموكراتىيىلىشىشى ۋە ئىلمىيلىشىشى ئۇچۇن خىزمەت قىلىش—ئالدىمىزدا تۇرغان زور ۋەزىپە. مىللىي مەسىلە تەتقىقاتى نەزەرىيە جەھەتتىكى ۋە فاكتىچىن، سىياسەت، تەدبىر كۆرۈش جەھەتتىكى تەتقىقاتنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ، بۇ تەتقىقات مىللىي خىزمەتنىڭ ھەر قايسى دەۋرىدىكى ئاساسىي ۋەزىپىلىرىگە يانداشتۇرۇپ ئېلىپ بېرىلىشى، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ۋە ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ سىياسىي، ئىقتىسادىي ئەھۋالى، مەدەنىيىتى ۋە تارىخى ھەم ھازىرقى ئەھۋالى ئۇستىدە ئەتراپلىق ھەم نۇقتىلىق، چوڭقۇر ھەم سىستېمىلىق تەتقىقات ئېلىپ بېرىلىشى لازىم. تەتقىقات مەركىزى ئاخىرىدا تەتقىقات مۇۋەپپەقىيەتلىرىنى دۆلەت مىللىي ئىشلار كومىتېتىغا ۋە ئالاقىدار مىنىستىرلىك-كومىتېتلارغا، ئالاقىدار ئۆلكە، شەھەر، ئاپتونوم رايونلارغا تەقدىم قىلىشى، يەنە بىر قەدەم ئىلگىرىلەپ پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى بىلەن گوۋۇيۈەننى ئىلمىي ئاساس، تەكلىپ، مەسلىھەت ۋە پايدىلىنىش ماتېرىياللىرى بىلەن تەمىنلەپ، مىللىي خىزمەتكە دائىر تەدبىرلەرنى كۆرۈشكە ئەقىل كۆرسىتىش، مەسلىھەت بېرىش رولىنى ئويناشى لازىم.

بۇ تەتقىقاتنى ئوبدان يولغا قويۇش ئۈچۇن، پۈتۈن مەملىكەتتىكى مىللىي مەسىلە تەتقىقاتى بىلەن شۇغۇللانغۇچى بارلىق كىشىلەر بىلەن ئالاقە باغلاپ، ئۇلارنى ئۆيۈشتۇرۇپ، بىرلەشتۈرۈپ، ماسلاشتۇرۇپ ۋە ئالماشتۇرۇپ بىر مەقسەت ئاساسىدا تەتقىقاتقا تەڭ ئاتلاندۇرۇش كېرەك. يېقىنقى يىللاردىن بۇيان، ئىجتىمائىي پەنلەر ئاكادېمىيىسىنىڭ مىللىي تەتقىقات سىستېمىسى ۋە دۆلەت مىللىي ئىشلار كومىتېتى، پۈتۈن مەملىكەتلىك

دىكى مىللەتلەر ئىنستىتۇتلىرىنىڭ تەتقىقات سىستېمىسى ۋە ئالاقىدار ساھەدىكىلەر بۇ جەھەتتە نۇرغۇن خىزمەت ئىشلەپ، بىرمۇنچە نەتىجىگە ئېرىشتى. دۆلەت مىللىي ئىشلار كومىتېتى مىللىي مەسىلە تەتقىقاتى مەركىزىنى قۇرۇشتا ھەر ساھەدىكى تەتقىقات ئاپپاراتلىرى بىلەن بىرلىكتە، مەملىكەت بويىچە مىللىي تەتقىقات ئىشىنى تېخىمۇ راۋاجلاندۇرۇش ئۈچۈن، پۈتۈن مەملىكىتىمىزدىكى مىللىي تەتقىقات كۈچلىرى بىلەن ئالاقە باغلاش، ئۇلارنى ماسلاشتۇرۇش ۋە ئۇلارغا تۈرتكە بولۇش جەھەتتە، كۆپچىلىك بىلەن قولغا قول تۇتۇشۇپ، ئۆز تىرىشچانلىقىنى كۆرسىتىشنى كۆزدە تۇتقان.

مىللىي مەسىلە تەتقىقاتىنى قانداق قىلغاندا ئوبدان ئېلىپ بارغىلى بولىدۇ؟ بۇ ھەقتە تۆۋەندىكى تەسەۋۋۇرلار ئۇستىدە ئالاھىدە توختالماقچىمەن:

— سوتسىيالىزمنىڭ دەسلەپكى باسقۇچى توغرىسىدىكى نەزەرىيىنى يېتەكچى قىلىش. بۇ نەزەرىيە— دۆلىتىمىزنىڭ ھازىرقى باسقۇچىدىكى ئاساسىي ئەھۋالىنى ھەقىقەتنى ئەمەلىيەتتىن ئىزدەش ئاساسىدا تونۇش، لۇشيەن، فاڭجېن، سىياسەتلەرنى تۈزۈشنىڭ نەزەرىيىۋى ئاساسىدۇر. پۈتۈن مەملىكەت نۇقتىسىدىن ئېيتقاندا، سوتسىيالىزمنىڭ دەسلەپكى باسقۇچى دېيىشكە بولىدۇ، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ نۇقتىسىدىن ئېيتقاندا، سوتسىيالىزمنىڭ دەسلەپكى باسقۇچىدا پۈتۈن مەملىكەت ئۈچۈن ئورتاق بولغان نەرسىلەرمۇ، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىغىلا خاس ئالاھىدىلىكمۇ بار دېيىشكە بولىدۇ. خېلى كۆپ قىسمىنى ئىگىلەيدىغان ئاز سانلىق مىللەتلەر سوتسىيا-

لىسزمىنىڭ دەسلەپكى باسقۇچىنىڭ تۆۋەن قاتلىمىدا تۇرماقتا. ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ سوتسىيالىزمنىڭ دەسلەپكى باسقۇچىدىكى ئالاھىدىلىكىنى ئېنىق تونۇش ئىنتايىن مۇھىم. شۇڭا، دەسلەپكى باسقۇچتا تۇرۇۋاتقان ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ۋە ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىقتىسادىي، سىياسىي ۋە مەدەنىيەت جەھەتتىكى ئالاھىدىلىكىنى چوڭقۇر تەتقىق قىلغاندىلا، تەرەققىياتنى تېزلىتەلەيدىغان ھەقىقىي تەدبىر ۋە تەكلىپلەرنى ئاندىن ئوتتۇرىغا قويغىلى بولىدۇ.

—ئىسلاھاتنى ئومۇمىي ۋەزىيەتكە سىڭدۈرۈپ، تەتقىقاتقا ئىسلاھات روھى بىلەن يېتەكچىلىك قىلىش كېرەك. ئىسلاھات ئېلىپ بېرىش-ئىشىكنى ئېچىۋېتىش— دەۋرنىڭ چوڭ ئېقىمى. ئىسلاھات ئېلىپ بېرىلغان، ئىشىك ئېچىۋېتىلگەن ئون يىلدىن بۇيان، پۈتۈن مەملىكىتىمىزدە مىسلى كۆرۈلمىگەن ھاياتىي كۈچ جۇش ئۇردى. ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىمۇ بىرقەدەر زور تەرەققىياتلارغا ئېرىشتى. مىللەتلەرنى راۋاجلاندۇرۇش ئىشى ئىسلاھات-ئېچىۋېتىش بىلەن چەمبەرچاس باغلانغان. ئىسلاھات ئېلىپ بېرىلمىسا، ئىشىك ئېچىۋېتىلمىسە، مىللەتلەر چەققىش يولى تاپالمايدۇ. پەقەت دەۋر ئېقىمىغا ماسلىشىپ، تاۋار ئېگىنى كۈچەيتىپ، ئوبوروت ساھەسىنى راۋانلاشتۇرۇپ، بازار باشلامچى بولغان سوتسىيالىستىك تاۋار ئىگىلىكىنىڭ يېڭى تەرتىپىنى ئورناتقاندىلا، ئاز سانلىق مىللەتلەر نامراتلىق ۋە قالاقلىق ھالەتنى ئاندىن ئۆزگەرتەلەيدۇ. ھازىر ئىسلاھات-ئېچىۋېتىش ئىشلىرىنىڭ راۋاجلىنىشى ۋە چوڭقۇرلىشىشىغا ئەگىشىپ، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدا نۇرغۇن يېڭى ئەھۋال

ۋە يېڭى مەسىلىلەر كۆرۈلۈشكە باشلىدى. يېڭى ئىدىيە بىلەن كونا ئىدىيە، يېڭى ئۇسۇل بىلەن كونا ئۇسۇل، يېڭى تۈزۈلمە بىلەن كونا تۈزۈلمە ئوتتۇرىسىدا توقۇنۇش ۋە زىددىيەت پەيدا بولدى. بۇنداق شارائىتتا، ئىسلاھات-ئېچىۋېتىش توغرىسىدىكى تەشۋىقات ۋە تەربىيە خىزمىتىنى يەنمۇ ئوبدان ئىشلەپ، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدىكى ھەر مىللەت كادىرلىرى ۋە ئاممىسىنىڭ ئىسلاھات-ئېچىۋېتىش ئىشىغا بولغان ئىدىيىۋى تونۇشىنى ۋە كۆتۈرۈش ئىقتىدارىنى ئۆستۈرۈش لازىم؛ شۇنىڭ بىلەن بىرۋاقىتتا، كۆچلۈك تەدبىر قوللىنىپ، ئىسلاھات-ئېچىۋېتىش ئىشلىرىنىڭ پۈختا قەدەم بىلەن تەرتىپلىك راۋاجلىنىشىغا ئىمكانىيەت تۇغدۇرۇش لازىم. بىز كونا تۈزۈلمە، كونا كۆز قاراشلارنى قانداق قىلىپ ئۆزگەرتىپ، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنى راۋاجلاندۇرۇشقا ھەقىقىي ئۈيغۇن كېلىدىغان، ھاياتىي كۈچكە تولغان يېڭى تۈزۈلمىنى بەرپا قىلىش ۋە مۇكەممەللەشتۈرۈش ئۇستىدە تەتقىقات ئېلىپ بېرىشىمىز كېرەك.

— تەتقىقاتقا ئىشلەپچىقىرىش كۈچلىرى ئۆلچىمى بويىچە يېتەكچىلىك قىلىش لازىم. يولداش دېڭ شىياۋپىڭ مۇنداق دەپ كۆرسەتكەنىدى: سوتسىيالىزمنىڭ دەسلەپكى باسقۇچىدىكى تۈپ ۋەزىپە ئىشلەپچىقىرىش كۈچلىرىنى راۋاجلاندۇرۇش، «سوتسىيالىزمنى يولغا قويۇشتا، جەزمەن ئىشلەپچىقىرىش كۈچلىرىنى راۋاجلاندۇرۇش كېرەك، نامراتلىق سوتسىيالىزم ئەمەس». ئىشلەپچىقىرىش كۈچلىرى تولۇق راۋاجلانغاندىلا، دۆلەتنىڭ قۇدرەت تاپقۇزغىلى، خەلقنىڭ بەختكە ئىگە قىلغىلى، مىللەتلەرنىڭ گۈللەندۈرگىلى بولىدۇ. ئىشلەپچىقىرىش كۈچلىرى راۋاجلاندۇ-

رۇلمىسا، ھەممە ئىش خام-خىيالغا ۋە قۇرۇق گەپكە ئايلىنىپ قالىدۇ. كۆپ يىللاردىن بۇيان، «سول» چىللىق ئىدىيىسىنىڭ تەسىرى بىلەن، دۆلىتىمىزدە ئىشلەپچىقىرىش مۇناسىۋەتلىرىنىڭ ئىشلەپچىقىرىش كۈچلىرىگە كۆرسىتىدىغان ئەكس تەسىرى ھەتتا ھەل قىلغۇچ رولى بىر تەرەپلىمە ھالدا تەكىتلىنىپ، ئىشلەپچىقىرىش كۈچلىرىنى راۋاجلاندۇرۇشقا ئېغىر دەرىجىدە سەل قارىلىپ كەلدى. بۇ ھال ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنى ئېغىر زىيانغا ئۇچراتتى، ئەلەمگە قويدى، چوڭقۇر ساۋاقتا ئىگە قىلدى. شۇڭا، مىللىي مەسىلە ئۇستىدىكى تەتقىقاتنا، ئىشلەپچىقىرىش كۈچلىرىنى راۋاجلاندۇرۇشنى كۆزدە تۇتۇش، ئىشلەپچىقىرىش كۈچلىرىنى ئۆلچەم قىلىش قارىشىنى تۈرغۇزۇش لازىم. مىللىي مەسىلىگە دائىر بارلىق نەزەرىيە ۋە فاكىجېن-سىياسەت، تەدبىرلەرنى تۈزۈشتە، ئۇنىڭ ئىشلەپچىقىرىش كۈچلىرىنى راۋاجلاندۇرۇشقا پايدىلىق ياكى پايدىلىق ئەمەسلىكىگە قاراش كېرەك. ئىشلەپچىقىرىش كۈچلىرىنى راۋاجلاندۇرۇشقا پايدىلىق بولغانلىرىنى سىناق قىلىش، مۇۋاپىقىيەتلىك بولغانلىرىنى ئومۇملاشتۇرۇش ۋە يولغا قويۇش كېرەك. ئىشلەپچىقىرىش كۈچلىرىنى راۋاجلاندۇرۇشقا پايدىسىز بولغانلىرىدىن ھەتتا توسالغۇ بولىدىغانلىرىدىن قەتئىي ۋاز كېچىش كېرەك.

—تىك لىنىيىلىك سىلىشتۇرۇش بىلەن توغرا لىنىيىلىك سىلىشتۇرۇشنى بىرلەشتۇرۇش كېرەك. ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئازادلىقتىن بۇرۇنقى تارىخى ئەھۋالى بىلەن ئازادلىقتىن كېيىنكى ئۆزگىرىش ئەھۋالىنى سىلىشتۇرۇش، «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» دىن بۇرۇنقى ئەھۋال بىلەن 11-نۆۋەتلىك

مەركىزىي كومىتېتىنىڭ 3-ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىنكى ئەھ-
ۋالىنى سېلىشتۇرۇش ئىنتايىن زۆرۈر. شۇنداقلا ئۇ بىزگە
ناھايىتى تونۇشلۇق. لېكىن، جۇڭگودىكى ھازىرقى زامانغا خاس
مىللىي مەسىلىنى تەتقىق قىلىشتا، ئۇنى پۈتۈن مەملىكەتنىڭ
ئومۇمىي ۋەزىيىتىگە ۋە پۈتۈن دۇنيانىڭ ئومۇمىي ئېقىمىغا بې-
قىندۇرۇپ ئېلىپ بېرىش كېرەك، شۇنداق قىلغاندىلا، ئىشىك-
نى ئېچىۋېتىشنىڭ ئىچكى-تاشقى ئومۇمىي يۇزلىنىشىگە لايىقلا-
شقىلى بولىدۇ. دېمەك، ئاز سانلىق مىللەتلەرنى خەنزۇلارغا،
باشقا مىللەتلەرگە چەت ئەللەردىكى مىللەتلەرگە، جۇملىدىن
كاپىتالىستىك دۆلەتلەردىكى، سوتسىيالىستىك دۆلەتلەردىكى ۋە
3-دۇنيا ئەللىرىدىكى مىللەتلەرگە سېلىشتۇرۇشقا، باشقىلارنىڭ
تەجرىبىلىرىنى ئەينەك قىلىپ، ساۋاقلىرىنى قوبۇل قىلىپ،
ئۇنىڭدىن ئېلىمىزدىكى مىللىي مەسىلىنى ھەل قىلىشتا پايدىلە-
نىشىمىز لازىم. بۇ ھەم ئىنتايىن زۆرۈر، ھەم ئىنتايىن قىم-
مەتلىك چارە.

— «بارچە گۈللەر تەكشى ئېچىلىش، ھەممە ئېقىملار
بەس-بەستە سايراش» فاڭجېنىدا چىڭ تۇرۇش كېرەك. بىز تۆت
ئاساسىي پرىنسىپتا چىڭ تۇرۇش شەرتى ئاستىدا، ئىزدىنىشكە
ۋە بېڭىلىق يارىتىشقا ئىلھام بېرىمىز، ئوخشاشمىغان كۆز قا-
راشتىكىلەرنىڭ ئەركىن مۇھاكىمە ئېلىپ بېرىشىغا ئىلھام بېرە-
مىز. بۇگۈنكى كۈندە، ماركسىزمنى راۋاجلاندۇرىمىز، سوتسە-
يالىستىك نەزەرىيە ۋە ئەمەلىيەتكە بولغان تونۇشنى چوڭقۇرلاش-
تۇرىمىز دەيدىكەنمىز، ئىدىيىدە ئازاد بولۇشقا جۇرئەت قىلىپ،
ھەقىقەتنى ئەمەلىيەتتىن ئىزدەپ، ھەممە مەسىلە ئۈستىدە

ئوبيېكتىپ ۋە ئىلمىي تەتقىقات ئېلىپ بېرىشىمىز لازىم. ئوخ-شاش بولمىغان پىكىر ۋە ئوخشاش بولمىغان كۆزقاراشتىكىلەر ئۆزئارا پىكىر ئالماشتۇرۇپ، بەس-مۇنازىرە ئېلىپ بېرىپ، بىر-بىرىنى تولۇقلىغان ۋە بىر-بىرىنىڭ خاتا تەرىپىنى تۈزەت-كەندىلا ھەقىقەتنى تونۇپ، مىللىي مەسىلە ئۈستىدىكى تەتقىقات-نىڭ چوڭقۇرلىشىشىغا ۋە تەرەققىياتىغا تۈرتكە بولالايدۇ، دۇنيا-نى ئۆزگەرتىش ئۈچۈن تېخىمۇ ئوبدان خىزمەت قىلالايدۇ.

يولداشلار، مىللىي مەسىلە تەتقىقاتىنىڭ ۋەزىپىسى جاپالىق ھەم شەرەپلىك ۋەزىپە، تەتقىقات خىزمىتىدىكى ئۇنۇمنىڭ قانداق بولۇشى 55 ئاز سانلىق مىللەتنىڭ ھەتتا پۈتكۈل جۇڭخۇا مىللەت-لىرىنىڭ تەرەققىياتىغا، گۈللەپ ياشنىشىغا زىچ مۇناسىۋەتلىك ئىش. مىللىي مەسىلە تەتقىقاتىنى ئوبدان يولغا قويۇش ئىنتايىن مۇھىم. بۇ يەردە ئولتۇرغان، پۈتۈن مەملىكەتتىكى مىللىي مەسىلە تەتقىقاتى بىلەن شۇغۇللىنىپ كەلگەن ئالىملار، مۇتە-خەسسىسلەر، دوستلار ۋە يولداشلارنىڭ قولغا قول تۇتۇشۇپ، دۆلىتىمىزنىڭ سوتسىيالىستىك زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشى يولىدا، مىللەتلەرنىڭ ئورتاق راۋاجلىنىشى ۋە گۈللىنىشى يولـ-دا تېخىمۇ كۆپ، تېخىمۇ زور تۆھپە قوشۇشىنى ئۈمىد قىلـ-مەن!

مىللىي خىزمەتنىڭ مەشھۇر رەھبىرى — ژۇ لەنفۇ*

(1989-يىل 1-ئاينىڭ 26-كۈنى)

يولداش ژۇ لەنفۇ ئارىمىزدىن كەتكەن بولسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭ پاك ۋىجدانى، ئالىي ئەخلاق-پەزىلىتى ۋە ئېسىل ئىستىلى قەلبىمىزدە مەڭگۈ ساقلىنىدۇ.

يېرىم ئەسىردىن كۆپرەك ۋاقىت ئېلىپ بېرىلغان ئىنقىلاب ۋە ئەمەلىيەت يولداش ژۇ لەنفۇنىڭ ئاز سانلىق مىللەتتىن كېلىپ چىققان سادىق كوممۇنىزم جەڭچىسى، ئۇلۇغ ۋەتەنپەرۋەر بولۇشقا مۇناسىپ ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلىدى. ئۇ جۇڭخۇا ئېلىدىكى ھەر مىللەت خەلقى ئۈچۈن ئۆمۈر بويى جان-دىلى بىلەن خىزمەت قىلغان، باشتىن-ئاخىر بىرلىكنى قوغداپ، بۆلگۈنچىلىككە قارشى تۇرغان، ئىتتىپاقلىقتا، ھەقىقەتنى ئەمەلىيەتتىن ئىزدەشتە چىڭ تۇرۇپ، پارتىيىنىڭ مىللىي سىياسىتىنى ئىجرا قىلىشىدا ئىجرا قىلغان مەشھۇر رەھبەر.

يولداش ژۇ لەنفۇ ئۆسمۈر ۋە ياش چاغلىرىدىلا ئىلغار ئىدىيە

---

* بۇ ماقالە «خەلق» گېزىتىنىڭ 1989-يىل 1-ئاينىڭ 26-كۈنىدىكى سانىدا ئېلان قىلىنغان.

يىنى قوبۇل قىلىپ، نامرات-قالاق كونا جۇڭگونى ئۆزگەرتىشكە بەل باغلاپ، جاھانگىرلىككە قارشى ۋەتەنپەرۋەرلىك ھەربىكەتلىرىگە پائال قاتناشقان. ئۇ لى داجاۋ، دېڭ جۇڭشيا، جاۋ شيەن قاتارلىق ئاتاقلىق كوممۇنىستلارنىڭ غەمخورلۇقى ۋە ياردىمى ئارقىسىدا، ماركسىزم-لېنىنىزمنى ئەستايىدىل ئۆگىنىپ، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيەسىنىڭ يېتەكچى قۇرۇلغان چاغدىكى ئەزاسى بولغان. ئۇ ئاز سانلىق مىللەتتىن كېلىپ چىققان ئىنقىلاب پېشىۋالىرى دېڭ ئېنىمىڭ، ما جۇن، گو لۇڭجېن، خەن يۆرەن، ۋېي باچۇن قاتارلىق يولداشلار بىلەن ئاز سانلىق مىللەت-لەرنىڭ مەشھۇر ۋەكىللىرى سۈپىتىدە، جۇڭخۇا ئېلىدىكى مىل-لەتلەرنىڭ پەقەت جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيەسىنىڭ رەھبەر-لىكىدىلا باراۋەرلىك ئاساسىدا بىرلىشىپ، قەد كۆتۈرۈپ ئازاد بولالايدىغانلىقىنى ئالدى بىلەن تونۇپ يەتكەن. ئەنە شۇنىڭدىن ئېتىبارەن، ئېلىمىزدە ئېلىپ بېرىلغان مىللىي ئازادلىق ۋە مىللىي ئىتتىپاقلىق-تەرەققىيات ئىشلىرىنىڭ ھەربىر تەرەققىيات دەۋرىگە ۋە زور بۇرۇلۇش پەيتىگە نەزەر سالىدىغان بولساق، يولداش ۋۇ لەنفۇنىڭ گىگانت ئادەمگە خاس قىياپىتى ۋە يارانقان ئۆچمەس تۆھپىسى ئايان بولىدۇ.

1929-يىل 7-ئايدا يولداش ۋۇ لەنفۇ پارتىيە تەشكىلاتىنىڭ ئەۋەتىشى بويىچە ئاق تېررورلۇققا قارىماي، جان پىدالىق بىلەن غەربىي موڭغۇل رايونىغا كېلىپ، ئاممىۋى خىزمەت، پارتىيە خىزمىتى، ھەربىي ئىشلار ۋە بىرلىك سەپ خىزمىتى بىلەن شۇغۇللىنىپ، جاپالىق شارائىتتا قاتتىق سىناقلاردىن ئۆتتى. ئۇ باشقىلار بىلەن بىللە ئىچكى موڭغۇل رايونىنىڭ ياپون باسقۇن-

چىلىرىغا قارشى كۈرىشىگە رەھبەرلىك قىلىپ، مەشھۇر «بەيـ
لىكمياۋ قوزغىلىڭى» نى قوزغىدى، شۇ چاغدا موڭغۇللار ئىچىدە
ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئەڭ زور قوراللىق قىسىم تەشكىلـ
لىدى ھەمدە گۈيسۈينى قوغداش جېڭىگە بىۋاستە قوماندانلىق
قىلدى. يولداش ۋۇ لەنفۇ جۇڭخۇا مىللەتلىرى خەۋپ-خەتەر
ئاستىدا قالغاندا، كوممۇنىستلارنىڭ قەيسەرانە كۈرەش قىلىدىـ
غان، قۇربان بېرىشتىن قورقمايدىغان ئىنقىلابىي روھىنى توـ
لۇق نامايان قىلىپ، ئىچكى موڭغۇلدىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ
ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى قوراللىق كۈرىشىگە مۇھىم تۆھپە
قوشتى.

ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئۇرۇش غەلىبە قىلغاندىن
كېيىن، جۇڭگودا ئىككى خىل تەقدىر، ئىككى خىل ئىستىقبال
ئوتتۇرىسىدا ھەل قىلغۇچ جەڭ بولۇۋاتقان ۋەزىيەت ئاستىدا،
ئىچكى موڭغۇلدا، دۆلەتنى پارچىلاش كېرەكمۇ ياكى بىرلىكنى
قوغداش كېرەكمۇ، دېگەن قاتتىق كۈرەش يۈز بەردى. شۇ چاغدا
بۈيىڭ دالاي باشچىلىقىدىكى ئاز سانلىق بۆلگۈنچىلەر سۇنىد ئوڭ
خوشۇنىدا ئاتالمىش «ئىچكى موڭغۇل خەلق ۋەكىللەر يىغىنى»
ئېچىپ، ئاتالمىش «ئىچكى موڭغۇل جۇمھۇرىيىتى ۋاقىتلىق
ھۆكۈمىتى» نى قۇرۇپ، ئىچكى موڭغۇلنى ۋەتىنىمىزدىن ئايرىـ
ۋەتمەكچى بولدى. يولداش ۋۇ لەنفۇ ئۇلارنىڭ بۆلگۈنچىلىك
سۇيىقەستىنى بەربات قىلىش ئۈچۈن، 1945-يىل 10-ئايدا پارـ
تىيە مەركىزي كومىتېتىنىڭ تەيىنلىشى بىلەن شۇ يەرگە بېـ
رىپ، ھەرقايسى قاتلامدىكىلەرگە خىزمەت ئىشلەپ، پارتىيىنىڭ
مىللىي سىياسىتىنى تەشۋىق قىلدى، كەڭ ئاممىنى ئىتتىپاقـ

لاشتۇردى ھەمدە بۇيىڭ دالاي قاتارلىق كىشىلەرنىڭ بۆلگۈنچى-
لىك سۇيىقەستىنى يۇزتۇرانە ئېچىپ تاشلاپ، ئۇلارنى «ۋاقىت-
لىق ھۆكۈمەت» نى ئەمەلدىن قالدۇرۇشقا مەجبۇر قىلدى. يول-
داش جۇ ئېنلەي ۋۇ لەنفۇنىڭ شۇ قېتىمقى ھەرىكىتىنى «يىغىن-
غا يالغۇز بېرىش» دەپ تەرىپلەپ، تولۇق مۇئەييەنلەشتۇردى ۋە
ماختىدى. 1946-يىل 3-ئايدا مەركىزىي كومىتېتنىڭ يولىيورۇ-
قىغا بىنائەن، ئىچكى موڭغۇل ئاپتونومىيە ھەرىكىتى بىرلەشمە-
سى بىلەن شەرقىي موڭغۇل ئاپتونوم ھۆكۈمىتى چېگدىدا ئاپتو-
نومىيە ھەرىكىتىنى بىرلىككە كەلتۈرۈش يىغىنىنى ئاچتى. تەي-
يارلىق يىغىندا، ئاپتونومىيە ھەرىكىتىنىڭ ئىلگىرىلەش يولى
ۋە رەھبەرلىك ھوقۇقى مەسىلىسىدە: مىللىي تېررىتورىيىلىك
ئاپتونومىيىنى ۋەتىنىمىزنىڭ چوڭ ئائىلىسى ئىچىدە ئىشقا ئا-
شۇرۇش كېرەكمۇ، ياكى «مۇستەقىل ئاپتونومىيە» نى يولغا
قويۇش كېرەكمۇ، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ رەھ-
بەرلىكىنى قوبۇل قىلىش كېرەكمۇ، ياكى ئىچكى موڭغۇل
خەلق ئىنقىلابى پارتىيىسىنى جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسە-
نىڭ ئورنىغا قويۇش كېرەكمۇ، دېگەندىن ئىبارەت پۈتۈنلەي
ئوخشاش بولمىغان ئىككى خىل تەشەببۇس ساقلاندى. يولداش
ۋۇ لەنفۇ موڭغۇل خەلقىنىڭ تەقدىرىنى بەلگىلەيدىغان شۇ ھالقە-
لىق پەيتته قەتئىيلىك بىلەن: ئىچكى موڭغۇل ئاپتونومىيە ھە-
رىكىتى پەقەت جۇڭگو خەلقىنىڭ جۇڭگو كومپارتىيىسى رەھبەر-
لىكىدىكى دېموكراتىك ئىنقىلابنىڭ بىر قىسمى، ئاپتونومىيە
ھەرىكىتىنىڭ توغرا يولى— جۇڭگو كومپارتىيىسىنىڭ رەھبەر-
لىكىنى قوبۇل قىلىپ، ئاممىنى تولۇق سەپەرۋەر قىلىپ، ئىچ-

كى موڭغۇلدا بىر پۈتۈن مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيىنى ئىشقا ئاشۇرۇش، ئىچكى موڭغۇل ئاپتونومىيە ھەربكىتى بىر-لەشمىسىنى ئاپتونومىيە ھەربكىتىگە بىر تۈتاش رەھبەرلىك قىلىدىغان ئاپپارات قىلىشقىلا بولىدۇ، دەپ كۆرسەتتى. يولداش ژۇ لەنفۇ يىغىندا ئىنقىلابىي قەتئىيلىك بىلەن تاكتىكا جەھەتتە-كى جانلىقلىقنى بىرلەشتۈرۈپ، ھەم چىڭ تۇرۇپ كۆرەش قىل-دى، ھەم تولۇق كېڭىشىشكە دىققەت قىلدى، ئاخىر ژەكىللەر-نىڭ زور كۆپ قىسمىنى ئىتتىپاقلاشتۇرۇپ ۋە قولغا كەلتۈ-رۈپ، پىكىر بىرلىكى ھاسىل قىلدى. شۇ يىل 4-ئاينىڭ 3-كۈنى ئۆتكۈزۈلگەن رەسمىي يىغىندا، «ئىچكى موڭغۇل ئاپ-تونومىيە ھەربكىتىنى بىرلىككە كەلتۈرۈش يىغىنىنىڭ ئاساسىي قارارى» مۇزاكىرە قىلىنىپ ماقۇللاندى. يولداش ژۇ لەنفۇ ئىجرائىي ھەيئەت ۋە دائىمىي ھەيئەت رەئىسلىكىگە، قوشۇمچە ھەربىي ئىشلار بۆلۈمىنىڭ باشلىقلىقىغا كۆرسىتىلدى. 3- ئاپ-رىل يىغىنى موڭغۇل مىللىتىنىڭ تارىخىدا ۋە ئىچكى موڭغۇل ئىنقىلابىنىڭ تارىخىدا مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە يىغىن بولدى. بۇ يىغىن ئىچكى موڭغۇلدا شەرقىي رايون بىلەن غەربىي رايون ئۇزاق مۇددەت بۆلۈنۈپ تۇرغان ھالەتكە خاتىمە بېرىپلا قالماي، بەلكى موڭغۇل مىللىتىنىڭ ۋەتىنىمىزنىڭ بىر پۈتۈن چوڭ ئائىلىسىدە مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيىنى ئىشقا ئاشۇ-رۇشى ئۈچۈن سىياسىي ئاساس سېلىپ بەردى.

پارتىيىمىز ئۇزاق مۇددەت ئىزدىنىش ئارقىلىق، مەملىكەت ئىچىدىكى مىللىي مەسىلىنى مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومى-يىنى يولغا قويۇش يولى بىلەن ھەل قىلىدىغان توغرا يولنى

تاپتى. يولداش ژۇ لەنفۇ ئەنە شۇنداق شانلىق يولنى ئەك باتۇر-لۇق بىلەن ئاچقۇچىلارنىڭ بىرى. 1947-يىل 4-ئاينىڭ 3-كۈنى ئىچكى موڭغۇل ئاپتونومىيە ھەربكتى بىرلەشمىسى ئىچكى موڭغۇل خەلق ۋەكىللىرى يىغىنى ئاچتى، يولداش ژۇ لەنفۇ سىياسىي دوكلاتىدا ئىچكى موڭغۇل ئاپتونومىيە ھەربكتىنىڭ تارىخىي تەجرىبىلىرىنى يەكۈنلەپ، ئىچكى موڭغۇل ئاپتونوم ھۆكۈمىتى قۇرۇشنىڭ شەرت-شارائىتى پىشىپ يېتىلدى، دەپ-گەن مۇھىم خۇلاسىنى چىقاردى. يىغىندا ئاپتونوم ھۆكۈمەت قۇرۇش، ۋاقىتلىق كېڭەش ھەيئىتى سايلاش قارار قىلىندى ھەمدە كېڭەش ھەيئىتى يولداش ژۇ لەنفۇنى ئاپتونوم ھۆكۈمەت-نىڭ رەئىسى قىلىپ سايلىدى. 5-ئاينىڭ 1-كۈنى ئىچكى موڭ-غۇل ئاپتونوم ھۆكۈمىتىنىڭ قۇرۇلغانلىقى رەسمىي جاكارلان-دى، رەئىس ماۋ زېدۇڭ بىلەن باش قوماندان جۇ دې تەبرىك تېلېگراممىسى ئەۋەتتى. شۇنىڭدىن ئېتىبارەن جۇڭگو زېمىنىدا تۇنجى مىللىي ئاپتونوم رايون دۇنياغا كېلىپ، مىللىي تېررىتو-رىيىلىك ئاپتونومىيە تۈزۈمىنى يولغا قويۇشنىڭ مۇۋەپپەقىيەت-لىك تەجرىبىسىنى يارىتىش جەھەتتە مۇھىم رول ئويناندى.

يولداش ژۇ لەنفۇ ئىچكى موڭغۇل ئاپتونوم رايونلۇق پارت-كومىتىنىڭ بىرىنچى شۇجىسى، ئاپتونوم رايونلۇق خەلق كومىتې-تىنىڭ رەئىسى، ئىچكى موڭغۇل ھەربىي رايونىنىڭ قوماندانى قوشۇمچە سىياسىي كومىسسارى، ئىچكى موڭغۇل ئاپتونوم را-يونلۇق سىياسىي كېڭەشنىڭ رەئىسى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتە-دى. ئۇ ئىچكى موڭغۇل ئاپتونوم رايونىنىڭ خىزمىتىگە 20 يىلغا يېقىن رىياسەتچىلىك قىلىش جەريانىدا، پارتىيىنىڭ

مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە سىياسىتىنى ۋە تۈرلۈك سىياسەتلىرىنى ئىجادىي يوسۇندا ئىجرا قىلىپ، پۈتۈن ئاپتونوم رايوندىكى موڭغۇل، خەنزۇ ۋە باشقا مىللەت خەلقىنى ئىتتىپاق-لاشتۇرۇپ ۋە يېتەكلەپ سوتسىيالىستىك ئىنقىلاب ۋە سوتسىيا-لىستىك قۇرۇلۇشتا زور غەلىبىلەرنى قولغا كەلتۈردى، ئىچكى موڭغۇل ئاپتونوم رايونىنى ئۇلۇغلىك ئاپتونوم رايون قىلىپ قۇرۇپ، پۈتۈن مەملىكىتىمىزدىكى مىللىي ئاپتونومىيىلىك جايلار ئۈچۈن ئۇلۇغ تىكلىدى.

يېڭى جۇڭگو دۇنياغا كەلگەندىن كېيىن، يولداش ۋۇ لەنفۇ مەركىزىي خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ ئەزاسى، مەركىزىي مىللىي ئىشلار كومىتېتى پارتگۇرۇپپىسىنىڭ شۇجىسى، مەركىزىي مىللىي ئىشلار كومىتېتىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى، مۇدىرى، گو-ۋۇيۈەننىڭ مۇئاۋىن زۇڭلىسى، ج ك پ مەركىزىي كومىتېتى بىرلىك سەپ بۆلۈمىنىڭ باشلىقى، مەملىكەتلىك خەلق قۇرۇل-تىيى دائىمىي كومىتېتىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى ۋە دۆلەتنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىدى، ئۇ پارتىيە ۋە دۆلەتنىڭ رەھبەرلىك ئىشلىرىغا قاتناشقان چاغلىردا، مارك-سىزملىق مىللىي خىزمەت لۇشيەندە تەۋرەنمەي چىڭ تۇرۇپ، پۈتۈن مەملىكەتنىڭ مىللىي ئىتتىپاقلىق-تەرەققىيات ئىشلىرى-نى ئۈزلۈكسىز ئىلگىرى سۈردى.

1956-يىلى، يولداش ۋۇ لەنفۇ پارتىيىنىڭ مەملىكەتلىك 8-قۇرۇلتىيىدا قىلغان سۆزىدە ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدا ئېلىپ بېرىلغان ئىجتىمائىي ئىسلاھاتنىڭ تارىخىي تەجرىبىلىرى-نى چوڭقۇر يەكۈنلەپ: چارۋىچىلىق رايونلىرىدا دېموكراتىك

ئىسلاهات ۋە سوتسىيالىستىك ئۆزگەرتىشنى تىنچ يول بىلەن ئېلىپ بېرىشقا بولىدۇ، دەپ كۆرسەتتى. ئۇ مىللەتلەر ئوتتۇرىسىدىكى پەرقلەت دىققەت قىلماي، خەنزۇلار رايونىدا ياكى باشقا ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدا قوللىنىلغان چارىنى ئۆلۈك هالدا كۆچۈرۈپ قوللىنىدىغان خاتا خاهىشنى تەنقىد قىلىپ، ئاز سانلىق مىللەتلەر ئىسلاهات ئېلىپ بېرىش مەسىلىسىدە، مىللەتلەرنىڭ ئالاهىدە ئەهۋالى ۋە ئەملىي ئېهتىياجىنى توغرا ئەكس ئەتتۈرۈش كېرەك، دەپ كۆرسەتتى.

1957-يىلى چىڭداۋدا ئېچىلغان مىللىي خىزمەت سۆهبەت يىغىنىدا، يولداش ژۇ لەنفۇ يولداش جۇ ئېنلەينىڭ تەكلىپى بويىچە مۇهىم سۆز قىلىپ: ئاز سانلىق مىللەتلەر ئىجتىمائىي ئىسلاهات ئارقىلىق سوتسىيالىزم يولىغا مېڭىشتا، پەقەت سوتسىيالىزم ئۇچۇن، ئۆز مىللىتىنىڭ تەرەققىياتى ئۇچۇن پايدىسىز بولغان بارلىق نەرسىلەرنىلا ئىسلاه قىلىدۇ، ئىسلاهات ئارقىلىق مىللەت يوقىتىلمايدۇ، ئەكسىچە مىللەت تەرەققىي قىلدۇرۇلىدۇ، مىللەتلەر يۈكسەك ئىقتىسادىي سەۋىيىگە ۋە مەدەنىيەت سەۋىيىسىگە ئىگە مىللەتلەرگە ئايلاندۇرۇلىدۇ. «سوتسىيالىستىك جەمئىيەتكە بارغاندا، مىللەتلەر مەۋجۇت بولۇپلا قالماي، بەلكى گۈللىنىدۇ» دەپ كۆرسەتتى. ئۇ دۆلىتىمىزدە مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيىنى يولغا قويۇپ، كۆپ مىللەتلىك بىر پۈتۈن دۆلەت قۇرۇلۇشىنىڭ مۇقەررەرلىكىنى تەهلىل قىلىپ: «ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئاپتونومىيە هوقۇقىنى توغرا ئىشقا ئاشۇرۇش— مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيىنى ئىزچىللاشتۇرۇشتىكى مۇهىم مەسىلە» دەپ كۆرسەتتى. ئۇ

ئاپتونومىيە ھوقۇقىنى يەنىمۇ ئىلگىرىلەپ، ئەمەلىيلەشتۈرۈشنى ۋە بۇنىڭغا ئالاقىدار قانۇن-پەرمان ۋە كونكرېت بەلگىلىمىلەرنى تۈزۈشنى تەلەپ قىلدى.

يولداش ۋۇ لەنفۇنىڭ تۆھپىسى مەڭگۈ ئۆلمەيدۇ!

مىللەتلەرنىڭ باراۋەرلىكى، ئىتتىپاقلىقى ۋە تەرەققىيات ئىشلىرى ئۈچۈن يېڭى تۆھپە قوشايلى*

(1989-يىل 2-ئاينىڭ 20-كۈنى)

يىلنىڭ پىلانى باھاردىن باشلىنار دېگەن گەپ بار. بىز مىللىي ئىشلار كومىتېتلىرى مۇدىرلىرىنىڭ مەملىكەتلىك يىغىنىنى مانا مۇشۇ باھار بايرىمى پەيتىدە ئېچىۋاتىمىز. تەجرىبىلەرنى يەكۈنلەش ئاساسىدا، پارتىيىنىڭ 13-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3-ئومۇمىي يىغىنىنىڭ روھىنى ئىزچىللاشتۇرۇش ھەققىدە، مىللىي ئىتتىپاقلىق-تەرەققىيات ئىشلىرىنى تېخىمۇ ئىلگىرى سۈرۈشكە دائىر فاكتىجېن ۋە پىلانلار ئۈستىدە بىرلىكتە مۇھاكىمە ئېلىپ بارماقچىمىز. ئەمدى مەن دۆلەت مىللىي ئىشلار كومىتېتى پارتكۇرۇپپىسىدا مۇزاكىرە قىلىنغان پىكىرلەرگە ئاساسەن، تۆۋەندىكى بىرقانچە مەسىلە ئۈستىدە سۆزلىمەكچىمەن:

---

* بۇ— يولداش ئىسمايىل ئەھمەدنىڭ 1989-يىلى مىللىي ئىشلار كومىتېتلىرى مۇدىرلىرىنىڭ مەملىكەتلىك يىغىنىدا سۆزلىگەن سۆزى.

1

1988-يىلى ئېلىمىزنىڭ مىللىي ئىتتىپاقلىق-تەرەققىيات ئىشلىرى يېڭى ئۈتۈقلارغا ئېرىشكەن يىل بولدى. ھەر مىللەت خەلقى پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى ۋە گوۋۇيۈەننىڭ رەھبەرلىكىدە، بىر نىيەت-بىر مەقسەتتە، جاپالىق كۈرەش قىلدى، ئىسلاھات-ئېچىۋېتىش دولقۇنى داۋاملىق ئاز سانلىق مىللەتلەرنى سىياسىي، ئىقتىسادىي ۋە مەدەنىيەت جەھەتتە ئەتراپلىق تەرەققىي قىلدۇرۇپ، مىللەتلەرنى ئورتاق گۈللەندۈرۈشنىڭ يېڭى يولىنى ئىزدىدى، دۆلەتنىڭ بىرلىكىنى مۇستەھكەملەش، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتىش ۋە جۇڭخۇا ئېلىنى گۈللەندۈرۈش يولىدا يېڭى نەتىجىلەرنى ياراتتى. بىزنىڭ مىللىي خىزمىتىمىزنى پۈتۈن پارتىيە ۋە پۈتۈن مەملىكەت خەلقى بىرلىكتە ئىشلىدى. مەن بۇ يەردە مىللىي ئىشلار كومىتېتىنىڭ فۇنكسىيىلىك تارماق سۈپىتىدە ئىشلىگەن ئاساسىي خىزمەتلىرى ئۈستىدە توختىلىمەن.

(1) پارتىيە 13-قۇرۇلتىيىنىڭ روھىنى ئەستايىدىل ئۆگىنىپ ۋە ئىزچىللاشتۇرۇپ، سوتسىيالىزمنىڭ دەسلەپكى باسقۇچىدىكى مىللىي مەسىلىگە بولغان تونۇشنى چوڭقۇرلاشتۇرۇدۇق. دۆلەت ئەھۋالى ئۈستىدە توغرا تونۇش ھاسىل قىلىپ، ئىسلاھات ۋە ئىشىكنى ئېچىۋېتىش ئىشىنى دادىل ئېلىپ بېرىش، سوتسىيالىزمنىڭ ئەۋزەللىكىنى ۋە ھاياتىي كۈچىنى ناماياں قىلىشنىڭ، مىللەتلەرنىڭ باراۋەرلىك، ئىتتىپاقلىق ۋە تە-

رەققىيات ئىشلىرىنى يۈكسەلدۈرۈشنىڭ تۈپ يولى. پارتىيە-
نىڭ 13-قۇرۇلتىيىدا سوتسىيالىزمنىڭ دەسلەپكى باسقۇچى
ھەققىدە ئوتتۇرىغا قويۇلغان ئاساسىي نەزەرىيە ۋە لۇشيەن پۈتۈن
پارتىيە ۋە پۈتۈن مەملىكەتنىڭ مىللىي خىزمەتنى ئۆز ئىچىگە
ئالغان تۈرلۈك خىزمەتلىرىگە يۆنىلىش كۆرسىتىپ بەردى. بىر
يىلدىن بۇيان بىز 13-قۇرۇلتاي ھۆججەتلىرىنىڭ روھىنى چوڭ-
قۇر ئۆگىنىش ئاساسىدا، سوتسىيالىزمنىڭ دەسلەپكى باسقۇچىغا
دائىر نەزەرىيىنى تەتبىقلاپ، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ تۈرلۈك
كېلىپ چىقىش مەنبەسى ۋە يېتىلىش دەرىجىسىگە بولغان تونۇ-
شىمىزنى، تۈرلۈك مىللەت، تۈرلۈك رايونلارغا خاس ئىشلەپچى-
قىرىش كۈچلىرىنىڭ تەرەققىيات ئەھۋالى ۋە خۇسۇسىيىتىگە
بولغان تونۇشىمىزنى چوڭقۇرلاشتۇردۇق، شۇنىڭ بىلەن بىرۋا-
قىتتا، تۈرگە ئايرىپ يېتەكچىلىك قىلىش پرىنسىپىغا ئاساسەن،
بىر قىسىم ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئۆز رايونىنىڭ
ئەمەلىي ئەھۋالىغا ئويغۇن كېلىدىغان سىياسەت-تەدبىرلەرنى
تەتقىق قىلىشىغا ۋە تۈزۈپ چىقىشىغا، ئىسلاھات ۋە قۇرۇلۇشنى
پائال ۋە پۈختا ئېلىپ بېرىشىغا ياردەملەشتۇق. دۆلەت مىللىي
ئىشلار كومىتېتى مىللىي مەسىلە تەتقىقات مەركىزى قۇرۇپ،
سوتسىيالىزمنىڭ دەسلەپكى باسقۇچىدا ئېلىمىزدىكى مىللەتلەر-
نىڭ باراۋەرلىك، ئىتتىپاقلىق، تەرەققىيات ئىشلىرىنى يۈكسەل-
دۈرۈشكە دائىر فاكتىچىن-سىياسەتلەرنى ئالاھىدە چوڭقۇر تەتقىق
قىلىپ، ئىلمىي تەتقىقاتنى ئىسلاھات-ئېچىۋېتىش ئىشلىرىغا،
ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ۋە ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ
زامانىۋىلىشىش قۇرۇلۇشىغا بىۋاستە خىزمەت قىلدۇرۇش ئۈ-

چۈن بىرمۇنچە ئورۇنلاردىكى نەزەرىيە خادىملىرىنى ۋە ئەمەلىي خىزمەت خادىملىرىنى بىرلەشتۈردى.

(2) مەملىكەتلىك مىللىي ئىتتىپاقلىق-تەرەققىيات ئىشلىرى بويىچە تەقدىرلەش يىغىنىنىڭ روھىنى ئەستايىدىل ئىزچىللاشتۇرۇپ، مىللەتلەرنىڭ بۇيۇك ئىتتىپاقلىقىنى ئالغا سۈرۈق. بۇلتۇر 4-ئاينىڭ 25-كۈنىدىن 29-كۈنگىچە، گۇۋۇيۈەن بېيجىڭدا تۇنجى قېتىم مەملىكەتلىك مىللىي ئىتتىپاقلىق-تەرەققىيات ئىشلىرى بويىچە ئىلغار كوللېكتىپ ۋە ئىلغار شەخسلەرنى تەقدىرلەش يىغىنىنى ئاچتى. دۆلەت مىللىي ئىشلار كومىتېتى گۇۋۇيۈەننىڭ بۇاستە رەھبەرلىكىدە، مەركەزدىكى دۆلەت ئورگانلىرىنىڭ، ئۆلكە، ئاپتونوم رايون ۋە بۇاستە قاراشلىق شەھەرلەردىكى پارتىيە-ھۆكۈمەت رەھبىرىي ئورگانلىرىنىڭ ھەمدە جايلاردىكى مىللىي ئىشلار كومىتېتلىرىنىڭ قوللىشى ئارقىسىدا، يىغىنىنىڭ پۈتۈن تەييارلىق خىزمىتىنى ۋە تەشكىللىي خىزمىتىنى ئۇستىگە ئالدى. يىغىن ئىنتايىن ئۇتۇقلۇق ئېچىلىپ، ئېلىمىزنىڭ مىللىي ئىتتىپاقلىق-تەرەققىيات ئىشلىرى بويىچە كاتتا مەرىكە بولدى. تەقدىرلەش يىغىنى دۇنيانىڭ دىققىتىنى تارتتى ھەمدە ئېلىمىزنىڭ بىپايان زېمىنىدا مىللىي ئىتتىپاقلىق ۋە تەرەققىيات بويىچە يېڭى دولقۇن كۆتۈرۈپ، ئىنتايىن چوڭقۇر تەسىر قوزغىدى. يىغىندىن كېيىن دۆلەت مىللىي ئىشلار كومىتېتىدىكى مەسئۇل يولداشلار مەملىكىتىمىزنىڭ ھەرقايسى جايلىرىغا بېرىپ، يىغىن روھىنىڭ ئىزچىللاشتۇرۇلۇش ئەھۋالىنى تەكشۈردى ۋە ئىگىلىدى. نۇرغۇن جايلار يىغىنىنىڭ روھىنى يەتكۈزۈش ۋە ئىزچىللاشتۇرۇشنى پارتى-

يه ۋه هۆكۈمەت خىزمەتىنىڭ چوڭ ۋەزىپىسى ھېسابلاپ، بىر تەرەپتىن ئۆگىنىشنى، بىر تەرەپتىن ئىزچىللاشتۇرۇشنى تۈتتى. بۇلتۇر يىل ئاخىرىغىچە، مەملىكەت بويىچە 30 ئۆلكە، ئاپتونوم رايون ۋە بۆاسىتە قاراشلىق شەھەر يېغىن ئېچىپ، مۇشۇ يىغىننىڭ روھىنى يەتكۈزگەن ۋە ئىزچىللاشتۇرغان؛ زور كۆپ سانلى تەشكىل قىلىدىغان ئۆلكە، ئاپتونوم رايون، بۆاسىتە قاراشلىق شەھەرلەردىكى پارتىيە-ھۆكۈمەتنىڭ ئاساسىي رەھبەرلىرى يىغىن روھىنى ئىزچىللاشتۇرۇش ۋە ئەملىيلەشتۈرۈش خىزمىتىنى شەخسەن ئۆزى تۈتقان؛ خەينەن، چىڭخەي، نىڭشيا قاتارلىق بىرمۇنچە ئۆلكە، ئاپتونوم رايونلار يەنە ئۆزىيىرىنىڭ ئەھۋالىغا بىرلەشتۈرۈپ، مىللىي خىزمەتنى كۈچەيتىشكە دائىر بەزى قارار ياكى نىزاملارنى تۈزۈپ چىقىپ، ئەمەلىي مەسىلىلەرنى تېرىشىپ ھەل قىلىپ، مىللىي ئىتتىپاقلىق تەرەققىيات ئىشلىرىنى پۈختىلىق بىلەن ئىلگىرى سۈرگەن.

(3) ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشى ۋە مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىنى ئىلگىرى سۈرۈشكە تېرىشىتۇق. بۇ جەھەتتە ئىشلەنگەن ئاساسىي خىزمەتلەر مۇنداق: بىرىنچىدىن، دۆلەتنىڭ ئومۇمىي ئىشلەپچىقىرىش كۈچلىرىنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇلۇشىغا ۋە كەسىپلەر سىياسىتىگە ئاساسەن ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىقتىسادىي تەرەققىيات ستراتېگىيىسىگە دائىر مەسىلىلەر ئۈستىدە تەكشۈرۈش ۋە تەتقىقات ئېلىپ بېرىپ، جەنۇبىي جۇڭگو تاش تاغ رايونىنى، خۇاڭخې دەرياسىنىڭ يۇقىرى ئېقىنىدىكى ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنى ۋە خۇڭشۇيخې دەريا ۋادىسىنى ئەتراپلىق ئۆزلەشتۈرۈپ گۈللەن-

دۇرۇشكە ئومۇمىي يېتەكچىلىك قىلىش ئۈستىدە تەكلىپ بەر-
دۇق، بۇ تەكلىپلەرنى پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى ۋە گوۋۇ-
يۈەندىكى رەھبىرىي يولداشلار ئېتىبارغا ئالدى ۋە مۇئەييەنلەش-
تۈردى. ئىككىنچىدىن، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدا ئىشىك-
نى سىرتقا ئېچىۋېتىش ئىشىنى ئىلگىرى سۈرۈش، ئىقتىسادىي
تەرەققىيات قەدىمىنى تېزلىتىش ئۈچۈن، شىنجاڭ، يۈننەن،
گۇاڭشى، شىزاڭ، جىلىن، خېيلۇڭجياڭ، ئىچكى موڭغۇل
قاتارلىق ئۆلكە، ئاپتونوم رايونلارنىڭ چېگرا رايونلىرىدا تەكشۈ-
رۈش ۋە تەتقىقات ئېلىپ بېرىپ، چېگرا سودىسىنى تەرەققىي
قىلدۇرۇش، ئېچىۋېتىشنى ئىلگىرى سۈرۈشكە دائىر بەزى سە-
ياسەت خاراكتېرلىك تەكلىپلەرنى ئوتتۇرىغا قويدۇق ھەمدە ئالا-
قىدار تارماقلار بىلەن كېڭىشىپ بەزى ئەمەلىي مەسىلىلەرنى
ھەل قىلدۇق. ئۈچىنچىدىن، تاشقى ئىقتىسادىي ئالاقە يولىنى
ئاچتۇق. ب د ت تەرەققىيات پىلانى مەھكىمىسى، دۇنيا بانكە-
سى، فورد فوندى جەمئىيىتى، ئاسىيا تەرەققىيات بانكىسى
قاتارلىق ئالتە خەلقئارا تەشكىلات ۋە پۈل مۇئامىلە ئاپپاراتى
بىلەن، شۇنىڭدەك فرانسىيە، كانادا قاتارلىق بەش دۆلەتنىڭ
ھۆكۈمەت ئورگىنى بىلەن ھەمكارلىق مۇناسىۋىتى ئورناتتۇق
ھەمدە بەزى ئۆلكە، ئاپتونوم رايونلارنىڭ بىر تۈركۈم چەت ئەل
مەبلىغىدىن پايدىلىنىش تۈرلىرىنى ئۈيۈشتۇرۇشىغا ياردەم بەر-
دۇق. ئىقتىساد-سودا مىنىستىرلىكىنىڭ ماقۇللۇقىنى ئېلىپ،
كومىتېتىمىز بەش ئاپتونوم رايوننىڭ يۇگوسلاۋىيە بىلەن ھەم-
كارلىشىدىغان تۈرلىرىنى تەكشۈرۈپ تەستىقلاش ۋە يۇقىرىغا
مەلۇم قىلىش ھوقۇقىنى ئۈستىگە ئالدى. تۆتىنچىدىن، نامراد-

لارنى يۆلەش خىزمىتىنى كۆچەيتىپ، كومىتېتىمىزغا قاراشلىق ئورۇنلارنىڭ كۆچىنى تەشكىللەپ، گۇۋاڭشىنىڭ بەيسي رايونىدە-كى نامراتلارنى يۆلەش خىزمىتىنى نۇقتىلىق چىڭ تۇتۇشتىن تاشقىرى، كومىتېتىمىزغا قاراشلىق ئورۇنلارنى ئوتتۇرا جە-نۇب، غەربىي جەنۇب، غەربىي شىمال ۋە شەرقىي شىمال رايوئ-لىرىدا نامراتلارنى يۆلەش بويىچە يېڭى نۇقتىلارنى ئېچىشقا ئۇ-يۇشتۇردۇق. نۇقتىلاردا نامراتلارنى يۆلەش خىزمىتىنى ئوبدان ئىشلەش بىلەن بىرۋاقىتتا، مەملىكەت بويىچە ئاز سانلىق مىل-لەت رايونلىرىنىڭ نامراتلارنى يۆلەش خىزمىتى ئۇستىدىكى تەك-شۇرۇش ۋە تەتقىقاتنى كۆچەيتىپ، ئېچىلىشى پىلانلانغان مەملە-كەتلىك نامراتلارنى يۆلەش خىزمەت يىغىنىغا پائال تەييارلىق كۆردۇق. بەشىنچىدىن، مەركىزي كومىتېت بىرلىك سەپ بۆ-لۈمى بىلەن بىرلىكتە ھەرقايسى دېموكراتىك پارتىيە-گۇرۇھلار ۋە سودا-سانائەتچىلەر بىرلەشمىسى بىلەن بىرلىشىپ، «چېگرا رايونلارغا ئەقلي يارەم بېرىش» پائالىيىتىنى پائال قانات يايـ-دۇردۇق، ئەقلي ئىمكانىيەتلەردىن كەڭ پايدىلىنىش، نامراتـ-لىقتىن قۇتۇلۇپ بېيىغۇچى باشلامچىلارنى ۋە ئەمەلي تېخنىكا ئىگىلىرىنى يېتىشتۇرۇش ئارقىلىق نامراتلارنى پەن-تېخنىكا بـ-لەن يۆلەش ئىشىنى يولغا قويدۇق. ئالتىنچىدىن، ئالاقىدار تارماقلار بىلەن بىرلىكتە مەملىكەتلىك چارۋىچىلىق خىزمەت يىغىنىنىڭ روھىنى داۋاملىق ئىزچىللاشتۇردۇق، چارۋىچىلىق رايونلىرىغا نامراتلارنى يۆلەش ئۈچۈن بېرىلىدىغان 50 مىليون يۈەن ئۆسۈملۈك قەرز پۇلىنى ئەمەلىيلەشتۇردۇق، يەنە چارۋىچە-لىق رايونلىرىدا ئۆت-چۆپ يېتىشتۇرۇش فوندىنى تەسىس قـ-

لىش ۋە چارۋىچىلىق «ئۇچ پونكىتى» قۇرۇش قاتارلىق مەسىلە-
لەر ئۈستىدە تېخىمۇ ئىلگىرىلەپ تەتقىقات ئېلىپ بارىدۇق. يەت-
تىنچىدىن، دۆلەت مائارىپ كومىتېتى بىلەن بىرلىكتە مىللىي
مائارىپنى تەرەققىي قىلدۇرۇش ئۈستىدە تەكشۈرۈش ۋە تەتقىقات
ئېلىپ بارىدۇق ھەمدە ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدا مائارىپ
ئىسلاھاتىنى چوڭقۇرلاشتۇرۇش، كەسپىي تېخنىكا مائارىپىنى
ئىلگىرى سۈرۈش ۋە ئېلېكترلەشكەن مائارىپنى تەرەققىي قىل-
دۇرۇش تەدبىرلىرىنى تۈزدۇق. سەككىزىنچىدىن، مەركىزىي
تەشۋىقات بۆلۈمى، مەدەنىيەت مىنىستىرلىكى ۋە رادىئو-كىنو-
تېلېۋىزىيە مىنىستىرلىكى بىلەن بىرلىكتە مىللىي مەدەنىيەت
ئىشلىرىنى تەرەققىي قىلدۇرۇش، مەدەنىيەت ساھەسىدە يۈز
بەرگەن، مىللەتلەر مۇناسىۋىتىگە زىيان يەتكۈزىدىغان ۋەقەلەرنى
مۇۋاپىق بىر تەرەپ قىلىش جەھەتتە نۇرغۇن خىزمەت ئىشلەپ،
مىللەتلەر ئارا بىر-بىرىنى چۈشىنىش ۋە بىر-بىرىگە بولغان
ھۆرمەتنى كۈچەيتتۇق. جايلاردىكى مىللىي ئىشلار كومىتېتلە-
رىمۇ ئۆز خىزمىتىنى ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشنى مەركەز قىلىش
يولىغا سېلىش بىلەن ئۆز يېرىنىڭ ئەھۋالىغا قاراپ،
ئۆز ئارتۇقچىلىقىنى جارى قىلدۇرۇپ، ئاز سانلىق مىللەت
رايونلىرىنىڭ ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش ۋە مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىنى
راۋاجلاندۇرۇش داۋامىدا ئىجابىي رول ئوينىدى.

(4) مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە سىياسىتىنى ۋە
قانۇنىنى ئەستايىدىل ئىزچىللاشتۇردۇق. بۇلتۇر دۆلەت مىللىي
ئىشلار كومىتېتى نىڭشيا، گۇاڭشى ئاپتونوم رايونلىرىنىڭ ئاپ-
تونوم رايون قۇرۇلغاندىن بۇيانقى 30 يىللىق تەجرىبىلەرنى،

بولۇپمۇ ئىسلاهات ئېلىپ بېرىلىپ، ئېشىك ئېچىۋېتىلگەن يېڭى ۋەزىيەتتە مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە سىياسىتىنى ئىزچىللاشتۇرۇشقا دائىر يېڭى تەجرىبىلەرنى ئەتراپلىق ۋە سىستېمىلىق يەكۈنلىشىگە يارەدەم بەردى. شۇنىڭ بىلەن بىرۋاقتتا، مەركىزىي كومىتېتنىڭ ئاپتونومىيىلىك جايلاردا ئۆتكۈزۈلىدىغان تەبرىكلەش پائالىيەتلىرىنى ئىسلاھ قىلىش توغرىسىدىكى يوليورۇقىنىڭ روھىغا بىنائەن، مەركەز ۋەكىللەر ئۆمىكىنىڭ نىڭشيا خۇيزۇ ئاپتونوم رايونى ۋە گۇاڭشى جۇاڭزۇ ئاپتونوم رايونى قۇرۇلغانلىقىنىڭ 30 يىللىقىنى تەبرىكلەش پائالىيىتىگە پائال تەييارلىق كۆرىدى ۋە ئۇنى تەشكىللىدى. بىز «مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە قانۇنى» نىڭ يولغا قويۇلۇش ئەھۋالى ئۇستىدە داۋاملىق تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىش بىلەن بىرۋاقتتا، ساقلانغان مەسىلىلەرنى نەزەردە تۇتۇپ، ئالاقىدار تارماقلار ۋە جايلار بىلەن بىللە مۇھاكىمە قىلىپ، ماسلىشىپ ئىش ئېلىپ باردۇق. مەسىلەن، مەركىزىي كومىتېت بىرلىك سەپ بۆلۈمى، مەركىزىي كومىتېت تەشكىلات بۆلۈمى ۋە گوۋۇيۈەنىنىڭ تەرەققىيات ئىشخانىسى بىلەن بىرلىشىپ، كونا ئازاد رايونلار، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرى، چېگرا رايونلار ۋە نامرات رايونلاردىكى كادىرلارنى تەربىيىلەپ يېتىشتۇرۇش خىزمىتى بويىچە تەجرىبە ئالماشتۇرۇش ۋە مۇھاكىمە قىلىش يىغىنى ئېچىپ، ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنى تەربىيىلەش-يېتىشتۇرۇش ئىشىنى كۈچەيتىشكە دائىر سىياسەت-تەدبىرلەرنى مۇھاكىمە قىلىپ ئوتتۇرىغا قويدۇق. گېئولوگىيە-قېزىلما بايلىقلار مىنىستىرلىكى بىلەن بىللە گېئولوگىيە-قېزىلما بايلىق-

لار خىزمىتىنى ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشىغا تېخىمۇ ئوبدان خىزمەت قىلدۇرۇش توغرىسىدا بەل-گىلەنگەن سىياسەت، تەدبىرلەرگە دائىر ئۇقتۇرۇش چىقاردۇق. بۇلاردىن باشقا، شەھەر مىللىي خىزمەت يىغىنى ۋە مىللىي يېزا خىزمەت يىغىنلىرىنى ئېچىپ، ئالاقىدار نىزاملارنى تەييارلاپ چىقتۇق.

(5) مىللىي ئىشلار كومىتېتىنىڭ تاشقى ئىشلارغا دائىر خىزمىتىدە يېڭى يۈكسىلىش ھاسىل قىلدۇق. مىللىي مەسىلە خەلقئارادا ئومۇمىي خاراكتېرگە ئىگە، بەزى جەھەتلەردە بىر-بىرىگە تەسىر كۆرسىتىدۇ. شۇڭا ئېلىمىزنىڭ مىللىي سىياسى-تىنى ۋە ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ سىياسىي، ئىقتىسا-دىي تەرەققىياتىنىڭ ۋە مەدەنىيەت تەرەققىياتىنىڭ ئۇتۇقلىرىنى چەت ئەللەرگە پائال تەشۋىق قىلىشىمىز ھەمدە ئېلىمىزنىڭ مىللىي خىزمىتىنى ئىشكىنى سىرتقا ئېچىۋېتىش ۋە تاشقى ئالاقە داۋامىدا ئىلگىرى سۈرۈشىمىز كېرەك ئىدى. 1988-يىلى دۇنـ-يادىكى مىللەتلەرنىڭ ئەھۋالىنى تەتقىق قىلىش، چەت ئەللەر بىلەن بولغان ئىقتىساد ۋە مەدەنىيەت ئالاقىسىنى كېڭەيتىش، سىرتقا قارىتىلغان تەشۋىقات خىزمىتىنى كۈچەيتىش جەھەتتە ئالغا تاشلىغان قەدىمىمىز كىشىنى خۇشال قىلىدۇ. بەزى خەلق-ئارا ئىقتىسادىي تەشكىلاتلار بىلەن ئالاقە باغلاش يولىنى دەسلەپ-كى قەدەمدە ئاچتۇق، ئەتراپىمىزغا جايلاشقان دۆلەتلەردىكى مىل-لەتلەرنىڭ ئەھۋالى ئۈستىدە چۈشەنچىگە ئىگە بولدۇق ھەمدە ئېلىمىزدىكى مىللەتلەرنىڭ ئەھۋالىنى چەت ئەللەرگە قەدەممۇقە-دەم تونۇشتۇرۇشقا ۋە ئېلىمىزنىڭ مىللىي سىياسىتىنى تەشۋىق

قىلىشقا باشلىدۇق. مەركىزىي كومىتېت بەنگۆكتىكى تارقاتقان [1987] 17-نومۇرلۇق ھۆججەتنىڭ روھىغا ئاساسەن، مىللىي ئىشلار كومىتېتى پارتگۇرۇپپىسى مەركەزدىكى رەھبىرىي يولداشلارغا ۋە ئالاقىدار تارماقلارغا «مىللىي خىزمەتتە چەت ئەللەرگە قارىتىلغان تەشۋىقاتنى كۈچەيتىش توغرىسىدا يوليورۇق سوراش دوكلاتى»نى يوللىدى. بۇ دوكلاتقا مەركەزدىكى رەھبەرىي يولداشلار ۋە مەركىزىي كومىتېت بىرلىك سەپ بۆلۈمى، مەركىزىي كومىتېت سىرتقى تەشۋىقات گۇرۇپپىسى قوشۇلدى، مەركىزىي كومىتېت: «مىللىي مەسىلە ھەققىدىكى سىرتقى تەشۋىقات خىزمىتىنى مىللىي ئىشلار كومىتېتى سىستېما بويىچە ئۆز قولىدا تۇتۇشى كېرەك» دەپ تەستىق سالدى. شۇنىڭ بىلەن دۆلىتىمىزنىڭ فرانسىيە، ئەنگلىيە، ئامېرىكا قاتارلىق دۆلەتلەردە تۇرۇشلۇق 19 دىپلوماتىيە ئورگىنىغا كومىتېتىمىزنىڭ سىرتقى تەشۋىقات پىلانىنى مەلۇم قىلىپ، ئۇلارنىڭ قىزغىن قوللىشىغا ئېرىشتۇق. بىز ئېلىمىزدىكى ئاز سانلىق مىللەتلەرگە دائىر بىر تۈركۈم كىتاب، رەسىملەر توپلىمى ۋە كىنو-تېلېۋىزىيە ماتېرىياللىرىنى كۈچ ئۇيۇشتۇرۇپ توپلاپ، رەتلەپ، يېزىپ، تۈزۈپ تەرجىمە قىلىپ، نەشر قىلىپ ۋە لېنتىغا ئېلىپ، چەت ئەللەردە تۇرۇشلۇق كونسۇلخانا ۋە ئەلچىخانىلارغا بەردۇق؛ بىر قىسىم ئاز سانلىق مىللەت سەنئەت ئۆمەكلىرىنى ۋە كۆرگەزمە ئۆمەكلىرىنى تەشكىللەپ چەت ئەللەرگە ئويۇن قويۇش ۋە كۆرگەزمە ئېچىشقا ئەۋەتتۇق؛ بىرلەشكەن دۆلەتلەر تەشكىلاتىنىڭ ئىرقىي كەمسىتىشكە قارشى تۇرۇش گۇرۇپپىسىنىڭ پائالىيەتلىرىگە پائال قاتناشتۇق. مۇشۇنداق ئۇسۇللار ئار-

قىلىق، ئېلىمىزدىكى ھەر مىللەت خەلقى بىلەن باشقا دۆلەتلەر خەلقى ئوتتۇرىسىدىكى چۈشەنچە ۋە دوستلۇقنى كۈچەيتىۋق.

(6) ئورگان قۇرۇلۇشىنى يېڭى تەرەققىياتقا ئىگە قىلىدۇق. مەركىزىي كومىتېتنىڭ ئاپپارات ئىسلاھاتىغا دائىر بىر تۈتاش ئورۇنلاشتۇرۇشىغا بىنائەن، بىز مىللىي ئىشلار كومىتېتىنىڭ خىزمىتىدىكى تارىخىي تەجرىبىلەرنى ئىلمىي يەكۈنلەش ئاساسىدا، ئىخچاملاش، بىرلىككە كەلتۈرۈش، ئۈنۈمگە ئىگە قىلىش پرىنسىپى بويىچە، سوتسىيالىزمنىڭ دەسلەپكى باسقۇچىدىكى مىللىي خىزمىتىمىزنىڭ ئورنى، رولى ۋە تۈپ ۋەزىپىسىنى نەزەردە تۇتۇپ، دۆلەت مىللىي ئىشلار كومىتېتىنىڭ ۋەزىپىسى، ئاپپاراتى، شتاتىدىن ئىبارەت «ئۇچنى بېكىتىش» لايىھىسىنى مۇھاكىمە قىلىپ تۇزۇپ چىقتۇق، بۇ لايىھىمىز يولداش لى پېڭنىڭ رىياسەتچىلىكىدە ئېچىلغان دۆلەت شتات كومىتېتىنىڭ 7-سانلىق يىغىنىدا تەستىقلاندى. «ئۇچنى بېكىتىش» لايىھىسىگە ئاساسەن، دۆلەت مىللىي ئىشلار كومىتېتى پۈتۈن مەملىكەتكە يۈزلىنىش رولىنى كۈچەيتىتى ھەمدە ئۆزىگە يېڭىدىن مۇھىم ۋەزىپە قوشۇپ يېڭى ئاپپاراتلارنى تەسىس قىلىدى، شتاتىنىمۇ خېلى زور دەرىجىدە كۆپەيتتى. بۇ ھەر دەرىجىلىك مىللىي ئىشلار كومىتېتلىرىنىڭ فۇنكسىيىسىنى ئۆزگەرتىپ، ئاپپاراتلىرىنى تەڭشىشى ئۈچۈن مۇھىم يېتەكچى ئەھمىيەتكە ئىگە بولۇپلا قالماي، بەلكى مەملىكەت بويىچە مىللىي خىزمەتنىڭ ئوبدان ئىشلىنىشىگىمۇ كۈچلۈك تۈرتكە بولدى. بىز يەنە مىللىي مەسىلىگە دائىر نەزەرىيە، سىياسەت تەتقىقاتىنى ۋە ئۇچۇردىن پايدىلىنىش خىزمىتىنى كۈچەيتىۋق. ئۆز ئەمەل-

يىتىمىزگە بىرلەشتۇرۇپ، پارتىيە 13-نۆۋەتلىك مەركىزىي كو-
مىتېتى 3-ئومۇمىي يىغىنىنىڭ «ئىقتىسادىي مۇھىتنى ياخشىلا-
ش، ئىقتىسادىي تەرتىپنى ئوڭشاش، ئىسلاھاتنى ئومۇميۈزلۈك
چوڭقۇرلاشتۇرۇش» تىن ئىبارەت فاكۇجېن-سىياسەتلىرىنى ئەس-
تايىدىل ئىزچىللاشتۇردۇق، كادىرلارغا خىزمەتتە پاك بولۇش
ھەققىدىكى تەربىيىنى ۋە نازارەتنى كۈچەيتتۇق، مىللىي ئىشلار
كومىتېتى سىستېمىسىنىڭ ئاساسىي قۇرۇلۇشى بويىچە ئېلىپ
بېرىلىۋاتقان قۇرۇلۇشلار، مالىيە-باج ئەھۋالى ۋە قۇرۇلغان
شىركەتلەر ئۈستىدە تەكشۈرۈش ۋە ئېنىقلاش ئېلىپ باردۇق.

2

1989-يىلى ئىقتىسادىي مۇھىتنى ياخشىلاش، ئىقتىسادىي
تەرتىپنى ئوڭشاش ۋە ئىسلاھاتنى ئومۇميۈزلۈك چوڭقۇرلاشتۇ-
رۇشتا ھالقىلىق يىل بولىدۇ، بىزنىڭ ئالدىمىزدا شەرەپلىك ۋە
مۇشكۈل ۋەزىپىلەر تۇرۇپتۇ. ئەمەلىيەت شۇنى ئىسپاتلىدىكى،
پارتىيىمىز 13-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتىنىڭ 3-ئومۇمىي
يىغىنىدا بەلگىلىگەن زور تەدبىر تامامەن توغرا، ئىقتىسادىي
مۇھىتنى ياخشىلاش، ئىقتىسادىي تەرتىپنى ئوڭشاش ۋە ئىسلا-
ھاتنى ئومۇميۈزلۈك چوڭقۇرلاشتۇرۇش— مەملىكىتىمىزدىكى
ھەر مىللەت خەلقىنىڭ تۈپ مەنپەئىتىگە ئۇيغۇن، ئاز سانلىق
مىللەت رايونلىرىدىكى ئىجتىمائىي تەرەققىياتقىمۇ پايدىلىق. يە-
كى بىر يىلدا بىردەك ئىتتىپاقلىشىپ، جاسارەت بىلەن ئىش-
لەپ، 3-ئومۇمىي يىغىنىنىڭ روھىنى ئىزچىللاشتۇرۇش داۋامى-

دا مىللىي ئىتتىپاقلىق-تەرەققىيات ئىشلىرىنى ئىلگىرى سۈرۈ-
شىمىز، «پاك بولۇش، ئەمەلىيەتچىل بولۇش، يېڭىلىق يارا-
تىش» پرىنسىپىدا چىنىك تۈرۈپ، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرى-
دىكى تۈزۈلمە ئىسلاھاتىنى ئوبدان يولغا قويۇشىمىز، ھەر مىل-
لەت خەلقى ئارىسىدا باراۋەرلىك، ئىتتىپاقلىق ۋە ھەمكارلىق
ئاساسىدىكى سوتسىيالىستىك مىللىي مۇناسىۋەتنى يەنىمۇ مۇس-
تەھكەملىشىمىز ۋە تەرەققىي قىلدۇرۇشىمىز، ئاز سانلىق مىل-
لەت رايونلىرىنىڭ سىياسىي، ئىقتىسادىي ۋە مەدەنىيەت ئىشلە-
رىنىڭ ئەتراپلىق تەرەققىياتىنى ئالغا سۈرۈشىمىز لازىم.

(1) مىللىي ئىتتىپاقلىق-تەرەققىيات ئىشلىرى بويىچە
مەملىكەتلىك تەقدىرلەش يىغىنىنىڭ روھىنى داۋاملىق ئەستايى-
دىل ئىزچىللاشتۇرۇش ۋە ئەمەلىيلەشتۈرۈش. يېڭى دەۋردىكى
مىللىي خىزمەتنىڭ ئاساسىي تېمىسى— باراۋەرلىك، ئىتتىپاق-
لىق، ئالغا يۈكسىلىش ۋە گۈللىنىش. بۇ بايراق مىللىي ئىتتى-
پاقلىق-تەرەققىيات ئىشلىرى بويىچە ئېچىلغان مەملىكەتلىك
تەقدىرلەش يىغىنىدا ئېگىز كۆتۈرۈلدى، بىز مۇشۇ يولدا
باتۇرلارچە ئىلگىرىلەپ، تىرىشىپ كۆرەش قىلىشىمىز لازىم.
پارتىيە ۋە دۆلەت رەھبەرلىرىنىڭ يىغىندا قىلغان سۆزى يېڭى
دەۋردە مىللىي خىزمەتنى ياخشى ئىشلەشنىڭ پروگراممىسى.
بىز ئۇنى ئىزچىللاشتۇرۇش ۋە ئەمەلىيلەشتۈرۈش خىزمىتىنى
تېخىمۇ تىرىشچانلىق ۋە پۇختىلىق بىلەن ئوبدان ئىشلىشىمىز
كېرەك. بىرىنچىدىن، بىز بوشاشماي خىزمەت ئىشلەش ئارقا-
لىق تەقدىرلەنگەن ئىلغار كوللېكتىپ، ئىلغار شەخسلەرنى
شان-شەرىپىنى ساقلاپ، داۋاملىق ئىلگىرىلەپ، نەمۇنىلىك رو-

لىنى تولۇق جارى قىلىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلىشىمىز، شۇنىڭدەك مىللىي ئىتتىپاقلىق-تەرەققىيات ئىشلىرىغا تۈرتكە بولغۇچى زور قوشۇننى ۋۇجۇدقا كەلتۈرۈش ئۈچۈن ئىلغار كول-لېكتىپ ۋە ئىلغار شەخسلەرنىڭ تېخىمۇ كۆپلەپ بارلىققا كېلى-شىگە شارائىت يارىتىشىمىز كېرەك. ئىككىنچىدىن، ئالاقىدار تارماقلار ۋە رايونلارنىڭ يېغىندا مىللىي ئىتتىپاقلىق-تە-رەققىيات ئىشلىرى ھەققىدە ئوتتۇرىغا قويۇلغان تۈرلۈك سىيا-سەت-تەدبىرلەرنى ئەمەلىيلەشتۈرۈشىگە ئاكتىپ يارىدەملىشىش-مىز ۋە تۈرتكە بولۇشىمىز لازىم. ئەمەلىيلەشكەنلىرىنى داۋام-لىق مۇستەھكەملىشىمىز ۋە تەرەققىي قىلدۇرۇشىمىز كېرەك؛ تېخى ئەمەلىيلەشمىگەنلىرىنى ھەقىقىي تەدبىر قوللىنىپ، چىڭ تۇتۇپ ئەمەلىيلەشتۈرۈشىمىز كېرەك؛ ئەمەلىيلەشتۈرۈش دە-ماللىققا تەس بولغانلىرىنى پائال شارائىت يارىتىپ، بالدۇرراق ئەمەلىيلەشتۈرۈش ئۈچۈن تىرىشىشىمىز كېرەك.

بىز باراۋەرلىك، ئىتتىپاقلىق ۋە ھەمكارلىق ئاساسىدىكى سوتسىيالىستىك مىللىي مۇناسىۋەتنى تېخىمۇ تەرەققىي قىلدۇ-رۇپ، ئىقتىسادىي مۇھىتنى ياخشىلاش، ئىقتىسادىي تەرتىپنى ئوڭشاش، ئىسلاھاتنى ئومۇميۈزلۈك چوڭقۇرلاشتۇرۇش ئۈچۈن تېخىمۇ ياخشى ئىجتىمائىي مۇھىت يارىتىشىمىز لازىم. ئومۇمىي جەھەتتىن ئېيتقاندا، ئېلىمىزدىكى مىللەتلەرنىڭ مۇناسىۋىتى ناھايىتى ياخشى، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى ناھايىتى مۇستەھكەم. لېكىن، مىللىي مەسىلىنىڭ ئۇزاق مۇددەتلىك ۋە مۇرەككەپلىك خۇسۇسىيىتى ئۆزگەرگىنى يوق، بولۇپمۇ تارىخىي بۇرۇلۇش پەيتىدە مىللىي مۇناسىۋەتتە يۈز بەرگەن يېڭى ئەھۋال، يېڭى

مەسىلىلەرگە سەل قاراشقا بولمايدۇ. بۆلگۈنچى كۈچلەر مىللەت ۋە دىننى دەستەك قىلىپ چاتاق تېرىشقا قۇتراتقۇلۇق قىلىۋاتىدۇ؛ ئىسلاھات-ئېچىۋېتىش ئىشلىرىنىڭ چوڭقۇرلىشىشىغا ئەگىشىپ، رايونلار ۋە مىللەتلەر ئارا تەرەققىياتنىڭ تەكشى بولماسلىقى مەلۇم ۋاقىتقىچە داۋاملىق كېڭىيىپ بارىدۇ؛ سوتسىيالىستىك سىياسىي دېموكراتىيىنىڭ تەرەققىياتىغا ئەگىشىپ، ھەر مىللەت خەلقىنىڭ دېموكراتىك ئېڭى كۈچىيىپ بارغاچقا، ئەمەلىي تۇرمۇشتا باراۋەرلىك پرىنسىپىغا خىلاپ كېلىدىغان بەزى ئەھۋاللار يۈز بەرگەندە، ئۇلاردا بەزىدە كۈچلۈك تەسىر قوزغايدۇ. ئەنە شۇنداق ئەھۋاللار مىللەتلەر مۇناسىۋىتىگە تەسىر يەتكۈزۈشى، ھەتتا بەزى توقۇنۇش ۋە سۈركىلىشلەرنى پەيدا قىلىشى مۇمكىن. ئۆز تەجرىبىلىرىمىز ۋە چەت ئەللەرنىڭ تەجرىبىلىرى شۇنى ئىسپاتلىدىكى، مىللەتلەر سىياسىي جەھەتتە ھەقىقىي باراۋەر بولماي ۋە ئىقتىسادىي جەھەتتە ئورتاق گۈللەنمەي تۇرۇپ، روھىي جەھەتتە بىر-بىرىگە ئىشەنچ باغلىماي ۋە بىر-بىرىنى ھۆرمەت قىلماي تۇرۇپ ھەقىقىي مىللىي ئىتتىپاقلىقنىڭ بولۇشى مۇمكىن ئەمەس. شۇڭا، يېڭى بىر يىلدا، ھەر دەرىجىلىك مىللىي ئىشلار كومىتېتلىرى مىللىي مۇناسىۋەت جەھەتتە كۆرۈلگەن يېڭى ئەھۋال، يېڭى مەسىلىلەر ئۈستىدە ئەستايىدىل تەكشۈرۈش ۋە تەتقىقات ئېلىپ بېرىپ، ئۇنى توغرا ھەل قىلىشنىڭ چارە-تەدبىرلىرى ئۈستىدە ئىزدىنىشى، مۇھاكىمە ئېلىپ بېرىشى ۋە شۇنداق چارە-تەدبىرلەرنى ئوتتۇرىغا قويۇشى، ئالاقىدار تارماقلار ۋە جايلارغا ياردەملىشىپ، تۇرلۇك ئەنسىزلىك ئامىللىرىنى تىرىشىپ تۇگىتىشى كېرەك.

ئىچكى ۋە تاشقى بۆلگۈنچىلەرگە قارشى ئېلىپ بېرىلىدىغان كۈرەش پۈتۈن مەملىكەتتىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ تۈپ مەنپەئىتىگە مۇناسىۋەتلىك ئۇزاق مۇددەتلىك كۈرەشتۇر. مۇنداق زور پرىنسىپال مەسىلىدە، ھامان پوزىتسىيىمىز ئېنىق، مەيدانىمىز قەتئىي بولۇشى كېرەك. ھەر مىللەت خەلقى بىردەك ئىتتىپاقلىشىپ، بارلىق بۆلگۈنچىلىك ھەرىكەتلىرىنى تارمار قىلىشى لازىم. بۇ جەريانداﺀ خاراكتېرى ئوخشاش بولمىغان ئىككى خىل زىددىيەتنى چوقۇم قاتتىق پەرقلەندۈرۈشىمىز، بۆلگۈنچىلىك مەسىلىسىنى مىللىي ۋە دىنىي مەسىلە بىلەن ئارىلاشتۇرۇۋەتمەسلىكىمىز لازىم. ئېلىمىزدىكى مىللەتلەر ئۆز ۋەتىنىنى ئىنتايىن قىزغىن سۆيىدۇ، ھەر مىللەت كادىرلىرى ۋە ئاممىسى بۆلگۈنچىلىككە قارشى كۈرەشنىڭ ئاساسىي قوشۇنى، ئۇلارغا تولۇق ئىشىنىش ۋە تايىنىش كېرەك. شۇنىڭ بىلەن بىرۋاقىتتا، پارتىيىنىڭ مىللىي سىياسىتى، دىنىي سىياسىتى ۋە بىرلىك سەپ سىياسىتىنى ئەتراپلىق ئىزچىللاشتۇرۇش لازىم، بۇ— بۆلگۈنچىلىككە قارشى كۈرەشنىڭ ئەلىبە قىلىشىدىكى مۇھىم شەرت. ئېلىمىزنىڭ ھازىرقى باسقۇچىدىكى مىللىي مۇناسىۋەت— خەلق ئىچىدىكى مۇناسىۋەت، بۇنىڭدا ساقلىنىۋاتقان مەسىلىلەر، ئومۇمەن، تۈپ مەنپەئەت بىرلىكى ئاساسىدىكى ئىچكى زىددىيەتكە ياتىدۇ. بۇنداق زىددىيەتنى ھەل قىلىشتا، پەقەت دېموكراتىك يول بىلەن كېڭىشىش، تەربىيە بېرىش-يېتەكلەش چارىسىنى قوللىنىشقىلا بولىدۇ ھەمدە بۇ زىددىيەتنى ماركسىزم-لېنىنىزم، ماۋ زېدۇڭ ئىدىيىسىگە خاس مىللەت قارىشى، مىللىي سىياسەت، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى، ۋەتەنپەر-

ۋەرلىك ۋە سوتسىيالىستىك قانۇنچىلىق ھەققىدە چوڭقۇر، سىستېمىلىق تەشۋىق-تەربىيە ئېلىپ بېرىشقا، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ سىياسىي، ئىقتىسادىي ۋە مەدەنىيەت ئىشلىرىنى تەرەققىي قىلدۇرۇش خىزمىتىنى تېخىمۇ ئوبدان ئىشلەشكە زىچ بىرلەشتۇرۇپ ھەل قىلىشقا توغرا كېلىدۇ. بۇنىڭدىن باشقا، ئۇنى يەنە جۇمھۇرىيىتىمىز قۇرۇلغانلىقىنىڭ 40 يىللىقىنى، دۆلەت مىللىي ئىشلار كومىتېتى قۇرۇلغانلىقىنىڭ 40 يىللىقىنى ۋە شۇنىڭدا دېموكراتىك ئىسلاھات ئېلىپ بېرىلغانلىقىنىڭ 30 يىللىقىنى تەبرىكلەش خىزمىتىنى ئوبدان ئىشلەشكە زىچ بىرلەشتۇرۇپ ھەل قىلىشقا توغرا كېلىدۇ. ئەنە شۇ تەبرىكلەش ئىشلىرىنى ئوبدان ئىشلەش ئارقىلىق، جۇڭخۇا مىللەتلىرىنىڭ ئۇيۇشقاقلىقىنى ئۇزلۇكسىز كۈچەيتكىلى، ئېلىمىزدىكى سوتسىيالىستىك مىللىي مۇناسىۋەتنى ئۇزلۇكسىز مۇستەھكەملىگىلى ھەمدە ئۇنى كەڭلىك ۋە چوڭقۇرلۇق جەھەتتە يېڭى تەرەققىياتقا ئېرىشتۇرگىلى بولىدۇ.

(2) ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ تۈزۈلمە ئىسلاھاتىغا دائىر تەكشۈرۈش-تەتقىقات خىزمىتىنى ۋە سىياسەت بەلگىلەش خىزمىتىنى ئەستايىدىل ئوبدان ئىشلەش. «ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ تۈزۈلمە ئىسلاھاتى خىزمىتىدىكى ئالاھىدە ئەھۋال ۋە ئالاھىدە مەسىلىلەر ئۈستىدە تەكشۈرۈپ تەتقىق قىلىش، ئالاقىدار ئالاھىدە سىياسەت-تەدبىرلەرنى تۈزۈشكە قاتنىشىش»، بۇ— گوۋۇيۈەن دۆلەت مىللىي ئىشلار كومىتېتىغا ئىرتقان يېڭى بىر ۋەزىپە، بۇ ئەمەلىيەتتە بارلىق مىللىي خىزمەت تارماقلىرى ئۈچۈن ئورتاق ۋەزىپە. ئىسلاھات— ئاز سانلىق

مىللەتلەرنىڭ تەرەققىي قىلىشى ۋە گۈللىنىشىدىكى تۈپ يول، شۇنداقلا ئىجتىمائىي ئىشلەپچىقىرىش كۈچلىرىنىڭ تەرەققىياتىنى ۋە مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقلىق-تەرەققىيات ئىشلىرىنى ئىلگىرى سۈرىدىغان غايەت زور ھەربىكەتلەندۈرگۈچ كۈچ. گوۋۇيۈەننىڭ مۇشۇنداق ئىنتايىن مۇھىم ۋەزىپىنى دۆلەت مىللىي ئىشلار كومىتېتىنىڭ ئۇستىگە يۈكلىگەنلىكى مىللىي خىزمەت تارماقلىرىغا ئېتىبار بىلەن قارايدىغانلىقىنى ۋە ئىشىنىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ. بىز بۇنىڭدىن مەسئۇلىيىتىمىزنىڭ چوڭ ئىكەنلىكىنى چوڭقۇر ھېس قىلماقتىمىز. ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ تۈزۈلمە ئىسلاھاتى— ئىنتايىن زور سىستېمىلىق قۇرۇلۇش. بۇنىڭغا يۈكسەك دەرىجىدە ئەھمىيەت بېرىشىمىز، روھىمىزنى ئۇرغۇتۇپ، كۈچنى مەركەزلەشتۈرۈپ بۇ خىزمەتنى ئوبدان ئىشلىشىمىز كېرەك.

بۇ يىل بىر تەرەپتىن، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدا تۈزەش-ئوڭشاش داۋامىدا كۆرۈلگەن يېڭى ئەھۋال، يېڭى مەسىلىلەرنى تەكشۈرۈپ ۋە ئىگىلەپ، ئۇلار دۇچ كەلگەن ئالاھىدە مەسىلىلەرنى چوڭقۇر تەتقىق قىلىپ، تېگىشلىك ھەل قىلىش چارىلىرىنى ۋە يۆلەش تەدبىرلىرىنى ئوتتۇرىغا قويۇش ئارقىلىق، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ پارتىيە 13-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتىنىڭ 3-ئومۇمىي يىغىنىدا بەلگىلەنگەن كەسىپلەر سىياسىتى بويىچە ئىقتىسادىي قۇرۇلمىنى تەڭشەش ئىشىنى ئوبدان يولغا قويۇپ، ئىقتىسادىي ئۈنۈمنى ئاشۇرۇپ، ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش خىزمىتىنىڭ ئىزچىل، مۇقىم ۋە ساغلام راۋاجلىنىشى ئۈچۈن ئىمكانىيەت يارىتىشىغا ياردەم بەرمەكچى.

مىز. ئىسلاھات-ئېچىۋېتىشكە، ئىقتىسادىي مۇھىتنى ياخشى-لاشقا، ئىقتىسادىي تەرتىپنى ئوڭشاشقا، ئىشلەپچىقىرىش كۈچ-لىرىنىڭ تەرەققىياتىنى ئىلگىرى سۈرۈشكە پايدىلىق بولغانلىكى ئىشلارنى شارائىت يارىتىپ تېز يولغا قويماقچىمىز. يەنە بىر تەرەپتىن، ئىشنى ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدا ئون يىلدىن بۇيانقى ئىسلاھات داۋامىدا ھاسىل قىلىنغان ۋە توپلانغان تەجرى-بىلەرنى ئەستايىدىل يەكۈنلەشتىن باشلاپ، ئومۇمىي دائىرىدە تەكشۈرۈش-تەنتەقات ئېلىپ بېرىش بىلەن نۇقتىدا سىناق قى-لىش-ئىزدىنىشنى ئۆزئارا بىرلەشتۈرۈش چارىسى ئارقىلىق، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدا ئىقتىسادىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتى بىلەن سىياسىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتىنى قانداق قانات يايدۇرۇش مەسىلىسى ئۈستىدە بەزى تەسەۋۋۇرلارنى ئوتتۇرىغا قويۇپ ھەمدە يولغا قويۇشقا بولىدىغان بەزى ئەمەلىي لايىھىلەرنى ئىشلەپ چىقىپ، پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى، گوۋۇيۈەن ۋە ھەر دەرى-جىلىك پارتىيە-ھۆكۈمەت رەھبىرىي ئورگانلىرىنىڭ تەدبىر بەل-گىلىگەندە پايدىلىنىشى ئۈچۈن سۇنماقچىمىز. تۈزۈلمە ئىسلاھا-تىنى «مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە قانۇنى»نى ئىزچىل-لاشتۇرۇشقا بىرلەشتۈرۈپ، ئاپتونومىيە ئورگانلىرىنىڭ ئاپتو-نومىيە ھوقۇقىنى يۈرگۈزۈشىگە توسالغۇ بولۇۋاتقان كونا تۈزۈل-مىنى پەيدىنپەي ئىسلاھ قىلىپ، ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئۆز ئىشىغا ئۆزى خوجا بولۇشىغا ھەقىقىي كاپالەتلىك قىلىدىغان ۋە ھاياتىي كۈچكە تولۇپ تاشقان يېڭى تۈزۈلمىنى تىرىشىپ بەرپا قىلماقچىمىز.

(3) ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىقتىسادىي قۇرۇ-

لۇشىنىڭ تەرەققىياتىنى تېزلىتىش خىزمىتىنى داۋاملىق ياخشى ئىشلەش. بۇ خىزمەتتە ئىشلەشكە تېگىشلىك ئىشلار ناھايىتى كۆپ، بۇ يىل مۇنداق ئۇچ ئىشنى ئالاھىدە ئوبدان تۇتۇپ ئىشلەش كېرەك. بىرىنچىدىن، نامراتلارنى يۆلەش خىزمىتىنى كۈچەيتىشنى مۇھىم نۇقتا قىلىپ، نامرات ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ نامراتلىقتىن تېزرەك قۇتۇلۇپ بېيىشىغا ياردەم بېرىش لازىم. بۇ يالغۇز ئىقتىسادىي تەرەققىياتنى تېزلىتىش مەسىلىسىلا بولۇپ قالماي، بەلكى پارتىيىنىڭ مىللىي سىياسىتىنى ئەملىيلەشتۈرىدىغان سىياسىي ۋەزىپە. يېقىنقى يىللاردىن بۇيان، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدىكى نامراتلارنى يۆلەش خىزمىتىدە زور نەتىجىلەر قولغا كەلگەن بولسىمۇ، لېكىن خېلى كۆپ مىللىي ناھىيىلەر نامراتلىقتىن قۇتۇلغىنى يوق. پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى بىلەن گوۋۇيۈەن 7-بەش يىللىق پىلانىنىڭ ئاخىرىغىچە ئاممىنىڭ پۈتۈن كىيىنىش-قورساق تويغۇزۇش مەسىلىسىنى ئاساسىي جەھەتتىن ھەل قىلىپ بولۇش تەلىپىنى ئوتتۇرىغا قويدى. بۇنىڭغا پەقەت ئىككى يىل ۋاقىت قالدى، شۇڭا بىز خىزمەتلەرنى مۇشۇ تەلەپ بويىچە ئوبدان ئىشلىشىمىز كېرەك. بۇنىڭ ئۈچۈن كومىتېتىمىز نامرات ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ نامراتلىقىنى تۈگىتىپ بېيىش قەدىمىنى تېزلىتىشىگە ياردەم ۋە مەدەت بېرىش ئۈچۈن، بۇ يىل ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ نامراتلارنى يۆلەش خىزمىتى بويىچە مەملىكەتلىك يىغىن ئېچىپ، نامراتلارنى يۆلەش ئىشىنى يەنمۇ كۈچەيتىشكە دائىر سىياسەت-تەدبىرلەرنى مۇھاكىمە قىلىش ۋە تەتبىقلاشنى ئالاقىدار تارماقلار بىلەن كېڭىشىپ بەلگىلىدى ھەم-

ده بۇنى گوۋۇيۇەندىكى رەھبىرلىرى يولداشلارنىڭ تەستىقىدىن ئۆتكۈزدى. ئىككىنچىدىن، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىشىكنى سىرتقا ئېچىۋېتىش قەدىمىنى تېزلىتىش كېرەك. ئېلىمىزنىڭ 20 مىڭ كىلومېتردىن ئارتۇق قۇرۇقلۇق چېگرا لىنىيىسىنىڭ مۇتلەق كۆپ قىسمى ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىغا جايلاشقان، بىرمۇنچە رايونلار چەت ئەللەر بىلەن ئالاقە قىلىپ كېلىۋاتقان تارىخىي ئەنئەنىگە ۋە ئەۋزەل شارائىتقا ئىگە. ئەتراپىمىزدىكى قوشنا دۆلەتلەر بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىمىز ياخشىلىنىۋاتىدۇ، شۇڭا بۇنداق پۇرسەتنى قولدىن بېرىپ قويماسلىق بولمايدۇ. يېقىندا مەركەزدىكى رەھبىرلىرى يولداشلارنىڭ مۇشۇ مەسىلە ئۈستىدە بەرگەن يولىيورۇقى يېقىنقى ئىككى-ئۈچ يىلدىن بۇيان غەربكە ۋە شىمالغا ئىشىك ئېچىۋېتىش ئۈستىدە تەكشۈرۈش-تەتقىقات ئېلىپ بارغان ۋە تەكلىپ بەرگەن بىزگە يېڭى ئىلھام ۋە غەيرەت بېغىشلىدى، بىزى تەكلىپلىرىمىز ئەمەلگە ئېشىش ئالدىدا تۇرىدۇ. شۇڭا مىللىي ئىشلار كومىتېتى تەكشۈرۈش ۋە ئىلگىرى سۈرۈش خىزمىتىنى تېخىمۇ ئوبدان ئىشلەپ، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىشىكنى سىرتقا ئېچىۋېتىش ئىشىدا يېڭى يۇكسىلىش ھاسىل قىلىشى كېرەك. ئۇچىنچىدىن، ئالدىنئالا ئىشلىنىدىغان خىزمەتلەرنى چىڭ تۇتۇش كېرەك. مىللىي مەسىلە تەتقىقات مەركىزى تېما تەتقىقاتى ۋە ئۇنىۋېرسال خىزمەتلەرتى چىڭ تۇتۇپ، دۆلەت بايرىمىنىڭ 40 يىللىقىنى تەبرىكلەش ۋاقتى يېتىپ كەلگىچە، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ 8-بەش يىللىق پىلان مەزگىلىدىكى ھەتتا ئۇنىڭدىنمۇ ئۇزاق مەزگىلدىكى تەرەققىيات ستراتېگىيىسىگە دا-

ئىر بەزى مۇھىم مەسىلىلەر ئۇستىدە ئومۇمىي تەتقىقات دوكلاتـ
نى تەييارلاپ چىقىشى كېرەك.

(4) مىللىي مائارىپنى تەرەققىي قىلدۇرۇپ، ئەقلىي ئىمـ
كانىيەتلەرنى زور كۈچ بىلەن ئىشقا سېلىش. زامانىۋى پەن-ـ
تېخنىكا ۋە ئىختىساسلىق كىشىلەر يېتىچە ئىجتىمائىي ئىشلەپـ
چىقىرىش كۈچلىرى ئىچىدىكى ئەڭ جانلىق ھەل قىلغۇچ ئا-
مىل، شۇنداقلا ئىقتىسادىي ئۇنۇمنى ئاشۇرۇپ، ئىقتىسادنى
گۈللەندۇرۇشتىكى ئاساسىي تايانچ، ئاز سانلىق مىللەت رايونلـ
رىنىڭ ئىقتىسادىي جەھەتتە قالاقراق ئورۇندا تۇرۇۋاتقانلىقـ
دىكى ئاساسىي سەۋەب مەدەنىيەت، مائارىپ ۋە پەن-تېخنىكىنىڭ
ئارقىدا قالغانلىقىدا. شۇڭا، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ مائارىپ
ئىشلىرىنىڭ تەرەققىياتىنى تېزلىتىشنى ئالاھىدە ستراتېگىيـ
لىك ئورۇنغا قويۇپ، ئەقلىي ئىمكانىيەتلەردىن پايدىلىنىش ئـ
ىشىنى كۈچەيتىپ، ئاز سانلىق مىللەت خەلقىنىڭ پەن-مەدەنـ
يەت سەۋىيىنى تىرىشىپ ئۆستۈرۈش كېرەك. مائارىپنى زور
كۈچ بىلەن تەرەققىي قىلدۇرۇشتا، ئاز سانلىق مىللەت رايونلـ
رىنىڭ ئەمەلىي ئەھۋالىنى نەزەرگە ئېلىپ، ئاساسىي مائارىپنى
مۇھىم نۇقتا قىلىپ ئوبدان يولغا قويۇپ ۋە باشلانغۇچ-ئوتتۇرا
دەرىجىلىك كەسپىي تېخنىكا مائارىپىنى راۋاجلاندۇرۇپ، جايـ
لارغا جىددىي لازىم بولۇۋاتقان باشلانغۇچ ۋە ئوتتۇرا دەرىجىلىك
تېخنىك خادىملارنى تەربىيىلەش كېرەك، شۇنىڭ بىلەن بىرۋا-
قىتتا، ئالىي مائارىپنى پىلانلىق راۋاجلاندۇرۇپ، ئوتتۇرا ۋە
ئالىي دەرىجىلىك كەسپىي خادىملارنى يېتىشتۇرۇش لازىم. بۇ
جەھەتتىكى خىزمەتلەرنى ئوبدان ئىشلەش ئۇچۇن، كومىتېتىمىز

بۇ يىل دۆلەت مائارىپ كومىتېتى بىلەن بىرلىكتە مەملىكەتلىك مىللىي مائارىپ خىزمەت يىغىنى ئېچىپ، مىللىي مائارىپنى يەنمۇ كۆچەيتىشكە دائىر پىكىر ۋە سىياسەت-تەدبىرلەر ئۈستىدە مۇھاكىمە ۋە تەتقىقات ئېلىپ بارماقچى. مىللىي مەدەنىيەتنىڭ تەرەققىياتىغا ۋە سىرتقا قارىتىلغان تەشۋىقاتىغا ئەھمىيەت بېرىپ، مىللىي مەدەنىيەتنى زامانىۋى پەن-مەدەنىيەت بىلەن بىرلەشتۈرۈش ۋە چەت ئەللەر بىلەن ئالماشتۇرۇش ئارقىلىق، ئۇنىڭ گۈللىنىشى ۋە تەرەققىياتىنى ئىلگىرى سۈرۈش لازىم. مىللىي مەدەنىيەتنى تەرەققىي قىلدۇرۇشتا، مىللىي تىل-يېزىق خىزمىتىگە ئەھمىيەت بېرىش كېرەك. مىللىي تىل-يېزىقنى قوللىنىش ۋە تەرەققىي قىلدۇرۇش مىللەتلەرنىڭ باراۋەرلىكى، ئىتتىپاقلىقى، تەرەققىي قىلىشى ۋە گۈللىنىشىگە مۇناسىۋەتلىك، ئۇ مىللىي خىزمەتنىڭ مۇھىم ۋەزىپىلىرىدىن بىرى. بىز بۇ خىزمەتنى قانداق قىلىپ ياخشى ئىشلەش توغرىسىدا مۇھاكىمە ئېلىپ بېرىپ پىكىر تەييارلىدۇق ھەمدە مەركەزگە مەخسۇس دوكلات يوللىدۇق، گۇۋاھنامىكى رەھبىرىي يولداشلار ئۇ دوكلاتقا پىرىنسىپ جەھەتتىن قوشۇلۇپ تەستىق سالدى، دېمەك، بۇ يىل ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ تىل-يېزىق خىزمىتى بويىچە مەملىكەتلىك يىغىن ئېچىپ، مىللىي تىل-يېزىق خىزمىتىنىڭ تەرەققىياتىنى ئالغا سۈرمەكچىمىز.

(5) ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنى يېتىشتۈرۈش، تەربىيىلەش ۋە ئىشقا قويۇش خىزمىتىنى پائال ياخشى ئىشلەش. «مەركىزىي كومىتېت تەشكىلات بۆلۈمىگە ۋە كادىرلار مىنىستىرلىكىگە يارەملىشىپ، ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنى يې-

تىشتۇرۇش، تەربىيىلەش ۋە ئىشقا قويۇش خىزمىتىنى ياخشى ئىشلەش» گوۋۇيۈەن دۆلەت مىللىي ئىشلار كومىتېتىنىڭ «ئۇچىنى بەلگىلەش» لايىھىسىنى تەستىقلىغاندا يېڭىدىن قوشقان يەنە بىر مۇھىم ۋەزىپە. ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنى يېتىش-تۇرۇش ۋە تاللاپ ئىشقا قويۇش ھەم مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە تۈزۈمىنى يولغا قويۇشتىكى مۇھىم ھالقا، ھەم مىللەتلەرنىڭ باراۋەرلىك ھوقۇقىغا كاپالەتلىك قىلىپ، جۇڭخۇا مىللەتلىرىنىڭ غايەت زور ئۈيۈشقاقلىقىنى كۈچەيتىشتىكى مۇ-ھىم تەدبىر. بۇنىڭدىن كېيىن ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنى يېتىشتۇرۇش جەھەتتە چوقۇم زور كۈچ سەرپ قىلىپ، بۇ خىز-مەتنى تېخىمۇ پۈختا ئىشلەش كېرەك. مەملىكەت بويىچە ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنىڭ، بولۇپمۇ ۋىلايەت، نازارەت، مەھكىمە دەرىجىلىكتىن يۇقىرى رەھبىرىي كادىرلارنىڭ ئەھۋا-لىنى تەپسىلىي بىلىپ ۋە ئىگىلەپ، ئالاقىدار ماتېرىيال خىزمە-تىنى ئوبدان ئىشلەپ ھەمدە ئۇلار بىلەن ئالاقە باغلاش تۈزۈمىنى ئورنىتىپ، خىزمەتنى قانات يايدۇرۇشقا ئوبدان ئاساس يارىتىش لازىم. ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنى يېتىشتۇرۇش، تەربىيە-لەش ۋە ئىشقا قويۇش ئىشى يېڭى ۋەزىيەتتە دۇچ كەلگەن يېڭى ئەھۋال، يېڭى مەسىلىلەرنى ئەستايىدىل تەكشۈرۈپ تەتقىق قە-لىپ، تېخىمۇ كۈچلۈك چارە-تەدبىر قوللىنىپ، ئىنقلابىيلە-شىش، ياشلىشىش، بىلىم ئەھلىگە ۋە كەسىپ ئەھلىگە ئايلە-نىش شەرتىنى ھازىرلىغان ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنى ۋە تۈرلۈك كەسىپى خادىملارنى پائال يېتىشتۇرۇش ۋە سەپلەش، ھەر دەرىجىلىك ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنىڭ ئىدىيە--

ئەخلاق، پەن-مەدەنىيەت ساپاسىنى ۋە كەسپىي قابىلىيەتىنى تەربىيەلەش ئۆستۈرۈش، ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنىڭ تۆتىنى زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشى داۋامىدىكى رولىنى تولۇق جارى قىلدۇرۇش لازىم.

(6) ۋەزىپە، ئاپپارات، شتاتنى بەلگىلەش لايىھىسىنى ئەمەلىيلەشتۈرۈپ، ئورگان قۇرۇلۇشىنى ياخشى تۈتۈپ، مىللىي ئىشلار كومىتېتىنىڭ رولىنى، فۇنكسىيىنى جارى قىلدۇرۇش. ئاپپارات ئىسلاھاتىنىڭ مۇۋاپىقىيەتلىرىنى مۇستەھكەملەش ئۈچۈن، فۇنكسىيىنى ئۆزگەرتىش ئىشىنى يەنە بىر قەدەم ئىلگىرىلەپ ئەمەلىيلەشتۈرۈشىمىز، ئومۇمىي دائىرىگە، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىغا يۈزلىنىش خىزمىتىنى كۈچەيتىشىمىز، ئورگاننىڭ ئىچكى تۈزۈم قۇرۇلۇشىنى، ئىش بېجىرىش تەرتىپىنى ۋە خىزمەت قائىدىسىنى مۇكەممەللەشتۈرۈشىمىز، ئۈچۈر خىزمىتىنى كۈچەيتىشىمىز، ئىستېلىنى ئۆزگەرتىپ، خىزمەت سەۋىيىسىنى ۋە خىزمەت ئۈنۈمىنى ئۆستۈرۈپ، مىللىي ئىشلار كومىتېتىنىڭ فۇنكسىيىلىك رولىنى تېخىمۇ ياخشى جارى قىلدۇرۇشىمىز لازىم. ھازىرقى كادىرلارغا قارىتىلغان تەربىيە ۋە نازارەتنى كۈچەيتىپ، پاكلىقنى ساقلاپ، ئىجتىھات بىلەن ئىشلەپ، ئۆزلۈكسىز ئالغا ئىنتىلىپ، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرى ۋە ھەر مىللەت خەلقى ئۈچۈن جان-دىل بىلەن خىزمەت قىلىشىمىز لازىم.

يېڭى دەۋردىكى مىللىي خىزمەتنى ياخشى ئىشلەش ئۈچۈن، ھەر دەرىجىلىك مىللىي ئىشلار كومىتېتلىرى يالغۇز ئورگان ۋە تۈزۈم قۇرۇلۇشىنى كۈچەيتىپلا قالماي، بەلكى خىزمەت كۆز

قارىشى ۋە ئۇسۇلىنى زور دەرىجىدە ياخشىلاپ، ئۆزىنىڭ فۇنكسىيىلىك رولىنى تولۇق جارى قىلدۇرۇشى لازىم. كۆپ يىللىق ئەمەلىي تەجرىبىلەرنى يەكۈنلىگەندە، مىللىي ئىشلار كومىتېتى بىرقانچە قاتلام جەھەتتە ئۆز رولىنى جارى قىلدۇرۇشى لازىم. بىرىنچىدىن، ھەر دەرىجىلىك پارتكوم ۋە ھۆكۈمەتلەرگە ئوبدان مەسلىھەتچى ۋە يارەمچى بولۇشى كېرەك. مىللىي مەسىلە— ئومۇمىي دائىرىگە مۇناسىۋەتلىك زور ئىش، بۇ ئىشقا مەملىكەت بويىچە پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى ۋە گوۋۇيۈەن ئەھمىيەت بېرىدۇ ۋە ھەيدەكچىلىك قىلىدۇ، جايلاردا بولسا بۇ ئىشقا ھەر دەرىجىلىك پارتكوملار ۋە ھۆكۈمەتلەر ئەھمىيەت بېرىشى ۋە ھەيدەكچىلىك قىلىشى لازىم. ھۆكۈمەتنىڭ فۇنكسىيىلىك تارمىقى بولغان مىللىي ئىشلار كومىتېتى ئىقتىساد، مەدەنىيەت، مائارىپ ۋە قانۇنچىلىق قۇرۇلۇشىنى مىللىي نۇقتىدىن تەتقىق قىلىشى، پارتكوم ۋە ھۆكۈمەتكە ئەھۋال يەتكۈزۈپ تۇرۇشى، پىكىر ۋە تەكلىپ بېرىپ تۇرۇشى كېرەك. بۇ جەھەتتىكى رولىنى زىنى جارى قىلدۇرۇش ئۈچۈن تەكشۈرۈپ تەتقىق قىلىشنى كۈچەيتىپ، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ۋە ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئالاھىدە ئەھۋالىنى ئومۇمىي دائىرە يۈكسەكلىكىدە تۇرۇپ تونۇشىمىز، پارتىيە-ھۆكۈمەت رەھبىرىي ئورگانلىرى بەلگىلىگەن زور تەدبىرلەرنىڭ ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئەمەلىيەتكە ئۈيغۇن بولۇشىغا ئىمكانىيەت يارىتىشىمىز ھەمدە ئۇ تەدبىرلەرنىڭ ھەقىقىي ۋە ئۇنۇملۇك ئىزچىللاشتۇرۇلۇشىغا ۋە ئەمەلىيلەشتۈرۈلۈشىگە كاپالەتلىك قىلىشىمىز كېرەك. بۇنداق تەكشۈرۈش ۋە تەتقىقاتنى تولا ھاللاردا ئالدىنئالا ئېلىپ

بېرىشقا توغرا كېلىدۇ. بۇنىڭ مەنىسى ئۆز پىكرىمىزنى ئومۇ-
مىي دائىرە خاراكتېرلىك سىياسەت مەيدانغا چىققىچە ئوتتۇرىغا
قويۇشمىز كېرەك دېگەنلىكتۇر. يېقىنقى ئىككى يىلدىن بۇيانقى
ئەمەلىيەت شۇنى تولۇق ئىسپاتلىدىكى، ئاشۇنداق قىلىدىغان
ھەمدە ئومۇمىي دائىرىگە، ئىسلاھاتقا پايدىلىق ھەمدە ھەقىقەتەن
ئەمەلىي ئۇنۇم بېرىدىغان پىكىر ۋە تەكلىپلەرنى ئوتتۇرىغا قويى-
دىغان بولساقلا، پارتىيە ۋە ھۆكۈمەتنىڭ ئېتىبارىغا ۋە قوللىش-
غا ئېرىشىپ بېرەر ئىش قىلالايمىز. ئىككىنچىدىن، قېرىنداش
ئۇرۇنلار بىلەن بىرلىكتە ماسلاشتۇرۇش خىزمىتىنى ياخشى
ئىشلەپ، مىللىي خىزمەتنى كۆپچىلىكنى تېرىشىپ سەپەرۋەر
قىلىش يولى بىلەن ئىشلىشىمىز لازىم. مىللىي مۇناسىۋەت
سىياسىي، ئىقتىسادىي ساھەلەرگە، مەدەنىيەت، مائارىپ،
پەن-تېخنىكا ساھەلىرىگە سىڭگەن، بۇ ساھەلەرنىڭ ھەممىسىگە
مەسئۇل تارماقلار بار. مەسئۇل تارماقلاردىكى يولداشلار ئاز
سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ سىياسىي، ئىقتىسادىي ۋە مەدەنى-
يەت تەرەققىياتىغا دائىر مەسىلىلەرنى مىللىي نۇقتىدىن ئويلى-
شى كېرەك، لېكىن ئۇلارنىڭمۇ ئۆز خىزمىتىنىڭ نۇقتىلىق
تەرىپى بار، ۋەزىپىسىمۇ ئېغىر، مىللەتلەرگە دائىر مەسىلىلەر-
نى مەركەزلىك تەتقىق قىلىشقا ئانچە كۆپ ۋاقىت چىقىرالمايدۇ،
شۇڭا ئۇلارنىڭ مەلۇم دەرىجىدە چالا ئويلاپ قويغان ياكى يېتەر-
لىك دەققەت قىلىپ كېتەلمىگەن يەرلىرى بولۇشى مۇمكىن. مانا
بۇ ھال بىز— ھەر دەرىجىلىك مىللىي ئىشلار كومىتېتلىرىنىڭ
ماسلىشىش رولىمىزنى پائال جارى قىلدۇرۇپ، قېرىنداش ئو-
رۇنلار بىلەن ئۆزلۇكسىزدىن ئوبدان بىرلىشىشىمىز ۋە ھەمكار-

لىشىشىمىزنى، ھەر قايسى تارماقلارنىڭ مىللىي خىزمەتكە تە-
خمۇ كۆپ كۆڭۈل بۆلۈشىنى ۋە مەدەت بېرىشىنى قولغا كەلتۈ-
رۈشىمىزنى تەلەپ قىلىدۇ. بۇ ئۆزئارا تولۇقلاش خاراكتېرىدىكى
خىزمەت بولغاچقا، ئوبدان ئىشلەنسە، مىللىي خىزمەتنى كۈچ-
لۈك ئىلگىرى سۈرىدۇ. ئۇچىنچىدىن، مىللىي ئىشلار كومىتە-
تى مۇستەقىل ئۇستىگە ئالىدىغان ۋە ئۇستىگە ئېلىشتا مىللىي
ئىشلار كومىتېتى ئاساس بولىدىغان خىزمەتلەرنى ئوبدان ئىش-
لەش كېرەك. بۇ خىزمەتلەر— پۈتكۈل مىللىي خىزمەتنىڭ
مۇھىم تەركىبىي قىسمى، شۇڭا، فۇنكسىيىلىك تارماق بولغان
مىللىي ئىشلار كومىتېتى بۇ خىزمەتلەرنى باش تارتىپ بولمايدە-
غان مەسئۇلىيەت قاتارىدا ئەستايىدىل ئوبدان ئىشلىشى كېرەك.

يولداشلار، بۇ يىلقى خىزمەت ۋەزىپىمىز ناھايىتى ئېغىر،
بىز ئاساسىي كۈچىمىزنى مىللىي ئىتتىپاقلىق ۋە تەرەققىيات
بويىچە مەملىكەتلىك تەقدىرلەش يېغىنىنىڭ روھىنى ئىزچىللاش-
تۇرۇش، ئاز سانلىق مىللەتلەر رايونلىرىدا تۇزۇلمە ئىسلاھاتىنى
ئېلىپ بېرىش، مىللىي مۇناسىۋەتنى تېخىمۇ ياخشىلاش، ئاز
سانلىق مىللەت ئىختىساس ئىگىلىرىنى يېتىشتۇرۇشكە قاتنا-
شىش، شۇنىڭدەك ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ تەرەققىيات
ستراتېگىيىسى ئۇستىدە تەتقىقات ئېلىپ بېرىش قاتارلىق خىز-
مەتلەرنى ئوبدان تۇتۇپ ئىشلەشكە قارىتىشىمىز لازىم. بۇ خىز-
مەتلەر مىللىي خىزمەتنىڭ ئومۇمىي دائىرىسىگە ئالاقىدار زور
ئىشلاردۇر، بۇ ھەر دەرىجىلىك مىللىي ئىشلار كومىتېتلىرىنىڭ
ئورتاق ئۇستىگە ئېلىپ، تەڭ كۈچ چىقىرىپ ئورۇندىشىنى
تەلەپ قىلىدۇ. بىز مىللىي ئىشلار كومىتېتى سىستېمىسىدىكى-

لەر، جۇملىدىن كومىتېتىمىزغا قاراشلىق تارماقلار سوتسىيا-
لىزمنىڭ دەسلەپكى باسقۇچىغا داخىر ئاساسىي نەزەرىيە ۋە لۇش-
يەنگە، يېڭى دەۋردىكى مىللىي خىزمەتنىڭ ئومۇمىي يېتەكچى
ئىدىيىسى ۋە تۈپ ۋەزىپىسىگە ئەمەل قىلىپ، مىللەتلەرنىڭ
باراۋەرلىكى، ئىتتىپاقلىقى ۋە دوستلۇقىنى نامايان قىلغان خەلق
جۇمھۇرىيىتىمىز قۇرۇلغانلىقىنىڭ 40 يىللىقىنى يېپىيېڭى رو-
ھىي قىياپەت ۋە ئاجايىپ خىزمەت نەتىجىلىرى بىلەن كۈتۈۋېلى-
شى كېرەك.

ئاز سانلىق مىللەتلەر ئاممىسىنىڭ ئىسسىق كىيىنىش، توق يېيىش مەسىلىسىنى تېز ھەل قىلايلى*

(1989-يىل 9-ئاينىڭ 23-كۈنى)

مەملىكەتلىك ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ نامراتلارنى يۆلەش خىزمىتى يېغىنى ئايا‌غلىشىش ئالدىدا تۇرىدۇ. يېغىن ئىنتايىن مۇۋەپپەقىيەتلىك ئېچىلىدى. بۇ يېغىن پارتىيە 13-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتىنىڭ 4-ئومۇمىي يېغىنى يېپىلىپ ئۇزۇن ئۆتمەيلا، جۇمھۇرىيىتىمىز قۇرۇلغانلىقىنىڭ 40 يىللىقىنى تەبرىكلەش ھارپىسىدا ئېچىلدى. پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى ۋە گوۋۇيۈەندىكى رەھبىرىي يولداشلار دۆلەت ئىشى بىلەن ئالدىراش، ۋاقتى ئىنتايىن قىس بولۇۋاتقان ئەھۋالدا يېغىنىمىزغا قاتنىشىپ، دوكلاتىمىزنى ئاڭلىدى. باش شۇجى جياڭ زېمىن مۇھىم سۆز قىلدى. مانا بۇلار پارتىيە ۋە دۆلەتنىڭ ئاز سانلىق مىللەتلەرگە ۋە ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىغا غەمخورلۇق قىلىۋاتقانلىقىنى، مىللىي خىزمەتكە ۋە مىللىي ئىت-

---

* بۇ— يولداش ئىسمايىل ئەھمەدنىڭ 1989-يىلى مەملىكەتلىك ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ نامراتلارنى يۆلەش خىزمىتى يېغىنىدا سۆز-لىگەن سۆزى.

تىپاقلىق-تەرەققىيات ئىشلىرىغا ئەھمىيەت بېرىۋاتقانلىقىنى نا-
مايان قىلدى. يولداشلار باش شۇجى جياڭ زېمىننىڭ سۆزىنى
ئەستايىدىل ئۆگەندى، يولداش جېن جۇنشېڭ بەرگەن دوكلاتنى
ئاڭلىدى، گوۋۇيۈەن ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ بۇنىڭدىن
كېيىنكى نامراتلارنى يۆلەش خىزمىتى توغرىسىدا تارقاتقان ھۆج-
جەت ئۇستىدە مۇزاكىرە ئېلىپ بارىدى، يېقىنقى بىرنەچچە يىل-
لىق نامراتلارنى يۆلەش خىزمىتىنىڭ ئەھۋالى ۋە تەجرىبىلىرىنى
يەكۈنلەپ ۋە ئالماشتۇرۇپ، نامراتلارنى يۆلەش خىزمىتىنى تې-
خىمۇ ئوبدان ئىشلەش ئىشەنچىنى ئاشۇردى. دۆلەتنىڭ ئالاقىدار
تارماقلىرى ۋە جەمئىيەتنىڭ ھەرقايسى ساھەلىرى ئاز سانلىق
مىللەت رايونلىرىنىڭ نامراتلارنى يۆلەش خىزمىتىگە ناھايىتى
كۆڭۈل بۆلۈپ ۋە مەدەت بېرىپ، بۇ يىغىنغا قاتنىشىشقا ئادەم
ئەۋەتتى، ئۇلار يىغىندا ناھايىتى ياخشى پىكىر بايان قىلدى.
يىغىن كۆزلىگەن مەقسەتكە يەتتى. مەن مۇشۇ پۇرسەتتىن پايدا-
لىنىپ، دۆلەت مىللىي ئىشلار كومىتېتىغا، گوۋۇيۈەننىڭ نا-
مىدىن رايونلارنىڭ ئىقتىسادىي تەرەققىياتىغا رەھبەرلىك قىلىش
گۇرۇپپىسىغا ۋەكالىتەن، مىللىي خىزمەتكە ۋە ئاز سانلىق مىل-
لەت رايونلىرىنىڭ نامراتلارنى يۆلەش خىزمىتىگە كۆڭۈل بۆلۈپ
ۋە مەدەت بېرىپ كېلىۋاتقان تارماقلارغا، ئورۇنلارغا ۋە جەمئى-
يەتنىڭ ھەرقايسى ساھەلىرىگە رەھمەت ئېيتىمەن، بۇ قېتىمقى
يىغىنغا جاپالىق ئەمگەك سىڭدۈرگەن يولداشلارغا رەھمەت ئېيە-
تىمەن!

تۆۋەندە، كۆپچىلىكنىڭ مۇزاكىرە قىلىش ئەھۋالىغا بىر-
لەشتۇرۇپ، مۇنداق ئۇچ مەسىلە ئۇستىدە توختىلىمەن.

1. يېغىن روھىنى ئەستايىدىل ئۆگىنىپ ۋە ئىزچىللاشتۇرۇپ، مىللىي خىزمەتنى ۋە ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ نامراتلارنى يۆلەش خىزمىتىنى يەنمۇ ئوبدان ئىشلەش

دۆلىتىمىز كۆپ مىللەتلىك بىر پۈتۈن سوتسىيالىستىك دۆلەت. مىللىي مەسىلىنى توغرا ھەل قىلىش— دۆلىتىمىزنىڭ تەقدىرىگە مۇناسىۋەتلىك زور مەسىلە. يېڭى تارىخىي دەۋردە مىللىي مەسىلىنى ياخشى ھەل قىلىش-قىلالماسلىق ئىسلاھات-ئىشىكنى ئېچىۋېتىش ئىشلىرىنىڭ ۋە سوتسىيالىستىك زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشىنىڭ غەلبە قىلىشى ياكى مەغلۇپ بولۇشىغا بىرىپ تاقىلىدۇ. پارتىيە بىلەن دۆلەت مىللىي مەسىلىگە ئەزەلدىن يۇكسەك دەرىجىدە ئەھمىيەت بېرىپ، مىللىي خىزمەتنى باشتىن-ئاخىر ئومۇمىيلىققا ئالاقىدار مۇھىم ئورۇنغا قويۇپ كېلىۋاتىدۇ. باش شۇجى جياڭ زېمىننىڭ يىغىندا قىلغان مۇھىم سۆزىدە، پارتىيە 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتىنىڭ 3-ئومۇمىي يىغىنىدىن بۇيانقى مىللىي خىزمەتكە دائىر بىر قاتار فاكتور، سىياسەتلەر مۇئەييەنلەشتۇرۇلدى ۋە ئۇنى قەتئىي ئىجرا قىلىش كېرەكلىكى تەلەپ قىلىندى؛ مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە قانۇنىنى ئەستايىدىل ئەملىيلەشتۇرۇپ، مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە تۈزۈمىنى قەتئىي داۋاملاشتۇرۇش ۋە ئۇزلۇكسىز مۇكەممەللەشتۇرۇش، ۋەتەننىڭ بىرلىكىنى ۋە مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقلىقىنى قەتئىي قوغداش، مىللىي سىياسەت ھەققىدىكى تەشۋىق-تەربىيىنى كۈچەيتىش، ئۆز كۈچىگە تايىنىپ ئىش كۆرۈش بىلەن دۆلەتنىڭ ياردىمىنى بىرلەشتۇرۇش پرىنسىپىدا چىڭ تۇرۇش، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ

ۋە ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىقتىسادىي تەرەققىياتى ۋە مەدەنىيەت تەرەققىياتىنى تېزلىتىش، نامراتلارنى يۆلەش بويىچە تەرەققىيات خىزمىتىنى ياخشى ئىشلەپ، مىللەتلەرنىڭ ئورتاق گۈللىنىشىنى ئىلگىرى سۈرۈش تەكىتلەندى. بىز يولداش جياڭ زېمىننىڭ مۇھىم سۆزىنى چوقۇم پارتىيىنىڭ 13-نۆۋەتلىك مەركىزي كومىتېت 4-ئومۇمىي يىغىنىنىڭ روھىغا بىرلەشتۈرۈپ ئەستايىدىل ئۆگىنىپ ۋە ئەتراپلىق ئىزچىللاشتۇرۇپ، ئىلمىزىنىڭ مىللىي ئىتتىپاقلىق-تەرەققىيات ئىشلىرىنى داۋاملىق ئىلگىرى سۈرۈشىمىز كېرەك.

ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ نامراتلارنى يۆلەش خىزمىتى ھەم ئىلمىزىنىڭ نامراتلارنى يۆلەش خىزمىتىنىڭ تەركىبي قىسمى، ھەم پۈتكۈل مىللىي خىزمەتنىڭ مۇھىم مەزمۇنى. مەملىكەت بويىچە نامراتلارنى يۆلەش خىزمىتىنىڭ مۇھىم نۇقتىسىنى ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىغا قويۇشقا بۇ رايونلاردا تارىخىي، ئىجتىمائىي ۋە تەبىئىي دېگەنگە ئوخشاش جەھەتلەردىكى ئالاھىدە چەكلەش ئامىللىرى ساقلىنىۋاتقانلىقى، نامراتلىق دائىرىسىنىڭ كەڭلىكى، نامراتلارنى يۆلەش ۋەزىپىسىنىڭ مۇشكۈللۈكى سەۋەب بولۇپلا قالماستىن، بەلكى شۇ رايونلاردىكى ئاممىنى نامراتلىقتىن قۇتۇلدۇرۇپ بېيىتىش ۋەتەننىڭ بىرلىكىنى قوغداشقا، مىللەتلەرنىڭ باراۋەرلىكىدە چىڭ تۇرۇشقا، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتىشكە ۋە مىللەتلەرنىڭ ئورتاق گۈللىنىشىنى ئىلگىرى سۈرۈشكە مۇناسىۋەتلىك ئىكەنلىكىمۇ سەۋەب بولغان. ھازىر دۆلىتىمىزدىكى ئاز سانلىق مىللەتلەر ۋە ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرى ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشنى ۋە مەدە-

نىيەت قۇرۇلۇشىنى تېزلىتىشنى ھەرقانداق چاغدىكىدىن جىددىي تەلەپ قىلماقتا. بۇنىڭ ئۈچۈن، ئالدى بىلەن ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدىكى بىر قىسىم ئاممىنىڭ ئىسسىق كىيىنىش، توق يېيىش مەسىلىسىنى ھەل قىلىش كېرەك. بۇ مەسىلە تېزدىن ھەل قىلىنمىسا، پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى بىلەن گوۋۇيۈەنـ
نىڭ 7-بەش يىللىق پىلانىنىڭ ئاخىرىغىچە مەملىكەت بويىچە نامرات رايونلاردىكى ئاممىنىڭ ئىسسىق كىيىنىش، توق يېيىش مەسىلىسىنى ھەل قىلىش توغرىسىدىكى ستراتېگىيىلىك نىشانـ
نىڭ ئەمەلگە ئاشۇرۇلۇشىغا تەسىر يېتىپلا قالماي، بەلكى مىلـ
لىي مۇناسىۋەتكە، چېگرا مۇداپىئەسىنىڭ مۇستەھكەملىنىشىگە ۋە دۆلىتىمىزنىڭ خەلقئارا ئىناۋىتىگە تەسىر يېتىدۇ. شۇڭا، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ نامراتلارنى يۆلەش خىزمىتى ھەم جىددىي ئىقتىسادىي مەسىلە، ھەم زور سىياسىي مەسىلە دېمەكتۇر. بىز ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ نامراتلارنى يۆلەش خىزمىتىنىڭ مۇھىملىقى ۋە تەخىرسىزلىكىنى ئەنە شۇنـ
داق يۇقىرى پەللىگە كۆتۈرۈپ تونۇشىمىز كېرەك.

يېغىندا يولداش چېن جۇنشېڭ نامراتلارنى يۆلەش خىزمىتى ئۈستىدە ئېنىق، كونكرېت ۋە ئەمەلىيەتكە ئۇيغۇن پىكىر بايان قىلىپ، بۇ يىل ۋە كېلەر يىلى ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەتلەر ئىچىدىكى نامرات ئاممىنىڭ ئىسسىق كىيىنىش، توق يېيىش مەسىلىسىنى كۆچنى مەركەزلەشتۈرۈپ ھەل قىلىشنى تەلەپ قىلدى. بىز يولداش چېن جۇنشېنىڭ سۆزىنىڭ روھىنى ئەستاـ
يىدىل ئۆگىنىپ ۋە ئوبدان ئىزچىللاشتۇرۇپ، ئاز سانلىق مىلـ
لەت رايونلىرىنىڭ نامراتلارنى يۆلەش خىزمىتىنى پۈختا ۋە

ياخشى ئىشلىشىمىز لازىم.

2. تەجرىبىلەرنى يەكۈنلەپ، ئۇتۇقلارنى جارى قىلدۇرۇپ، ئاز سانلىق مىللەتلەر رايونلىرىنىڭ نامراتلارنى يۆلەش خىزمىتىدە يېڭى غەلىبىنى قولغا كەلتۈرۈش

پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى بىلەن گوۋۇيۈەن 1984-يىلى «نامرات رايونلارنىڭ قىياپىتىنى تېزدىن ئۆزگەرتىشىگە ياردەم بېرىش توغرىسىدا ئۇقتۇرۇش»نى چىقارغاندىن بۇيان، دۆلەتنىڭ يۆلىشى، ئىقتىسادى تەرەققىي قىلغان رايونلارنىڭ ۋە جەمئىيەتنىكى ھەرقايسى ساھەلەرنىڭ ياردەم بېرىشى، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدىكى كەڭ كادىرلار بىلەن ئاممىنىڭ ئورتاق تىرىشچانلىق كۆرسىتىشى ئارقىسىدا، نامراتلارنى يۆلەش خىزمىتىدە كۆرۈنەرلىك نەتىجىلەر قولغا كەلدى. 1988-يىلى دۆلەت يۆلەۋاتقان ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ 141 نامرات ناھىيىسىدىكى نامرات ئاھالە 1985-يىلدىكى 21 مىليون 370 مىڭدىن ئازىيىپ 15 مىليون 180 مىڭغا چۈشتى، 6 مىليون 200 مىڭ ئادەمنىڭ ئىسىق كىيىنىش، توق يېيىش مەسىلىسى ھەل بولدى. بۇنىڭدىن باشقا، ئۆلكە، ئاپتونوم رايون ۋە بۆلەكلەرنىڭ ھەرلەر يۆلەۋاتقان نامرات ناھىيە، يېزا-كەنتلەردىمۇ زور بىر تۈركۈم ئاممىۋى نامراتلىقتىن قۇتۇلدى.

مۇشۇ بىرنەچچە يىللىق ئەمەلىيەت ئارقىلىق، رايونلار، تارماقلار نۇرغۇن ياخشى تەجرىبىلەرنى ھاسىل قىلدى، بولۇپمۇ نامراتلارنى يۆلىگۈچى ھەر دەرىجىلىك خىزمەت تارماقلىرى نامرات ئاز سانلىق مىللەتلەر ئاممىسىغا نۇرغۇن ئەمەلىي ئىشلارنى قىلىپ بېرىپ، بۇنىڭدىن كېيىنكى نامراتلارنى يۆلەش خىزمى-

تىنى ئوبدان ئىشلەشكە ياخشى ئاساس سالدى. جايلارنىڭ ئەھۋالىدىن قارىغاندا، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ نامراتلارنى يۆلەش خىزمىتىدە ھاسىل قىلىنغان تەجرىبىلەر ئاساسەن مۇنۇ بىرنەچچە جەھەتتە ئىپادىلىنىدۇ:

(1) رەھبەرلىكىنىڭ ئەھمىيەت بېرىشى ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ نامراتلارنى يۆلەش خىزمىتىنى ياخشى ئىشلەشتە مۇھىم ھالقا. نەچچە يىلدىن بۇيان، ھەر دەرىجىلىك پارتىيە-ھۆكۈمەت رەھبەرلىرى ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ نامراتلارنى يۆلەش خىزمىتىگە ئىنتايىن ئەھمىيەت بېرىپ، بۇ خىزمەتنى مىللىي ئىتتىپاقلىق-تەرەققىياتقا ۋە ئىقتىسادنى تەڭكەش تەرەققىي قىلدۇرۇشقا چېتىلىدىغان مۇھىم ئورۇنغا قويۇپ، نۇرغۇنلىغان ئادەم كۈچى، ماددىي كۈچ ۋە مالىيە كۈچىنى سەپەرۋەر قىلىپ، نامرات رايونلارنى يۆلىدى، كۆپرەك ئەمەلىي ئىش قىلىشقا تىرىشىپ، ئەمەلىي ئۇنۇمگە ئەھمىيەت بېرىپ، كەڭ ئاز سانلىق مىللەتلەر ئاممىسىنىڭ ئالقىشىغا ئېرىشتى. نامراتلارنى يۆلەش خىزمىتىنى ئەمەلىيلەشتۈرۈش ئۈچۈن، جايلار نامراتلارنى يۆلەش بويىچە مەخسۇس خىزمەت ئاپپاراتلىرىنى تەسىس قىلدى، بەزى جايلار نامراتلارنى يۆلەش مەسئۇلىيەت تۈزۈمىنى يولغا قويدى، نامراتلارنى يۆلەش بويىچە ئالاقىلىشىش نۇقتىلىرىنى قۇردى، نامراتلارنى يۆلەش توختاملىرىنى تۈزدى، نامراتلارنى يۆلەش خىزمىتىدىكى مەسئۇلىيەت، ھوقۇق ۋە مەنپەئەتنى ئايدىڭلاشتۇردى، نامراتلارنى يۆلەش نەتىجىسىنى مۇكاپات ۋە جازا بىلەن بىرلەشتۈرۈپ، نامرات ئاممىنىڭ ئىسىق كىيىنىش، توق يېيىش مەسىلىسىنى تېز ھەل قىلدى. جايلار

يەنە ئالاقىدار ئورۇنلارنىڭ، دېموكراتىك پارتىيە-گۇرۇھلارنىڭ ۋە تەشكىلاتلارنىڭ رولىنى جارى قىلدۇرۇشقا دىققەت قىلىپ، سىستېمىلار بويىچە ياردەم بېرىش، چېگرا رايونلارغا ئەقلىي ياردەم بېرىش، ئىقتىسادىي ۋە تېخنىكا ھەمكارلىق ئىشلىرىنى پائال قانات يايدۇرۇش ئارقىلىق نامرات ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىغا كۆچلۈك ياردەم بەردى. ئەمەلىيەت ئىسپاتلىدىكى، رەھبەرلىك ئەھمىيەت بەرگەنلىكى جايدا، نامراتلارنى يۆلەش چارىسى كۆپ، تەدبىرى كۆچلۈك، ئۇنۇمى ياخشى بولدى، ئامانلىق ئىسسىق كىيىنىش، توق يېيىش مەسىلىسى تېز ھەل قىلىندى. بۇنىڭ ئەكسىچە بولغان جايلاردا نامرات رايونلارنىڭ قىياپىتىنى ئۆزگەرتىش تەسكە چۈشتى.

(2) نامراتلارنى يۆلەشكە دائىر سىياسەتلەرنى ئەستايىدىل ئەمەلىيلەشتۈرۈش. بىرنەچچە يىلدىن بۇيان نۇرغۇن جايلار ۋە تارماقلار بىر تەرەپتىن دۆلەتنىڭ نامراتلارنى يۆلەش خىزمىتىگە دائىر يېتەكچى ئىدىيىسىنى ۋە فاكتىجىن-سىياسەتلىرىنى قەتئىي ئىجرا قىلىپ، ئۆز يېرىنىڭ ئەمەلىيىتىنى نەزەردە تۇتۇپ، كونكرېت يېرىك پىلان ۋە تەدبىرلەرنى تۈزدى، بۇرۇنقىدەك چالا-بۇلا ئىش قىلمىدىغان ئۇسۇلنى ئۆزگەرتىپ، تۈرلەر بويىچە باشقۇرۇشنى يولغا قويدى، «قۇتقۇزۇش ئورنىغا ئىش تېپىپ بېرىش» ۋە «ئىسسىق كىيىنىش، توق يېيىش مەسىلىسىنى ھەل قىلىش قۇرۇلۇشى»نى ئوبدان يولغا قويدى، نامراتلارنى يۆلەش مەبلىغى ۋە ماددىي ئەشيالىرىدىن پايدىلىنىش ئۇنۇمىنى تېرىشىپ ئاشۇردى. كەسىپ قۇرۇلمىسىنى تەڭشەش، يېزا ئىگىلىك مەھسۇلاتلىرىنىڭ ۋە قوشۇمچە كەسىپ مەھسۇلاتلىرىنىڭ

سېتىلىشىنى قويۇۋېتىش شۇنىڭدەك تاۋار ئوبوروتىنى جانلاندۇ-
رۇش، كۆپ خىل ئىگىلىكنى ۋە يېزا-بازار كارخانىلرىنى تەرەق-
قىي قىلدۇرۇش، قاتناش-ئېنېرگىيە قۇرۇلۇشىنى كۈچەيتىش،
باجنى كېمەيتىش ۋە كەچۈرۈم قىلىش قاتارلىق جەھەتلەردە سە-
ياسەتنى كەڭ قويۇۋېتىپ، ئېتىبار بېرىشنى يولغا قويدى.
كادىرلارنى ۋە تەلەپكە باب تېخنىك خادىملارنى يېتىشتۈرۈش،
ئېكولوگىيىلىك تەڭپۇڭلۇقنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش قاتارلىق جە-
ھەتلەردە ئۇنۇملۇك تەدبىر قوللاندى. بەزى جايلار مۇنداق ئېتە-
بار بېرىش سىياسەتلىرىنى ۋە تەدبىرلىرىنى قانۇن شەكلىدە
مۇقىملاشتۇرۇپ، ئۇنىڭ ئىزچىللىقىغا ۋە نوپۇزىغا كاپالەتلىك
قىلدى، شۇنىڭ بىلەن بىرۋاقىتتا، نامرات ئاز سانلىق مىللەت
رايونلىرىدىكى كادىرلار بىلەن ئاممىغا ئۆز كۈچىگە تايىنىپ ئىش
كۆرۈش، جاپاغا چىداپ كۈرەش قىلىش روھىنى تۇرغۇزۇش،
كۈتۈپ تۇرىدىغان، يۆلىنىۋالىدىغان ۋە ئالسامىلا دەيدىغان هورۇن-
لۇق ئىدىيىسىنى تۈگىتىش، ئىشلەپچىقىرىش شارائىتىنى ۋە
قالاق قىياپەتنى ئۆزگەرتىپ، نامراتلىقتىن قۇتۇلۇپ، بېيىش يولىغا
تايىنىپ ئۆزگەرتىپ، نامراتلىقتىن قۇتۇلۇپ، بېيىش يولىغا
قاراپ مېڭىش توغرىسىدا تەربىيە ئېلىپ باردى. دۆلەتنىڭ نام-
راتلارنى يۆلەش توغرىسىدىكى ئومۇمىي فاكتىجىن-سىياسەتلىرى
بىلەن ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدا يولغا قويۇلۇۋاتقان كونكـ
رېت سىياسەت-تەدبىرلەرنى ئۆزئارا يۇرۇشلەشتۇردى، ئىقتىسا-
دىي خىزمەت بىلەن ئىدىيىۋى خىزمەتنى، ئۆز كۈچىگە تايىنىپ
ئىش كۆرۈش بىلەن دۆلەتنىڭ ياردىمىنى بىرلەشتۇردى. نۇرغۇن
جايلار ئۆز كۈچىگە تايىنىپ ئىش كۆرۈش، جاپاغا چىداپ كۈ-

رەش قىلىش روھىنى قەتئىي داۋاملاشتۇرغانلىقى، ئۇنىڭ ئۇس-تىگە، سىياسەت ۋە مەبلەغ، ماددىي ئەشيا، تېخنىكا جەھەتتىن ھەر تەرەپلەپ سېلىنما سېلىنغانلىقى ئۈچۈن، نامراتلىقتىن قۇ-تۇلۇش سۈرئىتى زور دەرىجىدە تېزلىدى.

(3) نامرات ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىشلەپچى-قىرىش شارائىتىنى زور كۈچ بىلەن ياخشىلاش. نامرات ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرى چەت-ياقا يەرلەرگە جايلاشقان، بۇ رايونلاردا ئېتىز-ئېرىق قۇرۇلۇشى، سۇ ئىنشائاتى، ئوتلاق قۇ-رۇلۇشى قاتارلىق ئاساسىي قۇرۇلۇش ناچار، قاتناش-ترانس-پورت قىيىن، ئېنېرگىيە قىس، ئۈچۈر يولى توسۇق، تۇرلۇك تەبىئىي ئاپەتلەر كۆپلەپ بولۇپ تۇرىدۇ. بۇنداق ئەھۋالنى ئۆز-گەرتىش ئۈچۈن، نۇرغۇن جايلار ئىشلەپچىقىرىش شارائىتىنى زور كۈچ بىلەن ياخشىلاپ، تەبىئىي ئاپەتكە تاقابىل تۇرۇش ئىقتىدارىنى ئاشۇرۇشقا ئالاھىدە ئەھمىيەت بېرىپ، ياخشى ئۇ-نۇم ھاسىل قىلدى. بەزى چارۋىچىلىق رايونلىرى ۋە ناھىيىلىرى چارۋىچىلارنى ئوتلاق قۇرۇلۇشى ئېلىپ بېرىپ، ئوت-چۆپ تې-رىش كۆلىمىنى كېڭەيتىشكە پائال رىغبەتلەندۈرۈپ، ئوتلاقلار-نىڭ قۇملىشىپ كېتىش، شورلىشىپ كېتىش ۋە ناچارلىشىپ كېتىش ئەھۋالىنى دەسلەپكى قەدەمدە ئوڭشىدى، ئۆت-چۆپ مىقدارى زور كۆلەمدە ئاشتى، چارۋىلارنىڭ سانى كۆپەيدى، چارۋىچىلىق ئۇنۇمى ئۈزلۈكسىز ئۆستى. بەزى جايلار ئوتتۇرا-تۆۋەن مەھسۇلاتلىق ئېتىزلارنى زور كۈچ بىلەن ياخشىلاپ، ھەر جەھەتتىكى كۈچلەرنى سەپەرۋەر قىلىپ، قۇدۇق كولاپ، سۇ ئامبىرى ۋە ئېرىق-ئۆستەڭلەرنى ياساپ، ئۇنۇملۇك سۇغىرىش

كۆلىمىنى ئاشۇردى، سورتنى ياخشىلاپ، ئىلغار پەن-تېخنىكىنى ئومۇملاشتۇرۇپ، يېزا ئىگىلىكىدىن مول ھوسۇل ئېلىشقا ھەقىقىي كاپالەتلىك قىلدى. بەزى جايلار پائال تۇرده تاشيول ياساپ، دەريا قىنىنى راۋانلاشتۇرۇپ، تاۋار ئالماشتۇرۇشقا شارائىت يارىتىش ئارقىلىق، تاۋار ئىشلەپچىقىرىشنى ئىلگىرى سۈردى. بەزى جايلار مول سۇ كۆچى بايلىقىدىن پايدىلىنىپ سۇ ئېلېكتر ئىستانسىلىرىنى قۇرۇپ، يېزا-بازار كارخانىلىرىنى تەرەققىي قىلدۇرۇش ۋە سۇ چىقىرىۋېتىش-سۇغىرىش ئىشلىرىنى توك كۆچى بىلەن ئېلىپ بېرىشقا ئېنېرگىيە يەتكۈزۈپ بەردى. يەنە بەزى جايلار كۆلىمى كىچىك سۇ ۋادىلىرىنى ئەتراپلىق تىزگىنلەپ، تاۋار ئىشلەپچىقىرىش بازىلىرىنى قۇرۇپ، ئېكولوگىيىنى قوغداش ۋە ئىشلەپچىقىرىشنى تۇجۇپىلەشتۇرۇش-كە ئاساس سالدى. ئەمەلىيەت ئىسپاتلىدىكى، ئىشلەپچىقىرىش شارائىتىنى ياخشىلاشقا دىققەت قىلىنمىسا، ئىسسىق كېيىنىش، توق يېيىش مەسىلىسى ۋاقتىنچە ھەل قىلىنغان تەقدىردىمۇ، ئىشلەپچىقىرىش ۋە تۇرمۇشنىڭ مۇقىملىقىنى ساقلاش ناھايىتى تەسكە چۈشىدۇ-دە، ئاپەت يۈز بەرگەن ھامان، نامراتلىق ئاسانلا قايتىدىن سادىر بولىدۇ؛ ئۇنىڭ ئەكسىچە، ئىشلەپچىقىرىش شارائىتىنى ياخشىلاشقا دىققەت قىلىنغانلىكى جايلاردا، ئاممىنىڭ ئىسسىق كېيىنىش، توق يېيىش مەسىلىسى تۇراقلىق رەۋىشته ھەل بولۇپلا قالماي، بەلكى بۇنىڭدىن كېيىنكى ئىقتىسادىي تەرەققىياتقا پۇختا ئاساس سېلىشقا بولىدۇ.

(4) نامرات ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئۇستۇنلۇكىدىن پائال پايدىلىنىپ، نامراتلارنى تەرەققىيات يولى بىلەن

يۆلەش. نامرات ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدا ئېچىپ پايدىلـ
ىنىشقا بولىدىغان بىرمۇنچە بايلىقلار بار، بەزى بايلىقلار ئىنتايىن
مول، نۇرغۇن جايلار ئىلگىرىكىدەك نامراتلارنى نوقۇل قۇتۇلـ
دۇرۇش يولى بىلەن يۆلەيدىغان ئۇسۇلنى ئۆزگەرتىپ، ئۆز
يېرىنىڭ ئۇستۇنلۇكىنى نەزەردە تۇتۇپ، نامراتلارنى يۆلەشكە
ئاجرىتىلغان نۇرغۇن پۇل، ماددىي ئەشيانى ئىشلەپچىقىرىش تۈـ
سىنى ئالغان تەرەققىياتقا سەرپ قىلدى، ئاشلىق ئىشلەپچىقىرـ
شىغا كاپالەتلىك قىلىش شەرتى ئاستىدا، ئۆز يېرىنىڭ شارائـ
تىغا قاراپ ئىش كۆرۈپ، ئارتۇقچىلىقىنى جارى قىلدۇرۇپ،
كەسىپ قۇرۇلمىسىنى مۇۋاپىق تەڭشەپ، دېھقانچىلىق، ئورمانـ
چىلىق، چارۋىچىلىق، كان، سۇ، ئېلېكتر، سايامەت قاتارلىق
بايلىقلارنى ئېچىش ۋە ئۇنىڭدىن پايدىلىنىش ئىشىنى پائال يولغا
قويۇپ، كۆپ خىل ئىگىلىكنى قانات يايدۇردى. تاغلىق رايونلاـ
رنى كىلىماتنىڭ كۆپتۈرمە شەكىللىك خۇسۇسىيىتىگە ئاساسەن
ئۆزلەشتۈرۈپ، تاغ تۆپىسىدە ئورمان، دورا ماتېرىياللىرىنى،
تاغ قاپتىلىدا مېۋە دەرەخلىرى ۋە چايزارلىقنى، تاغ ئېتىكىدە
ئاشلىق ۋە پىلىچىلىكنى تەرەققىي قىلدۇردى. دېمەك، تاغلىق
جايدىكىلەر تاغقا تايىنىپ تىرىكچىلىك قىلىپ، كۆپ خىل ئىگـ
لىكنى تەرەققىي قىلدۇردى، ئارتۇقچىلىقنى جارى قىلدۇرۇپ،
يېتەرسىزلىكنى تۇگەتتى. قۇرغاقچىلىق بولىدىغان، قاتتىق سو-
غۇق بولىدىغان رايونلار ۋە تاش تاغلىق رايونلار ئالاھىدە جۇغرا-
پىيىلىك شارائىتتىن، كىلىمات شارائىتىدىن ۋە كان بايلىقلىرـ
دىن پايدىلىنىپ، چارۋىچىلىق، كوكسچىلىق، پىلىچىلىك،
ئورمانچىلىق، ئالاھىدە مەھسۇلاتلىق مېۋە، كان مەھسۇلاتلـ

ری، قىممەتلىك دورا ماتېرىياللىرى ۋە ئەلا سۈپەتلىك كۆك تاماكا قاتارلىق يېزا ئىگىلىكى-قوشۇمچە كەسىپ مەھسۇلاتلىرىنى ۋە يەرلىك ئالاھىدە مەھسۇلاتلارنى پائال تەرەققىي قىلدۇردى. ئوشۇق ئەمگەك كۈچلىرى كۆپرەك رايونلار ئەمگەك كۈچىنى سىرتقا چىقىرىش ئىشىنى تەشكىللەپ، ئىشلەپچىقىرىشقا ۋە ئىشقا ئورۇنلىشىشقا كەڭ يول ئاچتى. چېگرا رايونلار چېگرا سودىسىنى پائال قانات يايدۇرۇپ، چېگرا رايونلارنى گۈللەندۈرۈش ۋە ئىشكىنى سىرتقا ئېچىۋېتىش ئىشلىرىنى ئىلگىرى سۈرىدى. ئىشكىنى سىرتقا ئېچىۋېتىش ئۈسۈلى جەھەتتە، جايلار تۈرلەر بويىچە باشقۇرۇشنى قاتتىق يولغا قويۇپ، نامراتلارنى يۆلەشنىڭ ئەملىدە ئۇنۇم بېرىدىغان بىرمۇنچە ئۇسۇللىنى يارات-تى، مەسىلەن، «كۆچمە چارۋا پادىسى بويىچە نامراتلارنى يۆ-لەش»، تۈتاش تاۋار ئىشلەپچىقىرىش بازىلىرىنى قۇرۇش، نام-راتلارنى ئىقتىسادىي گەۋدە ئارقىلىق يۆلەش ۋە پەن-تېخنىكا ئارقىلىق يۆلەش دېگەنگە ئوخشاشلار ئەنە شۇ ئۇسۇللارنىڭ جۈم-لىسىگە كىرىدۇ. بۇلار يۆلەشكە تېگىشلىك نامرات ئوبيېكتلار-نىڭ ئۆز-ئۆزىنى تەرەققىي قىلدۇرۇش ئىقتىدارىنى ئاشۇرۇش ئۈچۈنمۇ، نامراتلارنى يۆلەش مەبلىغىدىن پايدىلىنىش ئۇنۇمىنى يۇقىرى كۆتۈرۈش ئۈچۈنمۇ پايدىلىق بولدى. نامراتلارنى تەرەق-قىيات يولى بىلەن يۆلەش ئارقىلىق، نامرات ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ 2-ۋە 3- كەسىپلىرى ئۈچقاندەك تەرەققىي قىل-دى، يېزا ئىگىلىكىنىڭ ئىچكى قۇرۇلمىسىمۇ خېلى مۇۋاپىق تەڭشىلىپ، تاۋار ئىگىلىكىنى يەنمۇ ئىلگىرىلەپ تەرەققىي قىل-دۇرۇشقا پايدىلىق شارائىت يارىتىلدى.

(5) نامرات ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئەقلىي ئىمكانىيەتلىرىنى تەرەققىي قىلدۇرۇشقا ئەھمىيەت بېرىش. نامرات ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىجتىمائىي يېتىلىش دەرىجىسى تۆۋەن، مەدەنىيەت، مائارىپ، پەن-تېخنىكىسى ئارقىدا، تاۋار ئىگىلىكى كۆز قارىشى ئاجىز، تۇرلۇك قۇرۇلۇش خادىملىرى كەمچىل، ساۋاتسىزلىق نىسبىتى يۇقىرى، بۇ ئەھۋاللار نامراتلارنى يۆلەش خىزمىتىگە زور قىيىنچىلىق تۇغدۇرماقتا. نامرات رايونلارنىڭ قالاق قىياپىتىنى ئۆزگەرتىش ئۈچۈن، جايلار كۇرستا تەربىيىلەش، بىلىم ئاشۇرۇش، ئېكسكۇرسىيە قىلىش-ئۆگىنىش، ۋەزىپىسىدىن ئايرىلماي باشقا جايلارغا بېرىپ چېنىقىشقا ئوخشاش ئۇسۇللارنى قوللىنىپ نامرات ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدىكى ناھىيە ۋە يېزا دەرىجىلىك كادىرلارنى نۆۋەتلىق تەربىيىلەپ، نەزەر دائىرىسىنى كېڭەيتىش، ئىدىيىۋى سەۋىيىسىنى، مەدەنىيەت سەۋىيىسىنى ۋە رەھبەرلىك قابىلىيىتىنى ئۆستۈرۈش، نامراتلارنى يۆلەش خىزمىتىگە بولغان مەسئۇلىيىتىنى كۈچەيتىش ئارقىلىق ئاممىنى نامراتلىقنى تۈگىتىپ بېيىشقا يېتەكلەيدىغان ياخشى باشلامچى بولۇش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلدى. جايلار كادىرلارنى تەربىيىلەش بىلەن بىرۋاقىتتا، كەسپىي مائارىپقىمۇ ئەھمىيەت بەردى، كەسپىي مەكتەپلەرنى ۋە ھەر خىل كۇرسلارنى ئېچىپ، ھەربىي سەپتىن كەسىپ ئالماشتۇرغان ۋە چېكىنگەنلەرنى نۆۋەتلىق تەربىيىلىدى، يەرلىك ۋە تەلەپكە باب ھەر خىل تېخنىك خادىملىرىنى ۋە ھۈنەر ئىگىلىرىنى كۆپلەپ تەربىيىلىدى، ئەمگەك كۈچلىرىنىڭ سۈپىتىنى ئۆستۈردى، ھەربىر نامرات ئائىلىگە بىر

رەر، ئىككى ئەمەلىي ئىشلەپچىقىرىش تېخنىكىسىنى ئىگىلە-
تىشكە تىرىشتى ھەمدە ئۇلارنىڭ ئىشلەپچىقىرىش يولىنى تېپە-
ۋېلىشىغا ياردەم بەردى. نامراتلارنى يۆلەش خىزمىتىدە، بەزى
جايلار نامراتلارنى پەن-تېخنىكا ئارقىلىق يۆلەش ئىشىنى قانات
يايدۇرۇشقا ئىنتايىن ئەھمىيەت بەردى، نامرات رايونلارغا چوڭ-
قۇر چۆكۈپ، پەن-تېخنىكىنى ئومۇملاشتۇرۇرىدىغان، پەننى
ئومۇملاشتۇرۇش خىزمەت ئەترەتلىرىنى تەشكىللىدى، پەن-تېخ-
نىكا خادىملىرىنى نامراتلارنى يۆلەشكە ئائىت تېخنىكىنى ھۆددە-
گە ئېلىشقا رىغبەتلەندۇردى، ئاز مەبلەغ كېتىدىغان، تېز ئۈنۈم
بېرىدىغان، كەڭ ئاز سانلىق مىللەتلەر ئاممىسى ئاسان قوبۇل
قىلىدىغان ۋە ئىگىلىيەلەيدىغان تۈرلۈك ئەمەلىي ئىشلەپچىقىرىش
تېخنىكىسىنى ئومۇملاشتۇردى، بۇ ئىنتايىن كۆرۈنەرلىك ئۈنۈم
بەردى.

ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ نامراتلىق ھالىتىنى تۈپ-
تىن ئۆزگەرتىپ، مىللەتلەرنىڭ سۈپىتىنى ئۆستۈرۈش ئۈچۈن،
جايلار مەدەنىيەت-مائارىپ ئىشلىرىغا ئىنتايىن ئەھمىيەت بەر-
دى، يېتىپ ئوقۇش تۈۋىنى ئاساس قىلغان مىللىي ئوتتۇرا-
باشلانغۇچ مەكتەپلەرنى پائال ئوبدان باشقۇردى، «ئىككى تىل»
دا ئوقۇتۇشنى زور كۈچ بىلەن ئومۇملاشتۇردى، ئوقۇش يېشىغا
تولغان بالىلارنىڭ مەكتەپكە كىرىش نىسپىتىنى، مۇستەھكەملە-
نىش نىسپىتىنى ۋە لايىقەتلىك نىسپىتىنى ئۈزلۈكسىز ئۆستۈر-
دى، باشلانغۇچ مەكتەپ مائارىپىنى تىرىشىپ ئومۇملاشتۇرۇپ،
يېڭى ساۋاتسىزلارنىڭ پەيدا بولۇشىدىن ساقلاندى. پىلانلىق تۈ-
غۇت خىزمىتىگە ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدىكى كادىرلار

بىلەن ئامما بارغانسېرى بەكرەك ئەھمىيەت بېرىدىغان بولدى، بەزى جايلار نامراتلارنى يۆلەش خىزمىتى بىلەن پىلانلىق تۇغۇت خىزمىتىنى بىرلەشتۈرۈپ ئېلىپ بېرىشقا دىققەت قىلىپ، نوپۇسنىڭ كۆپىيىپ كېتىشىنى ئۇنۇملۇك تەدبىرلەر بىلەن قاتتىق تىزگىنلىدى، ساغلام تۇغۇپ ئوبدان بېقىش ئىشىنى يولغا قويۇپ، ئاھالە سۇپىتىنى ئۆستۈردى، تۇغقانسېرى كەمبەغەللىشىدىغان، كەمبەغەللەشكەنسېرى جىق تۇغىدىغان ئەھۋالنى تىرىشىپ ئۆزگەرتتى، بەزى جايلار يەنە سەۋرچانلىق بىلەن ئىنچىكە خىزمەت ئىشلەپ، ئاز سانلىق مىللەتلەرنى ئۆز مىللىتىنىڭ يۇكسىلىشىگە ۋە ئىشلەپچىقىرىش كۈچلىرىنىڭ تەرەققىياتىغا پايدىسىز بولغان ئۆرپ-ئادەتلەرنى پەيدىنپەي ئۆزگەرتىشكە تىرىشىپ دەۋەت قىلىپ، ئۇنۇم ھاسىل قىلدى. ھەر مىللەت كادىرلىرىنىڭ ئۆز مىللىتىنىڭ تەرەققىياتى ۋە دۆلىتىمىزنىڭ گۈللىنىشى ئۈچۈن، مۇشۇ جەھەتتە تېخىمۇ كۆپ خىزمەت ئىشلىشىنى ھەمدە ئۇلگىلىك ۋە باشلامچىلىق رول ئوينىشىنى ئۈمىد قىلىمىز. نۇرغۇنلىغان تەجرىبىلەر شۇنى ئىسپاتلىدىكى، ئەقلىي ئىمكانىيەتلەرنى تەرەققىي قىلدۇرۇپ، كىشىلەرنىڭ سۇپىتىنى ئۆستۈرۈش— نامراتلىقنى تۈگىتىش ۋە ئۇنىڭدىن قۇتۇلۇشتىكى تۈپ تەدبىر. كىشىلەرنىڭ سۇپىتى ئۆستۈرۈلمىسە، نامرات ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرى ئېتىبار بېرىش سىياسىتىگە ئىگە بولغان تەقدىردىمۇ ئۇنى ئاسانلىقچە ئەملىيلەشتۈرەلمەيدۇ، پۇل-مالغا ئىگە بولغان تەقدىردىمۇ ئۇنى جايىدا ئىشلىتەلمەيدۇ. پەقەت بايلىق مەنبەلىرىنى ئېچىش بىلەن ئەقلىي ئىمكانىيەتلەرنى تەرەققىي قىلدۇرۇشنى بىرلەشتۈرگەندىلا، دۆلەتنىڭ نامراتلارنى

يۆلەش سىياسىتىدىن ئوبدان ۋە جانلىق پايدىلىنىپ، نامراتلارنى يۆلەشكە ئاجرىتىلغان مەبلەغ ۋە ماددىي ئەشيالارنىڭ ئۇنۇمىنى جارى قىلدۇرغىلى، قالاق قىياپەتنى تۈپتىن ئۆزگەرتكىلى بولىدۇ.

يۇقىرىدا تىلغا ئېلىنغان ياخشى تەجرىبىلەرنى جايلار ئۆز ېبرىنىڭ ئەمەلىي ئەھۋالىغا قاراپ تەشۋىق قىلسا ۋە ئومۇملاشتۇرسا بولىدۇ. شۇنىڭ بىلەن بىرۋاقتتا، كۆپچىلىكنىڭ ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ كېيىنكى باسقۇچتىكى نامراتلارنى يۆلەش خىزمىتىدە تېخىمۇ كۆپ، تېخىمۇ ياخشى ېبكى تەجرىبىلەرنى يارىتىپ، يەكۈنلەپ ۋە ئومۇملاشتۇرۇپ، نامراتلارنى يۆلەش خىزمىتىنى تېخىمۇ ئۇنۇملۇك ئىشلىشىنى ئۈمىد قىلىمەن.

3. گوۋۇيۈەننىڭ ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدىكى نامراتلارنى يۆلەش سىياسىتىگە دائىر ھۆججەتلىرىنىڭ روھىنى ئەستايىدىل ئىزچىللاشتۇرۇش توغرىسىدا بىرنەچچە پىكىر

نامرات ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئالاھىدە ئەھۋالىنى كۆزدە تۇتۇپ، گوۋۇيۈەن [1989] 82-نومۇرلۇق ھۆججەتتە، دۆلەت مىللىي ئىشلار كومىتېتى بىلەن گوۋۇيۈەننىڭ نامرات رايونلارنىڭ ئىقتىسادىي تەرەققىياتىغا رەھبەرلىك قىلىش گۇرۇپپىسى «ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ نامراتلارنى يۆلەش خىزمىتىگە دائىر سىياسەت مەسىلىلىرى ئۈستىدە يولىيورۇق سوراش توغرىسىدا» يوللىغان دوكلاتىنى تەستىقلاپ تارقاتىپ، نامراتلارنى يۆلەش خىزمىتىنىڭ مۇھىم نۇقتىسىنى ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىغا قارىتىشنى قارار قىلدى ۋە شۇنىڭغا

دائىر بىرقاتار ئالاھىدە سىياسەتلەرنى تۈزۈپ چىقتى. ھازىر سىياسەت بىسىلغان ھۈججەت بارلىققا كەلدى، ئەمدى گەپ شۇ سىياسەتنى ئوبدان ئەملىيلەشتۈرۈشتە قالدى. شۇڭا، مۇنۇ بىرقانچە جەھەتتىكى خىزمەتلەرنى ئەستايىدىل ئوبدان ئىشلىشىمىز كېرەك:

(1) مايىللىق سىياستىنى يولغا قويۇش كېرەك. ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىقتىسادىي ئاساسى ئاجىز، شۇڭا دۆلەت پىلانلىق باشقۇرۇش، مالىيە-پۇل مۇئامىلىسى، تۈرلەرنى ئورۇنلاشتۇرۇش شۇنىڭدەك ماددىي ئەشيا سېلىنمىسى قاتارلىق جەھەتلەردە مايىللىق سىياستىنى يولغا قويۇپ، بۇ رايونلارنىڭ ئۇستۇنلۇككە ئىگە كەسىپلەرنى تەرەققىي قىلدۇرۇشقا، ئېنېرگىيە-قاتناش قاتارلىق ئاساسىي قۇرۇلۇشلارنى زور كۈچ سەرپ قىلىپ كۈچەيتىشكە يارەدەم بېرىشى لازىم. ھەر دەرىجىلىك رەھبەرلەر نامرات ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنى تەرەققىي قىلدۇرۇش ۋە گۇللەندۇرۇشكە يۈكسەك دەرىجىدە ئەھمىيەت بېرىشى، شۇ جايىنىڭ ئەملىي ئەھۋالىغا ئاساسەن ئېتىبار بېرىش سىياسەتلىرىنى تۈزۈپ چىقىشى، نامراتلارنى يۆلەشكە دائىر سىياسەتلەرنىڭ ئىلگىرى ئۈنۈم بېرىپ كېلىۋاتقانلىرىنى داۋاملىق ئىجرا قىلىشى، مۇكەممەل بولمىغانلىرىنى تېزدىن مۇكەممەللەشتۈرۈشى لازىم. پارتىيە-ھۆكۈمەت رەھبىرلىرى كادىرلىرىنى ۋە ئالاقىدار ئورۇنلارنىڭ ئىكىلەرنى نامرات رايونلارغا بېرىپ نۇقتىدا تۈرۈپ ئىشلەشكە، نامراتلارنى يۆلەشنى بۆلۈپ ھۆددىگە ئېلىپ، بەلگىلەنگەن مۇددەت ئىچىدە نامراتلىقتىن قۇتۇلدۇرۇشقا كاپالەتلىك قىلىشقا

سەپەرۋەر قىلىش ۋە تەشكىللەش كېرەك. بىرقانچە يىلدىن بۇيان، مەركەزدىكى ئالاقىدار تارماقلار ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىغا بېرىپ نامراتلارنى يۆلەشنى بۆلۈپ ھۆددىگە ئېلىپ، كۆرۈنەرلىك ئۈنۈم ھاسىل قىلىش بىلەن ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئالقىشىغا ئېرىشىپ كېلىۋاتىدۇ. لېكىن، مەركەزدىكى تارماقلاردىن تاھازىرغىچە شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى، شىزاڭ ئاپتونوم رايونى، يۈننەن، چىڭخەي قاتارلىق جايلاردىكى نامرات ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىغا بېرىپ نامراتلارنى يۆلەشنى بۆلۈپ ھۆددىگە ئالغان بىرەرسى يوق. شۇڭا، مەركەزدىكى ئالاقىدار تارماقلارنىڭ ئاشۇ ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىغا بېرىپ، نامراتلارغا يار-يۆلەك بولۇشنى سەمىمىي ئۇمىد قىلىمىز ۋە سەمىمىي قارشى ئالىمىز.

نامرات ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىغا سەرپ قىلىنىدىغان مەبلەغ ۋە ماددىي ئەشيانى كۆپەيتىش كېرەك. ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ تەرەققىياتى ئاستا بولغانلىقى، ئىلگىرى تۇرلۇك مەبلەغ ۋە ماددىي ئەشيانى تەقسىم قىلىش تۈپ سانى تۆۋەن بەلگىلىنىپ قالغانلىقى ئۈچۈن، ئىقتىسادىي تەرەققىياتنىڭ ئېھتىياجىنى زادىلا قاندۇرالمايۋاتىدۇ. شۇڭا، ھەرقايسى ئالاقىدار تارماقلار نامرات ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىغا تەقسىم قىلىنغان مەبلەغ ۋە ماددىي ئەشيانىڭ سانىنى ئەمەلىي ئېھتىياجغا قاراپ تەڭشىشى ۋە بۇ جەھەتتە ئاشۇ رايونلارغا ئېتىبار بېرىشى لازىم. ئالاقىدار ئۆلكە، ئاپتونوم رايونلار نامرات ناھىيە ۋە يېزىلارنىڭ نامراتلارنى يۆلەش-تەرەققىي قىلدۇرۇش ئىشىغا نۆۋەتچىلىك يار-يۆلەك بولۇشى كېرەك. بۇ ھەقتە كونكرېت چارىلەرنى تۈزۈپ

يولغا قويۇشى لازىم. نامراتلارنى يۆلەش سىلىنمىسىنى كۆپەيتىش ئۈچۈن، گوۋۇيۈەنىنىڭ 62-نومۇرلۇق ھۆججىتىدە، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىغا نامراتلارنى يۆلەش ئۈچۈن بۇرۇندىن تەقسىم قىلىنىپ كەلگەن تۇرلۇك مەبلەغ سانىنى كېمەيتمەسلىك ئاساسىدا، دۆلەت يەنە نەچچە ئون مىليون يۈەن مەبلەغ ئاجرىتىپ «نامرات ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىسسىق كىيىنىش، توق يېيىش مەسىلىسىنى ھەل قىلىش فوندى» تەسىس قىلىدۇ دەپ بەلگىلەنگەندى، گوۋۇيۈەندىكى رەھبىرىي يولداشنىڭ تەستىقىغە بىنائەن، مالىيە مىنىستىرلىكى يىلىغا 20 مىليون يۈەن پۇلنى تەڭشەپ ھەل قىلىپ بېرىشكە ۋە ئۇنى پەيدىنپەي 50 مىليون يۈەنگە يەتكۈزۈشكە قوشۇلدى. يولداش چېن جۇنشىڭ ئۆز سۆزىدە گوۋۇيۈەنىنىڭ نامرات رايونلارنىڭ ئىقتىسادىي تەرەققىياتىغا رەھبەرلىك قىلىش گۇرۇپپىسى نامرات رايونلارنىڭ ناھىيىلىرى باشقۇرغان سانائەتكە بېرىلىدىغان قەرز پۇلىدىن يىلىغا 20-30 مىليون يۈەن ئاجرىتىپ، مەخسۇس نامرات ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىغا سەرپ قىلىدۇ دەپ ئېلان قىلدى. ئەگەر جۇڭگو خەلق بانكىسى، سودا-سانائەت بانكىسى ۋە يېزا ئىگىلىك بانكىسى نورمال قەرز پۇلىدىن يەنە بىر قىسىم مەبلەغ ئاجرىتىپ بەرسە، «نامرات ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىسسىق كىيىنىش، توق يېيىش مەسىلىسىنى ھەل قىلىش فوندى» نىڭ مىقدارى تېخىمۇ كۆپىيىدۇ. بىز مالىيە مىنىستىرلىكى، گوۋۇيۈەنىنىڭ تەرەققىيات ئىشخانىسى، جۇڭگو خەلق بانكىسى قاتارلىق ئورۇنلار بىلەن بىرلىكتە «فوند»نى باشقۇرۇش ۋە ئىشلىتىش چارىسىنى ئىمكانقەدەر تېز تۈزۈپ چىقىپ، بۇ

پۇلنىڭ ئۇنۇمىنى ئەڭ ئوبدان جارى قىلدۇرماقچىمىز. جايلارمۇ ئۆزىنىڭ ئەمەلىي ئەھۋالىغا قاراپ، ھەرخىل يوللار ئارقىلىق مەبلەغ تەڭشەپ، ئۆزلىرىنىڭ «نامرات ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىسسىق كىيىنىش، توق يېيىش مەسىلىسىنى ھەل قىلىش فوندى»نى تەسىس قىلىشى لازىم.

(2) نامراتلارنى يۆلەش ئىشىنىڭ مۇھىم نۇقتىسىنى ھامان ئاممىنىڭ ئىسسىق كىيىنىش، توق يېيىش مەسىلىسىنى ھەقىقىي ھەل قىلىشقا قارىتىش لازىم. ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدا شۇنچە نۇرغۇن ئاممىنىڭ ئىسسىق كىيىنىش، توق يېيىش مەسىلىسى تېخىچە ھەل بولمىغانلىقىدىن كۆڭلىمىز ئىنتايىن بىئارام بولۇۋاتىدۇ. دۆلىتىمىز ھازىر نامراتلارنى يۆلەش ئىشىنىڭ مۇھىم نۇقتىسىنى ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىغا يۆتكىدى. بىز يېتەكچى ئىدىيىنى يەنىمۇ ئايدىڭلاشتۇرۇپ، ئامما-نىنىڭ ئىسسىق كىيىنىش، توق يېيىش مەسىلىسىنى ھەل قىلىشنى ئالدىنقى ئورۇنغا قويۇشىمىز، خەلقنى بېيىتىش بىلەن ناھىيىنى بېيىتىشنىڭ مۇناسىۋىتىنى، نامراتلارنى يۆلەش ئىشى بىلەن تەرەققىياتنىڭ مۇناسىۋىتىنى، يېقىن مەزگىللىك ئۇنۇم بىلەن ئۇزاق مۇددەتلىك ئۇنۇمنىڭ مۇناسىۋىتىنى توغرا ھەل قىلىشىمىز، جايلارنىڭ ئىقتىسادىي ھاياتىي كۈچىنى ھەر ئامال بىلەن ئاشۇرۇپ، نامرات ئائىلىلەرنىڭ يۆكىنى ئىمكانقەدەر يەڭگىللىتىشىمىز كېرەك. بۇ توغرۇلۇق گوۋۇيۈەننىڭ 62- نومۇرلۇق ھۆججىتىدە مۇنداق ئىككى جەھەتتىن بەلگىلىمە بار: بىرىنچىدىن، يۇقىرىغا تاپشۇرۇلغان باج پۇلىنىڭ تۆپ سانىنى 1988-يىلىنىڭ ئاخىرىدىكى سان ئاساسىدا تەكشۈرۈپ بېكىتىپ،

تۇپ ساندىن ئاشۇرۇپ يىغىۋېلىنغىنىنى پۇتۇنلەي قالدۇرۇش. يېقىنقى يىللاردىن بۇيان، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدا باج پۇلىنىڭ ئېشىش نىسبىتى ئومۇمەن 20% ئەتراپىدا بولدى، تۇپ ساندىن ئېشىپ كەتكەن باج پۇلى پۇتۇنلەي قالدۇرۇلسا، ناھىيە مالىيىسىنىڭ قۇدرىتى خېلى كۆپ ئېشىپ، مالىيە قىينىچىلىقى مەلۇم دەرىجىدە يەڭگىللەيدۇ-دە، نامرات ئاممىنى يۆلەش ئۈچۈن تېخىمۇ كۆپ كۈچكە ئىگە بولىدۇ. ئىككىنچىدىن، دېھقانچىلىق-چارۋىچىلىق بېجى، يېزا ئىگىلىك قەرز پۇلى، خەزىنە چېكى سېتىۋېلىش قاتارلىق جەھەتلەردە نامرات ئائىلىلەرنىڭ يۈكىنى يەڭگىللىتىش. بۇ سىياسەت ئىلگىرىكىدەك نامراتقا كىرمەيدىغان ئائىلىلەرمۇ ئالاھىدە ئېتىبارغا ئىگە بولۇپ، «داشقازانىنىڭ ئېشى» نى تەڭ يەيدىغان ئەھۋالدىن خالى قىلىپ، نامرات ئائىلىلەرنى ئۆزىنى ئوڭشاپ، ئىسسىق كىيىنىش، توق يېيىش مەسىلىسىنى بالدۇرراق ھەل قىلىش ئىمكانىيىتىگە ھەقىقىي ئىگە قىلدى. يۇقىرىدىكى بەلگىلىمىلەر ھەققىدە مەركەزدىكى ئالاقىدار تارماقلارنىڭ ۋە ئۆلكە-ئاپتونوم رايونلارنىڭ تېزدىن يولغا قويۇش لايىھىسىنى تۈزۈپ چىقىشنى ۋە ئۇنى ئەمەلىيلەشتۈرۈشنى سورايمىز.

(3) ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىغا تۈرگە ئايرىپ يېتەكچىلىك قىلىش كېرەك. ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرى بىر-بىرىدىن پەرقلىنىدىغان تەبىئىي-جۇغراپىيىۋى ئالاھىدىلىككە، مىللىي ئالاھىدىلىككە ۋە كەسىپ ئالاھىدىلىكىگە ئىگە. نامراتلارنى يۆلەش خىزمىتىدە ھامان ھەقىقەتنى ئەمەلىيەتتىن ئىزدەپ، ئۆز يېرىنىڭ شارائىتىغا قاراپ ئىش كۆرۈش ۋە تۈرگە

ئايرىپ يېتەكچىلىك قىلىش كېرەك. ھازىر دۆلەتنىڭ كەسىپ سىياسىتىنى ئىجرا قىلىش داۋامىدا، ھەممىنى بىر تاياقتا ھەيدەپ، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئەمەلىي ئەھۋالىنى نەزەردە تۇتۇش ۋە ئېتىبارغا ئېلىشنىڭ يېتەرلىك بولمايۋاتقانلىقى، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرى ئۆز يېرىنىڭ بايلىق جەھەتتىكى ئۇستۇنلۇكى بويىچە ئاچقان كىچىك تېپتىكى كۆمۈر كان لىرى، سېمونت زاۋۇتلىرى، قەغەز زاۋۇتلىرى، تاۋلاش زاۋۇت لىرى ۋە شۇنىڭغا ئوخشاش كىچىك كارخانىلار قاتتىق چەكلەنگەنلىكى ئۈچۈن شۇ رايونلارنىڭ ئۆز ئۇستۇنلۇكىنى جارى قىلدۇرالمايۋاتقانلىقى، يېزا-بازار كارخانىلىرىنىڭ تەرەققىياتى ۋە سانائەتنىڭ يۈكسىلىشى تېخىمۇ قىيىنلىشىۋاتقانلىقى ئۇستىدە جايلارنىڭ ئىنكاسى كۈچلۈك بولۇۋاتىدۇ. گوۋۇيۈەننىڭ 62-نومۇرلۇق ھۆججىتىدە ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرى ئۆز يېرىنىڭ ئالاھىدە ئەھۋالىغا ۋە شارائىتىغا قاراپ، دۆلەتنىڭ كەسىپ سىياسىتىنى ئىجرا قىلىش تەپسىلىي قائىدىلىرىنى ۋە كونكرېت تەدبىرلىرىنى تۈزسە، ئۆز رايونلىرىغا باب كېلىدىغان ئوتتۇرا-كىچىك تېپتىكى تۈرلۈك كارخانىلارنى باشقۇرسا بولىدۇ دەپ ئېنىق بەلگىلەنگەن. شۇ ھۆججەتتە يەنە دۆلەتنىڭ كەسىپ سىياسىتىنى مەلۇم دەرىجىدە تولۇقلاش ھەقىقەتەن زۆرۈر تېپىلسا، ئۆلكە-ئاپتونوم رايونلار گوۋۇيۈەنگە يوللاپ تەستىقلاتقاندىن كېيىن جانلىق ئىجرا قىلسا بولىدۇ دەپ بەلگىلەنگەن. بۇ سىياسەتلەر ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ كەسىپ جەھەتتىكى ئۇستۇنلۇكىنى جارى قىلدۇرۇشىغا پايدىلىق شارائىت يارىتىپ بەردى. جايلارنىڭ چوڭقۇر تەكشۈرۈپ تەتقىق قىلىپ، دۆلەتنىڭ

كەسىپ سىياسىتىنى ئىجرا قىلىش داۋامىدا ئۆز يېرىنىڭ ئەمەلىيىتىگە ئۇيغۇن كېلىدىغان يولغا قويۇش لايىھىسىنى ئوتتۇرىغا قويۇشنى، ئەگەر ئۆزگەرتىشكە تېگىشلىكلىرى بولسا، يۇقىرىغا ئاكتىپ مەلۇم قىلىپ تەستىقلىتىشنى ئۈمىد قىلىمىز. ئەگەر بىز يارەملىشىشكە ياكى قىلىشقا تېگىشلىك ئىشلار بولسا، چوقۇم ئاكتىپلىق بىلەن ماسلىشىمىز. ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىقتىسادىي تەرەققىياتىغا پايدىلىق بولغانلىكى ئىشنى دۆلەتنىڭ چوقۇم زور كۈچ بىلەن قوللايدىغانلىقىغا ۋە ئۇنىڭغا يارەم بېرىدىغانلىقىغا ئىشىنىشىمىز لازىم.

(4) تاۋار ئوبوروتىنى ھەققىي تۈردە جانلاندۇرۇش. ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدا بازار مېخانىزمى مۇكەممەللەشمىگەنلىكى، ئۇنىڭ ئۈستىگە، ئىقتىسادىي تۈزۈلمە جەھەتتىكى سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن، تۈرلۈك دېھقانچىلىق، ئورمانچىلىق، چارۋىچىلىق ۋە كانچىلىق خام ئەشيا-ماتېرىياللىرىنىڭ ۋە ئىپتىدائىي مەھسۇلاتلىرىنىڭ باھاسى ئۇزاقتىن بۇيان تۆۋەن بولۇپ كېلىۋاتىدۇ. پارتىيە 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتىنىڭ 3-ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن، پارتىيە مەركىزىي كومىتېتىنىڭ ۋە گوۋۇيۈەننىڭ ئالاقىدار ھۇججەتلىرىدە يېزا ئىگىلىك مەھسۇلاتلىرىنى ۋە قوشۇمچە كەسىپ مەھسۇلاتلىرىنى سېتىشنى قويۇۋېتىش كۆپ قېتىم تەكىتلەنگەن بولسىمۇ، لېكىن تا ھازىرغىچە ئوبدان ئەملىيلەشتۈرۈلگىنى يوق. چارۋىچىلىق رايونلىرىنىڭ چارۋا مەھسۇلاتلىرى، ئورمانچىلىق رايونلىرىنىڭ ئورمان مەھسۇلاتلىرى، كىچىك كارخانىلارنىڭ كان مەھسۇلاتلىرى ئاساسىي جەھەتتىن يەنىلا مۇقىم باھادا پىلان بويىچە يۆتكىلىۋاتا-

قاچقا ياكى زاكاز بويىچە سىتىۇپلىنغاچقا، بۇ ھال ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىقتىسادىي تەرەققىياتىغا ۋە ئاز سانلىق مىللەتلەر ئاممىسىنىڭ نامراتلىقتىن قۇتۇلۇپ بېيىشىغا ئېغىر تەسىر يەتكۈزۈۋاتىدۇ. بۇنىڭغا ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ۋە ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىنكاسى كۈچلۈك. گوۋۇيۈەننىڭ 62-نومۇرلۇق ھۆججىتىدە پارتىيە مەركىزي كومىتېتى بىلەن گوۋۇيۈەننىڭ يېزا ئىگىلىك مەھسۇلاتلىرى ۋە قوشۇمچە كەسىپ مەھسۇلاتلىرىنىڭ سېتىش باھاسىنى قويۇۋېتىش توغرىسىدىكى سىياسىتىنىڭ ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ دېھقانچىلىق، ئورمانچىلىق، چارۋىچىلىق ۋە كانچىلىق كەسىپلىرىنىڭ ئالدىنقى قاتاردا تۇرىدىغان مەھسۇلاتلىرىنى مۇقىم باھا بويىچە يۆتكەشىنى ۋە زاكاز بويىچە سېتىۋېلىش كۆرسەتكۈچىنى پەيدىنپەي ئازايتىشىغا ھەتتا ئەمەلدىن قالدۇرۇشىغا پايدىلىق ئىكەنلىكىنى يەنە بىر قېتىم تەكىتلىدى. لېكىن بۇ سىياسەتنى ھەقىقىي تۇرمۇشقا ئەمەلىيلەشتۈرۈش خېلى قېيىنغا توختايدۇ. بىز مەركەزدىكى ئالاقىدار تارماقلارنىڭ ۋە ئۆلكە، ئاپتونوم رايونلارنىڭ ئۇنۇملۇك خىزمەت ئىشلەپ، ئەمەلىيلەشتۈرۈشكە بولىدىغانلىرىنى تېزدىن ئەمەلىيلەشتۈرۈشىنى، ھازىرچە راستىنلا ئەمەلىيلەشتۈرۈشكە بولمايدىغانلىرىنى كونكرېت لايىھە تۈزۈپ پەيدىنپەي ئەمەلىيلەشتۈرۈشنى قىزغىن ئۈمىد قىلىمىز.

(5) ھەر دەرىجىلىك مىللىي خىزمەت تارماقلىرى نامراتلارنى يۆلەش خىزمىتىنى يەنىمۇ ئوبدان ئىشلىشى لازىم. مىللىي خىزمەت تارماقلىرى ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئەھۋالىنى كۆپرەك بىلگەنلىكى، نامراتلارنى يۆلەش خىزمىتى

ھەققىدە نۇرغۇن پايدىلىق شەرتكە ئىگە بولغانلىقى ئۈچۈن، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ نامراتلىقتىن قۇتۇلۇپ بېيىشىغا ياردەم بېرىشنى مۇھىم خىزمەت سۈپىتىدە چىڭ تۇتۇپ ئوبدان ئىشلەشى كېرەك: (1) نامراتلارنى يۆلەش خىزمەت تارماقلىرى ۋە باشقا ئالاقىدار تارماقلار بىلەن بىللە، پارتىيە بىلەن ھۆكۈمەتنىڭ رەھبەرلىكىدە، بۇ قېتىمقى يىغىننىڭ روھىنى ھەقىقىي تۇردە ئىزچىللاشتۇرۇشى ۋە ئەمەلىيلەشتۈرۈشى، جەمئىيەتنىڭ ھەرقايسى ساھەلىرىدىكى زاتلارنى ۋە تۈرلۈك كۈچلەرنى سەپەرۋەر قىلىپ نامراتلارنى يۆلەش يولىدىكى مۇشۇ ھەل قىلغۇچ جەڭنى ئوبدان قىلىشى كېرەك. دېڭىز ياقىسىدىكى ۋە ئېچكىرىدىكى بەزى ئۆلكە-شەھەرلەر بىلەن ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئۆز سىستېمىسى بويىچە ياردەملىشىشى، ئىقتىسادىي-تېخنىكا ھەمكارلىقى، دېموكراتىك پارتىيە-گۇرۇھلارنىڭ، سودا-سانائەتچىلەر بىرلەشمىسىنىڭ «چېگرا رايونلارغا ئەقلىي يار-دەم بېرىشى» دېگەنگە ئوخشاش مۇۋەپپەقىيەتلىك چارىلەرنى ئۈزمەي داۋاملاشتۇرۇش ۋە ئۈزلۈكسىز تەرەققىي قىلدۇرۇش كېرەك. (2) نامرات ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىغا دائىر تەكشۈرۈش-تەتقىق قىلىش خىزمىتىنى داۋاملىق ئوبدان ئىشلەش كېرەك. نامراتلارنى يۆلەش خىزمىتى داۋامىدا كۆرۈلگەن يېڭى ئەھۋال، يېڭى مەسىلىلەرنى ۋاقتىدا تەتقىق قىلىش ۋە ئىنكاس قىلىش، پارتىيە-ھۆكۈمەت گورۇنلىرىنىڭ پايدىلىنىشى ئۈچۈن قىممىتى بار پىكىر ۋە تەكلىپلەرنى پائال ئوتتۇرىغا قويۇپ، نامراتلارنى يۆلەش خىزمەت تارماقلىرى بىلەن بىللە مەسىلىلەرنىڭ مۇۋاپىق ھەل قىلىنىشى ئۈچۈن تىرىشچانلىق

كۆرسىتىش كېرەك. تەشەببۇسكارلىق بىلەن تۇتۇشقا تېگىشلىك خىزمەتلەرنى باشقىلارغا ئىتتىرىپ قويماسلىق ياكى پاسسىپلىق قىلىپ ئەپلەپ-سەپلەپ ئۆتكۈزۈۋەتمەسلىك، ماسلىشىشقا تېگىشلىك خىزمەتلەردە تەشەببۇسكارلىق بىلەن ماسلىشىش، ھېچكىمنىڭ كارى بولمايۋاتقان ئەمما ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئىسسىق كىيىنىش، توق يېيىش مەسىلىسىنى ھەل قىلىشقا زېچ مۇناسىۋەتلىك بولغان خىزمەتلەرنى ئاكتىپ، باشلامچى بولۇپ ئىشلەش لازىم. نامراتلارنى يۆلەشتە ئالاقىلىشىش نۇقتىلىرىنىڭ خىزمىتىنى داۋاملىق ئوبدان تۇتۇپ، نەتىجە ھاسىل قىلىش، ئۇلگە كۆرسىتىش، تەجرىبىلەرنى ۋاقتىدا يەكۈنلەپ ئومۇمىي دائىرىگە كېڭەيتىش كېرەك. نامراتلارنى يۆلەش خىزمىتىدە كۆرۈنەرلىك نەتىجە ياراتقان ئورۇن ۋە شەخسلەرنى زور كۈچ بىلەن تەقدىرلەش لازىم. (3) دۆلەت يۆلەۋاتقان ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ 141 نامرات ناھىيىسىدىكى نامراتلارنى يۆلەش خىزمىتىنى ياخشى ئىشلەش بىلەن بىرۋاقىتتا، يەنە ئەمەلىي ئەھۋالغا قاراپ، ئۆلكە، ئاپتونوم رايون، بىۋاستە قاراشلىق شەھەرلەر يۆلەۋاتقان نامرات ناھىيە، يېزىلاردىكى نامراتلارنى يۆلەش خىزمىتىنى مۇ داۋاملىق ئوبدان ئىشلەش كېرەك. ئاز سانلىق مىللەتلەر ئارىلاش ۋە تارقاق ئولتۇراقلاشقان رايونلاردىكى نامراتلارنى يۆلەش خىزمىتىنى ئالاقىدار ساھەلەر كۆڭۈل بۆلۈپ، چىڭ تۇتۇپ ئوبدان ئىشلىشى كېرەك. دۆلەتنىڭ مىللىي سىياسىتى ۋە نامراتلارنى يۆلەشكە دائىر سىياسەت-تەدبىرلىرى ئاز سانلىق مىللەتلەر ئارىلاش-تارقاق ئولتۇراقلاشقان رايونلارغىمۇ باب كېلىدۇ. (4) نامراتلارنى يۆلەشكە دائىر تۈرلۈك مۇلازىمەت خىز-

مەتلىرىنى ئوبدان ئىشلەش، نامراتلارنى يۆلەشكە دائىر مەبلەغ، تېخنىكا، ئىختىساسلىق خادىم ۋە ئىشلەپچىقىرىش، ئوبوروت قاتارلىق جەھەتلەردە ئۇچۇر بىلەن تەمىنلەپ، ۋاستىچى بولۇپ، نامرات ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ نامراتلارنى يۆلەش يولىدا مەبلەغ ئاز كېتىدىغان، تېز ۋە ئوبدان ئۇنۇم بېرىدىغان ئىشلارنى قىلىشىغا ھەمدە شۇ ئىشلارنى پۇختا ئىشلەپ ئەمەلىي ئۇنۇم ھاسىل قىلىشىغا ياردەم بېرىش كېرەك. (5) جايلاردىكى مىللىي ئىشلار كومىتېتلىرى ئالاقىدار تارماقلار بىلەن بىللە «نامرات ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىسسىق كىيىنىش، توق يېيىش مەسىلىسىنى ھەل قىلىش فوندى»نى ئوبدان باشقۇرۇشى، تۇرلەر بويىچە باشقۇرۇشتا چىڭ تۇرۇش، پۇلنى ھەرگىز باشقا ئىشلارغا ئىشلىتىۋەتمەي، ئۇنىڭ بىلەن ئاممىنىڭ ئىسسىق كىيىنىش، توق يېيىش مەسىلىسىنى ھەل قىلىشقا زىچ ئالاقىدار بەزى تەرەققىيات تۇرلىرىنى، ئۆزلىرىنىڭ ھاياتىي كۈچىنى ئاشۇرىدىغان بەزى ئىشلارنى ھەقىقىي يولغا قويۇشى كېرەك.

يولداشلار، بۇ قېتىمقى يىغىن نامراتلارنى يۆلەش خىزمىتى ئۇچۇنمۇ، مىللىي خىزمەت ئۇچۇنمۇ مۇھىم يىغىن بولدى. ھەممىمىز پائال ھەرىكەتكە كېلىپ، ئىشەنچىمىزنى چىڭىتىپ، تىرىشىپ ئىشلەپ، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ نامراتلارنى يۆلەش خىزمىتىدە تولۇق غەلىبە قازىنىپ، ئاز سانلىق مىللەتلەر ئاممىسىنىڭ ئىسسىق كىيىنىش، توق يېيىش مەسىلىسىنى تېزدىن ھەل قىلىپ، مىللىي ئىتتىپاقلىق-تەرەققىيات ئىشلىرىنى ئىلگىرى سۈرۈش ئۇچۇن يېڭى تۆھپە قوشايلى.

ئاپتونومىيە قانۇننى يەنمۇ ئىلگىرىلەپ ئوبدان ئىزچىللاشتۇرۇپ ۋە ئىجرا قىلىپ، مىللەتلەرنىڭ ئورتاق گۈللىنىشىنى ئىلگىرى سۈرەيلى*

— «جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ مىللىي تېررىتورىيە-لىك ئاپتونومىيە قانۇنى» يولغا قويۇلغانلىقىنىڭ بەش يىللىقىغا بېغىشلايمەن

(1989-يىل 10-ئاي)

ئاپتونومىيە قانۇنى ئېلان قىلىنغاندىن بۇيانقى بەش يىل ئۆز نۆۋىتىدە دۆلىتىمىزنىڭ ئىسلاھات ئېلىپ بېرىش، ئىشىكنى ئېچىۋېتىش دولقۇنى ئۆركەشلىگەن بەش يىل بولدى. مۇشۇ بەش يىلدا، پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى ۋە گوۋۇيۈەن مىللىي خىز-مەت جەھەتتە، ئاپتونومىيە قانۇنىنىڭ يولغا قويۇلۇشىغا بىرلەش-تۇرۇپ، بىرقاتار مۇھىم تەدبىرلەرنى كۆردى، بولۇپمۇ ئاز

---

* بۇ ماقالە «مىللەتلەر ئىتتىپاقى» ژۇرنىلىنىڭ 1989-يىل 10-سانىدا ئېلان قىلىنغان.

سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىقتىساد ۋە مەدەنىيەت ئىشلىرىنى راۋاجلاندۇرۇشىغا ياردەم بېرىش جەھەتتە بىرمۇنچە تەدبىرلەرنى قوللاندى. مەسىلەن، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدا ئالاھىدە ئىقتىسادىي رايونلار ۋە ئېچىۋېتىلگەن رايونلار تەسىس قىلىندى؛ ياۋروپا قۇرۇقلۇقى بىلەن ئاسىيا قۇرۇقلۇقىنى تۇتاشتۇرىدىغان شىمالىي شىنجاڭ تۆمۈريولى ياسالدى، خۇڭشۇيخې رايونى ۋە لاۋا رايونى ئېچىلدى، نامراتلارنى يۆلەش قۇرۇلۇشى يولغا قويۇلدى ۋەھاكازا. ھەرقايسى ساھەدىكىلەر ئورتاق تىرىشچانلىق كۆرسىتىش ئارقىسىدا، بەش يىلدىن بۇيان ئاپتونومىيە قانۇنىنى ئىزچىللاشتۇرۇش ۋە ئىجرا قىلىشتا ناھايىتى زور نەتىجىلەر قولغا كەلدى:

— دۆلىتىمىزدىكى ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئاپتونومىيە ھوقۇقى يەنمۇ ئىلگىرىلەپ كاپالەتكە ئىگە بولدى. بەش يىلدىن بۇيان يېڭىدىن 46 ئاپتونوم ناھىيە قۇرۇلدى. دۆلىتىمىزدە ھازىر بەش ئاپتونوم رايون، 30 ئاپتونوم ئوبلاست، 119 ئاپتونوم ناھىيە (خوشۇن) بار. 45 مىللەت تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيىنى يولغا قويدى. ئاپتونومىيىنى يولغا قويغان مىللەتلەرنىڭ نوپۇسى ئاز سانلىق مىللەتلەر ئومۇمىي نوپۇسىنىڭ 78 پىرسەنتىنى تەشكىل قىلىدۇ. مىللىي ئاپتونومىيىلىك جايلارنىڭ يەر كۆلىمى پۈتۈن دۆلەت ئومۇمىي يەر كۆلىمىنىڭ 64پىرسەنتىنى تەشكىل قىلىدۇ. ئۇنىڭدىن باشقا، ئارىلاش ۋە تارقاق ئولتۇراقلاشقان ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ باراۋەرلىك ھوقۇقىنى كاپالەتكە ئىگە قىلىش ئۈچۈن، مەملىكەت بويىچە 1500 دىن ئارتۇق مىللىي يېزا قۇرۇلدى. ئاپتونومىيىلىك جاي

قۇرمىغان ئون مىللەتنىڭ زور كۆپ قىسمى مىللىي يېزا قۇردى.

— مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە قانۇنىغا يانداشتۇ- رۇلغان قانۇنچىلىق قۇرۇلۇشى خىزمىتى پەيدىنپەي قانات يايدۇ- رۇلدى. گوۋۇيۈەننىڭ بەزى مىنىستىرلىك-كومىتېتلىرى ئاپ- تونومىيە قانۇنىنى يولغا قويۇشنىڭ كونكرېت بەلگىلىمىلىرىنى تۈزدى. بەزى ئۆلكىلەر «مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە قانۇنى»نى ئىزچىللاشتۇرۇش ۋە ئەمەلىيەشتۈرۈشنىڭ بەزى بەلگىلىمىلىرىنى تۈزدى. 20 ئاپتونوم ئوبلاست، 25 ئاپتونوم ناھىيە ئاپتونومىيە نىزامىنى تۈزدى، ئاپتونومىيىلىك جايلار بەزى يەككە نىزاملارنىمۇ تۈزدى.

— مىللىي كادىرلارنى تەربىيىلەپ يېتىشتۈرۈش ۋە ئىشقا قويۇشتا يېڭى قەدەم تاشلاندى. 1988-يىلىنىڭ ئاخىرىغىچە مەم- لىكەت بويىچە ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرى ۋە ھەرخىل كەس- پىي تېخنىكا خادىملىرى 1 مىليوندىن ئېشىپ، ئاپتونومىيە قانۇنى يولغا قويۇلۇشتىن ئىلگىرىكى 1984-يىلدىكىدىن 34.5% كۆپەيدى، بۇنىڭ ئىچىدە ھەرخىل كەسپىي تېخنىكا خادىملىرى 56.25% كۆپەيدى.

— سوتسىيالىستىك مىللىي مۇناسىۋەت تېخىمۇ مۇستەھ- كەملەندى ۋە راۋاجلاندى. ئىسلاھات-ئېچىۋېتىش داۋامىدا، مىل- لەتلەر ئارا ئالاقە كۆپەيدى. چۈشىنىش چوڭقۇرلاشتى، مۇناسە- ۋەت ۋە ھەمكارلىق كۈچەيدى. مىللەتلەرنىڭ ئۆيۈشقاقلىقى ۋە مەركەزگە ئىنتىلىشچانلىقى كۈچەيدى ھەمدە ھەرقايسى مىللەتلەر ۋەتەننى پارچىلايدىغان، مىللەتلەرنى پارچىلايدىغان ھەرىكەتلەرگە

قارشى روشەن مەيدان، قەتئىي پوزىتسىيە بىلەن كۈرەش قىلدى.

— ئاپتونومىيىلىك جايلارنىڭ ئىسلاھات-ئېچىۋېتىش ئىشلىرى ۋە ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشى ئالغا سۈرۈلدى. دۆلەت ۋە ھەر دەرىجىلىك رەھبەرلەر ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش قەدىمىنى تېزلىتىش ئۈچۈن، ئاپتونومىيە قانۇنىنىڭ پرىنسىپلىرىغا ئەمەل قىلىپ، ھەر جايىنىڭ شارائىتىغا باب كېلىدىغان، ئەمەلدە ئۇنۇم بېرىدىغان بىرقاتار سىياسەت ۋە تەدبىرلەرنى يولغا قويۇپ، مىللىي ئاپتونومىيىلىك جايلارنىڭ ئىقتىسادىي تەرەققىياتىنى كۈچلۈك ئالغا سۈردى. مۇشۇ بەش يىلدا، مىللىي ئاپتونومىيىلىك جايلارنىڭ ئومۇمىي سانائەت-يېزا ئىگىلىك مەھسۇلات قىممىتى ھەر يىلى ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 10.8% ئېشىپ، ئاپتونومىيە قانۇنى ئېلان قىلىنىشتىن ئىلگىرىكى 35 يىلنىڭ يىللىق ئوتتۇرىچە ئېشىش نىسبىتىدىن 3.1 پىرسەنت پوئىنت يۇقىرى بولدى. چېگرا سودا سوممىسى زور دەرىجىدە كۆپەيدى. مىللىي ئاپتونومىيىلىك جايلار دۆلەتكە نۇر-غۇنلىغان ئېنېرگىيە، خام ئەشيا-ماتېرىيال ۋە دېھقانچىلىق، ئورمانچىلىق، چارۋىچىلىق مەھسۇلاتى يەتكۈزۈپ بېرىپ، دۆلەت-نىڭ زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشى ئۈچۈن تېخىمۇ كۆپ توھپە قوشتى.

—مىللىي ئاپتونومىيىلىك جايلارنىڭ ماۋارىپ، مەدەنىيەت، سەھىيە، پەن-تېخنىكا ئىشلىرىنىڭ تەرەققىياتى ئالغا سۈرۈلدى. 1984-يىلغا قارىغاندا 1988-يىلى ئاپتونومىيىلىك جايلاردىكى ئوتتۇرا، باشلانغۇچ مەكتەپلەردە ئوقۇۋاتقان ئوقۇغۇ-

چىلار 22 مىليون 605 مىڭدىن 24 مىليون 440 مىڭغا يېتىپ، 8.1% كۆپەيدى، ئالىي مەكتەپ-تېخنىكوملاردا ئوقۇۋاتقان ئو-قۇغۇچىلار 87 مىڭدىن 132 مىڭغا يېتىپ، 51.75% كۆپەيدى؛ ئاپتونومىيىلىك جايلارنىڭ ساقلىق ساقلاش ئاپپاراتى 29 مىڭ 794تىن 31 مىڭ 931گە يېتىپ، 7.2% كۆپەيدى، كېسەل كارۋىتى 302 مىڭ 321دىن 338 مىڭ 892گە يېتىپ، 12.1% كۆپەيدى. نەشر قىلىنغان كىتابنىڭ تىراژى 280 مىليوندىن 310 مىليونغا يېتىپ، 10.7% كۆپەيدى.

پاكىتلار شۇنى تولۇق ئىسپاتلىدىكى، ئاپتونومىيە قا-نۇنى—دۆلىتىمىزنىڭ ئەھۋالىغا تامامەن باب كېلىدىغان، دۆلە-تىمىزنىڭ قانۇن سىستېمىسىدا مۇھىم ئورۇنغا ۋە رولغا ئىگە قانۇن.

دەرۋەقە، ئاپتونومىيە قانۇنىنى ئىجرا قىلىشتا، كۆڭۈلدە-كىدەك بولمايۋاتقان جايلارمۇ بار. ئاساسىي مەسىلىلەر شۇكى، يۇقىرى دەرىجىلىك دۆلەت ئورگانلىرىنىڭ بەزىلىرى ئاپتونومە-يىلىك جايلارنىڭ ئاپتونومىيە ھوقۇقىغا يېتەرلىك دەرىجىدە ھۆرمەت قىلمىدى، ئاپتونومىيىلىك جايلارنىڭ ئالاھىدىلىكىگە، ئېھتىياجىغا ۋە مەنپەئىتىگە يېتەرلىك دەرىجىدە ئېتىبار بەرمە-دى. ماددىي ئاساس ئاجىز، شارائىت ناچار بولغاچقا، ئاز ساد-لىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىقتىسادىي ۋە ئىجتىمائىي ئىشلىرى زور تەرەققىياتقا ئېرىشىش بىلەن بىرۋاقىتتا، باشقا رايونلار بىلەن بولغان پەرق چوڭىيىپ بارماقتا. ئاز سانلىق مىللەتلەر-نىڭ مەدەنىيەت، مائارىپ ئىشلىرىنى راۋاجلاندۇرۇش، ئاز ساد-لىق مىللەت كادىرلىرىنى تەربىيىلەپ يېتىشتۇرۇش قاتارلىق

جەھەتلەردىمۇ تېزدىن مۇھاكىمە قىلىش ۋە ھەل قىلىشقا تېگىشلىك بىرمۇنچە مەسىلىلەر ساقلانماقتا. بۇ مەسىلىلەرنىڭ يۈز بېرىشىدىكى سەۋەبلەر كۆپ تەرەپلىك، بۇنىڭدا ئىدىيەۋى تونۇش جەھەتتىكى مەسىلىلەرگە ياتىدىغان سەۋەبلەرمۇ، تۈزۈلمە جەھەتتىكى مەسىلىلەرگە ياتىدىغان سەۋەبلەرمۇ بار. بىز تەجرىبىلەرنى يەكۈنلەپ، ساقلىنىۋاتقان مەسىلىلەرنى كۆزدە تۇتۇپ، ھەقىقىي ئۇنۇملۈك تەدبىرلەرنى قوللىنىپ، ئاپتونومىيە قانۇنىنى يەنىمۇ ئىلگىرىلەپ ئوبدان ئىزچىللاشتۇرۇشىمىز ۋە ئەمەلىيلەشتۈرۈشىمىز كېرەك.

ھازىر، دۆلىتىمىزدىكى ھەر مىللەت خەلقى 13-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېت 4-ئومۇمىي يىغىنىنىڭ روھىنى ئەستايىدىل ئەمەلىيلەشتۈرۈپ، ئىسلاھات ئېلىپ بېرىش-ئىشىكنى ئېچىۋېتىش يولىدا داۋاملىق ئىلگىرىلىمەكتە. «مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە قانۇنى»نى ئەستايىدىللىق بىلەن ئوبدان ئىزچىللاشتۇرۇش ۋە ئىجرا قىلىش ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدا بىر مەركەز، ئىككى ئاساسىي نۇقتىدا چىڭ تۇرۇشقا، سوتسىيالىستىك مىللىي مۇناسىۋەتنى راۋاجلاندۇرۇشقا، ۋەتەنىمىزنىڭ بىرلىكىنى قوغداش ۋە پۈتكۈل دۆلەتنىڭ سوتسىيالىستىك زامانىۋىلاشتۇرۇش ئىشلىرىنى ئىلگىرى سۈرۈشكە ئىنتايىن زور تەسىر كۆرسىتىدۇ. شۇ سەۋەبتىن، «مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە قانۇنى»نى ئىزچىللاشتۇرۇش ۋە ئىجرا قىلىش پۈتۈن مەملىكەتتىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ، بولۇپمۇ مىللىي ئاپتونومىيىلىك جايلاردىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ دىققىتىنى بارغانسېرى كۆچلۈكرەك تارتماقتا. ئاپتونومىيە قانۇنى تەڭشەش

ئوبيېكتى، مەزمۇن، ئىجرا قىلىش مېخانىزمى قاتارلىق جەھەتـ
لەردە باشقا قانۇنلاردىن كۆپ پەرقلىنىدىغان بولغاچقا، ئۇنىڭ
ئىزچىللاشتۇرۇلۇشى ۋە ئىجرا قىلىنىشىمۇ باشقا قانۇنلاردىن
پەرقلىنىدۇ. ئاپتونومىيە قانۇنىنى ئوبدان ئىزچىللاشتۇرۇش ۋە
ئەمەلىيلەشتۇرۇش جەمئىيەتتىكى ھەرقايسى ساھەلەرنىڭ ئورتاق
تىرىشچانلىق كۆرسىتىشىگە باغلىق، ئۇ كۆپ تەرەپلىمە تەدبىر
قوللىنىشنى تەلەپ قىلىدۇ.

تونۇشنى ئۆستۈرۈپ، مىللەتلەر قانۇنچىلىق ئېڭىنى كۈچەيتىش.
سوتسىيالىستىك دېموكراتىيە ۋە قانۇنچىلىقنىڭ كۈچەيتىلىشى
بىلەن، مىللەتلەر قانۇنچىلىقى دۆلىتىمىزنىڭ سوتسىيالىستىك
قانۇنچىلىقىنىڭ مۇھىم تەركىبى قىسمى بولۇپ قالدى. مىللىي
مۇناسىۋەتنى تەڭشەش، مىللىي خىزمەتنى قانات يايدۇرۇش ئىـ
شىمۇ پەيدىنپەي قانۇنچىلىق يولىغا سېلىشنى تەلەپ قىلماقتا.

مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە قانۇنىنى ئىجرا قىـ
لىش مىللىي ئاپتونومىيىلىك جايلارنىڭلا ئىشى دەپ قارىساق
ھەرگىز بولمايدۇ. ئاپتونومىيە قانۇنى دۆلەتنىڭ قانۇنى بولۇش
سۈپىتى بىلەن، ئومۇمىيۈزلۈك چەكلەش كۈچىگە ئىگە، ئۇنىڭغا
ھەرقانداق ئورۇن، ھەرقانداق تەشكىلات ۋە ھەرقانداق شەخس
ئەمەل قىلىشى شەرت. ئاپتونومىيە قانۇنىنىڭ ئۆزىدىن ئېلىپ
ئېيتقاندا، ئۇ ئاساسەن يۇقىرى دەرىجىلىك دۆلەت ئورگانلىرى
بىلەن مىللىي ئاپتونومىيىلىك جايلارنىڭ، ئاز سانلىق مىللەتلەر
بىلەن خەنزۇلارنىڭ مۇناسىۋىتىنى تەڭشەيدۇ، ئۇنىڭ مەزمۇنى
سىياسەت، ئىقتىساد، پەن-تېخنىكا، مائارىپ، مەدەنىيەت، سەـ
ھىيە قاتارلىق بىرمۇنچە جەھەتلەرگە تاقىلىدۇ، شۇڭا ئۇنىڭغا

مىللىي ئاپتونومىيىلىك جايلار بىلەن يۇقىرى دەرىجىلىك دۆلەت ئورگانلىرىنىڭ، ئاز سانلىق مىللەتلەر بىلەن خەنزۇلارنىڭ ئورتاق ئەمەل قىلىشى تەلەپ قىلىنىدۇ. ئۇنىڭدىن باشقا، دۆلىتىمىزدىكى ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ كەڭ تارقىلىپ جايلىشىشى بىلەن مىللەتلەرنىڭ ئارىلاش ئولتۇراقلىشىش ھالىتى شەكىللەنگەنلىكى، ھازىرقى زامانداكى ئىقتىسادىي ھايات نەتىجىسىدە مىللەتلەر ئوتتۇرىسىدىكى ئالاقە كۈندىن-كۈنگە كۆپەيگەنلىكى ئۈچۈن، دۆلىتىمىزدە مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە قانۇنىنى ئىجرا قىلىنمايدىغان بىرەر «بوشلۇق» نىڭ بولۇشىغا تېخىمۇ ئىمكانىيەت قالمىدى.

ھازىرقى تۈزۈلمە شارائىتىدا، مىللىي ئاپتونومىيىلىك جايلارنى باشقۇرغۇچى يۇقىرى دەرىجىلىك دۆلەت ئورگانلىرى ۋە شۇ ئورگانلاردىكى كەڭ كادىرلارنىڭ ئاپتونومىيە قانۇنىنى ئىجرا قىلىشىنىڭ ئەھمىيىتىگە بولغان تونۇشىنى ئۆستۈرۈش ئالاھىدە مۇھىم. چۈنكى، ئاپتونومىيە قانۇنىنىڭ بىرمۇنچە مەزمۇنى يۇقىرى دەرىجىلىك دۆلەت ئورگانلىرىنىڭ ئاپتونومىيىلىك جايلارغا يۈرگۈزىدىغان ھوقۇقى ۋە مەجبۇرىيەتلىرىگە، ئاپتونومىيىلىك جايلارنىڭ ئاپتونومىيە ھوقۇقىنى قانۇن بويىچە يۈرگۈزۈشىنى ئىنتايىن زور دەرىجىدە چەكلەش رولىغا ئېرىپ تاقىلىدۇ. شۇڭا، يۇقىرى دەرىجىلىك دۆلەت ئورگانلىرىنىڭ قانۇندا بەلگىلەنگەن ھوقۇق ۋە مەجبۇرىيەتلىرىنى توغرا يۈرگۈزۈشى ۋە ئادا قىلىشى، ئاپتونومىيىلىك جايلارنىڭ ئاپتونومىيە ھوقۇقىغا توغرا ھۆرمەت قىلىشى ئاپتونومىيە قانۇنىنى ئىزچىللاشتۇرۇش ۋە ئەمەلىيلەشتۈرۈشنىڭ مۇھىم شەرتى بولۇپ قالدى. بۇ نۇقتا

نىنى ئەمەلىيەتمۇ ئىسپاتلىدى.

ئىسلاھاتنى چوڭقۇرلاشتۇرۇپ، مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونو-مىيە قانۇنىنىڭ ئىزچىللاشتۇرۇلۇشى ۋە ئەمەلىيلەشتۈرۈلۈشىگە تۆزۈم قۇرۇلۇشى جەھەتتىن كاپالەتلىك قىلىش. مىللەتلەرنى گۈللەندۈ-رۈش ئۈچۈن، ئىسلاھات يولىغا مېڭىشقا توغرا كېلىدۇ، ئاپتو-نومىيە قانۇنىنى ئىسلاھاتقا بىرلەشتۈرۈپ ئىزچىللاشتۇرۇش ۋە ئەمەلىيلەشتۈرۈشكە توغرا كېلىدۇ. ئاپتونومىيە قانۇنى ئىسلا-ھات يىللىرىدا بارلىققا كەلدى، ئۇنىڭ پرىنسىپال روھى ئىسلا-ھات روھى بىلەن بىر، ئىسلاھات بىلەن ئاپتونومىيە قانۇنىنىڭ ئەمەلىيلەشتۈرۈلۈشى بىر-بىرىگە تۈرتكە بولىدۇ.

ئىشلەپچىقىرىش كۈچلىرىنى راۋاجلاندۇرۇش، دۆلىتىمىز-نىڭ سوتسىيالىستىك زامانىۋىلاشتۇرۇش يولىدىكى قۇرۇلۇش ئىشلىرىنىڭ قەدىمىنى تېزلىتىش— ئىسلاھات-ئېچىۋېتىشنىڭ مەقسىتى. ئاپتونومىيە قانۇنىنى ئىزچىللاشتۇرۇش ۋە ئەمەلىيە-لەشتۈرۈشتە كۆزلەنگەن نىشانمۇ شۇ. بىز ئاپتونومىيە قانۇنىنى ئىزچىللاشتۇرۇشتا، ئىسلاھات-ئېچىۋېتىشتىن ئىبارەت بۇ چوڭ تېمىنى زادى ئېسىمىزدىن چىقىرىپ قويماسلىقىمىز كېرەك. ئاپتونومىيە قانۇنىدا مىللىي ئاپتونومىيىلىك جايلارنىڭ ئىسلا-ھات ئېلىپ بېرىشغا، ئىشكىنى ئېچىۋېتىشكە دائىر بىرمۇنچە بەلگىلىمە بار، مەسىلەن، ئاپتونومىيە قانۇنىدا ئاپتونومىيىلىك جايلار ئۆز جايىنىڭ ئالاھىدىلىكى ۋە ئېھتىياجىغا قاراپ، ئىقتى-سادىي قۇرۇلۇشنىڭ فاكتورى، سىياسەت ۋە پىلانلىرىنى تۈزسە، ئىگىلىك باشقۇرۇش تۈزۈلمىسىنى ئىسلاھ قىلسا، تاشقى سودا پائالىيەتلىرىنى قانات يايدۇرسا بولىدۇ ھەمدە تاشقى ئىقتىساد-

سودا پائالىيەتتىدە ئېتىبارسىز بەھرىمەن بولىدۇ، چېگرا سودا-سېتىق قانات يايدۇرسا بولىدۇ ۋەھاكازا دەپ بەلگىلەنگەن. بىز ئاپتونومىيە قانۇنىدىكى بەلگىلىمە بويىچە، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىسلاھات-ئېچىۋېتىش ئىشلىرىنى يەنمۇ ئىلگىرىلەپ ياخشى ئىشلىشىمىز كېرەك.

مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە قانۇنىنى ئىزچىللاشتۇرۇش ۋە ئىجرا قىلىشتا، بەزى مۇھىم تۈزۈملەرنى ئورنىتىشقا ۋە مۇكەممەللەشتۈرۈشكە توغرا كېلىدۇ، ئىسلاھات تۈزۈلمە مەسىلىسىگە تاقالماي قالمايدۇ. شۇڭا، بىز چوقۇم سىياسىي تۈزۈلمە ۋە ئىقتىسادىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتى داۋامىدا، ئاپتونومىيە قانۇنىنىڭ ۋە ئىسلاھاتنىڭ تەلىپىگە ئاساسەن، ئاپتونومىيە قانۇنىنىڭ ئىزچىللاشتۇرۇلۇشىغا پايدىلىق بولغان، ئىسلاھات يۈنىلىشىگە ئۇيغۇن كېلىدىغان، ئاپتونومىيىلىك جايلاردا ئىشلەپچىقىرىش كۈچلىرىنىڭ تەرەققىياتىنى ئىلگىرى سۈرەلەيدىغان يېڭى تۈزۈم، يېڭى تەرتىپنى پەيدىنپەي ئورنىتىشىمىز لازىم.

قانۇن چىقىرىش تەدبىرلىرىنى قوللىنىپ، ئاپتونومىيە قانۇنىغا يانداشتۇرۇلغان مىللىي قانۇن-نىزاملارنى تۈزۈش. دۆلىتىمىزدە مىللەتلەرنىڭ ۋە ئاپتونومىيىلىك جايلارنىڭ ئەھۋالى ئوخشاش بولمىغانلىقى، شۇنداقلا ئاپتونومىيە قانۇنىنىڭ مەزمۇنى سىياسىي تۈزۈم، ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش، مىللىي مۇناسىۋەت قاتارلىق زور مەسىلىلەرگە تاقىلىدىغانلىقى ئۈچۈن، ئاپتونومىيە قانۇنىدىكى بەلگىلىمىلەرنىڭ باشقا قانۇنلارنىڭكىدەك كونكرېت، تەپسىلىي بولۇشى مۇمكىن ئەمەس، كۆپ ساندىكى ماددىلاردا پرىنسىپال بەلگىلىمە چىقىرىشتىن باشقا ئامال يوق، بۇ ھال

ئاپتونومىيە قانۇننى ئىجرا قىلىشنىڭ قىيىنچىلىق دەرىجىسىنى ئاشۇرىدۇ. بۇ مەسىلىنى ھەل قىلىش ئۈچۈن، قانۇن چىقىرىش تېخنىكىسى جەھەتتىن قارىغاندىمۇ، ئەمەلىي تەجرىبىلەردىن قارىغاندىمۇ، ئاپتونومىيە قانۇنىغا يانداشتۇرۇلىدىغان قانۇنچىلىق قۇرۇلۇشىنى كۈچەيتىشكە توغرا كېلىدۇ. لى پېڭ زۇڭلى بۇ يىل 3-ئايدا 7-نۆۋەتلىك مەملىكەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ 2-يىغىنىدا ھۆكۈمەت خىزمىتىدىن بەرگەن دوكلاتتا، مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە قانۇنىنى قەتئىي تەۋرەنمەي ئىز-چىللاشتۇرۇش ۋە ئىجرا قىلىش، ئۇنى كونكرېت يولغا قويۇش-نىڭ تەپسىلىي قائىدىسىنى تېزرەك تۈزۈپ چىقىش كېرەك، دەپ كۆرسەتتى. يولداش لى پېڭنىڭ بۇ سۆزى ئاپتونومىيە قانۇنىنى ئوبدان ئىزچىللاشتۇرۇش ۋە ئەمەلىيلەشتۈرۈشنىڭ مۇھىم بىر يولىنى كۆرسىتىپ بەردى. بۇنىڭغا ئاساسلانغاندا، مېنىڭچە، مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە قانۇنىغا يانداش-تۇرۇلىدىغان نىزاملارنى تۈزۈش ئۈچۈن، تۆۋەندىكى ئۈچ جە-ھەتتىن تۇتۇش قىلىش كېرەك:

بىرىنچىدىن، گوۋۇيۈەننىڭ ھەرقايسى مىنىستىرلىك-كو-مىتېتلىرى مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە قانۇنىنىڭ ئالا-قىدار بەلگىلىمىلىرىنى ئاساس قىلىپ، ئۆزلىرىنىڭ مەسئۇلە-يىتىگە بىرلەشتۈرۈپ، ئۆز تارمىقىنىڭ مىللىي تېررىتورىيە-لىك ئاپتونومىيە قانۇنىنى يولغا قويۇش قائىدىسىنى تۈزۈپ چىقىشى لازىم. ئاندىن شۇ ئاساستا، ئاپتونومىيە قانۇنىنى يولغا قويۇشنىڭ گوۋۇيۈەن تەرىپىدىن ئېلان قىلىنغان، ئۇنىۋېرسال خاراكتېر ئالغان تەپسىلىي قائىدىسى ياكى بەلگىلىمىسىنى تۈ-

زۇپ چىقىش كېرەك.

ئىككىنچىدىن، مىللىي ئاپتونومىيىلىك جايلار ئاپتونومىيە قانۇنىنىڭ بەلگىلىمىلىرى بويىچە ئاپتونومىيە نىزامى ۋە يەككە نىزاملارنى ئاكتىپلىق بىلەن تۈزۈپ، ئاپتونومىيە قانۇنىنىڭ ئالاقىدار بەلگىلىمىلىرىنى ئۆز جايىدا كونكرېتلاشتۇرۇشى لازىم.

ئۇچىنچىدىن، تەۋەلىكىدە ئاپتونومىيىلىك جاي بولغانلىكى ئۆلكىلەر (دۆلىتىمىزدە مۇنداق ئۆلكىدىن 15ى بار) ئاپتونومىيە قانۇنىنىڭ روھىغا ۋە ئۆز ئۆلكىسىدىكى ئاپتونومىيىلىك جايلارنىڭ ئەمەلىيىتىگە ئاساسەن، ئاپتونومىيە قانۇنىنى يولغا قويۇشنىڭ بەزى بەلگىلىمىلىرىنى تۈزۈپ چىقىشى كېرەك.

شۇنداق قىلغاندا، ئاپتونومىيە قانۇنىنى يولغا قويۇشنىڭ مەركەز بىلەن جايلار، «سىستېما»لار بىلەن «رايون»لار تۈزگەن بەلگىلىمىلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالغان، ھەم پۈتۈن مەملىكەتنىڭ ئورتاق پرىنسىپىنى، ھەم ھەر جاينىڭ ئالاھىدىلىكىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان نىزام سىستېمىسىنى شەكىللەندۈرۈپ، ئاپتونومىيە قانۇنىنى دەل جايىدا تېخىمۇ ياخشى ئەمەلىيلەشتۈرگىلى بولىدۇ.

مۇھىم نۇقتىنى گەۋدىلەندۈرۈپ، ئومۇمىي ۋەزىيەتكە تەسىر كۆرسىتىدىغان بەزى مۇھىم مەسىلىلەرنى ئالاھىدە ئېتىبار بىلەن ھەل قىلىش. ئاپتونومىيە قانۇنىنىڭ مەزمۇنى مول، شۇڭا، ئاساسىي زىددىيەتنى تۈتۈپ، ئاساسىي مەسىلىنى ھەل قىلىپ، باشقا مەسىلىلەرنىڭ ھەل قىلىنىشىغا تۈرتكە بولۇپ، ئاپتونومىيە قانۇنىنىڭ ئەتراپلىق ئەمەلىيلىشىشىنى ئىلگىرى سۈرۈش لازىم.

هازىرقى ئەھۋالدىن قارىغاندىمۇ، كەلگۈسى تەرەققىياتتىن قارى-
غاندىمۇ، تۆۋەندىكى بىرنەچچە مەسىلىنى ئالاھىدە ئېتىبار بىلەن
ياخشى تۇتۇشقا توغرا كېلىدۇ.

بىرىنچى، ئىقتىسادىي تەرەققىياتتىكى مەسىلىلەر. يۇقىرى
دەرىجىلىك دۆلەت ئورگانلىرى ئاپتونومىيىلىك جايلارغا قانۇن
بويىچە هوقۇق بېرىپ، مەنپەئەتنى ئۆتۈنۈپ، پىلان ئارقىلىق
باشقۇرۇشنى كۈچەيتىش بىلەن بىرۋاقىتتا، ئاپتونومىيىلىك
جايلارنىڭ ئىگىلىك باشقۇرۇش جەھەتتىكى ئۆز ئالدىغا ئىش
كۆرۈش هوقۇقىغا هۆرمەت قىلىپ، ئاپتونومىيىلىك جايلارنى
بايلىق مەنبەسىنى ئېچىش قەدىمىنى تېزلىتىش، بايلىق جەھەت-
تىكى ئارتۇقچىلىقىنى جارى قىلدۇرۇش ئىمكانىيىتىگە ئىگە
قىلىش لازىم. مالىيە، مىللىي سودا جەھەتلەردىكى ئېتىبار
بېرىش سىياسەتلىرىنى مۇكەممەللەشتۈرۈش، تۇراقلىق مۇلۇككە
مەبلەغ سېلىش، باج، كرېدىت، باھا، تاشقى سودا قاتارلىق
جەھەتلەردە مىللىي ئاپتونومىيىلىك جايلارنىڭ تەرەققىياتىغا مە-
دەت بولىدىغان ئېتىبار بېرىش سىياسەتلىرىنى تەتقىق قىلىپ
كۆرۈش كېرەك. يۇقىرى دەرىجىلىك دۆلەت ئورگانلىرىنىڭ
ئاپتونومىيىلىك جايلاردىكى كارخانىلىرى بىلەن جايلارنىڭ مۇنا-
سىۋىتىنى ياخشى بىر تەرەپ قىلىش لازىم، بۇ كارخانىلار جايلار-
نىڭ تەرەققىياتىغا باشقۇرۇشنى تۆۋەنگە چۈشۈرۈپ بېرىش،
باج-پايدىنى قايتۇرۇش، مەھسۇلاتتىن پىرسەنت ئايرىپ بې-
رىش، ئىشچىلارنى قوبۇل قىلىش ۋە تەربىيىلەپ بېرىش، تېخ-
نىكا يەتكۈزۈپ بېرىش قاتارلىق ئۇسۇللار بىلەن ياردەم بېرىشى
ۋە تۇرتكە بولۇشى كېرەك. تەرتىپكە سېلىش ۋە تۇزەش داۋامى-

دا، مىللىي ئاپتونومىيىلىك جايلارنىڭ ئالاھىدىلىكى ۋە كۆتۈ-
رۈش ئىقتىدارىنى تولۇق نەزەردە تۇتۇش لازىم.

ئىككىنچى، ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنى پائال تەربە-
يىلەپ يېتىشتۈرۈش ۋە ئىشقا قويۇش. ئاز سانلىق مىللەت
كادىرلىرىنى ۋە ھەر خىل ئىختىساسلىق كەسپىي خادىملىرىنى
تەربىيىلەپ يېتىشتۈرۈش توغرىسىدا ئاپتونومىيە قانۇنىدا ئېنىق
بەلگىلىمە بار، ئاپتونومىيە قانۇنىنىڭ ئىزچىللاشتۇرۇلۇشى ۋە
ئىجرا قىلىنىشىمۇ ھەر مىللەتنىڭ ھەر دەرىجىلىك كادىرلىرى-
نىڭ ئورتاق تىرىشچانلىقىدىن ئايرىلمايدۇ. تېخنىمۇ چوڭ جەھەت-
تىن ئېلىپ ئېيتقاندىغان بولساق، مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپ-
تونومىيە تۈزۈمىنى ياخشى يولغا قويۇش، مىللىي مەسىلىنى
ياخشى ھەل قىلىش ئۈچۈنمۇ نۇرغۇنلىغان ھەم ئەخلاقلىق، ھەم
قابىلىيەتلىك ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنى تەربىيىلەپ يې-
تىشتۈرۈش زۆرۈر. مائارىپنى راۋاجلاندۇرۇش، مەخسۇس تەر-
بىيىلەش قاتارلىق كۆپ خىل يوللار بىلەن، ئاز سانلىق مىللەت
كادىرلىرىنىڭ سانىنى كۆپەيتىش، سۈپىتىنى ئۆستۈرۈش كې-
رەك. ئىجابىي، ئۇنۇملۇك تەدبىرلەرنى قوللىنىپ، يېڭى ۋەزى-
يەتتە ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنى تەربىيىلەپ يېتىشتۈرۈش
ۋە ئىشقا قويۇشتا كۆرۈلگەن يېڭى مەسىلىلەرنى ئوبدان ھەل
قىلىش لازىم. ھازىر بار كادىرلارغا تولۇق ئىشىنىش، ئۇلارنى
دادىل ئىشقا قويۇش، ئۇلارنىڭ ئەقىل-پاراسىتىنى ئەڭ زور
دەرىجىدە جارى قىلدۇرۇش كېرەك.

ئۇچىنچى، ۋەتەننىڭ بىرلىكىنى ۋە مىللەتلەرنىڭ ئىتتې-
پاقلىقىنى قەتئىي قوغداش. ئاپتونومىيە قانۇنىدا مۇنداق دەپ

ئېنىق بەلگىلەنگەن: ئاپتونومىيىلىك جايلارنىڭ ھەممىسى — ۋەتەننىڭ ئايرىلماس بىر قىسمى، ھەر مىللەت خەلقى ۋەتەننىڭ بىرلىكىنى ۋە مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقلىقىنى ئاڭلىق قوغدىشى، ۋەتەننى پارچىلايدىغان، مىللىي ئىتتىپاقلىقنى بۇزىدىغان ھەرىكەتلەرنىڭ ھەرقاندىقىغا بايرىقى روشەن ھالدا قارشى تۇرۇشى لازىم. ۋەتەنپەرۋەرلىك، ماركسىزملىق مىللەت قارىشى ۋە مىللىي سىياسەت تەربىيىسىنى كەڭ كۆلەمدە ئېلىپ بېرىش كېرەك.

قانۇنغا ئاڭلىق رىئايە قىلىش ھەمدە ئاپتونومىيە قانۇنىنىڭ ئىجراسى ئۈستىدىكى نازارەتچىلىكنى كۈچەيتىش. خىلمۇخىل سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن، ئاپتونومىيە قانۇنىدا جازالاش قائىدىسى بەلگىلەنمىگەن، ئاپتونومىيە قانۇنىغا خىلاپ قىلمىشلارنىڭ قايسى تارماق تەرىپىدىن سۈرۈشتە قىلىنىدىغانلىقىمۇ بەلگىلەنمىگەن. ئەمما، بۇ ھەرگىز ئاپتونومىيە قانۇنىنىڭ قانۇنغا خاس چەكلەش كۈچى ۋە زورلاش خاراكتېرى يوق دېگەندىن دېرەك بەرمەيدۇ. بولۇپمۇ ئاپتونومىيە قانۇنى رىئايە قىلىسىمۇ، قىلمىسىمۇ بولىدىغان «تەشەببۇسنامە» دېگەندىن دېرەك بەرمەيدۇ. ئاپتونومىيە قانۇنى— دۆلەتنىڭ مەملىكەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىدا ماقۇللانغان نېگىزلىك قانۇنى، پۈتۈن مەملىكەتتىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئىرادىسىنىڭ نامايەندىسى، سوتسىيالىستىك قانۇنىنىڭ ماھىيەتلىك ئالاھىدىلىكى ئەنە شۇ. پارتىيە، ھۆكۈمەت، ئارمىيە تارماقلىرى، ئىجتىمائىي تەشكىلاتلار، كارخانا ئورۇنلىرى، كەسپىي ئورۇنلار ۋە بارلىق پۇقرالار ئۇنىڭغا ئەمەل قىلىشى شەرت.

7-نۆۋەتلىك مەملىكەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ 2-ئومۇمىي يى-

غىنىدا ماقۇللانغان «جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ مەمۇرىي دەۋا قانۇنى» دا مىللىي ئاپتونومىيىلىك جايلارنىڭ ئاپتونومىيە نىزاملىرى، يەككە نىزاملىرىنى خەلق سوت مەھكىمىلىرى مىللىي ئاپتونومىيىلىك جايلارنىڭ مەمۇرىي ئەنزىلىرىنى قاراپ چىقىشنىڭ ئاساسى قىلسا بولىدۇ، دەپ بەلگىلەنگەن، بۇنىڭدىن كېيىن، ئاپتونومىيە قانۇنىغا خىلاپلىق قىلىش مەسىلىلىرى مەمۇرىي دەۋا قانۇنى ئارقىلىق ھەل قىلىنسا بولىدۇ. دەرۋەقە، ئاپتونومىيە قانۇنىنىڭ ئىجرا قىلىنىشى تولىراق بارلىق پۇقرالارنىڭ قانۇنغا ئاڭلىق رىئايە قىلىشىغا باغلىق.

ئاپتونومىيە قانۇنىنى ئىزچىللاشتۇرۇشنىڭ مۇھىم بىر تەرىپى— قانۇنىنى ئىجرا قىلىش ۋە قانۇنغا رىئايە قىلىش ئۇستىدە. كى نازارەتچىلىكىنى كۈچەيتىش ھەمدە ئاپتونومىيە قانۇنىنى يولغا قويۇشتىكى نازارەتچىلىك مېخانىزمىنى پەيدىنپەي مۇكەممەللەشتۈرۈش. ھەرقايسى ئالاقىدار تارماقلارنىڭ نازارەتچىلىك فۇنكسىيىسىنى، جۈملىدىن پارتكوم تارماقلىرىنىڭ نازارەتچىلىكى، ھاكىمىيەت ئورگانلىرىنىڭ نازارەتچىلىكى، مەمۇرىي تارماقلارنىڭ نازارەتچىلىكى شۇنىڭدەك دېموكراتىك پارتىيە، گۇرۇھلار، خەلق تەشكىلاتلىرىنىڭ، جامائەتچىلىكنىڭ، پۇقرالارنىڭ نازارەتچىلىكىنى جارى قىلدۇرۇش لازىم. شۇنىڭ بىلەن قانۇنىنى ئىجرا قىلمايدىغان ئەھۋاللارنى ئۆز ۋاقتىدا بايقاش، ئۆز ۋاقتىدا تۈزىتىش كېرەك.

شۇنىڭغا ئىشىنىشكە بولىدۇكى، سوتسىيالىستىك دېموكراتىيە ۋە قانۇنچىلىقنىڭ كۈچەيتىلىشىگە، ئىسلاھات-ئېچىۋېتىشنىڭ ساغلام تەرەققىياتىغا ئەگىشىپ، مىللىي تېررىتورىيە-

لىك ئاپتونومىيە قانۇنى تېخىمۇ ياخشى ئىزچىللاشتۇرۇش، شۇنىڭ بىلەن مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقلىقى-تەرەققىياتى، ئورتاق گۈللىنىشى ئالغا سۈرۈلىدۇ. شۇندىلا، ئىسلاھات-ئېچىۋېتىش ئىشلىرىنى ئوڭۇشلۇق ئېلىپ بېرىپ، «تۆتىنى زامانىۋىلاشتۇرۇش» قۇرۇلۇشىنى تېزلەتكىلى بولىدۇ.

يەكدىللىك بىلەن كومپارتىيىگە ئەگىشىپ مېڭىش، سوتسىيالىزمنى قىزغىن سۆيۈش، ۋەتەننى قىزغىن سۆيۈش، مىللىي ئىتتىپاقلىقنى قوغداش، ئىسلاھات ئېلىپ بېرىش-ئىشىكىنى ئېچىۋېتىشتە چىڭ تۇرۇش— ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئۇزاق تارىخىي ئەمەلىيەت داۋامىدا بارلىققا كەلگەن ئورتاق ئىرادىسى، ئۇنى ھەرقانداق ئىچكى-تاشقى ئەكسىيەتچى كۈچ تەۋرىتەلمەيدۇ.

خىزمەتچىلىرىنىڭ ساقلىنىۋاتقان بەزى سەۋەنلىكلەرنى، مىللىي مۇناسىۋەت جەھەتتە كۆرۈلگەن بەزى مەسىلىلەرنى ئالساق، بۇلار ئالغا ئىلگىرىلەش داۋامىدىكى مەسىلىلەردۇر. شۇنىڭغا ئىشىنىمىزكى، بۇ مەسىلىلەر پارتىيە مەركىزىي كومىتېتىنىڭ رەھبەرلىكىدە، دېموكراتىيە ۋە قانۇنچىلىق يولى بىلەن چوقۇم ئوبدان ھەل بولىدۇ. ئىچكى-تاشقى دۈشمەن كۈچلەرنىڭ، مىللىي ئىتتىپاقلىقنى بۇزۇش، ۋەتەننىڭ بىرلىكىنى پارچىلاش قەستىدە ئېلىپ بارغان سۈيىقەستلىك ھەرىكەتلىرى مەغلۇپ بولماي قالمايدۇ.

ئۇلۇغ ۋەتىنىمىز دۇنياغا كەلگىنىگە 40 يىللىقىنى تەبرىكلەۋاتقان ۋاقتىمىزدا، پۈتۈن مەملىكەتتىكى ھەر مىللەت خەلقى چوقۇم پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى ئەتراپىغا تېخىمۇ زىچ ئۈيۈشۈپ، مىللىي ئىتتىپاقلىق بۈيۈك بايرىقىنى ئېگىز كۆتۈ-

رۇپ، تۆت ئاساسىي پرىنسىپتا چىڭ تۇرۇپ، ئىسلاھات ئېلىپ بېرىش-ئىشىكنى ئېچىۋېتىشتە چىڭ تۇرۇپ، تېخىمۇ مەزمۇت قەدەم تاشلاپ، باتۇرانە ئالغا چامدايدۇ!

ۋەتەن ئۇنىڭ قەلبىدە، مىللەت ئۇنىڭ قەلبىدە*

—مۇئاۋىن كومىتېت باشلىقى بەنچەن ژاپاتىنىڭ بىر يىللىقىنى خاتىرىلەش مۇناسىۋىتى بىلەن

(1990-يىل 2-ئاينىڭ 1-كۈنى)

يىلنىڭ ئالمىشىشى بىلەن شىمالدا مۇز تۇتۇپ، قار ئۇچقۇنداۋاتقان 1-ئاي ۋاقتى يەنە يېتىپ كەلدى، مۇئاۋىن كومىتېت باشلىقى بەنچەننىڭ ئارىمىزدىن كەتكىنىگە هايت-هۇيت دېگۈچە توپتوغرا بىر يىل بولدى. مۇشۇ پەيتتە مەن ئۇ ئاشۇ ئۇنتۇلماس 1-ئايدا چوڭ تامغىسىنى بېسىپ تەقدىم قىلغان خاداكنى سىلاۋاتقىنىمدا، ئۇنىڭ خۇش ئاۋازى ۋە يىللىق چىرايى كۆز ئالدىمدا قايتا نامايان بولدى. ئۆزئارا ئالاقە قىلىش جەريانىدا، مۇئاۋىن كومىتېت باشلىقى بەنچەننىڭ نۇرغۇن سۆز-هەرىكەتلىرى مەندە چوڭقۇر تەسىرات قالدۇرغانىدى، خۇسۇسەن مۇنداق بىر ئىش ئېسىمدىن زادى چىقمايدۇ: 1989-يىلى يېڭى يىل بايرىمىدىن كېيىن ئۇزاق ئۆتمەي، ئۇ 5-ئەۋلادتىن 9-ئەۋلادقىچە بولغان

* بۇ ماقالە 1990-يىل 2-ئاينىڭ 1-كۈنى «خەلق گېزىتى» دە ئېلان قىلىنغان.

بەنچەنلەرنىڭ جەستى قوشۇپ دەپنە قىلىنغان قەبرە مۇناردا يوپۇق ئېچىش مۇراسىمىغا رىياسەتچىلىك قىلىش ئۈچۈن شىزاڭ- غا بارماقچى بولدى. مەركىزىي كومىتېت بىرلىك سەپ بۆلۈمى ئۈنى ئۆزاتقاندا مەنمۇ داخىل بولدۇم. ئۇ ۋەتەنىنىڭ بىرلىكىنى ۋە مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقلىقىنى قوغداش ھەققىدە توختىلىپ بەكمۇ ھاياجانلاندى ۋە كۆكرىكىنى نوقۇپ تۇرۇپ قاينىاق ھېسسى- يات ۋە تەبئىي ئاۋاز بىلەن: «ۋەتەنىنىڭ بىرلىكىنى ۋە مىللەت- لەرنىڭ ئىتتىپاقلىقىنى قوغداش يولىدا بارلىقىمنى قۇربان قى- لىشقا رازىمەن» دېدى. سورۇندىكىلەر ئۇنىڭغا ھۆرمەت بىلەن تىكىلىشتى. ئەپسۇسكى، بۇ ھەزرەتنىڭ شۇ قېتىم شىزاڭغا بېرىپ ئىككىنچى قايتىپ كېلەلمەيدىغانلىقىنى زادىلا خىيالىمغا كەلتۈرۈپ باقمىغانىدىم. ئۇنىڭ يۇقىرىدىكى مەردانە سۆزى مەن ئاڭلىغان ئاخىرقى سۆزى بولۇپ قالدى، مېنىڭچە، بۇ سۆز ئۇنىڭ ھاياتىنىڭ شانلىق تەسۋىرى. ئۇ ئۆز ۋەتىنىنى ۋە ئۆز مىللىتىنى بەكمۇ قىزغىن سۆيەتتى.

1

ئۇنىڭ ۋەتەنگە بولغان مۇھەببىتى شۇنچە قىزغىن، چوڭقۇر ۋە مۇستەھكەم ئىدى. ئۇ ۋەتەنىنىڭ مۇستەقىل ۋە ئازاد بولغانلى- قىدىن خۇشاللىققا چۆمۈلۈپ، جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇ- رۇلغان كۈنىنىڭ ئۆزىلا رەئىس ماۋ زېدۇڭ بىلەن باش قوماندان جۇ دېغا تېلېگراممىا يوللاپ، ئۇلارغا شىزاڭ خەلقىگە ۋەكالىتەن «ئەڭ ئالىي ئېھتىرام بىلدۇرگەن ھەم قىزغىن ھىمايە قىلىدى-

غانلىقىنى ئېيتقان» ؛ ئۇ «شىزاڭنى تىنچلىق بىلەن ئازاد قى-
لىش چارىسى توغرىسىدىكى كېلىشىم» نىڭ ئىمزالىنىشى ۋە
ئىجرا قىلىنىشى ئۈچۈن، تولۇپ-تاشقان قىزغىنلىق بىلەن نۇر-
غۇن ئۇنۇملۇك خىزمەتلەرنى ئىشلىگەن؛ 1956-يىلى ئۇ ھىن-
دىستانغا ساكىيامۇنىنىڭ ئالەمدىن ئۆتكەنلىكىنىڭ 2500
يىللىقىنى خاتىرىلەش پائالىيىتىگە قاتنىشىش ئۈچۈن بارغاندا،
بەزىلەرنىڭ يامان غەرەزدە بولۇۋاتقانلىقىنى سەزگەن ھامان قەت-
ئىيلىك بىلەن ۋەتەنگە قايتىپ كەلگەن؛ ئۇ دۆلەتنىڭ گۈللىنى-
شىنى كۆزدە تۇتۇپ، پۈتۈن مەملىكەتنىڭ ھەرقايسى جايلىرىغا
بېرىپ تەكشۈرۈپ تەنقىد قىلغان، تەكلىپ بېرىپ، ئەقىل كۆر-
سەتكەن... ئۇ 60-يىللاردا ناھەقچىلىققا ئۇچرىغان، ھەتتا
«مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» دا تۆرمىگە تاشلانغان بولسىمۇ، لې-
كىن ۋەتەنگە بولغان قىزغىن مۇھەببىتىنى بوشاشتۇرمىدى. ئۇ
يېڭىباشتىن خىزمەتكە كىرىشكەندىن كېيىن كۆپ قېتىم:
«پېشقەدەم پرولېتارىيات ئىنقىلابچىلىرى ئۇچرىغان زىيانكەش-
لىككە سېلىشتۇرغاندا، مەن تارتقان ناھەقچىلىق ھېچ گەپ ئە-
مەس!» دېگەنىدى. مانا بۇ ئۇنىڭ ئۇلۇغ ۋەتەنپەرۋەرگە خاس
كەڭ قورساقلىقى ۋە ئالىيجانابلىقىنى تولۇق ئىپادىلىدى.

ۋەتەننى قىزغىن سۆيگەن كىشىنىڭ ۋەتەننىڭ ئازادلىقى ۋە
قۇدرەت تېپىشى ئۈچۈن پۈتۈن مەملىكەتتىكى ھەر مىللەت خەل-
قىگە رەھبەرلىك قىلىپ، يېرىم ئەسىردىن كۆپرەك كۆرەش
قىلغان جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنى قىزغىن سۆيۈشى
مۇقەررەر. 1988-يىل 2-ئايدا زاڭزۇ كالېندارى بويىچە يېڭى
ئەجدىھا يىلى تەبرىكلەنگەندە، ئۇ قاياناپ-تاشقان ھاياجان بىلەن

سۆز قىلىپ: «مەن كېلەر يىلى 50 ياشقا كىرىمەن، مەن 1949-يىلىدىن تارتىپ كومپارتىيىگە ئەگىشىپ كەلدىم، بۇنىڭغا 39 يىل بولاي دەپ قالدى. مېنىڭ كەلگەن خۇلاسەم مۇنداق: كومپارتىيىگە ئەگەشكەندىلا، ئىستىقبال تاپقىلى بولىدۇ، گۇ-زەل كەلگۈسىگە ئېرىشكىلى بولىدۇ. نۇرغۇن يىللار ئۆتۈپ كەتتى، مەن پارتىيىگە قەتئىي ئىشىنىمەن، سان-ساناقسىز پا-كىتلار جۈڭگو كومپارتىيىسىنىڭ دانا، ئۇلۇغ پارتىيە ئىكەنلە-كىنى، جان-دىلى بىلەن خەلقە بەخت-سائادەت كۆزلەيدىغان پارتىيە ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلىدى» دېدى. ئۇ ئۆزىنىڭ بىۋاسىتە تەسىراتى ۋە ئىنچام، سەمىمىي سۆزى ئارقىلىق: كومپارتىيە-نىڭ رەھبەرلىكى بولمىغان بولسا، ۋەتىنىمىزنىڭ ۋە مىللەتلەر-نىڭ بۈگۈنكى گۈزەل كۈنلىرى بولمىغان بولاتتى، كومپارتىيە-نىڭ رەھبەرلىكى بولمىسا، ۋەتىنىمىزنىڭ ۋە مىللەتلەرنىڭ گۈزەل كېلەچىكىنىڭ بولۇشى تېخىمۇ مۇمكىن ئەمەس دېگەن ئاددىي ئەمما ئۇلۇغ ھەقىقەتنى، ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئورتاق يۇرەك ساداسىنى ئىزھار قىلدى. بەنچەن ھەزرەت شۇنداق دېدى ۋە شۇنداق قىلدى. 40 يىلغا يېقىن ۋاقىتتىن بۇيان كومپارتىيە-نىڭ رەھبەرلىكىنى ۋە تەشەببۇسلىرىنى باشتىن-ئاخىر ھىمايە قىلىپ كەلدى، ئۇ كومپارتىيىنىڭ سادىق دوستى ھەم يېقىن ھەمكارى ئىدى.

كۆپ مىللەتلىك مەملىكىتىمىزدە ۋەتەنپەرۋەرلىكنىڭ مۇ-ھىم بىر مەزمۇنى مىللەتلەرنىڭ بۇيۇك ئىتتىپاقلىقىنى قوغداش-تىن ئىبارەت. بەنچەن ھەزرەت بولۇپمۇ مۇشۇ جەھەتتە ئۆزى ئۈلگە كۆرسەتكەنىدى. مەن 1986-يىلى دۆلەت مىللىي ئىشلار

كومىتېتىغا يۆتكىلىپ كەلگەندىن كېيىن، مىللىي خىزمەتنى قانداق قىلىپ ياخشى ئىشلەش ھەققىدە پارتىيە ۋە دۆلەتنىڭ بەزى رەھبەرلىرىدىن ھەم مەشھۇر زاتلاردىن پىكىر ئالغانىدىم. ئۇلار-نىڭ ئارىسىدا مۇئاۋىن كومىتېت باشلىقى بەنچەنمۇ بار ئىدى. ئۇ مىللەتلەرنىڭ بۇيۇك ئىتتىپاقلىقىنى ياخشىلاشقا چوقۇم ئەھ-مىيەت بېرىش ھەققىدە ئەڭ كۆپ توختالدى. ئۇ: مەملىكىتى-مىزدە 56 مىللەت بار، مەملىكىتىمىز خۇددى بىر چوڭ ئائىلە-نىڭ ئۆزى، مىللەتلەر ئارىغا قىل سىغمايدىغان دەرىجىدە ئە-ناق، ئىتتىپاق بولغاندىلا، ئاندىن باشقىلارنىڭ ھۆرمىتىگە ئىگە بولالايدۇ، ئورتاق تەرەققىياتقا ئېرىشىپ ئالغا باسالايدۇ، ۋەتەننى قوغدىيالايدۇ، دېدى. ئۇ ئۆزى ئاز سانلىق مىللەتتىن بولغانلىقى ۋە نۇرغۇن چوڭقۇر تەسىراتقا ئىگە بولغانلىقى ئۈچۈن بولسا كېرەك، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى ھەققىدە شۇنچە تەسىر-لىك، ئوبرازلىق ۋە چوڭقۇر مەنىلىك سۆزلەيتتى. ئۇ نۇرغۇن سورۇنلاردا خەنزۇلار بىلەن ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاق-لىقىنى، شۇنىڭدەك ئاز سانلىق مىللەتلەر ئوتتۇرىسىدىكى ئىت-تىپاقلىق ۋە ھەرقايسى مىللەتلەرنىڭ ئىچكى ئىتتىپاقلىقىنى ياخشىلاشنى ئوتتۇرىغا قويغانىدى. «زاڭزۇلار بىلەن خەنزۇلار-نىڭ، زاڭزۇلار بىلەن باشقا مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقلىقىنى، زاڭزۇلارنىڭ ئىچكى ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتىش»، «ئۇ يەر-لىك، بۇ يەرلىك دەپ ئايرىپ يۈرمەي، ئىتتىپاقلىشىش» لازىم-لىقىنى كۆپ قېتىم تەكىتلىگەنىدى، بۇ ناھايىتى مۇھىم پىكىر-لەر ئىدى. دېمىسىمۇ، مەملىكىتىمىزدىكى مىللەتلەرنىڭ ئىتتى-پاقلىقى دەل ھەرقايسى مىللەتلەر ئوتتۇرىسىدىكى ۋە مىللەتلەر-

نىڭ ئىچكى قىسمىدىكى قېرىنداشلارچە يېقىنلىق ۋە ئىناقلىقنى ئۆز ئىچىگە ئالغان بۇيۇك ئىتتىپاقلىق ئىدى. ئۇ مىللەتلەرنىڭ بۇيۇك ئىتتىپاقلىقىنى قوغداش ۋە مۇستەھكەملەش ئۈچۈن، ياش ئەۋلادلارغا ۋەتەنپەرۋەرلىك ۋە مىللىي ئىتتىپاقلىق ھەققىدە تەربىيە بېرىشكە ناھايىتى كۆڭۈل بۆلەتتى. ئۇ ياش-ئۆسمۈرلەرگە كەلگۈسىدە مىللىي ئىتتىپاقلىقنىڭ ئاساسىي گەۋدىسى بولىدۇ، ياش-ئۆسمۈرلەرنى كۆزدە تۇتۇش كەلگۈسىنى كۆزدە تۇتقانلىق بولىدۇ، دەيتتى. 1988-يىل 3-ئايدا، مەركىزىي ئىتتىپاق مەكتىپىدە ئاز سانلىق مىللەت ياش كادىرلىرىنىڭ 12-قارارلىق كۇرسىدا ئوقۇش باشلاش مۇراسىمى بولدى، تەكلىپكە بىنائەن شۇ مۇراسىمغا بەنچەن ھەزرەت قاتناشتى ۋە سۆز قىلدى. ئۇ سۆزىدە: «ئاز سانلىق مىللەتنىڭ ياش كادىرلىرى ھەممىدىن ئاۋۋال كومپارتىيىنىڭ رەھبەرلىكىنى ھىمايە قىلىشى، ۋەتەننى ۋە سوتسىيالىزمنى قىزغىن سۆيۈشى، غايىلىك، ئەخلاقلىق، قابىلىيەتلىك بولۇشى، ئىنتىزامغا رىئايە قىلىپ، قانۇنغا بويسۇنۇشى، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى باشلامچىلىق بىلەن قوغدىشى لازىم»، «ھەممەيلەن مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقلىقىنى ۋە ۋەتەننىڭ بىرلىكىنى ئۆز كۆز قارىچۇقىنى ئاسرىغاندەك ئاسرىشى ۋە قەدىرلىشى لازىم» دېدى. چىن كۆڭۈلدىن ئۇرغۇپ چىققان بۇ سۆزلەر ناھايىتى چوڭقۇر مەنىگە ئىگە ئىدى.

ئوت بىلەن سۇ ھەرگىز سىغىشالمايدۇ دېگەندەك، ۋەتەنگە قىزغىن مۇھەببەت باغلىغان كىشى مالىمانچىلىققا، بۆلگۈنچىلىككە مۇقەررەر قارشى تۇرىدۇ. 1987-يىلى ئەتىيازدا، بەزى جايلاردا جەمئىيەتنىڭ تىنچلىقىغا تەسىر يەتكۈزىدىغان ئىشلار

يۇز بەرگەنلىكىنى كۆزدە تۇتۇپ، ئالاقىدار زاتلار «خەلق» سارىـ يىدا سۆھبەت يىغىنى ئۆتكۈزدى. يىغىندا مۇئاۋىن كومىتېت باشلىقى بەنچەن بۇرۇن يۇز بەرگەن مالىمانچىلىقلارنىڭ دۆلەتكە كەلتۈرگەن زىيانلىرى ئۈستىدە توختىلىپ: دۆلەت مالىمان بولـ سا، ھېچ ئىشنى قىلغىلى بولمايدۇ، شۇڭا ھەر مىللەت خەلقى تىنچ-ئىتتىپاقلىق ئاساسىدىكى ۋەزىيەتنى قەتئىي قوغدىشى لازىم، دەپ كۆرسەتتى. مۇئاۋىن كومىتېت باشلىقى بەنچەن ۋەتەننىڭ بىرلىكىنى قوغداش، بۆلگۈنچىلىككە قارشى تۇرۇش مەيدانىدا ئىزچىل چىڭ تۇرۇپ كەلدى. بۇ يەردە 1987-يىلى لخاسادا توپىلاڭ بولغاندىن كېيىن، مەن خەۋەر تاپقان بىرقانچە ئىشنىلا ئېيتىپ ئۆتەي. 1987-يىل 9-ئاينىڭ 27-كۈنى ۋە 10 -ئاينىڭ 1-كۈنى بۆلگۈنچىلەر لخاسادا ئىككى قېتىم توپىلاڭ پەيدا قىلدى. شۇ چاغدا مۇئاۋىن كومىتېت باشلىقى بەنچەن چىڭخەيدە خىزمەتلەرنى كۆزدىن كەچۈرۈۋاتاتتى. ئۇ 10-ئاينىڭ 8-كۈنى شىنىڭدا ئوچۇق پوزىتسىيە بىلەن سۆز قىلىپ: «چەت ئەللەردىكى بۆلگۈنچىلەر گۇرۇھى جاھانگىر ئەكسىيەتچىلەرنىڭ قوللىشى ئارقىسىدا لخاسادىكى ئاز سانلىق بۆلگۈنچىلەرنى قۇتـ رىتىپ ۋە كۈشكۈرتۈپ، توپىلاڭ پەيدا قىلدى، بۇ كەڭ زاڭزۇ خەلقىنىڭ ئارزۇسىغا خىلاپ، كىشىلەرنىڭ كۆڭلىگە زىت»، «باش جىنايەتچىلەرنى قانۇن بويىچە قاتتىق جازالاش، پەردە ئارقىسىدا تۇرۇپ قوماندانلىق قىلغانلارنى چوڭقۇر ئاختۇرۇپ تېپىش لازىم. شىزاڭدىكى ۋە باشقا زاڭزۇ رايونلىرىدىكى خەلق چوقۇم ۋەتەننىڭ بىرلىكىنى ۋە تىنچ-ئىتتىپاقلىقىنى قوغداش ئۈچۈن تۆھپە قوشۇشى لازىم» دەپ كۆرسەتتى. ئۇچ ئايدىن

كېيىن، يەنى 1988-يىل 1-ئايدا، مۇئاۋىن كومىتېت باشلىقى بەنچەن شىزاڭ ئاپتونوم رايونىغا خىزمەتلەرنى كۆزدىن كەچۈرۈشكە باردى. بۇ سەپەرنىڭ ئادەتتىن باشقىچە سەپەر بولۇشىنى كىم بىلسۇن. ئۇ توپتوغرا بىر ئاي ۋاقىت ئىچىدە لخاسا، رېكېزې رايونلىرىنى كۆزدىن كەچۈردى، يەنە ئاپتونوم رايونلۇق 4-نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ ۋە سىياسىي كېڭەشنىڭ 6-يىغىنلىرىغا قاتناشتى، ئىبادەت پائالىيەتلىرىنى ئېلىپ بار-دى، قوراللىق ساقچى جەڭچىلىرىنى ۋە جامائەت خەۋپسىزلىكى كادىر-ساقچىلىرىنى يوقلىدى. ئۇ بارغانلا يېرىدە، ھەممە سو-رۇنلاردا ۋەتەننىڭ بىرلىكىنى قوغداپ، بۆلگۈنچىلىككە قارشى تۇرۇش لازىملىقىنى تەكىتلىدى، بۆلگۈنچىلەرنى قاتتىق ئەيىب-لىدى، ئالدىنىپ توپىلاڭغا قاتنىشىپ قالغان راھىب ۋە پۇقرالار ئاممىسىغا تەنقىد ۋە تەربىيە بەردى، تونۇشى مۇجمەل كىشىلەرگە سەۋرچانلىق بىلەن ياردەم بەردى. ئۇنىڭ ئىشلىگەن خىزمىتى ئىجابىي ئۇنۇم بەردى.

مۇئاۋىن كومىتېت باشلىقى بەنچەننىڭ ۋەتەنگە بولغان قىز-غىن مۇھەببىتى ساددا ھېسسىيات ئاساسىغىلا ئەمەس، بەلكى تارىخنى ھەقىقىي چۈشىنىش ئاساسىغا قۇرۇلغان. ئۇ 1987-يىل 10-ئايدا ئىنتايىن ئاز ساندىكى كىشىلەرنىڭ «شىزاڭنى مۇستە-قىل قىلىش» توغرىسىدا چوقان سالغانلىقىنى كۆزدە تۇتۇپ كەسكىن ھالدا: «شىزاڭ جۇڭگو زېمىنىنىڭ ئايرىلماس بىر قىسمى، بۇ يۇەن سۇلالىسىدىن تارتىپ مەۋجۇت بولۇپ كېلىۋاتقان ئوبېيكتىپ پاكىت، خەنزۇ، زاڭزۇ ۋە باشقا مىللەتلەر ئۇزاق ۋاقىت قەھرىمانلارچە كۈرەش قىلىپ كۆپ مىللەتلىك

بىر پۈتۈن سوتسىيالىستىك ۋەتىنىمىزنى بىرلىكتە بەرپا قىلغان. . . ، شىزاڭنىڭ جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى تەۋەسىدە بولۇشى شىزاڭ خەلقىنىڭ تۇپ مەنپەئىتىگە ۋە ئۇزاق مۇددەتلىك مەنپەئىتىگە ئۇيغۇن، بۇنى ھېچكىم ئۆزگەرتەلمەيدۇ» دەپ كۆرسەتتى. مۇئاۋىن كومىتېت باشلىقى ئاپپي ئاۋاڭجېنمېي: «مەن ھەزرەت بىلەن ئالاقە قىلىش جەريانىدا ئۇنىڭ كلاسسىك تارىخىي كىتابلارنى پىششىق ئوقۇغانلىقىنى، ۋەتەنىڭ تارىخىنى شۇنچە تولۇق بىلىدىغانلىقىنى، بولۇپمۇ شىزاڭنىڭ ۋەتىنىمىز بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىنى شۇنچە ئېنىق، توغرا بىلىدىغانلىقىنى چوڭقۇر ھېس قىلدىم» دەيدۇ. شۇنداق، تارىخ— ئۆزگەرتكىلى بولمايدىغان پاكىت، ئەڭ نوپۇزلۇق باياناتچى. تارىخقا ھۆرمەت قىلىش— ھەممە ئۇلۇغلارنىڭ پەزىلىتى. بەنچەن ھەزرەت شىزاڭنىڭ ۋەتىنىمىز بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىگە دائىر تارىخنى ئوبدان بىلەتتى، شۇنىڭدەك تارىختا ئۆتكەن بەنچەنلەرنىڭ ۋەتەنىنىڭ بىرلىكىنى قوغداش تارىخىنىمۇ پىششىق بىلەتتى. ئۇ تارىختا ئۆتكەن بەنچەنلەرنىڭ ۋەتەنپەرۋەرلىك ئەنئەنىسىگە سادىق لىق بىلەن ۋارىسلىق قىلدى ۋە ئۇنى جارى قىلدۇردى. بەنچەنلەر قەبرىستانلىقى زاشىنەنجېيدە يوپۇق ئېچىش مۇراسىمى ئۆتكۈزۈلۈشتىن ئىلگىرى، ئۇ خەۋەر يازغۇچى مۇخبىرغا: «تارىختا ئۆتكەن بەنچەنلەرنىڭ بۇددا ئەقىدىلىرىنى جارى قىلدۇرۇپ ۋە ۋەتەنپەرۋەرلىك مەيدانىدا چىڭ تۇرۇپ، دۆلەتنى رونۇق تاپقۇزۇش جەھەتلىرىدە كۆرسەتكەن خىزمەتلىرى چوڭ» دېدى، ئۇ تارىختا ئۆتكەن بەنچەنلەرنىڭ مۇقەررەر ۋەكىلى، مەيدانى مۇستەھكەم ۋەتەنپەرۋەر بولۇش سۈپىتى بىلەن ئاشۇ ئەنئەنىنى قەت

ئىي داۋاملاشتۇرىدىغانلىقى ۋە كەڭ جارى قىلدۇرىدىغانلىقىنى بىلدۈردى. بىز بەنچەن ھەزرەتنىڭ نېمە ئۈچۈن ئۆز ۋەتىنىنى شۇنچە قىزغىن، شۇنچە ئىزچىل سۆيۈپ كەلگەنلىكىنى بىلەلە شۇ پاكىتلاردىن تېخىمۇ ئوبدان چۈشىنەلەيمىز، ئۇنىڭغا تارىخ ۋە ئەنئەنە چوڭقۇر ئىلھام ۋە قۇدرەتلىك مەنبۇى كۈچ بەخش ئەتكەن.

مۇئاۋىن كومىتېت باشلىقى بەنچەننىڭ ۋەتەنپەرۋەرلىك قىزغىنلىقى تارىخنى چۈشىنىش ئاساسىغا قۇرۇلۇپلا قالماي، رېئاللىق ئۇستىدە پىكىر يۈرگۈزۈش ئاساسىغىمۇ قۇرۇلغان. ئۇ جۈملىدىن كوممۇنىستىك پارتىيەسىنىڭ رەھبەرلىكىدە، دۆلەتنىڭ رونىق تېپىۋاتقانلىقى ۋە مىللەتلەرنىڭ گۈللىنىۋاتقانلىقىدىن چەكسىز خۇشاللىققا چۆمۈلگەنىدى. ئۇ تارىخنىڭ ئەينىكىگە قاراپ بۈگۈنكى كۈنگە كۆز يەتكۈزگەن بولسا، بۈگۈنكى كۈننىڭ ئىزى بىلەن كەلگۈسىگە كۆز يەتكۈزگەنىدى. بۇ يەردە ئۇنىڭ 1982-يىلى شىزاڭ كادىرلار يىغىنىدا سۆزلىگەن ئۇزۇن سۆزىدىن بىر ئابزاسنى نەقىل كەلتۈرەيلى: «شىزاڭنىڭ ئۇلۇغ ۋەتەنىمىزنىڭ ئايرىلماس بىر قىسمىغا ئايلىنىشى ئۇزاق تارىخىي تەرەققىياتنىڭ مۇقەررەر نەتىجىسى، ئىنكار قىلىشقا بولمايدىغان تارىخىي پاكىت. رېئال ئەھۋالنى ئالساق، شىزاڭنىڭ تىنچلىق بىلەن ئازاد قىلىنغاندىن كېيىنكى 30 يىللىق تەرەققىياتى تارىخىتىكى نەچچە يۈز يىل ياكى نەچچە مىڭ يىلدىكىدىنمۇ ئېشىپ كەتتى، بۇمۇ ئىنكار قىلىشقا بولمايدىغان پاكىت. تارىخ ۋە رېئاللىق بىزگە شۇنى ئۇقتۇردىكى، شىزاڭ پەقەت جۈملىدىن كومۇنىستىك پارتىيەسىنىڭ رەھبەرلىكىدىكى سوتسىيالىستىك

چوڭ ئائىلىدىلا پارلاق ئىستىقبالغا ئىگە بولالايدۇ، شۇنىڭدەك مىللىتىمىز گۈللىنىپ روناق تاپالايدۇ.» مانا بۇنىڭدىن بىز ئاڭلىق، سەگەك، دانىشمەن ۋە قەيسەر بىر ۋەتەنپەرۋەرنىڭ ئۇلۇغۋار ئوبرازىنى ئوچۇق كۆرەلەيمىز. 1988-يىل 3-ئاينىڭ 9-كۈنى ئۇ بىر قىسىم ئۇقۇمۇشلۇق زاڭزۇ ئەربابلار قاتناشقان يىغىلىشتا ئۆزىنىڭ ۋەتەنپەرۋەر قەلبىنى شۇ قەدەر سەمىمىي ئىپادىلەپ: مەن ۋەتەننىڭ بىرلىكىنى ھىمايە قىلىپ، «شىزاڭ-نى مۇستەقىل قىلىش» قا ئىزچىل قارشى تۇرۇپ كېلىۋاتقان. بۇ مېنىڭ تارىخىي، رېئاللىقنى ۋە كەلگۈسىنى نەزەردە تۇتۇپ چوڭقۇر ئويلانغاندىن كېيىن تۇرغان مەيدانىم، دېگەنىدى. دېمەك، بەنچەن ھەقىقەتەنمۇ «ئەڭ ياخشى ۋەتەنپەرۋەر» دەپ ئاتاشقا مۇناسىپ.

2

مۇئاۋىن كومىتېت باشلىقى بەنچەن ۋەتەننى قىزغىن سۆيۈش بىلەن بىرۋاقتىتا، ئۆزىنىڭ مىللىتىنىمۇ قىزغىن سۆيەتتى. ئۇ ھەمىشە ئۆزىنىڭ زاڭزۇ مىللىتىنىڭ بىر ئەزاسى بولغانلىقىدىن پەخىرلىنەتتى ھەم زاڭزۇلارنىڭ ۋەتەنگە قوشقان ئۇلۇغ تۆھپىلىرىنى تىلغا ئالاتتى. ھەربىر كىشى دۆلەتكە مەسۇپ، شۇنداقلا ئۆز مىللىتىگە مەسۇپ. ھەربىر مىللەت دۆلەتنىڭ تەرەققىياتى، جەمئىيەتنىڭ يۈكسىلىشى ئۈچۈن ئۆزىنىڭ ئەقىل-پاراسىتى، كۈچ-قۇدرىتىنى ئالاھىدە يوللار بىلەن تەقدىم قىلىپ كەلگەن. ھەربىر كىشىنىڭ ئۆسۈپ يېتىلىشى ئۆزىنى

بېقىپ، تەربىيىلىگەن مىللەتنىڭ شەپقىتىدىن ئايرىلمايدۇ. شۇ-
ڭا، كىشىلەرنىڭ ئۆز مىللىتىنى قىزغىن سۆيۈشى ناھايىتى
تەبىئىي ئەھۋال.

ئۆز مىللىتىنى قىزغىن سۆيۈشتە، ھەممىدىن مۇھىم بول-
غىنى ئۆز مىللىتىنىڭ تەقدىرىگە كۆڭۈل بۆلۈش، ئۆز مىللىتى-
نىڭ تەرەققىياتى ئۈچۈن كۈچ چىقىرىش. مۇئاۋىن كومىتېت
باشلىقى بەنچەننىڭ ئۆمۈر بويى كۈرەش قىلىشتا كۆزلىگەن ئو-
لۇغ نىشاندىن بىرى ئۆز مىللىتىنى ئىتتىپاقلاشتۇرۇش، تە-
رەققىي قىلدۇرۇش ۋە گۈللەندۈرۈش ئىدى. ئۇ زاڭزۇ رايونلى-
رىنىڭ ھەممىسىگە دېگۈدەك بارغانىدى، ئۇ 1982-يىلدىن كې-
يىن شىزاڭغا ئالتە قېتىم بارىدى. ئۇ زاۋۇت، يېزا، مەكتەپلەر-
گە بېرىپ تەكشۈرۈپ تەنقىق قىلىپ، ھەر ساھەدىكى ئەربابلار
بىلەن ئىقتىسادىي، ئىجتىمائىي تەرەققىيات پىلانى ۋە مىللەت-
لەرنى رونىق تاپقۇزۇش پىلانى ھەققىدە مەسلىھەتلەشتى، ھەر
مىللەت كادىرلىرىنى زامانىۋىلاشتۇرۇش ئىشى ئۈچۈن تىرىشىپ
كۈرەش قىلىشقا ئىلھاملاندۇردى. ئۇ ئاز سانلىق مىللەت كادىر-
لىرىدىن ئۇلۇغۋار ئىرادە تىكلەپ، پىداكارلىق روھىنى جارى
قىلدۇرۇپ، ئۆز يۇرتى، ئۆز مىللىتىنى رونىق تاپقۇزىدىغان
ئېغىر تارىخىي ۋەزىپىنى زىممىسىگە ئېلىشنى ئالاھىدە تەلەپ
قىلدى. 1988- يىلى 5-ئايدا ئۇ خەلق سارىيىنىڭ شىزاڭ زالىدا
كوممۇنىستىك ياشلار ئىتتىپاقىنىڭ 12-قۇرۇلتىيىغا قاتناشقان
شىزاڭ ۋەكىللىرى ۋە باشقا بەزى ئۆلكە، ئاپتونوم رايونلارنىڭ
زاڭزۇ ۋەكىللىرى ھەمدە جۇڭگو ياشلار سىياسىي ئىنستىتۇت-
نىڭ بىر قىسىم زاڭزۇ ئوقۇغۇچىلىرى بىلەن كۆرۈشكەندە،

كۆپچىلىككە سەممىي نەسىھەت قىلىپ: شىزاڭنىڭ قىياپىتىنى ئۆزگەرتىش ئۈچۈن، چوقۇم جاپا-مۇشەققەتكە چىداپ تىرىشچاڭلىق كۆرسىتىش لازىم، بەخت-سائادەت كۈتۈپ تۇرغان بىلەن ئۆزى كەلمەيدۇ. سىلەر ئىلغار پەن-تېخنىكا بىلىملىرىنى، خەنزۇ تىلىنى، ھەممە مىللەتنىڭ ئىلغار نەرسىلىرىنى ئۆگىنىپ، شىزاڭنىڭ ماددىي مەدەنىيەت ۋە مەنىۋى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشى ئۈچۈن تىرىشچانلىق كۆرسىتىڭلار، دېگەن. ئۇنىڭ بۇ سۆزلىرىدىن شۇ سورۇندىكىلەر چوڭقۇر ھاياجانلانغان.

شىزاڭ قاتارلىق زاڭزۇ رايونلىرىنىڭ ئىقتىساد ۋە مەدەنىيەت ئىشلىرى نىسپىي ھالدا بىرقەدەر ئارقىدا قالغانلىقى ئۈچۈن، ئۇ دۆلەتنىڭ شىزاڭغا ئالاھىدە سىياسەت تۈزۈپ بېرىشىنى، دۆلەتنىڭ ۋە باشقا رايونلارنىڭ شىزاڭغا تېخىمۇ كۆپ ياردەم بېرىشىنى پائال مۇراجىئەت قىلغانىدى. ئۇ 1988- يىلىنىڭ بېشىدا شىزاڭنى كۆزدىن كەچۈرگەندە: يېقىنقى بىرنەچچە يىلدا دۆلىتىمىز ھەر جەھەتتىن ناھايىتى تېز تەرەققىي قىلدى، بولۇپمۇ دېڭىز ياقىسىدىكى رايونلارنىڭ ۋە ئىلغار رايونلارنىڭ تەرەققىياتى تېخىمۇ تېز بولدى. ئەگەر شىزاڭ ئىقتىسادىي تەرەققىياتىنى ۋە مەدەنىيەت تەرەققىياتىنى تېزلەتمىسە، ئۇنىڭ ئىلغار رايونلار بىلەن بولغان پەرقى تېخىمۇ چوڭىيىپ كېتىدۇ. ئىشىكنى تېخىمۇ كەڭ ئېچىۋېتىش، ئىگىلىكنى تېخىمۇ جانلاندۇرۇش، تېخىمۇ ئالاھىدە سىياسەت ۋە جانلىق تەدبىرلەرنى قوللىنىش ئارقىلىق شىزاڭنىڭ ئىقتىساد، مەدەنىيەت ئىشلىرىنى ۋە تۇرلۇك قۇرۇلۇش ئىشلىرىنى راۋاجلاندۇرۇشىمىز، خەلقنىڭ تۇرمۇشىنى ياخشىلىشىمىز، مىللىتىمىزنى تېزرەك

روناق تاپقۇزۇشمىز ۋە ئالغا باستۇرۇشمىز لازىم، دېدى. ئۇ شۇ يىلى 4-ئايدا شىزاڭنىڭ خىزمەتلىرى ھەققىدە توختىلىپ: شىزاڭنىڭ ئەبەدىي ئامانلىقى ئۈچۈن، شىزاڭنىڭ ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش ۋە مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىنى زور كۈچ بىلەن راۋاجلاندۇرۇپ، شىزاڭ خەلقىنىڭ تۇرمۇشىنى ئۈزلۈكسىز ياخشىلاش لازىم، شىزاڭنى پەيدىنپەي تەرەققىي قىلدۇرۇش ۋە گۈللەندۈرۈش ئۈچۈن، دۆلەت ۋە قېرىنداش مىللەتلەر شىزاڭغا بۇرۇنقىدەكلا ياردەم ۋە مەدەت بېرىشى لازىم دېگەنلەرنى يەنە بىر قېتىم تەكىتلىدى. ئۇنىڭ مۇراجىئىتى، تەكلىپى ۋە پىكرى شىزاڭ قاتارلىق زاڭزۇ رايونلىرىنىڭ تەرەققىياتى ئۈچۈن ئىجابىي رول ئوينىدى. ئۇ شىزاڭ رايونىغا سۆزىدىلا ئەمەس، ئەمەلىي ھەرىكىتىدىمۇ كۆڭۈل بۆلەتتى. مەسىلەن: ئۇنىڭ ۋە مۇئاۋىن كومىتېت باشلىقى ئاپپي ئاۋاڭجېنمېينىڭ تەشەببۇسى بىلەن، 1987-يىل 4-ئايدا بېيجىڭدا شىزاڭنىڭ تەرەققىياتىغا ياردەم بېرىش فوندى جەمئىيىتى قۇرۇلدى. بۇ جەمئىيەت شىزاڭنىڭ قۇرۇلۇش ئىشلىرى ئۈچۈن نۇرغۇن پايدىلىق خىزمەتلەرنى ئىشلىدى.

مۇئاۋىن كومىتېت باشلىقى بەنچەن ئۆز مىللىتىنىڭ ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشىغا كۆڭۈل بۆلەتتى، مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىغىمۇ كۆڭۈل بۆلەتتى. ھەرقايسى مىللەتلەرنىڭ ئۆزىگە خاس گۈزەل مەدەنىيىتى بار، بۇ مەدەنىيەت— ۋەتىنىمىز مەدەنىيەت خەزىنىسىنىڭ تەركىبىي قىسمى. ھەرقايسى مىللەتلەرنىڭ مۇنەۋۋەر مەدەنىيىتىنى راۋاجلاندۇرۇش، مىللەتلەرنىڭ روھىنى ئۇرغۇتۇپ، سوتسىيالىستىك مەدەنىيەت ئىشلىرىنى گۈللەندۈرۈشتە

مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە. مۇئاۋىن كومىتېت باشلىقى بەنچەن يېڭى تارىخىي شارائىتتا مىللەتلەرنىڭ مۇنەۋۋەر مەدەنىيەت ئەنئە-نىسىگە ۋارىسلىق قىلىش ۋە ئۇنى راۋاجلاندۇرۇشنى تەشەببۇس قىلاتتى. ئۇ ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ مائارىپىنى راۋاجلاندۇ-رۇش ۋە ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ تىل-يېزىقىنى قوللىنىش مەسىلىسىگە ئالاھىدە ئەھمىيەت بېرەتتى، ئۇ زاڭزۇ تىلى ئۇنى-ۋېرسىتېتى قۇرۇش ھەققىدە تەكلىپ بەرگەن، شىزاڭدىكى باش-لانغۇچ مەكتەپلەردە ئاساسەن زاڭزۇ تىل-يېزىق ئۆگىتىشنى، ئوتتۇرا مەكتەپلەردە زاڭزۇ تىل-يېزىقى بىلەن خەنزۇ يېزىقىنى تەڭ ئوقۇتۇشنى ئوتتۇرىغا قويغانىدى. 1987-يىلى ئۇنىڭ ۋە مۇئاۋىن كومىتېت باشلىقى ئاپپي ئاۋاڭجېنمېينىڭ تەكلىپى بە-لەن، شىزاڭ ئاپتونوم رايونلۇق خەلق قۇرۇلتىيى «زاڭزۇ تىل-يېزىقىنى ئۆگىنىش، قوللىنىش ۋە راۋاجلاندۇرۇش توغرە-سىدىكى بىر قانچە بەلگىلىمە»نى ماقۇللىدى، بۇ بەلگىلىمە دۆلىتىمىزدە مىللىي تىل-يېزىقنى قوللىنىش مەسىلىسى توغرە-سىدىكى تۇنجى يەرلىك نىزام بولۇپ قالدى.

مۇئاۋىن كومىتېت باشلىقى بەنچەن ئۆز مىللىتىگە بولغان مۇھەببىتى ۋە ئۆز مىللىتىنىڭ ئالغا بېسىشىغا بولغان كۆيۈمچا-لىقىنى ئاساس قىلىپ، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ۋەتىنىمىز چوڭ ئائىلىسىدە ئورنى ۋە ئوبرازىغا ئالاھىدە ئەھمىيەت بېرە-تتى. مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە— دۆلىتىمىزدە مىل-لىي مەسىلىنى ھەل قىلىشتىكى ئاساسىي تۈزۈم. ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ باراۋەرلىك ھوقۇقىغا كاپالەتلىك قىلىشتىكى مۇ-ھىم شەكىل. مۇئاۋىن كومىتېت باشلىقى بەنچەن مىللىي تېررە-

تورىيىلىك ئاپتونومىيە تۈزۈمىنىڭ مۇستەھكەملىنىشى ۋە مۇ-
كەممەللىشىشىگە بەكمۇ كۆڭۈل بۆلەتتى. ئۇ مىللىي تېررىتور-
يىلىك ئاپتونومىيە قانۇنىنى تۈزۈش خىزمىتىگە ئاكتىپ قاتناش-
قان ھەم بۇ قانۇننى ئەستايىدىل ئىجرا قىلىشنى تەكىتلىگەنىدى.
ئۇ كۆپ قېتىم مۇنۇلارنى ئوتتۇرىغا قويغان: «مىللىي تېررىتو-
رىيىلىك ئاپتونومىيىنى ئوبدان يولغا قويۇش، چىن مەنىدىكى،
ئىسمى-جىسمىغا لايىق تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيىنى ئەمەلگە
ئاشۇرۇش لازىملىقىنى كۆپ قېتىم ئوتتۇرىغا قويغانىدى. ئاز
سانلىق مىللەت كادىرلىرىنى يېتىشتۇرۇش ۋە ئىشقا قويۇش،
ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئاپتونومىيىلىك جايلاردا ئۆزىگە ئۆزى
خوجا بولۇش، دۆلەتنىڭ ۋە جەمئىيەتنىڭ ئىشلىرىنى باشقۇرۇش-
قا قاتنىشىش ئورنىنى گەۋدىلەندۈرۈش ئۈچۈن، ئاپتونومىيە
ئورگانلىرىدا مەلۇم ساندا ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنى ئىشقا
قويۇش-مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيىنىڭ مۇھىم بىر
تەرىپى ئىدى. شۇڭا ئۇ ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنى يېتىش-
تۈرۈش ۋە ئىشقا قويۇشقا ئىنتايىن ئەھمىيەت بېرەتتى، ئاز
سانلىق مىللەت كادىرلىرىغا ئىنتايىن كۆيۈنەتتى ۋە ئۇلارنى
ئاسرايتتى، ھەر دەرىجىلىك كادىرلارنى بېرىلىپ ئۆگىنىپ،
خىزمەتنى تىرىشىپ ئىشلەپ، ۋەتەننىڭ ۋە مىللەتنىڭ گۈللىنە-
شى ئۈچۈن كۆپرەك تۆھپە قوشۇشقا ئىلھاملاندۇراتتى. ئۆز
مىللىتىنى سۆيگەن كىشىنىڭ ئۆز مىللىتىنىڭ ئوبرازىنى تىرە-
شىپ قوغدىشى مۇقەررەر. لېكىنسا توپلاڭ يۈز بەرگەندىن كې-
يىن، ئۇ بەزىلەرنىڭ زاكىزۇ مىللىتى توغرىسىدىكى ئەيىبلەشلە-
رىگە ھەقىقەتنى ئەمەلىيەتتىن ئىزدىگەن ھالدا جاۋاب بەردى.

1988-يىل 3-ئايدا ئېچىلغان مەملىكەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى يىغىنى مەزگىلىدە، شىزاڭ ئۆكىللىرى ئۆمىكى «ھۆكۈمەت خىزمىتىدىن دوكلات»نى قاراپ چىقىۋاتقاندا، ئۇ سۆز ئېلىپ: مەن توپىلاڭ پەيدا قىلغانلارنى كۆپ قېتىم قاتتىق ئەيىبلىدىم. ئەمما، شۇنى كۆرسىتىپ ئۆتۈش كېرەككى، توپىلاڭنى زادىلا خەلقى ئەمەس، ئىنتايىن ئاز سانىدىكى بۆلگۈنچىلەر پەيدا قىلغان. يېقىندا ئاڭلىشىمچە، شىزاڭدا مۇشۇ ۋەقە يۈز بەرگەنلىكىتىن بىرمۇنچە كىشىلەردە زادىلار توغرىسىدا خاتا چۈشەنچە پەيدا بولۇپ قاپتۇ. ئۇلار: ئۇلارغا ياخشى مۇئامىلە قىلساڭ، ياۋاشلىق قىلمايدۇ، باسساڭ ياۋاشلاپ قالىدۇ، شۇڭا تازا قاتتىق بېسىش كېرەك، دەپتۇ. بۇ تولىمۇ خاتا گەپ دېدى. مۇئاۋىن كومىتېت باشلىقى بەنچەننىڭ تولىمۇ سەمىمىيلىك بىلەن ئىنتايىن ۋاقتىدا ئېيتقان بۇ سۆزلىرى ھەق بىلەن ناھەق ئېنىق ئايرىلغان، قائىدىگە سىغدىغان، ئەقىلغە مۇۋاپىق كېلىدىغان سۆزلەردۇر. پەقەت ئۆز مىللىتىنى چۈشەنگەن، ئۆز مىللىتىنى قىزغىن سۆيىدىغان كىشىلا مۇشۇنداق سۆزنى قىلالايدۇ.

دەرۋەقە، مۇئاۋىن كومىتېت باشلىقى بەنچەن زادىلار مىللىتىنىلا سۆيۈپ قالماستىن، باشقا مىللەتلەرنىمۇ سۆيەتتى. 1984-يىلى مەن تېخى شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىدا ئىشلەۋاتقان چاغدا، ئۇ شىنجاڭنى كۆزدىن كەچۈرۈشكە باردى، ئۇ ئۆگىنىش قىلىۋاتقان، ئىشلەۋاتقان ۋە نورمال دىنىي تۇرمۇش ئۆتكۈزۈۋاتقان كىشىلەرنى نەچچە-نەچچە قېتىم كۆرسىتىپ چەكسىز ھاياجان ئىچىدە «نېمە دېگەن ياخشى مىللەت-ھە!» دېگەنىدى.

3

بىر ئاز سانلىق مىللەت كادىرىنىڭ، بولۇپمۇ مەرتىۋىسى ناھايىتى يۇقىرى ئاز سانلىق مىللەت كادىرىنىڭ ۋەتەننى سۆيۈش بىلەن ئۆز مىللىتىنى سۆيۈش ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتنى ئوبدان بىر تەرەپ قىلىشى— ناھايىتى مۇھىم ھەم ناھايىتى رېئال مەسىلە. مۇئاۋىن كومىتېت باشلىقى بەنچەن ئىزچىل ھالدا مۇنداق قاراشتا ئىدى: ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرى چوقۇم ۋەتەننى سۆيۈشى، ئۆز مىللىتىنىمۇ سۆيۈشى لازىم. ئۆز مىللىتىنىڭلا مەنپەئىتىنى كۆزلەپ، پۈتكۈل دۆلەتنىڭ مەنپەئىتىگە سەل قارىسا ھەرگىز بولمايدۇ؛ لېكىن ئۆز مىللىتىنىڭ تەرەققىي قىلىشى ۋە ئالغا بېسىشىغا كۆڭۈل بۆلمەي، ئۆز مىللىتىدىن ئايرىلىپ قالسىمۇ بولمايدۇ، ئۇنداقلارنى ياخشى كادىر دېگىلى بولمايدۇ، دۆلەت مەنپەئىتى بىلەن مىللەت مەنپەئىتىنىڭ بىرلىكىدە، ۋەتەننى سۆيۈش بىلەن ئۆز مىللىتىنى سۆيۈش مەيدانىدا چىڭ تۇرۇش— بىردىنبىر توغرا مەيدان.

نېگىزىدىن ئېيتقاندا، ۋەتەننى سۆيۈش بىلەن ئۆز مىللىتىنى سۆيۈش بىر خىل ئىدىيە بولۇشىدىن ياكى ھېسسىيات بولۇشىدىن قەتئىينەزەر، بىر-بىرىگە باغلانغان. بىزنىڭ كۆپ مىللەتلىك مەملىكىتىمىزدە دۆلەت مەنپەئىتى مىللەتلەرنىڭ ئورتاق مەنپەئىتى دېمەكتۇر، دۆلەتنىڭ كۆزلىگەن نىشانى مىللەتلەرنىڭ ئورتاق ئىستىگى دېمەكتۇر. خۇددى شۇنىڭدەك، مىللەتلەرنىڭ ئورتاق مەنپەئىتى دۆلەتنىڭ مەنپەئىتى دېمەكتۇر، مىللەتلەرنىڭ

ئورتاق ئارزۇسى دۆلەتنىڭ ئىرادىسى دېمەكتۇر. لېكىن، مىل-
لەت بىلەن دۆلەت ئوخشاش بىر ئۇقۇم ئەمەس. مۇئەييەن شارا-
ئىتتا دۆلەتنىڭ بىر پۈتۈن مەنپەئىتى مەلۇم مىللەتنىڭ قىسمەن
مەنپەئىتى بىلەن تامامەن بىردەك بولماي تەڭشەشكە توغرا كېلە-
دىغان چاغلار بولۇشى مۇمكىن. شۇڭا، بىرەر ئادەم ئۇچۇن
ئېيتقاندا، بەزىدە ۋەتەننى سۆيۈش بىلەن ئۆز مىللىتىنى سۆيۈش-
نىڭ مۇناسىۋىتىنى ئوبدان بىر تەرەپ قىلىش زۆرۈر بولىدۇ.

ئۆز مىللىتىنى سۆيۈشتە ئالدى بىلەن ۋەتەننى سۆيۈش
كېرەك. مۇئاۋىن كومىتېت باشلىقى بەنچەننىڭ پۈتكۈل ھاياتىغا
نەزەر سالىدىغان بولساق، ئۇنىڭ بۇنى مۇھىم بىر پرىنسىپ
قىلغانلىقىنى بايقايمىز. ئۆز مىللىتىنى سۆيۈشنىڭ ئەڭ مۇھىم
مەزمۇنى ئۆز مىللىتىنىڭ تەقدىرىگە كۆڭۈل بۆلۈش، ئۆز مىل-
لىتىنىڭ تەرەققىياتى ۋە ئالغا بېسىشى ئۈچۇن ھارماي-تالماي
تىرىشچانلىق كۆرسىتىشتىن ئىبارەت. تارىخ ۋە رېئاللىق شۇنى
ئاللىقاچان ئىسپاتلىدىكى، جۇڭخۇا مىللەتلىرىنىڭ تەقدىرى دۆ-
لەتنىڭ تەقدىرىگە باغلىق، جۇڭخۇا مىللەتلىرىنىڭ تەرەققىي قە-
لىشى ۋە ئالغا بېسىشى دۆلەتنىڭ گۈللىنىشى ۋە قۇدرەت تېپە-
شىغا باغلىق. دېمەك مىللەتلەر دۆلەت بىلەن تەقدىرداش. مۇئا-
ۋىن كومىتېت باشلىقى بەنچەن: زاڭزۇلار ۋەتىنىمىز چوڭ ئائە-
لىسىدىلا پارلاق ئىستىقبالغا ئىگە بولالايدۇ، دەپ كۆپ قېتىم
ئېيتقانىدى. ئۇ يەنە: مۇبادا شىزاڭ مۇستەقىل بولىدىغان بول-
سا، ئۇ شىزاڭ خەلقىگە غايەت زور بالايىئاپەت كەلتۈرىدۇ،
چۇنكى شىزاڭ شۇنىڭ بىلەن جەزمەن پارچىلىنىپ ۋە قالايمىقا-
نلىشىپ كېتىدۇ، بۇنداق قىلىش ئۇلۇغ ۋەتىنىمىزدىن يۈز ئۆرە-

گەنلىك، زاڭزۇ خەلقىنىڭ تۈپ مەنپەئىتىگە زىيان يەتكۈزگەن-لىك بولىدۇ. شۇڭا ئۆز مىللىتىنى سۆيۈش ئۈچۈن ۋەتەننى سۆيۈش لازىم، ۋەتەننى سۆيۈش ئۆز مىللىتىنى سۆيگەنلىك بو-لىدۇ، دېگەندى.

ئۆز مىللىتىنى سۆيگەندىلا، ئاندىن ۋەتەننى تېخىمۇ ئوبدان سۆيۈشكە بولىدۇ. مىللەتلەرنىڭ تەرەققىياتى ۋە ئالغا بېسىشى ۋەتەننىڭ گۈللىنىشى ۋە قۇدرەت تېپىشىغا باغلىق. خۇددى شۇ-نىڭدەك، ۋەتەننىڭ گۈللىنىشى ۋە قۇدرەت تېپىشىمۇ مىللەتلەر-نىڭ ئىتتىپاقلىشىپ ئالغا بېسىشىغا باغلىق. شۇڭا ئۆز مىللىتە-نى قىزغىن سۆيگەن كىشىنىڭ ئۆز مىللىتىنىڭ تەرەققىياتى ۋە ئالغا بېسىشى ئۈچۈن توختىماي كۈرەش قىلىشى ئەمەلىيەتتە، ۋەتەننى ئۆزىنىڭ ئەمەلىي ھەرىكىتى بىلەن سۆيگەنلىكى بولىدۇ. مەملىكىتىمىزدىكى ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ھەممىسى ئىرادە-لىك زاتلارنىڭ ئۆز مىللىتىنىڭ قالاق قىياپىتىنى ئۆزگەرتىش يولىدا باتۇرلۇق بىلەن كۈرەش قىلىشىغا ۋە خالىس خىزمەت كۆرسىتىشىگە مۇھتاج، بۇ دۆلەتنىڭمۇ ئېھتىياجى. يەنە بىر مۇھىم ئىش شۇكى، ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرى پارتىيە ۋە دۆلەتنىڭ ئاز سانلىق مىللەت ئاممىسى بىلەن ئالاقە باغلىشىدىكى ۋاستىچى ۋە دۆلەتنىڭ چوڭ-چوڭ فاكتېرلىرىنى، قانۇن-نە-زاملىرىنى ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدا ئەمەلىيلەشتۈر-گۈچىلەردۇر. بىر كادىر ئۆز مىللىتىنى قىزغىن سۆيۈپ، ئۆز مىللىتىنىڭ ئاممىسى بىلەن ئىچقويۇن-تاشقويۇن بولۇپ، قان بىلەن گۆشتەك مۇناسىۋەت ئورناتقىنىدىلا، ئاندىن ھەر مىللەت خەلقىنى يېتەكلەپ، پارتىيە ۋە دۆلەتنىڭ فاكتېرى، سىياسەتلە-

رىنى ئەستايىدىل ئىجرا قىلالايدۇ. پارتىيە ۋە دۆلەت تاپشۇرغان مەسئۇلىيىتىنى ئوبدان ئادا قىلالايدۇ. شۇڭا، مۇشۇ مەنىدىن ئېيتقاندا، ئۆز مىللىتىنى سۆيگەندىلا، ئاندىن ۋەتەننى تېخىمۇ ئوبدان سۆيۈشكە بولىدۇ. مۇئاۋىن كومىتېت باشلىقى بەنچەن 50 ياشقا كىرگەندە بىز مىللەتلەر مەدەنىيەت سارىيىغا يىغىلىپ ئۇنى مۇبارەكلىدۇق. ئۇ پاراڭ ئارىسىدا: بىر ئادەمنىڭ ئاز سانلىق مىللەت كادىرى بولۇشى ئۇنىڭ ئاتا-ئانىسى ئاز سانلىق مىللەت بولغانلىقى ئۈچۈن ئەمەس، بەلكى، مۇھىمى، ئۇنىڭ ئۆز مىللىتى بىلەن قان بىلەن گۆشتەك ئالاقىسى بولغانلىقى، مىللەت ئۈچۈن خىزمەت قىلىدىغانلىقى، شۇنىڭ بىلەن ۋەتەن ئۈچۈن تېخىمۇ ئوبدان خىزمەت قىلىدىغانلىقى ئۈچۈندۇر، دېگەنىدى. دېمەك، ئۇ— ئۆز مىللىتىنى سۆيۈش بىلەن ۋەتەننى سۆيۈشنىڭ مۇناسىۋىتىنى ئەنە شۇنداق ئۆتكۈر تىل بىلەن توغرا شەرھلىگەنىدى.

ئۆز مىللىتىنى سۆيۈش ھەرگىز ئۆز مىللىتىدىن بولغان كىشىلەرنىڭ ئەيىبىنى يېپىش دېگەنلىك ئەمەس ۋە ھەرگىز ئۆز مىللىتى ئارىسىدىكى بەزىلەرنىڭ خاتا تەشەببۇسلىرىغا ماسلىشىش دېگەنلىك ئەمەس، بولۇپمۇ ئۆز مىللىتى ئارىسىدىكى بەزىلەرنىڭ دۆلەت مەنپەئىتىگە زىيان يەتكۈزىدىغان ئىشلارنى قىلىشىغا يول قويۇپ بېرىش دېگەنلىك ئەمەس. مۇئاۋىن كومىتېت باشلىقى بەنچەن ئۆز مىللىتىنى شۇ قەدەر چوڭقۇر مۇھەببەت بىلەن سۆيەتتى، لېكىن ئۇ ئۆز مىللىتىنى ئۆز مىللىتىنىڭ ئومۇمىي مەنپەئىتى ۋە كەلگۈسى مەنپەئىتىنى كۆزدە تۇتۇپ سۆيەتتى، پۈتكۈل جۇڭخۇا مىللەتلىرىنىڭ تۇپ مەنپەئىتىنى

كۆزده تۇتۇپ سۆيەتتى. نۇرغۇن كىشىلەرگە مەلۇمكى، مۇئاۋىن كومىتېت باشلىقى بەنچەن بەزىدە ئوڭايلا ھاياجانلىنىپ، تىرە-كىپ كېتەتتى، ئۆز مىللىتىدىن بولغان بەزى كىشىلەرنى ناھا-يىتى قاتتىق تەنقىد قىلاتتى، بولۇپمۇ چوڭ ھەق-ناھەق مەسىلە-سىدە قىلچە بىپەرۋالىق قىلمايتتى. ئۇ «بەزىلەرنىڭ تارىختىن قېپقالغان مىللىي ئاداۋەت قالدۇقلىرىدىن پايدىلىنىپ، ئۆز مىل-لىتىنى سۆيۈشنى باھانە قىلىپ، ۋەتەننى سۆيۈشنى ئىنكار قە-لىشىغا، مىللەت بايرىقىنى كۆتۈرۈۋېلىپ ۋەتەنگە قارشى چىقە-شىغا» قەتئىي قارشى ئىدى. لېكىن ئۇ بىر تەرەپتىن، بەزىلەرنىڭ شۇ ۋەقەنى باھانە قە-لىپ زاكۇزۇلارنى ئەيىبلىشىگە قارشى تۇرۇپ، ئۆز مىللىتىنىڭ ئوبرازىنى ھەققانىي تۇردە قوغدىغان بولسا، يەنە بىر تەرەپتىن، توپىلاڭ پەيدا قىلغان، بۆلگۈنچىلىك قىلغان مىللىي مۇناپىقلار-نى قاتتىق سۆككەنىدى. ئۇ 1988-يىل 3-ئايدا ئۆتكۈزۈلگەن بىر قېتىملىق ئاشكارا يىغىلىشتا: بىرنەچچە كۈن ئىلگىرى (3-ئاي-نىڭ 5-كۈنى) ئاز ساندىكى لامالار باشلامچىلىق قىلىپ توپىلاڭ پەيدا قىلدى، ئۇلارنىڭ خورىكى بەك ئۆسۈپ، غالجىرلىق دەرد-جىسىگە بېرىپ يەتتى، بەزىلەر سىياسىي قانۇن تارماقلىرىنىڭ كەڭچىلىك بىلەن بىر تەرەپ قىلغانلىقىنى خاتا ھالدا ئاجىزلىق-نىڭ ئىپادىسى، دەۋاتىدۇ. مەن بۇنىڭدىن غەزەپلەنمەي تۇرالماي-مەن، دېگەنىدى. ئۇنىڭ مەيدانى نەقەدەر ئېنىق، سۆزى نەقەدەر ھەققانىي ھەم كەسكىن-ھە!

ۋەتەننى سۆيۈش ئۆز مىللىتىنىڭ مەنپەئىتىگە ۋە ئېھتىيا-جىغا سەل قاراش لازىملىقىدىن، ئۆز مىللىتىنىڭ ئارزۇ-تەلەپ-

لىرىنى ئەكس ئەتتۇرمەسلىك كېرەك، دېگەندىن دېرەك بەرمەيدۇ. ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرى ھەم پارتىيە ۋە دۆلەتنىڭ خىزمەتچىسى، ھەم ئۆز مىللىتىنىڭ ۋەكىلى، ئۇلارنىڭ ئۆز مىللىتىنىڭ ئارزۇسى ۋە پىكىرلىرىنى ئەكس ئەتتۇرۇش مەسئۇلىيىتى بار. بۇ يەردە چۈشەندۈرۈپ ئۆتۈشكە تېگىشلىكى شۇكى، ئۆتكەندە «سول» چىللىقنىڭ تەسىرى تۈپەيلىدىن، ئۆز مىللىتىنىڭ پىكىرلىرىنى ئەينەن ئىنكاس قىلغان كىشىلەر «يەرلىك مىللەتچى» قىلىپ قويۇلۇپ ئازار يېگەن، بەزىلەر ھازىرغىچە بۇ ئىشنى ئېسىدىن چىقارماي كەلدى ھەتتا بۇنىڭدىن سەلبىي ساۋاق ئالدى. مۇئاۋىن كومىتېت باشلىقى بەنچەن بۇنىڭدا ھەقىقەتنى ئەمەلىيەتتىن ئىزدەشنى تەشەببۇس قىلغانىدى. 1988 - يىلى بىز مەركىزىي مىللەتلەر ئىشۇيۈەنىنىڭ ئوقۇتقۇچىلىرى ئوقۇغۇچىلىرى بىلەن بىرلىكتە زاڭزۇ يېڭى يىلىنى تەبرىكلىگەندە، ئۇ سۆز قىلىپ بەزى ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرى ئۆز مىللىتىنىڭ پىكىر ۋە تەلەپلىرىنى ئەكس ئەتتۇرۇشنى خالىمايدۇ، بۇ ياخشى ئەھۋال ئەمەس، ھەم ۋەتەننىڭ بىرلىكىنى قەتئىي قوغداش، ھەم مەردانىلىق بىلەن ئۆز مىللىتى ئۈچۈن گەپ قىلىش، ھەقىقەتنى ئەمەلىيەتتىن ئىزدەش ئاساسىدا ئىش قىلىش لازىم، دېگەنىدى. ئۇ نۇرغۇن سورۇنلاردا ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ مەنپەئىتىنى كۆزدە تۇتۇپ مەردانە سۆزلەرنى قىلغانىدى، بۇ ئۆز مىللىتى ئالدىدا مەسئۇل بولغانلىقنىڭ ئىپادىسى، شۇنداقلا دۆلەت ئالدىدا مەسئۇل بولغانلىقنىڭ ئىپادىسى. بۇنداق قىلىش پارتىيە ۋە دۆلەتنىڭ تېخىمۇ كۆپ ئەھۋاللارنى ئىگىلىشىگە، ئالاقىدار مەسىلىلەرنى ۋاقتىدا ھەل قىلىشىغا پايدا-

دىلىق، بۇنىڭ ئالاقىدار مىللەتلەرگىمۇ ۋە پۈتكۈل دۆلىتىمىز-
گىمۇ پايدىلىق ئىكەنلىكىدە شەك يوق.

مۇئاۋىن كومىتېت باشلىقى بەنچەن ۋەتەننى قىزغىن سۆيـ
دى؛ ۋەتەنمۇ ئۇنىڭغا كۆچلۈك مېھرىنى بەردى؛ مۇئاۋىن كومـ
ىتېت باشلىقى بەنچەن زاگىزۇلارنى ۋە باشقا ھەر قايسى مىللەتلەر-
نى سۆيدى، زاگىزۇلار ۋە باشقا ھەر مىللەت خەلقىمۇ ئۇنىڭغا
چىن ھېسسىياتى بىلەن جاۋاب قايتۇردى. ئۇنىڭ نامى ھەم
تۆھپىسى جۇڭخۇا زېمىنىدا، ھەر مىللەت خەلقىنىڭ قەلبىدە
مەڭگۈ ساقلىنىدۇ!

پارتىيىنىڭ مىللىي سىياسىتىنى قەتئىي تەۋرەنمەي ئىزچىللاشتۇرۇپ ۋە ئىجرا قىلىپ، مىللىي خىزمەتنى ئۇزلۇكسىز ئالغا سۈرەيلى*

(1990-يىل 2-ئاينىڭ 13-كۈنى)

80-يىللارنىڭ ئاخىرقى بىر يىلى ئۆتۈپ كەتتى، 90-يىللار باشلاندى. 1989-يىلى پۈتۈن مەملىكەتتىكى ھەر مىللەت خەلقى بىردەك ئىتتىپاقلىشىپ، پارتىيە رەھبەرلىكىنى ۋە سوتسىيالىستىك خەلق جۇمھۇرىيىتىنى قوغداش يولىدا جىددىي سىناقتىن ئۆتكەن ھەمدە تارىخىي غەلىبىگە ئېرىشكەن بىر يىل بولدى. ئۆتكەن ئون يىل دۆلىتىمىزنىڭ مىللىي ئىتتىپاقلىق-تەرەققىيات ئىشلىرى پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى ۋە گوۋۈيۈەنىنىڭ رەھبەرلىكىدە زور يۇكسىلىشكە ئېرىشكەن ئون يىل بولدى. پارتىيە ۋە دۆلەتنىڭ مىللىي سىياسىتىنىڭ ئەسلىگە كېلىشى ۋە راۋاجلىنىشى ئارقىسىدا، تارىختىن قېپقالغان نۇرغۇن مەسىلىلەر پەيدىنپەي ھەل بولدى، پارتىيە بىلەن ھەر مىللەت

---

* بۇ— يولداش ئىسمايىل ئەھمەدنىڭ مەملىكەتلىك مىللىي ئىشلار كومىتېتىنىڭ مۇدىرلىرى يىغىنىدا سۆزلىگەن سۆزى.

خەلقنىڭ قان بىلەن گۆشتەك يېقىن مۇناسىۋىتى كۆچەيدى؛ ئىسلاھات ئېلىپ بېرىش-ئىشىكنى ئېچىۋېتىش دولقۇنىدا ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ بېكىنمە ھالىتى ۋە قاتمال تۈزۈل-مىسى بۇزۇپ تاشلىنىشقا باشلىدى، مىسلى كۆرۈلمىگەن جۇش-قۇنلۇق ۋە ھاياتىي كۈچ بارلىققا كەلدى، ئىجتىمائىي ئىشلەپچە-قىرىش كۆچلىرى ئىزچىل راۋاجلاندى، ئاممىنىڭ ماددىي ۋە مەدەنىي تۇرمۇشى كۆرۈنەرلىك ياخشىلاندى؛ باراۋەرلىك، ئىت-تىپاقلىق، ھەمكارلىق ئاساسىدىكى سوتسىيالىستىك يېڭى مىل-لىي مۇناسىۋەت تېخىمۇ مۇستەھكەملەندى ۋە راۋاجلاندى؛ ھەر مىللەت خەلقىنىڭ پارتىيىنى قىزغىن سۆيۈش، سوتسىيالىستىك ۋەتەننى قىزغىن سۆيۈش ئېتىقادى تېخىمۇ چىڭىدى، دۆلىت-مىزدىكى ھەر مىللەت خەلقى ئۇلۇغ 80-يىللارغا مۇناسىپ ئىش قىلدى.

1989-يىلى پارتىيىمىزنىڭ ۋە دۆلىتىمىزنىڭ تارىخىدا ئالا-ھىدە بىر يىل بولدى. مىللىي ئىتتىپاقلىق-تەرەققىيات تارىخ-ىدىمۇ يېڭى سەھىپە ئېچىلدى. پارتىيىمىزنىڭ 3-ئەۋلاد رەھبەر-لىك كوللېكتىپى پارتىيە ۋە دۆلەتنىڭ مىللىي سىياسىتىنى تەكىتلەپ، مىللىي خىزمەتنى توغرا يولىنى بويلاپ داۋاملىق ئالغا ئىلگىرىلەش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلدى. ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشى ۋە مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىدا يېڭى مۇۋەپپەقىيەتلەر قولغا كەلدى، مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقلىقى تېخىمۇ كۈچەيدى. بولۇپمۇ مەملىكىتىمىزنىڭ بەزى جايلىرىدا ۋە بېيجىڭدا ئېغىر مالىمانچىلىق يۈز بەرگەن جەددىي پەيتتە، ھەر مىللەت خەلقى كومپارتىيىگە تەلپۈنۈپ، سوتسىيالىزم يولى-

غا تەۋرەنمەي مېڭىپ، ئىتتىپاقلىقنى قەدىرلەپ، تىرىشچانلىق بىلەن قۇرۇلۇش ئېلىپ بېرىپ، جەمئىيەتنىڭ مۇقىملىقى ۋە چېگرا رايونىنىڭ مۇقىملىقى ئۈچۈن تۆھپە قوشتى. بۇ نەتىجە-لەرنىڭ قولغا كېلىشى— پارتىيىمىزنىڭ مىللىي سىياسىتىنىڭ دانا، توغرىلىقىنىڭ جانلىق ئىسپاتى، ئۇزاقتىن بۇيانقى مىللىي خىزمىتىمىزنىڭ، بولۇپمۇ ئاز كەم ئون يىلدىن بۇيانقى مىللىي خىزمىتىمىزنىڭ تازا ئۇنۇملۇك ئىشلەنگەنلىكىنىڭ كۆچلۈك نا-مايەندىسى. پاكىتلار شۇنى ئىسپاتلىدىكى، جۇڭخۇا مىللەتلىرى-نىڭ ئۇزاق تارىخىي جەريانىدا شەكىللەنگەن ئۇيۇشقاقلىقى چوڭ بوران-چاپقۇنىنىڭ زەربىسىگە بەرداشلىق بېرەلەيدۇ. جۇڭگودا مىللىي مەسىلىنى ھەل قىلىشنىڭ پىشقەدەم پرولېتارىيات ئىن-قىلابچىلىرى ئېچىپ بەرگەن توغرا يولى بارغانسېرى كېڭىيىدۇ. بىز شۇنىڭغا شەكسىز ئىشىنىمىزكى، دۆلىتىمىزدىكى ھەر مىل-لەت خەلقى پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى يېڭى رەھبەرلىك كول-لېكتىپىنىڭ باشچىلىقىدا، چوقۇم ئالدىنقىلارغا ۋارىسلىق قى-لىپ، كېيىنكىلەرگە يول ئېچىپ، مىللىي خىزمەتتە يېڭى تەجرىبە يارىتىپ، مىللىي ئىتتىپاقلىق-تەرەققىيات ئىشلىرىنىڭ يېڭى غەلبىسىنى قولغا كەلتۈرەلەيدۇ.

1

1989-يىلى، بىز ئاساسەن مۇنۇ بىرقانچە جەھەتتىكى خىز-مەتنى ئىشلىدۇق:

(1) مالىمانچىلىققا بايرىقىمىز روشەن ھالدا قارشى تۇ-

رۇپ، گومۇمىي ۋەزىيەتنىڭ مۇقىملىقىنى قەتئىي قوغدىدۇق. بۇلتۇر قىش-ئەتىياز-ياز ئارىلىقىدا، بېيجىڭدا سىياسىي ۋەقە يۈز بەردى. پارتىيە ۋە دۆلەتنىڭ ئىستىقبالىغا ۋە تەقدىرىگە تاقىلىدىغان بۇ جىددىي سىياسىي كۈرەشتە، دۆلەت مىللىي ئىشلار كومىتېتى پارتگۇرۇپپىسى ۋە مىللىي ئىشلار كومىتېتى سىستېمىسىدىكى كادىرلار بىلەن ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ مۇتەلەق كۆپچىلىكى نىشاندىن ئاداشماي، پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى ۋە گوۋۇيۈەن بىلەن سىياسىي جەھەتتە، ئىدىيە جەھەتتە، تەشكىلىي جەھەتتە بىردەكلىكنى قەتئىي ساقلاپ، پارتىيىنىڭ رەھبەرلىكى ۋە سوتسىيالىستىك تۈزۈمنى قوغداش، ۋەزىيەتنى مۇقىملاشتۇرۇش يولىدا كۆپ جەھەتتىن خىزمەت ئىشلىدى. شۇنىڭ بىلەن بىرۋاقىتتا، مىللىي ئىشلار كومىتېتى سىستېمىسىنىڭ نورمال خىزمەت تەرتىپىنى ساقلاش ۋە ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنى مۇقىملىققا ئىگە قىلىش يولىدا بىر مۇنچە مۇھىم تەدبىرلەرنى قوللاندى. 4-ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرىدىن باشلاپ، مىللىي ئىشلار كومىتېتى پارتگۇرۇپپىسى بىر تەرەپتىن مەركىزىي مىللەتلەر ئىنستىتۇتىنىڭ ۋە باشقا مىللەتلەر ئىنستىتۇتلىرىنىڭ ئوقۇغۇچىلار خىزمىتىنى ياخشى ئىشلىشىگە مەدەت بەردى ۋە ياردەم بەردى، كومىتېت دەرىجىلىك ۋە مەھكىمە دەرىجىلىك رەھبىرىي كادىرلارنى ئەۋەتىپ، ئوقۇغۇچىلارغا 26-ئاپرىل باش ماقالىسىنىڭ روھى بىلەن تەربىيە بەردى ۋە يول كۆرسەتتى. يەنە بىر تەرەپتىن ئۆز سىستېمىسىدىكى كەڭ كادىرلارنى، ئىشچى-خىزمەتچىلەرنى ج ك پ مەركىزىي كومىتېتى، گوۋۇيۈەننىڭ ئۇقتۇرۇشىنى، يولداش دېڭ شياۋپىڭنىڭ

ۋەزىيەتنى مۇقىملاشتۇرۇش توغرىسىدىكى يوليورۇقىنى شۇنىڭ-
دەك خەلق گېزىتىنىڭ «مالىمانچىلىققا بايرىقىمىز روشەن هالدا
قارشى تۇرۇشىمىز شەرت» دېگەن تېمىدىكى باش ماقالىسىنى
ئۆگىنىشكە ئۇيۇشتۇرۇپ، مىللىي ئىشلار كومىتېتى سىستېمى-
سىنىڭ مۇقىملىق خىزمىتىنى ئومۇميۈزلۈك ئورۇنلاشتۇردى.
5-ئاينىڭ 16-كۈنى بېيجىڭدا مالىمانچىلىق يەنمۇ ئىلگىرىلەپ
ئۆڭ ئالغان جىددىي پەيتتە، مىللىي ئىشلار كومىتېتى پارتكۇ-
رۇپپىسى مەھكىمە دەرىجىلىكتىن يۇقىرى كادىرلار يىغىنىنى
چاقىردى ھەمدە مىللىي ئىشلار كومىتېتى سىستېمىسىدىكى كا-
دىرلار بىلەن ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ تىنچ-ئىتتىپاقلىق ئومۇ-
مىيىتىنى قەتئىي قوغدىشى، خىزمەت ئورنىدا چىڭ تۇرۇشى،
پىتنە-ئىغۋا تارقاتماسلىقى، پىتنە-ئىغۋاغا ئىشەنمەسلىكى، نا-
ماياشقا قاتناشماسلىقى، كوچىغا چىقىپ ئولىشۇپلىپ تاماشا
كۆرمەسلىكى توغرىسىدا قارار چىقاردى. مىللىي ئىشلار كومى-
تېتى ئورگىنىدىكى ھەرقايسى تارماقلار ۋە كومىتېتقا قاراشلىق
ھەرقايسى ئورۇنلار پارتكۇرۇپپىنىڭ قارارىنى تېز يەتكۈزدى، بۇ
قارار مىللىي ئىشلار كومىتېتى سىستېمىسىنىڭ مۇقىملىقىنى
ساقلاشتا زور رول ئويناندى. 5-ئاينىڭ ئاخىرقى ئون كۈنىدە،
مىللىي ئىشلار كومىتېتى پارتكۇرۇپپىسى پايتەختىنىڭ ۋە مەملە-
كىتىمىزدىكى بىرمۇنچە جايلارنىڭ ۋەزىيىتىنى نەزەردە تۇتۇپ،
5-ئاينىڭ 28-كۈنى يىغىن ئېچىپ، پارتىيە مەركىزىي كومىتە-
تى بىلەن گوۋۇيۈەننىڭ يوليورۇقىنى يەنمۇ ئىلگىرىلەپ ئىز-
چىللاشتۇرۇش، مىللىي مۇناسىۋەتنى ئوبدان بىر تەرەپ قە-
لىش، ئەنسىزلىك ئامىللىرىنى تىرىشىپ تۇگىتىش، مىللەتلەر

ئىتتىپاقلىقىنى، ئارمىيە-خەلق ئىتتىپاقلىقىنى مۇستەھكەم-
لەش ۋە كۈچەيتىش، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ، بولۇپ-
مۇ چېگرا رايونلارنىڭ مۇقىملىقىنى ساقلاش مەسىلىلىرىنى مۇ-
ھاكىمە قىلىدى ھەمدە كومىتېت پارتكۇرۇپپىسىنىڭ پارتىيە مەر-
كىزىي كومىتېتى بىلەن گوۋۇيۈەنگە يوللىغان دوكلاتىنى ھەر-
قايسى ئۆلكىلىك، ئاپتونوم رايونلۇق، بۈاستە قاراشلىق شە-
ھەرلىك مىللىي ئىشلار كومىتېتلىرىغا تارقىتىپ، چېگرىغا جايـ
لاشقان ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىغا پارتىيە مەركىزىي كومە-
تېتى بىلەن گوۋۇيۈەن يولىورۇقىنىڭ روھىنى ۋە مىللىي ئىش-
لار كومىتېتى پارتكۇرۇپپىسىنىڭ پىكرىنى يەتكۈزدى. مىللىي
ئىشلار كومىتېتى پارتكۇرۇپپىسى بېيجىڭدىكى ئاز سانلىق مىل-
لەت زاتلىرىنىڭ سۆھبەت يىغىنىنى ۋاقتىدا ئېچىپ، ئۇلارنى
پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى بىلەن گوۋۇيۈەننىڭ «بارلىق كوم-
پارتىيە ئەزالىرىغا ۋە پۈتۈن مەملىكەت خەلقىگە مۇراجىئەتنامە»
سىنى ئۆگىنىشكە ئۇيۇشتۇردى ھەمدە پايتەختتىكى ئاز سانلىق
مىللەتلەرنىڭ ھال سوراش ئۆمىكىنى تەشكىللەپ، ھەربىي ھا-
لەت يۈرگۈزگۈچى قىسىملارنىڭ قەھرىمان ئوفىتسېر-ئەس-
كەرلىرىدىن سەممىي ھال سوراپ، پۈتۈن مەملىكەتتىكى ھەر
مىللەت خەلقىنىڭ پارتىيىنى ۋە سوتسىيالىزمنى ھىمايە قىلىدە-
غان قەتئىي ئېتىقادىنى بىلدۈردى.

ئەمەلىيەت مىللىي خىزمەت تارماقلىرىدىكى كەڭ كادىرلار
بىلەن ئاممىنىڭ تۆت ئاساسىي پرىنسىپتا چىڭ تۇرۇش ۋە بۇر-
ژۇئاچە ئەركىنلەشتۇرۇشكە قارشى تۇرۇش كۈرىشىدە، ئاڭلىق
بولغانلىقىنى، ئومۇمىي ۋەزىيەتنى نەزەردە تۇتقانلىقىنى ۋە ئىز-

تىزامغا رىئايە قىلغانلىقىنى ئىسپاتلىدى. مىللىي ئىشلار كومى-
تېتى ئورگىنى مالىمانچىلىق قىزىغان رايونغا جايلاشقان بولسىمۇ، لېكىن ئامايىش قىلىش، مەدەت بېرىشكە ئوخشاش قانۇنسىز ھەرىكەتلەرگە بىرمۇ كادىر قاتناشمىدى، تۇرلۇك خىزمەتلەر نورمال داۋاملاشتى. كومىتېتقا قاراشلىق ئورۇنلاردىكى پارتىيە تەشكىلاتلىرىنىڭ مۇتلەق كۆپچىلىكى جەسۇر ۋە كۆچلۈك بولدى، كەڭ كادىرلار، ئىشچى-خىزمەتچىلەر مالىمانچىلىققا قارشى تۇرۇپ، خىزمەت ئورنىدىن ئاجرىمىدى. مىللەتلەر مەدەنىيەت سارىيىدىكى ئىشچى-خىزمەتچىلەر قوراللىق ساقچى قىسمىنىڭ توپلاڭنى تىنچىتىشتا يارىدار بولغان 100دىن ئارتۇق ئوفىتسېر-ئەسكىرىنى ھاياتىنىڭ خەۋپىكە ئۇچرىشىغا قارىماي قۇتقۇزدى ۋە مۇھاپىزەت قىلدى. ھەر دەرىجىلىك مىللىي ئىشلار كومىتېتلىرى پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى بىلەن گۇۋۇيۈەننىڭ توغرا تەدبىرىنى قەتئىي ھىمايە قىلدى، ئۇلار ھەر دەرىجىلىك پارتىيە-ھۆكۈمەت تارماقلىرىنىڭ رەھبەرلىكىدە، مالىمانچىلىققا قارشى تۇرۇپ، ئومۇمىي ۋەزىيەتنى كۆزدە تۇتۇپ، ئۆز جايىنىڭ ئەمەلىي ئەھۋالىغا ئاساسلىنىپ، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ مۇقىملىقىنى ساقلاش يولىدا ئۆز تىرىشچانلىقىنى كۆرسەتتى.

مەركەزنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشى ۋە تەلىپى بويىچە، تەكشۈرۈش-ئېنىقلاش ۋە كادىرلارنى سىناش خىزمىتى ئەستايىدىل قانات يايدۇرۇلۇپ، كەڭ كادىرلار ۋە ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ تۆت ئاساسىي پرىنسىپتا چىڭ تۇرۇش، بۇرژۇئاچە ئەركىنلەشتۇرۇشكە ۋە چىرىكلىككە قارشى تۇرۇش، تىنچ ئۆزگەرتىۋېتىش-

كه قارشى تۇرۇش ئاڭلىقلىقى تېخىمۇ ئۆستۈرۈلدى، قوشۇن پاكلاشتۇرۇلدى، يوشۇرۇن ئاپەت يوقىتىلدى؛ كادىرلار قوشۇنىنىڭ، بولۇپمۇ ھەر دەرىجىلىك رەھبەرلىك بەنزىلىرىنىڭ ئىدىيىۋى ۋە تەشكىلىي قۇرۇلۇشى كۈچەيتىلدى. بۇنىڭ بىلەن تىنچ-ئىتتىپاقلىق سىياسىي ۋەزىيىتىنى مۇستەھكەملەش ۋە راۋاجلاندۇرۇش، يېڭى دەۋردىكى مىللىي خىزمەتنى ئوبدان ئىشلەش ئۈچۈن شارائىت يارىتىلدى.

(2) پارتىيە 13-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 4- ۋە 5 -ئومۇمىي يىغىنلىرىنىڭ روھى ئىزچىللاشتۇرۇلۇپ، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ تۇزەش-ياخشىلاش ئىشلىرى يۈكسىلىدۇرۇلۇپ، ئىسلاھاتى چوڭقۇرلاشتۇرۇلۇپ، مىللىي ئىتتىپاقلىق-تەرەققىيات ئىشلىرى تىرىشىپ ئالغا سۈرۈلدى. ئەھۋالىنىڭ قانداق ئۆزگىرىشىدىن قەتئىينەزەر، پارتىيە ۋە دۆلەت مىللىي خىزمەتكە ئىنتايىن ئەھمىيەت بېرىپ كەلدى. باش شۇجى جياڭ زېمىن، لى پېڭ زۇڭلى قاتارلىق پارتىيە ۋە دۆلەت رەھبەرلىرى ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىغا چوڭقۇر چۆكۈپ، تەكشۈرۈش-تەتقىقات ئېلىپ بېرىپ، ھەر مىللەت كادىرلىرى ۋە ئاممىسى بىلەن ئىتتىپاقلىقنى كۈچەيتىش، ئورتاق گۈللىنىشنى ئىبارەت چوڭ ئىشلار ئۈستىدە كېڭەشتى ھەمدە ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ مەملىكەتلىك نامراتلارنى يۆلەش خىزمىتى يىغىنى قاتارلىق يىغىنلارغا قاتنىشىپ، پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى بىلەن گوۋۈيۈەننىڭ ئاز سانلىق مىللەتلەرگە ۋە مىللىي خىزمەتكە بولغان غەمخورلۇقى ۋە دىققەت-ئېتىبارىنى تولۇق گەۋدىلەندۈردى. ھەر دەرىجىلىك يەرلىك پارتىيە-ھۆكۈمەت تار-

ماقلىرى پارتىيىنىڭ مىللىي سىياسىتىنى ئەستايىدىل ئىزچىل-
لاشتۇرۇپ ۋە ئىجرا قىلىپ، بىرمۇنچە كونكرېت تەدبىرلەرنى
قوللىنىپ، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئېقتىسادىي قۇرۇلۇش،
مەدەنىيەت قۇرۇلۇشى قاتارلىق تۈرلۈك قۇرۇلۇش ئىشلىرىغا
ياردەم بەردى. ئالاقىدار تارماقلار مىللىي خىزمەتنى داۋاملىق
قوللىدى. مۇستەھكەم رەھبەرلىك ۋە كۆچلۈك خىزمەتتىن مول
نەتىجە ھاسىل بولدى. ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئېقتى-
سادىي قۇرۇلۇشى قاتمۇقات قىينىچىلىقلارنى يېڭىش ئارقىسىدا
داۋاملىق راۋاجلاندى، بولۇپمۇ دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق ئىش-
لەپچىقىرىشىدا يېڭى رېكورد يارىتىلدى، ھەر مىللەت خەلقىنىڭ
تۇرمۇش سەۋىيىسى تېخىمۇ ئۆستى، ماۋارىپ ۋە مەدەنىيەت قا-
تارلىق تۈرلۈك ئىشلار يېڭى تەرەققىياتقا ئېرىشتى. ئاز سانلىق
مىللەت رايونلىرى مۇقىم بولدى، ھەر مىللەت خەلقى ئىتتىپاق-
لىشىپ تىرىشچانلىق بىلەن ئالغا ئىلگىرىلىدى.

—تۇزەش-ياخشىلاش فاكتىنى ئەستايىدىل ئىزچىللاشتۇ-
رۇلۇپ، ئالاقىدار تارماقلار بىلەن ھەمكارلىشىش ئاساسىدا، ئاز
سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئېقتىسادىي جەھەتتىكى مۇقىملىقى
ۋە تەرەققىياتى ئالغا سۈرۈلدى. دۆلەت مىللىي ئىشلار كومىتېتى
گۇۋۇيۈەننىڭ نامرات رايونلارنىڭ ئېقتىسادىنى تەرەققىي قىلدۇ-
رۇش رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى بىلەن بىرلىكتە، 100 نامرات
ناھىيە ئۈستىدە تەكشۈرۈش-تەتقىقات ئېلىپ بېرىش ئارقىسىدا،
ئاز سانلىق مىللەت نامرات رايونلىرىغا مايىل بولىدىغان ئېتىبار
بېرىش سىياسەتلىرى ۋە تەدبىرلىرىنى ئوتتۇرىغا قويدى، گو-
ۋۇيۈەن بۇ سىياسەت-تەدبىرلەرنى مۇئەييەنلەشتۈرۈپ، ھەر

قايسى جايلارنىڭ ۋە تارماقلارنىڭ ئىجرا قىلىشى ئۈچۈن، [1989] 62-نومۇرلۇق ھۆججەت بىلەن تەستىقلاپ تارقاتتى ھەمدە ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ مەملىكەتلىك نامراتلارنى يۆلەش خىزمىتى يىغىنىنى چاقىردى؛ دۆلەت مىللىي ئىشلار كومىتېتى ئالاقىدار تارماقلار ۋە دېموكراتىك پارتىيە-گۇرۇھلار بىلەن داۋاملىق بىرلىشىپ، «نامراتلارنى پەن-تېخنىكا ئارقىلىق يۆلەش»، «چېگرا رايونلارغا ئەقلىي جەھەتتىن ياردەم بېرىش» پائالىيەتلىرىنى قانات يايدۇرۇپ، نامراتلارنى پەن-تېخنىكا ئارقىلىق يۆلەش سىنىقى ئېلىپ بېرىلىدىغان ناھىيىنى 105كە كېڭەيتتى. ھەر دەرىجىلىك مىللىي ئىشلار كومىتېتلىرى دۆلەتنىڭ كەسىپ سىياسىتىگە ۋە مۇۋاپىق جايلاشتۇرۇش پرىنسىپىغا ئاساسەن، يېنىك سانائەت-توقۇمىچىلىق سانائىتى تارماقلىرى بىلەن بىرلىكتە، مەملىكەت بويىچە ئاز سانلىق مىللەت لازىمەتلىكلىرىنى ئىشلەپچىقىرىش نۇقتىسى قىلىپ بەلگىلەنگەن كارخانىلارنى ئېنىقلاپ، تۈزەش-ياخشىلاش روھىغا ۋە ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ تۈرمۇش ئېھتىياجىغا ئاساسەن، نۇقتا قىلىپ بەلگىلەنگەن كارخانىلارنى تەكشۈرۈپ بېكىتىپ، ئاز سانلىق مىللەت لازىمەتلىكلىرى ئىشلەپچىقىرىشىنىڭ مۇقىملىقىغا كاپالەتلىك قىلدى؛ شۇنىڭ بىلەن بىرۋاقتىتا، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ پىلان سىرتىدىكى تاماكا زاۋۇتلىرى توغرىسىدا پەرقلىق مۇئامىلە قىلىش، ئېھتىياتچانلىق بىلەن بىر تەرەپ قىلىش تەكلىپىنى ئوتتۇرىغا قويدى، بۇ تەكلىپنى گوۋۇيۈەن ۋە ئالاقىدار تارماقلار ئېتىبارغا ئالدى ۋە قوبۇل قىلدى؛ ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدا قوش يۆنىلىشلىك ئېچىۋېتىش ئالغا

سۇرۇلدى، ئىچكى-تاشقى ئىقتىسادىي-تىخنىكىۋى ئالاقە ۋە ھەمكارلىق كېڭەيتىلدى، «تىەنجىن شەھىرى ۋە ئون ئۆلكە-ئاپ-تونوم رايونىنىڭ ئىقتىسادىي ھەمكارلىق سۆھبەت يىغىنى» دىلا 400دىن ئارتۇق مۇددىئا كېلىشىمى ئىمزالاندى؛ دۆلەت بايرىمى مەزگىلىدە ئاز سانلىق مىللەت لازىمەتلىكلىرى ۋە ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ داڭدار، ئالاھىدە ھەم سۈپەتلىك مەھ-سۇلاتلىرى يەرمەنكىسى ئۆتكۈزۈلدى. تۇرمۇش-ياخشىلاش فاڭ-جېنىنى ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدا تېخىمۇ ياخشى ئىزچىل-لاشتۇرۇش ۋە ئەمەلىيلەشتۈرۈش ئۈچۈن، بىز دۆلەت پىلان كومىتېتى بىلەن بىرلىكتە سەككىز ئۆلكە، ئاپتونوم رايونىنىڭ رەھبەرلىرىنى بېيجىڭغا تەكلىپ بىلەن ئەكەلدۇق، ئۇلار مەر-كەزدىكى 20 نەچچە مىنىستىرلىك-كومىتېتتىكى ئالاقىدار يول-داشلار بىلەن ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدا 7-بەش يىللىق پىلانىنىڭ ئىجرا قىلىنىش ئەھۋالى ۋە تۇرمۇش-ياخشىلاش مەزگە-لىدە ھەل قىلىشقا تېگىشلىك بەزى ئالاھىدە مەسىلىلەر ئۈستىدە سۆھبەت ئۆتكۈزدى.

— ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ماۋارىپ، پەن-تېخنىكا ۋە مەدەنىيەت ئىشلىرى راۋاجلاندۇرۇلدى، سوتسىيالىستىك مەنىۋى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشى ياخشى تۇتۇلدى. بىز دۆلەت ماۋارىپ كومىتېتى بىلەن بىرلىكتە، مەملىكەتلىك مىللىي ماۋارىپ خىز-مەت يىغىنىنى چاقىرىش ئۈچۈن نۇرغۇن تەييارلىق ئىشىنى ئىش-لىدۇق؛ ماۋارىپ كومىتېتى بىلەن بىرلىشىپ، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ كەسپىي-تېخنىكا ماۋارىپى ۋە ئېلېكتر-لەشكەن ئوقۇتۇشى بويىچە مەملىكەتلىك مۇھاكىمە يىغىنى چاقد-

رىپ، ئالاقىدار ئىسلاھات تەدبىرلىرىنى مۇھاكىمە قىلىپ ۋە تۇزۇپ، بۇ خىزمەتنىڭ ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدىكى تەرەققىياتىنى ئالغا سۈرىدۇق؛ بىزگە قاراشلىق مىللەتلەر ئالىي مەكتەپلىرىنىڭ ئوقۇتۇش شارائىتىنى ياخشىلىشىغا ۋە ئوقۇتۇش سۈپىتىنى ئۆستۈرۈشىگە، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئېھتىياجىغا باب كېلىدىغان، ئەخلاقىي، ئەقلىي، جىسمانىي جەھەتلەردىن ئەتراپلىق كامالەت تاپقان ئوتتۇرا، يۇقىرى دەرىجىلىك مەخسۇس ئىختىساس ئىگىلىرىنى تېرىشىپ يېتىشتۈرۈشىگە پىلانلىق يارىدەم بېرىدۇق. جۇڭگو پەن-تېخنىكا جەمئىيىتى بىلەن بىرلىكتە ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ پەننى ئومۇملاشتۇرۇش خىزمىتى سۆھبەت يىغىنى چاقىرىپ، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ پەن-تېخنىكا تەرەققىياتىغا يەنمۇ ئىلگىرىلەپ تۇرتكە بولدۇق، رادىئو-كىنو-تېلېۋىزىيە مىنىستىرلىكى بىلەن بىرلىكتە تۇنجى نۆۋەتلىك مەملىكەتلىك ئاز سانلىق مىللەت تېمىسىدىكى كىنو ئىجادىيىتى سۆھبەت يىغىنىنى چاقىرىدۇق؛ ئاز سانلىق مىللەتلەر مەدەنىيىتى ھەققىدىكى تاشقى تەشۋىقات ۋە تاشقى ئالاقە پائالىيىتىنى قانات يايدۇرىدۇق، چەت ئەلگە چىقىپ ئويۇن قويۇش ۋە كۆرگەزمە قىلىش ئۈچۈن ئاز سانلىق مىللەت سەنئەت ئۆمىكى، ئاز سانلىق مىللەت كىيىم-كېچەك ۋە زىننەت بۇيۇملىرى كۆرگەزمە ئۆمىكى قاتارلىقلارنى تەشكىللەپ، دۆلىتىمىزنىڭ مىللىي سىياسىتىنى تەشۋىق قىلىدىغان، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئېسىل ئەنئەنىۋى مەدەنىيەت-سەنئىتىنى دۇنياغا يۆزلەندۇرىدىغان بەزى يوللارنى ئاچتۇق.

— مىللىي ئىتتىپاقلىق-تەرەققىيات بويىچە مەملىكەتلىك تەقدىرلەش يىغىنىنىڭ روھى يەنمۇ ئىلگىرىلەپ ئىزچىللاشتۇرۇلدى. 1989-يىلى، مىللىي ئىتتىپاقلىق-تەرەققىيات بويىچە ئىلغار كوللېكتىپ، ئىلغار شەخسلەرنى بارلىققا كەلتۈرۈش ۋە تەقدىرلەش پائالىيىتى پۈتۈن مەملىكەت مىقياسىدا داۋاملىق تۈردە كەڭ، چوڭقۇر قانات يايدۇرۇلدى؛ بەزى ئۆلكە، ئاپتونوم رايونلار مىللىي ئىتتىپاقلىق-تەرەققىيات بويىچە ئىلغار ناھىيە، ئىلغار ۋىلايەت (ئوبلاست، شەھەر) يارىتىش پائالىيىتىنى قانات يايدۇردى، دۆلەت مىللىي ئىشلار كومىتېتى ئاز سانلىق مىللەت-لەرنىڭ چوڭ تېپتىكى ئېكسكۇرسىيە ئۆمەكلىرىنى ئۇيۇشتۇردى ۋە جۈمھۇرىيەتتىمىز قۇرۇلغانلىقىنىڭ 40 يىللىقىنى تەبرىكلەش مۇناسىۋىتى بىلەن، ئاز سانلىق مىللەت سەنئەتكارلىرىنىڭ بىر-لەشمە ئويۇن قويۇش پائالىيىتىنى، مىللىي ئىتتىپاقلىق-تەرەققىيات بويىچە ماقالە توپلاش پائالىيىتىنى ئۆتكۈزدى، جۇمھۇ-رىيەتتىمىز قۇرۇلغانلىقىنىڭ 40 يىللىقى مۇناسىۋىتى بىلەن، تەسرى كەڭ دائىرىلىك مىللىي ئىتتىپاقلىق دولقۇنى قوزغا-تىلدى.

— ھەر مىللەت كادىرلىرى ۋە خەلق ئاممىسى پارتىيىنىڭ رەھبەرلىكىدە بۆلگۈنچىلىك كۈچلىرىگە قارشى قەتئىي، كۈچ-لۈك كۈرەش قىلدى. ئۇلار جۈملىدىن كوممۇنىستىك پارتىيىسى-گە، سوتسىيالىزمغا قىزغىن مۇھەببەت باغلاپ، دۆلەتنى پارچە-لايدىغان، مىللىي ئىتتىپاقلىقنى بۇزىدىغان ھەرىكەت ۋە سۆز-لەرگە قەتئىي قارشى تۇردى ھەمدە كۈرەش داۋامىدا بۆلگۈنچىلىك ھەرىكەتلىرىگە قارشىلىق كۆرسىتىش ئىقتىدارى ۋە بۆلگۈنچە-

لىك ھەربىرلىرىنى پەرق ئېتىش ئىقتىدارىنى ئۆستۈردى. ئۇ-
نىڭدىن باشقا، ھەر قايسى جايلار مىللىي مۇناسىۋەتتە ساقلىنىد-
ۋاتقان بىرمۇنچە مەسىلىلەرنى ئوبدان بىر تەرەپ قىلىپ، مىل-
لەتلەرنىڭ بۈيۈك ئىتتىپاقلىقىنى قوغدىدى.

— مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە قانۇنى يەنمۇ ئىل-
گىرىلەپ ئىزچىللاشتۇرۇلۇپ، سوتسىيالىستىك قانۇنچىلىق قۇ-
رۇلۇشى كۈچەيتىلدى. 1989-يىلى، گوۋۇيۈەننىڭ تەستىقى بە-
لەن، يېڭىدىن يەتتە ئاپتونوم ناھىيە قۇرۇلدى؛ ئاپتونومىيە
قانۇنى ئېلان قىلىنىپ يولغا قويۇلغاندىن بۇيانقى بەش يىل
مابەينىدە قولغا كەلگەن مۇۋەپپەقىيەتلەر، ھاسىل قىلىنغان تەج-
رىبىلەر ۋە ساقلانغان مەسىلىلەر خۇلاسىلىنىپ، «مىللىي يېزى-
لارنىڭ خىزمەت نىزامى» ۋە «شەھەرلەرنىڭ مىللىي خىزمەت
نىزامى» تەييارلاندى ھەمدە بۇ ھەقتە گوۋۇيۈەننىڭ 14
مىنىستىرلىك-كومىتېتىدىن كەڭ پىكىر ئېلىندى؛ ئالاقىدار
تارماقلار بىلەن بىرلىكتە ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنى تەر-
بىيىلەپ يېتىشتۇرۇش، تاللاش ۋە ئىشقا قويۇش ئەھۋالى ئۈستى-
دە مەخسۇس تەكشۈرۈش-تەتقىقات ئېلىپ بېرىلدى، «ئاز سان-
لىق مىللەت كادىرلىرىنى تاللاش، تەربىيىلەش ۋە ئىشقا قويۇش
خىزمىتىنى كۈچەيتىش توغرىسىدىكى پىكىر» تەييارلاندى.

(3) ئورگان قۇرۇلۇشى كۈچەيتىلىپ، كادىرلارنىڭ سۈ-
پىتى ئۆستۈرۈلدى. 1989-يىلى، دۆلەت مىللىي ئىشلار كومى-
تېتى ۋەزىپە، ئاپپارات ۋە شتاتنى بىكىتىشنىڭ يېڭى لايىھىسىنى
يولغا قويۇپ، ھەرقايسى مەھكىمە، بەنگۈتنىڭ، ئىشخانا، ئىدا-
رىلەر ئۈستىگە ئالغان مەسئۇلىيەت ۋە ۋەزىپىگە قاراپ، ھەر

قايسى تارماقلارنىڭ شتاتى ۋە ئاپپارات قۇرۇلمىسىنى بېكىتىپ، پۈتۈن مەملىكەتنىڭ مىللىي خىزمىتىگە يۈزلىنىش، ئومۇمىي جەھەتتىن يېتەكچىلىك قىلىش فۇنكسىيىسىنى كۈچەيتتى. دۆلەت مىللىي ئىشلار كومىتېتىنىڭ گوۋۇيۈەن تەستىقلىغان ۋەزىپە، ئاپپارات ۋە شتاتنى بېكىتىش لايىھىسى پۈتۈن مەملىكەتنىڭ ھەرقايسى جايلىرىغا تارقىتىلغاندىن كېيىن، ئۇنىڭغا بىرمۇنچە جايلاردىكى پارتىيە تەشكىلاتلىرى ۋە ھۆكۈمەت تازا ئەھمىيەت بېرىپ، كادىرلارنى پائال تاللاپ يۆتكەپ، خادىملارنى تولۇقلاپ، ھەر دەرىجىلىك مىللىي خىزمەت ئاپپاراتلىرىنى كۈچەيتتى. دۆلەت مىللىي ئىشلار كومىتېتى پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى بىلەن گوۋۇيۈەننىڭ پاكىتلىق قۇرۇلۇشىنى ياخشى تۈتۈشقا ئوخشاش ئىشلار توغرىسىدىكى بىرقاتار يوليورۇقلىرىنى ئەستايىدىل ئىزچىللاشتۇرۇپ، سىياسىي ئۆگىنىش ۋە ئىدىيىۋى تەربىيە جەھەتتىكى خىزمەتنى كۈچەيتىش ۋە ياخشىلاشقا دىققەت قىلدى، بۇ ئىش كادىرلار ۋە ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ سۈپىتىنى ئۆستۈرۈش، ئىستىلىنى ياخشىلاش، ئورگان قۇرۇلۇشىنى كۈچەيتىشىگە ئىجابىي تەسىر كۆرسەتتى. كومىتېتقا قاراشلىق ھەرقايسى ئورۇنلاردىكى كەڭ كادىرلار ۋە ئىشچى-خىزمەتچىلەر ئىتتىپاقلىشىپ-ھەمكارلىشىپ، تىرىشىپ ئىشلەپ، ۋەزىپىلەرنى غەلىبىلىك ئورۇنداپ مىللىي ئىتتىپاقلىق-تەرەققىيات ئىشلىرى ئۈچۈن يېڭى تۆھپە قوشتى.

بۇلتۇرقى خىزمەتلەرنى ئەسلىگەندە، مىللىي ئىشلار كومىتېتى پارتكۇرۇپپىسى يەنىلا بەزى مەسىلىلەرنىڭ ساقلىنىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلدى: بىرنەچچە يىل مابەينىدە، دۆلەت مىللىي

ئىشلار كومىتېتىدىن تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىشقا بارغان يولداش-لار ئاز ئەمەس، ئەمما تەكشۈرۈش-تەتقىق قىلىشتا بىر پۈتۈن پىلانلاش ۋە كونكرېت يېتەكچىلىك قىلىش كەمچىل بولدى. تەكرار ئەمگەك كۆپ، ئۆزئارا تولۇقلاش ئەھۋالى ئاز بولدى؛ كۆچۈرمە ماتېرىيال كۆپ، 1-قول ماتېرىيال ئاز بولدى؛ تەكـ-شۈرۈش ماتېرىيالىنى پىششىقلاش يېتەرلىك بولمىدى، ئۇنىڭ خىزمەتكە يېتەكچىلىك قىلىش ۋە تۈرتكە بولۇش رولى تولۇق جارى قىلدۇرۇلمىدى. پارتكۇرۇپپىمىز— ئىتتىپاقلاشقان، دې-موكراتىيە-مەركەزلەشتۈرۈش تۈزۈمىدە چىڭ تۇرىدىغان، خىز-مەتنى تېرىشىپ ئىشلەيدىغان بىر كوللېكتىپ، ئەمما ئىدىيىۋى تەربىيە خىزمىتىدە بەزى ئاجىز ھالقىلار ساقلاندى، كومىتېت ئورگىنىدىكى ھەرقايسى تارماقلار ۋە كومىتېتقا قاراشلىق ھەر-قايسى ئورۇنلاردا ساقلىنىۋاتقان بەزى گەۋدىلىك مەسىلىلەرنى ئۆز ۋاقتىدا مۇھاكىمە قىلىپ ھەل قىلىش يېتەرلىك بولمىدى.

2

80-يىللاردىكى ئون يىللىق تارىخنى ئەسلەيدىغان بولساق، شۇنى تونۇپ يېتىمىزكى، ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشنى مەركەز قە-لىشتا چىڭ تۇرۇش، تۆت ئاساسىي پرىنسىپتا چىڭ تۇرۇش، ئىسلاھات ئېلىپ بېرىشتا-ئىشىكنى ئېچىۋېتىشتە چىڭ تۇرۇش — ھەقىقەتەنمۇ پارتىيەمىز ۋە دۆلىتىمىزنىڭ شۇنىڭدەك ھەر مىللەت خەلقىنىڭ تەقدىرىگە تاقىلىدىغان، جۇڭخۇا مىللەتلىرى ئۈزاق مۇددەت ئىزدىنىش داۋامىدا ئېرىشكەن ئۇلۇغ ھەقىقەت،

بارلىق خىزمەتچىلىرىنىڭ غەلىبىلىك ئالغا ئىلگىرىلىشىگە يول كۆرسىتىدىغان مايماق. مىللىي خىزمەت تارماقلىرىنىڭ ئەڭ مۇھىم بۇرچى— پارتىيىنىڭ ئاساسىي لۇشيەننىي مىللىي خىزمەتنىڭ پۈتۈن ئەمەلىيىتىگە سىڭدۈرۈش، ۋەتەنننىڭ بىرلىكىنى قەتئىي تەۋرەنمەي قوغداش، مىللىي باراۋەرلىك، مىللىي ئىتتىپاقلىق، مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە ۋە مىللەتلەرنىڭ ئورتاق گۈللىنىشى توغرىسىدىكى سىياسەتلەرنى ئىغىشماي ئىجرا قىلىش؛ ماددىي مەدەنىيەت قۇرۇلۇشى بىلەن مەنىۋى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىنى بىللە تۇتۇپ، مىللىي ئىتتىپاقلىق-تەرەققىيات ئىشلىرىنى ئۇزلۇكسىز ئالغا سىلجىتىش. كونكرېت ئېيتقاندا، 1989-يىللىق ئەمەلىي خىزمەتتە، تۆۋەندىكى بىرنەچچە تەسىراتقا ئىگە بولدۇق:

(1) مالىمانچىلىققا قەتئىي قارشى تۇرۇش، بۇ يولدا كۈچىمىزنى ئايىماي، مەسئۇلىيىتىمىزنى تولۇق ئادا قىلىش. جاھان تېخى تىنچىغىنى يوق. سوتسىيالىستىك تۈزۈمنى قوغداش يولىدىكى كۈرەش بەزىدە يەنىلا ئۆتكۈر، مۇرەككەپ بولىدۇ. مەملىكەت ئىچى ۋە سىرتىدىكى جۇڭگوغا قارشى، كومپارتىيىگە قارشى، سوتسىيالىزمغا قارشى كۈچلەر ۋە بۆلگۈنچىلەر تولا چاغلاردا مىللەت، دىن تۇغىنى كۆتۈرۈپ چىقىپ، مالىمانچىلىق تۇغدۇرۇپ، بۆلگۈنچىلىك ھەرىكەتلىرىنى ئېلىپ بېرىپ، كومپارتىيىنىڭ رەھبەرلىكىنى ئاغدۇرۇش، سوتسىيالىزمنى نابۇت قىلىش، دۆلىتىمىزنى پارچىلاشقا ئۇرۇنىدۇ. بۇنداق كۈرەش ئۇزاققىچە مەۋجۇت بولۇپ تۇرىدۇ. بۇنىڭغا يېتەرلىك تونۇش ۋە ئىدىيىۋى تەييارلىق بولۇشى كېرەك. بىز شۇنداق بىر پرىنسىپ-

نى ئەسته چىڭ تۇتۇشمىز ۋە ئىگىلىشمىز كېرەككى، ھەر قانداق ۋاقىتتا پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى ۋە گوۋۇيۈەننىڭ بىر تۇتاش قوماندىسىغا قەتئىي بويسۇنۇش لازىم. ئەھۋال قانچە مۇرەككەپلەشسە، شۇنچە تەمكىن، ئېغىر-بېسىق بولۇش، ئىنتىزامغا قاتتىق رىئايە قىلىش، ئىش ئورنىدا چىڭ تۇرۇش، مەسئۇلىيەتنى تولۇق ئادا قىلىش، ئىمكانىيەت يار بەرگەن دائىرىدە پارتىيە ۋە دۆلەتكە ھەمدەم بولۇش كېرەك. شۇنىڭ بىلەن بىللە، خاراكتېرى ئوخشاش بولمىغان ئىككى خىل زىددىيەتنى پەرقلەندۇرۇشكە دىققەت قىلىش، پارتىيىگە، سوتسىيالىزمغا قارشى ئىنتايىن ئاز سانداكى دۇشمەن ئۇنسۇرلارغا مۇئامىلە قىلىشتا، قىلچە رەھىم قىلماي پاش قىلىش ۋە زەربە بېرىش يولىنى تۇتۇش لازىم، ھەقىقىي ئەھۋالنى ئۇقماي، خاتا گەپ قىلىپ قويغان، خاتا ئىش قىلىپ قويغان مۇتلەق كۆپ سانداكى كىشىلەرگە مۇئامىلە قىلىشتا، سەۋرچانلىق بىلەن تەربىيە بېرىشتە چىڭ تۇرۇش كېرەك. شۇنداق قىلىش تارماقلارنىڭ ۋە ئومۇمىي ۋەزىيەتنىڭ مۇقىملىقىغا پايدىلىق.

(2) ئىقتىسادىي خىزمەتنى ياخشى ئىشلەش، دادىل ئىزدىنىش، مىللىي خىزمەت تارماقلىرىنىڭ ئىقتىسادىي خىزمەتنى تۇتۇشتىكى مەقسىتىدىن بىرى— ئىقتىسادىي ھوقۇق-مەنپەئەتنى تەڭشەش ئارقىلىق مىللىي مۇناسىۋەتنى ياخشىلاش، ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشنىڭ تەرەققىياتى ئارقىلىق مىللەتلەرنىڭ ئورتاق گۈللىنىشىنى ئالغا سۈرۈش. يېقىنقى يىللاردىن بېرى، بىز مىللىي خىزمەت تارماقلىرىنىڭ ئىقتىسادىي خىزمەتنى تۇتۇش ئۈسۈلى ئۈستىدە ئاز-تولا ئىزدەندۇق، ئاساسلىقى: ① تەكشۈرۈپ تەت-

قىق قىلىش ئاساسىدا، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىقتى-
سادىي تەرەققىياتىنى ئالغا سۈرۈشكە دائىر سىياسەتلەر ھەققىدە-
كى تەكلىپلەرنى ئوتتۇرىغا قويۇش؛ ② مىللىي ئاپتونومىيىلىك
جايلارنىڭ ئىقتىسادىي ۋە ئىجتىمائىي تەرەققىيات ئومۇمىي پىلا-
نىنى تۈزۈشىگە ياردەم بېرىپ، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ
ئىشلەپچىقىرىش-قۇرۇلۇشىدا ۋە شۇ رايونلاردىكى نامرات ئاھا-
لىلەرنى نامراتلىقتىن قۇتۇلدۇرۇپ بېيىتىشتا ساقلىنىۋاتقان بە-
زى ئەھلىي مەسىلىلەرنى ۋە ئالاھىدە مەسىلىلەرنى ئەستايىدىل-
لىق بىلەن ھەقىقىي ھەل قىلىش؛ ③ ئاز سانلىق مىللەت
رايونلىرىنىڭ ۋە ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئىقتىسادىي ھوقۇق--
مەنپەئىتى بىلەن ئالاقىدار بولغان بەزى مەسىلىلەرنى ھەل قە-
لىش ۋە تەڭشەشكە قاتنىشىش؛ ④ دۆلەت ئاز سانلىق مىللەتلەر-
نىڭ ئىقتىسادىي ئىشلىرى ۋە مەدەنىيەت ئىشلىرىنى راۋاجلاندۇ-
رۇشىغا ياردەم بېرىش يۈزىسىدىن ئورۇنلاشتۇرغان تۈرلۈك مەب-
لەغنى باشقۇرۇش ۋە تەقسىم قىلىش خىزمىتىگە قاتنىشىش؛
⑤ چېگرا رايونلارغا ئەقلىي جەھەتتىن ياردەم بېرىش ۋە ئاز
سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىشكىنى ئېچىگىمۇ، سىرتىغىمۇ
ئېچىۋېتىش ئىشلىرىنى ئالغا سۈرۈش. يېقىنقى بىرنەچچە يىلدا،
ھەر دەرىجىلىك مىللىي ئىشلار كومىتېتلىرى مۇشۇ ئوي-پىكىر
بويىچە، ئالاقىدار تارماقلارغا ھەمكارلىشىپ خىزمەت ئىشلەپ،
كۆرۈنەرلىك نەتىجىگە ئېرىشتى. سوتسىيالىستىك زامانىۋىلاش-
تۇرۇش قۇرۇلۇشىنىڭ راۋاجلىنىشىغا ئەگىشىپ، مىللەتلەر
ئوتتۇرىسىدىكى ئىقتىساد-مەدەنىيەت ئالاقىسى تېخىمۇ يۇقىرى
ئىشلەپچىقىرىش كۈچلىرى سەۋىيىسى ۋە تېخىمۇ كەڭ دائىرە

ئاساسدا ئورنىتىلدى. ئىقتىسادىي خىزمەت ياخشى تۇتۇلسا، مىللەتلەرنىڭ راۋاج تېپىشى ۋە ئورتاق گۈللىنىشىنى كۆچلۈك ئالغا سۈرۈپ، مىللىي ئىتتىپاقلىقنى تېخىمۇ پۇختا ئاساسقا ئىگە قىلغىلى بولىدۇ.

(3) مىللىي ئىتتىپاقلىقنى ئالغا سۈرۈش، يېڭىلىق يارىتىشقا تىرىشىش. مىللىي خىزمەت تارماقلىرى ئۆزىنىڭ پۈتۈن پائالىيىتىدە مىللىي باراۋەرلىك، مىللىي ئىتتىپاقلىق ۋە مىللىي تەرەققىياتنى مەقسەت قىلىدۇ، دېيىشكە بولىدۇ. يېقىنقى بىرنەچچە يىلدا، ھەر دەرىجىلىك مىللىي ئىشلار كومىتېتلىرى پارتىيە ۋە ھۆكۈمەتكە ياردەملىشىپ، كۆپ خىل شەكىل قوللىنىپ، مىللىي ئىتتىپاقلىقنى تىرىشچانلىق بىلەن ئوبدان تۇتتى. مىللىي ئىتتىپاقلىق-تەرەققىيات بويىچە تەقدىرلەش يىغىنى ئېچىش، مىللىي ئىتتىپاقلىق-تەرەققىيات بويىچە ئىلغار رايون، ئىلغار ئورۇن بەرپا قىلىش، مىللىي ئىتتىپاقلىق ئېيى پائالىيىتىنى قانات يايدۇرۇشقا ئوخشاش ئىشلار ناھايىتى ياخشى ئۇنۇم بەردى ھەم تازا ياخشى يېڭىلىق بولدى. بۇنىڭدىن كېيىن بۇنداق پائالىيەتلەرنى تېخىمۇ كەڭ قانات يايدۇرۇش، شۇنىڭ بىلەن بىللە سۇپەتنى تېخىمۇ ئۆستۈرۈش، تۈرلۈك رايونلار ۋە ئورۇنلارنىڭ ئەھەلىيىتىنى كۆزدە تۇتۇپ، پائالىيەتنى نىشانلىق قانات يايدۇرۇش لازىم. يېڭى ئەھۋالغا ئاساسلىنىپ، يېڭى شەكىل يارىتىپ، مىللىي ئىتتىپاقلىقنى ئىلگىرى سۈرۈش كېرەك.

مىللىي خىزمەت تارماقلىرىغا ھەر مىللەت كادىرلىرى ۋە ئىشچى-خىزمەتچىلىرى توپلانغان. مىللىي ئىتتىپاقلىقنى تەكىتلىگەندە، مىللىي خىزمەت تارماقلىرى ئالدى بىلەن ئىتتى-

پاقلىشىشى، بولۇپمۇ رەھبەرلىك بەنزىسى ئىتتىپاقلىشىشى، ھەر مىللەت پېشقەدەم كادىرلىرىمۇ، يېڭى كادىرلىرىمۇ ئىتتىپاقلىقنىڭ نەمۇنىچىسى بولۇشى كېرەك.

(4) خىزمەت تورى قۇرۇش، ھەمكارلىققا ئەھمىيەت بېرىش. پۈتكۈل جەمئىيەت— جانلىق بىر پۈتۈنلۈك. ھەر قايسى تارماقلارنىڭ ئىش تەقسىماتى بويىچە باشقۇرىدىغان دائىرىسى ئوخشاش بولمىسىمۇ، تارماقلار ئارا گىرەلىشىپ كېتىش ۋە سىڭىشىش ئەھۋالى ئومۇميۈزلۈك مەۋجۇت بولغاچقا، بىر-بىرى ئوتتۇرىسىدىكى خىزمەت تورى شەكىللەنمەي قالمايدۇ، بۇ — زامانىۋىلىشىش ۋە ئۇچۇرلىشىش دەۋرىنىڭ بىر ئالاھىدىلىكى. مىللىي خىزمەت سىياسەت، ئىقتىساد ۋە پەن-تېخنىكا، مائارىپ، مەدەنىيەت قاتارلىق بىرمۇنچە ساھەلەرگە تاقىلىدۇ، بۇ خىزمەتنى يالغۇز مىللىي خىزمەت تارماقلىرىغا تايىنىش بىلەن ئىشلەپ كەتكىلى ۋە ياخشى ئىشلىگىلى بولمايدۇ. باشقا تارماقلار ۋە ھەرقايسى جايلار بىلەن توغرا لىنىيىلىك ۋە تىك لىنىيىلىك خىزمەت تورى ھاسىل قىلىپ، ھەمكارلىق كۈچلىرىگە تايىنىپ، بىرلىكتە ئالغا سۈرۈش لازىم. مىللىي خىزمەت تارماقلىرى بىلەن باشقا تارماقلار بىر-بىرىگە مۇھتاج بولىدۇ، بىر-بىرىنى تولۇقلايدۇ، بىز بۇ جەھەتتە تېخىمۇ تەشەببۇسكار بولۇشىمىز لازىم. خىزمەت تورىنى تېخىمۇ پائال راۋاجلاندۇرۇپ، ھەمكارلىق كۈچلىرىنى ئۈلغايتىپ، مىللىي خىزمەتنى پۈتكۈل جەمئىيەتنىڭ ئورتاق ئىشىغا ئايلاندۇرۇشىمىز كېرەك. مىللىي خىزمەت تارماقلىرىنىڭ ئۆزىمۇ بىر سىستېما، بۇ سىستېمىنىڭ ئىچكى قىسمى ئۆزئارا ئورگانىك ئاساستا ماسلىشىپ، زىچ ھەم-

كارلاشسا، مىللەتلەر سىستېمىسىنىڭ ئومۇمىي فۇنكسىيىسىنى تېخىمۇ ياخشى جارى قىلدۇرغىلى بولىدۇ.

(5) ھەممىدە ئەمەلىيەتنى ئاساس قىلىش، تەكشۈرۈپ تەتقىق قىلىشقا ئەھمىيەت بېرىش. ھۆكۈمەتنىڭ فۇنكسىيىلىك تارمىقى بولغان مىللىي ئىشلار كومىتېتى ئىقتىساد، مەدەنىيەت، مائارىپ ئىشلىرى ۋە قانۇنچىلىق قۇرۇلۇشىنى مىللىي خىزمەت نۇقتىسىدىن تەتقىق قىلىپ، پارتكوملارغا دائىم ئەھۋال مەلۇم قىلىشى، پىكىر ۋە تەكلىپ بېرىپ تۇرۇشى كېرەك. بۇ جەھەتتىكى رولىمىزنى جارى قىلدۇرۇش ئۈچۈن، تەكشۈرۈپ تەتقىق قىلىش كەيپىياتىنى كەڭ ئۆز ئالدۇرۇپ، ئەمەلىيەتكە، ئاساسىي قاتلامغا، ئامما ئارىسىغا چوڭقۇر چۆكۈپ، ھەقىقىي، ئىشەنچلىك ئەھۋاللارنى ئىگىلىشىمىز لازىم. ئومۇمىيەت يۈزىسەكلىكىدە تۇرۇپ، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ۋە ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئالاھىدە ئەھۋالىنى چۈشىنىپ، پارتىيە-ھۆكۈمەت رەھبەرلىكىگە ئوبدان مەسلىھەتچى ۋە يارەمچى بولۇپ، مۇھىم تەدبىرلەرنى ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئەمەلىيىتىگە ئۇيغۇنلاشتۇرۇشقا تىرىشىشىمىز ھەمدە شۇ تەدبىرلەرنىڭ ھەقىقىي، ئۇنۇملۇك ئىزچىللاشتۇرۇلۇشىغا ۋە ئەمەلىيلەشتۈرۈلۈشىگە كاپالەتلىك قىلىشىمىز كېرەك. بىرنەچچە يىلدىن بۇيانقى ئەھۋال شۇنى چۈشەندۈرۈپ بەردىكى، تەكشۈرۈپ تەتقىق قىلىش ئاساسىدا، ھەم ئومۇمىيەت ئېتىبارغا ئېلىنغان، ھەم ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىغا ۋە ئاز سانلىق مىللەتلەرگە پايدىلىق بولغان پىكىر ۋە تەكلىپلەرنى ئوتتۇرىغا قويىدىغان بولساقلا، ئۇنىڭغا پارتىيە ۋە ھۆكۈمەت ئەھمىيەت بېرىدۇ، ئالا-

قىدار تارماقلار مەدەت بېرىدۇ.

مىللىي خىزمەت تارماقلىرى مىللىي مەسىلە ئۈستىدىكى تەكشۈرۈش-تەتقىقاتقا، ماركسىزملىق مىللەت نەزەرىيىسى ۋە مىللەتشۇناسلىق ئۈستىدىكى تەتقىقاتقا باشتىن-ئاخىر ئەھمىيەت بېرىشى لازىم. مىللەتشۇناسلىقنى گۈللەندۈرمەي ۋە راۋاجلاندۇرماي تۇرۇپ، توغرا نەزەرىيىۋى يېتەكچىلىككە ئىگە بولماي تۇرۇپ، مىللىي مەسىلىنى ئوڭۇشلۇق ھەل قىلىش مۇمكىن ئەمەس. بىز ھەرقايسى دۆلەتلەرنىڭ مىللىي مەسىلىنى ھەل قىلىش نەزەرىيىسى ۋە سىياسىتىنى ئۇلۇغلاپ تەتقىق قىلمىز ۋە ئۇنىڭ قىلمىز، ئەمما بىزنىڭ ئالغا ئىلگىرىلىشىمىزگە يېتەكچىلىك قىلىدىغىنى پەقەت ماركسىزملىق مىللەت نەزەرىيىسى، پەقەت دۆلىتىمىزنىڭ ئەمەلىيەتتىن ھاسىل بولغان، ماۋ زېدۇڭ ئىدىيىسىنىڭ تەركىبىي قىسمىغا ئايلانغان نەزەرىيە ۋە سىياسەتلەردۇر. شۇنى كۆرۈش كېرەككى، بۈگۈنكى ئەھۋال 50-يىللاردىكىدىن پەرقلىنىدۇ، ھازىر بىرمۇنچە يېڭى زىددىيەت ۋە مەسىلىلەر تۇغۇلدى. ئىجتىمائىي ھايات بىزنىڭ ئالدىمىزغا شۇنداق بىر جىددىي ۋەزىپىنى قويدىكى، مىللىي مەسىلە ئۈستىدىكى تەكشۈرۈش-تەتقىقاتنى كۈچەيتىپ، ماركسىزملىق مىللەت نەزەرىيىسى ۋە مىللىي سىياسەتنى تولۇقلىشىمىز ۋە راۋاجلاندۇرۇشىمىز لازىم. مىللىي خىزمەت بىلەن شۇغۇللىنىدىغان يولداشلار تەقەززالىق ۋە مەسئۇلىيەتچانلىق روھىغا ئىگە بولۇشى، مىللىي ئىتتىپاقلىق-تەرەققىيات يولىدىكى ئۇلۇغۋار ئىشنى ئالغا سۈرۈش ئۈچۈن يېڭى تۆھپە قوشۇشى كېرەك.

سوتسىيالىستىك زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشىنىڭ يولـ
داش دېگۈ شياۋپىڭ لايىھىلەپ بەرگەن، پۈتۈن پارتىيە بىرەدەك
قوشۇلغان تەرەققىيات ستراتېگىيىسى بويىچە پارتىيىمىزنىڭ
2 ـ ئەۋلاد رەھبەرلىك كوللېكتىپى پۈتۈن مەملىكەتتىكى ھەر
مىللەت خەلقىگە رەھبەرلىك قىلىپ بىرىنچى قەدەملىك ۋەزىپەـ
نى مۇددەتتىن بۇرۇن غەلىبىلىك ئورۇندىدى. 90ـيىللاردا ئەڭ
ئاچقۇچلۇق ئىككىنچى قەدەم تاشلىنىدۇ. مىللىي ئىشلەپچىقـ
رىشنىڭ ئومۇمىي قىممىتىنى يەنە بىر قاتلاش، ھاللىق سەۋىيەـ
گە يېتىشتىن ئىبارەت ستراتېگىيىلىك نىشاننى ئەملگە ئاشۇـ
رۇش ۋەزىپىسى غەلىبىلىك ئورۇندالسا، سوتسىيالىزمنىڭ غەـ
لىبىلىك ئالغا ئىلگىرىلىشىنى ۋە كېلەركى ئەسىردە ئۇچىنچى
قەدەملىك ۋەزىپىنىڭ ئورۇندىلىشىنى كۆچلۈك كاپالەتكە ئىگە
قىلغىلى بولىدۇ. 1990ـيىلى— 90ـيىللارنىڭ بىرىنچى يىلى،
شۇنداقلا يەنىمۇ ئىلگىرىلەپ تۈزەش-ياخشىلاش، ئىسلاھاتنى
چوڭقۇرلاشتۇرۇشنىڭ ئاچقۇچلۇق بىر يىلى، مۇشۇ بىر يىللىق
خىزمەت ياخشى ئىشلەنسە، 90ـيىللار ئۇچۇن كۆزلەنگەن كۆـ
رەش نىشانىنى ئەملگە ئاشۇرۇش ئىشىنىڭ بېشى ئوبدان باشلاـ
غان بولىدۇ. پۈتكۈل دۆلەتنىڭ ئومۇمىي ۋەزىپىسىنىڭ بىر
قىسمى بولغان مىللىي خىزمەتنى تىرىشىپ ئوبدان ئىشلەش
شەرت. بۇ يىللىق مىللىي خىزمەتكە قويۇلغان ئومۇمىي تەلەپ:
«بىر مەركەز، ئىككى ئاساسىي نۇقتا» دا قىلچە تەۋرەنمەي چىڭ
تۇرۇش، پارتىيىنىڭ مىللىي سىياسىتىنى قەتئىي ئېغىشماي

ئىزچىللاشتۇرۇش ۋە ئىجرا قىلىش، ئاز سانلىق مىللەت رايون-
لىرىنىڭ ۋە ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئەمەلىيەتكە زىچ بىرلەش-
تۇرۇپ، پارتىيە 13-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 5-ئومۇمىي
يىغىنىنىڭ روھىنى ئەستايىل ئەمەلىيلەشتۇرۇش، تۇزەش-ياخ-
شىلاشنى يەنمۇ ئىلگىرىلەپ ئوبدان تۇتۇش ۋە ئىسلاھاتنى چوڭ-
قۇرلاشتۇرۇش، شۇ يول بىلەن ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرى-
نىڭ ئىقتىسادىنى ئىمكانقەدەر تېزرەك ئىزچىل، مۇقىم، تەڭ-
كەش راۋاجلىنىش يولىغا سېلىش؛ ئاز سانلىق مىللەت رايونلە-
رىنىڭ سوتسىيالىستىك مەنىۋى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىنى زور
كۈچ بىلەن ئالغا سۈرۈپ، مائارىپ، مەدەنىيەت، پەن-تېخنىكا
قاتارلىق تۈرلۈك قۇرۇلۇش ئىشلىرىدا يېڭى مۇۋەپپەقىيەتلەرنى
قولغا كەلتۈرۈش، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ پەن-مەدەنىيەت
سۇپىتىنى تىرىشىپ ئۆستۈرۈش؛ «مىللىي تېررىتورىيىلىك
ئاپتونومىيە قانۇنى» نىڭ تېخىمۇ ياخشى ئىزچىللاشتۇرۇلۇشى ۋە
ئىجرا قىلىنىشىغا پائال تۈرتكە بولۇش، ئاز سانلىق مىللەت
كادىرلىرىنى پائال تەربىيىلەپ يېتىشتۈرۈش ۋە ئىشقا قويۇش،
مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە تۈزۈمىنى مۇستەھكەملەش
ۋە راۋاجلاندۇرۇش؛ ماركسىزملىق مىللەت قارىشى ۋە مىللىي
سىياسەت توغرىسىدىكى تەشۋىقات-تەربىيىنى كەڭ قانات يايدۇ-
رۇپ، ھەر مىللەت كادىرلىرىغا ۋە كەڭ خەلق ئاممىسىغا يېقىن-
دىن تايىنىپ، ئەڭ كۆپ كۈچلەر بىلەن ئىتتىپاقلىشىپ، بۆل-
گۈنچىلىككە ۋە مالىمانچىلىنىققا بايرىقىمىز روشەن ھالدا قارشى
تۇرۇش، شۇنىڭ بىلەن بىرۋاقىتتا، مىللىي مۇناسىۋەتكە دائىر
خەلق ئىچىدىكى زىددىيەتنى ئوبدان ھەل قىلىپ، ۋەتەننىڭ بىر-

لىكىنى ۋە ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ مۇقىملىقىنى قەتئىي ساقلاش، مىللەتلەرنىڭ بۈيۈك ئىتتىپاقلىقىنى ئۇزلۇكسىز كۈچەيتىش، دۆلىتىمىزنىڭ زامانىۋىلاشتۇرۇش يولىدىكى قۇرۇلۇش ئىشلىرى ئۈچۈن، پۈتۈن مەملىكەتنىڭ تىنچ-ئىتتىپاقلىق ۋەزىيىتىنى مۇستەھكەملەش ۋە راۋاجلاندۇرۇش ئۈچۈن يېڭى تۆھپە قوشۇش.

(1) مىللىي ئىتتىپاقلىقنى تېخىمۇ كۈچەيتىپ، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ مۇقىملىقىنى ساقلاپ، پۈتۈن مەملىكەتنىڭ مۇقىملىقى ئۈچۈن يېڭى تۆھپە قوشۇش. پۈتۈن دۆلەتنىڭ ئۇزاق مۇددەتلىك مۇقىملىقىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ھەر مىللەت خەلقىنىڭ زىچ ئىتتىپاقلىقىدىن ئايرىلالمايدۇ. پۈتۈن مەملىكەت زېمىنىنىڭ 64 پىرسەنتىنى تەشكىل قىلىدىغان ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ مۇقىملىقىدىن ئايرىلالمايدۇ. بىز شۇنى كۆرۈشىمىز كېرەككى، مىللىي مۇناسىۋەتتە ئەنسىزلىك ئامىللىرى مەۋجۇت، بۇنداق ئەنسىزلىك ئامىللىرىنى ئاساسەن بۆلگۈنچى ئۇنسۇرلار ۋە كومپارتىيىگە قارشى، سوتسىيالىزمغا قارشى ئىچكى-تاشقى كۈچلەر پەيدا قىلغان. ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرى ئىقتىسادىي جەھەتتە دۆچ كەلگەن قىيىنچىلىق، مىللىي سىياسەتنى ئىجرا قىلىشىمىزدا كۆرۈلگەن سەۋەنلىكمۇ مىللىي مۇناسىۋەتكە پايدىسىز تەسىر كۆرسىتىشى مۇمكىن. ھازىرقى ئىچكى-تاشقى چېگىش، مۇرەككەپ ئەھۋال ئالدىدا، بىز چوقۇم مېڭىمىزنى سەگەك تۇتۇپ، مىللىي مەسىلە جەھەتتىكى خاراكتېرى ئوخشاش بولمىغان ئىككى خىل زىددىيەتنى توغرا ئىگىلەپ ۋە ئوبدان ھەل قىلىپ، ھەر مىللەت كادىرلىرى ۋە

ئاممىسىغا قەتئىي تايىنىپ، ئەڭ كەڭ دائىرىدىكى كۆچلەر بىلەن ئىتتىپاقلىشىپ، ئالاھىدە ئۇنۇملۇك خىزمەت ئىشلەش ئارقىلىق، دۆلىتىمىزدىكى مىللىي مۇناسىۋەتنىڭ ئاساسىنى تېخىمۇ مۇستەھكەملىشىمىز لازىم.

ھەر مىللەت كادىرلىرى ۋە ئاممىسى ئارىسىدا، ماركسىزىملىق مىللەت قارىشى ۋە پارتىيىنىڭ مىللىي سىياسىتى توغرىسىدىكى تەربىيىنى، ۋەتەنپەرۋەرلىك، سوتسىيالىزم، كوللېكتىپلىق، ئۆز كۈچىمىزگە تايىنىپ ئىش كۆرۈش، جاپاغا چىداپ كۈرەش قىلىش ۋە ۋەتەننى تىرىشچانلىق-ئىقتىسادچىللىق بىلەن گۈللەندۈرۈش توغرىسىدىكى تەربىيىنى چوڭقۇر، ئۇزاققىچە ئېلىپ بېرىشىمىز كېرەك. تەربىيە ئۇسۇلى تەسىرلىك-جانلىق بولۇشى، تەربىيىدە ئەمەلىي ئۇنۇمگە ئەھمىيەت بېرىلىشى لازىم. تەربىيىنىڭ مۇھىم نۇقتىسى خەنزۇ كادىرلارنى ئۆز ئىچىگە ئالغان ھەر مىللەت كادىرلىرىدىن ئىبارەت، چۈنكى، ئۇلار ئاممىنى سوتسىيالىزم قۇرۇشقا باشلايدىغان، شۇنداقلا مىللىي ئىتتىپاقلىق-تەرەققىيات ئىشلىرىغا تۈرتكە بولىدىغان تايانچلاردۇر. شۇنىڭ بىلەن بىللە، ھەر مىللەت ياش-ئۆسمۈرلىرىگە قارىتىلغان تەربىيىنى كۈچەيتىش كېرەك، چۈنكى، ياش-ئۆسمۈرلەرنىڭ ئىدىيىۋى ئەھۋالى ۋە ئۆزگىرىش مۇناسىۋىتى ھازىرقى ۋە كەلگۈسىدىكى مىللىي مۇناسىۋەتكە بىۋاستە تەسىر كۆرسىتىدۇ. مىللىي مۇناسىۋەتكە تەسىر يەتكۈزىدىغان، مىللىي ھېسسىياتقا زىيان يەتكۈزىدىغان خاتا ئىدىيە، سۆز ۋە ھەرىكەتلەرنى قاتناق شەكىلدە ئوتتۇرىغا چىقىشىغا قارىماي جىددىي تەنقىد قىلىش لازىم. ھەر ساھەدىكىلەرنى تەڭ ماسلاشتۇرۇش، كۆپ

خىل ۋاستىلەردىن ھەر تەرەپلىمە پايدىلىنىش ئارقىلىق، «ئىكـ
كى ئايرىلالماسلىق» ئىدىيىسىنى ھەر مىللەت خەلقى، بولۇپمۇ
ھەر مىللەت ياش-ئۆسمۈرلىرى ئارىسىدا چوڭقۇر يىلتىز تارتقۇـ
زۇپ، ھەر مىللەت خەلقىنى سوتسىيالىستىك زامانىۋى دۆلەت
قۇرۇشتىن ئىبارەت ئورتاق غايە ئۇچۇن ئىتتىپاقلىشىپ كۈرەش
قىلىشقا رىغبەتلەندۈرۈش كېرەك. مىللىي مەسىلىدىكى خاتا
نەزەرىيە ۋە نۇقتىئىنەزەرلەرنى جىددىي ۋە قايىل قىلارلىق يول
بىلەن تۈگىتىش ۋە تۈزىتىش لازىم.

ماركسىزملىق مىللەت قارىشى ۋە پارتىيىنىڭ مىللىي سـ
ياسىتى توغرىسىدىكى تەرىبىنى ماركسىزملىق پەلسەپىنى تەتـ
بىق قىلىش ۋە ئۆگىنىش بىلەن بىرلەشتۈرۈش كېرەك. مىللىي
خىزمەتتە، ھەم خاسلىققا قاراش، ھەم ئورتاقلىققا قاراش، ھەم
يار-يۆلەك بولۇشنى تەكىتلەش، ھەم تۆھپە قوشۇشنى تەكىتـ
لەش، ھەم ھوقۇقنى تەكىتلەش، ھەم مەجبۇرىيەتنى تەكىتلەش
لازىم. بىر تەرەپلىمىلىكنى تىرىشىپ ئازايتىپ، مىللىي خىز-
مەتكە ئىلمىي يول بىلەن يېتەكچىلىك قىلىش سەۋىيىسىنى يۇقـ
رى كۆتۈرۈش كېرەك.

ماركسىزملىق مىللەت قارىشى ۋە پارتىيىنىڭ مىللىي سـ
ياسىتى توغرىسىدىكى تەرىبىنى مىللىي ئىتتىپاقلىق-تەـ
رەققىيات ئىشلىرىدا ھاسىل قىلىنغان ئىلغار تەجرىبىلەرنى ئۇز-
لۇكسىز يەكۈنلەش، تەتبىقلاش ۋە ئومۇملاشتۇرۇش بىلەن بىر-
لەشتۈرۈپ، ئۇنى ئۇزلۇكسىز يېڭىلاش ۋە راۋاجلاندۇرۇش
لازىم. بىز دۆلەت مىللىي ئىشلار كومىتېتى نامىدىن يەرلىك
ئورۇنلار ۋە ھەربىي قىسىملارغا مىللىي ئىتتىپاقلىق-تەـ

رەققىيات بويىچە تەقدىرلەش پائالىيىتىنى قانات يايدۇرۇشنى ھاۋاله قىلىش توغرىسىدىكى پىكىرنى تەييارلاۋاتىمىز، مىللىي ئىتتىپاقلىق-تەرەققىيات ئىشلىرى ئۈچۈن مۇھىم تۆھپە قوشقان بارلىق ئىلغار ئورۇنلار ۋە شەخسلەرنى تەقدىرلەش ۋە ھۆرمەت قىلىش، پۈتكۈل جەمئىيەتتە ياخشى كەيپىياتنى شەكىللەندۇرۇش كېرەك.

مىللىي مۇناسىۋەتتىكى مەسىلىلەرنى ئوبدان بىر تەرەپ قىلىش كېرەك. مىللىي مۇناسىۋەتتە ساقلىنىپ تۇرۇۋاتقان يوشۇرۇن خەۋپنى تەھلىل قىلىش-تەتقىق قىلىش، قارشى تەدبىر قوللىنىش ئارقىلىق تۈگىتىش لازىم. مىللىي ئىتتىپاقلىققا زىيان يەتكۈزىدىغانلىكى ئىشلار باش كۆتۈرگەن ھامان، ئۆز ۋاقتىدا تەدبىر قوللىنىپ، زىددىيەتنىڭ كەسكىنلىشىپ كېتىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش، ۋەقەنىڭ كېڭىيىپ كېتىشىدىن ساقلىنىش كېرەك. مەسىلىلەرنى بىر تەرەپ قىلىشتا، ھەقىقەتنى ئەمەلىيەتتىن ئىزدەش، قانداق خاراكتېردىكى مەسىلە بولسا، شۇنداق خاراكتېردىكى مەسىلە دەپىش، كىمنىڭ جاۋابكارلىقى بولسا شۇنىڭغا جاۋابكارلىقنى ئارتىش لازىم. خەلق ئىچىدىكى زىددىيەت كاتېگورىيىسىگە ياتىدىغانلىكى مەسىلىلەرنى ئاساسەن تەربىيە بېرىش ۋە يېتەكلەش يولى بىلەن ھەل قىلىش كېرەك. قانۇن-ئىنتىزامغا خىلاپلىق قىلغانلارنى قانۇن-ئىنتىزام بويىچە بىر تەرەپ قىلىش لازىم. مەسىلىلەرنى تورمال يول بىلەن ھەل قىلىشنى تەشەببۇس قىلىش، كەسكىن ھەرىكەت قوللانماسلىق، قانۇنسىز ھەرىكەتلەرگە قەتئىي قارشى تۇرۇش ۋە ئۇنى ۋاقتىدا چەكلەش كېرەك. ھەر مىللەتنىڭ ھەر دەرىجىلىك كادىرلىرى

كۈندىلىك خىزمەتتىمۇ، مىللىي مۇناسىۋەت جەھەتتىكى مەسىلە-
لەرنى بىر تەرەپ قىلىش ۋاقتىدىمۇ، پرىنسىپتا چىڭ تۇرۇشى،
ئادىل ئىش قىلىشى، ئۆز مىللىتىنىڭ ئاممىسى ۋە باشقا مىللەت-
لەر ئاممىسىغا ئۆزىنىڭ نەمۇنىلىك ھەرىكىتى بىلەن تەسىر كۆر-
سىتىپ ۋە تەربىيە بېرىپ، مىللىي ئىتتىپاقلىقنى ئالغا سۈرۈشى
لازىم.

ھەر مىللەت خەلق ئاممىسىغا قەتئىي ئىشىنىپ ۋە تايە-
نىپ، بۆلگۈنچى ئۇنسۇرلارنىڭ بۇزغۇنچىلىق ھەرىكەتلىرىگە
قارشى ئېغىشماي كۈرەش قىلىش كېرەك. ۋەتەنتىڭ بىرلىكىگە
ۋە ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئورتاق مەنپەئىتىگە بېرىپ تاقىلىدە-
غان چوڭ ھەق-چوڭ ناھەق مەسىلىسى ئالدىدا، بايرىقىمىز
روشەن، مەيدانىمىز چىڭ بولۇشى لازىم. بارلىق بۆلگۈنچىلىك،
بۇزغۇنچىلىق ھەرىكەتلىرىنى قەتئىي پاش قىلىش ۋە ئۇنىڭغا
قەتئىي زەربە بېرىش، ھەرگىز يۇمشاق قوللۇق قىلماسلىق كې-
رەك. مىللىي زىددىيەت تۇغدۇرۇپ ياكى ئۇنىڭدىن پايدىلىنىپ،
پاراكەندىچىلىك ۋە مالىمانچىلىق پەيدا قىلىشنى مەقسەت قىلغان
بارلىق سىياسىي سۇيىقەستنى ۋاقتىدا ئىگىلەپ ۋە ئۇنىڭدىن
ۋاقتىدا مۇداپىئە كۈرۈپ، ئۇنى باشلىنىشتىن ئىلگىرىلا تۇگە-
تىشكە تىرىشىش لازىم. بۆلگۈنچىلىككە قارشى كۈرەشتە، سىيا-
سەت ۋە تاكتىكىنى ئىگىلەشكە دىققەت قىلىش، ئىنتايىن ئاز
ساندىكىلەرنىڭ يېتىم قالدۇرۇش ۋە ئۇلارغا زەربە بېرىش كې-
رەك. ھەر مىللەت كادىرلىرى ۋە ھەر مىللەت خەلق ئاممىسى
—بۆلگۈنچىلىككە قارشى تۇرىدىغان ئەڭ قۇدرەتلىك كۈچ، ئۇ-
لارغا شەكسىز ئىشەنسەك ۋە قەتئىي تايانساقلا، بارلىق بۆلگۈنچە-

لەرنىڭ سۈيىقەستى ۋە بۇزغۇنچىلىقى چوقۇم مەغلۇپ بولىدۇ.

(2) تۈزەش-ياخشىلاش ۋە ئىسلاھاتنى چوڭقۇرلاشتۇرۇش فاڭجېننىڭ قەتئىي ئىزچىللاشتۇرۇپ، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىقتىسادىنى ئۇزاققىچە ئىزچىل، مۇقىم ۋە تەڭگەش سۈرئىتتە راۋاجلاندۇرۇش لازىم. دۆلەتنىڭ ھازىر دۇچ كەلگەن قىيىنچىلىقى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ قىيىنچىلىقى دېمەكتۇر. يەنمۇ ئىلگىرىلەپ تۈزەش-ياخشىلاش ۋە ئىسلاھاتنى چوڭقۇر-لاشتۇرۇش —ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئورتاق ئارزۇسى ۋە تۈپ مەنپەئىتى. ئومۇمىي ئەھۋالدىن قارىغاندا، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرى دۇچ كەلگەن ئىقتىسادىي قىيىنچىلىق پۈتۈن مەملە-كەتنىڭكىگە ئاساسەن ئوخشايدۇ. بۇ قىيىنچىلىق پۇل پاخاللىقى-نىڭ كۆچىيىشى، ئومۇمىي مىقدارنىڭ تەڭپۇڭسىزلىقى، قۇ-رۇلمىنىڭ نامۇۋاپىقلىقى، ئىقتىسادىي تەرتىپنىڭ قالايمىقانلىقى قاتارلىق جەھەتتە گەۋدىلىك ئىپادىلەنمەكتە. ئىقتىسادىي ئۇنۇم-نىڭ تۆۋەن بولۇشى، ئىشلەپچىقىرىش بىلەن شۇغۇللانمايدىغان خادىملار ۋە ئىشلەپچىقىرىش خاراكتېرىدە بولمىغان قۇرۇلۇشلار نىسبىتىنىڭ بەك چوڭ بولۇپ كېتىشىگە ئوخشاش جەھەتلەردىكى مەسىلىلەرنىڭ تۈغۇلۇشىدا ئوبيېكتىپ جەھەتتىكى سەۋەبلەر بولسىمۇ، سۇبيېكتىپ خىزمەت جەھەتتىكى مەسىلىلەر ئادەتتە-كى رايونلارنىڭكىدىن ئاز ئەمەس. شۇڭا، تۈزەش-ياخشىلاش ۋە ئىسلاھاتنى چوڭقۇرلاشتۇرۇش فاڭجېننىڭ قىلچە ئىككىلەنمەي ئىزچىللاشتۇرۇش كېرەك. بەزى جەھەتلەردە تېخىمۇ كۆپ ئە-جىر سىڭدۈرۈش لازىم. شۇنىڭ بىلەن بىرۋاقىتتا، شۇنىمۇ كۆرۈش كېرەككى، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئاساسى

ئاجىز، ئىشلەپچىقىرىش كۈچلىرىنىڭ سەۋىيىسى تۆۋەن. بۇ رايونلار پۈل پاخاللىقى ۋە بەك قىزىپ كېتىش دەرىجىسى قاتارلىق جەھەتلەردە ئادەتتىكى رايونلاردىن، بولۇپمۇ تەرەققىي تاپقان رايونلاردىن پەرقلىنىدۇ. شۇڭا، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئەمەلىيىتىنى ئاساس قىلىپ، ئالاھىدە سىياسەت ۋە تەدبىرلەرنى تۈزۈش ۋە يولغا قويۇش لازىم. «جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ يەنمۇ ئىلگىرىلەپ تۈزەش-ياخشىلاش ۋە ئىسلاھاتنى چوڭقۇرلاشتۇرۇش توغرىسىدىكى قارارى»دا: «كونا ئىنقىلابىي تايانچ بازىلار، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرى، چېت-ياقا رايونلار، نامرات رايونلار، نىڭ ئىقتىسادىي تەرەققىياتىغا داۋاملىق ياردەم بېرىش لازىم. تۈزەش-ياخشىلاش داۋامىدا، كونا ئىنقىلابىي تايانچ بازىلار، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرى، چېت-ياقا رايونلار ۋە نامرات رايونلارغا يار-يۆلەك بولۇش سىياسىتىنى داۋاملىق ئىزچىللاشتۇرۇپ، ئۇلارنىڭ ئىشلەپچىقىرىشىنى راۋاجلاندۇرۇپ ۋە ئۆز كۈچىگە تايىنىپ ئىش كۆرۈش ئىقتىدارىنى كۈچەيتىپ، قالاق قىياپىتىنى پەيدىنپەي ئۆزگەرتىشگە ياردەم بېرىش كېرەك» دەپ ئېنىق كۆرسىتىلگەن. لى پېڭ زۇڭلى 7-نۆۋەتلىك مەملىكەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ 2-يىغىنىدا بەرگەن «ھۆكۈمەت خىزمىتىدىن دوكلات»تا: «ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدا تۈزەش-ياخشىلاش داۋامىدا ساقلىنىۋاتقان بەزى ئالاھىدە ئەھۋال ۋە مەسىلىلەرگە مۇئامىلە قىلىشتا، مۇناسىپ سىياسەت ۋە تەدبىرلەرنى تەتقىق قىلىش ۋە قوللىنىشقا دىققەت قىلىش لازىم» دەپ كۆرسىتىلگەن. بىز پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى ۋە گوۋۇ-

يۈەننىڭ يولىورۇقىغا ئاساسەن، دەسلەپكى قەدەمدە شۇنداق ئويغا كەلدۇقكى، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرى بۇ قېتىمقى تۇزەش-ياخشىلاش مەزگىلىدە، تۇزەش-ياخشىلاشنىڭ ئالتە ئاساسىي ئىشانىنى مەركەز قىلىپ، خىزمەتنى تىرىشىپ قانات يايدۇرۇپ، دۆلەتنىڭ زور كۈچ بىلەن يارىدەم بېرىشى ۋە ئۆز كۈچىگە تايىنىپ ئىش كۆرۈش روھىنى جارى قىلدۇرۇش ئارقىلىق، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىقتىسادىي تەرەققىياتىدا، مەلۇم ئېشىش نىسبىتىنى ساقلاپ، يېزا ئىگىلىكى-يېنىك سانائەت-ئېغىر سانائەتنىڭ كەسىپ قۇرۇلمىسى ۋە مەھسۇلات قۇرۇلمىسىنى پەيدىنپەي ئەقىلغە مۇۋاپىقلاشتۇرۇش نىشانىغا قاراپ يۈكسەلدۇرۇشى، ئىقتىسادىي ئۇنۇمنىڭ تۆۋەن بولۇش ئەھۋالىنى روشەن دەرىجىدە ياخشىلىشى، ئاز سانلىق مىللەت ئاممىسىنىڭ پۈتۈن كىيىنىش-قورساق تويغۇزۇش مەسىلىسىنى ئاساسىي جەھەتتىن ھەل قىلىشى، بۇنىڭدىن كېيىن تۇرلۇك قۇرۇلۇش ئىشلىرىنىڭ جۇش ئۇرۇپ راۋاجلىنىشى ئۈچۈن ياخشى ئاساس سېلىشى كېرەك.

مىللىي خىزمەت تارماقلىرىمىز ئۈچۈن ئېيتقاندا، تۇزەش-ياخشىلاش ۋە ئىسلاھاتنى چوڭقۇرلاشتۇرۇشتا تۆۋەندىكى بىرنەچچە ئىقتىسادىي خىزمەتنى ئالاھىدە ئېتىبار بىلەن ئوبدان تۇتۇشقا توغرا كېلىدۇ:

1. دۆلەت مىللىي ئىشلار كومىتېتى تەكشۈرۈپ تەتقىق قىلىش ئاساسىدا، گوۋۇيۈەنگە ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدا يەنمۇ ئىلگىرىلەپ تۇزەش-ياخشىلاش ۋە ئىسلاھاتنى چوڭقۇرلاشتۇرۇشتىكى بەزى سىياسەتلەر توغرىسىدا تەكلىپ بەرمەكچى.

جايلاردىكى مىللىي ئىشلار كومىتېتلىرىمۇ ۋەزىيەت ۋە ۋەزىپە-
نىڭ تەلىپىگە ئاساسەن، كۆپرەك تەكشۈرۈپ تەتقىق قىلىپ،
يەنمۇ ئىلگىرىلەپ تۈزەش-ياخشىلاش ۋە ئىسلاھاتنى چوڭقۇر-
لاشتۇرۇش جەھەتتە ئۆز جايىدىكى پارتىيە-ھۆكۈمەت رەھبەرلە-
كىگە ئوبدان مەسلىھەتچى ۋە ياردەمچى بولۇشى لازىم.

2. گوۋۇيۈەننىڭ ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدا نامراتلار-
نى يۆلەش توغرىسىدىكى [1989] 62-نومۇرلۇق ھۆججىتى ۋە
چارۋىچىلىق رايونلىرىنىڭ خىزمىتى توغرىسىدىكى [1987]
73-نومۇرلۇق ھۆججىتىنى يەنمۇ ئىلگىرىلەپ ئەمەلىيلەشتۈ-
رۈش، نامراتلارنى يۆلەش خىزمىتى ۋە چارۋىچىلىق رايونلىرى-
نىڭ خىزمىتىگە دائىر تۈرلۈك سىياسەت-تەدبىرلەرنى دەل جا-
يىدا ئەمەلىيلەشتۈرۈش كېرەك. چارۋىچىلىق رايونلىرىنىڭ ۋە
نامرات رايونلارنىڭ يايلاق ئېتىز-ئېرىق ۋە سۇچىلىق ئىنشائاتى
قۇرۇلۇشىنى كۈچەيتىپ، 48 توكسىز ناھىيە (خوشۇن) نىڭ ئې-
نىرگىيە مەسلىسىنى بالدۇرراق ھەل قىلىشقا تىرىشىش لازىم.
نامرات رايونلارنىڭ مەۋقەنى ئۆز رايونىنىڭ ئېنىرگىيە مەنبەسى-
نى ئېچىشقا قويۇپ، نامراتلىقتىن قۇتۇلۇپ بېيىشنىڭ تېرىقچى-
لىق، باقمىچىلىق، پىششىقلىما سانائەت بىرلەشتۈرۈلگەن يولى-
غا مېڭىشىغا ئىلھام بېرىش كېرەك. ئالاقىدار قېرىنداش ئورۇن-
لار بىلەن بىرلىكتە ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ پۈتۈن
كىيىنىش-قورساق تويغۇزۇش فوندىنى ھەقىقىي ياخشى باشقۇ-
رۇپ ۋە ئىشلىتىپ، ئۇنىڭ تېگىشلىك رولىنىڭ جارى قىلدۇ-
رۇلۇشىغا كاپالەتلىك قىلىش لازىم.

3. ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ كەسىپ قۇرۇلمىسى-

نى ئۆز شارائىتىغا قاراپ، ئەقىلغە مۇۋاپىق تەڭشىشىنى قوللاش كېرەك. ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرى دۆلەت كەسىپلەرنى تەڭشەۋاتقان، كەسىپلەرگە مايىللىق سىياسىتىنى قوللىنىۋاتقان ياخشى پۈرسەتنى قولدىن بەرمەي، مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپ-تونومىيە قانۇنىغا ۋە گوۋۇيۈەننىڭ ئالاقىدار بەلگىلىمىلىرىگە شۇنىڭدەك ئۆز جايىنىڭ ئالاھىدىلىكى ۋە ئېھتىياجىغا ئاساسلا-نىپ، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ مەلۇم ئۇستۇنلۇكتە تۇرىدىغان دېھقانچىلىق-چارۋىچىلىق، ئورمانچىلىق، ئېنېرگە-يە، قاتناش ئىشلىرى ۋە خام ئەشيا-ماتېرىيال سانائىتىنى زور كۈچ بىلەن راۋاجلاندۇرۇشى، كەسىپ ۋە مەھسۇلات قۇرۇلما-سىنى سەرخىللاشتۇرۇشى، ئىچكى ئىقتىسادىي ھاياتىي كۈچىنى ئاشۇرۇشى لازىم. يېزا ئىگىلىكىنى مۇقىم سۇرئەتتە راۋاجلاندۇ-رۇش— دۆلەتنىڭ ئىقتىسادىي قۇرۇلمىنى تەڭشەشتىكى ئاچقۇچ-لۇق ئىشى. ھەر دەرىجىلىك مىللىي ئىشلار كومىتېتلىرى ئالا-قىدار تارماقلار بىلەن بىرلىكتە ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرى-نىڭ يېزا ئىگىلىكىنى راۋاجلاندۇرۇش سىياسىتى ۋە يېزا ئىگە-لىكىنى ئېچىش ئومۇمىي پىلانىنى ئەمەلىيلەشتۇرۇشى كېرەك. ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ سانائەت ئاساسى ئاجىز، ئوت-تۇرا-كىچىك كارخانىلىرى كۆپ، يېزا-بازار كارخانىلىرىنىڭ تەرەققىي قىلىشقا باشلىنىشى كېيىن، سانى ئاز، سەۋىيىسى تۆۋەن بولغان ئەھۋالنى ھېسابقا ئېلىپ، تۈزەش-ياخشىلاش داۋا-مىدا رېئاللىققا يۈزلىنىش، يىراق كەلگۈسىنى كۆزلەش، يارەدەم بېرىش، ئۆستۇرۇشنى نەزەردە تۇتۇش لازىم. بايلىقى ۋە بازىرى ئىشەنچلىك بولغانلىكى كارخانىلارنى تەرتىپكە سېلىش، ئۆزگەر-

تىش ۋە يۆلەش ئارقىلىق ئىمكانقەدەر ساقلاپ قېلىپ، چوڭ داۋالغۇشتىن خالىي قىلىش كېرەك. مىللەتلەر تارقاق، ئارىلاش ئولتۇراقلاشقان رايونلاردىكى سانى كۆپ بولمىغان ئاز سانلىق مىللەت كارخانىلىرى ئۇچۇنمۇ قوغداش، يۆلەش، ئۆزگەرتىش-- ئۆستۇرۇش سىياسىتىنى قوللىنىش كېرەك.

4. چېگرا سودىسىنىڭ تەرەققىياتىنى تېخىمۇ ئىلگىرى سۈرۈش لازىم. چېگرا سودىسىنى راۋاجلاندۇرۇش ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىشكىنى سىرتقا ئېچىۋېتىش ئىشىنىڭ مۇھىم تەركىبىي قىسمى، ئۇ چېگرا رايونىنى گۈللەندۇرۇش-- خەلقنى بېيىتىش ۋە چېگرا مۇداپىئەسىنى مۇستەھكەملەشتە مۇ-ھىم ئەھمىيەتكە ئىگە. چېگرا سودىسىنى ئوبدان يولغا قويۇش بىلەن بىرۋاقىتتا، سودا ئېغىزى مۇئەسسەسىلىرىنىڭ قۇرۇلۇش-ىنى كۈچەيتىش ۋە مۇكەممەللەشتۈرۈش ھەمدە سودا ئېغىزلىرىغا تايىنىپ، ئىچكىرىلەپ ئورۇنلاشتۇرۇشنى ئوبدان ئىشلەش، نو-قۇل مال ئۆتكۈزۈش نۇقتىلىرىنى پەيدىنپەي راۋاجلاندۇرۇپ كۆپ فۇنكسىيىلىك سودا ئېغىزى شەھەر-بازارلىرىغا ئايلاندۇ-رۇپ، ئەتراپتىكى رايونلارنىڭ ئىقتىسادىي تەرەققىياتى ۋە تېخنە-كا تەرەققىياتىغا تۈرتكە قىلىش لازىم. جىددىي ھەل قىلىشقا توغرا كېلىدىغان بەزى سىياسەت مەسىلىلەرگە كەلسەك، چېگرا سودىسى تەرەققىياتىنىڭ ئەملىي ئەھۋالىغا ئاساسەن، ئالاقىدار تارماقلار بىلەن بىللە مۇھاكىمە قىلىپ، سىياسەتنىڭ مۇقىملە-قىنى ساقلاش ئاساسىدا پەيدىنپەي مۇكەممەللەشتۈرۈش يولىنى تۇتماقچى بولۇۋاتىمىز.

5. مىللىي سودا ۋە مىللىي ئالاھىدە لازىمەتلىكلەرنى ئىش-

لەپچىقىرىش ۋە ئۇنىڭ بىلەن تەمىنلەش خىزمىتىنى كۈچەيتىش كېرەك. نۆۋەتتە سىياسەت، مەبلەغ، خام ئەشيا-ماتېرىيال قاتارلىق جەھەتلەردە ساقلىنىۋاتقان مەسىلىلەر ۋە قىيىنچىلىقلارنى مۇۋاپىق ھەل قىلىش چارىسىنى ئالاقىدار تارماقلار بىلەن مۇھاكىمە قىلىپ، بىرلىكتە تېپىشىمىز لازىم.

(3) مائارىپ، پەن-تېخنىكا، مەدەنىيەت ئىشلىرىنى زور كۈچ بىلەن راۋاجلاندۇرۇپ، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ پەن-مەدەنىيەت سۈپىتىنى ئۆستۈرۈش. سوتسىيالىستىك مادداي مەدەنىيەت بىلەن مەنىۋى مەدەنىيەتنى ئېغىشماي تەڭ تۇتۇش— مىللىي خىزمەتتە چىڭ تۇرۇشقا تېگىشلىك يۇنىلىش. تېگى-تەكتىدىن ئالغاندا، مەنىۋى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ سۈپىتىنى ئۆستۈرۈشنى مەقسەت قىلىدۇ. كۈچنى مىللىي ئىتتىپاقلىق-تەرەققىيات ئىشلىرىغا قارىتىپ ۋاقىتتا، مائارىپ، پەن-تېخنىكا، مەدەنىيەت قاتارلىق ئىشلارنى مۇھىم ئورۇنغا قويۇپ، ئەستايىدىل ئوبدان تۇتۇش كېرەك.

مىللىي مائارىپىنى قانداق ئىسلاھ قىلىش ۋە راۋاجلاندۇرۇش— يېقىنقى يىللاردىن بېرى كىشىلەر ئومۇميۈزلۈك كۆڭۈل بۆلۈۋاتقان مەسىلىلەرنىڭ بىرى، ھەممەيلەن مىللىي مائارىپ ئىشلىرىنى تېزرەك راۋاجلاندۇرۇش ۋە مائارىپ سۈپىتىنى ئۆستۈرۈشنى ئۈمىد قىلىدۇ. تەرەققىياتنىڭ ئۇزاق مۇددەتلىك زاپاس كۈچىگە ئىگە بولىمەن دېگەن مىللەت مائارىپىنى راۋاجلاندۇرۇشنى ئالدىنقى ئورۇنغا قويۇشى، كۆز ئالدىدىكى مەنپەئەتكىلا ببرىلىدىغان ئىشنى قىلماسلىقى شەرت. يولداش دېڭ شياۋپىڭ: «بىز تۇرلۇك چارە-تەدبىرلەرنى قوللىنىپ، باشقا

جەھەتلەردە بىر ئاز تاقەت قىلىپ، ھەتتا سۈرئەتنى ئاز-تولا قۇربان قىلىپ بولسىمۇ، مائارىپ مەسلىسىنى ياخشى ھەل قىلىشىمىز لازىم» دەپ كۆرسەتكەنىدى. ھەر دەرىجىلىك مىللىي ئىشلار كومىتېتلىرىنىڭ مىللىي مائارىپنى ئىسلاھ قىلىش ۋە راۋاجلاندۇرۇش جەھەتتە باش تارتقۇسىز مەسئۇلىيىتى بار، ئۇ-لار بۇنىڭغا پائال قاتنىشىشى ۋە مائارىپ تارماقلىرىنىڭ بۇ خىز-مىتىنى ياخشى ئىشلىشگە تەشەببۇسكارلىق بىلەن ماسلىشىشى كېرەك. بىز چارۋىچىلىق رايونلىرىنىڭ، تاغلىق رايونلارنىڭ، چېگرا رايونلارنىڭ ۋە ئاز سانلىق مىللەتلەر تارقاق، ئارىلاش ئولتۇراقلاشقان رايونلارنىڭ مىللىي مائارىپىنى تەكشۈرۈش نۇق-تىسى قىلىپ، ئايرىم-ئايرىم چوڭقۇر تەكشۈرۈپ تەتقىق قە-لىپ، بۇنىڭدىن كېيىنكى بىر مەزگىلدە مىللىي مائارىپنى ئىس-لاھ قىلىش ۋە راۋاجلاندۇرۇشنىڭ فاكتىجىن-سىياسەتلىرى توغ-رىسىدا بەزى تەكلىپلەرنى بەرمەكچىمىز. دۆلەت مىللىي ئىشلار كومىتېتى دۆلەت مائارىپ كومىتېتى بىلەن بىرلىكتە مەملىكەت-لىك مىللىي مائارىپ خىزمەت يىغىنى چاقىرىدۇ. يىغىندا مىل-لىي مائارىپ جەھەتتىكى تەجرىبىلەر يەكۈنلىنىدۇ، مىللىي مائا-رىپنى يەنىمۇ ئىلگىرىلەپ كۈچەيتىشنىڭ فاكتىجىن، سىياسەت ۋە تەدبىرلىرى مۇھاكىمە ۋە تەتقىق قىلىنىدۇ. يىغىننىڭ بەزى تەييارلىق خىزمەتلىرى ئىشلەندى، بۇنى بۇ يىللىق مۇھىم ۋەزە-پە قاتارىدا ئوبدان تۇتۇش كېرەك. يىغىنغا سۈنۇلىدىغان ھۆج-جەتلەرنى داۋاملىق ماسلاشتۇرۇش، ئەستايىدىل پىششىقلاش ئارقىلىق مۇكەممەللەشتۈرۈش لازىم.

مىللەتلەر ئىنستىتۇتلىرىنىڭ قۇرۇلۇشى ۋە باشقۇرۇشىنى

كۇچەيتىش كېرەك. دۆلەت مىللىي ئىشلار كومىتېتىغا قاراش-
لىق ئىنستىتۇتلارنىڭ تەرەققىياتى توغرىسىدا يېتەكچى خاراك-
تېرلىك پىكىرلەرنى ئوتتۇرىغا قويۇشقا ئەھمىيەت بېرىش كې-
رەك. مىللەتلەر ئىنستىتۇتلىرى ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرى-
نىڭ ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش ۋە ئىجتىمائىي تەرەققىيات ئېھتىيا-
جىنى ئاساس قىلىپ، كەسىپ قۇرۇلمىسىنى تەڭشەپ، دەرس-
لىك قۇرۇلۇشىنى كۇچەيتىشى كېرەك. سوتسىيالىزم ئىشلىرى-
نىڭ لايىقەتلىك ئىز باسارلىرىنى يېتىشتۇرۇش ئۇچۇن، مىللەت-
لەر ئىنستىتۇتلىرىدىكى سىياسىي خىزمەت قوشۇنىنىڭ قۇرۇلۇ-
شىنى ۋە ئىدىيىۋى-سىياسىي تەربىيىنى كۇچەيتىش شەرت، ئاز
سانلىق مىللەت رايونلىرىدا ئىختىساسلىق خادىملار يېتىشمەس-
لىك مەسىلىسىنى ھەل قىلىش ئۇچۇن، ئوخشاش بولمىغان
رايونلارنىڭ ئىختىساسلىق خادىملارغا بولغان ئېھتىياجىنى مۇل-
چەرلەش، مىللەتلەر ئىنستىتۇتلىرىنى پۇتتۇرگەن ئوقۇغۇچىلار-
نى تەقسىم قىلىش تۇزۇمى ئىسلاھاتىنىڭ يولغا قويۇلىدىغان
تەپسىلىي قائىدىسىنى تۇزۇپ، ئوقۇش پۇتتۇرگەن ئوقۇغۇچىلار-
نىڭ ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىغا قايتىپ ئىشلىشىگە ئىلھام
بېرىش ۋە كاپالەتلىك قىلىش لازىم.

ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئەمەلىيىتىنى ئاساس
قىلىپ، ماۋارىپ تارماقلىرىنىڭ ماۋارىپ تۇزۇلمىسى ئىسلاھاتـ
نى ئېلىپ بېرىشىغا پائال يارەملىشىپ، ئاساسىي ماۋارىپنى
كۇچەيتىش، مىللىي ئوتتۇرا-باشلانغۇچ مەكتەپ ماۋارىپىنى نۇق-
تىلىق يۆنىلىش تۇتۇش، كەسپىي ماۋارىپ ۋە تېخنىكا ماۋارىپىنى
زور كۇچ بىلەن قانات يايدۇرۇش، يېتەپ ئوقۇش ۋە يېرىم

يېتىپ ئوقۇش تۈزۈمىدىكى مەكتەپلەرنى ۋە ئىچكى رايونلاردا ئېچىلغان شىزاك ئوتتۇرا مەكتەپلىرى بىلەن شىزاك سىنىپلىرىنى ئوبدان باشقۇرۇش كېرەك. چوڭلار مائارىپىنى ۋە ساۋاتسىزلىقنى تۈگىتىش خىزمىتىنى زور كۈچ بىلەن قانات يايدۇرۇش لازىم. مىللىي مائارىپنى ئىسلاھ قىلىش ۋە راۋاجلاندۇرۇش تەجرىبىلىرىنى ئەستايىدىل يەكۈنلەپ، مىللىي ئالاھىدىلىككە ۋە رايون ئالاھىدىلىكىگە ئىگە بولغان، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىقتىسادىي ۋە ئىجتىمائىي تەرەققىيات ئېھتىياجىغا ئۇيغۇن كېلىدىغان بىر يۇرۇش مائارىپ تۈزۈلمىسى ۋە مائارىپ ئۇسۇلىنى ۋۇجۇدقا كەلتۈرۈش كېرەك.

پەن-تېخنىكا— ئىشلەپچىقىرىش كۈچلىرى ئىچىدىكى ئەڭ جانلىق، ئەڭ ئىجابىي ئامىل. پەن-تېخنىكىنى راۋاجلاندۇرۇش-مۇ مائارىپنى راۋاجلاندۇرۇشقا ئوخشاش مىللەتلەرنىڭ سۇپىتىنى ئۆستۈرۈشتىكى ئاساسىي يول. مىللىي خىزمەت تارماقلىرى پەن-تېخنىكا خىزمىتىنى تۈتۈشتا، نۆۋەتتە ئاساسەن ئالاقىدار تارماقلار بىلەن بىرلىكتە پەن-تېخنىكىنى ئومۇملاشتۇرۇش ۋە پەن-تېخنىكا ئارقىلىق نامراتلارنى يۆلەش خىزمىتىنى ئوبدان تۈتۈشى لازىم، ئالاقىدار تارماقلار بىلەن ھەمكارلىشىپ ياكى شارائىتى يار بېرىدىغان ئىنستىتۇت-مەكتەپلەرگە ھاۋالە قىلىپ، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ نامراتلىقتىن قۇتۇلۇپ بېيىشى ئۈچۈن جىددىي زۆرۈر بولغان ئەمەلىي تېخنىكا كۇرسلىرىنى ئېچىشى، ئومۇملاشتۇرۇش خىزمىتىنى ئوبدان تۈتۈشى، پەن-تېخنىكىنى ئىشلەپچىقىرىش-قۇرۇلۇش بىلەن زىچ بىرلەشتۈرۈشى كېرەك. تەبىئىي پەن-تېخنىكىنى كېڭەيتىش-ئومۇم-

لاشتۇرۇش خىزمىتىنى ياخشى تۇتۇش بىلەن بىرۋاقىتتا، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئىختىساسلىق پەن-تېخنىكا خادىملىرىنى تەربىيىلەش ۋە ئۇلارنىڭ سەۋىيىسىنى ئۆستۇرۇشكىمۇ دىققەت قىلىش، باشقۇرۇش پەنلىرىنى تارقىتىش ۋە تەتبىق قىلىشقا دىققەت قىلىپ، ئىگىلىك باشقۇرۇش سەۋىيىسىنى ۋە ئىقتىسادىي ئۈنۈمنى ئۆستۇرۇش لازىم.

مىللەتلەرنىڭ ئەنئەنىۋى ئېسىل مەدەنىيىتىنى راۋاجلاندۇرۇش ئۈچۈن ياخشى مۇھىت ۋە شارائىت يارىتىش كېرەك. مىللىي مەدەنىيەتنىڭ ئالمىشىشىغا، بىر-بىرىنى تولۇقلىشى ۋە مەزمۇنغا بېيىتىشى ھەمدە ئورتاق يۈكسىلىشىگە تۈرتكە بولۇپ جۇڭخۇا مىللەتلىرىنىڭ مەدەنىيەت گۈلزارىنى تېخىمۇ كۆركەم ۋە كۆپ خىل تۈسكە كىرگۈزۈش لازىم، سوتسىيالىستىك مىللىي مەدەنىيەت سىياسىتىمىزدە ئەمەل قىلىشقا تېگىشلىك تۈپ مەيدان ئەنە شۇ. بۇ يىل، بىز تەجرىبىلەرنى ئەستايىدىل يەكۈنلەش ئاساسىدا، بۇنىڭدىن كېيىن مىللىي مەدەنىيەتنى راۋاجلاندۇرۇشنىڭ ئومۇمىي تەسەۋۋۇرى ۋە سىياسەت-تەدبىرلىرىنى ئوتتۇرىغا قويماقچىمىز، مىللىي مەدەنىيەت خادىملىرىنى يېتىشتۈرۈشكە دىققەت قىلىپ، ئاساسىي قاتلام سوتسىيالىستىك مەدەنىيەت ئىستىھكامىنى مۇستەھكەملەپ، چەت بىلەن مەدەنىيەت ئالماشتۇرۇش ئالاقىسىنى مۇۋاپىق كۆپەيتىپ، مىللىي مەدەنىيەت ئىشلىرىنىڭ راۋاجلىنىشى ۋە گۈللىنىشىنى ئىلگىرى سۈرۈش كېرەك. مىللىي تەشۋىقات خىزمىتىدە، سوتسىيالىزم ئۈچۈن، ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئىتتىپاقلىق-تەرەققىيات ئىشلىرى ئۈچۈن خىزمەت قىلىدىغان توغرا يۆنىلىشتە چىڭ تۇرۇش

لازىم. مىللىي تەشۋىقات خىزمىتىنىڭ مۇھىم نۇقتىسىنى مەم-
لىكەت ئىچىگە قارىتىش، شۇنىڭ بىلەن بىرۋاقىتتا تاشقى تەش-
ۋىقاتنى خىلمۇخىل شەكىللەر ئارقىلىق نىشانلىق قانات يايدۇ-
رۇش كېرەك. بىز مەركىزىي كومىتېت تەشۋىقات بۆلۈمى قاتار-
لىق تارماقلار بىلەن بىرلىكتە بىر قىسىم ئۆلكە، ئاپتونوم
رايونلاردىكى يولداشلارنى تەكلىپ قىلىپ، ئۇلار بىلەن مەخسۇس
تېما بويىچە سۆھبەت ئۆتكۈزمەكچى، ئاندىن بىر يىغىن ئېچىپ،
مىللىي مەدەنىيەت ۋە تەشۋىقات خىزمىتىدىكى بەزى مەسىلىلەر
ئۈستىدە تەتقىقات ئېلىپ بارماقچى بولۇۋاتىمىز. بۇ يەردە شۇنى
كۆرسىتىش زۆرۈركى، «بىھايا نەرسىلەرنى تازىلاش» ۋە «ئالتە
زىياندىشنى يوقىتىش» پائالىيىتىدە، ئاز سانلىق مىللەتلەرگە
ھاقارەت كەلتۈرىدىغان، مىللىي مۇناسىۋەتكە نۇقسان يەتكۈزىدى-
غان نەشرىي ئەسەرلەر ۋە ئۇن-سىن ئەسەرلىرىنى ئېنىقلاش
ۋاقتىدا، پوزىتسىيىدە قەتئىي ۋە كەسكىن بولۇش، ئۈسۈل
جەھەتتە ئېھتىياتچان، سالماق بولۇش، سىياسەت چېكىنى قاتـ
تىق ئىگىلەش، ناچار ئەسەرلەرنىڭ تەسىر كۆرسىتىش دائىرە-
سىنى ئىمكانقەدەر كىچىكلىتىش لازىم.

بىز ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ سەھىيە، تەنتەربىيە ئىشلە-
رىنىمۇ پائال راۋاجلاندۇرۇشقا ئەھمىيەت بېرىپ، ھەرقايسى
مىللەتلەرنىڭ ئاھالە سۈپىتىنى ئۆستۈرۈشىمىز لازىم.

مىللىي تىل-يېزىقنى قوللىنىش ۋە راۋاجلاندۇرۇش مەسـ-
لىسى— مىللىي خىزمەتنىڭ مۇھىم بىر تەرىپى. بىرنەچچە يىل
قايتا-قايتا مۇھاكىمە قىلىش ئارقىلىق، مىللىي تىل-يېزىق
خىزمىتىنىڭ فاڭجېنى، ۋەزىپىسى ۋە بىر نەچچە مۇھىم خىزمەت

ئاساسي جەھەتتىن ئايدىڭلاشتى. گوۋۇيۈەننىڭ تەستىقى بىلەن، دۆلەت مىللىي ئىشلار كومىتېتى مەخسۇس تىل-يېزىق ئاپپاراتىنى تەسىس قىلدى. ئالاقىدار رايونلارمۇ خىزمەت ئاپپاراتىنى قۇرۇشى ۋە مۇكەممەللەشتۈرۈشى كېرەك. بۇ يىل مۇۋاپىق پەيتتە، مەملىكەتلىك مىللىي تىل-يېزىق خىزمىتى يىغىنى ئېچىلىپ، بۇ خىزمەت يەنمۇ ئىلگىرىلەپ قانات يايدۇرۇلىدۇ.

(4) مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە قانۇنىنى قەتئىي تەۋرەنمەي داۋاملىق ئىزچىللاشتۇرۇپ ۋە ئىجرا قىلىپ، مىللىي قانۇنچىلىق قۇرۇلۇشىنى ئالغا سۈرۈش لازىم. سوتسىيالىستىك دېموكراتىيە ۋە قانۇنچىلىق قۇرۇلۇشىنىڭ كۈچەيتىلىشى مىللىي قانۇنچىلىق قۇرۇلۇشىنىڭ قەدىمىنى تېزلىتىشنى تەلەپ قىلىدۇ. مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە قانۇنى دۆلىتىمىزنىڭ نېگىزلىك قانۇنلىرىدىن بىرى بولۇش سۈپىتى بىلەن، سىياسىي تۈزۈم، ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش-مەدەنىيەت قۇرۇلۇشى ۋە مىللىي مۇناسىۋەت قاتارلىق زور مەسىلىلەرگە تاقىلىدۇ، دۆلەتنىڭ بىرلىكى، مىللەتلەرنىڭ باراۋەرلىكى، ئىتتىپاقلىقى ۋە ئورتاق گۈللىنىشىگە تاقىلىدۇ، شۇڭا، ئاپتونومىيە قانۇنىنى قەتئىي ئېغىشماي ئىزچىللاشتۇرۇش— مىللىي خىزمەتتە باشتىن ئاياغ بوشاشتۇرۇشقا بولمايدىغان زور ۋەزىپە. مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە قانۇنى مىللىي قانۇنچىلىق قۇرۇلۇشىدا يادرولۇق ئورۇندا تۇرغاچقا، پۈتكۈل مىللىي قانۇنچىلىق قۇرۇلۇشىنىڭ تەرەققىياتىنى مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە قانۇنىنى ئىزچىللاشتۇرۇش ۋە ئەملىيلەشتۈرۈشنى مەركەز قىلىش يولى بىلەن ئالغا سۈرۈشكە توغرا كېلىدۇ.

ئاپتونومىيە قانۇننىڭ ئېلان قىلىنىپ يولغا قويۇلغىنىغا بەش يىلدىن ئاشتى، بۇ قانۇننى ئىزچىللاشتۇرۇش ۋە ئىجرا قىلىش ھەر مىللەت كادىرلىرى ۋە ئاممىسى ئىنتايىن كۆڭۈل بۆلىدىغان مەسىلە بولۇپ كەلدى. ھەر ساھەدىكىلەر ئىجرا قىلىش بىرقەدەر تەسكە توختاۋاتىدۇ دەپ ئىنكاس قىلدى، بۇنداق بولۇشتىكى سەۋەب شۇكى، ئاپتونومىيە قانۇنىغا ياندىشىدىغان مۇناسىپ نىزام ۋە نازارەتچىلىك مېخانىزمى مۇكەممەللەشمىدى. ئاپتونومىيە قانۇنىغا ياندىشىدىغان قانۇنلارنى چىقىرىش مەسلىسى مەركىزي كومىتېتىنىڭ[1987] 13-نومۇرلۇق ھۇججىتىدە تىلغا ئېلىنغاندى، لى پېڭ زۇڭلى 7-نۆۋەتلىك مەملىكەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ 1-يىغىنىدا بەرگەن «ھۆكۈمەت خىزمىتىدىن دوكلات» تىمۇ: ئاپتونومىيە قانۇنىنى يولغا قويۇشنىڭ تەپسىلي قائىدىسىنى تۈزۈش كېرەك، دەپ ئېنىق ئوتتۇرىغا قويغاندى. بۇ خىزمەتكە مەركەزمۇ، جايلارمۇ تۈتۈش قىلىۋاتىدۇ. دۆلەت مىللىي ئىشلار كومىتېتى «ئاپتونومىيە قانۇنىنى يولغا قويۇش توغرىسىدىكى بىرنەچچە پىكىر»نى تەييارلاشقا تۈتۈش قىلماقچى. ئاپتونومىيە قانۇنىنى ئەمەلىيلەشتۇرۇش — مۇشكۇل-ئىنچىكە، ئىنتايىن قىيىن خىزمەت، ئۇ ھەرقايسى تەرەپلەرنىڭ زىچ ماسلىشىشىنى، ھەر دەرىجىلىك ھاكىمىيەت ئورگانلىرى، پارتىيە-ھۆكۈمەت تارماقلىرى، دېموكراتىك پارتىيە-گۇرۇھلار، خەلق تەشكىلاتلىرى قاتارلىق كۆپ تەرەپنىڭ مەدەت بېرىشى ۋە نازارەت قىلىشىنى تەلەپ قىلىدۇ. مىللىي ئاپتونومىيىلىك جايلار ئاپتونومىيە نىزامى ۋە يەككە نىزاملارنى تۈزۈش خىزمىتىنى كۈچەيتىشى لازىم. بىزنىڭ نىشانىمىز

— ئاپتونومىيە قانۇنىنى يولغا قويۇشتا گوۋۇيۈەن ۋە يەرلىك ھۆكۈمەتلەر ئاپتونومىيە قانۇنىنى ئىزچىللاشتۇرۇش ۋە ئەمەلىيلەشتۈرۈش يۈزىسىدىن تۈزگەن مەمۇرىي نىزاملارنى ئۆز ئىچىگە ئېلىش، «سىستېما» بىلەن «رايونلار» بىرلەشتۈرۈلگەن، ھەم پۈتۈن مەملىكەتكە خاس ئورتاق پرىنسىپنى، ھەم جايلارنىڭ ئالاھىدىلىكىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان سىستېمىنى پەيدىنپەي شەكىللەندۈرۈش ھەمدە ئۇنىڭغا، قانۇنغا خىلاپلىق قىلغانلارنى جازالاش ۋە نازارەتچىلىك قىلىش مېخانىزمىنى يانداشتۇرۇش كېرەك. بىز مۇشۇ نىشاننى تېزرەك ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن تىرىشىشىمىز لازىم.

تارقاق، ئارىلاش ئولتۇراقلاشقان ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ خىزمىتىنى داۋاملىق ياخشى ئىشلەش كېرەك. بىرنەچچە يىلدىن بېرى، تارقاق، ئارىلاش ئولتۇراقلاشقان ئاز سانلىق مىللەتلەر خىزمىتىدە بىرمۇنچە يېڭىلىق يارىتىلدى، ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەت ۋە ئالماشتۇرۇش ئالاقىسىمۇ ئۇزلۇكسىز كۈچەيدى. تارقاق، ئارىلاش ئولتۇراقلاشقان مىللەتلەر خىزمىتىنىڭ مۇھىم نۇقتىسى— شەھەرلەرنىڭ مىللىي خىزمىتى، مىللىي بېزا، كەنتلەرنىڭ خىزمىتى ۋە زاۋۇت-كان كارخانىلىرىنىڭ مىللىي خىزمىتى. ھازىر «مىللىي بېزىلارنىڭ خىزمەت نىزامى» ۋە «شەھەرلەرنىڭ مىللىي خىزمەت نىزامى» تۈزۈلۈۋاتىدۇ. بۇ خىزمەت ياخشى ئىشلەنسە، تارقاق، ئارىلاش ئولتۇراقلاشقان مىللەتلەر خىزمىتىدە ئەمەل قىلىنىدىغان نىزام بارلىققا كېلىدۇ.

تەشكىلات، كادىرلار تارماقلىرىنىڭ ئاز سانلىق مىللەت

كادىرلىرىنى يېتىشتۈرۈش ۋە تەربىيىلەش خىزمىتىنى ياخشى ئىشلىشىگە يارىدەملىشىش كېرەك. مەركىزىي كومىتېت تەشكىلات بۆلۈمى بىلەن كادىرلار مىنىستىرلىكى كېڭەشكەندىن كېيىن، ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنىڭ ئەھۋالى ۋە كادىرلار سىياسىتىنىڭ ئىجرا قىلىنىش ئەھۋالىنى كۈچ ئۈيۈشتۈرۈپ تەكشۈرۈپ ۋە تەنقىق قىلىپ، بۇ ھەقتە تەكلىپ بەرمەكچى بولۇۋاتىمىز. ھەر دەرىجىلىك مىللىي ئىشلار كومىتېتلىرى ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرى ۋە ۋەكىللىرى بىلەن مۇناسىۋەت باغلاش تۈزۈمىنى ئورنىتىشى لازىم. زۇر بىر تۈركۈم ھەم ئەخلاقلىق، ھەم قابىلىيەتلىك ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنى تەربىيىلەپ يېتىشتۈرۈشنى مىللىي خىزمەتتىكى ئۇزاق مۇددەتلىك مۇھىم ۋەزىپە قىلىپ، ئەستايىدىل ئوبدان تۇتۇشى كېرەك.

بىزنىڭ ئالدىمىزغا قويۇلغان ۋەزىپىلەر ئېغىر، بۇ ۋەزىپىلەرنىڭ بەزىلىرى يېڭى ۋەزىيەتتە ئوتتۇرىغا قويۇلغان، بەزىلىرى ئىلگىرى ئورۇندىپ بولۇنمىغان ياكى ئورۇندىش ئىمكانىيىتى تولمىغان ۋەزىپىلەردۇر. بۇ ۋەزىپىلەرنى داۋاملىق تىرىشچانلىق كۆرسىتىپ ئورۇندىش لازىم. ھەرقايسى جايلار ۋە ئورۇنلار ئۆز جايىنىڭ، ئۆز ئورنىنىڭ ئەمەلىيىتىگە ۋە ئۆزىنىڭ كۈچىگە تايىنىپ، مۇھىم نۇقتىنى گەۋدىلەندۈرۈپ، ئىشنىڭ مۇھىملىق ۋە جىددىيلىك دەرىجىسىنى پەرقلەندۈرۈپ، كونكرېت ئورۇنلاشتۇرۇشنى ئوبدان ئېلىپ بېرىشى كېرەك. خىزمەت پىلانى بېكىتىلگەن ھامان، كۈچنى مەركەزلەشتۈرۈپ، چىڭ تۇتۇپ ئۇنۇم ھاسىل قىلىش لازىم. پىلانىنى ئوبدان يولغا قويۇشنىڭ ئاچقۇ-

چى— ھەر دەرىجىلىك مىللىي خىزمەت تارماقلىرىدا ئوبدان بىر رەھبەرلىك بەنزىسىنىڭ، ناھايىتى ئوبدان مىللىي خىزمەت كادىرلىرى قوشۇنىنىڭ بولۇشىدا. شۇڭا، مىللىي خىزمەت تارماقلىرى ئۆز قۇرۇلۇشىنى ئوبدان تۇتۇشى شەرت. ئورگان قۇرۇلۇشىنى ئوبدان تۇتۇش ۋە مىللىي ئىشلار كومىتېتىنىڭ فۇنكسىيىسىنى تېخىمۇ ياخشى جارى قىلدۇرۇش مەسلىسى توغرىسىدا بۇلتۇر چاقىرىلغان مەملىكەتلىك مىللىي ئىشلار كومىتېتى مۇدىرلىرى يىغىنىدا مەخسۇس سۆزلىگەنىدىم، شۇ چاغدا ئوتتۇرىغا قويۇلغان ئاساسىي پىكىرلەر ھازىرقى ئەھۋالغىمۇ باب كېلىدۇ. شۇنىڭ بىلەن بىرۋاقىتتا، ۋەزىيەت تەرەققىياتىنىڭ ئېھتىياجىغا قاراپ، تەكشۈرۈش-ئېنىقلاش، پارتىيە ئەزالىرىنى تىزىملاش ۋە پاكلىق قۇرۇلۇشىنى داۋاملىق تۇرده ھەقىقىي ئوبدان تۇتۇپ، ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنىڭ سۈپىتىنى ئۆستۈرۈش، مىللىي خىزمەت ئاپپاراتلىرىنىڭ فۇنكسىيىسىنى كۈچەيتىش، خىزمەت ئۇنۇمىنى ئۆستۈرۈش، شۇ ئارقىلىق يېڭى ۋەزىيەتتە مىللىي خىزمەتنى ياخشى ئىشلەش ئېھتىياجىغا لايىق قىلىش لازىم.

ھازىر، دۆلەتنىڭ ئالدىدا خىلمۇخىل قىيىنچىلىقلار تۇرۇپتۇ، ئەمما قىيىنچىلىقنى يېڭىش، يول ئېچىپ ئىلگىرىلەشنىڭ بىرمۇنچە پايدىلىق شارائىتىمۇ تۇرۇپتۇ. بىز ۋەزىيەتنى ئىلمىي ئاساستا تونۇپ، ئىشەنچ تۇرغۇزۇپ، بىر نىيەتتە تەڭ كۈچ چىقىرىپ، مىللىي خىزمەتنى تازا ئوبدان ئىشلەپ، دۆلەتنى تېخىمۇ گۈللەندۈرۈش، روناق تاپقۇزۇش ئۈچۈن كۆپرەك تۆھپە قوشۇشقا تىرىشىشىمىز لازىم.

ۋەتەن بىرلىكى ۋە مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى تۇغنى ئېگىز كۆتۈرۈپ، چېگرىدىكى ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ مۇقىملىقى ۋە تەرەققىياتىنى ئىلگىرى سۈرەيلى*

(1990-يىل 6-ئاينىڭ 18-كۈنى)

يولداشلار:

بۇ ۋاقتى ناھايىتى قىسقا، ئەمما ناھايىتى ئۇتۇقلۇق بىر يىغىن بولدى. كۆپچىلىك پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى بىلەن گوۋۇيۈەننىڭ چېگرا رايونلارنى مۇقىملاشتۇرۇش توغرىسىدىكى يولىيورۇقىنىڭ روھىغا ئاساسەن، ئۆز تارمىقىنىڭ، ئۆز رايونىنىڭ ئەمەلىيەتكە بىرلەشتۈرۈپ، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ۋەزىيىتىنى ئەستايىدىل تەھلىل قىلدى، ۋەتەننىڭ بىرلىكىنى ۋە مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى قوغداشقا دائىر ئەھۋاللارنى ۋە تەسىراتلىرىنى تونۇشتۇردى، چېگرىدىكى ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ مۇقىملىقىنى تېخىمۇ چىڭ قوغداش ھەققىدە نۇر-

---

* بۇ— يولداش ئىسمايىل ئەھمەدنىڭ چېگرىدىكى ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنى مۇقىملاشتۇرۇش سۆھبەت يىغىنىدا سۆزلىگەن سۆزى.

غۇن ياخشى پىكىر ۋە تەكلىپلەرنى ئوتتۇرىغا قويىدى. بىز بۇ قېتىمقى يىغىنىنىڭ ئەھۋالىنى مۇۋاپىق يول بىلەن پارتىيە مەركىزىي كومىتېتىغا، گوۋۇيۈەنگە دوكلات قىلماقچىمىز. ئەمدى مەن چېگرىدىكى ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ مۇقىملىقىنى ساقلاش مەسىلىسىگە دائىر بەزى ئەھۋاللار ۋە مەسىلىلەر ئۈستىدە قايتا توختالماقچىمەن.

بىرىنچى، مەركەز چېگرىدىكى ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ مۇقىملىقىغا ئىنتايىن ئەھمىيەت بەرمەكتە

پارتىيە ۋە دۆلەت ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ مۇقىملىقى ۋە تەرەققىياتىغا ئەزەلدىن ئىنتايىن ئەھمىيەت بېرىپ كەلدى. پارتىيە 13-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتىنىڭ 4-ئومۇمىي يىغىنىدىن بۇيان، پارتىيە ۋە دۆلەت رەھبەرلىرىنىڭ مىللىي خىزمەت توغرىسىدىكى بىرقاتار سۆزلىرى ۋە يولىورۇقلىرىدا ئىزچىل ئالغا سۈرۈلگەن مۇھىم بىر يېتەكچى ئىدىيە بۆلگۈنچىلىككە قەتئىي قارشى تۇرۇپ، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى ۋە ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ مۇقىملىقىنى، ۋەتەننىڭ بىرلىكىنى قوغداشتىن ئىبارەت. مەسىلەن، يولداش جىياڭ زېمىن ئۆتكەن يىلى 9-ئايدا چاقىرىلغان مەملىكەت بويىچە ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ نامراتلارنى يۆلەش خىزمەت يىغىنىدا: «دۆلىتىمىز مىللەتلەر ئىتتىپاقلاشقان چوڭ ئائىلە. مىللىي بۆلگۈنچىلىككە ھەرگىز يول قويۇشقا بولمايدۇ» دەپ ئېنىق كۆرسەتتى. 11-ئايدا جىياڭ زېمىن، لى پېڭ قاتارلىق يولداشلار

يەرلىك خەلق قۇرۇلتايلىرى مىللىي ئىشلار كومىتېتلىرىنىڭ مۇدىرلىرى يىغىنىغا قاتناشقان ۋەكىللەرنى قوبۇل قىلغان چاغ-دا: دۇشمەن كۆچلەر دۆلىتىمىزدىكى مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىغا بۇزغۇنچىلىق قىلىشنى ئۆزلىرىنىڭ ئاغدۇرمىچىلىق قىلىش ۋە سىڭىپ كىرىشتىكى بىر ۋاستىسى قىلماقتا، ئۇنىڭدىن قاتتىق پەخەس بولۇش ۋە ئۇنىڭغا قەتئىي زەربە بېرىش كېرەك دەپ كۆرسەتتى. جياڭ زېمىن، لى پېڭ قاتارلىق يولداشلار يۇنناەن ۋە شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىدا ئايرىم-ئايرىم تەكشۈرۈش ئېلىپ بارغان چاغدا، دۆلەتنىڭ بىرلىكىنى ۋە مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى قوغداشنى تۇپ ۋەزىپە قىلىپ تۇتۇشنى تەكىتلىدى. بۇ يىل 2-ئاينىڭ 15-كۈنى، يولداش جياڭ زېمىن مەملىكەتلىك مىللىي ئىشلار كومىتېتلىرى مۇدىرلىرىنىڭ يىغىنى ھەققىدىكى دوكلاتنى ئاڭلاشقا ريياسەتچىلىك قىلدى، يولداش لى پېڭ مۇ-ھىم سۆز قىلدى. 3-ئاينىڭ 10-كۈنى، يەنى پارتىيە 13-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتنىڭ 6-ئومۇمىي يىغىنى مەزگىل-دە، مەركىزىي كومىتېت چېگرىدىكى ئاز سانلىق مىللەت رايون-لىرىنى ۋە ئالاقىدار تارماقلاردىن يىغىنغا قاتناشقان مەسئۇل يولداشلارنى يىغىپ مەخسۇس سۆھبەت ئۆتكۈزدى. يولداش جياڭ زېمىن مۇھىم سۆز قىلدى، يولداش جياڭ زېمىن يېقىندا ئاخىرلاشقان مەملىكەتلىك بىرلىك سەپ خىزمەت يىغىنىدا مىل-لىي بۆلگۈنچىلىككە قارشى تۇرۇش، ۋەتەننىڭ بىرلىكىنى ۋە مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى قوغداش مەسىلىسى ئۈستىدە يەنە توخ-تالدى.

مەركىزىي كومىتېتنىڭ چېگرىدىكى ئاز سانلىق مىللەت

رايونلىرىنى يەنە بىرقەدەم ئىلگىرىلەپ مۇقىملاشتۇرۇش توغرد-
سىدىكى بىرقاتار مۇھىم يوليورۇقلىرى ئەمەلىيەتكە ئۇيغۇن،
ئۇ ھەر مىللەت خەلقىنىڭ تۇپ مەنپەئىتىنى ۋە ئورتاق ئارزۇسد-
نى ئەكس ئەتتۇردى، چېگرا رايوندىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ
چىن ھىمايىسىگە ئېرىشتى. بىز ئۇ يوليورۇقلارنى ئەستايىدىل
ئەمەلىيلەشتۇرىدىغان بولساق، چېگرىدىكى ئاز سانلىق مىللەت
رايونلىرىنىڭ مۇقىملىقىنى چوقۇم ساقلاپ قالالايمىز.

ئىككىنچى، ھازىر چېگرا رايونلىرىمىزنىڭ ئومۇمىي ۋەزىيىتى مۇقىم

مەركەزنىڭ پۈتۈن مەملىكەتنىڭ ۋە چېگرا رايونلارنىڭ مۇ-
قىملىقىنى ساقلاش توغرىسىدىكى سىياسەت ۋە تەدبىرلىرى پۈ-
تۈن مەملىكىتىمىزدىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئەمەلىي ھەرىكد-
تىگە ئايلاندى. پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى بىلەن گوۋۇيۈەد-
نىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشىغا بىنائەن، دۆلەت مىللىي ئىشلار كومد-
تېتى ئالاقىدار تارماقلار بىلەن ھەمكارلىقنى كۈچەيتىپ،
جايلارنىڭ يولداش جياڭ زېمىن، لى پېڭلارنىڭ مەملىكەتلىك
مىللىي ئىشلار كومىتېتلىرى مۇدىرلىرىنىڭ يىغىندا سۆزلد-
گەن سۆزى ۋە مەركىزىي كومىتېتنىڭ ئالاقىدار ھۆججەتلىرد-
نىڭ روھىنى ئەتراپلىق ئىزچىللاشتۇرۇپ، چېگرىدىكى ئاز ساد-
لىق مىللەت رايونلىرىنىڭ مۇقىملىقى ۋە تەرەققىياتىنى بارلىق
تىرىشچانلىقلار بىلەن ئىلگىرى سۈرۈشىگە ماسلاشتى ۋە مەدەت
بەردى. يېقىنقى بىر مەزگىلدە، دۆلەت مىللىي ئىشلار كومىتد-

تىنىڭ كومىتېت ۋە مەھكىمە دەرىجىلىك كادىرلىرى شىنجاڭ، ئىچكى موڭغۇل، نىڭشيا، گۇاڭشى، يۈننەن، خەينەن، سىچۈەن، گۈيجۇ، گەنسۇ، شەنشى، خېنەن، جياڭسۇ، ئەنخۇي، شەندۇڭ قاتارلىق ئۆلكە، ئاپتونوم رايونلارغا بېرىپ، تەكشۈرۈش ۋە تەتقىقات ئېلىپ باردى، جايلار بىلەن مۇقىملىق مەسىلىسى ئۈستىدە پىكىر ئالماشتۇردى، قانداق چارە قوللىنىش ئۈستىدە مەسلىھەتلەشتى. شۇنىڭ بىلەن بىرۇاقتىتا، ئالاقىدار رايون ۋە تارماقلار بىلەن بىرلىكتە مۇھاكىمە قىلىپ، «ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ 8-بەش يىللىق پىلانى ۋە ئون يىللىق پېرىسپېكتىپ پىلانى»نى، «ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ 8-بەش يىللىق پىلان مەزگىلىدىكى ئىقتىسادىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتىنىڭ پېرىسپېكتىپ پىلانى ھەققىدە بىرقانچە تەكلىپ»نى ئوتتۇرىغا قويدى، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ نامراتلارنى يۆلەش خىزمىتىنى ۋە ماۋارىپ خىزمىتىنى داۋاملىق ئىلگىرى سۈردى. جايلاردا ئېلىپ بېرىلغان تەكشۈرۈشتىن ۋە كۆپچىلىك بۇ قېتىمقى يىغىندا تونۇشتۇرغان ئەھۋاللاردىن، بىز مەركەزدىكى ھەرقايسى تارماقلارنىڭ، چېگرىغا جايلاشقان ھەرقايسى ئۆلكە، ئاپتونوم رايونلارنىڭ كۈچىنى مەركەزلەشتۇرۇپ مۇقىملىقنى ۋە تەرەققىياتنى تۇتقانلىقىنى، نۇرغۇن زور نەتىجىلەرنى ۋە قىممەتلىك تەجرىبىلەرنى قولغا كەلتۈرگەنلىكىنى چوڭقۇر ھېس قىلدۇق. شىنجاڭدا بىر ئوچۇم مىللىي بۆلگۈنچىلەر بارىنى يېزىسىدا پەيدا قىلغان ئەكسىلئىنقىلابىي توپلاڭ كەسكىنلىك بىلەن تىنچىتىلدى؛ لېكىن بۇ ھالەت ئەمەلدىن قالدۇرۇلغاندىن كېيىن، شىزاڭنىڭ مۇقىملىقى داۋاملىق مۇستەھكەملەندى،

ئىچكى موڭغۇل ئاپتونوم رايونى چەتئاك دەخلىسىگە تاقابىل تۇردى، يۇننەندە يەر تەۋرەشكە بەرداشلىق بېرىپ، ئاپەتتىن قۇتقۇزۇش، يۇرتنى قايتا گۈللەندۈرۈش خىزمىتى پۈختا ئىشلەنمەپ، تېز يۈكسىلىپ، كىشىلەرنىڭ كۈچلۈك ھىمايىسىگە ئېرىشتى، ئاپەت يۈز بەرگەن رايوندىكى ئاز سانلىق مىللەت ئاممىسى: «ئاتا نى مېھرىبان بولسىمۇ، ئانانى مېھرىبان دەيدۇ، ۋە لېكىن مېھرىبانلىقتا كومپارتىيىگە يەتمەيدۇ، ياخشى-ياخشى دېگەنلەر بارکى مىڭلاپ قانچىسى، تېپىلمايدۇ ۋە لېكىن سوتسىيالىزمدەك ياخشىسى» دېيىشتى. ئامما چېگرا سىرتىدىكى بۆلگۈنچىلەرنىڭ ھەربىكىتىگە ئاڭلىق تاقابىل تۇردى. ھازىرقى ۋەزىيەتتىن قارىغاندا، پۈتكۈل دۆلىتىمىز مۇقىم، چېگرىغا جايلاشقان ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىمۇ مۇقىم، بۇ ئاساسەن تۆۋەندىكى بىرقانچە جەھەتتە ئىپادىلىنىدۇ:

(1) سىياسىي ۋەزىيەت مۇقىم بولدى. ئۆتكەن يىلى بېيجىڭدا ئەكسىلئىنقىلابىي توپلاڭ ۋە بەزى رايونلاردا قالايمىقانچىلىق يۈز بەردى، دۈشمەن كۈچلەر چېگرىغا جايلاشقان ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدا پاراكەندىچىلىك ھەتتا ئەكسىلئىنقىلابىي توپلاڭ پەيدا قىلدى، ھەر مىللەت خەلقى سىناققا بەرداشلىق بەردى ھەمدە ئۇلارنىڭ بۆلگۈنچى كۈچلەرنى توسۇش ۋە پەرق ئېتىش ئىقتىدارى تېخىمۇ ئۆستى. ھەر مىللەت خەلقى جۈڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ رەھبەرلىكىنى ھىمايە قىلىپ، سوتسىيالىزم يولىدا تەۋرەنمەي مېڭىپ، ۋەتەننى پارچىلاش، مىللىي ئىتتىپاقلىققا بۇزغۇنچىلىق قىلىش، قالايمىقانچىلىق تۇغدۇرۇش قاتارلىق قىلمىشلارغا قارشى دەلمۇدەل كۈ-

رەش قىلدى.

(2) ئىگىلىك مۇقىم بولدى. تۇزەش-تەرتىپكە سېلىش ۋە ئىسلاھاتنى چوڭقۇرلاشتۇرۇش ئىشى مۇۋەپپەقىيەتكە ئېرىشتى، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىگىلىك قۇرۇلمىسى مۇۋاپىق يۆنىلىش بويىچە تەڭشىلىپ، مۇئەييەن ئېشىش سۈرئىتى ساقلاپ قېلىندى، ئۇنۇملۇك تەمىنات داۋاملىق ئېشىپ باردى. 1988-يىلى ۋە 1989-يىلى مىللىي ئاپتونومىيىلىك جايلارنىڭ ئىگىلىك تەرەققىيات سۈرئىتى پۈتۈن مەملىكەتنىڭ ئوتتۇرىچە سۈرئىتى بىلەن ئاساسىي جەھەتتىن تەڭلەشتى. ئۆتكەن يىلى ھەرخىل قىيىنچىلىقنى يېڭىش ئارقىسىدا، يەنە بىر بالداق يۇقىرى كۆتۈرۈلدى. بەش ئاپتونوم رايون ۋە يۈننەن، گۈيجۇ، چىڭخەي ئۆلكىلىرىنىڭ سانائەت ۋە يېزا ئىگىلىك ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى 208 مىليارد 700 مىليون يۈەن بولۇپ، 1988-يىلدىكىگە سېلىشتۇرغاندا 7.6% ئاشتى. بولۇپمۇ ئاشۇ رايونلارنىڭ كۆپىنچىسىدە دېھقانچىلىق ۋە چارۋىچىلىقتىن مول ھوسۇل ئېلىندى. چېگرا سودىسى پۈختا قەدەم بىلەن راۋاجلاندى. خەلق ئاممىسىنىڭ تۇرمۇش سەۋىيىسى يەنمۇ ئۆستى، ئىجتىمائىي تاۋارلارنىڭ پارچە سېتىلىش ئومۇمىي سوممىسى 73 مىليارد 500 مىليون يۈەن بولۇپ، 1988-يىلدىكىگە سېلىشتۇرغاندا 2.8% ئاشتى. دېھقان-چارۋىچىلارنىڭ كىشى بېشىغا توغرا كېلىدىغان ساپ كىرىمى ئالدىنقى يىلدىكىگە سېلىشتۇرغاندا 6% تىن كۆپرەك ئاشتى، بەزىلىرىنىڭ ئېشىش نىسبىتى 10%تىن ئېشىپ كەتتى. ماۋارىپ، مەدەنىيەت قاتارلىق ئىشلاردىمۇ ئۇزلۇكسىز يېڭى مۇۋەپپەقىيەتلەر قولغا كەلتۈرۈلدى. ھازىر ھەر

يىلى ئوقۇش پۈتتۈرۈۋاتقان ئاز سانلىق مىللەت ستۇدېنتلىرى تەخمىنەن 35 مىڭ كىشى بولۇپ، بۇلارنىڭ ئىچىدە ماگىستىر، دوكتور قاتارلىق يۇقىرى دەرىجىلىك ئىختىساس ئىگىلىرىمۇ بار.

(3) چېگرا مۇداپىئەسى مۇستەھكەم بولدى. دۆلەت مۇداپىئەسىنى زامانىۋىلاشتۇرۇش — تۆتىنى زامانىۋىلاشتۇرۇشنىڭ مۇھىم مەزمۇنى، شۇنداقلا تۆتىنى زامانىۋىلاشتۇرۇشنىڭ مۇھىم كاپالىتى. چېگرا رايونلاردا تۇرۇۋاتقان خەلق ئازادلىق ئارمىيەسىنىڭ كوماندىر-جەڭچىلىرى، قوراللىق ساقچى قىسىملىرىنىڭ كوماندىر-جەڭچىلىرى، جامائەت خەۋپسىزلىكى ئورگانلىرىنىڭ كادىر-ساقچىلىرى شۇ جايدىكى ھەر مىللەت خەلقى بىلەن بىر نىيەتتە مۆرىنى مۆرىگە تىرەپ، ۋەتەنىمىزنىڭ چېگرا مۇداپىئەسىنى ئورتاق قوغدۇپ، ۋەتەنىمىزنىڭ ئىگىلىك ھوقۇقى ۋە بىرلىكىنى ئورتاق قوغداپ كەلدى. ئۇلار ئاغدۇرمىچىلىق ۋە سىڭىپ كىرىش قاتارلىق ھەرخىل بۇزغۇنچىلىق ھەرىكەتلىرگە قارشى زېھىنىكلىك ھەم باتۇرلۇق بىلەن كۈرەش قىلىپ، چېگرا رايونىنى ۋە ۋەتەننىڭ بىرلىكىنى قوغداشتا يېڭىدىن يېڭى غەلىبە-لەرنى قولغا كەلتۈردى.

(4) جەمئىيەت مۇقىم بولدى. سىياسىي ۋەزىيەت، ئىگىلىك ۋە چېگرا مۇداپىئەسى مۇقىم بولغانلىقى ئۈچۈن، جەمئىيەتمۇ مۇقىم بولدى. ھەر مىللەت خەلقى خاتىرجەم ياشىماقتا. بولۇپمۇ تىلغا ئېلىشقا ئەرزىيدىغىنى شۇكى، سوتسىيالىستىك مىللىي مۇناسىۋەت ئۈزلۈكسىز مۇستەھكەملەندى ۋە راۋاجلاندى، مىللەتلەر بىر-بىرىگە باراۋەرلىك بىلەن مۇئامىلە قىلىپ،

بىر-بىرىنى ھۇرمەت قىلىپ، ئۆزئارا يارەملىشىپ، ۋەتەن-مىزنىڭ قۇدرەت تېپىشى ۋە مىللەتلەرنىڭ گۈللىنىشى ئۈچۈن ئورتاق تىرىشىپ كۈرەش قىلماقتا.

دۆلىتىمىزنىڭ چېگرىغا جايلاشقان ئاز سانلىق مىللەت را-يونلىرىنىڭ مۇقىملىقىنى ساقلاپ قالالىشىدا، دۆلىتىمىزده سوت-سىيالىستىك مىللىي مۇناسىۋەتنىڭ خەتەرلىك بوران-چاپقۇنلار-غا بەرداشلىق بېرىپ، ئۆزلۈكسىز مۇستەھكەملىنىپ ۋە راۋاج-لىنىپ بېرىشىدا كۆپ تەرەپلىك سەۋەبلەر بار:

—دۆلىتىمىزدىكى ھەممە مىللەت بىر پۈتۈن دۆلىتىمىزنى ئورتاق بەرپا قىلىپ، ئۆزاق تارىخ داۋامىدا بىر-بىرىگە يار-يۆ-لەك بولۇپ، ئايرىلماس يېقىن مۇناسىۋەت ئورناتقان. ئۇلارنىڭ قەلبىگە پۈتكۈل جۇڭخۇا مىللەتلىرىگە ۋە ۋەتەنگە بولغان ئىنتا-يىن كۈچلۈك، ئىنتايىن مۇستەھكەم مۇھەببەت چوڭقۇر ئورناش-قان. پارتىيىمىزنىڭ ماركسىزملىق مىللىي سىياسىتى ھەر مىللەت خەلقىنى خۇددى قۇياش نۇرىدەك يىللىق تۈيغۇغا چۆمدۈ-رۈپ، جۇڭخۇا مىللەتلىرىنىڭ ئەزەلدىن داۋاملىشىپ كەلگەن مەركەزگە ئىنتىلىش كۈچىنى ۋە ئۇيۇشقاقلىقىنى زور دەرىجىدە كۈچەيتتى، دۆلىتىمىزدىكى مىللەتلەرنىڭ مۇناسىۋىتىنى ھەر-قانداق داۋالغۇشقا بەرداشلىق بېرەلەيدىغان ئىقتىدارغا ئىگە قىل-دى.

—40 يىل مابەينىدە، بولۇپمۇ ئىسلاھات ئېلىپ بېرىلىپ، ئىشىك ئېچىۋېتىلگەن يىللاردا، چېگرىدىكى ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ قۇرۇلۇشىدا قولغا كەلگەن مۇۋەپپەقىيەتلەرنى تا-رىختىكى ھەرقانداق ۋاقىتتىكى بىلەن سېلىشتۇرۇشقا بولمايدۇ.

سوتسىيالىستنىڭ زامانىۋىلاشتۇرۇشنىڭ داغدام يولىدا، ھەر مىل-
لەت خەلقىنىڭ بىر-بىرى بىلەن بولغان ھەمكارلىقى مىسلى
كۆرۈلمىگەن دەرىجىدە كەڭ ۋە چوڭقۇر قانات يايدى، ئورتاق
مەنپەئەتنى باغلاپ تۇرغان ماددىي ۋاستە بۇرۇنقى ھەرقانداق
ۋاقىتتىكىدىن چىڭدى. ھەر مىللەت خەلقى مىللەتلەرنىڭ پە-
قەت سوتسىيالىستىك ۋەتىنىمىز چوڭ ئائىلىسىدىلا تەرەققىي
قىلىپ ئالغا باسالايدىغانلىقىنى، دۇنيادىكى مىللەتلەر ئارىسىدا
ئۆزىگە تېگىشلىك ئورۇنغا ۋە ئابرويغا ئىگە بولالايدىغانلىقىنى
چوڭقۇر چۈشەندى.

—ئۇزاقتىن بۇيان، پارتىيىمىز كومپارتىيىنى ۋە ۋەتەننى
قىزغىن سۆيىدىغان نۇرغۇن ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنى
تەربىيىلەپ يېتىشتۈردى، ئۇلارنىڭ چوڭ ھەق-چوڭ ناھەق ئال-
دىدا مەيدانى مۇستەھكەم، پوزىتسىيىسى ئوچۇق بولۇپ كەلدى،
ئۇلار ۋەتەننىڭ بىرلىكىنى ۋە مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى قوغداش
كۈرىشىدە تايانچلىق رول ئوينىدى.

—پارتىيە 13-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتىنىڭ 4-
ئومۇمىي يىغىنىدىن بۇيان، يولداش جياڭ زېمىن يادرولۇقىدىكى
پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى پۈتۈن مەملىكەتتىكى ھەر مىللەت
خەلقىنى يېتەكلەپ، دۆلەتنى تۈتۈپ تۇرۇشنىڭ ئاساسىنى چىڭ
ئىگىلەپ، دۆلەتنى قۇدرەت تاپقۇزۇش يولىدا مېڭىپ، بوران-
چاپقۇنلارغا بەرداشلىق بېرىپ، قىيىنچىلىقلارنى يېڭىپ، تۈ-
زەش-ياخشىلاش ۋە ئىسلاھاتنى چوڭقۇرلاشتۇرۇش ئىشلىرىدا
بىر-بىرلەپ غەلىبە قىلىپ، پۈتكۈل دۆلىتىمىزنى سىياسىي،
ئىقتىسادىي ۋە ئىجتىمائىي جەھەتتە مۇقىملىققا ئىگە قىلدى.

بىزنى چېگرىدىكى ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدا قالايمىقانچىلىق تۇغدۇرىدىغان ھەرقانداق سۇيىقەستلەرنى تارمار قىلالايدىغان قۇدرەتكە ئىگە قىلدى.

—مۇقىملىقنىڭ ھەممىدىن ئۇستۇن تۇرۇشى— ھازىرقى جۇڭگودا ھەر مىللەت خەلقىنىڭ قىممەتلىك ئورتاق تونۇشى بولۇپ قالدى. چېگرا رايونلاردىكى ھەر مىللەت خەلقى تاشقى دۇشمەنلەرنىڭ تاجاۋۇزى، بۆلگۈنچى ئۇنسۇرلارنىڭ پاراكەندىچىلىكى خاتىرجەم تۇرمۇشنى بۇزۇپ، ئىقتىساد ۋە مەدەنىيەتنىڭ تەرەققىياتىغا توسقۇنلۇق قىلىپ، ھەر مىللەت خەلقىگە غايەت زور بالايىئاپەت ئېلىپ كېلىدىغانلىقىنى بىۋاستە ھېس قىلغان. شۇڭا، چېگرىدىكى ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنى مۇقىملاشتۇرۇشقا دائىر بارلىق سىياسەت ۋە تەدبىرلەر ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئەڭ كۆچلۈك، ئەڭ قىزغىن ھىمايىسىگە ئېرىشتى. كېشىلەرنىڭ كۆڭلى مۇقىملىققا، خاتىرجەملىككە مايىل، ۋەزىيەتنىڭ يۇزلىنىشى ئەنە شۇنداق، چېگرا رايونلارنى مۇقىملاشتۇرۇشتىكى ئىچكى كۈچىمىز، ئۇستۇنلۇكىمىز ئەنە شۇنىڭدا.

ئۇچىنچى، چېگرىغا جايلاشقان ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدىكى مۇقىمسىزلىق ئامىللىرىغا سەل قاراشقا بولمايدۇ

سوتسىيالىزمنىڭ دەسلەپكى باسقۇچىدا مىللىي پەرق، مىللىي زىددىيەت ھامان مەۋجۇت بولۇپ تۇرىدۇ، مەلۇم دائىرىدە سىنىپىي كۈرەشمۇ مەۋجۇد بولۇپ تۇرىدۇ. 40 يىللىق ئەمەلىي

يەت شۇنى كۆرسەتتىكى، بىزنىڭ بۆلگۈنچى كۈچلەرگە قارشى تۇرۇشىمىز— ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدىكى سىنىپىي كۈرەشنىڭ بىرخىل ئىپادىلىنىش شەكلى. ھەرخىل ئىجتىمائىي زىددىيەتلەر، ھەرخىل شەكىلدىكى كۈرەشلەر كۆپ ھاللاردا مىلـلىي ۋە دىنىي مەسىلە بىلەن گىرەلىشىپ كېتىدۇ. خۇسۇسەن خەلقئارا ۋەزىيەتتە ئۆزگىرىش بولۇۋاتقان چاغدا، چېگرىغا جايلاشقان ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئەھۋالى تېخىمۇ مۇرەككەپلىشىپ كېتىدۇ—دە، ھەرخىل يوشۇرۇن ئاپەتلەر ئاشكارىلىنىدۇ. مۇقىمسىزلىق ئامىللىرى ئوبيېكتىپ ھالدا مەۋجۇت، يولداشلار بۇ ھەقتە نۇرغۇن كونكرېت پاكىتلارنى مىسالغا ئالىدى، بۇنى ئاساسەن تۆۋەندىكى بىرنەچچە تۈرگە يىغىنچاقلاشقا بولىدۇ:

1. چېگرىغا جايلاشقان بەزى ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدا، ئىنتايىن ئاز ساندىكى بۆلگۈنچى ئۇنسۇرلار ھەقىقەتەن مەجبۇت. يەنە چەت ئەللەردە قېچىپ يۈرگەن بۆلگۈنچى ئۇنسۇرلارمۇ بار. ئۇلار پۈرسەت ئىزدەۋاتىدۇ، ھەتتا تەشكىللىك، پىلانلىق ھالدا بۇزغۇنچىلىق قىلىۋاتىدۇ ۋە پاراكەندىچىلىك سېلىۋاتىدۇ، يەنە كېلىپ كۆپ ھاللاردا مىللەت ۋە دىننى دەستەك قىلىۋاتىدۇ.

2. مەملىكەت ئىچىدە خەلق ھاكىمىيىتىنى ئاغدۇرۇش قەستىدە بولۇۋاتقان دۇشمەن ئۇنسۇرلار بار، ۋەتەندىن يۈز ئۆرۈپ چەت ئەلگە قېچىپ كەتكەن ئەكسىيەتچى ئۇنسۇرلار ئۆزلىرىنىڭ مەغلۇبىيىتىگە تەن بەرمەي، مىللىي مەسىلە جەھەتتە قالايمىقانچىلىق تۇغدۇرۇشقا ئۇرۇنۇۋاتىدۇ، ھەتتا دۆلىتىمىزنىڭ چېگـ

ىرىغا جايلاشقان ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدىن «تىمىسۇارا» ئىزدەۋاتىدۇ.

3. غەرب ئەللىرى دۆلىتىمىزگە قارانتان تىنچ ئۆزگەرتىۋېتىش ستراتېگىيىسىدىن بۇرۇنمۇ، ھازىرمۇ ۋاز كەچكىنى يوق. پاكىتلار شۇنى ئىسپاتلىدىكى، ئۇلار دۆلىتىمىزدىكى مىللىي مەسىلىدىن پايدىلىنىپ جۇڭگوغا قارشى ھەرىكەت ئېلىپ بېرىشقا ئۇرۇنماقتا، يەنە دىندىن پايدىلىنىپ سىڭىپ كىرىشكە ۋە بۇزغۇنچىلىق قىلىشقا ئۇرۇنماقتا.

يۇقىرىدا ئىزھار قىلىنغان ئۇچ خىل كۈچ جۇڭگوغا، كومۇنىزمغا ۋە سوتسىيالىزمغا قارشى تۇرۇش بايرىقى ئاستىدا ئۆزئارا تىل بىرىكتۈرۈپ بىرلىشىپ ھەرىكەت قىلىشمۇ مۇمكىن. دۈشمەن كۈچلەرنىڭ مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇشى ۋە ئۇلارنىڭ بۇزغۇنچىلىق ھەرىكەتلىرى— ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ مۇقىملىقى ئۈچۈن ئاساسىي خەۋپ، بىزنىڭ ئۇلار بىلەن بولغان كۈرىشىمىز ئۆز بىلەن دۈشمەن ئوتتۇرىسىدىكى زىددىيەت خاراكتېرىنى ئالغان كۈرەش، بۇ كۈرەش دۆلەتنىڭ بىرلىكىدە چىڭ تۇرۇش بىلەن دۆلەتنى پارچىلاش، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى قوغداش بىلەن مىللەتلەرنى پارچىلاش، جەمئىيەتنى ئالغا قاراپ تەرەققىي قىلدۇرۇشتا چىڭ تۇرۇش بىلەن جەمئىيەتنى ئارقىغا چېكىندۈرۈش ئوتتۇرىسىدىكى كۈرەش. بۇ كۈرەش ئۇزاق داۋام قىلىدۇ ۋە مۇئەييەن شارائىتتا، مەلۇم دائىرىدە ناھايىتى كەسكىن ئىپادىلىنىشى مۇمكىن. بۇلاردىن باشقا، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ مۇقىملىقىغا تەسىر كۆرسىتىش ئېھتىمالى بولغان مۇنداق ئامىللارمۇ بار.

4 . مىللىي مۇناسىۋەت جەھەتتە بەزى ئىچكى زىددىيەتلەرمۇ مەۋجۇت، تارىختىكى مىللىي ئازارلىق، رېئال ھاياتتىكى ئىقتىسادىي ھوقۇق-مەنپەئەتكە دائىر ماجىرا، ئاز سانلىق مىللەتلەر-نىڭ ئۆرپ-ئادەتلىرىگە ھۆرمەت قىلماسلىق، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ كۆڭلىگە ئازار بېرىش— مانا بۇلارمۇ مۇئەييەن شارائىتتا سۇركىلىش ۋە توقۇنۇش پەيدا قىلىپ، مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقلىقى ۋە جەمئىيەتنىڭ مۇقىملىقىغا زىيان يەتكۈزۈشى مۇمكىن.

5 . ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئىشلەپچىقىرىش ۋە تۇرمۇشىدا يەنە بەزى قىينىچىلىقلار مەۋجۇت، بۇ ئوبدان بىر تەرەپ قىلىنمىسا، مۇقىمسىزلىق ئامىلىغا ئايلىنىپ قېلىشى مۇمكىن. ئون نەچچە مىليون ئاز سانلىق مىللەت ئاھالىسى نامراتلىقتىن تېخى قۇتۇلغىنى يوق، ئۇنىڭ ئۈستىگە يېقىنقى يىللاردىن بۇيان بەزى رايونلار يەر تەۋرەشكە ئوخشاش تەبىئىي ئاپەتكە ئۇچرىدى. بىز يەنە ۋاقىتلىق ئىقتىسادىي قىينىچىلىققا دۇچ كەلمەكتىمىز، بەزى مىللىي ئاپتونومىيىلىك ناھىيىلەر مالىيە جەھەتتە قىسىلىپ قېلىۋاتىدۇ، ھەتتا ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ ئىش ھەققىنى تارقىتالمايۋاتىدۇ. پارتىيە ئىستىلىدىكى ناتوغرىلىق ۋە كادىرلار قوشۇنىدىكى بەزى چىرىكلىك ئامما ئارىسىدا نارازىلىق كەيپىيات پەيدا قىلدى. بۇ مەسىلىلەر ئوبدان بىر تەرەپ قىلىنمىسا، ئۇنىڭدىن مەملىكەت ئىچى ۋە سىرتىدىكى دۈشمەن كۈچلەر پايدىلىنىپ كېتىدۇ-دە، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ تىنچ-ئىتتىپاقلىقىغا بۇۋاستە تەسىر يەتكۈزىدۇ.

قىسقىسى، بىز ساقلىنىۋاتقان مەسىلىلەرگە ھەرگىز سەل

قارىماسلىقىمىز، بۇ مەسىلىلەرنى ھەل قىلىشتا ھەم تولۇق ئىشەنچكە ئىگە بولۇشىمىز، ھەم بىپەرۋالىق قىلماسلىقىمىز، ھوشيارلىقىمىزنى ئۆستۈرۈپ، مۇناسىپ تەدبىر قوللىنىپ، مۇقىمسىزلىق ئامىللىرىنى تىرىشىپ تۇگىتىپ، تەستە قولغا كەلگەن ياخشى ۋەزىيەتنى راۋاجلاندۇرۇشىمىز كېرەك.

تۆتىنچى، كۆپ تەرەپتىكىلەر ماسلىشىپ، تىرىشىپ ئىشلەپ، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ مۇقىملىقى ۋە تەرەققىياتىنى يەنىمۇ ئىلگىرى سۈرۈشىمىز لازىم

نۆۋەتتىكى ۋەزىيەتكە ۋە بۇ قېتىمقى يىغىندا يولداشلار ئوتتۇرىغا قويغان پىكىر-تەكلىپلەرگە ئاساسەن، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ مۇقىملىقى ۋە تەرەققىياتىنى ئىلگىرى سۈرۈش ئۈچۈن، مېنىڭچە، خىزمەتنى كۆپ جەھەتتىن كۈچەيتىشكە ۋە كۆپ جەھەتتىن تەدبىر قوللىنىشقا توغرا كېلىدۇ:

1. ماركسىزم-لېنىنىزم، ماۋ زېدۇڭ ئىدىيىسىگە خاس مىللەت قارىشى توغرىسىدا قەتئىي بوشاشماي ئومۇميۈزلۈك، چوڭقۇر تەشۋىق-تەربىيە ئېلىپ بېرىش لازىم. مىللىي مەسىلىدە ماركسىزم-لېنىنىزملىق مىللەت قارىشىدا چىڭ تۇرۇش كېرەك. مىللىي سىياسەت ۋە مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى توغرىسىدا ئېغىشماي تەربىيە ئېلىپ بېرىش— پارتىيەمىزنىڭ مىللىي خىزمەت جەھەتتىكى ئېسىل ئەنئەنىسى ۋە مۇۋەپپەقىيەتلىك تەجرىبىسى. بىرنەچچە يىلدىن بۇيان، بىزدىكى بىر ساۋاق شۇكى، پارتىيەنىڭ مىللىي سىياسىتى ھەققىدىكى تەشۋىقاتنى تۆتۇشىمىز يېتەرلىك بولمە-

دى، چىڭ بولمىدى. نۇرغۇن ئادەملەر، بولۇپمۇ ياش ئەۋلادلاردا پارتىيىنىڭ مىللەت نەزەرىيىسى ۋە مىللىي سىياسىتى توغرىسىدىكى ئاساسىي بىلىم، سوتسىيالىستىك مىللىي مۇناسىۋەت توغرىسىدىكى ئاساسىي كۆزقاراش ۋە مىللىي قانۇنچىلىق ئېڭى كەم بولۇپ كەلدى، ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇرژۇئاچە ئەركىنلەشتۈرۈش پىكىر ئېقىمى يامراپ، مىللىي مۇناسىۋەتكە ھەرخىل پايدىسىز تەسىرلەرنى كۆرسەتتى. شۇنىڭ ئۈچۈن، ۋەتەنپەرۋەرلىك، ماركسىزم-لېنىنىزملىق مىللەت قارىشى ۋە مىللىي سىياسەت توغرىسىدا جانلىق، ئۇنۇملۇك تەربىيە ئېلىپ بېرىشنى تۆت ئاساسىي پرىنسىپتا چىڭ تۇرۇش توغرىسىدىكى تەربىيىنىڭ مۇھىم بىر مەزمۇنى، سوتسىيالىستىك مەنىۋى مەدەنىيەت بەرپا قىلىشنىڭ مۇھىم تەركىبىي قىسمى قىلىپ، ئۇزاق ۋاقىت داۋاملاشتۇرۇش، چىڭ ۋە ئوبدان تۇتۇش كېرەك. پارتىيە 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتىنىڭ 3-ئومۇمىي يىغىنىدىن بۇيان، پارتىيە ۋە دۆلەتنىڭ مىللىي مەسىلىنى بىرتەرەپ قىلىش توغرىسىدىكى نەزەرىيىسى ۋە ئەمەلىيىتى— ماركسىزملىق مىللەت قارىشىنىڭ مۇھىم تەركىبىي قىسمى، مۇشۇ جەھەتتىكى تەربىيىگە ئالاھىدە ئەھمىيەت بېرىش كېرەك. بۇ تەربىيىنى تۆت ئاساسىي پرىنسىپتا چىڭ تۇرۇپ، بۇرژۇئاچە ئەركىنلەشتۈرۈش-كە قارشى تۇرۇش ھەققىدىكى تەشۋىق-تەربىيە بىلەن بىرلەشتۈرۈش، پارتىيىنىڭ مىللىي سىياسىتىنىڭ ئىجرا-سىنى تەكشۈرۈش بىلەن بىرلەشتۈرۈش لازىم. بولۇپمۇ كەڭ كادىرلار، زىيالىيلار ۋە ياش- ئۆسمۈرلەرگە قارىتىلغان تەربىيىنى كۈچەيتىش كېرەك. دۇشمەن كۈچلەر بىزدىن ياش- ئۆسمۈرلەرنى تالىشۋا-

تىدۇ، بۇ بىزنىڭ ئالدىمىزغا قويۇلغان كەسكىن مەسىلە. پۈتۈن مەملىكىتىمىزدىكى ھەر مىللەت خەلقى ئارىسىدا ۋەتەننىڭ بىر-لىكىنى، مىللەتلەرنىڭ باراۋەرلىكىنى ۋە ئىتتىپاقلىقىنى قوغ-دايدىغان سوتسىيالىستىك ئەخلاق كەيپىياتىنى ۋە قانۇنچىلىق كۆز قارىشىنى تۇرغۇزۇش لازىم.

2. مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى تۇغىنى تېخىمۇ ئېگىز كۆتۈرۈپ، ئۆلىمىزدىكى مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقلىق-تەرەققىيات ئىستىكامىنى تېخىمۇ مۇستەھكەملەش كېرەك. مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقلىق-تەرەققىيات ئىشلىرىغا دائىر مۇۋەپپەقىيەتلىك تەجرىبىلەرنى يەكۈنلەش ۋە ئومۇملاشتۇرۇش، مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقلىقى بويىچە ئىلغار ئورۇن، ئىلغار شەخسلەرنى بارلىققا كەلتۈرۈش ۋە تەدرىلەش پائالىيىتىنى داۋاملىق قانات يايدۇرۇش ھەم يېڭى سەۋىيىگە كۆتۈرۈش لازىم. مىللەتلەر مۇناسىۋىتىدە توغرا كەيپىياتنى ئەۋج ئالدۇرۇش، يامان كەيپىياتلارنى توسۇش، مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقلىقىغا ۋە ۋەتەننىڭ بىرلىكىگە پايدا يەتكۈزگۈچى بارلىق ياخشى ئادەملەرنى تەدرىلەش، ياخشى ئىشلارنى تەشەببۇس قىلىش كېرەك؛ مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقلىقىغا ۋە ۋەتەننىڭ بىرلىكىگە پايدىسىز ھەممە سۆز-ھەرىكەتلەرگە قارشى تۇرۇش ۋە ئۇنى چەكلەش لازىم. دۆلەت مىللىي ئىشلار كومىتە-تى توپلاڭنى تىنچىتىش، مالىمانچىلىقنى توسۇش، ئاغدۇرمىچىلىققا، سىڭىپ كىرىشكە قارشى تۇرۇش، ۋەتەننىڭ بىرلىكىنى ۋە مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقلىقىنى قوغداش، مىللەتلەرنىڭ روناق تېپىشى ۋە ئالغا بېسىشىغا تۇرتكە بولۇش جەھەتلەردە مەيدانغا كەلگەن ئىلغار ئورۇن، ئىلغار شەخسلەرنى تەدرىلەش-

نى جايلارغا ۋە ئارمىيىگە ھاۋالە قىلىدۇ. بۇ ئىشنى ئالاقىدار تارماقلار ۋە ئالاقىدار رايونلار بىرلىكتە ئوبدان تۇتۇشى، ئۇنىڭدا ئەمەلىي ئۇنۇم ھاسىل قىلىشى كېرەك.

3. ھەر مىللەت كادىرلىرىغا ۋە خەلق ئاممىسىغا تېخىمۇ مەھكەم تايىنىپ، بۆلگۈنچىلىككە، سىڭىپ كىرىشكە مەردانىلىق بىلەن قارشى تۇرۇش لازىم. مەملىكەت ئىچىدە ئىنتايىن ئاز سانىدىكى بۆلگۈنچىلەر مەۋجۇت بولغانلىقى، خەلقئارادا جۇڭگوغا، سوتسىيالىزمغا قارشى دۈشمەن كۈچلەر مەۋجۇت بولغانلىقى ئۈچۈن، بۆلگۈنچىلىككە، سىڭىپ كىرىشكە قارشى تۇرۇش ئۇزاق مۇددەتلىك ۋەزىپە بولىدۇ. ئىچكى-تاشقى ئەكسىيەتچى كۈچلەرنىڭ تەۋەككۈلىغا ھەرىكەت قىلىپ، ئۆزئارا تىل بىرىكتۈرۈپ، مەلۇم شارائىتتا ۋەقە پەيدا قىلىش ئېھتىمالى مەۋجۇت. بۇ جەھەتتە تولۇق تونۇشقا ئىگە بولۇشىمىز، ھوشيار بولۇشىمىز ھەمدە زۆرۈر تەييارلىق كۆرۈپ قويۇشىمىز كېرەك. مىللىي بۆلگۈنچىلىك قىلىپ، مالىمانچىلىق تۇغدۇرغانلارغا قىلچە رەھىم قىلماي قەتئىي زەربە بېرىشىمىز كېرەك. چاتاق چىقىرىش شەپىسى سېزىلگەن ھامان، كەسكىن تەدبىر قوللىنىپ، قانۇن بويىچە تېز بىرتەرەپ قىلىشىمىز كېرەك. ئۇنداق ۋەقەلەرنى ئىمكانىيەتنىڭ بارىچە بېخ ھالىتىدە، ئاساسىي قاتلامنىڭ ئۆزىدە بىرتەرەپ قىلىشىمىز كېرەك. بىزنىڭ كۈچ-قۇدرىتىمىز خەلقىتە، بۆلگۈنچىلىككە، سىڭىپ كىرىشكە قارشى تۇرۇشتىمۇ ماركسىزمچە ماتېرىيالىستىك تارىخ قاراشتا چىڭ تۇرۇشىمىز، پارتىيىنىڭ ئاممىۋى لۇشىەنىدە چىڭ تۇرۇشىمىز كېرەك. ھەر مىللەت كادىرلىرى ۋە خەلق ئاممىسى سوتسىيالىستىك ئىنقىلاب

ۋە سوتسىيالىستىك قۇرۇلۇش ئىشلىرىنىڭ ئاساسىي قوشۇنى، ئۇلار بۆلگۈنچىلىككە، سىڭىپ كىرىشكە قارشى تۇرۇشتىمۇ ئىشىشكە بولمىغان ۋە تايىنىشقا تېگىشلىك كۈچ. ئۇلار سوتسىيالىستىك ۋەتىنىمىزنى چەكسىز قىزغىن سۆيىدۇ، بۆلۈنۈشتىن، ئارقىغا چېكىنىشتىن قاتتىق نەپرەتلىنىدۇ. ئۇزاق ۋاقىتتىن بۇيان، چېگرا رايونلاردىكى ھەر مىللەت خەلقى ۋەتەنىنىڭ بىرلىكىنى قوغداش، ۋەتىنىمىزنىڭ چېگرا مۇداپىئەسىنى مۇستەھكەملەش ئۈچۈن قۇربانلار بەردى، تۆھپە قوشتى. ئۇلار بىزنىڭ بۆلگۈنچىلىككە، سىڭىپ كىرىشكە قارشى تۇرۇشىمىز دېگى كۈچ بۇلىقىمىز، ئۇلار بۆلگۈنچى ئۇنسۇرلارنى غەرق قىلىدىغان بىپايان دېڭىز. بۆلگۈنچى ئۇنسۇرلاز ھامان ئىنتايىن ئاز ساندا، ئۇلار ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئورتاق دۈشمىنى. بۆلگۈنچىلىككە قارشى كۈرەشتە، توغرا سىياسەت، توغرا تاكتىكىدا چىڭ تۇرۇش، خاراكتېرى ئوخشاش بولمىغان ئىككى خىل زىددىيەتنى قاتتىق پەرقلەندۈرۈش، مەلۇم مىللەت ئارىسىدا، مەلۇم رايوندا بارلىققا كەلگەن بۆلگۈنچى ئۇنسۇرلارنى ۋە بۆلگۈنچىلىك ھەرىكەتلىرىنى شۇ مىللەتكە، شۇ رايونغا تەۋە كەڭ كادىرلاردىن ۋە خەلق ئاممىسىدىن قاتتىق پەرقلەندۈرۈش كېرەك؛ بەزى كىشىلەرنىڭ مەلۇم سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن خاتا گەپ-سۆز ياكى خاتا ئىش قىلغانلىقىنى بۆلگۈنچىلىك ھەرىكىتى ئېلىپ بېرىشتىن پەرقلەندۈرۈش كېرەك. بىز خەلقە تايىنىپ، توغرا سىياسەت، كۈچلۈك تەدبىر قوللىنىپ كۈرەشنى قەتئىي داۋاملاشتۇرىدىغانلا بولساق، يېڭىلمەس ئورۇندا تۇرالايمىز. مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقلىقى، ۋەتەننىڭ بىرلىكى— زامانىنىڭ يۈزلىنىشى، تارىخنىڭ

ئېقىمى، دۆلىتىمىزدىكى مىللەتلەر مۇشۇ تارىخىي ئېقىمغا ئەگىشىپ يېڭى دەۋرگە قەدەم تاشلاپ، ئۇلۇغ گۈللىنىشنى ئىشقا ئاشۇرغۇسى.

4. چوڭ مىللەتچىلىكنىڭ، ئاساسلىقى چوڭ خەنزۇچىلىقنىڭ ئالدىنى ئېلىش ۋە ئۇنى تۈگىتىشكە ئەھمىيەت بېرىش، شۇنداقلا يەرلىك مىللەتچىلىك ياكى تار مىللەتچىلىكنىڭ ئالدىنى ئېلىش ۋە ئۇنى تۈگىتىشكىمۇ ئەھمىيەت بېرىش لازىم. دۆلىتىمىزنىڭ ئاساسىي قانۇنىدا بۇ ئىككى خىل مىللەتچىلىككە قارشى تۇرۇشقا دائىر مەزمۇنلار بار. بۇ ھەقتىكى بەلگىلىمىلەر تامامەن زۆرۈر. بۇ ئىككى خىل مىللەتچىلىكنىڭ ھەممىسى ماركسىزملىق مىللەت قارىشىغا خىلاپ، رېئال تۇرمۇشتا بۇ ئىككى خىل مىللەتچىلىكتىن دۇشمەن ئۇنسۇرلار پايدىلىنىپ كېتىشىمۇ مۇمكىن. شۇڭا، بۇ ئىككى خىل مىللەتچىلىكنىڭ ئالدىنى ئېلىش ۋە ئۇنى تۈگىتىش كېرەك. لېكىن تارىخىي تەجرىبىلەر شۇنى كۆرسەتتىكى، ئىككى خىل مىللەتچىلىككە قارشى تۇرۇشتا ھەقىقەتنى ئەملىيەتتىن ئىزدەش، ئېھتىياتچانلىق بىلەن ئىش قىلىش كېرەك. قانداق خاراكتېردىكى مەسىلە بولسا، شۇ بويىچە بىرتەرەپ قىلىش كېرەك، مەسىلە كىمدە بولسا، مەسئۇلىيەتنى شۇ ئۈستىگە ئېلىشى كېرەك. ھازىر، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئۆزئىزىدىن ھۆرمەتنى ساقلاش، ئۆزىگە ئىشىنىش ھېسسىياتى كۈچەيدى، ئۇلار ئۆز مىللىتىنىڭ تەرەققىياتىغا، ئالغا بېسىشىغا كۆڭۈل بۆلىدۇ، پارتىيىنىڭ مىللىي سىياسىتىنىڭ ۋە دۆلەتنىڭ مىللىي قانۇن-نىزاملىرىنىڭ ھەقىقىي ئىجرا قىلىنىشىنى، ئۆز-لىرىنىڭ باراۋەرلىك ھوقۇقى ۋە ئاپتونومىيە ھوقۇقىنىڭ كاپا-

لەتكە ئىگە قىلىنىشىنى تەلەپ قىلىدۇ. بۇ ئەقىلغە ۋە قانۇنغا مۇۋاپىق ئورۇنلۇق تەلەپ، ئۇنى چۈشىنىش ۋە قوللاش كېرەك. شۇڭا بىز مۇنداق ئەھۋالنى يەرلىك مىللەتچىلىك ياكى تار مىل-لەتچىلىكتىن قاتتىق پەرقلەندۇرۇشكە دىققەت قىلىشىمىز كې-رەك. ئەمما كىم بولۇشىدىن قەتئىينەزەر، پىكىر بەرگەن ۋە تەلەپ قويغاندا، ئومۇمىيلىقنى نەزەردە تۇتۇشى، يىراقنى كۆز-لىشى، دۆلەتنىڭ ۋە مىللەتنىڭ ئومۇمىي مەنپەئىتىگە پايدىلىق بولۇشنى ئاساس قىلىشى لازىم. ئىككى خىل مىللەتچىلىكنى ئالساق، سوتسىيالىزم دەۋرىدە، بۇ ئىككىسى كۆپىنچە خەلق ئىچىدىكى زىددىيەت مەسىلىسىگە ياتىدۇ، ئاساسەن، سۆز بىلەن قايىل قىلىش، تەربىيە بېرىش، تەنقىد ۋە ئۆز-ئۆزىنى تەنقىد ئارقىلىق ھەل قىلىنىدۇ. ئەمما ئوبدان بىرتەرەپ قىلىنمىسا، ئانتاگونىيىلىك زىددىيەتكە ئايلىنىپ كېتىشىمۇ مۇمكىن. شۇ-ڭا، ئادەتتىكى چاغلاردا كۆپرەك خىزمەت ئىشلەپ، زىددىيەتنى ۋاقتىدا تۇگىتىشنى، ئىتتىپاقلىقنى قوغداشنى كۆزدە تۇتۇش لازىم.

5. مىللىي مۇناسىۋەتكە دائىر خەلق ئىچىدىكى زىددىيەتنى توغرا بىر تەرەپ قىلىش لازىم. ئېلىمىزدە مىللەتلەر ئارىلاش ئولتۇراقلاشقان، ھازىرقى زامان تۇرمۇشىدا مىللەتلەر ئىنتايىن كەڭ دائىرىدە ۋە ئىنتايىن كۆپلەپ ئالاقە قىلىشماقتا، مىللەتلەر ئارا بەزى زىددىيەت ۋە توقۇنۇشلارنىڭ يۈز بېرىشىدىن ساقلىنىش تەس. گەپ مۇشۇ زىددىيەتنى ۋە توقۇنۇشلارنى توغرا بىرتەرەپ قىلىشتا. ھەرقانداق مەسىلىنى بىرتەرەپ قىلىشتا، ھەقىقەتنى ئەمەلىيەتتىن ئىزدەش پرىنسىپىغا ئەمەل قىلىش لازىم، ئوخ-

شاش بولمىغان مىللەت ئەزالىرى ئارىسىدا يۈز بەرگەن ماجىرا-
لارنى تەھلىل قىلمايلا مىللىي مەسىلە دېيىشكە ھەرگىز بولمايـ
دۇ، مەسىلە نېمە بولسا، ئۇنى شۇ بويىچە بىرتەرەپ قىلىش
لازىم. ئىشىنىڭ خاراكتېرىگە قاراپ، توغرا تەرتىپ بويىچە كې-
لىشتۇرۇش ياكى پارتىيە ئىنتىزامى، مەمۇرىي ئىنتىزام بويىچە
چارە كۆرۈش ياكى ھەق تەلەپ قانۇنى ۋە جىنايى ئىشلار قانۇنى
بويىچە جاۋابكارلىقىنى سۈرۈشتۇرۇش لازىم. بۇنداق مەسىلەلەر-
نى بىرتەرەپ قىلىشتا، جەزمەن ئىدىيىۋى خىزمەتنى كۈچەيتىش
ئىشلەش، ماجىرالارنى ھەل قىلىش، زىددىيەتنى ئۆزگەرتىش ۋە
تۈگىتىش ئارقىلىق مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقلىقىنى ئىلگىرى سۈ-
رۈش كېرەك. بۇنداق مەسىلىلەرنى تەشەببۇسكارلىق بىلەن ۋاق-
تىدا بىرتەرەپ قىلىپ، ۋەقەنىڭ كېڭىيىپ كېتىشى ۋە زىددىيەت-
لىنىڭ كەسكىنلىشىپ كېتىشىدىن ساقلىنىش كېرەك. ھەر قاي-
سى مىللەت پۇقرالىرى مىللەتلەر ئوتتۇرىسىدىكى زىددىيەت ۋە
ماجىرالارغا سەۋرلىك ۋە ئاقىلانە پوزىتسىيە تۇتۇشى، ئۇنى نور-
مال، قانۇنچىلىق يول بىلەن ھەل قىلىشى لازىمكى، ھەرگىز
ھېسسىياتقا بېرىلىپ كەتمەسلىكى، بولۇپمۇ يۈز بەرگەن ۋەقەگە
قانۇنغا خىلاپ ۋاستىلەر بىلەن مۇئامىلە قىلماسلىقى كېرەك.

6. ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئىقتىسادىـمەدەنىيەت ئىشلىرىنى راۋاجلاندۇرۇشقا تىرىشىش لازىم. ئىقتىسادنىڭ تەرەققىي قى-
لىشى— مىللەتلەرنىڭ ئورتاق گۈللىنىشى، باراۋەرلىكى ۋە
ئىتتىپاقلىقىنىڭ ئاساسى، شۇنداقلا ئاز سانلىق مىللەت رايونلا-
رىنىڭ مۇقىملىقىنىڭ ئاساسى. ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرى-
نىڭ ئەنئەنىۋى كەسىپلىرى بولغان دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق

ۋە ئورمانچىلىقنى پۈختا قەدەم بىلەن تەرەققىي قىلدۇرۇش ئۈچۈن، ھەر جايىنىڭ بايلىق ئۇستۈنلۈكىدىن پايدىلىنىپ، زامانىۋى سانائەتنى، جۈملىدىن يېزا-بازار كارخانىلىرىنى تەرەققىي قىلدۇرۇش كېرەك. ئىقتىساد تەرەققىي قىلسا، سوتسىيالىستىك تۈزۈمنىڭ ئۇزۇنلىكى تولۇق جارى بولىدۇ-دە، ھەر مىللەت خەلقى ۋەتەننى تېخىمۇ قىزغىن سۆيۈپ، ۋەتەننىڭ بىرلىكىنى ۋە مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى تېخىمۇ ئاڭلىق قوغدايدىغان بولىدۇ.

ئىسلاھات ئېلىپ بېرىش، ئىشىكنى ئېچىۋېتىش— خەلقنى بېيىتىپ، دۆلەتنى قۇدرەت تاپقۇزۇشنىڭ يولى، شۇنداقلا ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئورتاق گۈللىنىش يولى. ھەرقانداق بىر مىللەت ئىسلاھات ئېلىپ بارماي، ئىشىكنى ئېچىۋەتمەي تۇرۇپ، ئىستىقبال تاپالمايدۇ. دەرۋەقە، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ مەملىكەت بويىچە ئىسلاھات ئېلىپ بېرىش، ئىشىكنى ئېچىۋېتىش ھەققىدىكى بىر پۈتۈن باش سىياسەتتە چىڭ تۇرۇش بىلەن بىرۋاقتتا، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ۋە ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئالاھىدىلىكىگىمۇ ئەھمىيەت بېرىشى، ھەممە ئىشتا شۇ جايىنىڭ ئەمەلىيىتىنى ئاساس قىلىشى كېرەك. ئىلگىرىكى مۇۋەپپەقىيەتلەر تەجرىبىلەرنى يەكۈنلەپ ۋە تەتبىق قىلىپ، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئۆزىگىزدىكى تەرەققىي تاپقان رايونلار بىلەن بولغان كۆپ قاتلاملىق، چوڭ ھالقىلىق، توغرا لىنىيىلىك ئالاقىسىنى ۋە ئىقتىسادىي، تېخنىكا ھەمكارلىقىنى تېخىمۇ راۋاجلاندۇرۇش لازىم. ئېلىمىزدىكى ئاز سانلىق مىللەتلەر قۇرۇقلۇقتىكى چېگرىغا جايلاشقان بولۇپ،

لىق شارائىتتىن پايدىلىنىپ، ئىشكىنى داۋاملىق دېگىز ياقىسىدىكى جايلار ئارقىلىق شەرق تەرەپتىكى ۋە جەنۇب تەرەپتىكى چەت ئەللەرگە ئېچىۋەتكەندىن تاشقىرى، يەنە غەرب تەرەپتىكى ۋە شىمال تەرەپتىكى قوشنا ۋە يېقىن دۆلەتلەرگىمۇ ئېچىۋېتىش كېرەك. بۇ جەھەتتە، بەزى يولداشلار دۆلەت بەزى سىياسەتلەرنى بېرىشى لازىم دەپ ئوتتۇرىغا قويدى، تاشقى ئالاقىدە ئۆزىمىزنى ئاساس قىلىشىمىز، قانۇن بويىچە ئىش قىلىشىمىز لازىمكى، دۆلەتنىڭ ئارىنومۇسىغا ۋە كىشىلىك پەزىلىتىگە زىيان يەتكۈزىدىغان ئىشنى قىلماسلىقىمىز كېرەك. باشقۇرۇشنى كۈچەيتىپ، دۇشمەن كۈچلەرنىڭ سىڭىپ كىرىشى ۋە بۇزغۇنچىلىق قىلىشىدىن ساقلىنىشىمىز لازىم. ئالاقىنى جانلاندۇرۇش، ئىگىلىكنى گۈللەندۇرۇش، جەمئىيەتنى تىنچلاندۇرۇشنىڭ ئەھمىيىتىدىن چىقىشىمىز لازىم.

ئاز سانلىق مىللەتلەر ۋە ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرى ئۆز كۈچىگە تايىنىپ ئىش كۆرۈش، جاپاكەشلىكتە چىداپ كۈرەش قىلىش روھىنى جارى قىلدۇرۇشى كېرەك. ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ ئەقىل-پاراسىتى ۋە ئىككى بىلىكىگە تايىنىپ، ئۆز رايونلىرىنى ئوبدان گۈللەندۇرۇشى لازىم. دەرۋەقە، دۆلەتمۇ ئۇلارغا داۋاملىق مەدەت ۋە ياردەم بېرىشى لازىم. نۆۋەتتە بەزى كونكرېت تەدبىرلەرنى قوللىنىپ، مىللىي ئاپتونومىيىلىك جايلارنىڭ مالىيە قىسىلىقىغا ئوخشاش ئەمەلىي قىيىنچىلىقلىرىنى ھەل قىلىشىغا ياردەم بېرىشكە توغرا كېلىۋاتىدۇ. يولداش جياڭ زېمىن يېقىندا سىياسەت جەھەتتە كونا ئازاد رايونلارغا، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىغا، چېگرا رايونلارغا ۋە نامرات رايونلارغا

لارغا مۇڭاپىق ئېتىبار بېرىش لازىم دەپ ئوتتۇرىغا قويدى. بۇ پىكىر ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئورتاق ئارزۇسىنى ئەكس ئەتتۈر-دى. بۇ يەردە ئېيتىلغان ئېتىبار بېرىش— ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشىنى تېخىمۇ مۇھىم ئورۇنغا قويۇپ، سوتسىيالىزمنىڭ ئەڭزەللىكىنى تولۇق جارى قىلدۇ-رۇپ، ھازىرقى ئىگىلىك قۇرۇلمىسىنى مۇڭاپىق تەڭشەش، تۈر-لەرنى ئورۇنلاشتۇرۇش، مەبلەغ سېلىش، ماددىي ئەشيا سەرپ قىلىش، ئىلغار تېخنىكىنى تەتبىق قىلىش قاتارلىق جەھەتلەردە ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىغا تېگىشلىك نىسبەتنى ئاشۇرۇش لازىملىقىدىن دېرەك بېرىدۇ. بۇ دۆلىتىمىزنىڭ ئىقتىسادىنى راۋاجلاندۇرۇشتا، دۆلىتىمىزدە ھازىرقى باسقۇچتىكى مىللىي مەسىلىنى ھەل قىلىشتا مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە. ھازىر يۇقىرى-دا ئىزھار قىلىنغانلارنى كونكرېت خىزمەت ئارقىلىق ئەملىيە-لەشتۈرۈش، بولۇپمۇ تۇزۇلۇڭاتقان 8-بەش يىللىق پىلاندا گەۋ-دىلەندۈرۈش مۇھىم بولۇڭاتىدۇ.

ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ تەرەققىياتىنى تېزلىتىش ئۈچۈن، يەنە خەنزۇلار بىلەن ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئۆزئارا ياردەملىشىشگە، ئورتاق بېيىشىغا توغرا كېلىدۇ. ئاڭڭال بېيى-غان كىشىلەرنىڭ ڭە رايونلارنىڭ تېخى بېيىمىغان كىشىلەرگە ڭە رايونلارغا ياردەم بېرىپ ئەڭ ئاخىرىدا ئورتاق بېيىش نىشانىغا يېتىشىنى تەشەببۇس قىلىش لازىم. مىللىي مەسىلە نۇقتىسىدىن ئېيتقاندا، ئورتاق بېيىش— ئورتاق گۈللىنىشنىڭ مۇھىم بىر مەزمۇنى. مىللەتلەرنىڭ ئورتاق بېيىشىدا چىڭ تۇرۇش مىللىي مەسىلىنى ھەل قىلىشنىڭ سوتسىيالىستىك يۈنىلىشىدە چىڭ

تۇرغانلىق بولىدۇ. ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرى باشقا رايونلار بىلەن ئورتاق راۋاجلانسا، ھەر مىللەت خەلقى ئورتاق بېيىسا، مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقلىقىنى كۈچلۈك ئىلگىرى سۈرگىلى ۋە ھەر مىللەت خەلقىنىڭ سوتسىيالىزمغا بولغان ئېتىقادىنى مۇستەھكەملىگىلى بولىدۇ. ئۆزئارا يارەملىشىشمۇ سوتسىيالىستىك مىللىي مۇناسىۋەتنىڭ مۇقەررەر تەلىپى. دۆلىتىمىزدىكى مىللىي مۇناسىۋەتنىڭ ئاساسىي مەزمۇنى باراۋەرلىك، ئىتتىپاقلىق، ئۆزئارا يارەملىشىشتىن ئىبارەت. ئاۋۋال بېيىغان كىشىلەرنىڭ ۋە رايونلارنىڭ تېخى بېيىمىغان كىشىلەرگە ۋە رايونلارغا يارەم بېرىشى— ناھايىتى زۆرۈر ۋە ناھايىتى ياخشى ئۆزئارا يارەم. بۇنداق ئۆزئارا يارەم مىللىي باراۋەرلىكنى تېخىمۇ ئوبدان گەۋدىلەندۈرۈشكە ۋە داۋاملاشتۇرۇشقا، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى تېخىمۇ كۈچلۈك گەۋدىلەندۈرۈشكە ۋە ئىلگىرى سۈرۈشكە ئىمكان بېرىدۇ. بۇ ئېسىل مىللىي ئەنئەننى جارى قىلدۇرۇش، ئوبدان ئىجتىمائىي كەيپىياتنى بارلىققا كەلتۈرۈش ئۈچۈنمۇ ناھايىتى زور ئەھمىيەتكە ئىگە.

ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ نامراتلىق مەسىلىسىنى ئىمكانقەدەر تېز ۋە تولۇق ھەل قىلىش كېرەك. دۆلىتىمىزدە ئون مىليوندىن كۆپرەك ئاز سانلىق مىللەت ئاھالىسىنىڭ پۈتۈن كىشىنىش، قورساق تويغۇزۇش مەسىلىسى تېخى ھەل قىلىنمىدى، يەنە كېلىپ ئۇلارنىڭ تولىسى چەت-ياقا، ئىشلەپچىقىرىش شارائىتى بەك ناچار رايونلارغا جايلاشقان، ئۇلارنىڭ مەسىلىسىنى ھەل قىلىش ناھايىتى تەسكە توختايدۇ. پۈتۈن كىشىنىش، قورساق تويغۇزۇش مەسىلىسى ئۆزاققىچە ھەل قىلىنمىسا، بۇ

ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ تەرەققىياتىغا توسقۇنلۇق قىلىدۇ، مىللىي مۇناسىۋەتكىمۇ سەلبىي تەسىر كۆرسىتىدۇ. پارتىيە ۋە دۆلەت ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدىكى نامراتلارنى يۆلەش ئىشىغا ئىنتايىن ئەھمىيەت بېرىپ كەلدى. دۆلەت نامراتلارنى يۆلەشتىكى مۇھىم نۇقتىنى ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىغا يۆتكەپ، نۇرغۇن كۈچلۈك تەدبىرلەرنى قوللاندى. ئەسلىدىكى نامراتلارنى يۆلەش تەدبىرلىرى ۋە نامراتلارنى يۆلەش مەبلىغىدىن تاشقىرى، مالىيىدىن يەنە نامراتلارنى يۆلەشكە 25 مىليون يۈەن ئاجراتتى. ئۇنىڭدىن باشقا گوۋۇيۈەنىنىڭ نامراتلارنى يۆلەش ئىشخانىسىنىڭ نامراتلارنى يۆلەش قەرز پۇلىدىن 30 مىليون يۈەن ئاجرىتىپ، مەخسۇس ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدىكى نامراتلارنى يۆلەش ئۈچۈن سەرپ قىلدى. نۇرغۇن جايلارمۇ يېڭىدىن ئەمەلىي تەدبىرلەرنى قوللاندى. بىز قەتئىي نىيەتكە كېلىپ، كۈچ سەرپ قىلىپ، گوۋۇيۈەنىنىڭ[1989] 62-نومۇرلۇق ھۆججىتىنى ئەستايىدىل ئەمەلىيلەشتۈرۈپ، تۈرلۈك سىياسەتلەردىن ئوبدان پايدىلىنىشىمىز، نامراتلارنى يۆلەش مەبلىغىنى جايىدا ئىشلىتىشىمىز، جاپاغا چىداپ كۈرەش قىلىپ، كۆپ تەرەپلىمە تىرىشچانلىق كۆرسىتىپ، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ پۈتۈن كىيىنىش، قورساق تويغۇزۇش مەسىلىسىنى تېزدىن تولۇق ھەل قىلىشىمىز لازىمكى، ئاز سانلىق مىللەتلەر ئەۋلادتىن ئەۋلاد داۋاملىشىپ كەلگەن نامراتلىقتىن قۇتۇلۇش ئارزۇسىنى ئەمەلگە ئاشۇرسۇن ھەمدە پۈتۈن مەملىكىتىمىزدىكى ھەر مىللەت خەلقى بىلەن بىرلىكتە ھاللىق سەۋىيىگە يېتىش ئۈچۈن ئاتلانسۇن.

دەرژەقە، سوتسىيالىستىك ماددىي مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىنى كۈچەيتىش بىلەن بىرۋاقتىتا، سوتسىيالىستىك مەنىۋى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىنىمۇ كۈچەيتىش، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ مائارىپ، پەن-تېخنىكا، مەدەنىيەت قاتارلىق ئىشلىرىنى زور كۈچ بىلەن راۋاجلاندۇرۇش كېرەك. بولۇپمۇ مائارىپ ئىشلىرىنى راۋاجلاندۇرۇپ، كىشىلەرنىڭ پەن-مەدەنىيەت ساپاسىنى ۋە ئۇ-مۇمىيە-ئەخلاق ساپاسىنى ئۆستۈرۈش كېرەك. بۇ— ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ مۇقىم بولۇشى ۋە راۋاجلىنىشىدا كەم بولماس شەرت.

7. پارتىيىنىڭ دىنىي سىياستىنى توغرا چۈشىنىش ۋە توغرا ئىجرا قىلىش لازىم، دىنىي پائالىيەتلەر قانۇن-تۈزۈم يولىدىن چەتـ-لەپ كەتمەسلىكى كېرەك. بەزى جايلارنىڭ ئەھۋالىدىن قارىغاندا، دۇشمەن كۈچلەر دىنىي پائالىيەتلەردىن ۋە دىنىي بازىلاردىن پايدىلىنىپ بىز بىلەن قارشىلاشماقتا. ئۇلار دۆلەت هاكىمىيىتىـ-گە قول تىقىپ، ئاممىنى قۇتراتىپ ۋە ئۆزىگە تارتىپ ئۆزلىرىـ-نىڭ مەقسىتى ئۈچۈن خىزمەت قىلدۇرۇشقا ئۇرۇنماقتا. بىز بۇنىڭغا دەلمۇدەل تاقابىل تۇرىدىغان تەدبىر قوللىنىشىمىز كېـ-رەك. ھەر مىللەت پۇقرالىرىنىڭ دىنغا ئېتىقاد قىلىش ئەركىنـ-لىكىگە كاپالەتلىك قىلىش، دىنغا ئېتىقاد قىلىدىغان ئاممىنىڭ نورمال دىنىي پائالىيەت ئۆتكۈزۈشىگە ئىمكانىيەت يارىتىپ بېـ-رىش لازىم. لېكىن شۇنى كۆرسىتىپ ئۆتۈش زۆرۈركى، دىنىي پائالىيەتلەر قانۇن بويىچە ئېلىپ بېرىلىشى لازىم. دىنىنىڭ قانۇنـ-نىڭ ئىناۋىتىگە زىيان يەتكۈزۈشىگە، دۆلەتنىڭ مەمۇرىي ئىشلىـ-رىغا ۋە مائارىپ، نىكاھ، پىلانلىق تۇغۇت ئىشلىرىغا ئارىلىشىـ-

شىغا يول قويۇلمايدۇ. ئاللىقاچان بىكار قىلىنغان دىنىي ئىمتى-يازلارنى ئەسلىگە كەلتۈرۈشكە ياكى شەكلىنى ئۆزگەرتىپ ئەسلىگە كەلتۈرۈشكە قەتئىي قارشى تۇرۇش كېرەك. ھەرقانداق كىشىنىڭ دىندىن پايدىلىنىپ، جەمئىيەت تەرتىپىنى بۇزۇش ۋە سوتسىيالىزمغا قارشى تۇرۇش ھەرىكەتلىرىنى ئېلىپ بېرىشىغا ھەرگىز يول قويۇلمايدۇ. دىنىي تەشكىلاتلار ۋە دىنىي ئىشلار چەت ئەل كۈچلىرىگە بېقىنمايدۇ. چەت ئەللەردىكى دىنىي كۈچ-لەرنىڭ سىڭىپ كىرىشىگە، چەت ئەللەردىكى ئەكسىيەتچى كۈچ-لەرنىڭ دىندىن پايدىلىنىپ دۆلىتىمىزنىڭ ئىچكى ئىشلىرىغا ئارىلىشىشىغا قەتئىي قارشى تۇرۇش لازىم.

8. ئاساسىي قانۇنلار ھاكىمىيەت قۇرۇلۇشىنى ۋە پارتىيىنىڭ ئاساسىي قانۇنلار تەشكىلاتلىرىنىڭ قۇرۇلۇشىنى كۈچەيتىش كېرەك.

بەزى جايلارنىڭ ئەھۋالىدىن قارىغاندا، بەزى يېزا-كەنتلەردىكى ئاساسىي قانۇنلار ھاكىمىيەتلىرى ۋە پارتىيىنىڭ ئاساسىي قانۇنلار تەشكىلاتلىرى بەك ئاجىز، چېچىلاڭغۇ، ئۇلارنىڭ ئويۇشۇش كۈچى، جەڭگىۋارلىقى ۋە دەۋەتچىلىك كۈچى يوق. بەزى ئاسا-سىي قانۇنلار ھاكىمىيەتلىرى بىۋاستە ياكى ۋاستىلىك ھالدا دىنىي زاتلارنىڭ ياكى ئۇرۇقداشلىق كۈچلىرىنىڭ چاڭگىلىغا چۈشۈپ قالغان. دېمەك، ئەھۋال ھەل قىلىنمىسا بولمايدىغان دەرىجىگە يەتكەن. شۇڭا مەخسۇس بىر مەزگىللىك ۋاقىت ئاجرا-تىپ، چىن مەنىدە كۈچلۈك تەدبىر قوللىنىپ، ئىدىيە ۋە تەش-كىلىي جەھەتتىن بىر-بىرلەپ، دەرىجىمۇدەرىجە تەرتىپكە سې-لىش زۆرۈر. سىياسىي ئىدىيىۋى خىزمەتنى كۈچەيتىپ، پارتە-يە ئەزالىرىنىڭ ئاۋانگارتلىق، نەمۇنىلىك رولىنى جارى قىلدۇ-

رۇش، كوممۇنستىك ياشلار ئىتتىپاقى تەشكىلاتلىرىنىڭ پارتىيىگە يارەمچىلىك رولىنى جارى قىلدۇرۇش كېرەك. يېزا ۋە كەنت دەرىجىلىك كادىرلارنى پلانلىق تەربىيىلەپ، ئۇلارنىڭ ساپاسىنى ئۆستۈرۈش لازىم. زاۋۇت، مەكتەپ، مەھەللە، كەنت-لەرنىڭ ھەممىسىنى بۆلگۈنچىلىككە، سىڭىپ كىرىشكە قارشى تۇرىدىغان قورغانغا، ھەر مىللەت خەلقى ئىتتىپاقلىشىپ ئالغا باسىدىغان بازىغا ئايلاندۇرۇش كېرەك.

9. ئىدېئولوگىيە ساھەسىدىكى خىزمەتلەرنى كۈچەيتىپ، ئىدىيە، مەدەنىيەت ئىستېھكامىنى مۇستەھكەملەش لازىم. ئىدېئولوگىيە ساھەسىدىكى كۈرەش— بۆلگۈنچىلىككە، سىڭىپ كىرىشكە قارشى تۇرۇش، ۋەتەننىڭ بىرلىكىنى ۋە مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى قوغداشتىن ئىبارەت ئۇلۇغ كۈرەشنىڭ مۇھىم تەركىبىي قىسمى. بەزى جايلاردا دۈشمەن كۈچلەر بىزدىن ئىدىيە، مەدەنىيە ئىستېھكاملىرىنى تالىشىۋاتىدۇ، ئىدېئولوگىيە ساھەسىدە بىز بىلەن كۈرەش قىلىۋاتىدۇ. ئۇلار رادىئو، كىتاب، سىنئالغۇ قاتارلىقلاردىن پايدىلىنىپ، ئەكسىيەتچى تەشۋىقات ئېلىپ بې-رىپ، پىتنە-ئىغىۋا توقۇپ، كىشىلەرنى قايمۇقتۇرماقتا؛ يەنە بەزىلەر ئىلمىي تەتقىقات نىقابى ئاستىدا تارىخنى بۇرمىلاپ، بۆلگۈنچىلىك ئىدىيىسىنى تارقاتماقتا. بۇنداق ئەھۋاللارنى ھەر-گىز ئۆز مەيلىگە قويۇۋېتىشكە بولمايدۇ. كۈچلۈك تەدبىر قول-لىنىپ، دۈشمەن كۈچلەرنىڭ ھۇجۇمىغا پەشۋا بېرىش، خاتا ئىدىيىنىڭ تەسىرىنى تازىلاش لازىم. ئىدىيە، مەدەنىيەت ئىس-تېھكاملىرىنى مۇستەھكەملەپ (بەزىلىرىنى قايتۇرۇۋېلىپ)، ئۇلارنىڭ سوتسىيالىستىك مەنىۋى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىدىكى

ئىجابىي رولىنى جارى قىلدۇرۇش، ھەر مىللەت خەلقىنى ساغلام، مەدەنىي-مەنىۋى تۇرمۇش ئۆتكۈزۈش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلىش لازىم. ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدا رادىئو، تېلېۋىزىيىنىڭ ئومۇملىشىش نىسبىتى تۆۋەن، مەدەنىيەت مۇئەسسەسىلىرى بەك ئاز بولۇۋاتقان مەسىلىنى، چەت ئەللەردىكى دۇشمەن كۈچلەرنىڭ ئەكسىيەتچىل تەشۋىقاتىغا تاقابىل تۇرۇش مەسىلىسىنى ھەر دەرىجىلىك پارتىيە، ھۆكۈمەت تارماقلىرىنىڭ ئەھمىيەت بېرىشى ئارقىسىدا، ھەر دەرىجىلىك رادىئو، تېلېۋىزىيە ۋە مەدەنىيەت تارماقلىرىنىڭ پىلان تۈزۈپ، كونكرېت تەدبىرلەرنى مۇھاكىمە قىلىپ، مۇددەت ۋە تۈركۈمگە بۆلۈپ ھەل قىلىشىغا توغرا كېلىدۇ.

يۇقىرىدا ئېيتىلغان تەدبىرلەرنى يولغا قويۇش نۇرغۇن تارماق ۋە رايونلارغا مۇناسىۋەتلىك، شۇڭا ھەممەيلەن سەممىي ھەمكارلىشىپ، ئۆزئارا ماسلىشىپ، ئورتاق تىرىشچانلىق كۆرسىتىشى لازىم.

بەشىنچى، ھەر مىللەت كادىرلىرى مۇقىملىق ۋە تەرەققىيات ئىشلىرى ئۈچۈن كۆپرەك تۆھپە قوشۇشى كېرەك

ئۇزاقتىن بېرى، پارتىيىمىز زور بىر تۈركۈم ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنى يېتىشتۈردى، نۇرغۇن خەنزۇ كادىرلارمۇ ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدا ئىشلەپ كەلدى. بۇ كادىرلار سوتسىيالىستىك ۋەتىنىمىزنى قىزغىن سۆيۈپ، پارتىيىنىڭ لۇشىەن، فاڭجېن ۋە سىياسەتلىرىنى ئەستايىدىل ئىجرا قىلىپ،

هەر مىللەت خەلقىنى يول ئېچىپ كۆرەش قىلىشقا يېتەكلەپ، چېگرىدىكى ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ مۇقىملىقى ۋە تەرەققىياتى، دۆلىتىمىزنىڭ سوتسىيالىزم ئىشلىرى ئۈچۈن ناھايىتى زور تۆھپىلەرنى قوشتى. هەر مىللەت كادىرلىرى داۋاملىق بىر-بىرىنى هۆرمەت قىلىپ، بىر-بىرىنى قوللاپ، ئۆزئارا ئۆگىنىپ، ئورتاق كۆرەش قىلىشى كېرەك. بىزنىڭ ئىشلىرىمىز هەر مىللەت كادىرلىرىنىڭ بىرلىكتە كۆرەش قىلىشىنى تەلەپ قىلىدۇ، بۆلگۈنچىلىككە، سېكىپ كىرىشكە قارشى تۇرۇش، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ مۇقىملىقىنى قوغداش ئىشلىرىمۇ هەر مىللەت كادىرلىرىنىڭ ئورتاق كۆرەش قىلىشىنى تەلەپ قىلىدۇ. تۈرلۈك مىللەتتىن بولغان كادىرلارنىڭ هەمكارلىقىنى ئۆزىگە خاس ئالاهىدىلىكى ۋە ئارتۇقچىلىقى بار، بىر بەنزىدە هەربىر كادىرنىڭ ئارتۇقچىلىقى ۋە ئالاهىدىلىكىنى جارى قىلدۇرۇشقا تىرىشىش كېرەك، شۇندىلا بۇ بەنزىنىڭ ئومۇمىي جەڭگىۋارلىقىنى ئاشۇرغىلى بولىدۇ. ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىمۇ، خەنزۇ كادىرلارمۇ، يەرلىك كادىرلارمۇ، سىرتتىن كەلگەن كادىرلارمۇ پارتىيىنىڭ خىزمەتچىلىرى، خەلقنىڭ چاكارلىرى. ئۇلار پارتىيە ۋە خەلقنىڭ ئالىي مەنپەئىتىنى كۆزدە تۇتۇپ، بىر-بىرىگە سەمىمىي مۇئامىلە قىلىپ، يېقىندىن هەمكارلىشىپ، خىزمەتنى ئوبدان ئىشلەشكە تىرىشىشى لازىم. نۇرغۇن خەنزۇ كادىرلار ئۇزاقتىن بۇيان چېگرىدىكى ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدا يىلتىز تارتىپ، پارتىيىنىڭ ئىشلىرى ئۈچۈن قىممەتلىك تۆھپە قوشتى، ئۇلارنىڭ خاتىرجەم ئىشلەپ، مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقلىق-تەرەققىيات ئىشلىرى ئۈ-

چۈن داۋاملىق تىرىشىپ كۆرەش قىلىشىنى ئۈمىد قىلىمىز.

ھەر مىللەت كادىرلىرى ئۆزلىرىنىڭ بۈرچىنى تولۇق تونۇپ، ماركسىزم نەزەرىيىسىنى ئىخلاس بىلەن ئۆگىنىشى، تىرىشىپ خىزمەت قىلىشى كېرەك، ھەر مىللەت كادىرلىرى مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقلىق-تەرەققىيات ئىشلىرىدا ۋە چېگرىدىكى ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ مۇقىملىقىنى قوغداشتا زور مەسئۇلىيەتنى ئۈستىگە ئالغان، ھەر مىللەت كادىرلىرى— پارتىيىنىڭ فاكىجېن-سىياسەتلىرىنىڭ ئىجراچىلىرى، ئۇلار ئۆز مەجبۇرىيىتىنى ساداقەتلىك بىلەن ئادا قىلىشى، پارتىيە تاپشۇرغان ۋەزىپىلەرنى سادىقلىق بىلەن ئورۇندىشى كېرەك. ھەر مىللەت كادىرلىرى يەنە ئاممىنىڭ ۋەكىلى، پارتىيىنىڭ ئامما بىلەن ئالاقە باغلاش ۋاستىسى، ئۇلار ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئۈمىدىنى يەردە قويماسلىقى كېرەك. خىزمەتنى تەشەببۇسكارلىق ۋە مەسئۇلىيەتچانلىق بىلەن ئاكتىپ ۋە دادىل ئىشلىشى، شەخسىي پايدا-زىيىنى بىلەن ھېسابلىشىپ ئولتۇرماسلىقى، شەخسىي ئا-داۋىتىنى سۈرۈشتۈرۈپ يۈرمەسلىكى كېرەك. ئۇلار پرىنسىپتا چىڭ تۇرۇشقا، خەلق ئاممىسىنىڭ پىكىر ۋە تەلەپلىرىنى ئېنىق ئىنكاس قىلىشقا جۈرئەت قىلىشى، خەلق ئۈچۈن كۆيۈرەك ئەمەلىي ئىش قىلىپ بېرىشكە جۈرئەت قىلىشى كېرەك. ھەر مىللەت كادىرلىرى ئادىل ۋە خالىس بولۇپ، ئومۇمىي مەنپەئەتكە بويسۇنۇشى كېرەك. بەزىدە ئانچە-مۇنچە قۇربان بېرىشكە ۋە ئازار يېيىشكە توغرا كېلىشى مۇمكىن، ئۇلار بۇنىڭغا كوممۇنىستلارنىڭ كەڭ قورساقلىقى بىلەن مۇئامىلە قىلىشى كېرەك. تارىخ— ئادىل، ھەرقانداق ئادەم پارتىيە ئۈچۈن، ۋەتەن ئۈچۈن،

خەلق ئۇچۇن سەمىمىي-سادىق خىزمەت قىلسا، پارتىيە، ۋەتەن ۋە خەلق ئۇلارنى ھەرگىز ئۇنتۇپ قالمايدۇ.

ۋەتەننىڭ بىرلىكى ۋە مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىغا دائىر چوڭ ھەق، چوڭ ناھەق مەسىلىسى ئالدىدا، ھەر مىللەت كادىرلىرىنىڭ پوزىتسىيىسى ئېنىق، مەيدانى مۇستەھكەم بولۇشى، ئۇلار ئومۇملۇقنى تونۇشى، ئومۇملۇقنى كۆزدە تۇتۇشى كېرەك. بىزنىڭ بۆلگۈنچىلىككە ۋە سىڭىپ كىرىشكە قارشى تۇرۇشتا تەشەببۇسكارلىقنى ئۆز قولىمىزدا تۇتالىشىمىز ياكى تۇتالماسلىقىمىز، ئومۇمىي ۋەزىيەتنىڭ مۇقىملىقىنى قوغدىيالىشىمىز ياكى قوغدىيالماسلىقىمىز كادىرلىرىمىزنىڭ ساپاسىغا ۋە جەڭگىۋارلىقىغا باغلىق. يۇقىرىدا ئېيتقىنىمىزدەك، بۆلگۈنچىلەر قايسى مىللەتتىن بولۇشىدىن قەتئىينەزەر، ھەممىسى ۋەتەنگە ئاسىيلىق قىلغان مىللىي مۇناپىقلاردۇر، ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئورتاق دۈشمىنىدۇر. ئۇلارنى قەتئىي پاش قىلىش، ئۇلارغا قارشى قەتئىي كۈرەش قىلىش لازىمكى، ئۇلارغا تۇتۇق پوزىتسىيە تۇتۇشقا، ئورۇنسىز يول قويۇشقا ھەرگىز بولمايدۇ. ئۇلارغا تۇتۇق پوزىتسىيە تۇتۇش، يول قويۇش ئېغىر دەرىجىدە مەسئۇلىيەتسىزلىك قىلغانلىق، ئۆز مەيدانىنى ئېغىر دەرىجىدە يوقاتقانلىق بولىدۇ. بۇنداق پرىنسىپال مەسىلىلەر ئۈستىدە قىلچە بىپەرۋالىق قىلىشقا، قىلچە ئارىسالدى بولۇشقا، قىلچە ئاجىزلىق قىلىشقا بولمايدۇ. مىللىي ئىتتىپاقلىققا، ئومۇمىي ۋەزىيەتنىڭ مۇقىملىقىغا پايدىسىز بولغان سۆزلەرنى ۋە تارىخ بۇرمىلانغان ئەسەرلەرنى ئۆز مەيلىگە قويۇۋېتىشتىن، بولۇپمۇ ئۇنىڭغا ئاسانلا ئىشىنىپ كېتىشتىن ساقلىنىش لازىم. ئۇنداق نەرسىلەرنى

چەكلەش ۋە ئۇلارغا قارشى كۈرەش قىلىش، ئۇلارنىڭ بازىرىنى يوقىتىش كېرەك. خاتا سۆزلەرنىڭ خەتىرىنى تۆۋەن چاغلاشقا بولمايدۇ. پىتنە-ئىغۋاالر، ھۇجۇم قىلىش ۋە قۇتراتىش خاراكتېرىدىكى سۆزلەر بەزىدە ناھايىتى يامان رول ئويناپدۇ، ھەتتا توغرىدىن-توغرا ۋەقە پەيدا قىلىدۇ. ئەكسىيەتچى سۆزلەرنى تارقىتىپ ۋەقە تۇغدۇرۇشقا قۇتراتقان بۇزۇق كىشىلەرنى قەتئىي پاش قىلىش، قانۇن بويىچە جازالاش كېرەك.

ھەر مىللەت كادىرلىرى ئاممىا بىلەن زىچ ئالاقە باغلىشى، جان-دىل بىلەن خەلق ئۈچۈن خىزمەت قىلىشى كېرەك. پارتىيە مەركىزىي كومىتېتىنىڭ 6-ئومۇمىي يىغىنىدا «پارتىيىنىڭ خەلق ئاممىسى بىلەن بولغان ئالاقىسىنى كۈچەيتىش توغرىسىدىكى قارار» ماقۇللاندى. ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدىكى ھەر دەرىجىلىك كادىرلار بۇ «قارار»نى ئەستايىدىل ئۆگىنىشى، ئۇنىڭغا ھەقىقىي رىئايە قىلىشى كېرەك. ئاممىا ئارىسىدا ئابرويغا ئىگە بولغان رەھبەرلىك بەنزىسىنىڭ جەڭگىۋارلىقى بولىدۇ، ئاممىنىڭ ھىمايىسىگە ئىگە بولغان ئادەمنىڭ تەسىرى كۈچلۈك بولىدۇ. ئاممىنىڭ ھىمايىسىگە ئىگە بولۇش ئۈچۈن، ئاممىنىڭ ئىشەنچىسىگە ئىگە بولۇش، ئاممىا بىلەن يېقىن ئالاقە باغلاش، جان-دىل بىلەن خەلق ئۈچۈن خىزمەت قىلىش شەرت. ھەممە كادىر ھەممە جايدا پارتىيىنىڭ ئىنتىزامىغا ۋە مەمۇرىي ئىنتىزامىغا نەمۇنىلىك بىلەن رىئايە قىلىشى، دۆلەتنىڭ قانۇنلىرىغا رىئايە قىلىشى كېرەك. تاۋار ئىگىلىكىنىڭ تەرەققىي قىلىشى، ئىشكىنى سىرتقا ئېچىۋېتىشىنىڭ يېڭى ۋەزىيىتى — پارتىيىمىزنىڭ ئىستىل قۇرۇلۇشىغا يېڭى تېمىلارنى قوشتى،

شۇنداقلا ھەربىر كادىرنى يېڭى سىناققا يۈزلەندۈردى. ئاممىدىن ئايرىلىپ قالغانلار ئىشلارنى، ھوقۇقىدىن پايدىلىنىپ، ئۆز نەپسىگە چوغ تارتىش، خىيانەت قىلىش، پارا ئېلىش قاتارلىق قانۇنغا خىلاپ كېلىدىغان، ئىنتىزامنى بۇزىدىغان ئىشلارنى ھەرگىز قىلماسلىق كېرەك. بولمىسا، پارتىيە ئىستىلى ۋە ئىجتىمائىي كەيپىيات بۇزۇلۇپ كېتىدۇ، ئۇنداق قىلغانلار ئۆزىنىمۇ نابۇت قىلىدۇ. بۇ جەھەتتە نۇرغۇن ساۋاقلار بار، بۇنى ئەستە چىڭ تۇتۇش كېرەك.

بىز پارتىيىنىڭ ئىزچىل سىياسەتلىرىدە چىڭ تۇرۇپ، كۆچلۈك تەدبىر قوللىنىپ، ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنى داۋاملىق كۆپلەپ يېتىشتۇرۇشىمىز كېرەك. ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنى تەربىيىلەپ يېتىشتۇرۇش، ئىشقا قويۇش داۋامىدا كۆرۈلگەن يېڭى ئەھۋال، يېڭى مەسىلىلەرنى ئەستايىدىل مۇھاكىمە قىلىش ۋە ھەل قىلىش كېرەك. ھەرخىل تەدبىرلەرنى قوللىنىپ، ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنىڭ سانىنى كۆپەيتىش، ساپاسىنى ئۆستۈرۈش، ئىقتىدارىنى تولۇق جارى قىلدۇرۇش كېرەك. سوتسىيالىستىك زامانىۋىلاشتۇرۇش يولىدىكى قۇرۇلۇش ئىشلىرى ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىغا مۇھتاج، مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىغا مۇھتاج، مىللىي مەسىلىنى ئۇزۇل-كېسىل ھەل قىلىش ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىغا مۇھتاج. نۆۋەتتىكى چېگرىغا جايلاشقان ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ مۇقىملىقىنى قوغداش كۈرىشىدە، ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنىڭ رولىنى تولۇق جارى قىلدۇرۇش زۆرۈر. ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرى-

مۇ ئېغىر يۈكنى باتۇرلۇق بىلەن ئۈستىگە ئېلىشى، سىناقلارغا بەرداشلىق بېرىشى، ۋەتەننىڭ بىرلىكىنى ۋە مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى قوغداشنىڭ باشلامچىلىرى، پارتىيىنىڭ ياخشى كادىرلىرى بولۇشى كېرەك.

ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرى— پارتىيىنىڭ قىممەتلىك بايلىقى، ئۇلارغا تولۇق ئىشىنىش ۋە مەھكەم تايىنىش، ئۇلارنىڭ ئەقىل-پاراسىتىنى تولۇق جارى قىلدۇرۇش كېرەك. پاكىتلار شۇنى تولۇق ئىسپاتلىدىكى، دۆلىتىمىزدە مۇتلەق كۆپ سانلىق ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرى تۆت ئاساسىي پرىنسىپنى قەتئىي ھىمايە قىلىدۇ، ئىسلاھات ئېلىپ بېرىش، ئىشىكنى ئېچىۋېتىشتە چىڭ تۇرىدۇ، ئۇلار ۋەتەننىڭ بىرلىكىنى ۋە مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقلىقىنى قەتئىي قوغدىغۇچىلاردۇر. ئۇلارنىڭ ۋۇجۇدىدا ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئېسىل پەزىلىتى ئەكس ئەتكەن، پارتىيە سىياسىتىنىڭ پارلاق نۇرى ئىپادىلەنگەن. بىز ئۇلارغا خۇددى بۇرۇنقىدەك ھازىرمۇ، كەلگۈسىدىمۇ زادى ئېغىشماي مەھكەم تايىنىشىمىز لازىمكى، ئۇلاردىن قىلچە گۇمانلانماسلىقىمىز ۋە ھەسەت قىلماسلىقىمىز كېرەك. نۇرغۇن ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرى ۋەتەننى ۋە مىللەتنى گۈللەندۇرۇش ئۈچۈن تىرىشىپ كۈرەش قىلىدىغان جەسۇرانە ئىرادە تىكلىگەن، ئۇلارنى تولۇق چۈشىنىشىمىز، قىزغىن قوللىشىمىز كېرەك. دەرۋەقە، بەزى كادىرلاردا ئۇنداق ياكى بۇنداق كەمچىلىك ھەتتا خاتالىقلار بولۇشى مۇمكىن. ئۇنداق يولداشلارغا قىزغىن ياردەم بېرىشىمىز، سەۋرچانلىق بىلەن تەربىيە بېرىشىمىز ۋە ئۇلارنى ئەستايىدىللىق بىلەن تەنقىد قىلىشىمىز، شۇ ئارقىلىق ئۇلارنى

ئۆسۈپ يېتىلىپ، داۋاملىق ئالغا ئىلگىرىلەش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلىشىمىز كېرەك. ھەربىر كادىرنىڭ ئاكتىپلىقىنى، ئىجادكارلىقىنى مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقلىقى ۋە تەرەققىياتىدىن ئىبارەت ئۇلۇغ ئىش داۋامىدا جارى قىلدۇرۇپ، ئۇلارنى سوتسىيالىزم ئىشلىرىنىڭ تەرەققىياتىغا ئەگىشىپ ئۆسۈپ يېتىلىش ۋە ئالغا بېسىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلىشىمىز كېرەك.

بىز شۇنىڭغا ئىشىنىمىزكى، پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى بىلەن گوۋۈيۈەننىڭ توغرا رەھبەرلىكىدە، ئالاقىدار تارماقلار ۋە رايونلارنىڭ ئىتتىپاقلىشىپ كۈرەش قىلىشى، ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئورتاق تىرىشچانلىق كۆرسىتىشى ئارقىسىدا، بىز ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ مۇقىملىقىنى چوقۇم تېخىمۇ چىڭ قوغدىيالايمىز ھەمدە دۆلىتىمىزنىڭ مىللىي خىزمىتىنى دۆلىتىمىزنىڭ ئۇلۇغ سوتسىيالىزم ئىشلىرىغا يانداشتۇرۇپ ئۈزلۈكسىز ئالغا سىلجىتالايمىز.

ئۆم، باي، مەدەنىي يېڭى شىزاڭ قۇرايلى*

(1990-يىل 9-ئاينىڭ 1-كۈنى)

شىزاڭ ئاپتونوم رايونىنىڭ مىللىي ئىتتىپاقلىق-تەرەققىيات بويىچە ئىلغار كوللېكتىپ، ئىلغار شەخسلەرنى تەقدىرلەش يىغىنىنىڭ چاقىرىلىشى دۇنيانىڭ ئۆگزىسىدىن «خەيرلىك ۋە كۆڭۈللۈك» خۇش خەۋەر تارقىتىپ، ئاسىيا تەنھەرىكەت يىغىنىنىڭ قىزغىنلىقىغا چۆمگەن، پۈتۈن جۇڭگو ھەر مىللەت خەلقىگە يېڭى شادلىق ۋە ئىلھام بېغىشلىدى. بۇ يىغىنغا قاتناشقانلارنىڭ بەزىلىرى چېگرىنى قوغداش ئۇچۇن ئۆزىنىڭ ياشلىقىنى بېغىشلىغانلار، بەزىلىرى مىللىي ئىتتىپاقلىق ئۇچۇن بۇيۇك يۇرەك قېنىنى سىڭدۈرگەنلەر، بەزىلىرى بۆلگۈنچىلىككە ۋە توپىلاڭغا قارشى تۇرۇپ، ۋەتەننىڭ بىرلىكىنى قوغدىغان قەھرىمانلار، بەزىلىرى سانائەت، يېزا ئىگىلىكى، مائارىپ، پەن-تېخنىكا، مەدەنىيەت، سەھىيە سەپلىرىدىكى نەمۇنىچىلاردۇر. سىلەر ئۆزۈڭلارنىڭ ئالىيجاناب روھى ۋە پۇختا خىزمىتى بى-

---

* بۇ— يولداش ئىسمايىل ئەھمەدنىڭ شىزاڭ ئاپتونوم رايونىنىڭ مىللىي ئىتتىپاقلىق-تەرەققىيات بويىچە تەقدىرلەش يىغىنىدا سۆزلىگەن سۆزى.

لەن، ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئۇيۇشۇش كۈچىنى ئاشۇرۇپ، شىزاڭ قۇرۇلۇشىنىڭ تەرەققىياتىغا ۋە ئومۇمىي ۋەزىيەتنىڭ مۇقىملىقىغا كاپالەتلىك قىلىدۇ. سىلەر— خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ سادىق جەڭچىلىرى، شىزاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ مۇنەۋۋەر پەرزەنتلىرى. سىلەرنىڭ شانلىق نەتىجەڭلەر پۈتۈن شىزاڭغا تارقىلىدۇ، ۋەتىنىمىزنىڭ ھەممە جايلىرىغا تارقىلىدۇ. مېنىڭ مۇشۇ سەلتەنەتلىك مۇنبەردە تۇرۇپ، پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى بىرلىك سەپ بۆلۈمى، مەملىكەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتى مىللەتلەر كومىتېتى، دۆلەت مىللىي ئىشلار كومىتېتى نامىدىن يىغىننى قىزغىن تەبرىكلىشىمگە، شىزاڭنىڭ مىللىي ئىتتىپاقلىق-تەرەققىيات ئىشلىرى ئۈچۈن تۆھپە قوشقان ۋەكىللەرگە ۋە شىزاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقىگە ئالىي ئېھتىرام بىلدۈرۈشۈمگە رۇخسەت قىلغايسىزلەر.

باش شۇجى جياڭ زېمىن، تېخى يېقىندىلا ئاپتونوم رايون-لۇق 4-قېتىملىق پارتىيە قۇرۇلتىيى مۇۋەپپەقىيەتلىك ئاياغلاش-قان پەيتتە، شىزاڭغا كېلىپ، خىزمەتلەرنى كۆزدىن كەچۈرۈپ ۋە خىزمەتلەرگە يېتەكچىلىك قىلىپ، شىزاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقىگە پارتىيە مەركىزىي كومىتېتىنىڭ، گوۋۈيۈەننىڭ ۋە مەركىزىي ھەربىي كومىتېتنىڭ سەمىمىي غەمخورلۇقىنى ۋە پۈتۈن مەملىكىتىمىزدىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ چوڭقۇر دوستلۇقىنى يەتكۈزدى. پارتىيەمىزنىڭ يېڭى رەھبەرلىك يادرو-سىنىڭ شىزاڭنىڭ خىزمىتىگە يۈكسەك دەرىجىدە ئەھمىيەت بې-رىدىغانلىقىنى نامايان قىلدى. باش شۇجىنىڭ شىزاڭ ۋەزىيىتى ئۈستىدىكى تەھلىلى، پارتىيىنىڭ مىللىي سىياسىتى، دىنىي

سياستى توغرىسىدىكى بايانى شىزاڭنىڭ خىزمىتىنى ياخشى ئىشلەش يۈنىلىشىنى يەنمۇ ئىلگىرىلەپ ئېنىق كۆرسىتىپ بەر-دى، شۇنىڭ بىلەن بىرۋاقتىتا، بۇ تەھلىل ۋە بايان پۈتۈن مەملىكەتنىڭ مىللىي خىزمىتى ئۈچۈنمۇ مۇھىم يېتەكچى ئەھمىـ-يەتكە ئىگە. بىز بۇ تەھلىل ۋە بايانىنى ئەستايىدىل ئۆگىنىپ، چوڭقۇر ئۆزلەشتۈرۈپ، كەڭ تەشۋىق قىلىپ، قەتئىي ئىزچىلـ-لاشتۇرۇپ ۋە ئەمەلىيلەشتۈرۈپ، شىزاڭنىڭ مىللىي ئىتتىپاقـ-لىق ئىشلىرى ۋە سوتسىيالىستىك زامانىۋىلاشتۇرۇش يولىدىكى قۇرۇلۇش ئىشلىرىنى تېخىمۇ ياخشى ئېلىپ بېرىشىمىز لازىم.

پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى ئىچكى-تاشقى ۋەزىيەتتىكى ئۆزگىرىشكە ئاساسەن ئومۇمىي ۋەزىيەتنى مۇقىملاشتۇرۇش نۆـ-ۋەتتە ھەممىنى بېسىپ چۈشىدىغان ۋەزىپە دەپ كۆپ قېتىم تەكىتلىدى، بۇ شىزاڭدىكى ۋە پۈتۈن جۇڭگودىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ تۈپ مەنپەئىتىگە ۋە ئورتاق ئارزۇسىغا ئۇيغۇن. ئاپـ-تونوم رايونلۇق پارتكوم ۋە خەلق ھۆكۈمىتى پارتىيە مەركىزىي كومىتېتىنىڭ يولىيورۇقىنى قەتئىي ئىزچىللاشتۇرۇپ، شىزاڭـ-دىكى ھەر مىللەت خەلقىنى ئىتتىپاقلاشتۇرۇپ، تازا ئۇنۇملۇك خىزمەت ئىشلەپ، شىزاڭنىڭ سىياسىي ۋەزىيىتىدە مۇقىملىقنى ساقلىدى، ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشنى ئۇزلۇكسىز راۋاجلاندۇردى، خەلق ئاممىسىنى خاتىرجەم ياشاش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلدى. لېكىن ھازىرمۇ ھەربىي ھالەتنىڭ توختىتىلغانلىقى، مىللىي ئىتتىپاقـ-لىق-تەرەققىيات بويىچە بۇ قېتىمقى تەقدىرلەش يىغىنىنىڭ چاـ-قىرىلغانلىقى بۆلگۈنچىلىككە، سىڭىپ كىرىشكە قارشى كۈرەشتە زور غەلبىگە ئېرىشكەنلىكىمىزنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ. لېكىن

مەملىكەت ئىچى ۋە سىرتىدىكى جۇڭگوغا، كومپارتىيىگە قارشى تۇرىدىغان كۈچلەر ۋە بۆلگۈنچى كۈچلەر ئۆزلىرىنىڭ مەغلۇبىيىتىگە ھەرگىز تەن بەرمەيدۇ، ئۇلار پۈرسەت ئىزدەپ، ۋاستىلىرىنى ئۆزگەرتىپ، داۋاملىق پاراكەندىچىلىك سالماقتا. كۈرەش ئۇزاق مۇددەت داۋاملىشىدۇ، ھەتتا بەزىدە خېلى كەسكىنلىشىمۇ قالىدۇ. بىز يولداش جيانڭ زېمىن تەلەپ قىلغاندەك: «ۋەزىيەتنى مۇقىملاشتۇرۇش خىزمىتىنى ئالدىنقى ئورۇنغا قويۇشىمىز»، ۋەتەنپەرۋەرلىك بايرىقىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ، كۈرەش تەجرىبىلىرىنى يەكۈنلەپ، سىياسەت ۋە تاكتىكىغا دىققەت قىلىپ، ئىتتىپاقلىشىشقا بولىدىغان كۈچلەرنىڭ ھەممىسى بىلەن ئىتتىپاقلىشىپ، بۆلگۈنچىلىككە قارشى كۈرەشنى چوڭقۇر قانات يايدۇرۇپ، شىزاڭنىڭ ۋەزىيىتىنى يەنىمۇ ئىلگىرىلەپ مۇقىملاشتۇرۇشىمىز شەرت. تارىخ ۋە رېئاللىق شۇنى كۆرسەتكى، شىزاڭدىكى ھەر مىللەت كادىرلىرى ۋە ئاممىسى، شىزاڭدا تۇرۇشلۇق خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى ۋە قوراللىق ساقچى قىسىملىرى—شىزاڭنىڭ سوتسىيالىستىك ئىنقىلاب ۋە قۇرۇلۇش ئىشلىرىنىڭ ئاساسىي كۈچى، بۆلگۈنچىلىككە قارشى تۇرۇش، بىرلىكنى قوغداش، ئىتتىپاقلىقنى كۈچەيتىشنىڭ ئىشەنچلىك كۈچى. ھازىرمۇ، كەلگۈسىدىمۇ، پارتىيە بىلەن خەلق ئوتتۇرىسىدىكى، ئارمىيە بىلەن خەلق ئوتتۇرىسىدىكى ئۇلۇغ ئىتتىپاقلىق ئالدىدا، شىزاڭنىڭ مۇقىملىقىغا بۇزغۇنچىلىق قىلىش، شىزاڭنىڭ تەرەققىياتىغا توسقۇنلۇق قىلىش يولىدىكى بارلىق سۇيىقەستلەر ئىشقا ئاشمايدۇ.

مىللىي ئىتتىپاقلىق بىلەن مىللىي تەرەققىيات بىر-بىرىگە

زىچ باغلانغان، ئىقتىساد، مەدەنىيەتنىڭ تەرەققىياتى— سىياسىي مۇقىملىقنىڭ ئاساسى. يېقىنقى يىللاردا، پارتىيە بىلەن دۆلەتـ نىڭ شىزاڭغا قارىتىلغان ئالاھىدە سىياسىتى غايەت زور قۇدرەـ تىنى كۆرسەتتى، ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم ۋە ھۆكۈمەت ھەر مىللەت خەلقىنى باشلاپ، ئىسلاھاتـئېچىۋېتىش يولىدا تىرىشـ چانلىق بىلەن ئىلگىرىلەپ، ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش ۋە مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىدا كۆرۈنەرلىك نەتىجىلەرنى قولغا كەلتۈردى، شىزاڭ ئېگىزلىكىنىڭ قىياپىتىنى ئۆزگەرتتى، ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ماددىي-مەدەنىي تۇرمۇشىنى ياخشىلىدى. بۇنى بىزگە قارشى تۇرىدىغان كىشىلەرمۇ ئېتىراپ قىلماي تۇرالمىدى. لېكىن بىز شۇنى ئوبدان بىلىمىزكى، شىزاڭ قۇرۇلۇشىنىڭ ئاساسىي شاراـ ئىتى ناچار، ماددىي ئاساسى ئاجىز، قىينىچىلىقى يەنىلا كۆپ. قۇرۇلۇش ۋە تەرەققىياتنى تېزلىتىش ئۈچۈن، داۋاملىق تىرىشـ چانلىق كۆرسىتىپ، خىزمەتنىڭ سالمىقىنى ئاشۇرۇش كېرەك.

بىرىنچى، ئاز سانلىق مىللەتلەر ۋە ئاز سانلىق مىللەت رايونـ لىرى ئۆز كۈچىگە تايىنىپ ئىش كۆرۈش، جاپاغا چىداپ كۈرەش قىلىش روھىنى جارى قىلدۇرۇش شەرت. دۆلەت نۆۋەتتە دۇچ كەلگەن قىينىچىلىق— ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئورتاق قىينىچـ لىقى، بۇ قىينىچىلىقنى ھەر مىللەت خەلقى بىرلىكتە يېڭىشى كېرەك. ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرى دۆلەتنىڭ غېمىنى تەڭ يەپ، دۆلەتنىڭ قىينىچىلىقىنى تۆگىتىشىپ بېرىشى لازىم. شىزاڭدىكى مىللەتلەر جاپاغا چىداپ كۈرەش قىلىدىغان، توختـ ماي ئالغا ئىلگىرىلەيدىغان ئېسىل ئەنئەنگە ئىگە. بۇگۈنكى كۈندە بۇنداق ئەنئەنىنى ئالدىنقىلار قىلىپ باقمىغان تۆتنى زاماـ

نۇنلاشتۇرۇش يولىدىكى ئۇلۇغ ئىشتا كەڭ جارى قىلدۇرۇش لازىم.

ئىككىنچى، دۆلەت سىياسەت ۋە مەبلەغنى ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىغا مۇۋاپىق مايىل قىلىشى كېرەك. باش شۇجى جياڭ زېمىن بەزى سىياسەتلەرنى كونا ئىنقىلابىي تايانچ بازىلارغا، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىغا، چەت-ياقا رايونلارغا، نامرات رايونلارغا مايىل قىلىش كېرەك، دەپ كۆرسەتكەنىدى. بۇ پىكىر ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئورتاق يۇرەك ساداسىنى ئەكس ئەتتۇرىدى. مايىل قىلىش ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشىنى تېخىمۇ مۇھىم ئورۇنغا قويۇشتىن، سوتسىيالىستىك پىلانلىق ئىگىلىكىنىڭ ئارتۇقچىلىقىنى تولۇق جارى قىلدۇرۇشتىن دېرەك بېرىدۇ. مايىل قىلىشنىڭ بۇاستە نەتىجىسى شۇ بولىدۇكى، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ تەرەققىياتى مۇقەررەر تېزلىشىدۇ، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرى بىلەن ئىلغار رايونلارنىڭ تەرەققىيات جەھەتتىكى پەرقى مۇقەررەر ھالدا پەيدىنپەي كىچىكلەپ بارىدۇ. شۇنىڭ بىلەن دۆلىتىمىزدە ئىشلەپچىقىرىش كۈچلىرىنىڭ جايلىشىشى تېخىمۇ مۇۋاپىقلىشىدۇ، مەملىكىتىمىزدىكى ھەرقايسى رايونلارنىڭ ئىقتىسادىي تەڭگەش راۋاجلىنىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە بولىدۇ. شۇڭا، بۇنداق مايىل قىلىش دۆلىتىمىزنىڭ ئىقتىسادىنى تەرەققىي قىلدۇرۇشتىمۇ، دۆلىتىمىزدە ھازىرقى باسقۇچتىكى مىللىي مەسىلىنى بىر تەرەپ قىلىشتىمۇ مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە. نەچچە ئون يىلدىن بېرى، مەركەز شىزاڭدا ئىشلەپچىقىرىش كۈچلىرىنىڭ تەرەققىياتىغا پايدىلىق بىرقاتار ئالاھىدە سىياسەت ۋە جانلىق تەدبىرلەرنى يولغا

قويۇپ كەلدى، بۇ ئالاھىدە سىياسەت ۋە جانلىق تەدبىرلەر داۋامـ
لىق تۇرده قەتئىي ئىزچىللاشتۇرۇلىدۇ ھەمدە ئۇزلۇكسىز رامـ
ۋاجلاندۇرۇلىدۇ ۋە مۇكەممەللەشتۇرۇلىدۇ، شۇنىڭ بىلەن شىـ
زاڭنىڭ ئىقتىسادىي ۋە ئىجتىمائىي تەرەققىياتى ئالغا قاراپ
تېخىمۇ زور دەرىجىدە يۇكسىلىدۇ.

ئۇچىنچى، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرى بىرـبىرىگە ياردەم بېرىشى، ئورتاق بېيىشى لازىم. ئورتاق بېيىش—سوتسىيالىزمنىڭ ئاساسىي پرىنسىپلىرىدىن بىرى، ئورتاق بېيىشتا چىڭ تۇرۇش سوتسىيالىزم يۆنىلىشىدە چىڭ تۇرغانلىق بولىدۇ. ئاۋۋال بېيىـ
غان كىشىلەر ۋە رايونلار تېخى بېيىمىغان كىشىلەرگە ۋە رايوىـ
لارغا ياردەم بېرىپ ئاخىردا ئورتاق بېيىش نىشانىغا يېتىشى لازىم. شىزاڭنىڭ قۇرۇلۇشى ۋە تەرەققىياتى مەملىكىتىمىزدىكى ھەرقايسى جايلارنىڭ مەدىتىگە ۋە ياردىمىگە ئېرىشتى، خۇددى شۇنىڭدەك شىزاڭنىڭ مۇقىملىقى ۋە تەرەققىياتىمۇ پۈتۈن مەملـ
كەتنىڭ سوتسىيالىستىك ئىنقىلابى ۋە قۇرۇلۇشى ئۈچۈن تۆھپە ۋە مەدەتتۇر. بىز ئىشىنىمىزكى، پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى ۋە گوۋۇيۈەننىڭ غەمخورلۇق قىلىشى، پۈتۈن مەملىكەتنىڭ زور كۈچ بىلەن ياردەم بېرىشى ئارقىسىدا، بىر نىيەتتە ئىتتىپاقلاشـ
قان ھەر مىللەت شىزاڭ خەلقى «ئۈچ دەريا» ۋادىسىنى ھەر تەرەپلىمە ئۆزلەشتۇرۇش ئىشىنى چوقۇم ياخشى ئېلىپ بارالايـ
دۇ، «شىزاڭ ئاپتونوم رايونىنىڭ ئىقتىسادىيـئىجتىمائىي تەـ
رەققىيات ستراتېگىيىسى»نى ئوڭۇشلۇق ئەملگە ئاشۇرۇپ، شىزاڭغا، پۈتۈن جۇڭگوغا بەخت يارىتالايدۇ.

شىزاڭنىڭ مۇقىملىقى ۋە تەرەققىياتى پارتىيە ۋە دۆلەتنىڭ

مىللىي سىياسىتى، بىرلىك سەپ سىياسىتى ۋە دىنىي سىياسەتنى قەتئىي ئېغىشماي ئىزچىللاشتۇرۇشقا، مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە قانۇنىنى ئەستايىل يولغا قويۇشقا باغلىق، شۇنداقلا ھەر مىللەت كادىرلىرى ۋە ئاممىسى ئارىسىدا مارکسىزملىق مىللەت قارىشى ۋە مىللىي سىياسەت تەربىيىسىنى ئېلىپ بېرىشقىمۇ باغلىق. بۇ تەربىيىنى پارتىيە ۋە دۆلەتنىڭ ئاساسىي فاكىجىن-سىياسەتلىرىنى تەشۋىق قىلىش بىلەن بىر-لەشتۇرۇش، ۋەزىيەت تەربىيىسى بىلەن بىرلەشتۇرۇش، پارتىيەنىڭ مىللىي سىياسىتىنىڭ ئىجرا قىلىنىش ئەھۋالىنى تەكشۈرۈش بىلەن بىرلەشتۇرۇش، مىللىي ئىتتىپاقلىق-تەرەققىيات بويىچە ئىلغار تىپلارنى تەشۋىق قىلىش-تەقدىرلەش بىلەن ۋە شىزاڭنىڭ ئەمەلىيىتى بىلەن بىرلەشتۇرۇش كېرەك. «ئىككى قولدا تۇتۇش» تا باشتىن-ئاخىر چىڭ تۇرۇش، پارتىيە ئەزالىرىنىڭ ئاۋانگارتلىق، نەمۇنىلىك رولىنى ۋە ئىتتىپاق تەشكىلاتلىرىنىڭ پارتىيىنىڭ يارەمچىسى بولۇش رولىنى ھەقىقىي جارى قىلدۇرۇش لازىم. تەربىيە ئارقىلىق كەڭ كادىرلار ۋە ئاممىنى پارتىيىنىڭ مىللەت نەزەرىيىسى ۋە مىللىي سىياسىتىگە دائىر ئاساسىي بىلىمنى بىلىۋېلىش، سوتسىيالىستىك مىللىي مۇناسىۋەتكە دائىر ئاساسىي نۇقتىئىنەزەر ۋە مىللىي قانۇنچىلىق ئېڭىنى تۇرغۇزۇش، بۆلگۈنچىلىك ۋە بۆزغۇنچىلىق ھەرىكەتلىرىگە قارشى تۇرۇش ۋە ئۇنى پەرق ئېتىش ئىقتىدارىنى ئۆستۈرۈش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلىش لازىم، يېقىنقى يىللاردىن بۇيان بۇنداق تەربىيىنى بوشاشتۇرۇپ قويۇشتىن بولغان ساۋاقنى ئەستايىدىل قوبۇل قىلىپ، مارکسىزملىق مىللەت قارىشى، پارتىيە-

يىنىڭ مىللىي سىياسىتى ۋە مىللىي ئىتتىپاقلىق توغرىسىدىكى تەربىيىنى تۆت ئاساسىي پرىنسىپتا چىڭ تۇرۇش توغرىسىدىكى تەربىيىنىڭ مەزمۇنى، سوتسىيالىستىك مەنىۋى مەدەنىيەتنىڭ مۇھىم تەركىبىي قىسمى سۈپىتىدە ئۇزاققىچە قەتئىي داۋاملاشتۇرۇش، چىڭ ۋە ياخشى تۇتۇش كېرەك. ھەربىر زاۋۇت، مەكتەپ، مەھەللە ۋە كەنتنى بۆلگۈنچىلىككە، سىڭىپ كىرىشكە قارشى تۇرۇشنىڭ ھەقىقىي قورغىنىغا، مىللىي ئىتتىپاقلىق-تەرەققىياتنىڭ ھەقىقىي بازىسىغا ئايلاندۇرۇش لازىم.

مەن شۇنىمۇ ئېيتىپ قويماقچىمەنكى، شىزاڭنىڭ مۇقىملىقى ۋە تەرەققىياتى ئۈچۈن، ھەر مىللەت كادىرلىرىنىڭ تايانچ لىق ۋە باشلامچىلىق رولىنى تولۇق جارى قىلدۇرۇش شەرت. بىزنىڭ ئىشلىرىمىز ھەر مىللەت كادىرلىرىنىڭ بىرلىكتە كۈرەش قىلىپ، بۆلگۈنچىلىككە، سىڭىپ كىرىشكە قارشى تۇرۇپ، چېگرىدىكى مىللىي رايونلارنىڭ مۇقىملىقىنى قوغداشنى ۋە شۇ رايونلارنىڭ ئىقتىسادى، مەدەنىيەت ئىشلىرىنىڭ تەرەققىياتىنى ئالغا سۈرۈشنى، ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئورتاق تىرىشچانلىق كۆرسىتىشىنى تەلەپ قىلىدۇ. ئازادلىقتىن بۇيان، پارتىيە شىزاڭدا نۇرغۇنلىغان مىللىي كادىرلارنى تەربىيىلەپ يېتىشتۈردى، بۇ كادىرلار— پارتىيىنىڭ قىممەتلىك بايلىقى، ئۇلارغا تولۇق ئىشىنىش ۋە چىڭ تايىنىش، ئۇلارنىڭ ئەقىل-پاراسىتىنى تولۇق جارى قىلدۇرۇش كېرەك. كۆپ خىل تەدبىرلەرنى قوللىنىپ، شىزاڭدىكى مىللىي كادىرلارنىڭ سانىنى ئۈزلۈكسىز كۆپەيتىش، سۈپىتىنى ئۆستۈرۈش، ئۇلارنى قابىلىيىتىگە يارىشا ئىشقا قويۇش لازىم. سوتسىيالىستىك زامانىۋىلاشتۇرۇش

يولىدىكى قۇرۇلۇش ئىشلىرى ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىغا مۇھتاج، مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىغا مۇھتاج، مىللىي مەسلىنىڭ ئاخىرقى ھېسابتا ھەل قىلىنىشى ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىغا مۇھتاج. ئەمەلىيەت شۇنى ئىسپاتلىدىكى، نۆۋەتتە شىزاڭنىڭ مۇقىملىقىنى قوغداش ۋە شىزاڭنىڭ تەرەققىياتىنى ئىلگىرى سۈرۈشتە، ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنىڭ رولىنى تولۇق جارى قىلدۇرۇش تېخىمۇ زۆرۈر. ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىمۇ ئېغىر يۈكنى باتۇرلۇق بىلەن ئۈستىگە ئېلىپ، سىناققا بەرداشلىق بېرىپ، ۋەتەننىڭ بىرلىكىنى قوغداش ۋە مىللىي ئىتتىپاقلىقنى تەرەققىياتىنى ئىلگىرى سۈرۈشنىڭ باشلامچىسى بولۇشى، پارتىيە ۋە خەلقنىڭ ياخشى كادىرى بولۇشى كېرەك. باش شۇجى جياڭ زېمىن، شىزاڭنى گۈللەندۈرۈش شىزاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭلا مەسئۇلىيىتى بولۇپ قالماي، جۇڭخۇا مىللەتلىرىنىڭمۇ ئورتاق مەسئۇلىيىتى، دېدى. شىزاڭنىڭ سوتسىيالىستىك ئىنقىلاب ۋە قۇرۇلۇش ئەمەلىيىتى شۇنى تولۇق چۈشەندۈرۈپ بەردىكى، «خەنزۇلار ئاز سانلىق مىللەتلەردىن ئايرىلالمايدۇ، ئاز سانلىق مىللەتلەر خەنزۇلاردىن ئايرىلالمايدۇ»، بۇ كۆپ مىللەتلىك بىر پۈتۈن دۆلىتىمىز ئۇچۇن ھەقىقەت. بىرنەچچە ئون يىلدىن بېرى، خەنزۇ كادىرلار ۋە باشقا قېرىنداش مىللەت كادىرلىرى شەرەپ بىلەن چېگرا رايونلارغا ياردەم بېرىپ، ئائىلە، بەدەن ۋە شەخسىي تۇرمۇش جەھەتتىكى خىلمۇخىل قىيىنچىلىقلارنى يېڭىپ، مۇشكۈل شارائىتتا ئىجتىھات بىلەن ئىشلەپ، شىزاڭنىڭ ئىنقىلابى ۋە قۇرۇلۇشى ئۈچۇن، شىزاڭنىڭ

گۇللىنىشى ۋە تەرەققىياتى ئۈچۈن ئۆزىنىڭ كۈچىنى بېغىشلـ
ىدى، ئۆزىنىڭ ياشلىقى ۋە سالامەتلىكىنى بېغىشلىدى، ئۇلار
ئارىسىدىن بىرتۇركۈم ئىلغار، نەمۇنىچى شەخسلەر مەيدانغا كەلـ
ىدى، بەزى يولداشلار ھەتتا ئۆزىنىڭ ھاياتىنى بېغىشلىدى، شـ
ۇڭا ئىدىكى ھەر مىللەت خەلقى ئۇلارنى مەڭگۈ ئۇنتۇپ قالمايدۇ.
بۇنىڭدىن كېيىن، ھەر مىللەت كادىرلىرى داۋاملىق تۇرده
بىر-بىرىنى ھۇرمەت قىلىپ، بىر-بىرىنى قوللاپ، بىر-بىرىـ
دىن ئۆگىنىپ، شىزاڭنى بىرلىكته ئوبدان گۇللەندۇرۇشى
لازىم.

ۋەكىللەر، يولداشلار، بۇ قېتىمقى تەقدىرلەش يىغىنى—
شىزاڭدىكى مىللىي ئىتتىپاقلىق-تەرەققىيات كۈچلىرىنىڭ كاتتا
كۆرىكى، شۇنداقلا مۇشۇ ئالىيجاناب كۈچنىڭ يېڭى باشلىنىش
نۇقتىسى. مەن شۇنى ئۈمىد قىلىمەنكى، تەقدىرلەنگەن يولداشـ
لار ۋە شىزاڭدىكى ھەر مىللەت كادىرلىرى ھەم ئاممىسى مەغـ
رۇرلۇق-ئالدىراقسانلىقتىن ساقلىنىپ، داۋاملىق ئالغا چامدـ
شى، پارتىيىنىڭ ئاساسىي لۇشيەنده چىڭ تۇرۇپ، تۇزەش--
ياخشىلاش ۋە ئىسلاھاتنى چوڭقۇرلاشتۇرۇشنى تېخىمۇ ياخشى
تۇتۇشى، زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشىنى ئالغا سۈرۈشى، سانا-
ئەت، دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق ئىشلەپچىقىرىشىنى راۋاجلاندۇـ
رۇشى، سوتسىيالىستىك مىللىي مەدەنىيەتنى گۇللەندۇرۇشى،
ۋەتەنپەرۋەرلىك بايرىقىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ، بارلىق ئىجابىي
كۈچلەرنى ئىشقا سېلىپ، بۆلۈنۈشكه، سىڭىپ كىرىشكه ئېغىشـ
ماي قارشى تۇرۇپ، شىزاڭ ۋەزىيىتىنىڭ ئۇزاق مۇددەتلىك
مۇقىملىقىنى ساقلىشى، پارتىيه مەركىزي كومىتېتى ۋە گوۋۇـ

يۇەننىڭ غەمخورلۇقىغا، پۈتۈن مەملىكەتتىكى ھەر مىللەت خەل-
قىنىڭ ياردىمىگە، ئۆزىنىڭ تەشەببۇسكارلىقى ۋە ئىجادكارلىقىغا
تايىنىپ، ئۆم، باي، مەدەنىي يېڭى شىزاڭ قۇرۇشى، جۇڭخۇا
ئېلىنى گۈللەندۈرۈش، ۋەتەننى قۇدرەت تاپقۇزۇش ئۈچۈن تېخى-
مۇ زور تۆھپە قوشۇشى لازىم!

توغرا يۆنىلىشته چىڭ تۇرۇپ، مىللىي ئەدەبىي ئىجادىيەتنى گۈللەندۈرۈپ، ھەر مىللەت خەلقىگە تېخىمۇ كۆپ، تېخىمۇ ياخشى مەنىۋى ئوزۇق يەتكۈزۈپ بېرەيلى*

(1990-يىل 11-ئاينىڭ 17-كۈنى)

جۇڭگو يازغۇچىلار جەمئىيىتى ۋە دۆلەت مىللىي ئىشلار كومىتېتىنىڭ تەشكىلاتچىلىقى ۋە رەھبەرلىكى ئاستىدا، ئالاقىدار ساھەلەرنىڭ پائال ماسلىشىشى، ئورتاق تىرىشچانلىق كۆرسىتىشى ئارقىسىدا، 3-نۆۋەتلىك مەملىكەتلىك ئاز سانلىق مىللەتلەر ئەدەبىياتى بويىچە باھالاش-مۇكاپاتلاش پائالىيىتى تولۇق مۇۋەپپەقىيەت قازاندى ۋە مول نەتىجىلەرگە ئېرىشتى. شۇ مۇناسىۋەت بىلەن، مەن دۆلەت مىللىي ئىشلار كومىتېتى نامىدىن ئەسىرى مۇكاپاتلانغان ئاپتورلارنى، پۈتۈن مەملىكەتتىكى ھەر مىللەت يازغۇچىلىرىنى، مىللىي ئەدەبىيات-سەنئەت خىزمىتى

---

* بۇ— يولداش ئىسمايىل ئەھمەدنىڭ دۆلەت مىللىي ئىشلار كومىتېتى، جۇڭگو يازغۇچىلار جەمئىيىتى چاقىرغان 3-نۆۋەتلىك مەملىكەتلىك ئاز سانلىق مىللەتلەر ئەدەبىياتى بويىچە باھالاش-مۇكاپاتلاش پائالىيىتىدە مۇكاپاتلانغان ئاپتورلارنىڭ سۆھبەت يىغىنىدا سۆزلىگەن سۆزى.

بىلەن شۇغۇللانغان بارلىق يولداشلارنى يەنە بىر قېتىم ئەڭ قىزغىن تەبرىكلەيمەن ۋە ئۇلارغا ئالىي ئېھتىرام بىلدۇرىمەن!

يولداشلار، سوتسىيالىزم دەۋرى— دۆلىتىمىزدىكى مىللەتلەر ئورتاق تەرەققىي قىلىدىغان ۋە ئورتاق گۈللىنىدىغان دەۋر. بۇنداق تەرەققىي قىلىش ۋە گۈللىنىش ھەممە مىللەت ئەدەبىياتىـسەنئىتىنىڭ تەرەققىي قىلىشى ۋە گۈللىنىشىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ، ئاز سانلىق مىللەت ئەدەبىيات ئىشلىرىنىڭ تەرەققىي قىلىشى ۋە گۈللىنىشىنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ، ئەلۋەتتە. شۇنداق ئېيتىشقا بولىدۇكى، مىللەتلەرنىڭ تەرەققىي قىلىشى ۋە گۈللىنىشى مىللىي ئەدەبىياتـسەنئەت ئىشلىرىنىڭ تەرەققىي قىلىشى ۋە گۈللىنىشىدىن ئايرىلالمايدۇ؛ ئەكسىچە ئېيتقاندا، مىللىي ئەدەبىياتـسەنئەت ئىشلىرىنىڭ تەرەققىياتى ۋە گۈللىنىشى مىللەتلەرنىڭ تەرەققىياتى ۋە گۈللىنىشىگە كۈچلۈك تۈرتكە بولىدۇ. دېمەك، ھەر مىللەت ئەدەبىياتـسەنئەت خادىملىرى ئالىيجاناب مەجبۇرىيىتىنى ئۈستىگە ئالغان، ئۇلارنىڭ ۋەزىپىسى ئېغىر ھەم مۇشكۈل.

مىللىي ئەدەبىياتـسەنئەت ئىشلىرى پۈتكۈل سوتسىيالىستىك ئەدەبىياتـسەنئەت ئىشلىرىنىڭ مۇھىم تەركىبىي قىسمى. سوتسىيالىستىك ئەدەبىياتـسەنئەت گۈلزارىنىڭ گۈزەل ھۆسنىگە تولغان باھار مەنزىرىسى ھەر مىللەت ئەدەبىياتـسەنئىتىنىڭ پورەكلەپ ئېچىلغان گۈللىرىدىن ئايرىلمايدۇ. مىللىي ئەدەبىياتـسەنئەتنىڭ تەرەققىياتى پۈتكۈل سوتسىيالىستىك ئەدەبىياتـسەنئەتنىڭ تەرەققىياتىدا، سوتسىيالىستىك ماددىي مەدەـ

نىيەت ۋە مەنىۋى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىدا مۇھىم رول ئويناپدۇ. سوتسىيالىستىك مىللىي ئەدەبىيات-سەنئەت ئىشلىرىنى تەرەققىي قىلدۇرۇش مىللىي خىزمەتنىڭمۇ مەزمۇنلىرىدىن بىرى. بىز پارتىيىنىڭ ئەدەبىيات-سەنئەت فاڭجېنى ۋە پارتىيىنىڭ مىللىي سىياسىتىنى ئەستايىدىل ئىزچىللاشتۇرۇپ، مىللىي ئەدەبىيات-سەنئەتنىڭ ئالاھىدىلىكى ۋە قانۇنىيىتىنى توغرا تونۇپ ۋە ئىگىلەپ، مىللىي ئەدەبىيات-سەنئەت ئىشلىرىنى ئېلىمىزنىڭ ئۇلۇغ سوتسىيالىزم ئىشلىرىغا ئەگەشتۇرۇپ چوڭ قەدەم بىلەن ئالغا سىلجىتىشىمىز لازىم.

بۇگۈن مۇشۇ پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ، ئاز سانلىق مىللەت-لەرنىڭ ئەدەبىيات ئىشلىرىنى راۋاجلاندۇرۇش ئۈستىدە مىللىي خىزمەت نۇقتىسىدىن بەزى تونۇش ۋە پىكىرلىرىمنى بايان قىلماقچىمەن. سۆزۈمنىڭ ئاساسىي مەزمۇنى: مىللىي ئەدەبىيات ئىشلىرىدا توغرا يۆنىلىشتە چىڭ تۇرۇش، ۋەتەنپەرۋەرلىك ۋە سوتسىيالىزم بايرىقىنى ئېگىز كۆتۈرۈش، مىللىي باراۋەرلىك، ئىتتىپاقلىق-تەرەققىياتتىن ئىبارەت ئاساسىي تېمىنى باشتىن-ئاخىر چىڭ ئىگىلەش، مىللەتلەرنىڭ ھۆسنىگە باي، رەڭگارەڭ تۇرمۇشىنى ئەينەن، توغرا ئەكس ئەتتۈرۈش، ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئىسلاھات ئېلىپ بېرىش-ئىشىكنى ئېچىۋېتىش داۋامىدا-كى مۇۋەپپەقىيەتلىرىنى ۋە شانلىق ئوبرازىنى كۆچلۈك تەسۋىر-لەش، ھەر مىللەت خەلقى ئۈچۈن تېخىمۇ كۆپ، تېخىمۇ ياخشى مەنىۋى ئوزۇق تەقدىم قىلىش، ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئورتاق گۈللىنىشى ئۈچۈن قۇدرەتلىك ھەرىكەتلەندۈرگۈچ كۈچ يەتكۈ-زۈپ بېرىش دېگەنلەردىن ئىبارەت.

بىرىنچى، مىللىي ئەدەبىي ئىجادىيەتنىڭ يۆنىلىش مەسلىسى توغرىسىدا

پارتىيەمىز ئەدەبىيات-سەنئەتنىڭ «خەلق ئۈچۈن خىزمەت قىلىشى، سوتسىيالىزم ئۈچۈن خىزمەت قىلىشى» لازىملىقىنى ئوتتۇرىغا قويدى، بۇ سوتسىيالىستىك ئەدەبىيات-سەنئەت ئىشلىرىنىڭ ئاساسى، ماركسىزم-لېنىنىزملىق ئەدەبىيات-سەنئەت نەزەرىيىسىنىڭ ۋە ماۋ زېدۇڭ ئىدىيىسىنىڭ كونكرېتلاشتۇرۇلۇشى، شۇنداقلا ئەدەبىيات-سەنئەت خادىملىرىمىز ئۇزاق مۇددەتلىك ئىجتىمائىي ئەمەلىيەت داۋامىدا ھاسىل قىلغان تەجرىبىلەرنىڭ يەكۈنى. شۇبھىسىزكى، بۇ توغرا يۆنىلىش ئەينى زامانداا مىللىي ئەدەبىيات-سەنئىتىمىزنىڭمۇ يۆنىلىشى، مىللىي ئەدەبىي ئىجادىيەتنىڭمۇ يۆنىلىشى. مىللىي ئەدەبىيات-سەنئەت خادىملىرىمىز بۇ يۆنىلىشتە قىلچە ئىككىلەنمەستىن، قىلچە تەۋرەنمەستىن چىڭ تۇرۇشى، شۇنىڭ بىلەن بىرۋاقىتتا، مىللىي ئەدەبىيات-سەنئىتىمىزنىڭ ۋە مىللىي ئەدەبىي ئىجادىيىتىمىزنىڭ ئالاھىدىلىكىنى ۋە ئۆزىگە خاس قانۇنىيىتىنى تولۇق تونۇپ، بۇ يۆنىلىشنى ئەستايىدىل ئەملگە ئاشۇرۇشى كېرەك، بۇنىڭدىكى مۇھىم بىر تەرەپ شۇكى، مۇشۇ ئومۇمىي يۆنىلىشكە ئەمەل قىلىش شەرتى ئاستىدا، مىللىي ئەدەبىياتنىڭ ئالاھىدىلىكى ۋە ۋەزىپىسىگە ئاساسەن، مىللىي باراۋەرلىكنى ۋە مىللىي ئىتتىپاقلىقنى كۈيلەشكە كۈچ سەرپ قىلىپ، مىللەتلەرنىڭ ئالغا يۈكسىلىشىگە تۈرتكە بولۇش لازىم، بۇ مىللىي ئەدەبىي ئىجادىيەتنىڭ ئاساسىي مېلودىيىسى ۋە مەڭگۈلۈك تېمىسى بولۇشى كېرەك. بۇ نۇقتىنى ئالاھىدە تەكىتلىشىمىزدىكى سەۋەب نېمە؟

بۇنىڭدا دۆلىتىمىزنىڭ كۆپ مىللەتلىك دۆلەت بولۇش ئەھۋالى، بىزنىڭ تارىخىي بۇرچىمىز كۆزدە تۇتۇلغان، پارتىيىمىزنىڭ مىللىي مەسىلىنى ھەل قىلىشتىكى توغرا فاكتىنى ئىجرا قىلىش تەلىپى ئاساس قىلىنغان.

دۆلىتىمىزنىڭ كۆپ مىللەتلىك بىر پۈتۈن دۆلەت بولۇپ شەكىللىنىش تارىخى ناھايىتى ئۇزۇن، مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاق-لىشىپ، ھەمكارلىشىپ، دوستانە بىللە ياشاپ كەلگەنلىكى دۆ-لىتىمىزدىكى مىللەتلەر مۇناسىۋىتىدە باشتىن-ئاخىر ئاساسىي ئېقىم بولۇپ كەلدى. بىز ئەدەبىي ئەسەرلىرىمىزدە مۇشۇ ئاسا-سىي ئېقىمنى تارىخىي ماتېرىيالىزم نۇقتىسىنەزىرى بىلەن ئىپا-دىلەپ، شۇ ئارقىلىق كىشىلەرنى تەربىيىلىشىمىز ۋە رىغبەتلەن-دۈرۈشىمىز كېرەك. مىللىي باراۋەرلىك، ئىتتىپاقلىق، ھەم-كارلىق—سوتسىيالىستىك مىللىي مۇناسىۋەتنىڭ ئاساسىي مەز-مۇنى، شۇنداقلا ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئورتاق ئارزۇسى. دۆلە-تىمىزدە مىللىي مۇناسىۋەت تۈرلۈك بوران-چاپقۇنلارنىڭ سىنە-قىغا بەرداشلىق بەردى، شۇنىڭ ئۈچۈن بىزنىڭ ئەدەبىياتىمىز مۇشۇ رېئاللىقنى تەشەببۇسكارلىق بىلەن ھەقىقىي ئەكس ئەتتۈ-رۈشى كېرەك. سوتسىيالىزم دەۋرىدە، دۆلىتىمىزدىكى مىللىي مۇناسىۋەتتە چوڭقۇر ئۆزگىرىش يۈز بەردى، دۆلىتىمىزدىكى مىللەتلەر غايەت زور تەرەققىياتلارغا ئېرىشتى، بىرمۇنچە مىللەت-لەر بىرقانچە ئىجتىمائىي فورماتسىيىدىن ھالقىپ سوتسىيالىزم-غا قەدەم قويدى. بۇ ئەھۋاللارنى ئەدەبىيات-سەنئەت ئەسەرلىرىدە ئەكس ئەتتۈرۈش، شۇ ئارقىلىق خەلقنى ئىلھاملاندۇرۇش ۋە رىغبەتلەندۈرۈش كېرەك. يەنە بىر تەرەپتىن، دۆلىتىمىزدىكى

مىللىي مۇناسىۋەتنى يەنە داۋاملىق مۇستەھكەملىشىمىز ۋە راۋاجلاندۇرۇشىمىز كېرەك، بۇنىڭ ئۈچۈن كۆپ تەرەپتىن تىرىشچانلىق كۆرسىتىشكە توغرا كېلىدۇ، بۇ مىللىي ئەدەبىيات خادىملىرىنىڭ تىرىشچانلىق كۆرسىتىشىنى، ئەدەبىي ئەسەرلەرنىڭ رولىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. ئەدەبىيات ئادەمنىڭ ئىدىئولوگىيەسىگە، جەمئىيەتنىڭ تەرەققىياتىغا ئالاھىدە تەسىر كۆرسىتىدۇ، بىز ئەدەبىياتنىڭ رولىنى تولۇق جارى قىلدۇرۇپ، مىللىي باراۋەرلىك ۋە مىللىي ئىتتىپاقلىق-تەرەققىيات ئىشلىرىنى ئىلگىرى سۈرۈشىمىز كېرەك.

مىللىي ئەدەبىياتىمىزنىڭ تەرەققىيات تارىخىغا نەزەر سالىدىغان بولساق، زاكىر ۋالارنىڭ قەدىمكى زامانغا خاس تۇبۇت ئەدەبىياتى «زامپۇ تەزكىرىسى»، موڭغۇللارنىڭ كاتتا ئەدەبىي ئەسىرى «موڭغۇللارنىڭ مەخپىي تارىخى»، ئۇيغۇرلارنىڭ بۇرۇنقى زاماندىكى داستانى «قۇتادغۇبىلىك» ھەمدە دۆلىتىمىزدىكى مىللەتلەرنىڭ تارىخىي داستانلىرى— «گېسار»، «جياڭگىر»، «ماناس»، «ئاشىما» شۇنداقلا باشقا مىللەتلەرنىڭ خەلق ئەدەبىياتى ئەسەرلىرى، ئازادلىقتىن كېيىن دۇنياغا كەلگەن بىرمۇنچە ئېسىل مىللىي ئەدەبىي ئەسەرلەر، مەسىلەن، يېزۋالارنىڭ پېشقەدەم يازغۇچىسى لى چياۋنىڭ «خۇشاللىقتىن كۈلگەن جىنشاجىياڭ دەرياسى»، جۇاكىز ۋالارنىڭ پېشقەدەم يازغۇچىسى لۇ دىنىڭ «گۈزەل جەنۇب»، موڭغۇل يازغۇچى مالاچىنغۇنىڭ «بىپايان يايلاق» دېگەنگە ئوخشاش ئەسەرلىرى بار، بۇنىڭدىن باشقا ۋەكىللىك خاراكتېرگە ئىگە يەنە بىر قىسىم ئەسەرلەر بار، ئۇلارنى بىر-بىرلەپ مىسال كەلتۈرمىدۇق. بۇ مىللىي ئەدەبىي ئەسەر-

لەردە مىللەتلەرنىڭ باراۋەرلىكى، ئىتتىپاقلىقى، تەرەققىياتىدىن ئىبارەت ئاساسىي تېما تۇرلۇك نۇقتىدىن كۆيلەنگەنلىكى ئۈچۈن، بۇ ئەسەرلەر ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئالقىشىغا ئېرىشىپ، مىللىي ئەدەبىياتىمىزدىكى مەشھۇر ئەسەرلەر بولۇپ قالدى. ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ مەشھۇر ئەدەبىي ئەسەرلىرى پۈتكۈل جۇڭخۇا مىللىتىنىڭ ئەدەبىيات خەزىنىسىدە ئالاھىدە چاقناپ تۇرغان بىر قىسمىدۇر. بۇ قېتىم مۇكاپاتقا ئېرىشكەن ئەسەرلەرنىڭ ھەممىسى ئاشۇ توغرا يۆنىلىشتە چىڭ تۇرغانلىقى ئۈچۈن مۇكاپاتلاندى. بۇ كىشىنى ناھايىتى خۇشال قىلىدۇ.

ئېلىمىزنىڭ مىللىي ئەدەبىي ئىجادىيىتى ئېسىل ئەنئەنگە ئىگە، بۇ جەھەتتە مۇڭۇپپەقىيەتلىك مول تەجرىبىلەر ھاسىل قىلىندى، بىز مىللىي ئەدەبىي ئىجادىيەتنىڭ ئېسىل ئەنئەنىلىرىنى زور كۈچ بىلەن جارى قىلدۇرۇپ، ئىجادىيەت تەجرىبىلىرىنى ئەستايىدىل يەكۈنلەپ، ئۇنى تېخىمۇ جارى قىلدۇرۇشىمىز ۋە ئومۇملاشتۇرۇشىمىز كېرەك. پارتىيىنىڭ ئەدەبىيات-سەنئىتى يۆنىلىشىدە چىڭ تۇرۇپ، مىللىي ئەدەبىي ئىجادىيەتنىڭ ئاساسىي تېمىسى ياكى ئاساسىي مېلودىيىسىنى ئىگىلەپ، مىللىي ئەدەبىي ئىجادىيەتنىڭ گۈللىنىشىنى ئىلگىرى سۈرۈپ، ھەر مىللەت خەلقىگە تېخىمۇ كۆپ، تېخىمۇ ياخشى مەنىۋى ئوزۇق تەقدىم قىلىش— زامانىمىزدىكى ھەر مىللەت ئەدىبلىرىگە، يازغۇچىلىرىغا تارىخ يۈكلىگەن مۇھىم ۋەزىپە، پارتىيىنىڭ ۋە ھەر مىللەت خەلقىنىڭ زامانىمىزدىكى ھەر مىللەت ئەدەبىيات-سەنئىتى خادىملىرىدىن كۈتكەن سەممىي ئۈمىدى ۋە ئۇلارغا قويغان جىددىي تەلىپى.

ئىككىنچى، تۇرمۇشقا چوڭقۇر چۆكۈش ۋە يازغۇچىلارنىڭ ئىجتىمائىي مەسئۇلىيەتچانلىقى مەسىلىسى توغرىسىدا

1942-يىلى رەئىس ماۋ زېدۇڭ «يەنئەن ئەدەبىيات-سەنئەت سۆھبەت يىغىنىدا سۆزلىگەن نۇتۇق» تا ئەدەبىيات-سەنئەتنىڭ مەنبەسى مەسىلىسىنى چوڭقۇر تەھلىل قىلىپ، ئىنسانىيەتنىڭ ئىجتىمائىي تۇرمۇشى بارلىق ئەدەبىيات-سەنئەتنىڭ «پۇتمەس-تۈگىمەس، بىردىنبىر مەنبەسى» دەپ ئېنىق كۆرسەتكەنىدى. 1979-يىلى يولداش دېڭ شياۋپىڭنىڭ جۇڭگو ئەدەبىيات-سەنئىت خادىملىرىنىڭ 4-قۇرۇلتىيىدا قىلغان تەبرىك سۆزىدە، «خەلق— ئەدەبىيات-سەنئەت خادىملىرىنىڭ ئانىسى» دېگەنىدى. ئەدەبىيات-سەنئەت خادىملىرى «خەلق تۇرمۇشىدىن ئاڭلىق ھالدا سىيۇژېت، تېما، ۋەقەلىك، تىل، شېئىرىي ھېسسىيات ۋە زوق ئېلىشى، ئۆزىنى خەلقنىڭ تارىخىنى يارىتىشتىكى كۆتۈرەڭگۈ روھى ئارقىلىق تەربىيىلىشى كېرەك، بىزنىڭ سوتسىيالىستىك ئەدەبىيات-سەنئەت ئىشلىرىمىزنىڭ گۈللەپ ياشنىشىدىكى تۈپ يول ئەنە شۇ» دەپ چوڭقۇر مەنىدە تەلىم بەرگەنىدى. يولداش دېڭ شياۋپىڭنىڭ تەكىتلىگىنىمۇ تۇرمۇشقا چوڭقۇر چۆكۈشتىن ئىبارەت. يولداشلار بۇ ھەقتە باشقىچە پىكىر دە بولمىسا كېرەك. بۇ قېتىم مۇكاپاتقا ئېرىشكەن ئەسەرلەر ئىچىدە بىرمۇنچە ئەسەرلەرنىڭ سىيۇژېتى، تېمىسى، ۋەقەلىكى، تىلى، ئىدىيىسى ھەرقايسى مىللەتلەرنىڭ مەزمۇنى مول تۇرمۇشىدىن ئېلىنغان، ياڭغۇچىنىڭ بەدىئىي جەھەتتىن قايتا ئىجادىي ئىشلىشى ئارقىسىدا، ئەسەرلەرنىڭ تېمىسى، ۋەقەلىكى، ئىدىيىسى ئەمەلىي تۇرمۇشتىكىگە قارىغاندا تېخىمۇ يۇقىرى، تېخىمۇ يىغىنچاق، تېخىمۇ

تىپىك، تېخىمۇ مۇكەممەل بولۇپ، ناھايىتى كۆچلۈك بەدئىي تەسىرلەندۈرۈش كۈچىگە ئىگە بولغاچقا ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئالقىشىغا ئېرىشكەن. مىللىي ئەدەبىيات-سەنئەت خادىملىرى، مىللىي ئەدەبىيات ئىجادىيىتى بىلەن شۇغۇللىنىدىغان ئاپتورلار ۋە يازغۇچىلار ئۇچۇن ئېيتقاندا، تۇرمۇشقا چوڭقۇر چۆكۈش، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىغا چوڭقۇر چۆكۈش، ھەر مىللەت خەلق ئاممىسى ئىچىدە يىلتىز تارتىش دېمەكتۇر. دۆلىتىمىزدە ئاز سانلىق مىللەتلەر ئولتۇراقلاشقان رايونلارنىڭ تولىسى چېگرا رايونلار، ئېگىز-سوغۇق جايلار، تاغلىق-ئورمانلىق جايلار، ئوتلاق ۋە چۆل باياۋانلار بولۇپ، قاتناشى قولايسىز، شارائىتى جاپالىق، بۇنداق ئوبيېكتىپ شارائىت مىللىي ئەدەبىيات-سەنئەت خادىملىرىنىڭ تۇرمۇشقا چوڭقۇر چۆكۈشىگە نۇرغۇن قىيىنچىلىق تۇغدۇرىدۇ. قىيىنچىلىق كۆپەيگەنسېرى مىللىي ئەدەبىيات-سەنئەت خادىملىرىمىزغا قويۇلىدىغان تەلەپمۇ يۇقىرى بولىدۇ. تۇرمۇشقا چوڭقۇر چۆكۈش مىللىي ئەدەبىيات-سەنئەت خادىملىرىدىن شۇنى تەلەپ قىلىدۇكى، ئۇلار ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ تۇرمۇشىنى ئۆز تەجرىبىسى ئارقىلىق چوڭقۇر ھېس قىلىشى، بولۇپمۇ ئىدىيە ۋە ھېسسىيات جەھەتتە ئاز سانلىق مىللەت خەلقى بىلەن ھەمنەپەس بولۇشى، ھەر مىللەت خەلق ئاممىسىنى ئۆزىنىڭ «ئانىسى» دەپ بىلىشى ھەمدە بۇنداق ھېسسىياتنى ساختا ۋە ياسالمىلىق بىلەن ئەمەس، بەلكى سەمىمىي ۋە چىن كۆڭلىدىن ئىپادىلىشى، تولۇپ تاشقان قىزغىنلىق بەلەن ئۆزىنى «ئانىسى»نىڭ قوينىغا ئېتىپ، بىر تەرەپتىن «ئانىسى»نىڭ تەربىيىسىنى قوبۇل قىلىشى، شۇنىڭ بىلەن بىرۋا-

قىتتا، «ئانىسى» ئۇچۇن، خەلق ئۇچۇن جان-دىل بىلەن خىز-مەت قىلىشى لازىم. خەلق ئاممىسى بولۇپمۇ دۆلىتىمىزدىكى ئاز سانلىق مىللەت خەلقى ئاممىسى ھەققىدە ئىدىيە ۋە ھېسسىيات جەھەتتە توغرا تونۇش ھاسىل قىلماي تۇرۇپ ۋە ئۇلار بىلەن يېقىن مۇناسىۋەت ئورناتماي تۇرۇپ، ھەر مىللەت خەلقى بىلەن دوست بولۇش، ھەر مىللەت خەلقىنىڭ رېئال تۇرمۇشىغا چۆ-كۈپ، يىلتىز تارتىپ، ئۇلاردىن ئوزۇق ئېلىپ، ئۆزىمىزنى تولۇقلاش ۋە يۇكسەلدۇرۇش مۇمكىن ئەمەس.

ئەدەبىيات-سەنئەتچىلىرىمىزنىڭ تۇرمۇشى مەزمۇنغا باي، نەزەر دائىرىسى كەڭ بولۇشى كېرەك. بىزنىڭ يازغۇچىلىرىمىز ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىغا چوڭقۇر چۆكۈپلا قالماستىن، خەنزۇلار رايونلىرىغىمۇ بېرىپ تۇرمۇش ئۆگىنىشى، شۇ ئارقى-لىق ئەسەرنىڭ تېمىسىنى تېخىمۇ چوڭقۇرلاشتۇرۇشى، قەھرە-مان شەخسلەرنىڭ ئوبرازىنى تېخىمۇ بېيىتىشى كېرەك. بىز خەنزۇ يازغۇچىلارنىڭمۇ ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىغا بېرىپ تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىپ، ماتېرىيال توپلاپ، ئاز سانلىق مىل-لەت خەلقىنىڭ تۇرمۇشىنى تەسۋىرلىشىنى قارشى ئالىمىز. ھەر مىللەت يازغۇچىلىرى ئورتاق تىرىشچانلىق كۆرسىتىپ، ئاز سانلىق مىللەت خەلقىنىڭ تۇرمۇشىنى تۇرلۇك جەھەتلەردىن ئەكس ئەتتۈرىدىغان تېخىمۇ كۆپ ئەسەرلەرنى يېزىپ، پۈتكۈل دۆلەتنىڭ ئەدەبىيات-سەنئەت ئىشلىرىنىڭ تەرەققىياتىنى ئىلگە-رى سۈرۈشى كېرەك.

تۇرمۇشقا چوڭقۇر چۆكۈش ئەلۋەتتە مۇھىم، ئۇنىڭدىن باش-قا تۇرمۇشنى قانداق ئىپادىلەش مەسىلىسىمۇ بار. بىزنىڭ مىل-

لمي ئەدەبىيات-سەنئەت خادىملىرىمىز كۆچلۈك ئىجتىمائىي مەسئۇلىيەتچانلىققا ئىگە بولۇشى، تارىخىي ماتېرىيالىزم ۋە دىئا-لېكتىك ماتېرىيالىزم مەيدانىدا تۇرۇپ، دۆلىتىمىزدىكى ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ تارىخىنى ۋە ھازىرقى ئەھۋالىنى توغرا تونۇشى، ئۇلارنى توغرا ئىپادىلىشى ۋە ئوبرازىنى توغرا يارىتىشى كېرەك. سوتسىيالىزم دەۋرىدە، ئېلىمىزنىڭ ئاز سانلىق مىل-لەت رايونلىرىدا زور ئۆزگىرىشلەر بولدى ۋە بولۇۋاتىدۇ، ئىل-گىرىكى بېكىنمىچىلىك ھالىتى پەيدىنپەي بۇزۇپ تاشلانماقتا، بۇرۇنقى ئۆزىنى ئۆزى قامىدايدىغان ئۇششاق دېھقان ئىگىلىكىنىڭ ئورنىنى ئۇزلۇكسىز پىلانلىق تاۋار ئىگىلىكى ئىگىلەپ، ھەممە جاي يېڭى ھاياتىي كۈچكە تولماقتا. بىزنىڭ ئاپتورلىرىمىز، يازغۇچىلىرىمىزنىڭ ھاياتىي كۈچكە تولۇپ تاشقان يېڭى دەۋرنى ۋە ھەر مىللەت خەلقىنىڭ گۈزەل يېڭى تۇرمۇشىنى ئىپادىلەش مەسئۇلىيىتى بار. ئاپتورلىرىمىز ۋە يازغۇچىلىرىمىز ھەرگىز چوڭ مىللەتچىلىك ياكى تار مىللەتچىلىك مەيدانىدا تۇرۇپ، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ تارىخىنى ۋە ھازىرقى ئەھۋالىنى بىر تە-رەپلىمە بۇرمىلاپ تەسۋىرلەيدىغان ئىشنى قىلماسلىقى، ئۇلارنىڭ تۇرمۇشى ۋە ئوبرازىنى خۇنۇكلەشتۈرىدىغان ئىشنى تېخىمۇ قىل-ماسلىقى كېرەك. ئۆتمۈشتە بەزى ئەدەبىي ئەسەرلەر ئاساسەن ھەر مىللەت خەلقىنى ئەتراپلىق ۋە توغرا ئىپادىلىمىگەنلىكى، بۇ ئەسەرلەردە بىر بولسا، ھەر مىللەت خەلقىنىڭ تارىخى ۋە ھازىرقى ئەھۋالى ئىدىئالىستىك ئىجادىيەت ئۇسۇلى بىلەن قالاي-مىقان يېزىلغانلىقى، بىر بولسا غەلىتە كۆز بىلەن كۆزىتىپ، تۇرلۇك كونا قائىدە-يوسۇنلار ھەدەپ تەرغىپ قىلىنغانلىقى،

كىشىلەرنى قۇرۇق گەپ سېتىپ ئۆزىگە جەلپ قىلماقچى بولغاد-
لىقى ئۈچۈن، ئالقىشقا ئىگە بولمىدى. يەنە ئايرىم ناچار ئەسەر-
لەرمۇ باركى، بۇ ئەسەرلەرنىڭ ئاپتورلىرى پۈتۈنلەي بۇرژۇئازد-
يە مەيدانىدا تۇرۇپ، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئوبرازىنى قەس-
تەن بۇرمىلاپ ۋە خۇنۇكلەشتۈرۈپ، خەلىقنىڭ قاتتىق غەزىبىنى
قوزغىدى. بۇنداق ئەسەرلەر ئىنتايىن ئاز ساندا بولسىمۇ، لې-
كىن ئۇنىڭ ئىجتىمائىي ئۇنۇمى ئىنتايىن يامان بولدى. بىز
ھەرقانداق ئادەمنىڭ ئەدەبىي ئەسەر شەكلىدىن پايدىلىنىپ، خاتا
ئىدىيە ۋە خاتا قاراشلارنى تەشۋىق قىلىپ، ۋەتىنىمىزنىڭ بىرلە-
كىگە ۋە مىللەتلەرنىڭ بۇيۇك ئىتتىپاقلىقىغا زىيان يەتكۈزۈشىگە
قارشى تۇرىمىز. بىز يازغۇچىلارنىڭ ئىجتىمائىي مەسئۇلىيەت-
چانلىقىنى تەكىتلىگىنىمىزدە، ھەر مىللەت ئاپتورلىرىنىڭ،
يازغۇچىلىرىنىڭ ئۆزلىرىنىڭ ئىجتىمائىي مەسئۇلىيىتىگە ئەس-
تايىدىل مۇئامىلە قىلىپ، ئۆز ئەسەرلىرىنىڭ ئىجتىمائىي ئۈنۈ-
مى ئۈستىدە قاتتىق باش قاتۇرۇپ، خەلقنە ئەڭ ياخشى مەنىۋى
ئوزۇق تەقدىم قىلىشقا تىرىشىشىنى، ئۆزىنىڭ ئىجادىيىتى ئار-
قىلىق خەلقنىڭ روھىنى يۈكسەك پەللىگە كۆتۈرۈشىنى، خەلق
ئاممىسىغا ئىشەنچ ۋە كۈچ بېغىشلىشىنى ئۈمىد قىلىمىز.

ئۈچىنچى، ئىسلاھات-ئىشكنى ئېچىۋېتىش ۋە ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئەدەبىيات ئىشلىرى توغرىسىدا

ئىسلاھات ۋە ئىشىكنى ئېچىۋېتىش ئارقىسىدا ئېلىمىزنىڭ ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدا چوڭقۇر ئۆزگىرىش يۈز بەردى، شۇنداقلا ھەر مىللەت خەلقىمىزنىڭ روھى قىياپىتىدىمۇ ناھايىتى زور ئۆزگىرىش يۈز بەردى. بۇلار مىللىي ئەدەبىيات ئىشلىرد-

مىزغا غايەت زور ۋە چوڭقۇر تەسىر كۆرسەتمەكتە. ئەدەبىيات تۇرمۇشنى ئەكس ئەتتۈرۈش سۈپىتى بىلەن ئىسلاھات-ئىشكىنى ئېچىۋېتىش دولقۇنىغا يېقىندىن ئەگىشىپ، بۇ قاينام-تاشقىنلىق ئىشلارنى مىللىي ئەدەبىيات-سەنئەت گۈلزارىدا ھەقىقىي ۋە جانلىق ئىپادىلىشى كېرەك.

دۆلىتىمىزدىكى مىللەتلەرنىڭ ھەممىسى ئۇزاق تارىخقا ئىگە، ھەممىسى ئۇلۇغ دۆلىتىمىزنى بەرپا قىلىش ۋە تەرەققىي قىلدۇرۇش يولىدا ئۆز تۆھپىسىنى قوشقان، ھەممىسىنىڭ ئۆز مىللىتىنى پەخىرلەندۈرىدىغان كىشىلىرى بار. بۇلارنىڭ ھەممىسى ئەدەبىي ئىجادىيەتنىڭ قىممەتلىك خام ماتېرىيالى، ھەممىسى ئالاھىدە تەسۈرلەشكە ئەرزىيدۇ. لېكىن، مېنىڭچە بىزنىڭ ئەدەبىياتىمىز رېئال تۇرمۇشقا بەكرەك يېقىن بولۇشى، ھازىر بىز ئېلىپ بېرىۋاتقان سوتسىيالىزم ئىشلىرىنى كۈچەپ تەسۋىرلىشى، مىللەتلەرنىڭ دەۋر ئالاھىدىلىكىگە ئىگە تىپىك قەھرىمانلىرىنى تېرىشىپ يارىتىشى كېرەك. مەن بەزى سورۇنلاردا، بىز مىللەت نەزەرىيىسى ھەققىدىكى تەتقىقاتتا ئەمەلىي مەسىلىلەرگە كۆپرەك يۈزلىنىشىمىز، ئەمەلىي تەتقىقاتقا يۈكسەك دەرىجىدە ئەھمىيەت بېرىشىمىز كېرەك، دېگەن قاراشنى ئېيتىپ ئۆتكەنىدىم. مەن ئەدەبىي ئىجادىيەت جەھەتتىمۇ شۇ قاراشتا چىڭ تۇرىمەن. بۇنىڭ مەنىسى شۇكى، يازغۇچىلار ئىجادىيەتنىڭ ئاساسىي نۇقتىسىنى كۆپرەك رېئال تۇرمۇشقا قارىتىشى، قەلىمىدە ئىسلاھات ئۇچقۇنلىرىنى پارىلدىتىشى كېرەك. شۇنداق قىلغاندىلا، مىللىي ئەدەبىيات ئىشلىرىنى تەرەققىي قىلدۇرغىلى ۋە گۈللەندۈرگىلى، خەلقنىڭ ئەدەبىياتقا بولغان ئېھتىياجىنى

تېخىمۇ ئوبدان قاندۇرغىلى، ئەدەبىياتنىڭ ئىجتىمائىي رولىنى تېخىمۇ ئوبدان جارى قىلدۇرغىلى بولىدۇ. ئىسلاھات ۋە ئىشىكىنى ئېچىۋېتىش ئىشلىرىدىن ئىلھاملانماسلىق ھەتتا بۇ ئوبيېكتىپ رېئاللىقتىن ئۆزىنى قاچۇرۇشقا ئۇرۇنۇش تولىمۇ قاملاشمىغان قىلىق.

ئىسلاھات قەدەمىمۇقەدەم ئالغا سىلجىۋاتىدۇ، ھەر كۈنى دېگۈدەك يېڭى شەخسلەر بارلىققا كېلىۋاتىدۇ، ھەر مىللەت خەلقى ھەر كۈنى دېگۈدەك يېڭى مۇۋەپپەقىيەتلەرنى يارىتىۋاتىدۇ، بۇ ھال ئەدەبىي ئىجادىيەتنى مول مەنبەگە ئىگە قىلدى. بىز ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئىسلاھات-ئىشىكنى ئېچىۋېتىش داۋامىدىكى قەھرىمانلىق ئىش-ئىزلىرىنى ۋە روھىي قىياپىتىنى قىزغىن كۈيلىشىمىز، ئىسلاھات-ئىشىكنى ئېچىۋېتىش ئىشلىرىنى ئەدەبىي شەكىل ئارقىلىق ئىلگىرى سۈرۈشىمىز كېرەك.

ھەربىر مىللەت، ھەربىر رايون تەرەققىي قىلىش، ئالغا بېسىش ئۈچۈن ئىسلاھات ۋە ئىشىكنى ئېچىۋېتىش يولىدا مېڭىشى كېرەك. دەۋر ئالغا ئىلگىرىلىمەكتە، ھەربىر مىللەتنىڭ كونىنى تاشلاپ يېڭىنى قوبۇل قىلىدىغان ئىشلىرى بولۇشى مۇمكىن. دەرۋەقە، بۇ ئىشلارنى پەقەت ھەرقايسى مىللەتلەرنىڭ ئاڭلىقلىقى ۋە ئىختىيارىيلىقى ئاساسىدا ئېلىپ بېرىش كېرەك. بىزنىڭ ئاپتورلىرىمىز ۋە يازغۇچىلىرىمىز ئۆز مىللىتى ئىچىدىكى بىلىملىك توپقا مەنسۇپ، مەلۇم مەنىدىن ئېيتقاندا، بۇلار بىر مىللەتنىڭ مۇنەۋۋەر كىشىلىرىدۇر. بۇلار ئۆز مىللىتىنىڭ كونا ئادەتلىرىدىن قۇتۇلۇپ، ئىلغارلىققا قاراپ مېڭىش جەريانىدا، ئالدىنقى قاتاردا مېڭىشى، جۇملىدىن بۇ ئىلغارلىق يۈزلى-

ىنىشىنى ئۆز ئەسەرلىرى ئارقىلىق ئەكس ئەتتۈرۈشى ۋە تەشەب-
بۇس قىلىشى كېرەك. ئىسلاھات-ئىشىكنى ئېچىۋېتىش تەس-
ۋىرلەنگەن ئەدەبىي ئەسەرلەر تۈرلۈك تۈرمۇش ئۇسۇلى ۋە ئىدە-
يە-كۆز قاراش جەھەتتىكى زىددىيەت ۋە توقۇنۇشلارغا، ئاز
سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئالغا بېسىشىغا پايدىسىز ئىسلاھ قىلىشقا
تېگىشلىك بەزى قالاق نەرسىلەرگە باھا بېرىشكە تاقىلىشى مۇم-
كىن. بۇنداق ئەھۋالغا دۇچ كەلگەندە قانداق قىلىش كېرەك؟
مېنىڭچە، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ تۈرمۇشى باي مەزمۇن ۋە
خىلمۇخىللىققا ئىگە، ئەدەبىياتمۇ مول مەزمۇن ۋە خىلمۇخىللىق-
قا ئىگە بولۇشى كېرەك. بىز ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ تۈرمۇ-
شىنى قەستەن بۇرمىلاپ تەسۋىرلەشكە، ئاز سانلىق مىللەتلەرنى
خۇنۇكلەشتۈرىدىغان ھەرقانداق ئەسەرلەرگە قارشى تۇرىمىز.
لېكىن ياخشى نىيەت بىلەن بېرىلگەن تەنقىدلەرنى رەت قىلماس-
لىقىمىز، كونىرىغان نەرسىلەرنى ساقلاپ قالمىز دەپ چىڭ
يېپىشۋالماسلىقىمىز كېرەك. سۈپەتنى يۇقىرى، ئىزدىنىش خا-
راكتېرىدىكى ئەسەرلەرگە ئىلھام بېرىش كېرەك. مۇددىئاسى
ياخشى بولسىمۇ، لېكىن ئەھۋال بىلەن تونۇشمىغانلىقى، ئىنچە-
كە كۆزەتمىگەنلىكى ئۈچۈن چىنلىققا، پاكىتقا ئۇيغۇن كەلمەي
قالغان ئەسەرلەرگە ۋە ئۇلارنىڭ ئاپتورلىرىغا كەڭچىلىك قىلىش
كېرەك. تالاشتا قالغان ئەسەرلەر ئۇستىدە باراۋەرلىك ئاساسىدا
مۇھاكىمە ئېلىپ بېرىش كېرەك. بۇگۈنكى كۈندە، ھەرقايسى
مىللەتلەرنىڭ سۈپىتى ئۆستى، غۇرۇرى كۈچەيدى، ئېستېتىكە-
لىق قارىشىمۇ ئۆستى، ئۇلار بەزى ئەسەرلەر ئۇستىدە كەسكىن
تەنقىدىي پىكىرلەرنى بېرىشى مۇمكىن، بۇنى ياخشى ئىش دەپ

بىلىپ، قارشى ئېلىش كېرەك. يەنە بىر تەرەپتىن، ھەرقانداق كىشى ئەدەبىي ئەسەرلەرنى تەنقىد قىلغاندا، ھەقىقەتنى ئەمەلىي يەتتىن ئىزدىشى، ئومۇمىيلىقنى نەزەردە تۇتۇشى، يوللۇق، قائىدىلىك ئىش قىلىشى كېرەك. دۆلىتىمىزدىكى ھەرقايسى مىللەتلەر كۆكس-قارىنىنى كەڭ تۇتۇپ، ھەر مىللەت ئەدەبىيات-سەنئەت خادىملىرىنىڭ ئەدەبىي شەكىل ئارقىلىق بەرگەن تەنقىد ۋە تەكلىپلىرىنى قارشى ئېلىشى ھەمدە ئۇلارنىڭ پىكىرلىرىنى ئەستايىدىل ئويلىنىشى كېرەك. شۇنداق قىلىش مىللەتلەرنىڭ ئۆزىنىڭ ئالغا بېسىشىغا پايدىلىق. ھەقىقەتەن ناچار ئەسەرلەرنى تەنقىد قىلىشقا ھەتتا ئۇنىڭ ئاپتورلىرىنى تەنقىد لەپ، تەربىيىلەشكە بولىدۇ ۋە بۇنداق قىلىش زۆرۈر، لېكىن بۇنداق ئىشلارغا مۇئامىلە قىلىشتا ھەرگىز قانۇنغا خىلاپ ۋاسىتىلەرنى قوللانماسلىق لازىم، نامايىش قىلىش، تەلەپ قويۇش قاتارلىق ۋاستىلەر بىلەن بېسىم ئىشلىتىپ، داۋراڭ كۆتۈرۈش زادى قاملاشمىغان، قانۇنغا خىلاپ كېلىدىغان قىلىق، بۇنداق ئەھۋاللاردىن ساقلىنىش لازىم. بىز ئەدەبىي ئەسەرلەردە ساقلانغان مەسىلىلەرنى ئەدەبىي تەنقىد شەكلى ئارقىلىق ھەل قىلىشنى تەكىتلەيمىز.

مىللەتلەر ئەدەبىياتى ئىشلىرىنىڭ ئۆزىدىمۇ ئىسلاھات مەسىلىسى مەۋجۇت، بۇگۈن بۇ مەسىلە ئۇستىدە كۆپ توختالماقچى ئەمەسمەن. مەن پەقەت بىرلا جەھەتتە، يەنى ئىسلاھات-ئىشكىنى ئېچىۋېتىش داۋامىدا كۆپ خىل شەكىللەرنى قوللىنىپ، ئاز سانلىق مىللەتلەر مەدەنىيىتىنىڭ ئېچىكى-تاشقى مەدەنىيەت بىلەن بولغان ئالاقىسىنى ئىلگىرى سۈرۈش جەھەتتىلا توختىلىپ

مەن. بىز سىرتلارغا بېرىپ، دۆلىتىمىزدىكى مىللەتلەرنىڭ ھۆسنى گۈزەل، رەڭگارەڭ ئەدەبىيات-سەنئىتىنى پۈتۈن مەملەكەتكە، پۈتۈن دۇنياغا تونۇشتۇرۇشىمىز كېرەك. بىز يەنە مۇشۇنداق ئالاقە ئارقىلىق ئۆز مىللىتىمىزنىڭ ئەدەبىيات ئىشلىرىنىڭ تەرەققىياتىنى ئىلگىرى سۈرۈشىمىز كېرەك. ئەدەبىيات ئىشلىرىدا ھەرقايسى مىللەتلەرنىڭ بارلىق ئېسىل نەرسىلىرىنى، جۈملىدىن ئىجادىيەت ئۇسۇلى، ئىپادىلەش شەكلى دېگەنگە ئوخشاشلارنى ئوبدان داۋاملاشتۇرۇشىمىز ۋە ئوبدان راۋاجلاندۇرۇشىمىز كېرەك، ئەسەرلەرنىڭ مىللىي ئالاھىدىلىكىنى ساقلىشىمىز، ئەمما شۇنىڭ بىلەن بىرۋاقىتتا باشقا مىللەتلەرنىڭ ئېسىل نەرسىلىرىنى ماھىرلىق بىلەن قوبۇل قىلىپ، ئۆزىمىزنىڭكىنى بېيىتىشىمىز ۋە زورايتىشىمىز كېرەك.

شۇنىڭغا قەتئىي ئىشىنىمىزكى، ئىسلاھات-ئىشىكنى ئېچىۋېتىش ئىشلىرى مىللەتلەر ئەدەبىياتى ئىشلىرىنىڭ گۈللەپ ياشنىشىغا چوقۇم تۈرتكە بولىدۇ؛ بىز مىللەتلەر ئەدەبىياتىنىڭ ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدىكى ئىسلاھات-ئىشىكنى ئېچىۋېتىش ئىشلىرىنىڭ تەرەققىياتىغا كۈچلۈك تۈرتكە بولۇشنى ئۈمىد قىلىمىز.

تۆتىنچى، مىللىي ئەدەبىي ئىجادىيەت خادىملىرىنى تەربىيەلەپ يېتىشتۈرۈپ، مىللىي ئەدەبىي ئىجادىيەت قوشۇنىنى ئۈزلۈكسىز زورايتىش مەسىلىسى توغرىسىدا

پارتىيە ۋە دۆلەت دۆلىتىمىزدىكى ئاز سانلىق مىللەتلەر ئەدەبىيات ئىشلىرىنىڭ تەرەققىياتىغا، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئەدەبىي ئىجادىيەت خادىملىرىنى تەربىيەلەپ يېتىشتۈرۈشكە ئە-

زەلدىن ئىنتايىن كۆڭۈل بۆلۈپ ۋە ئەھمىيەت بېرىپ كەلدى، جۈمھۇرىيىتىمىز قۇرۇلغان دەسلەپكى مەزگىلدە، پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى ۋە دۆلەت مەمۇرىي ئىشلار كېڭىشىنىڭ غەمخورلۇقى ئاستىدا، قۇرۇلغانلىقىغا ئانچە ئۇزۇن بولمىغان جۇڭگو يازغۇچىلار جەمئىيىتى تۇنجى نۆۋەتلىك ئەدەبىيات كۇرسى ئېچىپ، بىر تۈركۈم ئاز سانلىق مىللەت ئەدەبىياتى ئاپتورلىرىنى ئۆگىنىشكە قوبۇل قىلىپ، ئۇلارنى سىستېمىلىق تەربىيىلىدى. زامانىمىزدىكى بىرمۇنچە ناھايىتى قابىلىيەتلىك، ناھايىتى مۇۋەپپەقىيەتلىك پېشقەدەم، ئوتتۇرا ياش ئاز سانلىق مىللەت يازغۇچىلىرى ئاشۇ ئەدەبىيات كۇرسىنىڭ بىرىنچى تۈركۈم ئاز سانلىق مىللەت ئوقۇغۇچىلىرى، شۇنداقلا دۆلىتىمىز ئازاد بولغاندىن كېيىن پارتىيىمىز تەربىيىلەپ يېتىشتۈرگەن مىللىي ئەدەبىي ئىجادىيەت قوشۇنىنىڭ بىرىنچى تۈركۈم تايانچ كۈچلىرىدۇر، بۇلارغا ئازادلىقتىن ئىلگىرى مىللىي ئەدەبىيات تۈپرىقىدا ئۆسۈپ يېتىلگەن يازغۇچىلارنىڭ قوشۇلۇشى بىلەن كۆزگە كۆرۈنەرلىك بىر قوشۇن ھاسىل بولدى. پارتىيە 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتىنىڭ 3-ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن، قالايمىقانچىلىقنى ئوڭشاش ئارقىسىدا، توغرا لۇشيەن ۋە قايناق تۇرمۇش يازغۇچىلارنىڭ ئىجادىيەت قىزغىنلىقىغا زور ئىلھام بەردى، ئىلىمىزنىڭ مىللەتلەر ئەدەبىياتى يېڭى مۇساپىگە قەدەم قويدى. مىللىي ئەدەبىي ئىجادىيەت قوشۇنى يەنە داۋاملىق زورايدى، بۇ قوشۇندىكىلەرنىڭ بەزىلىرى ئالىي مەكتەپلەردىن، بەزىلىرى ئىشچى، دېھقان، ئەسكەرلەر قوشۇنىدىن كەلگەن بولۇپ، مىللىي ئەدەبىياتنىڭ چوڭقۇر ئاممىۋى ئاساسىنى نامايەن قىل-

دى. دۆلەت مىللىي ئىشلار كومىتېتى بىلەن جۇڭگو يازغۇچىلار جەمئىيىتى 1980-يىلدىن بۇيان مەملىكەت بويىچە ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئەدەبىي ئىجادىيىتىنى باھالاش-مۇكاپاتلاش ئىشىنى جەمئىي ئوچ نۆۋەت ئۇيۇشتۇردى، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ زور بىر تۈركۈم ئوتتۇرا ياش، ياش ئاپتورلىرى ۋە يازغۇچىلىرىنىڭ ئەسەرلىرى باھالاشقا قاتناشتى، ئاز سانلىق مىللەت يازغۇچىلار قوشۇنىغا بىر تۈركۈم يېڭى كۈچ قوشۇلدى، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئەدەبىيات گۈلىستانىغا يېڭى ئەسەرلەر قوشۇلدى. ھازىر جۇڭگو يازغۇچىلار جەمئىيىتىنىڭ ئاز سانلىق مىللەتلەردىن بولغان ئەزالىرى 300 دىن ئېشىپ، جۇڭگو يازغۇچىلار جەمئىيىتىنىڭ ئومۇمىي ئەزالىرىنىڭ 10%تىن كۆپرەكىنى ئىگىلەيدۇ. بۇنىڭغا مەملىكەت بويىچە ھەرقايسى ئۆلكە، ئاپتونوم رايون، شەھەرلەردىكى يازغۇچىلار جەمئىيىتى شۆبىلىرىنىڭ ئاز سانلىق مىللەت ئەزالىرى قوشۇلسا سانى تېخىمۇ كۆپىيىدۇ. ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئەدەبىي ئىجادىيەت قوشۇنى ساغلام ئۆسۈپ يېتىلىپ، كۆتۈرەڭگۈ روھ بىلەن ئالغا چاممداق-تا. ئۇلار جۇڭگو زىيالىيلار قوشۇنىنىڭ شەرەپلىك ئەزاسى، ئىشچىلار سىنىپىنىڭ بىر قىسمى، پارتىيىمىزنىڭ قىممەتلىك بايلىقى. ئۇلارنىڭ ئارىسىدىكى بىرمۇنچە كىشىلەر ئىنتايىن ئىستىقباللىق.

لېكىن شۇنىمۇ كۆرۈش كېرەككى، ئاز سانلىق مىللەتلەر ئەدەبىي ئىجادىيەت قوشۇنىنىڭ ھازىرقى ئەھۋالى پارتىيە ۋە ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئارزۇسىدىن، مۇشۇ ئۇلۇغ دەۋرنىڭ تەلىپىدىن يەنە مەلۇم دەرىجىدە كېيىن تۇرىدۇ، ئۇنىڭغا تازا ئۇيغۇن

كەلمەيدۇ. بۇ ھال ئاز سانلىق مىللەتلەر ئەدەبىي ئىجادىيەت قوشۇنىنى زور كۈچ سەرپ قىلىپ يېتىشتۈرۈشنى، ئۇنىڭ ساپا-سىنى ئۆستۈرۈشنى، شۇنىڭدەك ئۇنىڭغا جەمئىيەتتىكى ھەرقاي-سى ساھەلەرنىڭ داۋاملىق يار-يۆلەك بولۇشنى ۋە ياردەم بېر-شىنى، بولۇپمۇ پارتىيە-ھۆكۈمەتنىڭ ھەر دەرىجىلىك رەھبەر-لىك تارماقلىرىنىڭ، ھەر دەرىجىلىك يازغۇچىلار جەمئىيەتلىرى-نىڭ تېخىمۇ كۆپ كۆڭۈل بۆلۈشنى تەلەپ قىلىدۇ. ئىلگىرى ئۇنۇم بەرگەن بەزى چارىلەرنى، مەسىلەن، ئۆگىنىش ۋە تەربە-يىلەش كۇرسلىرى، سۆھبەت يىغىنى، قەلەمكەشلەر يىغىلىشى قاتارلىق ئۇسۇللارنى قوللىنىپ، ئاز سانلىق مىللەت ئەدەبىي ھەۋەسكارلىرىنى تېخىمۇ كۆپ جەلپ قىلىپ، ئۇلارنى ئۆگىنىش ۋە سەۋىيىسىنى ئۆستۈرۈش پۇرسىتىگە ئىگە قىلىش كېرەك. يەنە ئىجتىمائىي پەن ئالىي مەكتەپلىرى ئاچقان ئەدەبىيات كە-سىپلىرىنىڭ ئاز سانلىق مىللەت ئوقۇغۇچىلىرىنى يىلمۇيىل نىشانلىق ۋە پىلانلىق قوبۇل قىلىپ، ئۇلارنى بىلىم ئاشۇرۇش پۇرسىتىگە ئىگە قىلىشنى ئۇمىد قىلىمىز. شۇنىڭغا ئىشىنىمەن-كى، ھەرقايسى ساھەلەرنىڭ بوشاشماي تىرىشچانلىق كۆرسىتە-شى ئارقىسىدا مىللىي ئەدەبىي ئىجادىيەت قوشۇنى چوقۇم يېڭى كۈچلەر بىلەن ئۇزلۇكسىز تولۇقلىنىپ ۋە ئۇزلۇكسىز راۋاجلا-نىپ ۋە زورىيىپ بارىدۇ، ئېلىمىزنىڭ مىللەتلەر ئەدەبىيات ئىشلىرىنى يېڭى دەۋرده راۋاجلاندۇرۇش ۋە گۈللەندۇرۇشتىكى ئۇمىد ئەنە شۇنىڭدا.

ئاز سانلىق مىللەت يازغۇچىلىرى ئۆزلىرىنىڭ ئۆگىنىشىنى ئۇزلۇكسىز كۈچەيتىپ، ئۆزلىرىنىڭ سەۋىيىسىنى ئۇزلۇكسىز

ئۆستۈرۈشى كېرەك. مىللىي ئەدەبىي ئىجادىيەتنىڭ باشقا تۈردە-
كى ئەدەبىي ئىجادىيەت بىلەن نۇرغۇن ئوخشاشلىق تەرىپى بار،
شۇنىڭدەك ئۆزىگە خاس ئالاھىدىلىكىمۇ بار، ئۇ بولسىمۇ، مىل-
لەتلەر ئەدەبىياتىنىڭ تەسۋىرلەيدىغان ئوبيېكتى ئاساسەن ئاز
سانلىق مىللەتلەر، ئۇنىڭ ئوقۇرمەن ئوبيېكتلىرىنىڭ خېلى
كۆپ قىسمى ئاز سانلىق مىللەتلەر، ئۇنىڭ رولى ئاساسەن ئاز
سانلىق مىللەتلەرنىڭ تارىخىي تەرەققىياتىغا ۋە ئىجتىمائىي تە-
رەققىياتىغا تۈرتكە بولۇپ، مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقلىق-تە-
رەققىيات ئىشلىرىنى ئىلگىرى سۈرۈشتىن ئىبارەت. شۇڭا بۇ-
نىڭدا ئۆزىنىڭ تەسۋىرلەيدىغان ئوبيېكتىنى تونۇش مەسىلىسى،
ئەسەرنىڭ تېمىسى، ۋەقەلىكى ۋە شۇنىڭغا ئوخشاش ئىشلار چې-
تىلىدىغان ئالاقىدار مىللىي مەسىلە ھەققىدە توغرا قاراشقا ئىگە
بولۇش مەسىلىسى مەۋجۇت. بۇ تونۇش مەسىلىسىنى قانداق ھەل
قىلىش، ئۆز كۆز قارىشىنىڭ توغرا ياكى توغرا ئەمەسلىكىگە
قانداق ھۆكۈم قىلىشتىكى ئەڭ ياخشى يول— ئۆگىنىش. مىل-
لەتلەر ئەدەبىياتىنىڭ ئاپتورلىرى، يازغۇچىلىرى بىر تەرەپتىن
ماركسىزم-لېنىنىزملىق ئەدەبىيات-سەنئەت نەزەرىيىسىنى،
پەلسەپە نەزەرىيىسىنى ئۆگىنىپ ئۆزىنىڭ تۈرمۇشنى تونۇش،
تۈرمۇشنى چۈشىنىش، تۈرمۇشنى ئىپادىلەش ئىقتىدارىنى، بە-
دىئىي ئىجادىيەت سەۋىيىسىنى ئۆستۈرۈشى، شۇنىڭ بىلەن بىر-
ۋاقىتتا ماركسىزمنىڭ مىللىي مەسىلە توغرىسىدىكى نەزەرىيە-
سىنى ئۆگىنىشى كېرەك. چۈنكى، ماركسىزملىق مىللەت نەزە-
رىيىسىلا مىللەتلەر ئەدەبىياتىنىڭ ماھىيىتىنى ۋە ئۇنىڭ ئىجاد-
يەت ئالاھىدىلىكىنى ئىلمىي ئاساستا كۆرسىتىپ بېرەلەيدۇ.

مىللەت دېگەن نېمە؟ مىللەتلەر ئەدەبىياتى تەسۋىرلىگەن تېما مىللىي مۇناسىۋەتكە قانداق تەسىر كۆرسىتىشى مۇمكىن؟ تۇر- مۇشنىڭ چىنلىقى بىلەن بەدىئىي چىنلىقنىڭ مۇناسىۋىتى قاند- اق؟ دېگەن سوئاللارغا پەقەت ماركسىزملىق مىللەت نەزەرىيە- سى بىلەنلا توغرا جاۋاب بەرگىلى بولىدۇ. شۇڭا، مىللىي ئەدە- بىي ئىجادىيەت بىلەن شۇغۇللىنىۋاتقان يولداشلارنىڭ ھەممىسى ماركسىزم-لېنىنىزم، ماۋ زېدۇڭ ئىدىيىسى ئاساسىدىكى ئەدە- بىيات-سەنئەت نەزەرىيىسىنى ۋە مىللەت نەزەرىيىسىنى ئەستايە- دىل ئۆگىنىشى ھەمدە ئۆزىنىڭ ئىجادىيەت ئەمەلىيىتىگە شۇنى يېتەكچى قىلىشى كېرەك. دەرۋەقە، ئۇلار يەنە پارتىيىنىڭ ئەدە- بىيات-سەنئىتكە دائىر فاكىجېن-سىياسەتلىرىنى، پارتىيىنىڭ مىللىي سىياسىتىنى ئەستايىدىل ئۆگىنىشى كېرەك. شۇنداق قىلغاندىلا ئۇلار ھەر مىللەت خەلقىنىڭ كۆچلۈك ئالقىشىغا ئېر- شىدىغان تېخىمۇ كۆپ ئەسەرلەرنى يېزىپ چىقالايدۇ.

مەملىكىتىمىزدىكى ھەر مىللەت خەلقىگە ئىتتىپاقلىق كې- رەك، ھەر مىللەت ئەدەبىيات-سەنئەت خادىملىرىمىزغىمۇ ئىت- تىپاقلىق كېرەك. ئاز سانلىق مىللەت يازغۇچىلىرىمۇ، خەنزۇ يازغۇچىلارمۇ، ئەدەبىي ئىجادىيەت بىلەن شۇغۇللىنىدىغان يا- غۇچىلارمۇ، باشقا بەدىئىي شەكىلدىكى ئىجادىيەت بىلەن شۇغۇل- لىنىدىغان يازغۇچىلارمۇ، يېڭى يازغۇچىلارمۇ، پېشقەدەم يازغۇ- چىلارمۇ بىر-بىرىگە ھاراۋەرلىك بىلەن مۇئامىلە قىلىپ، ئۆزئارا ياردەملىشىپ، سوتسىيالىستىك ئەدەبىيات-سەنئەت ئىشلىرىنى گۈللەندۈرۈش يولىدا ئورتاق تىرىشىپ كۆرەش قىلىشى كېرەك.

سوتسىيالىستىك تۈزۈم ۋە ھەر مىللەت خەلقىنىڭ يېڭى

هایاتی هەر مىللەت ئەدەبىيات-سەنئەت خادىملىرىنىڭ ئۆز تالاڭ-تىنى ئىشقا سېلىشى ئۈچۈن كەڭ زېمىن تەييارلاپ بەردى، تېخىمۇ كۆپ، تېخىمۇ ياخشى ئەسەرلەرنىڭ دۇنياغا كېلىشى ئۈچۈن ياخشى ئىجتىمائىي شارائىت ھازىرلاپ بەردى. مەن بۇ يەردە ئولتۇرغان يولداشلارنىڭ ئىجادىيەت جەھەتتە ئۆزلۈكسىز مول نەتىجىلەرگە ئېرىشىشىنى ئۈمىد قىلىمەن ھەمدە كېلەر قېتىملىق مۇكاپات تارقىتىش ۋاقتىدا يەنە ئۈچرىشىشىمىزغا تەلەكداشمەن.

نەزەرىيە قۇرۇلۇشنى كۆچەيتىپ، مىللىي خىزمەتنى ياخشى ئىشلەيلى*

(1990-يىل 2-ئاينىڭ 6-كۈنى)

«يېڭى دەۋردىكى مىللىي خىزمەتكە دائىر ھۆججەتلەردىن تاللانما» نىڭ نەشر قىلىنىپ تارقىتىلىشى— مۇبارەكلەشكە ئەرزىيدىغان ناھايىتى ئەھمىيەتلىك بىر ئىش. بۈگۈن بىز بۇ يەردە «يېڭى دەۋردىكى مىللىي خىزمەتكە دائىر ھۆججەتلەردىن تاللانما» نىڭ تۇنجى تارقىتىلىش مۇراسىمىنى ئۆتكۈزمەكتىمىز. ئالدى بىلەن دۆلەت مىللىي ئىشلار كومىتېتىغا ۋە ج ك پ مەركىزىي كومىتېتى ھۆججەت-ماتېرىيال تەتقىقات ئىشخانىسىغا ۋەكالىتەن، سۆھبەت يىغىنىغا قەدەم تەشرىپ قىلغان رەھبەرلەرنى ۋە يولداشلارنى، دوستلارنى قىزغىن قارشى ئېلىشىمغا رۇخسەت قىلغايسىزلەر!

پارتىيە 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتىنىڭ 3-ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن، دۆلىتىمىز يېڭى تارىخىي دەۋرگە قەدەم قويدى. دۆلىتىمىزنىڭ مىللىي خىزمىتىمۇ يېڭى تارىخىي دەۋر-

---

* بۇ— يولداش ئىسمايىل ئەھمەدنىڭ «يېڭى دەۋردىكى مىللىي خىزمەتكە دائىر ھۆججەتلەردىن تاللانما» نى تۇنجى تارقىتىش مۇراسىمىدا سۆزلىگەن سۆزى.

گه قەدەم قويدى. مىللىي ئىتتىپاقلىق-تەرەققىيات ئىشلىرى سوتسىيالىزم ئىشلىرىغا ياندىشىپ غەلىبىلىك ئالغا ئىلگىرىلىدى، مىللىي خىزمەت ئىدىيە-نەزەرىيە قورۇلۇشى جەھەتتىمۇ زور يۇكسىلىشكە ئىگە بولدى. پارتىيىمىزنىڭ جۇڭگودىكى مىللىي مەسىلىنى ھەل قىلىش نەزەرىيىسى ۋە سىياسىتى— پۈتكۈل دۆلىتىمىزنىڭ يېتەكچى ئىدىيىسى بولغان ماركسىزم-لېنىنىزم، ماۋ زېدۇڭ ئىدىيىسىنىڭ مۇھىم تەركىبىي قىسمى. مىللىي خىزمەتنىڭ پارتىيە 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3-ئومۇمىي يىغىنىدىن بۇيانقى لۇشيەن، فاڭجېن ۋە سىياسەتلىرىنى تېخىمۇ ياخشى ئىزچىللاشتۇرۇش ۋە ئىجرا قىلىش، مىللىي خىزمەتنى يەنىمۇ ئىلگىرىلەپ ياخشى ئىشلەش، پۈتۈن مەملىكەتتىكى مىللىي خىزمەت بىلەن ۋە مىللىي مەسىلە تەتقىقاتى بىلەن شۇغۇللىنىدىغان ۋە بارلىق مىللىي خىزمەتكە كۆڭۈل بۆلىدىغان يولداشلارنىڭ، دوستلارنىڭ ماركسىزم-لېنىنىزم، ماۋ زېدۇڭ ئىدىيىسىگە خاس مىللەت نەزەرىيىسىنى، پارتىيىنىڭ مىللىي خىزمەت توغرىسىدىكى فاڭجېن ۋە سىياسەتلىرىنى ئۆگىنىشىگە يارەدەم بېرىش ئۈچۈن، دۆلەت مىللىي ئىشلار كومىتېتىمىز مەركىزىي كومىتېتنىڭ ھۇججەت-ماتېرىيال تەتقىقات ئىشخانىسى بىلەن بىرلىكتە «يېڭى دەۋردىكى مىللىي خىزمەتكە دائىر ھۇججەتلەردىن تاللانما»نى تۈزۈپ چىقتى. بۇ كىتابقا پارتىيە 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتىنىڭ 3-ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن بۇ يىل 2-ئايغىچە بولغان ئارىلىقتا، ج ك پ مەركىزىي كومىتېتى، مەملىكەتلىك خەلق قورۇلتىيى، گوۋۇيۈەن ۋە مەركەزدىكى ئالاقىدار بۆلۈم-مىنىستىرلىك، كومى-

تبت، ئىشخانىلار مىللىي خىزمەت توغرىسىدا چىقارغان مۇھىم ھۇججەتلەر، دېگەن شياۋپىڭ، جياڭ زېمىن، لى پېڭ قاتارلىق پارتىيە ۋە دۆلەت رەھبەرلىرىنىڭ مىللىي خىزمەت ھەققىدىكى مۇھىم سۆزلىرى، ماقالىلىرى بولۇپ، جەمئىي 59 پارچە ماقالە كىرگۈزۈلگەن. رەھبىرىي يولداشلارنىڭ سۆز، ماقالىلىرى شۇ-لارنىڭ ئۆزىنىڭ تەكشۈرۈپ بېكىتىشىدىن ئۆتكۈزۈلدى. بۇ كى-تابتىكى ھۇججەتلەرنىڭ بىرمۇنچىسى بىرىنچى قېتىم ئاشكارا ئېلان قىلىندى. بۇ «ھۇججەتلەردىن تاللانما» دۆلىتىمىزنىڭ پارتىيە 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3-ئومۇمىي يىغىن-ىدىن بۇيانقى مىللىي خىزمىتى بېسىپ ئۆتكەن شانلىق يولنىڭ ئەينەن تەسۋىرى، ئۇنىڭدا ئاشۇ بىر مەزگىللىك مىللىي خىزمەت-تىكى بىر قاتار چوڭ ۋەقەلەر خاتىرىلەنگەن، پارتىيە ۋە دۆلەت-نىڭ مىللىي خىزمەتكە ئائىت مۇھىم تەدبىرلىرى ئەكس ئەتتۇ-رۇلگەن، مىللىي مەسىلىنى ھەل قىلىشنىڭ جۇڭگوچە سوتسىيا-لىزم قۇرۇشقا خاس توغرا يولى ئېنىق كۆرسىتىپ بېرىلگەن. ئۇنىڭ مەزمۇنى يېڭى دەۋردىكى مىللىي خىزمەتنىڭ ئومۇمىي يېتەكچى ئىدىيىسى ۋە تۈپ ۋەزىپىسى، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ۋە ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش ۋە مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىنى راۋاجلاندۇرۇشقا دائىر فاكتىچە، سىيا-سەتلەر، مىللىي باراۋەرلىكتە چىڭ تۇرۇش، ۋەتەننىڭ بىرلىكە-نى ۋە مىللىي ئىتتىپاقلىقنى قوغداش، مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە تۈزۈمىنى مۇكەممەللەشتۈرۈشكە دائىر نەزەرىيە، سىياسەت ۋە تەدبىرلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. قىسقىسى، مۇشۇ كىتاب ئارقىلىق، پارتىيە ۋە دۆلەتنىڭ مىللىي خىزمەت جەھەت-

تىكى بىر قاتار مۇھىم نەزەرىيە مەسىلىسى ۋە ئەمەلىي مەسىلە-
لەردە تۇنۇقان توغرا مەيدانى ۋە شۇنىڭغا مۇناسىپ سىياسەت-تەد-
بىرلىرىنى ئوچۇق بىلىۋالغىلى بولىدۇ. شۇنداق دېيىشكە بولى-
دۇكى، بۇ— يېڭى دەۋردىكى مىللەت نەزەرىيىسى بىلەن مىللىي
سىياسەتنى ئۆزىگە مۇجەسسەملەشتۇرگەن مۇھىم ھۇججەت.

ماۋ زېدۇڭ، جۇ ئېنلەي قاتارلىق پېشقەدەم پرولېتارىيات ئىنقىلابچىلىرى ماركسىزم-لېنىنىزمنىڭ تۈپ قائىدىلىرىنى دۆ-لىتىمىزدىكى مىللەتلەرنىڭ ئەمەلىيىتىگە بىرلەشتۈرۈپ، مىل-لەت نەزەرىيىسى ۋە مىللىي سىياسەت توغرىسىدا بىر قاتار ئەسەرلەرنى يازدى، ئۆزىمىزدىكى مىللىي مەسىلىنى ھەل قە-لىشنىڭ جۇڭگوچە توغرا يولىنى ئېچىپ بەردى. 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتنىڭ 3-ئومۇمىي يىغىنىدىن بۇيان، پارتىيە-نىڭ يولداش دېڭ شياۋپىڭ ۋە يولداش جيانگ زېمىن يادرولۇقە-دىكى 2-ئەۋلاد ۋە 3-ئەۋلاد رەھبەرلىك كوللېكتىپى پارتىيە-مىزنىڭ مىللىي خىزمەتكە ئىزچىل ئەھمىيەت بېرىپ كەلگەن ئېسىل ئەنئەنىسىنى داۋاملاشتۇرۇپ ۋە جارى قىلدۇرۇپ، مىل-لەت نەزەرىيىسى، مىللىي سىياسەت ۋە مىللىي خىزمەت جەھەتتە قالايمىقانچىلىقنى ئوڭشاپ، مىللىي مەسىلىنى ھەل قىلىشنىڭ توغرا يۆنىلىشىدە چىڭ تۇردى ھەمدە ئۇنى نەزەرىيە، سىياسەت قاتارلىق جەھەتلەردە تېخىمۇ راۋاجلاندۇرۇلدى. پارتىيە مەركە-زىي كومىتېتى، گوۋۇيۈەن ھەم شىزاڭ، شىنجاڭ قاتارلىق ئاپتونوم رايونلار ۋە كۆپ مىللەتلىك ئۆلكىلەرنىڭ خىزمىتى ئۇستىدە مەخسۇس مۇھاكىمە ئېلىپ بارىدى ۋە كونكرېت يېتەكـ-چىلىك قىلدى ھەم مەملىكەت بويىچە ئومۇمىي خاراكتېر ئالغان

مەسىلىلەر توغرىسىدا ۋاقتى-ۋاقتىدا يولىورۇق بېرىپ تۇردى؛ ۋەتەننىڭ بىرلىكىنى قوغداش، مىللىي باراۋەرلىكتە، مىللىي ئىتتىپاقلىقتا چىڭ تۇرۇش ۋە مىللەتلەرنىڭ ئورتاق گۈللىنىشى- نى ئالغا سۈرۈش دۆلەتنىڭ تەقدىرىگە مۇناسىۋەتلىك چوڭ مە- سىلە دېگەننى تەكىتلەپ كۆرسەتتى؛ سوتسىيالىستىك ئۆزگەر- تىشتىن كېيىن دۆلىتىمىزدىكى مىللىي مۇناسىۋەت ئاساسەن ھەر مىللەت ئەمگەكچى خەلقى ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەت بولۇپ قالدى، دەپ ئېنىق كۆرسەتتى؛ مىللىي خىزمەتتە ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشنى مەركەز قىلىش، ئېغىشماي ئىسلاھات ئېلىپ بە- رىش، ئىشىكنى ئېچىۋېتىش دېگەنگە ئوخشاش بىرمۇنچە مۇھىم نۇقتىئىنەزەر ۋە سىياسەتلەرنى ئوتتۇرىغا قويدى؛ «مىللىي تېر- رىتورىيىلىك ئاپتونومىيە قانۇنى»نى ئېلان قىلدى ۋە يولغا قوي- دى، مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە تۈزۈمىنى پەيدىنپەي مۇكەممەللەشتۈرۈش نەزەريىسىنى ئوتتۇرىغا قويۇپ، مىللىي قانۇنچىلىق قۇرۇلۇشىنى كۈچەيتتى؛ بىر قاتار كونكرېت سىيا- سەت ۋە تەدبىرلەرنى تۈزۈپ، كۆرۈنەرلىك ئۇنۇم ھاسىل قىل- دى. بۇلارنىڭ ھەممىسى «يېڭى دەۋردىكى مىللىي خىزمەتكە دائىر ھۆججەتلەردىن تاللانما» دېگەن كىتابتا ھەقىقىي ئەكس ئەتتۈرۈلگەن.

ھازىر، دۆلىتىمىزنىڭ ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدا ۋە- زىيەت ناھايىتى ياخشى، ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش، مەدەنىيەت قۇ- رۇلۇشى ئىشلىرى جۇش ئۇرۇپ راۋاجلاندى، ئاممىنىڭ تۇرمۇ- شى تېخىمۇ ياخشىلاندى؛ مىللىي ئىتتىپاقلىق-تەرەققىيات پائا- لىيىتى پۈتۈن مەملىكەتنىڭ ھەرقايسى جايلىرىدا ئومۇميۈزلۈك

قانات يايدى، مىللەتلەرنىڭ بۈيۈك ئىتتىپاقلىقى تېخىمۇ كۈچەيدى؛ مىللىي رايونلاردا كىشىلەرنىڭ كۆڭلى خاتىرجەم، جەمئىيەت تۇراقلىق بولۇپ، گۈللەپ-ياشناش مەنزىرىسى نامايان بولماقتا. تازا ياخشى ۋەزىيەتنى تولۇق مۇئەييەنلەشتۈرۈش بىلەن بىرۋاقىتتا، خىزمەتچىلىرىدىكى يېتەرسىزلىكلەر ۋە ساقلىنىۋاتقان مەسىلىلەرنى ئوچۇق كۆرۈشمىز كېرەك. بىز تەدبىر قوللىنىپ، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئالغا ئىلگىرىلەش داۋامىدىكى قىينىچىلىقلارنى يېڭىپ، ئىقتىساد، مەدەنىيەت ئىشلىرىنىڭ تەرەققىياتىنى تېزلىتىشىگە يارەدەم بېرىشىمىز لازىم. بىز ئىچكى-تاشقى دۈشمەنلەرنىڭ مىللىي مەسىلىدىن پايدىلىنىپ، ئاغدۇرمىچىلىق ۋە بۈزغۇنچىلىق ھەرىكەتلىرىنى ئېلىپ بېرىش سۈيىقەستىدىن ھوشيار بولۇشىمىزمۇ كېرەك. بىز چوقۇم ھەسسىلەپ تىرىشچانلىق كۆرسىتىپ، مىللىي خىزمەتنى تېخىمۇ ياخشى ئىشلىشىمىز كېرەك.

مىللىي خىزمەتنى ياخشى ئىشلەش ئۈچۈن، ئىدىيە-نەزەرىيە قۇرۇلۇشىغا ئىنتايىن ئەھمىيەت بېرىش، تۆت ئاساسىي پرىنسىپتا باشتىن-ئاخىر ئېغىشماي چىڭ تۇرۇش، ماركسىزم-لېنىنىزم، ماۋ زېدۇڭ ئىدىيىسىگە خاس مىللەت قارىشىدا باشتىن-ئاخىر ئېغىشماي چىڭ تۇرۇش شەرت. ئەمەلىيەت شۇنى ئىسپاتلىدى ھەم داۋاملىق ئىسپاتلايدۇكى، مۇشۇنداق قىلغاندىلا، دۆلىتىمىزنىڭ مىللىي خىزمىتى توغرا نىشان ۋە قۇدرەتلىك تۇرتكىگە ئىگە بولالايدۇ، بۇنىڭدىن زادى ئىككىلەنمەسلىك ۋە تەۋرەنمەسلىك كېرەك.

مىللىي خىزمەتتىكى ئىدىيە-نەزەرىيە قۇرۇلۇشىنىڭ مۇ-

هىم بىر تەرىپى بولغان نەزەرىيە تەتقىقاتىنى تېخىمۇ كۈچەيتىش شەرت، چۈنكى، رېئال تۇرمۇش مەڭگۈ جۇش ئۇرۇپ تۇرىدۇ، بىزنىڭ نەزەرىيىمىز ئۆزگىرىپ بېرىۋاتقان رېئاللىقنى ئۆز ۋاقتىدا، توغرا ئەكس ئەتتۈرۈشى لازىم، نەزەرىيىمۇ ئۆزىنىڭ جۇشقۇن هاياتىي كۈچىنى ساقلىشى، ئۇزلۇكسىز راۋاجلىنىپ، ئالغا يۈكسىلىپ بېرىشى كېرەك. بىز ئاساسىي نەزەرىيە ۋە ئاساسىي نەزەرىيە تەتقىقاتىغا ئەھمىيەت بېرىشىمىز، نۆۋەتتە ئەملىي تەتقىقاتقا ئالاهىدە ئەھمىيەت بېرىشىمىز لازىم. نەزەرىيىنى ئەملىيەتكە بىرلەشتۈرىدىغان ئېسىل ئۆگىنىش ئىستىلىنى جارى قىلدۇرۇپ، زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشى داۋامىدىكى مىللىي مۇناسىۋەت مەسىلىسىنى ئەستايىدىل تەتقىق قىلىشى، مىللىي رايونلارنىڭ هازىرقى ئىقتىسادىي ئەهۋالى، مەدەنىيەت ئەهۋالى ۋە تەرەققىيات مەسىلىسىنى تەتقىق قىلىشىمىز، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ 8-بەش يىللىق پىلان مەزگىلىدىكى ۋە كەلگۈسى ئون يىلدىكى ئىجتىمائىي ۋە ئىقتىسادىي تەرەققىياتنىڭ ئومۇمىي پىلانى ۋە هەل قىلىشقا توغرا كېلىدىغان ئەملىي مەسىلىلىرىنى تەتقىق قىلىشىمىز، مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە تۈزۈمىنى تېخىمۇ مۇكەممەللەشتۈرۈش ئۈچۈن قانداق قىلىش مەسىلىسىنى تەتقىق قىلىشىمىز لازىم ۋەهاكازالار. تەكشۈرۈپ تەتقىق قىلىشنى كۈچەيتىش ئارقىلىق مىللىي خىزمەتتە تەدبىر كۆرۈشنى دېموكراتىيىلەشتۈرۈش، ئىلمىيلاشتۇرۇش ئۈچۈن نەزەرىيىۋى ئاساس يارىتىشىمىز ۋە قىممەتلىك تەكلىپ بېرىشىمىز كېرەك.

ئىدىيە-نەزەرىيە قۇرۇلۇشىنى كۈچەيتىش ئۈچۈن، مەر-

كەزدىكى رەھبىرىي يولداشلار كۆرسەتكەندەك، پۈتۈن مەملىكەت خەلقى ئارىسىدا ماركسىزم-لېنىنىزم، ماۋ زېدۇڭ ئىدىيىسىگە خاس مىللەت قارىشى تەربىيىسىنى ئېلىپ بېرىش ھەمدە ئۇنى پۈتۈن دۆلەتنىڭ سىياسىي-ئىدىيىۋى خىزمىتىنىڭ مۇھىم تەركىبىي قىسمى قىلىش، بولۇپمۇ ھەر دەرىجىلىك كادىرلار ۋە ياش-ئۆسمۈرلەرگە بۇ ھەقتىكى تەربىيىنى كۈچەيتىش لازىم. شۇنداق قىلغاندا، ئېلىمىزنىڭ مىللىي ئىتتىپاقلىق-تەرەققىيات ئىشلىرى تېخىمۇ ئىشەنچلىك كاپالەتكە ئىگە بولىدۇ. بۇ «تاللانما»نى ماركسىزم-لېنىنىزم، ماۋ زېدۇڭ ئىدىيىسىگە خاس مىللەت قارىشى ھەققىدىكى تەربىيىنىڭ دەرسلىكى قىلىشقا بولىدۇ. بىز پۈتۈن مەملىكەتنىڭ مىللىي خىزمەت سېپىدىكى يولداشلاردىن ۋە ھەر دەرىجىلىك كادىرلاردىن «تاللانما»نى ئەستايىدىل ئوبدان ئۆگىنىپ، ئۇنىڭ روھىي ماھىيىتىنى چوڭقۇر ئۆزلەشتۈرۈپ، ئىدىيىۋى-نەزەرىيىۋى سەۋىيىسى ۋە سىياسەت سەۋىيىسىنى ئۆستۈرۈپ، مىللىي خىزمەتنى تېخىمۇ ياخشى ئىشلەشنى ئۈمىد قىلىمىز. دەرۋەقە، بۇنى ئۆگىنىش مىللىي خىزمەت سېپىدىكىلەرنىڭلا ۋەزىپىسى ئەمەس، بىز باشقا سەپلەردىكى يولداشلارنىڭ، مىللىي ئىتتىپاقلىق-تەرەققىيات ئىشلىرىغا كۆڭۈل بۆلىدىغان بارلىق يولداشلارنىڭ «تاللانما»نى ئۆگىنىش ئارقىلىق، مىللىي مەسىلىگە بولغان تونۇشىنى تېخىمۇ ئۆستۈرۈپ، مىللىي خىزمەتكە تېخىمۇ كۆپ كۆڭۈل بۆلۈپ ۋە ياردەم بېرىپ، دۆلەتنىڭ ئەبەدىي ئامانلىقى ئۈچۈن، مىللەتلەرنىڭ ئورتاق راۋاج تېپىشى ۋە ئورتاق گۈللىنىشىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن يېڭى تۆھپە قوشۇشنى ئۈمىد قىلىمىز!

ئاخبارات-نەشرىياتچىلىق خىزمىتىنى كۈچەيتىپ، ۋەتەننىڭ بىرلىكىنى ۋە مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقلىقىنى قوغدايلى*

(1990-يىل 5-ئاي)

پارتىيىنىڭ 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3- ئومۇمىي يىغىنىدىن بۇيان، دۆلىتىمىز تۆت ئاساسىي پرىنسىپتا ۋە ئىسلاھات-ئېچىۋېتىشتە چىڭ تۇرۇش بىلەن بىرۋاقىتتا، پۈتۈنلەي مەتبۇئات، سۆز ئەركىنلىكىنى قانۇن بويىچە كاپالەتكە ئىگە قىلىش، ئاخبارات ئىسلاھاتى ئېلىپ بېرىش، جامائەت پىكرى نازارەتچىلىكىگە ئەھمىيەت بېرىش دېگەنگە ئوخشاش مەزمۇنلارنى ئۆز ئىچىگە ئالغان سوتسىيالىستىك سىياسىي دېموكراتىيە قۇرۇلۇشىنى پائال ئالغا سۈردى. پاكىتلار بۇنداق قىلىشنىڭ يۇنىلىشى توغرا بولغانلىقىنى، قولغا كەلگەن نەتىجىلەرنىڭ چوڭلۇقىنى كۆرسەتتى. مىللىي خىزمەت نۇقتىسىدىن قارىغاندا، شۇ يىللاردىن بۇيان، ئاخبارات، نەشرىيات، رادىئو، تېلې-

---

* بۇ— يولداش ئىسمايىل ئەھمەدنىڭ دۆلەت مىللىي ئىشلار كومىتېتى چاقىرغان مەدەنىيەت-تەشۋىقات خادىملىرى سۆھبەت يىغىنىدا سۆزلىگەن سۆزى.

ئۇنىيە قاتارلىق تارماقلار ئۆزلىرىنىڭ ئارتۇقچىلىقىنى جارى قىلدۇرۇپ، دۆلىتىمىزنىڭ مىللىي ئىتتىپاقلىق-تەرەققىيات ئىشلىرى ئۈچۈن بىرمۇنچە ئۇنۇملۇك خىزمەتلەرنى ئىشلىدى. مەسىلەن، مىللىي ئىتتىپاقلىق جەھەتتىكى ياخشى ئادەم، ياخشى ئىشلارنى ۋە ئىلغار تەجرىبىلەرنى كەڭ تەشۋىق قىلدى ۋە كەڭ خەۋەر قىلدى، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ تۇرمۇشى تېما قىلىنغان ئەدەبىيات-سەنئەت ئەسەرلىرىنى نەشر قىلدى ۋە ئىشلىدى، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئېسىل مەدەنىيىتى بىلەن ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ تەبىئىي شارائىتى ۋە ئۆرپ-ئادەتىنى تونۇشتۇردى. ئاز سانلىق مىللەت تىل-يېزىقىنى قوللىنىدىغان ئاخباراتچىلىق، نەشرىياتچىلىق ۋە رادىئو، كىنو، تېلېۋىزىيە ئىشلىرىدىمۇ گۈللىنىش مەنزىرىسى بارلىققا كەلدى. بۇ خىزمەتلەر مىللەتلەرنىڭ بىر-بىرىنى چۈشىنىشى ۋە قېرىنداش-لارچە ئىتتىپاقلىقىنى كۈچلۈك ئالغا سۈردى، ئاز سانلىق مىل-لەت رايونلىرىنىڭ ئىسلاهات-ئېچىۋېتىش ئىشلىرىغا ۋە ئىقتى-ساد، مەدەنىيەت ئىشلىرىنىڭ تەرەققىياتىغا تۈرتكە بولدى، شۇ-نىڭ بىلەن ھەر مىللەت خەلقىنىڭ قىزغىن ئالقىشىغا ۋە پائال ياردىمىگە ئېرىشتى، بۇنى تولۇق مۇئەييەنلەشتۈرۈش كېرەك.

لېكىن، شۇنىمۇ كۆرۈش كېرەككى، نۇرغۇن جەھەتتىكى سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن بەزى مەسىلىلەرمۇ تۇغۇلدى. بەزى ئەسەر-لەردە ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ تۇرمۇشى ۋە تارىخى بىر تەرەپلە-مە تەسۋىرلەندى، ھەتتا بۇرمىلاپ تەسۋىرلەندى. ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئوبرازى خۇنۇكلەشتۈرۈلدى، ئاز سانلىق مىللەت-لەرنىڭ دىلىغا ئازار بېرىلدى، شۇنىڭ بىلەن ۋەقە يۈز بېرىپ

تىنچ-ئىتتىپاقلىققا تەسىر يەتتى. 1985-يىلدىن بۇيان، بۇنداق ۋەقە ئون نەچچە قېتىم يۈز بەردى. ئالاقىدار تارماقلار بۇ ۋەقە-لەرنى بىر تەرەپ قىلغاندىن كېيىن، بىر تەرەپتىن، بەزى ئاز سانلىق مىللەت يولداشلار بەك يېنىك بىر تەرەپ قىلىنىپ قاپ-تۇ، بۇ مىللىي ئىتتىپاقلىقنى قوغداشتا پايدىسىز، دەپ قارد-ىدى؛ يەنە بىر تەرەپتىن، ئاخباراتچىلىق-نەشرىياتچىلىق ساھە-سىدىكى بەزى يولداشلار ئېغىرراق بىر تەرەپ قىلىنىپ كەتتى، بۇ ئاخبارات ئەركىنلىكى، مەتبۇئات ئەركىنلىكى ۋە سۆز ئەركە-ىنلىكىگە توسالغۇ بولىدۇ، دەپ قارىدى. بۇنداق ئىشلار بۇنىڭ-دىن كېيىنمۇ يۈز بېرىشى مۇمكىن. شۇڭا، مىللەتلەرنىڭ ئىت-تىپاقلىقى ۋە دۆلەتنىڭ ئەبەدىي ئامانلىقىنى قوغداش ئۈچۈن، ئاخبارات-مەتبۇئات ئەركىنلىكى بىلەن مىللىي باراۋەرلىك-ئىت-تىپاقلىق ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتنى توغرا ۋە ئوبدان بىر تەرەپ قىلىش— دۆلىتىمىزنىڭ ياخشى ھەل قىلىشى شەرت بولغان مۇھىم بىر مەسىلە. بۇ ھەقتە تۆۋەندىكى پىكىرلىرىمنى بايان قىلماقچىمەن.

1. سۆز ئەركىنلىكى ۋە مەتبۇئات ئەركىنلىكى ئاساسىي قانۇنغا ۋە قانۇنلارغا زىت كەلمەسلىكنى ئالدىنقى شەرت قىلىشى لازىم. ھەرقانداق دۆلەت ئۈچۈن ئېيتقاندىمۇ، ھەرقانداق ئادەم ئۈچۈن ئېيتقاندىمۇ ھېچقانداق چەكلىمىگە ئۇچرىمايدىغان ھوقۇق ۋە ئەركىنلىك مەۋجۇت ئەمەس. ماركس، ھوقۇقتىن خالىي مەجبۇرىيەت يوق، مەجبۇرىيەتتىن خالىي ھوقۇقمۇ يوق، دې-گەن. مەلۇم ھوقۇقنى يۈرگۈزۈش بىلەن بىللە، شۇنىڭغا مۇنا-سىپ مەجبۇرىيەتنى ئادا قىلىش شەرت. دۆلىتىمىزنىڭ ئاساسىي

قانۇنىدا: «پۇقرالار ئەركىنلىك ۋە ھوقۇقتىن بەھرىمەن بولغاندا، دۆلەتنىڭ، جەمئىيەتنىڭ، كوللېكتىپنىڭ مەنپەئىتىگە ۋە باشقا پۇقرالارنىڭ قانۇنغا مۇۋاپىق ئەركىنلىكى ۋە ھوقۇقىغا زىيان يەتكۈزمەسلىكى كېرەك» دەپ بەلگىلەنگەن. دۆلىتىمىزنىڭ ئاساسىي قانۇنىدا: «دۆلەت ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ قانۇنغا مۇۋاپىق ھوقۇقىغا ۋە مەنپەئىتىگە كاپالەتلىك قىلىدۇ، مىللەتلەرنىڭ باراۋەرلىك، ئىتتىپاقلىق، ھەمكارلىق مۇناسىۋىتىنى قوغدايدۇ ۋە راۋاجلاندۇرىدۇ. ھەرقانداق مىللەتنى كەمسىتىش ۋە ئېزىشنى مەنئى قىلىدۇ، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى بۇزىدىغان ۋە مىللىي بۆلگۈنچىلىك قىلىدىغان ھەرىكەتلەرنى مەنئى قىلىدۇ» دەپمۇ بەلگىلەنگەن. دېمەك، پۇقرالار سۆز، مەتبۇئات ئەركىنلىكى ھوقۇقىنى يۇرگۈزۈش بىلەن بىللە، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ قانۇنىي ھوقۇقى ۋە مەنپەئىتىگە دەخلى-تەرۇز قىلماسلىق، مىللەتلەرنىڭ بۆلۈنۈك ئىتتىپاقلىقىنى قوغداش مەجبۇرىيىتىنى ئادا قىلىدۇ. ھوقۇق ھەم قانۇن تەرىپىدىن قوغدىلىدۇ، ھەم قانۇننىڭ چەكلىمىسىگە ئۇچرايدۇ، ھوقۇقنىڭ يۇرگۈزۈلۈشى قانۇننىڭ چېكىدىن چىقىپ كەتمەسلىكى كېرەك، دېموكراتىيە بىلەن قانۇننىڭ مۇناسىۋىتى دەريا سۈيى بىلەن قاشنىڭ مۇناسىۋىتىگە ئوخشايدۇ، دەريا سۈيى دەريا قىرىدا ئەركىن ئۆركەشلەپ ئاقسا بولىدۇ، لېكىن قاشتىن ئېشىپ كەتسە بولمايدۇ. قاشتىن ئېشىپ كەتسە، ئېغىر ئاقىۋەت تۇغۇلىدۇ. بۇ قېتىم پايتەختتە يۈز بەرگەن مالىمانچىلىق ئەنە شۇنى چۈشەندۈرىدۇ. «تىل گېزىتىنى كۆرسەت ياكى قۇيقۇرۇق» دېگەن ھېكايە بىلەن «جىنسىي ئۆرپ-ئادەت» دېگەن كىتابتا، ئاز سانلىق

مىللەتلەر ھاقارەتلەنگەن، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ قانۇنىي ھوقۇق-مەنپەئىتىگە دەخلى-تەرۇز قىلىنغان، بۇنىڭ ئاساسىي جاۋابكارلىرىنى بىر تەرەپ قىلىش زۆرۈر، بۇنداق قىلىش ھەرگىز مەتبۇئات ۋە سۆز ئەركىنلىكىگە دەخلى يەتكۈزگەنلىك بولمايدۇ، بەلكى ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ قانۇنىي ھوقۇق-مەنپەئىتىنى قانۇن بويىچە قوغدىغانلىق، سۆز، مەتبۇئات ئەركىنلىكىدىن كەلسە-كەلمەس پايدىلىنىپ، دۆلەتنىڭ، جەمئىيەتنىڭ مەنپەئىتىگە زىيان يەتكۈزۈشنى چەكلىگەنلىك بولىدۇ.

مەتبۇئات ۋە سۆز ئەركىنلىكى بىلەن مىللىي ئىتتىپاقلىقنىڭ مۇناسىۋىتىنى توغرا بىر تەرەپ قىلىشنىڭ ئاساسىي يولى— سوتسىيالىستىك سىياسىي دېموكراتىيە قۇرۇلۇشىنى ئۇزلۇكسىز ئالغا سىلجىتىش، سوتسىيالىستىك قانۇنچىلىقىنى كۈچەيتىش. ئېنىق ۋە كونكرېت قائىدىلەرنى تۈزۈش ئارقىلىق، ھەم مەتبۇئات ۋە سۆز ئەركىنلىكىنى قوغداش، ھەم بۇنداق ئەركىنلىكنىڭ سوتسىيالىستىك مىللىي مۇناسىۋەتكە زىيان يەتكۈزمەسلىكىگە ھەقىقىي كاپالەتلىك قىلىش لازىم. دەرۋەقە، بۇنىڭغا بىر جەريان كېرەك، بۇ تەلەپنى بىرىولىلا ئىشقا ئاشۇرۇش مۇمكىن ئەمەس. ھەرقانداق تارماق، ھەرقانداق ئادەم ئالاقىدار كونكرېت نىزاملار ئېلان قىلىنىشتىن ئىلگىرى، ئاساسىي قانۇندا بەلگىلەنگەن پرىنسىپلارغا ئەستايىدىل ئەمەل قىلىشى لازىم.

2. مەتبۇئات ۋە سۆز ئەركىنلىكىدە دۆلىتىمىزنىڭ ئەھۋالىنى، ئىجتىمائىي ئۇنۇمنى تولۇق ھېسابقا ئېلىش كېرەك. دۆلىتىمىز— كۆپ مىللەتلىك دۆلەت، دۆلەتنىڭ بىرلىكى ۋە

مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقلىقى—بارلىق مەسىلىلەرنى ئويلىنىش ۋە بىر تەرەپ قىلىشتا سەل قاراشقا بولمايدىغان ئالدىنقى شەرت، ئاخباراتچىلىق-نەشرىياتچىلىققا ئوخشاش خىزمەتلەردىمۇ شۇنداق. دۆلىتىمىزدە مىللەتلەر ئارىلاش ئولتۇراقلاشقان، زامانىۋى ئاخبارات ۋاستىسىنىڭ تەسىر كۆرسىتىش دائىرىسى كەڭ، خەۋەر تارقىتىشى تېز، بىر رايوندا، ئاز سانلىق كىشىلەردە يۈز بەرگەن ئىش تولا چاغلاردا بىرمۇنچە رايونلىق، پۈتكۈل مىللەتلىك، ھەتتا ھەربىر مىللەتنىڭ كۆچلۈك ئىنكاسىنى قوزغايدۇ. بۇنىڭ بىلەن ئىجتىمائىي داۋالغۇش پەيدا بولۇپ، ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئورتاق مەنپەئىتىگە زىيان يەتكۈزمەي قالمايدۇ. بىز ئاخبارات-مەتبۇئات ئەركىنلىكى ۋە سۆز ئەركىنلىكىنى بىر تەرەپلىمە تەكىتلەپ، مىللىي مۇناسىۋەتنىڭ مۇستەھكەملىنىشى ۋە راۋاجلىنىشىغا سەل قارايدىغان ئىشنى ھەرگىز قىلماسلىقىمىز كېرەك. ئىجتىمائىي مەسئۇلىيەتچانلىققا ئىگە بولغان ھەرقانداق مۇخبىر، ئاپتور ۋە مۇھەررىر ئەسەر ئېلان قىلغاندىن كېيىنكى ئىجتىمائىي ئۇنۇمنى كۆزدە تۇتۇشى، ئۆز ئەسىرى ئارقىلىق مىللەتلەرنىڭ بۇيۇك ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتىشى لازىمكى، بۇنداق ئىتتىپاقلىققا زىيان يەتكۈزمەسلىكى كېرەك. ھازىر ئىجتىمائىي شارائىتتا، ئاجايىپ-غارايىپ نەرسىلەرنى قوغلىشىپ، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ تۇرمۇشىنى بىر تەرەپلىمە ۋە ساختا تەسۋىرلەشكە قارشى تۇرۇش لازىم. نام-مەنپەئەت قوغلىشىپ، ئاز سانلىق ئوقۇرمەنلەرنىڭ پەس ئارزۇ-ھەۋەسلىرىگە ماسلىشىپ، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئاتالمىش «قالاق تەرەپ» لىرىنى ئەتەي ئامۇژاپىق تەسۋىرلەشكە قارشى تۇرۇش كېرەك؛ بو-

لۇپمۇ خاتا مىللەت قارىشىغا ئاساسلىنىپ، ئاز سانلىق مىللەت-لەرنى قەستەن خۇنۇكلەشتۈرۈش ۋە ھاقارەتلەشكە قارشى تۇرۇش لازىم.

3. ئاخباراتچىلىق-نەشرىياتچىلىقتا يۇز بەرگەن، مىللىي مۇناسىۋەتكە زىيان يەتكۈزىدىغان ۋەقەلەرنى توغرا بىر تەرەپ قىلىش كېرەك. ئىجتىمائىي ھاياتتا مىللىي مۇناسىۋەتكە زىيان-لىق بەزى ۋەقەلەرنىڭ يۈز بېرىشى ئەجەبلىنەرلىك ئەمەس، بۇنىڭدىكى مۇھىم گەپ ئۇنى ئوبدان بىر تەرەپ قىلىشتا. ئۆتكەن-كى تەجرىبىلەرنى يەكۈنلىگەندە، بۇنداق ۋەقەلەرنى بىر تەرەپ قىلىشتىكى يېتەكچى ئىدىيە مۇنداق بولۇش كېرەك: مىللىي ئىتتىپاقلىق ئومۇمىيىتىگە پايدا يەتكۈزۈشنى كۆزدە تۇتۇپ، ھەقىقەتنى ئەمەلىيەتتىن ئىزدەش، ئەقىلغە مۇۋاپىقلاشتۇرۇش، قانۇن بويىچە ئىش قىلىش پرىنسىپىدا چىڭ تۇرۇپ، ئىنچىكە ئىدىيىۋى خىزمەتنى ئەستايىدىل ئىشلەش، كېڭىشىش-سۆزلە-شىش يولى بىلەن ئوبدان ھەل قىلىش. ئومۇمەن ئالغاندا، بۇنداق ۋەقەلەرنىڭ ھەممىسى خەلق ئىچىدىكى زىددىيەتكە يات-قۇ، بۇنىڭدا بۇنىڭدىن كېيىنكى خىزمەتكە پايدىلىق بولسۇن ئۈچۈن، ئاساسەن تەنقىد، تەربىيە ئارقىلىق ھەق-ناھەقنى ئاي-رىش، تونۇشنى ئۆستۈرۈش، تەجرىبە-ساۋاقلارنى يەكۈنلەش ۋە قوبۇل قىلىش لازىم. دەرۋەقە يامان غەرەز بىلەن ئەھۋالنى ئې-غىر، تەسىرى ناھايىتى يامان ۋەقەلەرنى تۇغدۇرغان بىۋاستە جاۋابكار خادىملارغا مەمۇرىي ئىنتىزام بويىچە چارە كۆرۈش، ھەتتا قانۇن بويىچە جازا بېرىشمۇ زۆرۈر.

ئاز سانلىق مىللەت تەرىپىدىن ئېلىپ ئېيتقاندا، ئۇلارمۇ

بۇنداق ۋەقەلەرگە ئاقىلانە ۋە سەۋر-تاقەتلىك پوزىتسىيە تۇتۇشى كېرەك. مەسىلىنى تەنقىد قىلىش، مۇنازىرىلىشىش، ئالاقىدار تارماقلارغا پىكىر ۋە تەلەپلەرنى ئىنكاس قىلىشقا ئوخشاش نور-مال يوللار بىلەن ھەل قىلىشقا بولىدۇ، بۇنىڭدا ھەرقانداق چېكىدىن ئاشقان ھەرىكەتلەرنى قوللانماسلىق لازىم. ھۆكۈمەت-نىڭ ئالاقىدار تارماقلىرى بۇنداق ۋەقەلەرگە چوقۇم ئالاھىدە ئېتىبار بىلەن قاراپ، ئۇنى ئەستايىدىل بىر تەرەپ قىلىدۇ. بۇ يەردە شۇنى كۆرسىتىپ ئۆتۈشكە توغرا كېلىدۇكى، مىللەتلەر-نىڭ ھەممىسىدە بەزى قالاق قاراش ۋە ئۆرپ-ئادەتلەر بار، بۇنى پەيدىنپەي ئىسلاھ قىلىش مىللەتلەرنىڭ ئالغا بېسىشىغا پايدە-لىق. بۇنداق ئىسلاھاتنى ئاخبارات يولى ۋە ئەدەبىيات-سەنئەت ئەسەرلىرى ئارقىلىق ئىلگىرى سۈرۈشكە يول قويۇش لازىم. باشقا مىللەتلەرنىڭ ئاپتورلىرى قالاق تەرەپلەرگە ئائىت نەرسە-لەرنى يازسا، سۈبيېكتىپ ئارزۇسى ۋە ئەسەرنىڭ ئاساسىي ئې-قىمى ياخشى بولسىلا، ئالاقىدار مىللەتلەر كۆڭلىنى ئازادە تۇ-تۇپ كەڭ قورساقلىقىنى بىلدۈرۈشى كېرەك.

مەن يەنە شۇنداق قاراشتىكى، بۇنداق مەسىلىلەرنى بىر تەرەپ قىلىشمۇ قانۇنچىلىق يولىغا سېلىنىشى، مۇناسىپ نىزام-لار تۈزۈلۈشى، ۋەقەلەرنى بىر تەرەپ قىلىشتا ئاساسلىنىدىغان قانۇن بولۇشى لازىم.

4. ئاخباراتچىلىق-نەشرىياتچىلىق ئىشلىرىنى راۋاجلاندۇ-رۇش، مىللىي ئىتتىپاقلىقنى ئىلگىرى سۈرۈش كېرەك. ئاخبا-رات-مەتبۇئات ۋە سۆز ئەركىنلىكى بىلەن مىللىي ئىتتىپاق-لىق-تەرەققىيات ئوتتۇرىسىدا قارىمۇقارشىلىق ۋە زىددىيەت مەۋ-

جۇت بولمايلا قالماستىن، بەلكى بۇ ئىككىسى بىر-بىرىگە تۇرۇ-كسىز بولالايدۇ. ئاخباراتچىلىق-نەشرىياتچىلىق ئىشلىرى مىل-لەتلەرنىڭ ئېسىل مەدەنىيىتىنى جارى قىلدۇرۇشتا، مىللىي ئېتتىپاقلىق جەھەتتىكى ئىلغار ئىش-پائالىيەتلەر ۋە ئىلغار تەج-رىبىلەرنى تەشۋىق قىلىشتا، ھەر مىللەت خەلقىنى بىرلىكتە زامانىۋىلاشقان دۆلەت قۇرۇشقا رىغبەتلەندۈرۈشتە مۇھىم رول ئويناپدۇ؛ ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئېتتىپاقلىق-تەرەققىيات ئىش-لىرى ئاخبارات خەۋەرلىرىنى مول، جانلىق پاكىتقا ئىگە قىلالا-يدۇ، ئەدەبىيات-سەنئەت ئىجادىيىتىنى پۇتمەس-تۇگىمەس خام ماتېرىيال بىلەن تەمىن ئېتەلەيدۇ. بىز ھەر مىللەت ئاخباراتچى-لىرى ۋە ئەدەبىيات-سەنئەتچىلىرىنىڭ ئاز سانلىق مىللەت رايون-لىرىغا چوڭقۇر چۆكۈپ، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ مەزمۇنغا باي، خىلمۇخىل تۇرمۇشىنى چۈشىنىشىنى ۋە ئەكس ئەتتۈرۈ-شىنى قارشى ئالىمىز. بىز بۇ جەھەتتە بەزى مەسىلىلەر تۇغۇل-غانلىقىغا قاراپلا يۈرەكسىزلىك قىلىپ، ئاز سانلىق مىللەت تېمىسىدىكى ئاخبارات خەۋەرلىرى ۋە ئەدەبىي ئىجادىيەتنى قور-قۇنچلىق ئىش دەپ ھېسابلىساق ھەرگىز بولمايدۇ. ئەمەلىيەتتە، ياخشى ئارزۇ ۋە سەمىمىي كۆڭۈل بىلەن ئىش قىلىنسىلا، بۇنداق ياكى ئۇنداق مەسىلە تۇغۇلغان ھالەتتىمۇ، ئاز سانلىق مىللەتلەر چوقۇم ئەپۇ قىلىدۇ، ئالاقىدار تارماقلارمۇ چۈشىنە-دۇ.

دەرۋەقە، بىز كەڭ ئاخباراتچىلار ۋە ئەدەبىيات-سەنئە-تچىلەرنىڭ ماركسىزملىق مىللەت نەزەرىيىسىنى، پارتىيە ۋە دۆلەتنىڭ مىللىي سىياسەت-نىزاملىرىنى ئەستايىدىل ئۆگىنىپ

ۋە ئۆزلەشتۈرۈپ، ئاز سانلىق مىللەتلەر ئارىسىغا چوڭقۇر چۆ-
كۈپ، ئۇلار بىلەن تونۇشۇپ، ئۇلارنىڭ تۇرمۇشىنى ھەقمقي،
چوڭقۇر ئەكس ئەتتۈرۈشىنى ئۈمىد قىلىمىز، مۇشۇنداق قىلغاد-
لار ھەر مىللەت خەلقى ئالقىشلايدىغان، مىللي ئىتتىپاقلىق--
تەرەققىياتقا تۈرتكە بولىدىغان، مىللي ئالاھىدىلىككە ۋە دەۋر
ئالاھىدىلىكىگە ئىگە بولغان ياخشى ئەسەرلەرنى چوقۇم يېزىپ
چىقالايدۇ.

مەن ئىشىنىمەنكى، ئىسلاھات-ئېچىۋېتىش ئىشلىرىنىڭ
چوڭقۇرلىشىشى، سوتسىيالىستىك دېموكراتىيە ۋە قانۇنچىلىق-
نىڭ كۈچىيىشى ئارقىسىدا، ئاخباراتچىلىق، نەشرىياتچىلىق،
رادىئو، كىنوچىلىق، تېلېۋىزىيە قاتارلىق تارماقلار ۋەتەننىڭ
بىرلىكىنى قوغداش، سوتسىيالىستىك مىللي مۇناسىۋەتنى را-
ۋاجلاندۇرۇش ئۈچۈن چوقۇم يېڭى تۆھپە قوشىدۇ.

ھەر مىللەت مەدەنىيەت خادىملىرى يۈكسەك مەسئۇلىيەتچان بولۇشى كېرەك*

(1991-يىل 2-ئاينىڭ 6-كۈنى)

شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق پارتكومىنىڭ كەڭ-كۆ-لەمدە تەكشۈرۈش، تولۇق تەتقىق قىلىش ۋە ئەستايىدىل تەييار-لىق كۆرۈش ئارقىلىق «ئۇيغۇرلار» قاتارلىق ئۇچ كىتاب مەسـ-لىسى توغرىسىدا مۇشۇنداق بىر مۇھاكىمە يېغىنى چاقىرىشنى قارار قىلغانلىقى مېنىڭچە ناھايىتى زۆرۈر. بۇنداق شەكىلنى قوللىنىش بەزى مۇھىم مەسىلىلەردە راست بىلەن يالغاننى پەرق ئېتىش، ھەق بىلەن ناھەقنى ئايدىڭلاشتۇرۇش ئۈچۈن پايدىلىق. ۋەتەننىڭ بىرلىكىنى ۋە مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقلىقىنى قوغداشقا مۇناسىۋەتلىك مۇنداق چوڭ پرىنسىپال مەسىلىگە پارتىيە، دۆ-لەت ۋە ھەر مىللەت خەلقى ئالدىدا يۈكسەك دەرىجىدە جاۋابكار بولۇش روھى بىلەن ئەستايىدىل مۇئامىلە قىلىش كېرەك. زە-يانلىق بولغان، بولۇپمۇ سىياسىي مەيدان ۋە نۇقتىئىنەزەر جە-ھەتتە خاتا بولغان ئەسەر، ماقالە ۋە سۆزلەرنى ئۆز مەيلىگە

---

* بۇ— يولداش ئىسمايىل ئەھمەدنىڭ شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم را-يونلۇق پارتكوم «ئۇيغۇرلار» قاتارلىق ئۇچ كىتاب مەسىلىسى ئۈستىدە ئۆتكۈزگەن مۇھاكىمە يېغىنىدا سۆزلىگەن سۆزى.

قويۇۋەتمەي، يامراپ كېتىشىگە يول قويماي، مۇناسىپ تەدبىر قوللىنىپ، خاتالىقنى كۆرسىتىپ بېرىش، خاتا نۇقتىنىزەر-لىرىنى تەنقىد قىلىش، تەسىرىنى تازىلاش لازىم. ئاپتونوم را-يونلۇق پارتكومىدىكى يولداشلار مېنىڭمۇ مۇشۇ يىغىندا سۆز قە-لىشىمنى تەلەپ قىلدى، مەن قوشۇلدۇم. مەن بۇگۈن ئاساسەن تۆۋەندىكى تۆت جەھەتكە دائىر مەسىلە ئۈستىدە توختىلىمەن.

1. ۋەتەنىنىڭ بىرلىكى ۋە مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقلىقىنى تېخىمۇ ئوبدان قوغداش ئۈچۈن، ئىدېئولوگىيە ساھەسىدىكى خىزمەتكە ئىنتايىن ئەھمىيەت بېرىش شەرت.

دۆلىتىمىزنىڭ ئىنقىلاب ۋە قۇرۇلۇش ئەمەلىيىتى شۇنى تولۇق چۈشەندۈرۈپ بەردىكى، ئىدېئولوگىيە ساھەسى— مۇھىم بىر سەپ، مۇھىم بىر ئىستىھكام. سىياسىي سەپ، ئىقتىسادىي سەپ قاتارلىق ساھەلەردىكى زىددىيەت ۋە كۈرەش ئىدېئولوگىيە ساھەسىدە يا ئوچۇق، يا يوشۇرۇن ئەكس ئېتىدۇ. تۈرلۈك كىشىلەر تۈرلۈك مەقسەتنى كۆزلەپ ئىدىيە-مەدەنىيەت ئىستى-كامىدىن تازا كۈچەپ پايدىلىنىپ، ئۆزلىرىنىڭ ئىرادىسى ۋە ئارزۇسىنى ئىپادىلەيدۇ.

ۋەتەنىنىڭ بىرلىكى ۋە مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقلىقىنى قوغ-داش— ھەر مىللەت خەلقىنىڭ قانۇنىي مەجبۇرىيىتى ۋە ئورتاق ئارزۇسى، ئەمما خىلمۇخىل سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن بۇ مەجبۇرى-يەتنى ئادا قىلىشنى خالىمايلا قالماي، ھەتتا ھەر مىللەت خەلقى-نىڭ ئىرادىسىگە خىلاپلىق قىلىپ، ۋەتەنىنىڭ بىرلىكى ۋە مىل-لەتلەرنىڭ ئىتتىپاقلىقىغا زىيانلىق ئىشلارنى قىلىدىغان بەزى ئادەملەر بار، ئۇلار ئىشقا سالىدىغان ۋاستىلەرنىڭ بىرى ئىدە-

يەـمەدەنىيەت ساھەسىدە قالايمىقانچىلىق پەيدا قىلىش، تارىخنى پاكىتنى بۇرمىلاش، خاتا نۇقتىئىنەزەرنى تەشۋىق قىلىشتىن ئىبارەت.

بۇنداق قىلمىش ناھايىتى زور ئالدامچىلىق تۈسىنى ئالغان بولىدۇ، چۈنكى، ئۇ نەزەريىنى تەتقىق قىلىش، تارىخنى تەتقىق قىلىش ۋە ئەدەبىي ئىجادىيەت قاتارلىق ئىشلارغا باغلانغان بولىدۇ. ئۇلار ماتېرىياللارنى سۈبيېكتىپلىق بىلەن ئۆز مەيلىچە نەقىل كەلتۈرىدۇ، باشقىلارنىڭ كۆز قاراشلىرىنى تونۇشتۇرىدۇ ھەمدە شۇلارنى نەزەريە سۈپىتىدە يېغىنچاقلايدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە بەزى كىشىلەر تولا چاغلاردا بۇ ئىشنى يازغۇچى، ئالىم دېگەن سۈپەت بىلەن قىلغاچقا، ئالدامچىلىق تۈسى تېخىمۇ ئاشىدۇ. زور كۆپچىلىك كىشىلەر ئۇچۇن ئېيتقاندا، ئۇلارنىڭ شۇنچە كۆپ تارىخي ئەسەرلەر ۋە ئىپتىدائي ماتېرىياللارنى بىۋاسىتە كۆرۈپ، بىر خۇلاسىگە كېلىشىگە ئىمكانىيەت ئانچە يار بەرمەيدۇ، ئۇلارنىڭ ئوقۇيدىغىنى ۋاستىلىك نەرسىلەر، ئاپتور پىششىقلاپ بىر تەرەپ قىلغان نەرسىلەردۇر، شۇڭا، ئۇلارنىڭ بىر تەرەپلىمە، ھەتتا خاتا خۇلاسىگە كېلىشى، ئالدىنىپ قېلىشى ئېھتىمالغا ناھايىتى يېقىن.

خاتا ئەسەر، ماقالە ۋە سۆزلەرنىڭ زىيىنى ناھايىتى زور بولىدۇ. ئۇلار ماددىي نەرسىلەر ئەمەس، ئۇلارنىڭ زىيىنى بىۋاسىتە ماددىي شەكىل بىلەن ئىپادىلەنمەيدۇ، مەسىلەن، ئۆي ئۆرۈلۈش، ماشىنا پارتىلاشقا ئوخشاش ھادىسىلەرنى پەيدا قىلمايدۇ. لېكىن ئۇلارنىڭ زىيىنى كىشىلەر ئىدىيىسىنىڭ چوڭقۇر يېرىدە يۇز بېرىدۇ، كىشىلەرنىڭ ئىدىيىسىنى قالايمىقانلاش-

تۇرۇۋېتىدۇ، مۇجمەللەشتۇرۇپ قويىدۇ، ھەتتا ئەكسىيەتچى-لەشتۇرۇپ قويىدۇ، شۇنىڭ بىلەن ناھايىتى چوڭ چاتاق تۇغدۇ-رۇش مۇمكىن، چۈنكى كىشىلەرنىڭ ھەربىرىنى توغرىدىنتوغرا ئىدىيىنىڭ قوماندانلىقىدا بولىدۇ. ماددىي بۇزغۇنچىلىق بىر قېتىملىق بولىدۇ، كۆزگە روشەن چېلىقىدۇ، لېكىن روھىي جەھەتتىكى بۇزغۇنچىلىق ئۇزاققىچە داۋام قىلىشى، كۆزگە تەس چېلىقىشى مۇمكىن. خاتا نۇقتىئىنەزەرلەر بىرقەدەر سىستېمىلىق نەرسىگە ئايلىنىپ قالسا، زامانىمىزدىكى ئادەملەرگە ئەمەس، بەلكى كېيىنكى ئەۋلادلىرىمىزغىمۇ تەسىر كۆرسىتىشى، ئەينى زاماننىڭ ئۆزىدىلا ئەمەس، بەلكى خېلى ئۇزاققىچە تەسىر كۆرسىتىشى مۇمكىن.

دۆلىتىمىز—كۆپ مىللەتلىك دۆلەت، مەملىكەت ئىچى ۋە سىرتىدا دۈشمەن كۈچلەر مەۋجۇت بولغانلىقى، ئىنتايىن ئاز ساندىكى بۆلگۈنچى ئۇنسۇرلار مەۋجۇت بولغانلىقى ئۈچۈن، ۋەتەنىڭ بىرلىكى ۋە مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقلىقىنى قوغداش ئۈزاق مۇددەتلىك ۋەزىپە، ئۇ بەزىدە كەسكىن، مۇرەككەپ كۈرەش بولۇپ ئىپادىلىنىدۇ. بۇنداق كۈرەش ئىدىيە-مەدەنىيەت ساھەسىدە مۇقەررەر ئەكس ئېتىدۇ. شۇڭا، بىز بۇ ھەقتە ئېنىق ۋەيېتەرلىك تونۇشقا ئىگە بولۇشىمىز شەرت. خاتا خاھىشقا قارشى قەتئىي ۋە كۈچلۈك كۈرەش ئېلىپ بېرىش كېرەك، بىپەرۋالىق، رەھىمدىللىك، يۈمشاق قوللۇق قىلىشقا ھەرگىز بولمايدۇ.

دەرۋەقە، بۇنداق مەسىلىلەر بىرقەدەر مۇرەككەپ بولغاچقا، سىياسەت-تاكتىكا ۋە ئۇسۇلغا دىققەت قىلىپ، پىرىنسىپتا چىڭ تۇرۇش، ھەقىقەتنى ئەمەلىيەتتىن ئىزدەش، توغرا ئۇسۇل قول-

لىنىن، ئۇنۇمگە ئەھمىيەت بېرىش تەلىپىنى تىرىشىپ ئىشقا ئاشۇرۇشقا توغرا كېلىدۇ. مەن «ئۇيغۇرلار» قاتارلىق ئۇچ كىتاب ئۇستىدە قوللىنىلغان تەدبىرنى قوللايمەن، چۈنكى، بۇ- نىڭدا ئەستايىدىل، ئېھتىياتچان پوزىتسىيە تۇتۇلغان.

2. تارىختىكى مۇناسىۋەتكە توغرا مۇئامىلە قىلىش، تارىخنى تەتقىق قىلىشتا ھازىرقى رېئاللىقنى كۆزدە تۇتۇش كېرەك.

ئەمەلىيەت شۇنى چۈشەندۈرۈپ بەردىكى، مىللىي مۇناسە- ۋەت مەسىلىسىدە بەزى كىشىلەر خاتا نۇقتىئىنەزەرلەرنى تەر- غىپ قىلىشتا، تولا چاغلاردا تارىخ جەھەتتە قۇسۇر چىقىرىپ، تارىخىي پاكىتلارنىڭ ئۇيغۇر-بۇيىرىدىن نەقىل كەلتۈرىدۇ ياكى ئۇنى بۇرمىلايدۇ؛ بەزىلەر تارىختىكى مىللىي مۇناسىۋەتتىن پاي- دىلىنىپ، ھازىرقى مىللىي مۇناسىۋەتكە دائىتمىلايدۇ، ئۆز يولداشلىرىمىزنىڭ بەزىلىرىدىمۇ تارىخىي مەسىلىلەرنى تەتقىق قىلىشتا باشقىچە پىكرى، جۈملىدىن مۇجمەل تونۇشى بار. شۇڭا مېنىڭچە تارىختىكى مىللىي مۇناسىۋەتكە قانداق توغرا مۇئامىلە قىلىش توغرىسىدا بەزى قاراشلىرىمنى ئوتتۇرىغا قويۇشنى زۆ- رۈر تاپتىم.

بىز دۆلىتىمىزنىڭ تارىخىدىكى مىللىي مۇناسىۋەتنى تەك- شۈرگەندە ئالدى بىلەن ئەڭ ئاساسىي نۇقتىئىنەزەرلەرنى تۇرغۇ- زۇشىمىز شەرت، ئۇ بولسىمۇ: خېلى بۇرۇنلا (يەنى چىن، خەن سۇلالىلىرى دەۋرىدىلا)، دۆلىتىمىز كۆپ مىللەتلىك بىر پۈتۈن دۆلەت بولۇپ شەكىللەنگەن؛ بۇ كۆپ مىللەتلىك دۆلەتنى ھەممە مىللەت بىرلىكتە بەرپا قىلغان، ھەممە مىللەت ۋەتەننىڭ بىرلە- كى ۋە تەرەققىياتى ئۈچۈن، جۇڭخۇا مىللەتلىرىنىڭ مەدەنىيىتە-

نى يارىتىش ۋە گۈللەندۈرۈش ئۈچۈن جەمئىيەتنىڭ تىنچلىقى ۋە تەرەققىياتى ئۈچۈن ئۆزلىرىنىڭ تۆھپىسىنى قوشقان؛ مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقلىقى-ھەمكارلىقى، دوستانە ئۆتۈشى ۋە بىر-بىرىدىن ئۆگىنىشى، بىر-بىرىگە ياردەم بېرىشى باشتىن-ئاخىر دۆلىتىمىزدىكى مىللىي مۇناسىۋەتنىڭ ئاساسىي ئېقىمى بولۇپ كەلدى؛ بىرلىك، ئىتتىپاقلىق، گۈللىنىش— ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئورتاق ئارزۇسى، شۇنداقلا تارىخىي تەرەققىياتنىڭ مۇقەررەر يۈزلىنىشى.

تارىختىكى مىللىي مۇناسىۋەتنى تەتقىق قىلغاندا، چوقۇم تارىخىي ماتېرىيالىزملىق نۇقتىئىنەزەردە چىڭ تۇرۇپ، تارىخىي پاكىتلارنى ۋە ماتېرىياللارنى ئەتراپلىق، توغرا ئىگىلەپ ۋە ئۆزلەشتۈرۈپ، ئوبيېكتىپ ئاساستا تەھلىل قىلىپ، توغرا خۇلاسە چىقىرىش كېرەك. تارىخنى بۇرمىلاشقا، تارىخنى ئويدۇرۇپ چىقىشقا ھەرگىز بولمايدۇ، شۇنىڭدەك ئالدىنقىلارنىڭ بىر تەرەپلىمە قاراشلىرىنى، ھەتتا خاتالىقى بار ئەسەرلەرنى توغرا نەرسە قاتارىدا مۇئەييەنلەشتۈرۈشكە، نەقىل كەلتۈرۈشكە ۋە تەرغىپ قىلىشقا بولمايدۇ. «قۇرۇق گەپ سېتىپ، باشقىلارنى ئۆزىگە جەلپ قىلىۋېلىشنى كۆزلىمەي، ھەقىقەتنى ئەمەلىيەتتىن ئىزدەشنى كۆزلەش» لازىم.

ماتېرىيالىزملىق نۇقتىئىنەزەرگە ئەمەل قىلىش بىلەن بىللە، ماتېرىياللارنى قانداق تاللاش مەسىلىسىمۇ تۇرۇپتۇ، تارىخىتىكى نەرسىلەرنى بۈگۈنكى كۈندە ياشاۋاتقان كىشىلەرنىڭ ئالدىغا قويۇشتا، ئۇنىڭ ئوبيېكتىپ ئۇنۇمىگە ئەھمىيەت بېرىش، ئۇنىڭ بۈگۈنكى مىللىي مۇناسىۋەتكە كۆرسىتىش ئېھتىمالى بول-

غان تەسىرىنى ھېسابقا ئېلىش شەرت. 60-يىللاردا جۇ ئېنلەي زۇڭلى «ۋاڭ جاۋجۇن» دېگەن تىياتىرنى تەكشۈرگەندە ئىنتايىن مۇكەممەل بىر پىكىرنى ئوتتۇرىغا قويغان، ئۇ ئۆز پىكرىدە: تارىخنى ئۆزگەرتىۋېتىشكە بولمايدۇ، ئەمما نېمىنى يېزىش، نېمىنى يازماسلىقنى تاللاشقا بولىدۇ، دېگەن. مېنىڭچە، بۇ پىكىر بىز ئۈچۈن ئوبدانلا يېتەكچى ئەھمىيەتكە ئىگە. تارىختىكى مىللىي مۇناسىۋەتتە ئاساسىي ئېقىم ياخشى، لېكىن تارماق ئې-قىمۇ بار. ئۇنىڭدا دوستلۇق-ھەمكارلىقمۇ بولغان، سۈركە-لىش-توقۇنۇشمۇ بولغان؛ ئىتتىپاقلىق-بىرلىكمۇ بولغان، پار-چىلىنىش-بۆلۈنۈشمۇ بولغان. بىز تارىخقا تولۇق ھۆرمەت قىل-شىمىز، ئىتتىپاقلىقنى پارچىلىنىش دەپ، پارچىلىنىشنى ئىت-تىپاقلىق دەپ يېزىپ قويىدىغان ئىشنى ھەرگىز قىلماسلىقىمىز لازىم. تارىخ ھەرگىز خالىغانچە ياساندۇرۇشقا بولىدىغان قىزچاق ئەمەس. ئەمما نېمىنى يېزىشنى تاللىۋېلىشقا بولىدۇ، ئىجابىي نەرسىلەر كۆپرەك يېزىلسا، ئاساسىي ئېقىم جەھەتتىكى نەرسە-لەر كۆپرەك يېزىلسا، بۇگۈنكى مىللىي مۇناسىۋەتكە سەلبىي تەسىر كۆرسىتىش ئېھتىمالى بولغان نەرسىلەر ئازراق يېزىلسا ياكى يېزىلمىسا بولىدۇ. شۇنداق قىلغاندا، ھەم تارىخقا ھۆرمەت قىلغانلىق، ھەم ئوبېيېكتىپ تەسىرنى كۆزدە تۇتقانلىق بولىدۇ. دۆلىتىمىزنىڭ تارىخى ئىنتايىن ئۇزۇن، مىللەتلەر ئوتتۇرىسى-دىكى سەممىي ئالاقە ۋە ھەمكارلىققا دائىر مىساللار ناھايىتى كۆپ، ھەرقايسى مىللەتلەرنىڭ مۇنەۋۋەر كىشىلىرىنى ساناپ تۈگەتكىلى بولمايدۇ. تەتقىق قىلىشقا، ئىپادىلەشكە ۋە ئالاھىدە يېزىشقا ئەرزىيدىغان مەزمۇنلار ناھايىتى كۆپ. لېكىن بەزىلەر

ئەنە شۇ ئاساسىي ئېقىم جەھەتتىكى نەرسىلەرنى يېزىشىنى خالـ-
ماي، ئەتەي تارماق ئېقىم جەھەتتىكى نەرسىلەرنى يازىدۇ. بۇ
— ئادەمنى تولىمۇ ئەجەبلەندۈرىدىغان ئىش. سەلبىي تەرەپلەرنى
تىلغا ئېلىشقا توغرا كەلگەندە، خام ماتېرىيالنى ئەستايىدىل بىر
تەرەپ قىلىپ، ئۇنىڭ ئىجادىي مەنسىنى ئىلغىۋېلىش، سەلبىي
تەسىرىدىن ساقلىنىش كېرەك. مەسىلەن، ئۇرۇش توغرىسىدا
ۋە بۆلۈنۈش توغرىسىدا يازغاندا، ئۇنىڭ ۋەيرانچىلىق ۋە زىيانلىق
خاراكتېرىنى تولۇق تەسۋىرلەپ، كىشىلەرنىڭ ئويغىنىشىغا ئىلـ-
هام بېرىلسە ئەلۋەتتە بولىدۇ. ئۇنىڭدىن باشقا، بەزى مەسىلىلەر
ئىلمىي مەسىلە سۈپىتىدە مەلۇم دائىرىدە ھەقىقەتنى ئەمەلىيەتـ-
تىن ئىزدەش ئاساسىدا مۇھاكىمە قىلىنىسىمۇ بولىدۇ.

**3. ئەدەبىيات-سەنئەت ۋە نەزەرىيە خادىملىرى چوقۇم يۈكـ-
سەك مەسئۇلىيەتچانلىق ۋە ئالىي بۇرچ تۇيغۇسىغا ئىگە بولۇشى
لازىم.**

بىزنىڭ يازغۇچىلىرىمىز، سەنئەتكارلىرىمىز، ئوبزۇرچـ-
لىرىمىز ۋە نەزەرىيە خادىملىرىمىز، ئىدېئولوگىيە ساھەسىدىكى
خىزمەت بىلەن شۇغۇللىنىدىغانلار بولۇپ، ئالىي بۇرچنى ئۈس-
تىگە ئالغان. بىز توغرا سىياسىي يۆنىلىشتە، تۆت ئاساسىي
پرىنسىپتا چىڭ تۇرۇشىمىز، سوتسىيالىزم ئىشلىرى ئۈچۈن
خىزمەت قىلىشىمىز، ھەر مىللەت خەلقى ئۈچۈن خىزمەت قىلـ-
ىشىمىز شەرت، بۇ— بىزنىڭ تۈپ مەقسىتىمىز، ھەرقانداق
ۋاقىتتا قەتئىي ئەمەل قىلىدىغان ھەربىكەت مىزانىمىز. ئەدەبىي
ئىجادىيەتتە ۋە نەزەرىيە تەتقىقاتىدا ھەل قىلىش شەرت بولغان
مەسىلە ئەنە شۇ، ئۆز ئىشىمىزدا ئۈتۈق قازىنىشىنىڭ ئالدىنقى

شەرتىمۇ شۇ.

بىزنىڭ ئەدەبىيات-سەنئەت ۋە نەزەريە خادىملىرىمىز ئۆز ئەسەرلىرىنى ۋە ماقالىلىرىنى كىشىلەر كۆرسۈن دەپ ئىجاد قىلىدۇ ۋە يازىدۇ، شۇڭا، ئەسەرنىڭ ئىجتىمائىي ئۈنۈمىنى، ئۇنىڭ ئوقۇرمەنلەرگە، تاماشىبىنلارغا كۆرسىتىدىغان تەسىرىنى كۆزدە تۇتۇش شەرت. يېزىلغان ئەسەر ۋە ماقالىلەر كىشىلەرنى تارىخىي ۋەقەلەر توغرىسىدا توغرا تونۇشقا ئىگە قىلامدۇ ياكى خاتا تونۇشقا ئىگە قىلامدۇ؟ توغرا نەزەريىۋى نۇقتىئىنەزەر-لەرنى تەشۋىق قىلامدۇ ياكى خاتا نۇقتىئىنەزەرلەرنى تەرغىپ قىلامدۇ؟ جەمئىيەت تەرەققىياتىغا، مىللەتلەرنىڭ ئالغا بېسىشى-غا پايدىلىقمۇ ياكى زىيانلىقمۇ؟ ۋەتەننىڭ بىرلىكىگە، مىللەت-لەرنىڭ ئىتتىپاقلىقىغا پايدىلىقمۇ ياكى زىيانلىقمۇ؟ دېگەنگە ئوخشاش مەسىلىلەرنى ئەستايىدىل ئويلىنىش، قايتا-قايتا دەڭ-سەپ كۆرۈش لازىم. جىددىي، ئەستايىدىل پوزىتسىيە تۇتۇپ، ئۆزىمىزنىڭ ئەسەرلىرى ۋە ماقالىلىرىنى جەمئىيەتكە ئىجابىي تەسىر كۆرسىتىدىغان، ھەر مىللەت خەلقىگە ئىشەنچ ۋە كۈچ بېغىشلايدىغان، دۆلەتنىڭ بىرلىكىگە ۋە گۈللىنىشىگە پايدا يەت-كۈزىدىغان، مىللىي ئىتتىپاقلىق-تەرەققىياتقا پايدا يەتكۈزىدە-غان قىلىشىمىز شەرت، مۇشۇنداق ئەسەرلەرلا خەلق ئاممىسى-نىڭ ئالقىشىغا سازاۋەر بولىدۇ. بۇ ھەربىر ئەدەبىيات-سەنئەت خادىمى ۋە نەزەريە خادىمىنىڭ باش تارتىپ بولمايدىغان مەسئۇ-لىيىتى بولۇشى كېرەك. بىز ئۆز ئەسىرىنىڭ مەتبۇئاتتا ئېلان قىلىنىشىنىلا كۆزلەپ، ئۇنىڭ ئىجتىمائىي ئۈنۈمى بىلەن كارى بولمايدىغان مەسئۇلىيەتسىزلىك پوزىتسىيىسىنى قوللىمايمىز؛

تارىخنى يېرىم-يارتىلا بىلىپ، پاكىتنى ئىگىلىمەي تۇرۇپ، يېنىكلىك بىلەن قالايمىقان قۇراشتۇرۇش ۋە قالايمىقان يېزىش-نىمۇ قوللىمايمىز؛ بولۇپمۇ بەزىلەرنىڭ يامان نىيەت بىلەن تارىخ ئويدۇرۇشىغا ۋە خاتا خاھىشقا ئىگە ئەسەرلەرنى ئىجاد قىلىشىغا ۋە نەشىر قىلدۇرۇشىغا قارشى تۇرىمىز.

جۇمھۇرىيىتىمىز قۇرۇلغاندىن كېيىن، پارتىيىمىز زور بىر تۇركۈم زىيالىيلارنى تەربىيىلەپ يېتىشتۈردى، ئۇنىڭغا ئىلـ-گىرىكى دەۋرلەردە ئۆسۈپ يېتىلگەن زىيالىيلار قوشۇلۇپ، ئوبـ-دانلا كۆزگە كۆرۈنەرلىك زىيالىيلار قوشۇنى ۋۇجۇدقا كەلدى، بۇ—پارتىيىمىزنىڭ قىممەتلىك بايلىقى. ئۇلار دۆلىتىمىزنىڭ سوتسىيالىزم ئىشلىرى ئۈچۈن ناھايىتى زور تۆھپە قوشتى. شۇڭا، مەن ئاز سانلىق مىللەت زىيالىيلىرىغا ئاجايىپ زوقلىنـ-مەن، ئۇلارنىڭ ئالغا قاراپ تاشلىغان ھەربىر قەدىمىگە چىن قەلبىمدىن خۇشال بولىمەن. ئۆتكەندە «نۇر» گېزىتى مېنى ماقالە يېزىپ بېرىشكە تەكلىپ قىلىپ، نېمە توغرۇلۇق يازسـ-ئىز مەيلى، دېدى. مەن ھەممىدىن ئاۋۋال ئاز سانلىق مىللەت زىيالىيلىرى توغرىسىدا بىر ماقالە يېزىشنى ئويلىدىم ۋە يازدىم. كېيىن بۇ ماقالە «نۇر» گېزىتىنىڭ 1-ئاينىڭ 12-كۈنىدىكى سانىدا ئېلان قىلىندى. مەن شۇ ماقالەمدە دۆلىتىمىزدىكى ئاز سانلىق مىللەت زىيالىيلىرىنىڭ رولىنى تولۇق مۇئەييەنلەشتۈرـ-دۇم، ئاز سانلىق مىللەت زىيالىيلىرىغا ھۆرمەت قىلىش ۋە ئىشىنىش، ئۇلارنىڭ ئەقىل-پاراسىتىنى تولۇق جارى قىلدۇـ-رۇش لازىملىقىنى ئوتتۇرىغا قويدۇم. شۇنىڭ بىلەن بىللە، مۇنداق دېدىم: ھەر مىللەت زىيالىيلىرى ئۆزى ئۇستىگە ئالغان

مەسئۇلىيەتنى تولۇق تونۇپ، ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئورتاق غايىسىنى ئەملگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن تىرىشىپ كۈرەش قىلىشى كېرەك. بولۇپمۇ ۋەتەنپەرۋەرلىك بايرىقىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ، ۋەتەن، مىللەت ۋە شەخس ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتنى توغرا تونۇشى ۋە بىر تەرەپ قىلىشى كېرەك. بىز ئۆز مىللىتىمىزنى سۆيۈشىمىز، ئۆز ۋەتىنىمىزنى تېخىمۇ سۆيۈشىمىز لازىم. چۈنكى، دۆلەت قۇدرەت تاپقاندىلا، مىللەتلەر گۈللىنەلەيدۇ، شەخسلەرمۇ مۇۋەپپەقىيەتكە ئېرىشەلەيدۇ. ھەرقانداق ۋاقىتتا، ھەرقانداق جايدا ۋەتەن مەنپەئىتىنىڭ ھەممىدىن ئۈستۈن تۇرىدىغانلىقىنى ئەستىن چىقىرىپ قويۇشقا بولمايدۇ. بۇ يەردە مۇشۇ گەپلەرنى قىلىشىمدىكى مەقسەت شۇكى: بىزنىڭ زىيالىيلىرىمىز ھەر مىللەت ئىچىدىكى مۇنەۋۋەر كىشىلەر، ئۇلار ئۆز مىللىتىنىڭ ئاممىسى ئىچىدە ناھايىتى زور تەسىرگە ئىگە، بىز شۇغۇللىنىۋاتقان خىزمەت يەنە كېلىپ ئىدىئولوگىيە جەھەتتىكى ناھايىتى مۇھىم خىزمەت، شۇڭا، چوقۇم مەيدانىمىز توغرا، كۆزىمىز يىراقنى كۆرىدىغان ۋە قارنى-كۆكسىمىز كەڭ بولۇشى كېرەك، تارىخ بىزگە يۈكلىگەن ئېغىر مەسئۇلىيەتنى تولۇق تونۇشىمىز ۋە ئۇنىڭ ھۆددىسىدىن تولۇق چىقىشىمىز، زور پرىنسىپال مەسىلىلەردە بايرىقىمىزنى روشەن قىلىپ، ئەمەلىي ھەرىكىتىمىز بىلەن ۋەتەننىڭ بىرلىكىنى قوغدىشىمىز، مىللىي ئىتتىپاقلىق-تەرەققىياتنى ئالغا سۈرۈشىمىز لازىم.

4. ئىدىيە-مەدەنىيەت ئىستېھكامىنى مۇستەھكەملەش، ئىدىيە-ئولوگىيە ساھەسىدىكى خىزمەتنى كۈچەيتىش كېرەك.

شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ ۋە پۈتۈن مەملىكەت-

ىنىڭ ئەمەلىيەتتىدىن قارىغاندا، ئازادلىقتىن كېيىن، ۋەتەننىڭ بىرلىكىنى ۋە مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقلىقىنى قوغداش جەھەتتە ھامان خىلمۇخىل كۆرەش مەۋجۇت بولۇپ كەلدى، بۇنداق كۆرەش ئىدىئولوگىيە ساھەسىدىمۇ توختىماي كەلدى. خەلقئارا ۋەئچكى ئامىللارنى كۆزىتىشىمىزچە، بۇنداق كۆرەش يەنە داۋاملىشىدۇ، ئىدىيە-مەدەنىيەت ساھەسىدىمۇ داۋاملىشىدۇ. بۇ ھەقتە بىزدە يېتەرلىك تونۇش، زۆرۈر تەييارلىق ۋە مۇۋاپىق تەدبىر بولۇشى لازىم.

بىز ھەم سەلبىي، خاتا نەرسىلەرگە قارشى تۇرۇشىمىز، ھەم ئىجابىي، توغرا نەرسىلەرنى تېخىمۇ ئەۋج ئالدۇرۇشىمىز كېرەك. بىز تەشۋىق-تەربىيە خىزمىتىنى كۈچەيتىشىمىز لازىم، بۇلتۇر چاقىرىلغان مەملىكەتلىك مىللىي ئىشلار كومىتېتى مۇدىرلىرى يىغىنىدا، مەملىكەت بويىچە ماركسىزم-لېنىنىزم، ماۋ زېدۇڭ ئىدىيىسىگە خاس مىللەت قارىشى ۋە مىللىي سىياسەتكە ئائىت تەشۋىق-تەربىيە ئىلىپ بېرىش مەسىلىسى ئېنىق ئوتتۇرىغا قويۇلدى، لى پېڭ زۇڭلىمۇ: «بۇنداق تەربىيە پۈتكۈل دۆلەتنىڭ ئىدىيىۋى-سىياسىي خىزمىتىنىڭ مۇھىم تەركىبىي قىسمىغا ئايلىنىشى كېرەك» دەپ كۆرسەتتى. بۇ خىزمەت مەلۇم دەرىجىدە يۈكسەلدى، ئۇنى داۋاملىق ياخشى ئىشلەپ، تەشكىللىك، پىلانلىق ۋە قەدەممۇقەدەم ئالغا سۈرۈپ، يېڭى ئۇنۇم ھاسىل قىلىشقا توغرا كېلىدۇ. توغرا مىللەت قارىشىغا ئىگە بولغاندىلا، مەسىلەرنى تېخىمۇ ياخشى كۆزىتكىلى ۋە بىر تەرەپ قىلغىلى، خىلمۇخىل خاتا نەزەرىيە ۋە نۇقتىئىنەزەرلەرنى پەرق ئەتكىلى، ھەر خىل ماركا ۋە نىقابلارنى يىرتىپ

تاشلىغىلى بولىدۇ.

ماركسىزم-لېنىنىزم، ماۋ زېدۇڭ ئىدىيىسىگە خاس مىللەت قارىشى ھەققىدە تەشۋىق-تەربىيە ئېلىپ بېرىشتا، بولۇپمۇ ياش-ئۆسمۈرلەرگە قارىتىلغان تەربىيىگە ئەھمىيەت بېرىش لازىم، بۇ— مىللىي مۇناسىۋەتنىڭ كېلەچىكىگە، دۆلەتنىڭ كېلەچىكىگە مۇناسىۋەتلىك ئىش. خاتا ئىدىيە، نەزەرىيە ۋە نۇقتىئىنەزەرلەر مەتبۇئاتتا ئېلان قىلىنغاندىن كېيىن، تولا چاغلاردا ياش-ئۆسمۈرلەرگە ناھايىتى يامان تەسىر كۆرسىتىدۇ. مۇشۇ ئەھلىي ئەھۋالغا تولۇق دىققەت قىلىش كېرەك. توغرا ئىدىيىنى تەشۋىق قىلىش بىلەن بىرۋاقتتا، خاتا نەرسىلەرنى تەھلىل قىلىشقىمۇ دىققەت قىلىپ، ياش-ئۆسمۈرلەرنى سېلىشتۇرۇش ۋە پەرقلەندۈرۈش ئاساسىدا توغرا خۇلاسىگە كېلىش، تونۇشنى ئۆستۈرۈش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلىش لازىمكى، ئۇلار ئىدىيە جەھەتتە خاتا نۇقتىئىنەزەرلەرگە قارشى مۇستەھكەم مۇداپىئە سېپى ھاسىل قىلىپ، ساغلام ئۆسۈپ يېتىلسۇن. ياش-ئۆسمۈرلەرگە قارىتىلغان ئىدىيىۋى تەربىيىدە جەمئىيەت، مەكتەپ ۋە ئائىلە بىر گەۋدە بولۇپ، بىر-بىرىگە ماسلىشىشى لازىم.

مەدەنىيەت خىزمىتىنى تېخىمۇ مۇھىم ئورۇنغا قويۇش كېرەك. ئۆتكەنكى ئۇتۇقلۇق تەجرىبىلەرنى يەكۈنلەش، ياخشى ئەنئەنىلەرنى ئومۇملاشتۇرۇش لازىم. مەن ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم تەشۋىقات بۆلۈمىنىڭ تارىخىي مەسىلىلەرگە دائىر بىر قۇرۇلمىنى ئەسەرلەرنى تەشكىللىك، پىلانلىق نەشر قىلىش توغرىسىدىكى پىكرىگە قوشۇلىمەن. بىز يەنە مەدەنىيەت ئىستېھكامىنى قۇرۇلۇشىنى كۈچەيتىشىمىز، ھەر خىل مەدەنىيەت مۇئەسسە-

سىلىرىدىن ئوبدان پايدىلىنىشىمىز، بولۇپمۇ ئاساسىي قاتلام مەدەنىيەت ئىستىھكاملىرىنى مۇستەھكەملىشىمىز، يۇقىرى كۆتۈرۈشىمىز، ئۆز قولىمىزدا چىڭ تۇتۇشىمىز لازىم. مەدەنىيەت خىزمىتى ئىسلاھات-ئېچىۋېتىش تەلىپىگە لايىقلىشالمايۋاتقان ئەھۋالنى پەيدىنپەي ئۆزگەرتىشىمىز كېرەك. ئىستىھكامنى چىڭىتىپ، قوشۇننى كۈچەيتىپ، مۇۋەپپەقىيەت ھاسىل قىلىشقا ئەھمىيەت بېرىپ، ساغلام ۋە ئوبدان مەدەنىيەت پائالىيەتلىرىنى قانات يايدۇرۇشىمىز ۋە جانلاندۇرۇشىمىز، ئىدىيە-مەدەنىيەت ئىستىھكامىنى ھەقىقىي رەۋىشتە ماركسىزم-لېنىنىزم، ماۋ زېدۇڭ ئىدىيىسىگە ئىگە قىلىشىمىز لازىم.

ئىدېئولوگىيە جەھەتتە ئۇزاققا سوزۇلىدىغان ئۇرۇش قىلىشقا توغرا كېلىدۇ. ھەر شەپە چىقسىلا تېنەپ-تەمتىرەپ كېتىشتىن، ۋەقە بېسىققاندىن كېيىن ئىش تامام، ۋەسسالام دەپ غەپلەتكە پېتىشتىن ساقلىنىش لازىم. پاكىتلار شۇنى ئىسپاتلىدىكى، ئىدېئولوگىيە ساھەسىدىكى كۈرەشنىڭ بىر قېتىملىق ئەجىر بىلەن ئاخىرلىشىشى مۇمكىن ئەمەس. ئۇزاق مۇددەت جەڭ قىلىش ئىدىيىسىنى تۇرغۇزۇشىمىز ھەمدە يۇز بېرىش ئېھتىمالى بولغان يېڭى ئەھۋال، يېڭى مەسىلىلەرنى ئۇزلۇكسىز تەتقىق قىلىش ۋە ھەل قىلىشىمىز، تەشەببۇسكارلىقنى زادى قولدىن بەرمەسلىكىمىز لازىم، شۇنداق قىلساق، يېڭىلمەس ئورۇندا تۇرالايمىز.

بۇگۈن شونچىلىك سۆزلەي، توغرا بولمىغان جايلىرىنى تەنقىد قىلىپ تۈزىتىشىڭلارنى سورايمەن.

ئېلىمىزدىكى مىللەتلەر تەتقىقاتىنىڭ ھازىرقى ئەھۋالى ۋە ئىستىقبالى*

(1991-يىل 3-ئاينىڭ 6-كۈنى)

جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى— مىللەتلەر ئورتاق بىنا قىلغان كۆپ مىللەتلىك بىر پۈتۈن دۆلەت. يېقىنقى يىللاردىن بۇيان دۆلىتىمىز مىللەتشۇناسلىق تەتقىقاتىغا ناھايىتى ئەھمىيەت بېرىپ كېلىۋاتىدۇ، مىللەتشۇناسلىق تەتقىقاتى— ئىجتىمائىي پەن تەتقىقاتىنىڭ مۇھىم مەزمۇنى ھەم مىللىي خىزمەتنىڭ مۇھىم مەزمۇنى. بىزنىڭچە، توغرا مىللىي سىياسەتنى تۈزۈپ ۋە يولغا قويۇپ، مىللەتلەرنىڭ باراۋەرلىكىنى، ئىتتىپاقلىقىنى ئىلگىرى سۈرۈش ۋە مىللەتلەرنى ئورتاق گۈللەندۈرۈش ئۈچۈن، مىللەتلەرنىڭ سىياسىي، ئىقتىسادىي، مەدەنىي ۋە ئىجتىمائىي ئەھۋالىنى تولۇق چۈشىنىش ۋە ھەقىقىي ئىگىلەش كېرەك. شۇنداق قىلغاندا، ھۆكۈمەت كۆرگەن تەدبىرلەر ئىلمىي ئاساسقا

---

* بۇ— يولداش ئىسمايىل ئەھمەدنىڭ ياپونىيىدە ئېچىلغان «شەرقىي ئاسىيا ئىجتىمائىي تەتقىقات مۇھاكىمە يىغىنى»دا سۆزلىگەن نۇتۇقى. بۇ نۇتۇق ياپونىيىدە ئېچىلغان يىغىنىنىڭ ئىلمىي ماقالىلەر توپلىمىغا كىرگۈزۈپ نەشر قىلىنغان، كېيىن «شىنجاڭ» گېزىتىنىڭ 1991-يىل 3-ئاينىڭ 6-كۈنىدىكى سانىدا قىسقارتىپ ئېلان قىلىنغان.

ئىگە بولىدۇ، مىللىي خىزمەت تارماقلىرى خىزمەتنى تېخىمۇ ئۇنۇملۇك ئىشلىيەلەيدۇ.

ئېلىمىزدە مىللەتلەر تەنقىقاتى ئاپپاراتلىرى خېلى جىق. بۇ ئاپپاراتلارنى ئومۇمەن مۇنداق ئۈچ خىلغا بۆلۈشكە بولىدۇ:

بىرىنچى خىلدىكىلەر مەمۇرىي ئورگانلاردا قۇرۇلغان، مەخسۇس مىللەتلەر تەنقىقاتى بىلەن شۇغۇللىنىدىغان ئورۇنلار. دۆلەت مىللىي ئىشلار كومىتېتى تەنقىقات ئىشخانىسى ۋە جۇڭگو مىللىي مەسىلە تەنقىقات مەركىزىنى تەسىس قىلدى. بەزى ئاپتونوم رايون ۋە ئۆلكىلەردىكى مىللىي ئىشلار ئاپپاراتلىرىدىمۇ تەنقىقات ئورۇنلىرى تەسىس قىلىندى. ئىككىنچى خىلدىكىلىرى ئىجتىمائىي پەن تەنقىقاتى ئاپپاراتلىرىدا تەسىس قىلىنغان، مەخسۇس مىللىي مەسىلىنى تەنقىق قىلىدىغان ئورۇنلار. ئۈچىنچى خىلدىكىلىرى ئالاقىدار ئالىي مەكتەپلەردە تەسىس قىلىنغان مىللەتلەر تەنقىقاتى ئاپپاراتلىرى. تۈرلۈك تەنقىقات ئاپپاراتلىرىنىڭ زور كۆپچىلىكى مىللەتلەرنى ئومۇمىي جەھەتتىن تەنقىق قىلىدىغان ئۇنىۋېرسال ئاپپاراتلاردۇر، لېكىن مىللەتلەرنىڭ مەلۇم بىر تەرىپىنى ئاساس قىلىپ تەنقىق قىلىدىغان مەخسۇس ئاپپاراتلارمۇ بار. رەسمىي تەنقىقات ئاپپاراتلىرىدىن باشقا، يەنە مىللىي مەسىلىنى تەنقىق قىلىدىغان تۈرلۈك ئىلمىي تەشكىلاتلارمۇ بار. بۇ ئىلمىي تەشكىلاتلار ئىچىدە مەملىكەتلىك تەشكىلاتلارمۇ، يەرلىك تەشكىلاتلارمۇ بار.

مىللىي ئاپتونومىيىلىك جايلاردا يەنە 250تىن ئارتۇق مەدەنىيەت يادىكارلىقلىرىنى قوغداش ئورۇنلىرى ۋە مۇزېيلار بار، بۇ ئورۇنلار مىللىي مەدەنىيەتنى يېغىپ ساقلايدىغان، قوغدايدى-

غان، كۆرگەزمە قىلىدىغان ئورۇن شۇنداقلا مىللىي مەدەنىيەتنى تەتقىق قىلىدىغان تارماقلاردۇر.

بۇ تەتقىقات ئاپپاراتلىرىنىڭ بەزىلىرى ئومۇمىي تەتقىقاتنى مۇھىم نۇقتا قىلىدى، بەزىلىرى رايون ئالاھىدىلىكىنى گەۋدىلەندۈردى، بەزىلىرى ئۇنىۋېرسال تەتقىقاتقا ئەھمىيەت بەردى، بەزىلىرى ئايرىم تۈرلەر بويىچە تەتقىقات ئېلىپ باردى، شۇ ئارقىلىق ئېلىمىزدە مىللەتلەر تەتقىقاتىنىڭ مۇكەممەل سىستېمىسىنى ۋۇجۇدقا كەلتۈرۈپ، ئېلىمىزنىڭ مىللەتشۇناسلىق تەتقىقاتىدا گۈللىنىش مەنزىرىسىنى ياراتتى.

ئېلىمىزدىكى مىللەتلەر تەتقىقاتىنىڭ مۇھىم بىر ئالاھىدىلىكى شۇكى، ئۇ كۆپ مىللەتتىن تەركىب تاپقان تەتقىقات خادىملىرى قوشۇنىغا ئىگە، بۇ خادىملارنىڭ بىرمۇنچىسى ئۆز مىللىتىگە دائىر تەتقىقاتقا بىۋاستە قاتنىشىدۇ. بۇ خادىملار ئۆز مىللىتى بىلەن تەبىئىي باغلىنىشقا ئىگە بولغانلىقى، ئۆز مىللىتىنى قىزغىن سۆيگەنلىكى، ئۆز مىللىتىنى ئوبدان بىلگەنلىكى ئۈچۈن، تەتقىقات خىزمىتىنىڭ قانات يايدۇرۇلۇشىغا ئوبدان شارائىت يارىتىپ بەردى. ھەربىر مىللەتنىڭ دېگۈدەك تەتقىقاتقا قاتنىشىدىغان ئۆز ئادەملىرى بار، دەرۋەقە بۇلارنىڭ بەزىلىرى كەسپىي خادىملار، بەزىلىرى كەسپىتىن سىرتقى خادىملار. جۈملىگو ئىجتىمائىي پەنلەر ئاكادېمىيىسىنىڭ مىللەتلەر تەتقىقاتى ئورنىدا موڭغۇل، ئۇيغۇر، زاڭزۇ، خۇيزۇ، چاۋشيەنزۇ قاتارلىق 21 مىللەتتىن تەركىب تاپقان تەتقىقاتچى خادىملار بار، ئۇلارنىڭ ئارىسىدا تەتقىقاتچىلار ۋە كاندىدات تەتقىقاتچىلار 80دىن ئاشىدۇ. نوپۇسى ئىنتايىن ئاز داغۇر، ئېۋېنكى، ناشى قاتارلىق

مىللەتلەرنىڭمۇ ئۆزىنىڭ ئالىي تەتقىقاتچىلىرى بار. تولۇقسىز ستاتىستىكىغا قارىغاندا، ئېلىمىزدە مىللەتشۇناسلىق تەتقىقاتى ۋە ماتېرىيى بىلەن شۇغۇللىنىدىغان مەخسۇس خادىملار 20 نەچچىدىن ئاشىدۇ، بۇنىڭدىن باشقا كەسىپتىن سىرتقى خادىملارمۇ خېلى بار. ناھايىتى زور ۋە ناھايىتى يۇقىرى سەۋىيىلىك بۇ قوشۇن ئېلىمىزنىڭ مىللەتلەر تەتقىقاتىغا زور تۆھپە قوشتى.

ئېلىمىزدىكى مىللەتلەر تەتقىقاتىنىڭ ساھەسى ئىنتايىن كەڭ. بۇنىڭدا مىللەتلەرنىڭ ئۆزى جۇملىدىن ئۇلارنىڭ تارىخى، ھازىرقى ھالىتى، كېلەچىكى، سىياسىي ئەھۋالى، ئىقتىسادىي ئەھۋالى، ماتېرىيال-مەدەنىيەت ئەھۋالى، تىلى، دىنى، نوپۇسى ۋە ئۆرپ-ئادىتى قاتارلىقلار تەتقىق قىلىنىدۇ. مىللەتلەر ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتمۇ تەتقىق قىلىنىدۇ، مەسىلەن، مىللەتلەرنىڭ ئۆزئارا بېقىنىدىغان، بىرى بىرىگە تۇرتكە بولىدىغان مۇناسىۋەتنى قانداق شەكىللەندۈرگەنلىكى ۋە تەرەققىي قىلدۇرغانلىقى، جۇڭخۇا مىللەتلىرىنىڭ چوڭ ئائىلىسىدىكى ھەربىر مىللەت تارىخ چاقىنى ئالغا سۈرۈش ئۈچۈن قانداق ئالاھىدە تۆھپە قوشقانلىقى، مىللەتلەرنىڭ ئۆز ئالاھىدىلىكىنى قانداق قىلىپ ساقلاپ قالغانلىقى ھەمدە دەۋرگە ئەگىشىپ قانداق ئالغا چامدىغانلىقى تەتقىق قىلىنىدۇ، يەنە مىللەت نەزەرىيىسى، مىللىي سىياسەت ۋە مىللىي قانۇن-نىزاملارمۇ تەتقىق قىلىنىپ، شۇ نەزەرىيە، سىياسەت ۋە قانۇن-نىزاملارنىڭ مەيدانغا كېلىش مەنبەسى كۆرسىتىپ بېرىلىدۇ ھەمدە شۇ نەزەرىيە، سىياسەت ۋە قانۇن-نىزاملارنى ئەملىيەت داۋامىدا قانداق قىلىپ تېخىمۇ ياخشى تەتبىقلاش ۋە يولغا قويۇش مۇھاكىمە قىلىنىدۇ. تەتقىقات

ئۇسۇلى ۋە ۋاستىسى ئۇزلۇكسىز تەرەققىي قىلىپ ۋە بېيىپ بارماقتا. سىستېما نەزەريىسى قاتارلىق باشقا ئىلىملەرنىڭ تەتقىقات ئۇسۇلى، ئۇچۇر تېخنىكىسى قاتارلىق ئىلغار ۋاستىلەر-مۇ پەيدىنپەي مىللەتلەر تەتقىقاتى ساھەسىگە ئېلىپ كىرىلدى.

مىللەتشۇناسلىق تەتقىقاتىدا، كىشىلەر ئۆزئارا ئالماشتۇ-رۇشقا ۋە ئۆزئارا مەسلىھەتلىشىشكە بارغانسېرى ئەھمىيەت بە-رىمەكتە. ئېلىمىزدە مىللەتشۇناسلىق تەتقىقاتىغا دائىر تۇرلۇك ژۇرناللار 100 خىلدىن ئاشىدۇ، بۇ ژۇرناللار تەتقىقاتچىلارنىڭ تەتقىقات مۇۋەپپەقىيەتلىرىنى ئېلان قىلىدىغان گۇلزار، ئالاقىدار مەسىلىلەر ئۇستىدە بىللە مۇلاھىزە ئېلىپ بارىدىغان مۇنبەر بولۇپ خىزمەت قىلىدۇ. بۇنىڭدىن باشقا، ھەر يىلى مىللەتشۇ-ناسلىققا دائىر تۇرلۇك مۇھاكىمە يىغىنلىرى ئېچىلىپ تۇرىدۇ. تەتقىقاتچىلار جەم بولۇپ، تەتقىقات مۇۋەپپەقىيەتلىرىنى ئالماش-تۇرىدۇ، بەزى مەسىلىلەر ئۇستىدە مۇھاكىمە ئېلىپ بارىدۇ، مۇھاكىمە يىغىنلىرى ناھايىتى جانلىق ئۆتىدۇ. جۇڭگونىڭ ئىس-لاھات ۋە ئىشىكنى ئېچىۋېتىش سىياسىتى مىللەتلەر تەتقىقاتى ساھەسىدىمۇ تېگىشلىك ئىپادىسىنى تاپتى. يېقىنقى ئون نەچچە يىل ۋاقىت ئىچىدە بىز ئالاقىدار دۆلەتلەر بىلەن مىللەتلەر تەتقىقاتى جەھەتتە ئالماشتۇرۇش ۋە ھەمكارلىقنى كۈچەيتتۇق، ھەر يىلى نۇرغۇن چەت ئەللىك ئالىملار ئېلىمىزنىڭ ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىغا بېرىپ تەكشۈرۈش ئېلىپ بارىدۇ، ئېلىمىز ئالىملىرى بىلەن ئىلىم ئۇستىدە پىكىر ئالماشتۇرىدۇ. ئېلى-مىزمۇ خەلقئارالىق ئىلمىي پائالىيەتلەرگە قاتنىشىشقا خادىملار-نى ئەۋەتىپ تۇرۇۋاتىدۇ. بۇ ئىشلار ئېلىمىزدىكى مىللەتلەر

تەتقىقاتنى ئىلگىرى سۈرۈشتە ئىجابىي رول ئويناندى.

تەتقىقاتچىلارنىڭ جاپالىق ئەجىر سىڭدۈرۈشى ئارقىسىدا، ئېلىمىزنىڭ مىللەتلەر تەتقىقاتىدا مول مۇۋەپپەقىيەتلەر قولغا كەلدى. بۇ مۇۋەپپەقىيەتلەرنى ئومۇمەن مۇنداق ئۈچ جەھەتكە يىغىنچاقلاشقا بولىدۇ:

بىرىنچى، بىرقەدەر سىستېمىلىق، جۈڭگوغا خاس مىللەت نەزەرىيىسى شەكىللەندى. بۇ نەزەرىيە ئىنتايىن مول مەزمۇنلار-نى، جۈملىدىن مىللەتنىڭ تەبىرى، مىللەتنىڭ شەكىللىنىش، تەرەققىي قىلىش ۋە يوقىلىش قانۇنىيىتى، مىللەتلەر مۇناسىۋە-تىنىڭ تارىخى، ھازىرقى ھالىتى ۋە تەرەققىيات يۈزلىنىشى، تۈرلۈك ئىجتىمائىي شارائىتتا مىللەتلەرنىڭ تەرەققىيات مەسـ-لىسىنىڭ خاراكتېرى ۋە ئىپادىلىنىش شەكلى، مىللەتلەرنىڭ ئىقتىساد، مەدەنىيەت، تىل ۋە ئۆرپ-ئادەت جەھەتتىكى ئالاھـ-دىلىكى، مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقلىشىش-ئالغا بېسىش ۋە ئورتاق گۈللىنىش يولى، جۈڭگونىڭ مىللىي مەسىلىنى ھەل قىلىشتە-كى تۈپ پرىنسىپى ۋە كونكرېت سىياسەت-قانۇن تەدبىرلىرى دېگەندەك ئوخشاش مەزمۇنلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

ئىككىنچى، نۇرغۇن نەزەرىيە خادىملىرى تەدبىر كۆرۈش تەتقىقاتىغا قاتناشتى، بەزى مۇۋەپپەقىيەتلەر ھۆكۈمەتنىڭ ئالاقـ-دار تارماقلىرىنىڭ تەدبىر كۆرۈشىگە ئاساس يارىتىپ بەردى، بەزى مۇۋەپپەقىيەتلەر ۋاستىلىك ھالدا ياكى توغرىدىنتوغرا سىياسەت ۋە قانۇن تەدبىرلىرىگە ئايلاندى. ھەقىقەتەن ئەمەلىيەتـ-تىن ئىزدەش، ئەمەلىيەتكە بىرلەشتۈرۈش— ئېلىمىزدىكى مىلـ-لەتلەر تەتقىقاتىنىڭ ئالاھىدىلىكى ۋە ئارتۇقچىلىقى، نۇرغۇن

تەتقىقاتچىلار بەزى رېئال مەسىلىلەرنى ئاساس قىلىپ چوڭقۇر تەتقىقات ئېلىپ بېرىپ، بىۋاستە ئىجتىمائىي ئۇنۇم ھاسىل قىلدى. بۇ جەھەتتە ئەمەلىي مىساللار ناھايىتى كۆپ. مەسىلەن، تارىخىي، جۇغراپىيەۋى ۋە باشقا ھەر خىل سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن، جۇڭگونىڭ شەرقىي رايونلىرى بىلەن غەربىي رايون-لىرىنىڭ ئىقتىسادىي تەرەققىيات سەۋىيىسىدە چوڭ پەرق ساقلى-نىپ كەلدى، غەربىي رايونلار ئاساسەن ئاز سانلىق مىللەتلەر جايلاشقان رايونلاردۇر، مۇشۇ ئەھۋالغا ئاساسەن نەزەرىيە خادىم-لىرى «شەرقىي رايونلار بىلەن غەربىي رايونلار بىر-بىرىنى تولۇقلىشى، ھەرقايسىسى ئۆز ئارتۇقچىلىقىنى جارى قىلدۇرۇ-شى، ئورتاق تەرەققىي قىلىشى لازىم» دېگەن نەزەرىيىنى ئوتتۇ-رىغا قويدى. بۇ نەزەرىيىنى مەركىزىي ھۆكۈمەتنىڭ تەدبىر كۆ-رۈش تارماقلىرى قوبۇل قىلدى.

ئۇچىنچى، زور بىر تۈركۈم ئىلمىي ئەسەرلەر ئېلان قىلىن-دى ۋە نەشىر قىلىندى. ھۆكۈمەت تارماقلىرى قوللىغانلىقى، تەتقىقاتچىلار تىرىشچانلىق كۆرسەتكەنلىكى، ئۇنىڭ ئۇستىگە، مىللەتلەر تەتقىقاتى ساھەسى كەڭ دائىرىلىك بولغانلىقى ئۈچۈن، دۆلىتىمىز جۇڭگو مىللەتلەر تەتقىقاتى جەھەتتە زور بىر تۈركۈم مۇۋەپپەقىيەتلەرنى قولغا كەلتۈردى. ئىنتايىن كەڭ دائىرىلىك مەزمۇنلارنى ئۆز ئىچىگە ئالغان نەچچە يۈز خىل ئىلمىي ئەسەر نەشىر قىلىندى.

يېقىپ ئېيتقاندا، ئېلىمىزنىڭ مىللەتلەر تەتقىقاتىدا ھاياتىي كۈچ ئۇرغۇپ، گۈللىنىش مەنزىرىسى بارلىققا كەلدى. ئۇنىڭ كېلەچىكى قانداق بولىدۇ؟ مۇئەييەنلەشتۈرۈشكە بولىدۇكى، ئۇ-

نىڭ كېلەچىكى ئىنتايىن گۈزەل بولىدۇ، تەتقىقات يۈزلىنىشى پەيدىنپەي چوڭقۇرلىشىپ بارىدۇ، مەزمۇنى تېخىمۇ كېڭىيىدۇ، مۇۋەپپەقىيەتلەرنىڭ سۈپىتى تېخىمۇ ئاشىدۇ. كونكرېت ئېيتقاندا بۇنى تۆۋەندىكى بىرقانچە جەھەتكە يىغىنچاقلاشقا بولىدۇ:

1. ئاساسىي تەتقىقات بىلەن ئەمەلىي تەتقىقات بىللە ئېلىپ بېرىلىدۇ، ئەمما ئەمەلىي تەتقىقاتقا بەكرەك ئەھمىيەت بېرىلىدۇ. ئىجتىمائىي پەنلەر تەتقىقاتىنى تەبىئىي پەنلەر تەتقىقاتىغا ئوخشاش ئومۇمىي جەھەتتىن ئاساسىي تەتقىقات ۋە ئەمەلىي تەتقىقات دەپ ئايرىشقا بولىدۇ. ئاساسىي تەتقىقاتقا ئەھمىيەت بېرىش زۆرۈر، لېكىن بىزنىڭچە، ئەمەلىي تەتقىقاتقا بەكرەك ئەھمىيەت بېرىش، بولۇپمۇ مىللەتلەر تەرەققىيات داۋامىدا دۇچ كەلگەن زور ۋە رېئال مەسىلىلەرنى تەتقىق قىلىپ، شۇنىڭغا مۇناسىپ تەدبىرلەرنى ئوتتۇرىغا قويۇش كېرەك، نەزەرىيە تەتقىقاتى ئەمەلىيەتكە زىچ بىرلەشتۈرۈلگەندىلا ئاندىن ئۇ تولۇپ تاشقان ھاياتىي كۈچكە ئىگە بولىدۇ.

2. تەتقىقات يېڭى كەسىپ ۋە چوڭقۇرلۇققا قاراپ ئىلگىرىلەيدۇ. ئېلىمىزنىڭ مىللەتلەر تەتقىقاتىدا خېلى كۆپ مۇۋەپپەقىيەتلەر قولغا كەلدى. لېكىن بۇنىڭلىق بىلەن ئىلگىرىدىكى سەۋىيىدە توختاپ قالماي، داۋاملىق كەشپىيات يارىتىشقا، ئىلگىرىلەشكە توغرا كېلىدۇ. دەۋرىنىڭ ئىلگىرىلىشىگە ۋە يېڭى مەسىلىلەرنىڭ پەيدا بولۇشىغا ئەگىشىپ، تەتقىقات ساھەسى بارغانسېرى كېڭىيىپ بارىدۇ، ئىلگىرىكى تەتقىقات تېمىلىرىمۇ چوڭقۇرلىشىپ بارىدۇ.

3. تەتقىقات ۋاستىسى داۋاملىق يېڭىلىنىدۇ، تەتقىقات

ئۇسۇلى يېڭى تەرەققىياتقا ئېرىشىدۇ. زامانىۋى پەن-تېخنىكا-نىڭ، باشقا تەتقىقات ساھەلىرىنىڭ تەتقىقات ئۇسۇلى مىللەتلەر تەتقىقاتى ساھەسىگە تەتبىقلىنىپ، مىللەتلەر تەتقىقاتىنىڭ تەرەققىياتى ئىلگىرى سۈرۈلىدۇ.

4. مەملىكەت ئىچىدىكى ۋە خەلقئارادىكى مىللەتلەر تەتقىقاتچىلىرى ئوتتۇرىسىدىكى ئالماشتۇرۇش تېخىمۇ جانلىنىدۇ، ئالماشتۇرۇش شەكلى، يولى تېخىمۇ كۆپىيىدۇ. كىشىلەر ئۆز-ئارا ئالماشتۇرۇشنىڭ زۆرۈرلۈكىنى، بەزى مەسىلىلەر ئۈستىدىكى تەتقىقاتنى ھەمكارلىشىپ ئېلىپ بېرىشقا توغرا كېلىدىغانلىقىنى بارغانسېرى تونۇپ يەتمەكتە. زامانىۋى جەمئىيەتنىڭ تەرەققىياتىمۇ مۇشۇنداق ئالماشتۇرۇش ۋە ھەمكارلىققا تېخىنىكا ۋە ماددىي شارائىت يارىتىپ بەرمەكتە، شۇڭا تۈرلۈك شەكىللەر-دە ئېلىپ بېرىلىدىغان ئالماشتۇرۇش زور دەرىجىدە تەرەققىي قىلىدۇ، ئېلىمىزنىڭ مىللەتشۇناسلىق تەتقىقاتى بويىچە ئېلىپ بېرىلىدىغان خەلقئارالىق ئالماشتۇرۇش ئىشىمۇ ئۈزلۈكسىز تەرەققىي قىلىدۇ.

مىللىي مائارىپنى راۋاجلاندۇرۇشقا دائىر بىرقانچە مەسىلە*

(1991-يىل 3-ئاي)

كونا جۇڭگو ئېلىمىزگە، بولۇپمۇ ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىغا ئىقتىسادىي جەھەتتىمۇ، مەدەنىيەت-مائارىپ جەھەتتە-مۇ نامراتلىقنى قالدۇرۇپ كەتتى. يېڭى جۇڭگونىڭ تاڭ نۇرى ۋەتىنىمىزنى يورۇتقان چاغدا، بىز كىشىنى چۆچۈتىدىغان شۇنداق رېئال ئەھۋالغا دۇچ كەلدۇقكى، ئىنسانلار جەمئىيىتى ئاللىقاچان ئېلېكترون دەۋرىنىڭ بوسۇغىسىغا قەدەم تاشلىغان بولسىمۇ، لېكىن بەزى ئاز سانلىق مىللەتلەر ھازىرقى زامان مەنىسىدىكى مائارىپقىمۇ ئىگە بولمىغان، بەزىلىرى ھەتتا ئۆتكەن ئىشلارنى يەنىلا پاغاچقا ئويۇش، يىپلارنى چىگىش يولى بىلەن خاتىرىلىمەكتە ئىدى. بۇنداق ئېغىر رېئال ئەھۋالغا دۇچ كەلگەن جۇڭگو كوممۇنىستلىرى جۇڭگودىكى مىللىي مەسىلىنى ماركسىزم-لېنىنىزم ۋە ماۋ زېدۇڭ ئىدىيىسى بىلەن ھەل قىلىش يولىدىكى ئۇلۇغ ئەمەلىيەت داۋامىدا، مىللىي مائارىپنى راۋاج-

* بۇ ماقالە «مىللەتلەر تەتقىقاتى» ژۇرنىلىنىڭ 1991-يىل 3-سانىغا بېسىلغان.

لاندۇرۇش، نادانلىق-قالاقلىقنى تۈگىتىش، ئادەملەرنىڭ ساپا-سىنى ئۆستۈرۈش ۋە يېڭى تۈرمۇش بەرپا قىلىشنى ھامان پۈت-كۈل مىللىي خىزمەتنىڭ مۇھىم مەزمۇنى، پۈتكۈل سوتسىيا-لىزم ئىشلىرىنىڭ مۇھىم تەركىبىي قىسمى قىلىپ، بىر قاتار ئۇنۇملۇك تەدبىرلەرنى قوللىنىپ، مىللىي ماۋارىپنى تېز سۈر-ئەتتە راۋاجلاندۇردى ۋە ھەممىنىڭ دىققىتىنى تارتىدىغان نەتىج-لەرنى قولغا كەلتۈردى. ئىسلاھات، ئىشىكنى ئېچىۋېتىشنىڭ چوڭ دولقۇنى مىللىي ماۋارىپنى تېخىمۇ جۇشقۇن ھاياتىي كۈچكە ئىگە قىلدى. مەيلى ئېچكى ئۆلكىلەردىكى شەھەرلەردە بولسۇن ۋە مەيلى چەت-ياقىدىكى يېزا، كەنتلەردە بولسۇن، مەيلى خەلق-ئارا ئىلمىي مۇھاكىمە مۇنبەرلىرىدە بولسۇن ۋە مەيلى يايلاق-چارۋىچىلىق مەيدانلىرىدا بولسۇن، مىللىي ماۋارىپنىڭ مۇۋەپپە-قىيەتلىرىنى ۋە ھاياتىي كۈچىنى ھەقىقىي ھېس قىلالايمىز.

—مىللىي ماۋارىپنىڭ خېلى چوڭ كۆلىمى شەكىللەندى، تۈرلۈك مەكتەپلەر كۆپلەپ ئېچىلدى. 1989-يىلى ئاز سانلىق مىللەت ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ ئالىي مەكتەپلەردە ئوقۇۋاتقانلىرى 131 مىڭ 600، ئوتتۇرا دەرىجىلىك مەكتەپلەردە ئوقۇۋاتقانلىرى 3 مىليون 136 مىڭ 200، باشلانغۇچ مەكتەپلەردە ئوقۇۋاتقانلە-رى 10 مىليون 521 مىڭ 300 بولۇپ، 1951-يىلدىكىگە قارىغاندا، ئالىي مەكتەپلەردىكىسى 61 ھەسسە، ئوتتۇرا دەرىجىلىك مەكتەپلەردىكىسى 68 ھەسسە، باشلانغۇچ مەكتەپلەردىكىسى ئون ھەسسە ئاشتى. مەملىكەت بويىچە ئوتتۇرا، باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەت ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ ئىگىلىگەن نىسبىتى 1949-يىلى 2% بولغان بولسا، 1989-يىلى

7.8% بولدى.

—مىللىي مائارىپنىڭ بىرقەدەر مۇكەممەل سىستېمىسى شەكىللەندى. بۇ سىستېما ئىككى تارماق سىستېمىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ، ئۇنىڭ بىرى، مىللىي رايونلاردا شەكىللەنگەن باشلانغۇچ مەكتەپتىن تارتىپ ئوتتۇرا مەكتەپ ۋە ئالىي مەكتەپكىچە بولغان مائارىپ سىستېمىسى؛ يەنە بىرى، رايونلار ئارا بىر-بىرىگە باغلىنىپ شەكىللەنگەن مىللىي باشلانغۇچ مەكتەپتىن تارتىپ مىللىي ئوتتۇرا مەكتەپ ۋە مىللەتلەر ئىنستىتۇتىغىچە بولغان مائارىپ سىستېمىسى. مىللىي مەكتەپلەردە تەسىس قىلىنغان كەسىپلەر تەبىئىي پەن ۋە تېخنىكا پەنلىرى، يېزا ئىگىلىكى، تېبابەت، مەدەنىيەت، تارىخ، پەلسەپە، چەت ئەل تىلى دېگەنگە ئوخشاش بىر قەدەر تولۇق تۈرلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. بۇ مەكتەپلەردە ھەم باشلانغۇچ، ئوتتۇرا دەرىجىلىك ئىختىساسلىق خادىملار، ھەم ماگىستېر، دوكتور قاتارلىق يۇقىرى دەرىجىلىك ئىختىساسلىق خادىملار يېتىشتۈرۈلدى. ئۇنىڭدىن باشقا، بىرمۇنچە نۇقتىلىق ئۇنىۋېرسىتېتلار مىللىي سىنىپلارنى ئاچتى.

—ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ساپاسى ئۆستۈرۈلدى. ئاز سانلىق مىللەتلەر ئىچىدە ساۋاتسىزلىق نىسبىتى زور دەرىجىدە تۆۋەنلىدى. مىللەتلەر ئۆزلىرىنىڭ ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىغا ئىگە بولدى، چاۋشيەن، جىنو، شىبە، بەيزۇ قاتارلىق ئون نەچچە مىللەتنىڭ مەدەنىيەت سەۋىيىسى پۈتۈن مەملىكەتنىڭ ۋە خەنزۇلارنىڭ ئوتتۇرىچە تەرەققىيات سەۋىيىسىدىن ئېشىپ كەتتى. مائارىپ ۋە ئىقتىسادنىڭ تەرەققىي قىلىشى ئارقىسىدا،

بىرمۇنچە مىللەتلەر بىرقانچە ئىجتىمائىي ھالەتتىن ھالقىپ ئۆ-
تۈپ، سوتسىيالىزم دەۋرىدىكى مىللەتكە ئايلاندى.

—زور بىر تۈركۈم ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرى يېتىش-
تۈرۈلدى. ھازىر مەملىكەت بويىچە 1 مىليون 800 مىڭدىن
ئارتۇق ئاز سانلىق مىللەت كادىرى بار. بىرمۇنچە ئاز سانلىق
مىللەت رايونلىرىدا، ناھىيە ۋە يېزا دەرىجىلىك كادىرلارنىڭ
تەڭدىن تولىسى مىللىي رايونلاردىكى ئالىي مەكتەپ، تېخنىكوم-
لاردا ياكى مىللەتلەر ئىنستىتۇتلىرىدا يېتىشتۈرۈلگەن. ئۇلار
ئېلىمىزنىڭ سوتسىيالىزم ئىشلىرى ئۈچۈن قىممەتلىك تۆھپە
قوشماقتا.

—بىر تۈركۈم ئىلمىي تەتقىقات مۇۋەپپەقىيەتلىرى قولغا
كەلتۈرۈلدى. ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدىكى ئالىي
مەكتەپ—تېخنىكوملار ۋە مىللەتلەر ئىنستىتۇتلىرى ھەم ئىخ-
تىساسلىق خادىملارنى تەربىيىلەيدىغان بازا، ھەم پەننىي تەتقى-
قات بازىسى بولۇپ، ئازادلىقتىن بۇيان نۇرغۇن پەننىي تەتقىقات
مۇۋەپپەقىيەتلىرىنى قولغا كەلتۈردى. ئۇنىڭ بەزىلىرى دۇنياۋى
ئىلغار سەۋىيىگە يەتتى. تولۇقسىز مەلۇماتلارغا ئاساسلانغاندا،
1980-يىلىدىن بۇيان يالغۇز دۆلەت مىللىي ئىشلار كومىتېتى-
نىڭ قارىمىقىدىكى مىللەتلەر ئىنستىتۇتلىرىنىڭ 200 خىلدىن
ئارتۇق پەننىي تەتقىقات مۇۋەپپەقىيىتى دۆلەت ۋە ئۆلكە، مىنىس-
تىرلىك دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشكەن.

—ئۆزىگە خاس ئالاھىدىلىككە ئىگە مىللىي ماۋارىپ تۈزۈل-
مىسى پەيدىنپەي شەكىللەندى. مەكتەپ تەسىس قىلىش، مەك-
تەپ باشقۇرۇش، مەكتەپ ئېچىش شەكلى، ئوقۇغۇچى قوبۇل

قىلىش ۋە تەقسىم قىلىش، ئوقۇتۇشتا قوللىنىدىغان تىل، دەرسلىك قۇرۇلۇشى قاتارلىق نۇرغۇن جەھەتتە ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ۋە ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئەمەلىيەتى ئەكس ئەتتۈرۈلۈپ ۋە شۇ ئەمەلىيەتكە ئۇيغۇنلاشتۇرۇلۇپ، مىللي مائارىپنىڭ ئۆزىگە خاس ئالاھىدىلىكى نامايان قىلىندى. مەسىلەن، مىللي سىنىپ، تەييارلىق سىنىپلىرى، يېتىپ ئوقۇش تۈزۈمى، قوش تىللىق ئوقۇتۇش قاتارلىقلارنىڭ ئالاھىدىلىكى روشەن، رولى كۆرۈنەرلىك بولدى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، مىللي مائارىپقا دائىر نەزەرىيە تەتقىقاتىدىمۇ نۇرغۇن نەتىجىلەر قولغا كەلتۈرۈلۈپ، مىللي مائارىپ ئەمەلىيىتى كۆچلۈك ئالغا سۈرۈلدى.

دەرۋەقە، نەتىجىلەرنى تولۇق مۇئەييەنلەشتۈرۈش بىلەن بىرۋاقىتتا، ساقلانغان مەسىلىلەرگە ئېتىبار بىلەن قاراش كېرەك. ئومۇمەن ئېيتقاندا، مىللي مائارىپنىڭ تەرەققىيات سەۋىيىسى يەنىلا بىرقەدەر ئارقىدا، ئۇ زامانىۋىلاشتۇرۇش ئىشلىرىنىڭ تەلىپىگە لايىقلىشالمايۋاتىدۇ، ئىقتىسادنىڭ تەرەققىياتىنى چەكلەپ تۇرۇۋاتىدۇ، مىللەتلەرنىڭ ساپاسىنىڭ ئۆسۈشىگە تەسىر يەتكۈزۈۋاتىدۇ. مىللي مائارىپتا ساقلىنىۋاتقان ئاساسىي مەسىلىلەر شۇكى، خىراجەت قىس، ئوقۇتقۇچىلار ئاجىز، ئۇسكۇنىلەر يېتەرسىز، مائارىپ تۈزۈلمىسى مىللي رايونلارنىڭ ئېھتىياجىغا تولۇق ئۇيغۇن كەلمەيدۇ. ئىسلاھاتنى تېخىمۇ راۋاجلاندۇرۇپ ۋە چوڭقۇرلاشتۇرۇپ، بوشاشماي تىرىشچانلىق كۆرسەتكەندىلا، ھازىرقى ھالەتنى ئۆزگەرتىپ، مىللي مائارىپنى تېز يۈكسەلدۈرگىلى بولىدۇ.

نۆۋەتتە، مىللىي مائارىپ ھەممە كىشى كۆڭۈل بۆلىدىغان مەسىلە بولۇپ قالدى، كىشىلەر بۇ توغرۇلۇق ئەندىشىدە بولماقتا، مۇراجىئەت قىلماقتا ۋە تەكلىپ بەرمەكتە. مىللىي مائارىپنى تېخىمۇ ئوبدان راۋاجلاندۇرۇش ئۈچۈن، مىللىي مائارىپنىڭ مۇھىم ئورنى ۋە ئالاھىدىلىكىنى تولۇق تونۇش كېرەك؛ پارتىيە بىلەن دۆلەتنىڭ مىللىي مائارىپ توغرىسىدىكى فاكتىن سىياسەتلىرىنى قەتئىي تەۋرەنمەستىن ئىزچىل ئىجرا قىلىش ۋە ئۇنى يېڭى شارائىتتا ئۇزلۇكسىز راۋاجلاندۇرۇش ۋە مۇكەممەللەشتۈرۈش كېرەك؛ مىللىي مائارىپنىڭ سوتسىيالىستىك يۆنىلىشىدە چىڭ تۇرۇپ، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئەمەلىيىتىگە ئاساسەن، ھەرقايسى ساھەلەرنىڭ ئاكتىپلىقىنى قوزغاپ، مىللىي مائارىپنىڭ ئىچكى قانۇنىيىتىنى ئىگىلەپ، مىللىي مائارىپنىڭ ئىجتىمائىي، سىياسىي، ئىقتىسادىي تەرەققىيات ۋە مەدەنىيەت تەرەققىياتى بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىنى، شۇنداقلا ئۇنىڭ ئىچكى نىسبەت مۇناسىۋىتىنى ئوبدان تەڭشەش ئارقىلىق، مىللىي مائارىپنى ئۇزلۇكسىز ۋە پۈختا قەدەم بىلەن راۋاجلاندۇرۇش كېرەك.

1. رېئال ئەھۋالنى ھېسابقا ئېلىپ، ئومۇمىي ۋەزىيەتنى نەزەردە تۇتۇپ، مىللىي مائارىپقا بولغان تونۇشنى تېخىمۇ چوڭقۇرلاشتۇرۇش

مىللىي مائارىپنىڭ مۇھىملىقىغا قانچىلىك باھا بەرسەكمۇ ئارتۇقلۇق قىلمايدۇ. بۇ يەردە مىللىي مائارىپنى مىللىي مەسىلە ۋە مىللىي خىزمەت نۇقتىسىدىن تەھلىل قىلىپ كۆرۈشىمىز زۆرۈر.

مىللىي مائارىپنى راۋاجلاندۇرۇش مىللىي مەسىلىنى ئا-
خىرقى ھېسابتا ھەل قىلىشنىڭ مۇھىم ۋاستىسى. بىزنىڭ
مۇشۇ كۆپ مىللەتلىك دۆلىتىمىزدە، مىللىي مەسىلە سوتسىيا-
لىزم ئىشلىرىمىزدا ھەل قىلىشقا تېگىشلىك ئومۇمىي مەسىلە-
لەرنىڭ بىر قىسمى، ئۇ ھامان يۇكسەك دەرىجىدە ئەھمىيەت
بېرىشكە، ئەستايىدىل مۇئامىلە قىلىشقا تېگىشلىك مەسىلە.
مىللىي مەسىلىنى ھەل قىلىشنىڭ يولى نەدە؟ يولداش ماۋ
زېدۇڭ ئازادلىقنىڭ دەسلەپكى مەزگىلىدە: «ئاز سانلىق مىللەت-
لەردىن كېلىپ چىققان زور بىر تۇركۇم كومۇنىستىك كادىرلار
بولماي تۇرۇپ، مىللىي مەسىلىنى ئۇزۇل-كېسىل ھەل قى-
لىش، مىللىي ئەكسىيەتچىلەرنى تامامەن يېتىم قالدۇرۇش مۇم-
كىن ئەمەس» دەپ ئىنتايىن ئوچۇق كۆرسەتكەنىدى، مىللىي
تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە سىياسىتى دۆلىتىمىزنىڭ مىللىي
مەسىلىنى ھەل قىلىشتىكى تۈپ سىياسىتى. مىللىي تېررىتور-
يىلىك ئاپتونومىيىنى يولغا قويۇش، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ
ئۆز ئىشىغا ئۆزى خوجا بولۇشىنى ئىشقا ئاشۇرۇش ئۈچۈن زور
بىر تۇركۇم ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرى بولۇشى كېرەك.
قانۇندا مىللىي ئاپتونومىيىلىك جايلارنىڭ ئاپتونومىيە ئورگانلە-
رىغا ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنى سەپلەش توغرىسىدا ئېنىق
بەلگىلىمە بار. دېمەك، نەزەرىيە، سىياسەت ۋە قانۇندا ئورتاق
بىر تەلەپ— ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنى يېتىشتۇرۇش
تەلىپى ئوتتۇرىغا قويۇلغان. بۇگۈنكى كۈندە، مىللىي مائارىپنى
راۋاجلاندۇرۇش— ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنى يېتىشتۇ-
رۇشنىڭ ئەڭ ئاساسىي يولى.

مىللىي مائارىپنى راۋاجلاندۇرۇش— مىللىي سىياسەتنى ئوبدان ئىجرا قىلىش ۋە ھازىرقى باسقۇچتىكى مىللىي مەسىلىنى ئوبدان ھەل قىلىشنىڭ جىددىي ئېھتىياجى. ئورتاق گۇللەندۇرۇش مىللىي سىياسىتىمىزنىڭ ئاخىرقى نىشانى. سوتسىيالىزمنىڭ دەسلەپكى باسقۇچىدا دۆلىتىمىزدىكى مىللىي مەسىلە ئاساسەن، ھەرقايسى مىللەتلەرنىڭ ئىقتىسادىي تەرەققىياتى ۋە مەدەنىيەت تەرەققىياتىدا پەرق بارلىقىدا، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئۆزلىرىنىڭ ئىقتىسادىي تەرەققىياتى ۋە مەدەنىيەت تەرەققىياتىنى تېزلىتىشنى تەلەپ قىلىۋاتقانلىقىدا ئىپادىلىنىدۇ. ئىقتىسادنىڭ تەرەققىياتى مائارىپنى ئاساس قىلغان ئەقلىي كۈچنىڭ مەدىتىگە، مائارىپنى ئۆزىگە تېرەك قىلغان پەن-تېخنىكا كۈچلىرىگە موھتاج. مەدەنىيەت تەرەققىياتى بۈلارغا تېخىمۇ موھتاج، مائارىپ تەرەققىي قىلمىسا، مەدەنىيەتنىڭ گۈللىنىشى، كىشىلەرنىڭ مەدەنىيەت ساپاسىنىڭ ئۆسۈشى قۇرۇق گەپكە ئايلىنىپ قالىدۇ.

مىللىي مائارىپنى تەرەققىي قىلدۇرۇش مىللىي باراۋەرلىك، مىللىي ئىتتىپاقلىق ۋە ۋەتەننىڭ بىرلىكىنى قوغداشتا مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە. مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقلىقى ۋە ۋەتەننىڭ بىرلىكى ھەر مىللەت پۇقرالىرىغا قويۇلغان ئومۇمىي تەلەپ، ئۇ ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئورتاق ئارزۇسىنى ئەكس ئەتتۈرىدۇ. ۋەتەننىڭ بىرلىكىنى ۋە مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقلىقىنى قوغداش كىشىلەردىن يالغۇز ساددا ھېسسىيات ۋە ياخشى ئارزۇغا ئىگە بولۇشنىلا ئەمەس، بەلكى ئەقلىي مۇلاھىزە يۈرگۈزۈشنى، توغرا قاراشقا، جۈملىدىن توغرا مىللەت قارىشىغا ئىگە

بولۇشنى، ۋەتەنىمىزنىڭ تارىخى ۋە مەدەنىيىتىنى چوڭقۇنلۇق ۋە قەدىرلەشنى تەلەپ قىلىدۇ. شۇنداق قىلغاندىلا ۋەتەننىڭ بىرلىكى ۋە مىللەتلەر ئوتتۇرىسىدىكى تېخىمۇ ئاڭلىق، تېخىمۇ قەتئىي قوغداشقا بولىدۇ. مانا بۇلار مائارىپتىن (تەلىم-تەربىيەدىن) ئايرىلالمايدۇ، ئەلۋەتتە. تەلىم-تەربىيە، بولۇپمۇ مەكتەپ تەلىم-تەربىيىسى ئادەمنىڭ ئىدىئولوگىيىسىنىڭ شەكىللىنىشىگە ۋە ئادەمنىڭ پۈتۈن ئۆمرىگە ناھايىتى زور تەسىر كۆرسىتىدۇ.

2. يېتەكچى ئىدىيە جەھەتتە، مىللىي مائارىپنى مەملىكەتنىڭ باشقا رايونلىرىدىكى مائارىپ بىلەن تەڭگەش راۋاجلاندۇرۇشقا، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىقتىسادىي تەرەققىياتى ۋە ئىجتىمائىي تەرەققىياتى بىلەن ئۆزئارا ماسلاشتۇرۇشقا تىرىشىش

مىللىي مائارىپنىڭ مەملىكەتنىڭ باشقا جايلىرىدىكى مائارىپ بىلەن بولغان مۇناسىۋىتى مىللىي ئىقتىسادنىڭ باشقا رايونلاردىكى ئىقتىساد بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىگە ئوخشايدۇ، ئۇنىڭ هازىرقى ئەھۋالىمۇ ئوخشىشىپ كېتىدۇ. پۈتكۈل دۆلەت مائارىپىنىڭ تەرەققىياتى مىللىي مائارىپنىڭ تەرەققىياتىدىن ئايرىلالمايدۇ، مىللىي مائارىپنىڭ تەرەققىياتى پۈتكۈل دۆلەت مائارىپىنىڭ تەرەققىياتىغا پايدا يەتكۈزىدۇ. دۆلەت مائارىپىنىڭ ۋەزىپىسىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش دۆلەت مائارىپى كۆزلىگەن نىشاننى مىللىي مائارىپ ساھەسىدە ئەمەلگە ئاشۇرۇشنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. مائارىپنىڭ مۇهىم بىر ۋەزىپىسى بولغان ئەقلىي تەرەققىياتنى ئىلىپ ئېيتساق، ئەگەر ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئەقلىي تەرەققىياتى ئۇزاققىچە قالاق هالەتتە تۇرىدىغان

بولسا، پۈتكۈل دۆلەتنىڭ ئەقلىي تەرەققىياتىغا، ھەتتا ئىقتىسا-دىي ۋە ئىجتىمائىي تەرەققىياتىغا زىيانلىق تەسىر كۆرسىتىدۇ، شۇڭا، مىللىي مائارىپ بىلەن دۆلەتنىڭ ئومۇمىي مائارىپىنىڭ مۇناسىۋىتىنى ئومۇمىي جەھەتتىن مۇڭاپىق تەڭشەپ، ئۇلارنىڭ تەرەققىيات سەۋىيىسىنى پەيدىنپەي يېقىنلاشتۇرۇپ، تەڭگەش راۋاجلاندۇرۇشقا توغرا كېلىدۇ. بۇ تەلەپنى ئورۇنداش زۆرۈر بولۇپلا قالماستىن، بەلكى مۇمكىن. بەزى مىللەتلەر مائارىپى-نىڭ تەرەققىيات سەۋىيىسى پۈتۈن مەملىكەتنىڭ ئوتتۇرىچە تە-رەققىيات سەۋىيىسىگە تەڭلەشكەنلىكى، ھەتتا ئۇنىڭدىن ئېشىپ كەتكەنلىكى بۇنىڭ ئوبدان ئىسپاتى.

دەرۋەقە، مىللىي مائارىپنىڭ تەرەققىياتىنى تېزلىتىش ئۈ-چۈن، ئاشۇنداق «تەڭگەش راۋاجلاندۇرۇش» نىڭ ئۆزىلا كۇپايە قىلمايدۇ، مۇنداق تەڭگەش راۋاجلاندۇرۇشنىڭ ئىككىنچىسىمۇ بولۇشى كېرەك، يەنى مىللىي مائارىپ تەرەققىياتىنى ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىقتىسادىي تەرەققىياتى ۋە ئىجتىمائىي تەرەققىياتى بىلەن ئۆزئارا ماسلاشتۇرۇش كېرەك. مىللىي مائا-رىپنى مۇۋاپىق ئورۇنغا قويۇش، يىراقنى كۆزىدىغان كۆز ۋە غايەت زور جاساراەت بىلەن مائارىپقا كۆڭۈل بۆلۈش، مائارىپنى ئوبدان باشقۇرۇش، باشقا جەھەتلەردىن سەل قىسىلغان تەقدىر-دىمۇ، مائارىپنى يۇكسەلدۇرۇش لازىم.

3. مائارىپ بىلەن ئىقتىسادنىڭ ئالاقىسىنى يەنىمۇ قويۇقلاش-تۇرۇپ، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىقتىسادىي تەرەققىياتى ۋە ئىجتىمائىي تەرەققىياتىنىڭ ئېھتىياجىغا ئاساسەن، مائارىپ قۇرۇلمىسىنى تەڭشەش ۋە سەرخىللاشتۇرۇش

ئىقتىسادىي ھادىسە بارلىق ئىجتىمائىي ھادىسىلەرنىڭ ئاساسى، ئىقتىسادىي پائالىيەت باشقا ئىجتىمائىي پائالىيەتلەرنى چەكلەپ تۇرىدۇ، پەقەت مائارىپ بىلەن ئىقتىسادنى بىر-بىرىگە باغلاپ، مائارىپنى ئىقتىسادنىڭ تەرەققىياتىغا خىزمەت قىلدۇرغان ۋە تۇرتكە قىلغاندىلا، مائارىپ ئاندىن قۇدرەتلىك ھەرىكەتلەندۈرگۈچ كۈچكە ۋە زاپاس تەرەققىيات كۈچىگە ئىگە بولالايدۇ. بىز مىللىي مائارىپ بىلەن مىللىي ئىقتىسادنىڭ ئورگانىك ئالاقىسىنى يەنمۇ چىڭىتىشىمىز، تېخىمۇ مۇۋاپىقلاشتۇرۇشىمىز كېرەك. بۇ مەقسەتكە يېتىش ئۈچۈن، ھازىرنىڭ ئۆزىدە ئوبدان ئىشلەشكە تېگىشلىك بىر ئىش شۇكى، تەرەققىيات داۋامىدا مائارىپنىڭ ئىچكى قۇرۇلمىسىنى مۇۋاپىق تەڭشەپ، تۇرلۇك مائارىپنىڭ نىسبەت مۇناسىۋىتىنى ئەڭ ياخشى ھالەتكە كەلتۈرۈشىمىز كېرەك. ئىسلاھات ئارقىلىق، مائارىپ قۇرۇلمىسىنى تەڭشەش ئىشىدا چوڭ ئىلگىرىلەش بولدى، ئۇنى قەتئىي داۋاملاشتۇرۇشقا، چوڭقۇرلاشتۇرۇشقا توغرا كېلىدۇ. ھازىرقى ئەھۋالدىن قارىغاندا، ئاساسىي مائارىپنى كۆچەيتىپ، توققۇز يىللىق مەجبۇرىي مائارىپنى پىلانلىق ۋە قەدەممۇقەدەم ئومۇملاشتۇرۇش كېرەك؛ ئالىي مائارىپنى مۇقىم يول بىلەن راۋاجلاندۇرۇش، كەسىپلەرنى تەسىس قىلىش ۋە دەرسلىكلەرنى ئورۇنلاشتۇرۇش جەھەتتە، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئېھتىياجىنى تولۇق نەزەرگە ئېلىش، ئارتۇقچىلىقلارنى جارى قىلدۇرۇپ، يېتەرسىزلىكلەرنى تۈگىتىش، ئالاھىدىلىكنى گەۋدىلەندۈرۈش، سۈپەتنى ئۆستۈرۈش كېرەك؛ كەسپىي-تېخنىكا مائارىپىنى كۈچەيتىپ، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرى ئۈچۈن جىددىي ئېھتى-

ياجلىق بولغان باشلانغۇچ ۋە ئوتتۇرا دەرىجىلىك ئىختىساس ئىگىلىرىنى يېتىشتۇرۇش ئىشىنى تېزلىتىش كېرەك؛ چوڭلار مائارىپىغا كۆڭۈل بۆلۈپ، ئەمگەك كۈچلىرىنىڭ سۈپىتىنى تەرىشىپ ئۆستۈرۈش كېرەك. قىسقىسى، مىللىي مائارىپنى شۇ جايىنىڭ ئىقتىسادىي تەرەققىياتى بىلەن، خەلق ئاممىسىنى نامراتلىقتىن قۇتۇلدۇرۇپ بېيىتىش بىلەن زىچ بىرلەشتۈرۈپ، مائارىپنىڭ جەلپ قىلىش كۈچىنى ئاشۇرۇش كېرەك. مائارىپتا ھەم ھازىرقى ئەھۋالنى نەزەردە تۇتۇپ، جىددىي ئېھتىياجلىق ئىختىساس ئىگىلىرىنى يېتىشتۈرۈش، ھەم كەلگۈسىنى نەزەردە تۇتۇپ، يۇقىرى دەرىجىلىك، كامىل ۋە سەرخىل ئىختىساس ئىگىلىرىنى يېتىشتۈرۈش كېرەك.

4. مائارىپنىڭ توغرا فاكىجىندا چىڭ تۇرۇپ، باشقۇرۇشنى چىڭشىپ، ئىدىيىۋى-سىياسىي خىزمەتنى كۈچەيتىپ، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرى ئۈچۈن يېڭى كىشىلەرنى يېتىشتۈرۈش

مائارىپنىڭ نىشانى ئادەم، سوتسىيالىستىك مائارىپنىڭ توغرىدىن-توغرا مەقسىتى ئەخلاقىي، ئەقلىي ۋە جىسمانىي جەھەتلەردىن تولۇق يېتىلگەن سوتسىيالىزم قۇرغۇچىلىرىنى يېتىشتۈرۈشتىن ئىبارەت. مائارىپنىڭ جەمئىيەتكە يەتكۈزىدىغان پايدىسىمۇ پەقەت تەربىيە ئالغۇچىلارنىڭ ئەملىيىتى ئارقىلىق ئەملىگە ئاشىدۇ. ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ تەرەققىياتى ۋە مۇقىملىقى ئۈچۈن، مىللەتلەرنىڭ سۈپىتىنى ئۆستۈرۈش ئۈچۈن لاياقەتلىك ئىختىساس ئىگىلىرىنى يېتىشتۈرگەن ياكى يېتىشتۈرمىگەنلىكى— مىللىي مائارىپنىڭ مۇۋەپپەقىيەت قازىنىغان ياكى مەغلۇبىيەتكە ئۇچرىغانلىقىنى ئۆلچەيدىغان ئاساسىي

بەلگە.

لاياقەتلىك ئىختىساس ئىگىلىرىنى يېتىشتۇرۇش ئۈچۈن، ئىدىيىۋى-سىياسىي خىزمەتنى كۈچەيتىپ، ئەخلاق تەربىيىسىنى بىرىنچى ئورۇنغا قويۇش كېرەك. كەڭ ئۇنىۋېرسىتېت ئوقۇغۇچىلىرىغا ۋەتەنپەرۋەرلىك، سوتسىيالىزم ۋە كوممۇنىزم، كوللېكتىۋىزم توغرىسىدا ئىدىيىۋى تەربىيە ئېلىپ بېرىش، ماركسىزملىق مىللەت قارىشى ۋە پارتىيىنىڭ مىللىي سىياسىتى توغرىسىدا تەربىيە ئېلىپ بېرىش كېرەك. بۇ تەربىيىنى جانلىق ۋە ئۇنۇمگە ئەھمىيەت بېرىپ ئېلىپ بېرىش ھەمدە ئۇنى ئىشلەپچىقىرىش ئەمگىكى، ئىجتىمائىي ئەمەلىيەت قاتارلىقلار بىلەن، مىللەتلەرنىڭ مۇنەۋۋەر ئەخلاقىي ئەنئەنىسىگە ۋارىسلىق قىلىش ۋە ئۇنى جارى قىلدۇرۇش بىلەن زىچ بىرلەشتۈرۈش كېرەك. ئاز سانلىق مىللەتلەر ئارىسىدا دىنىنىڭ تەسىرى كەڭ بولغانلىقتىن، پارتىيىنىڭ دىنىي سىياسىتىنى توغرا ئىجرا قىلىش، دىنىي ئېتىقاد ئەركىنلىكىنى كاپالەتكە ئىگە قىلىش كېرەك، لېكىن دىنىنىڭ دۆلەتنىڭ ماۋارىپ تۈزۈمىگە توسقۇنلۇق قىلىشىغا ھەرگىز يول قويۇشقا بولمايدۇ. بىز ھەر تەرەپتىن خىزمەت ئىشلەش ئارقىلىق، ياش ئەۋلادلىرىمىزنى سوتسىيالىزم ئىشلىرىنىڭ ئىشەنچلىك ئىز باسارلىرىغا، ۋەتەننىڭ بىرلىكى ۋە مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى قەتئىي قوغدىغۇچىلارغا، ۋەتەننى گۈللەندۈرىدىغان ۋە مىللەتنى تەرەققىي تاپقۇزىدىغان خالىس تۆھپىكارلارغا، غايىلىك، ئەخلاقلىق، مەدەنىيەتلىك، ئىنتىزاملىق يېڭى كىشىلەرگە ئايلاندۇرۇش ئۈچۈن تىرىشىشىمىز كېرەك.

لاياقەتلىك ئىختىساس ئىگىلىرىنى تەربىيىلەش ئۈچۈن، باشقۇرۇشنى چىڭىتىش، دۆلىتىمىزدىكى ۋە چەت ئەللەردىكى ئىلغار باشقۇرۇش تەجرىبىلىرىنى ۋە ئوقۇتۇش ۋاستىلىرىنى قوبۇل قىلىپ، مائارىپنىڭ سۈپىتىنى ئۆستۈرۈش كېرەك. جۈغراپىيىلىك شارائىت، ئوقۇتۇش مۇئەسسەسلىرى، تىل-يېزىق ۋە باشقا جەھەتتىكى سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن، مىللىي مائارىپ سۈپىتىنىڭ ئۆسۈشى چەكلىمىگە ئۇچرىماقتا، لېكىن، بۇ ھەل قىلماي بولمايدىغان مەسىلە. مەھسۇلاتنىڭ سۈپىتى كارخانىنىڭ ھايات-ماماتى بىلەن مۇناسىۋەتلىك، ئوقۇتۇش سۈپىتىمۇ مىللىي مائارىپ ئۈچۈن ئىنتايىن مۇھىم.

5. ئەمەلىيەتنى ئاساس قىلىپ، ھاياتىي كۈچكە تولغان مىللىي مائارىپ تۈزۈلمىسىنى مۇستەھكەملەش ۋە راۋاجلاندۇرۇش

دۆلىتىمىزدىكى مىللەتلەر ئىقتىسادىي تەرەققىيات سەۋىيىسى، ئىشلەپچىقىرىش-تۇرمۇش شارائىتى، تىل-يېزىق، دىنىي ئۆرپ-ئادەت، روھىي ھالەت تۈزۈلۈشى، مائارىپ ئەنئەنىسى، جۈغراپىيىلىك شارائىت قاتارلىق نۇرغۇن جەھەتلەردە بىر-بىردىن پەرقلىنىدۇ. ھەتتا ئوخشاش بولمىغان رايونلارغا جايلاشقان ئوخشاش بىر مىللەت ۋە بىر رايونغا جايلاشقان ھەر خىل مىللەتلەر ئوتتۇرىسىدىمۇ ناھايىتى چوڭ پەرق بار. مىللىي مائارىپنى راۋاجلاندۇرۇشتا، مۇشۇ ئالاھىدىلىكلەرنى ئەستايىدىل مۇھاكىمە قىلىش ۋە ئىگىلەش، ئەمەلىيەتنى ئاساس قىلىپ، توغرا سىياسەت، توغرا تەدبىر ۋە توغرا ئۇسۇللارنى قوللىنىش كېرەك. بىرقانچە ئون يىل تىرىشچانلىق كۆرسىتىش ئارقىسىدا، دۆلىتىمىزدە ئۆز ئالدىغا سىستېما ھاسىل قىلغان، ئالاھىدىلىكى ئوبـ

دائلا كۆزگە چېلىقىپ تۇرىدىغان مىللىي مائارىپ تۈزۈلمىسى دەسلەپكى قەدەمدە ۋۇجۇدقا كەلدى. لېكىن ئۇنى يەنە داۋاملىق راۋاجلاندۇرۇشقا ۋە تېخىمۇ مۇكەممەللەشتۈرۈشكە توغرا كېلىدۇ، بۇنىڭ ئۈچۈن بولۇپمۇ مۇنۇ بىرقانچە جەھەتتىكى مەسىلىلەرنى ئوبدان بىر تەرەپ قىلىش كېرەك:

بىرىنچى، مىللىي ئاپتونومىيىلىك جايلارنىڭ قانۇن بويىچە مىللىي مائارىپ جەھەتتە ئۆز ئالدىغا ئىش كۆرۈش ھوقۇقىنى كاپالەتكە ئىگە قىلىش كېرەك، بۇنداق ئۆز ئالدىغا ئىش كۆرۈش ھوقۇقى مۇنۇلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ: دۆلەتنىڭ بىر تۇتاش مائارىپ فاكۇلتېتىنىڭ يېتەكچىلىكىدە، مائارىپ پىلانىنى، مەكتەپ باشقۇرۇش تۈزۈلمىسىنى، مەكتەپ ئېچىش شەكلىنى، ئوقۇش تۈزۈمىنى، دەرسلىك قۇرۇلۇشىنى، ئوقۇتۇش مەزمۇنىنى، خادىملار شتاتىنى، ئوقۇتقۇچىلارنى ئىشقا قويۇش ۋە تەكلىپ قىلىش، راسخوت باشقۇرۇش ۋەھاكازالارنى ئاپتونومىيە ئورگانلىرى ئەمەلىي ئەھۋالغا ئاساسەن بەلگىلەيدۇ.

ئىككىنچى، ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىش ۋە تەقسىم قىلىش تۈزۈمى ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىختىساسلىق خادىملىرىنى يېتىشتۈرۈشكە ۋە ئىختىساسلىق خادىملارنىڭ سانىنى كۆپەيتىشكە پايدىلىق بولۇشى كېرەك. ھازىرقى ئەمەلىي ئەھۋالىنى نەزەرگە ئالغاندا، ئىمتىھان بەرگەن ئاز سانلىق مىللەت ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ مەكتەپكە قوبۇل قىلىش نومۇر چېكىنى مۇۋاپىق تۆۋەنلىتىش ۋە مەكتەپكە كىرىش شەرتىنى كەڭرەك قىلىش زۆرۈر. نىشانلىق قوبۇل قىلىنىدىغان ئوقۇغۇچىلارنىڭ سانىنى كۆپەيتىپ، ئۇلارنى بىرقەدەر ئەقىلغە مۇۋاپىق نىسبەتكە ئىگە

قىلىش كېرەك، ئەمەلىيەت ئىسپاتلىمىكى، بۇ— ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرى، خۇسۇسەن، چەت-ياقىغا جايلاشقان، مەدەنىيەت تەرەققىياتى ئاستا بولۇۋاتقان رايونلار ئۈچۈن ئىختىساسلىق خادىملارنى يېتىشتۈرۈپ بېرىشنىڭ ئۇنۇملۇك تەدبىرى. تەقسىم قىلىش تۈزۈمىنى پەيدىنپەي ئىسلاھ قىلىش كېرەك، بۇ ئىسلاھاتتا ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنى ئىختىساسلىق خادىملارنى كىرگۈزۈش، ئىشلىتىش، ساقلاپ قېلىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلىشنى نىشان قىلىش كېرەك.

ئۇچىنچى، مىللىي تىل-يېزىق بىلەن ۋە خەنزۇ تىل-يېزىقىنى قوللىنىدىغان «قوش تىللىق» ئوقۇتۇش تۈزۈلمىسىنى ھەر جايىنىڭ شارائىتىغا قاراپ مۇكەممەللەشتۈرۈش كېرەك. بۇ— مىللىي تىل-يېزىقلارنىڭ باراۋەرلىكىدە چىڭ تۇرۇش، مىللىي مەدەنىيەتكە ۋارىسلىق قىلىش ۋە ئۇنى راۋاجلاندۇرۇش، مائارىپ سۇپىتىنى ئۆستۈرۈشنىڭ ئوبيېكتىپ ئېھتىياجى. كەڭ قوللىنىلىدىغان مىللىي تىل-يېزىقى بار جايلار «قوش تىللىق ئوقۇتۇش»نى مىللىي تىل-يېزىقنىڭ تەرەققىيات دەرىجىسى، تارىخىي ئەھۋالى ۋە ئىجتىمائىي ئېھتىياج، مەكتەپ ئېچىش شارائىتى قاتارلىق ئەمەلىي ئەھۋاللارغا ئاساسەن بەلگىلىسە ۋە يولغا قويسا بولىدۇ. شۇنىڭ بىلەن بىرۋاقتىتا، مىللىي يېزىقتىكى دەرسلىكلەرنى تۈزۈش، تەرجىمە قىلىش، تەكشۈرۈپ بېكىتىش، نەشر قىلىش ۋە تارقىتىش خىزمىتىنى ئوبدان ئىشلەش كېرەك.

تۆتىنچى، مەكتەپ ئېچىشنىڭ ئەمەلدە ئۇنۇم بېرىدىغان يېڭىچە شەكىللىرى ئوستىدە داۋاملىق ئىزدىنىش كېرەك. بىز

مەكتەپ ئېچىشنىڭ تەييارلىق سىنىپ، يېتىپ ئوقۇش تۈزۈمى، مىللىي سىنىپ، جاي يۆتكەپ مەكتەپ ئېچىش دېگەنگە ئوخشاش مىللىي مائارىپنىڭ تەرەققىياتىغا پايدىلىق شەكىللىرىنى ۋۇجۇدقا كەلتۈردۇق، بۇ ياخشى شەكىللەرنى ئېغىشماي داۋاملاشتۇرۇشتىن تاشقىرى، يەنە تىرىشىپ يېڭىلىق يارىتىپ، يېڭى شەكىللەرنى داۋاملىق تېپىشىمىز كېرەك. شەيئىلەر مەڭگۈ ھەرىكەت قىلىپ تۇرىدۇ، بۇ جەھەتتىمۇ چوقۇم يېڭى كەشپىياتلارنى يارالتقىلى بولىدۇ.

6. لايىقەتلىك ئوقۇتقۇچىلار قوشۇننى يېتىشتۈرۈپ، كەڭ زىيالىيلارنى ئىتتىپاقلاشتۇرۇپ، مىللىي مائارىپنى ئوبدان يولغا قويۇش

يارىملىق ئوقۇتقۇچىلار قوشۇنى مىللىي مائارىپنى ئوبدان يولغا قويۇشنىڭ زۆرۈر شەرتى. دۆلىتىمىزدە 600 نەچچە مىڭ كىشىلىك مىللىي مائارىپ ئوقۇتقۇچىلار قوشۇنى بارلىققا كەلدى، ئۇلار پارتىيىنىڭ مائارىپ ئىشلىرىغا سادىق بولۇپ، مىللىي مائارىپ ئىشلىرىنىڭ تەرەققىياتى ئۈچۈن مۇھىم تۆھپە قوشتى، ئۇلار پارتىيىمىزنىڭ قىممەتلىك بايلىقى. پارتىيىنىڭ زىيالىيلار سىياسىتىنى داۋاملىق ئوبدان ئىجرا قىلىپ، ئاشۇ زىيالىيلار بىلەن زىچ ئىتتىپاقلىشىشىمىز، ئۇلارغا چىڭ تايىنىشىمىز ۋە كۆڭۈل بۆلۈشىمىز، ئۇلارنىڭ ئەقىل-پاراسىتىنى تولۇق جارى قىلدۇرۇشىمىز كېرەك.

يارىملىق ئوقۇتقۇچىلار قوشۇنىنى يېتىشتۈرۈش ئۈچۈن، يېتىشتۈرۈش، تەربىيىلەش، يۆتكەش، تەقسىم قىلىش قاتارلىق جەھەتلەردە بەزى كونكرېت تەدبىرلەرنى قوللىنىشقا توغرا كېلى-

دۇ. ئوقۇتقۇچىلار قوشۇننىڭ تۇراقلاشتۇرۇشقا پايدىلىق بولۇش-
نى كۆزلىگەندىمۇ، تىل، ئۆرپ-ئادەت قاتارلىق جەھەتلەرنى
نەزەرگە ئالغاندىمۇ، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئوقۇتقۇ-
چىلىرىنى، خۇسۇسەن، باشلانغۇچ مائارىپ ۋە ئوتتۇرا دەرىجە-
لىك مائارىپ ئوقۇتقۇچىلىرىنى شۇ جايىنىڭ ئۆزىدە يېتىشتۈرۈش-
نى ئاساس قىلىش كېرەك، بۇنىڭ ئۈچۈن ئوقۇغۇچى قوبۇل
قىلىش ۋە تەقسىم قىلىش ۋاقتىدا كونكرېت تەدبىرلەرنى قوللا-
نىشقا توغرا كېلىدۇ. مىللىي مائارىپ بىلەن ئۇزاق شۇغۇللا-
غان ئاھالە ئوقۇتقۇچىلىرى ئىچىدىكى ئىدىيە ۋە كەسپىي جەھەت-
تە بىرقەدەر ياخشى بولغانلارنى سىناپ كۆرگەندىن كېيىن،
پەيدىنپەي دۆلەت شتاتىدىكى ئوقۇتقۇچىلارغا ئايلاندۇرۇش كې-
رەك. ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئوقۇتقۇچىلىرىنى تەر-
بىيىلەش بازىلىرىنى قۇرۇپ، ئۇلارنىڭ كەسپىي قابىلىيىتىنى
ئۈزلۈكسىز ئۆستۈرۈش كېرەك. كىشىلەرنى ئۇزاق مۇددەت
مىللىي مائارىپ خىزمىتى بىلەن ئۇزاققىچە شۇغۇللىنىشقا رىغ-
بەتلەندۇرۇش، شۇنىڭدەك خەنزۇ ئوقۇتقۇچىلارنى ئاز سانلىق
مىللەت رايونلىرىدا يىلتىز تارتىپ ئوقۇتقۇچىلىق قىلىشقا رىغ-
بەتلەندۇرۇش ئۈچۈن، ئۇلارغا تەمىنات جەھەتتە بەزى ئېتىبار
بېرىش تەدبىرلىرىنى قوللىنىش كېرەك.

مىللىي مائارىپنىڭ تەرەققىياتى كەڭ ئوقۇتقۇچىلارنىڭ
ئاكتىپلىقى ۋە ئىجادكارلىقىنى جارى قىلدۇرۇشقا باغلىق، شۇ-
نىڭدەك مىللىي مائارىپنىڭ تەرەققىياتى كەڭ ئوقۇتقۇچىلاردىن
يۇكسەك مەسئۇلىيەتچانلىق بىلەن ھەم بىلىم بېرىشنى، ھەم
ئادەم تەربىيىلەشنى، كىشىلەرگە ئۈلگە بولۇشنى، بولۇپمۇ،

ئىدىيە-ئەخلاق جەھەتتە نەمۇنە كۆرسىتىپ، سۇپەتلىك «مېۋە» يېتىشتۇرىدىغان لايىقەتلىك باغۋەن بولۇشنى تەلەپ قىلىدۇ.

7. يولنى كەڭ ئېچىپ، سېلىنمنى كۆپەيتىپ، مىللىي ماۋارىپ-نىڭ تەرەققىياتىنى ماددىي كاپالەتكە ئىگە قىلىش

ماۋارىپ مېخانىزمىنىڭ ئايلىنىشى ئىقتىسادىي مېخانىزمىنىڭ ئايلىنىشىغا ئوخشاش ماددىي قۇۋۋەتكە مۇھتاج. ئومۇمەن ئېيتقاندا، ماۋارىپ تەرەققىياتىنىڭ سۈرئىتى ماددىي سېلىنمىنىڭ مىقدارى بىلەن توغرا تاناسىپ بولىدۇ. ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىقتىسادىي تەرەققىيات سەۋىيىسى تۆۋەن، ماۋارىپقا سالىدىغان مەبلىغى چەكلىك، بۇ مىللىي ماۋارىپ ئۇچۇن تولىمۇ قىيىن بىر مەسىلە بولۇپ قالدى، بۇنى ھەل قىلىش چارىسى كىرىمنى ئاشۇرۇپ، چىقىمنى تېجەش، ئۇنۇمنى ئۆستۇرۇشتىن ئىبارەت.

دەرۋەقە، ئالدى بىلەن ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئۆز كۇچىگە تايىنىپ ئىش كۆرۇشىگە تايىنىش كېرەك. ئىقتىسادنى راۋاجلاندۇرۇش ئارقىلىق، ماۋارىپقا مەبلەغ سېلىش ئۇچۇن شارائىت يارىتىش كېرەك، شۇنىڭ بىلەن بىرۋاقىتتا تەجەشلىك كۇن كەچۇرۇپ، باشقا ساھەلەرگە قىلىنىدىغان چىقىمنى ئىمكانقەدەر قىسىپ، ماۋارىپقا سېلىنىدىغان مەبلەغنى ئالدى بىلەن ئورۇنلاشتۇرۇش كېرەك. خەلق ئاممىسىنىڭ ئاكتىپلىقىنى قوزغاپ، جامائەتچىلىكنىڭ ماۋارىپقا قاتنىشىش سالمىقىنى ئاشۇرۇپ، ماۋارىپنىڭ خىراجەت مەنبەسىنى كېڭەيتىش كېرەك.

ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئۆز كۇچىگە تايىنىپ ئىش كۆرۇشىنى تەكتىلەش بىلەن بىرۋاقىتتا، دۆلەتمۇ زور كۇچ

بىلەن ياردەم بېرىشى، مىللىي مائارىپ خىراجىتىنىڭ دۆلەتنىڭ مائارىپ خىراجىتىدە ئىگىلەيدىغان نىسبىتى ئۆستۈرۈلۈشى، دۆلەت باشلانغۇچ مائارىپ، كەسپىي مائارىپ، پېداگوگىكا مائارىپى، ئېلېكترلەشكەن مائارىپ قاتارلىقلارنى ئومۇملاشتۇرۇش ئۈچۈن ئورۇنلاشتۇرۇلغان تۈرلۈك خىراجەتلەر ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىغا مۇۋاپىق مايىل قىلىنىشى لازىم. شۇنىڭ بىلەن بىرۋاقتتا، مائارىپ ئۈچۈن زۆرۈر تېپىلغان مەخسۇس مەبلەغ ۋە فوندلارنى تەسىس قىلىپ، مىللىي مائارىپنىڭ تەرەققىياتىنى مالىيە كۈچى جەھەتتىن يېتەرلىك مەدەتكە ئىگە قىلىش كېرەك. بۇنىڭدىن باشقا، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ مائارىپ مەبلىغىنى تېخىمۇ كۆپ شەكىل ۋە يوللار بىلەن ھەر تەرەپلەپ توپلىشىغا ئىمكانىيەت تۇغدۇرۇش ئۈچۈن ئۇلارغا بەزى ئالاھىدە سىياسەتلەرنى بېرىشنى ئويلىشىپ كۆرۈشكە بولىدۇ.

مائارىپنى تەرەققىي قىلدۇرۇش جەھەتتە تەرەققىي قىلغان رايونلارنىڭ ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىغا ئۆز سىستېمىسى بويىچە ياردەم بېرىشى مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە، بۇ جەھەتتە ئۇتۇق قولغا كەلدى ۋە تەجرىبە ھاسىل قىلىندى، ئۇنى قەتئىي داۋاملاشتۇرۇپ، ئۇزلۇكسىز راۋاجلاندۇرۇش كېرەك. ۋەكالەتەن مەكتەپ ئېچىپ بېرىش، ئىختىساسلىق خادىملارنى ۋەكالەتەن تەربىيىلەپ بېرىش، بىرلىشىپ مەكتەپ ئېچىش، تەجرىبە ئالماشتۇرۇش، ئوسكۇنە ۋە كىتاب ياردەم قىلىش قاتارلىق كۆپ خىل شەكىللەر ئارقىلىق، مىللىي مائارىپنىڭ تەرەققىياتىنى ئىلگىرى سۈرۈش لازىم.

خىراجەت جەھەتتە، كىرىمنى كۆپەيتىش بىلەنلا قالماي،

چىقىمنى تېجەش كېرەك. ئىنچىكە ھېسابلاپ، تىرىشچانلىق-ئىختىساد چىللىق بىلەن ئىش كۆرۈش، بىر فوڭغا چاغلىق پۇل-نىمۇ جايىدا ئىشلىتىش، مەبلەغنىڭ ئىشلىتىش ئۈنۈمىنى تىرد-شىپ ئۆستۈرۈش كېرەك.

سوتسىيالىزم دەۋرىدە، جۇڭخۇا مىللەتلىرى ئىقتىسادىي جەھەتتىكى نامراتلىقتىن قۇتۇلۇش ئىقتىدارىغا ئىگە بولۇپلا قال-ماي، مەدەنىيەت جەھەتتىكى نامراتلىقتىن قۇتۇلۇش ئىقتىدارى-غىمۇ ئىگە. جۇڭخۇا مىللەتلىرى جەزمەن ئورتاق گۈللىنىش يولىدا يېپىپبگى قىياپەت بىلەن دۇنيا مىللەتلىرى قاتارىدا قەد كۆتۈرۈپ تۇرىدۇ.

خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشى ۋە مىللىي خىزمەت*

(1991-يىل 5-ئاينىڭ 14-كۈنى)

دۆلىتىمىزنىڭ مىللىي خىزمىتى سوتسىيالىستىك زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشىنىڭ ھەيۋەتلىك قەدىمىگە ئەگىشىپ ئالغا ئىلگىرىلىمەكتە. خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشىنىڭ مىللىي خىزمەت بىلەن باشتىنلا چوڭقۇر ئالاقىسى بار، مىللىي خىزمەتكە قىزغىن ئىشتىراك قىلىش، پۈتۈن كۈچ بىلەن يار-دەملىشىش ئەنئەنىسى بار، خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشى— مىللىي خىزمەتنى زىممىسىگە ئالغان مۇھىم بىر ساھە. يېڭى ۋەزىيەتتە، خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشىنىڭ مىللىي خىزمەتتىكى رولىنى تولۇق جارى قىلدۇرۇش دۆلىتىمىزنىڭ مىللىي ئىتتىپاقلىق-تەرەققىيات ئىشلىرىنى راۋاجلاندۇرۇشتا ئۇلۇغۋار ئەھمىيەتكە ئىگە.

---

* بۇ ماقالە «خەلق» گېزىتىنىڭ 1991-يىل 5-ئاينىڭ 1-كۈنىدىكى سانىدا ئېلان قىلىنغان.

نەزەرىيە ۋە ئەمەلىيەت

خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشى دۇنياغا كەلگەن بىرىنچى كۇندىن باشلاپلا، مىللىي خىزمەت بىلەن ئايرىلماس ئالاقە ئورناتقان. 1949-يىل 9-ئاينىڭ 1-كۇنى ماقۇللانغان «جۇڭگو خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشىنىڭ ئومۇمىي پروگراممىسى» يېڭىدىن دۇنياغا كەلگەن جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ دۆلەتنى ئىدارە قىلىش نىزامى ئىدى، ئۇنىڭغا دۆلىتىمىزنىڭ مىللىي خىزمىتىگە دائىر قائىدىلەر كىرگۈزۈلگەن. ئۇنىڭ «مىللىي سىياسەت» دېگەن ئالتىنچى بابىدا، جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى زېمىنىدىكى مىللەتلەر بابباراۋەر، ئاز سانلىق مىللەتلەر توپلىشىپ ئولتۇراقلاشقان رايونلاردا مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە يولغا قويۇلىدۇ، ھەرقايسى مىللەتلەرنىڭ ئۆز جايىدىكى ھاكىمىيەت ئورگانلىرىدا خېلى كۆپ ساندا ۋەكىلى بولۇشى كېرەك، ئاز سانلىق مىللەتلەر ئۆزلىرىنىڭ تىل-يېزىقىنى راۋاجلاندۇرۇش، ئۆزلىرىنىڭ ئۆرپ-ئادەتلىرىنى ۋە دىنىي ئېتىقاد ئەركىنلىكىنى ساقلاپ قېلىش ياكى ئىسلاھ قىلىشقا ھوقۇقلۇق، خەلق ھۆكۈمىتى ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ سىياسىي قۇرۇلۇش، ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش، مەدەنىيەت قۇرۇلۇشى، مائارىپ قۇرۇلۇشى قاتارلىق ئىشلىرىنى راۋاجلاندۇرۇشىغا ياردەم بېرىشى لازىم، دەپ بەلگىلەنگەن. بۇنىڭدىن شۇنى كۆرۈۋېلىش تەس ئەمەسكى، بۇ بەلگىلىمىلەر مىللىي سىياسىتىمىزنىڭ ئاساسىي رامكىسىنى ھاسىل قىلغان. ئۇنىڭدىن كېيىنكى مىللىي سىياسەت شۇ ئاساستا ئۇزلۇكسىز تۇرده مەزمۇنغا بېيە-

دى ۋە راۋاجلاندى. 40 نەچچە يىلدىن كېيىن، ئاشۇ رامكا راۋاجلىنىپ مەزمۇنى مول، تۈرى تولۇق مىللىي سىياسەت سىستېمىسىغا ئايلاندى ھەمدە مىللىي سىياسەت بىلەن ئۆزئارا ماسلىشىدىغان مىللىي قانۇن-نىزام سىستېمىسى شەكىللەندى. شۇڭا، خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشى تۈزگەن «ئومۇمىي پروگراممما» نى يېڭى جۇڭگو مىللىي سىياسىتىنىڭ ئۇلۇغ باشلانمىسى دېيىشكە بولىدۇ.

خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشىنىڭ مىللىي خىزمەت بىلەن بولغان ئىچكى باغلىنىشىنى خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشىنىڭ تەركىبىدىمۇ ئاز-تولا بىلگىلى بولىدۇ. خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشىنى ھەرقايسى مىللەتلەرنىڭ ۋەكىللىرى بىرلىكتە بەرپا قىلغان، كۆپ مىللەت ۋەكىللىرى بىرلىك سەپنىڭ ئۇلۇغ بايرىقى ئاستىغا ئۇيۇشقان.

1949-يىلى 1-نۆۋەتلىك سىياسىي كېڭەش ئەزالىرىنىڭ ئومۇمىي سانى 198 بولۇپ، ئاز سانلىق مىللەت ئەزالىرى 9.6% نى تەشكىل قىلغان، مىللىي تەركىبى 11 بولغان. 1988-يىلى 7-نۆۋەتلىك سىياسىي كېڭەش ئەزالىرىنىڭ ئومۇمىي سانى 2083 كە يېتىپ، ئاز سانلىق مىللەت ئەزالىرى 10.66% نى تەشكىل قىلغان، مىللەت تەركىبى 46گە يەتكەن. بۇ تارىخىي خاتىرە بىزگە شۇنى ئۇقتۇرىدۇكى، ئۆتكەن ھەر نۆۋەتلىك سىياسىي كېڭەش كۆپ مىللەتنىڭ بىرلەشمىسى بولۇپ كەلگەن، ئۇنىڭ ئۇستىگە مىللەت تەركىبى كۆپەيمەپ بارغان. خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشى— ھەرقايسى مىللەتلەرنىڭ ۋەكىللىرى توپلانغان، مىللەتلەرنىڭ ئىرادىسىنى نامايان قىلىدىغان ئورۇن.

ئۇ— ھەر مىللەت خەلقىنىڭ تەلىپىنى ئەكس ئەتتۇرۇشتىكى مۇھىم يول، شۇنداقلا ھەر مىللەت خەلقىنى دۆلەت ئىشلىرىغا قاتناشتۇرۇشتىكى مۇھىم شەكىل. شۇنداق بولغاچقا، خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشىنىڭ بىرمۇنچە پائالىيەتلىرى، ئۇ-نىڭ مەقسىتى ۋە ئۇسۇلى كۆپرەك مىللىي خىزمەت بىلەن زىچ باغلانغان.

مىللىي خىزمەتنى خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشىنىڭ ۋەزىپىلىرى قاتارىغا كىرگۈزۈش قانۇندا ئېنىق بەلگىلەنگەن. 1982 -يىلى ئىيلان قىلىنغان «جۇڭگو خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشىنىڭ نىزامنامىسى» نىڭ 22-ماددىسىدا، جۇڭگو خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشىنىڭ مەملىكەتلىك كومىتېتى ۋە يەرلىك كومىتېتلىرى دۆلەتنىڭ مىللىي سىياسىتىنى تەشۋىق قىلىدۇ ۋە ئۇنىڭ ئىزچىل ئىجرا قىلىنىشىغا ياردەملىشىدۇ، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ پىكىر ۋە تەلەپلىرىنى ئەكس ئەتتۇرىدۇ، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئىقتىسادىي ۋە مەدەنىيىتىنى راۋاجلاندۇرۇش، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ قانۇنىي ھوقۇق-مەنپەئىتىنى قوغداش، سوتسىيالىستىك مىللىي مۇناسىۋەتنى ياخشىلاش ۋە راۋاجلاندۇرۇش، ھەر مىللەت خەلقىنىڭ بۇيۇك ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتىش ۋە ۋەتەننىڭ بىرلىكىنى قوغداش ئۈچۈن ئۆز كۈچىنى بېغىشلايدۇ، دەپ يېزىلغان. خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشى مىللىي خىزمەت جەھەتتە قىلماقچى بولغان ئىشلار دەل مىللىي خىزمىتىمىزنىڭ ئاساسىي مەزمۇندۇر. 1989 -يىلى ئىيلان قىلىنغان «سىياسىي كېڭەش مەملىكەتلىك كومىتېتىنىڭ سىياسىي مەسلىھەت ئىلىپ بېرىش-دېموكراتىك

نازارەتچىلىك قىلىش توغرىسىدىكى ۋاقىتلىق بەلگىلىمىسى» خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشىنى مىللىي خىزمەتنى قانات يايدۇرۇش نىزامىغا ئىگە قىلدى.

خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشىنىڭ مىللىي خىزمەت مەسئۇلىيىتى تەشكىلي جەھەتتە كاپالەتكە ئىگە. 1-نۆۋەتلىك سىياسىي كېڭەشتىن 6-نۆۋەتلىك سىياسىي كېڭەشكىچە ئۇنىڭ مەملىكەتلىك كومىتېتىدا مىللەتلەر گۇرۇپپىسى تەسىس قىلىنغانىدى. 7-نۆۋەتلىك سىياسىي كېڭەشتە، مىللەتلەر گۇرۇپپىسى ئورنىغا مىللەتلەر كومىتېتى تەسىس قىلىنىدى. مىللەتلەر كومىتېتى ھەقىقەتەنمۇ مىللىي خىزمەت ئۇچۇن تەسىس قىلىنغان. ئۇنىڭ ئاساسىي ۋەزىپىسى ئۇچ: (1) ھۆكۈمەتنىڭ مىللىي سىياسەتنى تەشۋىق قىلىشىغا ۋە ئىزچىللاشتۇرۇشىغا يار-دەملىشىش، مىللىي خىزمەتتە ساقلىنىۋاتقان مەسىلەرنى ئەكس ئەتتۇرۇش؛ (2) ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ۋەكىل زاتلىرى بىلەن مۇناسىۋەت باغلاش، ئۇلارنىڭ پىكرىنى ئەكس ئەتتۇرۇش، مىللىي ئىتتىپاقلىقنى كۇچەيتىش؛ (3) ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىقتىساد ۋە مەدەنىيەت، مائارىپ جەھەتتىكى تەرەققىيات ئەھۋالىنى ئىگىلەش ۋە تەكلىپ بېرىش. سىياسىي كېڭەش مىللەتلەر كومىتېتى ئۇستىگە ئالغان مەسئۇلىيەت پۈتكۈل سىياسىي كېڭەشنىڭ مىللىي خىزمەت جەھەتتىكى ۋەزىپىسىنىڭ كونكرېتلاشتۇرۇلۇشى دېمەكتۇر، دەرۋەقە، بۇ سىياسىي كېڭەشنىڭ مىللىي خىزمەت جەھەتتە ئويناۋاتقان رولىنىڭ ھەممىسىنى بىلدۇرمەيدۇ.

ئەمدى بىز 40 يىلدىن بۇيانقى ئەمەلىيەتنى ئەسلەپ باقايلى.

خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشتىنىڭ مىللىي خىزمەت سېپىدە ئۆزىگە خاس ئىستىھكامى، ئۆزىگە خاس نەتىجىسى بار. سىياسىي كېڭەشنىڭ بىرمۇنچە ئەزالىرى تولۇپ تاشقان قىزغىنلىق ۋە سەمىمىيەتلىك بىلەن، يېغىنلاردا ئەستايىدىل پىكىر بايان قىلىپ، مىللىي خىزمەت ھەققىدە مەسلىھەت بەردى ۋە ئەقىل كۆرسەتتى؛ چىن مېھرى ۋە يۈرەك قېنىنى سىڭدۈرۈپ، مىللىي ئىتتىپاقلىق-تەرەققىيات پىلانى ئۈستىدە تەكلىپ بەردى؛ تاغ-داۋانلارنى ئېشىپ، سۇلارنى كېچىپ، مىللىي رايونلارنىڭ ئىقتىسادىي تەرەققىياتى ۋە مەدەنىيەت تەرەققىياتىنى تەكشۈرۈپ دەلىللىدى؛ دۆلەتنى ۋە مىللەتنى پارچىلاشقا ئۇرۇنغان مۇناپىقلارنى مەردانىلىك بىلەن قاتتىق ئەيىبلىدى... سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشى مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە تۈزۈمىنى ئورنىتىش ۋە يولغا قويۇش، مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە قانۇنىنى تۈزۈش ۋە يولغا قويۇش، مىللىي رايونلارنى تەرەققىي قىلدۇرۇش ۋە گۈللەندۈرۈش مىللىي مائارىپنى راۋاجلاندۇرۇش ۋە يۇقىرى كۆتۈرۈش، مىللىي مەدەنىيەتكە ۋارىسلىق قىلىش ۋە مىللىي مەدەنىيەت يارىتىش قاتارلىق جەھەتلەردە پىكىر بايان قىلدى ۋە ئەمەلىي ئىش قىلدى، ئەجىر سىڭدۈردى ۋە خىزمەت كۆرسەتتى. ھەر دەرىجىلىك سىياسىي كېڭەشلەر ۋە سىياسىي كېڭەشكە تەۋە ھەرقايسى ساھەلەر مىللىي خىزمەت ئۈچۈن ئۆز تۆھپىسىنى قوشتى. دېموكراتىك پارتىيە-گۇرۇھلارنىڭ ۋە سودا-سانائەتچىلەر بىرلەشمىسىنىڭ چېگرا رايونلارغا ئەقلىي مەدەت بېرىشىنى ئالساق، گۈيجۇ ئۆلكىسىنىڭ بىجىي ۋىلايىتى، گۇاڭشى ئاپتونوم رايونىنىڭ بەيسى ۋىلايىتى، گەنسۇ

ئۆلكىسىنىڭ خۇينىڭ ناھىيىسى قاتارلىق نامرات جايلاردا دې-
موكراتىك پارتىيە-گۇرۇھلار بىلەن سودا-سانائەتچىلەر بىرلەش-
مىسىنىڭ نامراتلارنى يۆلەش بويىچە ئالاقىلىشىش نۇقتىسى بار.
بىر تامچە سۇدا پۈتكۈل قۇياشنىڭ شولىسى كۆرۈنمىدۇ دېگەن-
دەك، نامرات زېمىندا قۇرۇلغان ئاشۇ ئالاقىلىشىش نۇقتىلىرى-
دىن خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشىنىڭ ئاز سانلىق مىللەت-
لەرگە ۋە ئاز سانلىق مىللەت خىزمىتىگە بېغىشلىغان چېن
مېھرىنى ئېنىق كۆرۈشكە بولىدۇ. دېموكراتىك دۆلەت قۇرۇش
جەمئىيىتى بىلەن سودا-سانائەتچىلەر بىرلەشمىسىنىڭ 1988-
يىلىلا چېگرا رايونغا ياردەم بېرىشكە ئەۋەتكەن خادىملىرى 1173
ئادەم قېتىمغا يەتتى، ئۇلار كونا ئىنقىلابىي تايانچ بازىلار، ئاز
سانلىق مىللەت رايونلىرى، چېگرا رايونلار ۋە نامرات رايونلارد-
كى 397 كارخانىغا مەسلىھەتچىلىك قىلدى، 356 تۇر بويىچە
ۋەزىپىسىنى ئورۇندىدى، 1421 كەسپىي خادىم ۋە تېخنىكا خا-
دىمنى تەربىيىلەپ يېتىشتۈردى.

ئالاھىدىلىك ۋە ئۈستۈنلۈك

خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشى مىللىي خىزمەتنى ئەل-
ۋەتتە مىللىي مەسىلىنى بىر تەرەپ قىلىشقا دېموكراتىك يول
بىلەن نازارەتچىلىك قىلىش، سىياسىي مەسلىھەت بېرىش يولى
بىلەن ئىشلەيدۇ، لېكىن، كونكرېت خىزمەتتە ئۇنىڭ ئۆزىگە
خاس ئالاھىدىلىكى بار. بۇنداق ئالاھىدىلىكنى ئومۇمەن مۇنۇ
ئۈچ چوڭ جەھەتكە يىغىنچاقلاشقا بولىدۇ:

بىرىنچى، بىۋاستە قاتنىشىش بىلەن ۋاستىلىك قاتنىشىشنى بىرلەشتۈرۈش. بىۋاستە قاتنىشىش دېگىنىمىز تەكشۈرۈشكە ۋە تەدبىرلەرنى دەللىلەشكە قاتنىشىشنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. ۋاستىلىك قاتنىشىش دېگىنىمىز تەكلىپ بېرىش، مەسلىھەتچىلىك قىلىش، نازارەتچىلىك قىلىش قاتارلىقلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. بۇ ئىككىسى بەزىدە ئانچە روشەن پەرقلەنمەيدۇ؛ لېكىن بۇنىڭدىن سىياسىي كېڭەشنىڭ مىللىي خىزمەتتىكى كەڭ پائالىيەت دائىرىسىنى كۆرۈۋېلىشقا بولىدۇ.

ئىككىنچى، ئىچكى كۈچنى ئىشقا سېلىش بىلەن سىرتقى كۈچنى كەڭ پايدىلىنىشنى بىرلەشتۈرۈش. سىياسىي كېڭەش مىللىي خىزمەتنى ئىشلەشتە ئۆزىنىڭ كۈچىنى ئىشقا سېلىش يەنى سىياسىي كېڭەش ئەزالىرىنىڭ رولىنى جارى قىلدۇرۇش بىلەنلا قالماي، سىياسىي كېڭەش مۇناسىۋەت باغلىغان ئىجتىمائىي كۈچلەر ئارقىلىق، ھەر ساھەدىكىلەرنىڭ ئاكتىپلىقىنى قوزغاپ بىرلىكتە ئىش ئېلىپ بارالايدۇ.

ئۈچىنچى، كۆپ خىل شەكىل قوللىنىش، ئەقلىي كۈچنى ئالدىنقى ئورۇنغا قويۇش. مىللىي خىزمەت سىياسىي، ئىقتىسادىي ساھە ۋە مەدەنىيەت ساھەسىگە تاقالغاچقا، سىياسىي كېڭەش ئۆزىنىڭ ئەقلىي كۈچ ئۈستۈنلۈكىنى تولۇق جارى قىلدۇرالايدۇ، سىياسىي كېڭەش ئەزالىرى ئۆزلىرىنىڭ بىلىمى ۋە ئەقىل-پاراسىتىنى مىللىي خىزمەت ساھەسىدە ئوبدان ئىشقا سالالايدۇ.

خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشىنىڭ مىللىي خىزمەت ئىشلەشتىكى ئۈستۈنلۈكى:

بىرىنچى، مىللىي تەركىب جەھەتتىكى ئۇستۇنلۇكى. سە-
ياسىي كېڭەش ئەزالىرى كۆپ مىللەتتىن تەركىب تاپقاچقا،
ئۇلارنىڭ ھەرقايسى مىللەتلەر بىلەن تەبىئىي ئالاقىسى بار،
ئۇلارنىڭ مىللىي خىزمەتكە بولغان مەسئۇلىيەتچانلىقى كۈچ-
لۈك. مىللىي خىزمەتتە كۆرۈلگەن ئىلگىرىلەش ياكى چېكە-
نىش، ئۇتۇق ياكى سەۋەنلىك ئۇلارغا ۋاستە ئارقىلىق ئەمەس،
بىۋاستە تەسىر قىلىدۇ. ئۇلارنىڭ ئۆز مىللىتى بىلەن بولغان
قان بىلەن گۆشتەك مۇناسىۋىتى مىللىي رايونلارنىڭ ئەھۋالىنى
بىرقەدەر ھەقىقىي ۋە بىرقەدەر كەڭ چۈشىنىشىگە، ئاز سانلىق
مىللەتلەرنىڭ يۈرەك ساداسىنى ئاڭلاپ تۇرۇشىغا ئىمكان بېرە-
دۇ. شۇنىمۇ كۆرسىتىپ ئۆتۈش كېرەككى، سىياسىي كېڭەش
ئەزالىرى مىللىي مۇناسىۋەت جەھەتتىكى مەسىلىلەرنى بىر تە-
رەپ قىلىشقا قاتناشسا، مىللىي رايونلارنىڭ ئىجتىمائىي خاتىر-
جەملىكىنى ۋە مىللىي ئىتتىپاقلىقىنى قوغداش خىزمىتىنى
ئىشلىسە، ئادەتتىكى كىشىلەر ئويۇنيالمايدىغان ئالاھىدە روللار-
نى ئويۇنىشى مۇمكىن.

ئىككىنچى، كەڭ ئالاقە ئۇستۇنلۇكى. دۆلىتىمىزنىڭ سە-
ياسىي ھاياتىدا ۋە ئىجتىمائىي ھاياتتا مۇھىم ئورۇن تۇتۇۋاتقان
خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشى ئەڭ كەڭ ۋەكىللىك خاراك-
تېرىگە ئىگە بىرلىك سەپ تەشكىلاتىدۇر. ھازىرقى خەلق سىيا-
سىي مەسلىھەت كېڭىشى 30 نەچچە ساھەدىن تەركىب تاپقان،
جەمئىيەتنىڭ ھەممە ساھەسى بىلەن ئالاقە باغلىغان. دۆلىتىمىز-
نىڭ ئاساسىي قانۇنىدىكى بەلگىلىمىگە ئاساسەن، خەلق سىياسىي
مەسلىھەت كېڭىشى دۆلەتنىڭ مۇھىم فاكتورلىرى ۋە ئاممىنىڭ

تۈرمۈشىدىكى مۇھىم مەسىلىلەر ئۈستىدە سىياسىي مەسلىھەت ئېلىپ بارىدۇ ھەمدە تەكلىپ ۋە تەنقىد بېرىش ئارقىلىق دېموكراتىك يول بىلەن نازارەتچىلىك قىلىش رولىنى جارى قىلدۇرىدۇ. خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشىنىڭ مىللىي خىزمەت توغرىسىدىكى پىكىر، تەنقىد ۋە تەكلىپلىرى ئەلۋەتتە ئېتىبارغا ئىگە بولىدۇ. ئالايلۇق، ئالاقىدار تارماقلار سىياسىي كېڭەش ئەزالىرى قويغان تەكلىپكە ئەستايىدىل مۇئامىلە قىلىدۇ، ئېنىق جاۋاب بېرىدۇ، سىياسىي كېڭەش ئەزالىرى شۇنىڭ بىلەن مىللىي خىزمەتكە بىۋاستە تەسىر كۆرسىتەلەيدۇ.

ئۇچىنچى، ئەقلىي كۈچ ئۈستۈنلۈكى. خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشى شۇنداق بىر غايەت زور ئەقلىي خەزىنىدۇر-كى، ئۇنىڭدا ئىختىساسلىق خادىملار ناھايىتى كۆپ، يەنە كېلىپ سەۋىيىسى يۇقىرى، تارماقلىرى تولۇق دېگەن ئالاھىدىلىككە ئىگە، ئۇنىڭدا ئىقتىساد، مائارىپ، مەدەنىيەت، پەن-تېخنىكا، قانۇن قاتارلىق ساھەلەردىكى مۇتەخەسسىس ۋە ئالىملارنىڭ ھەمىسى تېپىلىدۇ. بۇ ھال سىياسىي كېڭەش ئەزالىرىنى ئۆز كارامىتىنى كۆرسىتىدىغان كەڭ زېمىنغا ئىگە قىلسا، مىللىي خىزمەتنىمۇ كۈچلۈك مەنىۋى تۈرتكىگە ئىگە قىلىدۇ.

تۆتىنچى، تەشكىلىي جەھەتتىكى ئۇستۇنلۇك. جۇڭگو خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشى مەملىكەتلىك كومىتېتىنى ۋە يەرلىك كومىتېتلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ، ھازىر ئۆلكە، ئاپتونوم رايون، بىۋاستە قاراشلىق شەھەرلەردىمۇ، ۋىلايەت دەرىجىلىك شەھەر، ئوبلاست، ناھىيە، شەھەرگە قاراشلىق را-يونلاردىمۇ سىياسىي كېڭەش تەشكىلاتى بار. سانلىق مەلۇماتتىن

قارىغاندا، ھازىرغا قەدەر مەملىكەت بويىچە قۇرۇلغان سىياسىي كېڭەش تەشكىلاتى 3000 دىن ئاشىدۇ، ھەر دەرىجىلىك سىياسىي كېڭەش تەشكىلاتلىرىغا ئەزا بولغانلار 400 مىڭدىن ئاشىدۇ. بۇ— ئادەم سانى كۆپ بىر قوشۇن. شۇنداقلا غايەت زور يوشۇرۇن كۈچكە ئىگە قوشۇن، بۇ قوشۇن مىللىي خىزمەتتە نى-نى ئىشلارنى قىلالايدۇ. مەملىكەتلىك سىياسىي كېڭەشتە ۋە بىر-مۇنچە يەرلىك سىياسىي كېڭەشلەردە مىللەتلەر كومىتېتىمۇ تەسىس قىلىندى، بۇنىڭ ئۆزى مىللىي خىزمەتنى تۈزۈم ئىزىغا سېلىش، دائىملىققا ئايلاندۇرۇش ئۈچۈن تېخىمۇ پايدىلىق. بۇلۇپمۇ مىللىي رايونلاردىكى، مەسىلەن شىنجاڭ، شىزاڭلاردىكى يەرلىك سىياسىي كېڭەشلەر مىللىي خىزمەتنى ئۆزلىرىنىڭ مۇھىم بىر خىزمىتىگە ئايلاندۇردى.

شەكىل ۋە مەزمۇن

خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشى مىللىي خىزمەتنى خىلمۇخىل شەكىل ۋە مول مەزمۇندا ئېلىپ بارالايدۇ. دەرۋەقە، ئالدى بىلەن يېڭى دەۋردىكى مىللىي خىزمەتنىڭ ئومۇمىي يېتەكچى ئىدىيىسىگە ۋە تۈپ ۋەزىپىسىگە بويسۇنۇپ، پارتىيە ۋە دۆلەتنىڭ مىللىي سىياسەت ۋە قانۇن-نىزاملىرىنى ئەستايىدىل ئىزچىللاشتۇرۇش ۋە ئىجرا قىلىش، تۆت ئاساسىي پرىنسىپتا، دۆلەتنىڭ ئىسلاھات ئېلىپ بېرىش-ئىشىكنى ئېچىۋېتىشتىن ئىبارەت ئاساسىي سىياستىدە چىڭ تۇرۇش، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ۋە ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئەمەلىيىتىگە زىچ

بىرلەشتۇرۇپ، مىللەتلەرنىڭ باراۋەرلىكى، ئۆزئارا ياردىمى، ئىتتىپاقلىقى-ھەمكارلىقى، ئورتاق گۈللىنىشى يولىدا تىرىشچانلىق كۆرسىتىش لازىم. ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشنى مەركەز قىلىپ، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ سىياسىي، ئىقتىسادىي ئىشلىرى ۋە مەدەنىيەت ئىشلىرىنى ئەتراپلىق راۋاجلاندۇرۇش، مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە تۈزۈمىنى مۇستەھكەملەش ۋە مۇكەممەللەشتۇرۇش، سوتسىيالىستىك يېڭى مىللىي مۇناسىۋىتىنى ئۆزلۈكسىز مۇستەھكەملەش، مىللەتلەرنىڭ ئورتاق تەرەققىي تېپىشى ۋە يۇكسىلىشىنى ئەملگە ئاشۇرۇش لازىم. نۆۋەتتە 7-ئومۇمىي يىغىنىنىڭ روھىنى ئىزچىللاشتۇرۇش، ۋەتەننىڭ بىرلىكىنى ۋە مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقلىقىنى قوغداش، مىللىي رايونلارنىڭ ۋە پۈتۈن مەملىكەتنىڭ مۇقىملىقىنى قوغداش، مىللىي رايونلارنىڭ 8-بەش يىللىق پىلان مەزگىلىدىكى ۋە كەلگۈسى ئون يىلدىكى تەرەققىياتىنى پۈتۈن مەملىكەتنىڭ تەرەققىياتىغا ماسلاشتۇرۇش ئىشلىرىنى ئاساسىي خىزمەت قىلىپ تۇتۇش لازىم.

مىللىي خىزمەتتىكى ۋەزىپىلەرنى مەركەز قىلغاندا، خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشىنىڭ خىزمەت ئۇسۇلى ئاساسەن مۇنداق بولىدۇ:

تەكشۈرۈش-تەنقىد قىلىش. كۆزدىن كەچۈرۈش، مەخسۇس تېما بويىچە تەكشۈرۈش قاتارلىق يوللار بىلەن مىللىي رايونلارنىڭ ئىقتىسادىي ۋە ئىجتىمائىي ئەھۋالىنى، خەلق ئاممىسىنىڭ ئارزۇ ۋە تەلەپلىرىنى، مىللىي سىياسەتنىڭ ئىجرا قىلىنىش ئەھۋالىنى بىلىش. ھەر خىل تەكشۈرۈش ئارقىلىق

تەپسلىي ماتېرىيالغا ئىگە بولغاندا، سىياسىي كېڭەش ئەزالىرى-
نى ئەھۋالدىن ۋاقىپلاندۇرۇپ، مىللىي خىزمەتتىكى سىياسىي
پائالىيەتلەرگە قاتنىشىش ۋە سىياسىي ئىشلار ئۇستىدە مۇھاكىمە
يۈرگۈزۈش ئىمكانىيىتىگە تېخىمۇ ئوبدان ئىگە قىلغىلى بولىدۇ.
بۇ ئەھۋاللارنى ئالاقىدار تارماقلارغا ئىنكاس قىلىپ، ئۇلارنىمۇ
ئەھۋالنى ئىگىلەپ، تەدبىر قوللىنىپ، خىزمەتنى ئالغا سۈرۈش
ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلغىلى بولىدۇ.

تەكلىپ بېرىش يەنى مىللىي خىزمەتنى قانداق ياخشى ئىش-
لەش توغرىسىدا كونكرېت پىكىر بېرىش. بۇ پىكىرلەر بەزىدە
تەكلىپ قويۇش شەكلى بىلەن بېرىلسە بولىدۇ، سۆزگە چىقىش،
خەت يېزىش، ماقالە يېزىش، تەكشۈرۈش دوكلاتى يېزىش قاتار-
لىق شەكىللەر ئارقىلىق ئەكس ئەتتۈرۈلسىمۇ بولىدۇ. تەكلىپ-
نىڭ مەزمۇنى خىزمەتنىڭ مۇھىم فاكتېرلىرىغا قارىتىلسا بولى-
دۇ، بەزى كونكرېت ئىشلارغا قارىتىلسىمۇ بولىدۇ. تەكلىپ
مەلۇم بىر ئورگاننى نىشانلاپ بېرىلسىمۇ، مەلۇم بىر مەسئۇل
كىشىنى نىشانلاپ بېرىلسىمۇ بولىدۇ.

تەدبىر كۆرۈشكە قاتنىشىش. خەلق سىياسىي مەسلىھەت
كېڭىشىنىڭ مۇھىم بىر ۋەزىپىسى— سىياسىي پائالىيەتلەرگە
قاتنىشىش، سىياسىي ئىشلار ئۇستىدە مۇھاكىمە يۈرگۈزۈش.
بۇ ۋەزىپىنىڭ مىللىي خىزمەت جەھەتتىكى ئىپادىسى: مىللىي
خىزمەتنىڭ مۇھىم فاكتېرلىرى ئۇستىدىكى مۇھاكىمىگە قاتنى-
شىش، مىللىي سىياسەت تۈزۈشكە قاتنىشىش، سىياسىي مەس-
لىھەت مىللىي مەسىلىنى بىر تەرەپ قىلىش جەھەتتىكى مەسلە-
ھەتنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

مەسلىھەتچىلىك قىلىش. بۇ— خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشىنىڭ ئەقلىي كۈچ ئۈستۈنلۈكىنىڭ مىللىي خىزمەتكە تەتبىق قىلىنىشى. سىياسىي كېڭەش بۇ جەھەتتە كەڭ پائالىيەت زېمىنىغا ئىگە بولۇپ نى-نى ئىشلارنى قىلالايدۇ. ئۇ مەزمۇندىن ئېيتقاندا، سىياسىي-ئىقتىسادىي ساھە، مائارىپ، مەدەنىيەت، پەن-تېخنىكا ساھەسى قاتارلىق نۇرغۇن ساھەلەرگە تاقىلىدۇ، سىياسىي كېڭەش ئەقلىي كۈچى ۋە قىزغىنلىقىنى بېغىشلىيالايدىغان ئىشلارنى ساناپ تۈگەتكىلى بولمايدۇ. مىسال ئۈچۈن مىللىي ئىقتىسادنىڭ تەرەققىياتىنى ئالساق، مەلۇم بىر رايوننىڭ ئىقتىسادىي تەرەققىيات ستراتېگىيىسى، تەدبىرى ئۈستىدە مەسلىھەت بېرىشكە بولىدۇ، ياكى ئىقتىسادىي تارماقلارنىڭ مەلۇم بىر كەسپىنى راۋاجلاندۇرۇش توغرىسىدا پىكىر بېرىشكە بولىدۇ، ۋە ياكى مەلۇم بىر قۇرۇلۇش، مەلۇم بىر تۈرنى ئورۇنلاشتۇرۇش، لايىھىلەش ۋە قۇرۇلۇشنى باشلاش قاتارلىق ئىشلارغا ياردەم بېرىشكە بولىدۇ. ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ تولىسى ئىقتىسادتا ئارقىدا قالغانلىقى تۈپەيلىدىن مەدەنىيەت، پەن-تېخنىكا جەھەتتىمۇ ئارقىدا قالغاچقا، ئىختىساسلىق خادىملارغا ۋە تېخنىكىغا ئىنتايىن مۇھتاج، شۇڭا، خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشىنىڭ ئەقلىي مەدەنىيەتكارلىقى گويا قىشنىڭ قاتتىق سوغۇقىدا كۆمۈر يەتكۈزۈپ بەرگەندەك ھاجەتكە راۋا بولىدۇ.

كەڭ ئالاقە باغلاش. خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشىنىڭ پائالىيەتلىرىدىكى روشەن بىر ئالاھىدىلىك كۆپلەپ دوست تۈتۈشتا، ھەر مىللەت، ھەر ساھە زاتلىرىنىڭ ۋەتەنپەرۋەرلىك ۋە سوتسىيالىزم بايرىقى ئاستىدا ئىتتىپاقلىشىپ، ھەمكارلە-

شىپ، بىرلىكتە كۆرەش قىلىشىدا ئىپادىلىنىدۇ. سىياسىي كېڭەش مىللەتلەر كومىتېتىنىڭ بىر ۋەزىپىسى ئاز سانلىق مىللەت زاتلىرى بىلەن ئالاقە باغلاشتىن ئىبارەت. كەڭ ئالاقە باغلاش ئارقىلىق پىكىر ئالماشتۇرغىلى، دوستلۇقنى كۈچەيتكىلى بولىدۇ، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ۋە ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئەھۋالى ۋە تەلىپىنى ۋاقتى-ۋاقتىدا ھەم ئېنىق بىلگىلىمۇ بولىدۇ. بۇنداق ئالاقە بارلىق ئىجابىي ئامىللارنى ئىشقا سېلىپ، مىللەتلەرنىڭ ئورتاق غايىسىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشتا ناھايىتى مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە.

تەشۋىق ئېلىپ بېرىش. پارتىيىنىڭ مىللىي سىياسىتىنى تەشۋىق قىلىش— سىياسىي كېڭەشنىڭ ۋەزىپىلىرىدىن بىرى، شۇنداقلا سىياسىي كېڭەشنىڭ مىللىي خىزمەت ئىشلەش ئۇسۇلىدىن بىرى. تەشۋىقات خىزمىتىنى ئالاقىدار تەرەپلەرگە ماسلىشىپ ئىشلەشنى ھېسابقا ئالمىغاندا، ئۆزىگە خاس ئالاھىدىلىكى بار. ئۇ نەزەرىيىۋى ماقالە يېزىش، ئەسلىمە يېزىش ئارقىلىق تەشۋىقات ئېلىپ بارسا بولىدۇ، خىزمەتنى كۆزدىن كەچۈرۈش، مەسىلىلەر ئۈستىدە مۇھاكىمە ئېلىپ بېرىش ۋاقتىدا تەشۋىقات ئېلىپ بارسا بولىدۇ، مەخسۇس تېما بويىچە لېكسىيە سۆزلەش، نەزەرىيە ئۈستىدە مۇھاكىمە ئېلىپ بېرىش قاتارلىق ئىلمىي پائالىيەتلەر ئارقىلىق تەشۋىقات ئېلىپ بارسىمۇ بولىدۇ. سىياسىي كېڭەش ئەزالىرىنىڭ بىلىم مەلۇماتى ۋە كەچۈرمىشلىرى بۇنداق تەشۋىقاتنى كۆپ ھاللاردا يۇقىرى سەۋىيىگە ۋە بىر قەدەر كۈچلۈك قايىل قىلىش كۈچىگە ئىگە قىلىدۇ. بۇنىڭدىن باشقا، مەملىكەتلىك سىياسىي كېڭەش ۋە بەزى يەرلىك سىياسىي

كېڭەشلەر چىقىرىۋاتقان گېزىت، ژۇرناللارمۇ بار، بۇ مىللىي سىياسەت تەشۋىقاتىدا ئىجابىي رول ئويناپدۇ.

نازارەتچىلىك قىلىش. خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشىنىڭ دېموكراتىك نازارەتچىلىكى مىللىي خىزمەتتىكى ئۆزئارا نازارەتچىلىكنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ، ئەلۋەتتە. جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى— ھاكىمىيەت بېشىدىكى پارتىيە، شۇڭا، بۇنداق نازارەتچىلىك مىللىي خىزمەتتە كۆپرەك دېموكراتىك پارتىيە-گۇرۇھلارنىڭ جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ ھەر دەرىجىلىك كومىتېتلىرى ۋە ھۆكۈمەت تارماقلىرى ئۈستىدىكى نازارەتچىلىكى بولۇپ ئىپادىلىنىدۇ. خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشىنىڭ نازارەتچىلىكى يۇقىرى قاتلاملىق ۋە كۆپ قاتلاملىق ئالاھىدىلىككە ئىگە، بۇنى سىياسىي كېڭەشنىڭ ئورنى ۋە تەشكىلىي سىستېمىسى بەلگىلىگەن. بۇ نازارەتچىلىك تەدبىر كۆرۈش جەريانىدىكى نازارەتچىلىك بولۇشى مۇمكىن، سىياسەتنى ئىجرا قىلىش، قانۇنغا ئەمەل قىلىش جەھەتتىكى نازارەتچىلىك بولۇشىمۇ مۇمكىن. پارتىيە-ھۆكۈمەت ئورگانلىرى ئۈستىدىكى نازارەتچىلىك بولۇشى مۇمكىن، پارتىيە-ھۆكۈمەت ئورگانلىرىنىڭ خادىملىرى ئۈستىدىكى نازارەتچىلىك بولۇشىمۇ مۇمكىن. بۇنداق نازارەتچىلىك مىللىي خىزمەتنى توغرا يولىنى بويلاپ ئالغا ئىلگىرىلىتىشتىمۇ، مىللىي خىزمەت سەۋىيىسىنى ئۆستۈرۈشتىمۇ ئىجابىي رول ئويناپدۇ.

دەرۋەقە، خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشى مىللىي خىزمەتنى ياخشى ئىشلەش ئۈچۈن، ئۆزى تىرىشچانلىق كۆرسەتكەندىن تاشقىرى، باشقا تارماقلارنىڭ ماسلىشىشنى، قولايلىق

تۇغدۇرۇپ بېرىشىنى ۋە شارائىت يارىتىپ بېرىشىنى تەلەپ قىلىدۇ. دەۋرىنىڭ تەرەققىياتى، سوتسىيالىستىك دېموكراتىيە-قانۇنچىلىقىنىڭ كۈچەيتىلىشى ئارقىسىدا، خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشى مىللىي خىزمەتتە ئۇزلۇكسىز يېڭىلىق يارىتىدۇ ۋە ئۇنىڭغا يېڭى تۆھپە قوشىدۇ.

ئۇلۇغ مۇۋەپپەقىيەت، گۈزەل ئىستىقبال*

(1991-يىل 5-ئاينىڭ 23-كۈنى)

بۈگۈن— 5-ئاينىڭ 23-كۈنى جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ تارىخىدا مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە بىر كۈن، شىزاڭ خەلقىنىڭ مەڭگۈ خاتىرىلىشىگە ۋە تەبرىكلىشىگە ئەرزىيدىغان بىر كۈن، شۇنداقلا پۈتۈن مەملىكەتتىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ مەڭگۈ خاتىرىلىشىگە ۋە تەبرىكلىشىگە ئەرزىيدىغان بىر كۈن. بۈگۈندىن 40 يىل بۇرۇنقى بۈگۈنكى كۈندە، مەركىزىي خەلق ھۆكۈمىتى بىلەن شىزاڭ يەرلىك ھۆكۈمىتى بېيجىڭدا «مەركىزىي خەلق ھۆكۈمىتى بىلەن شىزاڭ يەرلىك ھۆكۈمىتىنىڭ شىزاڭنى تىنچ يول بىلەن ئازاد قىلىش چارىسى توغرىسىدىكى كېلىشىم»نى رەسمىي ئىمزالىدى. بۇ دەۋر بۆلگۈچ ئەھمىيەتكە ئىگە ۋەقە بولدى، ئۇ شىزاڭنىڭ شۇنىڭدىن ئېتىبارەن جاھانگىرلىكنىڭ تاجاۋۇزىدىن ۋە بويۇنتۇرۇقىدىن مەڭگۈ قۇتۇلۇپ، بۆلگۈنچى ئۇنسۇرلارنىڭ ۋەتەننى پارچىلاش قەستىنى تارمار قى-

---

* بۇ— يولداش ئىسمائىل ئەھمەدنىڭ شىزاڭنىڭ تىنچ يول بىلەن ئازاد قىلىنغانلىقىنىڭ 40 يىللىقىنى خاتىرىلەش مۇناسىۋىتى بىلەن ئۆتكۈزۈلگەن سۆھبەت يىغىنىدا سۆزلىگەن سۆزى.

لىپ، تارىخنىڭ يېڭى دەۋرىنى باشلىۋەتكەنلىكىنى تەنتەنە بىلەن جاكارلىدى، ئۇ جۇڭگونىڭ چوڭ قۇرۇقلۇق رايونلىرىدا بىرلىكىنى ئەمەلگە ئاشۇرغانلىقى، شىزاڭ خەلقىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان ھەر مىللەت خەلقىنىڭ يېڭى تارىخىي شارائىتتا ئىتتىپاقلىشىپ ۋە ھەمكارلىشىپ، دۆلەتنى گۈللەندۈرىدىغان ۋە مىللەتنى روناق تاپقۇزىدىغان ئۇلۇغ مۇساپىنى باشلىۋەتكەنلىكىدىنمۇ دېرەك بېرىدى.

بىرنەچچە كۈننىڭ ئالدىدا، لى پېڭ زۇڭلى شىزاڭنىڭ تىنچ يول بىلەن ئازاد قىلىنغانلىقىنىڭ 40 يىللىقى مۇناسىۋىتى بىلەن شىنخۇا ئاگېنتلىقى مۇخبىرىنىڭ زىيارىتىنى قوبۇل قىلدى. ئۇنىڭ سۆزى بىزنى شىزاڭنىڭ تىنچ يول بىلەن ئازاد قىلىنغانلىقىنىڭ ئۇلۇغ ئەھمىيىتى ھەققىدە تېخىمۇ چوڭقۇر تۇنۇشقا ئىگە قىلدى؛ ئۇنىڭ سۆزى شىزاڭنىڭ خىزمىتىنى يەنىمۇ ئوبدان ئىشلەپ، ۋەتەننىڭ بىرلىكىنى قەتئىي قوغداش ۋە مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقلىقى ۋە تەرەققىياتىنى ئىلگىرى سۈرۈشتە مۇھىم يېتەكچى رول ئوينايدۇ.

40 يىل ئىنسانىيەت تارىخىي تەرەققىياتىنىڭ ئۇزاق جەريانىدا قىسقىغىنە بىر ۋاقىت، شۇنداقتىمۇ، شىزاڭ ئالغا قاراپ غايەت چوڭ قەدەم تاشلىدى، ئۇ يەردە ئاجايىپ زور ئۆزگىرىشلەر يۈز بەردى، پۈتۈن دونيانىڭ دىققىتىنى تارتقۇدەك مۇۋەپپەقىيەتلەر قولغا كەلدى.

شىزاڭ تىنچ يول بىلەن ئازاد قىلىنغاندىن كېيىن، دېموكراتىك ئىسلاھات ئارقىلىق ۋەھشىي، قالاق، فېئودالىلىق يانچىلىق تۈزۈمىنى ئۆزۈل-كېسىل بىكار قىلىپ، سوتسىيالىستىك

جەمئىيەتكە قەدەم قويۇپ، ئۇلۇغ ئىجتىمائىي ئۆزگىرىشنى ئىشقا ئاشۇردى. زاكىزۇلار باشقا مىللەت خەلقى بىلەن بىللە سوتسىيالىزمنىڭ داغدام يولىدا ماكىدى. بۇ شىزاڭ خەلقىنىڭ مۇقەررەر تاللىۋالغان يولى، شۇنداقلا تارىخىي تەرەققىياتنىڭ مۇقەررەر يۇزلىنىشى.

سىنىپىي زۇلۇم ۋە مىللىي زۇلۇم تۈزۈمىنىڭ بىكار قىلىنىشى ئارقىسىدا، زاكىزۇلار ۋەتىنىمىز چوڭ ئائىلىسىنىڭ بارا-ۋەر ئەزاسىغا ئايلاندى. كەڭ زاكىزۇ خەلقى ئۆزىدىكى بويۇنتۇرۇقنى پاچاقلاپ تاشلاپ، قەد كۆتۈرۈپ ئازادلىققا چىقىش بىلەن ئۆز تەقدىرىنىڭ خوجىسىغا ئايلاندى ھەمدە پۈتۈن مەملىكەتتىكى ھەر مىللەت خەلقى بىلەن بىرلىكتە دۆلەتنىڭ خوجايىنىغا ئايلاندى. زاكىزۇ خەلقى قانۇن بويىچە كەڭ دائىرىلىك ھوقۇق ۋە ئەركىنلىكتىن، جۈملىدىن سىياسىي ھوقۇق، ئىقتىسادىي ھوقۇق، مەدەنىيەت ھوقۇقى، بىلىم ئېلىش ھوقۇقى، ئەمگەك قىلىش-ئىشقا ئورۇنلىشىش ھوقۇقى، ئىجتىمائىي كاپالەتكە ئىگە بولۇش ھوقۇقى، دىنغا ئېتىقاد قىلىش ئەركىنلىكى، ئۆزىنىڭ ئۆرپ-ئادەتلىرىنى ساقلاش ۋە ئىسلاھ قىلىش ئەركىنلىكى دېگەنگە ئوخشاش ھوقۇق ۋە ئەركىنلىكلەردىن بەھرىمەن بولدى. ئەگەر كىشىلىك ھوقۇقى تەكىتلىنىدىغان بولسا، چىن مەنىدىكى كىشىلىك ھوقۇقى ئەنە شۇ، بۇنى ھەرقانداق خاندانلىق ۋە ھەرقانداق تۈزۈم بىلەن تەڭلەشتۈرۈش زادى مۇمكىن ئەمەس.

دۆلەتنىڭ بىر تۈتاش رەھبەرلىكىدە، شىزاڭدا مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە يولغا قويۇلدى، زاكىزۇ خەلقى ئۆز مىللىتىنىڭ، ئۆز جايىنىڭ ئىچكى ئىشلىرىنى باشقۇرۇش ھوقۇ-

قىنى يۈرگۈزدى. 37 مىڭ كىشىلىك ئاز سانلىق مىللەت كادىر-
لار قوشۇنى مەيدانغا كەلدى، ئاپتونوم رايون بويىچە ئاز سانلىق
مىللەت كادىرلىرى ئومۇمىي كادىرلار سانىنىڭ 6 .66
پىرسەنتىنى تەشكىل قىلدى. بۇ تۈزۈم ۋەتىنىمىزنىڭ باشقا
رايونلىرىدىكىگە ئوخشاشلا مۇۋاپىقىيەتكە ئېرىشىپ، ھەر مىل-
لەت خەلقىنىڭ ھەقىقىي ھوقۇقىغا مۇيەسسەر بولدى.

شىزاڭ ئاپتونوم رايونىنىڭ ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشى كۆپ
تەرەپلىك مۇۋاپىقىيەتلەرگە ئېرىشتى. ئەنئەنىۋى كەسىپلەر
جانلاندى، ئۆتكەن يىلى دېھقانچىلىق-چارۋىچىلىقنىڭ ئومۇمىي
مەھسۇلات قىممىتى 1952-يىلدىكىنىڭ تۆت ھەسسىسىدىن ئې-
شىپ كەتتى. مىللىي قول سانائىتىمۇ ناھايىتى زور تەرەققىياتلار-
غا ئېرىشتى؛ زامانىۋى سانائەت دەسلەپكى كۆلەمگە ئىگە بولدى،
ئۆتمۈشتە بىر تال يىڭنىمۇ ئىشلەپچىقىرالمايدىغان شىزاڭدا ئۆ-
زىنىڭ زامانىۋى سانائەت سىستېمىسى پەيدىنپەي بەرپا قىلىندى،
260دىن ئوشۇق زامانىۋى سانائەت كارخانىلىرى قۇرۇلدى، قاتـ
ناش ئىشلىرى تېز راۋاجلاندى، پۈتۈن ئاپتونوم رايوندا 15 غول
لىنىيە ۋە 315 تارماق لىنىيىدىن تاشيول قاتنىشى توري ھاسىل
بولدى، ھاۋا قاتناش لىنىيىسى مەملىكەت ئىچى ۋە سىرتىدىكى
قاتناش لىنىيىلىرى بىلەن تۈتۈشۈپ كەتتى، دۇنيانىڭ ئۆگزىسى
ۋەتىنىمىزنىڭ ھەرقايسى جايلىرى بىلەن چەمبەرچاس ئالاقە باغـ
لىدى.

ماۋارىپ، پەن-تېخنىكا، مەدەنىيەت ئىشلىرى جۇش ئۇرۇپ
راۋاجلاندى. شىزاڭدا ئۆزىنىڭ ئالاھىدىلىكىگە ئىگە مىللىي ماۋا-
رىپ سىستېمىسى بارلىققا كەلدى. پەقەت 1980-يىلدىن بۇيان

شىزاڭدىكى ھەر دەرىجىلىك، ھەر خىل مەكتەپلەردە زاڭزۇ ئوقۇغۇچىلار ئاساس قىلىنغان ھەر مىللەت ئوقۇغۇچىلىرىدىن 90 نەچچە مىڭ كىشى تەربىيىلەندى. بۇنىڭ ئىچىدە ئالىي مەكتەپ ۋە تېخنىكومنى پۈتتۈرگەن ئوقۇغۇچىلار 8000 غا يېقىن-لاشتى. ئىلگىرى يوق دېيەرلىك زامانىۋى پەن-تېخنىكا شىزاڭدىن ئورۇن ئالدى ۋە راۋاجلاندى؛ شىزاڭنىڭ رەڭگارەڭ ھۆسنىگە ئىگە ئەنئەنىۋى مەدەنىيىتى داۋاملاشتۇرۇلدى ۋە راۋاجلاندۇرۇلدى، ئەتىۋارلىق مەدەنىيەت مىراسلىرى قوغدالدى، رادىئو-تېلېۋىزىيە، كىنو ئىشلىرى يوقلۇقتىن بارلىققا كەلدى؛ زاڭزۇ تىل-يېزىقى ھۆرمەتكە ئىگە بولدى ۋە كەڭ قوللىنىلدى. ھازىر شىزاڭدا زاڭزۇ، خەنزۇ تىل-يېزىقىنى تەڭ قوللىنىش، زاڭزۇ تىلىنى ئاساس قىلىش پرىنسىپى يول قويۇلۇۋاتىدۇ.

ئىقتىسادىي تەرەققىيات، ئورتاق بېيىش يولى شىزاڭ خەلقىنىڭ ماددىي ۋە مەدەنىي تۇرمۇش سەۋىيىسىنىڭ ئۈزلۈكسىز ياخشىلىنىشىغا ۋە ئۆسۈشىگە ئىمكانىيەت تۇغدۇردى، كۆپ سانلىدىكى ئاممىنىڭ كىيىمى پۈتۈن، قورسىقى توق بولۇش مەسلىسى دەسلەپكى قەدەمدە ھەل قىلىندى، بىر قىسىم كىشىلەر بایاشات تۇرمۇش كۆچۈرىدىغان بولدى. خەلقنىڭ سالامەتلىك سەۋىيىسى ئۆستى. كىشىلەرنىڭ ئوتتۇرىچە ئۆمرى كۆپ ئۇزارىدى، نوپۇسنىڭ كۆپىيىشى ناھايىتى تېز بولدى، شىزاڭدا زاڭزۇ ئاھالىسى 1951-يىلدىكى تەخمىنەن بىر مىليوندىن كۆپىيىپ، بولتۇر مەملىكەت بويىچە 4-قېتىملىق ئومۇميۈزلۈك ئېلىپ بېرىلغان نوپۇس تەكشۈرۈش ۋاقتىدىكى 2 مىليون 96 مىڭغا يەتتى، بۇ شىزاڭدىكى ئومۇمىي ئاھالىنىڭ 94.46 پىرسەنتىنى

تەشكىل قىلىدۇ.

ھەر مىللەت خەلقى مۇستەھكەم ئىتتىپاقلىشىپ، بىر-بىر-بىرىگە باراۋەرلىك بىلەن مۇئامىلە قىلىپ، بىر-بىرىگە ئىشىنىپ ۋە ياردەملىشىپ، بىرلىكتە گۈزەل يېڭى ھايات قۇرماقتا. ھەر مىللەت خەلقى سوتسىيالىزمغا قەتئىي ئىشەنچ باغلاپ، ۋەتەنپەر-ۋەرلىك تۇغىنى ئىگىز كۆتۈرۈپ، بۆلگۈنچى كۈچلەرنىڭ، جا-ھانگىرلىك كۈچلىرىنىڭ بۈزغۇنچىلىق سۇيىقەستلىرىنى غەلىبە بىلەن مەغلۇب قىلىپ، مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقلىقىنى ۋە دۆلەت-نىڭ بىرلىكىنى قوغدىدى.

مەن بۇلتۇر كۈزدە شىزاڭغا بېرىپ ھەر مىللەت خەلقى يارانقان پارلاق مۇۋەپپەقىيەتلەرنى، شىزاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ يىپىيېڭى روھىي قىياپىتىنى ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆ-رۈش ئىمكانىيىتىگە ئىگە بولدۇم. شىزاڭدا ئىقتىسادنىڭ راۋاج تاپقانلىقى، جەمئىيەتنىڭ مۇقىم بولۇۋاتقانلىقى، مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقلىقى، خەلقنىڭ خۇشال-خورام ياشاۋاتقانلىقى، ھەممىلا يەرنىڭ كۆتۈرەڭگۈ روھ بىلەن ھاياتىي كۈچكە تولۇپ تاشقانلىقى مەنده ئىنتايىن چوڭقۇر ۋە ئىنتايىن گۈزەل تەسىرات قالدۇر-دى. مەن 1975-يىلدىمۇ شىزاڭغا بارغانىدىم. ئون نەچچە يىل مابەينىدە ئىنتايىن زور ئۆزگىرىش يۈز بېرىپتۇ، 40 يىلنىڭ ئالدىدىكىگە سېلىشتۇرغاندا، ئاسمان-زېمىنده‌ك پەرق قىلىدۇ. پاكىتقا ھۆرمەت قىلىدىغان، بىر تەرەپلىمە قاراشتىن خالىي بولغان ھەر قانداق كىشىنىڭ شۇنىڭغا ئوخشاش يەكۈن چىقىرى-دىغانلىقىغا ئىشىنىمەن. شىزاڭنىڭ مۇۋەپپەقىيەتلىرى شىزاڭ خەلقىنىڭ غەلىبىسى، شۇنداقلا پۈتۈن مەملىكەتتىكى ھەر مىل-

لەت خەلقىنىڭ غەلىبىسى دېمەكتۇر. جۇڭخۇا مىللەتلىرىنىڭ ئەزالىرىدىن بولغان ھەممىمىز شىزاڭنىڭ غايەت تارىخىي ئۆز-گىرىشىدىن خۇشاللىنىمىز ۋە ئىلھاملىنىمىز. شىزاڭ خەلقىنى قىزغىن تەبرىكلەيمىز ۋە ئۇلارغا ئالىي ئېھتىرام بىلدۈرۈمىز!

40 يىلدىن بۇيان، شىزاڭدا بولغان ئۆزگىرىشلەر كىشىنى خۇشاللاندۇرۇپلا قالماي، بەلكى بىزگە كۆپ تەرەپتىن ئىلھاممۇ بەردى، شىزاڭنىڭ تارىخى ۋە رېئال ئەھۋالى بىزگە شۇنى ناھايىتى ئېنىق ئۇقتۇردىكى:

—جۇڭخۇا مىللەتلىرى پەقەت بىر پۈتۈن ۋەتەنىمىز چوڭ ئائىلىسىدە، سوتسىيالىستىك تۈزۈم شارائىتىدىلا، ئۆزلىرىنىڭ ئىززەت-ئابرويىغا ۋە باراۋەر ئورنىغا ئىگە بولالايدۇ. شىزاڭدىكى زاڭزۇ ۋە باشقا مىللەتلەرنىڭ ئورنىنىڭ ئۆزگىرىشى شىزاڭنىڭ تىنچ يول بىلەن ئازاد قىلىنىشى ۋە شىزاڭدا دېموكراتىك ئىسلاھاتنىڭ ئېلىپ بېرىلىشى بىلەن زىچ مۇناسىۋەتلىك. قۇدرەتلىك ۋەتىنىمىز مىللەتلەرنىڭ تاشقى دۈشمەنلىرىنىڭ ئىزىشى ۋە قۇل قىلىشىدىن قۇتۇلۇشى ۋە ئۇنىڭغا تاقابىل تۇرۇشىدىكى تۈپ كاپالەت، سوتسىيالىزم يولى مىللەتلەرنىڭ باراۋەر بولۇشى، ئىتتىپاقلىشىشى ۋە تەرەققىي قىلىشىدىكى تۈپ يول.

— زاڭزۇلار پەقەت بىر پۈتۈن ۋەتىنىمىز چوڭ ئائىلىسىدىلا، سوتسىيالىستىك تۈزۈم شارائىتىدىلا باشقا مىللەتلەرگە ئوخشاش روناق تېپىپ ۋە ئالغا بېسىپ، ئورتاق گۈللىنىش نىشانىغا يېتەلەيدۇ. مىللەتلەرنى ئورتاق گۈللەندۈرۈش— جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ مىللىي مەسىلىدىكى تۈپ مەيدانى، سوتسىيالىستىك تۈزۈم ئورتاق گۈللىنىشنى ئىشقا ئاشۇرۇش ئۈ-

چۈن رېئال شەرت ياراتتى. دۆلەت پىلانلىق ئىگىلىك بىلەن بازار ئىگىلىكى ئۆزئارا بىرلەشتۈرۈلگەن مىخانىزم ئارقىلىق ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ تەرەققىياتىنى تېزلىتىشگە ياردەم بېرەلەيدۇ. 40 يىلدىن بۇيان، دۆلەت شىزاڭنىڭ قۇرۇلۇشى ئۈچۈن سالغان مەبلەغ، مالىيىدىن قوشۇپ بەرگەن ياردەم پۇلى، ئاجرىتىپ بەرگەن تۇرلۇك مەخسۇس پۇللار جەمئى 20 مىليارد يۈەندىن ئاشىدۇ. بۇ شىزاڭنىڭ تەرەققىي قىلىشى ۋە ئالغا بېسىشىدىكى مۇھىم سەۋەب.

— زاڭزۇلار بىلەن خەنزۇلار ۋە ھەرقايسى مىللەتلەر پەقەت بىر پۈتۈن ۋەتىنىمىز چوڭ ئائىلىسىدىلا، سوتسىيالىستىك تۈزۈم شارائىتىدىلا ئومۇمىي مۇلۇكچىلىك ئاساسىدا، تۈپ مەنپەئەت ۋە ئورتاق ئىرادە بىرلىكى شەرتى ئاستىدا، يېڭىچە مۇناسىۋەتنى ئورنىتىپ ۋە راۋاجلاندۇرۇپ، باراۋەرلىك بىلەن ئۆزئارا ياردەملىشىپ، ئىتتىپاقلىشىپ-ھەمكارلىشىپ ئورتاق گۈللىنەلەيدۇ. شىزاڭنىڭ تۇرلۇك قۇرۇلۇش ئىشلىرى پۈتۈن مەملەكەتتىكى ھەرقايسى رايونلارنىڭ، ھەر مىللەت خەلقىنىڭ شۇنىڭدەك خەلق ئارمىيىسىنىڭ خالىسانە ياردىمىگە ئىگە بولدى، بۇ ياردەم ئادەم كۈچى، ماددىي كۈچ، مالىيە كۈچى، تېخنىكا قاتارلىق كۆپ جەھەتتىكى ياردەملەرنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. 1984-يىلدىن 1986-يىلغىچە پۈتتۈرۈلگەن 43 تۇرلۇك چوڭ قۇرۇلۇش پۈتۈن مەملىكەتتىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ شىزاڭغا بەرگەن ياردىمىنىڭ جانلىق مىسالى. دەرۋەقە، شىزاڭ خەلقىمۇ پۈتۈن مەملىكەتنىڭ باشقا رايونلىرىغا كۆپ جەھەتتىن ياردەم

بەردى. دەل ئەنە شۇنداق ئۆزئارا يارەەم ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشنى-
لا ئەمەس، بەلكى سوتسىيالىستىك مىللىي مۇناسىۋەتنىڭ تەرەق-
قىياتىنىمۇ ئىلگىرى سۈردى.

— شىزاڭدىكى مىللەتلەر ۋە زاڭزۇلارنىڭ ئۆزى بىلەن ئۆزى پەقەت بىر پۈتۈن ۋەتىنىمىز چوڭ ئائىلىسىدىلا، سوتسىيا-لىستىك تۈزۈم شارائىتىدىلا، ھەقىقىي ئىتتىپاقلىق ۋە بىرلىك-نى ئەمەلگە ئاشۇرالايدۇ. سوتسىيالىستىك يېڭى شىزاڭ قۇرۇش يولىدىكى ئورتاق ئارزۇ، زامانىۋىلاشقان مەملىكەت قۇرۇش يو-لىدىكى ئورتاق غايە شىزاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ تۈپ مەنپەئىتىنى بىر-بىرىگە باغلاپ، ھەر مىللەت خەلقىنىڭ قەلبى-نى بىرلەشتۈردى. مۇنداق ئىتتىپاقلىق بۈزۈلمايدۇ، قانىتىق بوران-چاپقۇنلارنىڭ سىنىقىغا بەرداشلىق بېرەلەيدۇ.

— شىزاڭدىكى مىللەتلەر پەقەت بىر پۈتۈن ۋەتىنىمىز چوڭ ئائىلىسىدىلا، سوتسىيالىستىك تۈزۈم شارائىتىدىلا ئۆزىنىڭ ئە-جادىي كۈچىنى تولۇق جارى قىلدۇرالايدۇ. زاڭزۇلار ۋە شىزاڭ-دىكى باشقا مىللەتلەرنىڭ ھەممىسى ئەمگەكچان، باتۇر، ئە-قىل-پاراسەتلىك مىللەت، سوتسىيالىستىك تۈزۈم ئۇلارنىڭ ئۆز تالانتىنى جارى قىلدۇرۇشى ئۈچۈن بىپايان زېمىن ھازىرلاپ، ئىجادىي قابىلىيىتىنى ئۇرغۇتتى. ئۇلار گۈزەل غايىنى كۆڭلىگە پۈكۈپ، ئۆز كۈچىگە تايىنىپ ئىش كۆرۈپ، جاپاغا چىداپ كۈرەش قىلىپ، مىسلى كۆرۈلمىگەن ئاكتىپلىق ۋە ئىجادكار-لىق بىلەن شىزاڭ تارىخىغا يېڭى سەھىپە قوشتى. شىزاڭنىڭ ھەممە مۇۋەپپەقىيەتلىرىگە ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئەقىل-پارا-ستى ۋە جاپالىق ئەجرى سىڭگەن. ئۇلار شىزاڭ جەمئىيىتىنى

ئالغا سىلجىتىپلا قالماي، ئۇلۇغ ۋەتىنىمىزنىڭ گۈللىنىشى ۋە غەربىي-جەنۇب چېگرا رايونلىرىنىڭ مۇستەھكەملىنىشى ئۈچۈن مۇ مۇھىم تۆھپە قوشتى.

مەرھۇم مۇئاۋىن كومىتېت باشلىقى بەنچەن 1982-يىلى شىزاڭدا: «تارىخ ۋە رېئاللىق بىزگە شۇنى ئوقتۇردىكى، شىزاڭ پەقەت جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيەسىنىڭ رەھبەرلىكىدىكى سوتسىيالىستىك چوڭ ئائىلىدىلا پارلاق ئىستىقبالغا ئىگە بولالايدۇ، مىللەتلەر گۈللىنىپ رۇناق تاپالايدۇ» دېگەنىدى. بۇ— شىزاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئورتاق يۈرەك ساداسى، شۇنداقلا تارىخنىڭ مۇقەررەر يەكۈنى.

شىزاڭنىڭ 40 يىللىق تەرەققىياتى ۋە ئۆزگىرىشى ۋە ئۇنىڭ بىزگە بەرگەن ئىلھامى دۆلىتىمىزدىكى مىللەتلەرنىڭ تەرەققىي قىلىشى ۋە ئالغا بېسىشى ئۈچۈن، بىزنىڭ مىللىي سىياسىتىنى، دىنىي سىياسىتنى ۋە بىرلىك سەپ سىياسىتىنى بۇرۇنقىدەكلا ئوبدان ئىجرا قىلىپ، مىللىي مەسىلىنى ئوبدان بىر تەرەپ قىلىشىمىز ئۈچۈن ئومۇمىي ئەھمىيەتكە ئىگە.

ھازىر دۆلىتىمىزدىكى ھەر مىللەت خەلقى جۇڭگو كوممۇ-نىستىك پارتىيەسىنىڭ رەھبەرلىكىدە خەلق ئىگىلىكىنىڭ تەرەق-قىيات ستراتېگىيەسىنىڭ ئىككىنچى نىشانىغا قاراپ تەۋرەنمەي يۈرۈش قىلماقتا. بۇ ئۇلۇغ يۈرۈش داۋامىدا، شىزاڭ ئاپتونوم رايونى ۋەتىنىمىزنىڭ ئالغا چاماش قەدىمىگە ئەگىشىپ، يېڭى تەرەققىياتلارغا ئېرىشكۈسى. بۇ ئىگىزلىكتە يېڭى، تېخىمۇ زور كۆلەملىك تەرەققىيات ۋە قۇرۇلۇش قانات يايماقتا. چوڭ، ئوت-تۇرا تىپتىكى قۇرۇلۇش تۇرلىرىدىن يارجويۇم سۇ ئېلېكتر

ئىستانسىسى قۇرۇلۇشى، گۈڭگا ئايرودرومىنى كەڭەيتىپ قۇ-رۇش قۇرۇلۇشى، لخاسا دەريا‌سى كۆۋرۈكى قۇرۇلۇشى، چىڭ-خەي-شىزاڭ تاشيولىنى ئۆزگەرتىپ ياساش قۇرۇلۇشى، بۇدالا ساربيى ۋە داجاۋ ئىباده‌تخانىسىنى رېمونت قىلىش قۇرۇلۇشى، «بىر چوڭ ئېقىن، ئىككى دەريا» ۋادىسىنى ئەتراپلىق ئۆزلەش-تۈرۈش قۇرۇلۇشى ۋە باشقىلار بار. بۇنىڭ ئىچىدىكى بەزى قۇرۇلۇشلار دۆلەتنىڭ ئون يىللىق پىلانىغا ۋە 8-بەش يىللىق پىلانىغا كىرگۈزۈلدى. بۇ قۇرۇلۇشلارنىڭ پۈتۈشى شى-زاڭنىڭ قۇرۇلۇش ئىشلىرىنى چوقۇم يېڭى بىر باسقۇچقا ئېلىپ بارىدۇ. شىزاڭ ئىجتىمائىي تەرەققىيات جەھەتتىمۇ يېڭى قەدەم تاشلايدۇ. مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە تۈزۈمى ئۆزلۈك-سىز مۇستەھكەملىنىدۇ ۋە مۇكەممەللىشىدۇ.

دۆلەت شىزاڭغا قارىتا داۋاملىق ئالاھىده سىياسەت قوللا-نىپ، كۆپ جەھەتتىن ياردەم بېرىدۇ ھەمده پۈتۈن مەملىكەتنىڭ ھەرقايسى جايلىرىنى شىزاڭغا تۇرلۇك يوللار بىلەن داۋاملىق ياردەم بېرىشكە ئۇيۇشتۇرىدۇ.

شىزاڭ خەلقى ئۆتمۈشتىكى شانلىق مۇۋەپپەقىيەتلەرگە ئىگە بولۇپلا قالماي، بەلكى تېخىمۇ گۈزەل ئىستىقبالغا ئىگە بولىدۇ.

بىز غەلىبىگە تەنتەنە قىلىپ، شىزاڭنىڭ تىنچ يول بىلەن ئازاد قىلىنغانلىقىنىڭ 40 يىللىقىنى خاتىرىلەۋاتقان چېغىمىزدا، بەزىلەر بۇنىڭدىن خاپا بولۇپ ھەتتا شىزاڭدا قولغا كەلتۈرۈلگەن مۇۋەپپەقىيەتلەرنى قارىلاپ، دۆلىتىمىزگە ھوجۇم قىلىۋاتىدۇ. بۇ ئەجەبلىنەرلىك ئەمەس. شىزاڭ مۇشۇ 40 يىل داۋامىدا، خىلمۇخىل ئۆتكۈر، مۇرەككەپ كۈرەشلەرنى باشتىن كۆچۈردى.

شىزاڭنىڭ يۇقىرى قاتلام ھۆكۈمرانلار گۇرۇھىدىكى بەزى كە-شىلەر ئىسلاھاتقا، «17 ماددىلىق كىلىشىم» گە تۇپتىن قارشى تۇرۇپ، «شىزاڭنى مۇستەقىل قىلىش» قەستىدە پىلانلىغان قوراللىق توپىلاڭ بولۇپ ئۆتتى، بىر ئۇچۇم بۆلگۈنچى ئۇنسۇر-لار دۆلەتنى ۋە مىللەتلەرنى پارچىلاش مەقسىتىدە قوزغىلاڭ تۇغدۇردى، دۆلەت سىرتىدىكى دۈشمەن كۈچلەر تۇرلۈك بۇز-غۇنچىلىق-پاراكەندىچىلىك پەيدا قىلدى، لېكىن ئۇلارنىڭ ھەم-مىسى سۆزسىز مەغلۇب بولدى، چۈنكى تارىخىي ئېقىمغا، خەلق-نىڭ ئىرادىسىگە خىلاپلىق قىلىشقا بولمايدۇ.

چەت ئەللەردىكى دۈشمەن كۈچلەر يېقىنقى يىللاردىن بىرى شىزاڭ مەسىلىسىدە بىرمۇنچە ئۇيات ئىشلارنى قىلدى. بىرمۇنچە پىتنە-ئىغۋالارنى توقۇپ چىقتى. ھەتتا بۆلگۈنچى كۈچلەرنى قوللاپ، شىزاڭنى مۇستەقىل قىلىشقا، شىزاڭنى جۇڭگودىن ئايرىۋېتىشكە ئۇرۇندى. بۇ پۈتۈنلەي بىكار ئۇۋارىچىلىق، چۈن-كى، 13 ئەسىردىن بۇيان، شىزاڭ جۇڭگونىڭ بىر قىسمى دېگەن بۇ پولاتتەك پاكىتنى ئۆزگەرتىش مۇمكىن ئەمەس، شىزاڭ خەل-قىنىڭ ۋە جۇڭگودىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئىرادىسىنى ئۆز-گەرتىش مۇمكىن ئەمەس. جۇڭگو ئىنتايىن نامرات ۋە ئىنتايىن ئاجىز ۋاقىتلاردا، كونا ماركىسلىق جاھانگىرلار قىلالمىغان ئىش-نى سوتسىيالىستىك يېڭى جۇڭگودا ئەمەلگە ئاشۇرۇش زادىلا مۇمكىن ئەمەس. باشقىلارنىڭ نېمە دېيىشىدىن قەتئىينەزەر، مەملىكىتىمىزدىكى ھەر مىللەت خەلقى جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ رەھبەرلىكىدە ئۆز يولىدا تەۋرەنمەي ماڭىدۇ، ھەر قانداق كۈچ شىزاڭنىڭ ۋەتىنىمىز چوڭ ئائىلىسىدە ئالغا

قاراپ ئىلگىرىلەش قەدىمىنى توسىيالمايدۇ. ھەرقانداق كۈچ جۇڭخۇا مىللەتلىرىنىڭ ئىتتىپاقلىشىپ ئالغا چاپداش ئېقىمىنى توسىيالمايدۇ.

مۇشۇ پەيتته يەنه شۇنى كۆرسىتىشىمىز كېرەككى، بەزىلەر ھېلىھەم چەت ئەل كۈچلىرىنىڭ ياردىمىگە تايىنىپ شىزاڭنى مۇستەقىل قىلىش ھەرىكىتى بىلەن شۇغۇللىنىشقا ئورۇنىۋاتىدۇ. بۇ زاڭزۇ خەلقىنىڭ ۋە پۈتۈن مەملىكەتتىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ تۈپ مەنپەئىتىگە تامامەن خىلاپ. ئۆز ۋەتىنىنى ۋە ئۆز مىللىتىنى چىندىن قىزغىن سۆيىدىغان ھەرقانداق كىشى دۆلەتنىڭ ئالىي مەنپەئىتىنى ۋە مىللىي ھەققانىيەتنى ئەلا بىلىپ، دۆلەتنىڭ بىرلىكىگە، قودرەت تېپىشىغا پايدىلىق ئىشلارنى، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىغا، مىللەتلەرنىڭ ئالغا بېسىشىغا پايدىلىق ئىشلارنى، تارىخىي ئېقىمغا ئۇيغۇن كېلىدىغان ئىشلارنى قىلىشى كېرەككى، ئۇنىڭغا زىت ئىشلارنى قىلماسلىقى كېرەك. زىت ئىش قىلغانلار تارىخ ئالدىدا تۆگىمەس جىنايەت ئۆتكۈزگەن بولىدۇ. مەركىزىي ھۆكۈمەتنىڭ دالەي لاماغا قارىتا قان ئىزچىل سىياسىتى شۇكى، ئۇ «شىزاڭنى مۇستەقىل قىلىش» مەيدانىنى ئۆزگەرتىدىغان، ۋەتەننى پارچىلاش ھەرىكىتىنى توختىتىدىغان بولسىلا، ئۇنىڭ قاچقۇنلۇق تۇرمۇشىنى بالدۇرراق ئاخىرلاشتۇرۇپ، ۋەتەن قوينىغا قايتىپ كېلىپ، ۋەتەنىڭ بىرلىكىنى ۋە مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى قوغداشقا پايدىلىق ئىشلارنى كۆپرەك قىلىشىنى، دۆلىتىمىزنىڭ زامانىۋىلاشتۇرۇش ئىشلىرىغا پايدىلىق ئىشلارنى كۆپرەك قىلىشىنى، شىزاڭنىڭ ۋە شىزاڭ خەلقىنىڭ تەرەققىياتىغا، گۈللەپ ياشنىشىغا

پايدىلىق ئىشلارنى كۆپرەك قىلىشنى قارشى ئالىمىز. بىز دالەي لامانىڭ رېئاللىققا ئەھمىيەت بېرىپ، خام خىيالنى تاشلاپ، توغرا پوزىتسىيە تۇتۇپ، توغرا يول تاللىۋېلىشنى سەمىمي ئۈمىد قىلىمىز.

40 يىللىق مۇڭەپپەقىيەتكە، 40 يىللىق تەجرىبىگە ئىگە شىزاڭنىڭ بۇنىڭدىن كېيىنكى تەرەققىياتى چوقۇم تېخىمۇ تېز، تېخىمۇ ياخشى بولىدۇ. سوتسىيالىستىك ۋەتىنىمىز قوياش نۇرىغا چۆمۈلىدۇ، سوتسىيالىستىك يېڭى شىزاڭ چەكسىز پارلاق ئىستىقبالغا ئىگە بولىدۇ!

تەڭكەش راۋاجلاندۇرۇش، ئورتاق گۈللەندۈرۈش*

—ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ كەلگۈسى ئون يىللىق تەرەققىياتىغا دائىر بەزى مەسىلىلەر توغرىسىدا ئويلىغانلىرىم

(1991-يىل 10-ئاي)

1

90-يىللار —مەملىكىتىمىزنىڭ سوتسىيالىستىك زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشىنىڭ تارىخىي تەرەققىياتىدا ئىنتايىن هال-قىلىق دەۋر، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ قولغا كەلتۈرگەن ئۇلۇغ غالىبىيەت مېۋىلىرىنى مۇستەھكەملەپ ۋە ئۇلغايتىپ، زامانىۋىلاشتۇرۇش يولىدىكى قۇرۇلۇش ئىشلىرىنىڭ يېڭى غەلىبىسىنى قولغا كەلتۈرۈپ، پۈتكۈل دۆلەتنىڭ زامانىۋىلاشتۇرۇش ئىشلىرىنىڭ قەدىمىگە يېتىشۈېلىشى ياكى يېتىشە-

* بۇ ماقالە «ئىزدىنىش» ژۇرنىلىنىڭ 1991-يىل 20-سانىدا ئېلان قىلىنغان.

ۋالالماسلىقى جۇڭخۇا مىللەتلىرىنىڭ ئالغا يۈكسىلىشى ۋە كۆپ مىللەتلىك دۆلىتىمىزنىڭ تەرەققىياتى ئۈچۈن زور تەسىر كۆرسىتىدۇ.

ئۇنداقتا، كەلگۈسى ئون يىلدا ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنى زادى قانداق تەرەققىي قىلدۇرۇش كېرەك؟ پارتىيە 13-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتىنىڭ 7-ئومۇمىي يىغىنىدا ماقۇللانغان «جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ خەلق ئىگىلىكى تەرەققىياتى ۋە ئىجتىمائىي تەرەققىياتىنىڭ ئون يىللىق پىلانىنى ۋە 8-بەش يىللىق پىلانىنى تۈزۈش توغرىسىدىكى تەكلىپى» دە ئىنتايىن مۇھىم بىر پرىنسىپ ئوتتۇرىغا قويۇلدى، ئۇ بولسىمۇ «ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئارتۇقچىلىقىنى تولۇق جارى قىلدۇرۇپ، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ بايلىقىنى ئېچىش بىلەن ئىجتىمائىي تەرەققىيات ۋە ئىقتىسادىي تەرەققىياتنى ئوبدان بىرلەشتۈرۈپ، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرى ئىقتىسادىنىڭ نىسپىي قالاق ھالىتىنى پەيدىنپەي ئۆزگەرتىپ، ئۇ رايونلارنىڭ تەرەققىياتىنى پۈتۈن مەملىكەتنىڭ ئىقتىسادىي تەرەققىياتىغا لايىقلاشتۇرۇش لازىم» دېگەندىن ئىبارەت. بۇ پرىنسىپ «جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ خەلق ئىگىلىكى تەرەققىياتى ۋە ئىجتىمائىي تەرەققىياتىنىڭ ئون يىللىق پىلانى ۋە 8-بەش يىللىق پىلانىنىڭ پروگراممىسى» غا كىرگۈزۈلۈپ، قانۇنىي كۈچكە ئىگە قىلىندى. بۇ «لايىقلاشتۇرۇش» پرىنسىپى پۈتكۈل دۆلىتىمىزنىڭ زامانىۋىلاشتۇرۇش ئىشلىرىنىڭ تەلىپىگە، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئەمەلىيىتىگە ۋە ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرى بىلەن پۈتكۈل دۆلە-

تىنىمىزلىنىڭ زامانىۋىلاشتۇرۇش ئىشلىرىنىڭ مۇناسىۋىتىگە ئاساسەن ئوتتۇرىغا قويۇلغان، دېمەك، ئۇ ئەمەلىيەتكە ئۇيغۇن ئىنتايىن مۇھىم پرىنسىپ.

بۇ پرىنسىپتا ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ كەلگۈسى تەرەققىياتى ئۇچۇن ئېنىق ۋە كونكرېت نىشان ئوتتۇرىغا قويۇلغان. «لايىقلاشتۇرۇش» دېگىنىمىز ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىقتىسادىي تەرەققىياتى بىلەن پۈتۈن مەملىكەتنىڭ ئىقتىسادىي تەرەققىياتى ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتنى توغرا بىر تەرەپ قىلىپ، لايىقلاشمىسلىق ھالىتىنى تۈگىتىپ ۋە ئۇنىڭدىن ساقلىنىپ، پۈتكۈل دۆلەتنى تەرەققىي قىلدۇرۇش بىلەن بىرۋاقتىتا، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىمۇ شۇنىڭغا يارىشا تەرەققىي قىلدۇرۇش دېگەنلىكتۇر. ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىقتىسادىي نىسپىي قالاق ھالەتتە تۇرۇۋاتقانلىقى ئۈچۈن، تەدبىر قوللىنىپ، تەرەققىيات قەدىمىنى تېزلىتىپ، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنى تۇرلۇك سېلىنما، تەرەققىيات سۈرئىتى، تەرەققىيات سۈپىتى قاتارلىق جەھەتلەردە پۈتۈن مەملىكەتنىڭ تەرەققىياتى بىلەن ئومۇمەن ئوخشاش تەرەققىياتقا ئېگە قىلىش، ئاز سانلىق مىللەت ئاممىسىنىڭ ماددىي ۋە مەدەنىيەت تۇرمۇش سەۋىيىسىنى پۈتۈن مەملىكەتنىڭ ئوتتۇرىچە سەۋىيىسى بىلەن ئاساسەن ئوخشاش قىلىش لازىم. دېمەك، بۇ پرىنسىپ پۈتۈن پارتىيىنى مىللىي رايونلارنىڭ تەرەققىياتى مەسىلىسىدە بىردەك تونۇشقا ئېگە قىلدى، دۆلەتنى ۋە ئالاقىدار رايونلارنىمۇ ئەمەلىي خىزمەتتە ئېنىق يېتەكچى ئىدىيىگە ئېگە قىلدى.

بۇ پرىنسىپ «ئورتاق بېيىش» دېگەن سوتسىيالىستىك

پرىنسىپنىڭ مۇقەررەر تەلىپىدۇر. ئورتاق بېيىشنى سوتسىيا-
لىستىك ئومۇمىي مۇلۇكچىلىك پرىنسىپى بەلگىلىگەن، ئۇ سوت-
سىيالىستىك تۈزۈم ئەۋزەللىكىنىڭمۇ كونكرېت ئىپادىلىنىشى.
ئورتاق بېيىش دېگىنىمىز تۈرلۈك رايونلار ۋە تۈرلۈك مىللەت-
لەردىن بولغان جەمئىيەت ئەزالىرىنىڭ ئىجتىمائىي ئىشلەپچىقا-
رىش كۈچلىرىنى راۋاجلاندۇرۇش ئارقىلىق، نامراتلىقتىن قۇ-
تۇلۇپ، بېيىش يولىغا مېڭىشنى، جەمئىيەت ئەزالىرىنىڭ تۈر-
مۇشىدا خۇسۇسىي مۇلۇكچىلىك تۈزۈمىدىكى جەمئىيەتتىكىگە
ئوخشاش نامراتلىق بىلەن بايلىق چوڭ پەرقلىنىدىغان، ئىككى
قۇتۇپقا بۆلۈنۈپ كېتىدىغان ئەھۋاللار يوقلۇقىنى بىلدۈرىدۇ.
تۈرمۇش سەۋىيىسىنىڭ ئۆسۈشى ئىشلەپچىقىرىش كۈچلىرىنىڭ
تەرەققىياتىغا ۋە ئەمگەك ئۇنۇمدارلىقىنىڭ ئۆسۈشىگە باغلىق،
ئورتاق بېيىشنىڭ ئەڭ ئاساسىي يولى— ئورتاق راۋاجلىنىش.
ھازىر بىرمۇنچە ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ تۈرمۇش سەۋىيىسى
پۈتۈن مەملىكەتنىڭ ئوتتۇرىچە سەۋىيىسىدىن يەنىلا پەرقلىنىدۇ.
بۇنداق پەرقنى تۈگىتىپ، ھەر مىللەت كىشىلىرىنى ئورتاق
بېيىتىشتىكى تىرىشىش نىشانىمىز ئاز سانلىق مىللەت رايونلا-
رىنىڭ ئىقتىسادىي تەرەققىياتىنى پۈتۈن مەملىكەتنىڭ تەرەققىيا-
تىغا لايىقلاشتۇرۇشتىن ئىبارەت.

بۇ پرىنسىپ مەملىكىتىمىزنىڭ مىللىي سىياسىتى بىلەن
ماھىيەتلىك ۋە ئىچكى باغلىنىشقا ئىگە. يولداش جۇ ئېنلەي
مىللەتلەرنى ئورتاق راۋاجلاندۇرۇش ۋە گۈللەندۇرۇشنى پارتىيە-
مىزنىڭ ۋە دۆلىتىمىزنىڭ مىللىي مەسىلىدىكى تۈپ مەيدانى
دەپ ھېسابلىغانىدى. پارتىيە 13-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتە-

تىنىڭ 7-ئومۇمىي يىغىنىدا يىغىنچاقلانغان جۇڭگوچە سوتسىيا-
لىزم قۇرۇش نەزەرىيىسى ۋە ئەمەلىيىتىنىڭ بىر ماددىسى مىل-
لىي مەسىلە توغرىسىدا بولۇپ، ئۇنىڭ مۇھىم بىر مەزمۇنى
مىللەتلەرنى ئورتاق گۈللەندۈرۈش دېگەندىن ئىبارەت. ئورتاق
گۈللەندۈرۈشنى دۆلىتىمىزنىڭ مىللىي سىياسىتىنىڭ ئاخىرقى
نىشانى دەپ ھېسابلاشقا بولىدۇ، بۇ دۆلىتىمىزنىڭ مىللىي مە-
سىلىدىكى روشەن بايرىقى بولۇپ قالدى. ئورتاق گۈللەندۈرۈش
دېگىنىمىز ئاساسەن، مىللەتلەرنىڭ ئىقتىسادىي ۋە ئىجتىمائىي
ئىشلىرىنىڭ يۇكسەك دەرىجىدە راۋاجلىنىشىنى، مىللەتلەرنىڭ
غايەت زور دەرىجىدە ئالغا بېسىشىنى، مىللەتلەرنىڭ ئۆزىگە خاس
ئالاھىدىلىكلىرىنىڭ تولۇق نامايان بولۇشىنى بىلدۈرىدۇ. ئور-
تاق گۈللەندۈرۈشنىڭ ئاساسى مىللەتلەرنىڭ ئىقتىسادىي تەرەققى-
ياتىدىن ئىبارەت. رېئال ئەھۋالنى ئالساق، تۈرلۈك سەۋەبلەر
تۈپەيلىدىن ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىقتىسادىي تەرەق-
قىياتى بىلەن تەرەققىي تاپقان شەرقىي رايونلارنىڭ تەرەققىياتى
ئوتتۇرىسىدا پەرق بار. بۇنداق پەرقنى بىردەمدىلا تۈگىتىش
مۇمكىن ئەمەس، شەرقىي رايونلارنىڭ تەرەققىياتىنى ئاستىلە-
تىش بەدىلىگە پاسسىپ تەڭپۇڭلاشتۇرۇش يولىنى تۇتۇشمۇ،
مەيلىگە قويۇۋېتىش يولىنى تۇتۇشمۇ مۇمكىن ئەمەس. بۇنىڭ
توغرا يولى ئورتاق راۋاجلاندۇرۇش ۋە ئورتاق گۈللەندۈرۈش
نىشانى ئاستىدا، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ تەرەققىياتىنى
تىرىشىپ پۇتۇن مەملىكەتنىڭ تەرەققىياتىغا لايىقلاشتۇرۇشتىن
ئىبارەت. دېمەك نەزەرىيە ياكى ئەمەلىيەت نۇقتىسىدىن قارىغاڭ-
دىمۇ، رېئال ئەھۋال ياكى كەلگۈسى نۇقتىسىدىن قارىغاندىمۇ،

«لايىقلاشتۇرۇش» پرىنسىپى مەملىكەتىمىزدە مىللىي مەسىلە-
نى ھەل قىلىشتا زور ئەھمىيەتكە ئىگە.

بۇ پرىنسىپ مەملىكەتىمىزنىڭ پۈتكۈل ئىقتىسادىي تەرەق-
قىياتى ۋە ئىجتىمائىي تەرەققىياتىنىڭمۇ مۇقەررەر تەلىپى. نەچ-
چە ئون يىلدىن بۇيان، مەملىكەتىمىزنىڭ ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش
جەھەتتە ھاسىل قىلغان مۇھىم بىر تەجرىبىسى ئىقتىسادنى ئىز-
چىل، مۇقىم ۋە تەڭگەش يول بىلەن راۋاجلاندۇرۇشتىن ئىبا-
رەت، بۇنى ئىشقا ئاشۇرۇشنىڭ مۇھىم بىر تەرىپى— ئاز سانلىق
مىللەت رايونلىرىنى باشقا رايونلار ۋە پۈتكۈل دۆلەت بىلەن
تەڭگەش راۋاجلاندۇرۇش. مەملىكەتىمىزدە ئىشلەپچىقىرىش
كۈچلىرىنىڭ جايلىشىشىدىن شۇنى كۆرۈشكە بولىدۇكى، شەر-
قىي رايونلارنىڭ ئىقتىسادىي كۈچى ۋە تېخنىكا كۈچى بىرقەدەر
تولۇق، پىششىقلاپ ئىشلەش سانائىتى بىرقەدەر تەرەققىي قىل-
غان، ئەمما بايلىقى يېتەرسىز؛ غەربىي رايونلار ئاساسەن ئاز
سانلىق مىللەت رايونلىرى بولۇپ، بۇ رايونلارنىڭ بايلىقى مول،
تېخنىكا كۈچى يېتەرسىز، ئىشلەپچىقىرىش كۈچلىرىنىڭ سەۋ-
يىسى بىرقەدەر تۆۋەن. شەرقىي رايونلارنىڭمۇ، غەربىي رايونلا-
رىنىڭمۇ ئۆزىگە خاس ئارتۇقچىلىقى بار، ئۇلار بىر-بىرىنى تولۇق-
لايدۇ، بىر-بىرىگە تايىنىدۇ، ھېچقايسىسى ئۆز ئالدىغا تەنھا تېز
ئىلگىرىلىيەلمەيدۇ، مەلۇم مەزگىل تەنھا ئىلگىرلىگەن ھالەتتە-
مۇ، لېكىن ئۇزاققىچە بەرداشلىق بېرەلمەيدۇ. دېمەك، ئاز
سانلىق مىللەت رايونلىرىنى شەرقىي رايونلار ۋە پۈتۈن مەملە-
كەت بىلەن تەڭگەش راۋاجلاندۇرماي تۇرۇپ پۈتكۈل خەلق ئىگە-
لىكىنى تەڭگەش راۋاجلاندۇرۇش مۇمكىن ئەمەس. كەلگۈسى

نۇقتىسىدىن ۋە ستراتېگىيە نۇقتىسىدىن قارىغاندا، جۇڭگونىڭ ئىقتىسادىي تەرەققىياتىنىڭ زاپاس كۈچى ۋە ئىستىقبالى خېلى زور دەرىجىدە ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ بايلىق مەنبەلىرىنى ئېچىش ۋە ئىقتىسادىنى تەرەققىي قىلدۇرۇش ئەھۋالىغا باغلىق. كەلگۈسىدىكى تەرەققىيات ئۈچۈن ھازىرنىڭ ئۆزىدە تىرىشچانلىق كۆرسىتىشكە، ستراتېگىيىلىك نىشانغا يېتىش ئۈچۈن ھەممە كۈرەشتە كەينىگە كەينىدىن غەلىبە قازىنىشقا توغرا كېلىدۇ. دېمەك، «لايىقلاشتۇرۇش» پىرىنسىپى پۈتۈن مەملىكەتنىڭ ئىقتىسادىي تەرەققىياتىنىڭ مۇقەررەر تەلىپىدۇر.

شۇنى كۆرسىتىپ ئۆتۈش كېرەككى، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىمۇ ئۆز رايونىنىڭ ئىقتىسادىي تەرەققىياتىنى مەسىلىسىنى بىر تەرەپ قىلىشتا مۇشۇ «لايىقلاشتۇرۇش» پىرىنسىپىنى گەۋدىلەندۈرۈشى كېرەك. چۈنكى ھەرقايسى ئاپتونوم رايونلاردا ۋە كۆپ مىللەتلىك ئۆلكىلەردە مىللەتلەرنىڭ نىسپىي توپلىشىپ ئولتۇراقلىشىش ھالىتى شەكىللەنگەن، ئىقتىسادىي تەرەققىياتىمۇ تەكشىسىزلىك ئەھۋالى مەۋجۇت. «لايىقلاشتۇرۇش» پىرىنسىپىنى ئىزچىللاشتۇرۇش ئۆز رايونىنىڭ ئىقتىسادىنى تەڭكەش راۋاجلاندۇرۇش ۋە مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقلىقى ۋە تەرەققىياتىنى ئىلگىرى سۈرۈش جەھەتتە زور ئەھمىيەتكە ئىگە.

2

كەلگۈسى ئون يىلدا ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ تەرەققىياتىنى پۈتۈن مەملىكەتنىڭ تەرەققىياتىغا لايىقلاشتۇرۇش

ئىمكانىيىتى قانداق بولىدۇ؟ بۇنىڭغا ئىمكانىيەت ياخشى بولىدۇ دەپ جاۋاب بېرىشكە بولىدۇ.

بىرىنچى، بىز ئەۋزەل سوتسىيالىستىك تۈزۈمگە ئىگە. دۆلىتىمىزنىڭ ئىگىلىكى— ئومۇمىي مۇلۇكچىلىكنى ئاساس قىلغان، پىلانلىق ئىگىلىك بىلەن بازار ئارقىلىق تەڭشەش بىر-لەشتۈرۈلگەن ئىگىلىك، دۆلەت ئىقتىسادىي ۋاستە، مەۋرىي ۋاستە ۋە قانۇنچىلىق ۋاستىسى قاتارلىق ۋاستىلەرنى قوللا-نىپ، ئىقتىسادىي ھەرىكەتنى تەشەببۇسكارلىق بىلەن، ئاڭلىق تەڭشەپ، ئۆزى كۆزلىگەن نىشانغا ئىشقا ئاشۇرىدۇ، جۇملىدىن مىللىي رايونلارنىڭ تەرەققىياتىنى پۈتۈن مەملىكەتنىڭ تەرەققى-ياتىغا لايىقلاشتۇرۇش تەلىپىگە يېتىش ئۈچۈن، رايونلار سىيا-سىتى، كەسىپلەر سىياسىتى، مالىيە ۋە پۇل مۇئامىلە سىياسە-تى قاتارلىق سىياسەتلەرنى مىللىي رايونلارنىڭ تەرەققىياتىنى تېزلىتىشكە پايدىلىق تەرەپكە مايىل قىلىدۇ، ئىقتىسادىي ئۇنۇم بىلەن ئىجتىمائىي ئۇنۇمنى چەمبەرچاس بىرلەشتۈرۈشكە ئەھمە-يەت بېرىدۇ. مەسىلەن، 1-بەش يىللىق پىلان مەزگىلىدە، مەملىكەت بويىچە 156 نۇقتىلىق قۇرۇلۇشنىڭ بىر تۈركۈمى ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىغا ئورۇنلاشتۇرۇلدى؛ ئۇزاق ۋاقىتتىن بۇيان، دۆلەت ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشىغا كۆپلىگەن ئالاھىدە سىياسەتلەرنى قوللىنىپ، نۇر-غۇن جەھەتلەردىن ياردەم بەردى. مانا بۇلار ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدا زامانىۋى ئىگىلىك سىستېمىسىنىڭ بارلىققا كېلىشى ۋە ئىشلەپچىقىرىش كۈچلىرىنىڭ تېز راۋاجلىنىشىدا ئىنتايىن مۇھىم رول ئوينىدى. شۇنداق دېيىشكە بولىدۇكى، سوتسىيا-

لىستىك تۈزۈم بولمىغان بولسا، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرى-
نىڭ ئىقتىسادىي تەرەققىياتى ۋە ئىجتىمائىي تەرەققىياتى بۈگۈن-
كى سەۋىيىگە يەتمىگەن بولاتتى. نوقۇل بازار ئىگىلىكى مېخا-
نىزمى شارائىتىدا، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ رەھىمسىز
رىقابەت داۋامىدا پاسسىپ، قىيىن ئەھۋالغا چۈشۈپ قېلىشى،
باشقا رايونلار بىلەن تەڭكەش راۋاجلىنىشىنىڭ مۇمكىن ئەمەس-
لىكى تۈرغان گەپ.

ئىككىنچى، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرى بايلىق جەھەتتە
ئۈستۈنلۈككە، تەرەققىيات جەھەتتە غايەت زور يوشۇرۇن ئىمكا-
نىيەتكە ئىگە. ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئوتلاق كۆلىمى
پۈتۈن مەملىكەت ئوتلاق كۆلىمىنىڭ 94 پىرسەنتىنى، سۇ زاپە-
سىنىڭ ئومۇمىي مىقدارى ۋە ياغاچ ماتېرىيال زاپىسىنىڭ مىقدا-
رى پۈتۈن مەملىكەتتىكىنىڭ 50 پىرسەنتىدىن كۆپرەكىنى تەش-
كىل قىلىدۇ، كۆمۈر، نېفىت، رەڭلىك مېتال، كالىي تۈزى
قاتارلىق بايلىقلىرىمۇ ئىنتايىن مول. كەم ئۇچرايدىغان بايلىق-
لىرى پۈتۈن مەملىكەتتىكىنىڭ 90 پىرسەنتىدىن كۆپرەكىنى
تەشكىل قىلىدۇ، ئۇنىڭدىن باشقا يەنە ئۆزگىچە ئالاھىدىلىككە
ئىگە سايامەت بايلىقلىرى بار. بۇ رايونلارنىڭ ئىچكى ھاياتي
كۈچى كۈچلۈك پىشاڭ بىلەن ھەربىكەتلەندۈرۈلۈپ، بايلىق جە-
ھەتتىكى ئۈستۈنلۈكى ھەقىقىي تۈردە تاۋار ئۈستۈنلۈكىگە ۋە
ئىقتىسادىي ئۈستۈنلۈككە ئايلاندۇرۇلىدىغان بولسا، ئاز سانلىق
مىللەت رايونلىرىنىڭ قىياپىتى زور دەرىجىدە ئۆزگىرىپ يېڭى
تۈس ئالىدۇ. ئەمەلىيەت شۇنى تولۇق ئىسپاتلىدىكى، بايلىق
جەھەتتىكى ئۈستۈنلۈكى بىرقەدەر ياخشى جارى قىلدۇرۇلغانلە-

كى رايونلارنىڭ ئىقتىسادىمۇ بىرقەدەر تېز تەرەققي قىلىدۇ.

ئۇچىنچى، 40 نەچچە يىللىق تەرەققىيات ۋە قۇرۇلۇش ئارقىلىق، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىقتىسادي تەرەققىياتىنى تېزلىتىشنىڭ ماددي ۋە تېخنىكا شارائىتى ھازىرلاندى. مەملىكىتىمىزدە كىشى بېشىغا توغرا كېلىدىغان مىللي دارامەت يۇقىرى بولمىغىنى بىلەن، دۆلىتىمىزنىڭ ئۇنىۋېرسال قۇدرىتى بىرقەدەر كۈچلۈك. دۆلىتىمىز پەن-تېخنىكىنىڭ بىر-مۇنچە ساھەلىرىدە دۇنيانىڭ ئالدىنقى قاتاردا تۇرماقتا، بۇنىڭ بىلەن دۆلىتىمىز ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ تەرەققىياتىنى پۈتۈن مەملىكەتنىڭ تەرەققىياتىغا لايىقلاشتۇرۇش جەھەتتە كۈچلۈك ۋاستىگە ئىگە بولدى. يەنە بىر تەرەپتىن، 40 نەچچە يىلدىن بۇيان، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىمۇ خېلىلا تەرەققي قىلىپ، بەلگىلىك ئىقتىسادي قۇدرەتكە ئىگە بولۇپ قالدى. ستاتىستىكىلىق مەلۇماتقا ئاساسلانغاندا، جۇمھۇرىيىتىمىز قۇرۇلغاندىن بۇيان، دۆلەت مىللي ئاپتونومىيىلىك جايلارنىڭ ئاساسي قۇرۇلۇشىغا جەمئي 150 مىليارد يۈەندىن ئارتۇق مەبلەغ سېلىپ، خېلى زور مىقداردا مۇقىم مۇلۇك ھاسىل قىلغان. ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ تولىسىدا بىرقەدەر مۇكەممەل، ئۆزىگە خاس ئالاھىدىلىككە ئىگە مىللي ئىگىلىك سىستېمىسى ۋۇجۇدقا كەلگەن، 1990-يىلى ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىجتىمائىي ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى 270 مىليارد يۈەندىن ئاشقان. شۇنىڭ بىلەن بىرۋاقىتتا، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرى قۇرۇلۇش جەھەتتىمۇ بىرمۇنچە قىممەتلىك تەجرىبىلەرنى ھاسىل قىلدى. بۇنىڭ بىلەن ئاز سانلىق مىللەت

رايونلىرى ئۆز تەرەققىياتىنى تېزلىتىش جەھەتتە خېلى پۇختا ئاساسقا ئىگە بولدى.

تۆتىنچى، ھەر مىللەت خەلقى تارىخىي ئۆزگىرىش داۋامىدا شۇنى چوڭقۇر ھېس قىلدىكى، ۋەتىنىمىزنىڭ بىر پۈتۈن چوڭ ئائىلىسىدە، سوتسىيالىزم بايرىقى ئاستىدا ئىشلەپچىقىرىش كۈچلىرىنى راۋاجلاندۇرۇپ، زامانىۋىلاشتۇرۇش ئىشلىرىنى ئىلگىرى سۈرگەندىلا، مىللەتلەر ئاندىن سىياسىي جەھەتتە بارا-ۋەر ھوقۇققا ئېرىشەلەيدۇ، ئىقتىسادىنى ۋە جەمئىيەتنى تەرەققىي قىلدۇرالايدۇ. مىللەتلەر ۋەتەننى چىن دىلىدىن قىزغىن سۆيە-دۇ، سوتسىيالىزم يولىدا قەتئىي ماڭىدۇ، پارتىيە بىلەن دۆلەت پۈتكۈل دۆلەتنىڭ ۋە ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ تەرەققە-ياتى ھەققىدە قوللانغان بارلىق فاكتىچىن، سىياسەت ۋە تەدبىر-لەرنى چىن قەلبىدىن ھىمايە قىلىدۇ. «پروگراممما» دا ئاز سان-لىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىقتىسادىي تەرەققىياتى ۋە ئىجتىما-ئىي تەرەققىياتىنىڭ پىلانى سۈرەتلىنىپ، نىشانى بەلگىلەپ بې-رىلدى، يۆنىلىشى ئېنىق كۆرسىتىپ بېرىلدى، بولۇپمۇ «لايىق-لاشتۇرۇش» پرىنسىپىنىڭ ئوتتۇرىغا قويۇلۇشى ئاز سانلىق مىللەت خەلقىگە غايەت زور ئىشەنچ ۋە كۈچ-قۇۋۋەت بېغىشلە-دى. مۇقەررەركى، بۇ ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئاكتىپلىقىنى ۋە ئىجادكارلىقىنى ئىنتايىن زور دەرىجىدە قوزغايدۇ، ھەر مىللەت خەلقىنى گۈزەل كېلىچەك ئۈچۈن بىر نىيەتتە ئىتتىپاقلىشىپ، باتۇرانە كۈرەش قىلىشقا رىغبەتلەندۈرىدۇ.

بەشىنچى، سىياسەت ۋە قانۇن جەھەتتە كاپالەتكە ئىگە. ئۇزاق ۋاقىتتىن بۇيان، مەملىكىتىمىز ئاز سانلىق مىللەت را-

يونلىرىنىڭ سىياسەت، ئىقتىساد، مائارىپ، مەدەنىيەت ئىشلىرىنىڭ تەرەققىياتىنى ئىلگىرى سۈرۈش ئۈچۈن، بىر قاتار توغرا قانۇن-نىزام ۋە سىياسەتلەرنى تۈزۈپ چىقتى. بۇ قانۇن-نىزام ۋە سىياسەتلەر تەرەققىيات ستراتېگىيىسىنىڭ 2-باسقۇچلۇق نىشانىنى ئىشقا ئاشۇرۇشتا ئۆزىنىڭ رولىنى جەزمەن داۋاملىق جارى قىلدۇردى. «پروگراممـا» دا كۆرسىتىلگەندەك: «مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە قانۇنىنى ئەستايىدىل ئىزچىللاشتۇرۇپ، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىغا قارىتىلغان تۈرلۈك ئېتىبار بېرىش سىياسەتلىرىنى داۋاملىق يولغا قويۇپ، ئۇلارنىڭ ئىقتىسادىنى ۋە مەدەنىيىتىنى تېزرەك راۋاجلاندۇرۇش كېرەك.» شۇنىڭ بىلەن بىرۋاقتتا، «پروگراممـا» دا ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىقتىسادىي تەرەققىياتى ۋە ئىجتىمائىي تەرەققىياتى توغرىسىدىمۇ بەزى يېڭى تەدبىرلەر بەلگىلەندى. بۇلار ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ كەلگۈسى ئۈن يىللىق تەرەققىياتىنى يېتەكچى پرىنسىپقا ئىگە قىلىپلا قالماستىن، كونكرېت تەدبىرگىمۇ ئىگە قىلدى.

ئالتىنچى، پاكىت ئاساسىغا ئىگە. ئازادلىقىنىڭ دەسلەپكى مەزگىلىدە، مەملىكىتىمىزدە ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئومۇمىي نوپۇسى 35 مىليون 600 مىڭ كىشى بولۇپ، ئۇنىڭ ئىچىدە 30 مىليون كىشى فېئودالىللىق جەمئىيەتتە، 4 مىليون كىشى فېئودال يانچىلىق تۈزۈمىدە، 1 مىليون كىشى قۇللۇق تۈزۈم دەۋرىدە تۇرۇۋاتاتتى، قالغان 600 مىڭدەك كىشى ئىپتىدائىي جامائە تۈزۈمىنىڭ ئاخىرقى دەۋرىدە تۇرۇۋاتاتتى. كىشىنى ھەيران قالدۇرىدىغان بۇنداق تەكشىسىزلىك كوممۇنىستىك پارتىيىنىڭ

رەھبەرلىكىدىلا ئۆزگەرتىلدى، مىللەتلەر كىشىنى ھەيران قىلدۇرغان تەرەققىياتلارغا ئېرىشتى، بىرمۇنچە مىللەتلەر بىر قانچە ئىجتىمائىي پورماتسىيىدىن ھالقىپ ئۆتۈپ، سوتسىيالىزم دەۋرىدىكى مىللەتلەرگە ئايلاندى. 7-بەش يىللىق پىلان مەزگىلىدە، مەملىكەت بويىچە مىللىي ئاپتونومىيىلىك جايلارنىڭ ئىجتىمائىي ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى يىلىغا ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 8.5% ئېشىپ باردى، بۇ سۈرئەت ئومۇمىي جەھەتتىن ئالغاندا، پۈتۈن مەملىكەتنىڭ ئوتتۇرىچە ئېشىش سۈرئىتىدىن ئاستا بولسىمۇ، ئەمما بەزى يىللاردا پۈتۈن مەملىكەتنىڭ ئوتتۇرىچە تەرەققىيات سەۋىيىسىدىن پەرقلەنگىنى يوق، بەزى ئاپتونوم رايونلارنىڭ تەرەققىيات سۈرئىتى پۈتۈن مەملىكەتنىڭ ئوتتۇرىچە تەرەققىيات سەۋىيىسىدىن يۇقىرىراق بولدى. تارىخ كېلەچەكنىڭ ئەينىكىدۇر. بىز شۇنىڭغا تولۇق ئىشەنچ باغلاشقا ھەقلىقمىز. كى، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ تەرەققىياتى كەلگۈسىدە تېخىمۇ تېز، تېخىمۇ ياخشى بولىدۇ.

يېقىنقى ئېيتقاندا، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىقتىسادىي تەرەققىياتىنى پۈتۈن مەملىكەتنىڭ تەرەققىياتىغا لايىقلاشتۇرۇش تامامەن مۇمكىن. دەرۋەقە، پەرق مەۋجۇت بولۇپ تۇرغانلىقى ۋە تەبىئىي شارائىت بىلەن ئىجتىمائىي شارائىتنىڭ چەكلىمىسى بولغانلىقى ئۈچۈن، بۇ نىشاننى ئىشقا ئاشۇرۇش ئوڭايغا چۈشمەيدۇ، بۇنىڭ ئۈچۈن، زور تىرىشچانلىق كۆرسىتىشكە ۋە قەتئىي بوشاشماي كۈرەش قىلىشقا توغرا كېلىدۇ، بولۇپمۇ ئەمەلدە ئۇنۇم بېرىدىغان تەدبىرلەرنى قوللىنىشقا توغرا كېلىدۇ.

3

تارىخىي تەجرىبىلەرگە ۋە رېئال شارائىتقا ئاساسەن، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ تەرەققىياتىنى پۈتۈن مەملىكەتنىڭ تەرەققىياتىغا لايىقلاشتۇرۇش ئۈچۈن، ئون يىللىق يىرىك پىلان ۋە 8-بەش يىللىق پىلان مەزگىلىدە ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىغا بىرقەدەر كۆچلۈك تەدبىرنى قوللىنىشقا توغرا كېلىدۇ، بۇ تەدبىرلەر ئاساسەن مۇنداق:

1. بايلىق مەنبەلىرىنى ئېچىش ئىشىنى كۆچەيتىپ، رايونلارنىڭ ئۇستۇنلۇكىنى جارى قىلدۇرۇش. ھەرقانداق رايوننىڭ ئىقتىسادىي تەرەققىياتى، ھەممىدىن ئاۋۋال، ئۇنىڭ ئىچكى ئىقتىسادىي ئامىلىنىڭ مۇۋاپىق بىرىكتۈرۈلۈشىگە ۋە پايدىلىق شارائىتىنىڭ تولۇق جارى قىلدۇرۇلۇشىغا باغلىق. ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ مول بايلىق مەنبەلىرىنى مۇۋاپىق ئېچىش ئىشى كۆرۈنەرلىك ئىقتىسادىي ئۈنۈمگە ئېرىشتى، بۇنىڭدىن كېيىن، بايلىق مەنبەلىرىنى ئېچىش ۋە ئۇنىڭدىن پايدىلىنىش ئىشىنىڭ كۆلىمى تېخىمۇ كېڭەيتىلىدۇ، سەۋىيىسى تېخىمۇ ئۆستۈرۈلىدۇ. كەلگۈسى ئون يىلدا، دۆلەت ئىچكى موڭغۇل، نىڭشيا، شىنجاڭ، گۇيجۇدىكى كۆمۈرلۈكلەرنى ۋە شىنجاڭدىكى نېفىتنى ئېچىش ئىشىنى كۈچەيتىدۇ، خۇاڭخې دەرياسىنىڭ يۇقىرى ئېقىمى، ۋۇجياڭ، خۇڭشۇيخې، لەنسۇجياڭ دەريا ۋادىلىرىدىكى سۇ ئېلېكتر ۋە رەڭلىك مېتال بازىلىرىنى ئۆزلەشتۈرىدۇ ۋە گۈللەندۈرىدۇ، يۇننەن، گۇيجۇ ئۆلكىلىرىدىكى فوسفور

بايلىقىنى ۋە چىڭخەي ئۆلكىسىدىكى كالىي تۈزى بايلىقىنى ئاچىدۇ. بۇ تەدبىرلەر ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ سانائەت جەھەتتىكى نىسپىي قالاق ھالىتىنى زور دەرىجىدە ئۆزگەرتىپ، كەسىپ قۇرۇلمىسىنى مۇۋاپىقلاشتۇرىدۇ، ئىقتىسادىي قۇدرىتىنى زور دەرىجىدە ئاشۇرىدۇ. ئېچىش ۋە ئۆزلەشتۈرۈش داۋامىدا چوقۇم «پروگراممىا» دىكى تەلەپكە بىنائەن «ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ بايلىقىنى ئېچىش بىلەن ئىجتىمائىي ۋە ئىقتىسادىي تەرەققىياتىنى ئوبدان بىرلەشتۈرۈش»، دۆلەتنىڭ، رايونلارنىڭ ۋە ئاز سانلىق مىللەت خەلقىنىڭ مەنپەئىتىگە تەڭ ئېتىبار بېرىش، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنى ئىقتىسادىي تەرەققىيات داۋامىدا مەنپەئەتكە ۋە تەرەققىياتقا ئىگە قىلىش لازىم.

ئىقتىسادىي ئۇنۇم بولۇپمۇ مالىيە كىرىمى نۇقتىسىدىن ئويلانغاندا، يالغۇز ئېنېرگىيە ۋە خام ئەشيا-ماتېرىيال سانائىتىنى تەرەققىي قىلدۇرۇش كۆپايە قىلمايدۇ، بايلىق مەنبەسى ۋە بازار ئەھۋالىغا قاراپ، ئۆز جايىغا خاس ئۇستۇنلۇككە ۋە ئالاھىدىلىككە ئىگە بولغان پىششىقلاپ ئىشلەش سانائىتىنى نۇقتىلىق راۋاجلاندۇرۇش كېرەك. مەسىلەن، نېفىت چىقىدىغان رايونلاردا نېفىت-خىمىيە سانائىتىنى نۇقتىلىق راۋاجلاندۇرۇپ، نېفىتچىلىك كەسپىنى بىرمۇنچە باشقا كەسىپلەرگە تۈرتكە قىلىپ، مەلۇم مىقدارداكى سانائەت تۈركۈملىرىنى ۋۇجۇدقا كەلتۈرۈش كېرەك. مۇشۇنداق قىلغاندا، سانائەتنىڭ ئىچكى قۇرۇلمىسىدىكى مۇناسىۋەتلەرنى مۇۋاپىق نىسبەتكە ئىگە قىلىپ، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ مالىيىدە ئۆز-ئۆزىنى قامداش ئىقتىدارىنى ئاشۇرغىلى، ئىقتىسادنىڭ تەڭگەش راۋاجلىنىشى ئۈچۈن بىر

قەدەر ياخشى ئىچكى شارائىت ياراتقىلى بولىدۇ.

2. ئاساسىي كەسىپلەرنىڭ مۇقىملىقىنى ساقلاپ، ئىقتىسادىي شارائىتىنى ياخشىلاش. دېھقانچىلىق، ئورمانچىلىق ۋە چارۋىچىلىق— خەلق ئىگىلىكىنىڭ مۇھىم ئاساسى، شۇنداقلا ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئەنئەنىۋى كەسپى ۋە ئۇستۇن-لۇكى. پۈتكۈل دۆلەت ئىقتىسادىنىڭ تەرەققىياتىنى كۆزدە تۇتقاندىمۇ، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ تەرەققىياتىنى كۆزدە تۇتقاندىمۇ بۇ كەسىپلەرنى پۈختا قەدەم بىلەن راۋاجلاندۇرماي ۋە ئۇلارنىڭ يېڭى هاياتىي كۈچىنى ئۇرغۇتماي بولمايدۇ. ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرى بۇنىڭدىن كېيىن يېزا ئىگىلىك ئاساسىي قۇرۇلۇشىنى كۈچەيتىپ، مۇقىم ۋە يۇقىرى هوسۇللۇق ئېتىزلارنى كۆپەيتىدۇ، بىر تۇركۈم تاۋار ئاشلىق بازىلىرىنى بەرپا قىلىپ، ئاشلىق بىلەن ئۆز-ئۆزىنى تەمىنلەش نىسبىتىنى ئاشۇرىدۇ؛ ئوتلاق قۇرۇلۇشىنى كۈچەيتىپ، چارۋىچىلىقنى يەنە بىر يېڭى پەللىگە كۆتۈرىدۇ؛ ئىچكى موڭغۇل، شىنجاڭ، گۇاڭشى، يۈننەن، خەينەن قاتارلىق جايلاردا قىزىلچا بازىسى، پاختا بازىسى، قومۇش شېكىرى بازىسى ۋە ئىسسىق بەلباغ زىرائەتلىرى بازىسى بەرپا قىلىنىدۇ.

ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ تولىسى چەت-ياقىغا جايلاشقان، قاتنىشى قولايسىز، بۇ هال شۇ رايونلارنىڭ ئىقتىسادىي تەرەققىياتىنى قاتتىق چەكلەپ تۇرماقتا. «بېيىمەن دېسەڭ، ئاۋۋال يول ياسا» دېگەن سۆز كىشىلەرنىڭ ئورتاق تونۇشىغا ۋە كۈچلۈك ساداسىغا ئايلاندى. دۆلەت بۇنىڭدىن كېيىنكى ئون يىلدا ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ قاتناش-تىرانسپورت ۋە

پوچتا-تېلېگراف ئىشلىرىنى زور كۈچ بىلەن راۋاجلاندۇرىدۇ. تۆمۈريوللارنىڭ زىچلىقىنى ۋە توشۇش ئىقتىدارىنى ئاشۇرۇش ئۈچۈن، يېڭىدىن نەننىڭ-كۈنمىڭ، جىنىڭ-تۆڭلياۋ تۆمۈريول غول لىنىيىلىرى ياسىلىدۇ، لەنجۇ-شىنجاڭ تۆمۈريولى، جەنۇ-بې شىنجاڭ تۆمۈريولى ۋە شىنىڭ-گولمۇد تۆمۈريوللىرى نۇق-تىلىق ئۆزگەرتىلىدۇ؛ تاشيوللارنىڭ تەرەققىياتى تېزلىتىلىدۇ، خىلمۇخىل شەكىللەر بىلەن يېڭى تاشيوللار ياسىلىپ ۋە كونا تاشيوللار رېمونت قىلىنىپ، رايونلار بويىچە ترانسپورت تورلە-رى مۇكەممەللەشتۈرۈلىدۇ؛ ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ چەت-ياقىغا جايلاشقان ئالاھىدىلىكىگە ئاساسەن، خەلق ئاۋنات-سىيە ئىشلىرى پائال راۋاجلاندۇرۇلىدۇ. قاتناش شارائىتىنىڭ ياخشىلىنىشى ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىقتىسادىي تە-رەققىياتىغا يېڭى ھاياتىي كۈچ بەخش ئېتىدۇ.

3. ئەمەلىيەتكە زىچ بىرلەشتۈرۈپ، ئىشكىنى سىرتقا ھەم ئېچىرىگە ئېچىۋېتىش، ئىگىلىكىنى جانلاندۇرۇش. ئىسلاھات ۋە ئىشكىنى ئېچىۋېتىش ئىشى ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ تەرەققىياتىغا غايەت زور ھاياتىي كۈچ بېغىشلىدى، ئىسلاھاتنى چوڭقۇرلاشتۇرۇش ۋە ئىشكىنى سىرتقا تېخىمۇ كەڭ ئېچىۋېتىش ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ كەلگۈسىدىكى ئىقتىسادىي تە-رەققىياتىدا تۈپ تەدبىر بولۇپ قالغۇسى. دېڭىز بويىدىكى رايون-لارغا سېلىشتۇرغاندا، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدا ئىسلاھات ۋە ئىشكىنى ئېچىۋېتىش ئىشى كېيىنرەك باشلاندى، تاشلانغان قەدەممۇ كىچىكرەك بولدى. بۇنىڭ ئۆزى ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدا ئىسلاھات ۋە ئىشكىنى ئېچىۋېتىش جەھەتتە قىلىشقا

تېگىشلىك ئىشلارنىڭ تېخى جىقلىقىدىن دېرەك بېرىدۇ. ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرى ئۆز ئەھۋالىغا قاراپ، شەرقىي رايونلارنىڭ تەجرىبىسىنى ئەينەك قىلىپ، ئىسلاھات ۋە ئىشكىنى ئېچىۋېتىش سالمىقىنى لاينىقىدا ئاشۇرۇپ، ئىسلاھات ۋە ئىشكىنى ئېچىۋېتىش ئىشىنىمۇ پۈتۈن مەملىكەتنىڭكىگە لايىقلاشتۇرىدۇ.

ئىچكى جەھەتتە ئىگىلىكنى جانلاندۇرۇشتا، مەملىكىتىمىز ئىچىدىكى تەرەققىي تاپقان رايونلار بىلەن ئۆزئارا ئىشلەك ئېچىۋېتىشكە، ئۆز سىستېمىسى بويىچە ياردەم بېرىشنى ئىلگىرى سۈرۈشكە، توغرا لىنىيىلىك بىرلەشمىنى راۋاجلاندۇرۇشقا، جۈملىدىن دېڭىز بويىدىكى رايونلاردا ئېچىۋېتىش ئېغىزى ۋە ئالدىنقى مەيدان بەرپا قىلىشقا ئەھمىيەت بېرىش لازىم. شەرقىي رايونلار بىلەن غەربىي رايونلارنىڭ، تەرەققىي تاپقان رايونلار بىلەن نىسپىي ئارقىدا قالغان رايونلارنىڭ مۇناسىۋىتىنى ئوبدان بىر تەرەپ قىلىش ئېلىمىزنىڭ ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشىدا هامان مۇهىم مەسىلە، بۇ ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىقتىسادىي تەرەققىياتىنى پۈتۈن مەملىكەتنىڭكىگە لايىقلاشتۇرۇشنىڭمۇ مۇهىم شەرتى. يولداش ماۋ زېدۇڭ «ئون چوڭ مۇناسىۋەت توغرىسىدا» دېگەن ئەسىرىدە بۇ مەسىلىنى چوڭقۇر شەرھلىگەن. ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ تەرەققىياتىنى تېزلىتىش ئۈچۈن، دۆلەت ئومۇمىي جەھەتتىن تەڭشەشتە، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنى تېخىمۇ مۇهىم ئورۇنغا قويۇشى، تەرەققىي تاپقان رايونلارنىڭ ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىغا ئۆز سىستېمىسى بويىچە ياردەم بېرىشنى پائال ئىلگىرى سۈرۈشى، شەرقىي رايونلار

بىلەن غەربىي رايونلارنى ئۆزىگە خاس ئۇستۇنلۇكىنى زىج بىر-
لەشتۈرۈش ۋە تولۇق جارى قىلدۇرۇش ئىمكانىيىتىگە ئىگە
قىلىشى كېرەك. بۇنداق قىلىش شەرقىي رايونلار بىلەن غەربىي
رايونلارنىڭ تەرەققىياتىغا ۋە پۈتكۈل دۆلەتنىڭ تەرەققىياتىغا پاي-
دىلىق بولۇپلا قالماي، بەلكى باراۋەرلىك، ھەمدەملىك، ئىتتى-
پاقلىق-ھەمكارلىق ۋە ئورتاق گۈللىنىش ئاساسىدىكى سوتسىيا-
لىستىك مىللىي مۇناسىۋەتنىڭ تەرەققىياتى ئۈچۈنمۇ پايدىلىق.
1982- يىلدىن باشلاپ، تەرەققىي تاپقان ئۆلكە، شەھەرلەرنىڭ
ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىغا ئۆز سىستېمىسى بويىچە ياردەم
بېرىش ئىشىدا ئوبدان ئۇنۇم ھاسىل قىلىندى، بۇنداق ھەمكار-
لىق كەلگۈسىدىكى قۇرۇلۇش ئىشلىرىدا تېخىمۇ راۋاجلاندۇرۇ-
لىدۇ. بۇنىڭ شەكلى تەرەققىي تاپقان رايونلار بىلەن ئاز سانلىق
مىللەت رايونلىرىنىڭ ئېچىش-ئۆزلەشتۈرۈش، ئىگىلىك باشقۇ-
رۇش، كارخانا قۇرۇش ئىشلىرىدا بىرلىشىشىنىمۇ، تەرەققىي
تاپقان رايونلارنىڭ ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىغا ماددىي كۈچ،
مالىيە كۈچى، ئادەم كۈچى ۋە ئۇچۇر قاتارلىق جەھەتلەردىن
ياردەم بېرىشىنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. بۇنداق ياردەم توختام
تۈزۈش يولى بىلەن تەشكىللىك ۋە پىلانلىق بولىدۇ، ئىككى
تەرەپ ئوتتۇرىسىدا خىلمۇخىل شەكىلدە ئۆزاق مۇددەت ھەمكار-
لىشىش، ئۆزئارا مەنپەئەت يەتكۈزۈش مۇناسىۋىتى ئورنىتىلىدۇ.
دەرۋەقە، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىمۇ راۋاج تېپىش ۋە ئالغا
بېسىش ئۈچۈن مۇھىمى ئۆز كۈچىگە تايىنىپ ئىش كۆرۈشى،
جاپا-مۇشەققەتكە چىداپ كۈرەش قىلىشى، ئۆز كۈچىگە تايىنىش
ۋە ئۆزىنىڭ ئەقىل-پاراسىتىنى جارى قىلدۇرۇشنى ئاساس قە-

لىشى لازىم.

ئىشكىنى سىرتقا ئېچىۋېتىش جەھەتتە، دۆلىتىمىزنىڭ ئەت-راپىدىكى رايونلاردا ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىمىزنىڭ ئىقتى-سادىي تەرەققىياتىغا پايدىلىق ۋەزىيەت بارلىققا كەلدى، تۇرلۇك تېپتىكى يېڭىچە ئىقتىسادىي رايونلارنىڭ ۋۇجۇدقا كېلىش ئېھ-تىمالى تۇغۇلدى. بىز پەيتنى چىڭ تۇتۇپ، ئۆزىمىزنىڭ ئارتۇق-چىلىقىنى جارى قىلدۇرۇپ، ئىككىنچى ئاسىيا-ياۋروپا چوڭ قۇرۇقلۇق كۆۋرۈكىدىن، جەنۇب بىلەن شىمالدىكى «يىپەك يو-لى» دىن ۋە كۆپلىگەن چېگرا سودا ئېغىزلىرىدىن تولۇق پايدىلە-نىپ، ئىشكىنى شەرققە ۋە جەنۇبقا ئېچىۋېتىش بىلەن بىرۋاقىت-تا، چېگرا بويىدىكى رايونلاردا ئىشكىنى غەربكە ۋە شىمالغا ئېچىۋېتىشىمىز، ئىشكىنى سىرتقا ئېچىۋېتىشنىڭ يېڭى يولى ئۈستىدە ئۈزلۈكسىز ئىزدىنىپ، ئېچىۋېتىشنىڭ كۆپ شەكىل-لىك، كۆپ قاتلاملىق ۋە كۆپ يوللۇق ۋەزىيىتىنى بارلىققا كەلتۈرۈشىمىز كېرەك.

4. مىللىي ئىتتىپاقلىقنى قوغداپ، ئىجتىمائىي مۇقىملىق-نى كاپالەتلەندۈرۈش. ئىشلەپچىقىرىش كۈچلىرىنىڭ تەرەققىيا-تى مۇقىم ئىجتىمائىي مۇھىتقا مۇھتاج. ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرى ئۇچۇن ئېيتقاندا، مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقلىقى ئالاھە-دە مۇھىم. قىلچە مۇبالىغە قىلماي شۇنداق دېيىشكە بولىدۇكى، ئېلىمىزدە مىللەتلەر مۇناسىۋىتى ياخشى بولۇپ كەلدى، خىلمۇخىل قاتتىق سىناقلاردىن ئۆتتى، تۆتتە زامانىۋىلاشقان دۆلەت قۇرۇلۇشتىن ئىبارەت ئۇرتاق غايە مىللەتلەرنىڭ ئۇيۇشۇش كۈچىنى تېخىمۇ ئاشۇردى. لېكىن شۇنىمۇ ئېنىق كۆرۈشىمىز

كېرەككى، مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقلىقىغا تەسىر يەتكۈزىدىغان ئامىللار، يەنى بىرىنچىدىن، خەلقنىڭ ئىچكى قىسمىدا ئىدىيە ۋە كۆز قاراش، ئەمەلىي مەنپەئەت تۈپەيلىدىن تۇغۇلغان زىددىيەت ۋە توقۇنۇشلار مەۋجۇت؛ ئىككىنچىدىن، دۇشمەن كۈچلەرنىڭ بۇزغۇنچىلىقى ۋە پاراكەندىچىلىكى مەۋجۇت. دۇشمەن كۈچلەر مىللەت، دىن ۋە كىشىلىك ھوقۇقى دېگەنلەرنى دەستەك قىلىپ ئارىمىزغا سىڭىپ كىرىش، ئاغدۇرمىچىلىق قىلىش ھەرىكىتىنى ئېلىپ بېرىۋاتىدۇ، بۇ قانداقتۇر سىر ئەمەس، ئۇلارنىڭ بۇنداق ھەرىكەتلىرى تىنچ ئۆزگەرتىۋېتىش ستراتېگىيىسىنىڭ بىر قىسمى بولۇپ قالدى. شۇڭا، بىز خاتىرجەم شارائىتتا تۇرغاندا چوقۇم خەۋپ-خەتەرنى ئويلاپ قويۇشىمىز، ۋەتەنپەرۋەرلىك ۋە سوتسىيالىزم، ماركسىزملىق مىللەت قارىشى ۋە مىللىي سىياسەت ھەققىدىكى تەربىيىنى كۈچەيتىپ، مىللەتلەر مۇناسىۋىتىدە ساقلانغان خەلق ئىچىدىكى زىددىيەتلەرنى توغرا ھەل قىلىشىمىز، دۇشمەن كۈچلەرنىڭ بۇزغۇنچىلىق ھەرىكەتلىرىنىڭ ئالدىنى ئېلىشىمىز ۋە ئۇنىڭغا زەربە بېرىشىمىز لازىم.

5. مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە قانۇنىنى ئوبدان ئەمەلىيلەشتۈرۈپ، مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە تۈزۈمىنىڭ ئەۋزەللىكىنى جارى قىلدۇرۇش، مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە تۈزۈمىدە چىڭ تۇرۇش ۋە ئۇنى مۇكەممەللەش-

تۇرۇش مىللىي مەسىلىدە سوتسىيالىزم يۈنىلىشىدە چىڭ تۇ-
رۇشنىڭ ئاساسى تەلىپى، شۇنداقلا ئاپتونومىيىلىك جايلارنىڭ
ئىقتىسادىي ۋە مەدەنىيەت تەرەققىياتىنى ئىلگىرى سۈرۈشنىڭ
مۇھىم شەرتى. بۇنىڭ ئۆزى مۇنداق ئۇچ جەھەتتىكى مۇناسىۋەت-
نى ئوبدان بىر تەرەپ قىلىشنى تەلەپ قىلىدۇ: بىرىنچى،
دۆلەتنىڭ ئومۇمىي جەھەتتىن تىزگىنلىشى ۋە پىلان ئارقىلىق
يېتەكلىشى بىلەن ئاپتونومىيىلىك جايلارنىڭ ئىگىلىك باشقۇ-
رۇش جەھەتتە ئۆز ئالدىغا ئىش كۆرۈش هوقۇقىنى يۈرگۈزۈشى
ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەت. ئاپتونومىيىلىك جايلار دۆلەت پىلا-
نىنىڭ يېتەكچىلىكىدە، ئۆز جايىنىڭ ئالاهىدىلىكى ۋە ئېهتىيا-
جىغا ئاساسەن ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشنىڭ فاكتورى، سىياسەت ۋە
پىلانلىرىنى تۈزۈشى، ئىشلەپچىقىرىش مۇناسىۋەتلىرىنى تەڭشە-
شى، ئۆز جايىنىڭ بايلىق مەنبەسىنى قانۇن بويىچە قوغدىشى
ۋە ئۇنى مۇۋاپىق ئېچىپ پايدىلىنىشى كېرەك؛ ئىككىنچى،
مىللىي ئاپتونومىيىلىك جايلار بىلەن يۇقىرى دەرىجىلىك دۆلەت
ئورگانلىرىغا قاراشلىق كارخانىلارنىڭ مۇناسىۋىتى. ئاز سانلىق
مىللەت رايونلىرى دۆلەتنىڭ شۇ رايونلاردىكى بايلىق مەنبەلىرى-
نى ئېچىشىنى پائال قوللىشى، يۇقىرى دەرىجىلىك ئورگانلارغا
قاراشلىق كارخانىلار بايلىق مەنبەلىرىنى ئېچىشتا، بىرلىشىپ
ئېچىش، مەھسۇلاتتىن نىسبەت ئايرىش، پايدا ۋە باجنى قايتۇ-
رۇش، خادىملارنى قوبۇل قىلىش، تېخنىكا چىقىرىش قاتارلىق
ئۇسۇللار بىلەن يەرلىك ئاممىنىڭ مەنپەئىتىگە ئېتىبار بېرىشى،
شۇ جايىنىڭ تەرەققىياتىغا تۈرتكە بولۇشى كېرەك؛ ئۇچىنچى،
يۇقىرى دەرىجىلىك دۆلەت ئورگانلىرى بىلەن ئاپتونومىيىلىك

جايلارنىڭ هوقۇق-مەجبۇرىيەت مۇناسىۋىتى. ئاپتونومىيىلىك جايلار دۆلەتنىڭ بىرلىكىنى قەتئىي قوغدىشى، ئۆز جايىدىكىلەر-نىڭ دۆلەتنىڭ ئاساسىي قانۇنىغا ۋە قانۇنلىرىغا رىئايە قىلىشىغا ھەقلىق كاپالەتلىك قىلىشى لازىم، يۇقىرى دەرىجىلىك دۆلەت ئورگانلىرى ئاپتونومىيىلىك جايلارنىڭ ئالدىدىكى مەجبۇرىيىتى-نى ئادا قىلىپ، خىزمەتتە مىللىي ئاپتونومىيىلىك جايلارنىڭ ئالاھىدىلىكى ۋە ئېھتىياجىنى تولۇق نەزەرگە ئېلىشى لازىم.

شۇنى كۆرسىتىپ ئۆتۈش كېرەككى، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرى ئىجتىمائىي تەرەققىيات جەھەتتىمۇ نىسپىي قالاق ھا-لەتتە تۇرۇۋاتىدۇ، شۇڭا بۇ رايونلارنىڭ ئىجتىمائىي تەرەققىيا-تىنى تېزلىتىپ، ئۇنى ئىقتىسادىي تەرەققىياتىنىڭ ۋە پۈتۈن مەملىكەتنىڭ ئىجتىمائىي تەرەققىياتىنىڭ تەلىپىگە ماسلاشتۇ-رۇش كېرەك. 8-بەش يىللىق پىلان مەزگىلىدە ۋە بۇنىڭدىن كېيىنكى ئون يىلدا مىللىي ماۋارىپنى، ئىلىم-پەن، مەدەنى-يەت، سەھىيە ۋە تەنتەربىيە ئىشلىرىنى تىرىشىپ راۋاجلاندۇ-رۇش، مىللىي ماۋارىپنى راۋاجلاندۇرۇشنى ئالدىنقى ئورۇنغا قويۇپ، ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئىدىيىۋى-ئەخلاقىي سۈپىتىنى ۋە پەن-مەدەنىيەت سۈپىتىنى ئۆستۈرۈش، ئىقتىسادىي تەرەققى-ياتنى كۈچلۈك ئەقلىي مەدەتكە ئىگە قىلىشى لازىم. قىسقىسى، سوتسىيالىستىك ماددىي مەدەنىيەت قۇرۇلۇشى بىلەن مەنىۋى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىنى، ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش بىلەن ئىجتىما-ئىي تەرەققىياتنى تەڭ يۈكسەلدۈرۈش، بىر-بىرىگە تۈرتكە قە-لىش كېرەك.

ئىشىنىشكە بولىدۇكى، كەلگۈسى ئون يىلدا، بىز پارتىيە

13-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 7-ئومۇمىي يىغىنىنىڭ ۋە 7-نۆۋەتلىك مەملىكەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى 4-يىغىنىنىڭ روھىنى قەتئىي ئىجرا قىلىدىغان بولساق، ھەر مىللەت خەلقى روھلىنىپ، باش چۆكۈرۈپ جاپاغا چىداپ ئىشلەيدىغان بولسا، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرى چوقۇم يېڭى ھاياتىي كۈچىنى ئۇرغۇتۇپ، ئۆزىنىڭ يېڭى قىياپىتىنى نامايان قىلالايدۇ، ھەر قايسى مىللەتلەرنىڭ ۋە ھەرقايسى رايونلارنىڭ تەڭكەش راۋاجلىنىپ، ئورتاق گۈللىنىش ئارزۇسى چوقۇم گۈزەل رېئاللىققا ئايلىنىدۇ.

روهمىزنى ئۇرغۇتۇپ، ئىتتىپاقلىشىپ كۆرەش قىلىپ، مىللىي تىل-يېزىق خىزمىتىنى يەنمۇ ياخشى ئىشلەيلى*

(1991-يىل 12-ئاينىڭ 7-كۈنى)

مەملىكەتلىك مىللىي تىل-يېزىق خىزمىتى يىغىنى مۇھىم بىر يىغىن بولدى. پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى بىلەن گوۋۇ-يۈەننىڭ سەمىمىي غەمخورلۇقى ۋە يىغىنغا قاتناشقان يولداشلار-نىڭ ئورتاق تىرىشچانلىق كۆرسىتىشى ئارقىسىدا، يىغىن جا-نلىق ئېچىلدى، تولۇق مۇۋەپپەقىيەتكە ئېرىشتى. بۇ يىغىن مۇھىم بىر نامايەندە سۈپىتىدە ئېلىمىزنىڭ مىللىي تىل-يېزىق خىزمىتىنىڭ تارىخىي سەھىپىسىدىن ئورۇن ئالغۇسى. يىغىن بۈگۈن ئاخىرلىشىدۇ. مەن يىغىندا ئوتتۇرىغا قويۇلغان بىر قىسىم مەسىلەر ۋە مىللىي تىل-يېزىق خىزمىتى بىلەن مىل-لىي خىزمەتنىڭ مۇناسىۋىتى مەسىلىسى ئۈستىدە بەزى پىكىرلە-رىمنى بايان قىلماقچىمەن.

---

* بۇ— يولداش ئىسمايىل ئەھمەدنىڭ مەملىكەتلىك ئاز سانلىق مىل-لەتلەر تىل-يېزىق خىزمىتى يىغىنىدا سۆزلىگەن سۆزى.

1

بۇ قېتىمقى يىغىنىنىڭ ئۇتۇقى كۆپ جەھەتتە ئىپادىلىنىدۇ، ئاساسلىقى مۇنۇلار:

ئىدىيە بىرلىككە كەلتۈرۈلدى، تونۇش ئۆستۈرۈلدى. كۆپ-چىلىك گوۋۇيۈەننىڭ [1991] 32-نومۇرلۇق ھۆججىتىنى ئەس-تايىدىل ئۆگىنىش ۋە ئەمەلىي ئەھۋالغا بىرلەشتۈرۈپ تولۇق مۇزاكىرە قىلىش ئارقىلىق، مىللىي تىل-يېزىق خىزمىتىنى ئوبدان ئىشلەشنىڭ مۇھىملىقى ۋە ئۇزاق مۇددەتلىكلىكى، پار-تىيە بىلەن دۆلەتنىڭ مىللىي تىل-يېزىق خىزمىتى توغرىسىدىكى فاكتىجىن، ۋەزىپە، سىياسەت ۋە تەدبىرلىرىنى قانداق چۈشىنىش كېرەكلىكى، يېڭى دەۋردىكى مىللىي تىل-يېزىق خىزمىتىنى ئوبدان ئىشلەش ئۈچۈن قانداق قىلىش كېرەكلىكى ھەققىدە ئېنىق ۋە بىردەك تونۇشقا كەلدى، ئىدىيە جەھەتتە زور يۈكسە-لىش ھاسىل قىلدى. بىرمۇنچە يولداشلار يىغىندا سۆز قىلىپ، مۇنۇلارنى كۆرسەتتى: گوۋۇيۈەن تارقاتقان [1991] 23- نو-مۇرلۇق ھۆججەت تولىمۇ ياخشى ھۆججەت بولۇپتۇ، ئۇ پارتىيە ۋە دۆلەتنىڭ ئاز سانلىق مىللەتلەر تىل-يېزىق خىزمىتىگە يۈك-سەك دەرىجىدە ئېتىبار بەرگەنلىكىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ. ھۆججەتتە يېڭى دەۋردىكى مىللىي تىل-يېزىق خىزمىتىنىڭ ئور-نى، ۋەزىپىسى ۋە سىياسەتلىرى نەزەرىيە بىلەن ئەمەلىيەتنى بىرلەشتۈرۈش ئاساسىدا ئىلمىي شەرھلەپ ۋە ئېنىق بەلگىلەپ بېرىلىپتۇ، ئۇزاقتىن بۇيان تازا ئېنىق بولماي كەلگەن، ھەتتا كۆز قاراش بىر خىل بولماي كەلگەن بەزى مەسىلىلەرگە ئېنىق

ۋە توغرا جاۋاب بېرىلمەيتۇ، بۇرۇن بىرقەدەر ئېنىق بولغان بەزى مەسىلىلەر ئۈستىدىمۇ بۇ قېتىمقى يېغىن ئارقىلىق تېخىمۇ چوڭقۇر چۈشەنچە ھاسىل قىلىندى، تونۇش يۇقىرى كۆتۈرۈلدى. بۇنىڭدىن كېيىنكى خىزمەتلەرنى قانداق تونۇش ۋە قانداق قىلىپ ياخشى ئىشلەش مەسىلىسىدە كۆڭلىمىزدە سان بار بولدى. دەرۋەقە، بارلىق تونۇش مەسىلىسىنى بىر قېتىملىق يېغىن بىلەنلا ھەل قىلىپ كەتكىلى بولمايدۇ. بەزى مەسىلىلەر ئۈستىدە ئوخشاش بولمىغان قاراشلار بولۇشىمۇ مۇمكىن، ھۇجۇم جەنىنىڭ روھىنى ئىزچىللاشتۇرۇش جەريانىدا، ئەمەلىيەت داۋامىدا تونۇشىمىزنى يەنىمۇ چوڭقۇرلاشتۇرساق ۋە بىرلىككە كەلىشۈرسەك بولىدۇ.

ۋەزىپە چۈشىنىشلىك بولدى، نىشان ئايدىڭلاشتۇرۇلدى، گۇۋاھنامىنى تەستىقلاپ تارقاتقان ھۇججەتتە يېڭى دەۋردىكى مىللىي تىل-يېزىق خىزمىتىنىڭ ئاساسىي ۋەزىپىلىرى ئېنىق ۋە كونكرېت بەلگىلەنگەن، ئۇ يەتتە جەھەتكە يېغىنچاقلانغان، بۇ ھەقتە يولداشلارنىڭ ئومۇمىي ئىنكاسى مۇنداق بولدى: بۇنداق يېغىنچاقلاش بىرقەدەر ئەتراپلىق، شۇنداقلا ئەمەلىيەتكە ئۇيغۇن بولغان، ئۇنىڭدا مىللىي تىل-يېزىق خىزمىتىنىڭ تارىخىي ۋە ھازىرقى ھالىتى تولۇق ئەكس ئەتتۈرۈلگەن، مىللىي تىل-يېزىق خىزمىتىنىڭ ئوبيېكتىپ قانۇنىيىتى ۋە ئالاھىدىلىكى ئېچىپ بېرىلگەن. بۇ مىللىي تىل-يېزىق خىزمىتىنىڭ ۋەزىپىسى مىللىي خىزمەتنىڭ ۋەزىپىسى بىلەن ماھىيەت جەھەتتە بىر، ئەمزمۇن جەھەتتىمۇ ئوخشاش. جۈملىدىن قۇرۇلغان دەسلەپكى مەزگىلدە، مىللىي تىل-يېزىق خىزمىتى مىللىي خىز-

مەتنىڭ مۇھىم مەزمۇنى سۈپىتىدە كۈندىلىك ئىشلار تەرتىپىگە قويۇلغانىدى. بىراق، ۋەزىيەتنىڭ ئۆزگىرىشىگە ئەگىشىپ، بۇ-لۇپمۇ پارتىيە 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3-ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن، پۈتۈن پارتىيە خىزمىتىنىڭ مۇھىم نۇقتى-سىنىڭ يۆتكىلىشىگە ئەگىشىپ، پۈتكۈل مىللىي خىزمەتتىمۇ تەرەققىيات ۋە ئۆزگىرىش بولدى. مىللىي تىل-يېزىق خىزمىتى بۇ ئۆزگىرىشكە ماسلىشىش كېرەك. ھازىر مىللىي تىل-يېزىق خىزمىتىنىڭ ۋەزىپىسى توغرىسىدا كونكرېت مۇھاكىمە ئېلىپ بېرىش ئىنتايىن مۇھىم، بۇنىڭ ئۆزى مىللىي تىل-يېزىق خىز-مىتىنى تېخىمۇ ياخشى ئىشلەشتە زور ئەھمىيەتكە ئىگە.

يىغىندا گوۋۇيۈەننىڭ [1991] 32-نومۇرلۇق ھۆججىتىدە بەلگىلەنگەن يېڭى دەۋردىكى تىل-يېزىق خىزمىتىنىڭ يېتەكچى ئىدىيىسى، سىياسەت-فاكتىلىرى ئۈستىدە چوڭقۇر مۇزاكىرە ئېلىپ بېرىلدى. يىغىن قاتناشچىلىرى بىردەك مۇنداق تونۇشقا كەلدى: ھۆججەتتە بەلگىلەنگەن يېتەكچى ئىدىيە ۋە ئاساسىي فاكتىلىن پارتىيىنىڭ ئاساسىي لۇشيەننىڭ تەلىپىنى ئىپادىلە-دى، ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئورتاق ئىرادىسى ۋە تۈپ مەنپەئە-تىنى ئەكس ئەتتۈردى. ئۇ دۆلىتىمىزنىڭ 40 نەچچە يىلدىن بۇيانقى مىللىي تىل-يېزىق خىزمىتىنىڭ ئىلمىي يەكۈنى. بۇ سىياسەتلەر ئۆتمۈشتىكى سىياسەتنىڭ داۋامى بولۇش بىلەن بىللە نۇرغۇن جەھەتلەردە تولۇقلانغان ئېنىق دەۋر ئالاھىدىلىكىگە ۋە كۈچلۈك قاراتمىلىقلىققا ئىگە بولغان. ھۆججەتتە ئوتتۇرىغا قو-يۇلغان ئاساسىي تەدبىرلەر ئەمەلىيەتكە ئۇيغۇن ۋە ئۇنۇم بېرىدە-غان تەدبىرلەردۇر. بىرمۇنچە يولداشلار يەنە بۇرۇنقى تەجرىبە-

لەرگە ۋە ئۆز رايونىنىڭ، ئۆز ئورنىنىڭ ئەمەلىي ئەھۋالىغا ئاساسەن، گوۋۇيۈەننىڭ ھۆججىتىنى ئوبدان ئىزچىللاشتۇرۇش ئۈچۈن قانداق قىلىش كېرەكلىكى توغرىسىدا ناھايىتى ياخشى پىكىر ۋە تەكلىپلەرنى بەردى. مانا بۇلار بۇ قېتىمقى يىغىنىنىڭ روھىنى ئوبدان ئىزچىللاشتۇرۇپ، يېڭى دەۋردىكى مىللىي تىل-يېزىق خىزمىتىنى ئوبدان ئىشلەشكە قۇدرەتلىك تۈرتكە بولغۇسى.

تەجرىبىلەر يەكۈنلەندى، ئەھۋال ئالماشتۇرۇلدى. يولداش-لار گوۋۇيۈەننىڭ [1991] 32-نومۇرلۇق ھۆججىتىنىڭ روھىغا ئاساسەن، ئۆز رايونىنىڭ ۋە ئۆز ئورنىنىڭ ئەمەلىي ئەھۋالىغا ۋە ئۆزلىرىنىڭ بىۋاستە تەسىراتىغا بىرلەشتۇرۇپ، جۈمھۇرىيەت-تىمىز قۇرۇلغاندىن بۇيانقى مىللىي تىل-يېزىق خىزمىتىنى ئەس-تايىدىل ئەسلەپ ئۆتتى، كۆپچىلىك ھۆججەتتە ئۆتكەنكى خىز-مەتلەرگە بېرىلگەن باھاغا ۋە نۆۋەتتىكى ۋەزىيەت ئۇستىدە ئېلىپ بېرىلغان تەھلىلگە تامامەن قوشۇلدى. ئۇلار بىردەك مۇنداق تونۇشقا كەلدى: جۈمھۇرىيىتىمىز قۇرۇلغاندىن بۇيان، بولۇپمۇ پارتىيە 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتىنىڭ 3-ئومۇمىي يى-غىنىدىن بۇيان، مىللىي تىل-يېزىق خىزمىتىدىمۇ پۈتكۈل مىل-لىي خىزمەتتىكىگە ئوخشاش، سوتسىيالىزم ئىشلىرىمىزنىڭ ئۇزلۇكسىز ئىلگىرىلىشىگە ئەگىشىپ خۇشاللىنارلىق نەتىجىلەر قولغا كەلدى ۋە قىممەتلىك تەجرىبىلەر ھاسىل قىلىندى، بۇ خىزمەت مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقلىق-تەرەققىيات ئىشلىرىنى ئىل-گىرى سۈرۈش ئۈچۈن تېگىشلىك تۆھپە قوشتى. يولداشلار يەنە ئۆتكەنكى خىزمەتلەرنى تۈرلۈك نۇقتىدىن يەكۈنلىدى، ئۆز رايو-

نىنىڭ ۋە ئۆز ئورنىنىڭ خىزمەت ئەھۋالىنى تونۇشتۇردى، شۇ-
نىڭدەك، خىزمەتتە ساقلانغان قىيىنچىلىق ۋە مەسىلىلەرنىمۇ
ئويىيكتىپ ھالدا تەھلىل قىلىپ، پىكىر ۋە تەلەپلەرنى ئوتتۇرا-
غا قويدى. ئىلگىرىكى نەتىجىلەر— بۇنىڭدىن كېيىنكى خىزمەت-
نى يەنە بىر بالداق يۇكسەلدۇرۇشنىڭ ئوبدان شەرتى، ئىلگىرا-
كى تەجرىبىلەر— بۇنىڭدىن كېيىنكى خىزمەتلەرنى ياخشى ئىش-
لەشتىكى قىممەتلىك بايلىق. قىيىنچىلىق ۋە مەسىلىلەر ئۇستا-
دە ئېلىپ بېرىلغان تەھلىل كاللىمىزنى تېخىمۇ سەگەك تۇتۇشقا
پايدىلىق. بۇلارنىڭ ھەممىسى بۇنىڭدىن كېيىنكى خىزمەتلەرنى
تېخىمۇ ياخشى ئىشلىشىمىزگە ياردەم بېرىدۇ.

ئىشەنچ ئاشتى، غەيرەت ئۇستىگە غەيرەت قوشۇلدى. كۆپ-
چىلىك بۇ قېتىمقى يىغىن ئارقىلىق پارتىيە بىلەن دۆلەتنىڭ
مىللىي تىل-يېزىق خىزمىتى ئۇستىدىكى ئېتىبارىنى ۋە غەم-
خورلۇقىنى يەنە بىر قېتىم ھېس قىلدى. تىل-يېزىق خىزمىتا-
نىڭ تۇنجان ئورنىنى تېخىمۇ يۇقىرى پەللىدە تۇرۇپ چوڭقۇر
تونىدى، مىللىي تىل-يېزىق خىزمىتىنى ئوبدان ئىشلەشتىكى
مەسئۇلىيەتچانلىق، شەرەپلىك تۇيغۇسىنى ھەم بۇرچ تۇيغۇسىنى
كۈچەيتتى. شەرەپلىك ۋەزىپە، توغرا سىياسەت ۋە كونكرېت
تەدبىرلەر كۆپچىلىكنىڭ روھىنى ئۇرغۇتۇپ، ئىشەنچىسىنى كۈ-
چەيتتى، غەيرىتىنى ئاشۇردى. بىرمۇنچە يولداشلار قايتىپ بار-
غاندىن كېيىن، جەزمەن تىرىشىپ ئىشلەپ، گۈۋۈيۈەننىڭ
ھۈججىتىنى ئوبدان ئەمەلىيلەشتۈرۈپ، يىغىننىڭ روھىنى ياخ-
شى ئىزچىللاشتۇرۇپ، مىللىي تىل-يېزىق خىزمىتىنى يېڭى
سەۋىيىگە كۆتۈرىدىغانلىقىنى بىلدۈرۈشتى.

شۇنىڭغا ئىشىنىشكە بولىدۇكى، بۇ قېتىمقى يىغىنىنىڭ نەتىجىسى غايەت زور ماددىي كۆچكە ئايلىنىپ، ئېلىمىزنىڭ مىللىي تىل-يېزىق خىزمىتىدە ئىتتىپاقلىشىپ جاسارەت بىلەن ئالغا ئىلگىرىلەيدىغان جانلىق يېڭى كەيپىيات بارلىققا كېلىدۇ.

2

مىللىي تىل-يېزىق خىزمىتى دۆلەت تىل-يېزىق خىزمىتىنىڭ بىر قىسمى، شۇنداقلا مىللىي خىزمەتنىڭمۇ تەركىبىي قىسمى. شۇڭا بۇ خىزمەتنىڭ يېتەكچى ئىدىيىسىنى مىللىي خىزمەتنىڭكى بىلەن بىردەك قىلىش ۋە ماسلاشتۇرۇش لازىم. پارتىيە 13-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتىنىڭ 7-ئومۇمىي يىغىنى مىللىي مەسىلىنى توغرا بىر تەرەپ قىلىشنى جۇڭگوچە سوتسىيالىزم قۇرۇش نەزەرىيىسى ۋە ئەمەلىيىتىنىڭ ئاساسىي پرىنسىپلىرىدىن بىرى قىلىپ، مىللىي خىزمەتكە ئېنىق يۆنىلىش كۆرسىتىپ بەردى، شۇنداقلا مىللىي تىل-يېزىق خىزمىتىگىمۇ ئېنىق يۆنىلىش كۆرسىتىپ بەردى. مىللىي تىل-يېزىق خىزمىتىنىڭ ئۆزىگە خاس خىزمەت ئوبيېكتى ۋە خىزمەت ۋەزىپىسى بار، بىراق يېتەكچى ئىدىيە جەھەتتە، چوڭ يۆنىلىش جەھەتتە ئاشۇ ئومۇمىي پرىنسىپتىن چەتلەپ كەتسە بولمايدۇ. گوۋۇيۈەننىڭ ھۆججىتىگە ئاساسلانغاندا، مىللىي تىل-يېزىق خىزمىتىنىڭ يېتەكچى ئىدىيىسى ۋە ئاساسىي فاكتورى: «مارکسىزمنىڭ تىل-يېزىق باراۋەرلىكى پرىنسىپىدا چىڭ تۇرۇپ، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئۆز تىل-يېزىقىنى ئىشلىتىش ۋە

تەرەققىي قىلدۇرۇش ئەركىنلىكىگە كاپالەتلىك قىلىش، مىللەت-
لەرنىڭ ئىتتىپاقلىق، تەرەققىيات ۋە ئورتاق گۈللىنىش ئىشلە-
رىغا پايدا يەتكۈزۈشنى كۆزدە تۇتۇپ، ھەقىقەتنى ئەمەلىيەتتىن
ئىزدەپ، تۇرگە ئايرىپ يېتەكچىلىك قىلىپ، مىللىي تىل-يې-
زىق خىزمىتىنى ئاكتىپلىق، ئېھتىياتچانلىق ۋە پۇختا قەدەم
بىلەن قانات يايدۇرۇش، ئۇنى ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ
سىياسىي، ئىقتىسادىي ۋە مەدەنىيەت ئىشلىرىنىڭ ئەتراپلىق
تەرەققىياتىنى، دۆلەتنىڭ زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشىنى ئىل-
گىرى سۈرۈش ئۈچۈن خىزمەت قىلدۇرۇش» دېگەندىن ئىبا-
رەت. بۇنىڭدىن شۇنى كۆرۈشكە بولىدۇكى، بۇنداق بايان قىلىش
7-ئومۇمىي يىغىنىنىڭ روھى ۋە ئېلىمىزنىڭ مىللىي خىزمىتى-
نىڭ يېتەكچى ئىدىيىسى بىلەن ماھىيەتلىك ئىچكى باغلىنىشقا
ئىگە.

مىللىي خىزمەتنىڭ نۆۋەتتىكى ئاساسىي ۋەزىپىسى مۇنۇلا-
ر: پارتىيىنىڭ ئاساسىي لۇشىيەندە چىڭ تۇرۇش، پارتىيە ۋە
دۆلەتنىڭ مىللىي سىياسىتى ۋە قانۇن-نىزاملىرىنى داۋاملىق
ئېغىشماي ئىجرا قىلىش، ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشنى مەركەز قە-
لىپ، ئىسلاھات ئېلىپ بېرىش ۋە ئىشكىنى ئېچىۋېتىش داۋامى-
دا ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىقتىساد، مائارىپ، پەن-
تېخنىكا، مەدەنىيەت ئىشلىرىنىڭ ئەتراپلىق تەرەققىياتىنى،
مىللەتلەرنىڭ ئورتاق گۈللىنىشىنى ئىلگىرى سۈرۈش، سوتسە-
يالىستىك مىللىي مۇناسىۋەتنى ئۈزلۈكسىز مۇستەھكەملەپ ۋە
راۋاجلاندۇرۇپ، مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتىش، ئاز
سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ مۇقىملىقى ۋە پۈتۈن دۆلەتنىڭ

مۇقىملىقىنى دۆلەتنىڭ بىرلىكىنى قوغداش، مىللىي تېررىتو-
رىيىلىك ئاپتونومىيە تۈزۈمىنى مۇستەھكەملەش ۋە راۋاجلاندۇ-
رۇش، ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنى زورىكۈچ بىلەن يېتىش-
تۇرۇش. كونكرېت قىلىپ ئېيتقاندا، تۆۋەندە كۆرسىتىلگەن
بىرنەچچە جەھەتتىكى خىزمەتكە ئەھمىيەت بېرىشكە توغرا كېلە-
دۇ. مىللىي تىل-يېزىق خىزمىتىدىمۇ شۇ خىزمەتنىڭ ئەملىي
ئەھۋالىغا ئاساسەن، تېگىشلىك خىزمەتلەرنى ياخشى ئىشلەش
لازىم.

(1) تۆت ئاساسىي پرىنسىپتا باشتىن-ئاخىر چىڭ تۇرۇش كېرەك. تۆت ئاساسىي پرىنسىپتا چىڭ تۇرۇش— ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئورتاق ئىرادىسى ۋە تۈپ مەنپەئىتىنى ئەكس ئەتتۈر-
دى، ئۇ دۆلەتنى تۈتۈپ تۇرۇشنىڭ ئاساسى، شۇنداقلا مىللىي خىزمەتنىڭمۇ ئاساسى. مىللىي مەسىلىنىڭ مۇھىملىقى، مۇ-
رەككەپلىكى ۋە ئۇزاق مۇددەتلىكلىكى مىللىي خىزمەتنى تۆت ئاساسىي پرىنسىپتا چىڭ تۇرۇپ ئىلىپ بارغاندىلا توغرا يۆنە-
لىشكە ۋە ئۇزلۇكسىز ئىلگىرىلەش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلغىلى بولىدىغانلىقىنى بەلگىلىگەن. دۇنيادىكى بىر قىسىم دۆلەتلەردە مىللىي توقۇنۇشنىڭ كەسكىن بولۇۋاتقانلىقى، جەمئىيەتنىڭ دا-
ۋالغۇپ تۇرۇۋاتقانلىقى بىزگە مىللىي خىزمەتتە تۆت ئاساسىي پرىنسىپتا چىڭ تۇرۇش كېرەكلىكىنى سەلبىي جەھەتتىن ئۇق-
تۇردى. مىللىي خىزمەتتە تۆت ئاساسىي پرىنسىپتا چىڭ تۇ-
رۇش مۇنۇلارنى تەلەپ قىلىدۇ: پارتىيىنىڭ مىللىي خىزمەتكە بولغان مۇتلەق رەھبەرلىكىگە كاپالەتلىك قىلىش، پارتىيىمىز-
نىڭ مىللىي خىزمەت توغرىسىدىكى لۇشيەن، فاڭجېن ۋە سىيا-

سەتلىرىنى قەتئىي، ئىزچىل ئىجرا قىلىش؛ مىللىي مەسىلىنى سوتسىيالىستىك پرىنسىپ بىلەن بىر تەرەپ قىلىشتا چىڭ تۇ-رۇش، مىللەتلەرنىڭ باراۋەرلىك، ھەمدەملىك، ئىتتىپاقلىق-- ھەمكارلىق ۋە ئورتاق گۈللىنىش ئاساسىدىكى مۇناسىۋىتىنى ئۇزلۇكسىز مۇستەھكەملەش ۋە راۋاجلاندۇرۇش؛ مىللىي تېررو-تورىيىلىك ئاپتونومىيە تۈزۈمىنى ئۇزلۇكسىز مۇستەھكەملەش ۋە مۇكەممەللەشتۈرۈش؛ مىللەتلەر بىرلىكتە بەرپا قىلغان دۆلەت سىمىزنىڭ مۇستەقىللىكى ۋە بىرلىكنى قەتئىي قوغداپ، دۇشمەن كۈچلەرنىڭ مىللىي مەسىلىدىن پايدىلىنىپ ئېلىپ بارغان بۆزغۇنچىلىق ھەرىكەتلىرىگە مەرتلىك بىلەن قارشى تۇرۇش، خەلق دېموكراتىيىسى دىكتاتۇرىلىقىدىكى دۆلەت ھاكىمىيىتىنى مۇستەھكەملەش؛ ماركسىزملىق مىللەت قارىشىدا چىڭ تۇرۇپ، ماركسىزمنىڭ ئاساسىي قائىدىلىرىنى جۈملىگونىڭ كونكرېت ئەمەلىيىتىگە بىرلەشتۈرۈشكە، مىللىي خىزمەت ئەمەلىيىتىگە توغرا مەيدان، توغرا نۇقتىئىنەزەر ۋە توغرا ئۇسۇل بىلەن يېتەكچىلىك قىلىشقا تىرىشىش.

مىللىي خىزمەت ئىشلىگۈچى ۋە مىللىي تىل-يېزىق خىزمىتىنى ئىشلىگۈچى خادىملىرىمىز بۇ جەھەتتە ئېنىق تونۇشقا ئىگە بولۇشى ھەمدە بۇ روھنى قىلچە ئىككىلەنمەستىن خىزمەت ئەمەلىيىتىدە ئىزچىللاشتۇرۇشى لازىم. مىللىي تىل-يېزىق خىزمىتى ئۈچۈن ئېيتقاندىمۇ پارتىيە رەھبەرلىكىدە چىڭ تۇ-رۇش، تۇرلۇك خىزمەتلەرنى ئۆز بېشىمچىلىق بىلەن ئىشلە-مەي، پارتىيىنىڭ فاكتىجىن، سىياسەتلىرى بويىچە ئىشلەش لازىم؛ شۇنىڭدەك سوتسىيالىزم يۆنىلىشىدە چىڭ تۇرۇپ، خىز-

مەتتىكى ئەملىي مەسىلىلەرنى سوتسىيالىستىك پرىنسىپ بويىچە تەھلىل قىلىش ۋە بىر تەرەپ قىلىش، مىللىي تىل-يېزىق خىزمىتىنى سوتسىيالىزم ئىشلىرىنىڭ ئېھتىياجىغا بويسۇندۇرۇش ۋە خىزمەت قىلدۇرۇش لازىم؛ خەلق دېموكراتىيىسى دىكتاتۇرىسىدا چىڭ تۇرۇپ، مىللىي تىل-يېزىق خىزمىتىنى سوتسىيالىستىك دېموكراتىيىنى جارى قىلدۇرۇشقا، دۆلەتنىڭ بىرلىكىنى ۋە سوتسىيالىستىك تۈزۈمنى مۇستەھكەملەشكە پايدا يەتكۈزىدىغان قىلىش لازىم؛ ماركسىزم-لېنىنىزم ۋە ماۋ زېدۇڭ ئىدىيىسىدە چىڭ تۇرۇپ، ماركسىزملىق مىللەت قارىشىنى خىزمەتنىڭ قىبلىنەماسى قىلىش كېرەك. بۇنىڭدىن قىلچە ئىكىكىنىش ۋە تەۋرىنىشكە بولمايدۇ.

(2) مىللىي ئىقتىساد خىزمىتىدە، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدا مىللىي ئىشلەپچىقىرىشنىڭ ئومۇمىي قىممىتىنى ئىككى قاتلاش، هاللىق سەۋىيىگە يېتىش ئۈچۈن تىرىشىش لازىم. بۇنىڭدىن كېيىنكى ئون يىل مەملىكىتىمىزنىڭ زامانىۋىلاشتۇرۇش ئىشلىرى ئۈچۈن ئاچقۇچلۇق ئەھمىيەتكە ئىگە ئون يىل، مەملىكىتىمىزدىكى مىللەتلەرنىڭ تەرەققىياتى ۋە يۇكسىلىشى ئۈچۈن ئاچقۇچلۇق ئەھمىيەتكە ئىگە ئون يىل. مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقلىق-تەرەققىيات ئىشلىرىنى ئىلگىرى سۈرۈشتە، دۇشمەن كۈچلەرنىڭ «تىنچ ئۆزگەرتىۋېتىش» سۇيىقەستىنى تارمار قىلىشتا دۆلەتنىڭ ئۇنىۋېرسال كۈچىنى ئۇزلۇكسىز ئاشۇرۇش مۇھىم بىر تەرەپ. مۇشۇ ئەسىرنىڭ ئاخىرىغا بارغاندا، پۈتكۈل دۆلەت ئىككى قاتلاش تەلىپىنى ئورۇنداپ هاللىق سەۋىيىگە يېتىش نىشانىنى ئىشقا ئاشۇرىدۇ، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىمۇ شۇ نىشانغا

يېتىش ئۇچۇن تىرىشىشى لازىم. بۇ ئۇلۇغ ۋە مۇشەققەتلىك ۋەزىپە، جۇملىدىن بارلىق مىللىي خىزمەت ئىشلىگۈچى خادىم-لىرىمىزنىڭ مۇقەددەس بۇرچى. دەرۋەقە بۇ نىشاننى ئىشقا ئاشۇ-رۇشتا بىرمۇنچە قىيىنچىلىق ۋە مەسىلىلەرمۇ بار، شۇڭا جاپاغا چىداپ تىرىشچانلىق كۆرسىتىشىمىزگە توغرا كېلىدۇ. لېكىن، بىزدە بىرمۇنچە پايدىلىق شارائىتلارمۇ بار، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ بايلىقى مول، بىز 40 نەچچە يىللىق قۇرۇلۇش مۇۋەپپەقىيەتلىرىگە ۋە تەجرىبىلىرىگە، ئەۋزەل سوتسىيالىستىك تۈزۈمگە ئىگە، بىزدە ئۇلۇغۋار نىشاننى گۈزەل رېئاللىققا ئايلاند-ۇرۇۋىتىغان ئىشەنچ ۋە كۈچ-قۇۋۋىتى بار. 7-ئومۇمىي يىغىندا ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ تەرەققىياتى توغرىسىدا: ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئارتۇقچىلىقىنى جارى قىلدۇ-رۇپ، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ تەرەققىياتىنى تېزلە-تىپ، بۇ رايونلارنىڭ ئىقتىسادىنىڭ نىسپىي قالاقلىق ھالىتىنى پەيدىنپەي ئۆزگەرتىپ، ئۇلارنىڭ تەرەققىياتىنى پۈتۈن مەملە-كەتنىڭ ئىقتىسادىي تەرەققىياتىغا لايىقلاشتۇرۇش دېگەن ناھايە-تى مۇھىم بىر پرىنسىپ ئوتتۇرىغا قويۇلدى. شۇنىڭ بىلەن بىرۋاقىتتا، بىرمۇنچە كونكرېت سىياسەت ۋە تەدبىرلەر بەلگە-لەندى، يەنى ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىغا بايلىقلارنى ئېچىش بويىچە زور بىر تۈركۈم قۇرۇلۇش تۈرلىرى ئورۇنلاشتۇرۇلدى، دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق قاتارلىق ئەنئەنىۋى كەسىپلەرنى كۈ-چەيتىش، قاتناش ۋە ئالاقە شارائىتىنى ياخشىلاش، ئىسلاھاتنى يەنمۇ چوڭقۇرلاشتۇرۇش، ئىشكىنى تېخىمۇ كەڭ ئېچىۋېتىش لازىملىقى، دۆلەتنىڭ ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنى يۆلىشى،

تەرەققي قىلغان رايونلارنىڭ ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىغا ياردەم بېرىشى ۋە باشقىلار بەلگىلەندى. مىللي خىزمەت تارماق-لىرى ئىككى قاتلاش نىشاننى مەركەز قىلىپ، ئاشۇ تەدبىرلەر-نى ئەملىيلەشتۈرۈش يولىدا كۆپرەك خىزمەت ئىشلىشى، كۆپ-رەك ئەملي ئىش قىلىشى لازىم.

مىللي تىل-يېزىق خىزمىتى تارماقلىرى ئىقتىسادي خىز-مەت تارمىقى ئەمەسلىكىگە، ئىقتىسادي خىزمەت بىلەن بىۋاسىتە شۇغۇللانمايدىغانلىقىغا قارىماي، ئىدىيە جەھەتتە ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىقتىسادي تەرەققىياتى ئۈچۈن خىزمەت قىلىش روھىغا ئىگە بولۇشى، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ۋە ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ زامانىۋىلاشتۇرۇش ئىشلىرىنى ھەمدە پۈتۈن دۆلەتنىڭ زامانىۋىلاشتۇرۇش ئىشلىرىنى ئىلگىرى سۈرۈشكە تىرىشىشى لازىم. مىللي تىل-يېزىقنى قوللىنىش، مىللي تىل-يېزىقلا ژۇرنىلىق قىلىش، مىللي تىل-يېزىقنى تەرەققي قىلدۇرۇش، مىللي يېزىق يارىتىش، مىللي يېزىقنى ئومۇملاشتۇرۇش، ئىسلاھ قىلىش، مىللي تىل-يېزىقنى قې-لىپلاشتۇرۇش ۋە مىللي يېزىقتىكى ئۇچۇرلارنى بىر تەرەپ قىلىش ئىشلىرىنىڭ ھەممىسىنى مىللەتلەرنىڭ تەرەققىياتى ۋە ئورتاق گۈللىنىشى بىلەن بىرلەشتۈرۈش كېرەككى، بۇ يۇنە-لىشتىن ھەرگىز ئېغىپ كەتمەسلىك لازىم. شۇنىڭدەك، تەشەب-بۇسكارلىق ۋە ئاكتىپلىق بىلەن ئىشلەش، مىللي تىل-يېزىق-نىڭ ئالاھىدىلىكى ۋە ئارتۇقچىلىقىنى جارى قىلدۇرۇش ئارقە-لىق، ئىقتىساد، سودا، پەن-تېخنىكىنى ئومۇملاشتۇرۇش، ئۇ-چۇر مۇلازىمىتى قاتارلىق جەھەتلەردە ئاز سانلىق مىللەت رايون-

لىرىنىڭ زامانىۋىلاشتۇرۇش ئىشلىرىنى ئىلگىرى سۈرۈش لازىم. ھەر دەرىجىلىك مىللىي تىل-يېزىق خىزمىتى تارماقلىرى مىللەتلەرنىڭ تەرەققىياتىغا پايدا يەتكۈزۈش ياكى يەتكۈزەلمەسلىكنى ئۆز خىزمىتىنى ئۆلچەيدىغان ئاساسىي ئۆلچەم قىلىشى كېرەك.

(3) ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىجتىمائىي ئىشلىرىنىڭ تەرەققىياتىنى ئىلگىرى سۈرۈپ، مىللەتلەرنىڭ ساپاسىنى ئۆستۈرۈش كە تۈرتكە بولۇش لازىم. ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ماۋارىپ، مەدەنىيەت، پەن-تېخنىكا قاتارلىق ئىجتىمائىي ئىشلىرىنىڭ تەرەققىي قىلىشى، مىللەتلەرنىڭ ئىدىيە-ئەخلاق ۋە پەن-مەدەنىيەت ساپاسى ۋە بەدەن سۈپىتىنىڭ ئۆسۈشى مىللەتلەرنىڭ ئورتاق گۈللىنىشىدىكى مۇھىم تەرەپ. مەدەنىيەتسىز ئارمىيە دۇشمەننى يېڭەلمەيدۇ، مەدەنىيەتسىز مىللەت راۋاج تاپالمايدۇ. مەملىكىتىمىزدىكى مىللەتلەرنىڭ ماددىي جەھەتتىكى نامراتلىقتىن قۇتۇلۇپلا قالماستىن، مەنىۋى جەھەتتىكى نامراتلىقتىنمۇ قۇتۇلۇشى كېرەك. ماددىي جەھەتتىلا بايىشات بولۇپ، مەنىۋى جەھەتتە بايىشات بولماسلىق چىن مەنىدە بايىشات بولغانلىق ئەمەس. ۋاقتىنچە بايىشات بولغان ھالەتتىمۇ ئەقلىي مەدەنىتىن خالىي بۇنداق بايىشاتلىق ئۇزاققا بارمايدۇ. دۇنيادىكى ھەرقانداق رايون، ھەرقانداق مىللەتنىڭ تەرەققىياتى ئىقتىسادىي تەرەققىيات بىلەن مەدەنىيەت تەرەققىياتىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ، بۇلار بىر-بىرىنى شەرت قىلىدۇ، بىر-بىرىنى ئىلگىرى سۈرىدۇ. بىز «ئىككى قولدا تەڭ تۇتۇش» فاكتورىنىدا چىڭ تۇرۇپ، مىللەتلەرنىڭ ماۋارىپ، مەدەنىيەت، پەن-تېخنىكا، تەنتەربىيە

ۋە سەھىيە ئىشلىرىنى زور كۈچ بىلەن راۋاجلاندۇرۇشىمىز لازىمكى، تۈرلۈك ئىشلار جۈش ئۇرۇپ، گۈللەپ ياشنىسۇن، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىجتىمائىي تەرەققىياتى پۈتۈن مەملىكەتنىڭ تەرەققىياتىغا ماسلاشسۇن، ھەر مىللەت خەلقى سوتسىيالىزم يولىدا جاسارەت بىلەن مەردانە قەدەم تاشلاپ ئالغا چاپدىسۇن ۋە دۇنيانى يارىتىش بىلەن بىرۋاقىتتا، سوتسىيالىستىك يېڭى ھاياتتىن بەھرىمەن بولسۇن.

مىللىي تىل-يېزىق خىزمىتىدە بۇ جەھەتتە ئىشلەشكە بولىدىغان ئىشلار ناھايىتى كۆپ. مىللەتلەرنىڭ ئورتاق گۈللىنىشى مىللەتلەرنىڭ ئىقتىسادىي تەرەققىياتىنى، مەدەنىيەت تەرەققىياتىنى ۋە ئۆز ئالاھىدىلىكىنىڭ تولۇق نامايان بولۇشىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. شۇڭا، مىللەتلەرنىڭ تىل-يېزىقىنى قانۇن بويىچە ئىشلىتىش ۋە تەرەققىي قىلدۇرۇشنىڭ ئۆزى مىللەتلەرنىڭ ئورتاق گۈللىنىشىنىڭ بىر تەرىپى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. بىراق مۇشۇ تەلەپنىلا ئورۇنداش تېخى كۆپايە قىلمايدۇ، مىللىي تىل-يېزىقنىڭ ئىجتىمائىي ئالاقىدىكى قوراللىق رولىنى ۋە ئۇچۇر تارقىتىشتىكى ۋاستىچىلىك رولىنى پائال جارى قىلدۇرۇپ، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ سوتسىيالىستىك مەنىۋى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىنى پائال ئىلگىرى سۈرۈش لازىم. مەسىلەن، ئۆز جايىنىڭ ئەھۋالىغا قاراپ قوش تىلدا ئوقۇتۇشنى ئوبدان يولغا قويۇش ئارقىلىق ماۋارىپ ئىشلىرىنىڭ تەرەققىياتىنى ئىلگىرى سۈرۈش؛ كىتاب، گېزىت-ژۇرنال، كىنو-تېلېۋىزىيە نومۇرلىرىنى ئاز سانلىق مىللەت يېزىقىدا تەرجىمە قىلىش ۋە نەشر قىلىش ئارقىلىق مەدەنىيەت ئىشلىرىنىڭ تەرەققىياتىنى

ئىلگىرى سۈرۈش؛ كەسپىي بىلىملەرنى ئومۇملاشتۇرۇش، ئېـ سىل نەتىجىلەرنى ۋە مۇۋەپپەقىيەت تەجرىبىلىرىنى تونۇشتۇـ رۇش ئارقىلىق، داۋالاش-دورىگەرلىك، ساقلىق ساقلاش ۋە تەنتەربىيە ئىشلىرىنىڭ تەرەققىياتىنى ئىلگىرى سۈرۈش ۋە باشـ قىلار. بىز بۇنىڭدىن ئىلگىرى بۇ جەھەتتە نۇرغۇن ئۇنۇملۇك خىزمەتلەرنى ئىشلىدۇق، بۇنىڭدىن كېيىن بۇنداق خىزمەتلەرنى تېخىمۇ كۆپ، تېخىمۇ ياخشى ئىشلىشىمىز لازىم.

(4) مىللىي باراۋەرلىك ۋە مىللىي ئىتتىپاقلىق ئۇلۇغ بايرىقىنى ھامان ئېگىز كۆتۈرۈش كېرەك. مىللىي باراۋەرلىك ماركسىزمـ لىق مىللەت نەزەرىيىسىنىڭ مۇھىم تەركىبىي قىسمى. شۇنداقلا ئېلىمىز مىللىي سىياسىتىنىڭ مۇھىم تەرىپى. نۇرغۇن دۆلەتـ لەر، تۈرلۈك سىنىپلار ۋە پارتىيىلەر «مىللىي باراۋەرلىك» دېگەن بايراقنى كۆتۈرۈپ، «مىللىي باراۋەرلىك» شوئارىنى توۋـ لاۋاتقان بولسىمۇ، لېكىن مىللىي باراۋەرلىك سوتسىيالىستىك تۈزۈم شارائىتىدىلا رېئاللىققا ئايلىنىدۇ. سوتسىيالىستىك تۈـ زۈم شارائىتىدا مىللىي باراۋەرلىك دېگىنىمىز ئاساسەن: بارلىق مىللەتلەر ئىجتىمائىي ھاياتنىڭ ھەممە ساھەلىرىدە باراۋەر ئو ـرۇندا تۇرىدۇ، ئوخشاش ھوقۇقتىن بەھرىمەن بولىدۇ ۋە ئوخـ شاش مەجبۇرىيەتنى ئادا قىلىدۇ دېگەنلەرنى بىلدۈرىدۇ. مىللەتـ لەرنىڭ تەرەققىيات سەۋىيىسىدە ئوبيېكتىپ جەھەتتە پەرق بولـ غانلىقتىن، مىللىي باراۋەرلىك، يەنە بىر مەنىنى، يەنى چوڭ مىللەت، بىرقەدەر ئىلغار مىللەت بىرقەدەر كىچىك ۋە نىسپىي ھالدا ئارقىدا قالغان مىللەتلەرنىڭ تېخىمۇ ئوبدان تەرەققـ قىلىشىغا ئۆزلۈكىدىن قىزغىن ۋە سەمىمىي ياردەم بېرىشى

كېرەك دېگەن مەنىنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. مەملىكىتىمىزدە مىللىي زۇلۇم ۋە ئېكسپىلاتاتسىيە تۈزۈمى پۈتكۈل كونا تۈزۈمـ
نىڭ گۈمران بولۇشىغا ئەگىشىپ يوقالدى، شۇنداقتىمۇ مىللىي باراۋەرلىك پرىنسىپىغا قىلچە سەل قارىماسلىقىمىز كېرەك. ماركسىزمنىڭ بۇ پرىنسىپىدا چىڭ تۈرۈش ئىنتايىن مۇھىم ئەمەلىي ئەھمىيەتكە ئىگە. مەملىكىتىمىزدە سوتسىيالىستىك مىللىي مۇناسىۋەتنى يەنە تەرەققىي قىلدۇرۇشقا توغرا كېلىدۇ، مۇشۇ مۇناسىۋەتنىڭ مۇھىم بىر مەزمۇنى بولغان مىللىي باراـ
ۋەرلىك پرىنسىپىنىمۇ ئۈزلۈكسىز تەرەققىي قىلدۇرۇشقا توغرا كېلىدۇ. نۆۋەتتە مىللىي باراۋەرلىك پرىنسىپىدا چىڭ تۇرۇشتا يەنىلا چوڭ مىللەتچىلىكنىڭ، ئاساسلىقى چوڭ خەنزۇچىلىقنىڭ ئالدىنى ئېلىشقا ۋە ئۇنى تۈگىتىشكە توغرا كېلىدۇ، شۇنىڭ بىلەن بىرۋاقىتتا، يەرلىك مىللەتچىلىكنىڭمۇ ئالدىنى ئېلىش ۋە ئۇنى تۈگىتىش لازىم. مىللىي باراۋەرلىك بىلەن مىللىي ئىتتىپاقلىق بىر-بىرىگە زىچ باغلانغان. بۈگۈنكى كۈندە زامانـ
ۋىلاشقان دۆلەت قۇرۇلۇشتىن ئىبارەت ئورتاق غايە ھەر مىللەت خەلقىنى ئىتتىپاقلاشتۇرىدىغان قۇدرەتلىك ۋاستە ۋە مەنىۋى كۈچ بولۇپ قالدى. خەلقئارا ۋەزىيەتتە جىددىي ئۆزگىرىش بولۇـ
ۋاتقان ئەھۋال ئاستىدا، مىللەتلەرنىڭ بۈيۈك ئىتتىپاقلىقى بايـ
رىقىنى تېخىمۇ ئېگىز كۆتۈرۈشىمىز، مىللەتلەرنى ئىتتىپاقلاشـ
تۇرۇش خىزمىتىنى مۇھىم سىياسىي ۋەزىپە قاتارىدا داۋاملىق ئەستايىدىل ياخشى ئىشلىشىمىز لازىم. ئىتتىپاقلىقنى تەكىتـ
لەش، ئىتتىپاقلىقنى ئىلگىرى سۈرۈش، ئىتتىپاقلىققا پايدـ
سىز بارلىق ئامىللارنى ۋاقتىدا تۈگىتىشىمىز لازىم. دۇشمەن

كۇچلەرنىڭ مىللەت، دىن ۋە كىشىلىك ھوقۇقى دېگەنلەرنى دەستەك قىلىپ، ئاغدۇرمىچىلىق ۋە بۇزغۇنچىلىق ھەرىكەتلىرى- نى ئېلىپ بېرىشىدىن قاتتىق ھوشيار بولۇشىمىز ۋە ساقلىنى- شىمىز كېرەك. بۆلگۈنچىلىككە، سىڭىپ كىرىشكە ۋە تىنچ ئۆزگەرتىۋېتىشكە قارشى تۇرۇشتا ھەر مىللەت كادىرلىرىغا ۋە ھەر مىللەت ئاممىسىغا چىڭ تايىنىشىمىز لازىم. مەملىكىتە- مىزدە كىشىلەرنىڭ رايى مۇقىملىققا، خاتىرجەملىككە، ئىتتە- پاقلىققا ۋە تەرەققىياتقا مايىل. بۆلگۈنچىلىك ۋە بۇزغۇنچىلىق ھەرىكەتلىرىنىڭ ھەممىسى كىشىلەرنىڭ كۆڭلىگە زادى ياقمايدۇ ۋە جەزمەن مەغلۇپ بولىدۇ.

مىللىي تىل-يېزىق خادىملىرى ئۆزلىرىنىڭ پۈختا ۋە كونكرېت خىزمەتلىرى ئارقىلىق مىللىي باراۋەرلىك ۋە مىللىي ئىتتىپاقلىقنى ئىلگىرى سۈرۈشى لازىم. تىل-يېزىق باراۋەرلە- كى مىللىي باراۋەرلىكنىڭ مۇھىم بىر تەرىپى. بىر مىللەتنىڭ دۆلەتكە ۋە ئىنسانلار جەمئىيىتىگە قوشقان تۆھپىسى شۇ مىللەت قوللانغان تىل-يېزىقنىڭ تۆھپىسىنمۇ ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. مىللەتلەر باراۋەر بولغانىكەن، ئۇلارنىڭ تىل-يېزىقىمۇ باراۋەر بولۇشى كېرەك. شۇڭا، مىللىي تىل-يېزىق خىزمىتىنى ياخشى ئىشلەش مىللىي باراۋەرلىك ئۈچۈن ھەقىقىي خىزمەت قىلغانلىق بولىدۇ. دەرۋەقە، تىل-يېزىق باراۋەرلىكى دېگەننى ئاددىيلاش- تۇرۇپ چۈشىنىۋالساق بولمايدۇ، مىللەتلەرنىڭ تىل-يېزىق با- راۋەرلىكىنىڭ ئاساسىي ئۆلچىمى قانۇن ۋە سىياسەتلەرنىڭ تىل-يېزىقتا دائىر بەلگىلىمىلىرىگە ئەمەل قىلىشتىن ئىبارەت. بىز كونكرېت خىزمەتلىرىمىزنى مىللىي باراۋەرلىكتىن ئىبارەت

مۇھىم پرىنسىپ بىلەن بىرلەشتۇرۇپ ئىشلىشىمىز كېرەك. مىللىي تىل-يېزىق خىزمىتى مىللىي ئىتتىپاقلىق بىلەن ئىنتا-يىن زىچ مۇناسىۋەتلىك. بىز مىللىي تىل-يېزىق سىياسىتىنى ئوبدان ئىجرا قىلىپ، مىللەتلەرنىڭ ئۆز تىل-يېزىقىنى قوللا-نىش ۋە تەرەققىي قىلدۇرۇش ئەركىنلىكىنى ھەقىقىي كاپالەت-لەندۇرۇش ئارقىلىق، ھەر مىللەت خەلقىگە سوتسىيالىستىك تۈزۈمنىڭ ئەۋزەللىكىنى تېخىمۇ ئېنىق تونۇتۇشىمىز، ئۇلارنىڭ ۋەتەنگە ئىنتىلىش كۈچىنى ۋە ئۇيۇشۇش كۈچىنى ئاشۇرۇشىمىز لازىم. مىللەتلەرنى ئۆزئارا تىل-يېزىق ئۆگىنىشكە رىغبەتلەندۇ-رۇش ئارقىلىق ئىتتىپاقلىقنى كۈچەيتىشىمىز لازىم. شۇنىڭدەك تىل-يېزىقتا ئالاقىدار بولغان مىللىي مۇناسىۋەتنى تەڭشەش ئار-قىلىق ئىتتىپاقلىقنى ئىلگىرى سۈرۈشىمىز كېرەك.

بەزى دۆلەتلەردە مىللىي تىل-يېزىق جەھەتتىكى باراۋەر-سىزلىك مىللىي ئاراز ۋە مىللىي توقۇنۇشنىڭ سەۋەبلىرىدىن بىرى بولۇپ قالدى. مۇشۇ بىرنەچچە يىلدىن بۇيان مىللىي مەسـ-لىنى مەركەز قىلىپ ئېلىپ بېرىلغان كۈرەشنى ئالساق، ئىچ-كى-تاشقى دۈشمەن كۈچلەرنىڭ بىزگە قىلغان ھۇجۇمىنىڭ مۇ-ھىم بىر تەرىپى شۇ بولدىكى، ئۇلار بىزنى ئاز سانلىق مىللەتلەر-نىڭ ئەنئەنىۋى مەدەنىيىتىنى يوقاتتى، ئاز سانلىق مىللەتلەرنى ئۆز تىل-يېزىقىنى قوللىنىش ئەركىنلىكىدىن مەھرۇم قىلدى، دەپ قارىلىدى. بىز مىللىي تىل-يېزىق خىزمىتىنى ئوبدان ئىش-لەيدىغان بولساق، دۈشمەن كۈچلەرگە قارشى كۈرەشتە تېخىمۇ پايدىلىق ئورۇندا تۇرالايمىز، ۋەتەننىڭ بىرلىكىنى ھەم مىللەت-لەرنىڭ بۈيۈك ئىتتىپاقلىقىنى تېخىمۇ ئوبدان قوغدىيالايمىز.

(5) مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە قانۇنىنى ئەمەلىيلەشتۈ-رۈش ئاساسىي مەزمۇن قىلىنغان قانۇنچىلىق قۇرۇلۇشنى كۈچەي-تىپ، مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە تۈزۈمىنى مۇستەھكەملەش ۋە مۇكەممەللەشتۈرۈش كېرەك. پارتىيىمىزنىڭ جۇڭگودىكى مىل-لىي مەسىلىنى ھەل قىلىشتىكى ئاساسىي سىياسىتى ۋە چوڭ ئىجادىيىتى بولغان مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە ئۇزاق ۋاقىت ئىزدىنىش ئارقىسىدا ۋۇجۇدقا كەلگەن، ئۇ غايەت زور مۇۋەپپەقىيەتكە ئېرىشتى. دۆلەتنىڭ سىياسىي تۈزۈمى جەھەت-تىن ئېيتقاندا، مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە جۇڭگوچە سوتسىيالىستىك سىياسىي تۈزۈمنىڭ مۇھىم تەركىبىي قىسمىغا ئايلاندى. بۇ تۈزۈم جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ رەھ-بەرلىكىدە چىڭ تۇرىدىغان، دۆلەتنىڭ بىرلىكىنى قوغدايدىغان، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئاپتونومىيە ھوقۇقىنى ۋە باراۋەرلىك ھوقۇقىنى كاپالەتكە ئىگە قىلىدىغان، مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاق-لىق-تەرەققىيات ئىشلىرىنى ئىلگىرى سۈرىدىغان تۈزۈم بولدى. بىز بۇ تۈزۈمنى قەتئىي قوغدىشىمىز ۋە ئۈزلۈكسىز مۇكەممەل-لەشتۈرۈشىمىز لازىم. بۇنىڭدىكى تىرىشىش نىشانىمىز — ۋەتەننىڭ بىرلىكىنى ئېغىشماي قوغداپ، مىللىي ئاپتونومىيە-لىك جايلارنىڭ ئاپتونومىيە ھوقۇقىنى قانۇن بويىچە يەنىمۇ ئىلگىرىلەپ كاپالەتكە ئىگە قىلىش ۋە ئۇنىڭغا ھۆرمەت قىلىش، مىللىي ئاپتونومىيىلىك جايلارنىڭ ئاكتىپلىقىنى تولۇق قوز-غاش، ئاز سانلىق مىللەتلەرنى ئۆزىنىڭ ئىچكى ئىشلىرىنى باش-قۇرۇش ۋە دۆلەتنى باشقۇرۇش ئىشلىرىغا قاتنىشىش ھوقۇقىنى ھەقىقىي يۈرگۈزۈش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلىش، مىللىي تېر-

رىتورىيىلىك ئاپتونومىيە تۈزۈمىنىڭ ئەڭزەللىكىنى جارى قىلـ
ـدۇرۇپ، بۇ تۈزۈمنى پۈتكۈل دۆلەتنىڭ سوتسىيالىستىك دې
ـموكراتىيە ۋە قانۇنچىلىق قۇرۇلۇشىنىڭ يۈكسىلىشىگە يارىشا
تېخىمۇ مۇكەممەللەشتۈرۈش. يولداش دېڭ شياۋپىڭ 1980-يىلى
پارتىيە ۋە دۆلەتنىڭ تۈزۈمىنى ئىسلاھ قىلىش ئۈستىدە توختالـ
غىنىدا كۆرسەتكەندەك: مىللەتلەرنى ھەقىقىي مىللىي تېررىتو
رىيىلىك ئاپتونومىيىنى يولغا قويۇش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلـ
ـمىمىز كېرەك. بۇنىڭ ئۈچۈن، نۆۋەتتە ئوبدان ئىشلەش زۆرۈر
بولۇۋاتقان خىزمەت— مىللىي مۇناسىۋەتنى قانۇن بويىچە تەڭـ
ـشەشكە ئەھمىيەت بېرىپ، سوتسىيالىستىك مىللىي قانۇنچىلىق
قۇرۇلۇشىنى كۈچەيتىش، بولۇپمۇ مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپـ
ـتونومىيە قانۇنىنى تېخىمۇ ئوبدان ئەملىيلەشتۈرۈش. بىر تە
رەپتىن، مىللىي ئاپتونومىيىلىك جايلار مەمۇرىي ئىشلارنى قا
نۇن بويىچە يۈرگۈزۈشى، دۆلەتنىڭ ئاساسىي قانۇنى ۋە قانۇنلـ
ـرىنى ئۆز جايىدىكىلەرنىڭ ئەمەل قىلىپ ئىزچىللاشتۇرۇشىغا
كاپالەتلىك قىلىشى، ئۆز جايىنىڭ ئىشلىرىنى باشقۇرۇش ھوقۇ
قىنى ئوبدان يۈرگۈزۈشى كېرەك؛ يەنە بىر تەرەپتىن، يۇقىرى
دەرىجىلىك دۆلەت ئورگانلىرى ۋە ئۇلارنىڭ مىللىي ئاپتونومىيە
لىك جايلاردىكى كارخانا، كەسىپي ئورۇنلىرى ئاپتونومىيىلىك
جايلار ئالدىدىكى مەجبۇرىيەتنىنى قانۇن بويىچە ئادا قىلىشى،
ئاپتونومىيىلىك جايلارنىڭ ئاپتونومىيە ھوقۇقىغا تولۇق ھۆرمەت
قىلىشى، بولۇپمۇ ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش جەھەتتە مىللىي ئاپتو
نومىيىلىك جايلارنىڭ ئەملىي ئېھتىياجىنى تولۇق
ھېسابقا ئېلىشى لازىم. گوۋۇيۈەن يېقىندا «مىللىي تېررىتورد-

يىلىك ئاپتونومىيە قانۇننىي يەنمۇ ئىلگىرىلەپ ئىزچىللاشتۇ-
رۇش ۋە ئەملىيلەشتۈرۈشكە دائىر بىرنەچچە مەسىلە ھەققىدە
ئۇقتۇرۇش» تارقاتماقچى، ئۇنى ئەستايىدىللىق بىلەن ئوبدان
ئىجرا قىلىشىمىز لازىم.

مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە تۈزۈمىنى مۇكەممەل-
لەشتۈرۈش يۈزىسىدىن مىللىي تىل-يېزىق خىزمىتىدە ئىشلەش-
كە بولىدىغان ئىشلارمۇ نۇرغۇن. خىزمەت ھوقۇقىنى يۈرگۈ-
زۈشتە مۇۋاپىق تىل-يېزىقنى تاللاپ قوللىنىش مىللىي ئاپتونو-
مىيىلىك جايلارنىڭ مۇھىم بىر ھوقۇقى، كونكرېت ۋە ئىنچىكە
خىزمەت ئىشلەش ئارقىلىق، شۇ جايدا كەڭ قوللىنىلىدىغان بىر
خىل ياكى بىرنەچچە خىل تىل-يېزىقنى ئاپتونومىيە ئورگانلىرى-
نىڭ ئۆز ۋەزىپىسىنى ئىجرا قىلىشتا ئوبدان قوللىنىشىغا ئىم-
كانىيەت تۇغدۇرۇش لازىم، كەڭ قوللىنىلىدىغان بىرقانچە خىل
تىل-يېزىقنى قوللىنىشقا توغرا كەلسە، تېررىتورىيىلىك ئاپتو-
نومىيىنى يولغا قويغان مىللەتلەرنىڭ تىل-يېزىقنى ئاساس قە-
لىش كېرەك. بۇ دائىملىق ۋە ئوبدان ئىشلەشكە تېگىشلىك
ناھايىتى مۇھىم خىزمەت.

(6) ماركسىزملىق مىللەت قارىشى ھەققىدىكى تەربىيىنى كەڭ ۋە چوڭقۇر ئېلىپ بېرىش كېرەك. ماركسىزملىق مىللەت قارىشى پارتىيە ۋە دۆلەتنىڭ مىللىي سىياسىتىنىڭ نەزەرىيىۋى ئاساسى، مىللىي خىزمەتنى ياخشى ئىشلەش ئۈچۈن، ماركسىزملىق مىل-لەت قارىشى ئۈستىدىكى تەتقىقاتنى، تەشۋىقاتنى ۋە تەربىيىنى كۈچەيتىپ، ماركسىزملىق مىللەت نەزەرىيىسى سەۋىيىسىنى، مىللىي سىياسەتنى ئىجرا قىلىش ئاڭلىقلىقىنى ئۆستۈرۈش-

مىز لازىم. ماركسىزملىق مىللەت قارشى ماركسىزمنىڭ مۇھىم تەركىبىي قىسمى، ئۇنىڭدا مىللەتلەرنىڭ پەيدا بولۇشى، تەرەققىي قىلىشى ۋە يوقىلىشىدىكى قانۇنىيەتلەر ئېچىپ بېرىلگەن، پرولېتارىياتنىڭ مىللىي مەسىلىنى بىر تەرەپ قىلىشتىكى ئىنتىيسى ۋە نەزەريىسى ئوتتۇرىغا قويۇلغان، ئۇ بىزنىڭ بۇرژۇئاچە مىللەت قارىشىغا قارشى تۇرۇشمىزدىكى ئۆتكۈر قورال. باش شۇجى جياڭ زېمىن، ماركسىزملىق مىللەت قارىشىدا چىڭ تۇرۇش ۋە ئۇنى تەشۋىق قىلىش كېرەك، دەپ كۆپ قېتىم كۆرسەتتى. مىللىي خىزمەت تارماقلىرىمىز بۇ ئىشنى باش تارتىپ بولمايدىغان مەسئۇلىيەت قاتارىغا قويۇپ، ئەستايىدىل ياخشى ئىشلىشى لازىم.

ماركسىزملىق مىللەت قارىشى توغرىسىدىكى تەشۋىقاتنى بىينىڭ توغرا بولۇشىنى تەلەپ قىلىش كېرەك. ئۇنىڭدا ماركسىزملىق مىللەت قارىشىنىڭ ماھىيەتلىك ئالاھىدىلىكى ۋە تۈپ مەزمۇنىنى ئېنىق سۆزلەش، ماركسىزمنىڭ ئاساسىي قائىدىلىرىنى جۈملىگونىڭ ئەمەلىيەتى بىلەن بىرلەشتۇرۇشنى تەكىتلەش، پارتىيەمىزنىڭ مىللىي مەسىلە جەھەتتىكى ئاساسىي نۇقتىنەزەرلىرىنى تەشۋىق قىلىش لازىم. تەشۋىقاتنى قاتىلاملارغا ئايرىپ، مۇھىم نۇقتىنى گەۋدىلەندۈرۈپ ئېلىپ بېرىش، بۇ تەرىبىنى زاۋۇت، يېزا-قىشلاق، ئىدارە، ھەربىي قىسىم ۋە مەكتەپلەرنىڭ ھەممىسىدە ئېلىپ بېرىش ھەمدە پىلانلىق، تەشكىللىك ئېلىپ بېرىش كېرەك. دەرۋەقە، ئوخشاش بولمىغان ئوبيېكتلارغا پەرقلىق تەلەپ قويۇش لازىم. ئادەتتىكى ئاممىغا، ئاساسەن، مىللەتلەرنىڭ ھەمنەپەس، تەقدىرداش، قەلبداش بو-

لۇشى، مىللەتلەرنىڭ بۇيۇك ئىنتىپاقلىقىنى ھەممىدىن ئەلا بە-
لىش، مىللەتلەرنىڭ بىر-بىرىگە باراۋەرلىك ئاساسىدا مۇئامىلە
قىلىشى، ئۆزئارا ياردەملىشىپ، ئورتاق تەرەققىي قىلىشى ۋە
ئالغا بېسىشى لازىملىقىنى ئېنىق سۆزلەش لازىم. كەڭ كادىر-
لارغا ۋە ياش-ئۆسمۈرلەرگە قارىتىلغان تەربىيىگە ئالاھىدە ئەھە-
مىيەت بېرىش لازىم. پارتىيىنىڭ يۇقىرى دەرىجىلىك كادىرلە-
رىغا يۇقىرىراق تەلەپ قويۇش كېرەك. ماركسىزملىق مىللەت
قارىشى توغرىسىدىكى تەشۋىقاتنى كۆپ خىل شەكىلدە جانلىق
ئىلىپ بېرىش، ئاددىي تىل بىلەن چوڭقۇر داۋىللارنى ئېنىق
چۈشەندۈرۈش لازىم. بۇ تەشۋىقاتنى ئۇزاق مۇددەت داۋاملاشتۇ-
رۇپ، دائىملىق خىزمەتكە ئايلاندۇرۇپ، ئۇزاققىچە تىرىشچان-
لىق كۆرسىتىش، خۇددى يولداش لى پېڭ ئېيتقاندەك، مارك-
سىزملىق مىللەت قارىشى توغرىسىدىكى تەشۋىق-تەربىيىنى پۈت-
كۈل دۆلەتنىڭ ئىدىيىۋى-سىياسىي خىزمىتىنىڭ مۇھىم تەركە-
بىي قىسمىغا ئايلاندۇرۇش لازىم.

مىللىي تىل-يېزىق خىزمىتىدە بۇ جەھەتتىكى مەسئۇلىيەت-
نى ئۈستىمىزگە ئىلىپ، مىللىي تىل-يېزىقنىڭ ئۆزىگە خاس
ئالاھىدە رولىنى جارى قىلدۇرۇپ، ھەر مىللەت خەلق ئاممىسە-
غا چوڭقۇر تەشۋىق ئىلىپ بېرىشىمىز لازىم. رادىئو، تېلېۋىزە-
يە، ئاخبارات-نەشرىيات، ئەدەبىيات-سەنئەت قاتارلىق كۆپ
خىل ۋاستىلەرنى ئىشقا سېلىپ، مۇناسىۋەتلىك تەشۋىقات ماتې-
رىياللىرىنى تەرجىمە قىلىپ تارقىتىشىمىز، تەشۋىقاتنى جان-
لىق، تەسىرلىك ئىلىپ بېرىپ، ئۇنۇمگە ئىگە قىلىشىمىز
لازىم. بەزى رايونلاردا ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ تىل-يېزىقى

قوللىنىلسا، تەشۋىقاتنىڭ دائىرىسى ۋە ئۇنۇمى زور دەرىجىدە ئاشىدۇ. تىل-يېزىقنىڭ باراۋەرلىكى پرىنسىپىمۇ تەشۋىقات دائىرىسىگە كىرگۈزۈلۈشى كېرەك. چۈنكى بۈمۇ ماركسىزملىق مىللەت قارىشىنىڭ مەزمۇنلىرىدىن بىرى. بىز ماركسىزملىق تەشۋىق-تەربىيە جەھەتتە تېگىشلىك تۆھپە قوشۇشقا تىرىشىشىمىز لازىم.

3

بۇ قېتىمقى يىغىن قىزغىن كەيپىياتتا ئۆتتى، يولداشلار قىزغىن پىكىر بايان قىلىپ، نۇرغۇن مەسىلىلەر ئۈستىدە كەڭ ۋە چوڭقۇر مۇھاكىمە ئېلىپ باردى. بۇ يەردە شۇنى تەكىتلىمەكچىمەنكى، گوۋۇيۈەن تارقاتقان [1991] 32-نومۇرلۇق ھۆججەت مىللىي تىل-يېزىق خىزمىتىنى ياخشى ئىشلىشىمىزدىكى يېتەكچى ھۆججەت، بۇ ھۆججەتنىڭ روھىنى توغرا ۋە ئەتراپلىق چۈشىنىپ، تونۇشىمىزنى ھۆججەتنىڭ روھىنىڭ ئاساسىدا بىرلىككە كەلتۈرۈپ، ئۇنى ھەقىقىي ئىجرا قىلىشىمىز لازىم. ئەمدى مەن مۇزاكىرىدە ئوتتۇرىغا قويۇلغان بىرنەچچە مەسىلە ئۈستىدە بەزى پىكىرلەرنى بايان قىلماقچى.

(1) مىللىي يېزىق يارىتىش مەسىلىسى توغرىسىدا. مىللىي يېزىق يارىتىش مەسىلىسى ئەزەلدىن مىللىي تىل-يېزىق خىزمىتىدە ناھايىتى مۇھىم ۋە بىرقەدەر نازۇك ھەم خالىي بولۇشقا بولمايدىغان مەسىلە بولۇپ كەلدى. بۇ مەسىلىدە ئىدىيىنى ۋە ھەرىكەتنى بىرلىككە كەلتۈرۈش ۋە ئۇنىڭغا ئەستايىدىل مۇئامىلە

قىلىش كېرەك. گوۋۇيۈەن تارقاتقان [1991] 32-نومۇرلۇق ھۆججەتتىكى ۋە ئالاقىدار قانۇن، سىياسەتلەردىكى بەلگىلىمە-لەرگە ئاساسەن، مېنىڭچە بۇنىڭدا مۇنداق بىرنەچچە نۇقتىنى چىڭ ئىگىلىشىمىز لازىم:

بىرىنچى، دۆلىتىمىزنىڭ ئاساسىي قانۇنىدا، مىللەتلەر ئۆز تىل-يېزىقىنى قوللىنىش ۋە تەرەققىي قىلدۇرۇش ئەركىنلىكىگە ئىگە، دەپ بەلگىلەنگەن. بۇ—مۇھىم بىر سىياسىي ھوقۇق، ئۇنىڭغا ھۆرمەت قىلىش ۋە كاپالەتلىك قىلىش كېرەك. يېزىقى يوق مىللەتلەرنىڭ ئۆز مىللىتى ئۈچۈن يېزىق يارىتىشنى ئارزۇ قىلىشى ۋە تەلەپ قىلىشى ئورۇنلۇق. جۈمھۇرىيىتىمىز قۇرۇل-غاندىن بۇيان، دۆلىتىمىزنىڭ بىر قىسىم ئاز سانلىق مىللەتلەر-گە يېزىق يارىتىپ بەرگەنلىكى بۇنى ناھايىتى ئوبدان چۈشەندۇ-رۇپ بېرىدۇ، دېمەك، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ يېزىق يارىتىشى قانۇنىي ۋە ئەملىي ئاساسقا ئىگە.

ئىككىنچى، يېزىق يارىتىشتا ئومۇمىي ئەھۋالنى ھېسابقا ئېلىش، يىراقنى نەزەردە تۇتۇش، ئىنتايىن ئېھتىياتچانلىق پو-زىتسىيە تۇتۇش لازىم. يېزىق—تىلنىڭ بەلگىسى، ئىنسانلارنىڭ ئالاقە قورالى. يېزىق يارىتىشنىڭ ئۆزى مەقسەت ئەمەس، يېزىق يارىتىش ئىجتىمائىي ئالاقىنى تېخىمۇ ئوبدان يولغا قويۇپ، شۇ مىللەتنى تېخىمۇ ئوبدان راۋاج تاپتۇرۇش ۋە ئالغا باستۇرۇشنى مەقسەت قىلىدۇ. يېزىق يارىتىش ئۇچۇن مەلۇم ئىجتىمائىي مۇھىت ۋە ماددىي شارائىت بولۇشى كېرەك. تارىختىن قارىغاندا، بىر خىل يېزىقنىڭ بارلىققا كېلىشى ۋە تەرەققىي قىلىشىدىن تاكى ئۇنى كىشىلەر كەڭ قوللانغانغا قەدەر ناھايىتى ئۇزاق

ژاقىت كېتىدۇ. شۇڭا، بىرەر مىللەتنىڭ يېزىقىنى يارىتىش
مەسىلىسى ئۇستىدە ئەمەلىي ئويلانغاندا، شۇ يېزىقنى يارىتىش
ۋە قوللىنىشنىڭ ئىجتىمائىي مۇھىتى ۋە ئوبيېكتىپ شارائىتى
ھازىرلانغانمۇ-يوق؟ بۇ يېزىقنى يارىتىش شۇ مىللەت بىلەن باشقا
مىللەتلەر ئوتتۇرىسىدىكى ۋە شۇ مىللەتنىڭ ئىچكى قىسمىدىكى
ئالاقىگە پايدىلىقمۇ-يوق؟ شۇ يېزىقنى يارىتىش شۇ مىللەتنىڭ
تەرەققىياتىغا پايدىلىقمۇ-يوق؟ دېگەنلەرنى ئېھتىياتچانلىق بىلەن
مۇھاكىمە قىلىش، ئومۇمىي ئەھۋالنى ھېسابقا ئېلىش، يىراقنى
كۆزلەش، مىللەتنىڭ تۇپ مەنپەئىتىنى نەزەردە تۇتۇش، يەنى
ئەمەلىي ۋە ئىلمىي پوزىتسىيە تۇتۇش لازىم.

ئۇچىنچى، دۆلىتىمىزنىڭ ۋە چەت ئەللەرنىڭ تارىخى ۋە
رېئاللىق نۇقتىسىدىن قارىغاندا، ئۆز تىل-يېزىقىنىڭ بار-يوقـ
لۇقى بىر مىللەتنىڭ تەركىب تېپىشىدا كەم بولسا بولمايدىغان
ئامىل ئەمەس. مىللەتنىڭ تەبىرى توغرىسىدا ئالىملارنىڭ قارـ
شى ئوخشاش ئەمەس، تۇرلۇك دۆلەتلەردىمۇ ئەھۋال ئوخشاش
ئەمەس. مەملىكىتىمىزدە مەيلى پارتىيىمىزنىڭ مىللىي سىيا-
ستىدە بولسۇن ۋە مەيلى مىللەت تونۇش ئەمەلىيىتىدە بولسۇن،
تىل-يېزىق مىللەتنىڭ تەركىب تېپىشىدىكى زۆرۈر شەرت قـ
ىلىنغىنى يوق. ئەمەلىي ئەھۋال شۇكى، مەملىكىتىمىزدىكى
مىللەتلەردىن بەزىلىرىنىڭ ئۆز تىل-يېزىقى يوق ياكى بەزىلىرـ
ىنىڭ بۇرۇن بولغان بولسىمۇ كېيىن يوقىلىپ كەتكەن. بۇ ھال
ئۇلارنىڭ مىللەت بولۇپ تۇرۇشىغا تەسىر يەتكۈزمەيدۇ، شۇنىڭـ
دەك ئۇلارنىڭ ۋەتىنىمىز چوڭ ئائىلىسىدە تېگىشلىك ھوقۇقـ
دىن تەڭ بەھرىمەن بولۇشىغا ۋە ئۆز مەجبۇرىيىتىنى تەڭ ئادا

قىلىشىغا تەسىر يەتكۈزمەيدۇ.

تۆتىنچى، يېزىق يارىتىشتا قانۇندا بەلگىلەنگەن تەرتىپنى قەتئىي ئىجرا قىلىش كېرەك. بىرەر يېزىقنى يارىتىش ناھايىتى مۇھىم ئىش، ئۇ بىر مىللەتنىڭ ئىجتىمائىي تۇرمۇشى ۋە تەرەققىياتىغا ناھايىتى زور تەسىر كۆرسىتىدۇ، شۇڭا، بۇ ئىشتا قىلچە بىپەرۋالىق قىلماسلىق، ئەستايىدىل پوزىتسىيە تۇتۇش كېرەك، بۇنىڭدىكى ئەڭ مۇھىم بىر تەرەپ شۇكى، تەرتىپ جەھەتتە قانۇن بويىچە ئىش قىلىش، مۇناسىۋەتلىك بەلگىلىمىلەرنى قاتتىق ئىجرا قىلىش، ئالاقىدار خىزمەتلەرنى پارتىيىنىڭ رەھبەرلىكىدە ئاساسىي مەسئۇل تارماقلارنىڭ تەشكىللىشى بىلەن ئىشلەش كېرەك، بۇنىڭدا ھەرگىز يېنىكلىك قىلماسلىق، ئۆز مەيلىگە قويۇپ بېرىدىغان، ھەر كىم ئۆزى بىلگەنچە ئىش قىلىدىغان ئەھۋاللاردىن قەتئىي ساقلىنىش ۋە ئۇنى قەتئىي تۈگىتىش لازىم.

بەشىنچى، يېزىقى يوق ياكى كەڭ قوللىنىدىغان يېزىقى يوق مىللەتلەرنى ئىشلىتىشكە باب كېلىدىغان تەييار يېزىقنى تاللاشقا رىغبەتلەندۈرۈش كېرەك. يېزىق بىر خىل قورال بولغاچقا، ئۇنى بۇ مىللەت قوللانسىمۇ، ئۇ مىللەت قوللانسىمۇ بولىۋېرىدۇ. دۇنيادا بىر مىللەتنىڭ باشقا مىللەت يېزىقىنى قوللىنىشى ناھايىتى ئۇمۇمىي ئەھۋال. مەملىكىتىمىزدىمۇ باشقا مىللەتنىڭ تىل-يېزىقىنى قوللىنىۋاتقان ياكى قوشۇمچە قوللىنىۋاتقان مىللەتلەر بار. بۇ ئەھۋالنى كۆپ تەرەپلىك ئەمەلىي شارائىت بەلگىلىگەن. بۇنداق قىلىشنىڭ زۆرۈرلۈكىنى ۋە مۇۋاپىقىيەتلىك بولغانلىقىنى پاكىتلار ئىسپاتلاپ تۇرۇپتۇ. يېزىق

قى يوق مىللەتلەرنىڭ خەنزۇ يېزىقىنى ياكى باشقا مىللەتلەرنىڭ يېزىقىنى تاللاپ قوللىنىشىغا ئىلھام بېرىش ۋە ئۇنى قوللاش لازىم، بولۇپمۇ خەنزۇ يېزىقىنى تاللاپ قوللىنىپ، ئۆز مىللەتنىڭ تەرەققىياتىنى ئىلگىرى سۈرگەن مىللەتلەر ئۇنى قەتئىي داۋاملاشتۇرۇشى كېرەك.

(2) مىللىي يېزىقنى ئومۇملاشتۇرۇش ۋە قوللىنىش مەسىلىسى توغرىسىدا. مەملىكىتىمىزدە بىر قىسىم مىللەتلەرنىڭ يېزىقى ئۇزاق تارىخقا ۋە چوڭقۇر ئىجتىمائىي ئاساسقا ئىگە بولۇپ، ئۇنداق قوللىنىلىپ كېلىۋاتىدۇ، شۇڭا، بۇ يېزىقلارنى ئومۇملاشتۇرۇش كېرەكمۇ-يوق ۋە قانداق ئومۇملاشتۇرۇش كېرەك دېگەن مەسىلە مەۋجۇت ئەمەس. ئاساسلىقى بۇ يېزىقلارنى داۋاملىق ئوبدان قوللىنىش ۋە ئۇنىڭ تەرەققىياتىنى ئىلگىرى سۈرۈش كېرەك. مۇھاكىمە قىلىشقا تېگىشلىكى 50-يىللاردا يارىتىلغان يېزىقلارنى ئومۇملاشتۇرۇش ۋە قوللىنىش مەسىلىسىدىن ئىبارەت. ئالاقىدار ھۆججەتلەرنىڭ روھىغا ئاساسەن، شۇ يېزىقلارنى ئالاقىدار كونكرېت ئەھۋاللارنى نەزەرگە ئېلىپ بىر تەرەپ قىلىشنىڭ ئومۇمىي پرىنسىپى— ھەقىقەتنى ئەمەلىيەتتىن ئىزدەش، تۇرگە ئايرىپ يېتەكچىلىك قىلىشتىن ئىبارەت.

شۇنى مۇئەييەنلەشتۇرۇش كېرەككى، قانۇندا بەلگىلەنگەن تەرتىپ بويىچە تەستىقتىن ئۆتكۈزۈپ يارىتىلغانلىكى يېزىق قوللىنىشقا بولىدىغان يېزىق دېمەكتۇر، بۇنداق يېزىقنى ئالاقىدار مىللەتنىڭ ئەزالىرى ئومۇملاشتۇرۇش ۋە قوللىنىشنى ئوتتۇرىغا قويسا، ئۇنى چۈشىنىش ۋە قوللاش لازىم. بىراق، بۇ يېزىقلار 50- يىللاردا يارىتىلغانلىقتىن، ئارىدىن 30 نەچچە يىل ئۆتۈشى

بىلەن ئەھۋالدا بىرمۇنچە ئۆزگىرىش بولدى ۋە ئۆزگىرىش بولۇ-
ۋاتىدۇ، بۇ يېزىقلارمۇ شۇ جەريانداء ئەمەلىيەتنىڭ سىنىقىنى
باشتىن كەچۈردى. شۇڭا، بۇ مەسىلىنى بىر تەرەپ قىلىشتا،
ئىككى جەھەتتىكى ئەھۋالنى تەڭ نەزەردە تۇتۇش كېرەك: بى-
رى، يېزىقنى سىناق تەرىقىسىدە يولغا قويۇش ئۇنۇمىنى نەزەردە
تۇتۇش، يەنى شۇ يېزىقنىڭ ئۆزى ئىلمىي بولغانمۇ-يوق؟ ئۇنى
قوللىنىش مىللەتلەر ئوتتۇرىسىدىكى ۋە شۇ مىللەتنىڭ ئىچكى
قىسمىدىكى ئالاقىگە پايدىلىق بولغانمۇ-يوق؟ شۇ مىللەتنىڭ
ئىقتىسادىي، سىياسىي ۋە مەدەنىيەت قاتارلىق ئىشلىرىنىڭ تە-
رەققىياتىغا پايدىلىق بولغانمۇ-يوق؟ دېگەنلەرنى نەزەردە تۇتۇش
كېرەك. يەنە بىرى، ئاممىنىڭ رايىنى نەزەردە تۇتۇش كېرەك.
يېزىقنى ئادەملەر قوللىنىدۇ، يېزىقنى قوللىنىش خەلق ئاممى-
سىنىڭ ئىشلەپچىقىرىشى ۋە تۇرمۇشى بىلەن زىچ باغلانغان،
بىرەر يېزىقنىڭ ئىلمىي بولغان ياكى بولمىغانلىقى، ئومۇملاش-
تۇرۇشقا ئەرزىيدىغان ياكى ئەرزىمەيدىغانلىقى توغرىسىدا پىكىر
بايان قىلىشقا خەلق ئاممىسى ھەممىدىن ھەقلىق. ئاممىنىڭ
رايىنى نەزەردە تۇتۇش ۋە ئۇنىڭغا ھۆرمەت قىلىش پارتىيىمىز
مەسىلىلەرنى بىر تەرەپ قىلىشتا ئەزەلدىن كۆزدە تۇتۇپ كېلە-
ۋاتقان مۇھىم نۇقتا. يۇقىرىدىكى ئەھۋاللارنى يىغىنچاقلاپ مۇن-
داق خۇلاسىگە كېلىشكە بولىدۇ: سىناق تەرىقىسىدە يولغا قو-
يۇش ئۇنۇمى ئوبدان بولۇپ، كۆپ سانلىق ئاممىنىڭ ئالقىشىغا
ئېرىشكەنلىكى يېزىقنى قانۇن بويىچە ئومۇملاشتۇرۇشقا بولىدۇ؛
سىناق تەرىقىسىدە يولغا قويۇش ئۇنۇمى تازا كۆڭۈلدىكىدەك
بولمىغان، ئاممىنىڭ ئالقىشىغا ئانچە ئېرىشەلمىگەن يېزىقنى

ئومۇملاشتۇرۇشقا ئالدىراپ كەتمەي، ئۇنى يەكۈنلەش ۋە يۇقىرى كۆتۈرۈش يولىنى تۇتۇش لازىم؛ سىناق تەرىقىسىدە يولغا قويۇش ئۇنۇمى ناچار بولۇپ، كۆپ ساندىكى ئامما قوبۇل قىلىشنى خالىمىغان يېزىقنى ئومۇملاشتۇرىمەن دەپ ھەرگىز زورۇقماسلىق كېرەك. مېنىڭچە، ھەقىقەتنى ئەملىيەتتىن ئىزدەش پوزىتسىيىسى، شۇنداقلا ئەقلگە مۇۋاپىق پرىنسىپ ئەنە شۇ، بۇنى ئالاقىدار مىللەت كادىرلىرى بىلەن ئاممىنىڭ چۈشىنىدىغانلىقىغا ئىشىنىمەن.

(3) مىللىي تىل-يېزىققا دائىر نەزەرىيە تەتقىقاتى مەسىلىسى توغرىسىدا. مىللىي تىل-يېزىققا دائىر نەزەرىيە تەتقىقاتىنىڭ نايەتى مۇھىم ئىش ئىكەنلىكىدە شەك يوق. نەزەرىيە خادىملىرىنىڭ تىرىشچانلىق كۆرسىتىشى ئارقىسىدا، بۇ جەھەتتە نايەتى چوڭ نەتىجىلەر قولغا كەلدى. تەتقىقات خىزمىتىگە داۋاملىق ئەھمىيەت بېرىشكە، ئۇنى ئۇزلۇكسىز يۈكسەلدۈرۈشكە توغرا كېلىدۇ. بۇ يەردە مەن پەقەت بۇنىڭدىن كېيىنكى تەتقىقات خىزمىتىنىڭ ئاساسىي كۈچىنى قارىتىدىغان نىشانى ياكى مۇھىم نۇقتىسى مەسىلىسى ئۈستىدىلا توختىلىپ ئۆتمەكچىمەن. ئاساسىي تەتقىقاتنى ئېلىپ بېرىش ئەلۋەتتە زۆرۈر، مەسىلەن، مىللەتلەرنىڭ تىل-يېزىقىنىڭ كېلىپ چىقىشى، تەرەققىيات قانۇنىيىتى، ئالاھىدىلىكى ئۈستىدە تەتقىقات ئېلىپ بېرىش ۋە تۈرلۈك تىل-يېزىقلار ئۈستىدە سېلىشتۇرما تەتقىقات ئېلىپ بېرىش ۋە باشقىلارنىڭ ھەممىسى زۆرۈر. لېكىن، مېنىڭچە، نۆۋەتتە ئەمەلىي نەزەرىيە تەتقىقاتىغا بەكرەك ئەھمىيەت بېرىش لازىم، بولۇپمۇ تۆۋەندە كۆرسىتىلگەن ئىككى جەھەتتىكى تەتقىقاتقا ئەھمىيەت

بېرىش ھەمدە ئۇنىڭدا يېڭىلىق يارىتىشقا تىرىشىش كېرەك:

بىرىنچىسى، ئاز سانلىق مىللەتلەر تىل-يېزىقىنىڭ ئىجتىمائىي رولىنى تېخىمۇ ئوبدان جارى قىلدۇرۇپ، بۇ قورالدىن ئوبدان پايدىلىنىپ، ئۇنى ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ۋە ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ سوتسىيالىستىك ماددىي مەدەنىيەت ۋە مەنىۋى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىغا خىزمەت قىلدۇرۇش ئۈچۈن قانداق قىلىشى كېرەكلىكى ئۈستىدە چوڭقۇر تەتقىقات ئېلىپ بېرىش. بىر خىل يېزىق رېئال تۇرمۇش بىلەن زىچ بىرىكىپ، ئىنسانلارنىڭ ئىجتىمائىي پائالىيىتىگە ھەقىقىي تۈردە سىڭىپ كىرىپ، جەمئىيەتنى ئالغا سىلجىتالمىدىلا، ئاندىن ئۆز قىممىتىنى نامايان قىلالايدۇ ۋە تولۇپ تاشقان ھاياتىي كۈچكە ئىگە بولالايدۇ. شۇنىڭغا ئىشىنىمەنكى، بۇ جەھەتتىكى تەتقىقات ئۇچۇن زېمىن كەڭرى، نى-نى ئىشلارنى قىلغىلى بولىدۇ.

ئىككىنچىسى، ئاز سانلىق مىللەتلەر تىل-يېزىقىنى يەنمۇ ئىلگىرىلەپ قېلىپلاشتۇرۇپ، زامانىۋى پەن-تېخنىكا مۇۋەپپەقىيەتلىرى بىلەن زىچ بىرلەشتۇرۇپ، تېخىمۇ كۆپ مىللىي يېزىقنى ئۇچۇرلارنى ئېلېكترونلۇق مېڭىدە بىر تەرەپ قىلىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلىش ئۈچۈن قانداق قىلىش كېرەكلىكى ئۈستىدە تەتقىقات ئېلىپ بېرىش لازىم. ھەممىگە مەلۇمكى، پەن-تېخنىكىنىڭ تەرەققىياتى ئارقىسىدا ئىنسانلارنىڭ تىل-يېزىقىنى يەتكۈزۈش، ساقلاش، ئىشلىتىش ئىشلىرىدا غايەت زور ئۆزگىرىش بارلىققا كەلدى، مەملىكىتىمىزنىڭ مىللىي تىل-يېزىق ھەققىدىكى تەتقىقاتى بۇ ئېقىمغا يېتىشىۋېلىشى كېرەككى، مىللىي تىل-يېزىقىمىز زامانىۋى تۇرمۇشقا تېخىمۇ ياخشى

ماسلاشسۇن، تېخىمۇ ئوبدان راۋاج تاپسۇن ۋە ئۆز رولىنى تېخىمۇ ئوبدان جارى قىلدۇرسۇن.

(4) مىللىي تىل-يېزىق خىزمىتى كادىرلىرىنى يېتىشتۈرۈش مەسلىسى توغرىسىدا. ئۇزاقتىن بۇيان، پارتىيىمىز مىللىي تىل-يېزىق خىزمىتى بىلەن شۇغۇللىنىدىغان زور بىر تۈركۈم كادىرلارنى تەربىيىلەپ يېتىشتۈردى. بۇلار پارتىيىمىزنىڭ قىمەتلىك بايلىقى. ئۇلار دۆلىتىمىزنىڭ مىللىي تىل-يېزىق خىزمىتىنى ياخشى ئىشلەش، مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقلىق ۋە تەرەققىيات ئىشلىرى ئۈچۈن ئۆزلىرىنىڭ ئەقىل-پاراسىتىنى تەقدىم قىلدى ۋە ئىجابىي تۆھپە قوشتى.

مىللىي تىل-يېزىق خىزمىتى— مۇھىم خىزمەت، شۇنداقلا ئۇزاق مۇددەتلىك خىزمەت، شۇنىڭ ئۈچۈن، مىللىي تىل-يېزىق خىزمىتى بىلەن شۇغۇللىنىدىغان ھەر خىل كادىرلارنى پىلانلىق تۈردە يېتىشتۈرۈشكە توغرا كېلىدۇ. بۇنىڭدا پارتىيە، ھۆكۈمەت كادىرلىرىنىمۇ، تەرجىمان، مۇھەررىر، قوش تىلدا دەرس ئۆتىدىغان ئوقۇتقۇچى قاتارلىق كەسپىي خادىملارنىمۇ، ئادەتتىكى ئىختىساسلىق خادىملارنىمۇ، يۇقىرى سەۋىيىلىك ئىختىساسلىق خادىملارنىمۇ يېتىشتۈرۈش، ئىختىساسلىق خادىملارنى مەكتەپتە يېتىشتۈرۈشكىمۇ، ئەمەلىي خىزمەتتە چېنىقتۇرۇپ يېتىشتۈرۈشكىمۇ ئەھمىيەت بېرىش لازىم. مىللىي تىل-يېزىق خادىملىرىغا تولۇق ئىشىنىش، ئۇلارنى يۇرەكلىك ئىشقا قويۇش، ئۇلارنىڭ ئاكتىپلىقى ۋە ئىجادىي قابىلىيىتىنى ئەڭ زور دەرىجىدە جارى قىلدۇرۇش لازىم. ئۇلارغا كۆيۈنۈپ ۋە ياردەم بېرىپ خىزمەت ۋە تۇرمۇشتىكى ئەمەلىي قىيىنچىلىقلار-

ىرنى ئىمكانىيەتنىڭ بارىچە ھەل قىلىپ بېرىشىمىز لازىم. بىز مىللىي تىل-يېزىق خادىملىرىنىڭمۇ غەيرەت ئۇستىگە غەيرەت قوشۇپ، ئىجتىھات بىلەن ئىشلەپ، پارتىيە ۋە خەلقنىڭ زور ئىشەنچىنى يەردە قويماسلىقىنى، مىللىي تىل-يېزىق خىزمىتى ساھەسىدە يول ئېچىپ ئىلگىرىلەپ، زور ئۇتۇق قازىنىشنى ئۇمىد قىلىمىز.

(5) ئالاقىدار رايونلار ۋە تارماقلارنىڭ ئۆزئارا ماسلىشىش مەسلىسى توغرىسىدا. مىللىي تىل-يېزىق خىزمىتى نۇرغۇن مەسىلىلەرگە، نۇرغۇن ساھەلەرگە چېتىلىدۇ. يالغۇز مىللىي تىل-يېزىق خىزمىتى تارماقلىرىنىڭ تىرىشىشى بىلەن بۇ ئىشنىڭ ھۆددىسىدىن چىقىشقا بولمايدۇ، بۇ ھەرقايسى ساھەلەرنىڭ ئورتاق تىرىشچانلىق كۆرسىتىشىنى تەلەپ قىلىدۇ، جۈملىدىن پارتىيە، ھۆكۈمەت تارماقلىرىنىڭ ئەھمىيەت بېرىشىنى، بۇ خىزمەتنى تېگىشلىك ئورۇنغا قويۇپ، شتات، خىراجەت قاتارلىق جەھەتلەردىكى ئەمەلىي قىيىنچىلىقلارنى ھەل قىلىپ بېرىشنى، ئالاقىدار رايون ۋە تارماقلارنىڭمۇ ئورتاق تىرىشچانلىق كۆرسىتىپ، ئاكتىپ ماسلىشىشنى تەلەپ قىلىدۇ. مىللىي تىل-يېزىق خىزمىتى جەھەتتە بۇرۇن ئىشلىگەن بىرمۇنچە خىزمەتلىرىمىز ۋە قولغا كەلتۈرگەن مۇۋەپپەقىيەتلىرىمىزنىڭ ھەممىسى ئالاقىدار تارماقلار ۋە رايونلارنىڭ پائال قاتناشقانلىقى ۋە تەڭ كۈچ چىقىرىپ ھەمكارلاشقانلىقىنىڭ نەتىجىسى، بۇنىڭغا نۇرغۇنلىغان يولداشلارنىڭ قان-تەرى سىڭگەن. بىز بۇ ئوبدان ئەنئەنىمىزنى جارى قىلدۇرۇپ، بۇ ساھەدىكى ھەمكارلىقنى داۋاملىق كۈچەيتىشىمىز لازىم.

كونكرېت خىزمەتتە، مۇنۇ ئىككى جەھەتتە ماسلىشىشقا ئالاھىدە ئەھمىيەت بېرىشىمىز لازىم. بىرى، مىللىي تىل-يېزىق خىزمىتى ئاپپاراتلىرى ئوتتۇرىسىدا ھەمكارلىقنى يولغا قويۇپ، دائىم خەۋەرلىشىپ تۇرۇش، سىياسەتنى ئىجرا قىلىش جەھەتتە ماسلىشىپ ھەرىكەت قىلىش، نەزەرىيە تەتقىقاتى جەھەتتە ئاچقۇچلۇق مەسىلىلەرنى بىرلىكتە كۈچ چىقىرىپ ھەل قىلىش. يەنە بىرى، قېرىنداش ئورۇنلار ئۆزئارا ماسلىشىپ ئىشلەش، جۈملىدىن مائارىپ، رادىئو-تېلېۋىزىيە، تىل-يېزىقنى باشقۇرۇش تارماقلىرى، نەزەرىيە تەتقىقاتى تارماقلىرى ئىش تەقسىم قىلىۋېلىپ، ھەمكارلىشىپ ئىشلەش. ھەممەيلەن خىزمەتنى تولۇپ تاشقان قىزغىنلىق ۋە يۈكسەك مەسئۇلىيەتچانلىق بىلەن بىرلىكتە ياخشى ئىشلىشى كېرەك.

بىزنىڭ مىللىي تىل-يېزىق خىزمىتى ئاپپاراتلىرىمىز ئۆز مەسئۇلىيىتىنى تېخىمۇ ئاكتىپ ئادا قىلىپ، تەشەببۇسكارلىق روھىنى جارى قىلدۇرۇشى، چارە تېپىپ، مەسلىھەت بېرىپ، ئالاقىدار ئورۇنلار بىلەن ئۆزلۈكىدىن كېڭىشىشى ۋە ماسلىشىپ ئىشلىشى كېرەك. ئەمەلىيەت ئىسپاتلىدىكى، پىكىر مۇڭاپىق، تەلەپ جايىدا بولسىلا، ئالاقىدار ئورۇنلار ئاكتىپ ئاۋاز قوشىدۇ. بۇ تەلەپنى ئورۇندىش ئۈچۈن، مىللىي تىل-يېزىق خىزمىتى بىلەن شۇغۇللانغۇچى يولداشلار كۆپرەك تەكشۈرۈپ تەتقىق قىلىپ، پۈرسەتنى ئېگىلىشى، پىكىر قىلىشقا ماھىر بولۇشى، جاسارەت بىلەن ئىزدىنىشى، ئۆز مەسئۇلىيىتىنى بار كۈچى بىلەن ئادا قىلىشى لازىم.

كېلەر يىلى مەملىكەتلىك مىللىي خىزمەت يىغىنى ئېچىلىدۇ.

دۇ، بۇ ئىنتايىن مۇھىم يىغىن بولغۇسى. مىللىي خىزمەت سېپىدىكى بارلىق يولداشلىرىمىز بۇ يىغىننىڭ ئېچىلىشىنى قىزغىن كەيپىيات ۋە ئىلا نەتىجە بىلەن كۈتۈۋېلىشى كېرەك.

مەملىكىتىمىز مۇھىم تەرەققىيات باسقۇچىدا تۇرماقتا، مەملىكىتىمىزدىكى مىللەتلەرمۇ مۇھىم تەرەققىيات باسقۇچىدا تۇرماقتا. بىز ھازىر ئۆزگىرىشچان، مۇرەككەپ خەلقئارا ۋەزىيەتكە ۋە دۆلىتىمىز ئىچىدىكى ئېغىر قۇرۇلۇش ۋەزىپىسىگە دۇچ كەلمەكتىمىز. ھەممىمىز بىر نىيەتتە ئىتتىپاقلىشىپ، روھىمىزنى ئۇرغۇتۇپ، مىللىي تىل-يېزىق خىزمىتىنى تېخىمۇ ياخشى ئىشلەپ، مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقلىق-تەرەققىيات ئىشلىرى ۋە ۋەتىنىمىزنىڭ گۈللەپ ياشنىشى ئۈچۈن تىرىشىپ كۆرەش قىلايلى!

جۇڭگودىكى ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئەنئەنىۋى مەدەنىيىتىنى قوغداش، داۋاملاشتۇرۇش ۋە راۋاجلاندۇرۇش توغرىسىدا*

(1990-يىل 12-ئاينىڭ 14-كۈنى)

مەن ھۆرمەتلىك جۇڭگىن چىەنجى ئەپەندىنىڭ سەممىي تەكلىپىگە بىنائەن، ياپونىيىگە كېلىپ، توكيودا «شەرقىي ئاسىيا جەمئىيىتىگە دائىر تەتقىقات» بويىچە ئۆتكۈزۈلگەن خەلقئارا مۇھاكىمە يىغىنىغا قاتناشتىم. جۇڭگىن چىەنجى ئەپەندىنىڭ كۆڭۈل قويۇپ ئورۇنلاشتۇرۇشى ئارقىسىدا، مەن ياپونىيە دۆلەتلىك مىللەتشۇناسلىق مۇزېيىنى زىيارەت قىلىش ھەمدە بۇ يەردە ئولتۇرغان دوستلار ۋە ئالىملار بىلەن يۈز كۆرۈشۈش پۇرسىتىگە ئىگە بولدۇم. ياپونىيىنىڭ گۈزەل زېمىنىنى كۆردۈم، ياپون خەلقىنىڭ جۇڭگو خەلقىگە بولغان چوڭقۇر دوستلۇقىنى ھېس قىلدىم، شۇنىڭدەك ياپونىيە ئالىملىرىنىڭ مىللەتشۇناسلىق تەت-

* بۇ— يولداش ئىسمايىل ئەھمەد ياپونىيە دۆلەتلىك مىللەتشۇناسلىق مۇزېيىدا سۆزلىگەن نۇتۇق. بۇ نۇتۇق 1991-يىل 2-ئايدا ياپونىيىدە نەشر قىلىنغان ۋە يىغىن توپلىمىغا كىرگۈزۈلگەن.

قىقاتى جەھەتتىكى نۇرغۇن ئەھۋاللىرىدىن ۋە قولغا كەلتۈرگەن نەتىجىلىرىدىن خەۋەر تاپتىم.

ئەمدى مەن مۇشۇ پۈرسەتتىن پايدىلىنىپ، جۇڭگودىكى ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئەنئەنىۋى مەدەنىيىتىنى قوغداش، داۋاملاشتۇرۇش ۋە راۋاجلاندۇرۇش ئەھۋاللىرىنى قىسقىچە تونۇشتۇراي.

جۇڭگودا 56 مىللەت بار. ئاز سانلىق مىللەت 55، نوپۇسى 91 مىليون 200 مىڭدىن ئارتۇق بولۇپ، پۈتۈن مەملىكەتتىكى ئومۇمىي ئاھالىنىڭ 8.04 پرسەنتىنى تەشكىل قىلىدۇ. جۇڭگودىكى ئاز سانلىق مىللەتلەر ئاھالە سانى، ئولتۇراقلاشقان رايونى، ئىقتىسادىي ھاياتى، تىل-مەدەنىيىتى، دىنىي ئۆرپ-ئادەتلىرى دېگەنگە ئوخشاش جەھەتلەردە ئۆزىگە خاس ئالاھىدىلىككە ئىگە، ئۇلار بىرلىكتە جۇڭخۇا مىللەتلىرى چوڭ ئائىلىسىنى تەشكىل قىلغان.

جۇڭگودىكى مىللەتلەرنىڭ ھەممىسى جۇڭگونىڭ ۋۇجۇدقا كېلىشى ۋە تەرەققىي قىلىشى ئۈچۈن ئۆز تۆھپىسىنى قوشقان، شۇنىڭدەك جۇڭگو مەدەنىيىتىنىڭ تەرەققىي قىلىشى ۋە گۈللىنىشى ئۈچۈنمۇ ئۆز تۆھپىسىنى قوشقان. تارىخىي ئەنئەنە، جۇغراپىيەۋى مۇھىت، مىللىي پسىخولوگىيە، تۇرمۇش ئۇسۇلى قاتارلىقلار ھەرقايسى مىللەتلەرنىڭ مەزمۇنغا باي خىلمۇخىل مەدەنىيىتىنى شەكىللەندۈرگەن.

ئەدەبىيات جەھەتتە، جۇڭگودىكى ئاز سانلىق مىللەتلەر ئۇزۇن زاماندىن بۇيانقى مول ئەنئەنىگە ئىگە، ئۇلارنىڭ بىرمۇنچە تەسىرى بار ئەسەرلىرى بارلىققا كەلگەن، مەسىلەن، موڭغۇللار-

نىڭ «موڭغۇللارنىڭ مەخپىي تارىخى»، ئۇيغۇرلارنىڭ ئېپىك داستانى «قۇتادغۇبىلىك»، زاڭزۇلارنىڭ تارىخىي داستانى «گەسار شاھ»، قىرغىزلارنىڭ تارىخىي داستانى «ماناس» ۋە يىزۇلارنىڭ ئېپىك داستانى «ئاشىما» قاتارلىق ئەسەرلەر ناھايىتى يۇقىرى بەدئىيلىككە ئىگە. بۇگۈنكى كۈندە ھەرقايسى مىللەتلەرنىڭ نۇرغۇن مەدەنىيەت ئەنئەنىلىرى داۋاملاشتۇرۇلۇپ، مىللىي ئالاھىدىلىككە ئىگە تېخىمۇ كۆپ ئەدەبىي ئەسەرلىرى دۇنياغا كەلدى.

مۇزىكا جەھەتتە، جۇڭگودىكى ئاز سانلىق مىللەتلەر ناھايىتى يۇقىرى سەۋىيىدىكى مۇزىكا ئېپىرىشكەن، گەۋدىلىك خۇسۇسىيەتكە ئىگە نۇرغۇن مۇزىكا ئەسەرلىرى زامان-زامانلاردىن بېرى تارقىلىپ كەلمەكتە، مەسىلەن، ئۇيغۇرلانىڭ «12 مۇقامى»، تۇزۇلارنىڭ «خۇائېر»ى قاتارلىق ئەسەرلەرنىڭ داڭقى مەشھۇر. نۇرغۇن رايونلاردا مۇزىكا كىشىلەر تۇرمۇشىنىڭ تەركىبىي قىسمىغا ئايلىنىپ كەتكەن. ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ مىللىي ئالاھىدىلىككە ئىگە نۇرغۇن چالغۇ ئەسۋابلىرىمۇ بار، ئالايلۇق، موڭغۇللارنىڭ ئات باشلىق غىجىكى، قازاقلارنىڭ دومبىراسى ۋە مياۋزۇلارنىڭ «شېڭ» دېگەن مۇزىكىسى ۋە باشقىلار. جۇڭگودا نەي، چارتار، غىجەك، بەل دۇمباق، داپ، غوڭقا، مىس دۇمباق قاتارلىقلارنىڭ ھەممىسى ئاز سانلىق مىللەتلەردىن تارقالغان.

ئۇسسۇل جەھەتتە، جۇڭگودىكى ئاز سانلىق مىللەتلەر ناخشا-ئۇسسۇلغا ماھىرلىقى بىلەن مەشھۇر. ئۇلارنىڭ تارىختىن بۇيان بارلىققا كەلگەن نى-نى ئاتاقلىق ئۇسسۇلچىلىرى بار.

هازىرغىچە ساقلىنىپ كەلگەن، ئۆزىگە خاس ئالاھىدىلىككە ئىگە نۇرغۇن ئۇسسۇللارنىڭ خېلى بىر قىسمى ھېلىھەم جۇڭگو سەھنىلىرىدە ئوينىلىۋاتىدۇ.

رەسساملىق جەھەتتە، جۇڭگودىكى ئاز سانلىق مىللەتلەر ناھايىتى يۇقىرى ماھارەت كۆرسەتتىپ، ئۆلمەس ئەسەرلەرنى ئىجاد قىلدى. مەشھۇر دۇنخۇاڭ تاش غارى، يۇنگاڭ تاش غارى، لۇڭمېن تاش غارى ۋە قىزىل مىڭ ئۆيلەردىكى ئەتىۋارلىق تام رەسىملىرى ۋە تاش ئويمىلارنىڭ ھەممىسىنى ھەر مىللەت سەنئەتكارلىرى بىرلىكتە ئىجاد قىلغان.

بىناكارلىق جەھەتتە، جۇڭگودىكى ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ تۆھپىسى ئالاھىدە. جۇڭگونىڭ ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدا مىللىي ئۇسلۇبقا ۋە رايون ئالاھىدىلىكىگە ئىگە نۇرغۇن قۇرۇلۇشلار بار. يۇەن سۇلالىسى دەۋرىدە بېيجىڭ (ئەينى زامانداۋادۇ دەپ ئاتالغان) دىكى خان سارىيىنى ئاز سانلىق مىللەت ئۇستىلىرى لايىھىلىگەن. بۇ كېيىنكى گۇگۇڭنىڭ قۇرۇلۇشىغا ھەتتا پۈتكۈل بېيجىڭدىكى قۇرۇلۇشلارغا ناھايىتى زور تەسىر كۆرسەتكەن.

ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ مەزمۇنغا باي، شەكلى ھەرخىل مەدەنىيىتىگە دائىر مىسالالار ناھايىتى كۆپ. ئالايلۇق، كىيىم-كېچەك، يېمەك-ئىچمەك، ھېيت-بايرام قاتارلىق جەھەتلەردە ئۆزىگە خاس ئالاھىدىلىك ناھايىتى گەۋدىلىك.

جۇڭگونىڭ ھەرقايسى مىللەتلەرنىڭ ئەنئەنىۋى مەدەنىيىتىگە قارىتقان سىياسىتى نېمە؟ بۇنى مىللەتلەرنىڭ بارلىق ئىسىل مەدەنىيىتىنى قوغدايدىغان، داۋاملاشتۇرىدىغان ۋە راۋاجلاندۇرىدۇ-

دىغان سىياسەت دەپ قىسقىچە يىغىنچاقلاشقا بولىدۇ. بۇ سىيا-
سەتنى تۈزۈشتە تۆۋەندىكى سەۋەبلەر كۆزدە تۇتۇلغان: جۇڭگودا
ھەممە مىللەت باپباراۋەر، بۇ باراۋەرلىك مەدەنىيەت جەھەتتىكى
باراۋەرلىكنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. ھەر مىللەت خەلقى ئۆزاق
مۇددەتلىك تارىخىي تەرەققىيات داۋامىدا يارانقان مەدەنىيەت مۇ-
ۋەپپەقىيەتلىرى ئەلۋەتتە قوغداشقا تېگىشلىك. ئاز سانلىق مىل-
لەتلەر يارانقان مەدەنىيەت پۈتكۈل جۇڭخۇا مىللەتلىرى مەدەنى-
يەت خەزىنىسىنىڭ مۇھىم تەركىبىي قىسمى، ئاز سانلىق مىل-
لەتلەرنىڭ ئەنئەنىۋى مەدەنىيىتىنى قوغداش ئەمەلىيەتتە پۈتكۈل
جۇڭخۇا مىللەتلىرىنىڭ مەدەنىيىتىنى قوغدىغانلىق بولىدۇ. بىر
مىللەتنىڭ مەدەنىيىتى شۇ مىللەتنىڭ بەلگىلىرىدىن بىرى بو-
لۇپ، ئۇنىڭغا شۇ مىللەتنىڭ چوڭقۇر مۇھەببىتى ۋە گۈزەل
ئارزۇسى مۇجەسسەملەشكەن. ئەنئەنىۋى مەدەنىيەتنى قوغداش ۋە
راۋاجلاندۇرۇش مىللەتلەر مۇناسىۋىتىنى ئوبدان ھالەتتە ساقلاش-
تا، مىللىي غۇرۇر ۋە مىللىي ئىشەنچىنى ئاشۇرۇشتا، بىر
مىللەتنىڭ ئىدىيە-ئەخلاق قۇرۇلۇشىدا ناھايىتى زور ئەھمىيەتكە
ئىگە.

دەرۋەقە، ھەرقايسى مىللەتلەرنىڭ مەدەنىيىتىگە ئايلىنىپ
قالغان ئەمما مەدەنىيەت تۈسىنى ئالمايدىغان بەزى ناچار نەرسە-
لەرمۇ بولۇشى مۇمكىن. ئەنئەنىۋى مەدەنىيەتنىڭ مىللەتلەرنىڭ
تەرەققىياتىغا، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىغا دەخلى يەتكۈزىدىغان
قىسمىنى ئەھۋالنى پەرقلەندۈرۈپ مۇۋاپىق ئۇسۇل قوللىنىپ
بىر تەرەپ قىلىش كېرەك. ئۇنى ئاساسەن ئاڭلىق ۋە ئىختىيارىي
ئاساستا، شۇ مىللەتنىڭ ۋەكىللىرى ئوتتۇرىغا چىقىپ ئۆزگەر-

تىشى ياكى شاللاپ چىقىرىۋېتىشى لازىم. ئەگەر ئۇ يادىكارلىق قىممىتى يۇقىرى نەرسىلەر بولسا، تەتقىقاتچىلارنىڭ پايدىلىنىشى ئۈچۈن ساقلاپ قويۇش كېرەك.

جۇڭگو مىللەتلەرنىڭ ئەنئەنىۋى مەدەنىيىتىنى قوغداش، داۋاملاشتۇرۇش ۋە راۋاجلاندۇرۇش جەھەتتە قوللانغان ئاساسى تەدبىرلەر مۇنداق:

1. قانۇنچىلىق ۋاستىلىرىنى قوللىنىش. ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ مەدەنىيىتىنى قانۇن شەكلى بىلەن قوغداش، داۋاملاشتۇرۇش ۋە راۋاجلاندۇرۇش توغرىسىدا ئېنىق بەلگىلىمىلەر چىقىرىلدى. مەسىلەن، «جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە قانۇنى» دا مىللىي ئاپتونومىيىلىك جايلارنىڭ ئاپتونومىيە ئورگانلىرى مىللىي مەدەنىيەتنىڭ ئېسىل ئەنئەنىلىرىگە ۋارىسلىق قىلىدۇ ۋە ئۇنى راۋاجلاندۇرىدۇ. مىللەتلەرنىڭ مەشھۇر يادىكارلىقلىرىنى، قىممەتلىك ئاسارئەتىقىلىرىنى ۋە باشقا مۇھىم تارىخىي مىراسلىرىنى قوغدايدۇ، مىللىي شەكىل ۋە مىللىي ئالاھىدىلىككە ئىگە مىللىي مەدەنىيەت ئىشلىرىنى ئۆز ئالدىغا راۋاجلاندۇرىدۇ، دەپ بەلگىلەنگەن. ئۇنىڭدىن باشقا قانۇن-نىزاملاردا ۋە جايلارنىڭ ئالاقىدار نىزاملىرىدىمۇ شۇنىڭغا ئوخشاش بەلگىلىمىلەر بار. مەسىلەن، «جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ شەھەر قۇرۇلۇشى پىلانى نىزامى» دا مىللىي ئاپتونومىيىلىك جايلارنىڭ شەھەر قۇرۇلۇشى پىلانىدا مىللىي ئۇسلۇب ۋە يەرلىك ئالاھىدىلىك كۆزدە تۇتۇلىدۇ، دەپ بەلگىلەنگەن. مۇشۇ بەلگىلىمىلەردە مىللىي مەدەنىيەتنىڭ قانۇنىي ئورنى مۇئەييەنلەشتۇرۇلگەن، مىللىي مەدەنىيەتنى قوغداش

ۋە راۋاجلاندۇرۇشنىڭ ئاساسىي پرىنسىپلىرى بەلگىلەنگەن، بۇ ئەمەلىيەتتە مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە.

2. مەدەنىيەت توشۇغۇچىلىرى(تارقاتقۇچىلىرى) قۇرۇلۇشىغا ئەھمىيەت بېرىش. ئىدېئولوگىيىنىڭ بىر تۈرى بولغان مەدەنىيەتنىڭ مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇشى تاشقى شەكىل ئارقىلىق ئىپادىلىنىدۇ. شۇڭا دۆلەت تۆۋەندىكى تەدبىرلەرنى قوللانىدى:

— مىللەتلەر نەشرىياتى ئورگانلىرىنى قۇرۇش. مەركەزدە ۋە ئاپتونوم رايونلاردا، بەزى ئاپتونوم ئوبلاستلاردا ۋە ئالاقىدار ئۆلكىلەردە مىللەتلەر نەشرىياتى قۇرۇلدى. بۇ نەشرىياتلار ئاساسەن ئاز سانلىق مىللەتلەرگە دائىر كىتاب، گېزىت ۋە ژۇرناللارنى نەشر قىلىدۇ. ھەمدە كىتابلارنى ئاز سانلىق مىللەت يېزىقىدا نەشر قىلىشقا ئەھمىيەت بېرىدۇ. 1989-يىلى ئاز سانلىق مىللەتلەر يېزىقىدا نەشر قىلىنغان كىتابلار 3000 خىلدىن ئاشتى.

— تۇرلۇك كۇتۇپخانا-پونكىتلەر تەسىس قىلىش. پۈتۈن مەملىكەتنىڭ ھەرقايسى جايلىرىدا نۇرغۇنلىغان مىللەتلەر مەدەنىيەت ساربىيى، مەدەنىيەت يۇرتى، مۇزېي، كۇتۇپخانا، كۆرگەزمىخانا ۋە باشقىلار قۇرۇلدى. سانلىق مەلۇماتقا قارىغاندا، مۇشۇ مۇئەسسەسىلەر 8000دىن ئاشىدۇ، بۇنىڭ ئىچىدە 80 نەچچە مۇزېي بار. ئاھالىسى ئاران 4200دىن كۆپرەك كېلىدىغان خېنجې مىللىتىمۇ ئۆزىنىڭ مىللەتلەر مۇزېينىغا ئىگە. بۇ مۇئەسسەسىلەر مىللىي مەدەنىيەتنى ساقلايدىغان. ئالماشتۇرىدىغان ۋە كۆرسىتىدىغان مۇھىم ئورۇن، شۇنداقلا ھەر مىللەت ئاممىسى مەدەنىيەت پائالىيەتلىرىنى ئېلىپ بارىدىغان مۇھىم سورۇن.

— رادىئو، تېلېۋىزىيە، كىنو ئىشلىرىنى راۋاجلاندۇ-رۇش. ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرى ئۆزىنىڭ رادىئو سىستې-مىسىنى ئومۇميۈزلۈك بەرپا قىلدى، بىرمۇنچە ئاپتونومىيىلىك جايلاردا ئاز سانلىق مىللەت تىلىنى قوللىنىدىغان رادىئو ۋە تېلېۋىزىيە ئىستانسىلىرى بار، مەملىكەت بويىچە نۇرغۇن مىل-لىي كىنو ستۇدىيىلىرىمۇ بار. ئېلىمىزنىڭ قانۇنلىرىدا مىللىي ئاپتونومىيىلىك جايلارنىڭ ئاپتونومىيە ئورگانلىرى مىللىي شە-كىل ۋە مىللىي ئالاھىدىلىككە ئىگە ئاخبارات، رادىئو، كىنو، تېلېۋىزىيە قاتارلىق مەدەنىيەت ئىشلىرىنى راۋاجلاندۇرۇشقا ھو-قۇقلۇق ۋە ئۇلارنىڭ شۇنداق قىلىش مەجبۇرىيىتى بار دەپ بەلگىلەنگەن.

— تەرجىمە ئورگانلىرىنى تەسىس قىلىش. خەنزۇ تىلى بىلەن ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ تىلىنى شۇنىڭدەك بۇ ئاز سانلىق مىللەتنىڭ تىلى بىلەن ئۇ ئاز سانلىق مىللەتنىڭ تىلىنى بىر-بى-رىگە تەرجىمە قىلىش— مىللىي مەدەنىيەتنى تارقىتىش، ئال-ماشتۇرۇش ۋە راۋاجلاندۇرۇشنىڭ مۇھىم شەرتى. ھازىر بېي-جىڭدا مەركىزىي مىللەتلەر تەرجىمە مەركىزى بار. مىللىي ئاپتونومىيىلىك جايلاردىمۇ تەرجىمە ئورگانلىرى قۇرۇلغان.

— ئەدەبىيات-سەنئەت تەشكىلاتلىرىنى قۇرۇش. مەركەزدە ۋە ئاپتونوم رايونلاردا، ئاپتونوم ئوبلاستلاردا ۋە ئاپتونوم ناھىي-لەردە سەنئەت تەشكىلاتلىرى ئومۇميۈزلۈك قۇرۇلدى. شۇنداق سەنئەت تەشكىلاتلىرى 600دىن ئاشىدۇ. كەسپىي ئارتىسلار ۋە خىزمەتچىلەر 20 مىڭدىن ئاشىدۇ. ئىجادىيەت ۋە ئويۇن كۆرسە-تىش پائالىيەتلىرى ئارقىلىق مىللىي مەدەنىيەت-سەنئەت، بو-

لۇپمۇ تىياتىر، ئوپېرا قاتارلىق ئويۇن كۆرسىتىش سەنئىتى داۋاملاشتۇرۇلدى ۋە راۋاجلاندۇرۇلدى.

3. ئەنئەنىۋى مەدەنىيەت-سەنئەت ئەسەرلىرىنى يېغىش ۋە رەتلەشكە ئەھمىيەت بېرىش. جۇڭگودىكى ئاز سانلىق مىللەتلەر-نىڭ مەدەنىيىتى مول، ئۇنىڭ ئىپادە شەكلىمۇ خىلمۇخىل. ئۇنىڭ بەزىلىرى يازما، بەزىلىرى ئاغزاكى، بەزىلىرى كىتابلارغا پۈتۈلگەن بولسا، بەزىلىرى چۆل-باياۋان، تېك يارلاردا ساقلان-غان، بەزىلىرى مۇزھېيدا ساقلانغان بولسا، بەزىلىرى خەلق ئارد-سىدا تارقىلىپ كەلگەن. ۋاقىتنىڭ ئۆتۈشى، جەمئىيەتنىڭ تە-رەققىي قىلىشى بىلەن، بەزى ئەنئەنىۋى مەدەنىيەت يوقىلىپ كېتىش خەۋپىگە دۇچ كەلگەن. دۆلەت بۇنىڭغا يارىشا دەل جايىدا تەدبىر قوللىنىپ، مىللىي ئاسارئەتىقىلەرنى كەڭ دائىرىدە تەك-شۈرۈپ، قىممەتلىك ئاسارئەتىقىلەرنىڭ يوقىلىپ كېتىشىدىن ساقلاندى؛ مۇتەخەسسىسلەرنى بەزى مەدەنىيەتنى بولۇپمۇ ئاغزا-كى مەدەنىيەتنى يېغىش-رەتلەشكە، ۋەيران بولۇشقا ئاز قالغان ئاسارئەتىقىلەرنى تۇزەشتۇرۇشكە ئۇيۇشتۇردى؛ چەت ئەللەردە تارقىلىپ يۈرگەن مىللىي ئاسارئەتىقىلەرنى، قەدىمكى كىتاب-ھۆججەتلەرنى كۆپ يوللار بىلەن سېتىۋالدى، ئالماشتۇردى ياكى كۆچۈرمە نۇسخىسىنى ئىشلىدى. بۇ خىزمەتتە ئىجابىي نەتىجىلەر قولغا كەلدى. مەسىلەن، زاڭزۇلارنىڭ مەدەنىيىتىگە ۋەكىللىك قىلىدىغان بۇدالا سارىيى رېمونت قىلىنىۋاتىدۇ، دۆلەت ئۇنىڭغا 56 مىليون يۈەندىن كۆپرەك مەخسۇس پۇل ئاجرىتىپ بەردى.

4. مەدەنىيەت ئالماشتۇرۇشنى ئىلگىرى سۈرۈش. بىر مىللەت-نىڭ ئۆزى بېكىنمە ھالەتتە يالغۇز راۋاج تاپالمىغىنىغا ئوخ-

شاش، شۇ مىللەتنىڭ مەدەنىيىتىمۇ بېكىنمە ھالەتتە يالغۇز راۋاج تاپالمايدۇ. ئۇنى باشقا مىللەتلەرنىڭ مەدەنىيىتى بىلەن ئۆزئارا ئالماشتۇرۇپ، ئۆزئارا بىر-بىرىنى ئەينەك قىلىپ، بىر-بىرىنى ئىلگىرى سۈرۈشكە توغرا كېلىدۇ، دۆلەت ۋە ئالاھىدار رايونلار مۇنداق ئالماشتۇرۇشقا ئىنتايىن ئەھمىيەت بېرىپ كەلدى. بېيجىڭدىكى مىللەتلەر مەدەنىيەت ساراىيىدا ھەر يىلى ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ مەدەنىيىتىگە دائىر كۆرگەزمە ئون قېتىمدىن كۆپرەك ئۆتكۈزۈلىدۇ. بۇ ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ كىيىم-كېچەكلىرى، ئەدەبىيات-سەنئەت ئەسەرلىرى، ئۆرپ-ئادەتلىرى، يېزىقلىرى، تارىخ قاتارلىق مەزمۇنلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. بۇنىڭ ئۆزى ھەم كۆرگەزمە، ھەم ئالماشتۇرۇش. دۆلەت مىللىي ئىشلار كومىتېتى ۋە مەدەنىيەت مىنىستىرلىكى ھەر يىلى ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ سەنئەت ئۆمەكلىرىنى بېيجىڭغا كېلىپ ئويۇن قويۇشقا ئۇيۇشتۇرۇپ تۇرىدۇ. بېيجىڭدا ئۆتكۈزۈلگەن 11-نۆۋەتلىك ئاسىيا تەنھەرىكەت يىغىنى مەزگىلىدە دۆلەت ئۇيۇشتۇرغان سەنئەت تەشكىلاتلىرىنىڭ سەككىزى ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدىن كەلگەن. ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ مەدەنىيىتىنى ئالماشتۇرۇش ۋە راۋاجلاندۇرۇش ئۈچۈن يەنە ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ مۇزىكىسى، ئۈسسۇلى، ئەنئەنىۋى تەنتەربىيىسى قاتارلىق جەھەتلەردە مۇسابىقە ئۇيۇشتۇرۇلۇپ كەلدى.

دۆلەت ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ چەت ئەللەر بىلەن مەدەنىيەت ئالماشتۇرۇشىغىمۇ ئەھمىيەت بېرىپ كەلدى. جۇڭگودىكى ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ مەدەنىيىتىگە دائىر كۆرگەزمە چەت ئەللەردە كۆپ قېتىم ئېچىلدى. مۇشۇ بىرنەچچە يىل ماباينىدە،

شىزاڭ، شىنجاڭ، ئىچكى موڭغۇل، گۇاڭشى قاتارلىق ئاپتونو-
مىيىلىك جايلارنىڭ سەنئەتكارلىرى ياۋروپا، شىمالىي ئامېرىكا،
ئوكيانىيە ۋە ئاسىيادىكى بەزى مەملىكەتلەرگە بېرىپ، مۇزىكا،
ئۇسسۇل ۋە تىياتىر قاتارلىق نومۇرلارنى كۆرسىتىپ، دۇنيا
خەلقىگە جۇڭگودىكى ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ مەدەنىيىتىنى ۋە
سەنئىتىنى بىۋاسىتە تونۇشتۇردى.

5. ئىختىساسلىق كىشىلەرنى زور كۈچ بىلەن تەربىيىلەش.
ئادەم مەدەنىيەت پائالىيەتلىرىنىڭ ئىگىسى. ئىختىساسلىق كە-
شىلەرنىڭ سانى ۋە ساپاسى مەدەنىيەت تەرەققىياتىغا زور ۋە
بىۋاسىتە تەسىر كۆرسىتىدۇ. ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئەنئەنە-
ۋى مەدەنىيىتىگە ۋارىسلىق قىلىش ۋە ئۇنى راۋاجلاندۇرۇش
ئۈچۈن دۆلەت ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ مەدەنىيەت خادىملىرىنى
پائال يېتىشتۈردى. مەخسۇس مەكتەپلەر ئېچىلدى، مەملىكەت
بويىچە بەش ئاپتونوم رايونىنىڭ ھەممىسىدە ئوتتۇرا دەرىجىلىك
سەنئەت مەكتەپلىرى قۇرۇلدى، بەزى ئاپتونوم رايوندا ئالىي
دەرىجىلىك سەنئەت مەكتىپى قۇرۇلدى. بۇ مەكتەپلەر ئاساسەن
ئاز سانلىق مىللەت ئوقۇغۇچىلىرىنى قوبۇل قىلىپ، سەنئەت
ئىجادىيەتچىلىرى، نەزەرىيىچىلىرى، تەتقىقاتچىلىرى، رېژىس-
سورلىرى، نومۇر ئورۇنلىغۇچىلىرى قاتارلىق ئىختىساس ئىگە-
لىرىنى يېتىشتۈرىدۇ، دەرس ۋە كەسىپلەرنى ئورۇنلاشتۇرۇش-
تا، مىللىي مەدەنىيەتنىڭ روشەن ئالاھىدىلىككە ۋە بەدىئىي
ئۇسلۇبقا ئىگە سەنئەت تۈرلىرىنى ساقلاش ۋە تەرەققىي قىلدۇ-
رۇشقا ئالاھىدە ئەھمىيەت بېرىدۇ. ئاندىن قالسا، مىللىي ئاپتو-
نومىيىلىك جايلاردىكىدىن باشقا سەنئەت مەكتەپلىرىمۇ ئاز سان-

لىق مىللەت ئىختىساسلىق خادىملىرىنى تەربىيىلەيدۇ. بەزى ئالىي مەكتەپلەردە مەخسۇس ئاز سانلىق مىللەت ستىپى تەسىس قىلىنغان، بېيجىڭ، شاڭخەي قاتارلىق شەھەرلەردىكى مەخسۇس ئالىي مەكتەپلەردە تەربىيىلەنگەن نۇرغۇن ئىختىساس ئىگىلىرى بار، مەسىلەن، زاڭزۇ ناخشىچى سەيدەن زوما شاڭخەي مۇزىكا ئىنستىتۇتىنى پۈتتۈرگەن.

ئىختىساسلىق خادىملارنى تەربىيىلەشكىمۇ، ئىختىساسلىق خادىملارنى ئىشقا قويۇشقىمۇ ئەھمىيەت بېرىلدى. دۆلەت ھەر مىللەت ئەدەبىيات-سەنئەتچىلىرىگە ئۆز تالانتىنى ئىشقا سېلىش ئىمكانىيىتىنى يارىتىپ بېرىش ئۈچۈن تىرىشىپ كەلدى. نۇر-غۇن ئاز سانلىق مىللەت سەنئەتكارلىرى مەملىكەت ئىچىدە ۋە خەلقئارادا ئۆيۇشتۇرۇلغان چوڭ-چوڭ مۇسابىقىلەردە مۇكاپاتقا ئېرىشتى. ئۆزلۈكىدىن ئۆگىنىپ ئىختىساسلاشقانلار، خەلق ئا-رىسىدىكى سەنئەتچىلەر ۋە ھەقىقىي بىلىملىك دىنىي خادىملارمۇ ئىقتىدارىغا قاراپ ئىشقا قويۇلۇپ، ئۇلارنىڭ ئەنئەنىۋى مەدەنە-يىتكە ۋارىسلىق قىلىش ۋە ئۇنى قوغداشتىكى رولى جارى قىل-دۇرۇلدى.

ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئەنئەنىۋى مەدەنىيىتىنى قوغداش-قا، ئۇنىڭغا ۋارىسلىق قىلىشقا توغرا كېلىدۇ، شۇنىڭدەك ئۇنى ئۇزلۇكسىز تەرەققىي قىلدۇرۇشقىمۇ توغرا كېلىدۇ، ئەلۋەتتە. شۇندىلا، ئۇ جۇشقۇن ھاياتىي كۈچكە ئىگە بولالايدۇ. مۇنداق تەرەققىيات مىللىي ئالاھىدىلىكنى ساقلاپ قېلىش ئاساسىدا، دەۋرىنىڭ تەرەققىياتىغا ئاساسەن شەكىل ۋە مەزمۇن جەھەتتە ئۇزلۇكسىز كېڭەيتىش ۋە يېڭىلىق يارىتىش ھەمدە باشقا مىللەت-

لەر مەدەنىيەتىنىڭ ئېسىل مۇڭەپپەقىيەتلىرىنى قوبۇل قىلىپ، ئۆز مىللىتىنىڭ مەدەنىيىتىنى تېخىمۇ بېيىتىش، تېخىمۇ ئوبدان تەرەققىي قىلدۇرۇش دېمەكتۇر.

ئوساكا دۆلەتلىك مىللەتلەر مۇزېيىنىڭ مېنى قىزغىن كۈتۈڭالغانلىقىغا رەھمەت. بۇ يەردە ئولتۇرغان ئالىملار ۋە دوستلارنىڭ پۈرسەت بولسىلا جۇڭگودا زىيارەتتە بولۇشىنى قارشى ئالىمىز. ئاخىرىدا جۇڭگو-ياپونىيە مىللىي ئالىملىرى ئوتتۇرىسىدىكى ئالاقىنىڭ ئۈزلۈكسىز كېڭىيىشىنى، جۇڭگو-ياپونىيە خەلقى ئوتتۇرىسىدىكى دوستلۇقنىڭ كۈنسايىن كۈچىيىشىنى تىلەيمەن.

مەركەز مىللىي خىزمەت يىغىنىنىڭ روھىنى ئەستايىدىل ئىزچىللاشتۇرۇپ، ئىلمىزنىڭ مىللىي خىزمىتىدە يېڭى ۋەزىيەت يارىتايلى*

(1992-يىل 1-ئاينىڭ 19-كۈنى)

بۈ قېتىمقى مەركەز مىللىي خىزمەت يىغىنى پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى بىلەن گوۋۇيۈەننىڭ يۈكسەك دەرىجىدە ئەھمىيەت بېرىشى ۋە يىغىنغا قاتناشقان يولداشلارنىڭ ئورتاق تىرىشچانلىق كۆرسىتىشى ئارقىسىدا، ئالدىن بەلگىلەنگەن ۋەزىپىنى ئورۇندىاپ، تولۇق مۇۋەپپەقىيەت قازاندى. ئۇ شانلىق سەھىپە سۈپىتىدە ئىلمىزنىڭ مىللىي خىزمەت تارىخىدىن ئورۇن ئالغۇسى.

1

بۈ قېتىمقى يىغىن مۇھىم پەيتتە چاقىرىلغان، پۈتۈن دۇنياڭ دىققىتىنى تارتىدىغان ئىنتايىن مۇھىم يىغىن بولدى، مەزمۇنى مول، كەيپىياتى قىزغىن يىغىن بولدى، كىشىنىڭ

* بۇ— يولداش ئىسمايىل ئەھمەدنىڭ ئۆلكىلىك، ئاپتونوم رايونلۇق، بۈاستە قاراشلىق شەھەرلىك مىللىي ئىشلار كومىتېتىنىڭ مۇدىرلىرى يىغىنىدا قىلغان سۆزى.

رايىنى مۇجەسسەملەشتۇرىدىغان، كۆڭلىنى خۇشال قىلىدىغان يىغىن بولدى. يىغىندا باش شۇجى جياڭ زېمىن بىلەن زۇڭلى لى پېڭ مۇھىم سۆز قىلدى. پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى ۋە گوۋۇيۈەندىن خېلى جىق رەھبىرلىرى يولداشلار يىغىنغا قاتناشتى. بۇ ھال پارتىيە ۋە دۆلەتنىڭ مىللىي خىزمەتكە ئەھمىيەت بېرىۋاتقانلىقىنى ۋە ھەر مىللەت خەلقىگە كۆڭۈل بۆلۈۋاتقانلىقىنى تولۇق چۈشەندۈردى. يىغىندا جۇمھۇرىيىتىمىز قۇرۇلغاندىن بۇيان، بولۇپمۇ پارتىيىنىڭ 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3-ئومۇمىي يىغىنىدىن بۇيان، پارتىيىمىزنىڭ مىللىي مەسىلىنى بىر تەرەپ قىلىش نەزەرىيىسى ۋە ئەمەلىيىتى ئىلمىي ئاساسىنا يەكۈنلەندى. ئېلىمىزنىڭ مىللىي خىزمىتىدە قولغا كەلگەن زور نەتىجىلەر ۋە مۇۋەپپەقىيەتلىك تەجرىبىلەر تولۇق مۇئەييەنلەشتۇرۇلدى؛ ئېلىمىزنىڭ نۆۋەتتىكى مىللىي خىزمىتىنىڭ ۋەزىيىتى ئوبيېكتىپ ھالدا تەھلىل قىلىندى، بۇندىن كېيىنكى بىر مەزگىللىك مىللىي خىزمەتنىڭ يېتەكچى ئىدىيىسى ۋە ئاساسىي ۋەزىپىسى ئوتتۇرىغا قويۇلدى، يېڭى شارائىتتا، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى يەنمۇ كۈچەيتىش، دۆلەتنىڭ بىرلىكىنى قوغداش فاكتورى-سىياسەتلىرى مۇھاكىمە قىلىندى، خەلق ئىگىلىكى تەرەققىياتىنىڭ ئىككىنچى قەدەملىك ستراتېگىيىسىنى ئەمەلىيلەشتۇرۇش داۋامىدا، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىقتىسادىي ۋە ئىجتىمائىي تەرەققىياتىنى قانداق قىلىپ تېزلىتىش كە دائىر سىياسەت-تەدبىرلەر بەلگىلەندى. بۇلار كادىرلارنىڭ مىللىي مەسىلىنى ھەل قىلىشنىڭ جۇغگوچە توغرا يولىدا ئېغىشماي مېڭىشىغا، مىللەتلەرنىڭ باراۋەرلىكى، ئىتتىپاقلىقىنى

ئىلگىرى سۈرۈش ۋە ۋەتەننىڭ بىرلىكىنى قوغداشقا، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىقتىسادىي-ئىجتىمائىي تەرەققىياتىغا ۋە مىللەتلەرنىڭ ئورتاق گۈللىنىشىگە، پۈتكۈل دۆلىتىمىزنىڭ ئىجتىمائىي تەرەققىياتى ۋە ئەبەدىي ئامانلىقىغا، جۈڭگوچە سوتسىيالىزم قۇرۇشقا زور ۋە چوڭقۇر تەسىر كۆرسەتكۈسى.

2

بۇ قېتىمقى يىغىننىڭ چاقىرىلغانلىقى ۋە زور مۇۋەپپەقىيەت قازانغانلىقىدىن يىغىن ۋەكىللىرى شادلانماقتا، ھەر مىللەت خەلقى شادلانماقتا. شادلىنىش بىلەن بىرگە يەنە بۇ قېتىمقى يىغىننىڭ روھىنى ئىزچىللاشتۇرۇش ۋە ئەمەلىيلەشتۈرۈشكە ئومۇميۈزلۈك كۆڭۈل بۆلمەكتە. مەركەزمۇ بۇ قېتىمقى يىغىن روھىنىڭ ئەمەلىيلەشتۈرۈلۈشىگە ناھايىتى كۆڭۈل بۆلۈۋاتىدۇ، لى پېڭ زۇڭلى ئۆز سۆزىدە يىغىننىڭ روھىنى ئوبدان ئىزچىللاشتۇرۇش ئۈستىدە ئالاھىدە توختالدى. بۇ ھەقىقەتەنمۇ ئىنتايىن مۇھىم مەسىلە. ئوبدان ئىدىيە ۋە نەزەرىيە، چارە-تەدبىر ئىجتىمائىي ئەمەلىيەتكە بىرلەشتۈرۈلۈپ، ئەمەلىي خىزمەتتە ئىزچىللاشتۇرۇلغان ۋە تەتبىق قىلىنغان چاغدىلا، ئۇنىڭ پۈتۈن قىممىتى ۋە ئەھمىيىتى ئاندىن ھەقىقىي نامايان بولىدۇ. بۇ قېتىمقى يىغىننىڭ روھىنى ئوبدان ئىزچىللاشتۇرۇش ۋە ئەمەلىيلەشتۈرۈشتە ھەر دەرىجىلىك مىللىي ئىشلار كومىتېتلىرىنىڭ باش تارتىپ بولمايدىغان مەسئۇلىيىتى بار. ئۇ بىزنىڭ بۇندىن كېيىنكى بىر مەزگىللىك خىزمىتىمىزنىڭ مەركىزىي

هالقىسى بولۇشى لازىم. بايا ھەرقايسىلار تۇرلۇك نۇقتىدىن بىرمۇنچە ئوبدان پىكىرلەرنى بەردىلار. ئەمدى مەن كۆپچىلىك-نىڭ پىكرىگە بىرلەشتۇرۇپ يېغىنىڭ روھىنى ئىزچىللاشتۇ-رۇش ۋە ئەملىيلەشتۇرۇش مەسىلىسى ھەققىدە دەسلەپكى ئۆي-پىكىرلىرىمنى ئوتتۇرىغا قويماقچىمەن.

1. ئەستايىدىل ئۆگىنىش، چوڭقۇر ئۆزلەشتۇرۇش

ھەقىقىي چۈشەنگەن نەرسىنىلا ئوبدان ئىجرا قىلغىلى بولى-دۇ. يولداش جياڭ زېمىن، لى پېڭلارنىڭ سۆزى مىللەت نەزە-رىيىسى، مىللىي سىياسەت ۋە مىللىي خىزمەت ماركسىزم نۇق-تىئىنەزىرى بىلەن شەرھىلەنگەن مۇھىم ھۆججەت. بىز ئۇنى ئەينەن ئۆگىنىشىمىز، ئىخلاس بىلەن ئۆزلەشتۇرۇشىمىز كې-رەك. يېغىن ھۆججەتلىرىنى ئۆگىنىشنى پارتىيىمىزنىڭ 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېت 3-ئومۇمىي يېغىندىن بۇيانقى مىللىي خىزمەت توغرىسىدىكى فاكتجېن-سىياسەتلىرىنى ئۆگە-نىش بىلەن بىرلەشتۇرسەكمۇ بولىدۇ. مۇھىم نەزەرىيە، نۇقتە-ئىنەزەر ۋە سىياسەتلەرنىڭ تېگىگە يېتىپ، ئۇنىڭ ماھىيىتىنى ئىگىلىشىمىز، ئۇنىڭ بىلەن ئۆز مېڭىمىزنى قوراللاندۇرۇشى-مىز كېرەك. ئۆگىنىش ئارقىلىق بۇ ھۆججەتلەرنىڭ ئىدىيىۋى ئاساسىنى ۋە نەزەرىيە مەنبەسىنى، دەۋر شارائىتى ۋە ئەملىي ئەھمىيىتىنى ھەقىقىي تۇردە چۈشىنۈۋېلىشىمىز، ئۆگىنىش ئارقىلىق مىللىي مەسىلىنى بىرتەرەپ قىلىش، مىللىي خىزمەت-نى ئوبدان ئىشلەشتىكى ئىدىيىۋى سەۋىيىمىزنى، نەزەرىيىۋى سەۋىيىمىزنى، سىياسەت سەۋىيىمىزنى ۋە رەھبەرلىك سەۋىيە-مىزنى ئۆستۇرۇشىمىز كېرەك.

ئۆگىنىش ئارقىلىق خىزمەت يۆنىلىشىنى تېخىمۇ توغرىلاش، ۋېلىشىمىز، مۇھىمى مىللىي خىزمەتنىڭ ئاساسىي تەجرىبىلىرىنى چوڭقۇر چۈشىنىۋېلىشىمىز، 90-يىللاردىكى مىللىي خىزمەتنىڭ ئاساسىي ۋەزىپىسىنى ئىگىلىشىمىز، شۇنىڭ بىلەن خىزمەتنى ئۇزلۇكسىز ئالغا سۈرۈشىمىز كېرەك.

2. تەشۋىقاتنى ئوبدان ئېلىپ بېرىش، تەتقىقاتنى كۈچەيتىش

پۈتۈن پارتىيىنى، پۈتۈن مەملىكەتتىكى ھەر مىللەت خەلقىنى بۇ قېتىمقى يىغىنىنىڭ روھىدىن ئىمكانىيەتنىڭ بارىچە خەۋەردار قىلىش— يىغىن روھىنى ئوبدان ئىزچىللاشتۇرۇشنىڭ مۇھىم شەرتى، شۇڭا يىغىن روھىنى تەشۋىق قىلىش ئىشىنى ئىخلاس بىلەن ئۈيۈشتۇرۇش كېرەك. تەشۋىقاتنى مەلۇم كۆلەمدە، مەلۇم چوڭقۇرلۇقتا ئېلىپ بېرىپ، مەلۇم ۋاقىتنىچە داۋاملاشتۇرۇپ، مۇئەييەن ئەمەلىي ئۇنۇم ھاسىل قىلىش كېرەك. تەشۋىقاتنى خىلمۇخىل شەكىل بىلەن جانلىق ئېلىپ بېرىش كېرەك، تۈرلۈك تەشۋىقات بازىلىرى ۋە تەشۋىقات ۋاسىتىلىرىدىن تولۇق پايدىلىنىش كېرەك. ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدا تەشۋىقاتنى ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ تىل-يېزىقى بىلەن ئېلىپ بېرىشقا ئەھمىيەت بېرىش كېرەك. ئالاقىدار تارماقلار بىلەن بىرلىكتە ھەقىقىي ئۇنۇم بېرىدىغان تەشۋىقات پىلانىنى تۈزۈپ، تەشۋىقاتنىڭ مەزمۇنى، شەكلى، ۋاقتى قاتارلىق جەھەتلەردە كونكرېت ئورۇنلاشتۇرۇش ئېلىپ بارساق بولىدۇ.

يىغىن روھى ھەققىدىكى تەشۋىقاتنى ئېلىمىزدىكى مىللەتلەرنىڭ ئاساسىي ئەھۋالى، مىللىي خىزمىتىمىزنىڭ مۇۋەپپەقىيەتلىرى، ئېلىمىزنىڭ مىللىي سىياسىتى، ماركسىزملىق مىل-

لەت قارىشى توغرىسىدىكى تەشۋىقات بىلەن بىرلەشتۇرۇپ ئېلىپ بېرىش كېرەك. تەشۋىقات ئارقىلىق پۈتۈن پارتىيە ۋە پۈتۈن مەملىكەت خەلقىنىڭ مىللىي مەسىلىنىڭ مۇھىملىقىغا بولغان تونۇشىنى ئۆستۈرۈش، پۈتۈن پارتىيىنىڭ مىللىي سىياسىتىنى ئوبدان ئىجرا قىلىش، مىللىي خىزمەتنى ئوبدان ئىشلەش ئاڭ-لىقلىقىنى ئاشۇرۇش كېرەك. تەشۋىقات ئارقىلىق پۈتۈن پارتى-يىنى ۋە ھەر مىللەت خەلقىنى 90-يىللاردىكى مىللىي خىزمەت-لىنىڭ ۋەزىپىلىرىدىن ھەقىقىي خەۋەردار قىلىش، ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئاكتىپلىقىنى تېخىمۇ قوزغاش، ئۇلارنى بۇ ۋەزىپە-لەرنى ئەملگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن تېخىمۇ ئاڭلىق ھالدا تىرىشىپ كۆرەش قىلىدىغان قىلىش كېرەك؛ تەشۋىقات ئارقىلىق ھەر مىللەت خەلقىنى ئىشەنچ ۋە كۈچىنى ئاشۇرۇپ، گۈزەل ئىستىق-بالغا كۆز يەتكۈزۈپ، مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقلىق-تەرەققىيات ئىشىغا يېڭىچە روھىي قىياپەت بىلەن ئاتلىنىدىغان قىلىش كېرەك.

پارتىيە ۋە دۆلەتنىڭ رەھبەرلىرى ئۆز سۆزىدە بىرمۇنچە مۇھىم نەزەرىيىۋى مەسىلىلەرنى تىلغا ئالدى، شۇڭا يېغىن رو-ھىنى ئادەتتىكىچە تەشۋىق قىلىشتىن باشقا، نەزەرىيە جەھەتتىن بىرقەدەر سىستېمىلىق، بىرقەدەر چوڭقۇر تەتقىقات ئېلىپ بېرى-شىمىز، ئاشۇ ئىدىيە-نۇقتىئىنەزەرلەرنىڭ نەزەرىيە ئاساسى، رېئال ئاساسى، دەۋر ئالاھىدىلىكى ۋە نەزەرىيىۋى ئەھمىيىتىنى تەھلىل قىلىپ ۋە تەتقىق قىلىپ ئاشۇ نەزەرىيىلەرنى تېخىمۇ ئوبدان چۈشىنىشىمىز ۋە ئەملىيەتكە تەتبىق قىلىشىمىز، شۇ يول بىلەن ئەملىي خىزمىتىمىزنىمۇ، مىللەت نەزەرىيىسى قۇ-

رۇلۇشىنىمۇ ئىلگىرى سۈرۈشىمىز كېرەك.

نەزەرىيە تەتقىقاتىنى باش شۇجى ۋە زۇڭلىنىڭ سۆزلىرى-نىڭ روھى بويىچە ئېلىپ بېرىش، تەتقىقات ئارقىلىق ئاشۇ نەزەرىيە ۋە نۇقتىئىنەزەرلەرنى چوڭقۇر چۈشىنىپ، نەزەرىيە ۋە نۇقتىئىنەزەر جەھەتتە ئورۇنسىز تالاش-تارتىشىنىڭ يۈز بېرىشى-دىن ئىمكانقەدەر ساقلىنىش كېرەك.

3. ئەستايىدىل ئىزچىللاشتۇرۇش، كۆپرەك ئەمەلىي ئىش قىلىش

خۇددى يەرگە ئۇرۇق سېلىش ھوسۇل ئېلىشنى مەقسەت قىلغانغا ئوخشاش، ئۆگىنىشىمۇ، تەشۋىقاتىمۇ ئىزچىللاشتۇرۇش ۋە ئىجرا قىلىشنى مەقسەت قىلىدۇ. بەزى يولداشلار بۇ قېتىمقى يېڭىنىڭ روھى بىرەدەملىك ئۆگىنىش، بىرەدەملىك تەشۋىق قى-لىش، بىرەدەملىك قىزىپ كېتىش بىلەنلا توختاپ قالارمىكىن دەپ ئەندىشە قىلىۋاتىدۇ. مۇنداق ئەھۋالدىن چوقۇم ساقلىنىش كېرەك. خىزمەتنى پۇختا ئىشلەپ، يېڭىن روھىنى دەل جايىدا ئەمەلىيلەشتۈرۈش، بۇ قېتىمقى يېڭىندا بەلگىلەنگەن چوڭ-چوڭ فاكتىجىن-سىياسەت ۋە تەدبىرلەرنى ئېلىمىزنىڭ مىللىي خىزمەت ئەمەلىيىتىدە ئىزچىللاشتۇرۇپ ۋە ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشى ئىشلىرىدا چېچەك-لىتىش، مېۋە بەرگۈزۈپ، مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقلىق-تە-رەققىيات ئىشلىرىنى ئىلگىرى سۈرۈش، بۇ قېتىمقى يېڭىنىڭ مىللىي ئىتتىپاقلىق-تەرەققىيات ئىشىغا يېڭى ھاياتىي كۈچ ۋە تۈرتكىلىك كۈچ بېغىشلىغانلىقىنى، ئاز سانلىق مىللەت رايونلە-رىغا يېڭىلىق ئېلىپ كەلگەنلىكىنى ھەر مىللەت خەلقىگە ھەق-

قىي هېس قىلدۇرۇش كېرەك.

يېڭىن روھىنى ئىزچىللاشتۇرۇشتا ئەمەلىيەتنى ئاساس قىلىش كېرەك. جايلارنىڭ ئەھۋالى ئوخشاش بولمىغانلىقى ئۈچۈن، يېڭىن روھىنى ئەمەلىيلەشتۈرۈشتىكى كونكرېت ۋەزىپە ۋە كونكرېت چارىلەرمۇ ئوخشاش بولمايدۇ. ھەرقايسى جايلار، تارماقلار ئۆز ئەمەلىيىتىگە بىرلەشتۈرۈپ، ئۆز رايونى ۋە ئۆز تارمىقىنىڭ ئەھۋالىغا باب كېلىدىغان ئەمەلىي قەدەم-باسقۇچلارنى قوللانسا بولىدۇ. يېڭىنىڭ ھەممە مەزمۇنى مۇھىم، ھەممىنى ئەمەلىيلەشتۈرۈش كېرەك. بولۇپمۇ ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ مۇقىملىقى ۋە تەرەققىياتىغا، مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقلىقى ۋە تەرەققىياتىغا زىچ مۇناسىۋەتلىك بولغان سىياسەت-تەدبىرلەرنى ئوبدان ئەمەلىيلەشتۈرۈش كېرەك. ھازىرنىڭ ئۆزىدە ئىشلەشكە بولىدىغان ئىشلارنى تېز ئىشلەش كېرەك؛ تىرىشىش ئارقىلىق ئىشلەشكە بولىدىغان ئىشلارنى خىزمەتنى كۈچەيتىش يولى بىلەن تىرىشىپ ئورۇندىش كېرەك. ۋاقتىنچە ئىشلەشكە بولمايدىغان ئىشلارنى پىلان تۈزۈپ، شەرت ھازىرلاپ، پەيدىنپەي ئورۇندىش كېرەك.

بۇ قېتىمقى يېڭىنىڭ روھىنى ئەمەلىيلەشتۈرۈشنى گەۋدىلەندۈرۈشنىڭ «مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە قانۇنىنى يەنمۇ ئىلگىرىلەپ ئىزچىللاشتۇرۇش ۋە ئىجرا قىلىشقا دائىر بىرقانچە مەسىلە توغرىسىدىكى ئۇقتۇرۇشى»نى ئىزچىللاشتۇرۇش بىلەن بىرلەشتۈرۈپ، كۆپرەك ئەمەلىي ئىش قىلىشنى كۆزدە تۇتۇش كېرەك. 1989-يىلى ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ نامراتلارنى يۆلەش خىزمەت يېغىنى چاقىرىلغاندىن كېيىن، نۇرغۇن

جايلار مەركەزنىڭ ئۇسۇلى بويىچە، كىيىم پۇتۇن، قورساق توق بولۇش مەسىلىسىنى ھەل قىلىش فوندى تەسىس قىلىپ، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىغا سېلىنىدىغان مەبلەغنى كۆپەيتىپ، خىزمەتنى كۈچەيتىپ بىرمۇنچە ئەمەلىي ئىش قىلدى. بىز بۇ قېتىمقى يىغىندىن كېيىن، جايلارنىڭ شۇنىڭغا ئوخشاش ئىشلارنى قىلىشىنى ھەمدە بۇرۇنقىدىن تېخىمۇ ئوبدان ئىشلىشىنى ئۈمىد قىلىمىز. مەسىلەن، ئۆز رايونى، ئۆز تارمىقىنىڭ مىللىي خىزمەتنى تېخىمۇ كۈچەيتىش توغرىسىدىكى پىكرى ياكى قارارىنى ئىشلەپ چىقىپ، مەركەزنىڭ روھىنى ئۆز رايونى، ئۆز تارمىقىنىڭ ئەھۋالى بىلەن زىچ بىرلەشتۈرۈلگەن تېخىمۇ ئېنىق ۋە كونكرېت نەرسىگە ئايلاندۇرسا بولىدۇ.

بۇ قېتىمقى يىغىنىنىڭ روھىنى ئىزچىللاشتۇرۇشتا ھەر مىللەت خەلقى ئۈچۈن جان-دىل بىلەن ئەمەلىي ئىش قىلىپ بېرىشنى ئاساس قىلىش كېرەك. ئاز سانلىق مىللەت خەلقى—مىللىي خىزمەتنىڭ بىۋاستە خىزمەت قىلىش ئوبيېكتى. شۇڭا ئۆزىمىزنىڭ ئاساسىي مەۋقەسىنى ئاز سانلىق مىللەت خەلقى ئۈچۈن خىزمەت قىلىش ئۈستىگە قويۇشىمىز كېرەك. 50 -يىللاردا، پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى ئاز سانلىق مىللەت-لەرنىڭ تەرەققىي قىلىشىغا سەمىمىي يارەدەم بېرىش كېرەك دەپ كۆرسەتكەنىدى. بىزنىڭچە سەمىمىي دېگەن سۆز مىللىي خىزمەت خادىملىرىنىڭ دەستۇرى بولۇپ قېلىشى كېرەك. بىز يولداش ماۋ زېدۇڭنىڭ: كىم ئۈچۈن خىزمەت قىلىش مەسىلىسى تۈپ مەسىلە دېگەن سۆزىنى نەقىل كەلتۈرىمىز. يولداش ماۋ زېدۇڭ-نىڭ سۆزى ئەدەبىيات-سەنئەت خىزمىتىگە قارىتىپ ئېيتىلغان،

ئۇ مىللىي خىزمەتكىمۇ توغرا كېلىدۇ. ئاز سانلىق مىللەتلەر بىلەن بىرنىيەت- بىر مەقسەتتە بولۇپ، ئۇلارنىڭ كۆڭلىنى چۈشىنىپ، غېمىنى يېگەندىلا ئاندىن چىن كۆڭۈل بىلەن ئۇلار ئۈچۈن سۆزلەپ، ئۇلار ئۈچۈن خىزمەت قىلىشقا بولىدۇ. ئۇلار- نىڭ ئارزۇسىنى ۋە تەلەپلىرىنى، نېمىلەرنى ئويلاپ، نېمىگە مۇھتاج بولۇۋاتقانلىقىنى ھەقىقىي چۈشىنىپ، خىزمەتنى ئوبدان ئىشلەشكە بولىدۇ. مىللىي خىزمەت تارماقلىرى پارتىيە تاپشۇر- غان مىللىي خىزمەت ۋەزىپىسىنى ئۈستىگە ئالغان، ئۇلار ئاز سانلىق مىللەت خەلقى ئۈچۈن جان-دىل بىلەن خىزمەت قىلغان، خىزمەتنى ئوبدان ئىشلىگەن چېغىدىلا ئاندىن ئۆز مەسئۇلىيىتى- نى ئادا قىلغان بولىدۇ. بۇ يەردە شۇنى ئېيتىش كېرەككى، پارتىيىنىڭ مەنپەئىتى بىلەن ھەر مىللەت خەلقىنىڭ مەنپەئىتى ئاجرالماس بىر پۈتۈنلۈكتىن ئىبارەت.

ئاز سانلىق مىللەتلەر ئۈچۈن سەممىي خىزمەت قىلىش مىللىي خىزمەت تارماقلىرىنىڭ خىزمەتنى يۈكسەك مەسئۇلىيەت- چانلىق ۋە تولۇپ تاشقان قىزغىنلىق بىلەن پۈختا ئىشلەپ، كۆپرەك ئەمەلىي ئىش قىلىشنى تەلەپ قىلىدۇ. ئەگەر زېھنىي كۆچىمىزنى ئەمەلىي ئىشقا سەرپ قىلماي، ھۆججەت-ئالاقە ماڭ- دۇرۇشقا، نەزەرىيىنى دەللىلەشكە ئارتۇقچە بېرىلىپ كېتىدىغان بولساق، ھەرقانچە ياخشى سىياسەت ۋە نەزەرىيىمۇ مېۋە بەرمەي- دىغان، ئەمەلىي ئەھمىيىتى يوق گۈل-چېچەككە ئوخشاپ قالىدۇ.

ئەمەلىي ئىش قىلىش دېگىنىمىز سىياسەت ۋە قانۇندا قە- لىشقا تېگىشلىك دەپ بەلگىلەنگەن ئىشلارنى قىلىش، ئاز سانلىق

مىللەت خەلقى جىددىي ئارزۇ قىلىۋاتقان ئىشلارنى قىلىش، مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقلىقى ۋە تەرەققىياتىغا پايدىلىق ئىشلارنى قىلىش دېمەكتۇر. مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقلىقى ۋە تەرەققىياتى ئۈچۈن قانچىلىك ئەمەلىي ئىش قىلىش بۇ قېتىمقى يىغىننىڭ روھىنى ئىزچىللاشتۇرۇش ۋە ئەمەلىيلەشتۈرۈشنىڭ قانداق بولـغانلىقىنى ئۆلچەيدىغان مۇھىم بەلگە.

ئەمەلىي ئىش قىلىش ئارقىلىق مىللىي خىزمەتنى يېڭى قىياپەتكە ۋە يېڭى تۈسكە ئىگە قىلىش، مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقـلىق ۋە تەرەققىيات ئىشلىرىدا يېڭى ۋەزىيەت ۋە يېڭى يۈكسىلىش ھاسىل قىلىش لازىم.

4. ھەققەتنى ئەمەلىيەتتىن ئىزدەش، تەكشۈرۈپ تەتقىق قىلىشقا ئەھمىيەت بېرىش

ئىلمىـزنىڭ يەر مەيدانى 9 مىليون 600 مىڭ كۋادرات كىلومېتىر كېلىدۇ، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ يېرى كەڭ. ھەرقايسى مىللەتلەرنىڭ تەبىئىي شارائىتى، تارىخىي تەرەققىياتى، ئىقتىسادىي ۋە ئىجتىمائىي ئەھۋالى، تىل-يېزىقى، مەدەنىيىتى، ئۆرپ-ئادىتى، دىنىي ئېتىقادى بىر-بىرىدىن پەرقلىنىدۇ. مىللەتلەر توپلىشىپ ئولتۇراقلاشقان رايونلار بىلەن مىللەتلەر ئارىلاش ۋە تارقاق ئولتۇراقلاشقان رايونلارنىڭ ئەھۋالى پەرقلىنىدۇ، چېگرا رايوندا ئولتۇراقلاشقانلار بىلەن ئىچكى ئۆلكىلەردە ئولتۇراقلاشقانلارنىڭ ئەھۋالى پەرقلىنىدۇ، بەزىدە ئوخشاش بىر مىللەتنىڭ بىرمۇنچە ئەھۋالىمۇ پەرقلىنىدۇ، يەنە كېلىپ بۇ پەرقلەر ۋاقىتنىڭ ئۆتۈشى بىلەن توختىماي ئۆزگىرىپ تۇرىدۇ. بۇ ھال مىللىي خىزمەتتە ھەققەتنى ئەمەلـ

يەتتىن ئىزدەيدىغان ئىدىيىۋى لۇشيەنگە ئەمەل قىلىپ، ھەممە ئىشتا ئەمەلىيەتنى ئاساس قىلىش، خىزمەتنى ئاددىي قىلىپتا ئېلىپ بېرىشتىن ساقلىنىش، ھەممىنى بىر تاياقتا ھەيدەپ، تەپتەكشى قەدەم تاشلىتىمەن دەيدىغان مېتافىزىكىلىقنى تۈگىتىش لازىملىقىنى بەلگىلىگەن. يېغىنىنىڭ روھىنى ئىزچىللاشتۇرۇشتا مۇشۇ نۇقتىنى تولۇق ئىگىلەش كېرەك. كونكرېت سىياسەت-تەدبىرلەرنى تۈزۈش ۋە يولغا قويۇش جەھەتتە خەنزۇ رايونلىرىدا قوللىنىلىدىغان ئۇسۇللارنى ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىغا ئاددىيلا كۆچۈرۈپ قوللىنىشقا بولمايدۇ، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئۆزلىرىمۇ بىر-بىرىنىڭكىنى ئەينەن كۆچۈرۈپ ئىشلىتىدىغان يولنى تۇتسا بولمايدۇ. ھەرقايسى مىللەت-لەرنىڭ ۋە ھەرقايسى جايلارنىڭ ئورتاقلىقى بىلەن ئۆزگىچىلىكىنى تولۇق ئىگىلەپ، ھەر جاي، ھەر مىللەتنىڭ ئەھۋالىغا قاراپ ئىش كۆرۈش كېرەك. جايلارنىڭ سۇبيېكتىپ پائالىيەت-چانلىقىنى تولۇق جارى قىلدۇرۇپ، ئۆز ماھارىتىنى كۆرسىتىپ، يېڭىنى روھىنى ئوبدان ئىزچىللاشتۇرۇشنى ئۇمىد قىلىمىز.

ھەممە ئىشتا ئەمەلىيەتنى ئاساس قىلىش تەلىپىنى ئورۇنلاشتۇرۇش ئۈچۈن ئەمەلىيەتنى چىن مەنىدە بىلىش ۋە پائال ئىگىلەش شەرت. بۇنىڭ ئۈچۈن ئىستىلىنى ياخشىلاپ، ئىياغنى يېنىكلىتىپ، ئاساسىي قاتلاملارغا چوڭقۇر چۆكۈپ، تەكشۈرۈپ تەتقىق قىلىشنى كۈچەيتىشكە توغرا كېلىدۇ. تەكشۈرۈپ تەتقىق قىلىشنى كۈچەيتىش—مىللىي خىزمەتتىكى ئاساسىي ماھارەت، پارتىيە ئالدىدا، ئاز سانلىق مىللەت خەلقى ئالدىدا جاۋابكار

بولۇشتىكى زۆرۈر تەلەپ، بۇ جەھەتتىكى خىزمەتنى تېخىمۇ كۈچەيتىپ، يېڭىن روھىنى ئەمەلىيلەشتۈرۈشكە تۈرتكە بولۇش كېرەك.

5. ئوبدان مەسلىھەتچى بولۇش، ھەر ساھەدىكىلەرنى ماسلاشتۇرۇش

بۇ قېتىمقى يېڭىنلىك مەزمۇنى مول، ئۇ سىياسەت، ئىقتىساد، ماۋارىپ، پەن، سەھىيە، ئىدىيە-نەزەرىيە قاتارلىق كۆپ ساھەگە چېتىلىدۇ، يېڭىنلىك روھىنى ئەمەلىيلەشتۈرۈش نۇرغۇن تارماقلار بىلەن مۇناسىۋەتلىك، بۇ ئىشنى يالغۇز مىللىي خىزمەت تارماقلىرىغا تاپىنىش بىلەن ئورۇنداشقا ۋە ئوبدان ئورۇنداشقا بولمايدۇ، بۇنىڭدا ھەر ساھەدىكىلەرنىڭ ئاكتىپلىقىنى تولۇق قوزغاشقا توغرا كېلىدۇ.

ئالدى بىلەن پارتىيە-ھۆكۈمەتنىڭ رەھبىرلىي تارماقلىرى ئەھمىيەت بېرىشى كېرەك، ئەلۋەتتە. ئىشىنىمىزكى، ئالاقىدار رايون ۋە تارماقلاردىكى پارتىيە-ھۆكۈمەت رەھبەرلىرىنىڭ بۇنداق ئىلگىرى مىللىي خىزمەتكە ئەھمىيەت بەرگىنىگە ئوخشاش، بۇ قېتىمقى يېڭىن روھىنى ئۆگىنىش، ئىزچىللاشتۇرۇش ۋە ئەمەلىيلەشتۈرۈش مەسلىسىنى جەزمەن مەخسۇس تەتقىق قىلىپ ۋە ئورۇنلاشتۇرۇپ، ئۇنۇملۇك كونكرېت چارە-تەدبىر قوللىنىدىغانلىقىغا ئىشىنىمىز. شۇنداقتىمۇ، فۇنكسىيىلىك تارماق بولغان مىللىي ئىشلار كومىتېتلىرى ئوبدان مەسلىھەتچى بولۇشى، بولۇپمۇ مۇشۇنداق چوڭ-چوڭ مەسىلىلەردە ئۆز مەسئۇلىيىتىنى تېخىمۇ ئوبدان ئادا قىلىپ، ئۆز رولىنى جارى قىلدۇرۇپ، پائال چارە تېپىپ، ئەقىل كۆرسىتىپ، رەھبەر-

لىك تارماقلىرىنىڭ تەدبىر بەلگىلىشى ئۇچۇن ماتېرىيال ھازىر-
لاپ بېرىشى، تەكلىپ بېرىشى ھەمدە ھازىرلاپ بەرگەن ماتېرد-
يالنىڭ، بەرگەن تەكلىپنىڭ قىممىتى ۋە سەۋىيىسى بىرقەدەر
يۇقىرى بولۇشى كېرەك. ئالدىراقسانلىق ۋە قىيىنچىلىقتىن
قورقۇش كەيپىياتىنى تۇگىتىشى كېرەك. ھەل قىلىشقا تېگىش-
لىك مەسىلىلەرنى، قوللىنىشقا تېگىشلىك تەدبىرلىرىنى قايىل
قىلىش كۇچىگە ئىگە قىلىپ، تەشەببۇسكارلىق ۋە دادىللىق
بىلەن ئوتتۇرىغا قويۇش كېرەك. شۇنداق قىلغاندا، پارتكوم ۋە
ھۆكۇمەتنىڭ قوللىشىدا گەپ يوق.

كۆپىنىڭ كۇچى كۆپ دېگەن گەپ بار، كۆپچىلىك ئىتتىپاق-
لاشسا ۋە ھەمكارلاشسا كۇچ ئۇلغىيىدۇ. بىز ئالاقىدار ئورۇنلار-
نىڭ مىللىي خىزمەتكە بۇرۇنقىدەكلا كۆڭۈل بۆلۈپ ۋە مەدەت
بېرىپ، ئۆز فۇنكسىيىسىگە قاراپ، بۇ قېتىمقى يىغىنىنىڭ رو-
ھىنى ئىزچىللاشتۇرۇش ئۇچۇن تىرىشىپ كۆپرەك ئەمەلىي ئىش
قىلىشىنى ئۇمىد قىلىمىز. ھەرقايسى ئالاقىدار تارماقلار پائال
ھەمكارلىشىپ، ئۆزئارا ماسلىشىپ، كۆپچىلىكنىڭ ئەقىل-پارا-
ستىگە تايىنىپ، بۇ قېتىمقى يىغىنىنىڭ روھىنى ئوبدان ئىز-
چىللاشتۇرۇشى كېرەك. مىللىي خىزمەت تارماقلىرى تېخىمۇ
تەشەببۇسكار بولۇپ، ھەر ساھەدىكىلەرنى پائال ماسلاشتۇرۇشى
كېرەك. ئەمەلىيەتتە، مىللىي خىزمەت تارماقلىرى پىلان ۋە
تەلەپلەرنى ئوتتۇرىغا قويۇپ، ئالاقىدار تارماقلار بىلەن مەسلە-
ھەتلىشىدىغانلا بولسا، ئومۇمەن ئۇلارنىڭ ئاكتىپ ئاۋاز قوشۇ-
شىغا ۋە ئوبدان ماسلىشىشىغا ئېرىشەلەيدۇ. شۇنداق دېيىشكە
بولىدۇكى، بىز يېقىنقى يىللاردىن بۇيان ئىشلىگەن خىزمەتلەر-

نىڭ تولىسىنى ئالاقىدار ئورۇنلار بىلەن بىرلىشىپ ئىشلىدۇق، بۇ ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ مالىيە، مىللىي سودا، نامراتلارنى يۆلەش، پەن-تېخنىكا، مائارىپ قاتارلىق ئىشلىرىغا ئائىت ھۇججەتلەرنى تۈزۈش ۋە يىغىنلارنى ئۆتكۈزۈشنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. بۇنىڭدىن باشقا ئۆز سىستېمىسى بويىچە ياردەم بېرىش، چېگرا رايونلارغا ئەقلىي ياردەم بېرىش، مەدەنىيەت-تەشۋىقات، ئەنئەنىۋى تەنتەربىيە قاتارلىق جەھەتلەردىكى پائالىيەتلەردە ئالاقىدار تارماقلار ماسلىشىپ ئورتاق تىرىشچانلىق كۆرسىتىش ئارقىسىدا بىرقەدەر ياخشى ئۇنۇم ھاسىل قىلىندى. بىز بۇ قېتىمقى يىغىن روھىنىڭمۇ ھەرقايسى تارماقلار ئورتاق تىرىشىشى ئارقىسىدا ئوبدان ئەملىيلەشتۈرۈلىدىغانلىقىغا ئىشىنىمىز.

جايلارنىڭ بىز بىلەن ئالاقىسىنى تېخىمۇ كۈچەيتىپ، يېڭى يىغىن روھىنى ئىزچىللاشتۇرۇش ئەھۋالى ۋە تەجرىبىلىرىنى بىزگە ئۆز ۋاقتىدا ئۇقتۇرۇپ قويۇشنى ئۈمىد قىلىمىز.

3

تۆۋەندە دۆلەت مىللىي ئىشلار كومىتېتىنىڭ بۇ يىلقى خىزمەتلەر توغرىسىدىكى تەسەۋۋۇرلىرىنى يولداشلارغا ئۇقتۇرۇپ قويماي.

بۇ يىلقى خىزمەتلەرنىڭ مەركىزىي ۋەزىپىسى— بۇ قېتىمقى يىغىنىنىڭ روھىنى ۋە «گوۋۇيۈەننىڭ مىللىي تېررىتورىيەلىك ئاپتونومىيە قانۇنىنى يەنمۇ ئىلگىرىلەپ ئىزچىللاشتۇرۇش

ۋە ئىجرا قىلىشقا دائىر بىرقانچە مەسىلە توغرىسىدىكى ئۇقتۇرۇ-
شى» نى ئىزچىللاشتۇرۇش، تەكشۈرۈپ تەتقىق قىلىشنى كۈچەي-
تىش، بۇ جەھەتتە پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى بىلەن گوۋۇ-
يۈەنگە ئوبدان مەسلىھەتچى ۋە ياردەمچى بولۇپ، ئەھۋالنى ۋاقىت-
ىدا ئەكس ئەتتۈرۈش، تەكلىپ بېرىشتىن ئىبارەت. كۈندىلىك
خىزمەتنى ئوبدان ئىشلەشتىن تاشقىرى، باش شۇجى ۋە زۇڭلى
قىلغان سۆزلەرنىڭ روھىغا ۋە گوۋۇيۈەن چىقارغان «ئۇقتۇ-
رۇش» نىڭ ئالاقىدار روھىغا ئاساسەن، گوۋۇيۈەننىڭ ئالاقىدار
تارماقلىرى بىلەن ھەمكارلىشىپ ۋە ماسلىشىپ، ئاز سانلىق
مىللەتلەر ۋە ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرى ئۈچۈن بىرنەچچە
ئەمەلىي ئىش قىلىپ بېرىشكە تىرىشىش.

كونكرېت خىزمەت جەھەتتە بۇ يىل تۆۋەندىكى بىرنەچچە
ئىشنى ئورۇنلاشتۇرماقچى.

1. كېيىنكى بېرىم يىلنىڭ مۇۋاپىق ۋاقتىدا مەملىكەتلىك
مىللىي خىزمەت تەجرىبىلىرىنى ئالماشتۇرۇش يىغىنىنى ئۆتكۈ-
زۈش. ئۇنىڭدا بۇ قېتىمقى يىغىننىڭ روھىنى ئىزچىللاشتۇ-
رۇش تەجرىبىلىرى ۋە نەتىجىلىرىنى يەكۈنلەش ۋە ئالماشتۇرۇش
مۇھىم نۇقتا قىلىنىدۇ.

2. دۆلەت ماۋارىپ كومىتېتى بىلەن بىرلىكتە مەملىكە-
تلىك مىللىي ماۋارىپ خىزمەت يىغىنى چاقىرىش ھەمدە يىغىن-
نىڭ روھىنى ئوبدان ئەمەلىيلەشتۇرۇپ، مىللىي ماۋارىپ ئىش-
لىرىمىزنىڭ تەرەققىياتىنى تېخىمۇ ئىلگىرى سۈرۈش.

3. 2-ئايدا مەدەنىيەت مىنىستىرلىكى ۋە يۇننەن ئۆلكىسى
بىلەن بىرلىكتە ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ مەدەنىيەت-سەنئىتى

ئاساسىي مەزمۇن قىلىنغان 3-نۆۋەتلىك جۇڭگو سەنئەت بايرىمى ئوبدان ئۆتكۈزۈش، شۇنىڭ بىلەن بىللە ئىتتىپاقلىق ۋە تەرەققىياتنى ئىلگىرى سۈرۈش، چەت ئەلگە قارىتىلغان تەشۋىقات قاتارلىق جەھەتلەردە قولدىن كېلىدىغان ئىشلاردىن بىرىنى ئىككىنى قىلىش.

4. ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنى تەربىيىلەپ يېتىشتۈرۈش، ئالماشتۇرۇش قاتارلىق مەسىلىلەرنى ئىخلاس بىلەن مۇھاكىمە قىلىپ، بۇ ھەقتە مەركىزىي تەشكىلات بۆلۈمى بىلەن بىرلىشىپ سۆھبەت يىغىنى ئۆتكۈزۈپ، بىر ھۈججەت ھاسىل قىلىشقا تىرىشىش.

5. ئىقتىسادىي خىزمەت جەھەتتە بۈلتۈر مىللىي سودا، چېگرا سودىسى توغرىسىدا تارقىتىلغان ھۈججەتلەرنىڭ روھىنى، گۈزۈيۈەن ئۆز سىستېمىسى بويىچە يارىدەم بېرىش توغرىسىدا يېقىندىلا تەستىقلاپ تارقاتقان ھۈججەتنىڭ روھىنى ئوبدان ئىزچىللاشتۇرۇپ، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىسلاھات-ئېچىۋېتىش ئىشلىرى ۋە ئىقتىسادىي تەرەققىياتنى ئىلگىرى سۈرۈش.

6. تولۇق تەييارلىق كۆرۈش ئاساسىدا مىللەت نەزەرىيىسى ھەققىدە قاتلىمى بىرقەدەر يۇقىرى مۇھاكىمە يىغىنى ئۆتكۈزۈش، ئاساسەن باش شۇجى جياڭ زېمىن، لى پېڭ زۇڭلى بۇ قېتىمقى يىغىندا بايان قىلغان بەزى مۇھىم نەزەرىيە ۋە نۇقتىلىرىنى نەزەرلەر ئۇستىدە نەزەرىيىنى ئەمەلىيەتكە بىرلەشتۈرۈپ چوڭقۇر مۇھاكىمە ئېلىپ بېرىش.

بۇنىڭدىن باشقا ھەرقايسىلارغا ئۇقتۇرۇپ قويىدىغان يەنە

بىر ئەھۋال بار، دۆلەت مىللىي ئىشلار كومىتېتىنىڭ ئون نەپەر ئەزاسىنى گوۋۇيۈەن تەستىقلىدى ھەمدە مىللىي ئىشلار كومىتېتىنىڭ 1-سانلىق ئەزالار يىغىنى ئۆتكۈزۈلدى. بۇنىڭدىن كېيىن مىللىي ئىشلار كومىتېتى ئەزالىرىنىڭ رولىنى ئىمكانقەدەر جارى قىلدۇرىمىز. ھەمدە ئەزالار تۇرۇۋاتقان ئورۇنلار بىلەن بولغان ئالاقىنى كۈچەيتىپ، مىللىي خىزمەتنى بىرلىكتە ئالغا سىلجىتىمىز. جايلارنىڭ بۇ جەھەتتە ئوبدان ئۇسۇل ۋە تەجرىبە-لىرى بولسا، بىزگە ئۇقتۇرۇپ قويۇشىنى سورايمىز.

مىللىي مەسىلىنى تەتقىق قىلىپ، مىللىي خىزمەتنى ئوبدان ئىشلەيلى*

(1992-يىل 1-ئاي)

پارتىيەمىز ۋە دۆلىتىمىزنىڭ رەھبەرلىرى مىللىي مەسىلە ۋە مىللىي خىزمەتكە ئەزەلدىنلا ئىنتايىن ئەھمىيەت بېرىپ، پارتىيەنىڭ لۇشيەن، فاڭجېن، سىياسەتلىرىگە ۋە ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئەمەلىيىتىگە ئاساسەن ئۇزلۇكسىز توغرا سىياسەت بەلگىلەپ، كونكرېت تەدبىرلەرنى تۇزۇپ كەلدى. پارتىيەمىزنىڭ باش شۇجىسى يولداش جيانڭ زېمىن ھەر مىللەت خەلقى بىلەن مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقلىق-تەرەققىيات ئىشلىرىغا دائىر مۇھىم پىلان ئۇستىدە كېڭىشىش ئۇچۇن ئېلىمىزنىڭ ھەممە ئاپتونوم رايونىغا باردى.

نۆۋەتتە ئېلىمىزدىكى ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ۋەزىيىتى ناھايىتى ياخشى، ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش ۋە مەدەنىيەت قۇرۇلۇشى ئىشلىرى جۇش ئۇرۇپ راۋاجلاندى. ئاممىنىڭ تۇرمۇشى بۇرۇنقىدىن ياخشىلاندى ۋە ئۆستى؛ مىللىي ئىتتىپاق-

---

* بۇ ماقالە «رەھبەرلىك ئىلمى» نىڭ 1992-يىلى 1-سانىغا بېسىلغان.

لىق-تەرەققىيات پائالىيەتلىرى پۈتۈن مەملىكەتنىڭ ھەرقايسى جايلىرىدا ئومۇميۈزلۈك قانات يايدى. مىللەتلەرنىڭ بۈيۈك ئىتتىپاقلىقى تېخىمۇ كۈچەيدى؛ ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدا كىشىلەر خاتىرجەم، جەمئىيەت مۇقىم بولۇپ، گۈللىنىش مەنزىرىسى بارلىققا كەلدى. ئىنتايىن ياخشى ۋەزىيەتنى تولۇق مۇئەييەنلەشتۈرۈش بىلەن بىرۋاقىتتا، خىزمەتمەزدىكى يېتەرسىزلىكنى ۋە ساقلانغان مەسىلىلەرنى سەزگۈرلۈك بىلەن كۆرۈشمەك كېرەك. بىز تەدبىر قوللىنىپ، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىلگىرىلەش جەريانىدىكى قىيىنچىلىقىنى يېڭىپ، ئىقتىساد ۋە مەدەنىيەت ئىشلىرىنىڭ تەرەققىياتىنى تېزلىتىشگە يار-دەم بېرىشىمىز كېرەك. بىز يەنە ئىچكى-تاشقى ئەكسىيەتچىل كۈچلەرنىڭ مىللىي مەسىلىدىن پايدىلىنىپ ئاغدۇرمىچىلىق-بۇزغۇنچىلىق قىلىش سۇيىقەستىدىن ھوشيار بولۇپ، مىللىي خىزمەتنى تېخىمۇ ئوبدان ئىشلەشكە تىرىشىشىمىز كېرەك.

ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىقتىسادىي تەرەققىياتى ۋە ئىجتىمائىي تەرەققىياتىنى پۈتۈن مەملىكەتنىڭكى ئۈيغۇنلاشتۇرۇش ۋە ماسلاشتۇرۇش تەلىپىنى ھەققىي ئىشقا ئاشۇرۇش. بۇ، مىللىي مەسىلە جەھەتتە پارتىيىنىڭ ئاساسىي لۇشيەنىدە چىڭ تۇرۇشنىڭ مۇقەررەر تەلىپى، شۇنداقلا سوتسىيالىزم ماھىيىتىنىڭ ئىپادىلىنىشى. ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشنى مەركەز قىلىش دېگەننى مىللىي خىزمەتتە شۇنداق كونكرېتلاشتۇرۇش لازىمكى، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىقتىسادىي تەرەققىياتىنى تېزلىتىشنى ھەممىدىن مۇھىم ۋەزىپە قىلىش، پۈتۈن دىققەتنى يېغىپ، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىشلەپچىقىرىش كۈچلىرىنى

راۋاجلاندۇرۇش ھەمدە مائارىپ، پەن-تېخنىكا، مەدەنىيەت، سەھىيە قاتارلىق ئىشلىرىنى زور كۈچ بىلەن راۋاجلاندۇرۇش، ئۇلارنى بىر-بىرىگە تۇرتكە قىلىش ئارقىلىق مىللەتلەرنىڭ بۈيۈك ئىتتىپاقلىقىنىڭ ئاساسىنى ئۇزلۇكسىز مۇستەھكەملەش ۋە كېڭەيتىش، مىللەتلەرنىڭ ئۆزئارا ھەمكارلىشىش مەزمۇنىنى تولۇقلاش لازىم. بۇ سوتسىيالىزم شارائىتىدا مىللىي مەسىلىنى ھەل قىلىشتا مۇقەررەر بىرسىپ ئۆتىدىغان يول. چۈنكى، ھەممە مىللەت ئۆز لايىقىدا راۋاج تېپىپ ئالغا باسقاندىلا، ئورتاق گۈللىنىش نىشانىنى ئاندىن ئەملگە ئاشۇرغىلى، مىللەتلەر مۇناسىۋىتىنى تېخىمۇ ئىناقلاشتۇرغىلى بولىدۇ. شۇنىڭ بىلەن بىللە، ھەرقايسى مىللەتلەرنى، ھەرقايسى جايلارنى تەڭكەش تەرەققىي قىلدۇرۇش پۈتكۈل دۆلەت ئىقتىسادىنى ئىزچىل، مۇقىم يول بىلەن تەڭكەش راۋاجلاندۇرۇشنىڭ ئەملىي ئېھتىياجى. كەڭ ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرى ئوبدان تەرەققىي قىلدۇرۇلغاندىلا، پۈتۈن دۆلەتنىڭ قۇرۇلۇشى ئاندىن ئوڭۇشلۇق ئالغا سىلجيدۇ. دۆلىتىمىزدە شەرقىي قىسىم بىلەن غەربىي قىسىم ئۆزئارا تايىنىدىغان ۋە بىر-بىرىنى تولۇقلايدىغان ئىقتىسادىي قۇرۇلما شەكىللەندى، بۇمۇ بىر-بىرىدىن ئايرىلالماسلىق مۇناسىۋىتى جۇملىسىگە كىرىدۇ. ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ تەرەققىياتىنى تېزلىتىش ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرى ئۈچۈنمۇ، شەرقىي قىسىمدىكى رايونلار ئۈچۈنمۇ، پۈتكۈل دۆلەت ئۈچۈنمۇ پايدىلىق. شۇنداق بولغاچقا، دۆلىتىمىزنىڭ ئون يىللىق يىرىك پىلانى ۋە 8-بەش يىللىق پىلان پروگراممىسىدا: ئاز سانلىق مىللەت را-

يونلىرىنىڭ قالاق قىياپىتىنى پەيدىنپەي ئۆزگەرتىپ، ئۇنى پۇ-
تۇن مەملىكەتنىڭ تەرەققىياتىغا ماسلاشتۇرۇش كېرەك دەپ ئې-
نىق كۆرسىتىلدى. بۇ يەردە ئېيتىلىۋاتقان «ماسلاشتۇرۇش»
نىڭ مەزمۇنى ئىنتايىن مول. بىزنىڭچە، ئۇ ئاز دېگەندە تۆۋەندە-
كى بىرنەچچە مەزمۇننى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ: پىلان ۋە بازار
ئارقىلىق تەڭشەش يولى بىلەن شەرقىي قىسمىنىڭ ئارتۇقچىلى-
قىنىمۇ، غەربىي قىسمىنىڭ ئارتۇقچىلىقىنىمۇ جارى قىلدۇ-
رۇش؛ تۇرلۇك سېلىنمىلارنى ئاساسەن تەڭ قىلىپ، تەرەققىيات
سەۋىيىسى، ئىقتىسادىي ئۇنۇم ۋە خەلقىنىڭ ماددىي، مەدەنىي
تۇرمۇش سەۋىيىسىنى پەيدىنپەي ئاساسەن يېقىنلاشتۇرۇش. بۇ
تەلەپلەرنى ئىشقا ئاشۇرۇش ئۈچۈن جاپاغا چىداپ هارماي-تالماي
تىرىشچانلىق كۆرسىتىشكە توغرا كېلىدۇ. كونكرېت سىيا-
سەت-تەدبىر جەھەتتىن ئېيتقاندا، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرى-
نىڭ جاسارەت بىلەن تىرىشىپ ئىشلەپ، ئۆز كۈچىگە تايىنىپ
ئىش كۆرۈشىگە بولۇپمۇ ئىسلاهات-ئېچىۋېتىش ئارقىلىق ئۆزى-
نىڭ ئارتۇقچىلىقىنى جارى قىلدۇرۇشىغا، ئىقتىسادىي جەھەت-
تىكى هاياتىي كۈچىنى ئۇرغۇتۇشىغا توغرا كېلىدۇ. شۇنىڭ
بىلەن بىللە، دۆلەت ۋە تەرەققىي تاپقان رايونلار هەر جەھەتتىن
هەقىقىي ۋە ئۇنۇملۇك ياردەم بېرىشى، رايونلار سىياسىتى ۋە
كەسىپلەر سىياسىتىنى ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىغا مۇۋاپىق
دەرىجىدە مايىل قىلىشى، مالىيە كۈچى، ماددىي كۈچ ۋە تېخنە-
كا كۈچى جەھەتتىن ياردەم بېرىشى لازىم.

سىياسىي جەھەتتە مىللىي باراۋەرلىك ۋە مىللىي ئىتتىپاقلىق بايرىقىنى هامان ئېگىز كۆتۈرۈش كېرەك. مىللىي باراۋەرلىك

مارکسزملىق مىللەت قارىشىنىڭ مۇھىم تەركىبىي قىسمى، پارتىيىمىزنىڭ مىللىي سىياسىتىنىڭ تۈپ يېتەكچى پرىنسىپى. سوتسىيالىستىك تۈزۈم شارائىتىدا، مىللىي باراۋەرلىك دېگىنى- مىز ئاساسەن، بارلىق مىللەتلەر ئىجتىمائىي ھاياتنىڭ ھەممە ساھەلىرىدە باراۋەر ئورۇندا تۇرىدۇ، ئوخشاش ھوقۇقتىن بەھرە- مەن بولىدۇ ۋە ئوخشاش مەجبۇرىيەتنى ئادا قىلىدۇ دېگەنلىك. ھەرقايسى مىللەتلەرنىڭ تەرەققىيات سەۋىيىسىدە ئوبيېكتىپ جە- ھەتتە پەرقى مەۋجۇت بولغاچقا، مىللىي باراۋەرلىك يەنە بىر مەنىنى، يەنى ئەمەلىيەتتىكى باراۋەرلىكنى ئىشقا ئاشۇرۇش ئۈ- چۈن، چوڭ مىللەت، بىرقەدەر ئالغا كەتكەن مىللەت بىرقەدەر كىچىك ۋە نىسپىي ھالدا ئارقىدا قالغان مىللەتلەرنىڭ تېخىمۇ ياخشى تەرەققىي قىلىشىغا ئۆزلۈكىدىن قىزغىن ۋە سەمىمىي ياردەم بېرىشى لازىم دېگەن مەنىنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. نۆۋەت- تە مىللىي باراۋەرلىك پرىنسىپىدا چىڭ تۇرۇشتا، ھېلىھەم چوڭ مىللەتچىلىكىنىڭ ئاساسەن چوڭ خەنزۇچىلىقنىڭ ئالدىنى ئېلىش ۋە ئۇنى تۈگىتىش كېرەك. شۇنىڭ بىلەن بىللە يەرلىك مىللەتچىلىكىنىمۇ ئالدىنى ئېلىش ۋە تۈگىتىش، مىللىي كەم- سىتىشكە ۋە مىللىي بۆلگۈنچىلىككە قارشى تۇرۇش كېرەك. مىللىي باراۋەرلىك بىلەن مىللىي ئىتتىپاقلىق ئۆزئارا زىچ باغ- لانغان. بۈگۈنكى كۈندە زامانىۋى دۆلەت قۇرۇلۇشىنىڭ ئىبارەت ئورتاق غايە ھەر مىللەت خەلقىنى ئىتتىپاقلاشتۇرىدىغان قۇدرەت- لىك ۋاستە ۋە مەنىۋى كۈچ بولۇپ قالدى. خەلقئارا ۋەزىيەتتە جىددىي ئۆزگىرىش بولۇۋاتقان ئەھۋال ئاستىدا، بىز مىللەتلەر- نىڭ بۈيۈك ئىتتىپاقلىقى بايرىقىنى تېخىمۇ ئېگىز كۆتۈرۈشى-

مىز ، مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقلىقىنى زور سىياسىي ۋەزىپە سۈپە-تىدە داۋاملىق ئوبدان ئىشلىشىمىز كېرەك. ئىتتىپاقلىقنى تە-كىتلەش، ئىتتىپاقلىقنى ئىلگىرى سۈرۈش، ئىتتىپاقلىققا پاي-دىسىز بارلىق ئامىللارنى ۋاقتىدا توگىتىش كېرەك. دۇشمەن كۈچلەرنىڭ مىللەت، دىن، كىشىلىك هوقۇقى دېگەنلەرنى دەس-تەك قىلىپ، ئاغدۇرمىچىلىق-بۇزغۇنچىلىق هەرىكەتلىرىنى ئې-لىپ بېرىشىدىن قاتتىق هوشيار بولۇشىمىز ۋە ساقلىنىشىمىز كېرەك. ئىنتايىن ئاز ساندىكى مىللىي بۆلگۈنچى ئۇنسۇرلارنىڭ بۆلگۈنچىلىك، بۇزغۇنچىلىق هەرىكەتلىرى مىللەتلەرنىڭ ئىتتى-پاقلىقىغا ۋە ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش ئىشلىرىمىزغا زىيان سالما-تا. بۇلار خەلقىمىزنىڭ ئورتاق دۇشمىنى، ئۇلارغا قاتتىق زەربە بېرىشىمىز لازىم. بىزنىڭ كۈچىمىز خەلقتە. هەر مىللەت كا-دىرلىرىغا ۋە ئاممىسىغا چىڭ تايىنىپ، بۆلگۈنچىلىككە، سىڭىپ كىرىشكە ۋە تىنچ ئۆزگەرتىۋېتىشكە قارشى تۇرۇشىمىز كېرەك. بىز هەر جەهەتتىن شۇنداق خىزمەت ئىشلەيلىكى، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىق، دوستلۇق، هەمكارلىق ۋە ئۆزئارا ياردەملىشىش ئاساسىدىكى ئوبدان ئىجتىمائىي مۇهىتتا بىللە كۆرەش قىلىدى-غان بولسۇن، دۆلىتىمىز تىنچ-ئىتتىپاقلىق شارائىتىدا پۈختا قەدەم بىلەن ئالغا ئىلگىرىلىسۇن.

قانۇنچىلىق جەهەتتە، «مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە قا-نۇنى»نى ئەمەلىيلەشتۈرۈش ئاساسىي مەزمۇن قىلىنغان قانۇنچىلىق قۇرۇلۇشىنى كۈچەيتىش، مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە تۈزۈمە-نى مۇستەهكەملەش ۋە مۇكەممەللەشتۈرۈش كېرەك. پارتىيىمىز-نىڭ جۇڭگودىكى مىللىي مەسىلىنى هەل قىلىشتىكى ئاساسىي

سىياستى ۋە چوڭ ئىجادىيەتى بولغان مىللىي تەرىقىيات ئاپتونومىيە ئۇزاق مۇددەتلىك ئىزدىنىش ئارقىسىدا ۋۇجۇدقا كەلگەن، ئۇ غايەت زور مۇۋەپپەقىيەتكە ئېرىشتى. دۆلەتنىڭ سىياسىي تۈزۈمى جەھەتتىن ئېيتقاندا، مىللىي تەرىقىيات ئاپتونومىيە تۈزۈمى جۈملىسىدىكى سوتسىيالىستىك سىياسىي تۈزۈمىنىڭ مۇھىم تەركىبىي قىسمىغا ئايلاندى. بۇ تۈزۈم جۈملىسىدىكى كوممۇنىستىك پارتىيەسىنىڭ رەھبەرلىكىدە چىڭ تۇرىدىغان، دۆلەتنىڭ بىرلىكىنى قوغدايدىغان، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئاپتونومىيە ھوقۇقى ۋە باراۋەرلىك ھوقۇقىنى كاپالەتكە ئىگە قىلىدىغان، مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقلىق-تەرەققىيات ئىشلىرىنى ئىلگىرى سۈرىدىغان تۈزۈم بولدى. بىز بۇ تۈزۈمنى قەتئىي قوغدىشىمىز ۋە ئۇزلۇكسىز مۇكەممەللەشتۈرۈشىمىز كېرەك. تۆت ئاساسىي پرىنسىپتا چىڭ تۇرۇش ئاساسىدا، دۆلەتنىڭ بىر تۇتاش رەھبەرلىكىگە ئەمەل قىلىش شەرتى ئاستىدا، مىللىي ئاپتونومىيەلىك جايلارنىڭ ئاپتونومىيە ھوقۇقىنى قانۇن بويىچە يەنمۇ ئىلگىرىلەپ كاپالەتكە ئىگە قىلىشىمىز ۋە ھۆرمەت قىلىشىمىز، مىللىي ئاپتونومىيەلىك جايلارنىڭ ئاكتىپلىقىنى توللۇق قوزغىشىمىز، ئاز سانلىق مىللەتلەرنى ئۆزلىرىنىڭ ئىچكى ئىشلىرىنى باشقۇرۇش ۋە دۆلەتنى باشقۇرۇشقا قاتنىشىش ھوقۇقىنى ھەقىقىي يۈرگۈزۈش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلىشىمىز، مىللىي تەرىقىيات ئاپتونومىيە تۈزۈمىنىڭ ئەۋزەللىكىنى جارى قىلدۇرۇپ، بۇ تۈزۈمنى پۈتكۈل دۆلەتنىڭ سوتسىيالىستىك دېموكراتىيە ۋە قانۇنچىلىق قۇرۇلۇشىنىڭ يۈكسىلىشىگە يارىشا تېخىمۇ مۇكەممەللەشتۈرۈشىمىز كېرەك. نۆۋەتتە مىللىي

مۇناسىۋەتنى قانۇن بىلەن تەڭشەشكە ئەھمىيەت بېرىپ، سوتسىيالىستىك مىللىي قانۇنچىلىق قۇرۇلۇشىنى كۈچەيتىشىمىز، بولۇپمۇ مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە قانۇنىنى تېخىمۇ ئوبدان ئەمەلىيلەشتۈرۈشىمىز كېرەك. بىر تەرەپتىن مىللىي ئاپتونومىيىلىك جايلار مەمۇرىي ئىشلارنى قانۇن بويىچە ئېلىپ بېرىشى، دۆلەتنىڭ ئاساسىي قانۇنى ۋە قانۇنلىرىنى ئۆز جايىدا كىلەرنىڭ ئەمەل قىلىپ ئىزچىللاشتۇرۇشىغا كاپالەتلىك قىلىشى، ئۆز جايىنىڭ ئىشلىرىنى باشقۇرۇش ھوقۇقىنى ئوبدان يۈرگۈزۈشى لازىم؛ يەنە بىر تەرەپتىن يۇقىرى دەرىجىلىك دۆلەت ئورگانلىرى ۋە ئۇلارنىڭ مىللىي ئاپتونومىيىلىك جايلاردىكى كارخانا ۋە كەسىپىي ئورۇنلىرى ئاپتونومىيىلىك جايلار ئالدىدىكى مەجبۇرىيىتىنى قانۇن بويىچە ئادا قىلىشى، ئاپتونومىيىلىك جايلارنىڭ ئاپتونومىيە ھوقۇقىغا تولۇق ھۆرمەت قىلىشى، بولۇپمۇ ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش جەھەتتە مىللىي ئاپتونومىيىلىك جايلارنىڭ ئەمەلىي ئەھۋالىنى ۋە ئېھتىياجىنى تولۇق ھېسابقا ئېلىشى كېرەك.

ئىدىيە ۋە نەزەرىيە جەھەتتە، مىللەت نەزەرىيىسى ئۈستىدىكى تەتقىقات ۋە تەشۋىقات خىزمىتىنى كۈچەيتىش كېرەك. مىللەت نەزەرىيىسى— ماركسىزمنىڭ پۈتكۈل نەزەرىيە سىستېمىسىنىڭ مۇھىم تەركىبىي قىسمى، ئىنسانلار جەمئىيىتىگە قوشۇلغان مۇھىم تۆھپە. پارتىيىمىز تارىخنىڭ بوران-چاپقۇنلىرىنى باشتىن كەچۈرۈپ، ئۇزلۇكسىز ئىزدىنىش، ئەمەلىيەتتىن ئۆتكۈزۈش ئارقىلىق ئۆزىگە خاس مىللەت نەزەرىيىسى سىستېمىسىنى بارلىققا كەلتۈردى. جۇڭگو تۈپرىقىنى مەنبە قىلغان بۇ نەزەرىيە

ئۆزىگە خاس ئالاھىدىلىككە، مۇستەھكەم پارتىيىۋىلىككە، كۇچ-
لۇك ئەمەلىيەتچانلىققا ۋە روشەن دەۋر خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.
بىز بۇ نەزەريىگە زادى ئېغىشماي ئەمەل قىلىشىمىز ۋە ئۇنى
ئۇزلۇكسىز راۋاجلاندۇرۇشىمىز كېرەك. شەيئىلەر مەڭگۇ ھە-
رىكەت داۋامىدا تۇرىدۇ. ھازىر جۇڭگودىكى مىللىي مەسىلىنى
ھەل قىلىشنىڭ خەلقئارا شارائىتى ۋە ئىچكى شارائىتى 40
يىلنىڭ ئالدىدىكى شارائىتتىن پەرقلىنىدۇ، ئون يىلنىڭ ئالدى-
دىكى شارائىتتىنمۇ پەرقلىنىدۇ، يەنە كېلىپ ئۇ ئۆزگىرىپ
بارماقتا. يېڭى ئەھۋال، يېڭى مەسىلىلەر ئۇزلۇكسىز مەيدانغا
كەلمەكتە. بىز ماركسىزمنىڭ تۈپ قائىدىلىرىگە ئاساسەن تەك-
شۈرۈپ تەتقىق قىلىشنى كۈچەيتىپ، تەرەققىي قىلىپ ۋە ئۆز-
گىرىپ بېرىۋاتقان ئەھۋاللارنى ئىلمىي ئاساستا شەرھلىشىمىز
ھەمدە مىللىي مەسىلىنى ھەل قىلىش ئەمەلىيىتىگە يېتەكچىلىك
قىلىشىمىز، نەزەريە بىلەن ئەمەلىيەتنى بىر-بىرىگە تەسىر
كۆرسىتىدىغان قىلىشىمىز، نەزەريىنى دەۋر تەرەققىياتىغا يار-
شا ئۇزلۇكسىز تەرەققىي قىلدۇرۇپ، يېڭى سەۋىيىگە كۆتۈرۈ-
شىمىز لازىم. ماركسىزملىق مىللەت قارىشى توغرىسىدىكى تەش-
ۋىق-تەربىيىنى كەڭ كۆلەمدە چوڭقۇر ئېلىپ بېرىپ، پۈتۈن
پارتىيىنىڭ مىللىي مەسىلە جەھەتتىكى نەزەريىۋى بىلىمىنى
ئاشۇرۇشىمىز، پۈتۈن مەملىكەت خەلقىنىڭ مىللىي مەسىلىگە
بولغان تونۇشىنى ئۆستۈرۈشىمىز كېرەك. مۇنداق تەشۋىقات
توغرا، جانلىق، خىلمۇخىل شەكىلدە ئېلىپ بېرىلىشى، ئەمە-
لىي ئۇنۇمگە ئىگە قىلىنىشى ھەمدە پۈتكۈل دۆلەتنىڭ ئىدىيىۋى
تەربىيە خىزمىتىنىڭ مۇھىم تەركىبىي قىسمىغا ئايلاندۇرۇلۇشى

لازىم. تەشۋىقاتنى قاتلاملارغا بۆلۈپ ئېلىپ بېرىشى، كەڭ كادىرلار بىلەن ئاممىغا مىللەتلەرنىڭ باراۋەرلىكى، ھەمكارلىقى، ئىتتىپاقلىقى، ئۆزئارا ياردەملىشىشى، ئورتاق گۈللىنىشى، ھەمنەپەس، تەقدىرداش ۋە قەلبداش بولۇشى توغرىسىدا قايتا-قايتا سۆزلەش كېرەك. پارتىيىنىڭ يۇقىرى دەرىجىلىك كادىرلىرىغا يۇقىرىراق تەلەپ قويۇش كېرەك، ئۇلار ماركسىزملىق مىللەت قارىشىنىڭ ئاساسىي مەزمۇنىنى، پارتىيىنىڭ مىللەت ۋە دىنغا دائىر ئاساسىي سىياسەتلىرىنى بىلىشى، ئەمەلىي خىزمەتتە، ماركسىزملىق مىللەت قارىشىدا چىڭ تۇرۇپ، ماركسىزمغا يات مىللەت قارىشىغا قارشى تۇرۇشى لازىم. ھەر دەرىجىلىك كادىرلارغا، كەڭ زىيالىيلارغا ۋە ياش-ئۆسمۈرلەرگە قارىتىلغان ئىدىيىۋى تەربىيىگە ئالاھىدە ئەھمىيەت بېرىش كېرەك، چۈنكى بۇ مىللىي مەسىلە جەھەتتە ماركسىزملىق مەيدان ۋە لۇشىيەندە مەڭگۈ چىڭ تۇرۇپ، توغرا مىللىي سىياسەتنى تۇزۇش ۋە يولغا قويۇشتا ئىنتايىن زور ئەھمىيەتكە ئىگە.

تەشكىلىي جەھەتتە مىللىي خىزمەتكە بولغان رەھبەرلىكنى يەنمۇ كۈچەيتىش كېرەك. بىز مىللىي خىزمەتنىڭ مۇھىملىقى ۋە ئۇزاق مۇددەتلىكلىكى ھەققىدە ھامان ئېنىق تونۇشقا ئىگە بولۇشىمىز كېرەك. بىزنىڭ كۆپ مىللەتلىك دۆلىتىمىزدە مىللىي خىزمەتنى ئوبدان ئىشلەش، مىللىي مەسىلىنى ئوبدان بىرتەرەپ قىلىش—جەمئىيەتنىڭ ئامانلىقىغا، ئىقتىسادنىڭ تەرەققىياتىغا ۋە خەلقنىڭ بەخت-سائادىتىگە، ۋەتەننىڭ بىرلىكىگە مۇناسىۋەتلىك ئىنتايىن مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە ئىش. تەرەققىي قىلىۋاتقان دەۋر ۋە ئۆزگىرىۋاتقان ۋەزىيەت بىزنى خىزمەتنى

تېخىمۇ ئوبدان ئىشلەشنى تەلەپ قىلماقتا. مىللىي خىزمەت— پارتىيىمىزنىڭ پۈتكۈل ئىشىنىڭ بىر قىسمى، پارتىيىنىڭ رەھبەرلىكىنى كۈچەيتىشتە، ھەممىدىن ئاۋۋال پارتىيىمىز ۋە ھۆكۈمىتىمىزنىڭ ھەر دەرىجىلىك تارماقلىرى مىللىي خىزمەتكە يۈكسەك دەرىجىدە ئەھمىيەت بېرىپ، بۇ خىزمەتنى مۇھىم ۋەزىپىق ئورۇنغا قويۇشى، ئۇنى تەتقىق قىلىپ، ئورۇنلاشتۇرۇپ ۋە تەكشۈرۈپ تۇرۇشى لازىمكى، شۇنىڭ نەتىجىسىدە مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقلىق-تەرەققىيات ئىشلىرى زامانىۋىلاشتۇرۇش ئىشى بىلەن تەڭ ئىلگىرىلىسۇن. پارتىيىنىڭ رەھبەرلىكىنى كۈچەيتىشتە ئىدىيىۋى لۇشىەن ۋە سىياسىي لۇشىەن جەھەتتىكى رەھبەرلىكنى كۈچەيتىش ھەممىدىن مۇھىم. مىللىي خىزمەتتە باشتىن-ئاخىر تۆت ئاساسىي پرىنسىپتا چىڭ تۇرۇش كېرەك. شۇنداق قىلغاندىلا بۇ خىزمەت توغرا يولىنى بويلاپ ئالغا سىلجيدۇ. ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنى زور كۈچ بىلەن يېتىشتۈرۈپ ۋە پائال ئىشقا قويۇپ، ئۇلارنىڭ ئەقىل-پاراسىتىنى تولۇق جارى قىلدۇرۇش، شۇنىڭ بىلەن بىللە ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ زىيالىيلار قوشۇنى ۋە ئىشچىلار قوشۇنىنى زور كۈچ بىلەن يېتىشتۈرۈش كېرەك. بۇلار مىللەتلەرنىڭ گۈللەپ ياشنىشىدىكى زۆرۈر شەرت ۋە مۇھىم بەلگە، ئۇ مىللىي خىزمىتىنى ئوبدان ئىشلەش ئۈچۈن، پارتىيە-ھۆكۈمەت تارماقلىرى ۋە مىللىي خىزمەت خادىملىرى ئاز سانلىق مىللەت خەلقى بىلەن بىر جانۇ-بىر تەن بولۇپ، ئۇلارنىڭ ئارزۇسىنى ئوبدان چۈشىنىشى، ئۇلارنىڭ دەردىگە دەرمان بولۇشى، ھەر مىللەت خەلقى ئۈچۈن سەمىمىي خىزمەت قىلىشى كېرەك. خىزمەت ئىستىلى

جەھەتتە، ئەمەلىيەتكە چوڭقۇر چۆكۈش، كۆپرەك تەكشۈرۈپ تەنقىق قىلىش، كۆپرەك ئەمەلىي ئىش قىلىش كېرەك. مىللىي خىزمەتنىڭ مەزمۇنى ئىنتايىن مول، ھەممە ساھە بىلەن ئالاقىسى بار. بۇ ھال مىللىي خىزمەت تارماقلىرىنىڭ تىرىشچانلىق كۆرسىتىشىنى تەلەپ قىلىشتىن تاشقىرى، پارتىيە-ھۆكۈمەت تارماقلىرىنىڭ، جەمئىيەتتىكى ھەرقايسى ساھەلەرنىڭ بىر مەسىتە تەڭ كۈچ چىقىرىپ، پائال قوللىشىنى، ئۆزئارا ماسلىشىشىنى تەلەپ قىلىدۇ، شۇنداق قىلغاندىلا، مىللىي خىزمەتنى ئۈزلۈكسىز يېڭى پەللىگە يۈكسەلدۈرگىلى بولىدۇ.

ئىشكىنى سىرتقا تېخىمۇ كەڭ ئېچىۋېتىپ، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ تەرەققىياتىنى تېزلىتەيلى*

(1992-يىل 3-ئاينىڭ 20-كۈنى)

دۆلىتىمىزنىڭ بۇنىڭدىن بىر يىل بۇرۇن 7-نۆۋەتلىك مەملىكەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ 4-يىغىنىدا ماقۇللانغان «خەلق ئىگىلىكى تەرەققىياتى ۋە ئىجتىمائىي تەرەققىياتنىڭ ئون يىللىق پىلانى ۋە 8-بەش يىللىق پىلان پروگراممىسى»دا ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ تەرەققىياتى ئۈچۈن ئىنتايىن مۇھىم بىر پرىنسىپ بەلگىلەنگەنىدى، ئۇ بولسىمۇ تەرەققىياتنى تېزلىتىپ، پۈتۈن مەملىكەتنىڭ تەرەققىياتىغا ماسلاشتۇرۇشتىن ئىبارەت. بۇ پرىنسىپ پۈتۈن مەملىكەتتىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ قىزغىن ھىمايىسىگە ئېرىشتى. بىر يىلدىن بۇيان، بۇ نىشاننى ئىشقا ئاشۇرۇش ئۈچۈن مەركەزدىن تارتىپ جايلارغىچە ھەر جەھەتتىن تەدبىر قوللىنىلدى. جۈملىدىن دۆلەت 8-بەش يىللىق پىلان مەزگىلىدە، بەش ئاپتونوم رايونىنىڭ ئومۇمىي

* بۇ— يولداش ئىسمايىل ئەھمەدنىڭ 7-نۆۋەتلىك مەملىكەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ 5-يىغىنىدا سۆزلىگەن سۆزى.

مۇلۇكچىلىكتىكى تۇراقلىق مۇلۇكىگە سالىندىغان مەبلەغنى 6 -بەش يىللىق پىلان ۋە 7-بەش يىللىق پىلان مەزگىلىدىكى سەۋىبىدىن تۆۋەنلەتمەسلىك بەلگىلەندى، بايلىق مەنبەسىنى ئې-چىش ۋە ئاساسىي مۇئەسسەسە قۇرۇلۇشى جەھەتتە ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىغا سېلىنىدىغان مەبلەغ كۆپەيتىلدى، نامراتلار-نى يۆلەش خىزمىتى داۋاملىق كۈچەيتىلدى، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ پەن، مائارىپ، مەدەنىيەت ئىشلىرىنى زور كۈچ بىلەن راۋاجلاندۇرۇش، شۇ ئارقىلىق ئىقتىسادنىڭ گۈللىنىشى-نى ئىلگىرى سۈرۈش ئۈچۈن، گوۋۇيۈەن مىللىي تېررىتورىيە-لىك ئاپتونومىيە قانۇنىنى يەنمۇ ئىلگىرىلەپ ئىزچىللاشتۇرۇش ۋە ئەمەلىيلەشتۈرۈش توغرىسىدىكى ئۇقتۇرۇشنى تۆۋەنگە تار-قاتتى. كەم بولسا بولمايدىغان يەنە بىر مۇھىم تەدبىر شۇكى، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنى مۇقىملاشتۇرۇش ۋە گۈللەندۈ-رۈش شەرت-شارائىتى كېڭەيتىلدى، يېقىندا گوۋۇيۈەن مەنجۇ-لى، خۇنچۇن قاتارلىق شەھەرلەرنى چېگرا رايوندىكى يېڭى ئو-چۇق شەھەر قىلىشنى تەستىقلىدى. مانا بۇلار ئاز سانلىق مىل-لەت رايونلىرىنىڭ ئىشىكنى سىرتقا ئېچىۋېتىش ئىشىنى ئىلگە-رى سۈرىدىغان مۇھىم چارىلەردۇر. بۇ يىلقى خەلق قۇرۇلتىيى يىغىنىدا لى پېڭ زۇڭلى «ھۆكۈمەت خىزمىتىدىن دوكلات»تا ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىشىكنى سىرتقا ئېچىۋېتىش مەسىلىسى ئۈستىدە ئالاھىدە توختىلىپ: «ئىچكى قۇرۇقلۇقتە-كى چېگرا رايونلارنىڭ، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئە-شىكنى سىرتقا ئېچىۋېتىش ئىشىنى ۋە چېگرا سودىسىنى تەرتىپ-لىك ئىلگىرى سۈرۈش كېرەك» دەپ كۆرسەتتى. بۇ ئىنتايىن

ۋاقتىدا ئېيتىلغان ئىنتايىن مۇھىم سۆز. ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشى ۋە ئىسلاھات-ئېچىۋېتىش ئىشلىرى ئۈچۈن مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە.

دۆلىتىمىزنىڭ ئىشكىنى ئېچىۋېتىش ئىشى دېگىز بويى رايونلىرىدىن باشلاندى، شۇ چاغدا ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرى بۇنىڭغا ئىنتايىن قىزىققان ۋە بەكمۇ تىت-تىت بولغانىدى. لېكىن كۈتۈپ تۇرۇش بىلەن ئىش پۈتمەيتتى. شۇڭا بىرمۇنچە ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرى ئارقىدا قېلىشنى خالىماي باش قاتۇرۇپ، چارە ئىزدەپ، ئۆزلىرىگە ئىشكىنى سىرتقا ئېچىۋېتىش جەريانىدىن ئورۇن تېپىشقا كىرىشتى. بەزىلەر دېگىز بويى رايونلىرىنىڭ ئۇسۇلىنى دوراپ، ئىشكىنى كەڭ ئېچىۋېتىپ، بېكىنمە ھالەتنى بۇزۇپ تاشلاپ، سىرتتىن پائال مەبلەغ كىرگۈزدى. بەزىلەر ئۆزىنىڭ ئارتۇقچىلىقىنى جارى قىلدۇرۇپ، ئىشكىنى ئېچىۋېتىشنىڭ ئۆز ئەھۋالىغا باب كېلىدىغان يولى ئۇستىدە باتۇرلۇق بىلەن ئىزدەندى.

ئون نەچچە يىل تىرىشىش ئارقىسىدا، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرى ئىشكىنى سىرتقا ئېچىۋېتىشتە مەزمۇت قەدەم تاشلىدى. 1991-يىلىنىڭ ئاخىرىغا قەدەر، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدا قۇرۇلغان ئۈچ خىل مەبلەغ كارخانىسى 1400دىن ئاشتى. بىرمۇنچە كارخانىلارنىڭ ئۈنۈمى ياخشى بولدى، مەھسۇلاتى خەلقئارا بازاردىن مەھكەم ئورۇن ئالدى. 7-بەش يىللىق پىلان مەزگىلىدە، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرى پايدىلانغان تاشقى مەبلەغ 600 مىليون دوللاردىن ئاشتى، بۇ رايونلارنىڭ مەملىكىتىمىزنىڭ دېگىز بويىدىكى تەرەققىي تاپقان رايونلىرى بىلەن

بولغان ئىقتىسادىي-تېخنىكىۋى ھەمكارلىقى جۇش ئۇرۇپ را-ۋاجلاندى. ئوبيېكتىپ ئاساستا ئېيتقاندا، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرى پايدىلانغان تاشقى مەبلەغ سوممىسى دۆلەت بويىچە ناھايىتى ئاز سالماقنى ئىگىلىسىمۇ، لېكىن بۇ ئىش بەربىر رەسمىي باشلاندى ھەمدە دۇنياغا ئېلىمىزدىكى كەڭ ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭمۇ ئىشكىنى سىرتقا ئېچىۋېتىش شەرتلىرى ھازىرلانغانلىقىنى، ئۇچ خىل مەبلەغ كارخانىلىرىنى قۇرۇش ئۇچۇن مەبلەغ سېلىش شارائىتى بارلىققا كەلگەنلىكىنى، بۇ ھەقتە يوشۇرۇن ئىمكانىيەت ناھايىتى زور ئىكەنلىكىنى ئۇقتۇ-رۇش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلدى.

كىشىنى ئىنتايىن خۇشال قىلىدىغىنى شۇكى، ئىشكىنى سىرتقا ئېچىۋېتىشنىڭ ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئەمەلىي-يىتىگە باب كېلىدىغان قۇرۇلمىسى دەسلەپكى قەدەمدە ۋۇجۇدقا كەلدى، ئۇ بولسىمۇ ئىشكىنى ئېچكىرىگىمۇ، سىرتقىمۇ، جە-نۇبقىمۇ، شىمالغىمۇ ئېچىۋېتىشتىن ئىبارەت. كونكرېت قىلىپ ئېيتقاندا، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ بايلىق جەھەتتىكى ئارتۇقچىلىقىنى جارى قىلدۇرۇپ، مەملىكەت ئىچىدىكى تەرەق-قىي تاپقان رايونلارغا ئۆز سىستېمىسى بويىچە يارەملىشىش، ئىقتىسادىي بىرلەشمە ھاسىل قىلىش، ھەمكارلىشىپ ئۆزلەشتۇ-رۇش قاتارلىق شەكىللەر بىلەن ئىشىك ئېچىۋېتىپ، مەبلەغ، تېخنىكا ۋە ئىختىساسلىق خادىملارنى كىرگۈزۈش كېرەك. تېخ-نىكا، باشقۇرۇش تەجرىبىلىرى ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىغا تازا باب كەلگەنلىكى ئۇچۇن، ئىشكىنى بۇنداق ئېچىۋېتىشنىڭ بىرقەدەر روشەن ئۇنۇمگە ئىگە بولغانلىقىنى ئەمەلىيەت ئىسپات-

لىدى. شۇنىڭ بىلەن بىللە، ئىشكنى مەملىكەت سىرتىغىمۇ ئېچىۋېتىپ، سىرتتىن مەبلەغ، تېخنىكا كىرگۈزۈش كېرەك، ئىشكنى مەملىكەت سىرتىغا ئېچىۋېتىش جەنۇب بىلەن شىمالغا تەڭ ئېچىۋېتىش دېمەكتۇر. جەنۇبتا ئىشكنى دېڭىز يوللىرى ئارقىلىق تەرەققىي تاپقان دۆلەتلەرگە ئېچىۋېتىش ئەمەلىيەتكە ئۇيغۇن كېلىدىغان، يېتەرسىزلىكنى تۇگىتىپ، ئارتۇقچىلىقنى جارى قىلدۇرىدىغان توغرا يول.

چېگرا سودىسى ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدا ئىشكنى ئېچىۋېتىش ئىشىنىڭ ئۆزگىچە خۇسۇسىيەتلىك، ناھايىتى ئۇ-نۇملۇك بىر قىسمى. ئەۋزەل جۇغراپىيىلىك ئورۇن، چېگرا سىرتى بىلەن بولغان ئەنئەنىۋى ئىقتىسادىي ئالاقە ۋە مەدەنىيەت ئالاقىسى، ئىقتىسادىي جەھەتتىن بىر-بىرىنى تولۇقلاش، ئىگە-لىك باشقۇرۇش جەھەتتىكى جانلىقلىق چېگرا سودىسىنىڭ قە-زىپ كېتىشىگە، جانلىق ھەم نەتىجىلىك ئېلىپ بېرىلىشىغا ئىمكانىيەت تۇغدۇردى. بۇلتۇر مەملىكەت بويىچە ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدىكى چېگرا سودىسىنىڭ ئېكسپورت-ئىمپورت ئومۇمىي سوممىسى 1 مىليارد 160 مىليون دوللارغا يەتتى.

ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرى ئىشكنى سىرتقا ئېچىۋې-تىشتە ئوبدان ئىقتىسادىي ئۇنۇم ھاسىل قىلدى، شۇنداقلا ئوب-دان ئىجتىمائىي ئۇنۇممۇ ھاسىل قىلدى. مەن بەزى چېگرا سودا ئېغىزلىرىغا بېرىپ ئانچە-مۇنچە تەكشۈرۈش ئېلىپ بارغىنىمدا، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدىكى ئىسلاھات-ئېچىۋېتىش ئىش-لىنىڭ تولىمۇ ئىستىقباللىق ئىكەنلىكىدىن قاتتىق تەسىرلەندىم. يۇنىن ئۆلكىسىنىڭ دېخۇڭ دەيزۇ-جىڭپوزۇ ئاپتونوم ئوبلاستى-

نى ئېلىپ ئېيتساق، ئۇلار چېگرا سودىسىنى باشلامچى قىلىپ ئىقتىسادىي تەرەققىياتنى ئالغا سۈرىدىغان يولنى پەيدىنپەي تېپىپ، چېگرا سودىسىنىڭ ئىمپورت-ئېكسپورت ئومۇمىي سوممىسىنى 1984-يىلدىكى 38 مىليون يۈەندىن كۆپەيتىپ بۇلتۇر 1 مىليارد 200 مىليون يۈەنگە يەتكۈزگەن. ئۇ يەردە ئىقتىسادىي تەرەققىيات ناھايىتى تېز بولغان، مالىيە كىرىمى يىلمۇيىل ئېشىپ بارغان، خەلق ئاممىسىنىڭ تۇرمۇشى ئۇزلۇكسىز ياخشىلانغان، بۇ چېگرا رايوندا ئاۋات، تىنچ ۋە ئىتتىپاقلىق مەنزىرىسى بارلىققا كەلگەن. كىشىلەر ئومۇمىي تۇردە: يەنىلا سودا سىيالىزم ياخشى ئىكەن دەپ ئىنكاس قىلىشقان. ئىسلاھات ئېلىپ بېرىلمىغان، ئىشىك ئېچىۋېتىلمىگەن بولسا، مۇنداق خۇلاسىگە كېلىش تولىمۇ تەس بولار ئىدى.

مەركىزىي كومىتېت يولداش دېڭ شياۋپىڭنىڭ يېقىندا قىلغان مۇھىم سۆزىنىڭ روھىغا ئاساسەن، ئىسلاھات ئېلىپ بېرىش، ئىشىكنى سىرتقا ئېچىۋېتىشتە دادىلراق بولۇش، قەدەمنى تېزرەك تاشلاش كېرەك دەپ ئوتتۇرىغا قويدى. بۇ ئىنتايىن مۇھىم تەدبىر. پايدىلىق پۇرسەتنى قولدىن بەرمەي، تېز ھەرىكەتكە كېلىپ، سىرتقا ئىشىكنى تېخىمۇ كەڭ ئېچىۋېتىش، ئىقتىسادىي تەرەققىياتنى تېزلىتىش كېرەك. ئەگەر ئۆتكەن ئون يىلدا ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرى ئىشىكنى سىرتقا ئېچىۋېتىشتە قەدەمنى كېيىنرەك، كىچىكرەك تاشلىدى دېيىلسە، ھازىردىن باشلاپ، تەقەززالىق بىلەن تازا غەيرەتكە كېلىپ، پەيتنى پەملەپ، ۋەزىيەتنى كۆزىتىپ، قەدەمنى تېز بېسىپ، ئىشىكنى سىرتقا ئېچىۋېتىش ئىشىنى يېڭى سەۋىيىگە كۆتۈرۈشى كېرەك.

ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدا ئىشكىنى سىرتقا ئېچىۋې-
تىش ئىشىنى بۇرۇنقىدىنمۇ ئوبدان ئېلىپ بېرىش ئۈچۈن نۆۋەت-
تە مۇنۇ بىرنەچچە جەھەتتىكى مەسلىگە ئەھمىيەت بې-
رىش كېرەك:

1. ئىدىيىدە تېخىمۇ ئازاد بولۇپ، غەيرەتنى ئاشۇرۇش، تونۇشنى چوڭقۇرلاشتۇرۇش. ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدا ئى-
شكىنى سىرتقا ئېچىۋېتىش كېرەكلىكى ھەققىدىكى تونۇشنى
بىرلىككە كەلگەن دېيىشكە بولىدۇ، لېكىن ئىشكىنى تېخىمۇ
دادىل ئېچىۋېتىش ۋە قانداق قىلىپ تېخىمۇ كەڭ ئېچىۋېتىش
جەھەتتە تونۇشنى يەنە ئۆستۇرۇشكە توغرا كېلىدۇ. بۇنىڭدا
ئىككى خىل خاھىشنى تۇگىتىش كېرەك. بىرى، ئاز سانلىق
مىللەت رايونلىرىدا ئىشىك كەڭ ئېچىۋېتىلسە، پاسسىپ ھادە-
سىلەر ئەۋج ئېلىپ كېتىدۇ-دە، قالايمىقانچىلىق پەيدا بولۇپ،
جەمئىيەتنىڭ ئامانلىقىغا تەسىر يەتكۈزىدۇ دەپ ئەندىشە قىلىش
خاھىشى. مۇنداق ئەندىشە قىلىشنىڭ ئورنى يوق. بىزنىڭ ئى-
شىك ئېچىۋېتىشىمىز تۆت ئاساسىي پرىنسىپتا چىڭ تۇرۇش
ئاساسىدىكى ئېچىۋېتىش. مۇشۇ نۇقتىنى چىڭ ئىگىلىسەكلا
چوڭ چاتاق چىقمايدۇ. يەنە بىر خاھىش— ئىشەنچىنىڭ يېتەر-
سىزلىكى، يەنى ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ مەبلەغ سې-
لىش مۇھىتى، ئىشكىنى ئېچىۋېتىش شارائىتى دېگىز بويىدىكى
رايونلارنىڭكىگە يەتمەيدۇ، ئىشكىنى ھەرقانچە كەڭ ئاچقان بە-
لەنمۇ خەق كېلىشنى خالىمايدۇ. ئىشكىنى سىرتقا ئېچىۋېتىشتە
چوڭراق نەتىجە قازىنىش تەس، دەپ ھېسابلاش. بۇنى ئويلىمەك-
تىپ تەھلىل قىلىشقا توغرا كېلىدۇ. ئاز سانلىق مىللەت رايون-

لىرىنىڭ ئىشكىنى سىرتقا ئېچىۋېتىش جەھەتتىكى پايدىسىز شارائىتىغا ئەلۋەتتە سەل قاراشقا بولمايدۇ. لېكىن ئۇنىڭدىنمۇ مۇھىمى پايدىلىق شارائىتنى كۆرۈش كېرەك. مول تەبىئىي بايلىق، چېگرا رايونىغا جايلاشقان تەبىئىي ئورۇن، قوشنا دۆلەتلەر بىلەن ئىقتىسادىي جەھەتتە بىر-بىرىنى تولۇقلاش— مانا بۇلارنىڭ ھەممىسى ئىشكىنى ئېچكىرىگىمۇ، سىرتقىمۇ تېخىمۇ كەڭ ئېچىۋېتىشنىڭ تازا ياخشى شەرت-شارائىتى. شۇڭا بۇ ھەقتىكى تونۇشنى تېخىمۇ چوڭقۇرلاشتۇرۇشىمىز، تېخىمۇ يېراققا نەزەر تاشلىشىمىز، شۇنداق قىلىپ، ئىشكىنى ئېچىۋېتىشتە تېخىمۇ تولۇق ئىشەنچكە ئىگە بولۇشىمىز، تېخىمۇ يۈرەكلىك بولۇشىمىز، قەدەمنى تېخىمۇ تېز بېسىشىمىز، يولنى تېخىمۇ كېڭەيتىشىمىز كېرەك.

2. بەزى سىياسەت مەسىلىلىرىنى ئەستايىدىل تەتقىق قىلىش ۋە ھەقىقىي ھەل قىلىش كېرەك. بۇ يىل 1-ئايدا ئۆتكۈزۈلگەن مەركىزىي كومىتېت مىللىي خىزمەت يىغىنىدا لى پېڭ زۇڭلى ئۆز سۆزىدە: قۇرۇقلۇق چېگرىسىنىڭ ئىشكىنى ئېچىۋېتىشى ئېلىمىزنىڭ پۈتكۈل ئىشكىنى سىرتقا ئېچىۋېتىش ئىشىنىڭ مۇھىم تەركىبىي قىسمى، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدا تاشقى مەبلەغنى كىرگۈزۈش، ئۇچ خىل كارخانىلارنى قۇرۇش جەھەتتە، دۆلەتنىڭ كەسىپ سىياسىتىگە ئۇيغۇن بولغانلىكى ئىشلاردا دېگۈز بويى رايونلىرىدىكىگە ئوخشاش ئېتىبار بېرىش سىياسىتىنى قوللىنىش كېرەك دەپ كۆرسەتتى. ھازىر ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىشكىنى سىرتقا ئېچىۋېتىش ئېھتىياجىغا ئاساسەن، ئالاقىدار سىياسەتلەرنى بىر-بىرلەپ كونكرېت بەلگە-

لەش كېرەك. بۇنىڭغا مۇناسىۋەتلىك ئىشلار ناھايىتى كۆپ. مەسىلەن: ئېكسپورت تاۋارلىرىنىڭ ئۆلۈشى، ئىجازەتنامە تارقىتىپ بېرىش، چەت ئەل پۇلى بىلەن قوشۇمچە يارەدەم بېرىش، قوبۇل قىلىنىدىغان مەبلەغ سوممىسىنى تەكشۈرۈپ تەستىقلاش ھوقۇقى، ئوبيېكتىپ تۇرلىرىنى تەستىقلاش تەرتىپى، چېگرادىن كىرىپ-چىقىدىغان خادىملارنى تەكشۈرۈپ تەستىقلاش چارىسى ۋە باشقىلار. نۇرغۇنلىغان كونكرېت خىزمەتلەرنى ئىشلەشكە، يەنە كېلىپ چىقىدىغان تۈتۈپ ئىشلەشكە توغرا كېلىدۇ. بۇ سىياسەت-بەلگىلىمىلەر ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدا ئىشكىنى ئېچىۋېتىش دائىرىسىنى كېڭەيتىشكە پايدىلىق بولۇشى لازىم.

3. چېگرا رايونىدا سىرتقا ئوچۇق شەھەر ۋە سودا ئېغىزلىرىنى كۆپەيتىش ھەمدە چېگرىدىكى سودا ئېغىزى شەھەرلەرنىڭ رولىنى تولۇق جارى قىلدۇرۇش. ئىشكىنى سىرتقا ئېچىۋېتىشتە بازا ۋە كۆزنەك بولىدىغان جاي ھەم يول بولۇشى كېرەك. ئالاھىدە رايونلار قۇرۇلمىغان بولسا، ئىشكىنى سىرتقا ئېچىۋېتىش سىياسىتىنى گەۋدىلەندۈرۈش تەس بولغان بولاتتى، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدا ئىشكىنى سىرتقا ئېچىۋېتىش ئۇچۇن مۇ بىر تۈركۈم بازا بولۇشى كېرەك. گوۋۇيۈەن مەنجۇلى، خۇنچۇن شەھەرلىرىنى يېڭى، ئوچۇق شەھەر قىلىپ تەستىقلىدى. بۇ ئىنتايىن ياخشى تەدبىر، شۇنداقتىمۇ، مېنىڭچە بۇ تېخى كۇپايە قىلمايدۇ. غەربىي شىمال ۋە غەربىي جەنۇبتىمۇ يەزى ئوچۇق شەھەرلەرنى يېڭىدىن تەسىس قىلىشنى تەكلىپ قىلىمىز. مەسىلەن، يۈننەن، گۇاڭشى ۋە شىنجاڭنىڭ يەزى

چېگرا شەھەرلىرى ئوچۇق شەھەر قىلىشقا بەكمۇ مۇڭاپىق كېلىدۇ. مۇشۇنداق قىلىش پۈتكۈل ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىشكنى سىرتقا ئېچىۋېتىشىگە پايدىلىق. پۈتۈن مەملىكەت نۇقتىسىدىن ئېيتقاندىمۇ، بۇنىڭ بىلەن چېگرا رايونلاردىكى ئوچۇق شەھەرلەرنىڭ جايلىشىشىنى تېخىمۇ مۇڭاپىقلاشتۇرغىلى بولىدۇ.

چېگرىدىكى سودا ئېغىزى شەھەرلىرىنىڭ ئىشكنى سىرتقا ئېچىۋېتىش جەريانىدىكى رولىنى تولۇق جارى قىلدۇرۇپ، ئۇنى ئىچكى-تاشقى ئىقتىسادىي ئالاقە ئېلىپ بارىدىغان جايغا، ئالماشتۇرۇش مەركىزىگە ئايلاندۇرۇش كېرەك، شۇنىڭدەك مۇشۇ شەھەرلەرنى ئاساس قىلىپ، ئۆزىگە خاس ئالاھىدىلىككە ئىگە ئىقتىسادىي رايونلارنى ۋۇجۇدقا كەلتۈرۈش كېرەك. بۇنىڭ ئۈزىمۇ پىلانلاش ۋە قۇرۇلۇش ئىشلىرىنى كۈچەيتىشنى ھەمدە يۇرۇشلەشكەن سىياسەت- تەدبىرلەرنىڭ بولۇشىنى تەلەپ قىلىدۇ.

4. ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدا ئىشكنى سىرتقا ئېچىۋېتىشنىڭ يولىنى ئۇزلۇكسىز كېڭەيتىش، مەزمۇنىنى كۆپەيتىش كېرەك. تاشقى مەبلەغنى كىرگۈزۈش بىلەنلا چەكلىنىپ قالماسلىق كېرەك، شۇنىڭدەك بىر تەرەپلىمە ھالدا ئىقتىسادىي پائالىيەتنىلا كۆزدە تۇتماسلىق كېرەك. مېنىڭچە بۇنىڭدا ئىككى جەھەتتىكى مۇناسىۋەتنى ئوبدان بىر تەرەپ قىلىش كېرەك. بىرى سىرتتىن كىرگۈزۈش بىلەن سىرتقا چىقىرىشنىڭ مۇناسىۋىتى، سىرتتىن مەبلەغ ۋە تېخنىكا كىرگۈزۈش ناھايىتى مۇھىم ئەلۋەتتە، لېكىن شۇنىڭ بىلەن بىللە سىرتقا چىقىرىشنىمۇ كۆزدە تۇتۇش كېرەك.

چېگرىداش دۆلەتلەرنىڭ كۆپچىلىكى ئانچە تەرەققىي قىلمىغان دۆلەتلەر، شۇڭا دۆلىتىمىزنىڭ سىرتقا چىقىرىشىغا يارايدىغان نەرسىلەر ناھايىتى كۆپ، بۇلار مەھسۇلاتلارنى، ئەمگەك كۈچىنى ۋە تېخنىكىنى سىرتقا چىقىرىشنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. مەن دېخۇڭدا كىشىنى ناھايىتى قايىل قىلارلىق بىر مىسالنى ئۇقتۇم، دېخۇڭ ئوبلاستىدىكى مەلۇم بىر شىركەت بىرمىنىڭ بىر ناھىيە شەھىرىگە چېگرا سودىسى شەكلى بىلەن 4000 توچكا پروگراممىلىق تېلېفون ئورنىتىپ بېرىپ ناھايىتى ئالقىشقا ئىگە بوپتۇ. بۇنىڭدىن مەلۇمكى، بىزنىڭ بىرمۇنچە تېخنىكىمىز چەت ئەللەردە، بولۇپمۇ چېگرىداش قوشنا دۆلەتلەردە بازارغا ئىگە. سىرتقا ئەمگەك كۈچى چىقىرىش ئىشىمۇ ئوبدانلا تەرەققىيات ئىستىقبالىغا ئىگە. ئىككىنچىسى، ئىقتىساد ۋە سودا بىلەن مەدەنىيەتنىڭ مۇناسىۋىتى. ئىقتىساد ۋە سودىنى ئاساسىي ئو-رۇنغا قويۇش كېرەك ئەلۋەتتە، شۇنداقتىمۇ، بىرخىل ئىش بىلەنلا چەكلىنىپ قېلىشقا بولمايدۇ، ئالايلۇق، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ سىياھەتچىلىك ئىشى ناھايىتى جەلپ قىلىش كۈچىگە ئىگە. بۇ يىل يۇننەندە ئۆتكۈزۈلگەن سەنئەت بايرىمىمۇ بىزگە ئىلھام بەردى، ئەدەبىيات-سەنئەت سەھنىسىدە ئىقتىساد ۋە سودىغا ئائىت ئويۇنلار ئوينالدى، سەنئەت بايرىمى 1500دىن ئارتۇق چەت ئەللىك مېھمانىنى جەلپ قىلدى، ئۇلارنىڭ زور كۆپچىلىكى تىجارەت ۋە سەيلى-تاماشا قىلىش ئۈچۈن كەل-گەن. دېمەك، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئارتۇقچىلىقى-نى قانداق جارى قىلدۇرۇش، ئىشكىنى سىرتقا ئېچىۋېتىش ئىشىنى قانداق ئىلگىرى سۈرۈش جەھەتلەردە نۇرغۇن ئىشلارنى

قىلىشقا بولىدۇ.

5. ئىشكنى سىرتقا ئېچىۋېتىشكە كېرەكلىك خادىملارنى پا-ئال يېتىشتۇرۇش كېرەك. ئىش ئادەمگە باغلىق دېگەن گەپ بار. ھەرقايسى ئىشنى قىلىشتا ئادەم كېرەك، ساپاسى بىرقەدەر يۇقىرى ئادەملەر كېرەك. ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرى ئىشكنى تېخىمۇ كەڭ ئېچىۋېتىش ئۈچۈن نۇرغۇنلىغان ھەر خىل ئىختىساسلىق خادىملارغا مۇھتاج. ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدا ناھايىتى كەملىك قىلىۋاتقان، ئىشكنى تېخىمۇ كەڭ ئېچىۋېتىشنى چەكلەۋاتقان ئامىل ئەنە شۇ. شۇڭا ئىشكنى سىرتقا ئېچىۋېتىشنى كۆزدە تۇتۇش بىلەن بىللە ئىختىساسلىق خادىملارنى يېتىشتۇرۇشنىمۇ كۆزدە تۇتۇپ، بۇ ئىشنى مۇھىم ئىشلار كۈنتەرتىپىگە كىرگۈزۈش كېرەك. ئىختىساسلىق خادىملارنى تەكلىپ قىلىشقا بولىدۇ، مەكتەپلەردە تەربىيىلەشكىمۇ بولىدۇ، ھەممىدىن رېئال چارە كۆرسىتا تەربىيىلەشنى چىڭ تۇتۇپ، نەزەرىيىنى ئەملىيەت بىلەن بىرلەشتۇرۇش ئۇسۇلىنى قوللىنىپ، بىر تۈركۈم ئىختىساسلىق خادىملارنى تېز يېتىشتۇرۇشتىن ئىبارەت. خادىملارنى ئىشقا قويۇشتا ئىدىيىنى ئازاد قىلىپ، ئىسلاھات-ئېچىۋېتىش ئىشلىرىنى قەتئىي داۋاملاشتۇرىدىغان، ھەقىقىي بىلىم ۋە ئىقتىدارغا ئىگە بولغان خادىملارنى دادىل ئۆستۈرۈپ، مۇھىم ۋەزىپىگە قويۇپ، ئۇلارنىڭ ئەقىل-پاراسىتىنى جارى قىلدۇرۇش كېرەك.

6. ئىككى قولدا تۇتۇشتا چىڭ تۇرۇش، باشقۇرۇشنى كۈچەيتىش، ئىشكنى تېخىمۇ كەڭ ئېچىۋېتىش داۋامدا ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ مۇقىملىقنى قوغداش ۋە ئىلگىرى سۈرۈش

كېرەك. ئېچىۋېتىش بىلەن مۇقىملىق بىر-بىرىگە زىت ئەمەس، بەلكى بىر-بىرىنى ئىلگىرى سۈرىدۇ. ئەمەلىيەت شۇنى ئىسپاتلىدىكى، ئېچىۋېتىش ئوبدان يولغا قويۇلسا، ئىقتىساد راۋاجلانسا، خەلقنىڭ تۇرمۇشى ياخشىلانسا، ئۇيۇشقاقلىق كۈچى شۇنچە ئاشىدۇ، مۇقىملىققا شۇنچە پايدىلىق بولىدۇ. دۆلىتىمىزنىڭ بۈگۈنكى مۇقىملىقى ئىسلاھات-ئېچىۋېتىش ئىشلىرىنىڭ خاسىيىتىدىن بولدى، كەلگۈسىدىكى مۇقىملىقمۇ ئىسلاھات-ئېچىۋېتىش ئىشلىرىدىن ئايرىلالمايدۇ. ئىشىكنى تېخىمۇ كەڭ ئېچىۋېتىش داۋامىدا ئىككى قولدا تۇتۇش فاكتىسىدا چىڭ تۇرۇش، قەتئىي قانۇن بويىچە ئىش قىلىپ، قانۇنغا خىلاپلىق قىلىپ جىنايەت ئۆتكۈزگەنلەرگە ۋە چىرىكلىككە زەربە بېرىش، پاكلىق قۇرۇلۇشىنى ئوبدان ئېلىپ بېرىش كېرەك؛ دۇشمەن كۈچلەرنىڭ بۆلگۈنچىلىك ۋە سىڭىپ كىرىش ھەرىكەتلىرىدىن ھوشيار بولۇش ۋە ئۇنىڭغا قارشى تۇرۇش كېرەك. شۇنداق قىلىپ چېگرا رايونلىرىمىزدا ئىشىكنى ئېچىۋېتىش ئىشى جانلانسۇن، ئىقتىساد گۈللەنسۇن، مىللەتلەر ئىتتىپاقلاشسۇن، جەمئىيەت مۇقىم بولسۇن.

ئىتتىپاقلىشىپ كۈرەش قىلىپ، داۋاملىق ئالغا ئىلگىرىلەپ، ئاز سانلىق مىللەتلەر مائارىپىنى پۈتۈن دۆلەتنىڭ مائارىپى بىلەن تەڭكەش راۋاجلاندۇرايلى*

(1992-يىل 3-ئاينىڭ 15-كۈنى)

4-قېتىملىق مەملىكەتلىك مىللىي مائارىپ خىزمىتى يىغىنى ئىنتايىن مۇھىم يىغىن بولدى. بۇ يىغىن مەملىكىتىمىزنىڭ مىللىي مائارىپ ئىشلىرىنىڭ تەرەققىياتىغا، مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقلىشىپ ئالغا بېسىشىغا جەزمەن زور ۋە چوڭقۇر تەسىر كۆرسىتىدۇ. مەن دۆلەت مىللىي ئىشلار كومىتېتىغا ۋەكالەتەن، يىغىننى قىزغىن تەبرىكلەيمەن! پۈتۈن مەملىكەتنىڭ مىللىي مائارىپى بويىچە ئىلغار كوللېكتىپ ۋە ئىلغار شەخسلەرنىڭ يىغىنغا قاتناشقان ۋەكىللىرىگە ھەمدە سىلەر ئارقىلىق مىللىي مائارىپ ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىۋاتقان، بۇ ئىشقا كۆڭۈل بۆلۈۋاتقان ۋە مەدەت بېرىۋاتقان يولداشلارغا ۋە دوستلارغا

---

* بۇ— يولداش ئىسمايىل ئەھمەدنىڭ 4-قېتىملىق مەملىكەتلىك مىللىي مائارىپ خىزمىتى يىغىنىدا سۆزلىگەن سۆزى.

چىن قەلبىمىدىن رەھمەت ئېيتىمەن ۋە ئالىي ئېھتىرام بىلدۇرىمەن!

بايا، يولداش لى تېيېنىڭ يىغىندا مۇھىم دوكلات بېرىپ، مىللىي مائارىپنىڭ ستراتېگىيىلىك ئورنىنى چوڭقۇر شەرھلەدى، مىللىي مائارىپتا قولغا كەلگەن نەتىجىلەرنى ۋە تەجرىبىلەرنى سىستېمىلىق خۇلاسىلىدى، مىللىي مائارىپنى راۋاجلاندۇرۇش ۋە ئىسلاھ قىلىشقا دائىر ۋەزىپە، سىياسەت ۋە تەدبىرلەر ھەققىدە ئوبدان پىكىرلەرنى بايان قىلدى. مەن ئۇنىڭغا پۈتۈنلەي قوشۇلىمەن. يولداشلارنىڭ بۇ دوكلاتنى ئەستايىدىل ئۆگىنىپ ئۆزلەشتۈرۈشىنى ھەمدە ئەمەلىي خىزمەت داۋامىدا ھەقىقىي تۈردە ئىزچىللاشتۇرۇشى ۋە ئەمەلىيلەشتۈرۈشىنى سورايمەن.

يولداشلارغا مەلۇم، بۇ يىل 1-ئايدا مەركىزىي كومىتېتىنىڭ مىللىي خىزمەت يىغىنى چاقىرىلدى. يىغىندا مىللىي خىزمىتىمىزنىڭ شانلىق مۇۋەپپەقىيەتلىرى ۋە ئاساسىي تەجرىبىلىرى يەكۈنلەندى، 90-يىللاردىكى مىللىي خىزمەتنىڭ ۋەزىپىسى ۋە سىياسەت-تەدبىرلىرى ئوتتۇرىغا قويۇلدى. بۇ قېتىمقى يىغىن بىزنىڭ مىللىي مەسىلىنى ھەل قىلىشنىڭ جۇڭگوچە توغرا يولىدا چىڭ تۇرۇشقا، مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقلىق-تەرەققىيات ۋە ئورتاق گۈللىنىش ئىشلىرىنى ئىلگىرى سۈرۈشكە، دۆلىتىمىزنىڭ زامانىۋىلاشتۇرۇش ئىشلىرىنى ئالغا سىلجىتىشقا زور ھەم چوڭقۇر تەسىر كۆرسەتكۈسى. مەركىزىي كومىتېتىنىڭ مىللىي خىزمەت يىغىندا، باش شۇجى جياڭ زېمىن، لى پېڭ زۇڭلى ئۆزلىرىنىڭ مۇھىم سۆزلىرىدە، مىللىي مائارىپ

ئىشلىرىنى پائال راۋاجلاندۇرۇش لازىملىقى ئۇستىدە مەخسۇس توختىلىپ: مىللىي مائارىپتا ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ۋە ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئەمەلىيەتتىگە ئۇيغۇن كېلىدىغان يولنى پەيدىنپەي تېپىپ مېڭىش، مىللىي مائارىپنى ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىقتىسادىي تەرەققىياتىغا ئۇيغۇنلاشتۇرۇش، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرى ئۇچۇن ئىقتىساد، تېخنىكا ۋە باشقۇرۇش قاتارلىق جەھەتلەردىكى كەسپىي خادىملارنى تېخمۇ كۆپ يېتىشتۇرۇش لازىم دەپ كۆرسەتتى.

مەملىكىتىمىزدىكى ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ كەلگۈسى ئون يىلدىكى ۋە 8-بەش يىللىق پىلان مەزگىلىدىكى ئىقتىسادىي ۋە ئىجتىمائىي تەرەققىيات مەسىلىسى توغرىسىدا، پارتىيە 13-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتىنىڭ 7-ئومۇمىي يىغىنى ۋە 7-نۆۋەتلىك مەملىكەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ 4-يىغىنىدا ناھايىتى مۇھىم بىر پرىنسىپ ئېنىق بەلگىلەندى، ئۇ بولسىمۇ: ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ قالاق قىياپىتىنى پەيدىنپەي ئۆزگەرتىپ، تەرەققىياتىنى تېزلىتىپ، پۈتۈن مەملىكەتنىڭ تەرەققىياتىغا ماسلاشتۇرۇشتىن ئىبارەت. مېنىڭچە، بۇ پرىنسىپ مىللىي مائارىپىمىزغا ئۇيغۇن كېلىدۇ. بۇ قېتىمقى يىغىنىنىڭ ئاساسىي مەزمۇنى مەركىزىي كومىتېت مىللىي خىزمەت يىغىنىنىڭ روھىنى ئىزچىللاشتۇرۇش ۋە ئەمەلىيلەشتۇرۇشتىن ئىبارەت. شۇڭا، بۇگۈن مەن مەركىزىي كومىتېت مىللىي خىزمەت يىغىنىنىڭ روھىغا ئاساسەن، مىللىي مائارىپنى پۈتكۈل دۆلەتنىڭ مائارىپى بىلەن تەڭكەش راۋاجلاندۇرۇش مەسىلىسى ھەققىدە بىرئاز پىكىر بايان قىلماقچىمەن.

1

تارىخ ۋە رېئاللىق بىزگە شۇنى ئۇقتۇردىكى، مائارىپ— دۆلەتنىڭ روناق تېپىشى، جەمئىيەتنىڭ تەرەققىي قىلىشى ۋە مىللەتلەرنىڭ گۈللىنىشىدىكى ئاساسىي ۋاستە، ھازىرقى جەمئىيەتتە بولۇپمۇ شۇنداق. بىزنىڭ كۆپ مىللەتلىك چوڭ دۆلەتىمىزدە، مىللىي ئاپتونومىيىلىك جايلارنىڭ يەر مەيدانى پۈتۈن مەملىكەت يەر مەيدانىنىڭ 64.3 پىرسەنتىنى ئىگىلىگەنلىكى ئۈچۈن، بۇ جايلاردىكى مائارىپنىڭ تەرەققىيات ئەھۋالى پۈتكۈل دۆلەتنىڭ مائارىپىغا ئىنتايىن چوڭ تەسىر كۆرسىتىدۇ؛ ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئاھالىسى 91 مىليوندىن كۆپ بولغاچقا، 55 ئاز سانلىق مىللەتنىڭ پەن-مەدەنىيەت ساپاسى پۈتكۈل جۇڭخۇا مىللەتلىرىنىڭ ساپاسى بىلەن زىچ مۇناسىۋەتلىك. مىللىي مائارىپ پۈتكۈل دۆلەت مائارىپىنىڭ مۇھىم تەركىبىي قىسمى، ئۇ پۈتۈن مەملىكەتتىكى باشقا رايونلارنىڭ مائارىپى بىلەن ئۆزئارا بىر-بىرىگە بېقىندۇ ۋە بىر-بىرىنى شەرت قىلىدۇ. پۈتكۈل دۆلەت مائارىپىنىڭ تەرەققىياتى مىللىي مائارىپنىڭ تەرەققىياتىدىن ئايرىلالمايدۇ؛ مىللىي مائارىپنىڭ تەرەققىياتى پۈتكۈل دۆلەت مائارىپىنىڭ تەرەققىياتىغا پايدىلىق. مىللىي مائارىپ تەرەققىياتىنى پۈتۈن دۆلەت مائارىپىنىڭ تەرەققىياتىغا ئۇيغۇنلاشتۇرۇش ۋە ماسلاشتۇرۇش— مۇقەررەر تاللاشقا تېگىشلىك توغرا يول.

يۇقىرىدا ئىزھار قىلىنغان سۆزلەردە پەقەت مائارىپنىڭ

ئۆزىلا كۆزده تۇتۇلغان، بىز ئەمدى ئاز سانلىق مىللەتلەر مائارد-
پىنى پۈتۈن دۆلەت مائارپى بىلەن تەڭگەش راۋاجلاندۇرۇشنىڭ
زۆرۈلۈكى ۋە مۇھىملىقىنى مىللىي خىزمەت ۋە مىللىي مەسىلە-
نى بىرتەرەپ قىلىش نۇقتىسىدىنمۇ تونۇشىمىز كېرەك. مىللىي
مەسىلە— دۆلىتىمىزنىڭ سوتسىيالىزم ئىشلىرىدا ھەل قىلىشقا
تېگىشلىك بولغان ئومۇمىي مەسىلىنىڭ بىر قىسمى. جۇڭخۇا
مىللەتلىرىنىڭ گۈللىنىشى ۋە دۆلىتىمىزنىڭ سوتسىيالىزم ئە-
شىنىڭ مۇۋەپپەقىيەت قازىنىشى ئۇچۇن، مىللىي مەسىلىنى
مۇۋاپىق ھەل قىلىشىمىز شەرت، مىللىي مائارپىنى تەرەققىي
قىلدۇرۇش مىللىي مەسىلىنى ئوبدان ھەل قىلىشتا ئىنتايىن
زور ئەھمىيەتكە ئىگە.

ئازادلىقىنىڭ دەسلەپكى مەزگىلىدە، يولداش ماۋ زېدۇڭ:
«ئاز سانلىق مىللەتلەردىن كېلىپ چىققان زور بىر تۇركۇم
كوممۇنىستىك كادىرلار بولماي تۇرۇپ، مىللىي مەسىلىنى ئۇ-
زۇل-كېسىل ھەل قىلىش، مىللىي ئەكسىيەتچىلەرنى پۈتۈنلەي
يېتىم قالدۇرۇش مۇمكىن ئەمەس» دەپ ناھايىتى جايىدا كۆر-
سەتكەنىدى. ئۆز مىللىتىدىن بولغان كادىرلار شۇ مىللەتنىڭ
تەرەققىي قىلىشى ۋە ئالغا بېسىشىدا، شۇ مىللەتنىڭ باشقا
مىللەتلەر بىلەن بولغان ئىتتىپاقلىقى ۋە ھەمكارلىقىدا باشقا
مىللەتتىن بولغان كادىرلار ئوينىيالمايدىغان روللارنى ئوينايدۇ.
مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە مەملىكىتىمىزنىڭ مىللىي
مەسىلىنى ھەل قىلىشتىكى ئاساسىي سىياسىتى. مىللىي تېررى-
تورىيىلىك ئاپتونومىيىنى يولغا قويۇشتا، ئاز سانلىق مىللەت-
لەرنىڭ ئۆز ئىشىغا ئۆزى خوجا بولۇشىدا زور بىر تۇركۇم ئاز

سانلىق مىللەت كادىرلىرى بولۇشى شەرت. مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە قانۇنىدا مىللىي ئاپتونومىيىلىك جايلارنىڭ ئاپتونومىيە ئورگانلىرىدا ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنى ئوڭ رۇنلاشتۇرۇش توغرىسىدا ئېنىق بەلگىلىمىلەر بار. دېمەك، نەزەرىيە، سىياسەت ۋە قانۇن جەھەتتە ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنى زور كۈچ بىلەن يېتىشتۇرۇش لازىم دېگەن ئورتاق تەلەپ ئوتتۇرىغا قويۇلغان. كادىرلار قەيەردىن كېلىدۇ؟ ئەلۋەتتە، ئەمەلىيەت داۋامىدا ئۆسۈپ يېتىلىدۇ. لېكىن مۇھىمى يەنىلا مەكتەپتە تەربىيىلەپ يېتىشتۇرۇلۇشى كېرەك، ئەمەلىي خىزمەت داۋامىدا چېنىقىش يولى بىلەن يېتىشكەن كادىرلارمۇ مۇئەيىەن پەن-مەدەنىيەت بىلىملىرىگە ئىگە بولۇشى شەرت. ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنى يېتىشتۇرۇش مەكتەپ تەربىيىسىدىن، ماۋارىپ ئىشلىرىنىڭ تەرەققىياتىدىن ئايرىلىپ كېتەلمەيدۇ، ئەنە شۇنىڭ ئۈزى «مىللىي مەسىلىنى ئۇزۇل-كېسىل ھەل قىلىش» نى مىللىي ماۋارىپ ئىشلىرىنىڭ تەرەققىياتى بىلەن ئىچكى ۋە ئورگانىك باغلىنىشقا ئىگە قىلغان.

مىللىي ماۋارىپنى راۋاجلاندۇرۇش مىللىي سىياسەتنى ئوبدان ئىجرا قىلىشنىڭ، ھازىرقى باسقۇچتىكى مىللىي مەسىلىنى ئوبدان ھەل قىلىشنىڭ، مىللەتلەرنىڭ ئورتاق گۈللىنىشىنى ئىلگىرى سۈرۈشنىڭ جىددىي ئېھتىياجى. مىللەتلەرنىڭ ئورتاق گۈللىنىشى مىللەتلەرنىڭ ئىقتىسادىي تەرەققىياتىنى، شۇنداقلا ماۋارىپ ۋە مەدەنىيەت تەرەققىياتىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. ھازىرقى باسقۇچتا دۆلىتىمىزدىكى مىللىي مەسىلە ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ۋە ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىقتىسادىي تەرەق-

قىياتىنى ۋە مەدەنىيەت تەرەققىياتىنى تېزلىتىشنى جىددىي تەلەپ قىلىۋاتقانلىقىدا بىرقەدەر مەركەزلىك ئىپادىلەنمەكتە. ئۇقتىسا-دىي تەرەققىيات ماتارىپنى ئاساس قىلغان ئەقلىي قوللاشقا، ماتا-رىپ ئاساسىغا قۇرۇلغان پەن-تېخنىكا كۈچىگە مۇھتاج؛ مەدەنە-يەتنىڭ گۈللىنىشى، كىشىلەرنىڭ پەن-مەدەنىيەت سەۋىيىسە-نىڭ ئۆسۈشى ماتارىپتىن ئايرىلسا قۇرۇق گەپ بولۇپ قالىدۇ. ئەمەلىيەت شۇنى ئىسپاتلىدىكى، بەزى ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئەمەلىيەت ۋە ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئۇقتىساد ۋە مەدەنىيەت جەھەتتە نىسپىي ئارقىدا قېلىشىدىكى ئىنتايىن مۇھىم بىر سە-ۋەب ماتارىپنىڭ ئارقىدا قالغانلىقىدىن ئىبارەت. بەزى تەكشۈ-رۈشلەردىن مەلۇمكى، كىشى بېشىغا توغرا كېلىدىغان كىرىم بىلەن ئادەملەرنىڭ مەدەنىيەت سەۋىيىسى توغرا تاناسىپ بولىدە-كەن. 2-تۈرلۈك قىلىپ ئېيتقاندا، مىللىي ماتارىپنى راۋاجلاند-ۇرغاندىلا، ئاندىن مىللەتنىڭ ساپاسىنى ئۆستۈرگىلى، مىللىي ئۇقتىسادنى گۈللەندۈرگىلى، نامراتلىقتىن قۇتۇلۇپ بېيىش ئە-شىنى تېخىمۇ ئوبدان ئېلىپ بېرىپ، مىللەتلەرنى ئورتاق گۈل-لەندۈرگىلى بولىدۇ.

مىللىي ماتارىپنى راۋاجلاندۇرۇش مىللەتلەرنىڭ باراۋەرلە-كىنى، ئىتتىپاقلىقىنى ۋە ۋەتەننىڭ بىرلىكىنى قوغداشتا ئىنتا-يىن مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە. مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقلىقى ۋە ۋەتەننىڭ بىرلىكىنى قوغداش ھەر مىللەت پۇقرالىرىنىڭ قانۇ-نىي مەجبۇرىيىتى ۋە ئەخلاقىي مەسئۇلىيىتى. لېكىن ۋەتەننىڭ بىرلىكىنى ۋە مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقلىقىنى قوغداشتا، سادىدا ھېسسىيات ۋە ياخشى ئارزۇنىڭ بۇلۇشلا كۇپايە قىلمايدۇ. يەنە

ئەقلىي پىكىر قىلىش، توغرا كۆز قاراشقا ئىگە بولۇش، ۋەتەن-
نىڭ تارىخى ۋە مەدەنىيىتىنى چۈشىنىش ۋە چىن يۈرەكتىن
سۆيۈشمۇ لازىم. شۇ شەرتنى ھازىرلىغان كىشىلا ئۇلۇغ ۋەتەنە-
مىزنى قىزغىن سۆيۈشتە، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى قەدىرلەش-
تە تېخىمۇ ئاڭلىق، تېخىمۇ پاراسەتلىك ۋە تېخىمۇ قەتئىي بولا-
لايدۇ. بۇ تەلەپلەرنى ئورۇنداش تەلىم-تەربىيىدىن ئايرىلمايدۇ.
بۇ تەربىيە پەن-مەدەنىيەت بىلىملىرى ھەققىدىكى تەربىينىمۇ،
سىياسىي-ئىدىيىۋى تەربىينىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. مەكتەپ
تەلىم-تەربىيىسى كىشىلەرنىڭ ئىدىيىسىنىڭ شەكىللىنىشىگە
ئىنتايىن چوڭقۇر ۋە ئۇنتۇلماس تەسىر كۆرسىتىدۇ، كىشىلەر-
نىڭ پۈتۈن ئۆمرىدە چوڭ رول ئوينايدۇ. شۇڭا، ۋەتەننىڭ
بىرلىكىنى ۋە مىللەتلەرنىڭ باراۋەرلىكىنى، ئىتتىپاقلىقىنى تې-
خىمۇ ياخشى قوغداش ئۈچۈن، مىللىي ماارىپنى راۋاجلاندۇ-
رۇش ئارقىلىق، يېڭى كىشىلەرنى تىرىشىپ يېتىشتۈرۈش
كېرەك.

2

مىللىي ماارىپنى دۆلەتنىڭ ماارىپى بىلەن تەڭكەش راۋاج-
لاندۇرۇش دېگىنىمىز ئاساسلىقى مىللىي ماارىپنىڭ نىسپىي
قالاقلىق ھالىتىنى پەيدىنپەي ئۆزگەرتىپ، پۈتكۈل دۆلەت ماا-
رىپىنى ئۆزلۈكسىز راۋاجلاندۇرۇش بىلەن بىرۋاقىتتا، ئاز سان-
لىق مىللەتلەرنىڭ ماارىپىنىمۇ ئۆز لايىقىدا راۋاجلاندۇرۇش
كېرەك دېگەننى بىلدۈرىدۇ. ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ

ئەمەلىيەتتىكە ئاساسەن، مىللىي مائارىپنى تەرەققىيات كۆلىمى، تەرەققىيات سەۋىيىسى، تۈرلۈك سېلىنما، ئوقۇتۇش شارائىتى، تەلىم-تەربىيە سۈپىتى قاتارلىق جەھەتلەردە پۈتۈن مەملىكەتنىڭ سەۋىيىسى بىلەن ئومۇمەن ئوخشاش قىلىشقا تىرىشىش لازىم.

دەرۋەقە، مىللىي مائارىپنى پۈتۈن دۆلەت مائارىپى بىلەن تەڭكەش راۋاجلاندۇرۇش ئاساسلا ۋۇجۇدقا چىقىدىغان ئىش ئەمەس، ئۇنىڭ ئۈچۈن قاتتىق تىرىشىشقا، مۇئەييەن ۋاقىت سەرپ قىلىشقا توغرا كېلىدۇ. خۇددى ئىقتىسادىي تەرەققىياتتا پاسسىپ تەڭپۇڭلۇقنى كۆزلەپ، تەرەققىي تاپقان رايونلارنىڭ تەرەققىيات سۈرئىتىنى ئاستىلىتىش چارىسىنى قوللىنىشقا بولمىغاندەك، مائارىپ تەرەققىياتىدىمۇ ئوندىق چارىنى قوللىنىشقا بولمايدۇ، ئەمما ساقلىنىۋاتقان پەرقلەرنى شۇ پېتى تاشلاپ قويۇشقىمۇ بولمايدۇ، ئاكتىپ پوزىتسىيە قوللىنىپ، «ئۇيغۇنلاشتۇرۇش، ماسلاشتۇرۇش» نىشانىغا قاراپ مېڭىش لازىم.

مىللىي مائارىپنى پۈتۈن دۆلەت مائارىپى بىلەن تەڭكەش راۋاجلاندۇرۇش زۆرۈر بولۇپلا قالماستىن، بەلكى مۇمكىن:

بىز ئەۋزەل سوتسىيالىستىك تۈزۈمگە ئىگە، پارتىيە ۋە دۆلەت مىللىي مائارىپقا ئالاھىدە ئېتىبار بېرىدۇ. دۆلەت مىللىي مائارىپنىڭ تەرەققىياتىنى تېزلىتىش ئۈچۈن، ئومۇمىي جەھەتتىن تەڭشەش ۋە تىزگىنلەش ئارقىلىق، بىر قىسىم كونكرېت ۋە ئالاھىدە سىياسەت-تەدبىرلەرنى قوللىنىدۇ، دۆلىتىمىزدە مىللىي مائارىپنىڭ تەرەققىي قىلىپ بۈگۈنكى كۆلەمگە ئىگە بولۇشى ۋە زور مۇۋەپپەقىيەتلەرگە ئېرىشىشى ئەنە شۇنى تولۇق چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ. مىللىي مائارىپنىڭ بۈنىڭدىن كېيىنكى

تەرەققىياتىدا، سوتسىيالىستىك تۈزۈمنىڭ ئەۋزەللىكى تېخىمۇ روشەن نامايان بولغۇسى.

دۆلىتىمىزنىڭ مىللىي ماۋارىپى خېلى ئوبدان ئاساسقا ئىگە بولۇپ قالدى. جۇمھۇرىيىتىمىز قۇرۇلغاندىن كېيىن، بولۇپمۇ پارتىيە 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتىنىڭ 3-ئومۇمىي يىغىنىدىن بۇيان، دۆلىتىمىزنىڭ مىللىي ماۋارىپىدا كۆرۈنەرلىك نەتىجىلەر قولغا كەلتۈرۈلدى: مەملىكەت بويىچە ھەر دەرىجىلىك ھەر خىل مەكتەپلەردە ئوقۇۋاتقان ئاز سانلىق مىللەت ئوقۇغۇچىلىرى زور دەرىجىدە كۆپەيدى. 1990-يىلدىكى ستاتىستىكا بويىچە، ئاز سانلىق مىللەت ئوقۇغۇچىلىرىنى 1951-يىلدىكىگە سېلىشتۇرغاندا، ئالىي مەكتەپلەردە ئوقۇۋاتقانلىرى 46 ھەسسە، ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇۋاتقانلىرى 71 ھەسسە، باشلانغۇچ مەكتەپتە ئوقۇۋاتقانلىرى ئون ھەسسە كۆپەيگەن. دۆلىتىمىزدە بىرقەدەر مۇكەممەل بولغان مىللىي ماۋارىپ سىستېمىسى ۋۇجۇدقا كەلدى، مىللىي ماۋارىپ خادىملىرىنىڭ زور قوشۇنى بارلىققا كەلدى، مەملىكەت بويىچە مىللىي ماۋارىپ پەن تەتقىقاتى تورى شەكىللەندى، مىللىي ماۋارىپنىڭ ئوقۇتۇش ۋە پەن تەتقىقاتى ئىشىدا مول نەتىجىلەر قولغا كەلتۈرۈلدى. مىللىي ماۋارىپ پۈختا ئاساستا يېڭى پەرۋازىنى ئىشقا ئاشۇرغۇسى.

مىللىي ماۋارىپ جەھەتتە بىرمۇنچە پايدىلىق تەجرىبىلەر ھاسىل قىلىندى. مەكتەپ ئېچىش، مەكتەپ باشقۇرۇش، مەكتەپ ئېچىش شەكلى، قوبۇل قىلىنغان ئوقۇغۇچىلارنى تەقسىم قىلىش، ئوقۇتۇش تىلى، دەرسلىك قۇرۇلۇشى قاتارلىق جەھەتلەردە ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ۋە ئاز سانلىق مىللەت رايونلە-

رىنىڭ ئەمەلىيەتتى ئەكس ئەتتۇرۇلدى ۋە شۇنىڭغا ئۇيغۇن ئىش قىلىندى. ئۆزىگە خاس ئالاھىدىلىك ۋە زور ھاياتىي كۈچ نامايان قىلىندى. يەنە بىرمۇنچە روشەن ئالاھىدىلىككە ئىگە مەكتەپ باشقۇرۇش شەكىلى ئىجاد قىلىندى، مانا بۇلار بۇنىڭدىن كېيىن مىللىي مائارىپنى تېخىمۇ ياخشى باشقۇرۇشقا پايدىلىق.

ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشىدا ناھايىتى زور نەتىجىلەر قولغا كەلتۈرۈلۈپ، مىللىي مائارىپنىڭ تەرەققىياتى ئوبدان ماددىي ئاساسقا ئىگە قىلدى. جۇمھۇرىيىتىمىز قۇرۇلغاندىن بۇيان، مىللىي ئاپتونومىيىلىك جايلارنىڭ سانائىتى-يېزا ئىگىلىك ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى ئون ھەسسە ئاشتى. مالىيە كىرىمى 26 ھەسسە ئاشتى، خەلقنىڭ تۇرمۇش سەۋىيىسى ئومۇميۈزلۈك ئۆستى، مىللىي مائارىپنىڭ تەرەققىياتى ئۇچۇن تېخىمۇ كۆپ مالىيە كۈچى، ماددىي كۈچ ئاجرىتىش ئىمكانىيىتى تۇغۇلدى. مۇشۇ بىرنەچچە يىلدىن بۇيان، بىرمۇنچە ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرى ئۆزىنىڭ مالىيە كۈچىدىن پايدىلىنىپ، مىللىي مائارىپ جەھەتتە خېلى كۆپ ئىشلارنى قىلدى. زامانىۋىلاشتۇرۇش ئىشىنىڭ راۋاجلىنىشىغا ۋە ئىسلاھات-ئېچىۋېتىش ئىشىنىڭ چوڭقۇرلىشىشىغا ئەگىشىپ، پۈتكۈل دۆلەتنىڭ ۋە ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىقتىسادىي قۇدرىتى تېخىمۇ ئاشىدۇ، مىللىي مائارىپنىڭ تەرەققىياتىمۇ بۇرۇنقىدىن زور زاپاس كۈچكە ئىگە بولىدۇ.

ھەر مىللەت خەلقىنىڭ مىللىي مائارىپىنى راۋاجلاندۇرۇش ھەققىدىكى تونۇشى بارغانسېرى چوڭقۇرلاشتى، ئاكتىپلىقى بارغانسېرى ئاشتى. «بېيىش ئۈچۈن ئاۋۋال يول ياساش، تەرەققىي

قىلىش ئۇچۇن مائارىپنى يولغا قويۇش» كەك كادىرلارنىڭ ۋە ئاممىنىڭ ئورتاق تونۇشى بولۇپ قالدى. كىشىلەر ئىقتىسادنى راۋاجلاندۇرۇش، مىللەتنى گۈللەندۇرۇش ئۇچۇن مەكتەپ ئېچىپ، مائارىپقا ئەھمىيەت بېرىپ، تۇرلۇك ئىختىساس ئىگىلىرىنى يېتىشتۇرۇش لازىملىقىنى ئوبدان تونۇپ يەتتى. ئەنە شۇنداق تونۇش ئاساسىدا، ھەر مىللەت خەلقى مائارىپ بىلەن شۇغۇللىنىشقا ناھايىتى يۇقىرى ئاكتىپلىق بىلەن بېرىلىپ، مەسلىھەت بېرىپ، يول كۆرسىتىپ، پۇل ۋە كۇچ چىقىرىپ، مائارىپ ئىشلىرىغا پائال ياردەم بەردى. بۇنداق ئاكتىپلىق مىللي مائارىپنىڭ تەرەققىياتى ئۇچۇن قۇدرەتلىك تۇرتكىدۇر.

مىللي مائارىپنى پۇتۇن دۆلەت مائارىپى بىلەن تەڭكەش راۋاجلاندۇرۇشقا بولىدىغانلىقى ئەمەلىيەتتە ئىسپاتلاندى. جۇمھۇرىيىتىمىز قۇرۇلغاندىن بۇيان، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان ئوقۇغۇچىلىرى مەملىكەت بويىچە ئوتتۇرىچە سەۋىيىدىن يۇقىرى سۇرئەتتە كۆپىيىپ باردى. بىر قىسىم ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ مائارىپ تەرەققىياتىنىڭ سەۋىيىسى پۇتۇن مەملىكەتنىڭ ئوتتۇرىچە تەرەققىيات سەۋىيىسىگە باراۋەر بولدى ھەتتا ئۇنىڭدىن ئېشىپ كەتتى. مەسىلەن، جىلىن ئۆلكىسىنىڭ يەنبيەن چاۋشيەنزۇ ئاپتونوم ئوبلاستىدا، چاۋشيەنزۇلاردىن ئۇنۇبرسىتېت، تولۇق ئوتتۇرا ۋە تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپ مەلۇماتىغا ئىگە بولغان كىشىلەرنىڭ ھەر 10 مىڭ نوپۇستا ئىگىلىگەن نىسبىتى پۇتۇن مەملىكەتنىڭ ئوتتۇرىچە سەۋىيىسىدىن يۇقىرى. يەنە ناشى، بەيزۇ، خېجې، جىنو قاتارلىق مىللەتلەرنىڭ مىللي مائارىپ ئىشلىرىنىڭ تەرەققىيات سەۋىيىسى

مۇ پۇتۇن مەملىكەتنىڭ ئوتتۇرىچە تەرەققىيات سەۋىيىسىدىن ئېشىپ كەتتى.

بىزدە مىللىي مائارىپنى پۇتۇن دۆلەت مائارىپى بىلەن تەڭ-كەش راۋاجلاندۇرۇش پۇتۇنلەي مۇمكىن دېيىشكە تولۇق ئاساس بار. دەرۋەقە، بىز يەنە شۇنى سەزگۈرلۈك بىلەن كۆرۈشىمىز كېرەككى، دۆلىتىمىزنىڭ مىللىي مائارىپ تەرەققىياتىدا يەنە بىر مۇنچە مەسىلە ۋە قىيىنچىلىق ساقلانماقتا. مىللىي مائارىپنى پۇتۇن دۆلەت مائارىپى بىلەن تەڭكەش راۋاجلاندۇرۇش ئۈچۈن بوشاشماي تىرىشچانلىق كۆرسىتىشكە توغرا كېلىدۇ.

3

مىللىي مائارىپنى پۇتۇن دۆلەت مائارىپى بىلەن تەڭكەش راۋاجلاندۇرۇش، ھەممە جاي، ھەممە ساھەنىڭ ئورتاق تىرىش-چانلىق كۆرسىتىپ، قانۇنىيەتنى تەتقىق قىلىشىنى، ئالاھىدە-لىكنى ئىگىلىشى ھەمدە كۆپ تەرەپلىمە تەدبىر قوللىنىشىنى تەلەپ قىلىدۇ.

بىرىنچى، توغرا مائارىپ فاكۇلتېتىدا چىڭ تۇرۇپ، ئىدىيە-ۋى-سىياسىي خىزمەتنى كۈچەيتىش لازىم. مائارىپنىڭ ئوبيېكـ-تى— ئادەم، سوتسىيالىستىك مائارىپنىڭ بۇ ۋاستە مەقسىتى ئەقلىي، ئەخلاقىي ۋە جىسمانىي جەھەتتىن ئەتراپلىق كامالەت تاپقان سوتسىيالىزم قۇرغۇچىلارنى ۋە ئىزباسارلارنى تەربىيىلەپ يېتىشتۇرۇشتىن ئىبارەت. مۇشۇ فاكۇلتېتنى قەتئىي ئىزچىللاش-تۇرۇپ، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىقتىسادىي تەرەققـ-

ياتى ۋە ئىجتىمائىي مۇئەملىقى ئۈچۈن، ھەرقايسى مىللەتلەر-
نىڭ پەن-مەدەنىيەت سەۋىيىسىنى ئۆستۈرۈش ئۈچۈن، لاياقەت-
لىك ئىختىساس ئىگىلىرىنى تەربىيىلەپ يېتىشتۈرۈش —
مىللىي ماۋارىپنىڭ ئاساسىي ۋەزىپىسى. شۇڭا، مىللىي ماۋارىپ
سېپىدىكىلەر چوقۇم پارتىيە ۋە دۆلەتنىڭ ماۋارىپ فاكۇلتېتىنى
قىلچە تەۋرەنمەي ئىزچىللاشتۇرۇشى، كونكرېت ئەھۋالغا ئاسا-
سەن، ئىدىيەۋى-سىياسىي خىزمەتنى كۈچەيتىشى، ھەممە ئوقۇ-
غۇچىلارغا ۋەتەنپەرۋەرلىك، سوتسىيالىزم-كوممۇنىزم ۋە كول-
لېكتىۋىزم توغرىسىدا ئۇنۇملۇك ئىدىيەۋى تەربىيە ئېلىپ بېرە-
شى كېرەك. يەنە ھەر مىللەت ئوقۇغۇچىلىرىغا ماركسىزملىق
مىللەت قارىشى ھەققىدە تەربىيە ئېلىپ بېرىشقىمۇ ئەھمىيەت
بېرىشى لازىم. شۇنداق قىلىپ بىزنىڭ ئوقۇغۇچىلىرىمىز سوت-
سىيالىستىك تۈزۈمنىڭ، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنىڭ ۋە ۋەتەن
بىرلىكىنىڭ قوغدىغۇچىلىرى، ۋەتەننى روناق تاپقۇزۇشنىڭ ۋە
مىللەتلەرنى تەرەققىي قىلدۇرۇشنىڭ پىداكارلىرى، سوتسىيا-
لىزم قۇرۇش ئىشلىرىنىڭ غايىلىك، ئەخلاقلىق، مەدەنىيەت-
لىك، ئىنتىزاملىق ھەم ئىشەنچلىك ئىز باسارلىرى بولۇپ
قالسۇن.

ئىككىنچى، ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشنى مەركەز قىلىشتىن
ئىبارەت يېتەكچى ئىدىيىنى قەتئىي ئىزچىللاشتۇرۇپ، ماۋارىپ-
نى سوتسىيالىستىك زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشى ئۈچۈن تې-
خىمۇ ئۇنۇملۇك خىزمەت قىلدۇرۇش، مىللىي ماۋارىپ بىلەن
ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىقتىسادىي-ئىجتىمائىي تە-
رەققىياتىنى ئۆزئارا ماسلاشتۇرۇش ھەم بىر-بىرگە تۇرتكە قە-

لىش لازىم. ماۋارىپ بىلەن ئىقتىسادنىڭ مۇناسىۋىتى بىر-بىرى-
نى تولۇقلايدىغان، بىر-بىرىنى شەرت قىلىدىغان مۇناسىۋەت.
ماۋارىپ تەرەققىي تاپماي تۇرۇپ ئىقتىسادنىڭ تەرەققىي تېپىشى
مۇمكىن ئەمەس. ئىقتىساد تەرەققىي تاپماي تۇرۇپ، ماۋارىپنىڭ
تەرەققىي تېپىشىمۇ مۇمكىن ئەمەس. ماۋارىپ ئىقتىساد بىلەن
يېقىن مۇناسىۋەت باغلاپ، ئىقتىسادىي تەرەققىيات ئۈچۈن خىز-
مەت قىلغان ۋە تۇرتكە بولغاندىلا، ئاندىن ئۆزىمۇ قۇدرەتلىك
تۇرتكىگە ئىگە بولۇپ، ئۆز تەرەققىياتىنى زاپاس كۈچكە ئىگە
قىلالايدۇ. بۇ بىزدىن شۇنى تەلەپ قىلىدۇكى، مىللىي ماۋارىپ
بىلەن مىللىي ئىقتىسادنىڭ ئالاقىسىنى تېخىمۇ يېقىنلاشتۇرۇش-
قا، تېخىمۇ مۇۋاپىقلاشتۇرۇشقا تىرىشىشىمىز، يۇقىرى مەكتەپ-
كە چىقىشنى بىر تەرەپلىمە قوغلىشىش خاھىشىنى تۈگىتىپ،
شۇ يەرنىڭ ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشى ۋە مەدەنىيەت قۇرۇلۇشى
ئۈچۈن يارىملىق خادىملارنى تەربىيىلەپ يېتىشتۇرۇشىمىز كې-
رەك. بۇنىڭ ئۈچۈن، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىجتى-
مائىي تەرەققىيات ۋە ئىقتىسادىنى گۈللەندۇرۇش جەھەتتىكى
ئېھتىياجىغا ئاساسەن، مىللىي ماۋارىپنىڭ ئىچكى قۇرۇلمىسىنى
مۇۋاپىق تەڭشەپ، تۇرلۇك ماۋارىپنىڭ نىسبەتەن مۇناسىۋىتىنى
ئەڭ ياخشى ھالەتكە كەلتۈرۈشىمىز لازىم. ئومۇمىي ماۋارىپنى
راۋاجلاندۇرۇش بىلەن بىرۋاقىتتا، كەسپىي-تېخنىكا ماۋارىپىغا
ۋە چوڭلار ماۋارىپىغا ئالاھىدە ئەھمىيەت بېرىش لازىم. بەزى
جايلار تولۇقسىز ئوتتۇرا ۋە تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرۈپ
يۇقىرى مەكتەپكە كىرەلمىگەن ئوقۇغۇچىلارغا بىر يىل ئوقۇش
مۇددىتى قوشۇپ بېرىپ، ئۇلارنى بىرەر ئىختىساسقا ئىگە بو-

لۇپ، شۇ جاينىڭ ئىقتىسادي قۇرۇلۇشىدا پائال رول ئويناش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلغان، بۇ ئۇسۇل خۇلاسىلەپ، ئومۇملاش-تۇرۇشقا ئەرزىيدۇ. چوقۇم ئىدىيىنى توغرىلاپ، تەدبىر قوللا-نىپ، مىللىي ماۋارىپنى ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىق-تىسادي ۋە ئىجتىمائىي تەرەققىياتى بىلەن تېخىمۇ زىچ بىرلەش-تۇرۇشىمىز، شۇ جايدىكى خەلق ئاممىسىنى نامراتلىقتىن قۇتۇل-دۇرۇپ بېيىتىش ۋە بەختلىك تۇرمۇشقا ئىگە قىلىش ئىشى بىلەن تېخىمۇ زىچ بىرلەشتۇرۇشىمىز كېرەك.

ئۇچىنچى، «ئۇچكە يۇزلىنىش» (زامانىۋىلىشىشقا يۇزلە-نىش، دۇنياغا يۇزلىنىش، كەلگۇسىگە يۇزلىنىش) تە چىڭ تۇ-رۇپ، مىللىي ماۋارىپنى ئىسلاھات داۋامىدا چوڭ قەدەم بىلەن ئالغا سىلجىتىش لازىم. مىللىي ماۋارىپتا دىققەت-ئېتىبارنى شۇ جاينىڭ ئىقتىسادي تەرەققىياتىغا قارىتىش لازىم، لېكىن بۇ كۆز ئالدىدىكى مەنپەئەتكە بېرىلىش، تۆۋەن قاتلامدا، تۆۋەن سەۋىيىدە ئارىسالدى بولۇپ يۇرۇش دېگەندىن دېرەك بەرمەيدۇ. تەرەققىيات يۆنىلىشى جەھەتتە، ستراتېگىيىلىك قاراشقا ئىگە بولۇپ، يىراق-نى كۆزلەپ ئىش كۆرۈش، مىللىي ماۋارىپنى كۇنساناپ يېڭىلە-نىپ بېرىۋاتقان زامانىۋىلاشتۇرۇش ئىشىغا يېقىن يانداشتۇ-رۇش، كەڭ دۇنياغا، كەلگۇسىگە يۇزلەندۇرۇش لازىم. ھەم ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىقتىسادي قۇرۇلۇشىغا ۋە ئىج-تىمائىي تەرەققىياتىغا جىددي ئېھتىياجلىق، ئەمەلىي تەلەپكە باب ئىختىساس ئىگىلىرىنى تەربىيىلەپ يېتىشتۇرۇش، ھەم ئا-لىي، كامىل ۋە سەرخىل ئىختىساس ئىگىلىرىنى تەربىيىلەپ يېتىشتۇرۇش لازىم؛ ھەم ھازىرنىڭ ئۆزىدە كېرەكلىك ئىختە-

ساس ئىگىلىرىنى تەربىيىلەپ يېتىشتۇرۇش، ھەم كەلگۈسىدە كېرەكلىك ئىختىساس ئىگىلىرىنى تەربىيىلەپ يېتىشتۇرۇش لازىم.

ھەرقانداق بىر مىللەت، ياشايمەن، تەرەققىي قىلىمەن ۋە ئالغا باسىمەن دەيدىكەن، زادى ئېغىشماي ئىسلاھات ئېلىپ بېرىشى، ئىشىكنى ئېچىۋېتىشى، تەرەققىي تاپقان مىللەتلەردىن ۋە رايونلاردىن ئۆگىنىشى لازىم. مىللىي ماۋارىپنى تەرەققىي قىلدۇرۇشتىمۇ شۇنداق قىلىش، ماۋارىپنى چوقۇم ئىسلاھات روھى بويىچە باشقۇرۇش لازىم. مىللىي ماۋارىپ جەھەتتىنمۇ ئىدىيىنى تېخىمۇ ئازاد قىلىپ، كونارغان قاراشلارنى چۆرۈپ تاشلاشقا، مىللىي ماۋارىپنىڭ تەرەققىياتىغا ۋە مىللەتلەرنىڭ ئالغا بېسىشىغا پايدىسىز بولغان كونا رامكا، كونا ئەندىزە، كونا ئۇسۇللارنى ئۆزگەرتىشكە جۈرئەت قىلىشىمىز لازىم. دۇنيانىڭ مەدەنىيەت، پەن-تېخنىكا تەرەققىياتىدىكى يېڭى يۈزلىنىشكە، يېڭى ئالاھىدىلىككە ئەگىشىشىمىز، مەملىكەت ئىچى ۋە سىرتىدا ماۋارىپ جەھەتتە ھاسىل قىلىنغان مۇۋەپپەقىيەتلىك تەجرىبىلەرنى شۇنىڭدەك ماۋارىپ نەزەرىيىسى جەھەتتىكى يېڭى نەتىجىلەرنى ئۆگىنىشكە، ئەينەك قىلىشقا، قوبۇل قىلىشقا ئەھمىيەت بېرىپ ئۆزىمىزنى ئۆستۈرۈشىمىز، مىللىي ماۋارىپنى ھەم مىللىي ئالاھىدىلىككە، ھەم روشەن دەۋر ئالاھىدىلىكىگە ئىگە قىلىشىمىز كېرەك.

تۆتىنچى، ئەمەلىيەتنى ئاساس قىلىپ، ھاياتىي كۈچكە تولغان مىللىي ماۋارىپ تۈزۈلمىسىنى مۇكەممەللەشتۈرۈش ۋە راۋاجلاندۇرۇش لازىم. دۆلىتىمىزنىڭ مىللىي ماۋارىپى ساھەسىدە

گەۋدىلىك ئالاھىدىلىككە ئىگە تۈزۈلمە جەھەتتە ئېلىپ بېرىلغان پايدىلىق ئىزدىنىش مۇئەييەن ئۇنۇمگە ئېرىشتى. شۇنداقتىمۇ بۇنى يەنە داۋاملىق تەرەققىي قىلدۇرۇپ، تېخىمۇ مۇكەممەللەشتۈرۈپ، يېڭى يول تېپىشقا توغرا كېلىدۇ. دۆلەتنىڭ بىر تۈتاش مائارىپ فاكۇلتېتىنىڭ يېتەكچىلىكى ئاستىدا، مىللىي ئاپتونومىيىلىك جايلارنىڭ مىللىي مائارىپ جەھەتتە قانۇن بويىچە ئۆز ئالدىغا ئىش كۆرۈش ھوقۇقىنى كاپالەتكە ئىگە قىلىش كېرەك، شۇنىڭ بىلەن بىرۋاقتىتا، مىللىي ئاپتونومىيىلىك جايلارنىڭ ئاپتونومىيە ئورگانلىرى مەسئۇلىيىتىنى ھەقىقىي ئادا قىلىپ، مائارىپ ئىشلىرىنى تىرىشىپ ياخشى باشقۇرۇشى لازىم. ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىش ۋە تەقسىم قىلىش تۈزۈمى ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىختىساسلىق خادىملارنى يېتىشتۈرۈشىگە ۋە كۆپەيتىشىگە پايدىلىق بولۇشى لازىم، ئىمتىھان بەرگەن ئاز سانلىق مىللەت ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ مەكتەپكە كىرىش شەرتىنى مۇۋاپىق دەرىجىدە كەڭرەك قىلىشقا دائىر سىياسەت-بەلگىلىمىلەرنى داۋاملىق ئىجرا قىلىش، نىشانلىق قوبۇل قىلىنىدىغان ئوقۇغۇچى سانىنى مۇۋاپىق كۆپەيتىش، تەقسىمات جەھەتتە ئۇنۇملۇك تەدبىر قوللىنىپ، ئالىي مەكتەپ ۋە ئوتتۇرا تېخنىكوم مەكتەپلىرىنى پۈتتۈرگەن ئوقۇغۇچىلارنى ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىغا بېرىپ خىزمەت قىلىشقا رىغبەتلەندۈرۈش لازىم، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرى ئىختىساس ئىگىلىرىنى كەلتۈرەلەيدىغان، ئىشلىتەلەيدىغان ۋە تۇرغۇزۇپ قالالايدىغان بولسۇن. ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىغا باپ كېلىدىغان مەكتەپ باشقۇرۇش شەكلى ئۇستىدە ئۇزلۇكسىز ئىزدىنىپ ۋە ئۇنى مۇ-

كەممەللەشتۇرۇپ، مىللىي مائارىپنىڭ تەرەققىياتىنى ئىلگىرى سۈرۈش كېرەك.

بەشىنچى، يولنى كېڭەيتىپ، سېلىنمىنى كۆپەيتىپ، مىللىي مائارىپنىڭ تەرەققىياتىنى ماددىي كاپالەتكە ئىگە قىلىش لازىم. مائارىپ تەرەققىياتىنىڭ سۈرئىتى تولىراق ماددىي سېلىنمىنىڭ ئاز-كۆپلۈكىگە باغلىق. ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىقتىسادىي تەرەققىيات سەۋىيىسى بىرقەدەر تۆۋەن بولغاچقا، مائارىپ سېلىنمىسى چەكلىمىگە ئۇچراۋاتىدۇ، شۇڭا، يولنى كېڭەيتىش، سېلىنمىنى كۆپەيتىش، كىرىمنى ئاشۇرۇپ، چىقىمنى تېجەش، ئۇنۇمنى ئۆستۈرۈش كېرەك.

مائارىپنى باشقۇرۇشتا خۇددى قۇرۇلۇش ئېلىپ بېرىشقا ئوخشاش، ئالدى بىلەن ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ تىرىشچانلىقىغا تايىنىش لازىم. جايلار ئۆز كۈچىگە تايىنىپ مائارىپ باشقۇرۇش ئىدىيىسىنى مەھكەم تۇرغۇزۇشى، ئۆز ئەھۋالىغا ئاساسەن، ئەقىل ئىشلىتىپ، چارە تېپىپ، مائارىپ سېلىنمىسىنى كۆپەيتىشى لازىم. تېجەشلىك كۇن كەچۈرۈشنى تەشەببۇس قىلىش، باشقا جەھەتتىكى چىقىمنى ئىمكانىيەتنىڭ بارىچە قىسقارتىپ، مائارىپ سېلىنمىسىنى ئاۋۋال ئورۇنلاشتۇرۇش، خەلق ئاممىسىغا «خەلق مائارىپىنى خەلق باشقۇرىدۇ» دېگەن ئىدىيىنى تەشۋىق قىلىش، ھەر ساھە، ھەر كەسىپتىكىلەرنى مائارىپ ئىشلىرىنى قوللاشقا سەپەرۋەر قىلىش، خەلق ئاممىسىنىڭ ۋە پۈتۈن جەمئىيەتنىڭ مائارىپ ئىشلىرىنى قوللاش ئاكتىپلىقىنى قوزغاش، مائارىپ خىراجىتىنىڭ مەنبەسىنى كۆپەيتىش كېرەك.

دەرۋەقە، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئاساسىي ئاجىز بولغانلىقتىن، ئىقتىسادىي تەرەققىياتى باشقا رايونلارنىڭكىدىن نىسپىي ھالدا ئاستىراق بولىدۇ، شۇڭا بۇ رايونلارنىڭ مائارىپىنى راۋاجلاندۇرۇش جەھەتتە دۆلەتنىڭ زور كۈچ بىلەن يۆلىشىگە ۋە ياردەم بېرىشىگە مۇھتاج، تەرەققىي تاپقان رايونلارنىڭ پائال ياردەم بېرىشىگىمۇ مۇھتاج. بۇ ياردەم مىللىي مائارىپ خىراجىتىنىڭ دۆلەت مائارىپىنىڭ كەسپىي خىراجىتىدە ئىگىلىگەن نىسبىتىنى مۇۋاپىق ئۆستۈرۈشنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. دۆلەت تۇرلۇك مائارىپ خىراجەتلىرىنى ئورۇنلاشتۇرغان ۋاقىتتا، مىللىي مائارىپقا ۋە ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىغا بۇرۇنقىدەكلا مۇۋاپىق ئېتىبار بېرىدۇ. ھەر دەرىجىلىك مالىيە، مائارىپ، مىللىي خىزمەت تارماقلىرى بىرنىيەتتە ھەمكارلىشىپ، زىچ ماسلىشىپ، دۆلەت مىللىي مائارىپقا مەخسۇس ئاجراتقان قوشۇمچە ياردەم پۇلى قاتارلىق خىراجەتلەرنى ئوبدان باشقۇرۇپ، جايىدا ئىشلىتىپ، ئوبدان ئۇنۇمگە ئىگە قىلىشى لازىم. ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ قوشۇمچە ياردەم پۇلى، تەرەققىيات فوندى قاتارلىق بىرنەچچە خىل خىراجەتتىن مەلۇم نىسبەتنى ئاجرىتىپ، مىللىي مائارىپقا سەرپ قىلغان ئۆلكە، ئاپتونوم رايونلار داۋاملىق شۇنداق قىلىپ، ئاجراتقان خىراجەتنى ئوبدان باشقۇرۇشى، جايىدا ئىشلىتىشى لازىم؛ تېخى ئۇنداق قىلمىغان رايونلار، ئەستايىدىل مۇھاكىمە قىلىشى ۋە مۇناسىپ بەلگىلىمە تۈزۈپ چىقىشى كېرەك. جايلار يەنە شەرت-شارائىت يارىتىپ، مىللىي مائارىپ ئۈچۈن تېگىشلىك مەخسۇس مەبلەغ ۋە فوند تەسىس قىلىشى لازىم. قىسقىسى، تۇرلۇك ئامىللار بىلەن يولنى

كېڭەيتىپ، مىللىي مائارىپ ئۇچۇن ماددىي سېلىنمىنى كۆپەيتىش لازىم.

پېداگوگىكا مائارىپى، ئىككى تىلدا ئوقۇتۇش، ئۆز سىستېمىسى بويىچە يارەم بېرىش، مىللىي مائارىپ خىزمىتىگە رەھبەرلىكنى كۈچەيتىش قاتارلىق مەسىلىلەر ئۇستىدە يولداش لى تېيېنىڭ ناھايىتى ئوبدان پىكىر بايان قىلدى، مەن ئۇنىڭغا تامامەن قوشۇلىمەن، بۇ ھەقتىكى گەپلەرنى تەكرارلاپ ئولتۇرمايمەن.

يولداشلار، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ سوتسىيالىستىك قۇرۇلۇش ئىشى، ئېلىمىزنىڭ مىللىي ئىتتىپاقلىق-تە-رەققىيات ئىشى، مىللەتلەرنى ئورتاق گۈللەندۈرۈش ئىشى مىللىي مائارىپ ئىشىنىڭ تەرەققىياتىنى تېزلىتىشنى تەلەپ قىلماقتا، مىللىي مائارىپنىڭ پۈتۈن دۆلەت مائارىپى بىلەن تەڭكەش راۋاجلىنىشىنى كۈتمەكتە. ھەممىمىز يولداش جيانڭ زېمىننى يادرو قىلغان پارتىيە مەركىزىي كومىتېتىنىڭ رەھبەرلىكىدە، ئىتتىپاقلىشىپ كۈرەش قىلىپ، زامانىۋىلاشتۇرۇش ئىشى داۋامىدا مىللىي مائارىپنى يېڭى تەرەققىياتقا ئېرىشتۇرۇپ، مىللەتلەرنىڭ ئۇلۇغۋار گۈللىنىشىنى ئىلگىرى سۈرەيلى.

جۇڭخۇ ئېلىنى گۈللەندۈرۈش، ئورتاق گۈللىنىش يولىدا ئىتتىپاقلىشىپ كۈرەش قىلايلى*

(1992-يىل 3-ئاي)

يېقىندا مەركەز مىللىي خىزمەت يىغىنىدا باش شۇجى جياڭ زېمىن پۈتۈن مەملىكەت خەلقىگە: «مىللەتلەرنىڭ بۈيۈك ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتىپ، جۇڭگوچە سوتسىيالىزم قۇرۇش يولىدا قولىنى قولغا تۇتىشىپ ئالغا چامدايلى» دەپ تەنتەنىلىك چاقىرىق قىلدى. بۇ پۈتۈن مەملىكەتتىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئورتاق يۈرەك ساداسىنى، زامانىمىزدىكى جۇڭگونىڭ چوڭ يۈزلىنىشىنى ئەكس ئەتتۈردى.

مىللەتلەرنىڭ بۈيۈك ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتىش — زامانىۋىلاشتۇرۇش ئىشلىرىمىزنىڭ 2-قەدەمدىكى ستراتېگىيىلىك نىشانىنى ئىشقا ئاشۇرۇشنىڭ زۆرۈر شەرتى. ئىككى قاتلاش، ھاللىق سەۋىيىگە يېتىش ئۈچۈن ئاتلىنىش— دۆلەتنى رونақ تاپقۇزۇشنىڭ تۈپ يولى، جۇڭخۇا مىللەتلىرىنىڭ گۈللىنىش ئۈمىدى ۋە ھەر مىللەت خەلقىنىڭ تۈپ مەنپەئىتى شۇنىڭغا

---

* بۇ ماقالە «مىللەتلەر ئىتتىپاقى» ژۇرنىلىنىڭ 1992-يىلدىكى 3-سانىدا ئېلان قىلىنغان.

باغلىق. بۇ ئۇلۇغۋار نىشاننى ئەمەلگە ئاشۇرۇش كۈپ تەرەپلىك شەرتلەرنى تەلەپ قىلىدۇ، بۇنىڭدا كەم بولسا بولمايدىغان بىر شەرت مىللەتلەرنىڭ بۈيۈك ئىتتىپاقلىقىدىن ئىبارەت. مىللەتلەر ئىتتىپاقلاشقاندىلا، تىنچ ئىجتىمائىي مۇھىت بارلىققا كېلىدۇ-دە، ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشنى بىر نىيەت، بىر مەقسەتتە ئېلىپ بېرىشقا بولىدۇ؛ مىللەتلەر ئىتتىپاقلاشقاندىلا، ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئاكتىپلىقىنى تولۇق قوزغاشقا، كىشىلەرنىڭ ئەقىل-پاراسىتىنى ئەڭ زور دەرىجىدە جارى قىلدۇرۇشقا بولىدۇ؛ مىللەتلەر ئىتتىپاقلاشقاندىلا، قۇدرەتلىك كۈچنى مۇجەسسەملەشتۇرۇپ، ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشتا يۇز بېرىدىغان قىيىنچىلىق ۋە مەسىلىلەرنى تۈگەتكىلى بولىدۇ. دۆلىتىمىزدە ئىشلەپچىقىرىش كۈچلىرىنىڭ ئورۇنلىشىشى شەرقىي رايونلار بىلەن غەربىي رايونلارنى ئۆزىگە خاس ئارتۇقچىلىققا ئىگە قىلىپ، بىر-بىرىنى تولۇقلايدىغان ھالەتنى شەكىللەندۈرگەن، ئىقتىسادىي جەھەتتىمۇ مىللەتلەر بىر-بىرىدىن ئايرىلالمايدىغان مۇناسىۋەتنى ھاسىل قىلغان، شەرقىي قىسىم بىلەن غەربىي قىسىمنى تەڭگەش راۋاجلاندۇرۇش، پۈتكۈل خەلق ئىگىلىكىنى ئىزچىل ۋە مۇقىم ھالدا تەڭگەش راۋاجلاندۇرۇش ئۈچۈنمۇ مىللەتلەرنىڭ مۇناسىۋىتى ئوبدان بولۇشى كېرەك.

مىللەتلەرنىڭ بۈيۈك ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتىش — دۆلەتنىڭ بىرلىكىنى قوغداشنىڭ مۇھىم شەرتى. دۆلىتىمىز مىللەتلەر ئورتاق بىنا قىلغان كۆپ مىللەتلىك چوڭ ئائىلە، بۈگۈنكى مۇستەقىللىك ۋە بىرلىك سان-ساناقسىز يۈكسەك ئەدىلىك ھەققانىي كىشىلەرنىڭ باتۇرانە كۈرەش قىلىشى، قان

تۆكۈپ قۇربان بېرىشى ئارقىسىدا قولغا كەلدى، ئۇ ئىنتايىن قەدىرلەشكە ئەرزيدۇ. ئاساسىي قانۇندا دۆلەتنىڭ بىرلىكىنى ۋە مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقلىقىنى قوغداش بىرلەشتۈرۈلۈپ ھەربىر پۇقرانىڭ ئادا قىلىشى شەرت بولغان مەجبۇرىيىتى قىلىندى، بۇنىڭ ئۆزى ھەر ئىككىسىنىڭ مۇھىملىقىنى ۋە بىر-بىرى بەلەن بولغان ئىچكى باغلىنىشنى تولۇق چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ. دۆلەتنىڭ بىرلىكىنى ۋە مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقلىقىنى قەتئىي قوغداش— زامانىمىزدىكى جۇڭگولۇقلارنىڭ باش تارتىپ بولمايدىغان قانۇنىي مەجبۇرىيىتى، ئەخلاقى مەجبۇرىيىتى ۋە تارىخىي مەسئۇلىيىتى.

مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتىش— مىللەتلەرنىڭ تەرەققىي قىلىشى ۋە ئالغا بېسىشىنىڭ مۇھىم ئالدىنقى شەرتى. ھەممە كىشى ئۆز مىللىتىنىڭ ئۆزلۈكسىز تەرەققىي قىلىپ، ئالغا بېسىپ، ئىلغار مىللەتلەر قاتارىدىن ئورۇن ئېلىشىنى ئۈمىد قىلىدۇ. دۆلىتىمىزدە مىللەتلەرنىڭ تەرەققىي قىلىپ ئالغا بېسىشىدا ئۆز مىللىتىنىڭ ئىتتىپاقلىشىپ كۈرەش قىلىشى زۆرۈر بولۇپلا قالماي، باشقا مىللەتلەر بىلەن ئورتاق كۈرەش قىلىشىمۇ زۆرۈر. ئۇزاقتىن بۇيانقى تارىخىي تەرەققىيات ۋە جۇغراپىيىلىك شارائىتقا ئوخشاش سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن، ھەرقايسى مىللەتلەر ئىقتىساد، مەدەنىيەت جەھەتتە ئاجرالماس ئىچكى باغلىنىش ھاسىل قىلغان، مىللەتلەر ئۇچۇن ئىناق بىللە ياشاش زۆرۈر بولۇپلا قالماستىن، بىر-بىرىنىڭ ئارتۇقچىلىقىنى قوبۇل قىلىش، ئۆزئارا ئۆگىنىش ۋە ئۆزئارا يارەملىشىشمۇ زۆرۈر. مىللەتلەر ۋەتىنىمىزنىڭ بىرلىككە كەلگەن چوڭ ئائىلە-

لىسسده ئىتتىپاقلىشىپ، ئۆزئارا ياردەملىشىپ، ئورتاق كۈرەش قىلغاندىلا ئىقتىسادىنى راۋاجلاندۇرۇش، مەدەنىيىتىنى گۈللەندۈرۈش، مىللىتىنى تەرەققىي قىلدۇرۇش ئىمكانىيىتىگە ئىگە بولالايدىغانلىقىنى تارىخ ئىسپاتلىدى ۋە داۋاملىق ئىسپاتلىغۇسى.

مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتىش — سوتسىيالىزم ئىشلىرىنىڭ غەلىبە قازىنىشىنىڭمۇ مۇھىم شەرتى. سوتسىيالىزم ئىشلىرى— ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئورتاق ئىشى ۋە تارىخىي تاللىشى، ئۇ ھەر مىللەت خەلقىنىڭ بىر مەقسەتتە ھەمكارلىشىپ، ئۆزلۈكسىز كۈرەش قىلىشىنى تەلەپ قىلىدۇ. مىللىي مەسىلىنىڭ قانداق بىر تەرەپ قىلىنىشى، مىللەتلەر مۇناسىۋىتىنىڭ قانداق بولۇشى— سوتسىيالىزم ئىشلىرىنىڭ ئالغا ئىلگىرىلىشى ياكى چېكىنىشى، غەلىبە قىلىشى ياكى مەغلۇپ بولۇشىدىكى مۇھىم ئامىل ۋە مۇھىم بەلگە، مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقلىقى ۋە ھەمكارلىقى—سوتسىيالىزم ئىشلىرىنىڭ ئالغا قاراپ راۋاجلىنىشىدىكى مۇھىم شەرت، سوتسىيالىستىك ئىنقىلاب ۋە قۇرۇلۇش ئىشلىرىنىڭ مۇۋەپپەقىيىتىنى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن مىللەتلەر مۇناسىۋىتى ئوبدان بولۇشى كېرەك.

شۇنىڭغا ئىشىنىشكە تولۇق ئاساسىمىز بارکى، دۆلىتىمىزدىكى مىللەتلەر ئۇزاق تارىخىي تەرەققىيات داۋامىدا ئورنىتىلغان ئىناق مۇناسىۋىتىنى ساقلاپ قالالايدۇ ۋە راۋاجلاندۇرالايدۇ.

بىرىنچى، دۆلىتىمىزنىڭ كۆپ مىللەتلىك بىر پۈتۈن دۆلەت بولۇپ شەكىللىنىش تارىخىي ئىنتايىن ئۇزۇن، ئىتتىپاقلىق، بىرلىك پۈتكۈلارنىڭ مۇھىم ئېڭى سۈپىتىدە ھەر مىللەت خەلقىنىڭ چوڭقۇر قەلبىدىن ئورۇن ئالغان. جۇڭخۇا مىللەتلەر

رىنىڭ تەرەققىيات تارىخىدا، ئىتتىپاقلىق-بىرلىك باشتىن-ئا-خىر ئاساسىي ئېقىم بولۇپ كەلدى. بولۇپمۇ جۇڭگو كوممۇنىس-تىك پارتىيىسىنىڭ رەھبەرلىكىدە، ھەر مىللەت خەلقى جاپا-لىق، مۇشكۇل كۈرەشلەر ئارقىلىق، ئۇچ چوڭ تاغنى ئاغدۇرۇپ تاشلاپ، دۆلەتنىڭ مۇستەقىللىكىنى ۋە مىللەتلەرنىڭ ئازادلىقى-نى قولغا كەلتۈردى، ھەر مىللەت خەلقى دۆلەتنىڭ بىرلىكى، مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقلىقى ھەققىدە تېخىمۇ چوڭقۇر چۈشەنچىگە ئىگە بولدى ھەمدە بىرلىك، ئىتتىپاقلىقنى تېخىمۇ قەدىرلەيدى-غان بولدى. مانا بۇ— مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنىڭ مۇھىم ئىدى-يىۋى ئاساسى.

ئىككىنچى، سوتسىيالىزم شارائىتىدا، پارتىيىمىز ۋە دۆ-لىتىمىز ماركسىزمنىڭ ئاساسىي قائىدىلىرىگە ئاساسەن، جۇڭ-گونىڭ كونكرېت ئەھۋالىغا بىرلەشتۈرۈپ، توغرا مىللىي سىيا-سەت تۈزدى ۋە يولغا قويدى. مىللەتلەر چوڭ-كىچىك دەپ ئايرىلماستىن باپباراۋەر بولدى. بۇ باراۋەرلىك چىنلىق ۋە كەڭ دائىرىلىك خۇسۇسىيەتكە ئىگە. ھەممە مىللەت دۆلەتنىڭ خوجا-يىنى، ئۆز تەقدىرىنىڭ خوجايىنى. دۆلەت ھەرقانداق مىللەتنى كەمسىتىش ۋە ئېزىشنى مەنئى قىلدى ھەمدە مىللىي تېررىتور-يىلىك ئاپتونومىيە دېگەن شەكىلنى مىللىي مەسىلىنى ھەل قىلىشتىكى ئاساسىي سىياسىي تۈزۈم قىلدى، مانا بۇلار مىللەت-لەرنىڭ مەركەزگە ئىنتىلىش كۈچىنى ناھايىتى ئاشۇردى. ھەم-مە مىللەت جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ رەھبەرلىكىدە سوتسىيالىزم يولىغا مېڭىپ، ئۆز دۆلىتىنى ئوبدان گۈللەندۈ-رۈشكە بەل باغلىدى. مانا بۇ مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنىڭ سىيا-

سىي شەرتى.

ئۇچىنچى، سوتسىيالىستىك تۈزۈم مىللەتلەرنى ئىقتىسادىي جەھەتتە باراۋەر ئورۇنغا ئىگە قىلىپ، مىللەتلەرنىڭ تەرەققىي قىلىشى ۋە ئالغا بېسىشى ئۈچۈن رېئال شارائىت يارىتىپ بەر-دى. دۆلەت مىللەتلەرنىڭ ئىقتىسادىي تەرەققىياتى ۋە ئىجتىما-ئىي تەرەققىياتىدا تارىختا شەكىللەنگەن تەكشىسىزلىكنى پىلان-لىق ئىگىلىك بىلەن بازار ئىگىلىكىنى بىرلەشتۈرۈش، ئىقتىسا-دىي، مەمۇرىي، قانۇنىي ۋە باشقا كۆپ خىل ۋاستىلەرنى قوللا-نىش ئارقىلىق پەيدىنپەي ئۆزگەرتىپ، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ تەرەققىياتىنى تېزلىتىپ، مىللەتلەرنىڭ ئورتاق گۈللىنىشىنى ئىشقا ئاشۇرىدۇ. ئەمەلىيەت شۇنى كۆرسەتتىكى، جۇمھۇرىيەتىمىز قۇرۇلغاندىن بۇيان، دۆلىتىمىزدىكى مىللەتلەر غايەت زور تەرەققىياتقا ئېرىشتى، مىللەتلەرنىڭ قىياپىتىدە چوڭقۇر ئۆزگىرىش بولدى. بەزى مىللەتلەر بىر قانچە ئىجتىما-ئىي فورماتسىيىدىن ھالقىپ ئۆتۈپ، سوتسىيالىزم دەۋرىدىكى مىللەتكە ئايلاندى. ئىسلاھات-ئېچىۋېتىش مىللىي رايونلارنىڭ تەرەققىياتىنى جۇشقۇن ھاياتىي كۈچكە ئىگە قىلدى، خەلقنىڭ تۇرمۇشى كۆرۈنەرلىك دەرىجىدە ياخشىلاندى. ھەر مىللەت خەل-قى ئەنە شۇ پاكىتلاردىن پەقەت ۋەتەنىمىزنىڭ ئىتتىپاقلىق-بىرلىك چوڭ ئائىلىسى قوينىدىلا، سوتسىيالىزم يولىدىلا تېخە-مۇ ئوبدان روناق تېپىپ، ئالغا باسالايدىغانلىقىنى ۋە پارلاق ئىستىقبالغا ئىگە بولالايدىغانلىقىنى تونۇپ يەتتى. مانا بۇ— مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنىڭ ئىقتىسادىي ئاساسى.

تۆتىنچى، دۆلىتىمىز شەرقتىكى چوڭ دۆلەت، دۆلىتىمىز-

نىڭ خەلقىمىزنى ئورنى ناھايىتى يۇقىرى. ئىقتىسادىي قۇدرىتى نۇقتىسىدىن ئېيتقاندا، كىشى بېشىغا توغرا كېلىدىغان مىللىي ئىشلەپچىقىرىش قىممىتى يۇقىرى ئەمەس، لېكىن دۆلەتنىڭ ئۇنىۋېرسال كۇچى بەربىر خېلى كۇچلۇك. بىز جۇڭگونىڭ ئۆز ئەھۋالى، خەلقنىڭ ئارزۇسى بويىچە ئۆز يولىمىزدا مېڭىپ، ئۆزىمىزنىڭ ئىشلىرىنى بىر تەرەپ قىلىدىغان قۇدرەتكە ۋە شارائىتقا ئىگە، مىللىي مەسلىدىمۇ شۇنداق. دۆلىتىمىزدىكى ھەر مىللەت خەلقى جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ مىللىي سىياسىتىنى ھىمايە قىلىدۇ، دۆلەتنىڭ بىرلىكى ۋە مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقلىقىنى قەتئىي قوغدايدۇ. شۇڭا، دۆلىتىمىز خەلقىمىزادىكى دۈشمەن كۈچلەرنىڭ ھەرقانداق بېسىمىغا تاقابىل تۇرىدىغان قۇدرەتكە، ئۆزىنىڭ مىللىي ئىشلىرىنى ئۆبدان بىر تەرەپ قىلىپ، مىللەتلەرنىڭ بۈيۈك ئىتتىپاقلىقىنى قوغداش ۋە ئىلگىرى سۈرۈش ئىقتىدارىغا ئىگە. مانا بۇ— دۆلىتىمىزدىكى مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنىڭ ئىجتىمائىي شەرتى.

دۆلىتىمىزدىكى مىللىي مۇناسىۋەتنىڭ ھازىرقى ئەھۋالىنى ئىلمىي تەھلىل قىلىدىغان بولساق، شۇنداق خۇلاسىگە كېلەلەيمىزكى، مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقلىقى مۇستەھكەم، ھەر مىللەت خەلقى ھەرقانداق بوران-چاپقۇن ۋە ئۆزگىرىش بولۇشىدىن قەتئىينەزەر، تەقدىرداش، ھەمنەپەس، قەلبداش بولۇپ، مۇرىنى مۇرىگە تىرەپ، قولنى قولغا تۇتىشىپ، گۈزەل يېڭى تۇرمۇش بەرپا قىلىدۇ. سوتسىيالىستىك مىللىي مۇناسىۋەت دۆلەتنىڭ زامانىۋىلاشتۇرۇش ئىشلىرىغا ئەگىشىپ ئۆزلۇكسىز راۋاجلىنىپ بارىدۇ.

دەرۋەقە، بىز شەيئىلەرنىڭ يەنە بىر تەرىپىنىمۇ كۆرۈشىمىز كېرەك، ئەمەلىيەتتە مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىغا پايدىسىز ئامىللارمۇ مەۋجۇت: خەلقئارادىكى دۈشمەن كۈچلەر دۆلىتىمىز گە قارىتىلغان «تىنچ ئۆزگەرتىۋېتىش» ستراتېگىيىسىدە مىللىي مەسىلىنى يوچۇق ئېچىش ئېغىزى دەپ بىلمەكتە. ئىچكى-تاشقى بۆلگۈنچى كۈچلەر بۆلگۈنچىلىك ھەرىكەتلىرىنى ئېلىپ بارماقتا. مىللىي مۇناسىۋەتتە بەزى خەلق ئىچىدىكى زىددىيەتلەر، جۈملىدىن ئىقتىسادىي مەنپەئەت، ئىدىيە-كۆز قاراش، ئۆرپ-ئادەت، ئىجتىمائىي ئالاقە قاتارلىق جەھەتلەردىكى زىددىيەتلەرمۇ مەۋجۇت.

شۇڭا، بىز ھەم دۆلىتىمىزدىكى مىللىي مۇناسىۋەتنىڭ كەلگۈسىگە تولۇپ تاشقان ئىشەنچ بىلەن قارىشىمىز، ھەم ساقلىنىۋاتقان مەسىلىلەرگە بېپەرۋالىق قىلماسلىقىمىز لازىم. دەۋر تەرەققىي قىلىۋاتقانلىكەن، سوتسىيالىستىك مىللىي مۇناسىۋەتمۇ ئۆزلۈكسىز تەرەققىي قىلىپ بارىدۇ. يېڭى ئەھۋاللارنى تەتقىق قىلىشقا، يېڭى مەسىلىلەرنى ھەل قىلىشقا توغرا كېلىدۇ. بىز داۋاملىق تىرىشچانلىق كۆرسىتىپ، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنىڭ قوغدىنىشى مۇستەھكەملىشىمىز لازىم.

1. مىللىي باراۋەرلىك پرىنسىپىدا باشتىن-ئاخىر چىڭ تۇرۇشىمىز لازىم. مىللىي باراۋەرلىك— ماركسىزم نەزەرىيىسىنىڭ مۇھىم تەركىبىي قىسمى، شۇنداقلا دۆلىتىمىزنىڭ مىللىي سىياسىتىنىڭ مۇھىم تەرىپى. گەرچە بىر مۇنچە دۆلەتلەر، تۈرلۈك سىنىپلار ۋە پارتىيىلەر «مىللىي باراۋەرلىك» بايرىقىنى كۆتۈرۈۋاتقان، «مىللىي باراۋەرلىك» شوئارىنى توۋلاۋاتقان بولسىمۇ

مۇ، لېكىن مىللىي باراۋەرلىك پەقەت سوتسىيالىستىك تۈزۈم شارائىتىدىلا رېئاللىققا ئايلىنىشى مۇمكىن، دۆلىتىمىزدە مىل-لىي زۇلۇم ۋە مىللىي ئېكسپىلاتاتسىيە تۈزۈمى پۈتكۈل كونا تۈزۈمنىڭ يىمىرىلىشىگە ئەگىشىپ يوقالدى، شۇنداقتىمۇ بىز مىللىي باراۋەرلىك پرىنسىپىغا قىلچە سەل قارىماسلىقىمىز كې-رەك. مىللىي باراۋەرلىك پرىنسىپىنى ئوبدان ئىزچىللاشتۇ-رۇش ياكى ئىزچىللاشتۇرماسلىق مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىغا بىۋا-سىتە تەسىر كۆرسىتىدۇ. يېڭى جۇڭگونىڭ قۇرۇلغىنىغا 40 نەچچە يىل بولدى، مىللىي باراۋەرلىك سىياسىتى كىشىلەر قەلبىدىن چوڭقۇر ئورۇن ئالدى، مىللەتلەرنىڭ مىللىي باراۋەر-لىك ھەققىدىكى چۈشەنچىسى تېخىمۇ چوڭقۇرلاشتى، مىللىي باراۋەرلىك كۆز قارىشى كۈچەيدى. ھەر دەرىجىلىك رەھبىرلىرى ئورگانلىرىمىز مىللىي باراۋەرلىك پرىنسىپىنى قەتئىي تەۋرەن-مەستىن داۋاملىق ئىزچىللاشتۇرۇشى، شۇنىڭ بىلەن بىرگە ھەر مىللەت پۇقرالىرىدىن ئالاقىلىشىش جەريانىدا مىللىي باراۋەر-لىك پرىنسىپىدا چىڭ تۇرۇش، بىر-بىرىگە باراۋەرلىك ئاساسىدا مۇئامىلە قىلىش ۋە ئۆزئارا دوستانە ئۆتۈشنى تەلەپ قىلىشى كېرەك، شۇنداق قىلغاندىلا مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقلىقىنى تېخى-مۇ ئوبدان قوغدىغىلى بولىدۇ.

2. مىللەتلەرنىڭ ئىقتىسادىـمەدەنىيىتى ئىشلىرىنى تەرەققىي قىلدۇرۇش يولىدا كۈچ چىقىرىپ، مىللەتلەرنىڭ تەرەققىياتى، يۈكـسىلىشى ۋە ئورتاق گۈللىنىشىنى داۋاملىق ئىلگىرى سۈرۈشىمىز كېرەك. مىللىي مۇناسىۋەت ئىجتىمائىي مۇناسىۋەتنىڭ بىر تۈ-رى. ماركسىزملىق نۇقتىئىنەزەر بويىچە، ئىقتىسادىي مۇناسى-

ۇەت بارلىق ئىجتىمائىي مۇناسىۋەتنىڭ ئاساسى، ئۇ ئىجتىمائىي مۇناسىۋەتنىڭ باشقا تەرەپلىرىنى بەلگىلەيدۇ ۋە چەكلەپ تۇرىدۇ. سوتسىيالىزم شارائىتىدا، مىللەتلەر ئوتتۇرىسىدىكى ئىقتىسادىي هوقۇق-مەنپەئەتنى تەقسىم قىلىش، ئىقتىسادىي مۇناسىۋەتنى تەڭشەش مىللىي مۇناسىۋەتنى ياخشىلاشتا ئىنتايىن مۇهىم. دۆلىتىمىزدە هازىرقى باسقۇچتا مىللىي مەسىلىنى ئوبدان بىر تەرەپ قىلىش، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى ئىلگىرى سۈرۈشتىكى ئاچقۇچ— ئاز سانلىق مىللەتلەرنى ۋە ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنى تېخىمۇ ئوبدان تەرەققىي قىلدۇرۇپ، مىللىي مۇناسىۋەتنىڭ ئىقتىسادىي ئاساسىنى مۇستەهكەملەشتىن ئىبارەت. شۇڭا، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئىقتىساد-مەدەنىيەت ئىشلىرىنى تەرەققىي قىلدۇرۇشقا ياردەم بېرىشنى تېخىمۇ مۇهىم ئورۇنغا قويۇپ، مىللىي خىزمەتتە پارتىيىنىڭ «بىر مەركەز، ئىككى ئاساسىي نۇقتا» دىن ئىبارەت ئاساسىي لۇشىيەننى قەتئىي تەۋرەنمەي ئىزچىللاشتۇرۇپ، مىللەتلەرنى سوتسىيالىزم يولىدا چوڭ قەدەم بىلەن ئالغا چامداش، تەرەققىي قىلىش ۋە گۈللىنىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلىشىمىز كېرەك.

ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئىقتىسادىي تەرەققىيات ۋە ئىجتىمائىي تەرەققىياتىدا، بىرىنچىدىن، ئاز سانلىق مىللەت خەلقى ئۆز كۈچىگە تايىنىپ ئىش كۆرۈشى، جاپالىق ئىشلەپ ئىگىلىك تىكلىشى، كونا قىياپەتنى ئۆزىنىڭ ئەقىل-پاراسىتى ۋە ئەجرى بىلەن ئۆزگەرتىپ، ئىقتىسادنى تەرەققىي قىلدۇرۇشى ۋە مىللەتنى گۈللەندۈرۈشى لازىم.

ئىككىنچىدىن، 13-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېت 7- ئو-

مۇمىي يىغىنىنىڭ روھى ۋە 7-نۆۋەتلىك مەملىكەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ 4-ئومۇمىي يىغىنى ماقۇللىغان «پروگراممـا» نىڭ تەلىپى بويىچە، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىقتىسـادي تەرەققىياتى بىلەن ئىجتىمائىي تەرەققىياتىنى پۈتۈن مەملـكەتنىڭ ئىقتىسادي تەرەققىياتى بىلەن ئىجتىمائىي تەرەققىياتىغا لايىقلاشتۇرۇش نىشانىنى ھەقىقىي ئىشقا ئاشۇرۇشىمىز كېرەك. كونكرېت ۋە ئۇنۇملۇك تەدبىرلەرنى قوللىنىپ، «لايىقلاشتۇرۇش» پرىنسىپىنى دۆلىتىمىزنىڭ ئىقتىسادي ھاياتىدا قوللىنىشىمىز ۋە ئەمەلگە ئاشۇرۇشىمىز كېرەك.

ئۇچىنچىدىن، يۇقىرى دەرىجىلىك دۆلەت ئورگانلىرىنىڭ ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدىكى كارخانىلىرى ئۆز تەرەققىياتىنى شۇ جايدىكى ئىقتىسادي تەرەققىياتى بىلەن بىرلەشتۇرۇشى، ئورتاق ئېچىش، باج ۋە پايدىنى قايتۇرۇش، مەھسۇلاتتىن پىرسەنت قالدۇرۇش، خادىملارنى قوبۇل قىلىش، تېخنىكا يەتكۈزۈپ بېرىش قاتارلىق كۆپ خىل شەكىللەر ئارقىلىق، شۇ جايدىكى تەرەققىياتىغا تۈرتكە بولۇشى، شۇ جايدىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ بېيىشىغا ياردەم بېرىشى كېرەك. بۇ شۇ جاينىڭ تەرەققىياتى ئۈچۈن مۇھىم بولۇپلا قالماي ئاشۇ كارخانىلارنىڭ تەرەققىياتى ئۈچۈنمۇ مۇھىم.

تۆتىنچىدىن، تەرەققىي تاپقان رايونلارنىڭ ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىغا ئىقتىساد ۋە تېخنىكا جەھەتتە بېرىدىغان ياردىمىنى ۋە ئۆزئارا سىستېما بويىچە بېرىدىغان ياردىمىنى ئىلگىرى سۈرۈشىمىز لازىم. بۇنداق قىلىش ئورتاق بېيىش ۋە ئورتاق گۈللىنىشنى ئىشقا ئاشۇرۇشتا ئىنتايىن مۇھىم. شۇنىڭ بىلەن

بىرۇاقىتتا، ئىسلاھات-ئېچىۋېتىش داۋامىدا، دېڭىز بويلىرىدىكى تەرەققىي تاپقان رايونلار تېز تەرەققىي قىلىدى ۋە پايدىلىق تەجرىبىلەرنى ھاسىل قىلدى. ئۇلار مەلۇم مادديي كۈچ، مالىيە كۈچى ۋە تېخنىكا ئاجرىتىپ، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىغا تامامەن يارەدەم بېرەلەيدۇ. بۇنىڭدىكى گەپ ئالاقىدار تارماقلار-نىڭ بۇ ئىشقا پۈختىلىق بىلەن تۇرتكە بولۇشىغا باغلىق.

3. مارکسىزملىق مىللەت قارىشى ۋە مىللەت نەزەرىيىسى، مىللىي سىياسەت توغرىسىدىكى تەشۋىق-تەربىيىنى تازا ئۇنۇملۇك ئېلىپ بېرىشىمىز كېرەك. پۈتۈن پارتىيىنىڭ مارکسىزملىق مىل-لەت نەزەرىيىسى سەۋىيىسىنى ئۆستۈرۈش، پۈتۈن مەملىكەت خەلقىگە مارکسىزمنىڭ مىللىي مەسىلە توغرىسىدىكى مەيدان، نۇقتىئىنەزەر ۋە ئۇسۇلىنى بىلدۈرۈش ۋە چىڭ ئىگىلىتىش— بىزنىڭ مىللىي مەسىلىنى ھەل قىلىشنىڭ توغرا يوّنىلىشىنى بويلاپ داۋاملىق ئىلگىرىلەپ، مىللەتلەرنىڭ بۈيۈك ئىتتىپاقلى-قىنى قوغدىشىمىزنىڭ مۇھىم كاپالىتى. مارکسىزملىق مىللەت قارىشى ۋە مىللەت نەزەرىيىسى تەشۋىقاتىنى، مىللىي سىياسەت تەربىيىسىنى كۈچەيتىش— بىز مىللىي خىزمەت سېپىدىكىلەر-نىڭ ۋە ئىدىيە-نەزەرىيە سېپىدىكىلەرنىڭ مۇھىم بىر ۋەزىپىسى.

مىللەت نەزەرىيىسى ۋە مىللىي سىياسەت توغرىسىدىكى تەشۋىقاتىنى چوقۇم ئەمەلىيەتكە بىرلەشتۈرۈپ توغرا ئېلىپ بې-رىشىمىز كېرەك. مارکسىزمنىڭ ئاساسىي قائىدىلىرىنى جۈڭگو-نىڭ ئەمەلىيىتى بىلەن بىرلەشتۈرۈشنى تەكىتلىشىمىز كېرەك. پارتىيىمىزنىڭ مىللىي مەسىلە جەھەتتىكى ئاساسىي نۇقتىئىنە-زەرلىرىنى ۋە ئاساسىي سىياسەتلىرىنى تەشۋىق قىلىشىمىز كې-

رەك. قاتلاملارغا ئايرىپ، مۇھىم نۇقتىنى گەۋدىلەندۈرۈپ، ئوخشاش بولمىغان ئوبيېكتلارغا ئوخشاش بولمىغان تەلەپ قويۇشىمىز كېرەك. بولۇپمۇ كەڭ ياش-ئۆسمۈرلەرگە قارىتىلغان تەربىيىگە ئەھمىيەت بېرىشىمىز كېرەك. تەربىيىنى جانلىق ئېلىپ بېرىشىمىز، ئەمەلىي ئۇنۇمگە ئېتىبار بېرىشىمىز، تۇرلۇك تەشۋىقات ۋاستىلىرىنى تولۇق ئىشقا سېلىشىمىز كېرەك. بۇ ھەقتە پىلان تۈزۈپ، بۇ خىزمەتنى ئۇزاق مۇددەت داۋاملاشتۇرۇشىمىز كېرەك. خۇددى لى پېڭ زۇڭلى ئېيتقاندەك: مارکسىزملىق مىللەت قارىشى ھەققىدىكى تەربىيىنى پۈتكۈل دۆلەتنىڭ ئىدىيىۋى-سىياسىي خىزمىتىنىڭ مۇھىم تەركىبىي قىسمىغا ئايلاندۇرۇشىمىز كېرەك.

4. مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى سوتسىيالىستىك مەنىۋى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىنىڭ مەزمۇنلىرىدىن بىرى قىلىشىمىز لازىم. ئۆتكەن بىر قانچە يىل جەريانىدا سوتسىيالىستىك مەنىۋى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىدا بىرمۇنچە رايونلار مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى مۇھىم بىر مەزمۇن قىلىپ، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى بويىچە ئىلغار كوللېكتىپلارنى يارىتىش ھەرىكىتىنى كەڭ كۆلەمدە قانات يايدۇردى ھەمدە ئىلغار ئورۇنلار بىلەن ئىلغار شەخسلەرنى تەقدىرلىدى. گۇۋېيۇەنمۇ 1988-يىلى مىللىي ئىتتىپاقلىق-تەرەققىيات ئىشلىرى بويىچە مەملىكەتلىك تەقدىرلەش يىغىنى ئاچتى، دۆلەت مىللىي ئىشلار كومىتېتىمۇ مەملىكەت بويىچە تەقدىرلەش پائالىيىتىنى قانات يايدۇردى. بۇلارنىڭ ھەممىسى ناھايىتى ئوبدان ئىجتىمائىي ئۇنۇم بەردى. بىز بۇنىڭدىن كېيىنكى خىزمەت داۋامىدا، بۇنداق پائالىيەتلەرنى داۋاملىق قانات يايدۇرۇشىمىز،

ھەمدە ئۇنىڭ شەكلى ۋە مەزمۇنى جەھەتتە ئۇزلۇكسىز يېڭىلىق يارىتىپ، مىللەتلەرنىڭ سەمىمىي ئىتتىپاقلىقى، دوستانە ھەمكارلىقى ۋە ئۆزئارا يارەملىشىشنى ئېسىل ئەخلاقىي پەزىلەتكە ۋە جامائەت پىكرىگە ئايلاندۇرۇشىمىز كېرەك.

5. ھەر مىللەتنىڭ ھەر دەرىجىلىك كادىرلىرى مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنىڭ باشلامچىسى بولۇشى كېرەك. بىزنىڭ مىللىي كادىرلىرىمىز مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقلىقى ئىشلىرىدا ئىنتايىن مۇھىم رول ئويناپدۇ. ھەر مىللەت كادىرلىرىنىڭ ئىدىيىۋى سەۋىيەسى، خىزمەت ئىقتىدارى، مەيدانى، كۆز قارىشى ۋە ھەرىكەت ئۇسۇلى مىللىي مۇناسىۋەتكە تەسىر كۆرسىتىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن، ھەر مىللەتنىڭ ھەر دەرىجىلىك كادىرلىرى چوقۇم يۇكسەك دەرىجىدىكى پارتىيەۋىلىك پرىنسىپىغا ئىگە بولۇپ، ماركسىزملىق مىللەت قارىشىدا چىڭ تۇرۇشى، پارتىيەنىڭ مىللىي سىياسىتىنى ئەمۇنىلىك بىلەن ئىجرا قىلىشى، ھەممە ئىشتا ئومۇمىي ۋەزىيەتنى ئەزەردە تۇتۇشى كېرەك. مىللىي مۇناسىۋەت جەھەتتىكى مەسىلىلەرنى پارتىيە ۋە دۆلەتنىڭ ئالىي مەنپەئىتىنى ئەزەردە تۇتۇپ بىر تەرەپ قىلىشى، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى قوغداشنى باش تارتىپ بولمايدىغان مەسئۇلىيىتىم دەپ بىلىشى، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنىڭ ئۈلگىسى بولۇشى كېرەك.

6. دۇشمەن كۆچلەرنىڭ بۇزغۇنچىلىق ھەرىكەتلىرىگە ئوچۇق پوزىتسىيە بىلەن قارشى تۇرۇشىمىز كېرەك. دۇشمەن كۆچلەر جۈملىخۇا مىللەتلىرىنىڭ ئىتتىپاقلىقى ۋە بىرلىكىگە بۇزغۇنچىلىق قىلىشنى ئۆزلىرىنىڭ ئاغدۇرمىچىلىق، سىڭىپ كىرىش ۋە پارا-

ماقتا، بۇ— چەتلەپ ئۆتۈپ كېتىشكە بولمايدىغان رېئاللىق.

دۆلىتىمىزدە مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقلىقى ۋە ئالغا بېسىشى توسۇشقا بولمايدىغان تارىخىي ئېقىم بولۇپ قالدى. گەرچە ئىنتاـ يىن ئاز ساندىكى مىللىي مۇناپىقلار چەت ئەل كۈچلىرىنىڭ ياردىمىگە تايىنىپ، دۆلەتنى ۋە مىللەتنى پارچىلاش قەستىدە ھەرىكەت قىلىۋاتقان بولسىمۇ، لېكىن ئۇلار چوقۇم مەغلۇپ بولىدۇ. شۇنداقتىمۇ، بىز دۇشمەن كۈچلەرنىڭ بۇزغۇنچىلىق ھەرىكەتلىرىگە سەل قارىماسلىقىمىز كېرەك. ئۇلارغا قارشى يۈكسەك دەرىجىدە ھوشيار بولۇپ، قاتتىق مۇداپىئە كۆرۈشىـ مىز، مۇرەسسەسىز كۈرەش قىلىشىمىز كېرەك. دەرۋەقە، كۈـ رەشتە تاكتىكىغا ئەھمىيەت بېرىشىمىز ھەمدە بۇ كۈرەشنى سىياـ سىيـ ئىقتىسادىي ۋاستىلەرنى ۋە دىپلوماتىيە ۋاستىلىرىنى قوللىنىپ، كۆپ تەرەپتىن زىچ ماسلىشىپ ئېلىپ بېرىشىمىز كېرەك. بىزنىڭ كۈچىمىز خەلقتە، ھەر مىللەت خەلقى بۆلگۈنـ چىلىكـبۇزغۇنچىلىق ھەرىكەتلىرىدىن قاتتىق غەزەپلىنىدۇ، ئىتتىپاقلىقـبىرلىكنى ئىنتايىن قەدىرلەيدۇ. بىز ھەر مىللەت خەلقىگە قەتئىي تايىنىدىغان ۋە ئىشىنىدىغان بولساقلا، كۈرەشتە تەشەببۇسكارلىقنى قولىمىزغا ئېلىپ، يېڭىلمەس ئورۇندا تۇرا‌ـ لايمىز.

7. مىللىي مۇناسىۋەتكە دائىر خەلق ئىچىدىكى زىددىيەتلەرنى توغرا بىر تەرەپ قىلىشىمىز كېرەك. رېئال تۇرمۇشتا، مىللەتلەر ئارىسىدا زىددىيەت، سۈركىلىش، ھەتتا توقۇنۇش يۈز بېرىشىـ مىدىن ساقلانماق تەس. دەرۋەقە، ۋەقە يۈز بېرىشتىن ئىلگىرى ئۇنىڭ ئالدىنى ئېلىش ھەممىدىن مۇھىم. مەسىلە يۈز بەرگەندە

مۇھىمى ئۇنى بىر تەرەپ قىلىش توغرا بولۇشى، ئالاقىدار تەرەپ-لەر كۆپرەك ئىنچىكە خىزمەت ئىشلەپ، ۋەقەنىڭ كېڭىيىپ كېتىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىشى، زىددىيەتلەرنى ئۆز ۋاقتىدا تۈگە-تىشى، توقۇنۇشنى توسۇشى كېرەك. بۇنداق مەسىلىلەرنى بىر تەرەپ قىلىشتا، قانۇن بويىچە ئىش قىلىشنى تەكىتلەش كې-رەك. دۆلەتنىڭ قانۇنى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئورتاق ئىرادە-سىنىڭ ئىپادىسى دېمەكتۇر. ھەر قانداق مىللەتتىن بولغان پۇقرا ئۇنىڭغا ئەستايىدىل ئەمەل قىلىشى كېرەك. ھەرقانداق كىشىنىڭ قانۇندىن ئۇستۇن تۇرىدىغان ئىمتىيازغا ئىگە بولۇۋې-لىشىغا يول قويۇلمايدۇ. بۇ— سوتسىيالىستىك قانۇنچىلىقنىڭ تەلىپى، شۇنداقلا بىز رېئال تۇرمۇشتىن ھاسىل قىلغان يەكۈن.

جۇڭخۇا مىللەتلىرى مۇھىم تەرەققىيات باسقۇچىدا تۇرماقتا ۋە ئۇلۇغ گۇللىنىش نىشانىغا قاراپ ماڭماقتا. شۇنىڭغا ئىشەن-چىمىز كامىلكى، ئۇلۇغ زامانىۋىلاشتۇرۇش ئىشلىرى داۋامدا، ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئىتتىپاقلىقى ئۇزلۇكسىز رونىق تېپىپ، ئالغا باسىدۇ.

رەھبەرلىك ئىلمى ھەققىدىكى تەتقىقاتقا ئەھمىيەت بېرىپ، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ زامانىۋىلىشىش ئىشىنى تېخىمۇ ئوبدان ئىلگىرى سۈرەيلى*

(1992-يىل 8-ئاينىڭ 1-كۈنى)

پۈتۈن مەملىكەتنىڭ ھەرقايسى جايلىرىدا رەھبەرلىك ئىلمى ھەققىدىكى تەتقىقات بىلەن شۇغۇللىنىپ كەلگەن مۇتەخەسسىسلەر، ئالىملار، پارتىيە خىزمىتى ۋە مىللىي خىزمەت بىلەن شۇغۇللىنىپ كەلگەن يولداشلارنىڭ ۋەتىنىمىزنىڭ غەربىي شىمالىدىكى شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىغا جەم بولۇپ، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدىكى رەھبەرلىك خىزمىتىنىڭ نەزەرىيىسى ۋە ئەمەلىيىتى توغرىسىدا ئەستايىدىل مۇھاكىمە ئېلىپ بارغانلىقى ئىنتايىن ئەھمىيەتلىك ئىش.

نۆۋەتتە، مەملىكىتىمىزدىكى ھەر مىللەت خەلقى يولداش دېڭ شياۋپىڭنىڭ جەنۇبىي كۆزدىن كەچۈرگەندە قىلغان سۆزىدىن

---

* بۇ— يولداش ئىسمايىل ئەھمەدنىڭ مەملىكەت بويىچە ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدىكى رەھبەرلىك خىزمىتىنىڭ نەزەرىيىسى ۋە ئەمەلىيىتى توغرىسىدىكى مۇھاكىمە يىغىنىدا سۆزلىگەن سۆزى.

نىڭ روھىغا ئاساسەن، پارتىيىنىڭ «بىر مەركەز، ئىككى ئاساسىي نۇقتا» دىن ئىبارەت ئاساسىي لۇشيەنىنى تېخىمۇ قەتئىي، تېخىمۇ ئەتراپلىق ئىزچىللاشتۇرۇپ، ئىسلاھاتنى تېخىمۇ چوڭقۇرلاشتۇرۇپ ۋە ئىشىكنى تېخىمۇ كەڭ ئېچىۋېتىپ، دۆلىتىمىزنىڭ زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇش ئىشلىرىنى ئىلگىرى سۈرۈش يولىدا تىرىشماقتا. يېڭى ۋەزىيەت، يېڭى پۇرسەت ۋە يېڭى نىشان بىزدىن ھەر تەرەپتىكى خىزمەتلەرنى كۆچەيتىشنى تەلەپ قىلماقتا، بۇنىڭ ئىچىدىكى ئىنتايىن مۇھىم بىر تەرەپ رەھبەرلىكنى تېخىمۇ كۈچەيتىش، رەھبەرلىك سەۋىيىسىنى تېخىمۇ ئۆستۈرۈش، رەھبەرلىك ئىقتىدارىنى تېخىمۇ ئاشۇرۇشتىن ئىبارەت، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدىكى ئەھۋالمۇ ئەلۋەتتە شۇنداق. شۇڭا، مۇشۇ پەيتتە، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدىكى رەھبەرلىك خىزمىتىنىڭ نەزەرىيىسى ۋە ئەمەلىيىتىنى چوڭقۇر مۇھاكىمە قىلىش، ئەستايىدىل تەتقىق قىلىش ئىنتايىن زۆرۈر.

دۆلىتىمىزدىكى ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ يېرى كەڭ، يەر مەيدانى پۈتۈن مەملىكەت يەر مەيدانىنىڭ 64.3 پىرسەنتىنى ئىگىلەيدۇ، ناھىيە دەرىجىلىكتىن يۇقىرى مەمۇرىي بىرلىكى 600 دىن ئاشىدۇ. ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرى ئاز سانلىق مىللەتلەر توپلىشىپ ئولتۇراقلاشقان جاي بولۇپلا قالماي، بەلكى سىياسىي، ئىقتىسادىي ساھە، مەدەنىيەت، ئۇرۇپ-ئادەت قاتارلىق بىرمۇنچە جەھەتلەردە باشقا رايونلاردىن ناھايىتى كۆپ پەرقلىنىدۇ. مەسىلەن، مىللىي ئاپتونومىيىلىك جايلار-نىڭ ئاپتونومىيە ئورگانلىرى ئادەتتىكى يەرلىك دۆلەت ئورگانلە-

رىنىڭ ھوقۇقىنى يۇرگۈزۈشتىن تاشقىرى، شۇنىڭ بىلەن بىر-
ۋاقىتتا ئاساسىي قانۇن ۋە قانۇنلاردىكى بەلگىلىمىلەرگە بىنائەن،
ئاپتونومىيە ھوقۇقىنى يۇرگۈزىدۇ، ئاز سانلىق مىللەت رايونلا-
رىنىڭ مەمۇرىي جەھەتتىكى ئەڭ چوڭ ئالاھىدىلىكلىرىدىن بىرى
ئەنە شۇ. شۇڭا، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدىكى رەھبەرلىك
خىزمىتىنى مەخسۇس ۋە سىستېمىلىق تەتقىق قىلىش ئىنتايىن
زۆرۈر بولۇپلا قالماي، بەلكى شۇنداق قىلىشقا تولىمۇ ئەرزىيدە-
غان ئىش. بىز شۇنىڭدىن خۇشال بولماقتىمىزكى، رەھبەرلىك
ئىلمى ھەققىدىكى تەتقىقات بىلەن شۇغۇللىنىۋاتقان يولداشلار ئاز
سانلىق مىللەت رايونلىرىدىكى رەھبەرلىك خىزمىتىنى تەتقىق
قىلىشقا ئىنتايىن ئەھمىيەت بەرمەكتە ھەمدە بۇ ئىشنى مەخسۇس
تېما سۈپىتىدە تەتقىق قىلماقتا. ئىشىنىمەنكى، بۇ ھەركىمنىڭ
ئۆز تالانتىنى جارى قىلدۇرۇشىغا ئىمكان بېرىدىغان ئىنتايىن
كەڭ ساھە، كۆپچىلىكنىڭ مول نەتىجىلەرنى قولغا كەلتۈرۈشىگە
چىن كۆڭلۈمدىن تىلەكداشلىق بىلدۈرىمەن.

دۇنيانى بىلىشتىن مەقسەت دۇنيانى ئۆزگەرتىش، نەزەرىيە
تەتقىقاتىنىڭ مەقسىتى ئەمەلىيەتكە يېتەكچىلىك قىلىش. مېنىڭ-
چە، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ رەھبەرلىك خىزمىتى
ھەققىدىكى تەتقىقاتتا ماركسىزم-لېنىنىزم ۋە ماۋ زېدۇڭ ئىدە-
يىسىنى يېتەكچى قىلىپ، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ
ئەمەلىيىتىگە زىچ بىرلەشتۈرۈپ، كۆپ خىل تەتقىقات ۋاستىلە-
رى ۋە ئىلمىي تەتقىقات ئۇسۇللىرىدىن پايدىلىنىپ، ئاز سانلىق
مىللەت رايونلىرىدىكى رەھبەرلىك خىزمىتىنىڭ قانۇنىيىتىنى،
ئالاھىدىلىكىنى مۇھاكىمە قىلىش، پارتىيىنىڭ رەھبەرلىكىگە

تېخنىمۇ ئوبدان ئەمەل قىلىش ۋە ئۇنى تېخنىمۇ ئوبدان كۆچەيتىش، شۇ يول بىلەن ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىسلاھات، ئېچىۋېتىش ۋە زامانىۋىلاشتۇرۇش ئىشلىرىنى، مىللەتلەرنىڭ ئورتاق گۈللىنىشىنى تېخنىمۇ ئوبدان ئالغا سۈرۈش لازىم.

نۆۋەتتە، مۇنۇ بىرقانچە جەھەتتىكى تەتقىقاتقا ئالاھىدە ئەھمىيەت بېرىش لازىم:

1. رەھبەرلىك خىزمىتى داۋامىدا، يولداش دېڭ شياۋپىڭنىڭ مۇھىم سۆزلىرىنىڭ روھىنى قانداق ئەستايىدىل ئىزچىللاشتۇرۇپ، ئىدىيىنى ئازاد قىلىپ، تونۇشنى ئۆستۈرۈپ ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىسلاھاتنى تېخنىمۇ چوڭقۇرلاشتۇرۇشىغا، ئىشكىنى تېخنىمۇ كەڭ ئېچىۋېتىشكە تۈرتكە بولۇش ئۈستىدە تەتقىقات ئېلىپ بېرىش. دۆلىتىمىزنىڭ ئىسلاھات-ئېچىۋېتىش ئىشى يېڭى بىر باسقۇچقا قەدەم قويىدى، دېڭىز بويى، چاڭجياڭ بويى ۋە چېگرا بويلىرىنى ئېچىۋېتىشنىڭ يېڭى قۇرۇلمىسى شەكىللەندى. بۇنىڭ ئىچىدە «چېگرا بويلىرى»نى ئېچىۋېتىش ئاساسەن، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىغا قارىتىلغان. رەھبەرلىك خىزمىتى نۇقتىسىدىن قارىغاندا، بىر ئىلاج قىلىپ نۆۋەتتىكى پايدىلىق پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ، ئۆز ئارتۇقچىلىقىنى جارى قىلدۇرۇپ، ھەقىقىي چىڭ تۇتۇپ، پۇختا ئىشلەپ، ئىسلاھاتنى چوڭقۇرلاشتۇرۇش، ئىشكىنى تېخنىمۇ كەڭ ئېچىۋېتىش، ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشنى تېخنىمۇ تېز، تېخنىمۇ ئوبدان يول بىلەن يېڭى بىر پەللىگە يۆكسەلدۈرۈش. شۇنىسىزكى، بۇ ئىنتايىن مۇھىم بىر مەسىلە. شۇڭلاشقا بۇ مەسىلىنى تەتقىق

قىلىش ناھايىتى مۇھىم نەزەرىيىۋى ئەھمىيەتكە ۋە ئەملىي ئەھمىيەتكە ئىگە.

2. رەھبەرلىك خىزمىتى داۋامىدا، مەركەز مىللىي خىزمەت يىغىنىنىڭ روھىنى قانداق ئەستايىدىل ئىزچىللاشتۇرۇپ ۋە ئەملىيلەشتۈرۈپ، زامانىۋىلاشتۇرۇش ئىشلىرى داۋامىدا خىزمەتنى ئۈزلۈكسىز كۈچەيتىش، مىللەتلەرنىڭ باراۋەرلىكى، ئۆزئارا ياردەمى، ئىتتىپاقلىقى، ھەمكارلىقى ۋە ئورتاق گۈللىنىشىنى ئىلگىرى سۈرۈش ئۈستىدە تەتقىقات ئېلىپ بېرىش. بۇ يىل 1-ئايدا چاقىرىلغان مەركەز مىللىي خىزمەت يىغىنى ئىنتايىن مۇھىم يىغىن بولدى، يىغىندا دۆلىتىمىزنىڭ مىللىي خىزمىتىدىكى ئاساسىي مۇۋەپپەقىيەتلەر ۋە ئاساسىي تەجرىبىلەر يەكۈنلەندى، 90-يىللاردىكى مىللىي خىزمەت مۇھاكىمە قىلىندى ۋە ئورۇنلاشتۇرۇلدى ھەمدە شۇنىڭغا مۇناسىپ سىياسەت-تەدبىر ئوتتۇرىغا قويۇلدى. بۇ يىغىنىنىڭ روھىنى ئوبدان ئىزچىللاشتۇرۇش ۋە ئەملىيلەشتۈرۈش ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ زامانىۋىلاشتۇرۇش ئىشلىرىنى ۋە مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقلىق-تەرەققىيات ئىشلىرىنى ئىلگىرى سۈرۈشتە زور ئەھمىيەتكە ئىگە. يولداش جىياڭ زېمىن شۇ يىغىندا قىلغان سۆزىدە، مىللىي خىزمەتكە بولغان رەھبەرلىكنى كۈچەيتىش مەسىلىسى ئۈستىدە مەخسۇس توختالدى. شۇڭا، رەھبەرلىك خىزمىتىنى ئوبدان ئىشلەش ئارقىلىق مەركەز مىللىي خىزمەت يىغىنىنىڭ روھىنى قانداق قىلىپ ھەقىقىي ئەملىيلەشتۈرۈش ئۈستىدە تەتقىقات ئېلىپ بېرىش ئىنتايىن مۇھىم تېما.

3. رەھبەرلىك خىزمىتى داۋامىدا، تەدبىر كۆرۈش ئىقتە-

دارىنى ۋە باشقۇرۇش سەۋىيەسىنى قانداق يول بىلەن تېخنىمۇ يۇقىرى كۆتۈرۈپ، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىجتىمائىي ئىشلەپچىقىرىش كۈچلىرى تەرەققىياتىنى تېزلىتىش ئۈستىدە تەتقىقات ئېلىپ بېرىش. ئىسلاھاتنىڭ يۈزلىنىشىدىن شۇنى كۆرۈشكە بولىدۇكى، بىرمۇنچە سىياسەتلەر ئېتىبار بېرىش سىياسەتلىرى جانلىق سىياسەتلەر بولدى، بىرمۇنچە ھوقۇق جايلارغا بېرىلدى. بۇ ھال ھەر دەرىجىلىك رەھبەرلەرگە توغرا تەدبىر كۆرۈشتە ۋە باشقۇرۇشنى توغرا ئېلىپ بېرىشتا، تۈرلۈك قۇرۇلۇش ئىشلىرىغا توغرا قوماندانلىق ۋە تەشكىلاتچىلىق قىلىشتا مەركەز بەرگەن سىياسەت ۋە ھوقۇقلاردىن قانداق ئوبدان پايدىلىنىش كېرەك دېگەن يېڭى تەلەپنى قويدى. مانا بۇ ئەستايىدىل تەتقىق قىلىشقا ئەرزىيدىغان چوڭ بىلىم.

4. خىزمەت ئۇنۇمىنى ۋە خىزمەت سۈپىتىنى رەھبەرلىك خىزمىتى جەھەتتىن تېخنىمۇ يۇقىرى كۆتۈرۈش ئۈچۈن ئىستىلىنى قانداق قىلىپ تېخنىمۇ ياخشىلاش، تەكشۈرۈش-تەتقىق قىلىشنى قانداق كۈچەيتىش ئۈستىدە تەتقىقات ئېلىپ بېرىش. توغرا تەدبىر، ئىلمىي باشقۇرۇش تەكشۈرۈپ تەتقىق قىلىشتىن ئايرىلمايدۇ. تەكشۈرۈشنىڭ مەزمۇنى كۆپ جەھەتنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ، تەكشۈرۈشنىڭ شەكلى كۆپ خىل بولىدۇ. تەكشۈرۈپ تەتقىق قىلىش خىزمەت ئۇسۇلى ۋە خىزمەت ئىستىلى مەسىلىسى بولۇپلا قالماي، بەلكى تەكشۈرۈپ تەتقىق قىلىش ئۇنۇمىنىڭ قانداقلىقى رەھبەرلىك خىزمىتىنىڭ سۈپىتىنى ئۆلچەيدىغان مەسىلىدۇر. ۋەزىيەت ئۆزلۈكسىز تەرەققىي قىلىپ ۋە ئۆزگىرىپ بارماقتا، ئىسلاھات-ئېچىۋېتىش ۋە ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش

كۈنساناپ يېڭىلىنىپ بارماقتا، بۇ ھال رەھبەرلىك خىزمىتىنى ئۆتەۋاتقانلاردىن تەكشۈرۈپ تەنقىد قىلىش خىزمىتىگە ئەھمىيەت بېرىشنى تەلەپ قىلماقتا. شۇڭا، تەكشۈرۈپ تەنقىد قىلىشنى قانداق قىلىپ ئۇنۇملۇك ئېلىپ بېرىش، بۇ خىزمەتنى ئېنىق نىشانغا ۋە كۆزلىگەن ئۇنۇمگە ئىگە قىلىش تەنقىد قىلىشقا تولىمۇ ئەرزىيدىغان مەسىلە.

5. تۈرلۈك خىزمەتلەرنى ماسلاشتۇرۇش، تەڭ سىلجىتىش ھەمدە بىر-بىرىگە تۈرتكە قىلىش ئۈچۈن، ھەرقايسى تارماقلار-نىڭ رولىنى قانداق جارى قىلدۇرۇش ئۈستىدە تەنقىقات ئېلىپ بېرىش. رەھبەرلىك خىزمىتى سىستېمىلىق بىر خىزمەت، ئۇ ھەمە تەرەپكە چېتىلىدۇ. مىللىي خىزمەتنىڭ خۇددى شۇنداق، ئۇ بىرمۇنچە تارماقلار ۋە نۇرغۇن ساھەلەر بىلەن زىچ باغلىنىش-لىق. تۈرلۈك خىزمەتلەرنى قائىدىلىك ۋە تەرتىپلىك ئالغا سىل-جىتىش ئۈچۈن، ھەرقايسى تەرەپلەرنىڭ مۇناسىۋىتىنى قانداق قىلىپ ئوبدان ماسلاشتۇرۇش، ھەرقايسى تەرەپلەرنىڭ ئاكتىپ-لىقىنى قانداق قىلىپ قوزغاش رەھبەرلىك خىزمىتىدە ئوبدان ھەل قىلىشقا تېگىشلىك مەسىلە. مەسىلەن، ئىسلاھات، ئېچىـ-ۋېتىش ئىشلىرى ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرى بىلەن يۇقىرى دەرىجىلىك دۆلەت ئورگانلىرىنىڭ مۇناسىۋىتىگە، مۇقىملىق بە-لەن تەرەققىياتنىڭ مۇناسىۋىتىگە، مىللەتلەرنىڭ ھوقۇق-مەنپە-ئەت مۇناسىۋىتىگە بېرىپ تاقىلىدۇ. بۇلارنى ئوبدان بىرتەرەپ قىلىش شەرت. شۇڭا، بۇ مەسىلىنى تەنقىد قىلىشمۇ ناھايىتى زۆرۈر.

دەرۋەقە، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ رەھبەرلىك

خىزمەتىدە تەنقىد قىلىشقا تېگىشلىك مەسىلىلەر ناھايىتى كۆپ. مەسىلەن، ھەر مىللەت رەھبىرىي كادىرلىرى بىر-بىرى-نىڭ ئۆزئارا ئارتۇقچىلىقىنى قوبۇل قىلىپ، كەمچىلىكىنى تۈ-گىتىپ، بىر پۈتۈن ئىقتىدارىنى جارى قىلدۇرۇپ، رەھبەرلىك خىزمىتىنى تېخىمۇ ياخشى ئىشلەش ئۈچۈن قانداق قىلىش كې-رەك؟ مىللەتلەرنىڭ بۈيۈك ئىتتىپاقلىقىنى مۇستەھكەملەش ۋە راۋاجلاندۇرۇش ئۈچۈن رەھبەرلىكنى قانداق كۈچەيتىش كې-رەك؟ ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ماۋارىپ، پەن-تېخنىكا، مەدە-نىيەت قاتارلىق ئىشلىرىنى راۋاجلاندۇرۇش جەريانىدا، رەھبەر-لىكنى قانداق قىلىپ ھەقىقىي كۈچەيتىش كېرەك. ئەنە شۇلار-نىڭ ھەممىسى تەنقىد قىلىشقا ئەرزىيدىغان مەسىلىلەردۇر، بۇ ھەقتە بىر-بىرلەپ سۆزلىمىسەممۇ بولىدۇ. مانا بۇلارمۇ شۇنى چۈشەندۈرىدۇكى، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدىكى رەھبەرلىك خىزمىتى جەھەتتە تەنقىدات تېمىلىرى ناھايىتى كۆپ، تەنقىدات كەڭ ئىستىقبالغا ئىگە. شۇنىڭ بىلەن بىرۋاقىتتا، شەيئىلەر مەڭگۈ توختىماي ھەرىكەتلىنىپ تۇرىدۇ، جانلىق ئەمەلىيەت بىزنىڭ ئالدىمىزغا ئۈزلۈكسىز يېڭى مەسىلىلەرنى قويۇپ تۇرە-دۇ. مەن يولداشلارنىڭ ئۈزلۈكسىز ئىلگىرىلىشىنى، تەنقىدات خىزمىتىدە ئۈزلۈكسىز يېڭى كەشپىيات يارىتىشىنى، يېڭى ئۇ-نۇمگە ئېرىشىشىنى چىن قەلبىمدىن ئۈمىد قىلىمەن.

مىللەت نەزەرىيسى تەتقىقاتىنى كۈچەيتىپ، جۇڭگوچە سوتسىيالىزم قۇرۇش ۋە مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقلىقىـتەرەققىيات ئىشلىرى ئۈچۈن خىزمەت قىلايلى*

(1992-يىل 11-ئاينىڭ 25-كۈنى)

مەملىكەت بويىچە يۇقىرىدىن تۆۋەنگىچە ھەممەيلەن پارتىيە 14-قۇرۇلتىيىنىڭ روھىنى قىزغىنلىق بىلەن ئىزچىللاشتۇرۇ-ۋاتقان چاغدا، مەملىكەتلىك مىللەت نەزەرىيىسى مۇھاكىمە يىغى-نى بۈگۈن بۇ يەردە ئېچىلدى. ئالدى بىلەن، مەن دۆلەت مىللىي ئىشلار كومىتېتىغا ۋەكالىتەن پۈتۈن مەملىكىتىمىزنىڭ مىللەت نەزەرىيىسى خىزمىتى سېپىدىن كەلگەن مۇتەخەسسىسلەرنى، ئا-لىملارنى ۋە مىللىي تەتقىقات خادىملىرىنى قىزغىن قارشى ئالا-مەن ۋە سىلەرگە ئالىي ئېھتىرام بىلدۈرىمەن!

بۇ قېتىمقى يىغىنداً، 14-قۇرۇلتاي روھىنى ئەستايىدىل ئۆگىنىپ ۋە ئىزچىللاشتۇرۇپ، يولداش دېڭ شياۋپىڭنىڭ جۇڭ-

---

* بۇ— يولداش ئىسمايىل ئەھمەدنىڭ مەملىكەتلىك مىللەت نەزەرى-يىسى مۇھاكىمە يىغىنىدا سۆزلىگەن سۆزى بولۇپ، «ئىزدىنىش» ژۇرنا-لىنىڭ 1993-يىللىق 13-سانىدا قىسقارتىپ ئېلان قىلىنغان.

گوچه سوتسیالیزم قۇرۇش نەزەریيسىنىڭ يېتەكچىلىكىدە، مىللەت نەزەریيسى تەتقىقاتىنى كۆچەيتىپ ۋە ئىلگىرى سۈرۈپ، ئۇنى ئەمەلىيەتكە تېخىمۇ ئوبدان يېتەكچىلىك قىلىش، مىللىي خىزمەتنى تېخىمۇ ئوبدان ئىلگىرى سۈرۈش، سوتسىيالىستىك زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشىغا ۋە مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقلىقىنى تەرەققىيات ئىشلىرىغا تېخىمۇ ئوبدان خىزمەت قىلىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلىش ئۈچۈن، مەركىزىي كومىتېت مىللىي خىزمەت يىغىنىدا ئوتتۇرىغا قويۇلغان ۋەزىپىلەرنى قانداق قىلىپ تېخىمۇ ئىلگىرىلىگەن ھالدا ئەمەلىيلەشتۈرۈش مەسىلىسى مۇھاكىمە قىلىنىدۇ.

يىغىنىنىڭ مۇھاكىمىسى ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدا ئىسلاھات ئېلىپ بېرىش، ئىشىكنى ئېچىۋېتىش، سوتسىيالىستىك بازار ئىگىلىكى تۈزۈلمىسىنى بەرپا قىلىش، ئىقتىسادىي تەرەققىيات ۋە ئىجتىمائىي يۈكسىلىش، سوتسىيالىستىك مىللىي مۇناسىۋەتنى مۇستەھكەملەش ۋە راۋاجلاندۇرۇش، جۇڭگوچە سوتسىيالىزم قۇرۇش داۋامىدىكى مىللىي مەسىلىنىڭ ئالاھىدىلىكى دېگەنگە ئوخشاش مەزمۇنلارنى ئاساس قىلىپ بېرىلىدۇ. بىز كۆپچىلىكنىڭ ئوچۇق كۆڭۈللۈك بىلەن ئېچىلىپ-يېيىلىپ سۆزلەپ، ياخشى پىكىر، ياخشى نەزەریيىلەرنى كۆپ-رەك ئوتتۇرىغا قويۇپ، يىغىننى ئوبدان ئېچىشنى، مىللەت نەزەریيسى تەتقىقاتىنى زور دەرىجىدە ئالغا سۈرۈشنى ئۈمىد قىلىمىز.

تۆۋەندە، يولداشلارنىڭ پايدىلىنىشى ئۈچۈن مىللەت نەزەریيسى ۋە مىللەت نەزەریيسى تەتقىقاتى ئۈستىدە بىرئاز پىكىر

بايان قىلماقچىمەن.

1. جۇڭگو كومپارتىيىسى ماركسزم-لېنىنزمنىڭ ئاساسىي قائىدىلىرىنى جۇڭگونىڭ ئەمەلىيتى بىلەن بىرلەشتۈرۈپ، جۇڭگوچە مىللەت نەزەرىيىسى سىستېمىسىنى بەرپا قىلدى

جۇڭگو كومپارتىيىسى ماركسزم-لېنىنزمنىڭ ئاساسىي قائىدىلىرىنى جۇڭگو جەمئىيىتىنىڭ، جۇڭگو مىللەتلىرىنىڭ ئەمەلىيىتى بىلەن بىرلەشتۈرۈپ، جۇڭگونىڭ دۆلەت ئەھۋالىغا باب كېلىدىغان مىللەت نەزەرىيىسى سىستېمىسىنى ئىجادىي يوسۇندا بەرپا قىلىپ، جۇڭگودا مىللىي مەسىلىنى ھەل قىلىش ئەمەلىيىتىگە يېتەكچىلىك قىلىش داۋامىدا توغرا يولنى ۋۇجۇدقا كەلتۈردى. پارتىيە 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتىنىڭ 3-ئومۇمىي يىغىنىدىن بۇيان، يولداش دېڭ شياۋپىڭنىڭ جۇڭگوچە سوتسىيالىزم قۇرۇشتىن ئىبارەت پارلاق نەزەرىيىسىنىڭ يېتەكچىلىكىدە، پارتىيىمىز ئەسلىدىكى مىللەت نەزەرىيىسىگە ۋارىسلىق قىلىش ئاساسىدا، مىللەت نەزەرىيىسىنى تېخىمۇ بېيىتىپ ۋە راۋاجلاندۇرۇپ، جۇڭگوچە مىللەت نەزەرىيىسى سىستېمىسىنى تۈرغۇزۇپ، ئۇنىڭ بىلەن جۇڭگودا مىللىي مەسىلىنى ھەل قىلىش ئەمەلىيىتىنىڭ داۋاملىق توغرا يولنى بويلاپ ئىلگىرىلىشىگە يېتەكچىلىك قىلدى. يولداش جياڭ زېمىن مەركىزىي كومىتېت مىللىي خىزمەت يىغىنىدا پارتىيە مەركىزىي كومىتېتىغا، گوۋۇيۈەنگە ۋەكالىتەن قىلغان مۇھىم سۆزىدە، پارتىيىمىزنىڭ نەچچە ئون يىلدىن بۇيان مىللىي مەسىلىنى ماركسزم-لېنىنزم ۋە ماۋ زېدۇڭ ئىدىيىسىنى تەتبىقلاپ كۆزىتىش ۋە ھەل قىلىش ئەمەلىيىتىدە ۋۇجۇدقا كەلتۈرگەن بىر

قاتار تۇپ نۇقتىئىنەزەرلەرنى سىستېمىلىق شەرھلەپ بەردى. بۇ تۇپ نۇقتىئىنەزەرلەر پارتىيىمىزنىڭ مىللىي مەسىلىنى ھەل قىلىشقا دائىر نەزەرىيىسى ۋە ئەمەلىيىتىنىڭ ئىلمىي يەكۈنى ۋە يېڭىچاقلىنىشى دېمەكتۇر.

مىللىي باراۋەرلىكنى يولغا قويۇش— مىللىي مەسىلىنى ھەل قىلىشىمىزدىكى ئەڭ مۇھىم ئاساسىي پرىنسىپ ۋە ئاساسىي نۇقتىئىنەزەر. مىللەتلەر ئاھالىسىنىڭ ئاز-كۆپ بولۇشى، تارىخىنىڭ ئۇزۇن-قىسقا بولۇشى، تەرەققىيات دەرىجىسىنىڭ يۇقىرى-تۆۋەن بولۇشىدىن قەتئىينەزەر، ھەممىسى ۋەتەنىمىزنىڭ مەدەنىيىتىگە تۆھپە قوشقان، ھەممىسى باپباراۋەر بولۇشقا، سىياسىي، ئىقتىسادىي ساھە ۋە مەدەنىيەت ساھەسىدە باراۋەرلىك ھوقۇقىدىن بەھرىمەن بولۇشقا تېگىشلىك؛ ھەرقايسى مىللەتلەرنىڭ مەدەنىيەت ئەنئەنىسىگە، تىل-يېزىقىغا، ئۆرپ-ئادىتىگە ۋە دىنىي ئېتىقادىغا ھۆرمەت قىلىش كېرەك؛ مىللەتلەرنىڭ سىياسىي جەھەتتىكى ۋە قانۇن جەھەتتىكى باراۋەرلىك ھوقۇقىنى ئىجتىمائىي ھاياتنىڭ ھەممە تەرەپ ۋە ھەممە ساھەلىرىدە تولۇق گەۋدىلەندۈرۈشكە تىرىشىش كېرەك. مىللىي باراۋەرلىك پارتىيىمىزنىڭ مىللىي مەسىلىدە ئېگىز كۆتۈرۈپ كېلىۋاتقان بايرىقىدۇر.

مىللەتلەرنى ئەتراپلىق تەرەققىي قىلدۇرۇش ۋە ئورتاق گۈللەندۈرۈش— پارتىيىمىزنىڭ مىللىي مەسىلىدە تۇتقان تۇپ مەيدانى، پارتىيىمىز بۇ مەسىلىنى نەزەرىيە جەھەتتە ئىنتايىن مۇھىم مەسىلە سۈپىتىدە كەڭ ۋە چوڭقۇر تەتقىق قىلدى. پارتىيىمىز ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئىقتىساد، مەدەنىيەت ئىشلىرى-

نى راۋاجلاندۇرۇشىغا سەمەمي ياردەم بېرىش كېرەك دەپ بۇ-
رۇنلا ئوتتۇرىغا قويغانىدى. ئىسلاھات، ئېچىۋېتىش داۋامىدا،
پارتىيەمىز بۇ مەسىلىگە تېخىمۇ بەك ئەھمىيەت بەردى ۋە
مۇنۇلارنى كۆرسەتتى: ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ تەرەق-
قىياتىنى تېزلىتىپ، پۈتۈن مەملىكەتنىڭ تەرەققىياتىغا ماسلاش-
تۇرۇش لازىم؛ ئاز سانلىق مىللەتلەر ۋە ئاز سانلىق مىللەت
رايونلىرى ئۆز تەرەققىياتىنى تېزلىتىش ئۈچۈن، ئۆز كۈچىگە
تايىنىپ ئىش كۆرۈش ئاساسىدا، دۆلەتنىڭ ۋە خەنزۇ رايونلىرى-
نىڭ ياردىمىگە ئېرىشىشى كېرەك؛ مەملىكىتىمىزدە ھازىرقى
باسقۇچتىكى مىللىي مەسىلە ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ۋە ئاز
سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىقتىساد، مەدەنىيەت تەرەققىيات-
نى تېزلىتىشنى جىددىي تەلەپ قىلىش مەسىلىسىدە بىرقەدەر
مەركەزلىك ئىپادىلىنىۋاتىدۇ؛ ئىسلاھات ۋە ئىشىكنى ئېچىۋې-
تىش ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ۋە ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرى-
نىڭ سوتسىيالىستىك زامانىۋىلاشتۇرۇش نىشانىغا يېتىشتە بې-
سىپ ئۆتىدىغان مۇقەررەر يولىدۇر؛ ئىجتىمائىي ئىشلەپچىقى-
رىش كۈچلىرىنى راۋاجلاندۇرۇش يېڭى دەۋردىكى مىللىي خىز-
مەتنىڭ تۈپ ۋەزىپىسىدۇر. مانا بۇ نەزەرىيىلەر ئاز سانلىق
مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىسلاھات ۋە ئىشىكنى ئېچىۋېتىش ئىشلە-
رىدا ۋە زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشىدا مۇھىم يېتەكچىلىك ۋە
تۈرتكىلىك رول ئويناىدى.

كۆپ مىللەتلىك دۆلەتتە مىللەتلەر مۇناسىۋىتىنىڭ ئىناق
بولۇشى، مىللەتلەرنىڭ سەمەمي ئىتتىپاقلىشىشى، ئۆزئارا يار-
دەملىشىشى ۋە ھەمكارلىشىشى— جەمئىيەتنىڭ مۇقىم بولۇشى،

دۆلەتنىڭ گۈللەپ ياشنىشى ۋە مىللەتلەرنىڭ گۈللىنىشىدىكى زۆرۈر شەرت. پارتىيىمىز ئەمەلىيەتنى يەكۈنلەش ئاساسىدا، جۇڭخۇا مىللەتلىرىنىڭ قۇدرەتلىك ئۇيۇشۇش كۈچىنىڭ تارىخىي سەۋەبلىرىنى ۋە مەدەنىيەت جەھەتتىكى سەۋەبلىرىنى ئېنىق كۆرسىتىپ بەردى؛ ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدا سوتسىيالىستىك ئۆزگەرتىش تامامىلانغاندىن كېيىن، مەملىكىتىمىزدە سوتسىيالىستىك مىللىي مۇناسىۋەت ۋۇجۇدقا كەلگەنلىكىنى، ھەرقايسى مىللەتلەر ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتنىڭ ئاساسىي جەھەتتىن ئەمگەكچى خەلق ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەت ئىكەنلىكىنى مۇئەييەنلەشتۈردى؛ مىللىي مەسىلىدە كۆرۈلگەن خاتا نەزەرىيىلەرنى ئىنكار قىلدى؛ چوڭ مىللەتچىلىككە، ئاساسلىقى چوڭ خەنزۇ-چىلىققا قارشى تۇرۇش، يەرلىك مىللەتچىلىككە قارشى تۇرۇش كېرەكلىكىنى ئوتتۇرىغا قويدى. بۇ نەزەرىيىلەر مۇھىم ئەمەلىي ئەھمىيەتكە ئىگە.

مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە مەملىكىتىمىزدە مىلـلىي مەسىلىنى ھەل قىلىشتىكى ئاساسىي تۈزۈم، جۇڭگو كوم-مۇنىستلىرىنىڭ ماركسىزملىق مىللەت نەزەرىيىسىگە قوشقان زور تۆھپىسى. نەزەرىيە جەھەتتە، پارتىيىمىز مۇنۇلارنى ئېنىق كۆرسىتىپ بەردى: مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە مىلـلەت ئامىلى بىلەن رايون ئامىلى، سىياسىي ئامىل بىلەن ئىقتى-سادىي ئامىل بىرلەشتۈرۈلگەن، جۇڭگونىڭ ئەھۋالىغا باب كە-لىدىغان تۈزۈم؛ مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيىنىڭ مۇ-ھىم مەقسىتى مەركەزنىڭ بىر تۇتاش رەھبەرلىكىدە، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ باراۋەرلىك ھوقۇقىنى ۋە ئۆز ئىشىغا ئۆزى خوجا

بولۇش، ئۆز مىللىتىنىڭ ئىچكى ئىشلىرىنى باشقۇرۇش ھوقۇ-
قىنى كاپالەتكە ئىگە قىلىشتىن ئىبارەت، شۇڭا بۇ دۆلەتنىڭ
بىرلىكىگە ۋە مىللەتلەرنىڭ باراۋەر بولۇشى، راۋاج تېپىشى ۋە
تەرەققىي قىلىشىغا پايدىلىق تۇزۇم؛ ئاپتونومىيە ئورگانلىرىنىڭ
ئاپتونومىيە ھوقۇقىنى قانۇن بويىچە كاپالەتكە ئىگە قىلىش كې-
رەك؛ مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيىگە دائىر قانۇنچىلىق
قۇرۇلۇشىنى كۈچەيتىش كېرەك؛ مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپ-
تونومىيە تۇزۇمىنى سوتسىيالىستىك زامانىۋىلاشتۇرۇش يولىدە-
كى قۇرۇلۇش ئىشلىرى داۋامىدا ئۇزلۇكسىز مۇستەھكەملەش
ۋە مۇكەممەللەشتۈرۈش كېرەك.

مىللىي باراۋەرلىكنى، مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومى-
يىنى يولغا قويۇش ۋە مىللەتلەرنىڭ ئورتاق گۈللىنىشىنى ئىل-
گىرى سۈرۈش ئىشلىرى ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىدىن
ئايرىلمايدۇ. پارتىيىمىز مۇنۇلارنى ئوتتۇرىغا قويدى: ھەم ئەخ-
لاقلىق، ھەم قابىلىيەتلىك ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرى زور
قوشۇنىنى تىرىشىپ يېتىشتۈرۈش مىللىي خىزمەتنى ئوبدان
ئىشلەشنىڭ ۋە مىللىي مەسىلىنى ھەل قىلىشنىڭ ئاچقۇچى؛ ئاز
سانلىق مىللەت كادىرلىرىنى يېتىشتۈرۈشتە، ئۇلارنى سان جە-
ھەتتىن پىلانلىق كۆپەيتىش، بولۇپمۇ ئۇلارنىڭ سۈپىتىنى ئۆس-
تۈرۈش، قۇرۇلمىسىنى ياخشىلاش جەھەتتە كۈچ سەرپ قى-
لىش، ئوتتۇرا ۋە يۇقىرى دەرىجىلىك كادىرلارنى، ھەر خىل
پەن-تېخنىكا خادىملىرىنى ۋە باشقۇرۇش خادىملىرىنى يېتىشتۈ-
رۈشكە ئەھمىيەت بېرىش كېرەك؛ ئاز سانلىق مىللەت كادىرلە-
رىنى يېتىشتۈرۈش بىلەن بىرۋاقتىتا، ئاز سانلىق مىللەت سانا-

ئەت ئىشچىلىرى قوشۇننىڭ زورايتىش كېرەك.

ئەمەلىيەتنىڭ تەرەققىي قىلىشىغا ئەگىشىپ، مىللىي مەسىلىنىڭ ئۆزىگە بولغان تونۇشىمۇ ئۆزلۈكسىز چوڭقۇرلىشىپ باردى. پارتىيەمىز شۇنداق دەپ ھېسابلايدۇ، مىللىي مەسىلە— ئىجتىمائىي ئومۇمىي مەسىلىنىڭ بىر قىسمى، بۇ مەسىلىنى پۈتكۈل ئىجتىمائىي مەسىلىنى ھەل قىلىش داۋامىدىلا پەيدىنپەي ھەل قىلغىلى بولىدۇ؛ مىللىي پەرق مەۋجۇت بولۇپ تۇرغاچقا، مىللىي مەسىلە سوتسىيالىزم دەۋرىدە ئۆزاققىچە مەۋجۇت بولۇپ تۇرىدۇ، مەملىكىتىمىزدىكى مىللىي مەسىلە جۈملىگە سوتسىيالىزم قۇرۇشتىن ئىبارەت ئۇلۇغۋار ئىش داۋامىدىلا پەيدىنپەي ھەل قىلىنىدۇ؛ مىللىي مەسىلە ھەم مىللەتلەرنىڭ ئۆزلىرىنىڭ تەرەققىي قىلىشىنى، ھەم مىللەتلەر بىلەن مىللەتلەر ئوتتۇرىسىدىكى، مىللەتلەر بىلەن سىنىپ ۋە دۆلەت ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتنى ۋە شۇنىڭغا ئوخشاش مۇناسىۋەتلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ؛ ۋەتەننىڭ بىرلىكىنى قوغداش، مىللىي باراۋەرلىكنى ۋە مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتىش، مىللەتلەرنىڭ ئورتاق گۈللىنىشىنى ئىلگىرى سۈرۈش— ۋەتەننىڭ تەقدىرىگە مۇناسىۋەتلىك مەسىلە. مانا بۇ نەزەريىلەر بىزنىڭ مىللىي مەسىلىنىڭ ئۇزاق مۇددەتلىكلىكىنى، مۇھىملىقىنى ۋە مۇرەككەپلىكىنى تېخىمۇ ئوبدان تونۇۋېلىشىمىزغا يېتەكچىلىك قىلماقتا.

ئەمەلىيەت داۋامىدا، پارتىيەمىز ئەمەلىيەتنى ئاساس قىلغان بىرقاتار ئىدىيە ۋە نەزەريىلەرنى ئوتتۇرىغا قويدى. 50 -يىللاردا، پارتىيەمىز جۇڭگونىڭ ئەھۋالىغا باب كېلىدىغان

نەزەرىيە، سىياسەت ۋە ئۇسۇللار بىلەن ئىجتىمائىي ئىسلاھات ئېلىپ بېرىشتا چىڭ تۇرۇپ، مىللىي زۇلۇم ۋە مىللىي ئېكسپىلاتاتسىيىنى تۈگەتتى. ھەرقايسى ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ كاپىتالىزمدىن بۇرۇنقى ئىجتىمائىي تەرەققىيات باسقۇچىدىن سوتسىيالىستىك جەمئىيەتكە ئۆتۈشىنى ئوڭۇشلۇق ئەمەلگە ئاشۇردى. 80-يىللاردىكى ئىسلاھات داۋامىدا، پارتىيەمىز ۋە دۆلىتىمىز ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدا ئىسلاھات ئېلىپ بېرىشقا، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئەمەلىيىتىنى ئاساس قىلىش، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئەمەلىي ئېھتىياجىغا باب كېلىدىغان ئالاھىدە سىياسەت، تەدبىرلەرنى ۋە ئەمەلىي قەدەم-باسقۇچلارنى قوللىنىش لازىملىقىنى تەكىتلىدى. ئەمەلىيەتنىڭ سىنىقى ئارقىلىق، بۇ نەزەرىيىلەرنىڭ تامامەن توغرا ئىكەنلىكى ئىسپاتلاندى.

يۇقىرىدا ئىزھار قىلىنغان ئاساسىي ئىدىيە ۋە ئاساسىي نەزەرىيىلەر جۇڭگونىڭ مىللەت نەزەرىيىسى سىستېمىسىنىڭ ئاساسىي قۇرۇلمىسىنى ۋە ئاساسىي مەزمۇنىنى تەشكىل قىلىپ، باشقا مىللەت نەزەرىيىلىرى بىلەن بىرلىكتە جۇڭگونىڭ مىللەت نەزەرىيىسى سىستېمىسىنى ۋۇجۇدقا كەلتۈردى. بۇ سىستېما ئۆزئارا زىچ باغلىنىشقا ئىگە بولغان ۋە بىر-بىرىگە تەسىر كۆرسىتىدىغان ئىلمىي، تەپسىلىي ۋە جانلىق بىر پۈتۈن سىستېما، شۇنىڭ بىلەن بىللە، جانلىق ئەمەلىيەتكە يارىشا، ئۇزلۇكسىز بېيىپ ۋە راۋاجلىنىپ بارىدىغان ئوچۇق سىستېما. بۇ نەزەرىيە سىستېمىسى جۇڭگوچە سوتسىيالىزم نەزەرىيىسىنىڭ تەركىبىي قىسمىغا مەنسۇپ. ئۇنى پۈتۈنلۈك جەھەتتىن ئەتراپلىق ئىگىسىنىش

لەش، ئەمەلىيەت داۋامىدا ئاكتىپ تەتبىق قىلىش كېرەك.

پارتىيە 13-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتنىڭ 7-ئومۇمىي يىغىنى ۋە پارتىيىنىڭ 14-قۇرۇلتىيىنىڭ دوكلاتىدا مىللىي مەسىلە مەخسۇس بايان قىلىنىدى. يىغىنچاقلىغاندا، ئۇ، ۋەتەنـ نىڭ بىرلىكىنى ۋە مىللەتلەرنىڭ بۈيۈك ئىتتىپاقلىقىنى قوغـ داش، مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە تۈزۈمىدە چىڭ تۇـ رۇش ۋە ئۇنى مۇكەممەللەشتۈرۈش، باراۋەرلىك، ھەمدەملىك، ئىتتىپاقلىق ۋە ھەمكارلىقتا چىڭ تۇرۇپ، مىللەتلەرنىڭ ئورتاق گۈللىنىشىنى ئىلگىرى سۈرۈش، مىللىي كەمىستىشكە، مىلـ لىي زۇلۇم ۋە مىللىي بۆلگۈنچىلىككە قارشى تۇرۇش دېگەن مەزمۇنلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. بۇ مەزمۇنلاردا جۇڭگوچە سوتـ سىيالىزم قۇرۇش نەزەرىيىسىنىڭ تەركىبىدىكى مىللەت نەزەرـ يىسىنىڭ مەزمۇنى يۇقىرى دەرىجىدە يىغىنچاقلانغان.

دۆلىتىمىزنىڭ مىللەت نەزەرىيىسى جۇڭخۇا ئېلى زېمىنىدا يىلتىز تارتىش بىلەن بىللە خەلقئارا تەجرىبىلەرنىمۇ قوبۇل قىلغان، ئۇ روشەن جۇڭگوچە ئالاھىدىلىككە ئىگە؛ دۆلىتىمىزـ نىڭ مىللەت نەزەرىيىسى ئەمەلىيەتكە زىچ باغلانغان ھەمدە دەۋرـ نىڭ تەرەققىياتىغا ئەگىشىپ ئۈزلۈكسىز تەرەققىي قىلىپ بارىدـ غان، ھاياتىي كۈچكە تولۇپ تاشقان نەزەرىيە؛ دۆلىتىمىزنىڭ مىللەت نەزەرىيىسى ئەمەلىيەتكە زىچ بىرلەشتۈرۈلگەن ھەمدە دەۋرنىڭ تەرەققىياتىغا ئەگىشىپ ئۈزلۈكسىز تەرەققىي قىلىپ بارىدىغان، ھاياتىي كۈچكە تولۇپ تاشقان نەزەرىيە؛ دۆلىتىمىزـ نىڭ مىللەت نەزەرىيىسى مىللىي خىزمەتتە بىرقاتار سىياسەتـ تەدبىرلەرنىڭ تۈزۈلۈشىگە يېتەكچىلىك قىلغان، كۈچلۈك ئەمە-

لىيەتچىلىققا ئىگە نەزەرىيە. بۇ نەزەرىيە ماركسىزم-لېنىنىزم ۋە ماۋ زېدۇڭ ئىدىيىسىگە خاس مىللەت نەزەرىيىسى خەزىنىسى- نى بېيىتىپ ۋە راۋاجلاندۇرۇپ، بىزنىڭ جۇڭگودىكى مىللىي مەسىلىنى توغرا ھەل قىلىش يولىنى بويلاپ ئىلگىرىلىشىمىزگە يېتەكچىلىك قىلىپ كەلدى.

2. سوتسىيالىزم دەۋرىدە مىللىي مەسىلىنى ھەل قىلىشنىڭ تۈپ يولى ئىجتىمائىي ئىشلەپچىقىرىش كۈچلىرىنى زور كۈچ بىلەن را- ۋاجلاندۇرۇپ، مىللەتلەرنىڭ ئورتاق گۈللىنىشىنى پەيدىنپەي ئىشقا ئاشۇرۇشتىن ئىبارەت

مىللەتلەرنى ئورتاق تەرەققىي قىلدۇرۇش، ئورتاق گۈللەن- دۇرۇش ئىشىنى سوتسىيالىستىك تۈزۈمنىڭ ماھىيىتى بەلگىلە- گەن، بۇ پارتىيە ۋە دۆلەتنىڭ مىللىي سىياسىتىتە تۈنۇقان تۈپ مەيدانى. ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ تەرەققىياتىنى تېزلە- تىش ئىقتىسادىي مەسىلە بولۇپلا قالماي، بەلكى سىياسىي مەسە- لىدۇر. يولداش دېڭ شياۋپىڭ: «سوتسىيالىزمنىڭ مەقسىتى ئىككى قۇتۇپقا بۆلۈنۈشنى پەيدا قىلىش ئەمەس، بەلكى پۈتۈن مەملىكەت خەلقىنى ئورتاق بېيىتىش» دەپ كۆرسەتكەنىدى. بۇ بىزگە نىشاننى ئېنىق كۆرسىتىپ بەردى. يولداش جياڭ زېمىن مەركىزىي كومىتېتىنىڭ مىللىي خىزمىتە يىغىندا پارتىيە مەر- كىزىي كومىتېتى بىلەن گوۋۈيۈەنگە ۋەكالىتەن قىلغان مۇھىم سۆزىدە: «ھازىرقى باسقۇچتا، دۆلىتىمىزدىكى مىللىي مەسىلە ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ۋە ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىقتىساد ۋە مەدەنىيەت تەرەققىياتىنى تېزلىتىشنى جىددىي تەلەپ قىلىۋاتقانلىقىدا بىرقەدەر مەركەزلىك ئىپادىلەنمەكتە»، «ئىج-

ئىمائي ئىشلەپچىقىرىش كۈچلىرىنى زور كۈچ بىلەن راۋاجلاندۇرۇش— سوتسىيالىزم دەۋرىدىكى مىللىي خىزمەتنىڭ تۈپ ۋەزىپىسى، مىللەتلەر ئۆزئارا يارەملىشىپ، ئورتاق تەرەققىي قىلىشى ۋە ئورتاق گۈللىنىشى لازىم.» دەپ تېخىمۇ ئېنىق شەرھلىدى. بۇ بىزگە شۇنى ئېنىق ئۇقتۇردىكى، سوتسىيالىزم دەۋرىدە، بىزنىڭ مىللىي مەسىلىنى ھەل قىلىشتىكى تۈپ يولىمىز ئىشلەپچىقىرىش كۈچلىرىنى تېز راۋاجلاندۇرۇپ، مىللەتلەرنى ئورتاق گۈللەندۇرۇش يولىدا تىرىشىشتىن ئىبارەت. بۇ شۇنداقلا پارتىيەمىزنىڭ ئاساسىي لۇشيەنىنى مىللىي مەسىلىدە ئىزچىللاشتۇرۇشنىڭ تەلىپى.

ھەرخىل تارىخىي، تەبىئىي ۋە ئىجتىمائىي سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن، دۆلىتىمىزدىكى ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئىجتىمائىي تەرەققىيات سەۋىيىسى خەنزۇلارنىڭكىدىن كۆپ ئارقىدا، ئۇنىڭ ئۈستىگە ھەرقايسى رايونلارنىڭ تەرەققىياتى تولىمۇ تەكشىسىز. مىللەتلەرنىڭ ئورتاق گۈللىنىشىنى ئىشقا ئاشۇرۇش ئۈچۈن بىرقەدەر ئۇزاق ۋاقىتنىچە تىرىشىشقا توغرا كېلىدۇ. بىز پاسسىپ ھالدا كۈتۈپ تۇرماي، ئالدىراڭغۇلۇقمۇ قىلماي، ئورتاق گۈللىنىش نىشانىغا قاراپ ئېغىشماستىن ئالغا چاپىدىشىمىز لازىم.

ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ۋە ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىقتىسادىغا ۋە مەدەنىيىتى ئىشلىرىنى تېز راۋاجلاندۇرۇش ئۈچۈن، ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشنى مەركەز قىلىش شەرت. ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشنى ئوبدان ئېلىپ بېرىش ئۈچۈن، كۆچنى توپلاپ ئىجتىمائىي ئىشلەپچىقىرىش كۈچلىرىنى راۋاجلاندۇرۇش

شەرت. پارتىيە 14-قۇرۇلتىيىنىڭ دوكلاتىدا مۇنداق دەپ تە-كىتلەپ كۆرسىتىلدى، ھازىرقى باسقۇچتا دۆلىتىمىزدىكى ئاسا-سىي ئىجتىمائىي زىددىيەت خەلقنىڭ كۈندىن-كۈنگە ئېشىپ بە-رىۋاتقان ماددىي ۋە مەدەنىيەت ئېھتىياجى بىلەن قالاق ئىجتىما-ئىي ئىشلەپچىقىرىش كۈچلىرى ئوتتۇرىسىدىكى زىددىيەتتىن ئى-بارەت، ئىشلەپچىقىرىش كۈچلىرىنى راۋاجلاندۇرۇشنى ئالدىنقى قۇرۇنغا قويۇپ، جەمئىيەتنىڭ ئەتراپلىق تەرەققىياتىنى ئىلگىرى سۈرۈش ھەمدە ئىشلەپچىقىرىش كۈچلىرىنىڭ تەرەققىي قىلى-غان-قىلمىغانلىقىنى ئۆلچەشتىكى ھەق بىلەن ناھەق ۋە ئوتۇق بىلەن سەۋەنلىككە باھا بېرىشنىڭ ئۆلچىمى قىلىش لازىم. بىزنىڭ ئىنقىلاب، قۇرۇلۇش ۋە سوتسىيالىزم بىلەن شۇغۇللى-نىشىمىزدىكى مەقسەت ئىشلەپچىقىرىش كۈچلىرىنى ئازاد قىلىپ ۋە راۋاجلاندۇرۇپ، ھەر مىللەت خەلقىنى ئوبدان كۈن كەچۈ-رۈش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلىشتىن ئىبارەت. ئەمەلىيەت شۇنى قايتا-قايتا ئىسپاتلىدىكى، ئىشلەپچىقىرىش كۈچلىرى تۆۋەن ھا-لەتتە تۇرغان ھەرقانداق مىللەت زامانىۋى مىللەت بولالمايدۇ. يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن بۇيان، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرى-نىڭ ئىشلەپچىقىرىش كۈچلىرى زور تەرەققىياتلارغا ئېرىشتى، لېكىن يەنە پەيتىنى پەملەپ، ۋەزىيەتنى كۆزىتىپ، پۇرسەتنى ئىگىلەپ، تېز ئىلگىرىلەش، پۈتۈن كۈچنى سەرپ قىلىپ، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىشلەپچىقىرىش كۈچلىرىنى زور دەرىجىدە راۋاجلاندۇرۇشىمىز لازىم.

ئىشلەپچىقىرىش كۈچلىرىنى راۋاجلاندۇرۇش ئۈچۈن، ئىسلاھات ئېلىپ بېرىش، ئىشىكنى ئېچىۋېتىش شەرت. يولداش

دېڭ شياۋېڭنىڭ جۇڭگوچە سوتسىيالىزم قۇرۇش نەزەرىيىسى ئىسلاھاتنىڭمۇ ئىشلەپچىقىرىش كۈچلىرىنى ئازاد قىلىدىغانلىقىنى، ئىسلاھاتنىڭمۇ ئىنقىلاب ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىپ بەردى. بۇ مۇھىم نەزەرىيە بىزنىڭ ئىدىيىمىزنى تېخىمۇ ئازاد قىلدى، ئىسلاھاتنىڭ زور ئەھمىيىتىگە بولغان تونۇشىمىزنى چوڭقۇرلاشتۇردى. جەمئىيەتنىڭ ئالغا قاراپ راۋاجلىنىشى ئۈچۈن، ئىشلەپچىقىرىش مۇناسىۋەتلىرى ئىشلەپچىقىرىش كۈچلىرىگە جەزمەن ئۇيغۇن كېلىشى لازىم. دۆلىتىمىزنىڭ ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدا پۈتۈن مەملىكەتتىكىگە ئوخشاش، ئىلگىرى پىلانلىق ئىگىلىك تۈزۈلمىسى يولغا قويۇلغانىدى، ئىشلەپچىقىرىش مۇناسىۋەتلىرىنىڭ ئىشلەپچىقىرىش كۈچلىرىگە ئۇيغۇن كېلىدىغان تەرىپىمۇ، ئۇيغۇن كەلمەيدىغان تەرىپىمۇ بار ئىدى، ۋەزىيەتنىڭ ئۆزگىرىشىگە ۋە تەرەققىي قىلىشىغا ئەگىشىپ بۇنداق ئۇيغۇن كەلمەيدىغان تەرىپى بارغانسېرى گەۋدىلىنىپ قالغانىدى. ئىسلاھات دەل توسالغۇلارنى تۈگىتىپ، ئىشلەپچىقىرىش كۈچلىرىنى يەنمۇ ئىلگىرىلەپ ئازاد قىلىشنى ۋە راۋاجلاندۇرۇشنى مەقسەت قىلىدۇ. ئىسلاھات ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرى ئۈچۈن ئېيتقاندا، مىللەتلەرنى راۋاجلاندۇرۇش ۋە ئالغا باستۇرۇشتا بېسىپ ئۆتىدىغان مۇقەررەر يول. پارتىيېنىڭ 14 -قۇرۇلتېيىدا، دۆلىتىمىزنىڭ ئىقتىسادىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتىنىڭ نىشانى سوتسىيالىستىك بازار ئىگىلىكى تۈزۈلمىسىنى بەرپا قىلىشتىن ئىبارەت، دەپ كۆرسىتىلدى. شۇبھىسىزكى، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىمۇ باتۇرلۇق بىلەن مۇشۇ نىشانغا قاراپ مېڭىشى شەرت. بۇ ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ

ئىقتىسادىي ۋە ئىجتىمائىي تەرەققىيات تارىخىدا يەنە بىر ئۇلۇغ ئۆزگىرىش بولغۇسى. ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدا تاۋار ئىگىلىكى تەرەققىي قىلمىغان، بازارنىڭ يېتىلىش دەرىجىسى تۆۋەن، قانداق قىلغاندا بازار ئىگىلىكى تەرەپكە ئوڭۇشلۇق بۇ-رۇلۇش ياساشقا بولىدىغانلىقى مۇھىم نەزەرىيىۋى مەسىلە ۋە ئەمەلىي مەسىلە، بۇنىڭدا جاپالىق ئىزدىنىشكە ۋە ئۇزاق ۋاقىت تىرىشچانلىق كۆرسىتىشكە توغرا كېلىدۇ. بۇ تۈرلۈك بازارلارنى بەرپا قىلىش، راۋاجلاندۇرۇش ۋە ئۇلارنى ئىچكى بازار ھەم خەلقئارا بازارلارغا تۇتاشتۇرۇش، بازار مېخانىزمىدىن پايدىلـ-نىش ۋە دۆلەتنىڭ ئومۇمىي جەھەتتىن تەڭشەش-تىزگىنلەش رولىنى جارى قىلدۇرۇش، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ بازار مېخانىزمى ئاستىدىكى تەرەققىيات ستراتېگىيىسى، تەرەققـ-ىيات نىشانى دېگەنگە ئوخشاش مەسىلىلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالـ-دۇ، بۇلار ئەستايىدىللىق بىلەن ئوبدان ھەل قىلىشقا تېگىشلىك مەسىلىلەردۇر. بۇنىڭدىن كېيىن، ئاز سانلىق مىللەت رايونلـ-رىنىڭ ئىسلاھاتى ئاساسەن سوتسىيالىستىك بازار ئىگىلىكى تۈزۈلمىسىنى بەرپا قىلىش نىشانىنى كۆزلەپ ئېلىپ بېرىلىدۇ. شۇنىڭغا ئىشىنىشكە بولىدۇكى، سوتسىيالىستىك بازار ئىگىلـ-كى تۈزۈلمىسى پۈتكۈل دۆلىتىمىزنىڭ ئىقتىسادىغا زور ھاياتي كۈچ بېغىشلايدۇ، شۇنىڭدەك ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرى ئىقتىسادىنىڭ تېز راۋاجلىنىشىغمۇ تۈرتكە بولىدۇ.

ئىشكىنى سىرتقا ئېچىۋېتىشمۇ ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ۋە ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ راۋاج تېپىش ۋە گۈللىنىش-تە بېسىپ ئۆتىدىغان مۇقەررەر يولى. ئىشكىنى سىرتقا ئېچىۋې-

تىش ھەم دۆلەت سىرتىغا، ھەم دۆلەت ئىچىگە ئەتراپلىق ئېچە-
ۋېتىش دېمەكتۇر. ئىشكى ئوچۇق مىللەتلا دۇنيادىكى باشقا
مىللەتلەرنىڭ، باشقا رايونلارنىڭ ئىلغار مەدەنىيىتىنى ئۆزلۈك-
سىز قوبۇل قىلىپ، ئۆزىنى تېز ئالغا باستۇرالايدۇ، باشقا
مىللەت ۋە باشقا رايونلار بىلەن ئۆزئارا بىر-بىرىنىڭ ئارتۇقچە-
لىقىنى ئۆگىنىپ، يېتەرسىزلىكىنى تۇگىتىپ ئۆز تەرەققىياتى-
نى تېزلىتەلەيدۇ. تارىخىي ئەمەلىيەت شۇنى ئىسپاتلىدىكى،
ئىشكىنى قانچىكى چوڭ ئېچىۋەتكەن مىللەت شۇنچە تېز تەرەققي
قىلىدۇ ۋە ئالغا باسىدۇ؛ ئىشكىنى قانچىكى چىڭ ئېتىۋالغان
مىللەت دەۋرىنىڭ شۇنچە كۆپ ئارقىسىدا قالىدۇ. دۆلىتىمىزنىڭ
ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرى ئالاھىدە جۇغراپىيە، مەدەنىيەت
ۋە بايلىق ئارتۇقچىلىقىغا ئىگە، لېكىن بۇ خىل ئارتۇقچىلىق
ئۇزاق ۋاقىتتىن بۇيان تولۇق جارى قىلدۇرۇلماي كەلدى، بۇ-
نىڭغا تەبئىي جۇغراپىيىلىك شارائىت چەكلىمىسىدىن باشقا،
مۇھىمى كونا تۇزۇلمىنىڭ ئاسارىتى ۋە ئىدىيىدىكى قاتمالىلىق
سەۋەب بولدى. يولداش دېڭ شياۋپىڭنىڭ جەنۇبنى كۆزدىن كە-
چۈرگەندە قىلغان مۇھىم سۆزى بىزنى كۈچلۈك ئىدىيىۋى قورال-
غا ئىگە قىلدى، بىزنىڭ بېكىنمىچىلىك ئىدىيىسىگە داۋاملىق
خاتىمە بېرىپ، سىرتقا ئىشكىنى ئېچىۋېتىش ئىشىنى تېزلىتە-
شىمىزگە ئىلھام بەردى. مەركىزىي كومىتېت مىللىي خىزمەت
يىغىنىدا چېگرىغا جايلاشقان ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ
ئىشكىنى ئېچىۋېتىش ھەققىدە: «قۇرۇقلۇقتىكى چېگرا ئىش-
كىنى سىرتقا تېخىمۇ كەڭ ئېچىۋېتىشنى پۈتكۈل ئىشكىنى
سىرتقا ئېچىۋېتىش ئىشىمىزنىڭ مۇھىم تەركىبىي قىسمى قىلە-

شىمىز لازىم» ، «بىز چېگرا بويلىرىنىڭ تەرەققىياتىغا خۇددى دېڭىز بويلىرىنىڭ تەرەققىياتىغا ئەھمىيەت بەرگەندەك ئەھمىيەت بېرىشىمىز لازىم» دېگەن مۇھىم پىلاننى ئوتتۇرىغا قويدى. بۇ ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىشكنى سىرتقا ئېچىۋېتىش ئىشىنى تېخىمۇ ياخشى ئېلىپ بېرىشى ئۈچۈن قۇدرەتلىك ھەرىكەتلەندۇرگۈچ كۈچ بېغىشلىدى. بىز خىزمەتنى پۈختا ئىشلەش ئارقىلىق، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىشكنى سىرتقا ئېچىۋېتىش ئىشىنىڭ قەدىمىنى تېزلىتىپ، بۇ ئىشنى پات ئارىدا زور تەرەققىياتقا ئېرىشتۇرۇشكە تىرىشىشىمىز لازىم.

ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ تەرەققىياتىنى تېزلىتىش- تە، ئۆز كۈچىگە تايىنىپ ئىش كۆرۈش، دۆلەتنىڭ يۆلىشى ۋە تەرەققىي قىلغان رايونلارنىڭ ياردەم بېرىشىدىن ئىبارەت ئۈچ تەرەپنىڭ مۇناسىۋىتىنى ئوبدان بىر تەرەپ قىلىش كېرەك. شۇنىڭسىزكى، ھەرقانداق مىللەتنىڭ، ھەرقانداق رايوننىڭ تە- رەققىياتىدا ئالدى بىلەن ئۆزىنىڭ ئىچكى كۈچىنى جارى قىلدۇ- رۇش ھەل قىلغۇچ رول ئوينايدۇ. ھەر مىللەت خەلقى ئۆز كۈچىگە تايىنىپ ئىش كۆرىدىغان، جاپا-مۇشەققەتكە چىداپ كۈ- رەش قىلىدىغان ئېسىل ئەنئەنىنى جارى قىلدۇرۇپ، مېڭىسىنى ئىشقا سېلىپ، ئىدىيىسىنى ئازاد قىلىپ، ئەستايىدىل، باش چۆكۈرۈپ ئىشلەش يولى بىلەن ئىقتىسادنى راۋاجلاندۇرۇش ۋە جەمئىيەتنى يۈكسەلدۈرۈش مەقسىتىگە ئېرىشىشى، جۈڭگوچە سوتسىيالىزم قۇرۇش ئۇلۇغ ئىشىدا يېڭى مۇۋەپپەقىيەت قازىنى- شى لازىم. شۇنىڭ بىلەن بىرۋاقىتتا، دۆلەتمۇ تېگىشلىك ياردەم بېرىشى، ئومۇمىي جەھەتتىن تەڭشەش-تىزگىنلەش ئېلىپ بار-

غاندا، ئالاقىدار سىياسەتلەرنى تۈزگەندە ۋە يولغا قويغاندا، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئەمەلىي ئەھۋالىغا ئۇيغۇن كېلىدىغان تەدبىرلەرنى قوللىنىپ، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئارتۇقچىلىقىنى تېخىمۇ ياخشى جارى قىلدۇرۇشى ۋە ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىقتىسادىي جەھەتتىكى ھاياتىي كۈچىنى جانلاندۇرۇشى لازىم. تەرەققىي قىلغان رايونلار جانلىق، خىلمۇخىل شەكىللەر ۋە ئۇزۇنارا مەنپەئەت يەتكۈزۈش يولى ئارقىلىق، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ۋە ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ تېخىمۇ ئوبدان تەرەققىي قىلىشىغا ياردەم بېرىپ، ھەر قايسى رايونلارنىڭ ئورتاق تەرەققىياتىنى، تەڭكەش تەرەققىياتىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشى، مىللەتلەرنىڭ ئورتاق بېيىشى ۋە ئورتاق گۈللىنىشىنى ئىلگىرى سۈرۈشى لازىم.

ئىقتىسادنى تەرەققىي قىلدۇرۇش بىلەن بىرۋاقىتتا، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىجتىمائىي ئىشلىرىنىڭ تەرەققىياتىنى مۇناسىپ دەرىجىدە تېزلىتىش كېرەك. ئىقتىساد بىلەن جەمئىيەتنىڭ تەڭكەش تەرەققىياتى بىر-بىرىنى شەرت قىلىدۇ، بىر-بىرىنى تولۇقلايدۇ. ئىقتىسادىي تەرەققىيات جەمئىيەت تەرەققىياتىنىڭ ئىچكى ھەرىكەتلەندۈرگۈچ كۈچىدۇر، جەمئىيەت تەرەققىياتى ئىقتىسادىي تەرەققىياتىنىڭ زۆرۈر شەرتىدۇر. ئىشلەپچىقىرىش كۈچلىرىنىڭ تۈنجىسى بولغان پەن-تېخنىكا تەرەققىياتىغا ئالاھىدە ئەھمىيەت بېرىپ، پەننىي تەتقىقاتنى، پەن-تېخنىكىنى ئومۇملاشتۇرۇش ۋە تەتبىق قىلىشنى كۈچەيتىپ، پەن-تېخنىكىنى ئەمەلىي ئىشلەپچىقىرىش كۈچىگە ئايلاندۇرۇش لازىم؛ مىللىي مائارىپ ئىشىنىڭ تەرەققىياتىغا ئەھمىيەت بە-

ىرىپ، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ماتارىپىنى تىرىشىپ پۈتۈن دۆلەت ماتارىپى بىلەن تەڭكەش راۋاجلاندۇرۇپ، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىقتىسادىي تەرەققىياتىنى تېخىمۇ كۆپ لاياقەتلىك خادىملارغا ۋە كۈچلۈك ئەقلىي مەدەتكە ئىگە قىلىش لازىم. زامانىۋىلاشتۇرۇش جەريانىدا، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنى ئۇزلۇكسىز ئىقتىسادىي تەرەققىياتقا ۋە ئىجتىمائىي تەرەققىياتقا ئىگە قىلىش بىلەن بىرۋاقتتا، مىللەتلەرنىڭ ساپاسىنىمۇ ئۇزلۇكسىز ئۆستۈرۈپ، ئۇلارنى ئىلغار مىللەتلەر قاتارىدىن ئورۇن ئالدۇرۇش كېرەك.

3. سوتسىيالىستىك مىللىي مۇناسىۋەتنى مۇستەھكەملەپ ۋە راۋاجلاندۇرۇپ، مىللەتلەرنىڭ بۈيۈك ئىتتىپاقلىقىنى ئۇزلۇكسىز كۈچەيتىش

مىللەتنىڭ پەيدا بولۇشى، راۋاجلىنىشى ۋە يوقىلىشى ئۆزىگە خاس قانۇنىيەتكە ئىگە. سىنىپىي جەمئىيەتتە، مىللىي مەسىلە ئاساسەن ئېزىلگۈچى مىللەتلەرنىڭ ھۆكۈمران سىنىپنىڭ سىنىپىي زۇلمىغا ۋە مىللىي زۇلمىغا قارشىلىق كۆرسىتىشىدە ئىپادىلىنەتتى. سوتسىيالىزم دەۋرىدە، سىنىپىي زۇلۇم ۋە مىللىي زۇلۇم تۈگىتىلىپ، مىللىي مەسىلىنىڭ مەزمۇنى، مىللىي زىددىيەتنىڭ خاراكتېرى ئۆزگەردى. خۇددى يولداش لى پېڭ مەركەز مىللىي خىزمەت يىغىنىدا قىلغان مۇھىم سۆزىدە كۆرسەتكەندەك: «مىللەتلەر ئوتتۇرىسىدىكى ۋە مىللەتلەرنىڭ ئىچكى قىسمىدىكى زىددىيەت ئاساسەن خەلق ئىچىدىكى زىددىيەتكە ياتىدۇ». ھازىرقى باسقۇچتىكى مىللەتلەر ئارا زىددىيەتنىڭ خۇسۇسىيىتىنى ئىگىلەش بىزنىڭ نەزەرىيىمىز ۋە ئەمەلىيىتىمىز ئۈ-

چۈن مۇھىم يېتەكچى ئەھمىيەتكە ئىگە.

نەچچە مىڭ يىللىق تارىخىي ئەنئەنە ۋە مەدەنىيەت ئەنئەنە-سى، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ رەھبەرلىكىدە ئۇ-لىپ بېرىلغان ئىنقىلاب ۋە قۇرۇلۇشنىڭ ئۇلۇغ ئەمەلىيىتى ھەر مىللەت خەلقىنى بىر-بىرىگە قان بىلەن گۆشتەك يېقىنلاشتۇ-رۇپ، بىرىنىيەت-بىر مەقسەتكە ئىگە قىلدى. بۇگۈنكى كۈندە، مەملىكىتىمىزدىكى مىللەتلەرنىڭ مۇناسىۋىتى ئىنتايىن ئىناق بولماقتا. مىللەتلەرنىڭ قېرىنداشلارچە ئىتتىپاقلىقى كۈندىن-كۈنگە مۇستەھكەملەنمەكتە، سوتسىيالىستىك مىللىي مۇناسى-ۋەت ئۇزلۇكسىز راۋاجلانماقتا، بۇ ئاساسىي تەرەپ. يەنە بىر تەرەپتىن، مىللەتلەر ئوتتۇرىسىدا يەنىلا زىددىيەت مەۋجۇت بو-لۇپ تۇرماقتا ھەمدە مۇئەييەن شارائىتتا ھەرخىل شەكىللەر بىلەن بۇاستە ۋە ۋاستىلىك ھالدا ئىپادىلەنمەكتە. يولداش جياڭ زېمىن مەركەز مىللىي خىزمەت يىغىنىدا قىلغان سۆزىدە، بۇنىڭ بىر-بىرىدىن پەرقلىنىدىغان ئىككى خىل خاراكتېردىكى، بىر-بىرىگە ئوخشاشمايدىغان ئالتە جەھەتتىكى ئىپادىسىنى مۇ-پەسسەل تەھلىل قىلدى. ئوخشاش بولمىغان زىددىيەتلەرنى ئوخ-شاش بولمىغان ئۇسۇل بىلەن ھەل قىلىش لازىم. ئىقتىسادىي ساھەدە، مىللەتلەرنىڭ تەرەققىيات سەۋىيىسى ئوخشاش بولمە-غاچقا، پەرق مەۋجۇت، بۇنىڭدىن تۇغۇلغان زىددىيەت ھازىرقى باسقۇچتىكى مىللىي زىددىيەتتە گەۋدىلىك ئورۇن تۇتماقتا، بۇ زىددىيەتنى ئاساسەن ئىقتىسادىي تەرەققىياتنى تېزلىتىش يولى بىلەن ھەل قىلىش كېرەك. باشقا بەزى ساھەلەردە، مەسىلەن، مىللەتلەرنىڭ بىر-بىرىدىن پەرقلىنىدىغان تىل-يېزىقى،

ئۆرپ-ئادىتى ۋە دىنىي ئېتىقادىغا ھۆرمەت قىلىنمىغانلىقى ئۈ-چۈن تۇغۇلغان ماجىرا ۋە زىددىيەتلەرنى پارتىيىنىڭ خەلق ئىچى-دىكى زىددىيەتنى توغرا بىرتەرەپ قىلىش فاكتىسى ۋە ئۇسۇلى بويىچە يەنى يېتەكلەش، پەسەيتىش، ئاخىرى زىددىيەتنى تۈگە-تىش، ئىتتىپاقلىق— تەنقىد ۋە ئۆز-ئۆزىنى تەنقىد — ئىتتىپاقلىق ئۇسۇلى بويىچە ھەل قىلىش كېرەك. قانۇنغا خىلاپ-لىق قىلغانلارنى قانۇن بويىچە بىرتەرەپ قىلىش لازىم. ئىچ-كى-تاشقى دۈشمەن كۆچلەرنىڭ مىللىي مەسىلىدىن پايدىلىنىپ مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىغا بۇزغۇنچىلىق قىلىش، ۋەتەننىڭ بىر-لىكىنى پارچىلاش يولىدىكى ھەرىكەتلەرگە قارشى ھەر مىللەت خەلقىگە مەھكەم تايىنىپ، مۇرەسسەسىز كۈرەش قىلىش ۋە قانۇن بويىچە قەتئىي زەربە بېرىش كېرەك.

چوڭ مىللەتچىلىك بىلەن يەرلىك مىللەتچىلىكنى توغرا تونۇش ۋە ئۇلارغا توغرا مۇئامىلە قىلىش لازىم، چوڭ مىللەتچى-لىكمۇ، يەرلىك مىللەتچىلىكمۇ ماركسىزمغا خىلاپ، ھەر ئىك-كىسى سوتسىيالىزم پرىنسىپىغا زىت كېلىدۇ، ھەر ئىككىسى-دىن ساقلىنىش ۋە ئۇلارغا قارشى تۇرۇش كېرەك. لېكىن ئىككى خىل مىللەتچىلىك ئومۇمەن ئېيتقاندا خەلق ئىچىدىكى زىددىيەتكە ياتىدۇ، ئەمەلىي خىزمەتتە ئېھتىياتچان ۋە ئەمەلىيەت-كە ئۇيغۇن پوزىتسىيە تۇتۇشقا دىققەت قىلىپ، مەسىلىنىڭ ئۆزى نېمە بولسا، شۇ بويىچە ھەل قىلىش كېرەككى، يېنىكلىك بىلەن «مىللەتچى» دېگەن قالپاقنى كىيدۈرمەسلىك لازىم. مۇشۇنداق قىلىش زىددىيەتنى ھەل قىلىپ، ئىدىيىنى بىرلىككە كەلتۈ-رۈپ، ئىتتىپاقلىقنى كۈچەيتىشكە پايدىلىق.

مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقلىقى سوتسىيالىستىك قۇرۇلۇش ئىشلىرىمىزنى ئىلگىرى بېرىش، خەلق دېموكراتىيىسى دىكتاتۇرىلىقىدىكى دۆلەت ھاكىمىيىتىنى مۇستەھكەملەش، مىللەتلەرنىڭ ئۆزىنى تەرەققىي قىلدۇرۇش ئۇچۇن ئىنتايىن مۇھىم. پارتىيە-نىڭ 14-قۇرۇلتىيىدا، سوتسىيالىزم قۇرۇشتا «ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئىتتىپاقلىقىغا تايىنىش شەرت» دەپ كۆرسىتىلدى. شۇڭا مىللەتلەر مۇناسىۋىتىنى ئەستايىدىللىق بىلەن ئوبدان ماسلاشتۇرۇپ، جەمئىيەتنىڭ مۇقىملىقىنى ساقلاپ، مىللەتلەرنىڭ ئوبدان مۇھىتتا ئۆزلۇكسىز تەرەققىي قىلىشىغا، ئۆزلۇكسىز ئالغا بېسىشىغا كاپالەتلىك قىلىش لازىم. مىللەتلەرنىڭ تەرەققىي قىلىشى ۋە ئالغا بېسىشى دۆلەتنىڭ ئىتتىپاقلىقى ۋە مۇقىملىقى بىلەن ناھايىتى يېقىن مۇناسىۋەتلىك. ئىتتىپاقلىق، مۇقىملىق ئالغا بېسىش ۋە تەرەققىي قىلىشنىڭ ئالدىنقى شەرتى، ئۇ ئالغا بېسىش ۋە تەرەققىي قىلىش ئۇچۇن زۆرۇر شەرت-شارائىت يارىتىپ بېرىدۇ. شۇنىڭ بىلەن بىرۋاقتىتا، مىللەتلەر ئالغا باسقان ۋە تەرەققىي قىلغاندىلا ئاندىن ئىتتىپاقلىق ۋە مۇقىملىق ئاساسىنى چىڭىتىپ، ئۆزاقىقچە خاتىرجەملىك ئورناتقىلى بولىدۇ.

جەمئىيەتنى مۇقىملاشتۇرۇش ۋە مىللەتلەرنى ئىتتىپاقلاشتۇرۇش ئۇچۇن، پۈتۇن مەملىكىتىمىزدىكى ھەر مىللەت خەلقىگە مارکسىزملىق مىللەت قارىشى ھەققىدىكى تەشۋىق-تەربىيىنى كەڭ كۆلەمدە ۋە ئۆزاققىچە ئىلىپ بېرىپ، پۈتۇن مەملىكىتىمىزدىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ۋەتەننى قىزغىن سۆيىدىغان ئۇيۇشقاقلىق كۆچىنى ئىددىيە جەھەتتە ۋە ھەرىكەت جەھەتتە تېخى-

مۇ كۆچەيتىش لازىم. مىللەتلەرنىڭ بىر-بىرىگە باراۋەرلىك بىلەن مۇئامىلە قىلىشىنى، ئۆزئارا ھەمكارلىشىشنى، بىر-بىرىنى ھۆرمەت قىلىشىنى، ئۆزئارا ئۆگىنىشىنى تەشەببۇس قىلىپ ۋە ئۇنى ئىلگىرى سۈرۈپ، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى ئوبدان ئىجتىمائىي كەيپىياتقا ئايلاندۇرۇش، ھەر مىللەت پۇقرالىرىنى ۋەتەنىنىڭ بىرلىكىنى ۋە مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقلىقىنى قوغداشتىن ئىبارەت قانۇنىي مەجبۇرىيىتىنى ۋە ئەخلاقىي مەسئۇلىيىتىنى ئاڭلىق ئادا قىلىدىغان سەۋىيىگە ئىگە قىلىش لازىم. ياش-ئۆسمۈرلەر كەلگۈسىدىكى مىللىي مۇناسىۋەتنىڭ ئاساسى كۈچى، ياش-ئۆسمۈلەرگە قارىتىلغان تەربىيىنى كۈچەيتىش جۈڭخۇا مىللەتلىرىنىڭ بۈيۈك ئىتتىپاقلىقىنى قوغداشنىڭ ئۇزاق مۇددەتلىك كاتتا تەدبىرىدۇر. بىزنىڭچە، ھەر دەرىجىلىك ھەر خىل مەكتەپلەر كونكرىت ئەھۋالغا قاراپ ۋەتەنپەرۋەرلىك ۋە مىللىي ئىتتىپاقلىق ھەققىدىكى تەربىيىنى تۈزۈمگە ئايلاندۇرۇپ ۋە قىلىپلاشتۇرۇپ، ھەر مىللەت خەلقىنى كىچىكىدىن تارتىپلا ۋەتەنپەرۋەرلىك ۋە مىللىي ئىتتىپاقلىق ئىدىيىسىنى تۇرغۇزۇش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلىشى لازىم. نۆۋەتتە، ھەر دەرىجىلىك رەھبىرىي كادىرلار ئارىسىدا، زىيالىيلار ۋە ياش-ئۆسمۈرلەر ئارىسىدا ماركسىزملىق مىللەت قارىشى ھەققىدىكى تەشۋىق-تەربىيىنى نۇقتىلىق ئېلىپ بېرىش لازىم.

4. مىللەت نەزەرىيسى تەتقىقاتىنى ۋە تەتقىقات قوشۇنىنىڭ قۇرۇلۇشىنى كۈچەيتىپ، جۈڭگوچە سوتسىيالىزم قۇرۇش ئۈچۈن تېخىمۇ زور تۆھپە قوشۇش لازىم

كىشىلەر ئەمەلىي تەجرىبىلەرنى يەكۈنلەپ، نەزەرىيىنى

ئوتتۇرىغا قويىدۇ ھەم نەزەرىيىنى ئۆز نۆۋىتىدە ئەمەلىيەتكە يېتەكچى قىلىدۇ. توغرا نەزەرىيە ئەمەلىيەت ئۈچۈن ئىنتايىن مۇھىم رول ئويناىدۇ. ماركسىزملىق مىللەت نەزەرىيىسى— دىئالېكتىك ماتېرىيالىزم بىلەن تارىخىي ماتېرىيالىزمنى يېتەك-چى قىلىپ، مىللىي مەسىلىنى ئىلمىي ئاساستا تونۇيدىغان ۋە ھەل قىلىدىغان نەزەرىيە. جۇڭگو كومپارتىيىسى ماركسىزمنىڭ ئومۇمىي ھەقىقىتىنى جۇڭگونىڭ ئەمەلىيىتى بىلەن بىرلەشتۈ-رۈپ، توغرا مىللەت نەزەرىيىسىنى بەرپا قىلدى، توغرا مىللىي سىياسەتلەرنى تۈزۈپ چىقتى، ھەر مىللەت خەلقىنى ئىتتىپاق-لاشتۇرۇپ، سوتسىيالىزم ئىشلىرىدا ۋە مىللىي خىزمەتتە شاد-لىق مۇژەپپەقىيەتلەرنى قولغا كەلتۈردى، ئاز سانلىق مىللەتلەر-نىڭ ۋە ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ سىياسىي، ئىقتىسادىي ئىشلىرى ۋە مەدەنىيەت ئىشلىرى ئەتراپلىق راۋاجلىنىپ، تارە-خىي خاراكتېرلىك يۇكسىلىشكە ئېرىشتى. خەلقنىڭ ماددىي ۋە مەدەنىي تۇرمۇشى كۆرۈنەرلىك ياخشىلاندى ۋە يۇقىرى كۆتۈرۈل-دى. ئەمەلىيەت جۇڭگونىڭ مىللەت نەزەرىيىسىنىڭ توغرا ئە-كەنلىكىنى ئىسپاتلىدى، جۇڭگونىڭ مىللىي مەسىلىنى ھەل قىلىشتا قولغا كەلتۈرگەن ئۇلۇغ مۇژەپپەقىيەتلىرى پۈتۈن مەم-لىكىتىمىزدىكى 56 مىللەتنىن تەركىب تاپقان كەڭ خەلق ئامما-سىنى زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشىغا تولۇپ تاشقان ئىشەنچ بىلەن ئاتلىنىشقا رىغبەتلەندۈرۈپلا قالماي، بەلكى چەت ئەللەردە-كى نۇرغۇنلىغان جامائەت ئەربابلىرىنىڭ، سىياسىي ئەربابلار-نىڭ، مىللەتشۇناسلىق تەتقىقاتى مۇتەخەسسىسلىرىنىڭ ۋە ئالىم-لىرىنىڭ ماختىشىغا سازاۋەر بولدى، سوتسىيالىستىك جۇڭگو-

نىڭ مىللىي مەسىلىنى ھەل قىلىش جەھەتتىكى ئەۋزەللىكىنى ناماياں قىلدى.

پارتىيىنىڭ توغرا مىللەت نەزەرىيىسىنىڭ يېتەكچىلىكىدە، پۈتۈن مەملىكىتىمىزنىڭ مىللەت نەزەرىيىسى سېپىدىكى مۇتە-خەسسىسلەر، ئالىملار، تەتقىقات خادىملىرى ۋە مىللىي خىزمەت خادىملىرى ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ۋە ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئوخشاش بولمىغان ئالاھىدىلىكىگە ۋە ئەھۋالىغا بىرلەشتۈرۈپ، مىللەت نەزەرىيىسى گۈلزارىدا جاپالىق ئەجىر سىڭدۈرۈش ئارقىلىق مول نەتىجە يارىتىپ، ئاز سانلىق مىللەت-لەرنىڭ ۋە ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ قۇرۇلۇش ئىشلە-رى ئۈچۈن زور تۆھپە قوشتى. 40 نەچچە يىللىق تىرىشىش ئارقىسىدا، مەملىكەت بويىچە مىللەتلەر تەتقىقاتى ئورنىدىن 20 نەچچىسى قۇرۇلۇپ، مىللەت نەزەرىيىسى تەتقىقاتى قوشۇنى دەسلەپكى قەدەمدە ۋۇجۇدقا كەلدى، تولۇقسىز مەلۇماتقا قارىغاندا، مەملىكەت بويىچە مىللەت نەزەرىيىسى تەتقىقاتىنى ئاساس قىلغان كەسپىي خادىملار ئالاھازەل 500گە يېتىدىكەن، بۇنىڭغا مىللەت نەزەرىيىسى تەتقىقاتى بىلەن قوشۇمچە شۇغۇللىنىدىغان خادىملارنى قوشقاندا، مەلۇم سانغا ۋە مەلۇم تەتقىقات ئىقتىدارىغا ئىگە قوشۇن شەكىللەنگەن بولىدۇ. بۇلارنىڭ ئىچىدىكى نۇرغۇن يولداشلار تەتقىقات خىزمىتىنى مۇھىت جاپالىق، شارائىت ناچار ئەھۋال ئاستىدا ئىشلەپ كەلدى، ئۇلارنىڭ روھى كىشىنى قايىل قىلدۇرىدۇ!

مىللەت نەزەرىيىسى خىزمىتىدە زور مۇۋەپپەقىيەتلەرنى قولغا كەلتۈرگەن بولساقمۇ، لېكىن دەۋرنىڭ ئۆچقاندەك ئىلگە-

رىلەۋاتقان قەدىمگە سېلىشتۇرغاندا، دۆلىتىمىزنىڭ سوتسىيا-
لىستىك زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشىنىڭ بىزگە قويغان تەل-
پىدىن قارىغاندا، مىللەت نەزەرىيىسى خىزمىتىدە يەنىلا چوڭ
پەرق ساقلانماقتا. مىللەت نەزەرىيىسى تەتقىقاتىدا كېيىن قېلىش
ئەھۋالى مەۋجۇت، بەزىدە يېڭى شەيئىلەرنى سەزگۈرلۈك بىلەن
بايقاش يېتەرلىك ئەمەس؛ ئىدىيىدە ئازاد بولۇش، يېڭىلىق يارا-
تىش يېتەرسىز، بەزى چوڭ-چوڭ رېئال مەسىلىلەرنى تەتقىق
قىلىش يېتەرلىك ئەمەس؛ مىللەت نەزەرىيىسى تەتقىقاتى قوشۇ-
نىنىڭ سانى ئازلىق قىلىۋاتىدۇ، بۇ قوشۇننىڭ ساپاسىنىمۇ
ئۆستۈرۈشكە توغرا كېلىدۇ. بىز تەجرىبىلەرنى يەكۈنلەپ، رو-
ھىمىزنى ئۇرغۇتۇپ، خىزمەتنى تىرىشىپ تېخىمۇ ياخشى ئىشلە-
شىمىز كېرەك.

يولداش جياڭ زېمىن 14-قۇرۇلتاي دوكلاتىدا، يولداش
دېڭ شياۋپىڭنىڭ جۇڭگوچە سوتسىيالىزم قۇرۇش نەزەرىيىسى
ھازىرقى زامان جۇڭگوسىنىڭ ماركسىزمى، بىزنى يېڭى تارىخىي
ۋەزىپىلەرنى ئورۇندىشىغا يېتەكلەيدىغان كۈچلۈك ئىدىيىۋى قو-
رال، دەپ ئوتتۇرىغا قويدى. بىز جۇڭگوچە سوتسىيالىزم قۇ-
رۇش نەزەرىيىسىنى ئەستايىدىل ئۆگىنىپ، بۇ نەزەرىيىنىڭ
يېتەكچىلىكىدە مىللەت نەزەرىيىسى تەتقىقاتىنى تېخىمۇ كۈچەي-
تىشىمىز لازىم. تەتقىقاتتا نەزەرىيىنى ئەمەلىيەتكە بىرلەشتۇ-
رۇش، ئەمەلىي تەتقىقاتقا ئالاھىدە ئەھمىيەت بېرىش لازىم. ئاز
سانلىق مىللەتلەرنىڭ ۋە ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ سوت-
سىيالىستىك زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشىدىكى چوڭ-چوڭ نە-
زەرىيىۋى مەسىلىلەرنى ۋە مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقلىقىغا، تەرەق-

قىياتىغا زىچ مۇناسىۋەتلىك چوڭ-چوڭ رېئال مەسىلىلەرنى تەت-
قىقاتنىڭ ئاساسىي تېمىسى قىلىش كېرەك. ئىسلاھات ئېلىپ
بېرىش، ئىشىكنى ئېچىۋېتىش، سوتسىيالىستىك بازار ئىگىلىك-
كىنى بەرپا قىلىش، ئىجتىمائىي تەرەققىياتنى ئىلگىرى سۈ-
رۈش، مىللەتلەرنىڭ باراۋەرلىكى ۋە ئىتتىپاقلىقىدا چىڭ تۇ-
رۇش، مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە تۈزۈمىنى مۇكەم-
مەللەشتۈرۈش قاتارلىق ئومۇمىي خاراكتېر ئالغان مەسىلىلەرنى
چىڭ ئىگىلەش كېرەك. تەتقىقات ئارقىلىق، ئاز سانلىق مىللەت
رايونلىرىنىڭ ئىشلەپچىقىرىش كۈچلىرى تەرەققىياتىنى ئىلگىرى
سۈرۈش، جۇڭخۇا مىللەتلىرىنىڭ ئۇيۇشۇش كۈچىنى ئاشۇرۇش
لازىم. شۇنىڭ بىلەن بىللە، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ۋە ئاز
سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئالاھىدىلىكىگە ياتىدىغان مەسىلە-
لەرنىمۇ ئوبدان ئىگىلەش كېرەك. نۆۋەتتە ۋە بۇنىڭدىن كېيىن-
كى بىر مەزگىل ئىچىدە، بىزنىڭ نۇقتىلىق تەتقىقاتىمىز جۈڭ-
گوچە سوتسىيالىستىك مىللەت نەزەرىيىسى، ئاز سانلىق مىللەت
رايونلىرىنىڭ بازار ئىگىلىكى تۈزۈلمىسىنى بەرپا قىلىش، ئاز
سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىقتىسادىي تەرەققىياتىنى دۆلەت-
نىڭ رايون سىياسىتى بىلەن ماسلاشتۇرۇش، مىللىي تېررىتو-
رىيىلىك ئاپتونومىيە تۈزۈمىنى مۇكەممەللەشتۈرۈش ۋە راۋاج-
لاندۇرۇش، مىللەتلەر مۇناسىۋىتىنىڭ ئالاھىدىلىكى ۋە تەرەققە-
يات يۈزلىنىشى ۋە ئۇنىڭغا قارىتىلغان تەدبىرلەر دېگەنگە ئوخ-
شاش مۇھىم تېمىلارنى ئاساس قىلىپ ئېلىپ بېرىلىدۇ. تەتقە-
قاتنىڭ مۇھىم نۇقتىسىنى ئەمەلىي تەتقىقاتقا قويۇش، شۇنىڭ
بىلەن بىللە ئاساسىي نەزەرىيە تەتقىقاتىنى داۋاملىق ياخشى ئې-

لىپ بېرىش كېرەك.

تەنقىدات جەريانىدا، «ھەممە ئېقىملار بەس-بەستە سايراش» فاكتىجىنىنى ئىزچىللاشتۇرۇپ، ئىلىم دېموكراتىيىسىدە چىڭ تۇرۇش لازىم. تۆت ئاساسىي پرىنسىپتا چىڭ تۇرۇش شەرتى ئاستىدا، ئوخشاش بولمىغان نۇقتىئىنەزەر ئۇستىدە پىكىر ئالماشتۇرۇشقا ۋە بەس-مۇنازىرە ئېلىپ بېرىشقا يول قويۇپ، تەنقىدات خىزمىتىنى خىلمۇخىل شەكىلدە تېخىمۇ جانلىق قانات يايدۇرۇش كېرەك. مىللەت نەزەرىيىسى تەنقىداتى قوشۇننىڭ قۇرۇلۇشىنى يەنىمۇ كۈچەيتىش لازىم، مىللەتلەر ئىنستىتۇتلىرى ۋە مىللەتلەر تەنقىدات ئورۇنلىرى مىللەت نەزەرىيىسى تەنقىقاتى خادىملىرىنى، بولۇپمۇ زاپاس خادىملارنى يېتىشتۇرۇش ئىشىنى كۈچەيتىشى كېرەك. مىللەت نەزەرىيىسى ئىلمى بىلەن باشقا ئالاقىدار ئىلىم-پەنلەرنىڭ ھەمكارلىقىنى ۋە ئالماشتۇرۇش، بىر-بىرىنى تولۇقلاش ھەم قوللاش ئالاقىسىنى كۈچەيتىپ، مىللەت نەزەرىيىسى تەنقىداتىنىڭ ئۇنۇمۇبرساللىق ۋە ئىلمىيلىك ئارتۇقچىلىقىنى تېخىمۇ ئوبدان جارى قىلدۇرۇپ، ئۇنى ئەملىيەت ئۈچۈن خىزمەت قىلدۇرۇش كېرەك.

14-قۇرۇلتايىنىڭ روھىغا ۋە مىللىي خىزمەت جەھەتتىكى ۋەزىپىلەرگە ئاساسەن، دۆلەت مىللىي ئىشلار كومىتېتى جۇڭگو ئىجتىمائىي پەنلەر ئاكادېمىيىسى ۋە مەملىكەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى مىللەتلەر كومىتېتى بىلەن بىرلىكتە بۇنىڭدىن كېيىنكى بەش يىل ئىچىدە مىللىي مەسىلە ئۇستىدە بىر نۆۋەت بىرقەدەر سىستېمىلىق تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىشنى ئوتتۇرىغا قويدى، يەنى مىللەتلەرنىڭ «ھازىرقى ئەھۋالى ۋە تەرەققىياتى»نى ئاساس-

سىي تېما قىلىپ، 55 ئاز سانلىق مىللەت ئۇستىدە بىر قېتىم بىرقەدەر ئەتراپلىق، سىستېمىلىق تەكشۈرۈش ۋە تەتقىقات ئې-لىپ بارماقچى. تەكشۈرۈش ئارقىلىق، مىللىي خىزمەت ھەققە-دە تەدبىر كۆرۈش، ئالاقىدار فاكۇلتېت-سىياسەتلەرنى تۈزۈش ئۈچۈن ئىلمىي نەزەرىيىۋى ئاساس ھازىرلاپ، ئاز سانلىق مىل-لەتلەرنىڭ ۋە ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ تەرەققىياتىنى ئىلگىرى سۈرمەكچى. پۈتۈن مەملىكىتىمىزدىكى مىللىي خىز-مەت ۋە نەزەرىيە تەتقىقات خىزمىتى بىلەن شۇغۇللىنىۋاتقان يولداشلارنىڭ بۇ خىزمەتكە ئاكتىپ قاتنىشىشىنى ئۈمىد قىلىمەن.

دۆلەت مىللىي ئىشلار كومىتېتىنىڭ مىللىي مەسىلە تەتقە-قات مەركىزى بۈنىڭدىن كېيىن پۈتۈن مەملىكىتىمىزدىكى مىل-لىي مەسىلە تەتقىقاتى بىلەن شۇغۇللانغۇچى تەتقىقات ئاپپاراتلە-رى، ئىلمىي جەمئىيەتلىرى ۋە ئالاقىدار ئىلىم-پەن ساھەسى ھەمدە مۇتەخەسسىس، ئالىملار بىلەن بولغان ئالاقە ۋە ھەمكار-لىقنى كۈچەيتىپ، مىللىي مەسىلە ئۇستىدىكى تەتقىقاتنى ئورتاق ئىلگىرى سۈرۈشى لازىم.

يولداشلار، مىللەت نەزەرىيىسى تەتقىقاتى ئىنتايىن مۇھىم ھەم كەڭ بىر ساھەدە، بۇ ساھەدە بىز مۇھاكىمە قىلىشقا تېگىش-لىك بىرمۇنچە مۇھىم مەسىلىلەر بار، بىز ئورۇنداشقا تېگىش-لىك بىرمۇنچە مۇھىم ۋەزىپىلەرمۇ بار. بۇ ساھەدە ئىمكانىيەت شۇ قەدەر كەڭكى، نى-نى ئىشلارنى قىلىشقا بولىدۇ. مەن مەملىكەت بويىچە مىللىي خىزمەت سېپىدىكى ۋە باشقا سەپلەردە-كى ئالاقىدار يولداشلاردىن پارتىيە 14-قۇرۇلتىيى روھىنىڭ

يېتەكچىلىكىدە كۆپچىلىكنىڭ ئەقىل-پاراسىتى ۋە كۈچ-قۇۋۋىتىنى جارى قىلدۇرۇپ، داۋاملىق كۈرەش قىلىپ، مىللەت نەزەرىيىسى تەتقىقات خىزمىتىنى تېخىمۇ ياخشى ئىشلەپ، تېخىمۇ كۆپ تەتقىقات نەتىجىلىرىنى قولغا كەلتۈرۈپ، جۇڭگوچە سوتسىيالىزم قۇرۇشتىن ئىبارەت ئۇلۇغ ئىش ئۈچۈن، مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقلىقى ۋە تەرەققىياتى ئۈچۈن تېخىمۇ زور تۆھپە قوشۇشنى ئۈمىد قىلىمەن!

14-قۇرۇلتاي روهنى ئەستايىدىل ئىزچىللاشتۇرۇپ، مىللىي خىزمەتنى ئۇزلۇكسىز ئالغا سۈرەيلى*

(1992-يىل 12-ئاي)

پۈتۈن دۇنيانىڭ دىققىتىنى تارتقان جۇڭگو كومپارتىيىسىنىڭ مەملىكەتلىك 14-قۇرۇلتىيى غەلىبىلىك يېپىلدى. بۇ قۇرۇلتايدا ئىسلاھات، ئېچىۋېتىش ۋە زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشىدىن ئىبارەت 14 يىللىق ئۇلۇغ ئەمەلىيەت ئەستايىدىل يەكۈنلەندى. جۇڭگوچە سوتسىيالىزم قۇرۇش نەزەرىيىسى سىستېمىلىق شەرھلەندى. 90-يىللاردىكى مۇھىم ۋەزىپىلەر ئورۇنلاشتۇرۇلدى، شۇنىڭ بىلەن بىللە، پارتىيىنىڭ ئاساسىي لۇشىيەنىدە 100 يىلغىچە تەۋرەنمەي چىڭ تۇرۇش، سوتسىيالىستىك بازار ئىگىلىكى تۈزۈلمىسىنى بەرپا قىلىش، پۈتۈن پارتىيىنى جۇڭگوچە سوتسىيالىزم قۇرۇش نەزەرىيىسى بىلەن قوراللاندۇرۇش ئېنىق بەلگىلەندى.

14-قۇرۇلتاي دوكلاتىنىڭ كۆپ يېرىدە مىللىي خىزمەت

---

* بۇ ماقالە «مىللىي خىزمەتكە دائىر خەۋەرلەر»نىڭ 1992-يىل 12-سانىغا بېسىلغان.

ۋە مىللىي مەسىلە تىلغا ئېلىندى، يېغىنچاقلىغاندا ئۇنىڭ مەز-
مۇنى تۆۋەندىكى مۇھىم نۇقتىلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ:

(1) پارتىيىنىڭ مىللىي سىياسىتىنى تولۇق ئىزچىللاش-
تۇرۇش. مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە تۈزۈمىدە چىڭ
تۇرۇش ۋە ئۇنى مۇكەممەللەشتۈرۈش. دۆلىتىمىز—كۆپ مىل-
لەتلىك بىر پۈتۈن دۆلەت، مىللەتلەرنىڭ بۈيۈك ئىتتىپاقلىقى
ۋەتەننىڭ بىرلىكىنى قوغداش، سوتسىيالىستىك زامانىۋىلاشتۇ-
رۇشنى ئىشقا ئاشۇرۇشنىڭ مۇھىم كاپالىتى. مىللەتلەرنىڭ
باراۋەرلىكى، ئۆزئارا ياردىمى، ئىتتىپاقلىقى ۋە ھەمكارلىقىنى
قەتئىي داۋاملاشتۇرۇپ، ئورتاق گۈللىنىشنى ئىلگىرى سۈرۈش
كېرەك.

(2) ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىقتىسادىي تەرەق-
قىياتىنى تېزلىتىش مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتىپ،
چېگرا مۇداپىئەسىنى مۇستەھكەملەپ، پۈتۈن مەملىكەتنىڭ ئىق-
تىسادىي تەرەققىياتىنى ئىلگىرى سۈرۈشتە ئىنتايىن مۇھىم
ئەھمىيەتكە ئىگە. نامرات رايونلارنى نامراتلىقتىن تېز قۇتۇلدۇ-
رۇپ بېيىتىش ئىككىنچى قەدەملىك ستراتېگىيىلىك نىشانىنى
ئىشقا ئاشۇرۇشنىڭ مۇھىم تەركىبىي قىسمى. دۆلەت ئاز سان-
لىق مىللەت رايونلىرىنى ئۇنۇملۇك سىياسەتلەر بىلەن يۆلىشى،
ئىقتىسادى بىرقەدەر تەرەققىي قىلغان رايونلار ئاز سانلىق مىل-
لەت رايونلىرىنىڭ ئۆز تەرەققىياتىنى تېزلىتىشىگە تۈرلۈك شە-
كىللەر بىلەن ياردەم بېرىشى كېرەك.

يېزا-بازار كارخانىلىرىنى داۋاملىق زور كۈچ بىلەن راۋاج-
لاندۇرۇش، بولۇپمۇ ئوتتۇرا، غەربىي رايونلاردىكى ۋە ئاز سان-

لىق مىللەت رايونلىرىدىكى يېزا-بازار كارخانىلىرىنىڭ تەرەققىياتىنى يۆلەش ۋە تېزلىتىش كېرەك.

(3) چېگرا بويىدىكى رايونلاردا ئىشكىنى تېخىمۇ كەڭ ئېچىۋېتىش، ئاپتونوم رايونلارنىڭ ئىشكىنى سىرتقا ئېچىۋېتىش قەدىمىنى تېزلىتىش كېرەك.

(4) ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنى تەربىيىلەشكە ئەھمىيەت بېرىش.

بۇلار بىزنىڭ مىللىي خىزمىتىنى يېنىمۇ ئوبدان ئىشلەپ، مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقلىقى ۋە تەرەققىياتىنى ئىلگىرى سۈرۈشىمىز ئۈچۈن مۇھىم يېتەكچى ئەھمىيەتكە ئىگە.

پارتىيىنىڭ 14-قۇرۇلتىيى مىللىي خىزمىتىنى كۆچلۈك تۈرتكىگە ئىگە قىلدى، شۇنداقلا مىللىي خىزمىتكە يېڭى تەلەپ-لەرنى قويدى. مىللىي خىزمەت دۆلىتىمىزنىڭ زامانىۋىلاشتۇ-رۇش ئىشلىرىنىڭ ئۇزلۇكسىز ئىلگىرىلىشىگە ئىگىشىپ، شە-رەپلىك ھەم مۇشكۈل ۋەزىپىلەرگە دۇچ كەلمەكتە. نۆۋەتتىكى مۇھىم ۋەزىپە: پارتىيە 14-قۇرۇلتىيىنىڭ روھىنى ئەستايىدىل ئەمەلىيلەشتۈرۈپ، پارتىيىنىڭ ئاساسىي لۇشىيەننىي مىللىي خىزمەت ئەمەلىيىتىدە ئىزچىللاشتۇرۇش، پارتىيىنىڭ مىللىي سىياسىتىنى ئەتراپلىق ئىجرا قىلىش، مەركەزدە ئېچىلغان مىل-لىي خىزمەت يىغىنىدا ئوتتۇرىغا قويۇلغان ۋەزىپىلەرنى داۋاملىق ئەمەلىيلەشتۈرۈش، مىللىي خىزمەتنى ئومۇميۈزلۈك كۈچەي-تىش، مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە تۈزۈمىدە چىڭ تۇ-رۇش ۋە ئۇنى مۇكەممەللەشتۈرۈش، ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشنى ئېغىشماي مەركەز قىلىپ، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ

ئىقتىسادىي ۋە ئىجتىمائىي تەرەققىياتنىى تېزلىتىش، ئىسلاھات، ئېچىۋېتىش ۋە زامانىۋىلاشتۇرۇش ئىشلىرى داۋامىدا، مىللەتلەرنىڭ باراۋەرلىكى، ئىتتىپاقلىقى، ئۆزئارا ياردىمى، ھەمكارلىقى ۋە ئورتاق گۈللىنىشىنى داۋاملىق ئىلگىرى سۈرۈشتىن ئىبارەت. ھازىر چوڭ فاكۇلتېتلاردا ئوقۇۋاتقان ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئىچىدە مىللىي چىڭ تۇتۇپ، ئەنئەنىۋى ئىش قىلىپ، يېغىنىنىڭ روھىنى ئەمەلىيلەشتۈرۈشته قالدى. 14-قۇرۇلتاي روھىنى ئىزچىللاشتۇرۇش ئۈچۈن، نۆۋەتتە مۇنۇ بىرنەچچە جەھەتتىكى خىزمەتنى ئوبدان تۇتۇش كېرەك.

1. 14-قۇرۇلتاي ھۆججەتلىرىنى ئەستايىدىل ئۆگىنىپ ۋە چوڭقۇر ئۆزلەشتۈرۈپ، 14-قۇرۇلتاي روھىنى ئەمەلىيلەشتۈرۈشىمىز، 14-قۇرۇلتاي روھى بىلەن مېڭىمىزنى قوراللاندۇرۇپ، تونۇشىمىزنى ئۆستۈرۈشىمىز، قۇرۇلتاي روھىنى ھەرىكىتىمىزگە يېتەكچى قىلىشىمىز كېرەك. ھەرقايسى ئورۇنلار ئۆگىنىشنى كونكرېت ئورۇنلاشتۇرۇپ، ئۆگىنىشكە بەلگىلىك ۋاقىت ئاجرىتىشقا ھەقىقىي كاپالەتلىك قىلىپ، ئۆگىنىشنى مەلۇم دەرىجىدە چوڭقۇرلاشتۇرۇشى زۆرۈر. تەشۋىقات ۋە نەزەرىيە تەتقىقاتى ئېلىپ بېرىشى كېرەك. پارتكۇرۇپپا ئەزالىرى ۋە ھەر دەرىجىلىك رەھبىرىي كادىرلار 14-قۇرۇلتاي ھۆججەتلىرىنى باشلامچىلىق بىلەن ئوبدان ئۆگىنىشى كېرەك. 14-قۇرۇلتاي ھۆججەتلىرىنى ئۆگىنىشنى يولداش دېڭ شياۋپىڭنىڭ ئەسەرلىرىنى ئۆگىنىش بىلەن بىرلەشتۈرۈش لازىم. نەزەرىيىنى ئەمەلىيەتكە بىرلەشتۈرۈپ، ئەمەلىي ئۇنۇمگە ئەھمىيەت بېرىش لازىم. ئۆگىنىش ئارقىلىق، جۇڭگوچە سوتسىيالىزم قۇرۇش نەزەرىيىسىنى تېخىمۇ ئوبدان

چۈشىنىش، پارتىيىنىڭ ئاساسىي لۇشيەنىگە تېخىمۇ ئاڭلىق ئەمەل قىلىش كېرەك. 14-قۇرۇلتاي لۇشيەنىنىڭ يېتەكچىلىكىدە، پارتىيە مەركىزىي كومىتېتىنىڭ رەھبەرلىكىدە، جۇڭگوچە سوتسىيالىزم يولىنى بويلاپ غەلىبىسىرى تېخىمۇ قەتئىيلىك بىلەن ئالغا چاماداش كېرەك.

2. ئىسلاھات، ئېچىۋېتىش ئىشى يولغا قويۇلغاندىن بۇيانقى مىللىي خىزمەتنى ئەستايىدىل خۇلاسىلىشىمىز كېرەك. 14 يىلدىن بۇيان مىللىي خىزمەتتە غايەت زور نەتىجىلەر قولغا كەلدى، قىممەتلىك تەجرىبىلەرمۇ هاسىل بولدى. مەسىلەن، ئىدىيە-نەزەرىيە جەهەتتە قالايمىقانچىلىق ئوڭشالدى، خىزمەتنىڭ مۇهىم نۇقتىسى يۆتكەلدى، مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە تۈزۈمى مۇكەممەللەشتۈرۈلدى، سوتسىيالىستىك مىللىي مۇناسىۋەت راۋاجلاندۇرۇلدى، ئىسلاهات، ئېچىۋېتىش داۋامىدا مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقلىقى ۋە تەرەققىياتى ئىلگىرى سۈرۈلدى. مانا بۇلار قىممەتلىك مەنىۋى بايلىقتۇر، بۇلارنى 14-قۇرۇلتايىنىڭ روهىغا ئاساسەن، ئەستايىدىل خۇلاسىلىشىمىز، بۇنىڭدىن كېيىنكى مىللىي خىزمەتنى ئوبدان ئورۇنلاشتۇرۇشىمىز لازىم. كومىتېتىمىز بۇ يىلنىڭ ئاخىرى مەملىكەتلىك مىللىي خىزمەت تەجرىبىلىرىنى ئالماشتۇرۇش يىغىنى ۋە مىللىي نەزەرىيە مۇهاكىمە يىغىنى چاقىرماقچى، بۇ يىغىنلارنىڭ تەييارلىق ئىشلىرىنى 14-قۇرۇلتايىنىڭ روهىغا ئاساسەن ئوبدان ئىشلەپ، بۇ يىغىنلار ئارقىلىق ئىلگىرىكى خىزمەتلەرنى تېخىمۇ ئوبدان خۇلاسىلىشىمىز، هازىرقى ئەهۋاللارنى تەتقىق قىلىپ، كەلگۈسىنى پەملەپ، يېڭى ۋەزىيەت يارىتىشىمىز لازىم.

3. ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشنى باشتىن-ئاخىر ئېغىشماي مەركەز قىلىپ، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىسلاھات، ئېچىۋېتىش ئىشلىرىنى تېخىمۇ ئىلگىرى سۈرۈشىمىز لازىم. پارتىيىنىڭ باشقا خىزمەتلىرىدىكىدەك، مىللىي خىزمەتتىمۇ ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشنى باشتىن-ئاخىر ئېغىشماي مەركەز قىلىپ، ئۇستىمىزگە ئالغان تۇرلۇك خىزمەتلەرنى ئوبدان ئىشلەش ئارقىلىق ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ زامانىۋىلىشىش ئىشلىرىنى ئىلگىرى سۈرۈشىمىز، مىللەتلەرنىڭ تەرەققىياتى ۋە ئالغا بېسىشىغا تۈرتكە بولۇشىمىز كېرەك. بۇ مەسىلە ھەققىدە روشەن تونۇشقا ئىگە بولۇپ قىلىچە ئىككىلەنمەسلىكىمىز لازىم. ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ۋە ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشنى كۈچلۈك ئالغا سۈرۈش-سۈرەلمەسلىك خىزمىتىمىزنىڭ قانداق ئىشلەنگەنلىكىنى ئۆلچەيدىغان ئەڭ ئاساسىي ئۆلچەم. ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىسلاھات، ئېچىۋېتىش ئىشلىرىنى داۋاملىق تۇرغۇزۇش پائال ئىلگىرى سۈرۈشىمىز لازىم. ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىسلاھات-ئېچىۋېتىش ئىشلىرىدا زور نەتىجىلەر قولغا كەلدى، ۋەزىيەت ناھايىتى ياخشى، ئەمما، ئومۇمەن ئېيتقاندا، ئىشىكنى ئېچىۋېتىشنىڭ قاتلىمى، چوڭقۇرلۇقى ۋە كەڭلىكى بىرقەدەر تەرەققىي قىلغان رايونلارنىڭكىگە يەتمەيدۇ، يەنە ئىشلەشكە تېگىشلىك بىرمۇنچە خىزمەتلەر تۇرۇپتۇ. 14-قۇرۇلتاي ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىسلاھات، ئېچىۋېتىش ئىشلىرىنى يېڭى، قۇدرەتلىك ھەرىكەتلەندۇرگۈچ كۈچكە ئىگە قىلدى، 14-قۇرۇلتايىنىڭ روھىغا ئاساسەن، ئىدىيىنى تېخىمۇ ئازاد قىلىپ، تېخىمۇ روھلىنىپ، ئاز سانلىق

مىللەت رايونلىرىنىڭ بايلىق ئۇستۈنلۈكىنى ۋە يەر ئۇستۈنلۈكىنى جارى قىلدۇرۇپ، مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە قانۇنىنى ۋە دۆلەتنىڭ ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىغا قارىتىلغان تۈرلۈك سىياسەتلىرىنى ئوبدان تەتبىقلاپ، بارلىق ئىجابىي ۋە ئۇنۇملۇك تەدبىرلەرنى قوللىنىپ، پايدىلىنىشقا بولىدىغان بارلىق يوللارنى ئېچىپ، ئىسلاھات، ئېچىۋېتىش ئىشلىرىنى تېخىمۇ داغدۇغىلىق، تېخىمۇ ئۇنۇملۇك، تېخىمۇ پۈختا ئېلىپ بېرىشىمىز كېرەك. بۇ جەھەتتە، تەكشۈرۈپ تەتقىق قىلىش، ئەمەلىي ئەھۋاللارنى ئىگىلەش ئاساسىدا، خىزمەتنى تېخىمۇ كونكرېت، پۈختا ئىشلىشىمىز لازىم.

4. ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىقتىسادىي تەرەققىياتىنى سوتسىيالىستىك بازار ئىگىلىكى تۈزۈلمىسى ئاستىدا تېزلىتىش مەسىلىسىنى تەتقىق قىلىشىمىز كېرەك. 14-قۇرۇلتايدا سوتسىيالىستىك بازار ئىگىلىكى نەزەرىيىسى ئېنىق ئوتتۇرىغا قويۇلدى. بۇ — دۆلىتىمىز ئۈچۈن تېخىمۇ مۇھىم ئەمەلىيەت مەسىلىسى بولۇپ، ئېلىمىزنىڭ ئىقتىسادىي ھاياتىغا چوڭقۇر تەسىر كۆرسىتىدۇ. ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ تاۋار ئىگىلىكى نىسپىي ئارقىدا قالغان، بۇ رايونلاردا بازارنىڭ يېتىلىشى ئەزەلدىن يېتەرسىز، بىر ئىلاج قىلىپ ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىگىلىكىنى يېڭى ئەھۋالغا يارىشا سوتسىيالىستىك بازار ئىگىلىكى تەرەپكە بىرقەدەر ئوڭۇشلۇق بۇراش، شۇبھىسىزكى، ئىنتايىن مۇھىم بىر مەسىلە، شۇنداقلا تولىمۇ جىددىي مەسىلە. بۇ مەسىلە ئەستايىدىل تەتقىق قىلىشقا ئەرزىيدۇ. ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنى پۈرسەتنى چىڭ تۇتۇپ، ئېقىمغا ماسلى-

شىپ، ئۆز رايونىنىڭ ئەھۋالىغا باب كېلىدىغان بىرقەدەر ياخشى تەرەققىيات يولىنى تېز تېپىپ چىقىپ، ھاياتىي كۈچكە تولغان ئىقتىسادىي ھەرىكەت مېخانىزمىنى بەرپا قىلىپ، سوتسىيالىستىك بازار ئىگىلىكى داۋامىدا ئۆزىنىڭ تېگىشلىك رولىنى جارى قىلدۇرۇش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلىش ئۈچۈن تىرىشىشىمىز لازىم.

5. سىياسىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتى داۋامىدا مىللىي تېررىتورىيە-لىك ئاپتونومىيە تۈزۈمىنى تېخىمۇ مۇكەممەللەشتۈرۈشىمىز ۋە مىل-لەتلەرنىڭ بۈيۈك ئىتتىپاقلىقىنى ئىلگىرى سۈرۈشىمىز كېرەك. ئىق-تىسادىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتىنىڭ ئۇزلۇكسىز چوڭقۇرلىشىشىغا ئەگىشىپ، سىياسىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتىمۇ ئالغا ئىلگىرىلىمەكتە. 14-قۇرۇلتاينىڭ تەلىپىگە ئاساسەن، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ سىياسىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتىنى ياخشى ئېلىپ بېرىپ، دېموكراتىيە ۋە قانۇنچىلىق قۇرۇلۇشىنى كۈچەيتىشىمىز، ئىجتىمائىي مۇقىملىقنى قوغدىشىمىز كېرەك. ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرى ئۈچۈن ئېيتقاندا، سىياسىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتىنىڭ مۇھىم بىر تەرىپى مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە تۈزۈمىنى تېخىمۇ مۇكەممەللەشتۈرۈپ، تېخىمۇ تولۇق ھاياتىي كۈچكە ئىگە قىلىپ، جۈملىدىن سوتسىيالىزم قۇرۇش داۋامىدا ئۆزىنىڭ ئەۋزەللىكىنى نامايان قىلالايدىغان دەرىجىگە يەتكۈزۈشتىن ئىبارەت. بىز مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە تۈزۈمىنى ئىسلاھات، ئېچىۋېتىش ۋە زامانىۋىلاشتۇرۇش ئىشلىرىنى ئىلگىرى سۈرۈش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلىشىمىز، شۇنىڭ بىلەن بىللە، ئىسلاھات، ئېچىۋېتىش ۋە زامانىۋىلاشتۇ-

رۇش ئىشلىرى داۋامىدا مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە تۈزۈمىنى مۇستەھكەملىشىمىز ۋە مۇكەممەللەشتۈرۈشىمىز لازىم. دۆلەتنىڭ بىرلىكىنى قەتئىي قوغداپ، مىللەتلەرنىڭ باراۋەرلىكى، ئۆزئارا ياردىمى، ئىتتىپاقلىقى ۋە ھەمكارلىقىنى قەتئىي داۋاملاشتۇرۇپ، سوتسىيالىستىك مىللىي مۇناسىۋەتنى راۋاجلاندۇرۇپ، زامانىۋىلاشتۇرۇش ئىشلىرى ئۈچۈن ئوبدان ئىجتىمائىي شارائىت يارىتىشىمىز لازىم.

6. ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنى ۋە ھەر خىل ئىختىساس ئىگىلىرىنى يېتىشتۇرۇش خىزمىتىنى تېرىشىپ ئوبدان ئىشلىشىمىز كېرەك. ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش، ئىسلاھات، ئېچىۋېتىش، تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە ئىشلىرىنىڭ ھەممىسى ئىختىساس ئىگىلىرىدىن ئايرىلالمايدۇ، 14-قۇرۇلتاي دوكلاتىدا ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنى يېتىشتۇرۇشكە ئەھمىيەت بېرىش كېرەكلىكى ئوچۇق ئوتتۇرىغا قويۇلدى. بۇنىڭدىن كېيىن مىللىي خىزمەت داۋامىدا بۇ خىزمەتنى تېرىشىپ ئوبدان ئىشلىشىمىز لازىم. بۇنىڭ ئۈچۈن، تونۇشنى ئۆستۈرۈش، پىلان تۈزۈش، تەدبىرلەرنى ئەملىيلەشتۇرۇش، ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنىڭ سانىنى كۆپەيتىش، سۈپىتىنى يۇقىرى كۆتۈرۈش، قۇرۇلمىسىنى ياخشىلاش لازىم. مەركىزىي كومىتېت تەشكىلات بۆلۈمى بىلەن بىرلىشىپ ئاز سانلىق مىللەت كادىرلار خىزمىتى سۆھبەت يىغىنى چاقىرماقچىمىز، تەييارلىق خىزمەتلىرىنى ئاكتىپ ئىشلەپ، يىغىننى تېزرەك ئېچىشقا تىرىشىشىمىز لازىم.

7. پارتىيە قۇرۇلۇشنى تېخىمۇ كۈچەيتىشىمىز لازىم.

14 -قۇرۇلتايدا ئوتتۇرىغا قويۇلغان تۈرلۈك ۋەزىپىلەرنى ئورۇن-
داش ئۇچۇن، پارتىيە قۇرۇلۇشىنى كۈچەيتىپ، پارتىيىنىڭ
رەھبەرلىكىنى ياخشىلاش كېرەك. ھەر دەرىجىلىك بەنزىلەر
14 -قۇرۇلتاي دوكلاتىدىكى ۋە پارتىيە نىزامنامىسىدىكى تەلە-
لەرگە ئاساسەن، ئىدىيىۋى قۇرۇلۇشنى، تەشكىلىي قۇرۇلۇشنى
ۋە ئىستىلىي قۇرۇلۇشنى ئەستايىدىل ئوبدان ئېلىپ بېرىشى
لازىم. پارتىيە تەشكىلاتلىرىمىزنى تېخىمۇ ئىتتىپاق، تېخىمۇ
مۇستەھكەم، تېخىمۇ جەڭگىۋار تەشكىلات قىلىپ قۇرۇپ چىقە-
شىمىز كېرەك. كادىرلارنى «تۆت ئۆلچەمگە لايىقلاشتۇرۇش»
فاكتىجىنىغا شۇنىڭدەك ھەم ئەخلاقلىق، ھەم قابىلىيەتلىك بولۇش
پرىنسىپىغا ئاساسەن، ھەر دەرىجىلىك بەنزىلەرنى ياخشى سە-
لەپ، يېڭى كىشىلەرنى يېتىشتۇرۇشىمىز لازىم. ياش كادىرلار-
نى زور كۈچ بىلەن تەربىيىلىشىمىز كېرەك، ئالاھىدە ياخشىلە-
رىنى دەرىجە ئاتلىتىپ ئۆستۇرسەك بولىدۇ. دېموكراتىيە-
مەركەزلەشتۇرۇش تۈزۈمىدە چىڭ تۇرۇپ، تىرىشىپ ھەر دەرە-
جىلىك بەنزىلەرنى ماركسىزمغا سادىق، جۈڭگوچە سوتسىيالىزم
يولىدا تەۋرەنمەي ماڭىدىغان قۇدرەتلىك رەھبەرلىك كوللېكتىپى
قىلىپ قۇرۇپ چىقىشىمىز لازىم. ھەربىر پارتىيە ئەزاسى جۈڭ-
گوچە سوتسىيالىزم قۇرۇش نەزەريىسىنى باشلامچىلىق بىلەن
ئۆگىنىپ، پارتىيىنىڭ ئاساسىي لۇشىيەننى ئىجرا قىلىش ئاڭ-
لىقلىقىنى ۋە قەتئىيلىكىنى كۈچەيتىشى، تەكشۈرۈپ تەتقىق
قىلىشنى كۈچەيتىپ، ئىدىيە-ئىستىل جەھەتتە بۇرۇلۇش ھا-
سىل قىلىشى، پارتىيىنىڭ قائىدە-نىزاملىرىغا ئەمەل قىلىشى،
ئاممىا بىلەن زىچ ئالاقە باغلىشى، پاك-تىرىشچان بولۇشى، تىرە-

شىپ ئىشلىشى كېرەك.

ئىتتىپاقلىقنى تېخىمۇ كۈچەيتىش ئىشلىرىمىزدا غەلىبە قىلىشنىڭ مۇھىم كاپالىتى. بۇ قېتىمقى يىغىنىمۇ ئىتتىپاقلىق يىغىنى بولدى. پارتىيىنىڭ ئىتتىپاقلىقىنى ۋە بىرلىكىنى قوغداش— ھەربىر پارتىيە ئەزاسى ئادا قىلىشقا تېگىشلىك مەجبۇرىيەت. ھەربىر پارتىيە ئەزاسى، بولۇپمۇ ھەر دەرىجىلىك پارتىيە-لىك رەھبىرلىرى كادىرلار پرىنسىپتا چىڭ تۇرۇپ، ئومۇمىيلىقنى نەزەردە تۇتۇپ، ئىتتىپاقلىقنى باشلامچىلىق بىلەن ياخشىلىشى كېرەك. ھەر دەرىجىلىك بەنزىلەر ئىتتىپاق بولۇشى، يۇقىرىدە-كىلەر بىلەن تۆۋەندىكىلەر ئىتتىپاق ئۆتۈشى لازىم. ھەممەيلەن بىر نىيەت-بىر مەقسەتتە ئورتاق كۈچ چىقىرىپ، 14-قۇرۇلتايدا ئوتتۇرىغا قويۇلغان ۋەزىپىلەرنى تولۇق ئورۇندىشى ئۈچۈن، مىل-لەتلەرنىڭ ئىتتىپاقلىقى ۋە تەرەققىياتى ئۈچۈن تىرىشىپ كۈ-رەش قىلايلى!

يېڭى سەپەرگە يول ئېچىلدى، يېڭى ۋەزىپىلەر بەلگىلەندى. يولدا جىياڭ زېمىن يادرولۇقىدىكى پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى-نىڭ رەھبەرلىكىدە، روھىمىزنى ئۇرغۇتۇپ، يول ئېچىپ ئىل-گىرىلەپ، مىللىي خىزمەتنى داۋاملىق ئالغا سۈرۈپ، جۇڭگوچە سوتسىيالىزم ئىشلىرىدا ئۈزلۈكسىز تېخىمۇ زور غەلىبىلەرنى قولغا كەلتۈرەيلى!

14-قۇرۇلتاي روهنى ئەمەلىيلەشتۈرۈپ، ئىسلاهات، ئېچىۋېتىش ۋە زامانىۋىلاشتۇرۇش يولىدىكى قۇرۇلۇش ئىشلىرى داۋامىدا مىللىي خىزمەتنى ئۇزلۇكسىز ئىلگىرى سۈرەيلى*

(1992-يىل 12-ئاينىڭ 18-كۈنى)

پارتىيە 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتىنىڭ 3-ئومۇمىي يىغىنىدىن بۇيان، يولداش دېڭ شياۋپىڭنىڭ جۇڭگوچە سوتسىيالىزم قۇرۇش نەزەريىسىنىڭ يېتەكچىلىكىدە، ھەر مىللەت خەلقى بىر نىيەت-بىر مەقسەتتە يول ئېچىپ ئىلگىرىلەپ، ئىسلاهات ئىشلىرىدا پۈتۈن دۇنيانىڭ دىققىتىنى تارتقۇدەك غايەت زور مۇۋەپپەقىيەتلەرنى قولغا كەلتۈردى، زامانىۋىلاشتۇرۇش يولىدىكى قۇرۇلۇش ئىشلىرىمىزنىڭ مۇھىم تەركىبىي قىسمى بولغان مىللىي خىزمەتتىمۇ ئالەمشۇمۇل مۇۋەپپەقىيەتلەر قولغا كەلدى ھەمدە مول تەجرىبىلەر ھاسىل قىلىندى. بۇ

---

* بۇ— يولداش ئىسمايىل ئەھمەدنىڭ مەملىكەتلىك مىللىي خىزمەت تەجرىبىلىرىنى ئالماشتۇرۇش يىغىنىدا سۆزلىگەن سۆزى.

تەجرىبىلەر قەدىرلەشكە ئەرزىيدىغان قىممەتلىك بايلىق، ئۇ ئەستايىدىل يەكۈنلەشكە، تەتبىقلاشقا ئەرزىيدۇ. پارتىيە 14-قۇرۇلتىيىنىڭ غەلىبىلىك چاقىرلىشى، ئىسلاھات، ئېچىۋېتىش ۋە قۇرۇلۇش ئىشلىرىنىڭ قاينام-تاشقىنلىق بىلەن ئېلىپ بېرىلىشى ئۆتكەنكى ئىشلارنى خۇلاسىلەپ، كېلەچەككە يول ئېچىشىمىز ئۈچۈن توغرا يۆنىلىش كۆرسىتىپ بەردى ۋە قۇدرەتلىك ھەربىكەتلەندۈرگۈچ كۈچ بېغىشلىدى. بۈگۈن بىز دەل مۇشۇنداق مىسلى كۆرۈلمىگەن ياخشى ۋەزىيەتتە، گۈلگۈشى جۇغلۇز ئاپتونوم رايونىنىڭ مەركىزىي— نەنىڭدە مەملىكەتلىك مىللىي خىزمەت تەجرىبىلىرىنى ئالماشتۇرۇش يىغىنىنى ئۆتكۈزمەكتىمىز.

بۇ قېتىمقى يىغىنىنىڭ ئاساسىي ۋەزىپىسى: 14-قۇرۇلتاي روھىنى ئۆگىنىپ ۋە ئىزچىللاشتۇرۇپ، پارتىيە 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتىنىڭ 3-ئومۇمىي يىغىنىدىن بۇيانقى، ئاساسلىقى يېقىنقى بىرنەچچە يىلدىن بۇيانقى مىللىي خىزمەتنى ئەستايىدىل يەكۈنلەش ۋە تەجرىبە ئالماشتۇرۇش، مەركەز مىللىي خىزمەت يىغىنىدا ئوتتۇرىغا قويۇلغان ۋەزىپىلەرنى يەنمۇ ئوبدان ئەمەلىيلەشتۈرۈش، بۇنىڭدىن كېيىنكى، ئاساسلىقى كېلەر يىلدىكى مىللىي خىزمەتنى مۇھاكىمە قىلىش ۋە ئورۇنلاشتۇرۇشتىن ئىبارەت. يىغىن ئارقىلىق ئىدىيىنى تېخىمۇ ئازاد قىلىپ، تېخىمۇ روھلىنىپ، بىر نىيەت-بىر مەقسەتتە تەڭ كۈچ چىقىرىپ، ئىسلاھات، ئېچىۋېتىش ۋە زامانىۋىلاشتۇرۇش يولىدىكى قۇرۇلۇش ئىشلىرى داۋاملىق مىللىي خىزمەتنى تېخىمۇ ئوبدان ئىشلەپ، جۇڭگوچە سوتسىيالىزم قۇرۇش ۋە مىللەتلەر-

نىڭ ئىتتىپاقلىقىنى، تەرەققىياتىنى ئىلگىرى سۈرۈش ئۈچۈن تېگىشلىك تۆھپە قوشۇشىمىز كېرەك.

1

پارتىيە 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتىنىڭ 3-ئومۇمىي يىغىنىدىن بۇيانقى 14 يىل پارتىيىمىز ۋە دۆلىتىمىزنىڭ تەرەققىيات تارىخىدا پەۋقۇلئاددە 14 يىل بولدى. خۇددى باش شۇجى جيانڭ زېمىن 14-قۇرۇلتاي دوكلاتىدا كۆرسىتىپ ئۆتكەندەك: «پۈتكۈل دۆلەتتە هاياتىي كۈچ جۇش ئۇرۇپ، جۇڭخۇا ئېلىنىڭ كەڭ زېمىنىدا تارىخىي خاراكتېرلىك ئۇلۇغ ئۆزگىرىش يۈز بەردى.» دۆلىتىمىزنىڭ مىللىي خىزمىتىمۇ پەۋقۇلئاددە مۇساپىنى بېسىپ ئۆتتى. ئۆتمۈشنى تېخىمۇ ئوبدان چۈشىنىش ئۈچۈن مىللىي خىزمەتتە شۇ ئون نەچچە يىل داۋامىدا بولۇپ ئۆتكەن بەزى مۇهىم ئىشلارنى قىسقىچە ئەسلەپ باقساق بولىدۇ:

1979-يىل 4-ئايدا، مەملىكەتلىك چېگرا مۇداپىئە خىزمەت يىغىنى چاقىرىلدى، ج ك پ مەركىزىي كومىتېتى يولداش ژۇ لەنفۇنىڭ شۇ يىغىندا بەرگەن دوكلاتىنى تەستىقلاپ تارقاتتى؛ 1979-يىل 10-ئايدا، ج ك پ مەركىزىي كومىتېتى، گوۋۇيۈەن دۆلەت مىللىي ئىشلار كومىتېتى پارتكۇرۇپپىسىنىڭ «ئارىلىشىپ ئولتۇراقلاشقان ۋە تارقاق ئولتۇراقلاشقان ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ خىزمىتىنى ئوبدان ئىشلەش توغرىسىدىكى دوكلاتى»نى تەستىقلاپ تارقاتتى؛ 1980-يىل 4-ئايدىن 1981-يىل 7-ئايغىچە، مەركىزىي كومىتېت ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ،

شىزاڭ، شىنجاڭ، ئىچكى موڭغۇلىنىڭ خىزمىتىنى ۋە يۇننەن قاتارلىق ئۆلكە، ئاپتونوم رايونلارنىڭ مىللىي خىزمىتىنى مۇزاكىرە قىلدى ھەمدە ھەممە مۇھاكىمە يىغىنلىرىنىڭ مۇھىم خاتىرىسىنى تارقاتتى؛ 1983-يىل 12-ئايدا، مەملىكەتلىك ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئىشلەپچىقىرىش-تۇرمۇش يىغىنى چاقىرىلدى؛ 1984-يىل 5-ئايدا، «جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە قانۇنى» ئېلان قىلىندى؛ 1987-يىل 4-ئايدا، ج ك پ مەركىزىي كومىتېتى ۋە گوۋۇيۈەن مەركىزىي كومىتېت بىرلىك سەپ بۆلۈمى بىلەن دۆلەت مىللىي ئىشلار كومىتېتىنىڭ «مىللىي خىزمەتكە دائىر بىرنەچچە مۇھىم مەسىلە توغرىسىدىكى دوكلاتى» نى تەستىقلاپ تارقاتتى، مەركىزىي كومىتېتنىڭ [1987] 13-نومۇرلۇق ھۆججىتى ئەنە شۇ؛ 1987-يىل 6-ئايدا، مەملىكەتلىك چارۋىچىلىق رايونلىرى خىزمەت يىغىنى چاقىرىلدى؛ 1988-يىل 4-ئايدا، مەملىكەتلىك مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى-تەرەققىياتى بويىچە تەقدىرلەش يىغىنى چاقىرىلدى؛ 1989-يىل 9-ئايدا، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ نامراتلارنى يۆلەش خىزمەت يىغىنى چاقىرىلدى؛ 1990-يىل 3-ئايدا، مەركىزىي كومىتېت سىياسىي بيۈروسى يولداش جياڭ زېمىننىڭ رىياسەتچىلىكىدە چېگرا رايونلارنىڭ مۇقىملىقىنى ساقلاش مەسىلىسى بويىچە سۆھبەت يىغىنى چاقىردى؛ 1991-يىل 6-ئايدا، گوۋۇيۈەن دۆلەت مىللىي ئىشلار كومىتېتىنىڭ «ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ تىل-يېزىق خىزمىتىنى تېخىمۇ ئوبدان ئىشلەش توغرىسىدىكى دوكلاتى» نى تەستىقلاپ تارقاتتى؛ 1991-يىل 12-ئايدا، گوۋۇيۈەن «مىللىي

تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە قانۇنى، نى تېخىمۇ ئىلگىرىلەپ ئىزچىللاشتۇرۇش ۋە ئەمەلىيلەشتۈرۈشكە دائىر بەزى مەسىلىلەر توغرىسىدىكى ئۇقتۇرۇش» نى يەنى گوۋۇيۈەننىڭ [1991] 70-نومۇرلۇق ھۆججىتىنى تارقاتتى؛ 1992-يىل 1-ئايدا، مەركەزدە مىللىي خىزمەت يىغىنى چاقىرىلدى؛ 1992-يىل 3-ئايدا، 4-قېتىملىق مەملىكەتلىك مىللىي ماۋارىپ خىزمەت يىغىنى چاقىرىلدى. ئاشۇ ھەربىر ھۆججەت، ھەربىر يىغىن ۋە ھەربىر تەدبىرنى مىللىي خىزمەتنىڭ ئۇلۇغ مۇساپىسىدە چاقناپ تۇرغان يول بەلگىسى دېيىشكە بولىدۇ.

مىللىي خىزمەت ئاپپاراتلىرىمىزنىڭ تولىسى 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېت 3-ئومۇمىي يىغىنىنىڭ ئالدى-كەينىدە ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى ياكى قۇرۇلدى، بۇ دەل دۆلىتىمىزدە سوتسىيالىزم ئىشلىرى مۇھىم بۇرۇلۇش ھاسىل قىلغان دەۋر ئىدى. ھەر دەرىجىلىك مىللىي خىزمەت تارماقلىرى پارتىيىنىڭ رەھبەرلىكىدە، رېئاللىققا يۈزلىنىپ، ئېقىمغا ماسلىشىپ، يېڭى دەۋردىكى مىللىي خىزمەتنىڭ ئېغىر ۋەزىپىسىنى ئۈستىگە ئېلىپ، پۈتكۈل دۆلىتىمىزنىڭ زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشىنىڭ پۈختا قەدەم تاشلاپ يۈكسىلىشىگە يېقىن ئەگىشىپ، تەۋرەنمەي ئالغا چامدىدى. بىز مىللىي خىزمەتتىكى قالايمىقانچىلىقنى ئوڭشاپ، زور بىر تۈركۈم ناھەق، يالغان ۋە خاتا ئەنزىلەرنى ئاقلىدۇق، مىللىي مەسىلىدە «سول» چىل يېتەكچى ئىدىيىنىڭ تەسىرىدە شەكىللەنگەن خاتا نەزەرىيىلەرنى چۆرۈپ تاشلىدۇق. مىللىي خىزمەت قايتا ئىزغا چۈشتى، سوتسىيالىستىك مىللىي مۇناسىۋەت ئەسلىگە كەلدى، شۇنىڭ بىلەن يېڭى دەۋردىكى مىل-

لىي خىزمەتنىڭ تەرەققىياتىغا كاشىلا بولىدىغان توسالغۇلار سۈ-
پۈرۈپ تاشلىنىپ، يول ئېچىلدى.

بىز مىللىي خىزمەتنىڭ مۇھىم نۇقتىسىنى كەسكىنلىك
بىلەن يۆتكەپ، ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشنى مەركەز قىلىشتا، ئىس-
لاھات، ئېچىۋېتىشتە، تۆت ئاساسىي پرىنسىپتا چىڭ تۇرىدۇق،
تۇرلۇك خىزمەتلەردە ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشنى مەركەز قىلىشتىن
ئىبارەت يېتەكچى ئىدىيىنى تەرىشىپ ئىزچىللاشتۇرۇپ، مىل-
لىي خىزمەتنى ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ۋە پۈتكۈل
دۆلەتنىڭ زامانىۋىلاشتۇرۇش يولىدىكى قۇرۇلۇش ئىشلىرىغا
بويسۇندۇرۇپ ۋە خىزمەت قىلدۇرۇپ، مىللەتلەرنىڭ تەرەققىيا-
تى، ئالغا بېسىشى ۋە ئورتاق گۈللىنىشىنى كۆچلۈك ئىلگىرى
سۈرىدۇق. مىللىي خىزمەتتە ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشنى مەركەز
قىلىش يالغۇز پۈتكۈل دۆلەت تەرەققىياتىنىڭ تارىخىي يۇزلىنە-
شى بولۇپلا قالماستىن، بەلكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭمۇ ئورتاق
ئارزۇسى، ئۇ بىزنى مىللىي خىزمەتنىڭ تارىخىي، رېئال ئەھۋا-
لى، نەزەرىيىسى ۋە ئەمەلىيىتى، ئىجابىي ۋە سەلبىي جەھەتتىكى
تەجرىبىلىرى ئىگە قىلغان ئىلمىي يەكۈن. ئىشلەپچىقىرىش
كۈچلىرىنىڭ تەرەققىياتى ھەرقانداق جەمئىيەتتە ۋە ھەرقانداق
دەۋردە ھامان بىر مىللەتنىڭ ئۆز تەرەققىياتىدىكى ئىچكى ھەرە-
كەتلەندۈرگۈچ كۈچتۇر. مىللەتنىڭ ئىقتىسادىي ئورنى ئۇنىڭ
ئىجتىمائىي ئورنى بىلەن زىچ باغلىنىشلىق بولىدۇ. كۆپ مىل-
لەتلىك دۆلەتتە، مىللەتلەرنىڭ ئىقتىسادىي تەرەققىيات سەۋىيە-
سى، ئىقتىسادىي ئورنى ئۇلارنىڭ مۇناسىۋىتى ئۈچۈن شەرت
بولىدۇ. مىللىي زۇلۇم، مىللىي ئېكسپىلاتاتسىيە يوقىتىلغان

سوتسيالىستىك قۇرۇلۇش دەۋرىدە مىللىي خىزمەتتە ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشنى مەركەز قىلىش كىشىلەرنىڭ كۆڭلىگە تېخىمۇ ياقىدۇ، ئەمەلىي ئەھۋالغا تېخىمۇ ئويغۇن كېلىدۇ. مىللىي خىزمەت تارماقلىرى ئۇچۇن ئېيتقاندا، ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشنى مەركەز قىلىشتا چىڭ تۇرۇپ، مىللەتلەرنىڭ تەرەققىياتى ۋە ئالغا بېسىشى ئۇچۇن تىرىشچانلىق كۆرسەتكەندىلا، خىزمەتتە ئاندىن توغرا يۆنىلىشنى ئىگىلىيەلەيدۇ، تەشەببۇسكارلىقنى قوغلىغا ئالالايدۇ. مىللىي خىزمەت تارماقلىرى ئۇچۇن بۇنىڭدىن باشقا يول يوق. مىللىي خىزمەتنىڭ ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشنى مەركەز قىلىش يولىغا سېلىنىشى دۆلىتىمىزنىڭ مىللىي خىزمىتىدىكى تارىخىي ئەھمىيەتلىك بۇرۇلۇش، بۇ بۇرۇلۇش نەتىجىسىدە مىللىي خىزمەت يېڭى بىر دەۋرگە قەدەم قويدى. ئەمەلىيەت بۇ بۇرۇلۇشنىڭ مۇھىملىقىنى ۋە توغرىلىقىنى مۇنازىرە تەلەپ قىلمايدىغان ھالدا ئىسپاتلىدى.

ئىسلاھات ئېلىپ بېرىش، ئىشىكنى ئېچىۋېتىش سوتسىيالىستىك قۇرۇلۇشىمىزنىڭ يېڭى دەۋرىدىكى ئەڭ روشەن ئالاھىدىلىكىدۇر. خۇددى شۇنىڭدەك ئىسلاھات ئېلىپ بېرىش، ئىشىكنى ئېچىۋېتىش يېڭى دەۋردىكى مىللىي خىزمەتنىڭمۇ ئەڭ روشەن ئالاھىدىلىكىدۇر. بۇ ئالاھىدىلىك مۇنداق ئىككى مەزمۇننى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ: بىرى، مىللىي خىزمەت ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىسلاھات، ئېچىۋېتىش ئىشلىرى ئۇچۇن سەمىمىي خىزمەت قىلدۇرۇلۇپ، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىسلاھات، ئېچىۋېتىش ئىشلىرىنىڭ تارىخىي تەرەققىياتىغا ئىجابىي پوزىتسىيە ۋە ئۆزىگە خاس ئىقتىدار بىلەن قاتناشتۇرۇ-

لىدۇ. يەنە بىرى، مىللىي خىزمەتنىڭ ئۆزىمۇ ئىسلاھ قىلىنماق-
تا ۋە تەرەققىي قىلدۇرۇلماقتا. ئىدىيىنىڭ ئازاد قىلىنىشىغا
ۋە خىزمەتنىڭ مۇھىم نۇقتىسىنىڭ يۆتكىلىشىگە ئەگىشىپ،
مىللىي خىزمەت تارماقلىرىنىڭ خىزمەت ھەققىدىكى تەسەۋۋۇر
دائىرىسى، خىزمەت يوللىرى ئۇزلۇكسىز كېڭىيىپ باردى،
خىزمەت مەزمۇنى بېيىدى، بىلىشتىن ئەمەلىيەتكىچە چوڭ بىر
سەكرەش ئەمەلگە ئاشۇرۇلدى. سەللا ئەسلەيدىغان بولساق شۇنى
ھېس قىلالايمىزكى، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ۋە ئاز سانلىق
مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىسلاھات، ئېچىۋېتىش ئىشلىرىغا چېتى-
لىدىغان ھەربىر تەرەققىيات باسقۇچىدا، ھەربىر چوڭ قەدەمدە
مىللىي خىزمەت تارماقلىرى ئىمكانىيەتنىڭ بارىچە ئۆز بۇرچىنى
ئادا قىلىپ، ھەربىكەت قوللاندى. ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرى-
نىڭ پىلان ۋە مالىيە تۇزۇلمىسىنى ئىسلاھ قىلىش، چوڭ-ئوت-
تۇرا تېپتىكى كارخانىلارنى جانلاندۇرۇش، ئاساسىي مۇئەسسەسە
قۇرۇلۇشىنى كۈچەيتىش، ئىقتىسادىي ۋە ئىجتىمائىي تەرەققى-
يات پىلانىنى تۇزۇش، ھەر خىل ئوچۇق رايونلارنى ۋە سىناق
رايونلىرىنى تەسىس قىلىش، چېگرا سودىسىنى راۋاجلاندۇ-
رۇش، ئىچكى ئۆلكىلەردىكى تەرەققىي تاپقان رايونلار بىلەن ئاز
سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئۆز سىستېمىسى بويىچە بىر-بى-
رىگە ياردەمنى يولغا قويۇش، چارۋىچىلىق رايونلىرىدا ئىسلا-
ھات ۋە قۇرۇلۇش ئېلىپ بېرىش قاتارلىق نۇرغۇن جەھەتلەردە
مىللىي خىزمەت تارماقلىرى بىر بولسا تەكلىپلەرنى ئوتتۇرىغا
قويىدى، بولمىسا مەخسۇس يىغىنلارنى چاقىردى، ياكى سىياسەت-
لەرنى تۇزۇش ۋە يولغا قويۇش ئىشلىرىغا قاتناشتى. بۇنىڭدىن

باشقا بىز يەنە ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئىشلەپچىقىرىش-تۇرمۇش ئىشلىرى، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ نامراتلارنى يۆلەش خىزمىتى، ئاز سانلىق مىللەتلەرگە ئالاھىدە ئېھتىياجلىق بۇيۇملارنى ئىشلەپچىقىرىش، مىللىي سودىنى راۋاجلاندۇرۇش قاتارلىق جەھەتلەردە مۇناسىپ خىزمەتلەرنى ئىشلىدۇق. ئون نەچچە يىلدىن بۇيان، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىقتىسادىي چوڭقۇراق بىر پەللىگە كۆتۈرۈلدى. 1978-يىلىدىكىگە سېلىشتۇرغاندا، 1991-يىلى مىللىي ئاپتونومىيىلىك جايلارنىڭ سانائەت، يېزا ئىگىلىك ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى 185.1% ئاشتى. بۇنىڭ ئىچىدە سانائەتنىڭ ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى 261.5% كۆپەيدى؛ دېھقان-چارۋىچىلارنىڭ كىشى بېشىغا توغرا كېلىدىغان دارامىتى 70 نەچچە يۈەندىن كۆپىيىپ 500 نەچچە يۈەنگە يەتتى، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدا نەچچە ئون مىليون ئاھالە نامراتلىقتىن قۇتۇلدى. بۇ مول نەتىجىلەر مىللىي خىزمەت تارماقلىرىنىڭ ۋە كەڭ مىللىي خىزمەت خادىملىرىنىڭ جاپالىق ئەمگىكىدىن ئايرىلمايدۇ.

سوتسىيالىزم شارائىتىدا، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ۋە ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىقتىسادىنى تەرەققىي قىلدۇرۇش بىلەنلا قالماي، بەلكى ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ماۋاربىپ، پەن-تېخنىكا، مەدەنىيەت، تەنتەربىيە، ساقلىقنى ساقلاش ئىشلىرىنمۇ تەرەققىي قىلدۇرۇپ، مىللەتلەرنىڭ ئەتراپلىق يۈكسىلىشىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش كېرەك. بۇ— پارتىيىنىڭ مىللىي سىياسىتىنىڭ ئۆز تەبىئىتىگە خاس تەلىپى، ئاز سانلىق مىللەت خەلقىنىڭ ئۆزۈن زامانلاردىن بۇيان ئىنتىزار بولۇپ كەلگەن

ئارزۇسى، شۇنداقلا ئىقتىسادىي تەرەققىياتنىڭ مۇھىم شەرتى. ئىقتىسادىي تەرەققىيات بىلەن ئىجتىمائىي تەرەققىيات بىر-بىرىگە زىچ باغلىنىپ تۇرىدۇ ۋە بىر-بىرىگە تەسىر كۆرسىتىدۇ. ئىجتىمائىي تەرەققىيات ئىقتىسادىي تەرەققىياتقا باغلىق؛ ئىقتىسادىي تەرەققىيات ئىجتىمائىي تەرەققىياتتىن ئايرىلالمايدۇ. ئىسلاھات ۋە ئىشىكنى ئېچىۋېتىش ئاز سانلىق مىللەتلەر ئىقتىسادىنىڭ ئۇچقانداق يۇكسىلىشى ئۈچۈن قانات بېغىشلىدى، شۇنداقلا ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئىجتىمائىي ئىشلىرىنىڭ تەرەققىياتىنى ھەرىكەتلەندۈرگۈچ كۈچكە ئىگە قىلدى. بىز پارتىيە مەركىزىي كومىتېتىنىڭ ئىككى مەدەنىيەتنى تەڭ تۇتۇش تەلىپىگە ئاساسەن، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئىجتىمائىي ئىشلىرى تەرەققىياتىنى ئىلگىرى سۈرۈشنى مىللىي خىزمەتنىڭ مۇھىم مەزمۇنى قىلدۇق. مىللىي ماۋارىپنى راۋاجلاندۇرۇش ۋە ئىسلاھ قىلىش، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدىكى تۇرلۇك ئىنستىتۇتلارنى مىللەتلەر ئىنستىتۇتلىرىدىن ياخشى باشقۇرۇش جەھەتتە، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدا پەن تەتقىقاتى ۋە پەن-تېخنىكا مۇۋەپپەقىيەتلىرىنى ئومۇملاشتۇرۇش ۋە تەتبىق قىلىش جەھەتتە، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ مەدەنىيىتىگە ۋاربسلىق قىلىش ۋە ئۇنى راۋاجلاندۇرۇش، مەملىكەت ئىچى ۋە سىرتىدا ئالماشتۇرۇش جەھەتتە، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ تىل-يېزىقىنى قوللىنىش ۋە راۋاجلاندۇرۇش جەھەتتە، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ تەتتەربىيە ئىشلىرىنى تەرەققىي قىلدۇرۇش ۋە ئەنئەنىۋى تەتتەر-بىيىنى قېزىش ھەم رەتلەش جەھەتتە، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ داۋالاش ئىشلىرىنى راۋاجلاندۇرۇش ۋە پىلانلىق تۇغۇت سىياسى-

تىنى يولغا قويۇش جەھەتتە نۇرغۇن خىزمەتلەرنى ئىشلەپ، تېگىشلىك نەتىجىلەرنى قولغا كەلتۈردۇق. بۇ 14 يىل ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئىجتىمائىي ئىشلىرى جۇش ئۇرۇپ راۋاجلىنىپ، روشەن نەتىجىلەرگە ئېرىشكەن مەزگىل بولدى. 1978 -يىلدىكىگە سېلىشتۇرغاندا، 1991-يىلى ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ مەكتەپتىكى ئوقۇغۇچى سانى 30.6% كۆپەيدى، بۇنىڭ ئىچىدە ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى 293.9% كۆپەيدى، ھەممە ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ھەممىسىنىڭ ئۆزىدىن ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى يېتىشىپ چىقتى، بىرمۇنچە مىللەتلەرنىڭ ئۆزىدىن ماگىستىر ۋە دوكتور يېتىشىپ چىقتى؛ ئاز سانلىق مىللەتلەر يېزىقىدا نەشر قىلىنغان گېزىت 69.4% كۆپەيدى، مىللىي ئاپتونومىيىلىك جايلارنىڭ دوختۇرخانىلىرىدا كېسەل كارۋاتلىرى 46.7% كۆپەيدى. ھەر مىللەت خەلقى يېڭىچە روھىي قىياپەتكە ئىگە بولۇپ، سوتسىيالىزمنىڭ داغدام يولىدا يۈكسەك جاسارەت بىلەن ئالغا چاممىماقتا.

تارىخ ۋە رېئاللىق بىزگە شۇنى ئۇقتۇردىكى، داۋالغۇپ تۇرۇۋاتقان خەلقئارا شارائىتتا، كۆپ مىللەتلىك دۆلەتتە ئىسلاھات، ئېچىۋېتىش ئىشلىرىنى ۋە زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشىنى ئوڭۇشلۇق ئېلىپ بېرىش ئۈچۈن، سوتسىيالىستىك مىللىي مۇناسىۋەتنى مۇستەھكەملەپ ۋە راۋاجلاندۇرۇپ، مىللەتلەرنىڭ باراۋەرلىكى، ئىتتىپاقلىقى، ئۆزئارا ياردىمى ۋە ھەمكارلىقىنى ئېغىشماي داۋاملاشتۇرۇش ۋە ئۇزلۇكسىز ئىلگىرى سۈرۈش كېرەك. شۇنداق قىلغاندىلا، ئاندىن كۆچنى مەركەزلەشتۇرۇپ، بىر نىيەت-بىر مەقسەتتە قۇرۇلۇش ئېلىپ بارغىلى، ھەر مىل-

لەت خەلقىنىڭ ئەقىل-پاراسىتىنى ئەڭ زور دەرىجىدە جارى قىلدۇرغىلى بولىدۇ. ئەگەر مىللىي خىزمەتتە ئىقتىسادىي قۇ-رۇلۇشنى ئېغىشماي مەركەز قىلىشتا كۆزدە تۇتۇلغىنى مىللەت-لەرنىڭ تەرەققىياتى دېيىلسە، ئۇنداقتا سوتسىيالىستىك مىللىي مۇناسىۋەتنى مۇستەھكەملەش ۋە راۋاجلاندۇرۇشتىكى مەركىزىي مەسىلە مىللەتلەرنىڭ سەممىي ئىتتىپاقلىقىدۇر. مىللىي خىز-مەتتە، ئىتتىپاقلىق بىلەن تەرەققىيات خۇددى قۇشلارنىڭ ئىككى قانىتىدەك بىر-بىرىدىن ئايرىۋېتىشكە بولمايدىغان ئىش، ئۇنىڭ ھېچقايسىسى كەم بولسا بولمايدۇ. ئىتتىپاقلىق تەرەققىياتنىڭ ئالدىنقى شەرتى، ئىتتىپاقلاشقاندىلا، ئاندىن بىر نىشان ئاستىدا تەڭ كۈچ چىقىرىپ، پۈتۈن دىققەتنى يېغىپ ئىسلاھات، ئېچىۋې-تىش ئىشلىرىنى ئېلىپ بارغىلى، ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشنى يولغا قويغىلى، مىللەتلەرنىڭ تەرەققىياتىنى ئىلگىرى سۈرگىلى بول-مىدۇ؛ تەرەققىيات— ئىتتىپاقلىقنىڭ ئاساسى، مىللەتلەرنىڭ ئىق-تىساد ۋە مەدەنىيىتى راۋاج تاپسا، ئۆزى تەرەققىياتقا ئېرىشسە، ئىتتىپاقلىق ئاندىن ئىشەنچلىك ماددىي ئاساسقا ئىگە بولالايدۇ-دە، كىشىلەر تىنچ-ئىتتىپاقلىق ئاساسىدىكى ۋەزىيەتنى تېخىمۇ قەدىرلەيدىغان ۋە تىرىشىپ قوغدايدىغان بولىدۇ. ئىتتىپاقلىق ۋە تەرەققىيات مىللىي خىزمەت تارماقلىرىمىز مەڭگۈ كۆتۈرىدە-غان بايراق بولۇپ قالغۇسى.

11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتىنىڭ 3-ئومۇمىي يىغى-لىدىن بۇيانقى مەزگىل ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئىقتىساد ۋە مەدەنىيىتى تەرەققىي قىلغان مۇھىم مەزگىل بولدى، شۇنداقلا سوتسىيالىستىك مىللىي مۇناسىۋەت تەرەققىي قىلغان مۇھىم

مەزگىل بولدى. پارتىيەمىز «دۆلىتىمىز قۇرۇلغاندىن بۇيانقى پارتىيەنىڭ تارىخىغا دائىر بەزى مەسىلىلەر توغرىسىدىكى قارار» غا: مەملىكىتىمىزدىكى ھازىرقى مىللىي مۇناسىۋەت ئاساسىي جەھەتتىن ھەر مىللەت ئەمگەكچى خەلقى ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەت دەپ ئوچۇق يازدى. بۇ توغرا يەكۈن مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە. ئۇ يېڭى دەۋردىكى مىللىي مۇناسىۋەتنىڭ تەرەققىياتى ئۈچۈن نەزەرىيىۋى ئاساس سېلىپ بەردى ۋە يۆنىلىش كۆرسىتىپ بەردى. شۇ 14 يىل مابەينىدە، مىللەتلەرنىڭ باراۋەرلىكى ۋە ئىتتىپاقلىقىنى قوغداش، مىللەتلەرنىڭ ئۆزئارا ياردىمى ۋە ھەمكارلىقىنى ئىلگىرى سۈرۈش مىللىي خىزمەتنىڭ تۈپ ۋەزىپىسى، شۇنداقلا سوتسىيالىستىك مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىنىڭ مۇھىم مەزمۇنى بولۇپ قالدى. پۈتۈن مەملىكەتنىڭ ھەرقايسى جايلىرىدا مىللىي ئىتتىپاقلىق ۋە تەرەققىيات بويىچە ئىلغار تىپلارنى بەرپا قىلىش ۋە تەدرىلەش پائالىيىتى ئومۇمىيۈزلۈك قانات يايدۇرۇلدى؛ نۇرغۇن جايلار ئۆز يېرىنىڭ شارائىتىغا قاراپ «ئىتتىپاقلىق نەمۇنىچىلىرى ئېيى»، ئارمىيە بىلەن خەلقنىڭ ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتىش دېگەنگە ئوخشاش تۈرلىمۇ ئەھمىيەتلىك پائالىيەتلەرنى قانات يايدۇردى؛ مەملىكەت بويىچە مىللىي سىياسەت ھەققىدە قايتا تەربىيە ئېلىپ بېرىلدى ۋە مىللىي سىياسەتنىڭ ئىجراسى ئۈستىدە تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىلدى؛ «ئىككى خىل مىللەتچىلىك» كە مۇئامىلە قىلىش مەسىلىسىدە، نەزەرىيە ۋە ئەمەلىيەت جەھەتتە ھەقىقەتنى ئەمەلىيەتتىن ئىزدەش پوزىتسىيىسى قوللىنىلدى؛ ئەستايىدىل، ئىنچىكە خىزمەت ئىشلەش ئارقىلىق، مىللەتلەر ئارىسىدا يۈز بەرگەن

گەن خەلق ئىچىدىكى نۇرغۇن زىددىيەت مۇڭاپىق ھەل قىلىندى. بىز يەنە خەلقئارادىكى دۇشمەن كۈچلەرنىڭ سىڭىپ كىرىش، بۇزغۇنچىلىق قىلىش ھەرىكەتلىرىگە ڭە ئىچكى-تاشقى بۆلگۈنچى كۈچلەرنىڭ بۆلگۈنچىلىك، ئاغدۇرمىچىلىق ھەرىكەتلىرىگە قار-شى قەتئىي، كۈچلۈك كۈرەش ئېلىپ باردۇق، خەلقئارا كىشى-لىك ھوقۇقى ساھەسىدىكى كۈرەشكە ڭە خەلقئارا جامائەتچىلىك-نىڭ ئىرقىي كەمسىتىشكە، ئىرقىي ئايرىمىچىلىققا قارشى تۇ-رۇش يولىدا ئېلىپ بارغان كۈرەشلىرىگە قاتناشتۇق. يېقىنقى يىللاردىن بۇيان، خەلقئارا ڭەزىيەت ئۆزگىرىپ تۇرۇڭاتقان، خەلقئارادىكى دۇشمەن كۈچلەر بۇزغۇنچىلىق ھەرىكەتلىرىنى ئې-لىپ بېرىپ، بېسىم ئىشلىتىڭاتقان، ئەتراپىمىزدىكى بەزى دۆ-لەتلەردە كەسكىن مىللىي توقۇنۇش، ئىجتىمائىي داۋالغۇش يۈز بېرىڭاتقان، بەزى ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدا پاراكەندىچى-لىك ھەتتا ئەكسىلئىنقىلابىي توپلاڭ يۈز بەرگەن بولسىمۇ، لېكىن ھېچقانداق كۈچ ھەر مىللەت خەلقىنىڭ قان بىلەن گۆش-تەك يېقىن مۇناسىۋىتىنى ئۈزىۋېتەلمىدى، ھېچقانداق كۈچ ھەر مىللەت خەلقىنىڭ مۇرىنى مۇرىگە تېرەپ ئالغا بېسىش قەدىمىنى توسۇڭالالمىدى، دۆلىتىمىزدىكى مىللىي مۇناسىۋەت تۇرلۇك قاتتىق سىناقلارغا بەرداشلىق بەردى، مىللەتلەرنىڭ بۇيۇك ئىت-تىپاقلىقى ئۇيۇل تاشتەك مۇستەھكەملەندى.

مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە دۆلىتىمىزنىڭ مىل-لىي مەسىلىنى ھەل قىلىشتىكى ئاساسىي سىياسىتى، شۇنداقلا دۆلىتىمىزنىڭ مۇھىم سىياسىي تۈزۈمىدۇر. شەك-شۇبھىسىز-كى، مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە سىياسىتىنى ڭە قا-

نۇن-نىزاملىرىنى ئوبدان ئىجرا قىلىپ، مىللىي تېررىتورىيە-لىك ئاپتونومىيە تۈزۈمىنى مۇستەھكەملەش ۋە مۇكەممەللەشتۈ-رۈش مىللىي خىزمەت تارماقلىرىنىڭ ئىنتايىن مۇھىم خىزمە-تىدۇر. سوتسىيالىستىك قۇرۇلۇش ئېلىپ بېرىلىۋاتقان يېڭى دەۋردە، مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە تۈزۈمىنى مۇكەم-مەللەشتۈرۈش ۋە راۋاجلاندۇرۇش سوتسىيالىستىك سىياسىي دېموكراتىيە بىلەن، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ باراۋەرلىك ھوقۇ-قى بىلەن مۇناسىۋەتلىك بولۇپلا قالماي، سوتسىيالىستىك زاما-نىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشى ۋە مىللەتلەرنىڭ تەرەققىياتى بىلەنمۇ مۇناسىۋەتلىك. ھەرقانداق سىياسىي تۈزۈم مۇئەييەن ئىقتىسادىي بازىس ئۈستىگە ئورنىتىلىدۇ ھەمدە ئىقتىسادىي بازىس ئۈچۈن خىزمەت قىلدۇرۇلىدۇ، ئۇنىڭ ھاياتىي كۈچى بۇاستە ئىقتى-سادنىڭ ھاياتىي كۈچىدىن كېلىدۇ؛ ئۇنىڭ ئالغا بېسىشى، چې-كىنىشى ئىقتىسادىي بازىسنىڭ چەكلىمىسىگە ئۇچرايدۇ؛ ئۇنىڭ ياخشى-يامان بولۇشى ئىقتىسادىي بازىسنىڭ ئەكسى تەسىرىگە باغلىق بولىدۇ. مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە تۈزۈمى ھەم دۆلەتنىڭ بىرلىكىگە، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئۆز ئىشىغا ئۆزى خوجا بولۇشىغا پايدىلىق، ھەم مىللىي ئاپتونومىيىلىك جايلارنىڭ ئىقتىسادىي-ئىجتىمائىي تەرەققىياتىغا، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئۆز تەرەققىياتىغا پايدىلىق تۈزۈم. سوتسىيالىس-تىك قۇرۇلۇش ئېلىپ بېرىلىۋاتقان يېڭى دەۋردە، مىللىي تېر-رىتورىيىلىك ئاپتونومىيە تۈزۈمىنى مۇكەممەللەشتۈرۈش ئۈ-چۈن، ئەڭ مۇھىمى مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە تۈزۈ-مىنىڭ ئەۋزەللىكىنى كۆرسىتىپ، بۇ تۈزۈمنىڭ ئاز سانلىق

مىللەتلەرنىڭ ئىقتىسادىي تەرەققىياتىنى ئىلگىرى سۈرۈش رولـ-
نى ئەڭ زور دەرىجىدە جارى قىلدۇرۇش كېرەك. بۇنىڭ كونكـ-
رېت يوللىرى مۇنداق: بىر تەرەپتىن، ئاز سانلىق مىللەت
رايونلىرىنىڭ ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشىنى سىياسىي كاپالەتكە ئىگە
قىلىش، يەنە بىر تەرەپتىن، ئاپتونومىيە ئورگانلىرى ئارقىلىق
ئاپتونومىيە ھوقۇقىنى قانۇن بويىچە يۈرگۈزۈپ، ئىقتىسادىي
قۇرۇلۇشنى بىۋاستە، كۆچلۈك ئىلگىرى سۈرۈش. بىز بېسىپ
ئۆتكەن 14 يىللىق مۇساپە بۇنى تولۇق ئىسپاتلىدى. «جۇڭخۇا
خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە قا-
نۇنى» دا ئىقتىساد ۋە مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىغا ئائىت ماددىلار
خېلى زور سالماقنى ئىگىلەيدۇ. گوۋۇيۈەن تارقاتقان «مىللىي
تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە قانۇنى» نى يەنە بىر قەدەم ئىلگىرى-
لەپ ئەمەلىيلەشتۈرۈشكە دائىر بەزى مەسىلىلەر توغرىسىدىكى
ئۇقتۇرۇش» تا مىللىي ئاپتونومىيىلىك جايلارنىڭ ئىسلاھات ۋە
قۇرۇلۇش ئىشلىرىدىكى بەزى ئەمەلىي مەسىلىلەرنى ھەل قىلىش
ئاساسىي مەقسەت قىلىنغان. ئالاقىدار رايونلار ۋە تارماقلار
مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە تۈزۈمىنى مۇستەھكەملەش
ۋە راۋاجلاندۇرۇش جەھەتتە نۇرغۇن خىزمەت ئىشلىدى، بۇ
جايلار ۋە تارماقلار بويىچە قانۇن تۈزۈمىنى كۆچەيتىش ۋە مەمۇ-
رىي تەدبىرلەرنى تۈزۈشنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. مەملىكەت بويىچە
25 ئاپتونوم ئوبلاست، 88 ئاپتونوم ناھىيە ئاپتونومىيە نىزامىنى
تۈزۈپ چىقتى، مىللىي ئاپتونومىيىلىك جايلار يەنە نۇرغۇن
ئايرىم نىزاملارنى تۈزۈپ چىقتى، دېمەك مەملىكىتىمىزنىڭ
مىللىي قانۇن-نىزاملىرى دەسلەپكى قەدەمدە سىستېما بولۇپ

شەكىللەندى. 1978-يىلىدىن بۇيان، دۆلىتىمىزدە 63 مىللىي ئاپتونومىيىلىك جاي بېكىدىن تەسىس قىلىندى. ھازىر مەملەكەت بويىچە مىللىي ئاپتونومىيىلىك جاي جەمئىي 156غا يەتتى، 55 ئاز سانلىق مىللەتنىڭ 44ى، 91 مىليون 200 مىڭدىن ئارتۇق ئاز سانلىق مىللەت ئاھالىسىنىڭ 77 پىرسەنتى ئاپتونومىيە ھوقۇقىنى يۈرگۈزۈۋاتىدۇ.

بۇنىڭدىن باشقا، ئارىلىشىپ ئولتۇراقلاشقان ۋە تارقاق ئولتۇراقلاشقان ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ باراۋەرلىك ھوقۇقىغا كاپالەتلىك قىلىش ئۈچۈن، مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە تۈزۈمىنىڭ قوشۇمچىسى سۈپىتىدە، مەملىكەت بويىچە 1700 دىن ئارتۇق مىللىي يېزا ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى ۋە قۇرۇلدى، مىللىي يېزا قۇرغان ئاز سانلىق مىللەت 53 كە يەتتى.

ئىسلاھات، ئېچىۋېتىش، ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش، ئىتتىپاقلىق، مۇقىملىق، تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە ئىشلىرى ھەمدە مىللىي مەسىلىنىڭ ئاخىرقى ھېسابتا ھەل قىلىنىشى ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىدىن ئايرىلالمايدۇ. سۈپىتى بىرقەدەر يۇقىرى ھەر مىللەت كادىرلىرى قوشۇنىنىڭ بولۇشى بىرەر رايوندا ئىسلاھات، ئېچىۋېتىش ئىشلىرىنى ۋە ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشنى ئوبدان ئېلىپ بېرىشنىڭ ھەل قىلغۇچ ئامىلىدۇر. يەنە قىنقى يىللاردىن بۇيان، بىز ھەر خىل يوللار بىلەن مىللىي كادىرلارنىڭ سانىنى كۆپەيتىش، تەلىم-تەربىيىنى كۈچەيتىپ مىللىي كادىرلارنىڭ سۈپىتىنى ئۆستۈرۈش، تەدبىر قوللىنىپ مىللىي كادىرلارنىڭ قۇرۇلمىسىنى ياخشىلاش ۋە كادىرلار تۈزۈمى ئىسلاھاتىدا ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنى تاللاپ ئىشقا

قويۇشقا ۋە يېتىشتۇرۇشكە ئەھمىيەت بېرىش جەھەتلەردە قولـ
مىزدىن كېلىدىغان ئىشلارنى قىلدۇق. ھازىر مەملىكەت بويىچە
ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرى 2 مىليون 190 مىڭغا يېتىپ،
1978-يىلدىن 1.6 ھەسسە كۆپەيدى. بۇنىڭ ئىچىدە ھەر خىل
كەسىپنى تېخنىكا خادىملىرى 60 % تىن كۆپرەكنى تەشكىل قىـ
لىدۇ. ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنىڭ ئومۇمىي سانىنىڭ
مەملىكەت بويىچە ئومۇمىي كادىرلار سانىدا ئىگىلىگەن نىسبىتى
1978-يىلدىكى 4.8% تىن كۆپىيىپ 1990-يىلى 6.2% كە
يەتتى. ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرى پارتىيىمىزنىڭ قىممەتـ
لىك بايلىقى، ھەرقايسى مىللەتلەرنىڭمۇ قىممەتلىك بايلىقى. بۇ
مىللىي كادىرلار قوشۇنى مىللىي خىزمىتىمىزدە ئېرىشكەن غا
يەت زور نەتىجىلەرنىڭ مۇھىم بەلگىسى، شۇنداقلا مىللىي خىز
مىتىمىزدە غايەت زور نەتىجىلەرنى قولغا كەلتۈرگەنلىكىمىزنىڭ
مۇھىم سەۋەبى.

بىسىپ ئۆتكەن يوللارنى ئەسلىسەك شۇنداق دېيىشكە تاما
مەن ھەقلىقمىزكى، بۇ 14 يىل مىللىي خىزمەت جۇڭگوچە
سوتسىيالىزم قۇرۇشتىن ئىبارەت ئۇلۇغ ئىش داۋامىدا يول
ئېچىپ ئىلگىرىلىگەن، ئىدىيە، نەزەريە، سىياسەت، ئەمەلـ
يەت قاتارلىق ساھەلەردە ئەتراپلىق راۋاجلانغان، شۇنداقلا تارـ
خىي خاراكتېرلىك مۇۋەپپەقىيەتلەرگە ئېرىشكەن مەزگىل بولـ
دى.

دەرۋەقە، خىزمىتىمىزدە تازا كۆڭۈلدىكىدەك بولمىغان
جايلارمۇ بار، ئىدىيىنى ئازاد قىلىشىمىز، بەزى خىزمەتلەردە
ئىجادكارلىقىمىز يېتەرلىك بولمىدى، بەزى سىياسەت ۋە تەدبىرـ

لەرنى ئەمەلىيلەشتۇرۇشىمىز كۆچلۈك ئەمەس؛ خىزمىتىمىزدە يەنە بىرمۇنچە قىيىنچىلىق ۋە مەسىلىلەر تۇرۇۋاتىدۇ. بۇ مەسىلىلەر بۇنىڭدىن كېيىن تەجرىبىلەرنى يەكۈنلەپ، غەيرەت ئۇستىگە غەيرەت قوشۇپ، تۇرلۇك خىزمەتلەرنى تىرىشىپ تېخىمۇ ئوبدان ئىشلىشىمىزنى تەلەپ قىلىدۇ.

2

بۇ 14 يىللىق ئۇلۇغ مۇساپە جەريانىدا، مىللىي خىزمىتىمىزدە يېڭىدىن يېڭى نەتىجىلەر قولغا كەلتۈرۈلدى، تەجرىبىلەرمۇ ئۇزلۇكسىز توپلاندى، راۋاجلاندى ۋە يۈكسەلدى. بۇ يىل 1-ئايدا مەركەزدە چاقىرىلغان مىللىي خىزمەت يىغىنىدا باش شۇجى جياڭ زېمىن مىللىي خىزمەتنىڭ دۆلىتىمىز قۇرۇلغاندىن بۇيانقى ئۇلۇغ مۇۋەپپەقىيەتلىرىنى ۋە ئاساسىي تەجرىبىلىرىنى سىستېمىلىق خۇلاسىلىدى. بىز مەركەزدە ئېچىلغان مىللىي خىزمەت يىغىنىنىڭ روھىغا ئاساسەن، ھەر قايسى رايونلار ۋە تارماقلار بويىچە ئەستايىدىل چىقىرىلغان خۇلاسە ئاساسىدا، مىللىي خىزمەت تارماقلىرى ۋە ئالاقىدار قېرىنداش تارماقلار يەنە قىنقى يىللاردىن بېرى يارانقان ئاساسىي تەجرىبىلەرنى تۆۋەندەكى بىرنەچچە جەھەتكە يىغىنچاقلىدۇق:

(1) خىزمەتنىڭ يېتەكچى ئىدىيىسى جەھەتتە، پارتىيىنىڭ ئاساسىي لۇشىيەنىدە باشتىن-ئاخىر تەۋرەنمەي چىڭ تۇرۇش. پارتىيىنىڭ ئاساسىي لۇشىيەنى ئىسلاھات، ئېچىۋېتىش ۋە زامانىۋىلاشتۇرۇش يولىدىكى قۇرۇلۇش ئەمەلىيىتىنىڭ ئىلمىي يەكۈ-

نى، بۇ لۇشيەن دۆلىتىمىز قۇرۇلغاندىن بۇيانقى ھەتتا پارتىيە-
مىز قۇرۇلغاندىن بۇيانقى ئەمەلىيەت تەجرىبىلىرىنى ئۆز ئىچىگە
ئالغان، دۆلىتىمىزنىڭ ئەھۋالىغا ئۇيغۇن كېلىدىغان، كىشى-
لەرنىڭ كۆڭلىگە ياقىدىغان ماركسىزملىق لۇشيەن بولۇپ، ھەر
مىللەت خەلقىنىڭ تۇپ مەنپەئىتىنى ۋە ئورتاق ئىرادىسىنى
ئەكس ئەتتۈردى، ئۇ دۆلىتىمىزنىڭ سوتسىيالىستىك زامانىۋى-
لاشتۇرۇش قۇرۇلۇشىنىڭ ھەممە ساھەلىرىدە جۈملىدىن مىللىي
خىزمەتتە ئومۇمىيۈزلۈك يېتەكچى ئەھمىيەتكە ئىگە. پارتىيىنىڭ
ئاساسىي لۇشيەنىدە چىڭ تۇرغاندىلا، مىللىي خىزمەت توغرا
يۆنىلىشكە ئىگە بولالايدۇ، پارتىيىنىڭ ئاساسىي لۇشيەنىدە چىڭ
تۇرغاندىلا، مىللىي خىزمەت ھەرىكەتلەندۈرگۈچ كۈچكە ئۈزلۈك-
سىز ئىگە بولالايدۇ.

مىللىي خىزمەتتە پارتىيىنىڭ ئاساسىي لۇشيەنىدە چىڭ
تۇرۇش شۇنى تەلەپ قىلىدۇكى، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرى-
نىڭ ۋە ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئەمەلىيىتىگە زىچ بىرلەشتۈ-
رۈپ، خىزمەتنىڭ ھەممە تەرەپلىرىدە ۋە ھەممە ھالقىلىرىدا بىر
مەركەز، ئىككى ئاساسىي نۇقتىنى قەتئىي ئىزچىللاشتۇرۇش
كېرەك. ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىشلەپچىقىرىش
كۈچلىرىنى راۋاجلاندۇرۇشنى ۋە مىللەتلەرنىڭ تەرەققىياتىنى
ئىلگىرى سۈرۈشنى مىللىي خىزمەتتە يادرولۇق ئورۇنغا قويۇش
لازىم؛ ئىدىيىنى ئازاد قىلىپ، ھەقىقەتنى ئەمەلىيەتتىن ئىز-
دەپ، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىسلاھات، ئېچىۋېتىش
ئىشلىرىنى پائال ئىلگىرى سۈرۈش كېرەك؛ پارتىيىنىڭ مىللىي
خىزمەتكە بولغان مۇتلەق رەھبەرلىكىدە چىڭ تۇرۇپ، پارتىيە-

مىزنىڭ مىللىي خىزمەتكە دائىر چوڭ فاڭجېنلىرىنى كەم-كۆ-
تىسىز ئىزچىللاشتۇرۇپ، مىللىي مەسىلىنى سوتسىيالىستىك
پرىنسىپ بويىچە ھەل قىلىش كېرەك؛ دۆلەتنىڭ بىرلىكىنى ۋە
مۇقىملىقىنى قوغداش، خەلق دېموكراتىيىسى دىكتاتۇرلىقى-
دىكى دۆلەت ھاكىمىيىتىنى مۇستەھكەملەش، ماركسىزملىق
مىللەت قارىشىنى جۇڭگونىڭ ئەمەلىيىتىگە بىرلەشتۈرۈشتە
چىڭ تۇرۇپ، ئۇنى جۇڭگودىكى مىللىي مەسىلىنى كۆزىتىش
ۋە ھەل قىلىشتىكى نەزەرىيىۋى ئاساس قىلىش كېرەك. ئىقتى-
سادىي قۇرۇلۇشنى مەركەز قىلىشتا چىڭ تۇرۇش، تۆت ئاسا-
سىي پرىنسىپتا چىڭ تۇرۇش، ئىسلاھات ئېلىپ بېرىش، ئى-
شىكنى ئېچىۋېتىشتە چىڭ تۇرۇش پارتىيىنىڭ ئاساسىي لۇشىيە-
نىنىڭ ئاساسىي مەزمۇنى، شۇنداقلا بۇ جۇڭگوچە سوتسىيالىزم
قۇرۇشتىكى ئەڭ ئاساسلىق ئۇچ مەسىلە. بۇ ئۇچ تەرەپ بىر-بە-
رىنى تەقەززا قىلىدۇ، ئۇنىڭ ھېچقايسىسى كەم بولسا بولمايدۇ.
مىللىي خىزمەتتە بۇنى توغرا چۈشىنىش، تولۇق ئىزچىللاشتۇ-
رۇش لازىم.

**(2) خىزمەتنىڭ مەزمۇنى جەھەتتە، پارتىيىنىڭ مىللىي سىيا-
ستىنى تولۇق ئىجرا قىلىش ھەمدە كۆپرەك ئەمەلىي ئىش قىلىشنى
نەزەردە تۇتۇش.** ئۇزاق مۇددەتلىك ئەمەلىيەت داۋامىدا، دۆلە-
تىمىزدە بىر يۈرۈش مۇكەممەل مىللىي سىياسەت شەكىللەندى.
ئۇ بولسىمۇ: ھەممە مىللەت باپباراۋەر بولۇش سىياستى، ئاز
سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئىقتىساد، سىياسەت، مائارىپ، تېخنىكا،
مەدەنىيەت، ساقلىقنى ساقلاش قاتارلىق ئىشلارنى راۋاجلاندۇرۇ-
شىغا ياردەم بېرىپ، ئورتاق گۈللىنىشنى ئىشقا ئاشۇرۇش سىيا-

ستى، ۋەتەننىڭ بىرلىكىنى ۋە مىللەتلەرنىڭ بۈيۈك ئىتتىپاق-
لىقىنى قوغداش، مىللەتلەرنىڭ ئۆزئارا ياردىمى ۋە ھەمكارلىقى-
نى ئىلگىرى سۈرۈش سىياستى، مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپ-
تونومىيە تۈزۈمىنى مۇستەھكەملەش ۋە مۇكەممەللەشتۈرۈش
سىياستى، ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنى زور كۈچ بىلەن
يېتىشتۈرۈش ۋە پائال ئىشقا قويۇش سىياستى، ئاز سانلىق
مىللەتلەرنىڭ ئۆز مىللىتىنىڭ تىل-يېزىقىنى قوللىنىشى ۋە
راۋاجلاندۇرۇشىنى كاپالەتكە ئىگە قىلىش سىياستى، ئاز سان-
لىق مىللەتلەرنىڭ ئۆز ئۆرپ-ئادەتلىرىنى ساقلاپ قېلىش ياكى
ئىسلاھ قىلىش ھوقۇقىغا ھۆرمەت قىلىش سىياستى ۋە باشقە-
لار. بۇ سىياسەتلەرنىڭ كونكرېت مەزمۇنى ئەمەلىيەتنىڭ تەرەق-
قىياتىغا ئەگىشىپ ئۈزلۈكسىز بېيىپ ۋە راۋاجلىنىپ بارىدۇ.
مىللىي سىياسەتنى ئوبدان ئىجرا قىلىش مىللىي خىزمەتنىڭ
ئاساسىي مەزمۇنى، شۇنداقلا مىللىي خىزمەت تارماقلىرىنىڭ
ئاساسىي ۋەزىپىسى. مىللىي سىياسەتنى ئىجرا قىلىشتا نۇرغۇن-
لىغان كونكرېت خىزمەتلەرنى ئىشلەشكە، جۈملىدىن ئالاقىدار
خىزمەتلەر داۋامىدا، مىللىي سىياسەتنىڭ ئالاقىدار مەزمۇنلىرى-
نى ھەقىقىي گەۋدىلەندۈرۈشكە، مىللىي سىياسەتنى كەڭ دائى-
رىدە تەشۋىق قىلىشقا، مىللىي سىياسەتنىڭ ئىجراسىنى نازارەت
قىلىش ۋە تەكشۈرۈشكە، مىللىي سىياسەتكە خىلاپ ئىشلارنى
ئۆز ۋاقتىدا تۈزىتىشكە توغرا كېلىدۇ. شۇنىڭدەك يەنە مىللىي
سىياسەت پرىنسىپلىرىنىڭ روھىغا ئاساسەن، ھەربىر جاي ۋە
ھەربىر تارماقنىڭ ئۆز ئەھۋالىغا بىرلەشتۈرۈپ، قوشۇمچە بەل-
گىلىمىلەرنى ياكى كونكرېت يولغا قويۇش چارىلىرىنى تۈزۈپ

چىقىشقا توغرا كېلىدۇ. دۆلىتىمىزنىڭ مىللىي سىياسىتى بىر پۈتۈن گەۋدە، ئۇنىڭ ھەربىرىنى ئەستايىدىل ئىزچىللاشتۇرۇش لازىم. دەرۋەقە، كونكرېت ئەھۋالغا قاراپ، ئوخشاش بولمىغان رايونلاردا، ئوخشاش بولمىغان مەزگىلدە مەلۇم بىرىنى بەكرەك گەۋدىلەندۈرۈشكە بولىدۇ.

مىللىي سىياسەتنى ئىجرا قىلىشتا، كۆپرەك ئەمەلىي ئىش قىلىشنى نەزەردە تۇتۇش كېرەك. ئەمەلىي ئىش قىلىش دېگىنىمىز مىللىي سىياسەتتە تەلەپ قىلىنغان ۋە رۇخسەت قىلىنغان ئىشلارنى، ئاز سانلىق مىللەت خەلقى تەلەپ قىلىۋاتقان ئىشلارنى، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ھوقۇق-مەنپەئىتىگە زىچ مۇناسىۋەتلىك ئىشلارنى، شۇنىڭدەك مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقلىقى ۋە تەرەققىياتىغا پايدىلىق ئىشلارنى قىلىش دېگەنلىكتۇر. ئاز سانلىق مىللەتلەر ئۈچۈن قانچىلىك ئەمەلىي ئىش قىلىپ بېرىش مىللىي خىزمەت تارماقلىرىنىڭ سىياسەت سەۋىيىسىنىڭ يۇقىرى-تۆۋەنلىكىنى ۋە مىللىي سىياسەتنى ئىجرا قىلىش ئەھۋالىنى ئۆلچەيدىغان ئاساسىي ئۆلچەم.

(3) خىزمەت فاكتىنى جەھەتتە، ھەققەتنى ئەمەلىيەتتىن ئىزدەشتە چىڭ تۇرۇپ، ھەممىدە ئەمەلىيەتنى ئاساس قىلىش. كونكرېت ئەھۋالنى كونكرېت تەھلىل قىلىش— ماركسىزمنىڭ جېنى. جۇڭگودا 56 مىللەت بار، ئۇلارنىڭ ئىقتىسادى، مەدەنىيىتى ۋە ئۆرپ-ئادىتى ئوخشاشمايدۇ، مەملىكىتىمىزنىڭ مىللىي ئاپتونومىيىلىك جايلىرىنىڭ كۆلىمى 6 مىليون 100 مىڭ كۋادرات كىلومېتىردىن ئاشىدۇ، بۇ جايلارنىڭ تەبىئىي شارائىتى ۋە ئىجتىمائىي شارائىتى بىر-بىرىدىن تولىمۇ پەرقلىنىدۇ، مىللىي

خىزمەتنىڭ مەزمۇنى ئىنتايىن مول، يەنە كېلىپ ئۇ ئىجتىمائىي ھاياتنىڭ ھەممە ساھەلىرىگە چېتىلىدۇ. خەنزۇلار رايونلىرىغا ماس كېلىدىغان نەرسىلەرنىڭ ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىغا تامامەن ماس كېلىشى ناتايىن، مىللەتلەر توپلىشىپ ئولتۇراقلاشقان رايونلارغا ماس كېلىدىغان نەرسىلەرنىڭ تارقاق ئولتۇراقلاشقان رايونلارغا ماس كېلىشى ناتايىن، ماۋۇ مىللىي ئاپتونومىيىلىك جايغا ماس كېلىدىغان نەرسىلەرنىڭ ئاۋۇ مىللىي ئاپتونومىيىلىك جايغا ماس كېلىشى ناتايىن. بۇ ھال خىزمەت داۋامىدا ماتېرىيالىستىك دىئالېكتىكىغا ئەمەل قىلىپ، ئورتاقلىق بىلەن خاسلىقنىڭ مۇناسىۋىتىنى ئاكتىپ ئىگىلىشىمىز، مىللەتلەرنىڭ ۋە رايونلارنىڭ ئالاھىدىلىكىنى تولۇق تونۇپ ۋە ئىگىلەپ، ھەقىقەتنى ئەمەلىيەتتىن ئىزدەپ، تۇرلەرگە بۆلۈپ يەتكۈچىلىك قىلىشىمىز لازىملىقىنى تەلەپ قىلىدۇ. خىزمەتتە ناھايىتى ئېنىق نىشان بولۇشى، سىياسەت جەھەتتە مەلۇم جاڭلىقلىق بولۇشى كېرەككى، مېتافىزىكىلىققا بېرىلىپ ھەممىنى بىر تاياقتا ھەيدەيدىغان خاھىشتىن ساقلىنىش، ئەمەلىي ئەھمىيىتى بىلەن ھېسابلاشماي، يۈزەكى ئىش كۆرىدىغان ئەھۋالدىن ھەزەر ئەيلەش لازىم.

ھەممىدە ئېغىشماي ئەمەلىيەتنى ئاساس قىلىش ئۈچۈن، ئىدىيىنى دادىل ئازاد قىلالايدىغان، ھەقىقەتتە قورقماي چىڭ تۇرالايدىغان پەزىلەتكە ئىگە بولۇپ، ئىلگىرىكى خىزمەتلەردە ھاسىل قىلىنغان ياخشى ئۇسۇللارنى داۋاملاشتۇرۇش، شۇنىڭ بىلەن بىللە، ۋەزىيەتنىڭ ئېھتىياجىغا مۇۋاپىق كەلمەيدىغان، مىللەتلەرنىڭ تەرەققىياتىغا پايدىسىز بولغان رامكىلارنى باتۇر-

لۇق بىلەن چۆرۈپ تاشلاش، «سول» چىل ياكى ئوڭچىل ئىدىيە-
نىڭ كاشىلىسىنى توسۇش لازىم. ھەممىدە ئەمەلىيەتنى ئاساس
قىلىش ئۇچۇن، ۋەزىيەتكە قاراپ جانلىق ئىش كۆرۈش، ۋەزى-
يەت تەرەققىي قىلغاندا، ئەھۋالدا ئۆزگىرىش بولغاندا، سەپتىن
چۇشۇپ قالماي ۋە پاسسىپ ئەھۋالغا چۇشۇپ قالماي، ئىدىيە
ۋە خىزمەت جەھەتتە ۋەزىيەتنىڭ تەرەققىياتىغا ماسلىشىش
كېرەك.

**(4) خىزمەت ئوبيېكتى جەھەتتە، ئاساسەن ئاز سانلىق مىل-
لەتلەرگە، شۇنىڭ بىلەن بىرگە، پۈتكۈل جۇڭخۇا مىللەتلىرىگە
يۈزلىنىش، كونكرېت خىزمەت مەزمۇنى جەھەتتە ئوخشاش بولمە-
غان ئوبيېكتلارنى ئىلمىي ئاساستا تۇرگە ئايرىش لازىم.** ئاز
سانلىق مىللەتلەر—مىللىي خىزمەتنىڭ ئاساسىي ئوبيېكتى،
ئەمما بىردىنبىر ئوبيېكتى ئەمەس. جۇڭخۇا مىللەتلىرى 56
مىللەتنى ئۆز ئىچىگە ئالغان چوڭ ئائىلە، 56 مىللەت بىلىق
بىلەن سۇدەك ۋە گۆش بىلەن قاندەك يېقىن مۇناسىۋەت ئورنا-
قان، ئۇلارنىڭ ھېچقايسىسى بىر-بىرىدىن ئايرىلالمايدۇ، بۇ
ھال مىللىي خىزمەتنىڭ بىرمۇنچە مەزمۇنلىرى جۇڭخۇا مىللەت-
لىرىنىڭ ھەربىر ئەزاسىغا چېتىلىدىغانلىقىنى بەلگىلىگەن، مە-
سىلەن، سوتسىيالىستىك مىللىي مۇناسىۋەتنى مۇستەھكەملەش
ۋە راۋاجلاندۇرۇش، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئىقتىساد، مەدە-
نىيەت ئىشلىرىنى تەرەققىي قىلدۇرۇشىغا ياردەم بېرىش، ئاز
سانلىق مىللەتلەرنىڭ تىل-يېزىق ۋە ئۆرپ-ئادەتلىرىگە ھۆرمەت
قىلىش دېگەنگە ئوخشاش مەزمۇنلار ھەممە مىللەتكە، ھەممە
رايونغا، ھەتتا جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ ھەممە پۇقراسىغا

چېتىلىدۇ. شۇڭا مىللىي خىزمەتكە كەڭ نەزەر بىلەن قارىشىمىز، مىللىي خىزمەت ئوبيېكتىنىڭ كەڭلىكىنى ۋە بىر-بىرىگە باغلىنىشلىق ئىكەنلىكىنى كۆرۈشىمىز لازىم. دەرۋەقە، بۇ دېگەنلىك مىللىي خىزمەتتە ھەممە مىللەتكە، ھەممە رايونغا ئوخشاش بىر قېلىپتا قاراش كېرەك دېگەنلىك ئەمەس. ئاز سانلىق مىللەتلەرنى باشتىن-ئاخىر ئاساسىي خىزمەت ئوبيېكتى قىلىش، خىزمەت مەزمۇنى ۋە خىزمەت ئۇسۇلى جەھەتتە ئوخشاش بولمىغان ئوبيېكتلارغا پەرقلىق مۇئامىلە قىلىش لازىم.

ئاز سانلىق مىللەتلەر ئوبيېكت قىلىنغان خىزمەتلەردىمۇ ئىلمىي ئاساستا تۇرگە ئايرىش لازىم، ھازىر ئومۇمەن مىللىي ئاپتونومىيىلىك جايلارنىڭ مىللىي خىزمىتى ۋە ئارىلىشىپ ئولتۇراقلاشقان، تارقاق ئولتۇراقلاشقان رايونلارنىڭ مىللىي خىزمىتى يەنە مىللىي يېزىلار خىزمىتى، شەھەرلەرنىڭ مىللىي خىزمىتى، چوڭ، ئوتتۇرا كارخانىلارنىڭ مىللىي خىزمىتى، مەكتەپلەرنىڭ مىللىي خىزمىتى، تارقاق ئولتۇراقلاشقان باشقا ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ خىزمىتى دېگەنلەرگە ئايرىلدى. خىزمەتنىڭ تۇرى جەھەتتە ئۆزگىچە ئالاھىدىلىككە ئىگە بولۇش بىلەن بىللە بىر-بىرىگە باغلانغان بىرنەچچە كاتېگورىيە شەكىللەندى، مەسىلەن، مىللىي ئىقتىسادىي خىزمەت، مىللىي قانۇنچىلىق خىزمىتى، مىللىي مائارىپ خىزمىتى، مىللىي مەدەنىيەت خىزمىتى، مىللىي كادىرلار خىزمىتى، مىللىي تىل-يېزىق خىزمىتى ۋە باشقىلار. مىللىي خىزمەتنىڭ ئەمەلىيىتىدىن تۇغۇلغان بۇ ئايرىما ئۆز نۆۋىتىدە مىللىي خىزمەتنىڭ ئەمەلىيىتىدە ناھايىتى زور يېتەكچى رول ئوينايدۇ.

(5) خىزمەت ۋاستىسى جەھەتتە، مىللىي قانۇنچىلىق قۇرۇلۇ-شىغا يۈكسەك دەرىجىدە ئەھمىيەت بېرىش، شۇنىڭ بىلەن بىللە، باشقا ۋاستىلەردىنمۇ ئىمكانىيەتنىڭ بارىچە پايدىلىنىش. مىللىي مەسىلىنىڭ ئاساسىي مەزمۇنلىرىدىن بىرى مىللىي مۇناسىۋەت مەسىلىسىدۇر، مەلۇم مەنىدىن ئېيتقاندا، مىللىي خىزمەت مىل-لىي مۇناسىۋەتنى ماسلاشتۇرۇش خىزمىتى دېمەكتۇر. مىللىي مۇناسىۋەت مىللەتلەرنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى سىياسىي مۇناسىۋەت، ئىقتىسادىي مۇناسىۋەت، مەدەنىيەت مۇناسىۋىتى ۋە ئىدىيىۋى مۇناسىۋەت قاتارلىق كەڭ مەزمۇندىكى ئىجتىمائىي مۇناسىۋەت-لەرنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. بۇ مۇناسىۋەتلەرنى قانۇن ۋاستىسى ئارقىلىق تەڭشەشكە بولىدۇ ۋە شۇنداق قىلىش كېرەك. مىللىي خىزمەتنى قانۇنچىلىق يولىغا سېلىش— زامانىۋى جەمئىيەت تەرەققىياتىدىكى مۇقەررەر يۈزلىنىش، مىللىي خىزمەتنىڭ ئۆ-زىدە بولىدىغان تەرەققىياتنىڭ مۇقەررەر نەتىجىسى، شۇنداقلا پۈتكۈل دۆلەتنىڭ سوتسىيالىستىك قانۇنچىلىق قۇرۇلۇشىنىڭ مۇقەررەر تەلىپى. «دۆلىتىمىز قۇرۇلغاندىن بۇيانقى پارتىيە تارىخىغا دائىر بەزى مەسىلىلەر توغرىسىدىكى قارار» دا «مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيىگە دائىر قانۇنچىلىق قۇرۇلۇشىنى كۈچەيتىش كېرەك،» دەپ ئېنىق ئوتتۇرىغا قويۇلدى، بۇ يېڭى دەۋردىكى مىللىي قانۇنچىلىق قۇرۇلۇشىدا مۇھىم تۈرتكىلىك رول ئوينىدى. ھەرقايسى ساھەلەرنىڭ ئورتاق تىرىشىشى ئارقە-سىدا، مىللىي قانۇنچىلىق مەملىكىتىمىزنىڭ پۈتكۈل سوتسىيا-لىستىك قانۇنچىلىق قۇرۇلۇشىنىڭ روشەن ئالاھىدىلىككە ئىگە تەركىبىي قىسمى، شۇنداقلا مىللىي خىزمەتنىڭ مۇھىم ۋاستە-

سى بولۇپ قالدى. مىللىي قانۇنچىلىق قۇرۇلۇشىنى كۈچەي-
تىپ، مىللىي خىزمەتنى ئىلگىرى سۈرۈش مۇنۇ مەزمۇنلارنى
ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ: مىللىي خىزمەتنىڭ ھەرقايسى مەزمۇنلىرى
بويىچە مىللىي قانۇن چىقىرىشقا ئەھمىيەت بېرىپ، مىللىي
مۇناسىۋەتنىڭ ھەممە تەرەپلىرىدە ئەمەل قىلىشقا بولىدىغان ئې-
نىق قائىدىلەرنى تۈرغۇزۇش؛ قانۇن بويىچە ئىش قىلىشنى
تەكىتلەپ، مىللىي قانۇن-نىزاملارنى ھەققىي ئەمەل قىلدۇر-
غان نوپۇزغا ئىگە قىلىش، قانۇن بىلىملىرىنى ئومۇملاشتۇ-
رۇپ، كىشىلەرنىڭ مىللىي قانۇنچىلىق ئېڭىنى ئۆستۈرۈش،
قانۇن ئالدىدا ھەممە ئادەم باراۋەر دەيدىغان كۆز قاراشنى كۈچەي-
تىش، ئورگانلار، ئىجتىمائىي تەشكىلاتلار ۋە ھەر مىللەت پۇق-
رالىرىنى قانۇندىن خەۋەردار بولۇپ قانۇنغا رىئايە قىلىدىغان،
شۇنىڭ بىلەن بىرگە، ئۆزلىرىنىڭ ھەققانىي ھوقۇق-مەنپەئە-
تىنى قانۇن بىلەن قوغدايدىغان دەرىجىگە يەتكۈزۈشكە تىر-
شىش؛ مىللىي قانۇنلارغا دائىر نازارەتچىلىك مېخانىزمىنى مۇ-
كەممەللەشتۈرۈپ، قانۇنغا خىلاپ ئەھۋاللارنى ۋاقىتىدا تۈزە-
تىش.

قانۇنچىلىق ۋاستىسىگە ئەھمىيەت بېرىش بىلەن بىرگە،
باشقا ۋاستىلەردىنمۇ ئىمكانىيەتنىڭ بارىچە پايدىلىنىش لازىم.
بەزى مىللىي خىزمەت تارماقلىرى مىللىي خىزمەتنىڭ ماددىي
ۋاستىسىنى كۈچەيتىش ئۈچۈن بىر تۈركۈم ئىقتىسادىي گەۋدە-
لەرنى قۇردى، بەزى جايلار زامانىۋى پەن-تېخنىكىنىڭ ياردىمە-
گە تايىنىپ، ئۈچۈر ۋاستىسىدىن ئاكتىپ پايدىلاندى ۋە باشقە-
لار، بۇلار مىللىي خىزمەتكە تېخىمۇ جۇشقۇن ھاياتىي كۈچ

بەخش ئەتتى.

(6) خىزمەت ئىستىلى جەھەتتە، ئەمەلىيەتكە چوڭقۇر چۆ-كۈپ، تەكشۈرۈپ تەتقىق قىلىشنى كۈچەيتىش. مىللىي خىزمەتنىڭ مەزمۇنى مۇرەككەپ، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ يېرى كەڭ، ئۇنىڭ ئۇستىگە ئوبيېكتىپ شەيئىلەر مەڭگۈ ھەرىكەت قىلىپ ئۆزگىرىپ تۇرىدۇ، كۆز ئالدىمىزدىكى يېڭى ئەھۋال، يېڭى مەسىلىلەر ئۈزلۈكسىز پەيدا بولۇپ تۇرىدۇ. كۈندە دېگۈ-دەك يېڭىلىق يۈز بېرىپ تۇرىدىغان ئىسلاھات، ئېچىۋېتىش داۋامىدا ئەھۋال تېخىمۇ شۇنداق بولىدۇ. مىللىي خىزمەتتە تەشەببۇسكارلىقنى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن، ئەھۋالنى توغرا پەملەپ، تەپسىلىي ماتېرىيالغا ئىگە بولۇش لازىم. مىللىي خىز-مەت بىرمۇنچە ۋاقىتلاردا ئەھۋاللارنى ئىنكاس قىلىش، تەكلىپ-لەرنى ئوتتۇرىغا قويۇش، باشقا تارماقلار بىلەن ماسلىشىپ ئىش ئېلىپ بېرىشتا ئىپادە تاپىدۇ. خىزمەتتە پىكىر بايان قىلىش ھوقۇقىغا ئىگە بولۇش ئۈچۈنمۇ ھەقىقىي ئەھۋالنى بىلىپ كۆ-ڭۈلگە ئېنىق پۈكۈپ قويۇش كېرەك. مىللىي خىزمەتنىڭ ئوب-يېكتى ئاساسەن ئاز سانلىق مىللەتلەردۇر، ئاز سانلىق مىللەت-لەرگە جان-دىل بىلەن خىزمەت قىلىش ئۈچۈن، ئۇلارنىڭ ئارز-ىسىغا بېرىپ، ساداسىغا قۇلاق سېلىش، دەردىنى چۈشىنىش، ئۇلار يارانقان تەجرىبىلەرنى يەكۈنلەش كېرەك. دېمەك، مىللىي خىزمەت تارماقلىرى ئۈچۈن ئېيتقاندا، تەكشۈرۈپ تەتقىق قە-لىش خىزمەت ئۈسۈلى مەسىلىسى بولۇپلا قالماي، خىزمەت پوزىتسىيىسى مەسىلىسى، كۈندىلىك خىزمەتنىڭ كەم بولسا بولماس بىر قىسمى دېمەكتۇر.

تەكشۈرۈپ تەتقىق قىلىشنىڭ ئۆزى بىر ئىلىم. تەكشۈرۈش مەزمۇنى جەھەتتە، مۇھىم ۋە قىممىتى بار ئىشلارنى تەكشۈرۈش-نى ئاساس قىلىش؛ ۋاقىت جەھەتتە دەل ۋاقتىدا ۋە پەيتى كېلىشتىن بۇرۇن تەكشۈرۈپ شەيئىلەرنىڭ يۈزلىنىشىنى سەز-گۈرلۈك بىلەن بايقاش؛ تەكشۈرۈش ئۇسۇلى جەھەتتە، كۆپ خىل شەكىلنى قوللىنىش، ئەتراپلىق مەزمۇندا تەكشۈرۈش، مەخسۇس تېمىدا تەكشۈرۈش، نۇقتىلىق تەكشۈرۈش، بىرلە-شىپ تەكشۈرۈش دېگەنگە ئوخشاش شەكىللەردىن جانلىق پايدە-لىنىش؛ تەكشۈرۈش ۋاستىسى جەھەتتە، ئىلغار ۋاستىلەرنى قوللىنىش، ئىمكانىيەتنىڭ بارىچە زامانىۋى پەن-تېخنىكا ۋاسە-تىلىرىدىن پايدىلىنىش ۋە باشقا پەن ھەم باشقا تارماقلارنىڭ تەكشۈرۈش ئۇسۇلىنى ئەينەك قىلىش. تەكشۈرۈش بىلەن تەتقە-قاتنى بىرلەشتۈرۈپ، شۇ ئارقىلىق نەتىجە، نەزەرىيە ۋە سىيا-سەت ھاسىل قىلىپ، مىللىي خىزمەت ئۇچۇن بىۋاستە ياكى ۋاستىلىك ھالدا خىزمەت قىلىش. يېقىنقى يىللار مابەينىدە، مىللىي مەسىلە ۋە مىللىي خىزمەتتە بىر قىسىم مۇھىم نەزەرە-يىۋى نۇقتىئىنەزەرلەر ۋۇجۇدقا كەلدى ۋە بىرمۇنچە سىياسەت-تەدبىرلەر تۇزۇپ چىقىلدى، بۇلار كەڭ كۆلەمدە تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىپ، قايتا-قايتا تەتقىق قىلىپ، سىنىدۇرگەن جاپالىق ئەمگەكنىڭ نەتىجىسىدۇر.

(7) خىزمەت ئۇسۇلى جەھەتتە، ئالاقىدار تارماقلار بىلەن ئاكتىپ ماسلىشىپ، مىللىي خىزمەتنى ئورتاق ئىلگىرى سۈرۈش. مىللىي خىزمەتنىڭ مۇھىملىقى ۋە مەزمۇنىنىڭ كەڭلىكى بۇ خىزمەتنى يالغۇز مىللىي خىزمەت تارماقلىرىغا تاپىنىپ ئىشلەش-

كه ۋه ئوبدان ئىشلەشكه بولمايدىغانلىقىنى بەلگىلىگەن. شۇڭا ئەتراپلىق پىكىر يۈرگۈزۈپ، كەڭ يول ئېچىپ، پايدىلىنىشقا بولىدىغان بارلىق كۈچلەردىن پايدىلىنىشىمىز، بارلىق ئىجابىي ئامىللارنى ئىشقا سېلىپ، جەمئىيەتنىڭ ھەممە ساھەلىرىنى مىللىي خىزمەتكە قىزغىن كۆڭۈل بۆلىدىغان، ئاكتىپ قاتنىشىدىغان قىلىشىمىز، بولۇپمۇ مىللىي خىزمەتكە زىچ ئالاقىدار تارماقلارنىڭ رولىنى جارى قىلدۇرۇشقا ئەھمىيەت بېرىشىمىز كېرەك. ئەمەلىيەت ئىسپاتلىدىكى، ھەرقايسى تارماقلار مىللىي خىزمەتنى ئىشلەشنى، مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقلىقى ۋە تەرەققىياتى ئۈچۈن خىزمەت قىلىشنى تازا خالايدۇ، يېقىنقى يىللاردىن بۇيان، جۈملىدىن مەركەزدە ئېچىلغان مىللىي خىزمەت يىغىنىدىن كېيىن، ھەرقايسى ئالاقىدار تارماقلار ۋە رايونلار ئۆزلىرىنىڭ رولىغا ئاساسەن، مىللىي خىزمەت جەھەتتە نۇرغۇن ئۇنۇملۇك خىزمەتلەرنى ئىشلىدى، بولۇپمۇ ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئىقتىسادىي، پەن-تېخنىكا، مائارىپ، مەدەنىيەت، ساقلىقنى ساقلاش ئىشلىرىنى راۋاجلاندۇرۇش، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئاساسىي مۇئەسسەسە قۇرۇلۇشىنى ياخشىلاش، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىسلاھات، ئېچىۋېتىش ئىشلىرىنى ئىلگىرى سۈرۈش، مىللىي سودىنى راۋاجلاندۇرۇش، نامراتلارنى يۆلەش، مىللىي كادىرلارنى تەربىيىلەش قاتارلىق جەھەتلەردە نۇرغۇن كۈچلۈك تەدبىرلەرنى قوللىنىپ، نۇرغۇن ئەمەلىي ئىشلارنى قىلدى. شۇنداق دېيىشكە بولىدۇكى، مىللىي خىزمەتنىڭ 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتىنىڭ 3-ئومۇمىي يىغىنىدىن بۇيانقى تۇرلۇك ۋەزىپىلىرى ھەرقايسى ئالاقىدار تار-

ماقلار ۋە رايونلارنىڭ ئىتتىپاقلىشىپ ۋە ھەمكارلىشىپ، ئورتاق كۆرەش قىلىشى نەتىجىسىدە ئورۇندالدى، مىللىي خىزمەتنىڭ ھەربىر مۇۋەپپەقىيىتىگە ئالاقىدار تارماقلارنىڭ ۋە كۆپلىگەن يولداشلارنىڭ يۈرەك قېنى ۋە ئەجرى سىڭگەن. بۇنى ھەر مىللەت خەلقى ئونتۇپ قالمايدۇ.

ھەرقايسى تارماقلار بىلەن ھەمكارلىشىپ ئىشلەش داۋامىدا، مىللىي خىزمەت تارماقلىرى ئۆچۈن ئېيتقاندا، ماسلاشتۇرۇش ئىقتىدارىغا ئىگە بولۇپ، ئالاقىدار خىزمەتلەردە، ئەقلىغە مۇۋاپىق يول كۆرسىتىش، قىممىتى بار تەكلىپلەرنى ئوتتۇرىغا قويۇش، ئەملىدە ئۇنۇم بېرىدىغان لايىھىلەرنى ئېلىپ چىقىش مۇھىم ئورۇندا تۇرىدۇ. بىرمۇنچە جايلار مىللىي خىزمەت تارمىقىدىكىلەرنىڭ پۈتى چاققان، تىلى ئۆتكۈر، مېڭىسى ساز بولۇشى كېرەك دېگەن تەجرىبىنى يەكۈنلىگەن. بۇنىڭدا مۇھىمى ئېھتىياجلىق جايلارغا بېرىش، مۇھىم پەيتلەردە سۆز قىلىش، مېڭە ئىشلىتىپ ئوبدان ئەقىل كۆرسىتىش كۆزدە تۇتۇلغان.

(8) خىزمەتكە رەھبەرلىك قىلىش جەھەتتە، پارتىيە ۋە ھۆكۈمەتكە يېقىندىن تاينىش شۇنىڭ بىلەن بىرگە، مىللىي خىزمەت تارماقلىرى لاياقەتلىك مەسئۇلچى ۋە قول-قانات بولۇشى لازىم.

باشقا ھەرقانداق خىزمەتكە ئوخشاش، مىللىي خىزمەتنى ئوبدان ئىشلەش ئۈچۈنمۇ پارتىيە ۋە ھۆكۈمەتنىڭ كۈچلۈك رەھبەرلىكى بولۇشى كېرەك. پارتىيە 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتىنىڭ 3-ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن، پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى ۋە گوۋۇيۈەن مىللىي خىزمەت توغرىسىدا بىر قاتار چوڭ-چوڭ سىياسەتلەرنى بەلگىلەپ، بىر قاتار مۇھىم تەدبىرلەرنى قوللاڭ-

دى، مەركەزدىكى رەھبىرلىرى يولداشلار يەنە مىللىي خىزمەت توغرىسىدا كۆپ قېتىم دوكلات ئالدى، مىللىي رايونلارغا بېرىپ تەكشۈرۈش ۋە تەتقىقات ئېلىپ باردى. ھەر دەرىجىلىك يەرلىك پارتكوملار ۋە ھۆكۈمەتلەر مىللىي خىزمەتكە يۈكسەك دەرىجىدە ئەھمىيەت بېرىپ، ئەمەلىيەتكە ئۇيغۇن كېلىدىغان بىرمۇنچە ئۇنۇملۇك تەدبىرلەرنى قوللاندى. مانا بۇلار مىللىي خىزمەتنى داۋاملىق راۋاجلاندۇرۇپ، ئۇدا يېڭى ئۇتۇقلارغا ئېرىشتۈ-رۈشتە مۇھىم كاپالەت بولدى. مىللىي خىزمەت تارماقلىرى پارتىيىنىڭ مىللىي خىزمەتكە بولغان رەھبەرلىكىگە قىلچە ئىككەلىنمەي ئەمەل قىلىشى، پارتىيە ۋە ھۆكۈمەتنىڭ مىللىي خىز-مەتكە دائىر چوڭ فاكتىن، سىياسەت ۋە تەدبىرلىرىنى قىلچە بىپەرۋالىق قىلماي ئىجرا قىلىشى لازىم. دەرۋەقە، مىللىي خىزمەت تارماقلىرى بۇ جەھەتتە پۈتۈنلەي پاسسىپلىق بىلەن ماسلىشىشنىلا كۆزلەپ، يۇقىرى دەرىجىلىك رەھبىرلىرى ئورۇنلا-رىنىڭ يولىورۇق كۆرسىتىشى ۋە قارار چىقىرىشىنى كۈتۈپ تۇر-سىلا بولمايدۇ، ياكى يۇقىرى دەرىجىلىك پارتىيە، ھۆكۈمەت تارماقلىرىنىڭ سىياسەت ۋە تەدبىرلىرىنى مىللىي خىزمەت ئەمە-لىيىتىگە ئۆلۈك تەتبىقلىسىمۇ بولمايدۇ. مىللىي خىزمەت تار-ماقلىرى ئۆزىنىڭ سۈبىيېكتىپ پائالىيەتچانلىقىنى تولۇق جارى قىلدۇرۇپ، پارتىيە، ھۆكۈمەت تارماقلىرىنىڭ ئېتىبارىنى ۋە قوللىشىنى ئاكتىپ پوزىتسىيە ۋە كۈچلۈك خىزمىتى بىلەن قولغا كەلتۈرۈشى، رەھبەرلىكىنى ھەقىقىي ئەھۋالدىن خەۋەر تېپىپ، مىللىي خىزمەتنىڭ ئومۇمىي ۋەزىيىتىنى ئىگىلەش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلىش ئۈچۈن، ئەھۋالنى ۋاقتى-ۋاقتىدا

يەتكۈزۈپ تۇرۇشى، رەھبىرىي تارماقلارنىڭ تەدبىر كۆرۈشىگە قولايلىق تۇغدۇرۇش ئۈچۈن، كونكرېت پىكىر ۋە تەكلىپ بې-رىپ تۇرۇشى لازىم. بولۇپمۇ چوڭ-چوڭ مەسىلىلەر ئۈستىدە، ھالقىلىق پەيتلەردە مىللىي خىزمەت تارماقلىرى تېخىمۇ چوڭقۇر پىكىر يۈرگۈزۈپ، دادىللىق بىلەن مەسئۇلىيەتنى ئۈستىگە ئې-لىپ، مەسىلىھەتچىلىك ۋە قول-قاناتلىق رولىنى ئوبدان جارى قىلدۇرۇشى كېرەك. بۇنىڭ ئۈچۈن، مىللىي خىزمەت تارماقلا-رىنىڭ ئىدىيىۋى، تەشكىلىي ۋە ئىستىلىي قۇرۇلۇشىنى كۈچەي-تىپ، ئۆزىنىڭ ساپاسىنى ئۆستۈرۈشكە، خىزمەت ئۇنۇمىنى ۋە خىزمەت سۈپىتىنى يۇقىرى كۆتۈرۈشكە توغرا كېلىدۇ.

ئۆتكەنكى تەجرىبىلەرنى يەكۈنلەپ مۇنداق بىر نۇقتىغا، يەنى مىللىي خىزمەتنىڭ ئەمەلىيىتىگە ئاساسەن، پارتىيىنىڭ ئاساسىي لۇشيەننىڭ قەتئىي ئىزچىللاشتۇرۇپ، مىللەتلەرنىڭ باراۋەرلىكى، ئىتتىپاقلىقى، ئۆزئارا ياردىمى، ھەمكارلىقى ۋە ئورتاق گۈللىنىشى ئۈچۈن تىرىشچانلىق كۆرسىتىش لازىم دې-گەن نۇقتىغا يېغىنچاقلاشقا بولىدۇ.

ئۆتكەنكى تەجرىبىلەر جانلىق ئەمەلىيەت داۋامىدا يارىتىلدى ۋە يەكۈنلەندى. بۇ تەجرىبىلەر ئەمەلىيەتنىڭ تەرەققىياتىغا ئەگە-شىپ، ئۆزلۈكسىز بېيىپ ۋە راۋاجلىنىپ بارىدۇ.

3

دۆلىتىمىزدىكى ھەر مىللەت خەلقى جۈملىگو كومموۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ رەھبەرلىكىدە، ئىسلاھات، ئېچىۋېتىش ئىشلىرى-

نىڭ ۋە زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشىنىڭ قەدىمىنى تېزلىتىپ، جۇڭگوچە سوتسىيالىزم ئىشلىرىنىڭ تېخىمۇ زور غەلبىسىنى قولغا كەلتۈرۈش يولىدا تىرىشىپ كۈرەش قىلماقتا. يېڭى ۋەزىيەت، يېڭى پۈرسەت بىزنى نۇرغۇن يېڭى مەسىلىلەرگە دۇچ كەلتۈردۇ، بولۇپمۇ سوتسىيالىستىك بازار ئىگىلىكى تۈزۈلمىسىنىڭ بەرپا قىلىنىشى ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشىغا ۋە بىزنىڭ مىللىي خىزمىتىمىزگە زور تەسىر كۆرسىتىدۇ. مىللىي خىزمەتنىڭ ۋەزىپىسى تېخىمۇ ئېغىرلىشىدۇ، زىممىمىزدىكى ۋەزىپە تېخىمۇ ئېغىرلىشىدۇ. ھەر دەرىجىلىك مىللىي خىزمەت تارماقلىرى ئىدىيىدە يەنىمۇ ئازاد بولۇپ، غەيرەتكە كېلىپ، جاسارەت بىلەن ئىشلەپ، مىللىي خىزمەتنى تېخىمۇ ئوبدان ئېلىپ بېرىشى كېرەك. نۆۋەتتە ھەممىدىن مۇھىمى 14-قۇرۇلتىنىڭ روھىنى ياخشى ئۆگىنىش، ياخشى ئىزچىللاشتۇرۇش لازىم. بولۇپمۇ ئىسلاھات ئېلىپ بېرىلىپ، ئىشىك ئېچىۋېتىلگەندىن بۇيانقى 14 يىلدا قولغا كەلتۈرۈلگەن تارىخىي مۇۋەپپەقىيەتلەرنى ۋە بۇ مۇۋەپپەقىيەتلەرنىڭ قولغا كېلىشىدىكى سەۋەبلەرنى نەزەرىيە بىلەن ئەمەلىيەتنى بىرلەشتۈرۈش ئاساسىدا خۇلاسىلەپ، جۇڭگوچە سوتسىيالىزم قۇرۇلۇشى نەزەرىيىسىنى ئوبدان ئۆزلەشتۈرۈش، پارتىيىنىڭ ئاساسىي لۇشىيەننىڭ تېخىمۇ چوڭقۇر چۈشىنىش ۋە ئۇنىڭغا تېخىمۇ ئاڭلىق ئەمەل قىلىش، 90-يىللاردىكى ۋەزىپىلەرنى ئايدىڭلاشتۇرۇۋېلىش، ئىدىيىنى بىرلىككە كەلتۈرۈپ، تونۇشنى ئۆستۈرۈپ، ئىشەنچنى چىڭىتىش، يول ئېچىپ ئىلگىرىلەش لازىم.

14-قۇرۇلتاي دوكلاتىدا ۋە تۈزىتىش كىرگۈزۈلگەندىن كېيىن

يىنكى پارتىيە نىزامنامىسىدە مىللىي مەسىلە، مىللىي خىزمەت ۋە ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ تەرەققىياتى توغرىسىدىكى مەزمۇنلار كۆپ قېتىم ئىزھار قىلىنغان، بۇ مەزمۇنلارنى ئاساسەن تۆۋەندىكىچە يىغىنچاقلاشقا بولىدۇ: (1) پارتىيىنىڭ مىللىي سىياسىتىنى ئەتراپلىق ئىزچىللاشتۇرۇش لازىم. دۆلىتىمىز — كۆپ مىللەتلىك بىر پۈتۈن دۆلەت، مىللەتلەرنىڭ بۈيۈك ئىتتىپاقلىقى ۋەتەننىڭ بىرلىكىنى قوغداپ، سوتسىيالىستىك زامانىۋىلاشتۇرۇشنى ئىشقا ئاشۇرۇشنىڭ مۇھىم كاپالىتى. مىللەتلەرنىڭ ئورتاق گۈللىنىشىنى ئىلگىرى سۈرۈش ئۈچۈن، مىللەتلەرنىڭ باراۋەرلىكى، ئۆزئارا ياردىمى، ئىتتىپاقلىقىنى ۋە ھەمكارلىقىنى قەتئىي داۋاملاشتۇرۇش كېرەك. (2) ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىقتىسادىي تەرەققىياتىنى تېزلىتىش مىللىي ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتىپ، چېگرا مۇداپىئەسىنى مۇستەھكەملەپ، پۈتۈن مەملىكەتنىڭ ئىقتىسادىي تەرەققىياتىنى ئىلگىرى سۈرۈشتە ئىنتايىن مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە. نامرات رايونلارنى نامراتلىقتىن تېز قۇتۇلدۇرۇپ بېيىتىش ئىككىنچى قەدەملىك ستراتېگىيىلىك نىشانغا يېتىشنىڭ مۇھىم تەركىبىي قىسمى. دۆلەت ئۇنۇملۇك تەدبىر قوللىنىپ، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنى يۆلىشى، ئىقتىسادىي بىرقەدەر تەرەققىي قىلغان رايونلار ھەر خىل شەكىللەرنى قوللىنىپ، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ تەرەققىياتىنى تېزلىتىشىگە ياردەم بېرىشى لازىم. يېزا-بازار كارخانىلىرىنى زور كۈچ بىلەن داۋاملىق راۋاجلاندۇرۇش، بولۇپمۇ ئوتتۇرا، غەربىي رايونلاردىكى ۋە ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدىكى يېزا-بازار كارخانىلىرىنىڭ تە-

رەققىياتىغا ياردەم بېرىش ۋە ئۇنى تېزلىتىش كېرەك. (3) ئوتتۇرا ۋە غەربىي رايونلارنىڭ بايلىقى مول، چېگرا بويىدىكى رايونلار ئىشكىنى سىرتقا ئېچىۋېتىشتە جۇغراپىيىلىك ئەۋزەل-لىككە ئىگە، ئۇلارنىڭ تەرەققىيات جەھەتتىكى يوشۇرۇن ئىمكا-نىيىتى ئىنتايىن زور، دۆلەت ئۇلارنى بىر تۇتاش پىلان ئاستىدا قوللىشى كېرەك. بۇ جايلار بازار ئىگىلىكىنىڭ تەلىپىگە ئاسا-سەن، ئىشكىنى ئىچىگە ۋە سىرتىغا ئېچىۋېتىش قەدىمىنى تېز-لىتىشى، ئاساسىي مۇئەسسەسە قۇرۇلۇشىنى كۆچەيتىشى، بايـ-لىقنى ئېچىش ۋە ئۇنىڭدىن پايدىلىنىش ئىشىنى ئىلگىرى سۈرۈ-شى، ئەۋزەل كەسىپلەرنى ۋە مەھسۇلاتلارنى تىرىشىپ راۋاجلاند-ۇرۇشى، شارائىتى يار بېرىدىغان رايونلار سىرتقا يۈزلەنگەن ئىگىلىكنى راۋاجلاندۇرۇپ، پۈتكۈل ئىقتىسادىي تەرەققىياتنى ئالغا سىلجىتىشى كېرەك. (4) چېگرا بويىدىكى رايونلارنىڭ ئىشكىنى كەڭ دائىرىدە ئېچىۋېتىپ، ئاپتونوم رايونلارنىڭ ئـ-شكىنى سىرتقا ئېچىۋېتىش قەدىمىنى تېزلىتىش لازىم. (5) مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە تۈزۈمىدە چىڭ تۇرۇش ۋە ئۇنى مۇكەممەللەشتۈرۈش كېرەك. (6) ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنى يېتىشتۈرۈشكە ئەھمىيەت بېرىش لازىم. بۇ مەز-مۇنلارنى 14-قۇرۇلتاي روھىنىڭ ئاجرالماس بىر قىسمى سۈپە-تىدە ئۆگىنىش، چۈشىنىش، ئومۇمىي جەھەتتىن ۋە مىللىي خىزمەت بىلەن جۈڭگوچە سوتسىيالىزم قۇرۇشنىڭ ئىچكى باغـ-لىنىشى جەھەتتىن ئۆزلەشتۈرۈش كېرەك. مۇشۇنداق قىلغاندە-لا، ئاندىن بۇ مەزمۇنلارنى تېخىمۇ توغرا، تېخىمۇ چوڭقۇر چۈشەنگىلى بولىدۇ.

14-قۇرۇلتايىنىڭ روھىغا ۋە نۆۋەتتىكى ئەمەلىيەتكە ئاساسەن، مىللىي خىزمەت تارماقلىرىنىڭ بۇنىڭدىن كېيىنكى بىر مەزگىللىك ئاساسىي ۋەزىپىسى: پارتىيە 14-قۇرۇلتىيىنىڭ روھىنى ئەستايىدىل ئىزچىللاشتۇرۇپ ۋە ئەمەلىيلەشتۈرۈپ، مەركەز چاقىرغان مىللىي خىزمەت يىغىنىدا بەلگىلىگەن ۋەزىپىلەرنى داۋاملىق ئورۇندىش، پارتىيىنىڭ مىللىي سىياسىتىنى ئەتراپلىق ئىجرا قىلىش. پارتىيىنىڭ ئاساسىي لۇشىيەننى مىللىي خىزمەتتە كونكرېتلاشتۇرۇشقا تىرىشىش، ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشتىن ئىبارەت مەركەزنى چەك ئىگىلەپ، سوتسىيالىستىك بازار ئىگىلىكى تۈزۈلمىسىگە يۇزلىنىش جەريانىدا، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىقتىسادىي مېخانىزمىنى يەكۈشلەش مەسلىسى ئۈستىدە ئىزدىنىش، ئىسلاھات، ئېچىۋېتىش ۋە زامانۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشى داۋامىدا ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ۋە ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىقتىسادىي-ئىجتىمائىي ئىشلىرىنىڭ تەرەققىياتىنى تېزلىتىپ، مىللەتلەرنىڭ ئورتاق گۈللىنىشىنى ئىلگىرى سۈرۈش. مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە تۈزۈمىدە چەك تۇرۇش ھەمدە بۇ تۈزۈمنى ئىقتىسادىي ۋە سىياسىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتىنىڭ تەرەققىياتىغا ئەگىشىپ داۋاملىق مۇستەھكەملەش ۋە مۇكەممەللەشتۈرۈش. ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنى زور كۈچ بىلەن يېتىشتۈرۈش ۋە پائال ئىشقا قويۇش. مىللەتلەرنىڭ باراۋەرلىكى ۋە ئىتتىپاقلىقىدا چەك تۇرۇپ، مىللەتلەرنىڭ ئۆزئارا ياردىمى ۋە ھەمكارلىقىنى ئىلگىرى سۈرۈپ، سوتسىيالىستىك مىللىي مۇناسىۋەتنى مۇستەھكەملەش ۋە راۋاجلاندۇرۇش.

تۇرلۇك كونكرېت خىزمەتلەردە، مەركەز چاقىرغان مىللىي خىزمەت يىغىندا بەلگىلەنگەن ۋەزىپىلەرنى ئەمەلىيلەشتۈرۈشكە ئالاھىدە ئەھمىيەت بېرىش كېرەك. كېيىر يىللىق خىزمەتلەر توغرىسىدا دەسلەپكى ئوي-پىكرىمىز مۇنداق:

(1) سوتسىيالىستىك بازار ئىگىلىكى تۈزۈلمىسىنى بەرپا قىلىش جەريانىدا ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئىقتىسادىنى تەرەققىي قىلدۇرۇش مەسلىسىنى تەتقىق قىلىشقا تۈتۈش قىلىش كېرەك. سوتسىيالىستىك بازار ئىگىلىكىنىڭ بەرپا قىلىنىشى دۆلىتىمىزنىڭ ئىقتىسادىي ھاياتىغا زور تەسىر كۆرسىتىدۇ، ئىگىدارلىق ھوقۇقى تۈزۈمىدىن تارتىپ تەقسىمات تۈزۈمىگىچە، كارخانىلارنىڭ تەدبىر كۆرۈشىدىن تارتىپ ئىگىلىك باشقۇرۇشىغىچە، كادىرلار تۈزۈمىدىن تارتىپ باھا سىستېمىسىغىچە، مەۋرىيەت بىلەن كارخانىنىڭ مۇناسىۋىتىدىن تارتىپ كارخانىلار ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتكىچە بىر قاتار ئۆزگىرىش يۈز بېرىدۇ. ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدا تاۋار ئىگىلىكىنىڭ تەرەققىياتى نىسبەتەن ئارقىدا قالغان، بازارنىڭ يېتىلىشى ئەزەلدىن يېتەرسىز، بىر ئىلاج قىلىپ ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنى يېڭى ئۆزگىرىشكە ماسلاشتۇرۇش، بازار ئىگىلىكى يولىغا ئوڭۇشلۇقراق باشلاش ئىنتايىن مۇھىم مەسىلە، شۇنداقلا بىزنىڭ ئالدىمىزدىكى باش تارتىپ بولمايدىغان ۋەزىپە. بىز بۇ ھەقتە تەكشۈرۈپ تەتقىق قىلىش ۋە دەلىللەشنى كۈچەيتىش ئاساسىدا، ئالاقىدار تارماقلارغا بەزى تېگىشلىك پىكىر ۋە تەكلىپلەرنى بەرمەكچى.

ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىقتىسادىي پىلانىنى تۈ-

زۇش ئىشىغا ئاكتىپ قاتنىشىپ، دۆلەتنىڭ ئومۇمىي جەھەتتىن تىزگىنلىشى، رايونلار ئىقتىسادىي تەرەققىياتى قاتارلىق جەھەتلەردە ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئىقتىسادىي-ئىجتىمائىي تەرەققىياتى ئۈچۈن كۈچمىزنىڭ يېتىشىچە خىزمەت قىلىشىمىز كېرەك.

(2) چېگرىغا جايلاشقان ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىشكىنى سىرتقا ئېچىۋېتىش ئىشىنى تېزلىتىش مەسىلىسى جەھەتتە بەزى كونكرېت خىزمەتلەرنى ئىشلەش لازىم. بۇ يىلنىڭ بېشىدا يولداش دېڭ شياۋپىڭنىڭ جەنۇبنى كۆزدىن كەچۈرگەندە قىلغان مۇھىم سۆزى ئېلان قىلىنغاندىن كېيىن، دۆلىتىمىزنىڭ ئىسلاھات، ئېچىۋېتىش ئىشلىرى يېڭى باسقۇچقا قەدەم قويدى، بۇنىڭ مۇھىم بىر تەرىپى شۇكى، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنى ئاساس قىلغان چېگرا بويلىرىنى ئېچىۋېتىش سالمىقى ئاشۇرۇلدى. چېگرا بويىدىكى بەزى شەھەرلەر ۋە ئاپتونوم رايونلارنىڭ مەركىزى ئارقا-ئارقىدىن سىرتقا ئېچىۋېتىلدى، مەركەز بۇ شەھەرلەرگە قارىتا نۇرغۇن جەھەتلەردە ئىمتىيار بېرىش سىياسىتىنى يۈرگۈزدى. 14-قۇرۇلتايدا يەنە چېگرا بويىدىكى ئوچۇق رايونلارنى كۆپەيتىپ، ئاپتونوم رايونلارنىڭ ئىشكىنى سىرتقا ئېچىۋېتىش قەدىمىنى تېزلىتىش كېرەكلىكى ئوچۇق ئوتتۇرىغا قويۇلدى. بۇ چېگرا بويىدىكى ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرى ئۈچۈن ئىنتايىن ياخشى پۇرسەت. شۇڭا، بىز خىزمەتلەرنى پۈختا ئىشلەپ، چېگرا بويىدىكى رايونلارنى ئېچىۋېتىش ئىشىنى تېخىمۇ داغدۇغىلىق، تېخىمۇ ئۈنۈملۈك ئىلىپ بېرىشىمىز كېرەك.

(3) سوتسىيالىستىك بازار ئىگىلىكى تەرەپكە بۇرالغاندىن كېيىن، ئاپتونومىيە قانۇنىنى قانداق ئىزچىللاشتۇرۇش مەسىلىسىنى تەتقىق قىلىش كېرەك. مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە قانۇنى 1984-يىلى ئېلان قىلىنىدى. ئۇنىڭدا ئىقتىسادىي جەھەتكە دائىر ماددىلار «پىلانلىق تاۋار ئىگىلىكى» نەزەرىيىسى ۋە ئەمەلىيەتىنىڭ يېتەكچىلىكىدە يېزىلغان، شۇ سەۋەبتىن، مىللىي ئاپتونومىيىلىك جايلاردىكى ئاپتونومىيە ئورگانلىرىنىڭ ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشقا دائىر ئاپتونومىيە هوقۇقى توغرىسىدىكى ماددىلارنىڭ تولىسىدا «دۆلەت پىلانىنىڭ يېتەكچىلىكىدە» دېگەن مەزمۇن ئالدىنقى شەرت قىلىنغان. ئۇنىڭ بۇگۈنكى ۋەزىيەتكە ماس كەلمەيدىغانلىقى ئېنىق، بۇ مەسىلە ئۈستىدە تېزرەك باش قاتۇرۇپ، ئەستايىدىل تەتقىقات ئېلىپ بېرىپ، تەدبىر قوللىنىپ، دۆلەتنىڭ نېگىزلىك قانۇنلىرىنىڭ بىرى بولغان مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە قانۇنىنى سوتسىيالىستىك بازار ئىگىلىكى شارائىتىدىكى ئىجتىمائىي مۇھىتقا ئۇيغۇنلىشىش بىلەن-لا قالماي، بەلكى ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدا بازار ئىگىلىكىنىڭ بەرپا قىلىنىشىغا ۋە راۋاجلىنىشىغا ياردەم بېرەلەيدىغان قىلىشىمىز كېرەك.

(4) سوتسىيالىستىك مىللىي مۇناسىۋەتنى راۋاجلاندۇرۇش جەھەتتە بەزى ئەمەلىي ئىشلارنى ئىشلەش كېرەك. مىللىي ئىتتىپاقلىق-تەرەققىيات بويىچە تەقدىرلەش پائالىيىتىنى داۋاملىق ئېلىپ بېرىش لازىم. بۇنىڭدىن كېيىنكى بۇ پائالىيەتنى تارماقلار ۋە سىستېمىلار بويىچە ئېلىپ بېرىشنى ئويلىشىشقا بولىدۇ. دۆلەت مىللىي ئىشلار كومىتېتى ياشلار ئىتتىپاقى

مەركىزىي كومىتېتى بىلەن بىرلىكتە ھەر دەرىجىلىك ئىتتىپاق تەشكىلاتلىرى، كەڭ ئىتتىپاق ئەزالىرى ۋە ياشلار ئىچىدىكى مىللىي ئىتتىپاقلىق-تەرەققىيات بويىچە ئىلغار تىپلارنى تەقدىر-لىمەكچى.

ھەر مىللەت ياش-ئۆسمۈرلىرىگە مارکسىزملىق مىللەت قارىشى ۋە مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى توغرىسىدىكى تەربىيىنى كۈ-چەيتىش كېرەك، دۆلەت مىللىي ئىشلار كومىتېتى ئالاقىدار تارماقلار ۋە رايونلار بىلەن مەسلىھەتلەشكەندىن كېيىن، ئوتتۇ-را، باشلانغۇچ مەكتەپلەرنىڭ قوشۇمچە دەرسلىكى سۈپىتىدە، نۆۋەتتىنەزەرلىرى ئېنىق، كىشىنى قايىل قىلارلىق، مەزمۇنى جانلىق كىتابچىنى بىرلىكتە تۈزۈپ چىقماقچى.

ئىجتىمائىي مۇقىملىقنى تېخىمۇ ياخشى قوغداش ئۈچۈن، مىللەتلەر تارقاق ۋە ئارىلىشىپ ئولتۇراقلاشقان رايونلاردا مىل-لىي ئىتتىپاقلىقنى يەنمۇ كۈچەيتىش، بولۇپمۇ مىللىي مۇناسى-ۋەت جەھەتتە يوشۇرۇن خەۋپ ساقلىنىۋاتقان رايونلاردا خىزمەت-نى قانداق قىلىپ كۈچەيتىش تەدبىرلىرى ئۈستىدە تەتقىقات ئېلىپ بېرىش لازىم.

(5) مىللىي كادىرلارنى يېتىشتۈرۈش خىزمىتىنى ئىلگە-رى سۈرۈش كېرەك. دۆلەت مىللىي ئىشلار كومىتېتى كېلەر يىلى بىرىنچى پەسلىدە مەركىزىي كومىتېت تەشكىلات بۆلۈمى ۋە بىرلىك سەپ بۆلۈمى بىلەن بىرلىكتە مىللىي كادىرلار خىز-مىتى سۆھبەت يىغىنى چاقىرماقچى. بۇ يىغىننى ئاچقىنىز دەۋاتـ-قىلى بىرنەچچە يىل بولدى، بەزى تەييارلىق خىزمەتلىرىمۇ ئىشلەندى، يىغىندا 14-قۇرۇلتايىنىڭ روھىغا ئاساسەن، ئاز ساد-

لىق مىللەت كادىرلىرىنى تاللاپ ئۆستۈرۈش، يېتىشتۈرۈش ۋە ئىشقا قويۇش مەسلىسى ئۇستىدە تونۇشنى يەنمۇ ئۆستۈرۈش ئاساسىدا، ئەمەلدە ئاقىدىغان بەزى تەدبىرلەرنى ئىشلەپ چىقماقچى. جۈملىدىن ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنى يېتىشتۈرۈش خىزمىتىنىڭ سەككىز يىللىق پىلانى تۈزۈپ چىقىلماقچى، بەزى ئېنىق، كونكرېت بەلگىلىمىلەر چىقىرىلماقچى.

(6) دۆلەت مىللىي ئىشلار كومىتېتى چېگرا رايونلارنىڭ مىللىي خىزمىتى ئۇستىدە ئىجتىمائىي پەنلەر ئاكادېمىيىسى قاتارلىق ئورۇنلار بىلەن بىرلىكتە تەكشۈرۈش ئېلىپ بارماقچى. بۇ تەكشۈرۈش ئارقىلىق ھەرقايسى مىللەتلەرنىڭ ئىقتىسادىي ۋە ئىجتىمائىي تەرەققىياتىنىڭ رېئال ئەھۋالىنى بىرقەدەر سىستېمىلىق ئىگىلەپ ۋە رەتلەپ، يېڭى ۋەزىيەتتىكى مىللىي خىزمەتتە تەدبىر كۆرۈش ئۈچۈن ئاساس سالماقچىمىز، شۇ پۈرسەتتىن پايدىلىنىپ، مىللىي نەزەريە خادىملىرى قوشۇنىنى چىنىقتۇرماقچى ۋە يېتىشتۈرمەكچىمىز.

(7) سىياسىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتى ۋە مەمۇرىي باشقۇرۇش تۈزۈلمىسى ئىسلاھاتىنىڭ تەلىپىگە ئاساسەن، مىللىي خىزمەت تارماقلىرى ئۆز قۇرۇلۇشىنى ئەستايىدىل ئوبدان ئېلىپ بېرىشى، فۇنكسىيىنى يەنمۇ ئوبدان يەتكۈشلەپ، ئىلمىي باشقۇرۇش مېخانىزمىنى ۋە رىغبەتلەندۈرۈش مېخانىزمىنى بەرپا قىلىشى، ئىدىيىۋى، تەشكىلىي ۋە ئىستىلىي قۇرۇلۇشنى كۈچەيتىپ، خادىملارنىڭ ساپاسىنى، خىزمەت ئۈنۈمىنى ۋە خىزمەت سۈپىتىنى ئۆستۈرۈشى، ئاممىا بىلەن زىچ ئالاقە باغلاپ، ھەر مىللەت خەلقى ئۈچۈن تېخىمۇ ئوبدان خىزمەت قىلىشى كېرەك.

بۇنىڭدىن باشقا يەنە ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئىقتىساد، نامراتلارنى يۆلەش، مائارىپ، پەن-تېخنىكا، مەدەنىيەت، ساقلىقنى ساقلاش، تەنتەربىيە، تاشقى ئىشلار ۋە باشقا جەھەتلەردىكى خىزمەتنىى داۋاملىق ئوبدان ئىشلەش، پارتىيە قۇرۇلۇشىنى كۈچەيتىش. ھەرقايسى تەرەپلەرنىڭ تىرىشىشى ئارقىلىق، مىللىي خىزمەتنى ئەتراپلىق ئىلگىرى سۈرۈش كېرەك.

بۇ خىزمەتلەرنىڭ بىرمۇنچىسىنى جايلار ۋە تارماقلار بىلەن بىرلىكتە ئىشلەشكە توغرا كېلىدۇ، جايلار ئۆزلىرىنىڭ ئەمەلىيىتىنى ئاساس قىلىپ، كونكرېت خىزمەت پىلانىنى تۈزۈپ چىقسا بولىدۇ. كۆپچىلىكنىڭ ئىلگىرىكىگە ئوخشاش سەممىي ھەمكارلىشىپ، بىرلىكتە يېڭى نەتىجە يارىتىشنى ئۈمىد قىلىمەن.

يولداشلار، 14-قۇرۇلتىينىڭ چاقىرىلىشى بىلەن، مىللىي خىزمەتنىمىز پۈتكۈل دۆلىتىمىزنىڭ زامانىۋىلىشىش ئىشلىرىغا ئەگىشىپ يېڭى بىر مەنزىلگە قەدەم قويدى. يېڭى يول ئېچىلدى، يېڭى نىشان بەلگىلەندى. يولداش جياڭ زېمىن يادرولۇقىدىكى پارتىيە مەركىزىي كومىتېتىنىڭ رەھبەرلىكىدە، ئىدىيىدە تېخىمۇ ئازاد بولۇپ، قەدەمنى تېخىمۇ پۈختا بېسىپ، ئىسلاھات، ئېچىۋېتىش ئىشلىرى ۋە زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشى داۋامىدا مىللىي خىزمەتنى تېخىمۇ ئالغا سۈرۈپ، جۇڭگوچە سوتسىيالىزم قۇرۇش ۋە مىللەتلەرنى گۈللەندۈرۈش ئۈچۈن بوشاشماي كۈرەش قىلايلى!

دەۋرىمىزنىڭ ئېغىر ۋەزىپىسى ئىختىساسلىق ئەزىمەتلەرنىڭ زىممىسىگە چۈشىدۇ*

—زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشى داۋامىدا ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنى پائال يېتىشتۈرۈش ۋە ئىشقا قويۇش كېرەك

(1993-يىل 1-ئاي)

مىللىي كادىرلارنى زور كۈچ بىلەن يېتىشتۈرۈش ۋە ئىشقا قويۇش— پارتىيىمىزنىڭ ئىزچىل سىياسىتى، شۇنداقلا مىللىي خىزمەتنى ئوبدان ئىشلەش، مىللىي مەسىلىنى ئوبدان ھەل قىلىش، مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقلىق-تەرەققىيات ئىشلىرىنى ئىلگىرى سۈرۈشنىڭ زۆرۈر شەرتلىرىدىن بىرى. بۇنى ئەمەلدە يەت تولۇق ئىسپاتلىدى. 14-قۇرۇلتاي دوكلاتىدا ۋە پارتىيە نىزامنامىسىدە مىللىي كادىرلارنى يېتىشتۈرۈش پارتىيىمىزنىڭ جۈملىگوچە سوتسىيالىزم قۇرۇش ئىشلىرىدىكى مۇھىم بىر ۋەزىپىسى دەپ ھېسابلاندى.

ھازىرقى باسقۇچتا، دۆلىتىمىزدىكى مىللىي مەسىلە كۆپ-

---

* بۇ ماقالە «مىللەتلەر ئىتتىپاقى» ژۇرنىلىنىڭ 1993-يىلدىكى 1-سانىدا ئېلان قىلىنغان.

ره‌ك ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ۋە ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرى-
نىڭ ئىقتىسادىي تەرەققىياتىنى ۋە مەدەنىيەت تەرەققىياتىنى تېز-
لىتىشنى جىددىي تەلەپ قىلىۋاتقانلىقىدا ئىپادىلىنىدۇ. باشقىچە
قىلىپ ئېيتقاندا، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئىقتىساد-مەدەنىيەت
ئىشلىرىنى زور كۈچ بىلەن راۋاجلاندۇرۇش— دۆلىتىمىزدىكى
مىللىي مەسىلىنى ھەل قىلىشتا نۆۋەتتىكى مەركىزىي ۋەزىپە.
بۇ ۋەزىپىنى ئادا قىلىش ئۈچۈن، ئەڭ ئاساسلىقى، پارتىيىنىڭ
«بىر مەركەز، ئىككى ئاساسىي نۇقتا» دىن ئىبارەت ئاساسىي
لۇشىيەنىدە چىڭ تۇرۇش ھەمدە ئۇنى مىللىي خىزمەتتە كونكـ-
رېتلاشتۇرۇش كېرەك. پارتىيىمىزنىڭ سىياسەت-فاكتىپ-
لىرىنى ئىزچىللاشتۇرۇش ۋە يولغا قويۇش ئالدى بىلەن ھەر
دەرىجىلىك كادىرلارنىڭ كونكرېت خىزمىتىگە باغلىق. ئاز سان-
لىق مىللەت رايونلىرىدا پارتىيىنىڭ ئاساسىي لۇشىيەنىنى ۋە
تۇرلۇك فاكتىپ-سىياسەتلىرىنى ئىزچىل ئىجرا قىلىش ئاز
سانلىق مىللەت كادىرلىرىغا باغلىق. پاكىتلار شۇنى تولۇق ئىس-
پاتلىدىكى، قايسى ئاز سانلىق مىللەت رايونىدا ئاز سانلىق
مىللەت كادىرلىرى قوشۇنى ئوبدان بولسا، شۇ رايوندا پارتىيە-
نىڭ سىياسەت-فاكتىپلىرى ئوبدان ئىجرا قىلىنىدۇ ھەم شۇ
رايوننىڭ زامانىۋىلاشتۇرۇش ئىشلىرى جۇش ئۇرۇپ را-
ۋاجلىنىدۇ.

ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرى بىلەن باشقا رايونلار ئوتتۇ-
رىسىدا تارىختىن قېپقالغان پەرق مەۋجۇت بولغاچقا، ئاز سانلىق
مىللەت رايونلىرىنىڭ تەرەققىياتىنى تېزلىتىش ئۈچۈن دۆلەت
يار-يۆلەك بولۇشى ۋە تەرەققىي تاپقان رايونلار ياردەم بېرىشى

لازىم. لېكىن ئۇنىڭدىنمۇ مۇھىمى، شۇ جايدىكى خەلق ئۆز كۈچىگە تايىنىپ ئىش كۆرۈشى، جاپاغا چىداپ كۆرەش قىلىشى كېرەك. بۇ ئىش بولۇپمۇ ئىدىيىسى ئازاد، يول ئېچىپ ئىلگىرىلەشكە جۈرئەتلىك كىشىلەرگە، ئىگىلىكنى يۈرۈشتۈرۈشنى بىلىدىغان، باشقۇرۇشقا ماھىر كىشىلەرگە، ئىززەت-ئابرويى بار، ئاممىنى يېتەكلەپ چىن ۋە ئەمەلىي ئىش قىلىدىغان كىشىلەرگە، قىسقىسى، سانى خېلى كۆپ، سۈپىتى خېلى يۇقىرى مىللىي كادىرلار قوشۇنىغا مۇھتاج. بۇنىڭدا سەل قاراشقا بولمايدىغان يەنە بىر مەسىلە شۇكى، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدا ئىختىساسلىق خادىملار كەمچىل، يەنە كېلىپ بۇ رايونلارنىڭ كۆپىنچىسى چەت-ياقىغا جايلاشقان، شارائىتى بىرقەدەر جاپالىق. بىرمۇنچە كىشىلەر ئۇلۇغۋار ئىرادە بىلەن چېگرا رايونلارغا بېرىپ ئىگىلىك يارىتىۋاتقان ھەمدە ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدا يىلتىز تارتىپ، بۇ رايونلارنىڭ تۇرلۇك قۇرۇلۇش ئىشلىرى ئۈچۈن قىممەتلىك تۆھپە قوشۇۋاتقان، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىمۇ باشقا رايونلاردىكى ئىختىساس ئىگىلىرىنىڭ كېلىپ خىزمەت كۆرسىتىشىنى قارشى ئېلىۋاتقان ھەمدە نۇرغۇن ئېتىبار بېرىش سىياسەتلىرىنى تۈزگەن بولسىمۇ، لېكىن ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىغا ئىختىساسلىق خادىملارنى يۆتكەپ كەلمەكمۇ، ئۇلارنى ئەپقالماقمۇ تەس بولۇۋاتقان ئەھۋال يەنىلا خېلى ئومۇمىي تۇرده مەۋجۇت. بۇ ھال ھەرقايسى جايلاردىكى ئىختىساسلىق خادىملارنى ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىغا بېرىپ خىزمەت قىلىشنى قارشى ئېلىش بىلەن بىرۋاقىتتا، يەرلىك ھەر مىللەت كادىرلىرىنى ۋە تۇرلۇك قۇرۇلۇش خادىملىرىنى ئالاھىدە

ئېتىبار بىلەن يېتىشتۇرۇشنىڭ ناھايىتىمۇ مۇھىملىقىنى بىر تەرەپتىن چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ. سوتسىيالىزم دەۋرى — مىللەتلەر ئورتاق گۈللىنىدىغان دەۋر. سوتسىيالىزم مىللەتلەرنىڭ ئىقتىساد ۋە مەدەنىيىتىنى گۈللەندۈرۈپلا قالماستىن، مىللەتلەرنىڭ ئۆزىنىمۇ تەرەققىياتقا ئىگە قىلىدۇ. ھالبۇكى، مىللەتلەرنىڭ ئۆزىنىڭ تەرەققىياتىغا ئىگە بولۇشى زامانىۋىلاشتۇرۇش ئىشلىرىنى ئىلگىرى سۈرۈشتە ئىنتايىن زور ئەھمىيەتكە ئىگە. كادىرلار قوشۇنى بىر مىللەتنىڭ تەرەققىياتىدا مۇھىم رول ئوينايدۇ. كادىرلار قوشۇنىنىڭ بارلىققا كېلىشىنىڭ ئۆزى بىر مىللەتنىڭ تەرەققىيات ئەھۋالىنىڭ مۇھىم بەلگىسى دېمەكتۇر. ئومۇمەن ئېيتقاندا، كادىرلار مىللەتنىڭ مۇنەۋۋەر كىشىلىرىدۇر، ئۇلار ئۆز مىللىتىنى تەرەققىياتقا ئىگە قىلىشنىڭ مۇھىملىقىنى تارىخىي تەرەققىيات يۇزلىنىشىگە ۋە دەۋر ئېقىمىغا قاراپ چۈشىنىدۇ، ئۆز مىللىتىنى تەرەققىياتقا ئىگە قىلىش يولىنى دۆلەتنىڭ گۈللىنىش ۋە جەمئىيەتنىڭ تەرەققىي قىلىش قانۇنىيىتىگە قاراپ بىلىدۇ ھەمدە ئۆز مىللىتىنىڭ چوڭ قەدەم تاشلاپ ئالغا چاپىشىغا ئەملىي ھەرىكىتى بىلەن باشلامچى بولىدۇ. ئىجتىمائىي ئىسلاھات ۋە ئۆرپ-ئادەت قاتارلىق جەھەتلەردە ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئارزۇسىغا ھۆرمەت قىلىش — پارتىيىمىزنىڭ ۋە دۆلىتىمىزنىڭ مۇھىم سىياسىتى ۋە پرىنسىپى. مۇشۇ جەھەتتە ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ تەرەققىياتىغا پايدا يەتكۈزىدىغان ھەمدە ئۇلار چۈشىنىپ قوبۇل قىلىدىغان سىياسەت-تەدبىرلەرنى قانداق بەلگىلەش ۋە يولغا قويۇشتا ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنىڭ ئوينايدىغان رولى ئىنتايىن چوڭ. دۆلەت

تىمىزلىقى 50-يىللاردا ئەمەلىي ئەھۋالنى ۋە ئاز سانلىق مىللەت-
لەرنىڭ ئارزۇسىنى ئاساس قىلىپ ئىجتىمائىي ئىسلاھاتنى مۇ-
ۋەپپەقىيەتلىك ئېلىپ بېرىشىدا، مەملىكىتىمىزدىكى مىللەتلەر-
نىڭ ئوبدان ئۆرپ-ئادەتلىرىنى ساقلاپ قېلىپ، ناچارلىرىنى
شاللاپ چىقىرىشىدا ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنىڭ يېتەكچى-
لىك رولى ۋە نەمۇنىلىك رولى ئىنتايىن مۇھىم ئورۇندا
تۇرىدۇ.

ئېلىمىزنىڭ زامانىۋىلاشتۇرۇش ئىشلىرى داۋالغۇپ تۇرۇ-
ۋاتقان خەلقئارا مۇھىتتا ئېلىپ بېرىلماقتا، ئىقتىسادىي قۇرۇ-
لۇشنى ئوڭۇشلۇق ئېلىپ بېرىش ئۈچۈن، ئوبدان ئىجتىمائىي
مۇھىت بولۇشى كېرەك، بۇ مىللەتلەرنىڭ بۇيۇك ئىتتىپاقلىقى-
نى ۋە چېگرىغا جايلاشقان ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ
مۇقىملىقىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. ئاز سانلىق مىللەت كادىرلە-
رى ۋەتەننىڭ ۋە مىللەتنىڭ تارىخىنى بىرقەدەر چوڭقۇر چۈشە-
گەنلىكى، پارتىيىنىڭ ئىشلىرىغا قەتئىي ئىشەنچ باغلىغانلىقى،
شۇنداقلا ئۇلارنىڭ ئۆز مىللىتى بىلەن تەبىئىي باغلىنىشى بول-
غانلىقى ئۈچۈن، ئۇلارنىڭ سۆز-ھەرىكىتى ئۆز مىللىتىنىڭ
ئاممىسىنى ناھايىتى زوقلاندۇرۇش ۋە تەسىرلەندۈرۈش كۈچىگە
ئىگە، شۇنىڭ ئۈچۈن، دۆلەتنىڭ بىرلىكىنى ۋە مىللەتلەرنىڭ
ئىتتىپاقلىقىنى قوغداش، سوتسىيالىستىك مىللىي مۇناسىۋەتنى
راۋاجلاندۇرۇش جەھەتتە ئۆز مىللىتىنىڭ كادىرلىرى باشقا مىل-
لەت كادىرلىرى ئوينىيالمايدىغان رولنى ئوينايدۇ.

بىرقانچە ئەۋلاد كىشىلەرنىڭ تىرىشچانلىق كۆرسىتىشى نە-
تىجىسىدە، ئېلىمىزدىكى مىللىي خىزمەتنىڭ مۇھىم مەزمۇنى

بولغان ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنى يېتىشتۇرۇش ئۇلۇغ مۇۋەپپەقىيەتلەر قولغا كەلتۈرۈلدى، شۇنداقلا قىممەتلىك تەجرىبىلەر ھاسىل قىلىندى. بىز ئىلگىرىكى تەجرىبىلەرنى يەكۈنلەپ ۋە تەتبىق قىلىپ ھەمدە ھازىرقى ئەمەلىيەتنى ئاساس قىلىپ، ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنى يېتىشتۇرۇش خىزمىتىنى تېخىمۇ پۈختا، تېخىمۇ ئۇنۇملۇك ئىشلىشىمىز لازىم. ئاز سانلىق مىللەت كادىرلار خىزمىتىنىڭ ھازىرقى ئاساسىي ۋەزىپىسى پارتىيە 14-قۇرۇلتىيىنىڭ روھىنى ئىزچىللاشتۇرۇپ، پارتىيىنىڭ كادىرلار سىياسىتى ۋە مىللىي سىياسىتىنى ئەستايىدىل ئىجرا قىلىپ، ئىدىيىدە ئازاد بولۇپ، نەزەر دائىرىسىنى كېڭەيتىپ، ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنىڭ سانىنى كۆپەيتىش، سۈپىتىنى ئۆستۈرۈش، قۇرۇلمىسىنى ياخشىلاش بىلەن ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ۋە پۈتكۈل دۆلەتنىڭ زامانىۋىلاشتۇرۇش ئىشلىرى ئۈچۈن تېخىمۇ كۆپ ياراملىق خادىملارنى تەييارلاپ بېرىشتىن ئىبارەت. كونكرېت خىزمەتتە مۇنۇ بىر قانچە جەھەتتىكى خىزمەتكە ئەھمىيەت بېرىش كېرەك:

1. ئىدىيىدە ئازاد بولۇپ، پىلان تۈزۈش. مىللىي كادىرلارنى يېتىشتۇرۇشنىڭ مۇھىملىقى ۋە زۆرۈرلۈكىنى جۈملىگودىكى مىللىي مەسىلىنى ئوبدان ھەل قىلىپ، مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقلىق-تەرەققىيات ئىشلىرىنى ئىلگىرى سۈرۈش، جۈملىگوچە سوتسىيالىزم قۇرۇشتىن ئىبارەت ستراتېگىيىلىك يۈكىنى پەللىگە كۆتۈرۈپ تونۇش ھەمدە بۇ تونۇشنى ۋەزىيەتتىكى تەرەققىيات ۋە ئۆزگىرىشكە يارىشا ئۈزلۈكسىز چوڭقۇرلاشتۇرۇپ بېرىش كېرەك. ئاز سانلىق مىللەت كادىرلار خىزمىتىدىمۇ ئىدىيىنى

دادىل ئازاد قىلىپ، ئىلگىرىكى مۇۋەپپەقىيەتلىك سىياسەتلەرنى قەتئىي داۋاملاشتۇرۇش، شۇنىڭ بىلەن بىرۋاقتتا، ئەمەلىيەتكە يۈزلىنىپ، ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنى تاللاپ ئۆستۈرۈش-كە ۋە ئۇلارنىڭ ئۆسۈپ يېتىلىشىگە پايدىسىز بولغان رامكىلارنى بۇزۇپ تاشلاپ، ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنى تاللاش، يې-تىشتۇرۇش ۋە ئىشقا قويۇش خىزمىتىنى كادىرلار خىزمىتى تارماقلىرىنىڭ ۋە مىللىي خىزمەت تارماقلىرىنىڭ ئىنتايىن مۇ-ھىم ھەم مەخسۇس خىزمىتى سۈپىتىدە ئىشلەش كېرەك. ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنى يېتىشتۇرۇشنىڭ كونكرېت پىلان-نى تۈزۈپ، بۇ خىزمەتنى قانۇن-تۈزۈم قېلىپىغا سېلىش ۋە قېلىپلاشتۇرۇش، ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنىڭ سانىنى كۆپەيتىشنى ۋە ھەرخىل تۈردىكى كادىرلارنىڭ نىسبىتىنى پىلان-لاشتۇرۇش ۋە ئىلمىيلىككە ئىگە قىلىش كېرەك. بولۇپمۇ، ھەر دەرىجىلىك رەھبەرلىك بەنزىلىرىنىڭ نۆۋىتىنى ئالماشتۇرۇشتا، ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنى تاللاش-سەپلەشكە ئوبدان ئەھ-مىيەت بېرىش، ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنىڭ نىسبىتىنى شۇ مىللەت نوپۇسىنىڭ نىسبىتى بىلەن ئاساسەن تەڭ قىلىشنى تەدرىجىي ئىشقا ئاشۇرۇش كېرەك. شۇنىڭ بىلەن بىرۋاقتتا، يېڭى ئەھۋاللارنى ئۈزلۈكسىز تەتقىق قىلىش، يېڭى مەسىلەر-نى ھەل قىلىش كېرەك. سىياسىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتىنىڭ ئىل-گىرىلىشىگە ئەگىشىپ، كادىرلار تۈزۈمىنىڭ ئىسلاھاتى ئۈز-لۈكسىز كېڭىيىپ ۋە چوڭقۇرلىشىپ بارماقتا، دۆلەت خىزمەت-چىلىرى تۈزۈمىنىڭ يولغا قويۇلۇشى، كادىرلارنى ۋەزىپىگە تەك-لىپ قىلىش تۈزۈمى، توختام تۈزۈمى شۇنىڭدەك ئارتۇق نامزات

كۆرسىتىپ سايلاش تۈزۈمىنىڭ يولغا قويۇلۇشى، دۆلىتىمىزدە ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنى يېتىشتۈرۈش ۋە ئىشقا قويۇشقا تەسىر كۆرسىتىدۇ. بىر ئىلاج قىلىپ خىزمەتنى كۈچەيتىش ئارقىلىق كادىرلار تۈزۈمى ئىسلاھاتى بىلەن ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنىڭ ئۆسۈپ يېتىلىشىنى ئۆزئارا ئۇنۇملۇك ماسلاشتۇرۇش ئىنتايىن مۇھىم تېما بولۇپ قالدى.

2. يولنى كەڭ ئېچىپ، قابىلىيەتلىكلەرنى تاللاپ ئىشقا قويۇش. ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنى كۆپ خىل يول ۋە كۆپ خىل ئۇسۇللار بىلەن يېتىشتۈرۈش كېرەك. ھازىرقى ئەھۋالدىن قارىغاندا، كادىرلارنى ئاساسەن مەكتەپلەر تەربىيىلەۋاتىدۇ، بۇ ئاساسىي يول. مىللىي ماۋارىپنى زور كۈچ بىلەن راۋاجلاندۇرۇش كېرەك، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدىكى ئالىي مەكتەپلەر ۋە مىللەتلەر ئىنستىتۇتلىرى ئاز سانلىق مىللەتلەرنى قوبۇل قىلىشنى ئاساس قىلىشى لازىم، باشقا بەزى ئالىي مەكتەپلەر، ئوتتۇرا تېخنىكومىلار ئاز سانلىق مىللەت ئوقۇغۇچىلىرىنى مۇۋاپىق ساندا قوبۇل قىلىشى كېرەك. شۇنىڭ بىلەن بىرۋاقىتتا، كەڭ يول ئېچىپ، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ مۇنەۋۋەر ئىختىساس ئىگىلىرىنىڭ ئۆسۈپ يېتىلىشى ئۈچۈن ئوبدان شارائىت يارىتىش كېرەك. پارتىيە ۋە دۆلەت ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدا ئىقتىساد ۋە مەدەنىيەت ئىشلىرىنىڭ تەرەققىيات سۈرئىتى نىسپىي ھالدا ئاستا بولۇۋاتقان، ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنىڭ سانى نىسپىي ھالدا يېتىشمەيۋاتقان كونكرېت ئەھۋاللارنى نەزەردە تۇتۇپ، ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنى زور كۈچ بىلەن يېتىشتۈرۈش جەھەتتە نۇرغۇن مەخسۇس بەلگىلىمىلەرنى

چىقاردى. بۇ بەلگىلىمىلەر ئەستايىدىل ئىجرا قىلىنىشى كېرەك. شۇنىڭ بىلەن بىرۋاقىتتا، مىللىي ئاپتونومىيىلىك جايلارنىڭ كادىرلارنى يېتىشتۇرۇش جەھەتتىكى ئۆز ئالدىغا ئىش كۆرۈش ھوقۇقىغا ھۆرمەت قىلىپ، مىللىي ئاپتونومىيىلىك جايلارنىڭ كادىرلارنى ئىشقا قويۇش، يۆتكەش-سەپلەش، يېتىشتۇرۇش قاتارلىق جەھەتلەردە شۇ جاينىڭ ئەھۋالىغا قاراپ تېخىمۇ ئوبدان ئىشلىشىگە ئىمكانىيەت تۇغدۇرۇش كېرەك.

3. **سۈپىتىنى ئۆستۈرۈش، قۇرۇلمىسىنى ياخشىلاش.** ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنىڭ سانىنى كۆپەيتىش مۇھىم، سۈپىتىنى ئۆستۈرۈش ئۇنىڭدىنمۇ مۇھىم. سۈپىتىنى ئۆستۈرۈش ئۈچۈن، كادىرلارنى تاللاشتا ئەستايىدىل تەكشۈرۈش، ئەستايىدىل سىناش، ئاممىنىڭ پىكرىگە ئوبدان قۇلاق سېلىش، پارتىيىنىڭ كادىرلارنى تاللاپ ۋەزىپىگە قويۇش ئۆلچىمىنى ئوبدان ئىجرا قىلىش لازىم. ئۆلچەمنى تۆۋەنلىتىدىغان تەلەپنى قويماسلىق كېرەك، ئەمما ئوقۇش تارىخى، يېشى قاتارلىق جەھەتلەردە ھەمىنى بىر تاياقتا ھەيدىمەسلىكىمۇ لازىم. كادىرلارنىڭ سۈپىتىنى ئۆستۈرۈش دائىملىق تەربىيىنى كۈچەيتىپ، ئۇلارنىڭ ئىدىيە-ئەخلاق سۈپىتى ۋە پەن-مەدەنىيەت سۈپىتىنى ئۈزلۈكسىز ئۆستۈرۈشكە باغلىق. بولۇپمۇ ھەر مىللەت كادىرلىرىنى جۈڭگوچە سوتسىيالىزم قۇرۇش نەزەريىسى بىلەن قوراللاندۇرۇشقا ئەھمىيەت بېرىش كېرەك.

ھازىر كادىرلارنى زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشىنىڭ ئۇلۇغ ئەھمىيىتىدە چېنىقتۇرۇشقا ۋە ئىختىساسلىق خادىملارنى شۇ ئەھمىيەت داۋامىدا يېتىشتۇرۇشكە ئالاھىدە ئەھمىيەت بېرىش

كېرەك. كادىرلارنىڭ قابىلىيىتىنى ئۆستۈرۈش ئۈچۈن ئۇلارنى ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشنىڭ چوڭ سەھنىسىگە، ئىسلاھات-ئېچىۋېتىشنىڭ چوڭ دولقۇنىغا ئاتلاندۇرۇش كېرەك.

يەككىلەرنىڭ سۈپىتىدىن باشقا، يەنە پۈتۈنلۈكنىڭ سۈپەت مەسىلىسىمۇ بار. پۈتۈنلۈك سۈپىتىنىڭ ئۆستۈرۈلۈشى يەككىلەر سۈپىتىنىڭ ئۆستۈرۈلۈشىگە، شۇنداقلا ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرى قوشۇنى قۇرۇلمىسىنىڭ ياخشىلىنىشىغا باغلىق. تاللىغىچى سەۋەبلەر تۆۋەندىن، ئىلگىرى كۆپىنچە پارتىيە-ھۆكۈمەت كادىرلىرى يېتىشتۈرۈلگەچكە، ئىگىلىك باشقۇرۇش ۋە پەن-تېخنىكا ساھەسىدىكى ئىختىساسلىق خادىملار كەمچىل بولۇپ كەلدى، بۇ ھال جۇش ئۇرۇپ راۋاجلىنىۋاتقان زامانىۋىلاشتۇرۇش ئىشلىرىغا زادى ئۇيغۇن كەلمەيدۇ. شۇڭلاشقا ھازىر ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنى يېتىشتۈرۈشتىكى جىددىي بىر ۋەزىپە— كۆز قاراشنى ئۆزگەرتىپ، مېخانىزمنى يەڭگۈشلەپ، ئەملىيەتكە يۈزلىنىپ، ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش ئۈچۈن جىددىي ئېھتىياجلىق بولغان تۈرلۈك ئىختىساس ئىگىلىرىنى يېتىشتۈرۈشتىن ئىبارەت.

4. تولۇق ئىشىنىش، دادىل ئىشقا قويۇش. يېتىشتۈرۈشتىن مەقسەت—ئىشقا قويۇش، ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنىڭ قىممىتىنى زامانىۋىلاشتۇرۇش ئىشلىرىدا تولۇق گەۋدىلەندۈرۈش ئۈچۈن، تىرىشىپ شارائىت يارىتىش، ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىغا تولۇق ئىشىنىش كېرەك. ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرى پارتىيىنىڭ قىممەتلىك بايلىقى ھەم تامامەن ئىشەنچلىك ئىكەنلىكىنى پاكىتلار ئاللىقاچان ئىسپاتلىدى. ئۇلارغا ئىشە-

ىنىش دېگەنلىك ئۇلارنىڭ ئەمەلىي ئەھۋالىغا ۋە خىزمەت ئېھتىيا-جىغا ئاساسەن، ئۇلارنى مۇۋاپىق ئورۇنغا قويۇپ، ئېغىر ۋەزىپە يۈكلەپ، رولىنى جارى قىلدۇرۇش، ئەقىل-پاراسىتىنى ئەڭ زور دەرىجىدە ئىشقا سېلىش دېگەنلىكتۇر. ئۇلاردا ئۇنداق، يا بۇنداق يېتەرسىزلىكلەر كۆرۈلگەن تەقدىردىمۇ، ئۇلارغا سەمىمىيلىك بىلەن كۆيۈنۈش، سەۋرچانلىق بىلەن ياردەم بېرىش ھەمدە خىزمەت ئۇسۇلىغا دىققەت قىلىپ سەۋرچانلىق بىلەن ئىنچىكە خىزمەت ئىشلەش كېرەك. دەرۋەقە، ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنىڭ ساغلام ئۆسۈپ يېتىلىشى ئۈچۈن ئۇلارغا قاتتىق تەلەپ قويۇش كېرەككى، ئۇلارنىڭ يېتەرسىزلىكلىرىگە يان باسىدىغان، يول قويۇپ بېرىدىغان ئىشنى قىلماسلىق لازىم.

ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنى يېتىشتۇرۇش ۋە تاللاشتا، دۆلەتنىڭ توغرا سىياسىتىدىن باشقا، يەنە بىر مۇھىم شەرت بار، ئۇ بولسىمۇ ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنىڭ ئۆزى تىرىشچانلىق كۆرسىتىشى كېرەك. ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنىڭ ھەممىسى ئۆزىگە قاتتىق تەلەپ قويۇپ، ئۆزىنى چىنىقتۇرۇپ، ئۆزىنىڭ سەۋىيىسىنى ئۆستۈرۈپ، دۆلەتنى قۇدرەت تاپقۇزۇش، جەمئىيەتنى يۈكسەلدۈرۈش ۋە مىللەتنى گۈللەندۈرۈش ئۈچۈن ئاڭلىق ھالدا تىرىشىپ كۈرەش قىلىشى كېرەك.

ھەر مىللەت كادىرلىرى ھەممە ئىشتا، ھەممە جايدا پارتىيىنىڭ ئاساسىي لۇشىيەنىدە ئاڭلىق ۋە قەتئىي چىڭ تۇرۇشى ھەمدە بۇ لۇشىيەننى ئۆز رايونىنىڭ، ئۆز مىللىتىنىڭ ئەمەلىيىتىگە ئاساسەن، تۈرلۈك خىزمەتلەردە ئەستايىدىل ئىجرا قىلىشى كېرەك. ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرى چەت-ياقىلارغا جايلاش-

قان، ئۇلارنىڭ ئىقتىساد، مەدەنىيەت تەرەققىياتى نىسپىي ھالدا ئارقىدا قالغان، تەبىئىي ۋە ئىجتىمائىي شارائىت جەھەتتىكى بىكىنمىلىك كىشىلەردە ئىدىيە ۋە كۆز قاراش جەھەتتىمۇ نىسپىي ھالدا بىكىنمە ھالەتنى پەيدا قىلغان، شۇڭا ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرى باشقا رايونلارغا قارىغاندا، يول ئېچىپ ئىلگىرىلەشكە جۇرئەت قىلىدىغان، ئۇزلۇكسىز ئالغا ئىنتىلىپ تۇرىدىغان كادىرلارغا تېخىمۇ مۇھتاج. ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنىڭ ئۆزى مۇشۇ نىشاننى كۆزلەپ تېخىمۇ ئاكتىلىق ھالدا تىرىشچانلىق كۆرسىتىشى، بولۇپمۇ 14-قۇرۇلتايىنىڭ روھىنى ۋە يولداش دېڭ شياۋپىڭنىڭ جەنۇبنى كۆزدىن كەچۈرگەن چاغدىكى مۇھىم سۆزلىرىنىڭ روھىنى ئەستايىدىل ئۆگىنىپ ۋە ئىزچىللاشتۇرۇپ، ئىدىيىدە يەنىمۇ ئازاد بولۇپ، كۆز قارىشىنى يېڭىلاپ، ئىسلاھات ۋە ئېچىۋېتىش دولقۇنىدىكى ئاۋانگارتلاردىن بولۇشى، سوتسىيالىستىك بازار ئىگىلىكى داۋامىدا ماھارەت كۆرسىتىشى، مىللەتلەرنىڭ تەرەققىياتى ۋە يۈكسىلىشى ئۈچۈن ئۆزىنىڭ ئەقىل-پاراسىتىنى تەقدىم قىلىشى كېرەك.

پارتىيە ۋە دۆلەتنىڭ مەنپەئىتى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ مەنپەئىتى دېمەكتۇر، پارتىيە ۋە دۆلەت— ھەر مىللەت خەلقىنىڭ مەنپەئىتىنى ئەڭ يۈكسەك دەرىجىدە ئىپادىلىگۈچى ۋە قوغدىغۇچى. قايسى مىللەتنىڭ كادىرى بولسۇن، ئۇ ئۆز مىللىتىگە مەنسۇپ، لېكىن ئۇنىڭدىنمۇ مۇھىمى ئۇ ھەممىدىن ئاۋۋال دۆلەتكە مەنسۇپ. ھەر مىللەت كادىرلىرى ھەرقانداق ئەھۋال ئاستىدا پارتىيە ۋە دۆلەتنىڭ مەنپەئىتىنى بىرىنچى ئورۇنغا قويۇشى، پارتىيىنىڭ پرىنسىپى ۋە پارتىيىنىڭ مەنپەئىتىگە شەرتسىز

بويسۇنۇشى كېرەك.

زامانىۋىلاشتۇرۇش ئىشلىرى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئۆز ئاكتىپلىقىنى ۋە ئىجادچانلىقىنى جارى قىلدۇرۇشىغا مۇھتاج. بۇ ھال ھەر مىللەت كادىرلىرىدىن ئامما بىلەن زىچ ئالاقە باغلاپ، پارتىيىنىڭ ئاز سانلىق مىللەتلەر بىلەن ئالاقە باغلايدىغان كۆۋرۈكى، مىللەتلەرنىڭ باشلامچىسى ۋە جارچىسى بولۇشىنى تەلەپ قىلىدۇ. ھەر مىللەت كادىرلىرى يەنە ئۆزىنىڭ تەسىر كۈچى ئارقىلىق، پارتىيە ۋە دۆلەتنىڭ سىياسەت-فائىجىلىرىنى تەشۋىق قىلىپ، خەلق ئاممىسىنى يېتەكلەپ، ئىسلاھات ئېلىپ بېرىش، ئىشىكىنى ئېچىۋېتىش ۋە زامانىۋىلاشتۇرۇش ئىشلىرىغا پائال ئاتلاندۇرۇشى كېرەك.

ۋەتەننىڭ بىرلىكىنى ۋە مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقلىقىنى قوغداش ھەربىر پۇقرانىڭ ئادا قىلىشقا تېگىشلىك مەجبۇرىيىتى، بۇ ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرى ئۈچۈن ئېيتقاندا تېخىمۇ باش تارتىپ بولمايدىغان مەسئۇلىيەت. بىز دۇچ كېلىۋاتقان رېئاللىق شۇنداقكى، مەملىكىتىمىزنىڭ ئىچى ۋە سىرتىدا مىللىي بۆلگۇنچىلىك قىلىشقا ئۇرۇنۇۋاتقان ئىنتايىن ئاز ساندىكى ئۇنسۇرلار بار. خەلقئارادىكى دۇشمەن كۈچلەرمۇ مىللىي مەسىلىدىن پايدىلىنىپ، بىزگە قىيىنچىلىق تۇغدۇرماقتا. شۇنىڭ ئۈچۈن، مىللىي بۆلگۈنچىلىككە قارشى تۇرۇش، مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقلىقىنى ۋە ۋەتەننىڭ بىرلىكىنى قوغداش— ئۇزاق مۇددەتلىك ۋەزىپە. ھەر مىللەت كادىرلىرى مۇشۇنداق چوڭ ھەق-چوڭ ناھەق مەسىلىسىدە چوقۇم ئېنىق پوزىتسىيە تۇتۇپ، مەيدانىنى مۇستەھكەملەپ، ئىتتىپاقلىق-بىرلىك بايرىقىنى مەڭگۈ ئېگىز

كۆتۈرۈشى، ئۆزىنىڭ نەمۇنىلىك ھەرىكىتى ئارقىلىق ۋە ھەر مىللەت خەلقى بىلەن بىرلىكتە، بارلىق بۆلگۈنچىلىك، بۇزغۇنچىلىق ھەرىكەتلىرىگە قارشى مۇرەسسەسىز كۈرەش قىلىپ، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنىڭ قورغىنىنى كۈندىن-كۈنگە مۇستەھكەملىشى كېرەك.

زامانىۋىلاشتۇرۇش ئىشلىرى دۆلىتىمىزنىڭ قىياپىتىنى ئۆزلۈكسىز يېڭىلاپ بارىدۇ، شۇنداقلا ھەر مىللەت كادىرلىرى ئۈچۈن ئۆز ماھارىتىنى كۆرسىتىدىغان سەھنە ھازىرلاپ بېرىدۇ. دەۋرىمىزنىڭ ئېغىر ۋەزىپىسى ئىختىساسلىق ئەزىمەتلەرنىڭ زىممىسىگە چۈشىدۇ، ھەر مىللەت كادىرلىرى ساغلام ئۆسۈپ يېتىلىدۇ.

ئاساسي قانۇن ھەققىدىكى چۈشەنچىمىزنى ئۆستۈرۈپ، مىللىي قانۇنچىلىق قۇرۇلۇشنى كۈچەيتەيلى*

(1993-يىل 1-ئاينىڭ 29-كۈنى)

ھازىرقى ئاساسي قانۇن ئېلان قىلىنغاندىن بۇيانقى ئون يىل خەلق جۇمھۇرىيىتىمىز تارىخىدىكى ئىنتايىن مۇھىم ئون يىل بولدى. ئىسلاھات، ئېچىۋېتىش ئىشلىرى ۋە زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشى داۋاملىدا، ئېلىمىزنىڭ سىياسىي، ئىقتىسادىي ۋە مەدەنىيەت ساھەلىرىدە ئىنتايىن چوڭقۇر ئۆزگىرىش يۈز بەردى، كەڭ ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدىمۇ ئىنتايىن چوڭ-قۇر ئۆزگىرىش بولدى. بۇ غايەت زور تارىخىي ئۆزگىرىشلەر داۋاملىدا، ئاساسي قانۇن مۇھىم رول ئوينىدى. ئاساسي قانۇ-نىڭ رولى كۆپ تەرەپلىك، بۇ يەردە ئاساسي قانۇن بىلەن ئېلىمىزنىڭ مىللىي قانۇنچىلىق قۇرۇلۇشىنىڭ مۇناسىۋىتى ئۈستىدىلا ئاز-تولا مۇلاھىزە يۈرگۈزمەكچىمەن.

---

* بۇ—يولداش ئىسمايىل ئەھمەدنىڭ ھازىرقى ئاساسي قانۇن ئېلان قىلىنغانلىقىنىڭ ئون يىللىقىنى خاتىرىلەش سۆھبىتە يىغىنىدا سۆزلىگەن سۆزى.

1

ئېلىمىزنىڭ زېمىنى كەڭ، مىللەتلىرى كۆپ، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ سىياسەت، ئىقتىساد، مەدەنىيەت، مائارىپ، تىل-يېزىق، ئۆرپ-ئادەت ۋە دىنىي ئېتىقاد جەھەتلەردە ھوقۇقتا باراۋەرلىكىنى مەملىكەت خاراكتېرلىك قانۇننى ئېلان قىلىش يولى بىلەن كاپالەتلەندۈرۈش، ئېلىمىزدىكى مىللىي مۇناسىۋەتنى قانۇن ۋاستىسى بىلەن تەڭشەش، سوتسىيالىستىك مىللىي سىياسەتنى كونكرېتلاشتۇرۇش ۋە قېلىپلاشتۇرۇش — دۆلىتىمىزنىڭ مىللىي مەسىلىنى ھەل قىلىش جەھەتتىكى زور ۋەزىپىسى ۋە ئاساسىي ۋاستىسى.

قانۇنچىلىقنىڭ بىر تارمىقى بولغان مىللىي قانۇنچىلىق مۇنۇ ئىككى تەرەپنىڭ چەكلىمىسىدە بولىدۇ، بىرى، ئوبيېكتىپ ئەھمىيەتنىڭ چەكلىمىسى، يەنە بىرى، ئاساسىي قانۇن پرىنسىپلىرىنىڭ چەكلىمىسى. 1949-يىلى تۇزۇلگەن، ۋاقىتلىق ئاساسىي قانۇن رولىنى ئويناپ «جۇڭگو خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشىنىڭ ئومۇمىي پروگراممىسى» دا مىللىي مەسىلە ھەققىدە ئەمەلىيەتكە ئۇيغۇن كېلىدىغان بىرمۇنچە بەلگىلىمىلەر ئوتتۇرىغا قويۇلغان، بۇ بەلگىلىمىلەر: ئاز سانلىق مىللەتلەر توپلىشىپ ئولتۇراقلاشقان رايونلاردا مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە يولغا قويۇلىدۇ، مىللەتلەرنىڭ باراۋەرلىكى، ئىتتىپاقلىقى ئەمەلگە ئاشۇرۇلىدۇ، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئىقتىساد، مەدەنىيەت ئىشلىرىنى تەرەققىي قىلدۇرۇشىغا ياردەم بېرىلىدۇ، دېگەن مەزمۇنلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. دېمەك مۇشۇنداق

داق بەلگىلەش ئارقىلىق مىللىي قانۇنلارنىڭ تۈزۈلۈشى ئۇچۇن توغرا پرىنسىپ تۈرغۇزۇپ بېرىلگەن، بۇ ئەمەلىيەتتە يېڭى جۇڭگونىڭ مىللىي قانۇنلارنى چىقىرىش ئىشىنىڭ ئۇلۇغ باشلىنىشى ئىدى. 1952-يىلى مەركىزىي خەلق ھۆكۈمىتى بىلەن مەمۇرىي ئىشلار كېڭىشى «ئومۇمىي پروگراممىا» غا ئاساسەن، «مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيىنى يولغا قويۇش پروگراممىسى» بىلەن «تارقاق ئولتۇراقلاشقان بارلىق ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ مىللىي باراۋەرلىك ھوقۇقىدىن بەھرىمەن بولۇشىنى كاپالەتلەندۈرۈش توغرىسىدا قارار» نى ئايرىم-ئايرىم تۈزۈپ چىقتى. 1954-يىلى، «ئومۇمىي پروگراممىا» ئاساسىدا، مىللىي مەسىلىنى بىر تەرەپ قىلىشتا جۇڭگونىڭ ئەمەلىي ئەھۋالىغا ئۇيغۇن كېلىدىغانلىقى ئەمەلىيەتتە ئىسپاتلانغان پرىنسىپلار ئاساسىي قانۇننىڭ ئالاقىدار ماددىلىرىغا كىرگۈزۈلدى. ئېلىمىزنىڭ سوتسىيالىستىك قۇرۇلۇشىنىڭ يېڭى دەۋرىدە ئېلان قىلىنغان 1982-يىلدىكى ئاساسىي قانۇندا 1954-يىلدىكى ئاساسىي قانۇننىڭ مىللىي مەسىلىگە دائىر تۈپ پرىنسىپلىرى داۋاملاشتۇرۇلدى ۋە راۋاجلاندۇرۇلدى. جۇمھۇرىيىتىمىز قۇرۇلغاندىن بۇيان مىللىي مەسىلىنى بىر تەرەپ قىلىش جەھەتتىكى تەجرىبە-ساۋاقلارنى يەكۈنلەش ئاساسىدا، ماركسىزم-لېنىنىزمنىڭ مىللىي مەسىلىنى ھەل قىلىشتىكى تۈپ پرىنسىپلىرى دۆلىتىمىزنىڭ كونكرېت ئەھۋالى بىلەن بىرلەشتۈرۈلۈپ، پارتىيىنىڭ مىللىي سىياسىتى ئاساسىي قانۇندا يۈكسەك دەرىجىدە يىغىنچاقلاندى، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى قوغداش، مىللەتلەرنىڭ باراۋەرلىك ھوقۇقىنى، مىللىي ئاپتونومىيىلىك جايلارنىڭ ئاپتونو-

مىيە ھوقۇقىنى كاپالەتلەندۇرۇش ۋە مىللەتلەرنىڭ تەرەققىياتىنى ئىلگىرى سۈرۈش جەھەتلەردە ئېنىق بەلگىلىمىلەر ئوتتۇرىغا قويۇلدى. بولۇپمۇ دۆلەت باراۋەرلىك، ئىتتىپاقلىق ۋە ھەمكارلىق ئاساسىدىكى مىللىي مۇناسىۋەتنى قوغدايدۇ ۋە راۋاجلاندۇرىدۇ؛ دۆلەت بارلىق تىرىشچانلىقلارنى كۆرسىتىپ مىللەتلەرنىڭ ئورتاق گۈللىنىشىنى ئىلگىرى سۈرىدۇ، دېگەن مەزمۇنلار تۇنجى قېتىم ئاساسىي قانۇن شەكلى بىلەن بەلگىلەندى. بۇ بەلگىلىمىلەر يېڭى دەۋردىكى مىللىي مۇناسىۋەتنىڭ روشەن ئالاھىدىلىكىنى، ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئورتاق ئارزۇسىنى ئەكس ئەتتۈرىدى، ئۇ دۆلىتىمىزنىڭ مىللىي مەسىلىنى بىر تەرەپ قىلىشتىكى قانۇنچىلىق پرىنسىپىنىڭ زور تەرەققىياتى بولۇپ، ئالاھىدە ئەھمىيەتكە ئىگە. ئاساسىي قانۇننىڭ مىللىي مەسىلە توغرىسىدىكى بەلگىلىمىلىرى جۇڭگوچە سوتسىيالىزم قۇرۇشنىڭ ئاساسىي پرىنسىپلىرىنىڭ بىرى بولۇپ قالدى. بۇ بەلگىلىمىلەر مىللىي قانۇن تۈزۈش ئىشىغا قانۇن جەھەتتە تولۇق ئاساس سېلىپ، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ۋە ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىجتىمائىي، سىياسىي، ئىقتىسادىي ئىشلىرىنىڭ تەرەققىياتىنى، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ باراۋەرلىك ھوقۇقىنىڭ ۋە ئاپتونومىيە ھوقۇقىنىڭ ئەملگە ئېشىشىنى تۈپ نېگىزدىن قانۇنىي كاپالەتكە ئىگە قىلدى.

جۇمھۇرىيىتىمىز قۇرۇلغاندىن بۇيان، بولۇپمۇ 1982- يىلىدىكى «ئاساسىي قانۇن» ئېلان قىلىنغاندىن بۇيان، سوتسىيالىستىك دېموكراتىيە ۋە قانۇنچىلىق قۇرۇلۇشىنىڭ تەرەققىياتىغا ئەگىشىپ، ئېلىمىزنىڭ مىللىي قانۇنچىلىق قۇرۇلۇشىمۇ يېڭى

تەرەققىيات باسقۇچىغا قەدەم قويۇش بىلەن ئىنتايىن خۇشاللىنار-لىق نەتىجىلەرگە ئېرىشتى.

1. جۇڭگوچە ئالاھىدىلىككە ئىگە سوتسىيالىستىك مىللىي قانۇن سىستېمىسى دەسلەپكى قەدەمدە شەكىللەندى. 1984-يىلى مەملىكەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى ئاساسىي قانۇننىڭ پرىنسىپلىرى-غا ئاساسەن تۈزگەن ۋە يولغا قويۇش ئۈچۈن ئېلان قىلىنغان «مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە قانۇنى» دا مىللىي تېررى-تورىيىلىك ئاپتونومىيىنى تۈنجى قېتىم بىرقەدەر مۇكەممەل قىلىپ تۇپ قانۇن شەكلى بىلەن مۇئەييەنلەشتۈردى، بۇ ئېلى-مىزنىڭ مىللىي قانۇنچىلىق قۇرۇلۇشىنىڭ يېڭى تەرەققىيات باسقۇچىغا قەدەم قويغانلىقىدىن دېرەك بەردى. 1979-يىلدىن 1992-يىلغىچە، مەملىكەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى ۋە مەملىكەت-لىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتى 113 قانۇننى ماقۇللا-دى، بۇ قانۇنلار ئىچىدە ئاساسىي قانۇن ۋە مىللىي تېررىتورىيە-لىك ئاپتونومىيە قانۇننى ھېسابقا ئالمىغاندا، مىللىي مەسىلىگە دائىر بەلگىلىمىلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالغان قانۇندىن 31ى بار. مىللىي ئاپتونومىيىلىك جايلار ئاپتونومىيە نىزامى ۋە ئايرىم نىزاملارنى تۈزۈش خىزمىتىنى كۆچەيتتى. 1992-يىلىنىڭ ئا-خىرىغىچە، مەملىكەت بويىچە 159 مىللىي ئاپتونومىيىلىك جاي-دىن 25 ئاپتونوم ئوبلاست، 88 ئاپتونوم ناھىيە ئاپتونومىيە نىزامىنى تۈزدى، مىللىي ئاپتونومىيىلىك جايلار تۈزگەن ئايرىم نىزاملار 71گە يەتتى. بۇنىڭدىن باشقا يەنە تەۋەسىدە مىللىي ئاپتونومىيىلىك جاي بار توققۇز ئۆلكە مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە قانۇننىنى ئىزچىللاشتۇرۇشنىڭ يەرلىك قانۇن-لىرى-

زاملىرىنى تۇزۇپ چىقتى. 1991-يىلى، گوۋۇيۈەن «جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە قانۇنى» نى يەنىمۇ ئىلگىرىلەپ ئىزچىللاشتۇرۇشقا دائىر بەزى مەسىلىلەر توغرىسىدىكى ئۇقتۇرۇش» (يەنى گوۋۇيۈەننىڭ [1991] 70-نومۇرلۇق ھۆججىتى) نى تارقاتتى، گوۋۇيۈەننىڭ بىرمۇنچە تارماقلىرىمۇ مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە قانۇنىنى ئىزچىللاشتۇرۇشقا دائىر قائىدە-نىزاملارنى ئېلان قىلدى.

دېمەك، ئېلىمىزدە «ئاساسىي قانۇن» نى ئاساس قىلغان، «مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە قانۇنى» نى غول قىلغان، دۆلىتىمىزدىكى مىللەتلەر مۇناسىۋىتىنى تەڭشىگۈچى تۈرلۈك قانۇن، قائىدە-نىزاملارنى، يەرلىك قائىدە-نىزام، ئاپتونومىيە نىزامى ۋە ئايرىم نىزاملارنى، قوشۇمچە ھۆكۈمەتنىڭ قائىدە-نىزاملىرىنى ۋە مىللەتلەرگە دائىر ئۆلچەملىك ھۆججەتلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان جۇڭگوچە سوتسىيالىستىك مىللىي قانۇن سىستېمىسى دەسلەپكى قەدەمدە ۋۇجۇدقا كەلدى. قانۇنلار ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ۋە ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ سىياسىي، ئىقتىسادىي، مەدەنىيەت ئىشلىرىنىڭ تەرەققىياتىنى ئىلگىرى سۈرۈشتە، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىسلاھاتنى يەنىمۇ چوڭقۇرلاشتۇرۇپ، ئىشىكنى يەنىمۇ كەڭ ئېچىۋېتىشىدە، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ قانۇنىغا ئۇيغۇن ھوقۇق-مەنپەئىتىنى قوغداشتا، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتىپ، ۋەتەننىڭ بىرلىكىنى قوغداشتا، مىللەتلەرنىڭ ئورتاق گۈللىنىشىنى ئىشقا ئاشۇرۇشتا، پۈتكۈل دۆلەتنىڭ سوتسىيالىستىك قانۇنچىلىق قۇ-

رۇلۇشىنى ئىلگىرى سۈرۈشتە ئىجابىي رول ئويناىدى.

2. مىللىي قانۇننى ئىجرا قىلىش سىستېمىسى دەسلەپكى قەدەمدە شەكىللەندى. قانۇننى ئومۇملاشتۇرۇش، «ئاساسىي قانۇن» ۋە «مىللىي تېررېتورىيىلىك ئاپتونومىيە قانۇنى» نى تەشۋىق قىلىش، بۇ قانۇنلارغا دائىر ساۋاتنى ئومۇملاشتۇرۇش، پارتىيىنىڭ مىللىي سىياسىتى ۋە مىللىي نەزەرىيىسى ھەققىدە تەشۋىق-تەربىيە ئېلىپ بېرىش ئارقىسىدا، دۆلەتنىڭ ئەڭ نېگىزلىك قانۇنى بولغان «ئاساسىي قانۇن» ئەڭ يۇقىرى قانۇنىي كۈچكە ۋە نوپۇزغا ئىگە دەيدىغان قاراش، دۆلەتنىڭ تۈپ قانۇنى بولغان «مىللىي تېررېتورىيىلىك ئاپتونومىيە قانۇنى» ئومۇمىي چەكلەش كۈچىگە ئىگە دەيدىغان قاراش كەڭ كادىرلار ۋە ئاممىنىڭ بولۇپمۇ ھەر دەرىجىلىك رەھبىرىي كادىرلارنىڭ قەلبىدىن چوڭقۇر ئورۇن ئېلىپ، دۆلەتنىڭ مەمۇرىي ئورگانلىرى، سوت ئورگانلىرى، تەپتىش ئورگانلىرى ۋە پۇقرالارنىڭ «مىللىي تېررېتورىيىلىك ئاپتونومىيە قانۇنى» نى ۋە باشقا مىللىي قانۇن-نىزاملارنى ئەستايىدىل ئىجرا قىلىشىغا كۈچلۈك تۈرتكە بولدى.

مىللىي ئاپتونومىيىلىك جايلاردىكى مەمۇرىي ئورگانلار مىللىي تېررېتورىيىلىك ئاپتونومىيە قانۇننىى ئەملىيلەشتۈرۈشكە ئىنتايىن ئەھمىيەت بەردى. كۆپ مىللەتلىك بەزى ئۆلكىلەر ئۇنۇملۇك تەدبىرلەرنى قوللىنىپ، مىللىي تېررېتورىيىلىك ئاپتونومىيە قانۇننىى ۋە مىللەتلەرگە دائىر باشقا قانۇن، قائىدە-نىزاملارنى ھەقىقىي تۈردە ئەملىيلەشتۈرۈشكە تىرىشتى. جايلار يەنە ھەر خىل شەكىللەر بىلەن مىللىي قانۇنچىلىقنى

تەشۋىق قىلىپ، دۆلەت ئورگانلىرى خادىملىرىنىڭ ۋە پۇقرالار-
نىڭ مىللىي قانۇنچىلىق ئېڭىنى كۈچەيتتى. مىللىي قانۇن-ند-
زاملارنى ئاڭلىق ئىجرا قىلدىغان ياخشى ئىجتىمائىي كەيپىيات
شەكىللەنمەكتە.

3. مىللىي قانۇنلارنىڭ ئىجراسىنى نازارەت قىلىش، تەك-
شۈرۈش ئىشىمۇ پەيدىنپەي شەكىللەنمەكتە. مەملىكەتلىك خەلق
قۇرۇلتىيى مىللىي ئىشلار كومىتېتىنىڭ تەشكىلاتچىلىقى ۋە
تۈرتكىسى ئارقىسىدا، مىللىي قانۇنچىلىقنىڭ ئىجراسىنى نازا-
رەت قىلىش، تەكشۈرۈش ۋە كۆزدىن كەچۈرۈش مەزمۇنىدىكى
مەملىكەت خاراكتېرلىك ۋە يەرلىك پائالىيەتلەر كۆپ قېتىم
قانات يايدۇرۇلۇپ، مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە قانۇنى
ۋە باشقا مىللىي قانۇن-نىزاملارنىڭ ئىجراسى ئۈستىدىكى نازا-
رەتچىلىك ۋە تەكشۈرۈش ئىشلىرى خېلى ئەتراپلىق ئېلىپ بې-
رىلدى. نازارەت قىلىش، تەكشۈرۈش داۋامىدا، ساقلانغان مە-
سىلىلەرنى ھەل قىلىش چارىسى ۋە پىكرى ۋاقتىدا ئوتتۇرىغا
قويۇلدى. ھەر دەرىجىلىك خەلق قۇرۇلتايلىرىنىڭ ۋەكىللىرى
ۋە سىياسىي كېڭەش ئەزالىرى مىللىي قانۇن-نىزاملارنى ئىجرا
قىلىش توغرىسىدا نۇرغۇن ياخشى تەكلىپ ۋە پىكىرلەرنى بەر-
دى. مانا بۇلار ھەر دەرىجىلىك دۆلەت ھاكىمىيەت ئورگانلىرى
ۋە مەمۇرىي ئورگانلارنىڭ ئاساسىي قانۇندا ۋە مىللىي تېررىتور-
يىلىك ئاپتونومىيە قانۇندا بېرىلگەن خىزمەت ھوقۇقىنى ئەستا-
يىدىل يۈرگۈزۈپ، مىللىي قانۇن-نىزاملارنىڭ ئىجراسى ئۈستە-
دە نازارەتچىلىك ۋە تەكشۈرۈش ئىشلىرىنى ئەستايىدىل ئېلىپ
بېرىشىغا تۈرتكە بولدى.

4. مىللىي قانۇنشۇناسلىق ھەققىدىكى نەزەرىيە تەتقىقاتىدا كۆپ تەرەپلىك مۇڭەپپەقىيەتلەر قولغا كەلدى. ئېلىمىزنىڭ مىللىي قانۇنچىلىق قۇرۇلۇشى جۇمھۇرىيىتىمىز قۇرۇلغان دەسلەپكى مەزگىللەردە باشلانغان، لېكىن ئېلىمىزنىڭ مىللىي قانۇناسلىق ھەققىدىكى نەزەرىيە تەتقىقاتىنىڭ قەدىمى كۆپ ئارقىدا قالغانىدى. چىن مەنىدىكى مىللىي قانۇنشۇناسلىق تەتقىقاتى پارتىيە 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتىنىڭ 3-ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن باشلاندى، نەزەرىيە خادىملىرى ۋە ئەمەلىي خىزمەت ئىشلىگۈچىلەر مىللىي قانۇنشۇناسلىق تەتقىقاتىنىڭ مۇھىملىقىنى ۋە تەخىرسىزلىكىنى چوڭقۇر ھېس قىلغانلىقى، شۇنىڭدەك مىللىي قانۇنشۇناسلىق تەتقىقاتى ساھەسىدە قىلىشقا تېگىشلىك نۇرغۇن ئىشلار بارلىقىنى سەزگۈرلۈك بىلەن بايقىغانلىقى ئۈچۈن، نۇرغۇن كىشىلەر تەتقىقات خىزمىتىگە پۈتۈن كۈچى بىلەن كىرىشىپ كەتتى. مىللىي قانۇنچىلىق نەزەرىيىسى ئۇستىدىكى تەتقىقاتنى تېخىمۇ كۈچەيتىش ئۈچۈن، مەملىكەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى مىللىي ئىشلار كومىتېتى، دۆلەت مىللىي ئىشلار كومىتېتى، ئىجتىمائىي پەنلەر ئاكادېمىيىسى مىللەتلەر تەتقىقات يۇرتى قاتارلىق ئورۇنلارنىڭ تەشەببۇسى بىلەن، جۇڭگو قانۇنشۇناسلىق جەمئىيىتىنىڭ مىللىي قانۇنشۇناسلىق تەتقىقات جەمئىيىتى 1991-يىل 5-ئايدا بېيجىڭدا قۇرۇلدى. بۇ جەمئىيەت ئەتراپىغا مىللىي خىزمەت تارماقلىرىدا، قانۇنچىلىق خىزمىتى تارماقلىرىدا، مىللەتلەرگە دائىر پەننىي تەتقىقات ۋە ئوقۇتۇش ئورۇنلىرىدا مىللىي قانۇنشۇناسلىق تەتقىقاتى بىلەن شۇغۇللىنىدىغان زور بىر تۈركۈم يولداشلار ئۇيۇشۇپ، مىللىي قانۇن-

شۇناسلىق تەتقىقاتىدا يول ئېچىش خىزمىتىنى ئىشلىدى، شۇ-
نىڭ بىلەن، مىللىي قانۇنشۇناسلىق تەتقىقاتى يېڭى بىر مەنزىلگە
قەدەم قويۇپ، خۇشاللىنارلىق نەتىجىلەرگە ئېرىشتى. جۇڭگو
قانۇنشۇناسلىق جەمئىيىتىنىڭ مىللىي قانۇنشۇناسلىق تەتقىقات
جەمئىيىتى قۇرۇلۇپ بىر يىلدىن كۆپرەك ۋاقىتتىن بۇيان،
مىللىي قانۇنشۇناسلىق تەتقىقاتى پائالىيىتىنى كەڭ قانات يايدۇر-
دى، بۇ جەمئىيەتنىڭ تەتقىقات دائىرىسى: مىللىي قانۇنشۇناس-
لىقنىڭ ئاساسىي نەزەرىيىسى، مىللىي قانۇنچىلىق قۇرۇلۇشى-
نىڭ ھازىرقى ھالىتى ۋە قوللىنىدىغان تەدبىرلىرى، مىللىي
قانۇنچىلىقنى ساغلاملاشتۇرۇش ۋە مۇكەممەللەشتۈرۈش، مىل-
لىي قانۇنچىلىق ۋە ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئالاھىدە،
ئېچىۋېتىش ئىشلىرى، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ كىشىلىك ھو-
قۇقىنىڭ قانۇنىي كاپالىتى، مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومى-
يىگە دائىر نەزەرىيە ۋە ئەمەلىيەت دېگەنلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالى-
دۇ. دېمەك بۇ مەزمۇنلار ئېلىمىزنىڭ مىللىي قانۇنچىلىق قۇ-
رۇلۇشىنىڭ ھەممە تەرەپلىرىنى ئاساسىي جەھەتتىن ئۆز ئىچىگە
ئالىدۇ. شۇنىڭدەك ھازىر مىللىي ئاپتونومىيىلىك جايلار ئو-
مۇميۈزلۈك كۆڭۈل بۆلۈۋاتقان مەسىلىلەرگىمۇ چېتىلىدۇ، بۇ
مەزمۇنلار بىرقەدەر كۇچلۇك نەزەرىيىۋى ۋە ئەمەلىي خۇسۇسى-
يەتكە ئىگە.

ئېلىمىزنىڭ مىللىي قانۇنچىلىق قۇرۇلۇشى زور نەتىجە-
لەرگە ئېرىشتى، لېكىن شۇنىمۇ كۆرۈشمىز كېرەككى، ئېلى-
مىزنىڭ مىللىي قانۇن سىستېمىسى ھېلىھەم تولىمۇ كەمتۈك،
مەزمۇن، قۇرۇلما ۋە سان جەھەتتە مىللىي خىزمىتىمىزنىڭ

ئەمەلىي ئېھتىياجىنى قاندۇرۇشتىن تېخى ناھايىتى يىراق. مىل-
لىي مۇناسىۋەتلەرنى قانۇن ۋاستىسى بىلەن تەڭشەپ، ئاز ساد-
لىق مىللەتلەرنىڭ ۋە ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىقتىسا-
دىي، ئىجتىمائىي تەرەققىياتىنى ئىلگىرى سۈرۈش، «ئاساسلى-
نىدىغان قانۇننى بارلىققا كەلتۈرۈش، بارلىققا كەلگەن قانۇنغا
جەزمەن رىئايە قىلىش، قانۇننى ئىجرا قىلىشتا قەتئىي بولۇش،
قانۇنغا خىلاپلىق قىلغۇچىلارنى جەزمەن سۈرۈشتۈرۈش» تەلىپ-
نى ھەقىقىي ئىشقا ئاشۇرۇش ئۈچۈن، ئىشلەشكە تېگىشلىك يەنە
نۇرغۇن خىزمەتلەر تۇرۇپتۇ. مىللىي قانۇنچىلىق قۇرۇلۇشى
زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشىنىڭ تەلىپىگە ئۇيغۇنلىشالماي-
ۋاتىدۇ. بۇنىڭ ئاساسىي ئىپادىلىرى مۇنۇلار: مەزمۇن جەھەت-
تىن قارىغاندا، ھازىرقى مىللىي قانۇنلار ۋە قائىدە-نىزاملارنىڭ
تولىسى سەل پرىنسىپال، ئابستراكت تۈزۈلگەچكە، ببجىرىشكە
تازا ئەپلىك ئەمەس، ئۇلاردا يېتەكچىلىك ۋە ئۆرنەكلىك خاراك-
تېرىنى ئالغان ئۆلچەملەر كۆپ، چەكلەش، جازالاش خاراكتېرد-
دىكى مەزمۇنلار ئاجىز. تەڭشەش ئوبيېكتىدىن قارىغاندا، ھا-
زىرقى قانۇن، قائىدە-نىزاملارنىڭ مەزمۇنى چېتىلىدىغان تەڭ-
شەش ئوبيېكتى ۋە دائىرىسى يەنىلا بىرقەدەر تار، مىللىي ئىقتد-
ساد، مائارىپ، مەدەنىيەت، پەن-تېخنىكا ساھەلىرىگە چېتىلە-
دىغان ماھىيەتلىك ئۆلچەملەر بىرقەدەر ئاز. شۇڭا، «قانۇنغا
خىلاپلىق قىلغۇچىلارنى جەزمەن سۈرۈشتۈرۈش، قانۇننى ئىجرا
قىلىشتا قەتئىي بولۇش» دېگەن تەلەپنى ئىشقا ئاشۇرۇش، ئەمە-
لىي ئىجرا قىلىشتا قانۇن ۋە قائىدە-نىزاملاردا كۆزلەنگەن ئۇ-
نۇمگە ئېرىشىش تەس بولۇۋاتىدۇ.

2

1992-يىلى مەركەزدە چاقىرىلغان مىللىي خىزمەت يىغىنىدا، باش شۇجى جياڭ زېمىن مۇشۇ ئەسىرنىڭ ئاخىرىغىچە بىر قەدەر مۇكەممەل سوتسىيالىستىك مىللىي قانۇنچىلىق سىستېمىسىنى ۋە نازارەتچىلىك مېخانىزمىنى ۋۇجۇدقا كەلتۈرۈش كېرەك دەپ ئوتتۇرىغا قويدى. بۇ ئېلىمىزنىڭ 90-يىللاردىكى مىللىي قانۇنچىلىق قۇرۇلۇشىدا كۆزلىگەن كۆرەش نىشانى، شۇنداقلا ئاساسىي قانۇننىڭ ئېلىمىزدىكى مىللىي مەسىلىگە دائىر ئاساسىي بەلگىلىمىلىرىنى ۋە پرىنسىپلىرىنى ئىجرا قىلىشنىڭ مۇقەررەر تەلىپى. ئاساسىي قانۇننىڭ نوپۇزىنى جارى قىلدۇرۇپ، 90-يىللاردىكى مىللىي قانۇنچىلىق قۇرۇلۇشىنىڭ كۆرەش نىشانىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئېلىمىزنىڭ سوتسىيالىستىك زامانىۋىلاشتۇرۇش ئىشلىرىنى ئېلىپ بېرىشتا، مىللەتلەرنى ئورتاق گۈللەندۈرۈشتە زور رېئال ئەھمىيەتكە ۋە چوڭقۇر تارىخىي ئەھمىيەتكە ئىگە.

ئۇنداقتا، بىرقەدەر مۇكەممەل سوتسىيالىستىك مىللىي قانۇن سىستېمىسى ۋە نازارەتچىلىك مېخانىزمى دېگەن نېمە؟ مېنىڭچە بۇنى ئومۇمەن مۇنداق يىغىنچاقلاشقا بولىدۇ: بىر قەدەر مۇكەممەل مىللىي قانۇن سىستېمىسى، يىغىپ ئېيتقاندا، «ئاساسىي قانۇن» دىن ئىبارەت ئەڭ نېگىزلىك چوڭ قانۇننى ئاساس قىلغان، «مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە قانۇنى» بىلەن «تارقاق ئولتۇراقلاشقان ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ باراۋەرلىك

هوقۇقىنى كاپالەتلەندۈرۈش قانۇنى» دىن ئىبارەت ئىككى تۈپ قانۇننى غول قىلغان، سىياسەت، ئىقتىساد، مائارىپ، مەدەنىيەت، تىل-يېزىق، ئۆرپ-ئادەت قاتارلىق جەھەتلەردىكى مىللىي مۇناسىۋەتنى بىۋاستە تەڭشىگۈچى بىرنەچچە ئايرىم قانۇن-نىزاملارنى تارماق قىلغان قانۇن-نىزام سىستېمىسىنى بىلدۈرىدۇ. مىللىي قانۇنغا دائىر نازارەتچىلىك مېخانىزمى دېگىنىمىز مىللىي قانۇن، نىزاملارنى تۈزۈش ۋە ئىجرا قىلىش داۋامىدىكى ياخشى ئايلىنىشقا كاپالەتلىك قىلىش مېخانىزمىنى بىلدۈرىدۇ. ئۇ قانۇن چىقىرىشقا نازارەتچىلىك قىلىش مېخانىزمى بىلەن قانۇننىڭ ئىجراسىغا نازارەتچىلىك قىلىش مېخانىزمىنى، مەخسۇس ئورگانلارنىڭ نازارەتچىلىكىنى، شۇنداقلا كەڭ خەلق ئاممىسىنىڭ نازارەتچىلىكىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

بىرقەدەر مۇكەممەل بولغان مىللىي قانۇن سىستېمىسى ۋە نازارەتچىلىك مېخانىزمىنىڭ بەلگىسى شۇنىڭدىن ئىبارەتكى، مىللىي قانۇن چىقىرىش جەھەتتە، مىللىي مۇناسىۋەتنى تەڭشەيدىغان، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ۋە ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ سىياسىي، ئىقتىسادىي، مەدەنىيەت تەرەققىياتىغا ۋە ئىجتىمائىي تۇرمۇش تەلىپىگە ئۇيغۇن كېلىدىغان قانۇن، قائىدە-نىزاملار تۈزۈلۈپ، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ۋە ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ سىياسىي، ئىقتىسادىي ۋە مەدەنىيەت پائالىيەتلىرىنىڭ ئېلىپ بېرىلىشى قانۇنچىلىق ئىزغا چۈشۈرۈلدى، مىللەتلەر ئىشلىرى تۈزۈم قېلىپىغا، قانۇن قېلىپىغا سېلىنىپ، «ئاساسلىنىدىغان قانۇننى بارلىققا كەلتۈرۈش» تەلىپى ئىشقا ئاشۇرۇلدى، قانۇننى ئىجرا قىلىش ۋە قانۇننىڭ ئىجراسىغا

نازارەتچىلىك قىلىش جەھەتتە، دۆلەتنىڭ ھەر دەرىجىلىك مەمۇ-رىي ئورگانلىرى، ئەدلىيە ئورگانلىرى، ئىجتىمائىي تەشكىلاتلار ۋە شەخسلەر مىللىي قانۇنلارنى ۋە قائىدە-نىزاملارنى قەتئىي ئىجرا قىلىپ، قانۇن بويىچە ئىش قىلدى ھەمدە نازارەتچىلىك ۋە تەكشۈرۈشكە ھەممىگە ئايان مەخسۇس ئورگان مەسئۇل بو-لۇپ، مىللىي قانۇن-نىزاملارغا خىلاپ ھەرىكەتلەرگە ئۇنۇملۇك چارە كۆرۈش بىلەن «بارلىققا كەلگەن قانۇنغا جەزمەن رىئايە قىلىش، قانۇنغا خىلاپلىق قىلغۇچىلارنى جەزمەن سۈرۈشتۈ-رۈش» تەلىپىنى ئەمەلگە ئاشۇردى.

بىرقەدەر مۇكەممەل سوتسىيالىستىك مىللىي قانۇن سىس-تېمىسىنى ۋە نازارەتچىلىك مېخانىزمىنى بەرپا قىلىش ۋە مۇ-كەممەللەشتۈرۈش زور سىستېما قۇرۇلۇشى دېمەكتۇر، ئۇ قانۇن چىقىرىش، قانۇننى ئىجرا قىلىش، ئەدلىيە ۋە قانۇن نازارەتچى-لىكى قاتارلىق ھالقىلارغا چېتىلىدۇ، ھەرقايسى ساھە ۋە ھەر قايسى تارماقلارنىڭ ئورتاق تىرىشچانلىق كۆرسىتىشىنى، بىر-بىرىنى قوللاپ، ھەمكارلىشىپ ۋە ئۆزئارا ماسلىشىپ ئىشلىشە-نى تەلەپ قىلىدۇ. نۆۋەتتە مۇنداق بىرنەچچە جەھەتتىكى خىز-مەتكە ئەھمىيەت بېرىش ۋە ئۇ خىزمەتلەرنى ھەقىقىي تۇرده ئوبدان ئىشلەش لازىم:

(1) مىللىي قانۇن چىقىرىشنىڭ يېتەكچى ئىدىيىسى ۋە پرىنسىپلىرىنى ئايدىڭلاشتۇرۇش، قانۇن چىقىرىش پىلانىنى تۈ-زۈپ چىقىش كېرەك.

ئېلىمىزنىڭ ئىقتىسادىي ۋە سىياسىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتـ-نىڭ نىشانىغا ئاساسەن، پۈتكۈل دۆلىتىمىزنىڭ، ئاز سانلىق

مىللەتلەرنىڭ ۋە ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئەمەلىيەتكە بىرلەشتۈرۈپ، مىللىي قانۇنچىلىق خىزمىتىنىڭ بۇرۇنقى تەجرىبىلىرىنى يەكۈنلەش ۋە قوبۇل قىلىش ئاساسىدا، مىللىي قانۇن چىقىرىش خىزمىتىنىڭ يېتەكچى ئىدىيىسى ۋە پرىنسىپىنى مۇئەييەنلەشتۈرۈش، مىللىي قانۇن چىقىرىش پىلانىنى تۈزۈش، مىللىي قانۇن چىقىرىش ئىشىنىڭ قەدىمىنى تېزلىتىش كېرەك.

مىللىي قانۇن چىقىرىش خىزمىتىنىڭ يېتەكچى ئىدىيىسى ۋە پرىنسىپى مۇنداق: پارتىيىنىڭ «بىر مەركەز، ئىككى ئاساسىي نۇقتا» دىن ئىبارەت ئاساسىي لۇشىيەنىدە چىڭ تۇرۇپ، ئاساسىي قانۇننىڭ مىللىي مەسىلە توغرىسىدىكى تۈپ پرىنسىپلىرى ۋە روھىغا ئاساسەن، مىللىي قانۇن چىقىرىش خىزمىتىنى ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ۋە ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش، ئىجتىمائىي ئېچىۋېتىش ئىشلىرىنىڭ قەدىمىنى تېزلىتىش ئۈچۈن، مىللەتلەرنىڭ ئورتاق گۈللىنىشىنى ئىلگىرى سۈرۈش ئۈچۈن، مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە تۈزۈمىنى تېخىمۇ مۇكەممەللەشتۈرۈش، «مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە قانۇنى»نى تولۇق ئىزچىللاشتۇرۇش ئۈچۈن، سوتسىيالىستىك مىللىي مۇناسىۋەتنى تېخىمۇ مۇستەھكەملەش، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى ئىلگىرى سۈرۈش، ۋەتەنداشلىرىنىڭ بىرلىكىنى قوغداش ئۈچۈن خىزمەت قىلدۇرۇش.

ئەمەلىي خىزمەت داۋامىدا، 90-يىللارنىڭ مىللىي قانۇن چىقىرىش پىلانىنى ئىلمىي يول بىلەن تۈزۈپ چىقىش ئاساسىدا،

مىللىي قانۇن چىقىرىش خىزمىتىنى كۆپ قاتلام بويىچە ئېلىپ بېرىش كېرەك. ئومۇمىي ۋەزىيەتنى كۆزدە تۇتۇپ، دۆلىتىمىز- دىكى مىللىي مۇناسىۋەتنى تەڭشەيدىغان بىرنەچچە تۈپ قانۇننى تۈزۈپ چىقىش كېرەك. لېكىن، كۆپ مىللەتلىك دۆلەتتە، مىللىي مۇناسىۋەتنى ئوبدان تەڭشەپ، مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقلى- قى ۋە تەرەققىياتىنى ئىلگىرى سۈرۈش ئۈچۈن، بىرنەچچە تۈپ قانۇننىڭ بولۇشىلا كۇپايە قىلمايدۇ، گوۋۇيۈەن ۋە ئالاقىدار تارماقلارمۇ ئۆز فۇنكسىيىسىگە ئاساسەن، مۇناسىپ مەمۇرىي قانۇن ۋە قائىدە-نىزاملارنى تۈزۈپ چىقىشى، ئۆلكە، ئاپتونوم رايون ۋە بۈاستە قاراشلىق شەھەرلەرمۇ ئۆز جايىنىڭ ئەمەلىي ئەھۋالىغا ئاساسەن يەرلىك مىللىي قائىدە-نىزاملارنى تۈزۈپ چىقىشى، شۇنىڭ بىلەن مىللىي قانۇنلار پەيدىنپەي مۇكەممەل سىستېما بولۇپ شەكىللىنىشى لازىم.

ئىسلاھات-ئېچىۋېتىش ئىشلىرى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئورتاق ئارزۇسىنى ئەكس ئەتتۈردى، ئۇ مىللەتلەرنىڭ ئورتاق گۈللىنىشىدىكى مۇقەررەر يول. نۆۋەتتە، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىسلاھات، ئېچىۋېتىش ئىشلىرىغا ئالاقىدار قانۇن- لارنى تۈزۈپ چىقىش خىزمىتىنىڭ سالمىقىنى ئاشۇرۇش جىد- دىي زۆرۈر بولۇۋاتىدۇ. ئەمەلىيەت بىزگە شۇنى ئۇقتۇردىكى، ئىسلاھات ئېلىپ بېرىش ۋە ئىشكىنى ئېچىۋېتىشتە قانۇنچىلىق قۇرۇلۇشىنى كۈچەيتىش كېرەك. ئاز سانلىق مىللەت رايونلە- رىنىڭ ئىقتىسادىي ئاساسى ۋە پەن-تېخنىكىسى نىسپىي ھالدا ئاجىز، قانۇنچىلىق قۇرۇلۇشىمۇ ئاجىز. جۇشقۇن ئىجتىمائىي ھايات، ئۇزلۇكسىز راۋاجلىنىپ ۋە ئۆزگىرىپ بېرىۋاتقان ئىقتە-

سادي مۇناسىۋەتلەر ئۇنۇملۇك خىزمەتلەر ئارقىلىق، ئىسلاھات، ئېچىۋېتىش ئىشلىرىنى ۋە ئىقتىسادي قۇرۇلۇشنى كۈچلۈك قانۇن كاپالىتىگە ئىگە قىلىشنى، ئىسلاھات-ئېچىۋېتىش ئىشلىرى ئۈچۈن جىددي زۆرۈر بولۇۋاتقان بىر تۈركۈم قانۇن-نىزاملارنى تېزدىن تۈزۈپ چىقىشنى تەلەپ قىلماقتا. مەركەز بىلەن ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ قانۇن چىقىرىش جەھەتتىكى ھوقۇق دائىرىسىنى ئايرىشتا، ئاساسىي قانۇندا ۋە مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە قانۇنىدا ئاپتونومىيىلىك جايلارغا قانۇن چىقىرىش جەھەتتە بېرىلگەن ئاپتونومىيە ھوقۇقىنى تولۇق ئەمەلىيلەشتۈرۈش كېرەك. مىللىي مەمۇرىي قانۇن چىقىرىش خىزمىتىنى كۈچەيتىش، مەمۇرىي قانۇن چىقىرىش خىزمىتىنىڭ قاراتمىلىقى كۈچلۈك، تەرتىپى ئاددىي، قانۇن چىقىرىش مۇددىتى قىسقا ئالاھىدىلىكىدىن پايدىلىنىپ، ئۇنى ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىسلاھات-ئېچىۋېتىش ئىشلىرى ئۈچۈن خىزمەت قىلدۇرۇش كېرەك. مىللىي ئاپتونومىيىلىك جايلار يەرلىك قانۇن-نىزاملارنى ۋە ھۆكۈمەتنىڭ مەمۇرىي قائىدە-نىزاملىرىنى تۈزۈش ۋاقتىدا، شۇ جايىنىڭ ئەمەلىي ئەھۋالىنى تولۇق نەزەردە تۇتۇپ، قانۇن بەخش ئېتىكەن جانلىق ئىجرا قىلىش ھوقۇقىنى ھەقىقىي تۈردە ئوبدان ئىشلىتىش كېرەك. مەملىكىتىمىز سوتسىيالىستىك بازار ئىگىلىكى تۈزۈلمىسىگە قاراپ بۇرۇلۇش ياساۋاتقان چوڭ دولقۇن ئىچىدە، مەملىكىتىمىزنىڭ ئىسلاھات-ئېچىۋېتىش ئىشلىرىنى ئۈزلۈكسىز راۋاجلاندۇرۇش جەريانىدا، مىللىي قانۇنچىلىق قۇرۇلۇشىنى كۈچەيتىپ، مىللىي قانۇنچىلىقنىڭ رولىنى تولۇق جارى قىلدۇرۇش

لازىم.

مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە قانۇننىى ئوبدان ئىجرا قىلىش—مىللىي قانۇنچىلىق قۇرۇلۇشىنى كۈچەيتىشنىڭ مۇھىم تەرىپى. ئاپتونومىيە قانۇننىى ئىزچىللاشتۇرۇش جەھەتتە، ئالاقىدار ساھەلەر نۇرغۇن خىزمەتلەرنى ئىشلىدى. ئۇلارنىڭ قولغا كەلتۈرگەن مەمىلىي نەتىجىسىنى مۇئەييەنلەشتۈرۈش كېرەك. شۇنداقتىمۇ ئىشلەشكە تېگىشلىك، يەنە كېلىپ جەزمەن ياخشى ئىشلەشكە تېگىشلىك نۇرغۇن خىزمەتلەر بار. نۆۋەتتە، بىرىنچىدىن، دۆلەتنىڭ مەمۇرىي باشقۇرۇش خىزمەتلىرىدىن ئاساسىي قانۇننىڭ، مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە قانۇننىڭ ئالاقىدار روھىنى ۋە پرىنسىپلىرىنى تېخىمۇ ئوبدان گەۋدىلەندۈرۈش لازىم، بولۇپمۇ مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە قانۇننىى قانداق ئەمەلىيلەشتۈرۈش توغرىسىدا گۇۋۇيۈەنگە قاراشلىق تارماقلار كونكرېت ۋە ئېنىق بەزى بەلگىلىمىلەرنى تۈزۈپ چىقىپ ۋە تولۇقلاپ، ئاپتونومىيە قانۇننىى تېخىمۇ ئوبدان ئەمەلىيلەشتۈرۈشكە ئىمكانىيەت يارىتىشى لازىم. ئىككىنچىدىن، سوتسىيالىستىك بازار ئىگىلىكىنىڭ تەلىپىگە ئاساسەن، ئاپتونومىيە قانۇنىغا تۈزىتىش كىرگۈزۈشكە كىرىشىش كېرەك. ئاپتونومىيە قانۇنى 1984-يىلى ئېلان قىلىنغان، ئۇ پىلانلىق تاۋار ئىگىلىكى نەزەرىيىسى ۋە ئەمەلىيىتىنىڭ مەھسۇلى، ئۇنىڭدىكى نۇرغۇن بەلگىلىمىلەر بولۇپمۇ ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش توغرىسىدىكى بەلگىلىمىلەر بۈگۈنكى ئەھۋالغا ماس كەلمەيدىغان بولۇپ قالدى، شۇڭا ئۇنى ئۆزگەرتىش كېرەك.

ئاپتونومىيە قانۇننىى ئىزچىللاشتۇرۇشتىكى مۇھىم بىر

ئىش بەش ئاپتونوم رايوننىڭ ئاپتونومىيە نىزامىنى تۈزۈش قەدەمىنى تېزلىتىشتىن ئىبارەت. ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئاپتونومىيىلىك جايلىرىنىڭ ئاپتونومىيە نىزامىنى تۈزۈش ئىشىدا ئىجابىي يۈكسىلىش بولدى، لېكىن بەش ئاپتونوم رايوننىڭ بىرەرسىمۇ ئاپتونومىيە نىزامىنى ئوتتۇرىغا چىقارغىنى يوق، بۇ خىزمەتنى كۈچەيتىش، كۈچلۈك تەدبىر قوللىنىپ، بەش ئاپتونوم رايوننىڭ ئاپتونومىيە نىزامىنى بالدۇرراق تۈزۈپ چىقىشىغا ھەيدەكچىلىك قىلىش كېرەك.

(2) قانۇننى ئومۇملاشتۇرۇش خىزمىتىنى ئوبدان ئىشلەپ، مىللىي قانۇنلارنىڭ ئىجراسى ۋە مىللىي قانۇنچىلىق ئۇسۇلىدىكى نازارەتچىلىك ۋە تەكشۈرۈش خىزمىتىنى كۈچەيتىش كېرەك.

مىللىي قانۇنلارنى تەشۋىق قىلىش، ئومۇملاشتۇرۇش خىزمىتىنى يەنمۇ ئىلگىرىلەپ قانات يايدۇرۇپ، پۇقرالارنىڭ مىللىي قانۇنچىلىق ئېڭىنى كۈچەيتىش كېرەك. ئىككىنچى بەش يىللىق قانۇننى ئومۇملاشتۇرۇش مەزگىلىدە، مىللىي قانۇنلار توغرىسىدىكى تەشۋىق-تەربىيىنى پىلانلىق ۋە قەدەممۇقەدەم ئېلىپ بېرىپ، مىللىي قانۇنلارغا داىر بىلىملەرنى ئومۇملاشتۇرۇش لازىم. مىللىي قانۇننىڭ تەڭشەش ئوبيېكتى كەڭ دائىرىلىك بولغانلىقى، بۇ قانۇن دۆلەت قانۇنى دېگەن نوپۇزغا ئىگە بولغانلىقى ئۈچۈن، مىللىي قانۇننى تەشۋىق قىلىش، ئومۇملاشتۇرۇش خىزمىتىنى ئاز سانلىق مىللەتلەر ئارىسىدا ۋە ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدا ئېلىپ بېرىش بىلەنلا چەكلىنىپ قالماي، بەلكى پۈتۈن مەملىكەتنىڭ ھەممە جايلىرىدا، پۈتۈن

مەملىكەتتىكى ھەر مىللەت خەلقى ئارىسىدا جۇملىدىن پارتىيە، ھۆكۈمەت، ئەدلىيە ئورگانلىرىدا، مەمۇرىي ئورگانلاردا ۋە شۇ ئورگانلاردىكى خىزمەتچىلەر ئارىسىدا كەڭ كۆلەمدە قانات يايدۇ. رۇشقا ئەھمىيەت بېرىپ، كىشىلەرنىڭ مىللىي قانۇنچىلىق ئې-كىنى ئۆستۈرۈش، مىللىي قانۇننىڭ ئىجرا قىلىنىشى ئۈچۈن ئوبدان شارائىت يارىتىش كېرەك.

قانۇننى ئىجرا قىلىش— قانۇنچىلىق قۇرۇلۇشىنىڭ مۇھىم بىر ھالقىسى، مىللىي قانۇننى ئىجرا قىلىش خىزمىتىنى ھەقە-قىي تۈردە كۈچەيتىپ، مىللىي قانۇننى ئىجرا قىلىش سىستېمە-سىنى بەرپا قىلىش ۋە ساغلاملاشتۇرۇش كېرەك. ئاساسىي قانۇن پرىنسىپلىرىنىڭ روھىغا ئاساسەن، بارلىق ئورگانلار، تەشكىلاتلار، كارخانا ئورۇنلىرى، كەسپىي ئورۇنلار ۋە پۇقرالار قانۇن ۋە قائىدە-نىزاملارنى ئەستايىدىل ئىجرا قىلىش كېرەك. مىللىي قانۇنلارنى ئىجرا قىلىش جەھەتتە، دۆلەتنىڭ ھاكىمىيەت ئورگانلىرى، مەمۇرىي ئورگانلىرى، سوت ئورگانلىرى ۋە تەپ-تىش ئورگانلىرى ھەل قىلغۇچ ئورۇندا تۇرىدۇ ۋە ھەل قىلغۇچ رول ئوينايدۇ، شۇڭا قانۇننى ئىجرا قىلىش مېخانىزمىنى بەرپا قىلىپ ۋە مۇكەممەللەشتۈرۈپ، مىللىي قانۇننىڭ ئىجرا قىلىنى-شىنى ھەقىقىي كاپالەتكە ئىگە قىلىش، قانۇنغا خىلاپ ھادىسە-لەرنى ئۆز ۋاقتىدا تۈزىتىش كېرەك.

ئۆلكىلىك، شەھەرلىك، ئاپتونوم رايونلۇق ھۆكۈمەتلەر مىللىي قانۇننى ئىجرا قىلىش جەھەتتە ئىنتايىن مۇھىم ئورۇندا تۇرىدۇ. بۇ ئورۇنلار ئاساسىي قانۇندا بەلگىلەنگەن ھوقۇق دائە-رىسى ئىچىدە، ئۆز جايىنىڭ ئەمەلىيىتىگە بىرلەشتۈرۈپ، دۆ-

لەتنىڭ ئاز سانلىق مىللەتلەرگە دائىر قانۇن ۋە قائىدە-نىزاملار-
ىنى ئەستايىدىل ئىجرا قىلىش كېرەك. بولۇپمۇ ھەرقايسى
ئاپتونوم رايونلاردىكى ۋە كۆپ مىللەتلىك ئۆلكىلەردىكى ھۆكۈ-
مەتلەر مىللىي قانۇن ۋە قائىدە-نىزاملارنى ئىزچىللاشتۇرۇش
ئىشىنى چوڭ ئىش قاتاردا تۇتۇپ، مۇھىم ئىشلار كۈنتەرتىپىگە
چىندىن كىرگۈزۈپ، ھۆكۈمەت ئىشلىرىنى قانۇن بويىچە يۈر-
گۈزۈش تەلىپىنى ئىشقا ئاشۇرۇش كېرەك. ئۇنىڭدىن باشقا ھەر
دەرىجىلىك ھۆكۈمەتلەر ۋە ئۇلارغا قاراشلىق تارماقلار، ھەممە
دۆلەت ئورگانلىرى ئۆزلىرىنىڭ ھوقۇق دائىرىسىگە ئاساسەن،
مىللىي قانۇننى ئىجرا قىلىش خىزمىتىنى ئەستايىدىل ئوبدان
ئىشلەپ، مىللىي قانۇننى ئىجرا قىلىشنىڭ مۇكەممەل تورىنى
شەكىللەندۈرۈپ، دۆلەتنىڭ مىللىي قانۇنى ۋە قائىدە-نىزاملار-
ىنىڭ ھەممە تارماق، ھەممە ئورۇن ۋە ھەممە رايوندا ھەقىقىي
ئىجرا قىلىنىشىغا ئىمكانىيەت تۇغدۇرۇش كېرەك.

مىللىي قانۇننىڭ ئىجراسى ئۈستىدە نازارەتچىلىك قىلىش
خىزمىتىنى كۈچەيتىش ۋە مىللىي قانۇن چىقىرىش خىزمىتى
ئۈستىدە نازارەتچىلىكنى يولغا قويۇش بىلەن بىللە، پارتكوملار-
نىڭ، مەمۇرىي ئورۇنلارنىڭ، قانۇن چىقىرىش ئورگانلىرىنىڭ،
ئەدلىيە ئورگانلىرىنىڭ ۋە ئاخبارات-جامائەت پىكرى ئورگانلار-
ىنىڭ نازارەتچىلىك رولىنى جارى قىلدۇرۇش، ھەرقايسى نازا-
رەتچى ئاپپاراتلارنىڭ مىللىي قانۇنغا دائىر نازارەتچىلىك ۋە تەك-
شۈرۈش جەھەتتىكى مەسئۇلىيىتىنى ۋە ھوقۇق دائىرىسىنى ئايە-
دىنگلاشتۇرۇش كېرەك. بۇنىڭدىن باشقا يەنە مەمۇرىي ئورگانلار-
نىڭ يۇقىرىدىن تۆۋەنگە قاراپ ئېلىپ بارىدىغان مەمۇرىي نازارەت-

چىلىك ئىقتىدارىنى، سوت ئورگانلىرى بىلەن تەپتىش ئورگاد-
لىرىنىڭ ئەدلىيە نازارەتچىلىك ئىقتىدارىنى ۋە ئامما ئۇى تەشكە-
لاتلارنىڭ، ئاخبارات-جامائەت پىكرى ئورۇنلىرىنىڭ كۆچمنى
ئاشۇرۇپ، پۈتكۈل جەمئىيەتتە مىللىي قانۇن ۋە قائىدە-نىزام-
لارنى ئاڭلىق ئىجرا قىلىدىغان ياخشى كەيپىياتنى ھاسىل قە-
لىش كېرەك.

(3) مىللىي قانۇنچىلىق قۇرۇلۇشى جەھەتتىكى نەزەرىيە
تەتقىقاتىنى كۆچەيتىپ، مىللىي قانۇنشۇناسلىقنى گۈللەندۈرۈش
كېرەك.

نەزەرىيە جەھەتتە يېڭىلىق ھاسىل قىلماي تۇرۇپ، ئەمەلە-
يەت جەھەتتە سەكرەش ھاسىل قىلىش ناھايىتى تەس. ئاساسىي
قانۇننىڭ نوپۇزىنى جارى قىلدۇرۇش، مىللىي قانۇنچىلىق قۇ-
رۇلۇشىنى كۆچەيتىش، مىللەتلەرنىڭ ئورتاق گۈللىنىشىنى ئە-
مەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن، ئىدىنىنى تېخىمۇ ئازاد قىلىپ، ئېلە-
مىزنىڭ مىللىي قانۇنچىلىق قۇرۇلۇشىنىڭ نەزەرىيىسى ۋە ئەمە-
لىيىتىگە دائىر مەسىلىلەر ئۈستىدە كۆچلۈك ئەمەلىيەتچىل روھ
ۋە نەزەرىيەۋى جاسارەت بىلەن تەتقىقات ئېلىپ بېرىپ، مىللىي
قانۇنچىلىق قۇرۇلۇشىنىڭ ئەمەلىيىتىنى كۆچلۈك يېتەكچى نە-
زەرىيە بىلەن تەمىن ئېتىشكە توغرا كېلىدۇ. ئاساسىي نەزەرىيە
تەتقىقاتىنى ئېلىپ بېرىش بىلەن بىللە، ئەمەلىي تەتقىقاتقا ئالا-
ھىدە ئەھمىيەت بېرىش، جانلىق ئەمەلىيەتكە يۈزلىنىپ، مەسە-
لىلەرنى ئوتتۇرىغا قويۇش ۋە ئۇنىڭغا ئىلمىي جاۋاب بېرىش
كېرەك.

ئېلىمىزنىڭ مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيىنى يولغا

قويۇش ئەمەلىيەتكە ئاساسەن، مىللىي تېررېتورىيىلىك ئاپتو-
نومىيە قانۇنى ئۇستىدىكى تەتقىقاتنى تېخىمۇ كۈچەيتىش كې-
رەك. مىللىي تېررېتورىيىلىك ئاپتونومىيە تۈزۈمى يولغا قو-
يۇلغاندىن بۇيانقى 40 نەچچە يىل مابەينىدە، ئېلىمىزنىڭ ئاز
سانلىق مىللەت رايونلىرىدا غايەت زور ئۆزگىرىش يۈز بەردى،
مىللىي تېررېتورىيىلىك ئاپتونومىيە قانۇنچىلىق ئىزىغا چۈ-
شۈپ، مىللىي تېررېتورىيىلىك ئاپتونومىيە قانۇننىڭ سىستې-
مىسى ئاساسىي جەھەتتىن شەكىللەندى. شۇنداقتىمۇ، ئېلىمىز-
نىڭ مىللىي تېررېتورىيىلىك ئاپتونومىيىسىنى يولغا قويۇش ئەمە-
لىيىتىدە جىددىي تەتقىق قىلىپ ھەل قىلىشقا تېگىشلىك نۇرغۇن
مەسىلىلەر ساقلانماقتا. ئەستايىدىل تەتقىقات ئېلىپ بېرىپ، بۇ
مەسىلىلەرنى ھەل قىلىشنىڭ چارىسىنى نەزەريە جەھەتتىن تې-
پىپ، ئۇنى مىللىي تېررېتورىيىلىك ئاپتونومىيە ئەمەلىيىتىنى
مۇكەممەللەشتۈرۈش ئۈچۈن خىزمەت قىلدۇرۇشىمىز كېرەك.

ئىسلاھات-ئېچىۋېتىش داۋامىدا ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ
ۋە ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ قانۇنچىلىق قۇرۇلۇشى دۈچ
كەلگەن يېڭى ئەھۋال، يېڭى مەسىلىلەر ئۇستىدىكى تەتقىقاتنى
ئەستايىدىل ئېلىپ بېرىش كېرەك. ئىسلاھات-ئېچىۋېتىش ئىش-
لىرى ئاز سانلىق مىللەتلەرگە ۋە ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىغا
ھاياتىي كۈچ بېغىشلىدى، لېكىن بىزنىڭ ئالدىمىزغا نۇرغۇنلى-
غان يېڭى ئەھۋال ۋە يېڭى مەسىلىلەرنىمۇ قويدى. مەسىلەن،
چېگرا بويىدىكى مىللىي رايونلاردا چېگرا سودىسىنىڭ تېز را-
ۋاجلىنىشى بىر قاتار يېڭى مەسىلىلەرگە چېتىلىدۇ، بۇ مەسىلە-
لەرنى نەزەريە جەھەتتىن تەتقىق قىلىش ئاساسىدا، قانۇن جە-

ھەتتىن قېلىپلاشتۇرۇشقا توغرا كېلىدۇ. سوتسىيالىستىك بازار ئىگىلىكى تۈزۈلمىسىگە بۇرۇلۇش داۋامىدا، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئويلىمىغان يەردىن يا ئۇنداق، يا بۇنداق مەسىلىلەرنى ۋاقتىدا تەتبىقلاپ ھەل قىلىشى كېرەك

مىللىي قانۇن چىقىرىش تۈزۈلمىسى ئۇستىدىكى تەتقىقاتنى كۈچەيتىش لازىم. ئېلىمىزنىڭ مىللىي قانۇنچىلىق قۇرۇلۇشىنىڭ روشەن بىر ئالاھىدىلىكى شۇكى، مەركەزدىن چىقىرىلغان قانۇنلار ئومۇمەن بىرقەدەر پىرىنسىپال قىلىپ تۈزۈلىدۇ، سانمۇ ئاز بولىدۇ، قانۇن چىقىرىش خىزمىتىنىڭ زور سالمىقى جايلارغا بولىدۇ، مەركەزدىن چىقىرىلغان مىللىي قانۇنلارنىڭ مۇكەممەل بولۇشى جايلاردا چىقىرىلغان مىللىي قانۇنلارنىڭ مۇكەممەل بولۇشىنى ئاساس قىلىدۇ. يېقىنقى بىرنەچچە يىلدىكى مىللىي قانۇن چىقىرىش ئەمەلىيىتى ئىسپاتلىدىكى، جايلارنىڭ مىللىي مەمۇرىي قانۇن چىقىرىش ئىشىنى ئالدىنئالا ئېلىپ بېرىش رولىنى جارى قىلدۇرۇش مىللىي قانۇنچىلىق قۇرۇلۇشىنى كۈچەيتىشنىڭ ئۇنۇملۇك يولى ۋە تەدبىرى. شۇڭا مەركەزبىلەن جايلارنىڭ قانۇن چىقىرىش ھوقۇق دائىرىسىنى توغرا ئايرىپ، ئىككى تەرەپنىڭ ئاكتىپلىقىنى تېخىمۇ ياخشى جارى قىلدۇرۇپ، قانۇن تۈزۈلمىسىنى مۇكەممەللەشتۈرۈش ئۇستىدە تەتقىقات ئېلىپ بېرىش كېرەك.

مىللىي قانۇنشۇناسلىق ئاساسىي نەزەرىيىسى ئۇستىدىكى تەتقىقاتنى كۈچەيتىشكە ئەھمىيەت بېرىش كېرەك. نۆۋەتتە، ئېلىمىزنىڭ مىللىي قانۇنشۇناسلىق ئاساسىي نەزەرىيىسى ئۇستىدىكى تەتقىقات مىللىي قانۇنچىلىق قۇرۇلۇشىغا دائىر ئەمەلىي

خىزمەتنىڭ تەلىپىگە جاۋاب بېرىشتىن تولىمۇ يىراقتا تۇرماقتا. مىللىي قانۇنشۇناسلىققا دائىر نېگىزلىك نەزەرىيىۋى مەسىلىلەر-نىڭ بەزىلىرى ئۇستىدە ئىلىم ساھەسىدىكىلەردە تالاش-تارتىش بار، بەزىلىرى «چەكلەنگەن رايون»، يەنە بەزىلىرى بوشلۇق ھالىتىدە تۇرۇۋاتىدۇ. «چەكلەنگەن رايون»نى بۇزۇشقا جۇرئەت قىلىپ، بوشلۇقنى تولدۇرۇشقا ماھىر بولۇپ، مىللىي قانۇنشۇ-ناسلىققا دائىر ئاساسىي نەزەرىيە تەتقىقاتىنى ئۇزلۇكسىز چوڭ-قۇرلاشتۇرۇش ھەمدە جۇڭگوچە سوتسىيالىستىك مىللىي قانۇن-شۇناسلىق نەزەرىيە سىستېمىسىنى پەيدىنپەي بەرپا قىلىش كېرەك.

نەزەرىيە تەتقىقاتى خىزمىتىنى ئىلگىرى سۈرۈش ئۈچۈن، مىللىي قانۇنشۇناسلىق تەتقىقاتى ئاپپاراتلىرىنىڭ قۇرۇلۇشىنى كۈچەيتىش، تەتقىقات قوشۇنىنى زورايتىش، مىللىي قانۇنشۇ-ناسلىق ساھەسىدىكى ئىختىساس ئىگىلىرىنى يېتىشتۇرۇش لازىم، مىللىي قانۇنلارنى چىقىرىش ۋە ئۇنى ئىجرا قىلىش، مىللىي قانۇنلارنىڭ ئىجراسىنى نازارەت قىلىش، تەكشۈرۈش، مىللىي قانۇنچىلىق قۇرۇلۇشىنىڭ تەرەققىيات تارىخى، ھازىرقى ھالىتى ۋە كېلەچىكى قاتارلىق بىر قاتار چوڭ-چوڭ مەسىلىلەر ئۇستىدە سىستېمىلىق تەتقىقات ئېلىپ بېرىش كېرەك.

ئاساسىي قانۇننىڭ ئومۇمىي پرىنسىپى ۋە روھىنىڭ يېتەك-چىلىكىدە، سوتسىيالىستىك مىللىي قانۇنچىلىق قۇرۇلۇشىنى كۈچەيتىپ، مىللىي قانۇنچىلىق قۇرۇلۇشىنىڭ 90-يىللاردىكى كۆرەش نىشانىنى ئەملگە ئاشۇرۇش شەرەپلىك ھەم مۇشكۈل تارىخىي ۋەزىپە. پارتىيە ۋە دۆلەتنىڭ يۈكسەك دەرىجىدە ئەھمە-

يەت بېرىشى ئارقىسىدا، جۇڭگوچە سوتسىيالىزم قۇرۇش نەزە-
رىيىسىنىڭ يېتەكچىلىكىدە، پۈتۈن مەملىكەتتىكى ھەر مىللەت
خەلقىنىڭ بوشاشماي تىرىشچانلىق كۆرسىتىشى نەتىجىسىدە، ئې-
لىمىزنىڭ مىللىي قانۇنشۇناسلىق قۇرۇلۇشى يېڭى بىر باسقۇچقا
قەدەم قويۇپ، سوتسىيالىستىك زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇش
ئىشلىرىمىزنى ئىلگىرى سۈرۈش، مىللەتلەرنىڭ ئورتاق گۈلل-
ىنىشىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن ئىجابىي تۆھپە قوشقۇسى.

زور بىر تۈركۈم مۇنەۋۋەر ئاز سانلىق مىللەت كارخانىچىلىرىنى يېتىشتۈرۈشكە تىرىشايلى*

(1993-يىل 9-ئاينىڭ 29-كۈنى)

يېڭى تارىخىي دەۋردە، جۇڭگوچە سوتسىيالىزم قۇرۇش يولىدىكى ئۇلۇغۋار مۇساپە داۋامىدا، دەۋر بىزنىڭ ئالدىمىزغا: زور بىر تۈركۈم ئاز سانلىق مىللەت كارخانىچىلىرىنى تەربىيەلەش ۋە يېتىشتۈرۈش كېرەك، دېگەن تەنتەنىلىك ھەم جىددىي تەلەپنى قويدى.

زور بىر تۈركۈم ئاز سانلىق مىللەت كارخانىچىلىرىنى تەربىيەلەپ يېتىشتۈرۈش— ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىسلاھات-ئېچىۋېتىش ئىشلىرىنىڭ تەلىپى. ئىسلاھات-ئېچىۋېتىش ئىشلىرى ھەر جەھەتتىكى شارائىتىنىڭ ئەپلىشىپ بېرىشىدىگە، قىممەتلىك تارىخىي پۇرسەتكە، ئوبدان ئىجتىمائىي مۇھىتقا مۇھتاج، شۇنىڭ بىلەن بىللە يەنە كەم بولماس بىر شەرتكە، يەنى ئىختىساسلىق خادىمغا مۇھتاج، بۇنىڭدا ئادەم ئامىلى كۆزدە

---

* بۇ—يولداش ئىسمايىل ئەھمەدنىڭ مەملىكەت بويىچە مۇنەۋۋەر ئاز سانلىق مىللەت زاۋۇت باشلىقلىرى (جېڭلىلىرى) نى مۇكاپاتلاش يىغىنىدا قىلغان سۆزى.

تۇتۇلغان. چوڭ ۋە ئوتتۇرا كارخانىلارنى جانلاندۇرۇش، ئىقتىسادنى تەرەققىي قىلدۇرۇش، تۇرلۇك ئىسلاھاتلارنى ئىلگىرى سۈرۈش ئۈچۈن، قابىلىيەتلىك ئادەملەر، ئىقتىسادنى، باشقۇرۇش بىلىدىغان قابىل ئادەملەر بولۇشى كېرەك، يەنى سۈپىتى بىرقەدەر يۇقىرى زور بىر تۈركۈم زاۋۇت باشلىقلىرى، جېڭىلىرى بولۇشى كېرەك. ئەمەلىيەت شۇنى تولۇق ئىسپاتلىدىكى، مۇنەۋۋەر ئاز سانلىق مىللەت كارخانچىلىرى قوشۇنىنىڭ بارلىققا كېلىشى ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدىكى ئىسلاھات-ئېچىۋېتىش ئىشلىرىنى مۇۋەپپەقىيەتكە ئېرىشتۈرۈشنىڭ ۋە ئىقتىسادنى تەرەققىي قىلدۇرۇشنىڭ مۇھىم شەرتى.

زور بىر تۈركۈم ئاز سانلىق مىللەت كارخانچىلىرىنى تەربىيىلەپ يېتىشتۈرۈش ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ تەرەققىي تېپىشى ۋە ئالغا بېسىشنىڭ تەلىپى. بىر مىللەتنىڭ تەرەققىي تېپىشى ۋە ئالغا بېسىشى، تېگى-تەكتىدىن ئېيتقاندا، شۇ مىللەتنىڭ ئىقتىسادىي تەرەققىيات سەۋىيىسىگە ۋە تەرەققىيات سۈرئىتىگە باغلىق. ئىقتىسادنى تەرەققىي قىلدۇرۇش ئۈچۈن، نۇرغۇنلىغان ئىختىساس ئىگىلىرى بولۇشى كېرەك. ئىقتىسادىي پائالىيەت تېگىنى ئالغاندا ئادەمنىڭ پائالىيىتى، ئىقتىسادىي رىقابەت ئاخىرقى ھېسابتا ئىختىساس ئىگىلىرى رىقابىتى دېمەكتۇر. يول باشلاپ مېڭىشقا باشلامچى كېرەك دېگەن گەپ بار، زاۋۇت باشلىقى ۋە جېڭىللىرى ئىقتىسادىي تەرەققىيات داۋامىدا باشلامچىلىق رول ئوينىغۇچىلاردۇر. ئىقتىسادىي تەرەققىيات ۋە زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشى داۋامىدا زور بىر تۈركۈم باشلامچىلارنى يېتىشتۈرۈپ چىقىشىمىز لازىم. ھازىرقى دەۋرده، بىر

رەر مىللەت پەيتنى چىڭ تۇتۇپ تەرەققىياتنى تېزلەتمەيدىغان بولسا، ئۇ كەسكىن رىقابەت داۋامىدا سەپتىن چۈشۈپ قېلىشى مۇمكىن. مىللەتلەرنىڭ تەرەققىي تېپىشى ۋە ئالغا بېسىشى ئۇ-چۈن، زور بىر تۈركۈم زاۋۇت باشلىقلىرى ۋە جىڭلىلىرى، ئىقتىساد باشقۇرغۇچى خادىملار ۋە مۇنەۋۋەر كارخانچىلار بولۇ-شى كېرەك.

زور بىر تۈركۈم ئاز سانلىق مىللەت كارخانچىلىرىنى تەربىيىلەپ يېتىشتۈرۈش پارتىيىنىڭ مىللىي سىياسىتىنى بو-لۇپمۇ پارتىيىنىڭ ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنى زور كۈچ بىلەن يېتىشتۈرۈش سىياسىتىنى ئىزچىللاشتۇرۇشنىڭ تەلىپى. بىزگە مەلۇمكى، ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنى زور كۈچ بىلەن يېتىشتۈرۈش پارتىيىمىزنىڭ جۇڭگوچە ئالاھىدىلىككە ئە-گە بولغان، جۇڭگونىڭ ئەھۋالىغا باب كېلىدىغان مىللىي سىيا-ستىنىڭ مۇھىم بىر تەرىپى. جۇمھۇرىيىتىمىز قۇرۇلغاندىن بۇيان بىز بۇ جەھەتتە نۇرغۇن خىزمەتلەرنى ئىشلەپ، 2 مىليون 200 نەچچە مىڭ كىشىلىك ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرى قوشۇ-نىنى بارلىققا كەلتۈردۇق. ئۇلار دۆلەتنىڭ قىممەتلىك بايلىقى، ئۇلار پارتىيىنىڭ ئىشلىرى ۋە مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقلىقى، تە-رەققىياتى ئۈچۈن مۇھىم تۆھپىلەرنى قوشتى. لېكىن، شۇنىمۇ كۆرمەي بولمايدۇكى، بۇ ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرى قوشۇ-نىنىڭ قۇرۇلمىسى دېگەندەك ئەقىلغە مۇۋاپىق ئەمەس، زاۋۇت باشلىقى، جىڭلى دېگەنگە ئوخشاش ئىقتىساد باشقۇرغۇچى خادىم-لار ۋە ئىختىساس ئىگىلىرى بىرقەدەر ئاز. شۇڭا ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنى كۆپلەپ تەربىيىلەش سىياسىتى داۋاملىق

ئىزچىللاشتۇرۇلۇۋاتقان بۇگۈنكى كۈندە، يېڭى ئەھۋالغا ماسلىشىپ، ئىقتىسادىي تەرەققىياتنىڭ ئوبيېكتىپ تەلىپىنى كۆزدە تۇتۇپ، ئاز سانلىق مىللەت كارخانىچىلىرىنى ۋە ئىقتىساد باشقۇرغۇچى ھەر خىل خادىملارنى كۆپلەپ تەربىيىلەش ۋە يېتىشتۈرۈشكە ئەھمىيەت بېرىش كېرەك.

ئاز سانلىق مىللەت كارخانىچىلىرىنى تەربىيىلەپ يېتىشتۈرۈش يېڭى ۋەزىيەتتە مىللىي خىزمەتنى ياخشى ئىشلەشنىڭمۇ تەلىپى. نۆۋەتتە، مىللىي خىزمەتنىڭ ھەممىدىن مۇھىم ۋەزىپىسى پارتىيىنىڭ ئاساسىي لۇشيەنىنىڭ تەلىپى بويىچە، يولداش دېڭ شياۋپىڭنىڭ جۇڭگوچە سوتسىيالىزم قۇرۇش نەزەرىيىسىنى يېتەكچى قىلىپ، پارتىيىنىڭ مىللىي سىياسىتىنى تولۇق ئىزچىللاشتۇرۇش، ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشنى مەركەز قىلىشتا چىڭ تۇرۇپ، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىسلاھات-ئېچىۋېتىش ئىشلىرىنى پائال ئالغا سۈرۈش، مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقلىقى، ھەمكارلىقى ۋە تەرەققىياتىنى زور كۈچ بىلەن ئىلگىرى سۈرۈشتىن ئىبارەت. بۇ نىشانغا يېتىش ئۈچۈن، مىللىي خىزمەت تارماقلىرى، كۆپ تەرەپتىن نۇرغۇن خىزمەت ئىشلىشى، جۈملىدىن تەكشۈرۈپ تەتقىق قىلىش ئىشىنى چوڭقۇر ئېلىپ بېرىپ، پىكىر ۋە تەكلىپلەرنى ئوتتۇرىغا قويۇپ، پارتىيە ۋە ھۆكۈمەتنىڭ ئوبدان مەسلىھەتچىسى بولۇشى، ئالاقىدار سىياسەت ۋە پىلانلارنى تۈزۈشكە قاتنىشىشى لازىم ۋە باشقىلار. يەنە بىر مۇھىم تەرەپ شۇكى، ئالاقىدار ساھەلەرنىڭ ئورتاق تىرىشىشى ئارقىلىق، ھەر خىل يوللاردىن پايدىلىنىپ، نۇرغۇنلىغان ئاز سانلىق مىللەت كارخانىچىلىرىنى يېتىشتۈرۈش ھەمدە كار-

خانچىلارنىڭ تىرىشچانلىقى، ئەقىل-پاراسىتىنى جارى قىلدۇرۇشى ئارقىلىق ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىقتىسادىي-ئىجتىمائىي تەرەققىياتىنى كۆچلۈك ئىلگىرى سۈرۈش، مىللىي خىزمەتنى تېخىمۇ ئوبدان قانات يايدۇرۇپ، يېڭى دەۋرىدىكى مىللىي خىزمەت ۋەزىپىلىرىنى تېخىمۇ ئوبدان ئورۇندىشى لازىم.

زور بىر تۈركۈم ئاز سانلىق مىللەت كادىرخانچىلىرىنى تەربىيىلەپ يېتىشتۈرۈش ئىنتايىن زۆرۈر بولۇپلا قالماي، بەلكى بۇ ئىش نۇرغۇن پايدىلىق شارائىتقىمۇ ئىگە.

بىرىنچى، ئېلىمىزنىڭ ئىسلاھات-ئېچىۋېتىش ئەمەلىيىتى ئاز سانلىق مىللەت كادىرخانچىلىرىنىڭ مەيدانغا كېلىشى ئۈچۈن ياخشى ئىجتىمائىي شارائىت يارىتىپ بەردى، ئۇلارنىڭ ئۆز قابىلىيىتىنى تولۇق ئىشقا سېلىشى ئۈچۈن كەڭ زېمىن هازىرلاپ بەردى. شۇنى كۆرۈپ تۇرۇپتىمىزكى، ئىسلاھات ئېلىپ بېرىش، ئىشىكنى ئېچىۋېتىش نەتىجىسىدە، ماددىي جەھەتتە غايەت زور ئۆزگىرىش بارلىققا كەلدى، ئىقتىساد، مەدەنىيەت ئۇچقاندەك تەرەققىي قىلدى، نۇرغۇن يېڭى شەيئىلەر مەيدانغا كەلدى، مەسىلەن، دۆلەت كارخانىلىرى مېخانىزمىنى ئۆزگەرتىپ، بازارغا يۈزلەندى، يېزا-بازار كارخانىلىرى تېز راۋاجلاندى، يەككە كارخانىلار، شېرىكلەشكەن كارخانىلار هەممىلا جايدا قۇرۇلدى، نۇرغۇن كارخانىلار چەتكە يۈزلەندى ۋەهاكازا، مانا بۇلارنىڭ هەممىسى ئاز سانلىق مىللەت زاۋۇت باشلىقلىرى ۋە جىڭلىلىرىنى يېتىشتۈرۈش ئۈچۈن ياخشى شارائىت يارىتىپ بەردى. ئىسلاھات ئېلىپ بېرىش، ئىشىكنى ئېچىۋېتىش نەتىجە-

سىدە ئادەملەردىمۇ ئۆزگىرىش پەيدا بولدى، كىشىلەرنىڭ رو-
ھىي قىياپىتى پۈتۈنلەي يېڭىلاندى، ئىلگىرى كىشىلەرنىڭ ئىدد-
يىسىنى بوغۇپ كەلگەن كونا قاراشلار قاتتىق پەشۋا يېدى،
كىشىلەر ئۇقەت قىلىشنى نومۇس بىلىدىغان قاراشنى تاشلاپ،
تىجارەت دېگىزىدا دولقۇن يېرىپ ئۆزۈشكە جۈرئەت قىلىدىغان
بولدى، نەتىجىدە نۇرغۇن ئىختىساس ئىگىلىرى مەيدانغا كەلدى.
نۇرغۇن كارخانىچىلار جۈملىدىن مۇشۇ يەردە ئولتۇرغان مۇنەۋ-
ۋەر زاۋۇت باشلىقلىرى ۋە جېڭىلار دەل ئىسلاھات ئېلىپ
بېرىش، ئىشكىنى ئېچىۋېتىش داۋامىدا ئۆسۈپ يېتىلدى. ئىسلا-
ھات-ئېچىۋېتىش ئىشلىرىنىڭ ئۇزلۇكسىز چوڭقۇرلىشىشىغا ئە-
گىشىپ، ئاز سانلىق مىللەتلەردىن تېخىمۇ كۆپ مۇنەۋۋەر كار-
خانىچىلار ئۇزلۇكسىز مەيدانغا كەلگۈسى.

ئىككىنچى، جۈمھۇرىيىتىمىز قۇرۇلغاندىن بۇيانقى 40
نەچچە يىللىق تىرىشىش نەتىجىسىدە، ئېلىمىزنىڭ مىللىي ماۋا-
رىپ ئىشلىرى غايەت زور تەرەققىياتقا ئېرىشتى، ئاز سانلىق
مىللەتلەرنىڭ ساپاسى زور دەرىجىدە ئۆستى، ئاز سانلىق مىللەت
كادىرلىرى ساغلام ئۆسۈپ يېتىلمەكتە. ھەرقايسى سەپلەردە،
جۈملىدىن ئىقتىسادىي خىزمەت سېپىدە ئاز سانلىق مىللەتلەردىن
خېلى نۇرغۇن ئىقتىساد باشقۇرغۇچى خادىملار بارلىققا كەلدى،
بۇلارنىڭ بىرمۇنچىسى كارخانىچىلارغا خاس يوشۇرۇن ئىقتىدار-
غا ئىگە، بۇنىڭ ئۆزى ئاز سانلىق مىللەت كارخانىچىلىرىنىڭ
كۆپلەپ مەيدانغا كېلىشىگە پۇختا ئاساس سېلىپ بەردى. ھەرقاي-
سى ساھەلەر ئورتاق تىرىشچانلىق كۆرسىتىدىغان، مۇڭاپىق پۇر-
سەت پىشىپ يېتىلىدىغان بولسىلا، ئاز سانلىق مىللەتنىڭ مۇ-

نەۋژەر كارخانىچىلىرى سوتسىيالىستىك بازار ئىگىلىكى سەھنە-سىدىن ئورۇن ئالىدۇ-دە، كارخانىچىلار قوشۇنى بارغانسېرى زورىيىدۇ.

ئۇچىنچى، پارتىيىنىڭ مىللىي سىياسىتى ۋە ھەر دەرىجە-لىك پارتىيە، ھۆكۈمەت تارماقلىرىنىڭ ئەھمىيەت بېرىشى ئەڭ مۇھىم بىر شەرت. پارتىيىمىز ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنى ۋە ھەر خىل ئىختىساس ئىگىلىرىنى يېتىشتۇرۇشكە ئەزەلدىن ئەھمىيەت بېرىپ كەلمەكتە. نۇرغۇن پارتىيە-ھۆكۈمەت تارماق-لىرى مىللىي مەسىلىنى ئاخىرقى ھېسابتا ھەل قىلىش ئۇچۇن، ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنى كۆپلەپ يېتىشتۇرۇش لازىملى-قى، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىسلاھات-ئېچىۋېتىش ئىشلىرىنى ۋە زامانىۋىلاشتۇرۇش يولىدىكى قۇرۇلۇش ئىشلىرى-نى تېخىمۇ ئوبدان ئىلگىرى سۈرۈش ئۇچۇن، زور بىر تۈركۈم ئاز سانلىق مىللەت كارخانىچىلىرىنى يېتىشتۇرۇش لازىملىقىنى بارغانسېرى ئېنىق تونۇپ يەتمەكتە. شۇڭا ھەر دەرىجىلىك پارتى-يە-ھۆكۈمەت تارماقلىرى ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئىقتىسادىي ۋە مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىغا ئەھمىيەت بېرىش بىلەن بىللە، ئاز سانلىق مىللەت كارخانىچىلىرىنى تەربىيىلەش ۋە يېتىشتۇرۇش-كىمۇ ئىنتايىن ئەھمىيەت بەرمەكتە ھەمدە ئاز سانلىق مىللەتلەر-نىڭ ھەر خىل باشقۇرۇش خادىملىرىنىڭ ئۆسۈپ يېتىلىشىنى ئىلگىرى سۈرۈش ئۇچۇن، كۆپ تەرەپتىن تەدبىر قوللانماقتا. بۇ ھال ئاز سانلىق مىللەت كارخانىچىلىرى قوشۇنىنىڭ ۋۇجۇدقا كېلىشى ۋە ئۇزلۇكسىز زورىيىشىنى مۇھىم سىياسىي كاپالەتكە ئىگە قىلدى.

ئاز سانلىق مىللەت كارخانچىلىرىنى يېتىشتۇرۇشتە، زۆ-
رۇرىيەت ۋە ئىمكانىيەتنىڭ بولۇشىلا كۆپايە قىلمايدۇ، ئەلۋەتتە.
ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئىقتىساد، مەدەنىيەت ئىشلىرى تەرەق-
قىياتىنىڭ نىسپىي ھالدا ئارقىدا قېلىشى ئاز سانلىق مىللەت
كارخانچىلىرىنىڭ سان جەھەتتىن نىسپىي ھالدا يېتىشمەسلى-
كىگە سەۋەب بولماقتا. زور بىر تۈركۈم ئاز سانلىق مىللەت
كارخانچىلىرىنى تەربىيىلەش ۋە يېتىشتۇرۇش ئۈچۈن يەنە نۇر-
غۇن يوللارنى بېسىپ ئۆتۈشكە، نۇرغۇن خىزمەتلەرنى ئىشلەشكە
توغرا كېلىدۇ.

ئاز سانلىق مىللەت كارخانچىلىرى قوشۇننىڭ ۋۇجۇدقا
كەلتۈرۈش ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئۆزىنىڭ بوشاشماي تىرىش-
چانلىق كۆرسىتىشىنى تەلەپ قىلىدۇ. ئاز سانلىق مىللەت كا-
دىرلىرى، بولۇپمۇ كارخانا، زاۋۇت ۋە باشقا ئىقتىسادىي
تارماقلاردا ئىشلەيدىغان ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرى كۆچلۈك
ئالغا ئىنتىلىش روھىغا ۋە يېڭىلىق يارىتىش ئېڭىغا ئىگە بو-
لۇپ، ئىقتىسادىي تەرەققىياتقا ۋە مىللەتنىڭ ئالغا بېسىشىغا
توسالغۇ بولىدىغان ئەنئەنىۋى كۆز قاراشلاردىن ئادا-جۇدا بولۇ-
شى، مۇنەۋۋەر كارخانچى بولىدىغان ئۇلۇغۋار ئىرادىنى تېك-
لەپ، ئىدىيىدە ئازاد بولۇپ، باتۇرلۇق بىلەن يول ئېچىپ،
ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشتا ۋە ئىسلاھات، ئېچىۋېتىش ئىشلىرى
داۋامىدا تۆھپە يارىتىشى، زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشى يولـ-
ىدىكى ئۇلۇغ ئەمەلىيەت داۋامىدا ئۆزىنى يېتىلدۇرۇپ، مۇنەۋۋەر
كارخانچىلار سېپىگە قوشۇلۇشى لازىم.

ئاز سانلىق مىللەت كارخانچىلىرى قوشۇننىڭ ۋۇجۇدقا

كەلتۈرۈش جەمئىيەتتىكى ھەرقايسى ساھەلەرنىڭ كۆڭۈل بۆلۈشى ۋە مەدەت بېرىشنى تەلەپ قىلىدۇ. بولۇپمۇ ھەر دەرىجىلىك پارتىيە، ھۆكۈمەت ئورگانلىرى ۋە ئالاقىدار تارماقلار ئاز سانلىق مىللەتنىڭ مۇنەۋۋەر كارخانچىلىرىنى تەربىيىلەش ۋە يېتىشتۈرۈش داۋامىدا تېخىمۇ كۆپ خىزمەتلەرنى ئىشلىشى، قىزغىن يار-يۆلەك بولۇشى، پائال يېتەكلىشى، ھەر خىل كۈچلۈك تەدبىرلەرنى قوللىنىپ، ئۇلارنىڭ قىيىنچىلىقىنى ھەل قىلىپ بېرىشى، ئۇلار ئۈچۈن قىزغىن خىزمەت قىلىشى، ئۇلارنىڭ ئۆسۈپ يېتىلىشىگە كۆڭۈل بۆلۈشى، ئۇلارغا تولۇق ئىشىنىشى، ئۇلارنىڭ ئۆز قابىلىيىتىنى تولۇق جارى قىلدۇرۇشى ئۈچۈن تېخىمۇ كۆپ، تېخىمۇ ياخشى شارائىت يارىتىپ بېرىشى لازىم.

ئاز سانلىق مىللەت كارخانچىلىرى قوشۇنىنى ۋۇجۇدقا كەلتۈرۈش ھەر دەرىجىلىك مىللىي خىزمەت تارماقلىرىنىڭ نۇر-غۇن ۋە ئىنچىكە خىزمەتلەرنى ئىشلىشىنى تەلەپ قىلىدۇ. ھەر دەرىجىلىك مىللىي خىزمەت تارماقلىرى ئاز سانلىق مىللەت كارخانچىلىرىنى بايقاش، تەربىيىلەش ۋە ئۆستۈرۈش ئىشىنى ئۆزلىرىنىڭ شەرەپلىك ۋەزىپىسى قىلىشى كېرەك. بۇ تارماقلار كۆپرەك ئەمەلىي ئىش قىلىپ، كارخانچىلار ئۈچۈن سەمىمىي خىزمەت قىلىشى، ئاز سانلىق مىللەت كارخانچىلىرىنىڭ ئۆز-سۈپ يېتىلىشى ئۈچۈن يول ئېچىپ بېرىشى لازىم. شۇنىڭ بىلەن بىللە، ئۇلارنىڭ رولىنى تولۇق جارى قىلدۇرۇپ، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ۋە ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىقتىسادىي ۋە ئىجتىمائىي تەرەققىياتىنى ئىلگىرى سۈرۈشى كېرەك.

دۆلىتىمىز مۇھىم تەرەققىيات مەزگىلىدە تۇرماقتا. بىز-نىڭ مىللىي خىزمىتىمىز ئۇچۇن ئىنتايىن ياخشى تەرەققىيات پۇرسىتى تۇغۇلماقتا، ھەممىمىزنىڭ زىممىسىگە پارتىيە بىلەن خەلقنىڭ مۇھىم تاپشۇرۇقى يۈكلەنگەن. مەن مۇشۇ پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ، ئاز سانلىق مىللەت كارخانىچىلىرىدىن شۇنى ئۇمىد قىلىمەنكى، ئۆزۈڭلەرنىڭ شەرەپلىك بۇرچىنى ئېسىڭلەردە مەھكەم تۇتۇپ، زامانىۋىلاشتۇرۇش ئىشلىرى داۋامىدا باتۇرلارچە ئالغا بېسىپ، ئىسلاھات ئېلىپ بېرىش، ئىشكىنى ئېچىۋېتىش نەمۇنچىلىرى، ئىقتىسادنى تەرەققىي قىلدۇرۇش نەمۇنچىلىرى بولۇڭلار. قانۇن-ئىنتىزامغا رىئايە قىلىپ، ئۆزۈڭلەرنى پاك تۇتۇپ، ئۆزۈڭلەر باشقۇرۇۋاتقان كارخانىلارنى كەسكىن رىقابەت داۋامىدا ساقلاپ قېلىشقا، راۋاجلاندۇرۇشقا ۋە گۈللەندۇرۇشكە تىرىشىڭلار. شۇنىڭ بىلەن بىللە، يەنە شۇنى تەكىتلەپ ئۆتمەكچىمەنكى، ئاز سانلىق مىللەت كارخانىچىلىرى مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنىڭ نەمۇنچىلىرىدىن بولۇشى كېرەك. بىز— جۇڭخۇا ئۇغۇل-قىزلىرى، پەقەت پارتىيە رەھبەرلىكىدىلا، ۋەتىنىمىز-نىڭ چوڭ ئائىلىسىدىلا مىللەتلەر تەرەققىياتقا ئېرىشىپ ئالغا باسالايدۇ، ھەر مىللەت كارخانىچىلىرىمۇ تېخىمۇ ياخشى نەتىجە قازىنالايدۇ. شۇڭا كارخانىنى ئوبدان باشقۇرۇپ، ئىقتىسادنى راۋاجلاندۇرۇش بىلەن بىللە، ۋەتەننىڭ بىرلىكىنى قوغداش، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى ئىلگىرى سۈرۈش ئۇچۇن كۆپرەك تۆھپە قوشۇشقا تىرىشىڭلار كېرەك. ھەر كارخانا ئۇچۇن ئېيتقاندىمۇ، ئىتتىپاقلىقنى ياخشىلاپ، ھەمىيلەن بىر نىيەتتە كۈچ چىقارغاندىلا، كارخانا ئاندىن راۋاج تاپالايدۇ. كارخانىنىڭ

سوتسيالىستىك مەنىۋى مەدەنىيەتنى قۇرۇلۇشىغا ئەھمىيەت بېرىپ، ئۆزىمىز باشقۇرۇۋاتقان كارخانىنى ئىقتىسادىي ئۇنۇم جەھەتتىمۇ، مىللىي ئىتتىپاقلىق جەھەتتىمۇ ئالدىدا ماڭدۇرۇشىمىز كېرەك. ھەممە ئاز سانلىق مىللەت كارخانچىلىرى ئۆزى زاۋۇتتا تۇرۇپ، ئومۇمىيلىقنى كۆڭلىگە پۈكۈشى، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ۋە ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىقتىسادىي تەرەققىياتى، جۈڭخۇا مىللەتلىرىنىڭ ئۇلۇغ گۈللىنىشى ئۈچۈن جان كۆيدۈرۈپ ئىشلەپ، جاسارەت بىلەن تىرىشىپ، ئۆزلۈكسىز تۇرده يېڭى، تېخىمۇ زور تۆھپىلەرنى يارىتىشى كېرەك.

يۇكسەك مەجبۇرىيەت تۇيغۇسى ۋە مەسئۇلىيەت تۇيغۇسى بىلەن مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى ۋە تەرەققىياتى ئۈچۈن تېخىمۇ كۆپ، تېخىمۇ ياخشى ئەسەرلەرنى تەقدىم قىلايلى*

(1993-يىل 10-ئاينىڭ 5-كۈنى)

ئۇلۇغ ۋەتەنىمىز جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ قۇرۇلغىنىغا 44 يىل بولغان پەيتتە، «خانتەڭرى ئەدەبىيات مۇكاپاتى» يېڭى دەۋر ئۇيغۇر ئەدەبىياتى ئىلمىي مۇھاكىمە يىغىنىنىڭ پايتەختىمىز بېيجىڭدا ئۆتكۈزۈلۈشى تولىمۇ ئەھمىيەتلىك ئىش بولدى. مەن 5-نۆۋەتلىك «خانتەڭرى ئەدەبىيات مۇكاپاتى» غا ئېرىشكەن يازغۇچىلارنى ۋە بۇ قېتىمقى يىغىنىنىڭ چاقىرىلغانلىقىنى قىزغىن تەبرىكلەيمەن!

پارتىيە 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتىنىڭ 3-ئومۇمىي يىغىنىدىن بۇيان، جۇڭگوچە سوتسىيالىزم قۇرۇش يولىدىكى ئۇلۇغ ئىش داۋامىدا، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىدىكى ھەر

---

* بۇ—يولداش ئىسمايىل ئەھمەدنىڭ «خانتەڭرى ئەدەبىيات مۇكاپاتى» يىغىنى بىلەن تۇنجى نۆۋەتلىك يېڭى دەۋر ئۇيغۇر ئەدەبىياتى ئىلمىي مۇھاكىمە يىغىنىدا سۆزلىگەن سۆزى.

مىللەت خەلقى سوتسىيالىستىك ۋەتىنىمىزنىڭ چوڭ ئائىلىسىدە چوڭ قەدەم بىلەن ئالغا ئىلگىرىلىدى. ئىسلاهات ۋە ئىشىكنى ئېچىۋېتىش ئىشلىرى چوڭقۇر راۋاجلاندى، ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش قاينام-تاشقىنلىق بىلەن ئېلىپ بېرىلدى، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى ئۇزلۇكسىز كۈچەيدى، هەر مىللەت خەلقى خاتىرجەم ياشاپ كەلدى، سوتسىيالىستىك زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشى كۆپ جەهەتتە غايەت زور مۇۋەپپەقىيەتكە ئېرىشتى. سوتسىيالىستىك مەدەنىيەت ئىشلىرىمۇ كىشىنىڭ دىققىتىنى تارتىدىغان نەتىجىلەرگە ئېرىشتى، شىنجاڭ ئەدەبىيات-سەنئەت ئىشلىرىنىڭ مۇهىم تەركىبىي قىسمى بولغان ئۇيغۇر ئەدەبىياتىدا گۈللەپ ياشناش مەنزىرىسى بارلىققا كەلدى: تېمىسى كەڭ، مەزمۇنى مول، ئۇسلۇبى هەر خىل ئەدەبىي ئەسەرلەر ئارقا-ئارقىدىن كۆپلەپ بارلىققا كەلدى؛ نۇرغۇن ئەدەبىي ژۇرناللار مەدەنىيەت گۈلزارىدىن گۈرۈن ئېلىپ هەمدە ئۆزىگە خاس بەدىئىي ئۇسلۇبىنى پەيدىنپەي شەكىللەندۈرۈپ، كۆپلىگەن كىتابخانلارنى جەلپ قىلماقتا؛ يېڭى ئەدىبلەر كۆپلەپ مەيدانغا كەلدى، يېڭى يازغۇچىلار بىلەن كونا يازغۇچىلار سان جەهەتتە خېلى زور سالماقنى تەشكىل قىلىدىغان ئەدەبىي ئىجادىيەتچىلەر قوشۇنىنى ۋە ئەدەبىي ئۇبزورچىلار قوشۇنىنى شەكىللەندۈردى. بۇ قېتىمقى يىغىن يېڭى دەۋردىكى ئۇيغۇر ئەدەبىياتى ئىشلىرىنىڭ گۈللىنىش مەنزىرىسىنى نامايان قىلدى، بۇ يىغىن ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنىڭ تەرەققىيات نەتىجىلىرىنى كۆزدىن كەچۈرۈش يىغىنى، شۇنداقلا ئۇيغۇر ئەدەبىي ئىجادىيەت قوشۇنىنى كۆزدىن كەچۈرۈش يىغىنى بولدى. بۇنىڭدىن چوڭقۇر ئەنئەنگە ۋە قويۇق مىللىي پۇراققا

ئىگە ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنىڭ يېڭى تارىخىي دەۋردە يېڭى، جۇشقۇن ھاياتىي كۇچىكە ئىگە بولغانلىقىنى كۆردۇق. ئۇيغۇر ئەدەبىياتى سوتسىيالىستىك زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشىنىڭ ئالغا قاراپ مەزمۇت قەدەم تاشلىشىغا ئەگىشىپ جەزمەن ئۇزلۇكسىز گۈللەنىپ بارغۇسى.

بۇ قېتىمقى مۇھاكىمە يىغىنىدا، يولداشلار يېڭى دەۋردىكى ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنىڭ تەرەققىيات مەسلىسى ئۈستىدە تۇرلۇك تەرەپتىن ۋە تۇرلۇك نۇقتىدىن، ئەستايىدىللىق بىلەن كەڭ ۋە چوڭقۇر مۇھاكىمە ئېلىپ باردى. بۇ مۇھاكىمە ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنىڭ تەرەققىياتىغا جەزمەن يېڭى تۇرتكە بولىدۇ. بەزى مەسىلىلەر ئۈستىدە بۇنىڭدىن كېيىنمۇ ھەر خىل شەكىللەر ئارقىلىق داۋاملىق چوڭقۇر مۇھاكىمە ئېلىپ بېرىشقا بولىدۇ. بۇگۈن بۇ يەردە ئولتۇرغان ھەممىگلار يازغۇچى، ئوبزورچىلار، مەن ئۇيغۇر ئەدەبىياتى توغرىسىدا كۆپ سۆزلىمەكچى ئەمەسمەن، بۇگۈن ئاساسلىقى يازغۇچىلارنىڭ مەجبۇرىيەت تۇيغۇسى ۋە مەسئۇلىيەت تۇيغۇسى ھەققىدە بەزى پىكىرلىرىمىنى بايان قىلماقچىمەن.

مىللەتلەر قاتارىدىن ئورۇن ئېلىشنى، راۋاج تېپىشنى ۋە ئالغا بېسىشنى كۆزلىگەن مىللەتتە ئۆزىنى بوشاشماي كۇچلەندۈرىدىغان، جاسارەت بىلەن كۇرەش قىلىدىغان روھ بولۇشى كېرەك. خۇددى شۇنىڭدەك، يازغۇچىلار قوشۇنىدا تېگىشلىك ئورۇنغا ئىگە بولۇپ، نادىر ئەسەرلەرنى يارىتىشنى كۆزلىگەن يازغۇچىدىمۇ شۇنداق روھ بولۇشى، يۇكسەك مەجبۇرىيەت تۇيغۇسى ۋە ئىجتىمائىي مەسئۇلىيەت تۇيغۇسى بولۇشى كېرەك. بۇ-

نىڭ مەنىسى ۋەتەننىڭ ۋە مىللەتنىڭ تەقدىرىگە كۆڭۈل بۆلۈش، دەۋر بىلەن ھەمنەپەس، خەلق بىلەن قەلبداش بولۇش دېمەكتۇر. يازغۇچىنىڭ ئۆزى سۆيىدىغان ئەدەبىيات ئىشىغا ئۆزىنى بېغىشلىشى ئىنسانلارنىڭ تەرەققىيات ئىشلىرىغا، بىزنىڭ مۇشۇ دەۋرىمىزگە، ئېلىمىزدىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئورتاق ئىشلىرىغا ئۆزىنى بېغىشلىشى دېمەكتۇر. يازغۇچىلار مۇشۇ يۈكسەك نىشانىنى كۆزلەپ، بوشاشماستىن تىرىشىپ، ئىجادىيەتنى ئىجتىمائىي بىلەن داۋاملاشتۇرۇشى، بۈگۈنكى كۈندە، ئەدەبىيات-سەنئەتنى سوتسىيالىزم ئۇچۇن، خەلق ئاممىسى ئۇچۇن خىزمەت قىلدۇرۇش يۆنىلىشىدە ئاڭلىق ھالدا چىڭ تۇرۇشى، ئۆزىنىڭ ئەسىرى بىلەن خەلقنى جۇڭگوچە سوتسىيالىزم قۇرۇش ئۇچۇن تېخىمۇ تىرىشىپ كۈرەش قىلىشقا ئىلھاملاندۇرۇشى كېرەك.

يازغۇچىلارنىڭ مەجبۇرىيەت تۇيغۇسى ۋە مەسئۇلىيەت تۇيغۇسى جەھەتتە، مېنىڭچە مۇنداق بىرنەچچە تەرەپتىكى مەسىلە ناھايىتى مۇھىم.

1. يازغۇچىلار ئۆزىنىڭ ئىجادىيەت ئەمەلىيىتىدە پارتىيىنىڭ ئاساسىي لۇشيەنىدە باشتىن-ئاخىر چىڭ تۇرۇشى كېرەك.

پارتىيىنىڭ ئاساسىي لۇشيەنى پۈتۈن مەملىكەتتىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئورتاق تەلىپىنى ئەكس ئەتتۇرىدۇ، ئېلىمىزنىڭ ئىسلاھات ۋە ئىشىكنى ئېچىۋېتىش ئىشلىرىنىڭ ۋە سوتسىيالىستىك زامانىۋىلاشتۇرۇش يولىدىكى قۇرۇلۇش ئىشلىرىنىڭ ئوبيېكتىپ قانۇنىيىتىنى ئەكس ئەتتۇرىدۇ، ھەممە ساھە ۋە ھەممە كەسىپلەر بۇنىڭغا ئەستايىدىل رىئايە قىلىشى شەرت،

مەدەنىيەت سېپىدىكىلەرمۇ بۇنىڭ سىرتىدا ئەمەس. ئەدەبىي ئەجادىيەتتە پارتىيىنىڭ ئاساسىي لۇشيەنىدە چىڭ تۇرۇش ئۇچۇن، «بىر مەركەز، ئىككى ئاساسىي نۇقتا» نى ئىجادىيەتنىڭ يېتەكچى ئىدىيىسى قىلىش، بولۇپمۇ ئىسلاهات ۋە ئىشىكنى ئېچىۋېتىش-تىن ئىبارەت يالقۇنلۇق ئەمەلىيەتكە يۇزلىنىپ، ئىسلاهات ۋە ئىشىكنى ئېچىۋېتىش داۋامىدا مەيدانغا كەلگەن يېڭى شەيئى، يېڭى شەخسلەرنى ۋە يېڭى يۇزلىنىشنى تىرىشىپ مەدھىيىلىشى، ئىسلاهات ۋە ئىشىكنى ئېچىۋېتىش داۋامىدا خىزمەت كۆرسەتكەن قەهرىمان شەخسلەرنىڭ ئوبرازىنى يارىتىشى لازىم. ئىسلاهات ۋە ئىشىكنى ئېچىۋېتىش دەۋرى قەهرىمان شەخسلەر كۆپلەپ مەيدانغا كېلىدىغان دەۋر.

بىز ئىسلاهات ۋە ئىشىكنى ئېچىۋېتىش سەھنىسىدىكى يېڭى كىشىلەرنىڭ ئوبرازىنى زوق-شوقىمىز بىلەن سۇرەتلەپ بېرىشىمىز، ئۇلارنىڭ ئالىي غايىسىنى، ئىلمىي پوزىتسىيىسىنى، كەڭ قەلب دۇنياسىنى، ئىجادچانلىق روهىنى ۋە شانلىق ئىش-ئىزلىرىنى تەسۋىرلىشىمىز، شۇ ئارقىلىق هەر مىللەت خەلقىنى جۇڭگوچە سوتسىيالىزم قۇرۇش يولىدىكى ئۇلۇغ ئىشلارغا تېخىمۇ ياخشى ئاتلىنىپ، ئىسلاهات، ئېچىۋېتىش ئىشلىرىنى ۋە ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشنى ئىلگىرى سۇرۇشكە رىغبەتلەندۇرۇشىمىز كېرەك. بۇ— هەربىر يازغۇچىنىڭ يۇكسەك مەجبۇرىيىتى. يازغۇچىلار بۇ رېئال تۇرمۇشتىن چەتلەپ، باشقا نەرسىگە ئىنتىلىدىغان بولسا، بۇگۇنكى كۇندە ئەدەبىيات ئۆز زىممىسىگە ئالغان يۇكسەك تارىخىي مەجبۇرىيەتنى ئادا قىلغىلى بولمايدۇ.

دەرۋەقە، ئىسلاهات ۋە ئىشىكنى ئېچىۋېتىش ئۇلۇغ ئەمەلىي-

يىتىنى ئەكس ئەتتۇرۇش تېمىنىڭ كۆپ خىل بولۇشىغا دەخلى يەتكۈزمەيدۇ، يازغۇچىلار ئۆزلىرىگە تونۇشلۇق تېمىنى ئەركىن تاللاپ، ئۆزى توپلىغان ماتېرىيالدىن پايدىلىنىپ، ئۆزىگە تونۇشلۇق تۇرمۇشنى تەسۋىرلىسە بولۇۋېرىدۇ، ئەمما ئىجادىيەت داۋامىدا پارتىيىنىڭ ئاساسىي لۇشىيەنىدە چىڭ تۇرۇشى كېرەك ھەم چىڭ تۇرالايدۇ.

2. يازغۇچىلار ئىجاد قىلغان ئەدەبىي ئەسەر ۋەتەننىڭ بىرلەشكەن ۋە مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى قوغداشقا ھەم ئىلگىرى سۈرۈشكە پايدىلىق بولۇشى كېرەك.

دۆلىتىمىز كۆپ مىللەتلىك بىر پۈتۈن دۆلەت، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى كۆپ مىللەتلىك ئاپتونوم رايون. ھەر قايسى مىللەتلەر ئۇزاق تارىخىي جەريانىدا بىر-بىرىدىن ئۆگىنىپ، بىر-بىرىگە تۇرتكە بولۇپ، بىرلىكتە بۇگۈنكى كۈنگە يېتىپ كەلدى، ئۇلار جۇڭگوچە سوتسىيالىزم قۇرۇش ئىشلىرى داۋامىدىمۇ بىرلىكتە ئەتىگە قەدەم تاشلايدۇ. بىزنىڭ مۇشۇ كۆپ مىللەتلىك دۆلىتىمىزدە، مىللەتلەرنىڭ راۋاج تېپىشى، دۆلەتنىڭ گۈللىنىشى، خەلقنىڭ بەختلىك بولۇشى ئۈچۈن، دۆلەتنىڭ بىرلىكى، جەمئىيەتنىڭ مۇقىملىقى، مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقلىقى ئاساسىي شەرتتۇر. بۇ ئىنتايىن رېئال مەسىلە، تۇرمۇشنى مەنبە قىلغۇچى ئەدەبىيات بۇ مەسىلىدىن ئۆزىنى قاچۇرسا بولمايدۇ، بۇ مەسىلىنى ساختا ئەكس ئەتتۇرسە ياكى بۇرمىلاپ ئەكس ئەتتۇرسە تېخىمۇ بولمايدۇ.

بىزنى خۇشال قىلىۋاتقىنى شۇكى، سوتسىيالىستىك زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشى يولىدىكى ئۇلۇغۋار ئىش داۋامىدا

ھەممە مىللەت ئىتتىپاقلىشىپ ۋە ھەمكارلىشىپ، ئورتاق غايە ئۈچۈن تىرىشىپ كۈرەش قىلماقتا، بۇ جەريانداﺍ، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى قوغدايدىغان تەسىرلىك ئىشلار ۋە ئىلغار شەخسلەر ھەر كۈنى دېگۈدەك مەيدانغا كەلمەكتە، مۇشۇلارنىڭ ئۆزى ئەدەبىي ئىجادىيەت ئۈچۈن ياخشى تېما، بۇلار ئوتتۇرىغا چىقىرىشىمىزغا، ئىپادىلىشىمىزگە ئەرزىيدۇ. ۋەتەننىڭ بىرلىكىنى ۋە مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى قوغداشقا پايدىلىق بولۇش ئەدەبىي ئىجادىيىتىمىزدە گەۋدىلەندۈرۈشكە تېگىشلىك مۇھىم بىر پرىنسىپ بولۇشى كېرەك. بىز يارانقان قەھرىمانلىق ئوبرازلىرى ئىچىدە شۇنداق يارقىن چاقناپ تۇرىدىغان ئوبرازلار بارلىققا كەلسۇنكى، ئۇلار ئۇلۇغ ۋەتەنىمىز بىرلىكىنىڭ قەيسەر پاسىۋانلىرى، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنىڭ باتۇر قوغدىغۇچىلىرى بولسۇن. مۇشۇ تېپلار ئارقىلىق كىشىلەرنىڭ ۋەتەنپەرۋەرلىك قىزغىنلىقىنى تېخىمۇ ياخشى قوزغىشىمىز، سوتسىيالىستىك مىللىي مۇناسىۋەتنىڭ مۇستەھكەملىكى ۋە تەرەققىياتىنى تېخىمۇ ئوبدان ئىلگىرى سۈرۈشىمىز كېرەك.

ئەدەبىيات رېئاللىقتىن مەڭگۈ ئايرىلالمايدۇ، ئەدەبىياتنىڭ مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى ۋە ۋەتەننىڭ بىرلىكى بىلەن بولغان مۇناسىۋىتى مەسىلىسىنى تېخىمۇ ئوبدان مۇھاكىمە قىلىش ئۈچۈن، شىنجاڭنىڭ رېئال ئەھۋالىغا نەزەر سېلىپ بېقىشىمىز زۆرۈر. ئالدى بىلەن، شۇنى تولۇق مۇئەييەنلەشتۈرۈش كېرەككى، ئىسلاھات ئېلىپ بېرىش، ئىشكىنى ئېچىۋېتىش داۋامىدا مىللەتلەرنىڭ ئالاقىسى ۋە ھەمكارلىقى ھەرقانداق چاغدىكىدىن كۆپ كۆچەيدى، ئىسلاھات ۋە ئىشكىنى ئېچىۋېتىشنىڭ ئۈتۈقلىرى

رى مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىغا پۈختا ماددىي ئاساس سالدى، بۇ ھەممىگە ئايان رېئاللىق. ئەمما شۇنى ئىنكار قىلىشقا بولمايدۇ- كى، ئىجتىمائىي مۇقىملىق ۋە مىللىي مۇناسىۋەت مەسىلىسىدە شىنجاڭدا بەزى يوشۇرۇن ئاپەتمۇ مەۋجۇت، كىشىنى ئەندىشىگە سالىدىغان بەزى ئەھۋاللارمۇ بار. ئىنتايىن ئاز ساندىكى بۆلگۈن- چىلەر مىللىي بۆلگۈنچىلىك پەيدا قىلىش ۋە دۆلەتنى پارچىلاش مەقسىتىدە سۈيىقەستلىك ھەرىكەتلەرنى ئېلىپ بارماقتا، بۇنىڭ- دىن باشقا ئىلگىرى بىزنىڭ يازغۇچىلار قوشۇنىمىزدا بولغان بىرنەچچەيلەن چەت ئەلگە چىقىپ كەتكەندىن كېيىن باشقىلارغا بېقىنىپ، ئاغزىغا كەلگەننى ۋالاقلاپ، تارىخنى بۇرمىلاپ، پا- كىت ئويدۇرۇپ، شىنجاڭنىڭ قۇرۇلۇش مۇۋەپپەقىيەتلىرىنى پۈتۈنلەي ئىنكار قىلىپ، مىللىي مۇناسىۋەتكە بۆلگۈنچىلىك سې- لىپ، شىنجاڭ بىلەن ۋەتەننىڭ مۇناسىۋىتى جەھەتتە قالايمىقان- چىلىق پەيدا قىلماقتا. بىز شۇنداق دەپ سوراشقا ھەقلىقمىز- كى، ئۆزىنى بېقىپ ئۆستۈرگەن يۇرتىغا، ئۆزىنى تەربىيىلىگەن ۋەتەنگە، ئۆزىنى تەربىيىلەپ ئۆستۈرگەن مىللەتكە ئاسىيلىق قىلىپ، ۋەتەن خائىنىغا ۋە مىللىي مۇناپىقلا ئايلىنىپ قالغان بۇ نېمىلەرنىڭ ۋەتىنىمىز ۋە مىللىتىمىز توغرىسىدا ئاق-كۆڭ دېيىشكە نېمە ھەققى بار ئىكەن؟ يولداشلارنىڭ بۇ ئىشلاردىن خەۋىرى بارلىقىغا ئىشىنىمەن. بۇ بۆلگۈنچىلىك ھەرىكەتلىرى شىنجاڭنىڭ ئىسلاھات ۋە ئىشكىنى ئېچىۋېتىش ئىشلىرىغا، ئىق- تىسادىي قۇرۇلۇشىغا دەخلى قىلماقتا، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىغا زىيان يەتكۈزمەكتە، شۇڭا شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئۇلارغا قەتئىي قارشى تۇرۇشى ئەلۋەتتە ھەقلىق.

مەن بۇ يەردە شۇنى جىددىي كۆرسىتىپ ئۆتۈشنى لازىم تاپتىمكى، سوتسىيالىستىك ئەدەبىيات ئىشلىرىنىڭ ئەھمىيىتى چىسى، شىنجاڭنىڭ ئەدەبىيات ئىشلىرى تەرەققىياتىنىڭ بۈگۈنىسته قاتناشقۇچىسى بولغان كەڭ ئەدەبىيات خادىملىرىمىز دۆلەتنىڭ بىرلىكى ۋە مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىغا تاقىلىدىغان بۇنداق چوڭ ھەق، چوڭ ناھەق مەسىلىسىدە قىلچە مۇجمەل تونۇشتا بولماي، ئىككىلىنىپ يۈرمەي ۋە تۈتۈق پوزىتسىيىدە بولماي، كاللىسىنى سەگەك تۇتۇشى، مەيدانى مۇستەھكەم بولۇشى كېرەك. دۆلەتنىڭ بىرلىكى، جەمئىيەتنىڭ تىنچلىقى ۋە مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقلىقى بولمىغان بولسا، شىنجاڭنىڭ تۈرلۈك ئىشلىرى ئوڭۇشلۇق راۋاجلانمىغان، شىنجاڭ جەمئىيىتى ئالغا باسمىغان بولاتتى، خۇددى شۇنىڭدەك، شىنجاڭنىڭ ئەدەبىيات ئىشلىرىمۇ تەرەققىي قىلمىغان، ئۇيغۇر ئەدەبىياتىدا گۈللىنىش بارلىققا كەلمىگەن بولاتتى. تارىخقا نەزەر سالىدىغان بولساق شۇنى ئوچۇق كۆرىمىزكى، ئەدەبىياتنىڭ تەقدىرى مىللەتنىڭ، دۆلەتنىڭ، دەۋرنىڭ تەقدىرى بىلەن چەمبەرچاس باغلانغان. دۆلەت گۈللەنسە، مىللەتلەر ئىتتىپاق بولسا، مەدەنىيەت تەرەققىياتىغا تۈرتكە بولىدۇ. پارتىيە 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتىنىڭ 3-ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىنكى رېئاللىق بۇ نۇقتىنى تولۇق ئىسپاتلىدى. بۈنىڭ ئەكسىچە بولىدىكەن، ئەدەبىيات ئىشلىرى نابۇت بولىدۇ، خارابلىشىدۇ. شۇڭا ۋەتەننىڭ بىرلىكىنى ۋە مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى قەتئىي قوغداش ئەدەبىيات ئىشلىرىمىزغا دەۋر ئاتا قىلغان شەرەپلىك مەجبۇرىيەت ۋە باش تارتىپ بولمايدىغان مەسئۇلىيەت. بىزنىڭ ئەسەرلىرىمىز مىل-

لەتلەر ئىتتىپاقلىقى تېمىسىدىن ئايرىلسا بولمايدۇ، بىزنىڭ يازغۇچىلىرىمىز مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى قوغدايدىغان زور مەسئۇلىيەتتىن باش تارتسا بولمايدۇ. ۋەتەننىڭ بىرلىكى ۋە مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى دېگەن بۇ تارىخىي ئومۇمىي يۇزلىنىشنى ۋەتەنپەرۋەرلىك ھېسسىياتىمىز ۋە ئىجادىيەت ئىلھامىمىز بىلەن چوڭقۇر، ئوبرازلىق ئەكس ئەتتۈرۈپ، مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقلىقى، ۋەتەننىڭ بىرلىكى ئۈچۈن باتۇرلارچە كۈرەش قىلىۋاتقان تىپىك شەخسلەرنىڭ ئوبرازىنى يارىتىشىمىز كېرەك، ئىنتايىن ئاز ساندىكى كىشىلەر بۆلگۈنچىلىك قىلغىنى بىلەن، نۇرغۇن-نۇرغۇنلىغان كىشىلەر ۋەتەننىڭ بىرلىكىنى، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى ھمايە قىلىدۇ، بۇلارنىڭ ئىش-ئىزلىرى ئالاھىدە داستان قىلىپ يېزىشقا ئەرزىيدۇ. مىللىي مۇناپىقلارنى ۋە مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىغا زىيان يەتكۈزۈپ، ۋەتەننىڭ بىرلىكىگە بۇزغۇنچىلىق قىلىپ، تارىخ ئالدىدا جىنايەت ئۆتكۈزگەنلەرنى روشەن مۇھەببەت-نەپرىتىمىز بىلەن قاتتىق قامچىلىشىمىز كېرەك. ئەدەبىيات گۈلزارىمىزدا ۋەتەننىڭ بىرلىكىنى ۋە مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى قوغدايدىغان گۈللەرلا ئېچىلىشى كېرەككى، ۋەتەننىڭ بىرلىكىگە ۋە مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىغا زىيان يەتكۈزىدىغان زەھەرلىك ئوتلارنىڭ ئۆسۈشىگە قەتئىي يول قويۇلماسلىقى كېرەك. بۇ جەھەتتە كەڭ يازغۇچىلار ۋە تەھرىرلەر مەسئۇلىيەتنى ئورتاق ئۈستىگە ئېلىشى كېرەك.

جەمئىيەت تەرەققىي قىلىۋاتىدۇ، تارىخ ئىلگىرىلەۋاتىدۇ، بىر ئۇچۇم بۆلگۈنچىلەرنىڭ تارىخنىڭ تەرەققىيات قەدىمىنى توسۇۋالماقچى بولۇشى پۈتۈنلەي ئۆزىنى چاغلىمىغانلىق. ئەمما،

ھەرگىز ئۇلارنىڭ كۆچىنى بوش چاغلاشقا بولمايدۇ. ئۇلارغا قارشى قەتئىي، مۇرەسسەسىز كۈرەش قىلىش كېرەك. بىزنىڭ بۆلگۈنچىلەر بىلەن بولغان كۈرىشىمىز مىللىي مەسىلە ئەمەس، دىنىي مەسىلىمۇ ئەمەس، بەلكى دۆلەتنىڭ بىرلىكى، مىللەتلەر-نىڭ ئىتتىپاقلىقى كېرەكمۇ-يوق؟ جۇڭگو كومپارتىيىسى خەلق-نىڭ دېموكراتىك ھاكىمىيىتىگە رەھبەرلىك قىلىشى كېرەك-مۇ-يوق دېگەندىن ئىبارەت زور مەسىلە. بۇ مەسىلىلەردە مۇ-رەسسە قىلىشقا ھېچقانداق ئورۇن يوق. بۆلگۈنچىلىك قىلىش كەڭ خەلق ئاممىسىنىڭ ئىرادىسىگە، خەلق ئاممىسىنىڭ ئەڭ تۈپ مەنپەئىتىگە، تارىخنىڭ يۈزلىنىشىگە خىلاپ. ئەڭ كەڭ خەلق ئاممىسىغا تامامەن ئىشىنىشكە بولىدۇ، خەلق ئاممىسى تارىخنى ياراتقۇچى، ئۇلۇغ ۋەتىنىمىزنى بەرپا قىلغۇچى، گۈل-لەندۈرگۈچى، شۇنداقلا ۋەتەننىڭ بىرلىكىنى قەيسەر قوغدىغۇ-چىدۇر. ئەمەلىيەت شۇنى كۆرسەتتىكى، ئۇيغۇر خەلقىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان ھەر مىللەت خەلقى بۆلگۈنچىلىك ھەرىكەتلىرىدىن قاتتىق نەپرەتلىنىدۇ. خەلق ئاممىسى بىزنىڭ ۋەتەننىڭ بىرلە-كىدە چىڭ تۇرۇپ، بۆلگۈنچىلىككە قارشى تۇرۇشىمىزنىڭ كۈچ مەنبەسى. بىزنىڭ يازغۇچىلىرىمىز ئاممىا بىلەن تەقدىرداش بو-لۇپ، قەتئىي ئېغىشماي ئاممىا تەرەپتە تۇرۇشى، تارىخ ئېقىمىغا قارشى يول تۇتۇپ خەلقىگە قارشى تۇرغان دۈشمەنلەرگە ئۆز قەلە-مى ۋە ۋۇجۇدى بىلەن ئورتاق قارشى تۇرۇشى، خەلقىمىز ۋە دەۋرىمىزگە لايىق ئېسىل، يېڭى ئەسەرلەرنى ئۈزلۈكسىز يارە-تىپ تۇرۇشى كېرەك.

3. دادىل يېڭىلىق يارىتىپ، ماھىرلىق بىلەن ئۇلۇغ ئېلىپ،

يۇرەكلىك تەجرىبە قىلىپ، ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنى ئۇزلۇكسىز يېڭى سەۋىيىگە كۆتۈرۈش كېرەك.

مەدەنىيەت ھادىسىسى بولغان ئەدەبىيات بىر مىللەتنىڭ روھىي قىياپىتىنى ۋە ئىنتىلىشىنى جانلىق ھەم ئوبرازلىق ئەكس ئەتتۈرىدۇ. تەرەققىي تاپقان ئەدەبىيات ئىشى بىر مىللەتنىڭ تەرەققىي تاپقان ۋە ئالغا باسقانلىقىنىڭ مۇھىم بەلگىسى ۋە ئىچكى قۇدرىتى دېمەكتۇر. بۈگۈنكى كۈندە، ئۆزىنى تەرەققىي تاپقۇزىمەن دېگەن مىللەت ئىسلاھات ئېلىپ بېرىپ، ئىشىكىنى ئېچىۋېتىپ، ئىشلەپچىقىرىش كۈچلىرىنى راۋاجلاندۇرغاندىن تاشقىرى، مەنىۋى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىغا ۋە ئومۇمىي مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىغا ئەھمىيەت بېرىشى شەرت. رەئىس ماۋ زېدۇڭ ئۆز ۋاقتىدا: مەدەنىيەتسىز ئارمىيە— نادان ئارمىيە، نادان ئارمىيە دۈشمەننى يېڭەلمەيدۇ، دېگەنىدى. بىز بۇ يەردە: مەدەنىيەتسىز مىللەت— رىقابەت كۈچى يوق مىللەت، بۈندىق مىللەتنىڭ تەرەققىياتى ئاستا بولىدۇ، خالاس، دېسەك بولامدۇ-يوق؟ دېمەك، مىللەتنى تېز راۋاج تاپقۇزۇش ئۈچۈن، ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشقا ئەھمىيەت بېرىش بىلەن بىللە، مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىغىمۇ ئەھمىيەت بېرىش كېرەك.

ئۇيغۇر ئەدەبىياتىدا زور نەتىجىلەر قولغا كەلدى، ئوبدان ۋەزىيەتمۇ شەكىللەندى. لېكىن، كۈنسايىن يېڭىلىنىپ بېرىۋاتقان رېئال تۇرمۇشقا ۋە خەلق ئاممىسىنىڭ تەلىپىگە سېلىشتۇرغاندا يەنىلا خېلى پەرق بار، بۇ ھال يازغۇچىلارنىڭ جاپالىق ئەمگەك سىڭدۈرۈپ، تىرىشىپ ئەسەر يارىتىشىنى تەلەپ قىلىدۇ. ئۇيغۇر ئەدەبىياتى ئىشلىرىنى تەرەققىي قىلدۇرۇشتا، ئۇيغۇ-

غۇر ئەدەبىياتىنىڭ شەرەپلىك ئەنئەنىسىگە ئوبدان ۋارىسلىق قىلىپ، ئۇنىڭ ئارتۇقچىلىقىنى جارى قىلدۇرۇشىمىز، ئۇنىڭ مىللىي تۇسىنى ۋە يەرلىك تۇسىنى تولۇق نامايان قىلىشىمىز كېرەك. لېكىن، كونا ئەندىزىلەر بىلەن چەكلىنىپ، ئۆتمۈشتىكى ئەنئەنىلەرگە يېپىشىۋالساقمۇ بولمايدۇ، چوقۇم يېڭىلىق يارىتىپ، ئۇنى راۋاجلاندۇرۇپ، بۈگۈنكى تۇرمۇشقا، بۈگۈنكى كىتابخانلارنىڭ تەلىپىگە لايىقلاشتۇرۇشىمىز كېرەك. باشقا مىللەتلەرنىڭ جۇملىدىن دۇنيادىكى بارلىق مىللەتلەرنىڭ ئېسىل مەدەنىيەت مۇۋەپپەقىيەتلىرىنى باتۇرلۇق بىلەن ئەينەك قىلىپ ۋە قوبۇل قىلىپ، ئۇنى ئۆزىمىز ئۈچۈن خىزمەت قىلدۇرۇشىمىز، ئۇنىڭ بىلەن ئۆزىمىزنىڭكىنى بېيىتىشىمىز ۋە راۋاجلاندۇرۇشىمىز لازىم. ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشتا بېكىنمىچىلىك قىلىشقا بولمايدۇ، خۇددى شۇنىڭدەك مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىدىمۇ بېكىنمىچىلىك قىلىشقا بولمايدۇ. مەدەنىيەتنىڭ ھاياتىي كۈچى ئۇرغۇپ تۇرغان ئىجادىي كۈچتىن ھاسىل بولىدۇ، شۇڭا ئەنئەنىۋى نەرسىلەرنى ئۇزلۇكسىز ئۆزگەرتىشكە ۋە راۋاجلاندۇرۇشقا، باشقا ئەدەبىيات شەكىللىرىنى ۋە باشقا مىللەتنىڭ ئەدەبىيات-سەنئىتىنى دادىل ئەينەك قىلىشقا ۋە قوبۇل قىلىشقا توغرا كېلىدۇ. بىز ئۇلۇغۋار ئىراده تىكلەپ، يۇقىرى سەۋىيىلىك يازغۇچى ۋە ئەسەرلەرنى پۈتۈن مەملىكەتنىڭ ھەتتا دۇنيانىڭ مەدەنىيەت-سەنئەت سارايلىرىغا ئۇزلۇكسىز قەدەم قويدۇرۇشىمىز كېرەك، بۇ بىر شەرەپلىك ۋەزىپە، يولداشلارنىڭ بۇ ۋەزىپىنى ئورۇنداش يولىدا ھەسسىلەپ تىرىشچانلىق كۆرسىتىشىنى ئۈمىد قىلىمەن.

4. يېڭى ئەدەبلەرنى تونۇشتۇرۇش ۋە يېتىشتۈرۈش كېرەك، يېڭى يازغۇچىلار بىلەن پىشقەدەم يازغۇچىلار ئىتتىپاقلىشىپ ۋە ھەمكارلىشىپ، ئورتاق كۈرەش قىلىشى لازىم.

ئەدەبىيات ئادەم توغرىسىدىكى ئىلىم دېمەكتۇر، ئۇنىڭ يازىدىغىنى ئادەم، ئۇنى يازىدىغىنىمۇ ئادەم. يۇقىرى سۇپەتلىك ئەسەرلەرنى يېزىپ چىقىش ئۈچۈن، يۇقىرى سۇپەتلىك يازغۇچىلار بولۇشى كېرەك. ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنى ئەۋلادمۇئەۋلاد داۋاملاشتۇرۇپ، ئۈزلۈكسىز تەرەققىي قىلدۇرۇش ئۈچۈن، بىر-بىرىنىڭ ئىزىنى باسىدىغان يازغۇچىلار بولۇشى لازىم. شۇنى خۇشاللىق بىلەن كۆرمەكتىمىزكى، ئۇيغۇر ئەدەبىياتى ئىشلىرىنىڭ تەرەققىياتىغا ئەگىشىپ، يېقىنقى يىللاردىن بېرى زور بىر تۈركۈم يازغۇچى ساغلام ئۆسۈپ يېتىلدى. يازغۇچىلار قوشۇنىدا، 30-، 40-يىللاردىن ئىجادىيەتكە كىرىشكەن پىشقەدەم يازغۇچىلارمۇ، يېڭى جۈڭگودا يېتىشىپ چىققان يېڭى يازغۇچىلارمۇ بار، ئىسلاھات ۋە ئىشىكنى ئېچىۋېتىش داۋامىدا كۆزگە كۆرۈنۈشكە باشلىغان يېڭى كىشىلەرمۇ بار. ئۇلار ئۇيغۇر ئەدەبىياتى ئىشلىرىنىڭ تايانچ كۈچلىرى بولۇپ، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىنىڭ ئەدەبىيات ئىشلىرىغا مۇھىم تۆھپە قوشتى. لېكىن، ئەدەبىيات ئىشلىرىمىزنى داۋاملىق تەرەققىي قىلدۇرۇشقا، قوشۇنىمىزنى داۋاملىق زورايتىشقا، قوشۇنىمىزنىڭ سۈپىتىنى داۋاملىق ئۆستۈرۈشكە توغرا كېلىدۇ. بىز يېڭى ئەدەبلەرنى تەربىيىلەش ۋە يېتىشتۈرۈشكە، ساپاسى بىرقەدەر ياخشى بىر تۈركۈم زاپاس كۈچلەرنى جۇملىدىن يازغۇچىلار، ئوبزورچىلار ۋە تەھرىرلەرنى يېتىشتۈرۈشكە ئىنتايىن ئەھمىيەت بېرىشىمىز كې-

رەك. ھەر دەرىجىلىك پارتىيە، ھۆكۈمەت تارماقلىرى ۋە مەدە-نىيەت تارماقلىرى يېڭى كىشىلەرنىڭ ئۆسۈپ يېتىلىشى ئۈچۈن ئىمكانىيەتنىڭ بارىچە ئوبدان شارائىت يارىتىپ بېرىشى كېرەك. پېشقەدەم يازغۇچىلار يېڭى يازغۇچىلارنى ئىلھاملاندۇرۇشى ۋە يېتەكلەپ مېڭىشى، ئۇلارغا كەڭ قورساقلىق بىلەن ياردەم بېرە-شى كېرەك. يېڭى يازغۇچىلار پېشقەدەم يازغۇچىلارنىڭ ئېسىل ئەنئەنىسىگە ۋارىسلىق قىلىپ، تۇرمۇشقا چوڭقۇر چۆكۈپ، يە-ڭىچىلىق سەۋىيىسىنى داۋاملىق ئۆستۈرۈشى لازىم.

ئەدەبىيات-سەنئەت يازغۇچىلىرى قوشۇننىڭ يېتىلىشى، ئۇنىڭ رولىنىڭ جارى قىلدۇرۇلۇشى شۇنىڭدەك ياخشى ئەسە-لەرنىڭ مەيدانغا چىقىشى ئۈچۈن نۇرغۇن جەھەتلەردىن شەرت-شارائىت ھازىرلانغان بولۇشى كېرەك. بۇنىڭ ئىچىدىكى مۇھىم بىر شەرت شۇكى، بىزنىڭ بۇ قوشۇنىمىزدا مەيلى پېشقەدەم يازغۇچىلار بولسۇن ۋە مەيلى ياش يازغۇچىلار بولسۇن، مەيلى ئىجادىيەتچىلەر بولسۇن ۋە مەيلى ئوبزورچى، تەھرىرلەر بول-سۇن، چوقۇم ئىتتىپاقلىششى كېرەك، ئىتتىپاقلىق كۈچ دې-مەكتۇر. ئىتتىپاقلىقتىن ئىشلەپچىقىرىش كۈچلىرى ھاسىل بولىدۇ، دېگەن گەپ بار. بۇ سۆزنى ئەدەبىي ئىجادىيەتكە تەتبىق-لىساق، ئىتتىپاقلىقتىن ياخشى ئەسەر چىقىدۇ، دېگەن بولىدۇ. بىزنىڭ تۈپ مەنپەئىتىمىز، ئالغا ئىلگىرىلەش نىشانىمىز بىر، بۇ— بىزنىڭ ئىتتىپاقلىششىمىز ۋە ھەمكارلىششىمىزنىڭ ئا-ساسى. خىزمەتتە، ئىجادىيەتتە ھەممەيلەن بىر-بىرىمىزگە سە-مىمىي مۇئامىلە قىلىپ، ئىتتىپاقلىششىمىز ۋە ھەمكارلىشە-ششىمىز كېرەك. مەسىلە بولسا، باشقىچە پىكىرلەر بولسا، ئې-

غىر-بىسىقلىق بىلەن مۇھاكىمە ئېلىپ بارساق، نورمال ئەدەبىي تەنقىدنى قانات يايدۇرساق بولىدۇ. بىر-بىرىگە ئورا كولاپ، كۆچنى بىھۇدە زايە قىلىشتىن قەتئىي ساقلىنىشىمىز كېرەك.

يولداشلار، دۆلىتىمىز مۇھىم تارىخىي تەرەققىيات باسقۇچىدا تۇرۇۋاتىدۇ، ئېلىمىزدىكى مىللەتلەرگە ئىنتايىن ياخشى تەرەققىيات پۇرسىتى تۇغۇلدى. ئەدەبىيات ئىشلىرىمىزمۇ ياخشى تەرەققىيات شارائىتىغا ئېرىشتى. بۇ تېپىلغۇسىز پۇرسەتنى قولدىن بەرمەي، بىر نىيەت-بىر مەقسەتتە بولۇپ، ئۆزىمىزنىڭ يۈكسەك بۇرچى ۋە مەسئۇلىيىتىنى ئېسىمىزدە مەھكەم ساقلاپ، ئۇيغۇر ئەدەبىياتى ئىشلىرىنىڭ تەرەققىياتى، شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئىتتىپاقلىقى ۋە يۈكسىلىشى ئۈچۈن داۋاملىق تېخىمۇ كۆپ، تېخىمۇ ياخشى ئەسەرلەرنى يارىتايلى.